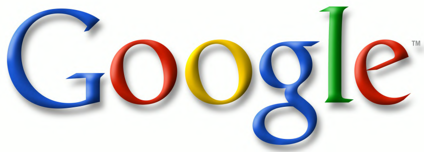
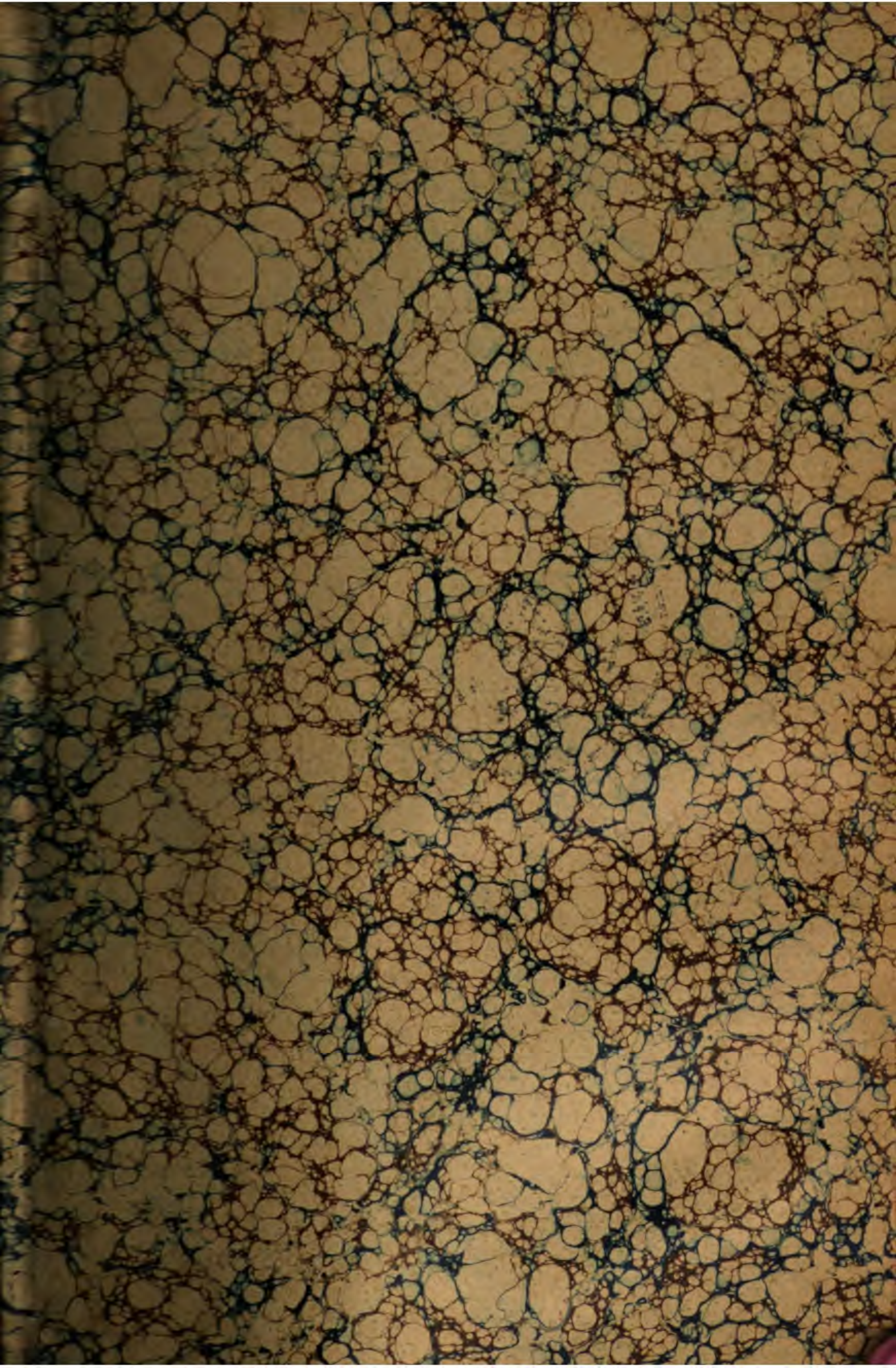

Google

KVĚTY.

LISTY

PRO ZÁBAVU A POUČENÍ S ČASOVÝMI ROZHLEDY.

Redaktoři

SVATOPLUK ČECH. DR. SERVÁC HELLER.

Vydavatel a nakladatel

VLADIMÍR ČECH.

ROČNÍK III.

DRUHÉ POLOLETÍ.

(Kniha sedmá.)

V PRAZE.

Tiskem dra. Edv. Grégra

1881.

OBSAH.

Strana

O křesťanském rytíři
Tomáši ze Štítného
a socialním stavu země české, pokud zřejmý je v jeho spisech.

Napsal
Prof. Josef Lerach.

(Dokončení.)

III. O socialním stavu v zemi české za věku Tomáše ze Štítného, pokud se jeví v jeho spisech.

Zprávy, jichž k tomu účelu možno užiti, nalezají se nejhojněji v jeho spisu, nazvaném „knížky šestery o obecných věcech křesťanských“, poněvadž v nich spisovatel jednotlivé stavy a řády křesťanské probírá, k pravému jich účelu poukazuje a na protivy všeho toho, jaké se mu ve skutečnosti ukazovaly, naráží. Celkem zavírají tyto knihy šestery v sobě naučení, kterak člověk žíti má život bohulibý a spasitelný dle víry Kristovy ať jest kteréhokoli stavu a jest tolikéž naučením o cnostech křesťanských a jich protivě, to jest o hříších. Tu jest křesťanská věrouka s mravoukou v jedno sloučena až milo: na straně jedné se nám okazuje zákon boží a pravda božská, na druhé život lidský, jaký by býti měl a jaký jest. Z těchto šesterých knížek nejdůležitější jsou *čtvrté,* ve kterých Štítný zdejší stavy lidské připodobňuje k andělským kůrům; proto se jich chceme přidržeti a z nich čerpati.

Ale již napřed musíme poznamenati, že všechny ty věci, o nichž mluviti jest, neutěšené jsou; zlořády jsou to, které se na těch a oněch stavích vyčítají, takže věru krušno při tom čtoucímu v duši jest a bude; nic povznášejícího, málo křesťanského — však za to tím jasněji nahlédáme do neblahé oné doby úpadku všelikých řádů církevních a socialních a v nás se ujme přesvědčení, že netoliko želané opravy bylo potřebí, nýbrž také, že tato jen násilným převratem, revolucí nějakou způsobena býti mohla.

Chopíme se nejprvé toho stavu, jenž za nejvznešenější a nejdůležitější v křesťanstvu pokládán byl, duchovního totiž. O něm zpravují nás obecným souzvukem nejpřednější zpravodajové, že se nalezal v hlubokém úpadku mravů a povolání. Jeden z nich, učený a pobožný Vincencius Ferrer totiž, líčí biskupy tehdejší těmito slovy: „Jsou pyšní, hrdí,

marní, nádhery milovní, lichváři, kteří víru svou obrátili k věcem vezdejším, kterýchžto velikost církevní měří se dle váhy důchodů jejich. Málo dbají o svou církev; málo chodí k těm, kteří dávají málo; nemají lásky k bohu ani k cudnosti; nečtou ani mše aniž káží a dávají pohoršení veliké." Jiný zas, Theodorich Vrie, dí o nich: „Nynější naši biskupové vedou si jako milostivé panstvo naproti lidu a duchovním, hoví sobě bez práce při jídle a pití, pokládajíce nádheru a pýchu za pobožnost, starajíce se o naplnění svých stodol a sudů, stavějíce nádherné paláce." Tolikéž dalo se říci o duchovenstvu nižším světském i řeholním. Jako marná žena ve svou krásu, tak kladla církev doufání své ve statcích vezdejších a v moci světské; jak prospívala ve hříších, tak upadala ve ctnostech. A kdo by chtěl vyčísti veškery ony její poklesky a nemravy? Však obraťme se ke Štítnému. Tento připodobňuje stavy lidské k devaterým kůrům andělským. Jako bůh zpořídil tři jerarchie či sbory andělů, rovněž na světě ustanovil stav trojího důstojenství: první duchovní, druhý světských pánů a třetí obecných dělných lidí. Nižší mají vyšších poslušni býti a nade všemi utvrdil bůh své písmo jako nebe.

V řeči první, kterou má k duchovním, — a těmi vyrozumívá svaté muže a ženy vůbec, kteří pravou láskou k bohu plápolají — nedotýká se sice zevrubně a určitě nedostatků toho stavu, leda obecnými slovy varuje od pýchy, hrdosti, lakomstva a rozkoše; ale za to druhá jeho řeč k „zákonníkům" t. j. řeholníkům plna jest výčitek a perné pravdy. —

Štítný uvádí v pěkném podobenství, že řehole jsou (rozuměj „mají býti") pravý chládek a oddechnutí tomu, kdož se chce skrýti před pálením žádostí světských; i koráb, v němž může člověk nezmoče se hořkými vodami přejíti přes moře tohoto světa; a dále zas přirovnává je ke zlatu. A obrátiv se proti nim, praví: „ti*) jsou po hříchu! mnozí potuchli a tak svá ustanovení a svou řeholi proměnili, že, ježto dříve byla upřímá cesta do nebes z klášterů, to již nevím, minou-li mnozí peklo božím tajným milosrdenstvím; ale nelze, by hrozných muk ušli v očistci ohně pekelného: neb já ne řehole, ale pokrytství hrozné v klášteřích mnohých vidím." V žádné řeholi není dovoleno, aby mniši neb jeptišky co svého měli: neb všechno obecné býti má ať peníze, ať úroky neb zboží kterékoli podlé ustanovení sv. Augustina, Františka a Benedikta, z čehož nic propustiti jim nemohou ani papež ani provincial ani opat; na to svědčí knihy, ješto slovou Extravagenti a Klementini. „Aj, jakť jest zlato klášterské potuchlo — žaluje Štítný dále vyloživ jim, že nepravě mají mniši a jeptišky soukromé jmění — ješto jest nerovně lepší, než arabské! Dříve za neštěstí sobě kladli, kterého zvolili starostou, ale již to za veliké štěstí mají, a to vše z toho, že proti zákonu své vlastní mají; neb jeden druhému v touž odplatu odpouští míti to, co zákon brání."

Řeholníci tedy, zkrátka řečeno, touží po penězích. . . . „i naučí se píti, po lahodném jedení státi, aneb po freji, že mohou kupovati

---

*) Všechny citáty ze Štítného podány jsou v jazyku novočeském pro lepší srozumitelnost věci.

ty dárky lecjakés"; . . . „sváří se, závidí sobě, tupí jeden druhého nadeň se pna; neb jest v nich potuchla milost pro to lakomstvo, že jsou ostali boha (t. j. boha se spustili) pro peníze, zrušivše svaté zákony jeho a přísahu slibu svého. A nad to, ješto je nejstrašnější zoufání, hněvají se, mrzí je každý kazatel dobrý aneb kterýžkoli dobrý člověk, jenž rozumí jich zablouzení; rádi by ho i kacířem učinili, aby měli své lsti větší svobodu." Toho mnicha, který prý málo má, ostatní sobě málo váží; ale má-li sto kop, vysoce jej sobě váží. Též vídal Štítný, kterak prý mniši svou hanbu na stěně píší; a protož volá s prorokem Ezechielem: „Jako Sodoma, tak se chlubí svým hříchem." Dále čteme u Štítného, že mnohý do kláštera tehdáž vstupoval, „aby ve světě nebyl malým pánkem, aneb aby jiní bratří neschudli, aneb aby snad nebyl mlatcem neb oráčem, neb jiným nějakým řemeslníkem, ale ne pro boha." Jiní proto zase do kláštera vstupovali, že se života pohodlného nadíti mohli. —

Co nám Štítný ve třetí řeči k „učeným" podává, svědčí o tom, kterak mnozí svého rozumu a učenosti ku chytrosti a lsti užívali po tom stojíce vší snažností, jak by cti, rozkoše aneb zboží dobyli, jak nové kroje, hbité skoky a rozličné kunšty vymýšlejí, aby tím vzácni byli. Ale tací jsou „synové temnosti".

Ve čtvrté řeči „k soudcům" stěžuje si Štítný na nedostatky v zemském právu a na obyčeje pohanské, zejména na očisty či ordalie, k jichž odstranění jak arcibiskup Arnošt z Pardubic, tak císař Karel horlivě působili. Těmi očistami hledala se na soudě pravda, když jinak nebylo lze, buď vodou, na niž byl vinník či obžalovaný položen a plul-li na povrchu jejím, byl nečist, t. j. vinen, buď železem hořícím, kteréž obžalovaný do rukou vzíti musil a držeti některý čas: jestli se nepopálil neb do jistého času pro popálení neumřel, byl nevinen, jinak vinen. Tentýž císař ustanovil, aby přísaha na soudu byla kratší než dříve. „Neb dříve ten, — dí Štítný — kdož pohnal, učinil žalobu velmi dlouhou a nesnadnou, a sám se jí učil několik neděl neb jeho řečník, aby ji uměl prožalovati: a druhý pak jen třikráte ji uslyše, měl přisahati týmiž slovy; a jakž chybil na jediném slovu, tak vše ztratil. To jest již minulo, ač jsou se mnozí chytráci i hněvali proto, že chudým vdovám i jiným sprostným nemohou škoditi tolik, jak by rádi." Rovněž odsuzuje Štítný „sedání", to jest souboje o právo a rozličné zvyklosti na zemském soudu; odsuzuje zakupování úřadů a kupčení v soudech, aby se soudcové obohatili. „I toť je zlé, — dí Štítný — v soudech zemských, že pro jedinou zpověď má kdo ztratiti všechnu svou při, ač jest i práv."

Ty a jiné vady odhaluje Štítný na stavu soudcovském a nediví se proto, že z juristů tak málo svatých jest. I domýšlí se, že „mnozí jen pro světskou čest a že jest penězito býti rozumnu u právech, učí se jim a také snad proto, že mnoho práv jest pro lidskou křehkost ustanoveno, ježto před bohem není právo."

O „pánech" (t. j. šlechticích), ke kterým má Štítný pátou řeč, praví, aby panovali, jak je práva vedou, ale ne jak by chtěli; neb ne oni jsou nad právem ustanoveni, nýbrž právo nad nimi. Jest božím řízením věc sjednána tak, aby páni byli štít dobrým a zlým kladivo.

„Za to měj a toť jest jistá pravda, že pán pro obecný lid jest ustanoven.“ Ale mnozí mají svobodu panování k záslonĕ pravdy, ne panování vinou, ale svého lakomství, že mní, by všecko slušelo, co mohou; i říkají bláznoví páni: „chlap jest jako vrba; čím častěj obrubáš ji, tím se hustěj' obalí.“ Tím se nám ovšem rázně na oči staví poměr panstva k poddanému lidu. Tento měl rozličné závazky k pánům dle práva zákupného: úroky, mýta, tržné, ungelty a tak zvané viny či pokuty soudní. I v těchto kusech odsuzuje Štítný pány, že sobě mnohdy nesprávně vedou vybírajíce nad slušnou míru. „Ale kdož od kněží a od svobodných panoší a vládyk berou mýto — píše Štítný — křivěť je berou podle práva duchovního; zlý obyčej nemá omluvy, aniť má obyčej slouti, ale má slouti zrušením pravdy. A vězte to, páni! ješto svobodné vládyctvo robiti přezříte aneb kněží (to jest porobovati dopouštíte): budete-li kdy porobeni, toť bude pomsta toho hříchu; neb jen ti, kdož kupecky těží peněz, povinni jsou platiti mýto.“ Jak by Štítný nerozhorlil se vida, že se stavu vládyckému, šlechticky svobodnému, k němuž sám patřil, ukládají věci nevídané?[1]

Dojemné jest, co on dále píše „o berni“ čili o dani zemské. „Strach mně za krále — to jest Karla —, že příliš často ji béře a snad více, chtě skoupiti země okolní svým dětem, než pro obecné dobré; a snadno-li jest jedné zemi skoupiti tolik jiných zemí?“ Tu naráží Štítný na koupi země brandeburské roku 1373, kterou v pravdě země česká ničeho nezískala, leda domovní moc rodu lucemburského. Též páni a vládykové mají vinu povolujíce králi a rádi jsou, aby „svých lidí (poddaných) užili pod omluvou, jakoby nemohli vzíti pomoci na svých lidech v potřebu pilnou, když by přišla. Vezmou mnoho na svých lidech a krále málem odbudou; mají hřích na králi pravdy jemu nepovědíce a na lidu, jejž přetěžují.“ Tolikéž na „výběrčí“ povolených daní stěžuje Štítný proto, že ač úkoly (t. j. výška vyměřené daně) berou rovně, ale zámazné berou těžce. Tímto zámazným se vyrozumívá plat za vymazání daně; lid náš nyní říká „výmazné“. Tak prý té berně pro braniborskou zemi „pátý a nikdy čtvrtý groš brali zámaznému jako úkola.“ Ale ti berci ještě jiného zlosynstva se dopouštěli falšujíce knihy berní. O tom píše Štítný: „ale o této berni jsem zvěděl, co mne nikdy nepotkalo jindy: že berou berci po jeduěch knihách, sami sobě učinivše, na sprostných vyhrožujíc více, nežli jich jest úkol pravý a ukáží ty knihy řkouce: hleď, čti sám, žeť jest tolik úkolu tvého; co mluvíš proti knihám?“ A sami sobě napsavše knihy ty, aby takovou lstí mohli sobě přidříti; a z jiných knih královi vydají počet, ježto na nich úkol pravý. I proklnou sprostní lidé krále, že jest těžší berně než jindy kázal bráti, a král o tom nic neví.“

Velmi poučné jest pro poměry středověké, co Štítný „o židech“ píše. „Kdož pak židy mají, chtí-li je křesťansky míti a křesťansky jich užívati, ti vězte, že jsou židé vězni římského císaře křesťanského; a v pravdě nikdo jich nemůže míti, jen s jeho vůlí.“ Toto místo, poněvadž potřebuje výkladu, chceme objasniti. Po celý středověk byli židé v říši německé (a též v Čechách) považováni za příslušníky císařské komory, kteří za jisté dávky a platy císařské ochrany požívali. A kdykoli tato ochrana židů i s příjmy od nich některým obcím, knížatům

a zeměpánům přenechávána byla, dělo se to vždy udělením léna, poněvadž ona řečená ochrana byla císařským regalem. Proto mohl jen císař udělovati privilegium „držeti židy“. Poněvadž židům zakázáno bylo držeti pozemky a provozovati řemesla, živili se hlavně obchodem a lichvařením, čímž bohatli, jsouce předmětem stálého pronásledování a utlačování skrze křesťany. Nesnášenlivost mezi křesťany a židy byla základní myšlenkou socialního postavení jich obou. O poměru jich v království českém poučuje nás Štítný těmito zajímavými slovy: „A tak mají je (totiž křesťané židy) míti, aby s nimi nehodovali, nezvali jich k sobě, ani se myli s nimi, ani v nemoci lékařství od nich brali; a také nemají jim úřadu mezi křesťany poručiti, aby nevládli nikdy křesťany. Ano děvek, dojek, i jiné čeledi v domu svém židé nemají křesťanské míti: neb kdož jsou v jich čeledi kteréžkolivěk sluhy, mají na ně kněží dáti kletbu; pakli nechtí jich židé od sebe pustiti, ale všem křesťanům má zapověděna býti s nimi obec (to jest obcování) i v trhu i ve všech věcech. Ale kromě jich domů, nebo v domu náhodou, ne jakoby jeho čeledín byl, může křesťan židův oráč býti aneb jinou potřebu jeho učiniti. Také práva velí, aby nedali židům nových škol dělati, ale vetché mohou oprávěti tak, aby větších ani dražších nedělali, než dříve byly. Hodů a jiného způsobu podle jich ustanovení nemají jim křesťané brániti, ani v sobotu je nemají v soudy táhnouti aneb jim dávati roky na křesťany („rok“ má zde význam ustanoveného času k rozeznání nějaké rozepře) neb v jiné jich svátky. A také nemají zevně choditi mezi lidmi ty dni, když křesťané boží pamatují umučení k veliké noci. A ten den o veliký pátek nemají míti svých dveří ani oken otevřených. A žid nemá práva míti, aby svědčil proti křesťanu; ale křesťan může svědčiti proti židu. Nemají také židům dopustiti páni, aby chodili jako křesťané, ale přinutiti je mají, aby chodili tak, jakž by znáti bylo, že jsou židé.“ Mnoho-li páni od židů bráti mají, míní Štítný odvolávaje se k svatému Tomáši z Aquina, že jim mohou vzíti statek jako svůj, ale tak, aby potřeba jich životům byla ponechána. Proto mohou býti k obyčejným daním přitištěni, ale nikoli k šosům a berním. (Šos je slovo z německého „Geschoss“ vzniklé a znamená daň králi, kterou městské obce dle jisté úmluvy odváděly jsouce jinak obecných daní či *berní prosty*). Jestli však vylichvili na křesťanu a k pokutě odsouzeni *byli, mají* židé nejen lichvu vydati, ale i peněžitou pokutu složiti; tato dostati se měla pánovi a ona poškozenému křesťanu. Však tu žaluje Štítný opět, že páni, ač lichváři nechtějí slouti, přece berou lichvu ne proto, aby ji vrátili, ale u sebe schovali. Proto hůře a hůře se děje den ode dne. „Lotři, zloději i lichevníci nechtí zlí slouti a páni raději chtí slouti dobrými, nežli býti.“ „A tak, že se jest tak rozmohla lstná nepravost, mezi mnohými lidmi potuchla milosť.“ —

Dále píše Štítný o tak zvaných „odúmrtech“ t. j. o právu nápadném ke statku, jenž neměl dědiců, píše o tak zvaném „odběžném“ t. j. o právu ke statku, jehož držitel buď se pánu zprotivil nebo sběhl, o „zchodném“, „vzdajném“, kterým se rozumí plat při navrácení statku — což jsou veskrz emfyteutické poměry právního držení — a projevuje se, že i v těch kusech ne vždy po právu páni sobě vedou; neboť — dovozuje on významně — „svobodniť jsou lidé; jestli páně dědina,

člověk jest boží!" Dále čteme o „počestném", jímž se rozumělo tehdy uctění pána jakési buď hody nebo dary. Takové pocty, píše on, dovoleny jsou neb dokonce dle smluv vymíněny; ale mnozí prý berou více než sluší a donucují, obzvláště ve městech, v nichž založená bratrstva t. j. cechy řemeslníků nejinak než za „koláči" t. j. za úplatky a dary se propůjčují. —

Velmi zajímavé a poučné jest, co Tomáš Štítný o peněžném obrazu t. j. o minci v království českém píše. Jak velice se byla zhoršila mince česká od časů krále Václava II., kdy poprvé roku 1300 dobré stříbrné groše raženy byly! „Co zloupeno — dí on — pánů a vladyk od toho času v úrocích, jakž jest český groš dobrý za krále Václava druhého byl zaražen! Nebo v ty časy čtyři a šedesát stály za hřivnu stříbra, jak slyším. Potom v týž obraz více mědi za našich otců přičinili, že dva a sedmdesát bylo jich za hřivnu stříbra. Pak teď nevelmi dávno za nás opět v týž obraz i v touž váhu přičinili ještě více, že osmdesát jich bylo za hřivnu. Pak již za mincmistra Rotleba tolik jsou mědi přiměsili, že za půldruhé kopy jedva dají hřivnu stříbra." „Protož cožkolivěk jest nám třeba, to jest dražší; neb již znají kupci, že v českém groši více mědi, nežli dříve. A co jest pak zmatku o haléři, to ti vědí, kdož v Praze bývají často." Proto napomíná Štítný císaře a krále, aby bohabojně panovali podlé zásad, jak učí sv. Augustin v knize „o městě božím." —

V šesté řeči mluví Štítný o vládykách a rytířích věku svého řka; „i jest zvláštní úřad rytířského stavu: zvláště před násilím brániti kněží vdov, sirotků; pravdu křesťanskou ploditi, pokud mohou ve svém vladaření a tupiti křivdu a sdružně býti se svým tovařistem majíce milosť k bohu nejprv a pro boha ke všem lidem." Ale Štítný rytířům a vládykám vytýká pýchu a nadýmání pro urozenosť, bohatství nebo zásluhy předků. Z té pýchy, praví on dále, to také jest mezi vládyctvem a rytířstvem, že druh druha chce „přetráviti" (t. j. jedením a pitím překonati) aneb rouchem převýšiti; . . . „a v nynějším pak kroji (rozumějme, že z ciziny zvláště z Francouz přišel) snad smilstvo přílišné, aby, jakož paní neb panny své prsy strojí okazujíce, takéž rytířstvo svůj zadek, aby byli půvabni . . . jedni druhým! To-li také k rytířství sluší, tak dlouhé nositi čépky (t. j. špalíčky pod patou), tak rozličnými řemeny uvázati, že pro ně nemůže rytíř býti hotov postihnouti neb utéci aneb letí-li, vstáti spěšně?" . . . „Jako sedláci a sedlky nemají se rovnati rouchem, ztravou neb čeledí, neb kteroužkolivěk takovou věcí vládykám: tak vládyky i se ženami svými nemají se pánům rovnati chtíti, ani knížatům páni." Od toho času, co cizí kroje a spůsoby společenské do Čech zaváděny byly ve XIII. a XIV. století tu německé, tu francouzské, nastala nádhera v oděvu a všeliký pych mezi stavy, čehož dříve nebývalo. Proto pravdu má Štítný, když dále o rytířských hrách a kratochvílích takto se projevuje: „ale tak se jest rozmohla zlost lidská a potuchla mezi nimi milosť, že věru neumím k tomu nic říci; neb počnouce kratochvíli úmyslem dobrým, lidé spíše promění ve zlé úmysl, nežli v dobré a neřku naměsí hrdosti, ale způsobí tak, že vše bude hrdost pravá aneb smilstvo, jakož to vídáme v tancích anebo

v kolbě. Protož sám se suď každý; neumím dobře mluviti o těch kratochvílích světských.“

Též o turnajích, zamilovaných to hrách rytířských, hovoří Štítný jako nepřítel jejich nic toho nedbaje, že sám rytířem. „O turnajích vím, že práva praví, že ta škodná kratochvíl nemá slouti kratochvíl. Protož církev jest turnaje zapověděla; a sejde-li kdo v turnaji aneb potom tu úraz vezma, ač zpověď a tělo boží bude dáno jemu ku pokání, však pohřbu a svatých nemá míti, že jest nedržel církevního ustanovení.“ . . . . „A to jest proto církev zapověděla, neb tu lidé takovou hrdosť ukazují a s takým nákladem, pro něž ztratí mnohý to vše, což má a nejeden tu smrť vezme. A žeť jest pak kolba tak zlá věc aneb horší, jako turnaj, kdož chce znamenati, může uzříti: neb větší jest tu hrdosť, ani jest tak potřebna, jako by byl turnaj, kdyby zapověděn nebyl; nebo v turnaji srozumí člověk, jak by se v boji správném svého místa držel: ale v kolbě jednoho druhu odění není, aby byl k boji užitečný.“

V dalších řečech mluví Štítný k popravcům (kteří měli výkonnou moc soudní po krajích), těhařům (to jest rolníkům a pracovným lidem), kupcům a kramářům. O úřadě popravčím, ničeho mu právě zvlášť nevytýkaje, praví Štítný, že jest dobrý; ale popravce má se stříci lakomství, aby pro zbožíčko, pro kořisť neradoval se cizí smrti.

Rolníky, kupce, kramáře a jiný obecný lid připodobňává Štítný k třetí nejnižší jerarchii andělův. Oráči podobají se, dí on, řádu andělů, jež slovou „virtutes“ (cnosti), jimiž bůh divy činí; neb podobně bůh skrze oráče divy činí, když ze semen malých dá obilí mnoho k užitku lidem a dobytku. „Však proto sedláci a oráči nemněte, — dokládá ihned — by ihned svatými byli, že dobré a potřebné řemeslo činíte veškeren svět živíce.“ Proto pro všecko shledává ve stavu rolnickém důstojné zaměstnání člověka svobodného, k čemuž se mistra Tullia dovolává. Chválí takové oráče, kteří dobré řemeslo své vedou s dobrým úmyslem, aby se neobohatili, toliko království nebeského žádajíce, udělují almužny, odvádějí desátky a úroky při tom celý svět živíce a jsou v poslušenství vyšších jak duchovních tak světských. „Ale ubozí lidé mají velký jeden nedostatek (t. j. vadu), dí náš spisovatel, že jakous *hrdostí nem*oudrou, když mají pokojné pány, váží si jich lacino; a hrdé *pány* chválí mezi sebou a válečné a tím jistě hřeší proti bohu. A přece dávné přísloví, že říkají: „Páni se smíří, a chudina v tom.“ — Dále jinou šerednou vlastnost toho stavu uvádí právě: „Záviať také zvláště panuje nad sedláky; a přece to je hřích velmi nepotřebný, neb v něm ani jedné rozkoše není, leda lopota. A také ne vždy jsou věrni.“ Po tom dotýká se Štítný jiných živnostníků, kteří nesou podobenství téhož kůru andělského. Ale jako z toho kůru (a jiných vyšších) mnozí andělé vypadli a stali se zlými anděly, tak i mezi těmi řemeslníky jsou, kteří více zisku a dvornosti si hledí, než užitku lidí. „Jako vidíme to dobře, že spíše by švec dospěl škorní (t. j. bot) bez tak dlouhých čépků (t. j. opatků); a také veliká je překážka u škorně tak dlouhý nos: neb pěšky nemůže s ním pracovati a přes plot ovšem nikam nelze.“ Koželuzi prý bez potřeby rozplošťují podešve; i ti činí zle, co mistrují vína a činí je nezdravější, aby je spíše rozprodali. „Ti všichni slušejí k těm

ďáblům, kteří škodné neb neužitečné činí divy pro svou zlou žádosť." Nejlépe prý své „kunšty" provozují krejčí, hudebníci, pištci a kejklíři, kteří řemeslo své k přílišné chlipnosti obracejí a nikoli k potřebě lidské; zvláště ti trojí poslední zlou a nebohabojnou řečí i v čas služby boží i po devítníku (po neděli „septuagesima"), co by již křesťané plakati měli za své hříchy, i ve středu první po masopustě, nepřestanou řemesla svého . . . jakož vidáme na posvícení."

Kupce přirovnává Štítný k archandělům; neb jako tito k nám větší a neznámější poselství od boha zdějí, tak i kupci v tělesných věcech přivážejíce neznámé zboží z daleka. Ač Štítný úmyslně vad jejich právě nejmenuje, přece se jich domyslití můžeme z toho, od čeho je varuje; aby totiž neprodávali zboží za jiné, na příklad vodu za víno; aby měli náležitou míru a váhu; aby zboží jejich bylo dobré. „Také hřeší kupci, dí on, když se smluví, aby jeden své koupě laciněji mimo druhého neprodával; aneb když kdo obdrží sobě, aby jen sám on prodával takovou koupi." Též od lichvy je varuje a vykládá jim důvtipně, co lichva jest. Tvrdí totiž, že se úroky z peněz bráti nemají dle církevního zákazu; pakli se berou, jest to lichva. „Peníz pak není k jinému, dovozuje on, nežli koupiti zaň; a když koupím zaň, tehdy jsem jej v tom užitku utratil, že již nejsem pán jeho. Protož vzíti co za to, že půjčím peníze svého, aby on jeho pán byl, ale ne já, jest za nic vzíti, poněvadž mi vrátí tak dobrý; a tak jest lichva, neb jest nepravé vzíti za nic. Pakli kdo dí, že „za čas vezmu": čas tenť tvůj není; kterýť jest minul, ten-tě ne tvůj; a kterýž jest nepřišel ještě, také ho nemáš a nevíš, dočekáš-li jeho; a v tom, ve kterém jsi, toť jest tak malý a brzký, že jakž brzo přijde, tak brzo minul, a ty jen takou rychlostí v něm běžíš, že sám nemůžeš poznati, kdy ho čekáš a kdy jest minul, ač se rozmysliti umíš na to. Jak pak díš, by tvůj čas byl? Jest-li tvůj, podrž jeho a ohledej jej, jak-tě dlouhý mezi tím, ješto jest minul, anebo nepřišel ještě. Pakli nemůžeš, ale vyznej, žeť není tvůj, ale boží a božího neprodávej; neboť ho jest nedal k tomu a zvláště zapověděl jest lichvu." Není-liž Štítný důmyslný a křesťanský filosof? Nepoznáváme-li odtud zdravý rozum? soucitné srdce?

Dále píše Štítný o kramářích a připodobňuje tytéž k devátému kůru andělskému, poněvadž zastávají obecné potřeby. Také jim klade na srdce, co byl kupcům kladl: aby neklamali lidí leč draho cenice, leč zasláněјíce světlo, aby se zboží lepší zdálo, než jest, co prodávají. Na krčmáře stěžuje si, že dopouštějí hráti v kostky, že ponoukají lidi, a rádi vidí, když se zpijí, že i ode mše k nim na snídaní a na pití běží.

Provodiv nás při prohledávání všelikých nedostatků ve stavech křesťanských a poučiv nás o hlubokém úpadku těch i oněch, obrací se na konci v úvaze vznešené a krásné ke stavům všem vykládaje jim svůj velikolepý názor o mravně spořádané společnosti křesťanské.

Pro zajímavost nechceme toho mlčením pominouti, ale něco málo z toho podati pro ocenění všech těch věcí, o nichž Štítný píše. Týž praví: „A protož jakož jsou sobě věrni údové našeho těla a milují se, jakož jsem i dříve to byl řekl: takéž by se spolu měli milovati a věrni sobě býti v dobré sprostnosti údové církevní. Neb noha nezávidí aneb ruka; ale ráda jest tomu, že jest hlava u větší cti, než ona; takéž, ač

jest u větší cti stav duchovní, nezáviď tomu stav dělný aneb světský. Více-li pracuje a roboty nese světský, nerci: „Proč onino zahálejí?“ Viz jak oko nemůže nésti jiné práce, jen že vidí, a malého dotknutí, neřku úrazu, nestrpí snadno. Také jsou lidé někteří, ač nedotčiví, ale velmi dobře vidí věci duchovní a vůli boží; a jsou hrubější druzí, více mohou pracovati. ... Vše je dobré, vše užitečné v křesťanství ve všem ... a každý, kdo se jemu (bohu totiž) neprotiví smrtelným hříchem, jest v něm s jinými údy křesťanské obce tělo jedno a on toho těla hlava. A nižádný úd nemá všeho téhož, jako hlava a to což má, to má od hlavy...“ —

Tolik, co zde podáno, dozvídáme se ze čtvrtých knížek zmíněného spisu Štítného „šesterých knížek o obecných věcech křesťanských.“ Zbývá nám ještě, abychom v krátkosti z ostatních knížek vhodný material k našemu účelu snesli.

V pátých knížkách čteme tu kdesi „o lákání ďábelském.“ Tam se dočítáme, kteraké nespůsoby v kostelích tehdy panovávaly. Mnozí prý tu svůj pych ukazují, kdež by měli pokorně bohu se modliti; tu své děti a mladší pýše učí, kdež by měli vůli boží od kazatelův se učiti; tu počnou mezi sebou nepřízeň a hryzou se o stolice, aneb která výše stála závidíce. Neb kostel jest na to ustanoven, dí Štítný, aby byl dům modlitební, dům chvály boží, dům naučení, dům očištění, dům smíření a také aby lidé tu se mířili, jako někde pokory bývají, když vraždu smluví.“ Zde se pokorou vyrozumívá jistý obřad, kterým vrah žádal v kostele za odpuštění od příbuzných zabitého. Též na trhu prý vládne čert, píše Štítný, a „snad proto slove trh, že na trhu nejednoho čert utrhne, tu lakomstvem, tu závistí.“ Mnozí prý na trhu lhou, křivě přisáhají a sebe zaklínají, kupujíce velmi haní a touž věc prodávajíce opět chválí.

V šestých knížkách píše Štítný o svátostech a tedy též o „kněžském řádu“. Čeho jsme byli již zpředu obecným slovem jako dotkli, chceme nyní přidáním doplniti. Štítný vykládá, kterak kněžstvo tehdejší v neřestech si hovělo. Ono má sice pro důstojenství své čistoty těla dbáti jsouc prázdno i manželské poskvrny; ale ono oddalo se šeredné ne*čistotě se* ženinami, což je i židům a obecně všem nejsprostnějším *laikům* bohem samým zapověděno! Místo modliteb, obětí a čtení písma svatého, které tomu důstojnému stavu uloženy jsou, obírají se mnozí hraním v kostky neb ve vrchcáby pro kratochvíli, chodí do krčem a na lovy. Vrchcáby se rozumí jakás hra „dámě“ podobná.

Proč rodičové syny své ke stavu duchovnímu určují, vysvětluje nám Štítný takto: „Zlýť jest to úmysl, ještoť někteří svým dětem aneb přátelům žádají duchovních úřadův a moci kněžské, ne proto, aby toho úřadu práci nesli: ale že snad mají mnoho dětí i nechce se jim dědiny roztrhnouti, a hanba je, když by jich děti nebyly slovútny; i žádají jim dědictví církevního, jež jest Kristus svou krví koupil.“

I praví jim: „Hleď synu! mnoho jest vás; budete pánkové malí. Buď knězem, budeš bohat, budeš nám všem pomáhati; budeš míti dobré bydlo pije a jeda, což duše ráčí; budeš choditi v dobrém rouše, veliké cti dojdeš.“ —

Z toho, co Štítný o almužně píše, dozvídáme se leckterých nekřesťanských věcí a bludařského smýšlení.

Leckterý chtěje kláti, t. j. souboj podstoupiti k narovnání rozepře, jde s grošem neb penízem k oběře, ale sám na svou hrdost několik kop naloží proti zápovědi církevní a sám se proti bohu světu oběruje. Též mnohé paní — píše Štítný dále — svá srdce hrdosti oběrovavše jdou bujně k oltáři s grošem a některá snad s haléřem ve svých kuklíkách okovaných (t. j. přikrývkách na hlavu), v obojcích (t. j. límcích kolem krku jako) v halžích (t. j. oponách ke krku).

Mezi dary ke cti a chvále božího jmena uvádí Štítný: dávati desátky podle obyčeje země, udělovati fary k užitku sluhám církevním, oběru dávati na mši svaté. A touto jest každý hospodář povinen neb hospodyně alespoň na výroční dni ve svém kostele: jako na vánoce, na velikou noc a na letnice, na posvěcení a na den toho svatého, ve jmě kteréhož jest založen ten kostel. Také přinášejí dary, když zaprošují mše neb vigilie neb žaltáře u svých far. Tu naráží Štítný něco na svatokupectví řka: „Ale pros, nejednaje, a dej pro boha, co chceš; a on, chcelit z milosti pěti, pěj; nechcelit, ať nechá.“

Co dále o „postu“ psáno v týchž knížkách jest rovněž zajímavo jak stran názoru křesťanského o něm, co Štítného se týče, tak stran mnohých podrobností. Uvádí se mimo jiné, které posty od církve ustanoveny a které obyčejem jsou; ale mnozí prý sobě některý jiný půst vymýšlejí pro věc světskou a to není dobré, dí Štítný, což hned případem jedním o svém strýci dokládá. „Musím pověděti, co mi můj otec vložil v srdce, že strýc můj postil se jest právě neb míval jiné utrpění ve čtvrtek, tuším, aby jat nebyl; i přihodilo se pak, že jest bránil se v jedné příhodě, až i zabit byl.“ —

Prohledněme ještě prvé, druhé a třetí knížky téhož spisu.

Prvé knížky, ve kterých Štítný o víře, naději a milosti píše, poučují nás o mnohém bludu a čarách, k nimž lid brával útočiště za oněch časů. „Druzí mají přílišnou víru, praví Štítný, pro niž musejí zahynouti. To jsou ti všichni, ješto dali se čertu oklamati; majíce v plně víru křesťanskou přijali k tomu čárů, léků a věštby.“ „Ti, kteří působí čáry, ti vědí, jak se s věcí šerednou obírají, když jakés pod šibenicí koření ryjí, když čehos oběšeným uřezují; když žáby, strýčky (mandragora) neb koření křtí neb stínky (jmél) oběrují a jiné věci šeredné činí, o nichž mrzko i mluviti . . . Hrozné boží milosrdenství, že se kdy nepropadnou živi do pekla horoucího, a že jich tak dobrotivě dlouho čeká!“ . . . „Však každý čár je smrtelný hřích.“ Druzí pak řkou: „My nečarujem, ale lékujem a mnohým pomáháme . . . Než to sluší také věděti, praví Štítný dále, že bůh ustanovil jest rozličná lékařství, ale ne léky pro rozličná člověčí porušení vnitřní neb vnější, jakož lékaři rozumějí; a to není proti bohu, ani církevnímu ustanovení. Ale všecky jiné pověry, kterých učení lékaři drží: buď žehnání, buď napsání, která na jablce, na oplatce neb na listě, neb pro zuby, ješto na stěně škrtají, buď na obvazku, zapověděny jsou církví. Čím pak více ta žehnání, která jsou se lží smíšena a některá jsou holá lež! anoť repce baba foukajíc a pravíc: by bůh chodil po zlatém mostě a potkal se s svatým Petrem neb s svatou Máří aneb s jakými dobrými bratřími, i vylhou

jakés řeči chtíce lží tělo uzdraviti, ano lež i duši zabíjí. Třetí pak vidění mají a po věštbě stojí: ti také proti církevní zápovědi věří příliš, zdajíce se sobě moudřejší, nežli jiní a chtějíce i před jinými z toho míti chloubu, chtíce věděti, kdo dříve umře ze dvou manželů? kdo obstojí, když dva v souboj se vydávají? neb zhojí-li se z této nemoci?" —

V knížkách druhých, ve kterých Štítný píše o stavu panenském, vdovském a manželském jakožto trojím řádu čistoty, nalezáme též tu a tam zmínky o nedokonalostech stavů těchto. Zmiňuje se často „o helmbrechtných" t. j. prostopášných pannách, které sobě více veselí toho světa váží a více žádají zdejší chvály, než království nebeského. „Takovéť panenstvo, praví Štítný, k němuž není, než k pomstě boží." Co nám o manželském stavu týž napsal, jest věru až příliš pravdivé ve všech proměnách života. Obojí strana má totiž s bázní boží žádati manželstva a prositi od boha dobrého tovaříše. Neb jest psáno: „Dům a zboží přichází od otců; ale žena moudrá zvláště od boha." Dává pak radu, kterých věcí se pilně jest stříci s obojí strany, aby nemilosť nebyla mezi mužem a ženou. Nejprvé sluší totiž stříci se k manželstvu nebohabojného. Jako kdysi synové rodu Setova pojímali dcery z prokletého rodu Kainova vidouce, že byly krásné: tak i nyní jest též, píše Štítný; „mnozí pojmou dcery hrdých lidí, nebohabojných, lakomých, smilných neb obžerných, pomluvačů a naučí se od nich témuž. Moudrý Šalamoun, dokládá spisovatel, postoupil po obyčejích svých žen proti bohu, i ztratil proto boží milosť." Druhé jest potřebné k manželství, aby každý sobě hledal rovné: mladý mladého, urozený urozeného; což Štítný velmi vtipně dále rozvádí. Praví mezi jiným: „Abyť mladou ženu starý muž nemrzel, že by snad tak dobrá byla; ale žertů zlých lidí nebude prázdna, ano se zle přimlouvají škodnými žerty, řkouce: „Ji jak máš muže starého, an se k ničemu nehodí, a ty se s ním nemůžeš sehřáti!" A tak zlí lidé svou vůli pasouce i písně o nich zpívati budou, ano jich česť k tomu ponouká, chtě zkaziti dobrou ženu." „Pro tu nesvornosť mnoho se zlého přihází; tu čáry, tu cizoložstvo, tu ustavičný rozbroj a druhdy vražda, až sám na sebe někdy člověk smrti vyprosí."

Třetí překážka manželství jest příbuzenství, až do čtvrtého kolena. Tu nám Štítný vykládá posloupnost jednotlivých kolen, což zajisté zajímavé jest i nám slyšeti. Kmen jest otec neb máti, neb můžeš rod po leckterém z nich čísti. První větev, na níž jsou pacholíkové a dívčinky, jsou sobě vlastní děti toho otce neb té mateře (ač slovou někdy polobratři neb polosestry); ti jsou první koleno. Na druhé větvi jsou těch vlastních děti, které jsou sobě strýčeny (to jest syn a dcera bratra otcova), ujčeny (to jest syn a dcera bratra matčina) neb stetěny (to jest syn a dcera sestry matčiny); ti jsou druhé koleno. Na třetí větvi jsou oněch vlastních z prvého kolena vnoučata a jsou sobě bratři neb sestry ze strýčenat (strýčeně jest dítě otcova bratra) neb z tetěnat (tetěně jest dítě matčiny sestry) neb z těch ujčených bratří; ti jsou třetí koleno. Na čtvrté větvi jsou těch bratří a sester ze strýčenat a z tetěnat aneb z ujčenat děti (ujčeně jest dítě matčina bratra) a oněch prvních vlastních z prvého kolene pravnoučata; ti jsou čtvrté koleno.

Tito sebe nemohou manželsky pojímati, jakož vidíš, že žádný jeden druhému nedává ruky aneb prstenu.“ „Po kořenu, kdož chce, může znamenati jak od osmi stran každého rodina pochází; neb každý má čtyři pradědy a tolikéž prabab.“

Čtvrtá překážka manželství jest, aby se nesvatbili v čas od církve zapověděný; to jest od neděle deváté před velikonocí až do provoda, pak od křížové neděle až do sv. trojice a třetí od adventu až do hromnic.

Pátá překážka konečně záleží v tom, aby se tajně nesvatbili, nýbrž zjevně, starší přátele pozvouce.

Co Štítný o „vdovách“ píše, jest rovně poučné, jako právě křesťanské. Z důmyslné a ostrovtipné rozpravy jeho vyjímám tady jenom část tuto:

„Vídal jsem to, praví on, že vší věcí odkládaly se některé (totiž vdovy) za muže jíti, i vlasy sobě po muži uřezavše; a když jim bylo milo k světu, chovaly sebe rozkošně pijíce a jedouce jen což lahůdku, až sobě opět vlasy odchovaly řkouce: „Drastí se nám, lezou nám v oči!“ až pak roucho, ač barvy vdoví, ale krojem vnadným činily sobě; a líbíce se v něm sobě, vzhlédajíce na se, tázaly čeledi řkouce: „Dobře-li mi toto sluší?“ až se i jiným potom líbiti žádaly ve dvornostech a žertech a bývajíce v kvasích nejprve jako bezděky počaly tancovati. A tak prvního úmyslu zapomněvše a snad se některé rozmyslivše potom, šly za muže.“

Neméně nás to poutá a poučuje, co Štítný o „manželech“ píše. Proto něco málo, ale významného, vyňati chceme z jeho nábožné rozpravy. Vyloživ k čemu manželství jest pokračuje takto: „Ale již, po hříchu!“ lidé na svatbách málo na boha dbají; a hledí, kterak by kdo největší hrdost mohl ukázati: rouchem, ztravou i kteroužkoli chloubou nestatečnou. — Boží spůsobení v manželství jest: svátost, víra a plod. Ale tuším, málo lidé na to patří; neb téměř každý podle své zlé žádosti svou vůli napásti chce: onen hrdostí pna se nad jiné; onen smilnou a nestydatou řečí; onen posuzováním a pomlouváním; onen obžerstvím; onen pak závistí pro něco chřadne; a onen své smilné oči ve všech pase; a ony pak baby jedna mimo druhou mistruje svá kouzla aneb své čáry a vidění jakás a hádání chtíc každá slouti moudrá.“

Třetí knížky Štítného pojednávají o hospodáři, hospodyni a čeledi. Zastavme se tady ještě a učiňme krátké pozorování.

Nejtklivější a nejrázněјší jest řeč Štítného o „helmbretných hospodyních.“ Protož, která chce se mnoho chechtati, píše on, mnoho šeptati s jinými a žertovati, po oku na ně vzhlédajíc a vždy chce seděti na okénku jako cílem se učiníc, aby na ni každý hlédal; která vším snažením strojí se ke skokům, k tancům svým rouchem i vší postavou, ježto jen smilstvo a frej ukazuje, neb přílišnou hrdost; která před svým mužem kryjíc hromáždí sobě; která před svým mužem vždy jen smutna a kromě něho jako plesá: kdo může takovou jinak souditi, než ji vidí?“ Taková hospodyně shromažďuje proto jen, aby měla pěkná roucha, aby vesele mohla skákati na masopust neb na posvícení, aby se zalíbila mladým bláznům a takým potvorám, jako je sama mníc, by to za nejlepší bylo, že jí tu snad v oči pochválí někdo: potom o ní nic dobrého

nepovědí, ale něčím ji i „přitvoří“ (t. j. přihaní); neb dějí: „dlouhý nos má aneb krátký; neb zelená jest, aneb zlé jest červenosti, neb s očima zapuchlýma aneb hrdá;“ aneb dějí: „pravý jest bič“! bude-li ochotna ke všem . . .

Jako Štítný hospodáře ke slunci a hospodyni k měsíci přirovnává, tak čeleď křesťanskou k hvězdám, aby věčně k blažené čeledi boží v nebesích byla v tovaryšstvi přivedena. Této vykládá desatero božích přikázání a naráží při tom ostře na nemravy tehdy panující, zvláště tu, kde o třetím přikázání píše. „Ale ne k tomu jsou svátky, praví on, jak je zlí lidé obracují, aby smilnili svými tanci, aneb lecjakous zamýšlejíce nekázeň neb toulání nepotřebné aneb klevety působíce na besedě aneb obžerství plodíce v krčmě nebo kostky a sváry a lecjakous hrdost a darmo utracujíce, což jsou ve všedni vydělali.“ A dále zas čteme: „ale mnozí ctí svaté jen pro zdejší odplatu, právě pohanským obyčejem: jako svatého Štěpána, aby v koně byli šťastni; svatého Šťastného a jeho tovaryše, aby jim zboží přibývalo; svatého Jana Světlého, jemuž Burian říkají, aby kroupy nebyly; a tak i o jiném . . .“

„Hleď, žeť jsou to pohanští obyčejové a brzo by z nich mohl blud býti. Zajisté bůh vládne vším; nedbej, čím vládne který svatý. Komu bůh čeho přeje, tomu i všichni svatí.“ —

Tak jsme tedy již dokonali pouť skrze všecky stavy počínajíc od nejvyššího to jest duchovního až do nejnižšího to jest čeledního majíce Štítného za průvodce a vykladače. Tento nám ve svých jadrných i vzletných řečech zajisté neupřílišil jsa přítel pravdy; a třebas kárce byl někdy až ostrý, přece zůstává posuzovatelem spravedlivým. Málo jest zajisté stavů, jimž by chválu udílel; ale vady a nedostatky, neřesti a hříchy shledává na nich na všech nešetře při tom ani krále ani oráče; každému pravdu do tváře dí a boží pomstou hrozí pro porušení božské pravdy a zákona.

Jak vznešené a nadšené jest jeho učení o životě křesťanském ve všech jeho stránkách! Ale jak nekřesťanské jest živobytí samo ve skutečných zjevech! Je-liž div, že se Štítný mnohdy rozhorluje hněvem prorockým a že jeho slova dýší silou Jeremiášovou? Vida lid křesťanský pohřížený ve hříších a tonoucí v povodni mravní nákazy, ujal se pera výmluvného, aby oněm reformatorům v bohumilém díle „opravném“ věrně pomáhal. A vskutku můžeme to vědomí povznášející míti, že působení knih Tomáše Štítného pro výtečné vlastnosti jejich na stavy všecky v národě bylo hluboké a trvalé. Národ přišed ku vědomí života křesťanského pozdvihl se brzo z ponížení svého k silám mravním a to záhy tak velikým, že podniknul v pravdě boj nevídaný, světodějný pro opravu církve veškeré! A třebas Štítný nenesl ve svých knihách toho první a poslední příčinu a zásluhu, přece nelze jemu jako výtečnému učiteli křesťanskému národa českého upříti toho významu a té důležitosti, která pokaždé těm mužům patří, jižto veškerou snahou ke vznešeným účelům se nesouce novou dobu v životě národa připravili!

Národ český ctí ve Štítném netoliko velikého filosofa a učence křesťanského; nejen muže mravů bezúhonných, nýbrž také učitele svého laskavého, jenž jemu odkázal plody ducha svého a učinil jej dědicem svých zásad vznešených. Budiž za to jmeno jeho požehnáno!

Horal na rovinách

Obrázek ze života lidu v Tatrách

Od

Michala Bałuckého.

S povolením autorovým z polsk. přeložil

Arnošt Schwab-Polabský.

(Pokračování.)

IV.

astal svátek zvěstování panny Marie. Toník hned z rána šel, jak byl přislíbil, ošetřovati Hanu: Kuba pak vybral se do kostela. Jda, vzal s sebou peněženku, neboť chtěl dáti na mši sv. za uzdravení nemocné a koupiti jí nějakou lahůdku z pouti.

Prádelna, v níž Hana ležela, byla veliká vedle kuchyně se nalezající jizba, do kteréž zelenými skly v oknech, zaprášenými a pavučinami obestřenými, jen slabé světlo vcházelo. Vedle mandlu stálo tam při stěně několik škopků, bečka s kapustou, z níž nepříjemný zápach se rozšiřoval, špalek, na němž se sekalo maso, a něco rozbitého hospodářského nářadí.

V tmavém koutě za mandlem žlutala se rozestřená sláma a slyšeti bylo těžký, zrychlený oddech nemocné, přerývaný sténáním. Hana ležela téměř bez sebe, nepohnutě, s otevřenými ústy, horečkou opálenými a od rozpáleného těla sálalo teplo jako z pece na ruce Toníkovy, když jí kladl čerstvé studené obklady na hlavu. Několikráte k ní promluvil, ona však buď ani neodpověděla aneb zašeptala něco nesrozumitelného. Co jí bylo, nevědělo se, neboť neměla lékaře, jenž by nemoc její byl prozkoumal a určil. Bylo však vidno, že jest nemoc těžká a že Hanu úplně seslabila.

Toník rozmrzen seděl na špalku s hlavou svěšenou, rukama podepřenýma na kolenech a čelo mračilo se mu od pochmurných myšlenek.

V jizbě bzučela sršeň narážejíc v zaprášená okna, za okénkem zelené větve jeřábů kolébaly se ranním větérkem a stín jejich hýbal se na protější stěně jizby, v níž bylo tma jako za šera. Na božím světě bylo jasno, slunečno, zeleno. Poněkud otevřenými dveřmi bylo vidět lidi jdoucí do kostela; mihaly se barevné šátky děvčat a bílé, sváteční obleky mužů. Časem s hrkotem přeletěl vůz naplněný vystrojeným lidem. Na dvoře kolem kaštanu bylo slyšet šum a hlasité rozmluvy. Žnečky ozdobovaly věnce obilí stužkami a květy; měly je nésti k svěcení. Toník tak naslouchal těm hlasům, které odtamtud zalétaly, že zcela zapomněl vyměniti nemocné obklady, neboť mezi těmi různými hlasy poznával zvučný hlas Madlenin. Slyšel, jak od stáje předejel vůz, jak chasa ve smíchu a žertech naň usedla, jak vozka práskl bičem, křikl na koně, jak vůz zaduněl na prahu průjezdu a s hrkotem jel dále po-

cestě. A opět bylo ve dvoře ticho a v Toníkově duši pusto a temno. Zdálo se mu, že není v tom okamžiku bídnějšího člověka nad něho, že všichni od něho utekli, naň zapomněli a že zůstal samoten. Sténání Hančino připomenulo mu, že nebyl samoten. Povstal jakoby postrašen a šel vyměniti jí mokrý obkladek na hlavě, načež se opět na dřívější místo vrátil a v neveselé myšlenky zabral.

Čas ubíhal mu zvolna, nudně — myslil, že bůh ví jak dlouho tu sedí a divil se, že lidé z kostela dosud se nevracejí. Bylo mu dusno a nemilo seděti takto v temné jizbě a naslouchati sténání nemocné, rád by byl odtud daleko utekl, avšak svědomí ho zdržovalo.

„Pít, pít," zašeptala nemocná horečnými rty.

Chopil se džbánku s mandlu a vyběhl na dvůr potěšen, že bude moci aspoň chvíli dýchati čerstvý vzduch a hřáti se na slunci.

Studna byla dole ve dvoře nedaleko plotu, odkud viděti bylo roviny, táhnoucí se nad Vislou. Toník postavil džbánek na obrubu a rozhlížel se po širokých polích a bílé silnici vedoucí ku kostelu, jehož plechová kopule zářila mezi starými lipami a vysokými topoly, Silnice byla oživena. Pohybovaly se po ní různobarevné postavy lidí, vracejících se z kostela. Pádily vozy zahaleny prachem, který jakoby nemohl postačiti bujným koníkům, kteří ze vší síly běželi, padal na zlaté lány ovsa u cesty. Po mezích a stezkách přes pole pohybovali se také jako přetrhané šňůry korálových růženců hoši a děvčata. Toník hleděl před sebe jakoby mezi těmi hromádkami lidí, rozvrženými na silnici a polích, chtěl někoho nalézti, jakoby někoho očekával. Zpozoroval několik vozů, jež sjížděly se silnice na cestu vedoucí do dvora; hrčení blížilo se k němu, slyšel přervané tóny hudby a křiklavé zpěvy dívek vždy hlasitěji, výrazněji. Za nedlouho za vrbami, jež rostly kolem plotu, mihly se kolem ruměnné tváře a barevné šátky. Skryl se před přijíždějícími. Snad se styděl ukázati se v špinavé, rozedrané košili, kterou mu nyní, kdy Hana byla nemocna, nikdo vyprati nemohl, anebo se bál setkati se s Madlenou, nebo že si vzpomněl, že chce Hana píti. A skutečně očekávala tato toužebně jeho návratu, horečka ji pálila a tak jí ústa vysušila, že jako pijavice přilnula ku džbánku a pila tak dychtivě, že jí musil džbánek vyrvati z rukou. Klesla na lože a oddechla si z hloubi prsou, potěšena, že ukojila svoji žízeň.

„Zaplať ti to bůh!" pravila.

Toníkovi zahřměla ta slova jako výčitkou. Cítil, že nezasloužil toho poděkování.

„Jest ti již lépe?" tázal se, stoje při ní.

Ničeho neodpověděla; na lůžku rozhostilo se pojednou takové ticho, jakoby tam nikdo neležel. Horal znepokojen se k ní nachýlil, vypoulil oči, aby v tmě, jež v tom koutě panovala, tvář Haninu lépe uviděl. Byla bledá, oči měla přivřené a ústa nepohnutě pootevřená. Chopil ji za ruku a zatřásl jí mocně.

„Hano, poslyš, Hano, co jest ti? Hano —" volal na ni.

Žádné odpovědi. V jizbě panovalo dojímavé ticho, jenom sršeň bzučela ještě a tloukla do oken a králíci vylézali z úkrytu a chrupajíce listí pod mandlem, svítili ve tmě červenýma očima. A tam ve dvoře rozléhaly se zpěv a hudba, neboť čeleď, vrátivší se z kostela, skládala

v síni statkářce věnce obilí ozdobené stužkami, květy, ořechy, perníkem a různými cukrovinkami. Madlena, jako první žnečka podávala věnec a zpívala:

„Od kościoła jadą żeńce, jadą żeńce,
I przywożą dla was wieńce, zboża wieńce
Szczęść wam Boże, jejmościnko, szczęść wam Boże
I na polu i w komorze i w oborze.“

Toník nachýlen nad Hanou, naslouchal zpěvu v jakémsi zadumání. Oči jeho, hledící nepohnutě v špinavá okna, zářily mrtvě jako kousky skla.

„Snad jest to lépe pro ni,“ pravil po chvíli, kývaje hlavou.

Považoval ji za mrtvou. Proto též, když sláma na loži zachřestila a Hana se pohnula, zachvěl se strachem a pověrčivě se poznamenal křížem.

Hana nezemřela, jen na chvíli vystydla; byl to jakýsi druh convulse, jaký vídáváme často u malých dítek. Nyní ten stav minul, napjaté svaly povolily a nemocná oddechla si ztěžka jako po trapném snu. Toník to nechápal, probuzení zdálo se mu z mrtvých vstáním, zarazil se a ucouvl.

„Kubo, kde jest Toník?“ tázala se nemocná sesláblým hlasem.

„Zde jsem, čeho žádáš?“

„Vím, že jsi zde, Kubo, neboť jsi dobrý, ty mne neopustíš. Ale kde jest Toník?“

„Co pak mne, hloupá, nepoznáváš?“

„Nelži, já vím, že jest Toník daleko od nás. Myslila jsem, že se vrátil do hor. Byla jsem tam nyní, ale není tam. Nevědí o něm ničeho.“

Měla oči otevřené, přece však mluvila jako ve snu, nevidouc nic více než své vidiny. Toníka to hnětlo, že jej nepoznala. Chtěl totiž, aby věděla, že k vůli ní nešel dnes nikam, že v době, kdy všichni se baví a veselí, on soužĭ se u ní ve vlhké jizbě. Čím méně pro ni činil, tím více šlo mu o to, aby té maličkosti dodal váhy a ceny. Bylo mu toho třeba k upokojení Hany a ještě více k vlastnímu klidu. Nyní se ale přesvědčil, že nevěděla ani o tom, že se u ní nalézal. Nepotěšilo jej ani poněkud to, že Hana v horečném blouznění naň stále myslila. Myšlenky její ho trestaly a proto bylo mu ještě tíže v srdci.

Rozhněván odvrátil se, odešel od lůžka a usedl na špalku. Za nedlouho se dvéře prádelny široko rozevřely a v jasné záři slunečního světla objevil se Kuba, nesa v obou rukách mísy s kouřícími se zemáky a dvě dřevěné lžice, jež z nich vyčnívaly. Toník pozvedl hlavu a pohledl naň zrakem tázavým.

„Přinesl jsem ti sem jídlo,“ pravil Kuba, „neboť na dvoře jest dnes veliké veselí a hraní a nám bylo by nevolno seděti tam. Když člověka něco trápí, nerad vidí jak se jiní veselí. Požádal jsem kuchařku a ona mi dala jídlo pro každého zvlášť.“

„Prosil tě někdo o to?“ tázal se Toník hněvivě.

„Myslil jsem, že ti to bude vhod.“

„Kde zde jísti, není zde ani lavice ani co jiného.“

„Postaví se tedy miska na mandl a bude to. Půjdu ještě pro víno.“

Na prahu se zastavil a tázal se:

„Jest Haně již lépe?“

„E, kdož to ví, vždyť s ní nemůže člověk ani promluvit.“

„Mám zde něco, co mi lidé poradili a co prý mírní horečku.“

„Nu, jdi již jednou pro to víno.“

„Dechem letím. Jest zde voda?“

„Ano,“ zabručel netrpělivě Toník.

Kuba vyběhl z jizby. Toník vzal do ruky lžíci a klepaje jí v zamyšlení o mandl, hleděl zachmuřen otevřenými dveřmi na dvůr naplněný lidmi a vřavou. Snad se těšil na to, že s nimi zasedne v poledne k obědu, že spatří Madlenu; tu však nevčasná úslužnost Kubova pokazila mu i tuto malou radost, na niž se těšil. Volky nevolky musil se spokojiti s tím a zůstal i celý večer v prádelně s Kubou. Kuba připravil Haně ve džbánku nápoj, který jí velmi chutnal.

„Ach, jak je to dobré, jak chutné!“ pravila s radostí dětskou, pijíc chtivě ze džbánku, který jí Kuba přidržel k ústům. Kuba až slzel radostí, že jí připravil takové potěšení.

„Chladí tě to?“ tázal se.

„Chladí, chladí, velmi chladí.“

A vskutku, buď následkem toho, neb sama od sebe, horečka večer se zmírnila a nemocná tvrdě usnula.

Toník, jakoby na to čekal, vstal a odešel na dvůr, oddechnouti si ve svěžím vzduchu.

Na dvoře bylo hlučno a veselo. Hudba složená z houslí, pištícího klarinetu a hučící basy, seděla pod kaštanem. V záři světel, jež postaveny byly v oknech dvoru tak, aby nádvoří osvěcovaly, viděti bylo mihající se stíny tančících párků. Byla tam nejen čeleď dvorská, nýbrž i chasa ze vsi, která přicházela častěji na panské žně a několik kmetů statkářkou pozvaných. Byl to totiž den jejich jmenin, který se každoročně takto se vším lidem oslavoval. Statkářka v červeném křesle sedíc v síni, dívala se na zábavu do pozdního večera. Nyní odnesli ji s křeslem do pokoje, neboť večerní chlad jí škodil; nekázala však přerušiti tance, a vyslala sestřence k lidem, aby je častoval vodkou a pivem. Šafářka rozdávala koláče se sýrem a kousky uzených klobás. Hody a hudba byly pouze pro pozvané, jiní z průjezdu pohlíželi na zábavu — a takových zvědavců bylo mnoho — ti, kteří se do průjezdu nevešli, vylezli na ploty a stromy a odtud se dívali, činíce zlostné poznámky a bavíce se žerty. Byla to jako galerie, která se též bavila, jak mohla. Časem vyzval některý z čeledínů dvorských ze zástupu toho některou známou dívku a uvedl ji na dvůr k tančícím. — Některé samy se tam vkradly, a vmísily se v hlouček besedujících. Ty dívky, které neměly tolik odvahy a přece rády by si byly poskočily, chopily se za ruce a tančily na cestě, která šla kolem dvoru, veliký prach tím působíce, nebo běžely nad rybník a tam při svitu měsíce skákaly do taktu hudby, která k nim zalétala ode dvora; slovem, všude byla zábava.

Toník chodil v pohyblivém tom zástupu, rozveseleném, hlučném, samoten, nikým nezastavován a sám také nikoho nezastavuje. V jeho tváři nebylo veselí a oči jeho jako dvě vyplašené vlaštovky těkaly nepokojně mezi těmi stíny tančících, hledajíce někoho.

Hledal Madlenu. Dlouho ji nemohl nalézti. Konečně ji zahledł za stolem, u něhož hodovalo několik vážnějších hospodářů. Jeden z nich vinul právě Madlenu k sobě.

Objav ji v pasu jednou rukou, usiloval druhou vlíti jí kalíšek vodky do hrdla, čemuž se ona mocně bránila.

Toníkovi, který to viděl, vzkypěla v žilách krev, chtěl vrhnouti se v tu stranu a odehnati muže, jenž osměloval se tak důvěrně s Madlenou zacházeti.

Kdo ví, co by z toho bylo pošlo, neboť žárlivostí zaslepený horal neohlížel se na to, že bude míti všecky proti sobě, že ho nejen stlouci mohou, nýbrž, že se mu budou moci i vysmáti, protože se ujímá dívky, k níž nemá žádného práva a která ho o to neprosila.

Neohlížel se na nic a byl by se již jistě na ně vrhnul, na štěstí však zahrála hudba, nějaký čeledín se objevil a vzal Madlenu k tanci.

Toník s těží se prodral k ní živou zdí žen a dětí, která vždy větším kolem obklopovala tančící, pronikl v před a postavil se tak, aby ho Madlena spatřiti mohla. Ale dívka, která byla veselá, poněkud vínem rozjařená, ani ho neviděla. Smála se, tulila se ku svému tanečníku, nebo zpívala, máchajíc rukou ve vzduchu.

Toník zatáhl ji několikráte za sukni, chtěje ji na sebe upozorniti, ale to nezpomohlo. Taneční vír ji pohltil, točila se v něm vášnivě, na nic se neohlížejíc. Nemohl hleděti klidně na tu šílenou veselost Madleninu, obrátil se rozhněván a se zaťatýma rukama kráčel zástupem do dřevníka, kde se vrhl na lůžko. Neusnul však. Jakmile vznikl na dvoře hlasitější smích, povstal a nepokojně se hnul na slámě. Teprv k ránu, když vřava před domem a hudba utichly, tvrdě usnul. Druhý den dověděl se od Kuby, že se Haně značně odlehčilo. Potěšila ho ta zpráva, neboť se tím cítil svobodnějším. Nebyl již povinen u ní seděti.

„Půjdeš snad do kostela?“ tázal se ho Kuba.

„Snad,“ odpověděl a odešel průjezdem. Odešed několik kroků, zahnul s cesty v křoví a usednuv si tak, aby ho nemohl nikdo viděti, pohlížel stranou ke dvoru čekaje na Madlenu, až půjde do kostela.

Ale nebylo jí jaksi viděti.

Mnoho lidí šlo cestou. Ženy, nadité sukněmi, jichž z větší nádhery obyčejně několik na sebe věsí, zahalené bílými šátky a nesouce v rukou namazané sváteční boty, aby se v ně teprve před kostelem obuly, spěchaly drobným krokem, bosy, za svými muži, kteří jdouce napřed hlasitě rozmlouvali o včerejší slavnosti, o hospodářství, o Vojtěchu, jehož kůň kopl, o Mačkově krávě, která zdechla, o Válkovi, jenž se z vojny vrátil, a bůh sám ví o čem více. Každý hlouček hovořil o něčem jiném a kdyby chtěl někdo sepsati ty kousky rozmluv, jež přecházející hloučky zanechaly v uších horalových, divný byl by obdržel celek. S nedokončenou rozmluvou o ženitbě jakéhosi Kuby spojovala se druhá o porodu kobyly představeného, tu opět rozmluvu o statkáři, kterou započal jeden hlouček, končil druhý, přecházeje nářkem nad krocanem, jejž vzteklý pes pokousal. Čím více řídly hloučky lidí do kostela spěchajících, tím více dloužily se přestávky mezi jednotlivými projevy, vyplňovány ob čas zpěvem pastuchy, jenž nedaleko na strništi pásl dobytek a pro zábavu buď zpíval neb si pohvizdoval nebo bičem práskal, že až ozvěna z dvorské

zahrady odpovídala. Zdali Toník z těch rozmluv lidí a z toho zpěvu pastuchova mnoho slyšel, těžko říci. Zdálo se však, že ne mnoho. Poslouchal mimovolně a všecka pozornost jeho byla v očích, jimiž se pilně díval pod šátky dívek, hledaje plné, ruměnné tváře Madlenčiny. Již skoro všichni došli do kostela a chvílemi ještě objevila se ode vsi nějaká žena, tahajíc za ruku plačící děcko, anebo zase nějaký muž, jemuž se byl zaryl trn do nohy a jenž proto se opozdil, ale Madlena nepřicházela.

Toník ztratil již všechnu naději; pozornost, která v napjetí držela dosud jeho oči a nervy, povolila, rozložil se celou délkou svého těla na trávě, několikráte zívl a natahoval se, že mu až klouby v rukou a nohou praskaly. Stín křoví chránil ho před sluncem. Položil si pěstě pod hlavu a položiv se na znak, zahleděl se v bělomodrou oblohu.

Ve vzduchu bylo slavnostní ticho, příroda celá slavila svátek zároveň s lidmi. Pahorky vyhřívaly se na slunci, lesy dřímaly unaveny parnem, topoly větrem lehce pohybované, kývaly se na obě strany jako sedláci při kázání spící; potůček, který plynul kolem louky v stínu vrb, hrčivě bublal, koníkové polní v nesčíslném množství skákali po strništích chřestíce, černé vlaštovky kreslily křivky po blankytu a čáp vznesl se na křídlech, točil se v povětří, činil veliká kola až sletěl na zelenou louku a brodil se pak vážně ve vysoké trávě. Slunce pálilo a zahřívalo vždy více povětří.

To parno a ticho uspalo horala. Způsobila to i noc nepokojně ztrávená a snad i ty myšlenky, které ho trápily. Tvrdě usnul a neprobudil se, až slunce stoupajíc vždy více k poledni stínu ho zbavilo a v tvář pálilo. Poledne bylo ve dvoře odzvoněno, lidé vraceli se již z kostela a on spal nepřetržitě. Do rozpálené jeho tváře, na níž vystaly kapky potu, lezly dotěravé mouchy, ale ani to ho neprobudilo.

Bylo již po poledni, když na pusté silnici objevil se hlouček horalů. Zaprášené jich huně a šněrovačky svědčily, že dlouho již šli. Na ramenou trčely hrábě a zvonily kosy, na plecích houpala se zavazadla z režného plátna, obvázaná kalouny. Jeden z nich vrzal na skřipkách, dodávaje unaveným chuti k pochodu. Hrál jednu z těch horalských písní, jichž nedokončená melodie stále se opakuje jako ozvěna mezi skalami.

V tom okamžiku se Toník probudil, pronikavý hlas houslí došel až k jeho uchu, povstal poněkud o zem podepřen a udiven naslouchal. Hudba zanesla jej v jiné strany, musil se ohlednouti, aby si připomněl, že není v horách. Hlas blížil se vždy více k němu. Vstal a vyběhl z křovin na cestu.

„Pochválen buď Ježíš Kristus," ozvalo se několik hlasů z hloučku, jenž právě kolem něho šel.

„Až na věky," odvětil Toník.

„Aj, hleďme, vždyť jest to Toník," pravil jeden z horalů.

Toník se obrátil a hledal očima toho, jenž ho nazval jménem. Byl to kulhavý Matěj. Přiblížil se k němu a otázal se ho:

„Co zde činíš? jistě v tom dvoře pracuješ?"

„Ano, vy snad již jdete po práci domů?"

„Nikoliv, jdeme do Krakova. Tam nyní kopají hradby. Pracovníci jsou hledáni. Slyšeli jsme, že platí zlatý i více denně. Budeme si moci mnoho vydělati. Pojď i ty s námi."

Toník se chvíli rozmýšlel, pak zakýval živě hlavou a pravil:

„Ne, jděte s Kristem Pánem."

A jakoby se bál, aby ho Matěj nepřemlouval, spěchal rychle ke dvoru.

„Pozdravuj tam Kubu a Hanu ode mne," zvolal Matěj. Toník byl tím připomenut na nemoc Haninu. Mrzelo ho, že mu to dříve nepřipadlo; byl by měl čím se omluviti Matěji, proč nechce jíti do Krakova. Musil se z toho ospravedlniti, byť i sám před sebou.

„Ano, k vůli Hance nebylo by možno tam jíti," mručel k sobě a uspokojen vstoupil do dvora.

Dvůr byl pustý, dvě malé děti šafářovy hrály si v písku. Páv se vyhříval na slunci a slepice kolem plotu nad něčím naříkaly. Na stole pod kaštanem, kde čeleď sedávala, durdil se právě kohout. Čeleď zajisté se již naobědvala a rozešla se buďto do vesnice nebo do stáje a kůlny si zdřímnouti. Kuchařka, umyvši nádobí, věšela hrnky na plot.

„Kde jsi byl?" tázala se přicházejícího horala.

„Vyšel jsem si trochu."

„Kuba ti vzal oběd do dřevníka. Budeš to míti studené."

„To nevadí."

Šel k dřevníku, ale nevstoupil tam, neb zočil za stodolou v zahradě modrou šněrovačku. Právě takovou měla včera Madlena na sobě. Kráčel tudíž v tu stranu. Avšak zmýlil se. Nebyla to Madlena, nýbrž nějaká jiná dívka dvorská, jež ve stínu kukuřice hovořila se svou matkou, která ji přišla navštíviti. Podobným spůsobem trávily neděli.

Toník poznav, že se mýlil, pravil, že si sem přišel vyhledat stín, v němž by si mohl odpočinouti a minuv sedící, kráčel dále v pozadí zahrady k plotu, kolem něhož rostly lípy.

Odtamtud viděti bylo cestu k silnici vedoucí, obklopenou po obou stranách břízami a hrušemi; za tím stinným stromořadím blýštila se v slunci jako rybí šupiny voda potoka. V té chvíli, když horal u plotu stanul, přecházelo přes potok ode vsi několik dívek se džbánky a hrnečky, v podkasaných, různobarevných sukních, aby si je ve vodě neumáčely; některé se na chvíli zastavily, aby si umyly nohy a pak běžely hovoříce za družkami stezkou, která vedla přes pastvinu k lesu. Celá ta tlupa veselým hovorem a hlasným zpěvem naplňovala vzduch.

„Jdou na jahody," řekla ona dívka v modré šněrovačce, jež seděla u kukuřice.

„A ty bys nešla?" tázala se matka.

„A kdo by za mne hnal dobytek na pastvu; když Madlena odešla, musím zůstati."

Toník oddělen od rozmlouvajících jen stěnou kukuřice slyšel ta slova a oči jeho oživily se pojednou, když se dověděl, že šla Madlena na jahody. Pohledl rychle za dívkami, které se přibližovaly k lesu a zacházely za zelené křoví. Nerozmýšleje se dlouho přeskočil s ohebností kočky plot a obešed vesská stavení, pádil jako jelen k lesu. Z daleka docházely k němu již hlasy; zpěvy a smíchy ozývaly se v různých

místech lesa. Toník lezl schoulen mezi křovím, zastavuje se přes tu chvíli v houštinách a naslouchaje známému hlasu Madleny. Zpozoroval-li nějakou jinou dívku, skryl se, aby ho neviděla a jednou, aby unikl setkání s dvěma, které z různých stran sbírajíce jahody se blížily k místu, v němž ukryt byl, smekl se v jámu zarostlou hustým trním a ostružinou a čekal tam, dokud nezašly. Když se pokoušel odtamtud se dostati, rozhrnuje rukama trnité větve, uslyšel výše nad sebou hlas Madlenin. Zpívala hlasitě onu známou písničku o dívkách, jimž pán kázal přinésti malý džbán. Se zdvojenou rychlostí počal se odtamtud drápati. Bylo mu to obtížno, neboť jáma byla zasypaná listím, které od několika let tam padajíc a od spodu hnijíc činilo jámu nepřístupnější. S těží dral se tou spoustou, až konečně unaven dostal se na rovné místo a prodíraje se křovím, směřoval k místu, odkud hlas zaznival. Již jenom hustá stěna mladých smrků dělila jej od Madleny. Již byl u ní.

„Pro Pána Boha," zvolala ustrašená dívka, ale hned se vzpamatovala poznavši Toníka.

„Ty jsi zde, a proč?" tázala se.

„Přišel jsem za tebou," ozval se, směje se naivně.

„Člověk tě nyní už ani nespatří."

„A co jest ti po mně?"

„Což pak vím, něco mne za tebou táhne. Snad jsi mi udělala, nebo co?"

Madlena se rozesmála uspokojena. Toníkovi se zdála nyní ještě krásnější než jindy. Byla bez kabátce, pouze v bílé košili, v níž bylo znáti vlnění bujných ňáder; suknici s růžovými pruhy vykasala dosti vysoko, aby jí nepřekážela při sbírání jahod, v rukou držela džbánek černě polévaný a na hlavě měla šátek zavázaný ve způsobě turbanu s konci přiléhajícími na uši.

Horal ji takměř hltal očima a vždy více se k ní přibližoval. Když to spozorovala, odskočila od něho na několik kroků a postavila se na nízkou vyvýšeninu a usmívala se opět na něho.

„Bojíš se mne?" tázal se hlasem od dojmu rozechvělým.

„A čeho bych se měla báti? Vždyť přece nekousáš?"

„Proč tedy utíkáš?"

„Což pak utíkám? Jdu sbírat jahody, neboť jich mám sotva několik ve džbánku."

„Co je po jahodách. Zůstaň u mne, pohovoříme trochu."

„A co z toho budeš míti?"

„Tak dávno jsem tě již neviděl."

„Nebudeš mne viděti déle a sneseš to." Odvrátila se od něho a odešla do lesa. Toník běžel za ní rychle a uchopil ji mocně za ruku. Trhla sebou silně a zbavila se ho.

„Ty mocná čarodějko!" zvolal udiven její silou.

„Nedala jsem se ještě nikdy takovým chlapíkům jako jsi ty."

„Ale kdyby se jednalo o potykání, kdo ví?!"

„Zkus to!"

Toník se k ní odvážně přiblížil. Postavila džbánek na zem a vztáhnuvši ruce, postavila so na odpor. Ale spatřivši rozjiskřené oči hora-

lovy a vášnivě se pohybující svaly jeho tváře, ulekla se a počala utíkat. Dohonil ji na pokraji úvozu a lapil ji oběma rukama. Snažila se vyrvati se mu ze železného stisknutí, jímž ji objal jako kleštěmi, zápasila s ním dlouhou chvíli a kdo ví, zdali by ho nebyla porazila, kdyby mezi tím zápasem nebyli rovnováhy pozbyli a po měkkém listí do jámy se nesmekli. Nežli mohla povstati a zbaviti se ho, vtiskl na její kypré, růžové rty ohnivý polibek.

„Co činíš, hloupý?“ pravila, odstrčivši ho hněvivě a ohlížejíc se kolem, „mohl by nás ještě někdo uvidět a nestálo by to za lidskou řeč.“

„Kdo by nás zde viděl?“

„Což jest málo dívek v lese? Leckterá to může vidět a pak bych se měla.“ Pověděvši to, uvázala si šátek na hlavě, který jí byl mezi tím zápasem s horalem spadl.

„Madleno, ty nevíš, jak tě mám rád,“ ozval se horal a blížil se k ní znovu.

„Dej pokoj, buď tichý,“ pravila sníženým hlasem, zadržujíc jej rukou a poslouchajíc. „Slyšíš?“

Na výšině nad nimi slyšeti bylo hlasy několika dívek. Nalezly Madlenin džbánek v lese.

„Toť Madlenin džbánek,“ pravila jedna.

„A kde jest Madlena?“

„Nevím.“

„Byla nedaleko mne, když jsme šly do lesa, ale pak mi zmizela s očí.“

„Jistě bude nedaleko.“

„Hej, Madlo, Madlo!“

„Nechoď!“ prosil horal tichým hlasem, tiskna její ruce ve svých rozpálených dlaních.

Neslyšela ho a ozvala se hlasitě z hloubi jámy:

„Co žádáte, co chcete?“ tázala se a vyrvavši se z jeho rukou, běžela vzhůru.

Mezi tím rychlým trhnutím zůstal stříbrný prstének, který měla na srdečném prstu, v jeho ruce. Pohledl naň a schoval jej v záňadří. Pak si tiše usedl za keř, aby ho dívky nespatřily a seděl tak dokud hlasy dívek se nevzdálily. — Potom teprv vyšel ze svého úkrytu a prodrav se ostražitě křovím, vrátil se domů. —

V.

Od toho času jakoby mu byla Madlena učarovala: myšlenky a oči jeho vždy a všude jen jí se zabývaly, pro vše ostatní neměl již smyslu, pracoval s nechutí a chodil jako náměsíčník, nevida lidí a neslyše, co mu kdo pravil — tak jej láska ta změnila. Málo ho potěšilo, že se stav Hančin zlepšil a že sil a zdraví opět nabývala; vše bylo by mu jedno, byl by snad radši, kdyby se nebyla uzdravila. Ona mu nebyla již ničím; nepoznával ani výčitek svědomí, že tak málo o ni pečuje, v pravdě nepomyslil ještě dosud na to, aby ji opustil, aby se s ní neoženil, ale o manželství myslil tak, jako myslíváme někdy o tom, že musíme umříti; myšlenka ta spočívala na samém dnu jeho duše, neměl

času ani ochoty jí se zabývat. Když Hana poprve opět vyšla, silnou se již cítíc, na vršek za dvorem vyhřáti se na slunci, Kuba div že neskákal radostí a stále strkal Toníka loktem opakuje: „Hleď, Toníku, jak již dobře stojí na nohách."

Toník byl úplně chladný a lhostejný a nudil se, musil-li nějaký čas u ní seděti. Seděl u ní a myslil na Madlenu. Čím více o ní přemýšlel, čím více hledal příležitosti přiblížiti se k ní, tím více mu unikala, a od onoho setkání v lese ani jednou se mu již nepodařilo potkati ji o samotě. Viděl ji jen při jídle a při práci, a tu držela se vždy daleko od něho; kdykoli shledav příhodnou chvíli, k ní se přiblížil, dovedla se zručně vytratiti pod jakoukoliv záminkou; anebo přivolala někoho k sobě, tak že byla vždy lidmi obklopena. I jeho pohledům se vyhýbala a patřil-li na ni, aby jí výrazným pohledem očí sdělil, co nemohl ústy vyjádřiti, dělala, jakoby toho neviděla. Někdy jen tak kradmo naň pohledla a pohled ten jako háček trhl jeho srdcem, že rozhostil se v něm takový pocit, jakoby ho někdo polil horkou vodou.

Jednou konečně podařilo se mu nalézti ji samotnou. Šla s náručí prádla k rybníku a s konví v ruce. Toník spatřil ji ze stodoly, kde mlátil obilí k setbě. Žíti nebylo již co a poněvadž nechtěl opustiti dvůr pro Madlenu a pro nemocnou Hanu nemohl, chopil se tedy s Kubou cepů. Zočiv tedy Madlenu kráčející k rybníku, vymyslil si rychle nějakou záminku a za nedlouho potom rychle vystoupil ze stodoly a spěchal k rybníku za ní. Plížil se kolem křoví, jež obklopovalo rybník a jím kryt, mohl s Madlenou bez překážky rozmlouvati. Jak byl však udiven, když přiběh k lavici, u které se prádlo právalo, uzřel vedle Madleny Hanu. Nemocí zhubenělá horalka zkoušela, zdali by mohla vyprati několik košil Toníkových a Kubových. Tak neočekávaně ji tu spatřil, že v prvním okamžení stál zaražen, nevěda co říci. Madlena se vysmála zlostně jeho rozpakům a tázala se:

„Jistě hledáš Hanu, není-liž pravda? Jest zde, je, kam by se poděla?"

Ta výčitka ho poněkud vzpamatovala, pohledl ostře na Hanu a tázal se:

„Proč se již ženeš k práci? Chceš poznovu onemocněti?"

„Jest třeba vyprati ty košile. I ty i Kuba dávno jste již neměli čisté košile na sobě."

„Nalezneme jiného, který to vypere. Ty však ustaň!"

„Již jsem se dosti nalenošila," pravila tónem pokorným.

Toník ničeho neodpověděv, obrátil se a šel do stodoly. Plivnuv v dlaň, chopil se cepu a mlátil tak prudce a silně, že zrno až k patru vyskakovalo.

Od toho času bylo mu vždy větší obtíží setkati se s Madlenou o samotě, neboť počasí bylo škaredé, stále pršelo a práce v polích byla přerušena a poněvadž se vzduch značně ochladil, nejedla od té doby čeleď již pod kaštanem, nýbrž v kuchyni.

Tam po večeři hovory prodloužily se nejednou do pozdní noci. Čeledínové žertovali s děvčaty a smáli se, pokud je stará kuchařka spat nevyhnala. Časem poctil tyto večerní schůzky návštěvou šafář a tu měl obyčejně slovo a chasa mu s podepřenými bradami vážně naslouchala.

Šafář totiž nebyl obyčejným vesničanem, strojil se po městsku, uměl čísti a psáti a přede vším měl snář, z něhož jako Josef Egyptský vysvětloval sny a vykládal čísla z loterie. Obyčejně po každé takové konferenci v čeledníku pastucha druhého dne, jeda na koni pro maso do města, vezl do kolektury několik rýnských a několik řádek čísel; někdy i sám šafář, šel-li tam na trh, sázel čísla pro sebe i pro své klienty. Poněvadž se často stávalo, že někteří z nich vyhráli ambo a šafář sám jednou terno za několik rýnských vyhrál, vzrostla jich vážnost k vykladači nesmírně. V očích celé čeledi byl něčím velikým.

Povzbuzen příkladem, dal se i Toník přemluviti k sázce, rozumí se, že nevyhrál nic, ale to ho zcela ještě neodpudilo, on počal se vždy více zajímati tou hrou. Přirozeně i z potřeby byl chtivý peněz a naděje na zbohatnutí roznítila v něm silnou vášeň hráče. V jiné chvíli snad klidnější, byl by nalezl sílu opříti se tomu pokušení, a po prohře několika rýnských upustiti od dalšího hledání štěstí; ale nyní byl v horečném stavu a vášně, které mu bouřily krev, musily nalézti odliv, aby mohl činnost rozvinouti.

Rozumí se samo sebou, že v mnohých případech měly proň večery v čeledníku veliké kouzlo, především proto, že tam vídával Madlenu a pak, že se mohl rozhovořiti o tom, co jej nyní nejvíce zajímalo, totiž o loterii. Sedával tam, dokud se všichni nerozešli, a nadarmo pokoušel se Kuba vyvléci jej odtamtud časněji.

S neslýchaným napjetím naslouchal horal výkladům snů, vypravování o velikých vyhraných sumách, jimiž šafář rozněcoval fantasii posluchačů i svou vlastní. Jednou vypravoval jim o jakémsi ševci z předměstí, jenž ženě jdoucí do města nakupovat, dával vždy několik krejcarů k sázce. Žena sázela a čísla nevycházela, sázela, sázela a čísla nevycházela opět. Bylo jí líto těch krejcarů, jež musila, víme, nadarmo klopiti a schovávala je tedy do své kapsy, namluvivši muži, že sázela. Nějaký čas, víme, to šlo, ale jednoho dne švec, jda do města, dívá se u kolektury a hle, všech jeho pět čísel jest v červené tabulce vyloženo. Běží sotva dechu popadaje domů — „miliony!“ volá — „miliony! Ženo dej sem lístek, dej sem lístek, hrozné peníze jsme vyhráli!“ A žena, víme, stála jako sloup solný a pravila:

„Zapomněla jsem vsaditi.“ —

„Pro pána Boha,“ začali naříkati čeledínové, kteří s otevřenými ústy naslouchali, „co se v tom člověku asi dělo!“

„Na místě ho mrtvice ranila,“ zakončil s pathosem šafář.

„Takovou ženu bych ubil na místě,“ zvolal s pobouřením Toník.

„Toníku, Toníku co to mluvíš?“ napomínala Hana, která byla tomu přítomna.

„Nu, a co myslíš, takové peníze ztratiti!“

„Což pak jsou peníze spasením?“

„Toť se ví, že nejsou,“ dodal Kuba, podpíraje slova Hančina, „povídá se, že na takových vyhraných penězích sedí ďábel.“

„A od čeho je svatá mše?“ ozval se šafář a tím výrokem porazil úplně Kubu i Hanu.

Po vypravování tom následujícího dne zasláno bylo více než obyčejně sázek na loterii; maje živě před očima obraz ševcův, či spíše jeho

ženy, vyňal leckterý z uzlíčku nebo z peněženky poslední krejcar a sázel, aby potom nemusil snad litovat. Toník sám sázel na pět čísel až dva rýnské. Zdálo se mu, že sbíral dříví v lese a tu náhle po jednom udeření sekery vyprýštila z pařezu žíla roztaveného zlata a strhla ho s sebou jako kus dřeva. Ploval tak dlouho, dlouho, vrážeje do skalnatých břehů, až ucítil, že tone a počal volati o pomoc; nikdo však nespěchal mu pomoci, ač mnoho lidí na břehu stálo. Jedni mu pravili: „Dobře ti tak, chtěl jsi zlata, zde ho máš, najez se ho," a jiní vrhali naň kamení. Již by se byl utopil, ale v tom spatřil nějaký klášter a kostel, něco podobného Kalvarii, chopil se zdi a jakási dívka jeptišce podobná, podala mu ruku a vytáhla ho ze zlatého proudu.

Šafář při vypravování toho snu určil mu as tři řádky čísel, na které Toník vsadil dva rýnské a poněvadž mu bylo řečeno, že není dobře míti při sobě lístek loterní, protože pak nerado štěstí k člověku přistupuje, skryl jej pod krov dřevníka. V tom čase však se přihodilo, že shořela chalupa zámožného sedláka, Sobka Majdury. Toník náš, když hleděl spolu s dvorskou čeledí za plotem na hořící chatu, místo co by litoval neštěstí toho, vzpomněl si, že by mohl dřevník také shořeti, a spěchal vzíti odtamtud svůj poklad, lístek loterní a skryl jej v bezpečnějším místě, v spuchřelé díře vrby nad rybníčkem. Plameny zničily téměř celou chatu. V zlatém ohni viděti bylo stín jakési naříkající ženy, jež rozkládala ruce, chytala se za hlavu, nebo se opět vrhala na postel; pak něco zachráněného nábytku a muže, jenž stál vedle ženy a ze vší síly své se snažil udržeti dvě krávy, které se hnaly k ohni a usiloval vtáhnouti je do sadu.

Několik lidí s vědry a sekerami mihalo se kolem ohně a háky rozhazovali krovy, hasíce z požáru vyvlečené drobnosti. Více však bylo zevlujících než hasících, více křiku a nářku, než pomoci. Jest to bohužel obyčejná věc na vsi, že lid považuje oheň za trest boží a lení s pomocí. Zde k lhostejnosti i to napomáhalo, že nebyl Majdura ve vsi oblíben; byl to muž hrdý a vychloubal se rád svým jměním, statkem a dobytkem, proto nelitovala ho většina a nejeden mručel pro sebe:

„Nepostihlo to chudého."

A Madlena, dověděvši se od jednoho z čeledínů, vracejícího se od požáru, že se Majdurovi v ohni spálili nějaké peníze, uschované v komíně a pár koní, zatleskala radostně rukama a hrozíc pěstí s jakousi divokou radostí v tu stranu, kde Majdurova chata ležela, zvolala:

„Patří jim to za tu křivdu, kterou mi učinili."

„Ukřivdili ti něčím?" tázal se Toník, který stál právě vedle ní. Pohledla naň hněvivě a odtušila:

„Co jest ti do toho!"

Byla toho večera jaksi podivně rozdrážděná a zlá. Toník ji ještě nikdy takovou neviděl. Chtěl se jí znovu něco tázati, ale jeden z čeledínů zatáhl jej stranou za rukáv košile a dal mu znamení, aby mlčel.

„Dej jí pokoj," šeptal veda jej stranou, „nebuď šotka, když spí."

„A jaký v ní šotek spí?"

„Nenávidí Majdurovic ještě pro Tomeše."

„Kdo jest to Tomeš?"

„Syn Majduřin se tak jmenuje. Měl se k ní a chtěl se s ní již mermomocí oženit, ba koupil již i prstýnky k svatbě, ale staří nesvolili.“

Toník si vzpomněl hned na stříbrný obrouček, který mimovolně s prstu Madlenina byl se smekl. Byl pověrčivý a proto hned počal přemýšleti o tom, proč prsten koupený jiným, jemu se dostal.

„A kde jest ten Tomeš?“ tázal se po chvíli.

„Odvedli ho, připadl naň los před několika lety. Když vysloužil, oženil se někde ve Slezsku, neb staří mu vymáhali u faráře křticí list. Kdybys věděl, co tenkráte Madlena činila, zdálo se, že se zblázní trápením.“

„Tedy tak ho milovala?“ tázal se Toník smutně.

„Ba ovšem, neboť byl chlapík krásný a švarný a miloval ji také.“

„Kdyby ji byl miloval, zajisté by se byl otce neptal.“

„Když se však starý prohlásil, že připíše statek bratrovi; jak se měl ženiti s holýma rukama?“

„A proč byl Majdura tak proti tomu, aby se syn s Madlenou oženil?“

„Nu obyčejná pýcha, že jest on sedlákem a Madlena prostou dělnicí a rodiče její že bydlí u Walčaků. Zdálo se mu býti nectným, spříbuzniti se s tak chudými lidmi.“

Nyní teprve Toník porozuměl dříve nepochopitelné radosti Madlenin z neštěstí lidského. Vypravování čeledínovo o jakémsi Tomši jej zachmuřilo a nemile se dotklo jeho srdce, když byl uslyšel, jak ona toho Tomše milovala a jak se pro něho trápila. V tomto trpkém pocitu vyňal z kapsy onen stříbrný prstýnek a chtěl jej někde do vody hoditi, ale hned si to jinak rozmyslil, zabalil jej do šátku a opětně uschoval. Od té doby pohlížel na Madlenu již jinýma očima, neb k lásce, kterou k ní cítil, přidružil se jakýsi měkký cit něžné lítosti. Byl by ji rád potěšil a mnoho by za to byl dal, kdyby jí mohl pohladiti vlas a říci jí: „Nermuť se, Madleno, není jen jediný Tomeš na světě, já tě mám ještě více rád než Tomeš.“ Ale to jí říci nemohl ani očima, neboť na ni nehleděl. Od několika dní pozoroval, že byla podivně rozladěna a nesmála se již tak upřímně jako dříve, a především, že obyčejně za nedlouho po večeři nepozorovaně z kuchyně odešla a vracela se teprv pozdě v noci, když se již všichni měli rozejíti k spánku a někdy i tak pozdě, že se jí ani dočkati nemohl. Pozoroval též, že se někdy vracela velmi rozradostněná a červená, že jí oči svítily více než kdy jindy, a několikráte od ní ucítil zápach vodky. Tajné ty vycházky ho znepokojovaly. Rozhodl se vyšetřiti je.

Jednoho večera, když kuchařka počala mýti nádobí a čeledínové a dívky se pohodlně rozsedli po lavicích nebo na prahu jizby, nebo kolem pece, v níž právě hořel veliký oheň rozlévaje zář po celé kuchyni, — vytratil se nepozorovaně z jizby a stanul za kaštanem tak, že mohl viděti oknem ty, již byli v kuchyni a zvláště Madlenu. Seděla nějaký čas zahleděna v plamen ohniska a pohrávala si v zamyšlení šňůrkou modravých korálů na šíji. Pak vstala, chopila se plechového žejdlíku a pod záminkou, že se jde napiti vody, vyšla do síně. Avšak nezdržela se tam dlouho, neboť Toník spatřil za chvíli černý jakýsi stín, jenž se mihl kolem okna. Minula ho a běžela kolem stájů do

zelinářské zahrady. Toník hnul se za ní, ostražitě, bez šelestu. Viděl, že přešla rychle zahradu a zmizela v stínu stromů rostoucích kolem plotů. Zrychlil krok, aby ji neztratil z očí a došed k plotu, přesvědčil se, že na místě tom byl plot porouchaný častým přelézáním. Avšak za dne nebylo toho znáti, neboť keř všechno zakrýval. Na druhé straně za plotem byla vyšlapaná cestička, vedoucí ku vsi a na té cestičce zabělil se ve tmě Madlenin oděv. Postupuje stále za ní v jisté vzdálenosti, viděl Toník, že kolem Mackovy hrušky zahnula v levo, minula sochu a zmizela za zdí jedné chaty. Z vrznutí dveří domýšlel se, že tam vešla, a ostražitě se připlížil pod okno.

V jizbě na stole hořela malá kuchyňská petrolejová lampa a skrze špinavá okna spatřil Toník při tom světle dva hospodáře u stolu sedící. Jeden z nich vinul Madlenu k sobě a patrně ji přemlouval, aby vypila kalíšek vodky, který držel v pravé ruce. Toník poznal ihned, že to byl týž hospodář, jenž při dvorské slavnosti Madlenu hostil, aspoň se k ní zrovna tak tulil. Druhý byl značně již starší s hloupým naivním úsměvem a stále otevřenými ústy. Nějaká stará žena štípala louč kolem ohně a kladla ji na komín, dívajíc se odtamtud přes tu chvíli na Madlenino váhání. —

„Nu pij, hloupá, co se zdráháš?“ tázala se konečně ostrým hlasem.

Dívka opřela se ještě jednou a odstrčila kalíšek rukou.

„Pij, Madleno, dokud jsem dobrá.“

„Nu, pij, pij,“ pobízel ji onen starší.

„Napijże się, napij i miejże mnie rada,
Będziesz sobie panią, bo ja kmieć nielada,“

zazpíval onen hospodář a přivinul ji k sobě; vlévaje pak jí mocně vodku do úst, pravil:

„Vždyť to přece ještě není zasnoubení, co se tak bojíš?“

„Nu dobře, ale jestliže potom budete chtíti, abych vodku zaplatila,“ ozvala se Madlena.

„Nu, ty přece platit nebudeš,“ a rozesmál se onen hlasitě.

„Jenom, Madleno, nehraj komedii,“ ozvala se stará od pece.

Madlena podlehnuvši tolika domluvám, vzala kalíšek z rukou onoho hospodáře mezi dva prsty, jak móda a obyčej káže, obrátila se poněkud ku stěně, zakryla se zástěrkou a vypila vodku a co zbylo, vylila na zem.

„Nyní vy, matko,“ pravil hospodář, obrátiv se k stařeně a nalil opět kalíšek.

Stařena přiblížila se opět ku stolu.

Toník, uslyšev, že je to Madlenina matka, upřeně se na ni zahleděl. Nepřipomínala nikterak na dceru. Tvář její měla barvu vlhké země, byla zamračená a surová a černé její oči, obrostlé hustými brvami, vypadaly jako dvě hrubě natřené šestky, obrácené vedle sebe položené a činily tvář její ještě hroznější. Ústa měla bledosiná a ruka, kterouž se chopila kalíšku, byla hubená, žilovitá. Toník pociťoval hrozně nemilý dojem hledě na tu stařenu.

„Na vaše zdraví, Vojtěchu,“ pravila k tomu, jenž jí kalíšek podával a vypila vodku s takou rychlostí, že až zakašlala.

Pak se napil onen starší muž, sedící blíže okna, o němž se z rozmluvy Toník dověděl, že to byl její otec. Bylo mezi nimi skutečně jakési podobenství, zejmena v očích.

„Nu sedni si, Madleno, co tak stojíš, jakobys byla na výletě?" ozval se Vojtěch a poposedl dále na lavici, aby místo učinil vedle sebe.

Madlena chtěla si usednouti opodál skříně, ale matka hnala ji na lavici.

„Jdi, hloupá, vždyť tě nesní!"

Toník zaťal pěstě, rád by byl jimi v tom okamžiku stařenu počastoval. Avšak nemohl již spatřiti, zdali Madlena matku poslechla, neboť sousedův pes ho ucítil a začal na něho tak vyskakovati a štěkati, že horal nemaje při sobě hole, kterouž by se byl ohnati mohl a boje se, aby nikdo z chaty nevyšel a jeho nespatřil, byl nucen odstoupiti. Pes hnal se za ním až k dvorskému plotu; zde se teprve Toník zastavil a čekal na Madlenu, až se bude vraceti do dvora. Čekal dosti dlouho a čas zdál se mu býti ještě delším, protože jej měřil vlastní svou netrpělivostí. Konečně uslyšel vrznutí dveří u chaty a pruh světla zableskl se mezi stromy. Horal pohnul sebou neklidně a šel několik kroků vstříc. Slyšel jak onen Vojtěch nabízel se, že ji doprovodí až k soše, ale dívka vyrvala se mu z rukou a běžela ke dvoru. Toník jí zastoupil cestu.

„Kdo jest zde?" zvolala polekána.

„Neboj se, já to jsem, kde jsi chodila?"

„Co je ti do toho?"

„Vím, kde jsi byla. U rodičů. Vojtěch se o tebe uchází."

„A co na tom? Což nesmím, vždyť přece je každá dívka pro to, aby se vdala."

Toník nevěděl, co na to odpověděti. Třel si v zamyšlení čelo a vida, že chtěla jíti dále, zastavil ji a chopil ji za ruku.

„Poslyš, Madleno, já ti něco povím."

„Není čas k hovoru, musím se opět vrátit, neb kuchařka bude opět broukat, že přicházím pozdě. Pusť mne!"

„Mám ti velmi mnoho co říci, ale tobě samotné, rozumíš?"

„Já však nechci. Lidé by to slyšeli a bylo by darmo pomluv. Máš-li mi něco říci, řekni mi to mezi lidmi. Dobrou noc!"

„Já tě nepustím," zvolal horal a stiskl jí ruku tak mocně, že až vykřikla bolestí.

„Poslyš, Toníku, nedělej hlouposti, pusť mne, jest již pozdě; chceš-li, přijdu zítra večer k tobě, ale nyní mne pusť."

„A nepřijdeš-li?"

„Když ti to slibuju, můžeš přece věřit."

„Kam?"

„Kamkoli."

„Zde u toho plotu tě budu očekávat."

„Dobře, dobře."

„Hned po večeři."

„Hned ne, neboť by to mohli zpozorovat."

„Nuž tedy později."

„Pusť mne!"

Horal ji nepustil. Držel její ruce ve svých dlaních a váhal.

„Přisáhej mi na spásu duše, že přijdeš."

„O ty nevěřící duše!"

„Přísahej."

„Jak mi boha při smrti třeba. Věříš nyní?"

Horal pustil její ruce a pravil měkkým hlasem:

„Madleno, mám ti mnoho říci."

Neodpověděla na to ničehož. Snad to ani neslyšela, neb byla již daleko od něho. Podkasavši si spodničku, pádila po zrosené trávě, mihla se jako stín kolem stájí a vběhla do kuchyně právě, když se děvčata k spánku ubírala.

„Dívky, připravte se na zítřek," pravila, „budeme míti žert z horala."

„Aj, aj," ozvaly se a sběhly se k ní, jako slepice k pšenici.

Madlena seslabila hlas z obavy, aby ji nikdo neposlouchal a pravila:

„Zítra v zahradě, víte, tam u přelízky, má mi něco říci."

Po těch slovech následoval bouřlivý smích.

„Hleďme, jak horal počal milovat."

„Kdyby to bylo jen milování, ale jemu se chce oženit se," objasňovala Madlena.

„Ženiti, podívejme se!"

„Horal není hloupý."

„Takový pobuda z konce světa. Bože odpusť."

„To bude zítra smíchu."

„Slíbila jsem mu přijíti po večeři."

„Rozumí se, že i my tam budeme."

„Ale jen aby vás nespatřil, sic bude po radosti."

„Neboj se, budeme tichy jako myši."

„A poslechneme, jak se bude ten hloupý horal k tobě míti."

„A pak rychle vyskočíme z křoví. Ten bude na rozpacích!"

Byly by dlouho ještě takto mluvily, kdyby je kuchařka, již ten chechtot a smích ze sna probudil, nebyla zahnala ke spánku.

Následujícího dne s netrpělivostí očekávaly večera a kdykoliv se mezi obědem na Toníka podívaly, smály se kradmo, aby se neprozradily; horal ovšem neměl ani tušení, proč se smějí. Byla marna všechna *obava, neboť* on neviděl ani neslyšel nic toho dne, chodil jako ztrá*pený s očima* sklopenýma a vyhýbal se lidem, obzvláště Kubovi a Haně. Večeře toho dne odbyla se rychle. Děvčata pospíchala vklouznouti do zahrady a proto si pospíšila s jídlem. Toník jedl málo. Probíral se jen jako ze zvyku lžicí v misce, z čehož měly dívky také nemalou radost. —

Po večeři šel do dřevníka a usednuv tam na práh, zadumal se. Byl asi mysli neklidné, neboť se často pohnul, několikráte vstal a chodil sem a tam jako zvěř v kleci zavřená.

Kuba přiklekl v koutě na lůžko a odříkával polohlasitě růženec.

„Toníku, ty si nelehneš?" tázal se ho, když byl skončil modlitbu.

„Nechce se mi spat, posedím ještě chvíli." A usedl na špalek, *jenž stál* před dřevníkem. Seděl tak nějaký čas, pak pojednou vstal a vstoupil do dřevníka.

„Kubo!" zvolal živě.

„Co žádáš?"

Co tuto při slavnostním stole
v tom naškrobeném hostí kole,
kde náhody nás rozmar sved'
dnes poprvé — snad naposled?
Jak mám se bavit s ujcem, dědem
o válkách, moru, zašlé době,
s farářem o darwinské zlobě,
když tys jen myšlenek mých středem,
ty — jediný zde libý květ
v tom hluchém věnci suchých tet?
Pojď, unikni jich stráži bdělé
na chvilku aspoň pod blankyt,
ať povím ti, jak ráje celé
mi ozářil tvých oček svit,
jak se mi líbí líčko tvé,
ten snivý půvab čistých skrání,
ti rtové, svěžích třešní dvé,
až příliš krásní k zulíbání.
O pojď! hle! ku pianu právě
zlověstně kantůrek se blíží
již plachým prstem po oktávě
jak dravec za lupem se plíží,
již soprán kvílí, reptá bas —
O pospěš, útěkem se spas!

Tak zval ji toužebný můj zor
a již nás objal v sadě vonném
pod větví hustých řásným sklonem
líbezný září, stínů spor.
I bloudím s ní v tom svitu měnném
jak s vílou v sadě okouzleném
a moje rty jí šepotají,
ač vahavě a s bázní jen:
že — pomalu již višně zrají
a jak dnes krásný letní den.

Tak dostihli jsme branky sadu
a dál nás volný kročej nes'.
Podobna bělavému hadu
ve blízký vinula se les
pěšina stébly žloutnoucími,
z nichž koukol, vlčí mák se rděl
a hvězdnatými očky svými
chrp siný půvab prohlížel.
A nad vlnivou spoustou klasů
skřivánek v letu míhavém
zanikal v nebes modrojasu
s jásavým země pozdravem.

Již háje lem
zelených větví tichým ševelem
nás družně k odpočinku zve
v hebounké třásně své.
Jak milo zde v té stinné skrýši,
kde za krajkami svěžích trav
rty něžných květů vonně dýší,
kde nad peřestých zvonků dav
měsíček terč svůj bílý výší,
kde jahoda pod lístky zelené
ukrývá líčko ruměnné
a nad travou
orlíček houpá hlavu modravou!

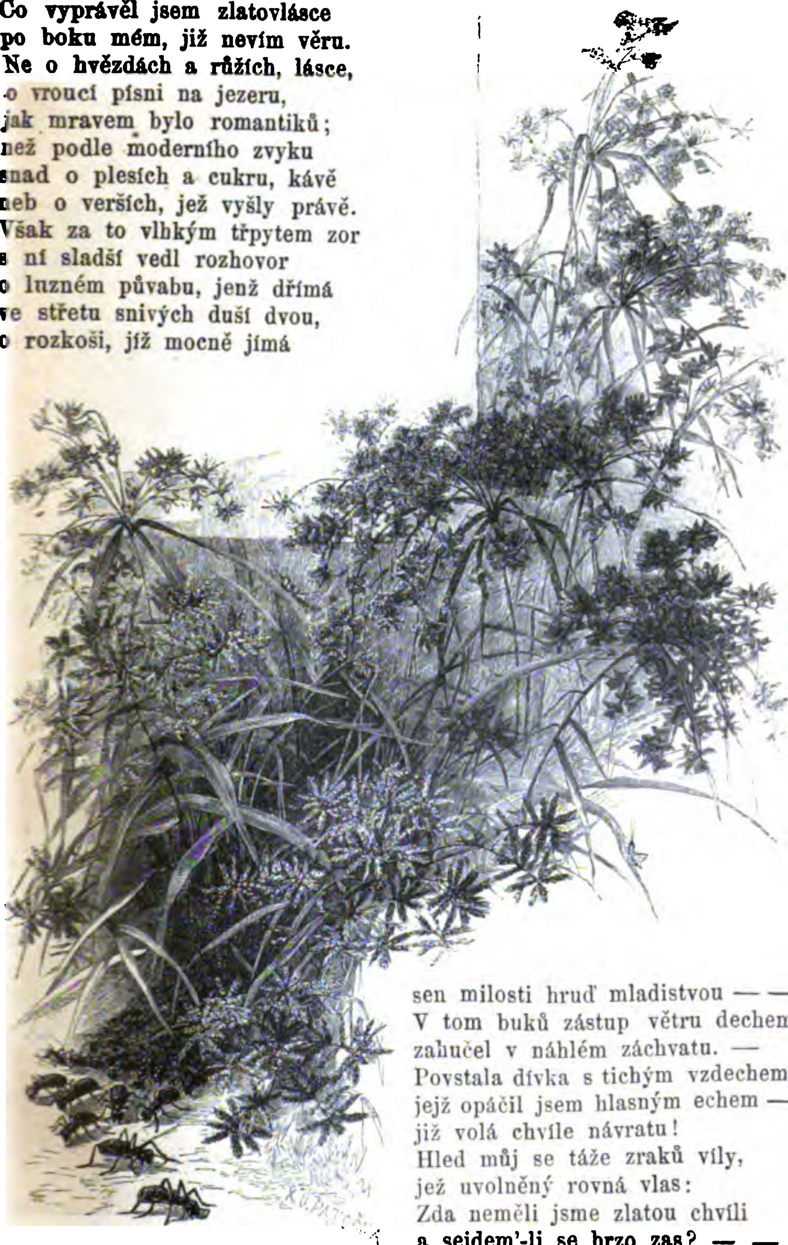
Před námi v usmívavém dole
nad nízké chýše vesničky
jak pastýř v oveček svých kole
ční šedý kostel stařičký.

A za ním nad obzor
modravě vdechnut ladný obrys hor,
kam bezděky se dáváš v let
toužebnou duší
v ten širý svět, v ten boží svět,
kde krásy tolik srdce mladé tuší.

To letní zlato, v jehož vlně
kraj přede mnou se koupá plně,
jež listů zeleň nad mou hlavou
protkává září třepetavou
a skrádajíc se v nitro lesa
skulinou lupenaté střechy
penízky míhavými klesá
na staré pně a kypré mechy,
jež dívce sličné po mém boku
obrubu líbá snivých řas —:
i do mých ňader v klidném toku
svůj roní smavý lesk a jas.
O, jaká opojenost blahá
v útrobě mladistvé se hostí!
V ní tuchne každá vášeň, snaha,
zjev minulosti, budoucnosti;
rty duše ssají v tichém díku
jen sladký nektar okamžiku.
Naslouchám, jako děcko hravé
v mateřských loktech blahodějných,
ukolébavce šepotavé
včel kmitavých a stromů chvějných
i žežulce, jež volá z šera buků
kuku kuku!

V tom polobdění, polosnění
vše kolem čarovně se mění:
Stříbrný plášť a brada šedá
tu zdobí modřín, lesů děda,
a bříza, mladá jeho paní,
v zelené cloně kadeří
bělostné tělo k němu sklání.
Z tajného bylin zášeří
mravenců bohatýrský voj
pro sličnou kněžku táhne v boj,
jíž v muchomůrce, štíhlé věži,
pod rudým krovem zloboh střeží.
V lískový ořech — kočár zdobný —
zapřažen koník lesa drobný,
jenž z tajemného klínu háje
přiváží zlatý poklad báje — —

Co vyprávěl jsem zlatovlásce
po boku mém, již nevím věru.
Ne o hvězdách a růžích, lásce,
o vroucí písni na jezeru,
jak mravem bylo romantiků;
než podle moderního zvyku
snad o plesích a cukru, kávě
neb o verších, jež vyšly právě.
Však za to vlhkým třpytem zor
s ní sladší vedl rozhovor
o luzném půvabu, jenž dřímá
ve střetu snivých duší dvou,
o rozkoši, jíž mocně jímá

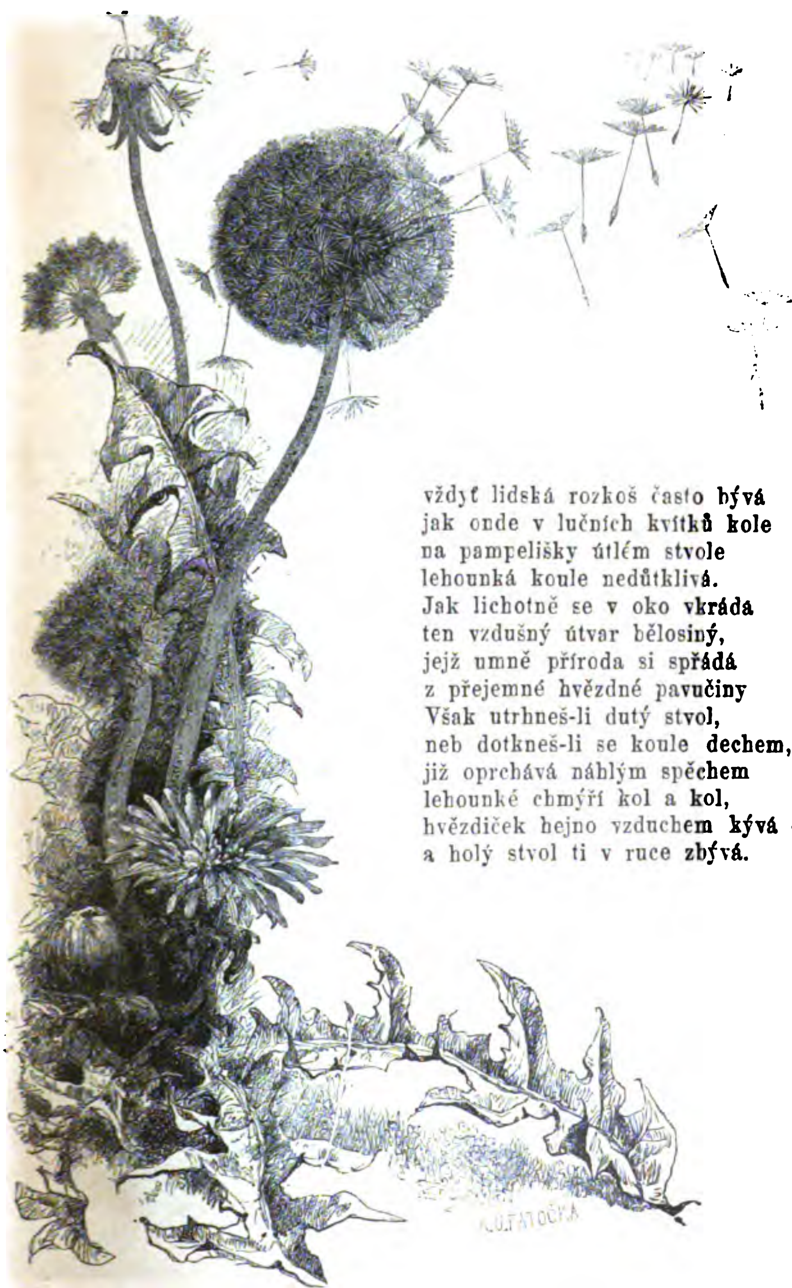
sen milosti hruď mladistvou — —
V tom buků zástup větru dechem
zahučel v náhlém záchvatu. —
Povstala dívka s tichým vzdechem,
jejž opáčil jsem hlasným echem —
již volá chvíle návratu!
Hled můj se táže zraků víly,
jež uvolněný rovná vlas:
Zda neměli jsme zlatou chvíli
a sejdem'-li se brzo zas? — —

Po letech opět sedím tady,
leč samoten. Zas vlhký zor
údolí stíhá zlaté vnady
a v dáli modrý obrys hor;
než krásy, jež duch tušil jarý
v tom božím světě, světě šírém,
uprchly jako různé páry
drsného větru zlobným vírem.
Zas mezi klasy chrpa zkvétá
a libosmavý léta svit
zas listím k mojí noze metá
penízků zlatých bludný kmit;
však fantasie usedlá
mi nekouzlí do lesních skrýší
tu divokrásnou báje říši,
již před lety tam zahledla.
Teď hledím na svět chladně, sytě; —
minulo jaro života
a brzy v kadeř bílé nitě
mně babí léto zamotá.
Háj šeptá o snu krasších let,
v ráj mladosti mne vábí zpět
žežulčím hlasem v teskně-blahém zvuku
kuku kuku!

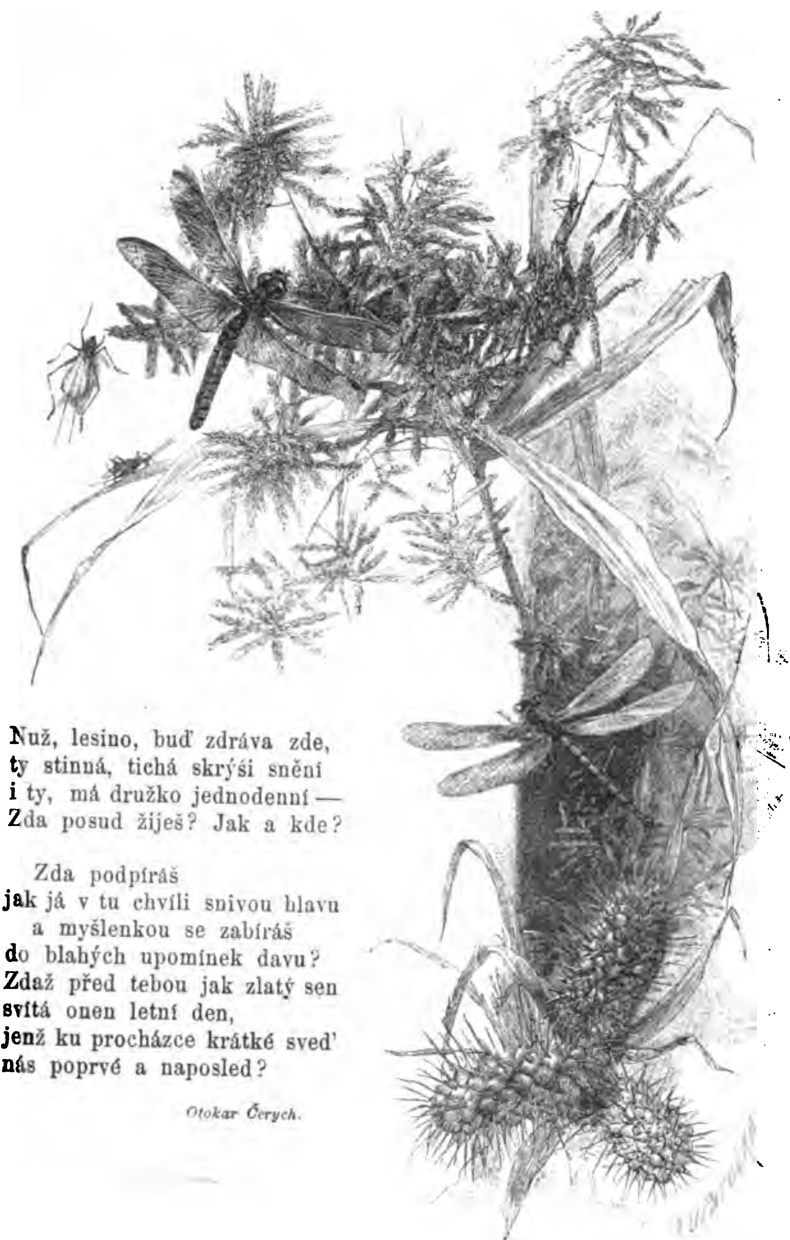
Pryč, stíny dum! Jsem spokojen,
když poskytne mi kněžka léta
těch lepých květů hrstku jen,
jež do zlatých si vlasů vplétá.
Ač tyto květy pozdějšího věku
tak nejsou svěží, plné libých vděků,
jak životního jara luzné kvítí, —
přec u vděčnosti volím pro ně žíti.

K nim druž se půvab upomínek!
V tajemné schráně ňader svých
ostříhám skromný, něžný vínek
těch nezabudek těšivých.
Ač napohled jsou chudé tak,
přec blaží duševní můj zrak,
jak ona chvíle v lesním skrytu,
v paprsků letních polosvitu
s dívčinou svěží, jejíž líc
jsem nespatřil s té doby víc.

Snad proto právě tak mně milá
ta upomínka nevinná,
že ona slasť tak čistá byla,
tak bezděčná, tak dětinná:

vždyť lidská rozkoš často bývá
jak onde v lučních kvítků kole
na pampelišky útlém stvole
lehounká koule nedůtklivá.
Jak lichotně se v oko vkrádá
ten vzdušný útvar bělosiný,
jejž umně příroda si spřádá
z přejemné hvězdné pavučiny
Však utrhneš-li dutý stvol,
neb dotkneš-li se koule dechem,
již oprchává náhlým spěchem
lehounké chmýří kol a kol,
hvězdiček hejno vzduchem kývá —
a holý stvol ti v ruce zbývá.

Nuž, lesino, buď zdráva zde,
ty stinná, tichá skrýši snění
i ty, má družko jednodenní —
Zda posud žiješ? Jak a kde?

Zda podpíráš
jak já v tu chvíli snivou hlavu
a myšlenkou se zabíráš
do blahých upomínek davu?
Zdaž před tebou jak zlatý sen
svítá onen letní den,
jenž ku procházce krátké sveď
nás poprvé a naposled?

Otokar Červch.

Pozemky na prodej.

Novella

Edmonda Abouta.

Přeložil J. J. Benešovský-Veselý.

I.

Henri Tourneur, jenž byl dostal medailli první třídy na světové výstavě, není sice malířem genialním, avšak maluje výborné obrazy. Kresba jeho jest skorem rovněž pěkná jako Ingresova, a kolorit bezmála rovněž tak bohatý jako u Diaze. Obrazy jeho jsou v módě od čtyř neb pěti let a nemusí se nikterak báti změn módy. Prodává je za ceny anglické, čili jinak řečeno báječné. „Dvorní dámy navštívivší dílnu Jeana Goujona“, zakoupeny byly za osmnáct tisíc franků pro jedno museum pařížské. Jistý bankéř v Rouenu dal šest tisíc franků za „Hubičku Alaina Chartiera“ malý to obrázek; a „Slečna Doze-ova, poslouchající vyznání slečny Marsovy“, koupena byla za jedenáct tisíc franků bohatým amatérem belgickým. Má více objednávek než může vyřídit ve dvou letech a nevím, proč by nemohl získat čtyřicet tisíc franků ročně.

Prvních svých úspěchů dobyl na výstavě r. 1850. Až po tu-dobu byl se živil velice skromně. Pan Tourneur otec, obchodník s vínem, jenž se byl vzdal svého obchodu s desíti tisíci franky renty, ani nenapomáhal ani se neprotivoval touze svého syna; ponechal jej sobě samému s těmito povzbuzujícími slovy: „Máš-li talent, dovedeš vyniknout sám, nemáš-li talentu, vzdáš se malířství a já ti opatřím místo v obchodě.“ Od dvacátého do třicátého roku kreslil Henri dřevorytiny pro laciná vydání, maloval vějíře, skřínky pro cukráře, porcelanové nádobí ano i stínítka ke krbům. „Dítě s polévkou“, jehož kopie se dosud prodávají po venkově, jest jedním z hříchů jeho mládí. Těchto deset let nedostatku velice mu prospělo: naučilť se hospodařit. Onoho dne, kdy poznal, že chléb jeho je pojištěn na osmnáct měsíců, zanechal řemesla a věnoval se umění.

Dílna jeho jest největší v avenue Forchot a jednou z nejkrásnějších v celé Paříži. Jest to museum, v němž možno vidět skorem vše, vyjma obrazy. Příčina toho jest velice prostá. Když chtěl Tourneur malovat mladou dámu z dob Ludvíka XIII., skrývající milostné psaníčko, počal obcházet po krámech prodavačů kuriosit, kupuje zde vyšívání z oné doby, tam zas záclonu z tlačené kůže, aby naplnil pozadí obrazu. Nalezne-li pěkný starožitný kus nábytku, dá jej dopravit k sobě domů. Vypátrá-li v zákoutí nějakého krámu bohatě vykládanou skřínku na psaní, zaplatí ji a odnese ji pod paží. Získává za jakoukoliv cenu staré hedbávné látky a dvoustaleté krajky, z nichž sestavuje svoje kostumy; ve veřejných dražbách pátrá po psacím stolku Mariony Delorme a skřínce Ninony de Lenclos. Taká jest láska jeho k přesnosti. Obléká dřevěnou

svoji loutku s nejsvědomitější péčí, volí krásný model pro hlavu a ruce a maluje vše dle přírody. Pracuje vždy toliko jediný obraz, dokončuje jej bez přerušení a dodává jej úplně hotový. U něho nelze vidět ani náčrtky, ani skizzy, ani začaté práce, ani onu směsici přerušených studií, navržených myšlenek a neprodaných obrazů, jež nalezáme v uměleckých dílnách. Nalezneme u něho toliko jediný obraz v práci a napnutý již na rámu. Avšak stěny jsou pokryty skvostnými drahocennými koberci a ozdobeny skvostnými zbraněmi, z nichž nejedna stála tisíc franků. Starožitný nábytek a police nesou množství porcelanu, faïencí, hliněných nádob, skvostných emailů, vzácných bronzů a uměleckých hraček. Dům jeho podobá se filialce musea clunyského.

Co se týče jeho samého, tož ti, kdož neviděli podobiznu jeho rytou Calamattem, nikdy by ho nepoznali na ulici. Podobáť se mnohem méně umělci než mladému anglickému obchodníku. Tvář jeho jest pravidelná, poněkud chladná, pleť jeho velice světlá, vlasy světle kaštanové. Česá si vlasy po anglicku, ku skráním a nosí toliko licousy. Není velký, avšak jest velmi pěkně rostlý. Znám málo lidí, kteří se šatí lépe než on, šaty jeho jsou z nejpěknějšího sukna a bezvadného střihu. Nikdy nevidíte na něm světlých barev, nikdy výstředních tvarů, nenosí nijakých skvostů mimo hodinky, jež jsou od Bregueta. *) Má-li hůl, jest to dřevo za sto franků s malým želvovým knoflíkem, jehož cena jest sto sous. Potkával jsem ho často v době, kde býval vlastním svým komorníkem, ale nikdy se nepamatuji, že bych byl na něm viděl jediný prášek. Často chodíval spat bez večeře, avšak nikdy nevycházel z domu bez nových rukaviček. V době, kdy snídával v mlékárně v ulici Pigalle, objednával svoje klobouky v ulici Richelieu a obuv svoji u známého mistra. Ve své dílně obléká se bíle, buď v látky vlněné, buď ve lněné, dle roční doby a nikdy se nepomaže, jestiť čistý a pečlivě upravený jako jeho obrazy. Je tomu as rok, co si dopřál přepychu, míti černocha. Jest to mladý nubický černoch, as osmnáctiletý, jehož byl v Paříži zapomněl jistý Angličan, vracející se z Egypta. Nebyl ještě pokřtěn: Tourneur nazval jej Sněhulákem. Přiučil jej veškerému svobodnému umění, jež jest údělem černého plemene: leštit podlahu, oprašovat nábytek, cídit šaty, leštit boty a donášet dopisy dle jich adresy. Následkem péče, kterou byl na to vynaložil, jest nyní za deset franků měsíčně nejlépe obslouženým člověkem z celé Paříže.

Praví se, že má již značné úspory, avšak já, jenž ho znám, mohu vás ujistit, že tomu tak není. Umělci přehánějí vše, zejmena pak úspory ostatních umělců. Tourneur vydával příliš mnoho na koupě všeho druhu, než aby mu zůstalo mnoho peněz volných. Připočtěte k tomu, že Sněhulák pohltí tři kilogramy chleba denně a porozumíte, proč jmění jeho pána páčí se toliko na padesát tisíc franků v státních papírech.

Třeba by číslo to bylo dosti skromné, dokazuje přec každému rozšafnému člověku, že pan Tourneur jest umělec žijící velice spořádaně. Nenavštěvuje ani plesy, ani divadla, chodí toliko do Comédie-Française, kdež má volný vstup. Způsob jeho života je tak pravidelný, jak to jen možno u muže pětatřicítiletého. Přece ale nechtěl bych přisáhat, že

---

*) Hodinář pařížské university.

jest nepřístupen kráse Melliny Barniové. Když byla přerušila svůj engagement s ředitelem divadla de la Scala, aby zpívala v Paříži, přiměl ji k tomu, aby odložila svoje vystoupení, k němuž až doposud nedošlo. Bylo ho vidět často u ní a, což jest mnohem vážnější, možno častěji nalézti ji u něho. Avšak po tom mi nic není.

Dne 15. května tohoto roku, hodinu po otevření výstavy, stál *Henri* Tourneur zamyšlen, usmívaje se na svůj obraz „Alaina Chartiera“, když dostal na rameno jedno z oněch důvěrných udeření, jež jsou s to zvrátit rovnováhu býka. Obrátil se, jakoby dotknut nějakou silou, avšak hněv jeho nevydržel vůči širokému úsměvu pana de Chingru: dal se do smíchu.

„Dobrý den, Van Ostade, Mierisi, Terburgu, Gerharde Dowe!“ volal pan de Chingru tak hlasitě, že pět neb šest osob zároveň mohlo jej slyšeti. „Viděl jsem tvoje tři obrazy, nepozbyly ničeho, věru, to ostatní nestojí za řeč. Tys porazil Francii, Belgii i Anglii, Meissonniera, Willemse a Mulreadyho. Ty maluješ genry jako nikdo jiný a věděním se ti nikdo nevyrovná. Nedá-li ti vláda zakázku za sto tisíc franků a kříž čestné legie, pak zteku Bastillu.“

Vzal Henriho pod paží a doložil šeptem:

„Chceš se oženit?“

„Dej mi pokoj!“

„Milion!“

„Ty šílíš! Milionářka by mne nechtěla.“

„Proč ne? milion a ty, vy se vyrovnáte. Co možno získat ročně milionem? Padesát tisíc franků. Ty můžeš získat rovněž tolik, jsi tedy roven milionáři.“

„Kdes odkryl to vše?“

„Ah, ah! Vypravování počíná tě zajímat. Poslyš tedy. V tomto světě žije jakýs pan Gaillard . . .“

„Jenž hraje na burse? Děkuji. Viděl jsem „Zlatý pás“!

„Nehraje rovněž tak jako já; jest archivářem v ministeriu . . .“

„Místo s desíti tisíci franky?“

„*Nikoliv*; tři tisíce šest set, k tomu čtyři sta franků zvláštní *odměny*, jež nikdy nechybí; celkem čtyři tisíce. Toť tchán.“

„A můj milion?“

„Ah, „můj“ milion! Ty běřeš. Van Ostade, ty běřeš! Pan Gaillard jest vzorným úředníkem. Po třicet let přichází do své kanceláře pět minut před desátou hodinou a odchází pět minut po čtvrté hodině, a v čase mezi tím nedá se zastupovat svým kloboukem, aby si šel zahrát kulečník.“

„Chingru, ty mne škádlíš.“

„Jen strpení! Tento archivář, jemuž rovného nelze již nalézti, bydlí na konci ulice amsterodamské se svou dcerou, se sestrou a služkou. *Jich byt* jest ve čtvrtém patře; tři ložnice, žádný salón. Okna . . .“

„S bohem, Chingru.“

„S bohem, Gerharde Dowe. Okna jdou na pozemek ve výměře desíti tisíců metrů. Ještě jsi neodešel?“

„Jdi jen!“

„Deset tisíc metrů po sto francích činí milion. Kdo by to chtěl popírat, stavěl by se velmi směle na odpor Pythagorovi! Tento milion, můj milý Terburgu, jest majetkem pana Gaillarda.“

„Avšak kterak to . . . ?“

„Buď kliden, on pozemky ty neukradl. Možno sice ukradnouti tobolku, což se stává každodenně, avšak nemožno ukrásti pozemek ve výměře jednoho hektaru, k tomu by bylo třeba příliš velikých kapes. Léta páně 1830, několik dní po událostech červencových, pan Gaillard, přespočetný úřadník v pátém roce, octnul se vůči částce sedmdesáti pěti tisíc franků, dědictví to jednoho strýce z Narbonnu. Hledal pro ně umístění, kdež by bylo jisto před revolucí a tu objevil ony šťastné pozemky, jež tehdá měly cenu sedmi franků za metr. Počet jeho byl brzy hotov; sedmdesát tisíc franků za koupi, pět tisíc notáři a fisku. Zaplatil hotovými a byl uznán za majitele.“

„Avšak, proč pak je potom neprodal . . .“

„Potom? On nikdy nesejmul návěští, a ukážu ti je kdykoliv ti bude libo: „Pozemky na prodej, v celku neb po částkách.“ A prosím, abys mi uvěřil, že kupců nikdy nechybělo. Druhého dne po podepsání kupní smlouvy bylo mu nabízeno o deset tisíc franků více. On pravil sám k sobě: „Dobrá, nebyla to hloupá koupě.“ A podržel svoje pozemky. Když se stavělo nádraží Saint-Germainské, nabízel mu jistý spekulant dvě stě tisíc franků. On se poškrabal na nose (toť jediná chyba, kterou na něm znám), a odpověděl, že žena jeho nechce prodávat. Roku 1842 manželka jeho zemřela; společnost plynárny mu nabízela báječnou sumu: půl milionu! „Na mou věru,“ odpověděl on, „když jsem čekal dvanáct let, počkám ještě. Pozoruji s potěšením, kterak čas pracuje pro mne, nesmím jej vytrhovat. Až moje dcera bude na provdání, uvidíme!“ Nebude na škodu, sdělím-li ti, že dcera jeho jest současnicí slavného onoho pozemku. Roku 1850 bylo dceři jeho dvacet let, krásný to věk a pozemek měl cenu osmi set tisíc franků, pěkná to cena. Avšak on si byl tak zvyknul podržeti dceru i pozemky, že bude třeba kříže a svěcené vody, aby se odhodlal buď k prodeji, nebo k provdání. Možno mu dokazovat sebe pěkněji, že v tom velký rozdíl, že na pozemcích se sice čekáním ničeho neztratí, avšak dívky, jakmile překročí jistý věk, počínají ztrácet na ceně: on si zacpe uši a jde do své kanceláře čmárat po papíře.“

„A jeho dcera?“

„Nudí se za sto franků denně, a má tak dobré srdce, že by se zamilovala do prvního muže, jenž by se objevil na obzoru.“

„Což nevídá nikoho?“

„Nikoho, kdo by měl lidskou tvář: starého venkovského notáře a pět neb šest úřadníkův, kteří se podobají spíše kancelářským sluhům. Pochopíš přec, že nemožno dávat plesy v bytu skládajícím se ze tří ložnic! Jsem jediný člověk slušného zevnějšku, jenž má přístup do domu.“

„Ona není příliš ošklivá?“

„Ona jest obdivuhodná! Neříkám než to.“

„Má přec lidské jméno? Oznamuji ti, že jmenuje-li se Eufrosina . . .“

„Rosalie: je ti to vhod?“

„Ano, Rosalie... Rosalie..., toť pěkné jméno. Jest poněkud vzdělaná?"

„Ona? Umělkyně, můj zlatý, jako ty a já."

„Prosím, čiňme v tom rozdíl."

„Nevděčníku! Ona nehraje na žádný nástroj, ona nechodí do Louvru okreslovat obrazy, avšak ona rozumí malbě, ona poslouchá hudbu jako znalec. Ostatně vychování velmi přísné: divadlo šestkrát do roka, výstavy dvakrát měsíčně, čtyři koncerty v postě, vážná bibliotéka, málo románů a všechny anglické; žádné známosti v domě, ani jediný bratránek v celé rodině!"

„Mluv jen, mluv, Chingru; já to jistě vydržím! Kdy bys mne představil?"

„Zítra, chceš-li. Mluvil jsem již o tobě."

„A cos jí řekl?"

„Žes jediný z našich slavných umělců, od něhož nemám žádného obrazu."

„Počnu jeden pro tebe den po mé svatbě."

„Díky. Žádám ještě o jednu službu..."

„Nežádáš-li právě půl milionu..."

„Ty víš, můj milý, že jest mi skorem čtyřicet let a že nemám dosud místa. V mém stáří bývá každý něčím, toť již zvykem. Mrzí mne to, že jsem výjimkou, že slyším kolem sebe šeptat: „Pan de Chingru; pěkné to jmeno; čím se zabývá? — Má z čeho žít: je to člověk, jenž nežádá ničeho od nikoho. — Dobrá, avšak čím se zabývá?" Na mou věru! Pracoval bych jako kdokoliv jiný, jen kdybych měl místo s třemi tisíci franky služného! Vidíš, milý Tourneurku, nežádám nyní ničeho od tebe, později, bude-li ti libo. Ty máš úvěr, znáš vysoce postavené osobnosti, obcuješ s ministry, ty se za mne přimluvíš, viď?"

„K čemu bys se hodil?"

„Ke všemu, neboť jsem ničeho specielně nestudoval."

„Nuže, neříkám nikoliv. V kterou hodinu zítra?"

„O druhé hodině. Bude samotna se svou tetou, přijdeš pod záminkou, že chceš zakoupit částku pozemku."

„Chceš, abych přišel pro tebe?"

„Nikoliv, nikoliv; já přijdu do tvé dílny, nejsemť nikdy doma. Cožpak víš, kde bydlím?"

„Nevzpomínám si na to určitě."

„Vidíš, co jsem ti pravil! Nuže, všichni moji přátelé vědí rovněž tolik jako ty. Já nebydlím, já toliko přenocuji. Jedva že sám znám svoji adresu, tak málo přicházím domů! S bohem!"

Pan de Chingru (Louis-Théramène) bez doznaného zaměstnání a neznámého obydlí jest tím, čemů se obyčejně říká mor atelierů. Talent jeho pozůstává v tom, že se dovede vloudit mezi umělce, že jim do tváře vrhá nejpřehnanější lichocení, že pomlouvá jednoho u druhého, dává si tykat a odnáší tu i tam obraz, který mu dají vzít s sebou. Nejsa ani umělcem, aniž kritikem, má přece nos antikváře a větří dosti dobře obrazy, jež mají nějakou cenu. V dílnách, kamž má přístup, prochází nadšeně podél stěn, vychvaluje do nebe všechno, dobré i špatné, až konečně utkví na práci, na niž umělec neklade valné váhy. Vynaloží

na ni veškeru sílu svého obdivu, chválí ji veškerým obdivem svého nadšení. Ustoupí zpět, pak se opět přibližuje, haní mistrovské dílo na prospěch svého miláčka, pak odejde. Avšak dříve ještě posledním pohledem se rozloučí s předmětem své touhy. Druhého dne je tu opět, avšak nevidí nikoho; sotva že pozdraví, kráčí přímo k obrazu od včerejška. Toť jeho pól: řekli byste, že jest magnetisován. Neostýchá se říci umělci: „Hle, toť první tvoje mistrovské dílo: onoho dne, kdys je dokonal, vyšinul jsi se nad ostatní; před tím nebyl jsi než malířem jako ti ostatní, byls Delacroixem, Troyonem, Corotem; den na to ale byl jsi sám sebou." A prohlíží obraz opětně, sejme plátno bez rámu se stěny, nese je k oknu, otře je pozorně rukávem, nese je opět na místo, spílaje šosákům, kteří ho nechtí posázet zlatem. Osm dní na to přichází opět, avšak hledí jinam; vyhýbá se onomu koutku a hledí tam toliko pokradmo a s potlačeným povzdechem. Jednoho jitra přichází se slunce východem: zdáloť prý se mu, že drahý jeho obraz prodán byl královně anglické; přichází, aby se mu naposledy obdivoval. Konečně ztratí umělec trpělivost a počne ho plísnit: „Tys osel; je tu dvacet obrazů dosti slušných a ty propukáš v nadšení před mazaninou. Obraz ten je blbost, jaká jen kdy byla malována; nechci jej ani vidět, vezmi si ho, ale nemluv mi více o něm." Chingru nedá si to dvakráte říci: přiskočí k obrazu s výkřikem hladové šelmy, vychvaluje jej s velkým nadbytkem superlativů a konečně připisuje mu cenu třikráte větší. Umělci neohlížejí se příliš na to, darovati mu nějaký ten obraz, neboť jest známo, že má sbírku obrazů a od dobrých mistrů, nebudou tedy kompromitováni v jeho galerii. Avšak tuto jeho galerii nikdo nezná. Dům jeho jest skrýš lvova, jest vidět sice mnohého, jenž vchází, ale nikoho, jenž by odtud vycházel. Všechny ty obrazy, jež dostává darem, prodává ihned pod rukou vetešníku, jenž je zasílá na venkov, do Belgie nebo do Anglie. Přinese-li náhoda některý z nich opět do Paříže, odpovídá Chingru beze všech rozpaků: „Já jsem jej daroval, jsemť tak lehkomyslný!" aneb: „Vyměnil jsem jej za Van Dyka." Který umělec by si stěžoval, že byl vyměněn za Van Dyka? Takto si Louis Théramène de Chingru učinil dobročinnou kancelář ze všech pařížských atelierů.

Henri Tourneur mu nikdy nebyl něčeho daroval a měl proč: neboť prodáváme-li svoje obrazy, proč bychom je darovali? Avšak on mu slíbil, že se mu štědře odmění, jestli přivede k dobrému konci záležitost jeho svatby.

Oba byli přesně na místě dostaveníčka, a na nádraží v ulici Saint-Lazare bilo právě dvě hodiny, když Chingru zazvonil u dveří pana Gaillarda. Rosalie sama jim přišla otevřít: stará teta se služkou byla v trhu. Uvedla je do jídelny, sdělila Chingrumu veškeré rodinné novinky, dala si představit pana Tourneura, jako přijímáme člověka, o němž jsme byli již mnoho slyšeli a poslouchala laskavě vysvětlení, jež ji podával o volbě pozemku a o zařízení dílny. Nevěděla ani, za jakých podmínek chce otec její prodávat, ani zdali by svolil, aby jedna parcella byla rozdělena na dvě, ale ukázala jim litografovaný plán a Henri žádal o dovolení, aby plán ten směl vzít na den neb dva dni s sebou: přijde opět, aby se domluvil s panem Gaillardem. Rozmluva trvala deset minut a umělec odcházel oslněn.

„Nuže?“ tázal se ho Chingru na schodech.

„Dej mi pokoj, oči mi přecházejí, zdá se mi, jako bych se vracel z cesty po Italii.“

„Omyl tvůj není tak velký: dynastie Gaillardů pochází z Narbonnu, starožitného to římského města. Papa Gaillard zakládá si na tom, že pochází od dobyvatelů světa. Velice bys jej zarmoutil, kdybys mu chtěl dokazovat, že jméno jeho jest ryze francouzský adjektiv, jenž se stal vlastním jménem. Zpíváš-li mu, jako v komické opeře:

„Dobrý den, pane Gaillarde, tož dobrý den!“

rozpřede ti nekonečnou disertaci, aby ti dokázal, že v armádě byli vojáci či sluhové, jichž úkolem bylo, míti na starosti přílby, „galea“ znamená přílbu, „galearius“, z čehož pochází Gaillard; viz Strategii Vegecovu, kapitola ta a ta, paragraf ten a ten ... Ale posloucháš-li mne pak?“

Henri upíral oči na dům pana Gaillarda. Chingru pokračoval: „Nenamáhej se tak; okna její jdou na dvůr. Líbí se ti tedy?“

„To není žena, Chingru, toť bohyně. Očekával jsem, že spatřím ubohou Eugenii Grandetovu, unylou strádáním a vysušenou nudou. Nemyslel jsem, že jest tak velká, tak pěkně rostlá, tak bohata krásou a barvy tak oslňující. Pravíš, že jí jest pětadvacet let? Ano, může jí být pětadvacet let, toť věk ženské. Veškeré řecké sochy mají stáří pětadvaceti let.“

„Frr! ty letíš jako hejno křepelek. Všimnul jsi si jejích očí?“

„Viděl jsem vše: její velké černé oči, její pěkný kaštanový vlas, její božsky kreslené brvy, její hrdá ústa, její plné, koralové rty, její malé průsvitné zoubky, její krásné úzké ručky, její mocné paže, její nožku velkou jak dlaň a širokou na dva palce, její ouško růžové jak lastura z Antill. Všimnul-li jsem si jejích očí! Vždyť jsem si všimnul i jejích šatů, které jsou z anglické alpaky; jejího nákrčníku i manšet, jež si byla sama vyšívala, neboť podobné vzorky nezhotovují se v krámech. Nemá prstenů na ruce a uši její nejsou propíchány: vidíš tedy, že znám vše na zpamět.“

„U všech všudy! míchá-li se do toho srdce již teď, nemám zde více co dělat.“

„Musel jsem jí říci spoustu nesmyslů, nevědělť jsem, co mluvím, pohlcoval jsem ji očima, pocítilť jsem poprve ve svém životě štěstí obdivovati se dokonalé kráse.“

„Hleďme, to začíná krásně; teď ale pojď se obdivovat něčemu jinému.“

„Čemu pak?“

„Pozemkům.“

„Co mi záleží na pozemcích! Kdyby tato dívka neměla jediného sou, a kdyby mne chtěla, vezmu si ji!“

„Neostýchej se, můj milý; překážejí-li ti tyto pozemky, dej je *mně*. Je mi beztoho dávno již líto, že nejsem majitelem usedlosti!“

Když pan Gaillard přišel ze své kanceláře, vypravovala mu Rosalie, že pan Chingru přivedl s sebou mladého umělce, pana Henri Tourneura, jenž si chtěl prohlednout pozemky, že mu dala plán a že onen pán

přijde opět, aby s ním promluvil. „Avšak," doložila smějíc se, „založila bych se, že má v hlavě jiné myšlenky, neboť se díval toliko na mne, mluvil, aniž věděl, co mluví, a ostatně . . . jest příliš dobrý na pouhého kupce pozemků."

Pan Gaillard nepohnul ani brvou, škrábal se toliko důvěrně na nose, jenž byl velmi pěkný a pravil na to:

„Ať se pan Chingru stará raději o své záležitosti. Půjdu zítra ráno k onomu mladému muži, abych na něm žádal svůj plán a zvěděl, co od nás chce."

II.

Druhého dne o osmé hodině ranní oblékal Henri svůj pracovní oděv, když Sněhulák uvedl k němu muže velice vysokého, velmi suchého, velmi zdvořilého, poněkud nesmělého, jemuž předcházel obdivuhodný nos: byl to pan Gaillard. Usedl a vykládal velmi obšírně, že pozemek jeho jest rozdělen jednou pro vždy, k většímu pohodlí kupců; že není možno, rozdělit jednu parcellu ve dvě polovice stejné ceny, poněvadž by každá polovice měla pak jen patnáct metrův průčelí, že by bylo velice obtížno vypočítat cenu zbývající části, jež nejde na ulici a že, není-li pan Tourneur s to, aneb není li mu vhod, koupit celou parcelu, ponechávaje si prodati opět nějakou část, že raději vše podrží.

„Pane," na to Henri, skorem rovněž tak rozpačitý jako pan Gaillard, „nejsem ani příliš obratný kupec, aniž valně zkušený prodavač. Jsem umělcem, jak vidíte. Pan de Chingru . . ., avšak nikoliv! budu mluvit raději upřímně, neboť věci, o nichž s vámi chci mluvit, nelze tak snadno vysvětlit. Pane, vy nejste toliko majitelem pozemků, vy jste též otcem. Slyšel jsem tolik lichotivého o vaší slečně dceři, že jsem pocítil neslýchanou žádost poznat ji a promluvit s ní. Záminkou byly mi ony pozemky; volil jsem, přiznám se k tomu, chvíli, kde jsem doufal, že budu moci nalézti ji samotnu, měl jsem to neočekávané štěstí mluvit s ní deset minut, zdála se mi zázračně krásnou a zajisté pečlivě vychovanou, a poněvadž jste sám přišel ke mně, k rozmluvě, o kterou bych byl žádal dnes neb zítra, dovoltež, abych vám řekl, že největší mojí touhou jest dostati ruku slečny Rosalie Gaillardovy."

Pan Gaillard přiložil rychle ruku k nosu. Henri pokračoval.

„Vím, pane, kterak neobyčejná jest tato žádost tak zpříma přednesená a tak nepředvídaná. Vy sotva že znáte mé jméno. Jest mi čtyřiatřicet let; obecenstvo má rádo mé obrazy a platí je velmi dobře. Nastřádal jsem si za pět let částku padesáti tisíc franků a zakoupil jsem za svoje úspory i nábytek, který zde vidíte: má skorem rovněž tolik ceny. Mohu se vykázati objednávkami v ceně osmdesáti tisíc franků, jež dohotovím před prvním lednem 1857, aniž bych se ukvapil. Toť moje aktiva, jak praví můj otec. Co se týče passiv, ani za jediný centim dluhů. Mohl bych počítat ve svůj prospěch jmění svého otce, deset tisíc franků ročního důchodu, nastřádaného počestně v obchodě: připomínám to toliko. Otec můj vzal si do zvyku nechat mne pracovat dle mé libosti a nepřispět mi ničím: nikdy bych ho nevyrušil tím, abych od něho žádal nějaký podíl. Co se týče vás, kdybyste mi prokázal čest,

dáti mi ruku vaší slečny dcery, prosil bych vás, abyste podržel pro sebe veškeré svoje jmění a užíval ho, jak vám libo, já bych si vydělal na živobytí pro ženu i pro děti. Netajím se nikterak tím, že tyto podmínky nikterak nemohou napravit nerovnost jmění. Aby vše bylo v pořádku, bylo by třeba, abych byl bohatším, aneb vy abyste byl chudším, avšak neznám ani prostředku, abych se obohatil za den, aniž jsem dosti egoistou, abych si přál vašeho úpadku. Mohu vám slíbit jedině to, že onoho dne, kdy slečna dcera vaše ujme se svého majetku, budu míti uspořeno dosti peněz, abych se nemusel zardít pro milion získaný bez práce . . . Nevím, pane, zdali jste mi porozuměl."

„Ano, pane," odpověděl pan Gaillard, „a ačkoliv jste umělcem, zdáte se mi být člověkem velice počestným."

Henri Tourneur zapýřil se až po uši.

„Promiňte, nechci mluvit zle o umělcích: neznám je. Chtěl jsem vám toliko říci, že rozumujete jako muž pořádku, jako úřadník, obchodník, notář a že nikterak nejevíte bohatýrskou moralku lidí svého stavu. Ostatně jste pěkné postavy a zdá se mi, že byste se líbil mé dceři, kdyby vás častěji vídala. Mívalať vždy zjevnou náklonnost pro malbu, hudbu, vyšívání a veškeré ty malé společenské dovednosti. Povaha vaše zdá se mi dobrou, zároveň vážnou i čilou. Zdá se, že rozumíte věci a myslím, že byste byl schopen spravovati dosti značné jmění. Zkrátka, vy se mi líbíte, pane! Ale právě proto prosím vás, abyste dříve nevkročil ke mně, dokud nebudete na novo pozván."

Henrimu se zdálo, že padá s věže kathedraly strasburské. Pan Gaillard spěšně doložil:

„Nechci tím říci, že bych vás považoval za člověka nedůsledného, jakým jest pan Chingru. Avšak já jsem opatrný, pane, a jak v zájmu vašem, tak v zájmu své dcery musím hledět dostati zprávy o vás. Věřím, že vedete život spořádaný, avšak, což kdybyste měl nějaký poměr, jenž by později učinil dceru moji nešťastnou, zajisté, že byste mi to neřekl, není-liž pravda? Pravíte mi, že si vyděláte zlaté hory, a věřím vám to, ačkoliv se mi zdá být velmi neobyčejné, že jediný člověk mohl by v osmnácti měsících vyrobit obrazů za osmdesát tisíc franků. Věřím vám, abych však ulehčil svému svědomí, jest mi třeba, abych si opatřil informace. Musím promluvit s vaším panem otcem, abych se přesvědčil, zdali jste mu nikdy nezavdal příčinu k stížnostem. Bude dobře, pozeptám-li se ve vašem okolí, nejste-li nikomu dlužen . . ."

„Pane . . ."

„Věřím vám, avšak míváme často dluhy, aniž o tom víme. Kde jste odbyl svá studia?"

„Na koleji Karla Velkého, v ústavu Jouffretově."

„Dobrá! půjdu k vašim učitelům a k vašemu řediteli: nepovažuji vás za zrádce, ale jsem opatrný, milý pane. Toť již můj zvyk, moje chyba, chcete-li. Avšak dařilo se mi při tom všem velmi dobře. Kdybych byl méně opatrným, byl bych prodal svoje pozemky společnosti Saint-Germainské roku 1836: a byl bych pěkně pochodil! Kdybych byl lehkomyslným otcem, jakých jest tolik na světě, byl bych dal minulého roku svoji dceru bursovnímu agentu, jenž si roztříštil kulí lebku. Strpení, mladý muži, čekáním neztratíte ničeho. Zasluhujete-li moji dceru, do-

4

stanete ji, avšak jest třeba, aby věc šla svou cestou. Jsem opatrný... nedoprovázejte mne... Kdyby byl otec můj býval opatrný jako já, byl bych bohatším než jsem... Jdětež pracovat, jděte... jsem opatrný!"

Henri po celých osm dní nedělal nic jiného, než variace na známé théma: Budiž prokleta opatrnost i opatrní lidé! Přece ale byl dosti opatrným, aby uvolnil svazky, jež poutaly ho k Mellině. Poslal jí piano, jež jí byl slíbil a zakázal jí přísně vstup do svého domu.

Osmého dne přišel mu Chingru oznámit návštěvu pana Gaillarda. Vypravoval mu, že pan Gaillard, jenž byl proběhl celou Paříž, tázal se u všech ministerstev, zejmena u ministeria krásných umění, vyptával se u obchodníků s obrazy, prohledal katalogy minulých výstav, pročetl referaty Theophila Gautiera o výstavách posledních pěti let a sebral celou haldu výtečných zpráv. „On zná vše; on ví, žes dostal cenu z historie při všeobecném konkursu ve čtvrtém ročníku, za pojednání o organisaci římských kolonií: to jej zejmena potěšilo. Mne se vyptával na delikatní tvoje poměry: netřeba ti připomínat, že jsme spolu nemluvili o Mellině."

Pan Gaillard přišel o půl páté. Počal svou rozmluvu rázným stisknutím, což malíře naplnilo velkou radostí.

„Milý příteli," pravil k němu, „přicházím ze čtyřiceti neb padesáti domů, kdež mi o vás bylo praveno velmi mnoho. Nehněval bych se nikterak, kdybyste se chtěl blíže seznámit s mou dcerou, neboť nevezmete si mne, oženíte-li se. Především jest zapotřebí, abychom se scházeli po dva neb tři měsíce; potom můžeme o tom dále mluvit."

Henri děkoval mu s velkým pohnutím.

„Kterak jste laskav, pane. Vy mi tedy dovolujete, abych se dvořil slečně Rosalii."

„Nikoliv, nikoliv! Kam pak to myslíte? Mluvilo by se pěkně o tom v domě! Mladý muž každého večera u mne! A což kdyby se věc zhatila! Celá Paříž by věděla, že pan Tourneur měl si vzít slečnu Rosalii Gaillardovu, že se jí dvořil a že se svatby sešlo. Pátralo by se po příčinách, vymýšlely by se důvody: kdož může předvídat, co vše by se o tom řeklo?"

Henri s těží potlačil hnutí netrpělivosti, pravil:

„Víte-liž, pane, nějaké jiné místo, kde bychom se mohli každodenně scházet?"

„Na mou věru, to nevím, a to právě mne uvádí v rozpaky. Hledejte, vy jste mlád, pravíte, že jste zamilován: na vás jest nalézti nějakou myšlenku!"

„Kdyby se nejednalo než o pět neb šest schůzí, byla by tu divadla, koncerty; avšak tam nelze chodit každodenně! Aj, myšlenka! Nechcete, abych chodil k vám? Nuže, přijďte tedy ke mně."

„Mladý muži! se svou dcerou!"

„Proč ne? Jsem dříve umělcem, pak teprv mužem. Neviděl jste nikdy atelier?"

„Nikoliv, toť poprve..."

„Věztež tedy, že dílna umělcova jest jakési neutralní území, veřejná místnost mající chládek v letě a vytopená v zimě, kamž se přichází kdykoliv komu libo a odkud se odchází, když toho máme dost,

kdež se setkáváme, kdež si dáváme dostaveníčka, kdež každý jest doma od východu až do západu slunce. Cizinec, který zavítá do Paříže, navštěvuje ateliery jako paláce a kostely, netřeba se tu vykázat navštivenkou, aniž žádat o dovolení, jedinou podmínkou jest pozdravit, když vcházíme, a poděkovat, když odcházíme. Ba, což více, často děkuje vám umělec sám."

„Ale já si nepřeji, aby celá Francie i cizina defilovaly kolem mé dcery!"

„Nejedná-li se než o to, tedy zakážu každému přístup."

„Avšak přece jest třeba, aby návštěvy ty měly jakousi slušnou záminku."

„Nic prostějšího než to: budu malovat její podobiznu."

„Nikdy, pane! Nemohl bych to přijmout..."

„Vždyť mi to zaplatíte!"

„Nejsem dosti bohat, abych si mohl dovolit podobnou výstřednost."

„Můj bože! myslíte snad, že podobizna jest velice drahá!"

„Vím, za jakou cenu prodáváte svoje obrazy."

„Obrazy ovšem, avšak nikoliv podobizny. Doufám, že nemícháte podobiznu s obrazem."

„Rozdíl není tak značný."

„Jakže, není tak značný? Milý pane Gaillarde, co vlastně činí cenu obrazu? Jest to barva? Nikoliv. Jest to plátno? Nikoliv. Toť invence. Obrazy jsou tak drahé toliko proto, poněvadž jest málo lidí, kteří mají dosti vynalezavosti. Avšak při podobizně jest invence zbytečna, neřku-li škodna: netřeba než přesně napodobit model. Kterýkoliv malíř dovede namalovat podobiznu. Fotograf, nádenník, člověk, jenž nedovede ani číst ani psát, namaže vám za deset minut skvělou podobiznu: cena dvacet franků i s rámcem. Vůči této konkurenci byli jsme ovšem nuceni snížit ceny, ovšem že si to nahražujeme při obrazech. Procházejte se po boulevardech a naleznete všude ohlášené ceny podobizen. Ty se více neprodávají, darujíť se, malá za padesát franků, velká za sto franků, avšak rámec není počítán!"

„To by mi nevadilo. Avšak co by řekli moji přátelé, kdyby viděli u mne podobiznu mé dcery malovanou štětcem slavného Henri Tourneura?"

„Řekněte jim, že jste ji dal zhotovit na boulevardech."

„Vy mi tedy slibujete, že nepodepíšete své jméno."

„Slibuji vám vše, cokoliv vám libo. Kdy bude první sezení?"

„Poslyšte, mám každého roku právo na čtrnáctidenní dovolenou, beze srážky. Po dvě leta jsem nepoužil tohoto svého práva; střádalť jsem čas na cestu do Italie. Nyní pak, oznámím-li to svým představeným, mohu žádat o šestinedělní dovolenou. Ponechte mi pět neb šest dní, abych věc tu mohl klidně uvážit. Nechtěl bych upoutat na sebe pozornost celého ministeria, jsemť opatrný."

Odešel, a malíř rozjímal rozmarně o nicotě lidské opatrnosti. „*Hleďme,*" pomyslil si, „otec, kterýž ze samé opatrnosti vede dceru svou do atelieru!"

Nemožno si představit, kterak pohled do pěkného atelieru může rozčilit obraznost ženy. Mluvím o dílně malíře, neboť chlad, vlhkost,

hroudy vlhké hlíny, křiklavá běl sádry a prach mramoru, jenž pokrývá vše, jsou na ujmu i nejkrásnějšímu atelieru sochaře. U malíře, je-li jen trochu zámožný a má-li vkus, musíte být oslněni, jakmile překročíte jeho práh. Volné, určité světlo, jež spadá s hůry, přímou čarou, pohrává na látkách na záslonách, na kostumech rozvěšených po stěnách, na starém nábytku i trofejích. Osoba zvyklá na obyčejný nábytek, kde vše se rozumí a vysvětluje samo sebou, zůstává v příjemném úžasu vůči této organisované směsici. Udivený zrak těká s předmětu na předmět, od tajemství k tajemství, zkoumá hlubiny starých dubových skříní, přešinuje se lehce přes podivné porcelány čínské a japonské, spočine na toulci naplněném dlouhými šípy, zastaví se u širokého meče pro dvě ruce, utkví na římském pancíři, pokrytém plísní dvacíti století. Gusle beze strun, lovecký roh pokrytý měděnkou, dudy pifferara, baskický bubínek pestře omalovaný stávají se velice zajímavými předměty. Pro ženu inteligentní (a všechny ženy jsou inteligentní) má každá tato nepatrnost jakýsi význam, každé to vyšívání skrývá v sobě legendu, každý džbán na pivo píseň, každá etruská váza román, každý ocelový hrot epopeji. Všechny ty šípy byly snad omočeny v kuraře, v tomto středoafrickém jedu, jenž usmrcuje pouhým píchnutím. Dřevěné loutky seskupené v koutku zdají se být tajemnými sfingami, jež mlčí, poněvadž by musely říci příliš mnoho. Majitel všech těchto zázraků, král této zářivé říše, nemůže býti člověkem podobným ostatním. Vidíte-li jej takto, usmívajícího se a pohostinného uprostřed tolika hieroglyfů, jimž rozumí on sám, musíte jej zbožňovat. Oděv jeho budiž si jakýkoliv, zvyšuje toto kouzlo. Jest to oděv zvláštní, vyjmutý ze směšnosti mody, zcela v souhlasu s celým okolím. Je-li bavlněný, pochází bezpochyby z Indie, je-li z flanellu, byl tkán ve Skotsku z vlny australské: nikdo by nepřipadl na to, že pochází ze závodu „la Belle Jadinière“. Červené trepky koupené v ulici Montmartre, proměňují se tuto v papuče kahýrské neb bejrutské. Malá ložnice, jejímiž pootevřenými dveřmi možno vidět lože pokryté po alžírsku, má jakýsi nádech harému. Nedivili byste se příliš, kdyby z ní vyšlo pět neb šest odalisek, se džbány v rukou neb amforami na hlavě. Třeba jen, aby dílnou obcházel pěkný černoch jako Sněhulák, oblečený po orientalsku a iluse jest úplná. Není pak třeba sytého zápachu laku a fermeže, aby doplnily toto opojení. Přičiňte k tomu několik kapek Malagy v sklenici z benátského skla a pochopíte, že Rosalie Gaillardova, jež nikdy nepila než vodu, domnívala se, že jest unešena na sto mil od Paříže.

První sezení bylo rozhodující. Henri byl dal přesadit do své zahrady celou zásobu květináře z Neuilly, záhonky prostíraly se až do atelieru. „Kdybych chodil k ní, přinášel bych jí každodenně kytici, nechci, aby trpěla újmu.“ Rosalie zbožňovala květiny, jako všechny Pařížanky a dlouho již toužila po tom míti zahradu. Zvláštním vrtochem přírody mělo toto dítě, zrozené z rodičů netečných, veškery potřeby elegantního života. Byla by raději postrádala chleba než hudby, a považovala květiny za potřebnější než obuv. Oči její zářily, viděla-li krásné spřežení, ačkoliv nikdy nevycházela jinak, než pěšky neb v omnibuse. Milovala toilettu, ačkoliv nikdy se nestrojila; tančila každého večera trochu sama s sebou, ačkoliv nikdy nebyla na plese; kupovala všechny

parky a zámky, jichž prodej oznámen byl na čtvrté stránce „Constitutionelu". S podobnými žádostmi byla by velice k politování, kdyby neměla oprávněné naděje, jež ji udržovaly. Život plný strádání, pudy její stále utlumované byly by naplnily srdce její hořkostí a byly by dodaly myšlenkám jejím oné pochmúrnosti, jakou pozorujeme u starých panen. Avšak ona znala jmění svého otce, hleděla bezpečně v budoucnost, utěšovala se pohledem na velký, holý ten pozemek, jenž vyplňoval celý její obzor. Heslem jejím bylo: „Však přijde čas!" a žila dále v naději. Bylať si v duši své upravila útulek, roztomilý to koutek, v němž jí pranic nechybělo, ani láska krásného mladého muže, jenž nebude meškat, aby se představil. Takto opatřena obstarávala trpělivě domácí hospodářství, šití pro domácnost, konversaci s přátely svého otce a nekonečnou tu partii piketu, kterou si krátili svoje večery. As od roku objevoval se u nich pan Chingru, jako sprostředkující bytost stojící uprostřed mezi těmito pány a lidmi velkého světa, as tak jako v roztřídění živočišstva zaujíma opice stupeň mezi člověkem a psem. Když spatřila Henri Tourneura, pravila si, že nalezla čeho jí třeba a nehledala více. Jeho osoba, jeho zahrada, jeho duchaplnost, jeho dílna zdály se jí být idealně dokonalé, kdyby jí byl někdo řekl: „Jest ještě lepších na světě" byla by se domnívala, že si z ní tropí smích.

Malíř načrtávaje portrét celé figury, ve čtvrtině životní velikosti studoval až do nejmenších podrobností tuto dokonalou krásku, jež ho zpředu již byla oslnila. První pohled ho nesklamal. Třeba být umělcem, máme-li poznat, je-li mladá dívka skutečně krásná. Půvab mladosti, svěžest pleti a jakási míra plnosti tvořívají často zdánlivou krásu, jež trvá rok neb dva a která při prvních známkách tělnatosti mizí. Vzali jste si roztomilou dívku a vlečete celým svým životem ošklivou ženu. Pravá krása nespočívá v pleti, ale v složení těla, jež se nikdy nemění; toť také příčinou, že žena skutečně krásná, jest krásnou po celý svůj život, navzdor povrchním spoustám, jež působí stáří. Rosalie měla tuto nedotknutelnou krásu, jež se nebojí vrásek a jež vzdoruje času. Kdo cestoval po Italii, snadno si ji dovede představit, povím-li mu, že to Římanka s malými nožkami.

První rozpaky byly záhy překonány k nemalému podivení pana *Gaillarda*, jenž dceru svou ani nepoznával. Nikdy ji neviděl tak veselou, tak hovornou, tak čilou. Rosalie oddala se bez odporu kouzlu dovolené lásky. Běhala po zahradě, vcházela do dílny, prohlížela vše; vyptávala se, smála se a štěbetala jako děcko. Nebylo jí teď více než čtrnáct let: mladost její tak dlouho tlumená, náhle propukla. Henri poněkud zdrželivější, byl u vytržení. Po tolikerém strádání, k němuž byl odsouzen nouzí a nedostatkem, náhle mu bylo vše zároveň spadlo s nebe, jmění i štěstí. V době patnácti let byl měl všeliké známosti, jež ho stály dosti peněz, a divil se poněkud, že jest milován pro nic za nic od dívky krásnější a duchaplnější než všechny ty, jež byl dosud poznal. Bylť ovšem pomýšlel na možnost sňatku s penězi, ale asi tak, jako voják v poli pomýšlí na zaopatření u invalidů; nepředpokládalť jmění tak pěkné a nikdy neslyšel, že by milionářka měla tak malé ručky a tak velké oči. Radost ozařovala tvář jeho poněkud mdlou a on byl vskutku krásný po tyto dva měsíce. Když v přestávkách mezi sezením vzal svoje

housle a hrál na nich nejhezčí motivy ze „Svatby Jeanettiny“ aneb nejveselejší melodie z „les Trovatelles“ zdálo se Rosalii, že to hraje umělec z boží milosti. Pan Gaillard velice svědomitě plnil svůj úkol, překážeje jim v jich radosti: nutilť Tourneura, aby s ním hovořil. Dobrý ten muž náležel k politování hodné třídě ignorantů, kteří se chtějí přiučovat ve věku, kde se již nelze ničemu přiučit. Nadšen historií římskou, jako jiní bývají nadšeni přírodopisem hmyzů neb mušlí, byl několikrát po sobě přečetl několik zastaralých pojednání, která citoval za každé příležitosti, vyptávaje se, diskutuje a hledě, jak pravil, rozšířit skrovný obzor svých vědomostí. Henri hrál svou úlohu s veškerou uctivostí, jakou vyžaduje stáří, jmění i stav nastávajícího tchána. Když jej omrzely učené výklady a když mladí lidé vrátili se ku kapitole své lásky a svých nadějí, chápal se častěji slova a pouštěl se do dlouhých mravoučných výkladů, jež možno shrnout as takto: „Nemilujte se příliš; vždyť víte, že nic ještě není rozhodnuto.“ Odečteme-li malé toto nepohodlí, byl by atelier Henriho býval pozemským rájem pod stráží Sněhuláka. Pan de Chingry pokoušel se několikráte vniknouti sem, tušilť nějaké tajemství. Avšak nalezl stále bronzovou tvář Sněhuláka, jenž neustále opakoval: „Pán být pryč — pán obědvat v městě. — Dobrý bílý pán na venkově, honit zvířata, střílet z pušky.“ Této malebné řeči Pátkově z Robinsona byl jej přiučil sám jeho pán a mistr. Na místo aby ho poslal do školy, kde by se naučil řádně francouzky, vzal na se sám úřad učitele. „Měj se na pozoru, abys nebyl příliš učeným a nemluvil jako ostatní lidé, ztratil bys barvu!“ A Sněhulák snažil se, aby podržel svou barvu, jež dle jeho mínění byla nejkrásnější na světě.

Podobizna skončena zároveň s dovolenou pana Gaillarda, ku konci července. Chránili se poslat ji k zarámování, kdež by ji bylo mohlo vidět dvacet umělců. Zavolán dělník, aby vzal míru a po třech nedělích přinesl rám za 500 franků, za který pan Gaillard zaplatil dvacet franků bez smlouvání. Po té zaplatil 50 franků za portrét a požádal o potvrzení.

Následující neděli pozval k sobě všechny své přátely k večeři s pivem a zákuskami: byli to bývalý notář z Villiers-le-Bel, tři staří výpravčí, Rosaliin učitel krasopisu a bývalý hotovitel štítků k čepicím, jenž se byl vzdal obchodu s třemi tisíci franky důchodů. Sešli se o půl osmé. O deváté hodině oznámil pan Gaillard překvapení: pozvednul opatrně stínítko s lampy, zatím co sestra jeho odhrnula záslonu ze zelené látky a odkryla tak podobiznu Rosalie. Zavzněl toliko jednohlasný výkřik obdivu.

„Jak krásný to rám,“ zvolal vyrabitel štítků k čepicím.

„Eh, hleďme, toť podobizna vaší slečny dcery!“ pravil notář.

„A jest jí vskutku podobna!“ zvolal sbor úředníků.

„Však já tomu rozumím,“ doložil pan Gaillard líbaje svoji dceru na čelo.

„Dovoluji si malou poznámku,“ počal učitel krasopisu, jenž nebyl dosud ničeho pronesl, „proč pan Gaillard nečekal s tímto překvapením pro slečnu až do 4. září, na den svaté Rosalie?“

„Poněvadž ji připravuji nové překvapení k jejím jmeninám,“ odvětil rozhodně pan Gaillard.

„Vaše prostředky vám to dovolují!“ volal sbor.

„Jest dovoleno tázat se,“ na to notář, „co vás stál tento obraz?“

„Sedmdesát franků celkem.“

„Je to drahé a není to drahé. A od koho jest to?“

„To není od nikoho, toť podobizna.“

„Toť!“ zvolal silný hlas, že se vše chvělo. „Toť Tourneur a má cenu 8000 franků.“

Pan Gaillard klesl ohromen na židli.

„Dobrý večer, otče Gaillarde! Moje úcta, mé dámy! K vašim službám, pánové!“ doložil pan de Chingru, jehož služka byla uvedla bez ohlášení. „Jest nesnesitelné vedro.“

„Jest jaksi dusno,“ pravil notář oddychuje.

„Ovzduší jest naplněno elektřinou,“ pravil učitel vážně.

„Zítra bude pršet,“ volal sbor.

V rozmluvě pokračováno takovýmto spůsobem až do desíti hodin. Pan de Chingru měl se k odchodu a ostatní ho následovali. Byl to dnes skandálek u pana Gaillarda.

Druhého dne ráno objevil se Chingru v atelieru, kdež mu Sněhulák otevřel dvéře: vypravoval, co se bylo stalo minulého večera a blahopřál vřele svému příteli. „Po takovémto výstupu máš vyhráno. Starý Říman překročil Rubikon a přeji ti štěstí k tomu. Beze mne...“

„Vím, čím ti jsem povinen a nikdy na to nezapomenu.“

„Na mou věru, chceš-li být uznalým, naskytuje se ti velmi pěkná příležitost k tomu. Také já jsem vypátral nevěstu s penězi.“

„U čerta! Což je jich tolik na světě?“

„Znamenitá to příležitost, pravím ti... Počínám se jí dvořit.“

„Výborně!“

„Avšak nejhorší při tom jest, že třeba všelikých výdajů na kytice a různé dárky a já v tu chvíli jsem bez jediného sou.“

„Myslel jsem, že se ti vede dobře.“

„Nedostávám svoje důchody. Ah, milý příteli, chraniž tě nebe, abys neměl nikdy co činit s venkovskými nájemníky.“

„Ty chceš peníze? Zde jsou.“

„Dvě stě franků! Co chceš, abych činil s dvěma sty franky?“

„Za to možno přec dostat dosti kytic. Ale potřebuješ-li pět set, přijď v poledne, dám ti je.“

„Můj zlatý, pozoruji s bolestí, že jsme ještě velice vzdáleni od pravdy. Máš-li mi pomoci, jest třeba, abys mi půjčil deset tisícovek.“

„Na kytice?“

„Na kytice a jiné věci. Nedůvěřuješ mi? Netroufáš se mi svěřit deset tisíc franků?“

„Toť velmi pěkné! Nezlob se jen. Víš, že se mohu každou chvíli oženit. Pravil jsem, že mám padesát tisíc úspor, kdyby to nebylo v pořádku, otec Gaillard by křičel.“

„Ty mu ukážeš můj dlužní úpis.“

„Ah, toť ovšem něco jiného. Ah, dáš-li mi dlužní úpis, pak ovšem nemám nijakých námitek. Kde jsou tvé statky?“

„Hypotéka! Zač mne máš? Dáváme hypotéku lichváři, avšak myslím, že mezi přátely dostačí pouhý podpis. Nabízím ti svůj úpis!“

housle a hrál na nich nejhezčí motivy ze „Svatby Jeanettiny“ aneb nejveselejší melodie z „les Trovatelles“ zdálo se Rosalii, že to hraje umělec z boží milosti. Pan Gaillard velice svědomitě plnil svůj úkol, překážeje jim v jich radosti: nutilť Tourneura, aby s ním hovořil. Dobrý ten muž náležel k politování hodné třídě ignorantů, kteří se chtějí přiučovat ve věku, kde se již nelze ničemu přiučit. Nadšen historií římskou, jako jiní bývají nadšeni přírodopisem hmyzů neb mušlí, byl několikrát po sobě přečetl několik zastaralých pojednání, která citoval za každé příležitosti, vyptávaje se, diskutuje a hledě, jak pravil, rozšířit skrovný obzor svých vědomostí. Henri hrál svou úlohu s veškerou uctivostí, jakou vyžaduje stáří, jmění i stav nastávajícího tchána. Když jej omrzely učené výklady a když mladí lidé vrátili se ku kapitole své lásky a svých nadějí, chápal se častěji slova a pouštěl se do dlouhých mravoučných výkladů, jež možno shrnout as takto: „Nemilujte se příliš; vždyť víte, že nic ještě není rozhodnuto.“ Odečteme-li malé toto nepohodlí, byl by atelier Henriho býval pozemským rájem pod stráží Sněhuláka. Pan de Chingry pokoušel se několikráte vniknouti sem, tušilť nějaké tajemství. Avšak nalezl stále bronzovou tvář Sněhuláka, jenž neustále opakoval: „Pán být pryč — pán obědvat v městě. — Dobrý bílý pán na venkově, honit zvířata, střílet z pušky.“ Této malebné řeči Pátkově z Robinsona byl jej přiučil sám jeho pán a mistr. Na místo aby ho poslal do školy, kde by se naučil řádně francouzky, vzal na se sám úřad učitele. „Měj se na pozoru, abys nebyl příliš učeným a nemluvil jako ostatní lidé, ztratil bys barvu!“ A Sněhulák snažil se, aby podržel svou barvu, jež dle jeho mínění byla nejkrásnější na světě.

Podobizna skončena zároveň s dovolenou pana Gaillarda, ku konci července. Chránili se poslat ji k zarámování, kdež by ji bylo mohlo vidět dvacet umělců. Zavolán dělník, aby vzal míru a po třech nedělích přinesl rám za 500 franků, za který pan Gaillard zaplatil dvacet franků bez smlouvání. Po té zaplatil 50 franků za portrét a požádal o potvrzení.

Následující neděli pozval k sobě všechny své přátely k večeři s pivem a zákuskami: byli to bývalý notář z Villiers-le-Bel, tři staří výpravčí, Rosaliin učitel krasopisu a bývalý hotovitel štítků k čepicím, jenž se byl vzdal obchodu s třemi tisíci franky důchodů. Sešli se o půl osmé. O deváté hodině oznámil pan Gaillard překvapení: pozvednul opatrně stínítko s lampy, zatím co sestra jeho odhrnula záslonu ze zelené látky a odkryla tak podobiznu Rosalie. Zavzněl toliko jednohlasný výkřik obdivu.

„Jak krásný to rám,“ zvolal vyrabitel štítků k čepicím.

„Eh, hleďme, toť podobizna vaší slečny dcery!“ pravil notář.

„A jest jí vskutku podobna!“ zvolal sbor úřadníků.

„Však já tomu rozumím,“ doložil pan Gaillard líbaje svoji dceru na čelo.

„Dovoluji si malou poznámku,“ počal učitel krasopisu, jenž nebyl dosud ničeho pronesl, „proč pan Gaillard nečekal s tímto překvapením pro slečnu až do 4. září, na den svaté Rosalie?“

„Poněvadž ji připravuji nové překvapení k jejím jmeninám,“ odvětil rozhodně pan Gaillard.

„Vaše prostředky vám to dovolují!“ volal sbor.

„Jest dovoleno tázat se,“ na to notář, „co vás stál tento obraz?“

„Sedmdesát franků celkem.“

„Je to drahé a není to drahé. A od koho jest to?“

„To není od nikoho, toť podobizna.“

„Toť!“ zvolal silný hlas, že se vše chvělo. „Toť Tourneur a má cenu 8000 franků.“

Pan Gaillard sklesl ohromen na židli.

„Dobrý večer, otče Gaillarde! Moje úcta, mé dámy! K vašim službám, pánové!“ doložil pan de Chingru, jehož služka byla uvedla bez ohlášení. „Jest nesnesitelné vedro.“

„Jest jaksi dusno,“ pravil notář oddychuje.

„Ovzduší jest naplněno elektřinou,“ pravil učitel vážně.

„Zítra bude pršet,“ volal sbor.

V rozmluvě pokračováno takovýmto spůsobem až do desíti hodin. Pan de Chingru měl se k odchodu a ostatní ho následovali. Byl to dnes skandálek u pana Gaillarda.

Druhého dne ráno objevil se Chingru v atelieru, kdež mu Sněhulák otevřel dvéře: vypravoval, co se bylo stalo minulého večera a blahopřál vřele svému příteli. „Po takovémto výstupu máš vyhráno. Starý Říman překročil Rubikon a přeji ti štěstí k tomu. Beze mne...“

„Vím, čím ti jsem povinen a nikdy na to nezapomenu.“

„Na mou věru, chceš-li být uznalým, naskytuje se ti velmi pěkná příležitost k tomu. Také já jsem vypátral nevěstu s penězi.“

„U čerta! Což je jich tolik na světě?“

„Znamenitá to příležitost, pravím ti... Počínám se jí dvořit.“

„Výborně!“

„Avšak nejhorší při tom jest, že třeba všelikých výdajů na kytice a různé dárky a já v tu chvíli jsem bez jediného sou.“

„Myslel jsem, že se ti vede dobře.“

„Nedostávám svoje důchody. Ah, milý příteli, chraniž tě nebe, abys neměl nikdy co činit s venkovskými nájemníky.“

„Ty chceš peníze? Zde jsou.“

„Dvě stě franků! Co chceš, abych činil s dvěma sty franky?“

„Za to možno přec dostat dosti kytic. Ale potřebuješ-li pět set, *přijď* v poledne, dám ti je.“

„Můj zlatý, pozoruji s bolestí, že jsme ještě velice vzdáleni od pravdy. Máš-li mi pomoci, jest třeba, abys mi půjčil deset tisícovek.“

„Na kytice?“

„Na kytice a jiné věci. Nedůvěřuješ mi? Netroufáš se mi svěřit deset tisíc franků?“

„Toť velmi pěkné! Nezlob se jen. Víš, že se mohu každou chvíli oženit. Pravil jsem, že mám padesát tisíc úspor, kdyby to nebylo v pořádku, otec Gaillard by křičel.“

„Ty mu ukážeš můj dlužní úpis.“

„*Ah*, toť ovšem něco jiného. Ah, dáš-li mi dlužní úpis, pak ovšem nemám nijakých námitek. Kde jsou tvé statky?“

„Hypotéka! Zač mne máš? Dáváme hypotéku lichváři, avšak myslím, že mezi přátely dostačí pouhý podpis. Nabízím ti svůj úpis!“

„Děkuji!“
„Ty zamítáš?“
„Zajisté.“
„Nevíš, co se může ještě stát!“
„Nechať se stane cokoliv!“
„Tvůj sňatek dosud není uskutečněn.“
„Co to má být? a kterak to se mnou mluvíš?“
„Dám ti čtyryadvacet hodin na rozmyšlenou. Kdyby zítra....“
Malíř dále neposlouchal. Otevřel dvéře, chopil Chingrua za ramena a mrštil jím přímo do záhonu hortensií, jež se více nevzpamatovaly.

III.

Pan Gaillard byl všecek bez sebe, když přátelé jeho odešli. Dcera a sestra jeho jej utěšovaly.

„Co na tom zlého?“ tázala se stará slečna Gaillardova. „Dříve či později byl bys musil přec ohlásit tento sňatek.“

„Jaký to sňatek?“

„Můj sňatek, tatínku,“ pravila odhodlaně Rosalie.

„Mluvíš o tom, jakoby bylo již vše hotovo. Ty se nebojíš ničeho, ty!“

„Musila bych být velký strašpytel, abych se hrozila štěstí.“

„Miluješ tedy tohoto mladého umělce?“ (Slovo „umělec“ dosud znělo poněkud nezvykle v ctihodných těchto ústech.)

„Myslím, že jej miluji z celého srdce.“

„Nedostačí, abys si to myslila, jest třeba, abys tím byla úplně jista. Přemýšlej poznovu, uvaž vše pečlivě.“

„Uvážila jsem vše, otče.“

„Necítíš potřebu, abys se připravovala měsíc neb dva na záležitost tak důležitou?“

„Je tomu právě pětadvacet let a tři měsíce, co se na to připravuji, otče.“

„Oh, ty děti! Než dojde k sňatku, musíš mi podepsat vlastnoruční doznání, že ty sama si přeješ zasnoubiti se s panem Tourneurem.“

„Podepíšu oběma rukama.“

„Tímto spůsobem svalím se sebe zodpovědnost, a přijdeš-li mi po desíti letech a řekneš mi: ‚Proč jste mne dal za ženu umělci?‘ odpovím ti s důkazem v ruce: Tys sama tomu chtěla!“

„Nebudu si nikdy stěžovat, můj rozmilý tatínku. Avšak co vám učinili nebozí ti umělci, že je tak přísně posuzujete?“

„Říkej si co chceš, oni tvoří kastu mimo společnost. Míním tím továrníky, kteří vyrábějí, obchodníky, kteří prodávají, vojíny, kteří proslavují svoji vlast, úřadníky, kteří spravují zemi. Umělec nenáleží ani k těm ani k oněm; Římané, naši předkové, nikterak je neuznávali, považovalit je jaksi za vyvrhele ze společenského tělesa.“

„Fi, jaká to ošklivá slova! Když se nebohý Henri zavře ve své dílně se svým plátnem, co pak činí?“

„Co činí? to možno snadno uhodnout: vyrábí obrazy.“

„Ah, mám vás! On vyrábí. On jest vyrabitelem. Malíř jest vyrabitelem obrazů. On vyrábí malované plátno právě jako váš přítel pan Cottinet vyráběl štítky k čepicím!“

„Toť velký rozdíl!“

„Připouštím. A když dokončil obraz, co činí? nechává jej ve svém skladě?“

„Nikoliv, prodá jej.“

„Vidíte, on jej prodá! On uvádí svoje výrobky do oběhu. On kupčí svými výrobky, on jest obchodníkem!“

„Toť hříčka slov.“

„Nikoliv, toť rozumování, — a když zhotoví sto mistrovských děl (neboť on pracuje mistrovská díla), co řekne o něm svět? Řekne: „Paříž jest hrda na čest, že se v ní zrodil slavný Henri Tourneur; Henri Tourneur, jehož obrazy pokořily staré Holandsko a proslavily moderní Francii.“ To přec vyváží náramky důstojníka. Dříve než za dvě leta dostane řád, ministr mu to slíbil. Nuže, není to sláva?“

„Říkej si co chceš, avšak to není...“

„Ne, nikoliv, neodpustím vám ani slabiku, musíte porozumět všemu. Mluvil jste o úřadnících! avšak Henri jest desetkrát vyšším úřadníkem než vy!“

„Ah, rád bych věděl kterak to.“

„Co jest úřadník? muž ve službě státu a placený ze státní pokladny; čím více se platí, tím vyšším jest úřadníkem. A nyní, když Henri dostane od ministeria objednávku, která jej zaměstná po celý rok, jest ve službě státu čili nic? A když ku konci roku vyzvedne ze státní pokladny 40.000 franků, není-liž desetkrát vyšším úřadníkem než vy, jenž berete toliko 4000?“

„Velké ty děcko! to jen dokazuje...“

„Že mne máte oddat mému milému Henrimu, chcete-li, abych si vzala továrníka, obchodníka a úřadníka najednou!“

„Avšak, hrozné ty dítě, což pak mám čas, provdati tě? Právě se opět jedná o moje pozemky; mluví se o tom, založiti na nich dělnickou čtvrť. Viděl jsem seznam členů správní rady, vesměs velice řádní to lidé. Jeden z mých představených mluvil se mnou o tom; dostal bych milion, peníze na dřevo, a ponechali by mi mimo to parcellu číslo 15 ve výměře dvaceti metrů ku stavbě. Toť velmi pěkné: co mám činit?“

„Přijmout, poněvadž to je velmi pěkné.“

„Avšak za deset let bylo by to výtečné.“

„Ale za sto let, tatínku, bylo by to skvělé! Ovšem že ani já ani vy neměly bychom z toho nijakého zisku.“

„Vše to mne může připravit o rozum. Dobrou noc, jdu spat.“

„Aniž bys se rozhodnul, tatínku?“

„Snad mi přijde ve snu dobrá myšlenka.“

Důstojný ten muž spal jako obyčejně spánkem hlubokým a vydatným, chrapot jeho připomínal brzy burácení hromu, brzy rachocení poštovního povozu na mostě. Byly to dvě věci, jež ani nejhorší starosti nemohly u něho porušit: chuť k jídlu a spánek. Odcházel do své kanceláře nerozhodnější než kdykoliv, avšak posilněn librou chleba a ohromným šálkem bílé kávy. Sotva že byl v ulici Saint-Lazare, za-

slechly dcera a sestra jeho nejsilnější zazvonění, jež, pokud se zvonek pamatoval, zaznělo tímto domem. Rosalie běžela ku dveřím volajíc: „Tatínkovi se něco stalo!“

Ten, kdo zvonil, byl pan Chingru, upnutý až ke krku, se slavnostním vzezřením důležitého tajemství. Byl přijat: Rosalie a její teta byly oblečeny již od osmé hodiny ranní, jako na venkově. O deváté byly zbytky snídaně odklizeny a jídelna proměnila se v pracovnu.

„Mé dámy,“ pravil Chingru, „odpusťte, že vás vytrhuji v tuto hodinu. Přicházím, abych vůči vám vyplnil povinnost počestného muže. Já jsem sem přivedl pana Henri Tourneura pod záminkou, že chce koupit pozemek: přicházím snad ještě v čas, abych zabránil následkům své neopatrnosti?“

„Pospěšte si, pane, mluvte, co má být?“ pravila Rosalie.

„Slečno, vy jste svědkem, že jsem povždy chválil pana Tourneura.“

„Ano, pane, co dále?“

„Pravil jsem vám, rovněž jako vaší slečně tetě a vašemu panu otci, že Tourneur jest talentovaný umělec, výtečného srdce a to, čemu my ostatní světáci říkáme, pravý dobrák. Posuzoval jsem jej co přítel a moje mínění se nezměnilo a kdybyste se mne poznovu tázala v tomto ohledu, odpověděl bych vám totéž. Avšak proč jsem nevěděl dříve, že váš pan otec má jiné záměry a že vás chce s ním zasnoubit? Zajisté, nebyl bych volal: „Neberte si ho, on vás není hoden, budete toho později litovat!“ Nikoliv, nejsem člověkem, jenž by zradil svého přítele. Ale byl bych vám pošeptal ve vlastním vašem zájmu: „Jsou tu překážky, jsou ženy, jež se jich lekají, jsou ale také ženy, jež jich nedbají, jest na vás, abyste rozhodla, zdali se chcete pustit v boj s onou osobou, se vzpomínkami na dávné styky, na vzájemné závazky a vším tím, co následuje. Máte-li za to, že jste silnější, vezměte si ho!“

Pan de Chingru sotva domluvil a již sklízel ovoce své řeči. Rosalie nevypukla v pláč, slzy zaleskly se toliko v očích jejích, jako vzbuzeny neviditelnou silou. Avšak to trvalo toliko okamžik. Statečná dívka potlačila svůj žal.

„Děkuji za dobrý váš úmysl, my víme vše.“ Pak aby zajistila dojem této zjevné nepravdy, doložila: „Pan Tourneur svěřil se nám s historií této známosti a vaše horlivost nezvěstovala nám ničeho nového. Ostatně jest vše přerušeno, není-liž pravda?“

„Domnívám se tak, slečno: pokud lze přerušit...“

„To dostačí, pane, a nemáte-li u nás k vyplnění jinou povinnost...“

„Já... Kdybyste... Pochopíte slečno, že octneme se mezi nutností mluvit aneb mlčet...“

„Vy jste mlčel, když jste měl mluvit a mluvil jste, když jste měl mlčet. Má úcta, pane!“

Tak byl pan de Chingru vyveden ze dveří.

Téhož dne, o čtvrté hodině odpolední odložil pan Gaillard svoje péra, svůj nožík a svoje rukávy z černého perkalu. V tom vešla do jeho kanceláře velká, hezká ženština, žlutá jak oranže.

„Pane,“ zvolá velice patrným přízvukem, „on jest nestvůra. Milovala jsem ho, miluji ho dosud, opustila jsem k vůli němu svoji vlasť,

svoji rodinu a divadlo de la Scala, kdež jsem byla „prima donna assoluta". On se chce oženit, on opouští mne s mými dvěma nebohými dítkami, jmenují se Enrico a Henrietta. On jest nestvůra, pane, necitelný otec. Zapovídám vám, abyste mu dal svou dceru! Milý Gaillarde, ty se zdáš být počestný, nuž, slib mi, že mu nedáš svoji dceru! Jsem šílená, vždyť vidíš; rozuměj mi dobře, můj milý Gaillarde, neumím francouzsky, já špatně „mi spiego"; ale vidíš, že . . . že nevím víc, kde mi hlava stojí. Jestli se ožení jeho amazzero, zabiju ho i s jeho ženou; zabiju se pak sama, zapálím kostel, v němž bude oddán a vydám se na pouť do Říma, abych činila pokání. Přisáhej mi, že mu nedáš svoji dceru!"

Pan Gaillard sotva že se probral ze záplavy slov, kdež se příjemně mísila frančina s vlaštinou. Rozluštil pokud bylo možno tuto směsici výkřikův, seznal z toho, že nastávající jeho zeť byl svedl a opustil Mellinu Barniovu. Utišil pokud mohl zoufající krásku a napsal hned na místě následující lístek, který dal obstarat veřejnému posluhovi:

V Paříži, v pondělí dne 30. července 1855 o $^1/_4$ 5 odpoledne.

„Pane!

V mé kanceláři navštívila mne slečna Mellina Barniova; nepotřebuji říci ničeho více. Tato dáma zdá se mi velice interessantní a nejsem dosti ukruten, abych chtěl odloučit děti od otce.

Račtež přijmout, pane, ujištění mé obzvláštní úcty.

Gaillard."

Písmo bylo psáno rukou mistrovskou. Papír byl oním pěkným papírem velkého formatu, silný, těžký, hladký, panský papír, jaký dává vláda schvalně zhotovovat pro potřebu svých kanceláří a korespondenci svých úředníků.

Henri Tourneur nehleděl na tyto podrobnosti. Oblekl se co nejrychleji, vzal svoji hůl a běžel k Mellině, jež ho přijala s otevřenou náručí.

Mellina byla malá blondýnka něžného vzrůstu a bělounká jako *kapka mléka*. Mluvila francouzky beze všeho přízvuku, neboť měla *debutovat* v komické opeře v kousku o jednom jednání a třech obrazech, *malém* to mistrovském díle od Meyerbeera.

Byla oděna v bílý župan a opakovala allegro roztomilého jednoho čísla. Henri zahrál jí scénu, z které nerozuměla ničeho, leda to, že bylo zneužito jejího jmena. Ona neznala ani pana de Chingru, ani pana Gaillarda. Tušila ovšem, že Henri přerušil spojení s ní k vůli nějakému sňatku a měla dosti příčin truchliti pro tento sňatek, avšak za žádnou cenu nebyla by mu zabránila. Vmísení oněch dvou dětí naplnilo ji rozhorlením. Rozhněvala se nad tím, že bezděčně byla hrála úlohu Limousiny neb Picardy z „Pana de Pourceauguaca." Neschází*l*o *mnoho*, a byla by běžela s Henrim k panu Gaillardovi a malíř měl *mnoho práce*, než jí vysvětlil, že tento prostředek by věc ještě zhoršil.

Šel přímo do ulice amsterdamské a nalezl dvéře zavřeny: panstvo bylo v divadle, tak aspoň pravila služka. Po osm dní přicházel každodenně a dostalo se mu pokaždé tétéž odpovědi. Když přišel mezi dnem,

bylo panstvo v koncertu. Tolikerá divadla a koncerty znamenaly tolik jako úplné vyhostění. Kdyby sestupuje se schodů byl potkal pana de Chingru, byl by ho rozsekal na kusy. Psal panu Gaillardovi, pak jeho sestře, listy jeho byly mu vráceny nerozpečetěné. Ztratil trpělivost a šel udat věc soudu. Příručí, jenž ho přijal, byl mladík as třicítiletý, zasvěcený předčasně do všech tajemství pařížského života.

„Pane," odpověděl mu úředník, „není to po prvé, co soudu udán podobný případ. Slyšel jste bezpochyby vypravovat o kancelářích ku sprostředkování sňatků, jichž veřejné obchody bývají někdy trpěny, někdy stíhány od soudů. Mimo velké tyto závody, jež uveřejňují svoje prospekty, jest tu celá třída osobností, jichž jediným zaměstnáním jest odkrývati velká jmění, ohromná věna a miliony ubytované ve čtvrtém patře, aby sprostředkovali dobrou partii. Spolčují se mezi sebou a tvoří bezejmenné společnosti, jichž jediným kapitálem jest intrika a jichž stanovy nikdy nebyly uveřejněny. Jedni žádají až deset procent z věna, jiní spokojují se přiměřenou odměnou, neboť i zde, jako všude jinde naleznete konkurenci. Pan de Chingru aneb jak se vlastně jmenuje, objevil se zajisté co jeden z nejskromnějších. Když viděl, že mu byla odepřena odměna, na kterou se spolehal, dal vám zahrát jednou ze svých spojenek, či vlastně spoluvinnic, malou tu scénu, o které nám vypravujete. Budeme hledat komediantku i původce kusu, avšak není podobno pravdě, že nalezneme ženštinu, o které máte tak málo zpráv a nalezneme-li ji, bude velmi těžko dokázat spoluvinu Chingru-a.

Vrátiv se domů, nalezl malíř následující dopis, datovaný z Havru:

„Nebohý Tourneurku, kdybych ti byl nabídnul 990.000 franků a roztomilou žínku k tomu, byl bys mne vřadil mezi bohy, dopustil jsem se té hlouposti, že jsem ukázal věc jinak; nabídnul jsem ti milion, z něhož jsem chtěl mít 10.000 franků. Tys se rozhněval, nebylo ti to vhod. Pomstil jsem se po umělecku. Nalezl jsem prostředky, namluviti panu Gaillardovi, žes otcem dvou dětí a manželem neb něčím takovým žluté jedné ženy. Toť rána, z které se nikdy nevzpamatuješ, nebohý Tourneurku! Avšak spočíval jsem snad já na růžích, když jsi mne položil mezi hortensie?

Chingru a spol."

Henri chtěl tento dopis v návalu hněvu roztrhat; avšak poněvadž byl blondýnem, rychle se vzpamatoval: „Ten dobrý Chingru," pomyslil si, „on mne smíří s panem Gaillardem! Jedná se jen o to, přiměti jej k tomu, aby dopis ten četl."

Vzal velkou obálku, vložil do ní dopis Chingruův, zapečetil jej ohromnou pečetí se znakem Ninony de Lenclos a napsal adresu pěkným rondem:

Pán

pan Gaillard, archivář

v ministeriu . . .

Pan Gaillard otevřel dopis s touž zbožnou úctou, jakoby byl rozpečetil vládní depeši. Podpis Chingrua vzbudil jeho zvědavost: bylť sobě sice umínil vraceti dopisy Tourneurovy, nikoli však listy Chingruovy.

Podivná ta listina pomátla jej na dobro. Vyčítal si nespravedlivost a krutost a žádal za dovolení, aby směl opustit kancelář již o druhé hodině: bylo to poprvé za celých třicet let!

Rosalia skropila slzami podpis Chingrua. „Byla jsem tím jista,“ pravila, „kdybyste mi byl věřil, byl byste vyslechnul obhájení!“

Třeba nyní, aby jej všichni vespolek, Rosalie, otec i teta vyhledali hned zítra ráno v jeho dílně. Jsou mu povinni tímto zadostučiněním. Rosalie třeštila samou radostí.

„Jakže, ty jej posud miluješ?“ tázal se její otec.

„Více než kdykoliv. Cosi mi pravilo neustále, že mu bylo křivděno.“

Dvéře se prudce otevřely a služka ohlašovala slečnu Mellinu Barniovu. Rosalie a teta její sotva že měly kdy, aby se utekly do sousedního pokoje. Nevím, co tu mluvily, ale myslím, že mezi uchem Rosaliiným a dveřmi nebylo by bývalo možno provléknout vlásek.

Pan Gaillard hleděl na pravou Mellinu jako děcko u Séraphina na čínskou stínohru. Na chvíli mu připadla myšlenka, že jest jakési spiknutí proti němu, a že každého dne dostane návštěvu nové Melliny Barniovy. Pomýšlel na to, že se vystěhuje, aniž by udal svoji adresu.

Mellina měla nemalou práci, než se jí podařilo přesvědčit jej, že se jmenuje skutečně Mellina, že jest jí devatenáct let, že nemá žádné děti, že žije se svou matkou a že nepřichází, aby si stěžovala na pana Henri Tourneura. Vysvětlila mu velmi dobrou frančinou, že jest děvče rozšafné, neboť vystoupila z divadla de la Scala, aby se stala členem komické opery. Poučila ho, že dáma od divadla může konat návštěvy, přijímat dary a míti přátele, aniž by kompromitovala sebe neb koho jiného. Přiznala se, že milovala pana Henri Tourneura a že doufala, že si ji vezme, avšak od polovice května byl on zcela počestně přerušil tento poměr, jenž nikdy nebyl jiný než počestný.

„Nepravím vám, pane,“ doložila, „že jsem se bez lítosti vzdala svých nadějí, avšak toť osud, na nějž musíme být připraveny všechny. My všechny jsme obletovány mladými bohatými muži, kterým se zdáme býti dosti hezkými, aby nás milovali, kteří nás ale dosti nemilují, aby si nás vzali, a kteří přesvědčivše se o naší ctnosti, odvracejí se od nás a hledají ženu jinde. Zde máte pravdivou historii pana Tourneura, a poněvadž vám byla vypravována historie jiná, jež neslouží ku cti ani jemu ani mně, poněvadž jste mu zavřeli dvéře, poněvadž vím, že zármutkem onemocněl, sebrala jsem veškerou svoji odvahu, došla k vám a doufám nyní, že dovedete rozeznat smyšlenku pomlouvače od mluvy pravdy.“

Když Mellina odešla, přiběhla Rosalie. Bezpochyby bylo by jí bývalo příjemnější, kdyby pomluvy Chingruho byly beze všeho základu, ale přece bych nechtěl přisáhat, že návštěva Melliny působila na ni nepříznivě. Mellina, kterou viděla klíční dirkou, zdála se jí velice krásnou a odpouštěla malíři, že ji byl miloval. Věděla“ť, že dívka, jež si béře muže čtyřiatřicítiletého, má vždycky sokyně v minulosti a bylo jí milejší, že nejsou ošklivé: devatenáct žen z dvacíti by rozumovalo nejinak. Poznala podle řeči Mellininy, že mluví pravdu a že láska ta byla bezúhonná. Konečně pak zvěděla též mimo všechnu pochybnost, že svrhla s trůnu krásnou tu Vlašku v polovici května, totiž hned po prvním setkání se s ním.

Avšak pan Gaillard upadl opět v starý svůj zmatek. Nechtěl zase jíti k panu Tourneurovi a vyčítal dceři tvrdošíjnost její lásky.

„Připouštím rád," pravil, „že mladý ten muž je méně vinný, než jak mi bylo praveno; avšak on obcoval s herečkami a zvyk jest druhá přirozenost. Myslíš, že ti bude věren; avšak on opustil onu krásnou Vlašku, mohl by ti vyvést totéž. Ostatně, pokud nebudou mé pozemky prodány, netřeba pomýšlet na tento sňatek."

Když pak naň naléháno, aby prodal svoje pozemky, odpovídal:

„Prodám je, abych opatřil věno své dceři, má dcera ale se dosud nevdává."

Pohled na podobiznu byl mu nepříjemný, musil myslet stále na to, čím je povinen Henri Tourneurovi.

„Co se má stát s touto zlořečenou podobiznou?" tázal se Rosalie. „Nemůžeme ji zde nechat po přerušení poměru. Což abychom mu ji vrátili?"

„Kam to myslíte, otče? Měla bych zůstat stále v jeho dílně?"

„Prodati ji a poslat mu peníze, bylo by neslušné. Darovati ji? a komu? Nechci ani darovat, ani prodat podobiznu své dcery. Mohla by se dostat do obchodu a při každé dražbě v hotelu Druont bych se obával, že budu čísti ve svých novinách: „Podobizna slečny R. G. od p. Henri Tourneura: 8000 fr.", raději bych ji zničil vlastníma svýma rukama."

„Zničit moji podobiznu! To jediné, co mi zbylo z nejšťastnějších chvil mého života!"

„Mlč! Zlořečený malíř! Zlořečený Chingru! Zlořečené pozemky! Dal bych je zadarmo, kdyby je chtěl někdo vzít! Kdybychom byli méně bohati, nebylo by se nám vše to přihodilo!"

Pan Gaillard ztratil chuť, jedl toliko jako obyčejný člověk. Spánek jeho stal se méně pevným a mnohem méně hlučným. Nedodržoval úřadní hodiny; dvakrát přišel teprv po dvanácté, dne 17. a 18. srpna. Když se vrátil domů, pravila stará teta k Rosalii: „Otec tvůj zajisté velmi mnoho přemýšlel, nos jeho jest na jedné straně celý červený."

Henri více nepracoval, byl celý den na chodníku ulice amsterdamské. Pan Gaillard se mu vyhýbal velmi pečlivě a on opět neodvažoval se setkati se s panem Gaillardem. Byl by se ovšem odvážil promluvit s Rosalií, avšak tato nevycházela bez svého otce. Konečně, dne 3. září dostal psaní od pana Gaillarda, jenž ho zval, aby si přišel pro 7950 franků co doplatek za podobiznu. Bude jej očekávat s penězi o páté hodině odpolední. On vyhověl podivnému tomu pozvání, nikoliv k vůli penězům, ale k vůli Rosalii. V tutéž hodinu byli se u pana Gaillarda sešli tři nejčelnější zakladatelé dělnické čtvrti, aby se s ním smluvili o koupi pozemků. Dobrý ten muž nechtěl s tím mít ničeho, bylť ponechal vše Rosalii a tato vyjednávala s kupci. Henri přišel právě, když notář četl poslední paragraf kupní smlouvy.

„Kupující se zavazují, že dají na parcele F, náležející prodávajícímu vystavět obydlí pro pana Gaillarda a jeho rodinu s malířským atelierem v prvním patře."

Pan Gaillard pohledl na svojí dceru, která opět pohledla na Henriho, jenž se nedíval na nikoho: bylť hrozně bledý a opíral se o stěnu.

„Nuže," pravil otec chopiv se péra, „tímto podpisem zbavuji se všech svých starostí!"

„Pane," připomenul notář, „vaše písmo jest velmi krásné."

Z románův dobrodruha.

Vybral

Karel Tůma.

„Žádné umění talentu, nýbrž toliko osobní charakter činí spisovatele znamenitým na očích obecenstva" — napsal Goethe a výrok došel proslulosti, jakoby vyjadřoval absolutní, vždy a všude osvědčenou pravdu. Jest tomu ale vskutku tak? Otázku tu budí dnes pohaslé nedávno žití světoznámého státníka a románopisce — lorda Beaconsfielda. Nemožno-li při kom mluviti o karakteru v dobrém slova toho smyslu, jest to bezpečně při Benjaminu Disraelim. Byl to geniální dobrodruh v politice jako v písemnictví, jenž mohl by se nazvati charakterem pouze tehda, kdyby vtělená bezcharakternost zasluhovala jména toho. Však ani o zvláštním velikém duchu a talentu nemůže býti při něm hrubě řeči. Jeho fantasie nemá mohutného vzletu, ni tvůrčí síly. Jeho novelly nejsou bohaty dějem, ni poesií. Nicméně docílil jimi úspěchu, jako snad žádný druhý třebas nadanější románopisec našeho prosaického, ale za to tím románochtivějšího století. Hned jeho prvotina, hned první díl románu „Vivian Grey" způsobila roku 1826 hluk ve vzdělanstvu anglickém nevídaný; celý Londýn od krále až po nejmladšího politika hltal podivný ten pokus, všude se mluvilo o knize a hádalo, kdože jest asi jejím autorem? Neboť Benjamin Disraeli, tehda 22 let stár, vydal první svazek knihy beze jména. Dvoje vydání téměř letem jest rozebráno a kolikero „klíčův" vyšlo, aby vysvětlily zvědavému obecenstvu postavy i narážky románu. — Jindy opět vyburcoval proti sobě celou téměř Anglii. Sotva byl věru kdy strhán který román nemilosrdněji, nežli jeho „Coningsby". Trest, který zakusil Marsyas od Apolla byl hříčkou proti mravnému výprasku, jakého dostávalo se tehda Disraelimu ve všech časopisech denních i týdenních, v listech vážných i satyrických. Sotva nalezlo se kde smělce, jenž by si byl troufal „Coningsby" hájiti a přece byl do tří měsícův trojí veliký náklad rozprodán, ba sama Amerika odkoupila 50.000 výtiskův. Tak to chodilo dále; pochvala střídala se s nevolí, potlesk s odsouzením, ale konečný výsledek byl přece jen, že romány ty učinily jmeno Disraeliho proslulým, že si jimi proklestil přístup do salónův nejpyšnější aristokracie světa, že jimi vyzískal nesmírné jmění, ažtě se došplhal žid a polocizinec závratné lesklé výše prvního, všemohoucího ministra Velké Britanie, zacloněného přízní vděčné královny, kteréž vsadil císařskou korunu indickou na hlavu, ažtě celý

svět naslouchával dychtivě každému slovu jeho a Londýn vítal vracejícího se „vítěze“ z berlínského kongressu spůsobem vskutku triumfálným. Nestojíme-liž tu před záhadou svrchovaně zajímavou? Co souditi o mravné hloubce společnosti a doby, na kterouž vrhá světlo své zenith tohoto žití? Bezpečně, od Jiřího Caninga nevyšinul se v poměrně vysoce vzdělaném tom národě britském žádný muž k takému důstojenstvu, k takové lesklé moci jako Benjamin Disraeli, syn prostředního židovského spisovatele Isáka Disraeliho a vnuk podnikavého, zámožného „žida benátského“, který se byl v polovici předešlého století přistěhoval z hynoucí republiky sv. Marka do zkvétající Anglie. Pravda, trvalo dlouho, nežli pronikl a zvítězil.

Začal psáti roku 1825, a do arény politické odvážil se již počátkem let třicátých, nicméně ještě počátkem let padesátých nebýval Disraeli veřejnému mínění Anglie žádnou postavou opravdovou. Nemluvilo se o něm, než jako o literárním a politickém charlatánu. Obecenstvo neustávalo se smáti škodolibě četným těm karrikaturám, jimiž nejdovednější a nejoblíbenější karrikator Anglie Leech od let čtyřicátých týden co týden v satyrickém listu „Punch“ provázel klikatou dráhu jeho života, bičuje brzy jeho domýšlivou drzost, brzy jeho bezcharakternost, brzy jeho spisovatelské výstřednosti a nechutnosti. Odtud při jmenu Benjamin Disraeli tkvěl na mysli obecné pouze „nestoudný židovský honec Štěstěny, který je tak prolhaný, tak affektovaný, že affektuje i samu affektovanost a chce stůj co stůj, aby se o něm stále mluvilo.“

Ano, tak dlouho bránilo se svědomí obecenstva anglického záludné bludičce tohoto talentu a charakteru, tak dlouho vzpouzelo se proti literárnímu i politickému dobrodruhu nevšedního ovšem rázu, ale nadarmo: na konec schytralý, v y t r v a l ý hráč přece jen obloudil, zmátl a obehrál všecky. Dnes má spisovatel Benjamin Disraeli dosti čestné místo v písemnictví anglickém, státník lord Beaconsfield pak nádherný n á r o d n í p o m n í k v starobylém pantheonu Anglie, v proslulých to kleubách opatství Westminsterského.

Stačí takovýto skutek odbýti pouhým úsměvem pessimisty? Stačí povzdechnouti s oným německým kritikem, který přečeť poslední román Beaconsfieldův, „Endymion“, v spravedlivé nevoli odhazuje knihu a dí: Dočteme-li tu slátaninu dokonce, jsme zarmouceni a zahanbeni pomyšlením, že v čele velikého národa stával muž, který tímto netvorným dílem znovu spečetil starou pravdu „quantula sapientia regitur mundus“. — Z toho tuším málo jest užitku a léku. Prospěšnějším vidí se mi pohlednouti proteovské té postavě ostře do očí, zkoumati, v čem že záleželo celé tajemství tohoto politického magnetiseura, přistihnouti jej, ať tak dím, v dílně jeho. Hledejme za hercem člověka, abychom za člověkem nalezli démona, který důvtipem Mephistovým větří slabosti lidstva.

„Psávám, jakobych bojoval,“ říkal o sobě idealista Mazzini. I protichůdce jeho Disraeli mohl tak říci o sobě. Jen že tvůrce „Mladé Italie“ bojoval za šlechetnou m y š l e n k u, kdežto vůdce britských Toryův nebojoval než za svůj osobní zisk. Rozmazlený, ranně přezrálý hoch poznávaje duševní svou převahu nad spolužáky svými, poznává zároveň,

kterak židovská jeho tvář jest terčem jich tajných úsměškův, kterak naň shlížejí jako na cizince; to dráždí netoliko jeho ctižádost, ale i jeho nenávist, ba mstivost. Opustiv školu, zakouší v životě trpkosti téhož předsudku, okouší však zároveň též slasti mládí a sympathie.

Bledolící, sivooký junák plný mosaického světobolu, má štěstí u sličných a urozených paní, kteréž lichotí jeho talentu, jeho vtipu, jeho poesii. Vše to dráždí jeho ctižádost, jeho domýšlivost a troufalost, jako jeho zášť proti společnosti, v kterouž jest postaven. Proč jsem se narodil židem a ne šlechticem? Proč mi osud nevložil do kolébky miliony a urozenost? klne: „mohl bych býti nejslavnějším, nejmocnějším člověkem v Anglii." Avšak což by nebylo lze na ten obmezený svět vychytrati a vyzráti? Což by se nepodařilo geniu mému v této aristokratické Anglii, co se podařilo geniu Napoleonovu ve Francii? Jen odvahu a vytrvalost a přijde to: „Forti nihil difficile." — Ty jsou první vášně v prsou 20letého ctižádostivce. Z těch zrozuje se „Vivian Grey" — bezděčná a proto klassicky věrná to psychologie autorova.

II.

Vivian jest synem váženého spisovatele: čilý, vysoce nadaný, půvabný a již od dětství dychtiv, aby stal se slavným a moudrým. Vyrůstá v kruhu lepší společnosti, laskán a hýčkán salonními dámami, kteréž se zamilovaly do jeho havraních kadeří a do jeho úkladných černých očí. Ale hoch na pohled lehkomyslný jest zatím tvrdošijným a neunavným studentem, kterýž hltá zejmena knihy dějepravné, ažtě prosycen historií, poetikou a filosofií vrhá se v obor, „kterýž jest snad nejlákavějším, však pro hocha spolu nejnebezpečnějším" — v studium politiky. Jedva se byl v oboru tom poohledl, již jme se uvažovati. Cože vede v Anglii k moci? Urozenost nebo bohatství. Šlechtic a boháč nepotřebuje míti než jiskry vtipu a již jest na vrcholku důstojenství státních. Co tu šlechticův, kteří by byli dávno ministry, kdyby měli hlavu Vivianovu.

Čeho se tedy nedostává Vivianu, jemuž kletý osud odepřel na *neštěstí* rodokmenu i milionův? Ničeho, než trupu nějakého mocného *šlechtice.* Potřebujem-li druh druha, spojme se. Vivian dá hlavu, *šlechtic* dej svůj vliv. Jaká zoře lesku a slávy vzplanula by z toho spojení. Ovšem že to nepřijde zlehka. Bude k tomu zapotřebí odvahy, nezlomné odvahy, avšak jest o tuto při Vivianu Greyi kdy nouze? K smíchu: „Svět jest mou ústřicí, již si chci mečem svým rozemknouti." A on není vybíravým v cestách, kteréž vedou k cíli. Otec pozval k sobě několik aristokratův, mezi nimiž i vysoce urozeného hlupce, markýze Carabasa a jeho choť. Mladý Vivian Grey jest neunavným, aby se oběma zalichotil a zavděčil. Obmezeného markýze nakloní si receptem ku vaření okouzlující punšoviny „Tomahawské," paní jeho získá si lékem *pro* jejího nervósního papouška. Velmocný markýz vejde s ním v *politickou* allianci a Vivian zřizuje z tuctu přihlouplých, lakotných a závi*stivých* šlechticův z venkova „stranu Carabasovu" — v kteréž sám hraje úlohu politického Figara. Všickni spolehají v jeho důmysl a v jeho štěstí, nade všecky ale on sám. Bylоť jednou z předních zásad Vivia-

nových, že všechno jest možným. „Pravda, za časté vídáno nejnadanější lidi poražené a celkem dokázalo se posud, u poměru k spotřebovaným silám velkých věcí po sporu. Avšak veškeren nezdar, veškeré to troskotání, v čemže má svou příčinu a původ? V nedostatku fysické a mravné odvahy“ . . . „Ale tu byl Vivian Grey přesvědčen, že jest na světě aspoň jednoho člověka, kterýž není ani tělesně ani duševně sketou, ba on dospěl již dávno k příznivému závěrku, že není ani možno, aby dráha života jeho dopadla jinak, nežli co nejskvěleji.“

Než smělý, bezohledný a bezcitný Vivian se mýlí. Vše jakoby zapřisáhlo se proti němu. Překážka za překážkou hradí mu dráhu, rána za ránou tříští jeho plány. Nenávist uražené, zhrzené ženy spiká se s aristokratickou pýchou proti plebejci. Celá ta šlechta, již byl pracně skupil kolem sebe, s tvrdými výčitkami jej opouští, ba i ten jediný člověk, kterým Vivian nepohrdá, kterému důvěřuje co příteli, takže se mu i svěří, kterak si z ostatní tupohlavé šlechty tropí blázny, i Cleveland pojme proti Vivianu podezření takového druhu a urazí jej tak krutě, že nezbývá než souboj, v kterémž Vivian proti své vůli někdejšího přítele svého zabije. Horečka vrhá rozervance na pokraj smrti, ale statný organism přemahá i tuto zkoušku, Vivian jde na cesty, klestí sobě svým duchem dráhu ku dvorům knížat a králů, až poznává zde genialního státníka „Reckendorfa,“ kterýž přes občanský původ svůj stal se prvním ministrem. Novodobý ten Machiavelli poučuje nešťastného dobrodruha, že není žádného osudu; že nejsou okolnosti, kteréž tvoří muže, ale naopak muž utváří sobě okolnosti sám; ovšemť toliko pravý, celý muž; pro toho není žádného jiného osudu a žádné Prozřetelnosti kromě vlastního genia jeho, a tomuto geniu musí se lidé i poměry podrobovati jak otroci. Není nebezpečí, z kterého by se člověk taký svou energií nedovedl vyprostit. „Kterakže vyvázne lodník z vodní smršti, která mu visí nad hlavou? Vypálí z děla.“ — Ale Vivian hrubě ani nepotřebuje naučení tohoto „mistrného ducha“ (a mastermind), jest sám polovičným Mefistem i dokazuje mstou, jakouž oplácí ženě, kteráž jej zničila, kterak není radno s ním pohrávati, kterak jest virtuosem ve lsti a schytralosti. A když zdrcená, v osidlech mistrně nalíčených polapená, demaskovaná sokyně před očima Vivianovýma klesá mrtvicí raněna ve svou lenošku, pociťuje Vivian nejvyšší slasť svého života a odchází „zářící jako šťastný ženich.“ Co dále se z Viviana stane, čtenář nedovídá se. Neníť také třeba. Disraeli zjeví nám to v příštích svých románech. Prozatím jest účel dosažen: Anglie jest upozorněna na genialního člověka, na sílu, která by dovedla divy činit, kdyby jí nepřekážela spousta zabořilých předsudkův a hrází společenských. Román pak portraituje zároveň obmezené ty hlavy soudobých velmožův a státníkův aristokratických, čímž spůsobuje hluk a — skandál. Lidé poznávají přese všechnu přehnanost kresby, kdo tu jest míněn a Disraeli má zvědavost i škodolibost lidskou tak bezpečně na své straně, jako závisť a mstivost uražené, neuspokojené ctižádosti. A této jest, jak známo, vždy neskonalá většina v lidstvu. Cynismus románu sice urážel, ale reflexi jeho nedal se upříti vtip, líčení

charakterův pak prozrazovalo nevšedně bystrého pozorovatele a znalce světa. —

Po dvou létech následoval menší román „The Young Duke". Disraeli byltě zatím vklouznul do salonův londýnských, vpravil se v jich nádheru, v jich titěrnosti a rozkoše ku podivu rychle i obratně. Byl za nedlouho jedním z nejkoketnějších švihákův, jedním z nejvybíravějších labužníkův a z nejklidnějších hráčův. Přiučil se po aristokraticku čas ubíjet, jezdit, mluvit i chodit. Obhlíď jim jejich návyky, jejich rozmary a libůstky, jako později Orientálům. Kořil se modě s pravým nadšením a žádná výstřednost její nebyla mu přílišnou. Vedloť to právě k cíli a — „také César býval za mladí dandym." —

Ale jen aby svět pro dandyho nezapomněl na Césara! Aby se neřeklo: hejsek jako hejsek, motýl mezi motýly, tomu měl zabrániti „Mladý vévoda." Tento plachý, všemi prostředky nadaný světák, kterýž se vrhá z jedné prostopášnosti v druhou, ažtě se podobá, že v nich utone, tento zhýralý, bezuzdný hejsek, kterýž nezdá se míti ani smyslu pro opravdové stránky žití lidského — na konec objeví se býti člověkem nejlepšího srdce, povahou ryzí a chrabrou, mužem, který dovede pohrdnouti veškerým tím leskem a celou tou marnou slávou svého postavení, aby sobě dobyl úcty a ruky šlechetné dívky, k níž zahořel upřímnou láskou, kteráž jím ale dlouho opovrhovala, až mu konečně odpouští.

Kdož by pochyboval, že i v mladém větroplachu Benjaminu Disraelim vězí takýto démant povahy rytířské, který se objeví, až přijde čas? Kdož by neprominul mladíku trochu pošetilosti zlatého mládí, kdyžtě i v ní může býti — poetické vnady, nad tož, kdy za hýřilcem prozařuje sebevědomý, uzrálý duch bystrého pozorovatele světa i lidí? Toť druhá stránka románu: Disraeli chce ukázati, jak výborně prostudoval život, spůsoby a záliby vysokých kruhův společnosti britské a snaží se oskvíti pelem poesie tu lichost a nudu aristokracie, snaží se ověnčiti vavřínem a růžemi obraz přesycenosti a prósy, aby se zalichotil panstvu i proslul jako spisovatel salonní par excellence . . . Při tom líčení a při té chvále pohrává mu arci stále jistý dvojsmyslný úsměv, *jistý souveránní* humor kolem rtů, takže čtoucímu sotva lze kdy rozeznati, míní-li to autor upřímně, či ironicky; však totě právě umění a pikanterie žádoucí . . .

On opěvá nadšeně lahůdky stolů panských, on vzývá bažanty i polévky, omáčky i raky, on volá u vytržení: „Líbezný Ortoláne, ráj se mi otvírá, o kéž bych umíraje mohl Tě jísti při sladké hudbě!" — Hnědá polévka omamuje labužníka svou „vřelou, slunečně žhoucí vůní" — bílá opět svou „jemnou, lunojasnou krásou," — on jest u vytržení nad rozkošnou omáčkou, „nad jejímž zdarem bděl jsem jako matka nad spícím děckem"; božské sherry imponuje mu jako plnokrevný Arab s tisíciletým rodokmenem a víno porýnské voní mu jako dech okouzlující ženy. — Ale nade všecko jest mu salát z raků mořských. „Tento požitek rovná se toliko slasti, jakou nám připraviti mohou vděky koketní paní, jen že pohříchu krátké dostavenícko s račím salátem nebývá tak neškodným, jako dostavenícko s krásnou paní." — Tímže tónem velebí módu, nádheru salonů, „démanty ozářenou bělost krásných šijí"

— vkus dámských toillet a sport mužův. „Pohled na dvé ostruh stačí, aby zaplašil všechny myšlenky na samovraždu.“ — Čím ale 24letý autor vskutku oslňuje, totě pronikavý zrak pozorovatele a psychologa, jakýž osvědčuje u líčení jednotlivých charakterův a scén. Tak na příklad scénou z herny: Rek jeho hraje již druhou noc a druhý den v karty a Disraeli líčí duševní stav hráčův za toho zápasu s jasností vskutku mistrnou. Cítíme téměř, kterak hra z počátku působí radost, milé rozčilení, kterak vzpružuje ducha i osvěžuje chuť k jídlu, ažtě se znenáhla stává náruživostí, jež poutá i omamuje intelekt náš tak, že nemáme smyslu, než pro osudné ty karty, jež se vždy po půl hodině obnovují, any se obehrané na podlahu hází: „Svítalo jitro druhého dne a oni zde seděli posud zabořeni v karty od hlavy k patě. Toho dne nevzpomněli více na snídani. Nikdo nemluvil více jako předešlého dne o tom, aby si upravili toilletu a dali provětrati pokoj. Vzduch byl v něm dusný a parný, však totě pravý vzduch takého pekla. Seděli zde zapomnévše na celý svět vůkol, na vše vyjma na hru. Nebylo jediného v jizbě, kdož byl by dovedl udati jméno města, v kterémž hrají. Seděli zde téměř bez dechu, s pohledem kannibalských očí, který jevil, že naprosto nejsou s to, aby této chvíle měl druh s druhem soucitu. Veškeré společenské formy dávno byly zapomenuty. Nikdo nepodával více tabatěrky, nikdo nebyl již mocen affektace, aby prohodil cosi, co nenáleželo ku hře. Lord Castlefort seděl zde opřen lokty o stůl; falešný zub se mu rozviklal v dásni; jindy by Jeho Jasnost byla bývala proto nesmírně mrzuta; nyní vzal zub a zastrčil jej s největší lhostejností do kapsy. Tváře jeho byly zapadlé, vypadal o dvacet let starším. Lord Dice byl si svlékl nákrčník a vlasy mu splývaly jako splihlé hedvábí po neholených lících, v nichž nebylo krůpěje krve. Temple Grace vypadal jako bleskem ochromen a temně modré oči jeho svítily jako zornice hyény.“ Mladý vévoda prohrál za osmačtyřicet hodin přes stotisíc liber, ale na štěstí není tím ještě ruinován, nýbrž ztráta toliko vyléčí jej z jeho náruživosti karbanické. Disraeli pak dokládá: „Náruživost ta jest jedna z nejsnáze hojitelných, ano hra jest zvykem, kterýž nejčastěji přivádí mladé muže k sebepoznání, ani právě na pokraji záhuby prociťují, do sebe jdou a k novému životu vlastní silou se vzchopují.“

Rovněž zvěděly z románu toho dámy, do jaké míry mladý autor je prohlédl. Za krále Jiřího IV. byl tón v urozené společnosti anglické ještě frivólní. „Mladý vévoda“ pěstuje tudíž ovšem též volnou nezákonnou lásku, ažtě sličná Lady Aphrodite jednoho dne potuší, že se jí pan vévoda nasytil a že hledí poměru jejich učiniti nějak přítrž. Disraeli vypravuje, jak si počínala: „Uvedla veškeré důvody, veškerá ujištění, která bývají v podobných okolnostech, jak se tvrdí, obvyklá: Ona že jest ženou, on mužem; ona že vsadila veškeré své štěstí života na jedinou kartu, jemu že zbývá ještě tisícero karet. Láska a k tomu ještě první láska, že jest při ní, jako při každé ženě, vším. On, jakožto muž, že má i v nejhorším případě na sta východův. Může se zahloubati v politiku, může hráti, může jíti na vojnu, může se tisícerými spůsoby ruinovati, jí nelze toho než spůsobem jediným. Ubohá žena! Ubohé pokolení ženské! Ona jemu poskytla vše. Ví, že to bylo málo a přála by si, aby byla mohla více dáti. Ona ví, že není jeho hodna, ale touží

z hlubin duše, aby jí byla. Nechť se pro ni neobětuje, ona jej za to prosí! Jí nejde než o to, aby věděl, jaký los ji čeká, až ji opustí, až se rozejdou pro věky... Pak, pak bude také žití její zlomeno, ona bude hynouti, až zemře . . ."

Neskrývá-liž se i za touto lehkostí satyry broušený znatel lidí?

III.

K rozumnějším zábavám aristokracie anglické náleží obligátní „velká cesta světem." Móda to utrvalená již věky. Jen že v dřívějších stoletích cestovali lordové britští, aby dle Bacona: „spatřili, co zvláště podívání hodno jest, totiž dvory knížat a králův" — kdežto nyní za mládí Disraeliho nemívaly cesty „zlaté mládeže" zvykle jiného účele, než „aby se člověk za lyrického šveholení na jezerech při měsíčku nastudil." Přes tento úsměšek „Viviana Greye" podnikl i Disraeli roku 1829 svou velkou cestu za účelem na pohled podobným. Netoužil spatřiti ani Paříže, ani Petrohradu, nýbrž zaměřil na Benátky a prolétnuv Italii, spěl, kam jej srdce již od let dětství táhlo: ve svou pravlast, v Orient. Řecko, Egypt, Cařihrad, — nade vše ale P a l a e s t ý n a: toť byl vlastní cíl jeho cesty; a očekávání jeho nebylo sklamáno: parný vzduch Orientu rozehřál fantasii jeho co nejluzněji. Orient, totě pravé pásmo pro povahy rázu podobně dobrodružného. Prsa ctižádostivého Semity rozpnula se teprv zde pravou volností a pýchou. Zde, na této staroslavné půdě otcův, nad těmi hroby králův a prorokův kmene Israelského nabyl teprv Disraeli v pravdě toho sebevědomí, v které se dosud velhával. Po léta byl marně hledal rodokmen svůj v bývalých bohatých rodech židovských, usedlých před věky ve Španělsku. Od nynějška měl to za zbytečné. Pocházelť bezpečně z nejstarší šlechty lidstva, jsa synem národa, který všem ostatním národům křesťanským dal náboženství a tudíž civilisaci. Čím jsou Řekové proti Hebrejcům? Čím jest Řím proti Jerusalemu? „Na kolena, na kolena všechna ty neodůvodněná hrdosti křesťanská před tímto nejstarším, nejzasloužilejším, neúmorným a genialním plemenem. Židé jsou pravá a nejstarší aristokracie světa. S *nimi jedinými* mluvil Bůh skrze anděly, z nich vyšel Mojžíš i Ježíš *i apoštolové*. Jim vykázán úřad, vyučovati všecky národy, jim, jedinému *národu* vyvolenému." —

Taký plemenný Chauvinism zdá se nám dnes směšným, ale tenkrát byl pro Disraeliho bezpečně silou velice účinnou. On nadchnul se pro vše, což orientálním; v očích jeho sám Saracén jest spíše hoden panovati svatým těm místům, než křesťanstvo evropské; a duší jeho táhnou záměry závratné v příčině budoucnosti východu, Anglie a plemene semitského. V rozvalinách „tohoto kouzelného světa, v němž potřebuje toliko muž bohem posvěcený vystoupiti na horu Karmel a pronésti tré slov, aby svět uzřel znovu Araby v Granadě nebo i dále" — v oněch končinách, kde tisíceletí budí se ze snů při kroku poutníka, *rozkřídlila* se fantasie vědecky nevytříbeného ducha, aby náruživé jeho dychtivosti po moci a slávě bujnou perutí ukázala závratný cíl. Tolik aspoň jest jisto: nežli se vydal na cesty, nevěděl Disraeli ještě sám, co ze sebe učiniti? Domníval se ve své neskonalé domýšlivosti, že má

rovněž skvělé nadání pro poesii jako pro politiku. Vavřín Byronův vábil jej stejně, jako vavřín Bolingbrokův. Zcela neschopen autokritiky, nechtěl sobě žádnou mocí přiznati, že mu na státníka schází podklad a pevnost vědeckého vzdělání, na básníka epochálního ale především veliká, láskou, pravdou a krásou prohřatá duše. Žízně mnohem více po moci nežli po slávě, v nitru svém arci záhy toužil vřeleji po křeslu prvního ministra nežli po zátiší básníka. Leč uvažoval-li okolnosti, musel sobě přiznati, že mohl by se mnohem snáze státi slaveným spisovatelem nežli slaveným ministrem. Tyto rozpaky, tento zápas, „Herakla na rozcestí“ — vypisuje ve svém románu „Contarini Fleming“. Líčí nám mladého básníka s rozhodným státnickým talentem, kterého sžírá hluboká náruživost pro slávu a moc „power and fame“: „Život byl mi nesnesitelným a já bych se byl stokráte zavraždil, kdyby mne nebyla ctižádost vždy znovu pozdvihla. Tato vášeň stávala se ve mně den ke dni živější, tak že touha po vyznamenání a činu, který by budil úžas (astounding action) neustále burácela v duši mé; když jsem si však pomyslil, že uplynou i v nejpříznivějším případě léta, než bude mi lze uskutečniti moje myšlenky, tehda jsem skřípal zuby v němém vzteku a proklínal život svůj.“ — Léta minou, otec básníkův, hrabě Fleming vyšinul se k pověsti značného politika, syn dobyl si pěkného jmena v písemnictví. Vídal v chvílích dumání zápasiti genia svého a osud svůj na život a na smrt až boj končil tím, že spatřoval sebe na zářícím trůně, obklopen nadšeným lidem, kterýž mu podává věnec laurový. Ale politika vábí jej neméně. Vlivem svého otce dosáhne hodnosti státního podsekretáře a v tomto postavení dobude si svou duchapřítomností a vážností v radě státní skvělého diplomatického vítězství. Není-liž přece jen státnictví krásnějším? „Cítil jsem veškeru svou energii. Přecházel jsem po pokoji v pravém záchvatu ctižádosti, práhna po činech. Připadalo mi, jakoby nebylo velikého činu, abych nebyl ho schopen. Ve své obrazotvornosti otřásal jsem trůny a zakládal císařství. Pociťoval jsem, jakobych byl stvořen, abych dýchal v atmosféře revolucí.“

V tu chvíli přichází k němu otec a prorokuje mu, že stane se prvním ministrem země, v které žijou, (v Skandinávii) „ba snad i něčím ještě větším . . .“ Zápas v duši synově dosahuje vrchole. Co jest lepším? Býti Césarem nebo Homérem? Shakespearem nebo Napoleonem? Contarini Fleming chvíli váhá, ale konečně shledává, že kniha může býti věcí větší nežli kongress nebo bitva a rozhoduje se, že zůstane básníkem . . . Otec zastře tvář a slzí nad ztrátou takého talentu pro blaho a velikost vlasti. . . .“

Potřebujeme-liž doložiti, že když to psal, Disraeli již byl se rozhodnul pro sebe přímo opáčně? Román byl prostě reklamou; Anglie měla si povšimnouti státnické schopnosti autorovy, sentimentální patrioté měli se tázati, nebylo-liž by škoda také síly, kdyby zůstala jen v skryté komůrce spisovatele — poeticky naladěné mysle opět, nebylo-liž by škoda, aby zanikl taký poeta v šumotu politickém? Disraeli však zatím rozřešil záhadu zcela prakticky: Umínil si, že stane se státníkem, ale zůstane při tom poetou. Obojíť prý se netoliko dobře srovnává, alebrž velikým státníkem může prý se státi pouze, kdo vládne mohutnou fantasií.

„Nikoliv rozum, obrazotvornost řídí svět.“

„Skuteční badatelé vědí, jak obmezen jest lidský rozum. Jemu neděkujeme žádných velkých činů, kteréž poznamenávají dráhu pokroku lidského. Nebyl to rozum, kterýž oblehal Troju, nebyl to rozum, kterýž vypudil Saraceny z pouště, aby dobyli světa, nebyl to rozum, kterýž vedl výpravy křižácké ku Palestýně, založil kláštery a zplodil Jesuity. Nejméně byl to pak rozum, kterýž stvořil velikou revoluci francouzskou. Muž jest pouze tehda velikým, jedná-li z výbně svých vášní, pouze tehda neodolatelným, udeří-li na obrazotvornost lidskou. Kdo chce tedy ovládati a říditi lidstvo, musí sám býti člověkem mohutné vášně a mohutné obrazotvornosti . . .“ Vidělo prý by se, co by Anglie dokázala, kdyby měla státníkův tohoto druhu. Ale ona má pouhé Benthamovce, pouhé prospěcháře, kteříž smyslu pro veliké poslání národův, pro plány světotvorné nemají. Kdyby Alexandr Velký byl býval měl Indii jako ji má Anglie, co by byl odtud podnikl! Ale moudrost státníků britských shlíží na ni toliko jako na výnosnou kolonii, spokojena, udrží-li ji v poddanosti a tichosti. Neníť schopna rozhledu velikého po báječném málo známém tom dílu světa, neníť schopna myšlenky, aby celý ten ohromný starý svět vzkřísila z mrtvých, dobyla sobě pochodní civilisace a odtamtud diktovala budoucnost Evropě i všemu světu novému. Nevystihliť jsme duši Orientalců; — starý zpozdilý předsudek bránil zpozdilé hrdosti křesťanské, aby poznala co hlubokých duševních sil dříme v těch zapomenutých pravěkých národech, kteréž probuzeny a rozpoutány znovu obrodily by člověčenstvo.“

Takové divosmělé sny zmítaly myslí Disraeliho za jeho pobytu v Syrii, s těmito zárodky své pozdější asiatské politiky vracel se domů, světoborce, revolučník. Neboť to jevilo se mu býti jasným a nepochybným, s dosavadními stranami, se střízlivými Whigy, ani s nadutými Tory nedalo se ničeho počíti. Třebas jej byli vpustili co „fashionable románopisce“ tu onde do svých salonů, však přes to shlíželi celkem naň doposud s patra; nad tož kdyby se odvážil vysahovati po vůdcovství nad nimi a když by jim přišel s takýmito nevšedními, excentrickými myšlenkami.

Disraeli poznával, že mu nezbývá než zkusiti štěstí své u lidu; u toho věčně vyděděného dobrého lidu, který myslí vždy srdcem a dá se tak snadno uchvátiti vzletnou výmluvností. A náš dobrodruh stává se radikálem, i kandiduje s odporučovacím listem O'Connellovým co „syn z lidu, který již za věc lidu bojoval bitvy“ — na dvou neb třech místech „proti oběma šlechtickým stranám, které jen lidu používají za podnož.“ — Spolu počíná psáti revoluční epos, jehož myšlenka vznikla prý v něm v chvíli, „kdy procházeje se po místech, kde druhdy Troja stála, vzpomínal na Homera a klnul osudu, že se narodil v době, jež honosí se svou nechutí k poesii.“ Tu prý vyšlehl blesk nad horou Ida a v tom též hlavou jeho prošlehla myšlenka, kterak že každé veliké epos, cokoliv jich známe jest výronem ducha celého století a jeho největších činův: heroický věk lidstva zplodil Illiadu, světovláda římského císařství Aeneidu, obrození středověku Danteovu „božskou komoedii“, reformace náboženskou báseň Miltonovu. „A jedině duch našeho věku

nemá býti opěván? Není revoluce francouzská událostí stejně velikou, jako dobývání Trojy? Není Napoleon rovněž zajímavým charakterem jako Achilles? Mně zůstalo vyhraženo psáti epos revoluce."

Nevydal ale než první zpěv; neboť nového Homera s jeho barrokní mythologií, s jeho Magrosy a Lyridony (geniové feudalismu a federalismu) s arciďáblem „Demagorgonem" atd. přivítal v pravdě homerický smích. Tolikéž jeho orientální román „David Alroy" — kde báječný králevič židovský uchvacuje po staletích v skalním hrobě starých králův Israelských žezlo Šalamounovo, a dochází tragického konce, an chce vydobýti z Palestýny celou Asii, až by zatkl vítězný prapor svůj na hradbách Bagdadu . . . tolikéž tento pokus, kde prvně svěřil Disraeli papíru své fantasie v příčině Asie, minul se s účinkem na lid, jako všechna tehdejší jeho volební šarlatanerie a třicetiletý dobrodruh politický netržil než porážku za porážkou. Procestoval, prohrál a proagitoval již téměř veškeré jmění otcovské, byl již zadlužen do ohromných tisícův a nebyl vždy ještě ničím. Nezbývalo než politicky drzé saltomortale: včerejší revolucionář a velebitel Bruta stal se přes noc nejtužším konservativcem, nejhorlivějším, nejvášnivějším stoupencem Toryův. Aby zakryl tento hanebný skok politika postavil rychle opět na odiv básníka. Proti sypajícím se naň šípům polemiky, jakou vzbudily jeho arcizpátečnické a servilní brožury, v nichž velebí stranu torystickou co pravou a jedinou ochraňkyni lidu, v nichž dotírá na Whigy, že uchvátili sobě loupežně svrchovanou moc ve státě, učinivše mimo vše právo dolní sněmovnu všemohoucí a stlačivše krále anglické na pouhý stín, na pouhé benátské dože — proti sterým těm mečům zdviženým na drzého renegáta nastavil román „Venecia" — v němž líčí nadšeně netoliko Byrona, ale i revolučního pěvce Shelleye, aby svět se mohl dovtípit, že ten, kdo takto píše, třeba byl Torym, v srdci svém přec jen zůstal demokratem a člověkem pokroku, jenž snad chce toliko chytře použiti bornírovaných těch šlechticův, aby pomocí té „strany hlupákův" jak je druhdy nazýval, dosáhl cíle svého . . . Zatím ale postihne bedlivý čtenář zná-li jen poněkud charakter Byronův a Shelleyův, kterak celá ta glorifikace jich při Disraelim není dokonce míněna upřímně.

Vyřízlť si z povah těch pouze tolik, co se mu hodilo, aby pod jmény Byron a Shelley nakreslil a obhájil vlastnosti z idealisovaného Benjamina Disraeliho. Vyčítáno mu tehda na př. plagiatorství. On tedy nechává Byrona se smíchem přiznávati se co myšlének krásných ukradl Shelleyovi, třeba prý jim mnohdy ani nerozuměl. „Ale byly příliš spanilými, než abych byl mohl odolati."

Vytýkána mu nezřízená jeho ctižádost a šarlatanerie. On líčí tudíž Byronovu prudkou ctižádost co zdroj jeho poeticko-politické síly, on ukazuje, kterak zbožňoval sebe vida v sobě ideál člověka, a kterak veškeré chování jeho i veškerá díla jeho vždy jen za tím se nesla, „aby lidé byli přivedeni v úžas a obdiv." Shelley byl nejryzejším ideologem, nejšlechetnějším blouznivcem, však právě proto doznal smutného losu básníkův. Byron prý měl však na štěstí v sobě „pud sebezachování," kterýž mu v bouři života sloužil co ochranný těžník! — Tu sluší bezpečně čísti: Já Benjamin Disraeli mám na své štěstí notně vyvinutý pud

sebezachování, který mne přes všecky bouře přivede konečně přece jen do pohodlného zlatonosného přístavu . . .“

Tím více překvapoval v krátce po té vydaný nový román Disraeliův „Henrietta Temple“. Mohl pokládati se za prvotinu mladíka rozčileného blahou bolestí první lásky. Podobá se, že spisovateli nejde o jiné než aby se vloudil do srdcí dívek a paní. Jest to pouze erotický román, pouhé líčení čárného toho snu, kdy prvně milujem, protkané povzdechy a sentencemi jako na př.: „Není v pravdě žádné jiné lásky kromě té, která vzplane na první pohled.“ — O politiku v tomto nadšeném hymnu ženské cnosti, věrnosti a krásy zavaděno pouze zlehka: „Jest málo velkých mužův, kteří, ač-li by chtěli býti upřímnými, nemuseli by doznati, jak velikým dobrodiním bývala jim sympathie paní na dráze jich mladého života. Milující srdce ženy tuší velikost mužovu dříve než ostatní svět. Jak mnohý geniální básník byl by propadl těžkomyslnosti, kdyby nebyla obdivující se mu žena pozdvihla jeho ducha. Jak mnohé křeslo ministerské nebylo by nikdy bývalo dobyto bez sankvinického ducha a věrné lásky ženiny. Roztomilá, moudrá a oddaná přítelkyně jest nám větším pokladem než zahrady a paláce. Bez takéto Musy málokterý muž zvítězí v zápase o vavřín, bez ní žádný nemůže býti spokojen.“

Anebo na jiném místě: „Kterýž jest nejšťastnější a nejpyšnější okamžik v žití muže? — Jest to chvíle, kdy překvapuje zbožňovanou milenku, ana čte jeho řeč, kterouž měl předešlého večera za obecné pochvaly v parlamentě . . .

Však hle: zrovna tento nevinný román vynesl Disraelimu nejvíce: dobylť si jím srdce dvou paní, kteréž vládly bohatstvím nepřebraným: Jednu z nich, pí. Lewisovou, která nedlouho potom ovdověla, pojal za choť — třebas byla o deset let starší jeho — i stal se tak rázem boháčem; — druhá, vdova to po jistém úřadníku v Indii, ustanovila jej universálním svým dědicem, pakli jen do roka dvakráte ji s manželkou svou navštíví, a konečně jí dopřeje, aby mohla aspoň v hrobě dlíti po boku jeho. Disraeli ovšem vesele svolil a r. 1855 zdědil po blouznivé paní Willyamsové skvostný dům, bohatou knihovnu, hojnost stříbrného i zlatého náčiní a 50.000 liber šterlinků.

IV.

Nenáleží v rámec této úvahy, abych vypisoval točité to schodiště, po němž odtud, když mu milliony jako ve snách byly spršely do klína, Disraeli vyšplhal se netoliko na předsednický stolec v straně Toryův, ale až i na předsednictví ministerstva říše velkobritanské. Však několika momentův přece nutno dotknouti se, máme-li porozuměti oběma nejznačnějším jeho prácem literárním: románům to „Coningsby“ a „Sibyll“.

Dostav se konečně perutěmi Toryův do sněmovny dolní, s počátku hrál zde Disraeli úlohu velice nepatrnou, ať nedím směšnou. Jedva několik „mladíků“ že s ním obcovalo přátelštěji, starší kollegové se ho stranili buď že opovrhovali renegátem, buď že střehli se nespolehlivého žida. Toliko Robert Peel tušil v něm člověka nevšedního rázu a všímal si ho s vrozenou sobě bonhomií; než čím blíže v povahu a ducha jeho

naziral, tím méně mu mohl důvěřovati. A naopak též Disraeli, jakkoliv mu neskonale lichotilo, když jej slavný vůdce Toryův pozval k sobě na hostinu i jakkoliv tvářil k „nejgenialnějšímu státníku“ přímo školáckou oddanost, — přece upřímně se Peelovi nakloniti nikdy nedovedl, vždy jej cosi odráželo od širo rozložené té povahy, aztě posléz poznal, že Peela od srdce nenávidí. Překáželtť mu. Byl příliš značným, než aby Disraeli mohl vedle něho růsti, nezbývalo tudíž než soka — skoliti. K tomu konci musil si verbovati chytře a nepozorovaně ve vlastní straně jeho soudruhy, s nimiž by mohl v rozhodné chvíli pozdvihnouti prapor vzpoury. Již „Vivian Grey“ věděl, jak se chytají přihlouplí aristokraté, i jak se zřizuje „strana Carabasova.“ Otevřel prostě salón, v nějž pozýval pilně synky nejpřednějších aristokratů, aby je posilňoval v jejich feudální romantice, aby s nimi vzdychal nad úpadkem moci královské i církevní; pak ale jim počal přednášeti o svých cestách po Východě, o Palestýně a židovském národě, aztě je naplnil svatou úctou před plemenem, z něhož pocházel, aztě je přesvědčil, že on sám jest vznešenějším a starším aristokratem jich všech. Jeho ohnivá výmluvnost, jeho sečtěnost, jeho klidný úsudek působily na kruh mladých těch aristokratů neodolatelně. Postava Disraeliova počala v srdcích jejich znenáhla zatemňovati obraz Peelův.

Bylo na čase dáti společnosti té, která sebe samu pokládala dosud jen za kruh literární — jakési heslo, jakousi myšlenku a barvu. Disraeli podnikl to románem „Conningsby“ čili „Nové pokolení“. Tentokráte musila Musa zastříti tvář na dobro, aby měl politik volný rej.

Poesie přisluhuje tu pouze prací čalounickou, aby ozdobila nekonečné ty rozhovory o povolání šlechty v národě, především ale aby vzbudila sympathie pro ty osoby, které představují a hájí věc Disraeliho.

Jsou to mladý, duchaplný a bodrosrdečný šlechtic Conningsby a pak vznešený, moudrý i bohatý žid „Sidonia.“ Jimi chce Disraeli vznítit mladé šlechtice k zápasu proti starým jich otcům a dědům. Budoucnost, t. j. bohatství mladého Conningsbyho závisí na lásce děda jeho, lorda Monmoutha, po němž bude dědit. Tento lord Monmouth jest pravým typem starého Toryho: tyranský epikurejec, který žije jako malý vladař na svých ohromných statcích, nemá pro nikoho citu, chce býti jen stále příjemně baven a nezná jiné tužby, než aby dosáhl koruny vévodské. Lze si pomysliti jeho zděšení a hněv, když se dozví jednoho dne, že vnuk a dědic jeho mladý, bujný Conningsby opravdově se zamiloval do sličné a šlechetné dcery jistého továrníka Millbanka. Chvíli chce se ještě utěšovati, že to pouze obvyklá panská hříčka, která se na konec rozláme a pohodí s nějakým odškodněním pohrzené . . . avšak brzy sezná, že tomu není tak. Conningsby se mu statečně postaví a mezi dědem a vnukem vzplane veliká hádka o staré a nové době, o šlechtické cti atd. Conningsby sotva by obstál, kdyby neměl ku podpoře duchaplného šlechetného přítele, žida Sidoniu, pravého to mudrce, který má rozumu nad Sokrata, Platona i Aristotela. Tento moderní Šalamoun obrňuje důvtipného hocha s pravou otcovskou péčí vždy novými a novými myšlenkami o pravém povolání nového pokolení Toryův. Jest to podivuhodná směsice zdravých a nesmyslných názorův pokročilosti a zpátečnictví nejzabořilejšího, myšlenek osvícených a čiré hluboké

tmy. Týž Sidonia, který volá: „Věk zřícenin minul,“ a ukazuje od Athén na Manchester, který chválí práci, a učí mladého šlechtice, aby ji měl v úctě, a výše cenil člověka pracujícího, myslícího než sebe urozenějšího zahaleče — týž Sidonia, který sám podporuje Conningsbyho v jeho lásce k dívce z měšťanského rodu a vůbec pracuje k tomu, aby vysoká šlechta ustala se zavírati ve své paláce a šla mezi lid, podávati ruku intelligentním středním třídám k upřímnému svazku a přátelství — týž horlí na druhé straně proti reformaci, že prý změlčila důstojenství církve, proti drobné whigistické šlechtě, že prý stlačila moc koruny pod zvůli svou, týž brojí proti všemohoucnosti dolní sněmovny a chce míti krále mocného, vyvýšeného vysoko nad parlament, krále opírajícího se o vysokou šlechtu a hierarchii, chce zkrátka raději absolutismus Stuartův, než novodobé zřízení parlamentární „se schýlenou korunou, s podlomenou církví a popularity i moci zbavenou sněmovnou lordů.“ — V pravdě jest tedy učitel „mladé Anglie“ zarytějším zpátečníkem než nejstarší Tory, a jeho moderní pokročilost záleží prostě v tom, že hledí chytře překonati vliv Whigův a zlapati především střední třídy, t. j. obchodnictvo, průmyslnictvo a měšťanstvo do vleku mladých Toryův, jichž vůdcem stává se vůčihledě Benjamin Disraeli.

Konflikt románu rozřešuje se velmi pohodlně: Starý lord Monmouth zanevřev na vnuka, raději odkazuje své ohromné jmění jednomu z nemanželských svých dětí, dceři to jisté pařížské zpěvačky. Conningsby opouští vyděděn Anglii a bloudí chud po Paříži hledě se živiti prací. Tu jej pozná ona šťastná dědička, kteráž však vadne jako zlomená lilie souchotinami, zahoří k němu platonickou láskou, učiní jej na smrtelném loži svým dědicem a vkládá ruku ušlechtilé lady Milllbankovy do pravice blaženého lorda, který nyní bude vychovávat mladou generaci šlechty britské po návodu svého dobrodince a rádce nejlepšího, v němž vyzářila všechna spanilost i všechna hloubka genia semitského.

Román působil nesmírný hluk, 50.000 výtiskův bylo rozprodáno na obrat, — avšak Disraeli postihl nicméně brzy, že se dopustil veliké neprozřetelnosti. Plýtvalť velikou sympathií pro továrníka Millbanka v chvíli, kde Anglií vířilo veliké hnutí dělnické. Pravda, on nemohl před rokem tušiti, že prvé než dopíše, vzroste hnutí to do rozměrův *tak úžasných* a obrátí se mimo vše nadání — zrovna proti té straně *landlordův*, z které on tesal třísky pro své křeslo. „Chceme laciný chleb“ — volaly zástupové hladového dělného lidu a hrůza: Sir Robert Peel byl hotov jim ho zaopatřiti obětováním hmotných zájmů velkostatkářstva, jehož byl přece dosud vůdcem. — Sir Robert Peel dopřával vždy vlídněji sluchu Brightovi, opětujícímu stále: „Zrušte obilní cla.“ Nyní byl Disraeli v šeredné tísni. Kdyby se co poctivý člověk přidal k Peelovi, odradil by si tu četu pracně získaných Toryův, pomocí kterých doufal v dané chvíli kdys Peela svrhnouti. Postaví-li se však nyní již rozhodně na stranu landlordův, obrátí na sebe vztek obecného lidu a zkazí sobě snad teprv karriéru. Kterak touto Scyllou a Charibdou proplouti? Zcela jednoduše. Objede si chvatně ona průmyslná místa, kde lze zříti bídu nahromaděného pracovního lidu co nejdrastičtěji, sedne pak a vydá rychle román, v němž vylíčí útrapy a hoře to perem nejvřelejšího lidumila. Zkrátka, básník sobě musí stůj co

[illegible] pak [illegible] — [illegible].

[illegible] Roz[illegible] dosti [illegible] a [illegible] Charles [illegible] Disraeli) [illegible] v níž ne[illegible] i dvorce [illegible] — [illegible] muže. [illegible] člověkem [illegible] Mi[illegible], redak[illegible]. [illegible] kteráž se [illegible] klášter [illegible] mnichy: [illegible] ukládat, [illegible] velkostatkáři, pra[illegible] [illegible], že refor[illegible] [illegible] že si rozebrala jich [illegible] Mi[illegible] [illegible] hlavně [illegible], že [illegible] v níž byl majetek [illegible] „Na [illegible] kteráž jest živlem všaké [illegible] Anglie [illegible] — [illegible] člověka [illegible] ziskuchtivost, [illegible] Křesťanství učilo na po[illegible] [illegible] je člověk má bližního [illegible] společnost nezná však [illegible] víra.“ [illegible] pohnutí jeho [illegible] se s [illegible] dceru Gerardovu, [illegible] Zamilu[illegible] se do ní „na první pohled“, a by jí [illegible] převlékaje se za dělníka i ponořuje se v život [illegible] A [illegible] kolem zraků diváka děsné [illegible] a zak. jež vytrpí mučený, pracovný lid, který [illegible] potem a [illegible] svou přece živí a obohacuje Anglii. Ejhle tu rozmilou idyllickou vísku uprostřed smavých sadův, jak vlídně kyne poutníku ze vzdáli. Ale vstupme do nitra osady: tu postřehneme chatrné střechy, jimiž prší do světnic, kolem chýší hluboké, páchnoucí kaluže, v chýši pak jedinou světničku, v níž jsou směstnány děd i babička, rodiče, tchán i tchyně a dětí bez počtu. Na krbu žádný oheň, rozbitá okna zalepena papírem, trochu slámy v koutě jediným lůžkem, na němž matka ubohá pracuje k porodu, obklopena dětmi hladovými. Neboť otec nevydělá denně více než 8 shillingů. Jakmile se matka uzdraví, musí rovněž po práci. Dá děti na hlídání za dva trojníky některé staré žebračce, kteráž je utišuje letkvarem opojným, svařeninou ktě.to syrobu, vody a máku. Ostatní, jsou-li drobnější, povalují se, kvílíce Šalamou. v blátě po návsi, jsou-li odrostlejší, dřou se do úpadu na poli, vými a noᶜes v továrně. A vůči těmto utahaným, zbědovaným postavám Jest to podiᵛyšný, ledovitý šlechtic na svém hrdém zámku, skrblík, který losti a zpátečnyšlenky, než jak by se sprostil té hladové luzy, která prý zum svůj utápěti v kořalce, i který pomýšlí, zda by nebylo

lépe, šmahem ten lid vyhnat a proměniti panství ve velká hospodářství, nebo v pastviny. —

Z venkova přijdeme do fabričního města. Shledáme tu pracovní lid v stavu možno-li ještě krutějším. Přespává a žije ve sklepích beze vzduchu, beze světla, plných vlhkoty a plísně. Musí míti železnou přirozenost to děcko, které z brloh těch vyjde zdrávo v svět, aby nejprv potulovalo se žebrajíc po ulicích, a pak upadlo buď mezi zloděje, poběhlice, aneb, uchránivši se necti, upřáhlo se v staré jho rodičův a hynulo přemoženo těžkou prací, o bídné mzdě v lidomorných hlubinách některé šachty uhelné, nebo v sírovitém vzduchu nějaké přádelny. Několik let, a zmícený člověk, mrzák, s ochromenými údy a zkaženými plícemi jest vyvržen na ulici, co zbytečný, nepotřebný, porouchaný stroj, na obtíž sobě i společnosti.

Sestupujeme v doly, kdež zříme široplecé muže „upocené a černé jak mouřeníny“ — vedle mladých hochů a dívek: „všechny v mužském šatě, obnaženy až po pás, kolem něhož mají řemen pro železný řetěz, jímž tahají lezouce po čtyrech bez přestání vozíky naplněné vrchovitě dobytou rudou. To trvá den co den 12 až 16 hodin, v hlubinách země, ve tmě, v příkře skloněných, vlhkých jeskyních. A z těchto ubohých tvorův, kteréž slyšíme pronášeti kletby, že by muži strnuli, mají býti anglické matky. Ba mnohé již jimi jsou… A pak máme společnosti pro zrušení otroctví, a mluvíme o humanitě i požehnání civilisace! „Když byla šlechta ve Francii připravena o své statky, zdvihla se pro její věc celá Evropa ku válce proti Francouzům; všude se mluvilo o pomstění toho bezpráví, ve všech státech konány sbírky a když se hranice Francie opět otevřely vypuzeným, musila země skytnouti šlechtě ohromnou náhradu. Kdo stará se však o nás? — táže se Egremonta dovedný tkadlec, který přes všechnu přičinlivost s rodinou svou od zavedení strojných tkalcoven hyne bez práce: „I my přišli o své jmění. Kdo pozvedá hlasu za nás, kteříž jsme tak nevinni jako oni šlechtici francouzští. My hyneme, a nikdo ani nepovzdechne nad losem naším. A kdyby i povzdechl, co nám spomůže sympathie pouhá? Sympathie jest útěchou, která se skytá chudáku: boháč obdrží řádné odškodnění…“ *Zoufalci se* jitří a pomýšlejí na strašnou pomstu; nechť zahynou, nechť *ničeho* nesvedou, — co jim ten život, ať si aspoň uleví zničením všeho. Leč šlechetná Sibyll je mírní, a obrací jejich naděje k parlamentu. Dobrý lid dá si říci a spisuje petici pokrytou milionem podpisův. Ale „v celém parlamentu najde se toliko jediný muž (Disraeli), který jevil srdce pro lid,“ — petice jest zavržena a Sibyll zoufá nad lidstvem. V tom k ní přistupuje šlechtic Egremont, a ubezpečuje ji, že bude brzy lépe. V panujících třídách nastala prý proměna. Není tam více té nelásky a pýchy vůči lidu, uvažuje se již s upřímným srdcem o pomoci a zhojení bídy jeho. „Nastala-li proměna,“ odpovídá trpce Sibyll, „tož nastala jen, poněvadž dostávají strach z naší síly.“ — Egremont ji prosí, aby upustila od bludu toho: „Lid není nikdy silným, nemůže býti *nikdy silen*. I pouhý pokus, aby sobě vydobyl svých práv, skončí toliko utrpením a zmatkem. Civilisace jesti, kteráž spůsobila a stále spůsobuje onu proměnu; ona jest, kteráž učí vzdělance jeho povinnostem společenským. Svítá lidu den v dějinách Anglie, však pouze ti, kdož

na vrchu stojí, mohou postřehnouti ranních červánkův. Nové pokolení aristokratův anglických není žádným pokolením tyranův, utlačovatelův pracovného lidu, jak Vy, Sibyll, za to máte; jsou to lidé vysoce vzdělaní, jichž rozum, ba jichž srdce jest proniknuto vědomím, čeho jsou při svém postavení povinni lidu... Tito šlechticové skutečně šlechetní jsou pravými, vrozenými vůdci lidu; věřte mi, Sibyll, těmi jedinými upřímnými rádci, kteréž má."

Totě stěžejná myšlenka románu. — Disraeli pronáší ji asi uprostřed knihy a vše což následuje po té, má býti jen dokladem pro pravdu její. Vida všechny své naděje zmařenými, dělný lid anglický vysahuje ku zbrani násilné. Spiká se po veškeré zemi a všude propukávají vzpoury. Egremont se dovídá z domova, že dělníci stekli otcův zámek a zabili mu staršího zlého bratra lorda Marneye, čímž on dosáhne titule vévodského. Zpráva ta dostihuje jej v chvíli, kdy vidí, jak vojsko zatýká Gerarda a dceru jeho Sibyll. Egremont napíná všechen důmysl, aby je osvobodil z vězení, což se mu konečně i podaří. Aby ale bylo ještě patrnější, jak lidu jest zapotřebí ochrany šlechty, jest vůdce dělnický Morley kreslen co nejodporněji; práhne po Sibylle a shledav, že ona má oči pouze pro Egremonta, chce tohoto úkladně zavraždit. Úklad se ovšem nezdaří, za to ale klesne Morley s prostřelenýma prsoma na barrikádě.

Nadbytkem ještě vyjde na jevo, že Gerardova rodina bývala prvotně šlechtickou a jen velikým podvodem že přišla o znak i statky: Dělníci dobyvše rodného zámku, nalezli tam nezvratné dokumenty pro právo Gerardovo. — Sibyll stává se tudíž bez závady paní vévodkyní. Chartisté padli, „ale — chartisté měli pravdu. Pravdu, pokud nazývali nynější zastoupení národa lží, pravdu, pokud pravili, že jest pro náš lid lhostejno, zda jest při vládě ta či ona z posavadních stran. Neboť čímže jest náš parlamentární aparát se svou vládou většiny? Prostě panstvím spočívajícím v rukou několika neznámých a bezejmenných hlupákův, kteříž činí početní rozdíl mezi silou té a oné strany, a jichž přízeň lze si získati slíbením titulu peerského, povýšením v baronství, anebo prostým pozváním jich paní ku dvorním plesům. — Takový to system hodí se snad dobře pro zájem, jakýž mají dvě na sebe žárlící oligarchie a který záleží v tom, aby střídavě přicházely k veslu. Možným jest však system ten pouze za nehodného podrobení mocnáře a za zneuctění lidu, i nesrovnává se naprosto s dobou, jejíž genius brzy pozná, že moc králův jako lid božského jsou původu." — A román vyznívá opětně věštbou sibyllinskou, že pravá šlechta vstává z mrtvých, aby mohutným hlasem připomínala světu, že moc královská má pouze jedinou povinnost: zajistiti blahobyt obecného lidu."

V.

Jakož „Sibyll" dotýká se problému společenského, a „Coninsby" politického, tak i třetí román Disraeliv z tohoto období jeho zápasu o maršálskou hůl v straně Toryův zabývá se otázkou časovou, problémem náboženským. Udolav Peela a osedlav si lichotivostí svou následníka jeho, slaboduchého lorda Bentingka, Disraeli neměl do skutečného vůd-

covství nad aristokracií britskou více daleko; jediná hráze, která mu ještě v cestě stála, jediná okolnost, pro kterou se závažnější Toryové zdráhali podříditi se jeho vedení, byl židovský původ jeho. Podrážděn jako hráč, který již již sahá po výhře a vidí ji opět unikati sobě, uchopil se Disraeli znovu péra, aby opět v rouše románu, jemuž dal jméno „Tancred“ vytěžil ze své cesty po Východě nejnadšenější snad obranu židovstva, jaká kdy byla sepsána. Hned vstup jest zajímavý: „Řád světa nyní panující nemůže dlouho trvati: nespočíváť na žádné pevné pravdě. Nikde, ani v církvi, ani při vládách, ani v mravech, aniž vůbec v celém politickém a sociálním živobytí lidstva nenalezámť pravé zbožnosti a víry. Jakž by mohlo býti tedy pro lidi povinností jakých? Aneb jest jakés náboženské pravdy? Jakéhos politického práva. Jakéhos pospolitého, socialního vlastnictví? Kdo má právo panovat? Mocnář. Vy jste jej však oloupili o jeho výsady. Či snad aristokracie? Vy pravíte, že existuje toliko, poněvadž ji z milosti trpíte. Tedy snad lid? Vy pravíte, že záleží z null. A to jsou základní principy!“ — Tok dotírá na mladého nábožného šlechtice Tancreda žid Sidonia. Tancred chtěl totiž z ryzí zbožnosti věnovati část ohromného jmění svého na stavbu chrámu. Avšak jakého? Byl sice sám vychován u víře anglikánské, ale filosofický duch jeho hledal pravdu. Srovnával víru s vírou a tázal se, která jest lepší, která jest pravá. S biskupem anglikánské církve byl brzy hotov. Ale žid Sidonia jej za to přesvědčil, že my zde na střízlivém západě nikdy nedopídíme se pravdy; té možno dostopovati se nejvýše v oněch dalných končinách, „z kterých vyšla lidstvu zoře náboženství,“ v klíně snící té stařenky člověčenstva, Asie. — Tancred slyší svou spásu. Zprotivilť se ideologovi ten materialistický ráz společnosti nynější, tak že by se raději na světě neviděl: „V tom velebeném rozvoji hmotných zájmův nespatřuju než toliko nové příčiny a zdroje mravného zhoršení. „Peníze“ jsou všude heslem a zhoršuje-li se šlechta i prostřední třídy, proč by měl lid býti lepším? Žijeme v nepřirozených, umělých poměrech: není žádné pravdivosti, žádné přirozenosti více v národech. Ba není národů více: Jsou to již jen pestré spousty lidí, kteréž udržuje toliko surová prozatímná kázeň ze starých dob pohromadě, ale tato kázeň mizí den za dnem.“ Chvátá tedy z té spousty mamonu v Orient, rozumí se do Syrie, do Palestýny, ku všem těm posvátným místům a noří se v tu legendu věků s veškerou citlivostí své, mysticismem prodchnuté mysli. Má vidění anděla, který s ním rozmlouvá o všech možných politických a socialních záhadách, který mu odhaluje velké „asiatské tajemství,“ t. j. velikou onu kulturní úlohu, jakou prý Asie ještě jednou vyplní vůči Evropě —ažtě setká se v Jeruzalemě se zjevem, kterýž jej omamuje: Nejspanilejší žena, jakou si obrazotvornost Orientu mysliti může, stojí před ním opřena snivě o zábradlí zahrady. „Růže to Saronu,“ — duchaplná, genialní dcera největšího boháče Jeruzalemského, „Kroesa Syrie“ — židovka Eva. Po několika otázkách úžasu a zvědavosti oba mladí ti lidé jsou zabaveni dlouhou náboženskou dissertací o náboženství. Tancred hájí ovšem křesťanství, či vlastně vyznání anglikánské, avšak jest pouhým školákem vůči Evé. Tato má apologii židovského náboženství a židovského plemene přímo v malíčku. Vyvrací jednu výtku, kterou podjatost křesťanův

židům činívala, za druhou, ukazuje jaká to nespravedlivost viniti z toho celý národ židovský, co učinilo Ježíši Nazaretskému několik fanatických kněží s houfem chátry Jeruzalemské, dovozuje, že není žádného rozdílu mezi mravoukou Ježíšovou a Mojžíšovou, že Ježíš sám odkázal farizeje a zákonníky na knihy Mojžíšovy, v těch že naleznou poučení o všech povinnostech člověka — atd., až, jak se samo sebou rozumí, zamilovaného Toryho cele přesvědčí, že židé jsou „svatou raçou," která vysvobodila člověčenstvo a za to nyní jest pronásledována, až jest ubohý Tancred úplně přesvědčen o duševní převaze plemene arabského, v němž ale opět prvním jest kmen hebrejský: „Nesmíšená raça s organisací první třídy: tatě bezpečně pravou aristokracií přírody." — Quod erat demonstrandum.

Rok na to zemřel lord Bentinck a Disraeli byl u cíle. — Od vůdce Toryův ku křeslu ministerskému nebyl než jediný krok. Zcela přirozeně dopřál nyní svému Pegasu plných 23 let oddechu. Chuďas si ho věru zasloužil.

Teprv rokem 1870 vystupuje Benjamin Disraeli opět na kolbiště literární. Vydává opět politický román „Lothair." Gladstone, tento závažný rivál, byltě mu již příliš dlouho ministrem, a nikde nenaskytovala se příležitost k nasazení páky proti vládě jeho. Však přece. Gladstone přál katolickým Irčanům. Hájil jich proti vydíravé, cizí té církvi anglikánské, vložené kdys na šíji Irska co prostředek odnárodňovací.

„Vidíte zakukleného papežence!" byl přirozeně první nápad Disraeliho; a třebas od jakživa právě Toryové spíše než kdo jiný chýlívali se ku katolicismu, Disraeli nyní co vůdce Toryův hleděl rozdmychati v protestantské Anglii veškerým úsilím hnutí protikatolické, či protiřímské. Toť byl účel „Lothairův." — Jest to obraz novověkého zápasu revoluce proti duchu papežensk ému a Disraeli jest tentokráte ovšem zas nejnadšenějším revolučníkem. V pravdě však zrovna s tímto románem dokázal, že nemá ponětí o vlastní povaze hnutí národních, že mluví o hlubokých těch zápasech jako slepý o barvách. Ještě méně zdařil se po desíti letech starému dobrodruhu poslední román „Endymion"; toť již jen žvatlání dětinného starce, zajímavé leda potud, že i tu ještě objevuje se cynism Beaconsfieldův neoblomen a nezjemněn: „Pojmi jasně cíl své ctižádosti; vůle tvá jednou pro vždy řekniž: staň se. Pak buď neúmorným vytrvalostí a čekáním. Měj dosti fantasie, aby chránila tě před sebevraždou, ale ne tolik, aby tě zavedla. Pozoruj povahy lidí; buď ohebným a taktuplným, měj v nenávisti zásady doktrinářů. Svět budiž ti hrou karet. Vybírej, míchej, chceš-li, hraj falešně, ale vždy dovedně. Pamatuj, že při této hře člověka s člověkem, strany se stranou i nejbystřejší výpočet může býti zvrácen vrtochem neb náruživostí lidu. — Hledej styky s nejpřednějšími herci v politice. Studuj jejich zvyky, předsudky, pověry, slabosti, ba i jejich zdraví. Bude-li ti při tom pomáhati přízeň a láska krásných žen, budeš šťasten: pak jen skokem vrhni se na první příležitost. Velicí lidé by měli vůbec mluviti jen o příležitosti, a nikoliv o čase: čas toť výmluva slabých duší. „Víš-li co," praví „ušlechtilá lady" Myra svému miláčku Endymionovi, „všechno-li praskne — jsou ještě jiné vznešené

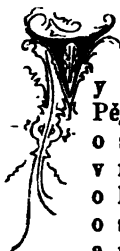
dámy, na jichž náklonnost můžeš spolehati... tak a nyní pojďme snídat." A Endymion posnídav, jde se dvořit paní Montfortové, až šťastně je z toho „příjemný poměr" i až dostane od ní „dárek" 20.000 liber šterlingův, aby skoupil voliče a dostal se do parlamentu. Za několik let jest miláček mocných paní šťastně státním sekretářem — obecenstvo aplauduje a hra jest u konce. Toť morálka posledního románu dobrodruha lorda Beaconsfielda.

Z básní Adama Asnyka.

Z polského přeložil

Fr. Kvapil.

Obecenstvo k básníkům.

y stejnou pějete nám věčně notou!
Pějete o zoufalství, strasti tklivé,
o srdci, otráveném vášní, slotou
v melancholii mlhavé a snivé --
o lásce, hřeby probité a psotou,
o sněžných ruček ukrutnosti divé
a míjejíce radosti a ruchu
v měsíčnou bledost strojíte se duchů!

Vy tytéž vzdechy snad již tisíckráte
buď v oči blankytné neb tmavé, žárné,
buď v útlou nožku, v plné rámě tkáte —
ve tvary známé, více méně zdárné,
a v touze pak jak Tantal umíráte,
obětí plni v bohatýrstvo marné:
i snad, ač mnohý v rýmu brkne, jekne,
přec milenky se rukou nedotekne.

Ach! ona vždy s tou lící krásnou, cudnou
vám srdce mukou nevýslovnou chvátí —
když vzhlédne — přežít pohled, prací trudnou!
Když odvrátí zrak — svět se v chmury tratí,
vše ztraceno jest, ona hvězdou bludnou,
kol temno, noc a smutek nad závratí!
A nezůstane nic — ó sudbo hřmící!
než zemřít v mukách — znělek na hranici.

Ty samé věčně strasti bezpříkladné
i božské půvaby a vděky tajné —
ten bujný vlas a pohyby tak vnadné,
růžových rtíků sladké kouzlo bájné,

ty oči, plné lásky a přec zrádné,
jež brillantně dřív opěval již Heine:
ty zoubky perlové a brvy, řasy,
šat bělostný, ten květ, jenž zdobí vlasy!

I plno všude něžných slov je zříti,
jež plynou jako šumné vodopády,
etheru sladké vůně k nepozbytí —
i plno nářku, zkázy, bídy, zrady
promarněného papíru i žití,
posmrtných besed prokletců i svády . . .
Což klubko jedno z téhož snuje koutka:
kaprice hezké panenky a choutka!

Dost známe rozkoší těch zpěvy chudé,
dost smíchu, který znít má ironicky,
krvavých dešťů, mhy a luny rudé —
nepochopených sil žal démonický
nás nudí s věštci labutími všude,
co umírají jenom v stesku vždycky —
dost satanství nám, zbožňování, dýmu,
i podobného šarlatánstva z rýmů!

Což z toho nám, že bohatýrky kroje
vám lásku přisáhnou a vás pak zradí!
Dost značné, pravda, útrapy to zdroje,
leč netřeba svět sazí líčit v mládí
a vulkanické pouštět ohněstroje,
jež nejsou k ničemu a v nic jen pádí!
Vám hezky se to v rýmech lká a bouří,
leč my se za to kuckáme pak v kouři.

Jest láska věcí bez odporu pěknou,
má v poesii práva nad svět stará:
leč ať ji z tváře lidské neoseknou,
ať vezdy žitím bytost její hárá!
Je směšna, když ji zmrzačí a svléknou,
tak bledou, krvavou: buď svěží, jará!
Ach, co by k tomu Afrodite řekla,
vás kdyby spatřila a vaše pekla!

Vás nechápajíc zajisté pak zcela,
že lásky řečí mluvíte a zvykem,
spíš za Oresty šílené by měla
ten chmurný pohled váš, tak s chvěním, vzlykem
na škále samovražd když v potu čela
vy nebi rouháte se — vykřičníkem!
Svou jistě prs by zakryla pak tvrdou
a s hněvem opustila vás a zhrdou.

Teď, pravda — ona též, ta nahá, řecká
zlou na světě má pověsť, kam jen vkročí:
sentimentálnost Němců vládne děcká,
jež v mlhách tone, do mlh vždy jen zbočí,
a mládež kupecká a řádná všecka
před její sochou zakrývá si oči
a v krámě na loket se kladouc, v skutku —
sní velmi idealním o živůtku.

Jeť třeba, víme též, soch tvary ladné
vyplnit vyšším dechem idealu,
na mramor nahý svit ať nový padne,
moc kouzelná v těl krásu, život v skálu:
věříme rovněž v ducha vzlet, leč žádné
již nechcem písně rozbroje a žalu
zde mezi duchem nedostihlým v dáli
a bídným tělem, jež se v blátě válí.

Té shody chceme, harmonie v tiši,
jež první vezdy podmínkou je krásy —
těch zvuků chceme, které každý slyší
na rtu, jenž polibkem se chví a hlásí —
ne vřesku dervišů, jež šalbou dýší,
když opojeni v narkotické kvasy
bez dechu, paměti se v kole točí
a mní, že celý svět se točit zočí.

Nadšení chceme, jež by v žití zdroji
svět krásy nový objevilo směle,
jež ku předu by spělo v každém boji
osvěžit srdce slabé, zmalátnělé!
Jež v klidu klassickém by rylo svoji
síť postav hrdých s laurem na jich čele
a lidstva cíly pozvedlo zas Právem,
vždy zdravé tužby v těle budíc zdravém.

Leč smutní luny milenci, zdaž máte
vy k tomu v ňadrech vlastních dosti síly?
Z vás každý, opřen na své loutně zlaté,
v půl nachýlený temné do mohyly,
ve strachu slouchá svádě vichrů klaté
a zpívá o zjevech, jež se mu snily —
a že má hlásek tenký, jemný, mladý,
panenky útlé slyší ho vždy rády.

Tím k velikosti nároky se vedou,
tak věštec roste v milostkách, jichž na sta,
zrak v slzách, v pláči smích má s tváří bledou,
vždyť chytře zradila ho děvčat kasta:

ty oči, plné lásky a přec zrádné,
jež brillantně dřív opěval již Heine:
ty zoubky perlové a brvy, řasy,
šat bělostný, ten květ, jenž zdobí vlasy!

I plno všude něžných slov je zříti,
jež plynou jako šumné vodopády,
etheru sladké vůně k nepozbytí —
i plno nářku, zkázy, bídy, zrady
promarněného papíru i žití,
posmrtných besed prokletců i svády . . .
Což klubko jedno z téhož snuje koutka:
kaprice hezké panenky a choutka!

Dost známe rozkoší těch zpěvy chudé,
dost smíchu, který znít má ironicky,
krvavých dešťů, mhy a luny rudé —
nepochopených sil žal démonický
nás nudí s věštci labutími všude,
co umírají jenom v stesku vždycky —
dost satanství nám, zbožňování, dýmu,
i podobného šarlatánstva z rýmů!

Což z toho nám, že bohatýrky kroje
vám lásku přisáhnou a vás pak zradí!
Dost značné, pravda, útrapy to zdroje,
leč netřeba svět sazí líčit v mládí
a vulkanické pouštět ohněstroje,
jež nejsou k ničemu a v nic jen pádí!
Vám hezky se to v rýmech lká a bouří,
leč my se za to kuckáme pak v kouři.

Jest láska věcí bez odporu pěknou,
má v poesii práva nad svět stará:
leč ať ji z tváře lidské neoseknou,
ať vezdy žitím bytost její hárá!
Je směšna, když ji zmrzačí a svléknou,
tak bledou, krvavou: buď svěží, jará!
Ach, co by k tomu Afrodite řekla,
vás kdyby spatřila a vaše pekla!

Vás nechápajíc zajisté pak zcela,
že lásky řečí mluvíte a zvykem,
spíš za Oresty šílené by měla
ten chmurný pohled váš, tak s chvěním, vzlykem
na skále samovražd když v potu čela
vy nebi rouháte se — vykřičníkem!
Svou jistě prs by zakryla pak tvrdou
a s hněvem opustila vás a zhrdou.

Teď, pravda — ona též, ta nahá, řecká
zlou na světě má pověsť, kam jen vkročí:
sentimentálnost Němců vládne děcká,
jež v mlhách tone, do mlh vždy jen zbočí,
a mládež kupecká a řádná všecka
před její sochou zakrývá si oči
a v krámě na loket se kladouc, v skutku —
sní velmi idealním o živůtku.

Jeť třeba, víme též, soch tvary ladné
vyplnit vyšším dechem idealu,
na mramor nahý svit ať nový padne,
moc kouzelná v těl krásu, život v skálu:
věříme rovněž v ducha vzlet, leč žádné
již nechcem písně rozbroje a žalu
zde mezi duchem nedostihlým v dáli
a bídným tělem, jež se v blátě válí.

Té shody chceme, harmonie v tíši,
jež první vezdy podmínkou je krásy —
těch zvuků chceme, které každý slyší
na rtu, jenž polibkem se chví a hlásí —
ne vřesku dervišů, jež šalbou dýší,
když opojeni v narkotické kvasy
bez dechu, paměti se v kole točí
a mní, že celý svět se točit zočí.

Nadšení chceme, jež by v žití zdroji
svět krásy nový objevilo směle,
jež ku předu by spělo v každém boji
osvěžit srdce slabé, zmalátnělé!
Jež v klidu klassickém by rylo svoji
síť postav hrdých s laurem na jich čele
a lidstva cíly pozvedlo zas Právem,
vždy zdravé tužby v těle budíc zdravém.

Leč smutní luny milenci, zdaž máte
vy k tomu v ňadrech vlastních dosti síly?
Z vás každý, opřen na své loutně zlaté,
v půl nachýlený temné do mohyly,
ve strachu slouchá svádě vichrů klaté
a zpívá o zjevech, jež se mu snily —
a že má hlásek tenký, jemný, mladý,
panenky útlé slyší ho vždy rády.

Tím k velikosti nároky se vedou,
tak věštec roste v milostkách, jichž na sta,
zrak v slzách, v pláči smích má s tváří bledou,
vždyť chytře zradila ho děvčat kasta:

teď zhrdá světem, zábavou i vědou,
jen trpce usměje se kdys a basta —
i píše básně velmi ironické
a pekelné, leč ne vždy grammatické.

Má ironie vlastní svůj vděk čelný,
lze na Parnassu štíty se jí vznésti:
znak chová krásy, bolesti ryk želný,
a mnoho pravdy v drsné její zvěsti,
když na předmět se vrhá nesmrtelný
zříc, že se v život nevtělí a štěstí,
neb když se v spory lidských srdcí vtírá
a trpkým smíchem krajnosti dvě svírá.

Leč ironie, drazí páni, zdá se,
že není v míč hra příjemná a snadná,
jíž mohla by se vždy a v každém čase
ze školy vyšlá mládež bavit chladná;
ten ještě není Heine, kdo tak v hlase
zná plakat, smát se, v rýmech schna i vadna
a užívá slov sběhlých do cynismu,
jež v romantickém našel katechismu.

I radím vám, ó pěvci naši, v chládku
let vašich Mús ať odpočívat začne:
ať nikdo z vás v tom nemučí se zmatku,
neskáče v tůně zoufalství již mračné
pro nevděčnou tu Marušku neb Katku!
Ať nezalétá v kraje nadoblačné
rozbíjet hvězdy: nám již dechu schází
za vámi spěchat v daleké tak srázy.

Vy buďtež spíše skromní, prostí, jaří:
myšlenku vrzte posluchačů klínem,
ať vámi v srdcích krásy touha září!
Nechť píseň vaše dobrým bude vínem,
jež by nás mohlo zahřívati v stáří —
leč nehledejte půtky s Apolinem
a jestli rada nezdrží vás naše,
na osud vzpomeňte si Marsyáše!

Mladé snění.

Novelka

Ot. Mokrého.

(Dokončení.)

IV.

a prahu přivítal nás strýc s netajenou výčitkou, že rušíme pozdním návratem přísný domácí řád. Bylo totiž již dávno po večeři, která odbývala se zde vždy v pravidelnou hodinu po patriarchálním způsobu společně ve velké dvoraně. Zde soustřeďoval se celodenní ruch mlýnské samoty; ve chvíli tu byla však dvorana prázdna. Vše vytratilo se do útulné šalandy, kam přibyl právě krajánek, přicházející z daleka — jak sdělil nám stárek, až odkudsi z jižních Tyrol.

Zůstali jsme tudíž ve velké jizbě úplně samotni, což neprospívalo valně vzniku nové rozmarnější nálady, než v jaké vrátili jsme se do mlýna. Bylo zde ticho a smutno jako v zakletém zámku; teskný dojem zvyšovala matná záře lojové svíčky, která blykala v mosazném svícnu na stole. Po krátké večeři, již vykouzlila nám neviditelná ruka domácích skřítků, připomenul jsem Otovskému, že dlužno pomalu uchystati se k odchodu. Zdeňka se tomu rozhodně opírala: „Neodejdete odtud," pravila, „dokud nenavštívili jste nejzajímavější zákoutí našeho mlýna, šalandu. Dnes naskýtá se nám právě příležitost seznati ji ve stránce zvláště půvabné. Slyšeli jste, že přibyl krajánek. Dozvíme se něco. Pojďme!"

Vůči tak kategorickému vyzvání nebylo ovšem možno činiti dalších námitek. Zdvihli jsme se tedy. Zdeňka kráčela napřed, Otovský jí v patách jako náměsíčník.

Nevelká ale přívětivá jizba. Stěny polepeny pestrými obrázky svatých a rytinami ze starých obrázkových časopisů; kolem do kola široké dřevěné lavice, u obrovských kachlových kamen postel pokrytá zelenými houněmi. Mlýnská chasa obsadila těsně lavice a naslouchala tak napjatě vypravování krajánkovu, že nepozorovala hrubě našeho příchodu. Také mne upoutala zajímavá osoba vypravěče, typická to postava nesoucí na sobě všecky známé příznaky bludné té družiny, která jako roj opelichaných tažných ptáků táhne krajem od mlýna k mlýnu, nalezajíc všude vlídného a pohostinného přijetí.

Vypravoval právě o svých příhodách v jižním Tyrolsku. Z plynného až do nejjednodušších podrobností zabíhajícího vypravování utkvěl mi v paměti následující příběh.

„Před třiceti lety zabloudil jsem jako mlynářský chasník na trudné pouti za prací až daleko do Tyrolska. Teprve na březích Gardy podařilo se mi nalézti zaměstnání ve mlýně otce Giacoma. Mlýn, či spíše mlýnec ležel při samém vtoku horské bystřiny do jezera na konci rozkošného alpského údolí. Mírné, nízkým lesem pokryté svahy obmykaly z obou stran filigránskou mlýnskou budovu, podobající se z daleka něžné

dřevěné hračce. Mlynář, starý vdovec, žil zde s jedinou dcerou Ninou, nevšímaje si hrubě obchodu, jehož břímě svezlo se celou tíhou na má bedra.

Dcerka mlynářova byla bez odporu nejkrásnějším zjevem dívčím, s jakým setkal jsem se kdy v životě. Vidím dosud živě před sebou nádhernou tu, královsky stepilou postavu, ty božsky spanilé rysy obličeje, ten dlouhý černý vlas, jímž zahrával modravý, kovový přísvit jako nádech ranní mlhy. A když připomenu si žhavých pohledů jejího oka, tu zdá se mi, že jihne sníh, jenž pokrývá mé kadeře, že jsem dosud mlád, šťasten . . .“

Zarazil jsem se při tomto neočekávaném poetickém obratu, jenž vyplynul z úst krajánkových s takou snadností; vzpomněl jsem si však, že tato třída lidí nadaná bývá obrazotvorností a básnickým duchem vypravěčů východních.

„Pochopíte snadno, že jsem Ninu hned od počátku potají zbožňoval. Stíhal jsem ji krok za krokem, sledoval jsem každé její hnutí, brzy však nabyl jsem přesvědčení, že bylo by veškeré mé úsilí marné a že myšlenky krásné dívky obráceny jsou zcela jinam než k uprášené postavě nepatrného stárka.

V sousedství mlýna v rozlehlém hájemství knížete Montenuovo stála myslivna, obydlí to mlynářova bratra lesníka, který dlel zde však spíše již jenom na zaslouženém odpočinku, zastáván mladistvým příručím z příbuzenstva, Luigim. Luigi byl švarný hoch, tak zněl aspoň jednomyslný výrok celého dívčího okolí; není divu, že také vzdálená sestřenka mladého myslivce sdílela úplně toto mínění dívek z alpského údolí. Luigi stýkal se s Ninou téměř každodenně: bavili se spolu jako hravá děcka; častokráte zmizela Nina již časně z rána a vracela se teprve pozdě na večer do mlýna, zavěšena na rámě Luigiho. Zvonivým smíchem odbývala výčitky starého mlynáře a rychle jej vždy smířila přívalem polibků, jimiž pokrývala mu ústa a čelo.

Mluvilo se obecně, že jest Nina šťastnou nevěstou Luigiho. Také já, odřeknuv se naprosto marného snění, soudil jsem tak a to tím spíše, že vkročiv jedenkráte z nenadání do její komůrky s jistým vzkazem od otce, přistihl jsem ji, jak sedí zamyšlena jako princezna z pohádky nad skříní obsahující skvělou její výbavu.

Náhoda zasvětila mne však do zvláštních poměrů. Vracel jsem se jednou v noci z nedaleké Rivy, kde obstarával jsem různé obchodní záležitosti. Cesta vedla mne vískou, rozkládající se malebně po horské stráni nad jezerem. Bílé chatrče shlížely se v jezerní hladině přepásané zlatými stuhami měsíčních paprsků. Víska byla již pohřížena v hluboký spánek, jen tu i tam plálo ještě některé okénko, jako bludná světluška. Kráčel jsem po břehu ověšeném rybářskými sítěmi; mrtvé ticho vládnoucí kolem přerýval jen ohlas mých kročejů a čas ob čas i jemný šplun vesla opozděného rybáře prozpěvujícího si po tichu oblíbenou svou barcarolu.

Na konci vísky zahýbala se cesta kolem nízkého domku zakrytého úplně květoucími magnoliemi, jež dýchaly do vlažné letní noci dusnou, opojnou téměř vůni. Kolem do kola tvořily guirlandy révy, vinoucí se po jilmech hustý, přirozený plot. Přiblíživ se na několik

kroků, zaslechl jsem jemný ševel vycházející z haluzí magnolií. Nejasné zprvu zvuky stávaly se srozumitelnějšími, až vyslechl jsem na konec tento krátký rozhovor:

„Vždyť miluješ přece tak ohnivě krásnou Ninu!“ zvonilo to ze skrytých rtů dívčiných.

„Neklam se, drahoušku,“ odtušil známý mi hlas Luigiho, „má láska k sestřence nevykročila nikdy z mezí pouhého něžného přátelství. Máme se rádi, laškujeme spolu, nikdo z nás však na lásku nepomýšlí. Ta platí jen tobě, věčně tobě ...“

Při slovech těch zdálo se mi, že pohnulo se cosi vedle mne v guirlandách révových a zároveň připadalo mi, jakobych byl zaslechl hluboké a teskné zavzdechnutí. Mysle, že se klamu šelestem bludného nějakého ptáčete vracejícího se do hnízda, nepátral jsem blíže po příčinách tajemného zvuku a poněvadž také v magnoliích hovor úplně umlknul, dal jsem se opětně na cestu.

Před samým mlýnem kmitla se kolem mne, předhánějíc mne, plachá postava jako noční přelud; přihlednuv blíže, zastihl jsem již jen lem bílého šatu Niny, mizící kvapně v tmavém průjezdě.

Nyní bylo mi vše jasno.

Druhého dne dostavil se Luigi jako obyčejně do mlýna. Byl jsem přítomen jeho setkání s Ninou. Dívka nejevila ničeho neobyčejného; tvář její byla obvykle klidna, jasna a usmívava — myslil jsem již, že celá příhoda včerejší noci byla jen stvůrou živé mé fantasie, avšak při pátravějším pohledu odkryl jsem na tváři dívčí jemne, sotva znatelné známky nasvědčující, že klid její jest klidem po bouři — utišením, které nastává po mnohém prudkém boji duševním.

Luigi vyzval Ninu, aby ho doprovodila po lese a sliboval jí při tom mnoho zábavy cestou. Nina přijala s úsměvem návrh švarného myslivce. Vyšli ze mlýna. Na prahu obrátila se Nina ještě jednou, rozhledla se teskně po dvoře a zahlednuvši starého otce, který stál zamyšlen u vchodu do mlýnice, přiběhla k němu a jala se jej vášnivě líbati. Otec vyprostil se něžně z jejího objetí a pohladiv dívku po tváři pravil s lehkou výčitkou: „Jdi jen, beztoho touláš se mi celé dni s tím divokým Luigim. Věčná škoda nebožky, mé ruce jsou ovšem slaby pro otěže na tak bujnou krev. Jdi jen s pokojem.“ Při těchto slovích skabonilo se čelo dívky, po lících jejích rozhostil se tak nevýslovný výraz bolu, že zachvěl jsem se až do duše. Stál jsem totiž opodál, nespustiv zraku s dívky, až zmizela mi s Luigim na pokraji lesíka.

Hned po odchodu Niny zmocnil se mne nepokoj, neurčitá jakási teskná předtucha skličovala mi srdce; konečně, nemoha déle snésti trapného duševního rozechvění, vyběhl jsem ze mlýna a zaměřil přímo k lesíku.

Po chvilce vynořila se Nina. Kráčela s Luigim stinným lesním hvozdem; oba byli pohříženi v živý, jak se zdálo, rozhovor. Octnuvše se na temeni horského svahu, usedli do mechu, jímž bylo kypře vystláno celé lesní prostranství. Nechtěje prozraditi svou přítomnost, ukryl jsem se do mlází, odkudž bylo lze vše dobře pozorovati. Luigi vypravoval Nině veselé lovecké příhody; dívka naslouchala jen roztržitě a pohlížela zamyšleně před sebe; kdyby byl kdo pohled ten blíže skoumal, byl by

se setkal s tak hlubokým, nevyvážitelným bolem, že musil by sám roztesknĕn odvrátiti zrak.

Najednou přerušil Luigi své vypravování a zadíval se upřenĕ do lazurové oblohy, pod jejíž klenbou rysovaly se vrcholky tmavozelených pinií, jako obrovské řasy pod slunným zrcadlem mořské hladiny. Okamžik na to zdvihl se Luigi, sňal hbitĕ ručnici a jal se ji nabíjeti ostrým nábojem.

„Vidíš, sestřenko, tmavý ten bod na obloze?“ tázal se, přikládaje ručnici k líci. „Pohledni, jak snáší se níže, jak nabývá určitĕjších rysů, chvilku jen a seznáš sama, že to skalní orel. Ty se chvíš? Neboj se, položím ti ho k nohoum!“

Při tĕchto slovech zavznĕl výstřel, černý bod snášel se bleskorychle níže ve vířivých, kroužívých pohybech a v zápĕtí kleslo podál do mlází tĕlo obrovského ptáka. Luigi odhodil ručnici a torbu a spĕchal za vzácnou kořistí.

Sotva zavřely se za ním vĕtve, vstala Nina jako střela, zdvihla pušku ze zemĕ a vyňavši z odhozené myslivecké torby nejostřejší náboj, nabila jím s nevídanou zručností ručnici. Pak položila ji na totéž místo a ulehla zase klidnĕ do mechu. Po chvilce vrátil se Luigi, nesa zastřeleného skalního orla, jejž položil, jak byl přislíbil, vítĕzoslavnĕ Ninĕ k nohoum.

„Tisíceré díky, milý Luigi,“ pravila Nina, zdvihajíc s nemalou obtíží tĕžkého ptáka. „Dovol mi však jedinou jen otázku. Zda dovedl bysi s takou jistotou vystřeliti, kdyby mohutné tyto perutĕ chránily má prsa?“

Při tom rozestřela široká křídla zabitého orla na svých prsou a postavila se před Luigiho, volajíc s úsmĕvem: „Zkus to, Luigi.“

Mladý lovec, netuše nic zlého a nemaje ani zdání o tom, co událo se s puškou, vyhovĕl podivnému rozmaru krásné sestřenky, popadl pušku a namířil žertem na prsa Niny.

Dříve než mohl jsem ještĕ vykřiknouti, zahřmĕl prudký výstřel a Nina skácela se k zemi. Celý náboj vnikl jí přímo do srdce, tak dobře mířil nešťastný střelec.

Luigi zakolísal se jako podťatý doubec, vyrazil ze sebe divý, nesrozumitelný řev a sklesl bez sebe podál Niny. Vyskočil jsem ze mlází a pospíchal na místo neštĕstí. Přikleknuv k Ninĕ, marnĕ snažil jsem se rukou a prsténci dlouhých jejích vrkočů zastaviti vlahý proud krve, rozlévající se po zeleném mechu, jenž zrudnul po chvilce, jako by pokryt býval kvetoucí azalejí. — Zaslechl jsem ještĕ jen poslední slova Niny pronesená sotva znatelným šelestem: „— Dobře tak, Luigi! Tvá láska platí jen jí, jen jí! . . . .“

Po dlouhém namáhání podařilo se mi vzkřísiti Luigiho. Bolesť jeho neznala mezí. Vrhl se na mrtvolu Niny, líbal ji šílenĕ do zimných lící, kladl nĕžnĕ ruku na ňadra, jichž vlny v bouřném ruchu tak náhle ustály a volal ji k životu nejsladšími jmeny . . . Setrval tak, až vrátil jsem se s lidmi ze mlýna, kteří s pláčem a naříkáním položili mrtvolu ubohé růže z alpského údolí do nosítek a odnesli do mlýna.

Nikdo nemĕl tušení o vlastní příčinĕ nešťastné této události, jíž ani nejbedlivĕjší vyšetřování nevedlo na stopu. Jediný, kdo mohl vĕc

rázem objasniti, byl jsem já — mlčel jsem však a nesvěřil nikomu děsné tajemství, které zůstalo pochováno v mé hrudi. Ponechal jsem zoufalé obyvatele mlýna v domněnce, že neštěstí bylo dílem neblahé náhody. Pobyt ve mlýně stal se mi však naprosto nesnesitelným a to tím více, že i starý Giacomo, který dávno již klonil se k duševní chorobě, upadl následkem náhlé ztráty milované Niny v šílenou zádumčivost, čímž vybočilo vše z pravidelných kolejí.

Vypověděl jsem službu a odcestoval daleko odtud. Od těch dob nevím ničeho více, co stalo se s obyvateli rozkošného alpského údolí."

Dokončiv vypravování, setřel krajánek bohatou slzu, která vyhrkla mu z očí při vzpomínce na nešťastnou Ninu. Povídka jeho neuspokojila, jak se zdálo, valnou část ženského posluchačstva, která zasypávala krajánka celou spoustou dodatečných otázek o dalších osudech Luigiho a milenky jeho z rybářské vísky. Hovorný před chvilkou vypráváč však nyní zatvrzele mlčel.

Ohlížel jsem se po Zdeňce, žádostiv seznati dojem, jaký zůstavil v ní teskný příběh, leč dívky zde již nebylo. Za to zahledl jsem Otovského, který pohlížel na krajánka zmateným, vytřeštěným téměř zrakem. Líce jeho byly tak bledy, že nelišily se valně od bílé stěny, o niž se opíral. Tušil ve vypravovateli smutného příběhu neblahého věštce svých vlastních osudů? Nepovím. Shoda jistých okolností byla však tak podivuhodná, že ani já neubránil jsem se pocitu sklíčení. Přistoupiv k Otovskému, zaklepal jsem mu z lehka na rameno a vybídl jej k odchodu. Rozhlížel se plaše kolem sebe; nebylo nesnadno uhodnouti, koho jeho oči hledaly; bližší vysvětlování ušetřila mi mladá služka Zdeňčina, která nám vyřizovala, „že slečinka odebrala se již na lože, vzkazujíc bratránkovi i jeho příteli srdečné pozdravy." Při slovech těch zahrával kolem rtů dívky podivný, jak se mi zdálo, škodolibý úsměv, jehož příčina a význam zůstaly mi pro chvíli tu stajeny. Na dvoře setkali jsme se ještě se strýcem. Hleděl skoumavě na oblohu zachmuřenou těžkými mraky, jichž clonou prodírala se jen tu i onde některá hvězda.

Strýc nechtěl nás živou mocí pustiti, obávaje se, že stihne nás na cestě dojista prudká bouře. Teprve po mnohém rozkládání octli jsme se konečně před mlýnem. Otovský byl nemluvným a odpovídal na mé otázky mrzutě a jednoslabičně, proto odhodlal jsem se ponechati jej úplně trudným jeho myšlenkám, jsa úplně přesvědčen, že jen tak se břitký jich osten nejsnáze uhlodá.

Zatím zaujala mou pozornost stále více se kabonící obloha, jejíž daleký obzor protínala obrovská ohnivá lana blyskavic, provázených hrozivým duněním vzdálené bouře. Když dorazili jsme na pokraj doubravy, počaly padati již veliké krůpěje dešťové, roztříšťujíce se v temném šelestu o skalní balvany.

Litoval jsem v duchu, že neuposlechli jsme vyzvání strýcova, bylo však již pozdě, na návrat do mlýna nebylo lze pomýšleti. Sotva sklenuly se nad námi zasmušilé větve lesních stromů, rozzuřila se již bouře plnou silou. Blesk stíhal blesk a děsný rachot hromu rozrážel se o klenbu doubravy, jako velebný tón obrovských varhan o klenutí gothického dómu.

Stoupali jsme neohroženě vzhůru lesním úvozem a teprve když spustil se silný liják, uchýlili jsme se z cesty hledajíce záštitu před deštěm pod košatými korunami buků. Najednou jsem zpozoroval, že kráčím samoten. Otovský, který byl vždy o několik kroků napřed, zabloudil v myšlenkách patrně příliš daleko do vnitř lesa. Doufaje, že ho v brzce dostihnu, zrychlil jsem krok a po chvíli octnul jsem se na vrcholi doubravy. Z čiré temnoty, která svírala hluchou lesní pustinu, dolehalo mi k sluchu jen temné dunění řeky valící rozkypěné vlny hluboko dole v údolí.

Nebylo viděti téměř ani na krok před sebe. Najednou osvítilo celé okolí tak intensivní zablesknutí, že se mi zdálo, jakoby stálo vše kolem v rudém plameni.

Spozoroval jsem, že nalezám se na samém okraji strmé lesní stráně, která skláněla se příkrým svahem k Vltavě. V zápětí vyšlehl druhý ještě silnější blesk a v jeho modravé záři zahledl jsem opodál obrysy dřevěného pavillonu. Pavillon ten byl mi dobře znám, rozhlížel jsem se odtud na svých vycházkách velmi často po půvabném vltavském údolí.

Zajásal jsem v duchu, doufaje, že naleznu zde aspoň pro okamžik ochrany před rozkacenými živly. Zrychleným krokem ubíral jsem se k pavillonu. Blýskalo se stále. Doraziv na místo, zůstal jsem jako přimrazen státi na prahu. Pavillon nebyl prázden. V modravé záři blesku rysovala se v pozadí tmavá silhuetta dívčí postavy, tulící se úzkostlivě jako ptáče v bouři k neznámému mi mladému muži, který opíral jednou rukou čelo o zábradlí, druhou pak hladil dívčin dlouhý vlas, splývající v bohatých prstencích po šíji. Neviděl jsem dívce do tváře, ale zdálo se mi, že poznávám po zlaté barvě báječně krásného vlasu — Zděnku.

Nechtěje býti indiskretním, ustoupil jsem o několik kroků na zad. V tom, dříve ještě než minulo první překvapení, dolehlo mi k sluchu z daleka volání zbloudilého přítele. Bych neztratil jeho stopu, opustil jsem pavillon a brzy na to dostihl mne Otovský. Zatím bouře úplně ustala a v krátce na to dorazili jsme do města. O mém dobrodružství nezvěděl ovšem Otovský ničeho.

V.

Školní rok schýlil se ku konci. Přese všecky nepříznivé auspicie přestáli jsme šťastně „hrozivé dny soudu.“ Páter Placidus strpčoval nám sice zbytečnými lekcemi ještě nejposlednější okamžiky, strávené ve školní jizbě, ale rozkošná vyhlídka na nastávající far niente zaplašovala každou chmůru.

Než měli jsme se ještě rozptýliti po všech končinách rodného kraje, ustanoveno v „radě bohů“ uspořádati společný výlet do rozvaleného kláštera Z . . . .

Za veselého hlaholu hudby vyrazili jsme z městských bran a po namáhavém pochodu rozbity tábory na šťavnaté louce pod omšenými zříceninami starého kláštera z dob Otakarových. Celá zlatá mládež b . . . . ská vytáhla s námi a s ní nejluznější výkvět dívčího mikrokosmu města i dalekého okolí. Mezi dívkami, které seřadily se pod praporem

mladé intelligence, spozoroval jsem také Zděnku. Sotva nás zahledla, pospíchala k nám a objavši Otovského, vyptávala se s upřímným účastenstvím, jak vyvázli jsme v bouřlivé oné noci ze mlýna. Otovský vylíčil Zděnce živými slovy útrapy namáhavé cesty, ku konci dodal nesměle: „Proč opustila jsi nás tehdá tak náhle? Snad nebavilo tě vypravování krajánkovo? Bylo přece tak poutavé a významné . . . .“

Zděnka se zapýřila jako tmavá růže a pohrávajíc roztržitě slunečníkem v trávě, odvětila v patrných rozpacích: „Nemějte mi za zlé. Byla jsem unavena, mimoděk zatoužila jsem po odpočinku.“ Při tom pohodila koketně hlavou. Náhodou setkaly se naše zraky, pronikavý můj pohled ji patrně překvapil; zarazila se aspoň jako žačka, přistižená při nevinné lži. Nemaje v úmyslu přiváděti ji dále do rozpaků, zapředl jsem lhostejný rozhovor o krásném počasí, půvabech výletů a pod. Když byl jsem již úplně vyčerpal zásobu všedního pozorování, napadla mi šťastná myšlenka, požádati Zděnku o čtverylku. Svolila ochotně a podotkla s rozmarným úsměvem: „První náleží bratránkovi, druhou jsem již zadala, třetí platí vám. Protějšky jsou vzájemně vyhraženy.“ Hned na to odtrhla se od nás a zmizela beze stopy v reji dívek, který rozvíjel se jako peřesté klubko po kypré lučině.

Otovský se zamyslil, tížilo jej patrně připomenutí Zděnčino o druhé čtverylce. Doznávám, že byl jsem také sám poněkud zvědav seznati tajemného onoho neznámého, jemuž podařilo se zažehnati pěkně sice pletený, při tom však vždy jen mrzutý košíček, jejž něžná ručka Zděnčina tak ráda rozdávala.

Konečně nadešla tajůplná ona chvíle poznání. Seděli jsme s Otovským pod zřícenou fortnou klášterní, když zavzněly tu vesele svolavací zvuky čtverylky. V okamžiku na to objevila se Zděnka, zavěšena na rámě mladého muže, jejž představila nám jako správce blízkého knížecího panství L . . . . ic, Adolfa Lvovského. Hned při prvním pohledu na švarného průvodčího Zděnčina vkrádala se mi na mysl domněnka, že jsem jej kdesi již viděl, ovšem jen plaše, v přeletu. Ta vysoká, štíhlá postava, ten bledý, poněkud přisnědlý, ale velice sympathický obličej, lemovaný hustým černým vousem, vše to připadalo mi velice známým. Než přemýšlení mé bylo marné, dálo se mi, jako bych procítal z ranního snění a marně snažil se zachytiti vybledlé již obrysy prchlého přeludu.

Zděnka odvedla si bratránka k tanci. Odcházejíc podala Lvovskému ruku se slovy: „Na brzkou shledanou.“ Zdálo se mi, že zapomínala příliš dlouho svou ručku v jeho dlani, také políbení, jež vtiskl na ni Lvovský, událo se tak hbitě a s takou něžnou ochotou, že otvíralo se pozorovateli volné pole k nejrůznějším romantickým domyslům. Na štěstí byl jsem pozorovatelem tím toliko já sám, Otovský obrátil se v tu chvíli stranou.

Ač netýkalo se mne pozorování to ani z daleka, rozladila mne přece netušená důvěrnost Zděnky měrou nemalou a vzbudila zase trudný spleen, jímž bývám chronicky navštěvován při každé hlučné zábavě. Pozoruje, že plíží se mi zase na srdce neblahý ten host, vytrhl jsem se rázem ze společnosti a zaměřil k blízkému lesíku, kde vnořil jsem rozpálené čelo do kvetoucího vřesu. Trapné více méně dojmy poslední

doby dolehaly na mne jako nelitostné mouchy jednotvárným bzukotem, zbytečné myšlenky táhly mi zachmuřenou hlavou jako roje přeletavého ptactva v mlhavé jeseni. Divná věc, vše tíhlo k jedinému předmětu, vše kroužilo kolem jediného středu, jejž tvořila švarná sestřenka přítelova....

Nechal jsem kráčet před sebou celou pestrou řadu dojmů prožitých v dnech právě minulých, žádný z nich nepůsobil tak bezprostředně, jako dojem okamžiku, kdy spadla clona, zakrývající saidský obraz, jímž byl mi až dosud ideální zjev krásné dívky z vltavského údolí. — Stálým, horečně téměř jednotvárným přemítáním dospěl jsem konečně k nezvratnému přesvědčení, že neznámý ochrance Zděnčin z pavillonu a dnešní její průvodčí jsou osobami totožnými. A myšlenka ta pálila mne na duši jako žeravá jiskra. Nevím, byla-li to přátelská účasť s osudy Otovského, které vložila však ruka náhody do nelitostných ruček čarodějky, zakleté snad jen v postavu svůdné sestřenky, či pocit jiný, od právě vylíčeného valně rozdílný, jejž netroufám si naznačiti slovem pravým a jediné případným......

Z myšlenek těch vytrhl mne šelest blížících se kroků. Byla to Zděnka s Otovským. Hovor jich připadal mi neobyčejně živý a pohnutý. Zvláště vášnivě zněla slova Otovského: „Viděl jsem dobře, jak silně tiskla jsi ruku panu Lvovskému. Také neušel mi ohnivý ten pohled, jejž vyměnili jste spolu při závěreční tuře. Ovšem, pan Lvovský je švarný muž a — knížecí správce...."

„Zdá se mi, milý bratránku," odtušila rozmarně Zděnka, „že upadáte zase v obvyklé své vidiny. Vzpomeňte si, jak vyléčila jsem vás tehdá u lodic z náhlého záchvatu romantické horečky. Polepšete se, sic — —" Při tom pohrozila Otovskému jako druhdy růžovým prstíkem a zadívala se mu s takou něhou do očí, že bylo mně samému, jenž pozoroval jsem výjev ten přece jen z povzdálí, divno, velmi divno kolem srdce...

Vynořil jsem se z nenadání jako Mefisto a zastoupil Zděnce cestu, připomínaje jí slib daný mi při dnešním setkání. V krátce na to odtančili jsme umluvenou čtverylku. Po té se s námi Zděnka rozloučila.

Po jejím odchodu pozbyla pro nás ovšem zábava veškerého půvabu, proto nevyčkali jsme jejího konce a vrátili se velmi záhy do B...

VI.

Od výletu do kláštera Z.... neviděl jsem Otovského po delší dobu. Setkav se s ním náhodou, zhrozil jsem se změny, jaká se s ním udála. Líce jeho byly vpadlé, zevnějšek, jindy tak pečlivý, úplně zanedbán, vše nasvědčovalo tomu, že lomcuje jím prudká duševní krise. Několikráte již odhodlal jsem se pevně, že sdělím mu vše, co spozoroval jsem v bouřné oné noci, když mělo však dojíti k vyznání, tu selhal vždy můj ret, zděsil jsem se sám před sráznou propastí, kterou bych byl jediným neprozřetelným slovem před ubohým přítelem rozevřel.

Proto jsem raději zachoval o výsledcích svého pozorování hluboké mlčení. Doufal jsem, že oprchá zase přelud, jenž zasypal mu víčka opojným mákem klamného snění. Mýlil jsem se. Otovský byl jednou

z řídkých oněch povah, které zůstávají si důslednými za všech okolností. V bouřné nepohodě uzamykají se samy v sebe a myšlenka krystalisuje se v nich jako perla v raněné škebli; na výsluní šťastného okamžiku otevírají do kořán poetické své nitro, netušíce nebezpečí, jež hrozí jim z bezcitného, surového okolí. —

Chystal jsem se právě k odjezdu do svého rodiště V . . ., když navštívil mne z nenadání Otovský. Byl neobyčejně rozjařen, téměř vesel; příkré od jisté doby rysy jeho obličeje byly úplně jasny, kabonivé jindy čelo prosto chmůry. Jen oči zdály se mi zářiti nezvyklým ohněm a kolem rtů pohrával úsměv bizzarní tak, že podobal se spíše úšklebku tragické masky.

Jako předešle vybídl mne také dnes ku procházce. Vyšli jsme bez určitého směru. Divnou náhodou svedla nás cesta zase do vltavského údolí. Octli jsme se na úpatí strmé stráně pod osudným pavillonem, který visel na skále jako šedé laštovčí hnízdo. Kolem příkrého skaliska zahýbala se řeka do lesnatého úvalu, tvoříc zde hluboké zátočiny, zastíněné olšemi. Jen tu i tam problyskovala smutnými, černými větvemi říční hladina.

Schváceni vedrem, ulehli jsme do trávy. Po chvilce projevil Otovský přání vykoupat se v chladivých vlnách. Zrazoval jsem přítele upozorňuje jej na četné výmoly opředené v hlubině zrádným pletivem vydoupnalých kořenů a na neznámou povahu řečiště vůbec. Otovský mne neposlouchal. Podotkl jen jako ze sna: „Znám místa ta zcela dobře. Byl jsem zde nedávno. Dnes ostatně poznám je dokonale . . .“

Slova ta pronesl s tak podivným přízvukem a hleděl při tom na mne tak upřeně, že jsem se zarazil, nepochopuje význam tajemných jeho slov.

Otovský, odloživ šat, vystoupil na pahýl olše vyčnívající nad břehem a vrhl se střemhlav do vodní hlubiny. Počínání to nebylo mi nápadné, byltě to obvyklý způsob našich zábav v parných dnech červencových. Čekal jsem tedy klidně, kdy vynoří se zase hlava Otovského na povrch hladiny.

Uplynulo několik minut, Otovský se nenořil.

Uplynula ještě chvilka a výsledek byl týž.

Poněkud znepokojen zdvihl jsem se v domněnce, že vyplul přítel pod vodou kdesi na vzdáleném místě jak častěji činíval.

Sběhlal jsem celý břeh — po Otovském ani stopy.

Nepokoj můj stupňoval se v úzkost. Dal jsem se do volání. Ticho. Úzkostlivý můj hlas opáčily jen hluché skaliny táhlým, smutným echem. Zoufalý hořem a nevěda si rady spěšil jsem do blízké vesničky, odkud vrátil jsem se s lidmi.

Konec tragického příběhu zevrubně popisovati nebudu.

Mrtvola Otovského nalezena sevřena těsně ve shnilém kořání starých olšin, tak těsně, že sotva bylo lze ji vyprostiti, neboť ruce její svíraly samy křečovitě zrádnou mříži —

Pospíchal jsem do bytu nešťastného přítele sdělit hroznou událost. Nezastihl jsem nikoho doma. Kráčeje studovnou přítelovou, zahlédl jsem

na psacím stolku něžný růžový lístek okrášlený v rozích zlatými arabeskami. Skloniv se níže vyčetl jsem tato slova:

„Zdeňka P . . . á Adolf Lvovský,
snoubenci.

Okraj něžného lístku byl poněkud vybledlý, jakoby byl před nedávnem zvlhnul.

Skanula to slza nešťastného přítele na růžovou blánku či byla to krůpěj rosy z vltavského údolí? — —

Lísteček obsahující oznámení sňatku Zdeňčina vysvětlil mi mnohou záhadu, která pojila se k tajemné povaze přítelově. Veškeré temné až dosud okamžiky posledních mých styků s Otovským; od vyděšeného naslouchání pověstí krajánkově až k podivným slovům, které pronesl naposledy nad vodní tůní, vše to bylo mi nyní jasno. — Doufaje, že jednání v intencích šlechetného soudruha nesvěřil jsem nikomu, jaká to vlastně ruka náhody strhla nadějný, květuplný život do nelitostné hlubiny, v níž pochoval jsem s ním také já jednu z nejluznějších vidin mladého snění.

Moudřejší ustoupí.

Humoreska

od

Oldřicha S. Kosteleckého.

Jest utěšený jarní den.

Mladí manželé jsou připraveni na projížďku. Vyjedou si do nedaleké vísky, rozložené idyllicky v úpatí malebného pohoří, by navštívili svého bratrovce, továrníka.

Pan manžel přechází netrpělivě po saloně a pobízí roztomilou ženušku k rychlejší úpravě hlavinky, protože se mu zdá, že se jeho paní trochu příliš dlouho obírá elegantním kloboučkem, jenž opravdu všemu na světě spíše je podoben, než právě klobouku.

„Karel je už netrpěliv a koně též,“ praví opět.

„Ale hned, hned!“ odpovídá mladá paní.

Pan manžel, vyhlížeje zase z okna, baví se pohledem na bujaré oře, jiš netrpělivě tepají půdu. Švarný Karel šlehá je po chvilkách tak jemně, jako když vlaštovice dotýká se letmo hladiny vodní.

„Jsem žádostiv,“ praví pan manžel pozatočiv se z pola do salonu, „co Rudolf řekne tomu našemu brummlu.“

„Jak? Ty's dal zapřáhnouti do brummlu?“ zvolala mladá paní, jsouc právě hotova s úpravou kloboučku.

„Ovšem, drahoušku. Chci pochlubiti se Rudolfovi novým kočárem.“

„Ale vždyť přece víš, mužíčku, že nejraději jezdím v landauru.“

„Prosím, abys dnes učinila výjimku; ano, drahoušku?“

„Ale jdi, mužíčku. Kdo pak dnes bude seděti v zavřeném voze? Tak utěšený den!“

„Nu, učiň mi po vůli, drahoušku. Prosím, pěkně prosím —“

„Ale proč?“

„Dal jsem zapřáhnouti do brummlu, abych ho zkusil. A Rudolf ho také ještě neviděl; chci se mu jím pochlubiti.“

Ve tvářince mladé paní obrážela se malinká mrzutosť.

„Opravdu,“ praví také podle toho, „těšila jsem se jako dítě na tu naši vyjížďku a nyní —“

„Co je nyní, drahoušku?“ táže se pan manžel. „Nebuď bláhová, dětino. Landauer jaho brummel a brummel jako landauer.“

„Jdi!“ hodila mladá paní tou svou roztomilou hlavičkou. „Nikdy mi nechceš vyhověti —“

„Ale drahoušku —“

„Je to pravda. Jiný muž neváhal by ni minuty a zapřáhl by do landauru beze všech namitek; ale ty? Tobě je docela lhostejno, co mým přáním a co nikoliv.“

„Myslím, drahá Marie, že nemáš příčiny stěžovati si do mne.“

„Kde pak! Ani dost málo!“ odvětila mladá paní patrně ironicky. „Učiníš mi, co mi vidíš na očích — jen že právě naopak.“

„Marie, buď tak laskavá a ušetři mne těmi nespravedlivými výčitkami.“

„Buď přesvědčen, že jsou docela zaslouženy,“ praví mladá paní již ostře. „A pamatuj, že má trpělivost má také meze.“

„Marie! To pravíš tak vážně —“

„Jak vážně to myslím.“

Pan manžel jal se procházeti po saloně. Jeho paní zatím — postavivši se na novo před vysoké zrcadlo — ještě jednou prohlížela úpravu své toiletty. Tu pan manžel prohodil ledabylo:

„Děkuji, Marie, že's mi naši vycházku pokazila. Přivedla jsi mou duši do velmi pěkného rozmaru “

„Myslím, že to není mou vinou. Kdybys byl dal zapřáhnouti do *landauru* —“

„Opakuji ti, že zúmysla dal jsem zapřáhnouti do brummlu, abych *ho* zkusil a pochlubil se jím Rudolfovi.“

„Ale můžeš ho zkoušet a chlubit se jím, až nepojedu s tebou,“ odsekla mladá paní.

„Myslím, že pojedeš po každé se mnou,“ pravil její choť ostře.

„Ve brummlu nikdy!“ zvolala Marie určitě.

„Ne?“ tázal se pan manžel táhle.

„Dnes alespoň opravdu ne, to buď jist!“

„Tááák? Nu dobrá. Podíváme se!“

„Podíváme!“

Po těch slovech mladá paní hodila sebou vzdorovitě do *fauteuillu*.

„Marie! Zapovídám si každý vzdor své manželky,“ zvolal pan manžel opravdu po velitelsku.

„A já každý příkrý neústup svého manžela!“

„Já že jsem neústupným?“

„Snad já?“

„Jela bys tedy ve brummlu.“

„A ty dal bys tedy zapřáhnouti do landauru.“

„Ale toť opravdu pouhým vrtochem, ženo.“

„Jako jest asi vrtochem vrtoch tvůj, muži.“

Pan manžel, přeměřiv několikráte hezky z ostra salon, zastavil se posléze před svou chotí a pravil kategoricky:

„Marie, pravím ti, abys jela!“

„Hugone, pravím ti, že nepojedu!“

„Ale, já to poroučím!“ vykřikl pan manžel.

„Poroučej a křič si, jak ti libo: já nepojedu!“

„Že ne?“

„Ne, ve brummlu ne!“

Pan manžel, zastaviv se za chvíli na novo před svou chotí pravil prudce:

„Ale vždyť Rudolf nás očekává!“

„Není vinou mou, že čeká marně.“

„Marie, nyní ti pravím naposledy, abys jela.“

„Pojedu jen s jednou výjimkou.“

„Nu?“

„Že pojedeme v landauru.“

„Čert vezmi landauer i s —“ vykřikl pan manžel.

„— i se mnou?!“ vykřikla paní manželka.

„— i s brummlem!“ vzpamatoval se pan manžel. „A, bys věděla, nedám zapřáhnouti do landauru a ne a ne! Jsem, ženo, mužem a mám právo —“

„— týrati svou ženu!“

„Jako má žena týrá mne!“

Pausa tak asi na tři minuty.

„Kdybys nebyl tak neústupným —“ začala paní.

„— jako ty,“ dokončil pán, „mohli jsme být už dávno u Rudolfa.“

„Nepochopuji, co máš pořáde s tou mou neústupností.“

„Což netrváš tak urputně na své hlouposti?“

„Prosím, abys volil slušnější výrazy.“

„Nemohu za to, že jsou vhodnými.“

„Ta poznámka je velmi nejapna.“

„Prosím, abys tu nejapnost adressovala na vhodnější předmět.“

„Adressa byla docela správná. Ostatně, začínáš-li mne již urážeti, pak —“

„Pak?“ vybízel pan manžel.

„Pak si jeď sám, rozumíš?!“

A rozhorlená paní, strhši něžný klobouček s něžné hlavinky, mrštila jím na stůl, až skutálel se drahocenný klobouk na zemi; ba strhši také kabátec, mrštila jím za kloboukem a po té, vytáhši bílý šátek, jala se štkát, až usedalo jí srdce.

Hugo zůstal chvílenku klidným; než po té, sebrav klobouk i kabátec do jedné hrsti, mrštil jimi do kouta salonu, snad aby nepřeká-

žely jeho prudké chůzi po koberci a zvolal: „To jsme si čistě vyjeli na procházku!“

Tétéž chvíle objevila se ve dveřích salonu hlava jedné ze služek. Z náhlé změny její tváře bylo poznati, že přehledla situaci mezi pány manželi, jak se patří. Proto prohodila nesměle:

„Karel dává se uctivě ptáti, ráčí-li již milostpanstvo jeti, že by si ještě doskočil—“

„Nepojedeme nikam!“ houkl pan manžel tak zdařile, až hlava ve dveřích leknutím vrazila do veřeje. „Ať odpřáhne!“

„Od—přáh —?“ tázala se vyjevená hlava ve dveřích.

„U všech čertův! Neodmlouvejte mi! Ať odpřáhne pravím!“

Hlava rázem zmizela.

Pan Hugo přecházeje komnatou, nevšímal si pranic manželčiných slzí.

„Máš na svědomí,“ pravil chladně, „že Rudolf bude sklamán.“

„Kdybys ustoupil,“ škytala mladá paní, „nemusil býti pranic sklamán. Oh, jak jsem nešťastna!“

Hugo zamyslil se. Za chvilenku pravil:

„Nuže budiž: moudřejší ustoupí. Já ustupuji. Pojedeme tedy v landauru.“

Po té otevřev dvéře, zvolal: „Růženo!“

Růženina hlava objevila se za minutku opět ve dveřích.

„Ať Karel zapřáhne do landauru!“

„Za—přáh —?“

„Ať zapřáhne do landauru, pravím!“

Hlava zmizela opět rázem.

„Nuže, milá Marie, jsi spokojena?“

Marie vstavši s fauteuillu přistoupila ku svému choti a z ničeho nic objavši jej, pravila velmi něžně: „Hugone, prosím, odpusť mi.“

Hugo políbil svou choť.

„Hugone! pravil jsi, že ‚moudřejší ustoupí.‘ Nechci býti sice moudřejší tebe, avšak já již ustupuji. Prosím: pojeďme tedy ve brummlu. Nahlížím, že's mne zahanbil, ale chci svou chybu napraviti. Nebudu již nikdy, nikdy neústupna.“

„Ne, ne, drahoušku. Zahanbil jsem sám sebe. Máš docela pravdu: *byl jsem* neústupným. Ale již ustupuji. Prosím: ustroj se!“

„Hugone, prosím, prosím tě velmi: učiň mi po vůli a učiň po vůli své a jeďme ve brummlu. Nebyla bych spokojena v landauru, věř mi upřímně. Lituji ze srdce své neústupnosti. Pojď, pojedeme ve brummlu.“

„Ale Karel už zapřáhl do landauru, bloudečku.“

„Může však zase zapřáhnouti do brummlu.“

„Toť bylo by stálé zapřáhání a vypřáhání, andílku.“

„Nechať! Jen když upokojím tebe, milý Hugone. Prosím: pojeďme ve brummlu. Věř mi, drahoušku, že dřívější můj odpor pálí mne až do duše. Prosím, ustup, abych mohla ustoupiti já.“

„*Ale* vždyť jsem už ustoupil, koťátko.“

„Já chci ustoupiti, mužíčku, a nežádám tedy od tebe oběti.“

„Ale nebuď bláhova. Když ustoupil jsem, ustoupil jsem právem.“

„Hugone, nu?“ prosila roztomile roztomilá ženuška.

Pan manžel vyvinul se z objetí své choti.

„Vidíš, Marie," pravil, „prve chtěla jsi mermomocí jeti v landauru a nyní zase najednou ve brummlu. Nač to? Pojď, pojedeme."

„Ustupuji ti pouze, Hugone."

„Ale pro pána krále! Když ustoupil jsem tobě já, netřeba, abys ustupovala ty mně."

„Chci ti pouze dokázati, že mi tvé přání nade vše. A ty mým důkazem pohrdáš, Hugone?"

„Nikoli, nepohrdám, ale —"

„Ale?"

„Prosím tě, Marie, začínej na novo," pravil Hugo nevrle.

„Já začínám?"

„Já ne. Když dám zapřáhnouti do brummlu, chceš jeti v landauru, a když dám zapřáhnouti do landauru, chceš jeti zase ve brummlu."

„Chci ti pouze —"

„Prosím tě, Marie, nechtěj nic."

„Ale muži!"

„Nu co? Naposledy ještě budeš uražena, že jsem ustoupil. Kdo pak měl ustoupit, když ne já?"

„Já," pravila mladá paní upřímně.

„Ty? Je to vidět."

„Což neustupuji?"

Pod okny zahrčel kočár. Hugo popatřiv oknem, praví: „Prosím, ustroj se Marie. Landauer již čeká. Vezmi si jiný klobouk a kabátec —"

„Tedy nevyhovíš mé žádosti, Hugone?"

„Vždyť jsem přec už vyhověl! Co pak ještě chceš?"

„Abych vyhověla já tobě. Prosím: pojeďme ve brummlu."

„Pro boha tě prosím, ženo, nech už jednou těch komedií."

„Již opět?"

„Protože ty již opět!"

„Já? Muži, buď ujištěn, že takého neústupy, jako jsi ty, nepoznala jsem dosud jaktěživa!"

Pro boha tě prosím, ženo, nedoháněj mne ku zoufalství! Budeš mluviti, že jsem neústupným! Chceš jeti v landauru nebo ne?"

„Ne a ne a ne! Abys viděl, že jsem neústupnou."

„Ale pojedeš, když jsi prve na tom stála!" vykřikl mladý choť.

„Nyní stojím na tom, že pojedu ve brummlu!" vykřikla zase mladá choť. „Chci ti dokázati, že dovedeš-li ustoupiti ty, že dovedu též ustoupiti já!"

Hugo přecházel na novo pokojem. Za chvíli pravil:

„Teď jsme vlastně tam, kde jsme byli již dříve."

„Prosím: čí vinou?"

„Snad mou?" utrhl se Hugo na svou choť.

„Mou? Podívej se, jakým jsi!"

„Eh! tedy mou!"

Po té Hugo, rozevřev dvéře, zavolal opět: „Růženo!"

Růženina hlava zjevila se po třetí ve dveřích salonu.

„Nechať Karel přepřáhne opět do brummlu!"

„Pře—přáh—?"

„U všech čertův! Neodmlouvejte mi! Nechať přepřáhne, pravím!“

Hlava ve dveřích zmizela tímtéž rázem po třetí. Po té prohodil Hugo: „Moudřejší ustoupí — pojedeme tedy přece ve brummlu.“

Mladá paní zaslechši tu poznámku, přiskočila ku svému choti.

„Ne, ne!“ volala. „Hugone, pojedeme v landauru! Ne, ve brummlu! Ah ne, ne! Přece v landauru — chci říci: ve brummlu — vlastně v landauru .... Můj Bože! už ani nevím, v čem ty's chtěl jeti!“

Hugo dal se již do smíchu.

„Nuže, vysvětlím ti to,“ pravil, objímaje Marii. „Nejdříve chtěl jsem já jeti ve brummlu a ty v landauru; po té zase chtěla jsi ty jeti ve brummlu a já v landauru. Tedy: v landauru, nebo ve brummlu? Prosím: vybeř si, Marie.“

A mladá paní zašeptala jemně: „V — landauru.“

„Tedy přece po jejím,“ zašeptal zase Hugo. A přistoupiv ke dveřím, zvolal: „Růženo!“

Růženina hlava zjevila se ve dveřích už po čtvrté.

„Nechať Karel zapřáhne do landauru!“

„Je, prosím, zapřaženo.“

„Jak? Vždyť jsem přece prvé pravil, aby zapřáhl do brummlu.“

„On, prosím, už ani nepřepřáhal.“

A mladí manželé jeli k Rudolfovi.

Skupina
umělce Menela-a ve Villa Ludovisi.

Skupina umělce Menela-a — jaký to název nedostatečný, neurčitý! Přece však neznáme dosud nižádný případnější a nade všechnu pochybnost postavený. Menelaos, žák Stefanův, byl — tak praví nápis — původcem díla, dle čehož souditi smíme, že skupina na počátku císařské *doby římské* vznikla; avšak kde se nalezla, co představuje, nevíme podnes, a sotva kdy dospějeme k výsledkům úplně bezpečným, jakkoli půl třetího století od prvních publikací k ní se vztahujících již uplynulo. Sandrart a Perrier mluvili tenkráte o dvou mužských postavách v skupení spojených. Jest patrno, že na krátko ostříhané vlasy postavy ženské v omyl je uvedly. Papirius a matka jeho, Hippolytos a Phaedra, Elektra a Orestes, Andromache a Astyanax, Penelope a Telemachos, toť byly jiné názvy z části slavnými archeology udílené, z nichž jeden druhému ustoupiti musil jakoby na důkaz, že vědění lidské přece jenom namnoze kusé jest a zůstane.

Přece však jsou tu některé okolnosti, o které při pojmenování se *opírati* smíme a musíme. Jest to vytknutá ona krátkost vlasů u postavy *ženské, kteráž* nejlépe co známý odznak smutku se pojme, celé matronální vzezření její, nevyspělost forem u hocha, jehož ona důvěrně objímá, nestejnost věku z toho vyplývající a celá situace, v níž obě postavy se ocitují. Není to bratr a sestra, není to Orestes a Elektra, jak

Skupina umělce Menela-a ve Villa Ludovisi.

ještě Winckelmann tomu chtěl, jest to matka a syn, snad Merope a Aipytos, jak poslední, až dosud běžný výklad Jahnův zní.

Kdo jest Merope a Aipytos? Z obsahu tragedie Euripidovy, pokud prameny pozdější nám jej zachovaly, se dozvídáme, že Polyphontes Kresphonta, krále messenského, zavraždiv, vdovu jeho Meropu k sňatku donutil, že však syn její Aipytos před uchvátitelem říše otcovské v Aitolii se utekl. Zde zůstal v bezpečnosti, ač Polyphontes velkou odměnu každému slíbil, kdo by syna utraceného krále messenského ze světa sprovodil. Však právě tato okolnost stala se pro usurpatora sama osudnou. Aipytos vyspěv, vrací se v rodnou zem, za vraha syna Kresphontova u dvoru messenského se vydávaje. Tak vydobyl si ku králi samému snadného přístupu, kteréhož použiti hodlal, by otce svého krvavě pomstil a trůnu se zmocnil. Stalo se ovšem, že též matka jeho Merope o předestřeném vypravování jeho se dozvěděla a pravou podstatu věci netušíc, v zoufalém bolu svém se sekerou v ruce v komnatu přibylého cizince spěchala, jej zavražditi pevně hodlajíc. Však v tomto okamžiku poznává starý paedagog syna Kresphontova; nastává výjev shledání matky se synem a celek končí pomstou na Polyphontovi úspěšně vykonanou.

Průběh truchlohry Euripidovy není nám sice již podrobněji znám, avšak dle zvyku antické tragedie smíme soudit, že po první pohnutlivé scéně shledání déle trvající klidný výjev následoval, výjev, jejž právě umělec způsobem poutavým a přece míruplným v sousoší svém nám vylíčil.

Výklad zajisté důmyslný, pravdě podobný, však přece ne zcela zajištěný! Přichází jinoch aneb odchází? Již o tom mohl vzejít nový spor. Musí to být vůbec shledání neb loučení? Tak ptali bychom se, majíce za to, že ještě jiných možných výkladů zbývá. Nezdá se spíše, jako bychom syna viděli, jenž k matce v záležitosti nám neznámé důvěrně se blíží a jehož tato se slovem k sdělení věci vybízejícím laskavě přijímá? „Matka a syn ve chvíli důvěrné a pohnutější“, toť, trváme, dojemný, od pojmenování nezávislý, byť i pouze všeobecný obsah skupiny, na němž prozatím přestávati chceme; obsah díla v krásném řeckém mramoru provedeného, jejž ovšem reprodukce s plnou působivostí nám podati nemůže.

Pravili jsme, že Menelaos, který je zhotovil, žákem sochaře Stefana byl, a z toho zas jde, že on eklektický směr proslulého Pasitela sledoval. Není to žádné zcela živoucí umění více, jež bezprostředně k přírodě přilíná, z vlastních útrob čerpá, idey dobou a národem vládnoucí znázorňujíc; jest to směr, který již jen z minulosti žije, směr, který i tutéž postavu pod různými jmeny a v různých situacích s nepatrnou jakousi proměnou opakovati se neostýchá. S tím souvisí snad též ona nejasnost ve vyjádření situace, ba i pouhého zevního dění, která v skupině naší každý určitý výklad ztěžuje, ba nemožným činí. Jak Cicero v oboru literatury, tak byl za týchže časů téměř Pasiteles v říši umění prvním eklektikem umělcem, jenž přednosti předchůdců jak starších, tak novějších u jistém výběru spojovati si umínil. Jest to zjev také jinde se opakující, jenž však povždy o tom svědčí, že umělecký vývoj doby a u národa vysílen ku koncům svým chýlit se

počíná. Pasiteles ve světě antickém zapomněl, podobně jak o šestnáct století později eklekticisté italští, že každý z velikých těch předchůdců n o v ý princip umělecký do světa uvedl. Avšak nezapomeňme, že jak on, tak i stoupenec jeho Menelaos nesmírné výhodě té se těšili, že umělci řeckými byli, že díla jejich výkonem téhož jemného a skvělého ducha národního byly, výplody téže, byť již ochabující síly tvůrčí, z kteréž mistrovské výtvory Phidia, Praxitela a Lysippa byly vzešly. Ze všech děl doby pozdější pak nezachovalo se nám žádné, na něž by dědictví krásy a míry umělecké řeckému geniu zvláštní v té míře bylo přešlo a jež by v tomto vzhledě umění hellenské ještě před sklonkem jeho opravdověji a důstojněji repraesentovati mohlo. *M. Tyrš.*

Bouře života.

Román

od

Serváce Hellera.

(Pokračování.)

IV.

ezi tím, co bankéř Kostromskij samoten ve svém kočáře ze „Severní hvězdy“ do Moskvy se vracel a nepokojem zmítán o Heleně Pavlovně a své — jak se mu již zdálo — odmítnuté lásce k ní nejasně, nesouvisle a tudíž bezvýsledně přemítal, namáhala se v předposledním kočáře Agrippina, sedíc naproti hraběti Bestuževu a používajíc všech v podobné situaci dovolených prostředků, aby souseda svého, v hlubinách duše zraněného zbožňovatele Heleny Pavlovny, jednak ještě více rozladila, jednak ale — a to hlavně — z domnělé ztráty co možná potěšila. Prostě řečeno, Agrippina používala příležitosti, aby pobouřený cit Bestuževa od své sokyně odvrátila a rozechvělé srdce jeho sobě získala Doba byla k tomu ovšem velmi příhodná.

Hrabě Bestužev, čím více litoval slavného prohlášení Heleny Pavlovny za nevěstu bankéře Kostromského, tím více zanevíral na krásnou tu ženu, kteráž poskytnuvši mu naději na blahou lásky odvetu buď frivolně srdce své jinému zadala aneb z nedostatku statečnosti a z citu mělkosti jej zradila. Kdož nezná ještě citův matenici, která v podobných případech nitrem člověka zmítá? Láska, krutým šlehem zraněná a tudíž mocně vzbouřená, lítost, žárlivost, hněv a vzdoru zpurný nával, to vše mísí se a střídá v matném reji a roznécujíc milosti nezkojenou touhu žene vášnivého muže takřka živelnou silou k tomu, aby s rozpáleným rtem a čelem klesl do objetí lásky jiné, byť jen i chvilkové. Takovýmto vírem citů rozechvěn seděl Bestužev v popředním rohu kočáru a hleděl

z počátku bezcitně na Agrippinu, kteráž v protějším rohu malebně rozložena klidně a plna lahodné vlídnosti s ním rozmlouvala.

„Myslíte tedy, Agrippino Michajlovno, že Helena Pavlovna vašeho bratra miluje?“ tázal se mezi řečí Bestužev.

„Na to bych ovšem nechtěla přisáhat,“ odpověděla tázaná, „ale soudila bych skoro, že tomu tak. Uvažme jen: můj bratr zanáší se již dlouho úmyslem, pojati Helenu Pavlovnu za ženu a nemohu si pomyslit, že by jí to v čas nebyl vyjevil — vždyť není již žádným mladíkem, který se ještě ostýchá, a nemá také příčiny, aby před švakrovou se upejpal. Helena Pavlovna měla tedy čas na rozmyšlenou. A jako bratr žádné příčiny nemá, aby se před švakrovou ostýchal, nemá zase Helena Pavlovna příčiny, aby se přání jeho podrobovala, když by jí bylo proti mysli. Jeť mladá, krásná, od mužů hledaná a má vlastní dosti značné jmění, jež zesnulý bratr můj jí připsati dal a může se tudíž, kdykoliv se jí zlíbí, na vlastní nohy postavit. Avšak to jsou konečně všechno jen rozumové kombinace; hlavním důvodem a důkazem jest bratrovo veřejné prohlášení, kteréž při známé jeho přísnosti vylučuje domněnku, že by Helena Pavlovna se před tím již bratrovi nebyla zaslíbila. Soudíte snad jinak?“

„Uznávám zcela přesnost vašich vývodů a závěrek; avšak, odpusťte, nedostává se mi přec ještě víry. Mněť zdálo se dosud, ba více to bylo než pouhé zdání, že Helena Pavlovna jiného miluje. Proto jsem byl prohlášením vašeho bratra překvapen a proto nemohu dosud všemu jak náleží porozumět.“

„Jiného!“ opakovala táhle, hlasem polo žertovným a polo vyčítavým, ale při tom lahodným Agrippina a pohnula sebou tak, že přidušený svit vnitřní lucerny celou tvář její a hořejší část těla ozářil. V lahodném, jako mléčném přísvitu tom vypadala Agrippina nad míru půvabně a půvab ten dostoupil vrcholu, když byl uvolněním ruky černý liščí kožich se rozevřel a z hlubokých teplých řas jeho krásné, plasticky plné poprsí vystoupilo, dmoucí se zvolna pod upjatým lesklým hedbávem a třaslavou obrubou krajek. Diamantový, od šíje visící kříž zajiskřil se, jakoby překonati chtěl modravý lesk těch planoucích nad ním černých očí, kteréž měkce a slibně na tváři hraběte Bestuževa spočinuly, jakoby se ho tázati chtěly: pohleď sem a viz, není-li pro tebe náhrady!

„Jiného,“ pokračovala Agrippina, „a ten jiný je nyní sklamán. Jak ho lituji! Avšak kdož ví, zda-li to zasluhuje? Snad jest to zasloužený jen trest za to, že pominul třeba lásku, kteráž vroucně a oddaně vstříc mu plála, tedy pokuta za nevěru. Než, buď tomu jakkoliv, jest přece jen politování hoden a to dvojnásob, nedovede-li si zjednati útěchy a za svou ztrátu přiměřené náhrady. Znáte-li ho, pane hrabě, poraďte mu, jestliže před tím nějakou opravdovou lásku zanedbal, ať se k ní vrátí. Pravá láska nezná hněvu a odpouští ráda — snad bude ještě někdy Kostromskému žehnat, že ho přiměl k spasnému tomu návratu!“

Slova tato, pronešená žertovně a přec také jaksi vážně, učinila na Bestuževa zvláštní dojem. Zdálo se mu, že jim rozumí, ale to zdání plynulo jen z jakéhosi nejistého, zvolna se probouzejícího citu. Teprv nyní pohledl Bestužev prostě a vzdálenými představami nezastřeným zrakem na Agrippinu a zpozoroval, že je vnadná, krásná, ba rozkošná;

při objevu tom pocítil uvnitř jakousi tichou radost, podobnou asi pocitu, jejž působí v nás objevení nádherného květového kalichu v listnaté houšti anebo zářící perly v rozevřené škebli. Bestužev hleděl dále na děvu, kteráž byla zatím oči sklopila, a čím více postavu a tvář její obzíral, tím volněji stávalo se mu u srdce. Zkrátka: v Bestuževu procitl znovu týž pocit, jejž si v hrudi byl odnesl ze schůzky v maškarádě kupeckého klubu a kterýž potom mocnější láskou k Heleně Pavlovně byl udušen. — „Což aby zde ti byla náhrada?!“ vynořila se nejistě ale svůdně, jako květ vodní růže ze zmítaných vln jezera, plachá otázka z hlubin zkaleného citu. Zvláštní jakési teplo projelo mu při tom údy a ruce jeho rozechvěly se, jakoby již již vztáhnouti se chtěly, aby tu luznou krasavici schvátily a na jeho nepokojně bušící srdce mocně přitiskly. Ale v tom vynořila se, zase jako ondy po schůzi v maškarádě, z potlačeného citu před vnitřní zrak jeho podoba Heleny Pavlovny, usmívající se pod bohatou slzou v modrém oku, a opět byl záchvat lásky k Agrippině zaplašen. Mocnější a dodejme: také čistší pocit naplnil na chvíli jeho nitro, ale zaplašiv vznikající lásku cizí, rozplynul se zase a zůstavil hraběti trapnou prázdnotu, kterouž ihned zase naplňovati se jaly dřívější nejistota i bolest.

Agrippina, pozvednuvši jen chvilkami a plaše zrak na Bestuževa, zpozorovala bystrým hledem svým změnu, kteráž se na něm prvé jeviti začala a zaplesala uvnitř nemalou radostí. Že potom hrabě zase do dřívější neutěšené nálady se vrátil, nic ji nemrzelo; duchaplná ta žena byla si příliš dobře vědoma těžkosti úkolu, jejž provésti chtěla a neočekávala tudíž nikterak, že rázem snad nazpět dobude toho, co jednou již úplně bylo ztraceno. Jí šlo především o to, aby vznítila v Bestuževu jiskru třeba jen smyslné lásky k sobě a jiskra ta objevila se nad očekávání brzy; proto byla Agrippina potěšena a oddávala se ihned dobré naději v šťastný výsledek.

Než zase znova odpoutati se mohl hovor, kterýž byl na obou stranách bezděčně uvázl, dojel kočár k domu bankéře Kostromského, Agrippina vystoupila a hrabě odporučiv se do další přízně krásné dámy odejel rychle domů.

Druhého dne ráno, když v domě všechno již svým obvyklým spůsobem se zaměstnávalo, vyšla Agrippina Michajlovna ze své ložnice, zaměřila přímo ke komnatám Heleny Pavlovny a dala se ohlásit. Komorná vrátila se okamžitě a oznamujíc, že paní baronka, ačkoliv jaksi churava jest, přece s radostí ji očekává.

Helena Pavlovna, bledá a s očima od pláče a bdění zarudlýma, seděla v ranním obleku ve vysokém křesle a opírala si hlavu loktem o stolek držíc v prstech bílý kapesní šátek, jejž často na oči si tiskla, jakoby se jím chladila. Když byla Agrippina do dveří vkročila, povstala Helena kvapně, aby jí v ústrety pospíšila, ale nohy pod ní klesaly, tak že jen s těží několik kroků popojíti s to byla. Agrippina vidouc, kterak Helena Pavlovna rozčilením a patrně i bolem je schvácena, zachvěla se; ale potlačila brzy ten plachý dojem soustrasti a podávajíc švegruši ruku pravila vlídně a vesele, jakoby žádné změny na ní nepozorovala:

„Dobré jitro, má drahá! Měla bych se ptáti, jak jsi se vyspala,

ale to byla by zbytečná otázka — v takový den nespí asi nikdo klidně. Zda-li pak jsi uhodla, milá Helenko, proč asi přicházím?"

Helena Pavlovna nutíc se do úsměvu, odpověděla měkce:

„Tvá návštěva sama jest mi tak vzácná a milá, že mi nikdy ani nenapadá ptáti se, proč asi přicházíš. Děkuju ti za tvou laskavost a prosím, abys se mnou se posadila."

Obě dámy se usadily a Agrippina předstírajíc mysl veselou a ničím nepodjatou pravila:

„Tedy se nezeptáš, co ti způsobilo potěšení atd.? Vrtíš hlavou — nuže dobrá; nejspíše jsi prvé již uhodla. Pakli jsi neuhodla, věz tedy, že přicházím, abych ti ku včerejšímu zasnoubení blahopřála."

Helena Pavlovna sebou trhla a tvář její obestřel zase smutek.

„Buď milosrdná, Agrippino," odtušila prosebně, „a nerozrývej mi srdce ještě krutým výsměchem!"

„Jak že, milosrdenství, krutý výsměch?!" tázala se Agrippina na oko udivena a překvapena. „Jak tomu mám rozumět? Což nebyla jsi včera slavnostně prohlášena za vyvolenou mého bratra?"

„Ovšem," přisvědčila smutně Helena Pavlovna; „avšak tobě, milá Agrippino, nemůže býti tajno, jak mne to prohlášení — překvapilo!"

„Zase něco! Tedy ke všemu ještě překvapení!" smála se Agrippina. „Ale Helenko, zač mne to považuješ? Za naivní-li děvčátko, že o překvapení mi povídáš při zasnoubení. Kdyby to bylo teprv vyznání lásky — to prý někdy skutečně překvapuje, ale zasnoubení! Toť přece již veselé prohlášení šťastně docílené shody."

Helena Pavlovna upjala na Agrippinu tázavě zraky, jakoby rychle vyzkoumati chtěla, mluví-li z ní přetvářka anebo skutečná věci neznalost. Méně dobromyslná žena byla by ihned věděla, co soudit; ale Helena Pavlovna bála se zrovna, považovati někoho za neupřímného a úkladného, dokud o tom nenabyla úplné jistoty. Proto zůstala i nyní vůči Agrippině na rozpacích.

„Ty tedy skutečně myslíš, Agrippino, že se tvůj bratr ohledně zasnoubení se mnou dohodl?" tázala se s opravdivým udivením.

„Nejen že to myslím, jsem o tom přesvědčena," odvětila pevně Agrippina. „Což pak je vůbec možné, aby se něco podobného stalo *bez vědomí* hlavní osoby, jíž se týče?"

„Považuješ to za nemožné, a máš před sebou hotovou událost," pravila s povzdechem Helena Pavlovna. Dovedeš si nyní představit, jak mne prohlášení tvého bratra překvapilo a zároveň také sklíčilo, ježto nebylo před hosty možná za žert nebo ukvapení je prohlásit."

„Heleno Pavlovno!" zvolala patheticky Agrippina. „Ty naplňuješ mne vždy větším úžasem — tedy bratrovým prohlášením nebyla jsi jenom překvapena, nýbrž i sklíčena?! Má drahá, ty mne děsíš? Což ho nemiluješ?"

Helena Pavlovna vtiskla šátek do očí a tiše zalkala. Nazvednuvši pak hlavu, pravila smutně:

„Agrippino, jsi-li schopna soucitu pro ubohou švegruši, netvař se tak nevědomou. Tvé otázky bodají mne tím bolestněji do duše, čím více mám důvodů myslit, že aspoň záležitosti mého srdce ti nejsou tajemstvím. Co tvého bratra se týče, víš zajisté, že ho mám ve velké

jí vážnosti i úctě. Vím, že je muž šlechetný a že dobře se mnou smýšlí a jsem mu proto z duše oddána; ale to všechno není, milá Agrippino, . . . láska, kteréž on si žádá a kteréž k manželství nevyhnutelně jest potřebí . . .“

„Tak se tedy věci mají!“ vpadla jí do řeči Agrippina s veselejší již přetvářkou. „Má roztomilá švegruše má tedy jen jakési pochybnosti svědomí, bojí se, že bratra mého žádoucí měrou neoblaží, poněvadž necítí již toho mocného plápolu, kterýmž jí druhdy nitro rozehřívala — první láska. Má drahá! Nemáš-li jiných důvodů, tyto pochybnosti rozplynou se ti v klidnou spokojenost hned při svatební hostině. Cítíš-li pro bratra, co právě jsi řekla — a já o tom nikterak nepochybuji — buď jista, že to k šťastnému manželství úplně dostačuje. Zakusila's již manželského stavu a můj bratr je vdovec; nejsem arci sama z toho zkušena, ale mám pevně za to, že k druhému sňatku není již potřebí toho zápalu a opojení, kteréž se při prvním samy sebou dostavují, předpokládaje ovšem, že jest to vůbec sňatek z lásky. Ostatně víš přece, že se i na ponejprv uzavírají sňatky tak zvané rozumové a konvencionální a že jsou i zde nešťastná manželství jen řídkou výminkou. Při druhém sňatku je nebezpečí zajisté mnohem menší a v našem případě, myslím, není vůbec žádného. Znáš mého bratra, jeho povahu, mrav i spůsob života zcela zevrubně a přiznáváš se, že si ho velice vážíš; také on zná tebe, jako svoje svědomí, a miluje tě; oba jste již zvykli žíti týmž spůsobem v jednom domě — jakáž pak může se státi nepříznivá změna, podáte-li si ruce k sňatku?“

Helena Pavlovna vyslechla tato poslední slova zase majíc šátek do očí vtlačený, aby švegruše její neviděla, že slzy neodolatelnou silou z víček se jí tlačí.

„V tvých slovech je mnoho pravdy, přítelkyně drahá,“ pravila s povzdechem, když byl ochotný batist ty hořké plynoucí perly jejich očí vypil; „avšak jest síla v nitru člověka, která všem rozumovým důvodům se rouhá a kteréž člověk celý podléhá. Agrippino moje! Srdce mé ti nedává za pravdu!“

„To srdce je prostě znepokojeno a chvěje se nevědouc proč; což nevíš, že srdce nepokojně bije a jako úzkostí se svírá, i když strach na ně doléhá i když rozkoš velká ho čeká? Hlas srdce jest vůbec nejasný a často mýlí; avšak proto máme rozum, abychom mýlky se vystříhali a nepokoj svůj ovládali. Ztiš se tedy, má přítelkyně drahá, přemoz pevnou vůlí všechny obavy, pohleď jasným okem do budoucnosti, kteráž se ti nabízí, a seznáš, že je utěšená! Vždyť ti přec nebude za těžko rozloučiti se se svým vdovstvím?!“

„Ne, nemohu, duše drahá!“ zase Helena Pavlovna. „Ty nechápeš zajisté, co právě v duši mé se děje, sice bys asi jinak mluvila . . . Nemohu . . . A přece, toť vrchol nesnáze, nemám odvahy, abych to tvému bratrovi zpříma řekla . . . Děsím se, že by ho to zabolelo, nebo urazilo, nebo na mne rozhněvalo. Budu musit všechnu sílu napjat, abych mu aspoň písemně odřekla.“

„Neukvapuj se v tom, Heleno!“ napomínala důrazně Agrippina. „Bratr můj miluje tě s vroucností, jakéž věk jeho jen schopen jest a nemá toužebnějšího přání, než učiniti tebe paní svého domu. Z cho-

vání tvého čerpal dosud tajnou naději, že ochotně svolíš k jeho nabídnutí. Strhla bys ho s devátého nebe, kdybys hned nyní mu odřekla; kromě toho nezapomínej, že tě — třeba samovolně — veřejně za svou nevěstu již prohlásil! Ukvapeným odmítnutím rozryla bys bolestně jeho duši a uvrhla bys ho do trapných rozpaků i vůči veřejnosti. Nezapomínej také, že bys se dala nerozvážným odřeknutím do úst veřejnému klepu, a toho jest se každá žena povinna vystříhat. To všechno-li uvážíš, dospěješ nutně k přesvědčení, že nesmíš pásmo násilně přetrhnouti. Opanuj se, buď klidna a dopřej nám i sobě času, abychom společnou prací a společnou shodou vše ku šťastnému dovedli cíli a konci. Odlož své rozhodnutí aneb aspoň prohlášení svého posledního slova na pozdější dobu; vždyť průtahem sama nic nemůžeš ztratit, ale ovšem s námi všemi mnoho získat. O jedné věci nesmíš pochybovati, a ta jest: že my všichni v tomto domě upřímně a opravdu přátelsky s tebou smýšlíme žádajíce tobě jen dobrého. Zejmena já byla bych šťastna, kdybych ti o tom podati mohla důkaz co nejskvělejší. Snad tomu tak zcela nevěříš, ale bohdá se přesvědčíš. Nuže, abychom dospěly přece k nějakému usnešení, činím ti tento návrh: ty odročíš konečné rozhodnutí na pozdější dobu a neprojevíš se (dokud společně opět se nesmluvíme) ani ústně ani písemně nikterak mému bratrovi; já pak zavazuji se, že s bratrem promluvím a od něho slib vymohu, že se ti, dokud sama k tomu svolení nedáš, také nikterak ani slovem o tom nezmíní, co se bylo přihodilo a co s tebou zamýšlí. Vše půjde, jakoby se nic nebylo událo. Tím časem pak budeme se pravidelně umlouvat a musil by sám ďas v tom vězet, aby se důvtipu dvou mladých a bystrých žen nepodařilo šťastně rozuzliti i takovouto zápletku. Pamatuješ se přece, že jsme teprv nedávno společným úsilím zmařily smluvený již sňatek hraběte Bestuževa s Natalií, a myslím, že nelituješ svého v té věci účastenství.“

Bledou tvář Heleny Pavlovny přeletěl při těchto posledních slovech slabý purpurový nádech a oči její se bezděčně zajiskřily. Zdálo se, že považuje ona slova za úmyslnou narážku a že si tu narážku vysvětluje spůsobem příznivým. Neboť když se byla ještě malinko rozmyslila, podala odhodlaně Agrippině ruku a pravila hlasem jakousi důvěrou již trochu povznešeným:

„*Uznávajíc* tvé důvody, přijímám návrh tvůj a slibuji, že přesně *podle* něho se zachovám.“

„Tak tě slyším ráda a vidím!“ zvolala povstávajíc s pohovky radostně Agrippina a přistoupivši těsně k Heleně Pavlovně, hladila ji po čele a domlouvala něžně: „Pryč, dušinko, se všemi chmurami a se vší nedůvěrou! Přišla na tě ovšem nová zkouška, ale tu zkoušku uložila ti jen láska k tobě a důvěřuj, že zase jen láska k tobě šťastně k cíli tě dovede!“

„Jak jsi dobrá!“ zvolala citem překonána dobromyslná Helena a klesla Agrippině kolem krku.

Chvíli držely se v objetí a pak se rozešly.

Agrippina odebrala se na to ihned do kabinetu svého bratra, neboť dověděla se od služebných, že baron za krátko odjede a teprv pozdě večer vrátiti se hodlá. Pobyla u něho asi půl hodiny a když byla barona, což dříve nikdy se nestávalo, až ke schodům doprovodila

a pak nazpět ke svým komnatám se vracela, zpozorovala u okna stojící komorná Lisetta, že si Agrippina radostně rukama zamnula. To bylo něco nevídaného a Lisetta položila ukazováček pravé ruky významně na špičku svého pikantního nosíku.

* * *

Asi ve tři hodiny téhož dne zastavily se před domem bankéře Kostromského sáně a z nich vyhoupl se svižně hrabě Bestužev.

„Je baron Kostromskij doma?"

„Není, milosti!" odpověděl švejcar; „o polednách odejel a vrátí se až v noci."

„A baronka Helena Pavlovna?"

„Je doma, ale nepřijímá návštěv; je churava."

„Což baronessa Agrippina Michajlovna?"

„Doma a zdráva."

Bestužev odložil kožich a kožichové galoše a již vznášel se po schodech nahoru.

Agrippina přijala ho ležíc v elegantní domácí toilettě na žlutém damaškovém divanu. U hlavy měla malinký sloupkový stolek ze žlutého zimostrázového dřeva, s koflíkem čaje, krabičkou cigaret, zápalkami a popelníčkem. Vedle stolku stál tabouret a na něm leželo několik čísel různých novin ruských a francouzských. Agrippina kouřila dlouhou tenounkou papirosu, odfukovala graciosně modravé kotoučky dýmu a odkládala zvolna „Moskovskija Vědomosti." Když byl Bestužev do komnaty vstoupil, povstala, popošla mu vstříc a nabídnuvši mu vedle divanu křeslo, pravila:

„Dovolíte, pane hrabě, abych se poněkud pohodlněji zase na pohovku posadila?"

„Prosím, bez okolků!" odtušil dvorně Bestužev. „Madame de Rambouillet nepřijímala své hosty a přátele jinak, než ležíc na pohovce. Od té doby má každá duchaplná dáma nepochybné právo zůstati při kterékoliv návštěvě ve své nejmalebnější poloze."

„Děkuji za laskavé dovolení, jehož použiju jen z polovice," prohodila s úsměvem a lehkou úklonou Agrippina a spustila se zvolna do rohu šikmého opěradla na divaně, tak že na polo seděla a na polo ležela.

Po řadě formálních otázek a odpovědí, jakéž při podobných schůzkách a návštěvách z počátku obyčejně se pronášejí a žádné věcné důležitosti nemívají, pozvedla se Agrippina, opřela se levou rukou o stolek a pravila:

„Pane hrabě, zapomněla jsem vám prvé říci, že jsem z vaší návštěvy velice potěšena, a vy jste tu poklonu zajisté bolestně pohřešoval. Nuže, zde ji máte; avšak není to poklona, nýbrž slovo upřímné. A nyní, po upřímném tom vyznání dovolím si otázku, pro kterouž abyste se na mne nepohněval, snažně prosím: pane hrabě, přišel jste jenom proto, abyste mi potěšení své návštěvy učinil, anebo ještě za jiným účelem?"

„Abych pravdu děl," odtušil Bestužev, „přivedla mne sem dvojí touha: předně abych vás zase uviděl a vaší krásou i vaším duchem se potěšil, a za druhé, abych vás o něco požádal . . . ."

„Věděla jsem to!" prohodila vlídně a s úsměvem Agrippina. „Nuž, prosím, čím mohu vám sloužiti?"

Bestužev stal se jaksi rozpačitým a nemohl dlouho k věci proniknout, z čehož Agrippina očividně se těšila. Ale posléz zmužil se opět a pravil:

„Abych krátce a upřímně pověděl, přišel jsem optati se vás, spanilá Agrippino Michajlovno, jak se má vlastně záležitost Heleny Pavlovny a vašeho bratra. Nepochybuji, že jste se o všem již náležitě informovala, a vaše dosavadní laskavost dává mi naději, že nezamlčíte přede mnou, co vám samé zajímavo, ne-li důležito bylo zvědět."

„Povím s největší radostí, co vím," odpověděla Agrippina vážně; „avšak upozorňuji vás hned předem, že celá zápletka ani mně dosud není jasná. Na kolik jsem vyzkoumala, zdá se, že Helena Pavlovna bratrovým prohlášením zasnoubení skutečně byla překvapena, to jest, že veřejného prohlášení ještě aneb vůbec neočekávala; avšak naproti tomu soudím z nejednoho důvodu, že měl bratr jakési právo Heleně ono překvapení způsobit, neboť jisto je, že jí už dříve sňatek nabídl a že ona výslovně neodřekla. Rozumím-li dobře celému poměru, má se věc takto: bratr můj miluje Helenu Pavlovnu a chce ji stůj co stůj dostat za ženu; Helena pak rozpakuje se a rozmýšlí, jakoby se nemohla v srdci a vůli rozhodnouti mezi bratrem mým a — někým jiným."

Při těchto slovech podívala se Agrippina ostře na hraběte a tento sklopil rozpačitě oči. Pak doložila ještě:

„Vůbec vidím, že je Helena Pavlovna povaha hamletovská — „být či nebýt", vzít či nevzít, toť u ní věčná otázka, a kdybych chtěla býti zlomyslnou, mohla bych dodati, že ji asi mrzí a do rozpaků uvádí, že nemůže dostat o b a své ideály."

Bestuževa poslední tento výrok patrně zarazil.

„Agrippino Michajlovno," pravil vážně, „co právě z krásných úst vašich vyšlo, je přec toliko vtip?"

„*Považujte* slova má zač chcete, a libo-li vám, přemýšlejte *o nich dále.*"

„Nač tu přemýšlet, když víme, že je Helena Pavlovna třeba nerozhodná, jak myslíte, ale přece dáma přísných zásad!"

„Nechme ty zásady, milý hrabě," povzdechla si Agrippina, „a mluvme o něčem jiném! Anebo, abychom se pak přece nehádali, přečtěme si něco. Mám zde několik čísel pařížského žurnálu „Figaro" a v jednom z nich našla jsem zajímavý feuilleton — kdybyste měl dosti trpělivosti, přečtla bych vám tu historku."

„Jsem velice napjat a děkuju předem již za vaši ochotu."

Agrippina povstala s divanu, popošla k svému psacímu stolku a vrátila se za chvilku s dotyčným číslem „Figara." Pak usadila se *opět do* rohu divanu a rozevírajíc list pravila:

„Než čísti začnu, musím připomenouti, že jest to dopis z Moskvy a že příběh, který se tu vypravuje, až na některé maličkosti skutečně se udál.

Tedy poslyšte:

Z upomínek na ruský Jerusalem.

Za svého pobytu v Moskvě bydlel jsem na nábřeží pravého břehu řeky Moskvy, zrovna naproti Kremlu. Z bytu mého byla na tři strany rozkošná vyhlídka: na zlatem zářící kupule a báně kremlevských chrámů, na carské dvorce a bílou věž Ivan Veliký, kteráž jako bílý stožár nad Moskvou k nebi trčí, na levo od Kremlu na votivní chrám Spasitele, uvnitř ještě nehotový, jehož obrovských pět zlatých bání na mnoho mil cesty jako pět velikých hvězd jasně září, na pravo na dlouhý tok řeky a mosty a věčné hemžení pobřežního lidu, na malebné skupiny vzdálených domů a celý les kostrbatých vížek.

Byt můj byl tudíž příjemný. Avšak největším jeho půvabem byla malá, roztomilá sousedka v čistých kartounových šatech se sněhobílým tylovým čepečkem na rozkošné hlavince . . . svěží jako jaro, čilá a šumná jako šampaňské, zkrátka děvče k pomilování. A jmenovala se Anetta!

Jednoho dne vrazil jsem bez dechu do jejího pokoje. „Drahá sousedko, jsem zneuctěn, ztracen — ve vás je všechna má naděje!"

„Můj bože, co pak se stalo? Čeho si přejete, mluvte: co pak vám schází?"

„Nejrozkošnější všech brunetek, vidíte mne v černém fraku a bílé vestě; jsem pozván do plesu, mám býti představen vysoce postavenému muži, na jehož protekci mně, jakožto cizinci, nad míru záleží. Jevila se mi ta nejlepší naděje, ale všechno je ztraceno!"

„Proč pak?"

„Podívejte se jen . . . nemám žádných rukaviček, žádných světlých rukaviček!"

„A žádných peněz?"

„Ani kopejky. Přišel jsem se vás optat, zda-li byste . . ."

„Já!" odvětila Anetta, „včera vydala jsem poslední grivenník v Sokolnikách."

„Co si teď počnu? Bez rukaviček do společnosti nemohu, a přec závisí na tom snad má celá budoucnost!"

V tom Anetta radostně vykřikla.

„Už to mám!" zvolala. „Znám obchodnici v toilettních věcech na divadelním náměstí, ta kupuje od komorných z velkých domů šaty a vůbec toilettní kusy jejich velitelek."

„Nuž a . . .?"

„Nuž, ta má jistě také rukavice."

„Světlé?"

„Ovšem že světlé! Ukažte, máte velkou ruku? Na štěstí nemáte. Výborně. Doběhnu bez prodlení ku své známé a pak půjdete vesele do plesu, vy nedbalý kudrnáči!"

To pověděla a se zvonivým smíchem v ústech zmizela. Jak byla hezká! Avšak nevypravuji o ní, nýbrž o světlých rukavicích. Za hodinu byl jsem v domě velkokupce M. a měl jsem — o blaženosti pozemská — bílé rukavičky! Dvě hezké, malé, líbeznou voňavkou napuštěné rukavičky, do kterých jsem ale přese všechno namáhání ani všech pět prstů

vtěsnati nemohl, tak byly malinké. Co dělat! Nemoha jich obléci, držel jsem je prostě v ruce, čímž etiketě zadost bylo učiněno. Ale v tom přistoupila ke mně paní M. a pravila:

„Což, pane, netančíte?“

„Netančím, madame.“

„Ale toť zločin na povinné dvornosti páchaný. Mladí lidé tančí všichni a vy nesmíte činit výminku. Aspoň nikoliv u mne! Netroufáte-li si snad některou dámu k tanci vyzvat, učiním to za vás. Zde —“ doložila paní M. uchopivši mne za ruku a zavlekši mne takřka násilně k jednomu křeslu — „zde jest dáma, kteráž vám dovolí, abyste s ní tančil.“

Dáma, ku kteréž mne paní M. dovedla, byla nad míru krásná. Jak hedbáv měkká bílá pleť, ohnivé, jak černé diamanty jiskřící oči, rajská ústa a kolem nich úsměv, který by s to byl člověka o rozum připravit. To byla má tanečnice.

„Má drahá,“ pravila paní M., „tento pán prosí tě o tanec!“

Krasavice povstala, uklonila se vlídně a já — musil jsem tančit, a k tomu ještě bez rukaviček. Dělal jsem sice zoufalé pokusy, abych do svých rukaviček se dostal, ale marně.“

„Vaše rukavičky jsou trochu těsné,“ pravila se smíchem krásná tanečnice, „pochybuju, že je oblečete.“

„Madame,“ koktal jsem, „odpusťte, jsem celý bez sebe.“

„Co je mi do toho?“ zasmála se opět a pravila: „Nemučte se a pojďte bez rukaviček do sálu, vždyť si vás nikdo nevšimne!“

A takž jsem tancoval, opojen rozkošným dechem své tanečnice a zapomněl docela na své těsné rukavičky.

Ale když polka dozněla, vzpomněl jsem si ihned zase na ně a vyprostiv se od krásné dámy, spěchal jsem rychle do jedné z postranních komnat a usadil se tam do výklenku. Tážete se proč? Protože jsem byl prvé, strkaje prsty vší silou do rukavičky, v ní malinké psaníčko nahmatal. To psaníčko vzbudilo nyní ve mne neodolatelnou zvědavost. Vyňal jsem je z rukavičky a obrátiv se zády ke vchodu, rozevřel jsem je. Mělo zlatou korunku a monogram — však ten nesmím vyzradit — a bylo psáno ženskou rukou. Již chtěl jsem lístek čísti, když se za mými zády objevil vysoký muž s marcialním vzezřením. Podíval se mi přes rameno a pravil:

„Zde jest, pane, moje navštivenka.“

„Co s ní?“

„Ráno o sedmé hodině v háji Sokolnikách. Šavle i bambitky budou připraveny. Také o svědky sám se postarám.“

„Ale, pane . . . co to má . . .“

„Tiše! Žádný nepokoj, smím-li prosit. Tedy ráno o sedmé!“

Měl jsem vyzvání na krku a nevěděl jsem ani proč. Podíval jsem se na visitku a jméno souhlasilo s monogramem psaníčka. Začal jsem tušiti jakousi souvislost a chtěl jsem opět lístek si přečísti. Ale opět bylo tomu zabráněno, a sice překazila mi tentokráte čtení moje krásná tanečnice, kteráž byla přišla, aby mne k menuetu odvedla.

Zase tančil jsem s velikou rozkoší a zase dozněly zvuky hudby; a sotva že byly dozněly, napadlo mi opět osudné, dosud nečtené psa-

níčko, pro kteréž jsem byl vyzván. Nedočkavostí puzen, vyňal jsem je z rukavičky ještě před svou tanečnicí, abych konečně seznal jeho tak nebezpečný obsah.

„Pane,“ oslovila mne moje krásná dáma, spatřivši lístek, a hlas její zněl měkce, prosebně, „pane, prosím vás, buďte velkodušným.“

Podíval jsem se na ni s úžasem.

„Co tím chcete říci, madame?“

Přistoupila chvějíc se ke mně a zašeptala:

„Vy víte všechno. Doufám, že tu novinku po celém salóně nerozhlásíte.“

„Nerozumím ničemu; prosím, madame, abyste mi dovolila....“

„Nikoliv, pane, zde nelze!“

„Ale čeho si vlastně, madame, přejete?“

„Buďte velkodušným a schovejte ten lístek.“

Byl jsem tou rychle vystřídanou rozmluvou všecek pomaten a zastrčil jsem ani slova již nemluvě záhadný lístek zase do rukavičky. Stal jsem se patrně obětí jakési škádlivé náhody, ale nemoha nitky její se domysliti, oddal jsem se s resignací přímo zoufalou krouživé rozkoši tance. Když od tance jsem ustal, bylo již šest hodin. Chvíli na to opustil jsem salón, ale nikoliv bez překážky a svobodně. Na schodech zastavil mne muž s bohatě vyšívaným pláštěm, zpod něhož šarlatová livrej vyzírala.

„Jste vy, pane, tanečník, který o půl noci v rohové komnatě lístek četl?“

„Ten jsem.“

„Pak prosím, abyste mne následoval. Podivný muž ten dovedl mne ke kočáru, jenž před domem čekal, a otevřev dvířka, vstrčil mne uctivě, ale velmi důrazně dovnitř. V kočáře seděl již onen vysoký muž, který mne byl vyzval a s ním ještě dva páni, všichni s lesklými řády na prsou... Porozuměl jsem ihned situaci a čekal jsem trpělivě, jak se mnou ti tři dále naloží. Přijeli jsme do Sokolnického háje.

„Vezmeme šavle nebo bambitky?“ otázal se mne můj tyran, baron K.

„Ale dovolte mi, pane, proč pak se mám vlastně s vámi bíti?“

„Pane,“ odpověděl přísně tyran, „budeme se do krajnosti bíti; avšak porušili bychom mrav i slušnost, kdybychom zde jen slovo pronesli, kterýmž by někdo třetí mohl býti kompromitován.“

„Dovolte,“ vykřikl jsem, svrchovaně již popuzen; „je-li kdo tímto příběhem kompromitován, jsem to já, kteréhož bez příčiny nutíte, aby se dal utlouci!“

„Bez příčiny,“ zařval zase můj odpůrce, „a což ten lístek?“

„Jaký lístek?“

„Tiše, ani slovo dále!“

Baron K. chtěl se právě již na své místo odebrati, aby mne zastřelil, když se tu za nedalekým křovím ozvaly lidské hlasy. Byli to žandarmové.

„Pane,“ zvolal na mne s opovržením baron K., „vy jste baba, vy jste si povolal na pomoc ozbrojenou moc!“

Utrpěv tuto urážku chtěl jsem se na svého odpůrce vrhnouti; ale žandarmové zakročili mezi nás a zadrželi mne, až odpůrce můj s oběma svědky odejel.

Rozkvašen navrátil jsem se domů.

Když pak jsem se převlékal, vypadlo něco z jedné rukavičky — byl to ten neblahý lístek. Rozevřel jsem jej a četl:

„Drahý Příteli!

Přijďte si zejtra po 2. hodině odpolední pro podporu pěti set rublů pro ubohou rodinu, o kteréž jste mi onehdy vypravoval. Sebrala jsem tu částku mezi několika přítelkyněmi přispěvši arci sama také povinným dílem.

Očekávám Vás bezpečně.

Vaše oddaná

Hellada."

Po přečtení těchto řádků teprv vyrozuměl jsem, proč mne baron K. vyzval. Viděl mne se svou paní tančit, pozoroval mne dále, šel pak za mnou do postranní komnaty a vida, že vytahuju z damské rukavičky lístek, přistoupil po špičkách až za mne a podíval se mi přes rameno. Nemaje pak mnoho času, podíval se nejspíše jen na začátek lístku a na jeho konec a četl toliko slova: „Přijďte si zejtra . . . Očekávám Vás bezpečně. Vaše oddaná Hellada." Ostatní doplnila rychle jeho žárlivost.

A rukavičky?

Náležely krásné paní baronce; odložila je nespíše pro nějakou vadu a komorná prodala je obchodnici na divadelním náměstí. Lístek uvázl v nich — nepochybně uschovala jej do nich paní baronka, byvši někým překvapena.

„Parbleu!" zvolala Anetta, když jsem jí psaníčko a baronovu navštivenku ukazoval, „toť paní baronka z Tverského boulevardu, pro kterouž pracuji. To je něco jiného! Kdybyste mi byl ty dokumenty hned na počátku rozmluvy ukázal, byla bych vám řekla, abyste se nedivil tomu, co se vám přihodilo. Její muž je tak žárlivý, že nestrpí ani, aby jí někdo jakékoliv pozornosti prokazoval. Tak, tak! On viděl vás *se svou* paní dvakráte tančit a byl ihned přesvědčen, že má právo *prohnati* vám hlavu kulkou."

„A baronka, co soudíte o té, chloubo všech brunetek?"

„Baronka?" opakovala po mně Anetta a dělala jakoby byla na rozpacích. „Baronka? Eh, neptejte se mne! . . . Anděl, toť se ví, že anděl. Její muž je potřeštěný „mouřenín benátský" a já jsem husa, že s vámi o takových věcech mluvím. Jděte, vraťte jí ty rukavičky a přesvědčíte se, že mluvím pravdu!"

Tato z části rozpačitá a z části ironická odpověď mé bystré sousedky zviklala na chvíli moje příznivé o baronce mínění, ale jen na chvíli, neboť lístek byl očividně naprosto nevinný a já uznal jsem po krátké rozvaze, že jest mou povinností, abych lístek baronovi odevzdal a *takto* celé nedorozumění rozptýlil.

Odpoledne byl jsem u něho. Byl velice překvapen a mračil se. Ale když byl lístek přečetl, povstal a padl mi kolem krku. Pak zavolal svou paní a vypravoval jí se smíchem, jaký se to z něho stal Othello.

při objevu tom pocítil uvnitř jakousi tichou radost, podobnou asi pocitu, jejž působí v nás objevení nádherného květového kalichu v listnaté houšti anebo zářící perly v rozevřené škebli. Bestužev hleděl dále na děvu, kteráž byla zatím oči sklopila, a čím více postavu a tvář její obzíral, tím volněji stávalo se mu u srdce. Zkrátka: v Bestuževu procitl znovu týž pocit, jejž si v hrudi byl odnesl ze schůzky v maškarádě kupeckého klubu a kterýž potom mocnější láskou k Heleně Pavlovně byl udušen. — „Což aby zde ti byla náhrada?!“ vynořila se nejistě ale svůdně, jako květ vodní růže ze zmítaných vln jezera, plachá otázka z hlubin zkaleného citu. Zvláštní jakési teplo projelo mu při tom údy a ruce jeho rozechvěly se, jakoby již již vztáhnouti se chtěly, aby tu luznou krasavici schvátily a na jeho nepokojně bušící srdce mocně přitiskly. Ale v tom vynořila se, zase jako ondy po schůzi v maškarádě, z potlačeného citu před vnitřní zrak jeho podoba Heleny Pavlovny, usmívající se pod bohatou slzou v modrém oku, a opět byl záchvat lásky k Agrippině zaplašen. Mocnější a dodejme: také čistší pocit naplnil na chvíli jeho nitro, ale zaplašiv vznikající lásku cizí, rozplynul se zase a zůstavil hraběti trapnou prázdnotu, kterouž ihned zase naplňovati se jaly dřívější nejistota i bolest.

Agrippina, pozvednuvši jen chvilkami a plaše zrak na Bestuževa, zpozorovala bystrým hledem svým změnu, kteráž se na něm prvé jeviti začala a zaplesala uvnitř nemalou radostí. Že potom hrabě zase do dřívější neutěšené nálady se vrátil, nic ji nemrzelo; duchaplná ta žena byla si příliš dobře vědoma těžkosti úkolu, jejž provésti chtěla a neočekávala tudíž nikterak, že rázem snad nazpět dobude toho, co jednou již úplně bylo ztraceno. Jí šlo především o to, aby vznítila v Bestuževu jiskru třeba jen smyslné lásky k sobě a jiskra ta objevila se nad očekávání brzy; proto byla Agrippina potěšena a oddávala se ihned dobré naději v šťastný výsledek.

Než zase znova odpoutati se mohl hovor, kterýž byl na obou stranách bezděčně uvázl, dojel kočár k domu bankéře Kostromského, Agrippina vystoupila a hrabě odporučiv se do další přízně krásné dámy odejel rychle domů.

Druhého dne ráno, když v domě všechno již svým obvyklým spůsobem se zaměstnávalo, vyšla Agrippina Michajlovna ze své ložnice, zaměřila přímo ke komnatám Heleny Pavlovny a dala se ohlásit. Komorná vrátila se okamžitě a oznamujíc, že paní baronka, ačkoliv jaksi churava jest, přece s radostí ji očekává.

Helena Pavlovna, bledá a s očima od pláče a bdění zarudlýma, seděla v ranním obleku ve vysokém křesle a opírala si hlavu loktem o stolek držíc v prstech bílý kapesní šátek, jejž často na oči si tiskla, jakoby se jím chladila. Když byla Agrippina do dveří vkročila, povstala Helena kvapně, aby jí v ústrety pospíšila, ale nohy pod ní klesaly, tak že jen s těží několik kroků popojíti s to byla. Agrippina vidouc, kterak Helena Pavlovna rozčilením a patrně i bolem je schvácena, zachvěla se; ale potlačila brzy ten plachý dojem soustrasti a podávajíc švegruši ruku pravila vlídně a vesele, jakoby žádné změny na ní nepozorovala:

„Dobré jitro, má drahá! Měla bych se ptáti, jak jsi se vyspala,

ale to byla by zbytečná otázka — v takový den nespí asi nikdo klidně. Zda-li pak jsi uhodla, milá Helenko, proč asi přicházím?"

Helena Pavlovna nutíc se do úsměvu, odpověděla měkce:

„Tvá návštěva sama jest mi tak vzácná a milá, že mi nikdy ani nenapadá ptáti se, proč asi přicházíš. Děkuju ti za tvou laskavost a prosím, abys se mnou se posadila."

Obě dámy se usadily a Agrippina předstírajíc mysl veselou a ničím nepodjatou pravila:

„Tedy se nezeptáš, co ti spůsobilo potěšení atd.? Vrtíš hlavou — nuže dobrá; nejspíše jsi prvé již uhodla. Pakli jsi neuhodla, věz tedy, že přicházím, abych ti ku včerejšímu zasnoubení blahopřála."

Helena Pavlovna sebou trhla a tvář její obestřel zase smutek.

„Buď milosrdná, Agrippino," odtušila prosebně, „a nerozrývej mi srdce ještě krutým výsměchem!"

„Jak že, milosrdenství, krutý výsměch?!" tázala se Agrippina na oko udivena a překvapena. „Jak tomu mám rozumět? Což nebyla jsi včera slavnostně prohlášena za vyvolenou mého bratra?"

„Ovšem," přisvědčila smutně Helena Pavlovna; „avšak tobě, milá Agrippino, nemůže býti tajno, jak mne to prohlášení — překvapilo!"

„Zase něco! Tedy ke všemu ještě překvapení!" smála se Agrippina. „Ale Helenko, zač mne to považuješ? Za naivní-li děvčátko, že o překvapení mi povídáš při zasnoubení. Kdyby to bylo teprv vyznání lásky — to prý někdy skutečně překvapuje, ale zasnoubení! Toť přece již veselé prohlášení šťastně docílené shody."

Helena Pavlovna upjala na Agrippinu tázavě zraky, jakoby rychle vyzkoumati chtěla, mluví-li z ní přetvářka anebo skutečná věci neznalost. Méně dobromyslná žena byla by ihned věděla, co soudit; ale Helena Pavlovna bála se zrovna, považovati někoho za neupřímného a úkladného, dokud o tom nenabyla úplné jistoty. Proto zůstala i nyní vůči Agrippině na rozpacích.

„Ty tedy skutečně myslíš, Agrippino, že se tvůj bratr ohledně zasnoubení se mnou dohodl?" tázala se s opravdivým udivením.

„Nejen že to myslím, jsem o tom přesvědčena," odvětila pevně Agrippina. „Což pak je vůbec možné, aby se něco podobného stalo *bez vědomí* hlavní osoby, jíž se týče?"

„Považuješ to za nemožné, a máš před sebou hotovou událost," pravila s povzdechem Helena Pavlovna. Dovedeš si nyní představit, jak mne prohlášení tvého bratra překvapilo a zároveň také sklíčilo, ježto nebylo před hosty možná za žert nebo ukvapení je prohlásit."

„Heleno Pavlovno!" zvolala patheticky Agrippina. „Ty naplňuješ mne vždy větším úžasem — tedy bratrovým prohlášením nebyla jsi jenom překvapena, nýbrž i sklíčena?! Má drahá, ty mne děsíš? Což ho nemiluješ?"

Helena Pavlovna vtiskla šátek do očí a tiše zalkala. Nazvednuvši pak hlavu, pravila smutně:

„Agrippino, jsi-li schopna soucitu pro ubohou švegruši, netvař se tak nevědomou. Tvé otázky bodají mne tím bolestněji do duše, čím více mám důvodů myslit, že aspoň záležitosti mého srdce ti nejsou tajemstvím. Co tvého bratra se týče, víš zajisté, že ho mám ve velké

vážnosti i úctě. Vím, že je muž šlechetný a že dobře se mnou smýšlí a jsem mu proto z duše oddána; ale to všechno není, milá Agrippino, ... láska, kteréž on si žádá a kteréž k manželství nevyhnutelně jest potřebí ...“

„Tak se tedy věci mají!“ vpadla jí do řeči Agrippina s veselejší již přetvářkou. „Má roztomilá švegruše má tedy jen jakési pochybnosti svědomí, bojí se, že bratra mého žádoucí měrou neoblaží, poněvadž necítí již toho mocného plápolu, kterýmž jí druhdy nitro rozehřívala — první láska. Má drahá! Nemáš-li jiných důvodů, tyto pochybnosti rozplynou se ti v klidnou spokojenost hned při svatební hostině. Cítíš-li pro bratra, co právě jsi řekla — a já o tom nikterak nepochybuji — buď jista, že to k šťastnému manželství úplně dostačuje. Zakusila's již manželského stavu a můj bratr je vdovec; nejsem arci sama z toho zkušena, ale mám pevně za to, že k druhému sňatku není již potřebí toho zápalu a opojení, kteréž se při prvním samy sebou dostavují, předpokládaje ovšem, že jest to vůbec sňatek z lásky. Ostatně víš přece, že se i na ponejprv uzavírají sňatky tak zvané rozumové a konvencionální a že jsou i zde nešťastná manželství jen řídkou výminkou. Při druhém sňatku je nebezpečí zajisté mnohem menší a v našem případě, myslím, není vůbec žádného. Znáš mého bratra, jeho povahu, mrav i spůsob života zcela zevrubně a přiznáváš se, že si ho velice vážíš; také on zná tebe, jako svoje svědomí, a miluje tě; oba jste již zvykli žíti týmž spůsobem v jednom domě — jakáž pak může se státi nepříznivá změna, podáte-li si ruce k sňatku?“

Helena Pavlovna vyslechla tato poslední slova zase majíc šátek do očí vtlačený, aby švegruše její neviděla, že slzy neodolatelnou silou z víček se jí tlačí.

„V tvých slovech je mnoho pravdy, přítelkyně drahá,“ pravila s povzdechem, když byl ochotný batist ty hořké plynoucí perly jejich očí vypil; „avšak jest síla v nitru člověka, která všem rozumovým důvodům se rouhá a kteréž člověk celý podlehá. Agrippino moje! Srdce mé ti nedává za pravdu!“

„To srdce je prostě znepokojeno a chvěje se nevědouc proč; což nevíš, že srdce nepokojně bije a jako úzkostí se svírá, i když strach na ně doléhá i když rozkoš velká ho čeká? Hlas srdce jest vůbec nejasný a často mýlí; avšak proto máme rozum, abychom mýlky se vystříhali a nepokoj svůj ovládali. Ztiš se tedy, má přítelkyně drahá, přemoz pevnou vůlí všechny obavy, pohleď jasným okem do budoucnosti, kteráž se ti nabízí, a seznáš, že je utěšená! Vždyť ti přec nebude za těžko rozloučiti se se svým vdovstvím?!“

„Ne, nemohu, duše drahá!“ zase Helena Pavlovna. „Ty nechápeš zajisté, co právě v duši mé se děje, sice bys asi jinak mluvila ... Nemohu ... A přece, toť vrchol nesnáze, nemám odvahy, abych to tvému bratrovi zpříma řekla ... Děsím se, že by ho to zabolelo, nebo urazilo, nebo na mne rozhněvalo. Budu musit všechnu sílu napjat, abych mu aspoň písemně odřekla.“

„Neukvapuj se v tom, Heleno!“ napomínala důrazně Agrippina. „Bratr můj miluje tě s vroucností, jakéž věk jeho jen schopen jest a nemá toužebnějšího přání, než učiniti tebe paní svého domu. Z cho-

vání tvého čerpal dosud tajnou naději, že ochotně svolíš k jeho nabídnutí. Strhla bys ho s devátého nebe, kdybys hned nyní mu odřekla; kromě toho nezapomínej, že tě — třeba samovolně — veřejně za svou nevěstu již prohlásil! Ukvapeným odmítnutím rozryla bys bolestně jeho duši a uvrhla bys ho do trapných rozpaků i vůči veřejnosti. Nezapomínej také, že bys se dala nerozvážným odřeknutím do úst veřejnému klepu, a toho jest se každá žena povinna vystříhat. To všechno-li uvážíš, dospěješ nutně k přesvědčení, že nesmíš pásmo násilně přetrhnouti. Opanuj se, buď klidna a dopřej nám i sobě času, abychom společnou prací a společnou shodou vše ku šťastnému dovedli cíli a konci. Odlož své rozhodnutí aneb aspoň prohlášení svého posledního slova na pozdější dobu; vždyť průtahem sama nic nemůžeš ztratit, ale ovšem s námi všemi mnoho získat. O jedné věci nesmíš pochybovati, a ta jest: že my všichni v tomto domě upřímně a opravdu přátelsky s tebou smýšlíme žádajíce tobě jen dobrého. Zejmena já byla bych šťastna, kdybych ti o tom podati mohla důkaz co nejskvělejší. Snad tomu tak zcela nevěříš, ale bohdá se přesvědčíš. Nuže, abychom dospěly přece k nějakému usnešení, činím ti tento návrh: ty odročíš konečné rozhodnutí na pozdější dobu a neprojevíš se (dokud společně opět se nesmluvíme) ani ústně ani písemně nikterak mému bratrovi; já pak zavazuji se, že s bratrem promluvím a od něho slib vymohu, že se ti, dokud sama k tomu svolení nedáš, také nikterak ani slovem o tom nezmíní, co se bylo přihodilo a co s tebou zamýšlí. Vše půjde, jakoby se nic nebylo událo. Tím časem pak budeme se pravidelně umlouvat a musil by sám ďas v tom vězet, aby se důvtipu dvou mladých a bystrých žen nepodařilo šťastně rozuzliti i takovouto zápletku. Pamatuješ se přece, že jsme teprv nedávno společným úsilím zmařily smluvený již sňatek hraběte Bestuževa s Natalií, a myslím, že nelituješ svého v té věci účastenství."

Bledou tvář Heleny Pavlovny přeletěl při těchto posledních slovech slabý purpurový nádech a oči její se bezděčně zajiskřily. Zdálo se, že považuje ona slova za úmyslnou narážku a že si tu narážku vysvětluje způsobem příznivým. Neboť když se byla ještě malinko rozmyslila, podala odhodlaně Agrippině ruku a pravila hlasem jakousi důvěrou již trochu povznešeným:

„Uznávajíc tvé důvody, přijímám návrh tvůj a slibuji, že přesně podle něho se zachovám."

„Tak tě slyším ráda a vidím!" zvolala povstávajíc s pohovky radostně Agrippina a přistoupivši těsně k Heleně Pavlovně, hladila ji po čele a domlouvala něžně: „Pryč, dušinko, se všemi chmurami a se vší nedůvěrou! Přišla na tě ovšem nová zkouška, ale tu zkoušku uložila ti jen láska k tobě a důvěřuj, že zase jen láska k tobě šťastně k cíli tě dovede!"

„Jak jsi dobrá!" zvolala citem překonána dobromyslná Helena a klesla Agrippině kolem krku.

Chvíli držely se v objetí a pak se rozešly.

Agrippina odebrala se na to ihned do kabinetu svého bratra, neboť dověděla se od služebných, že baron za krátko odjede a teprv pozdě večer vrátiti se hodlá. Pobyla u něho asi půl hodiny a když byla barona, což dříve nikdy se nestávalo, až ke schodům doprovodila

a pak nazpět ke svým komnatám se vracela, zpozorovala u okna stojící komorná Lisetta, že si Agrippina radostně rukama zamnula. To bylo něco nevídaného a Lisetta položila ukazováček pravé ruky významně na špičku svého pikantního nosíku.

* * *

Asi ve tři hodiny téhož dne zastavily se před domem bankéře Kostromského sáně a z nich vyhoupl se svižně hrabě Bestužev.

„Je baron Kostromskij doma?“

„Není, milosti!“ odpověděl švejcar; „o polednách odejel a vrátí se až v noci.“

„A baronka Helena Pavlovna?“

„Je doma, ale nepřijímá návštěv; je churava.“

„Což baronessa Agrippina Michajlovna?“

„Doma a zdráva.“

Bestužev odložil kožich a kožichové galoše a již vznášel se po schodech nahoru.

Agrippina přijala ho ležíc v elegantní domácí toilettě na žlutém damaškovém divanu. U hlavy měla malinký sloupkový stolek ze žlutého zimostrázového dřeva, s koflíkem čaje, krabičkou cigaret, zápalkami a popelníčkem. Vedle stolku stál taburet a na něm leželo několik čísel různých novin ruských a francouzských. Agrippina kouřila dlouhou tenounkou papirosu, odfukovala graciosně modravé kotoučky dýmu a odkládala zvolna „Moskovskija Vědomosti.“ Když byl Bestužev do komnaty vstoupil, povstala, popošla mu vstříc a nabídnuvši mu vedle divanu křeslo, pravila:

„Dovolíte, pane hrabě, abych se poněkud pohodlněji zase na pohovku posadila?“

„Prosím, bez okolků!“ odtušil dvorně Bestužev. „Madame de Rambouillet nepřijímala své hosty a přátele jinak, než ležíc na pohovce. Od té doby má každá duchaplná dáma nepochybné právo zůstati při kterékoliv návštěvě ve své nejmalebnější poloze.“

„Děkuji za laskavé dovolení, jehož použiju jen z polovice,“ prohodila s úsměvem a lehkou úklonou Agrippina a spustila se zvolna do rohu šikmého opěradla na divaně, tak že na polo seděla a na polo ležela.

Po řadě formálních otázek a odpovědí, jakéž při podobných schůzkách a návštěvách z počátku obyčejně se pronášejí a žádné věcné důležitosti nemívají, pozvedla se Agrippina, opřela se levou rukou o stolek a pravila:

„Pane hrabě, zapomněla jsem vám prvé říci, že jsem z vaší návštěvy velice potěšena, a vy jste tu poklonu zajisté bolestně pohřešoval. Nuže, zde ji máte; avšak není to poklona, nýbrž slovo upřímné. A nyní, po upřímném tom vyznání dovolím si otázku, pro kterouž abyste se na mne nepohněval, snažně prosím: pane hrabě, přišel jste jenom proto, abyste mi potěšení své návštěvy učinil, anebo ještě za jiným účelem?“

„Abych pravdu děl,“ odtušil Bestužev, „přivedla mne sem dvojí touha: předně abych vás zase uviděl a vaší krásou i vaším duchem se potěšil, a za druhé, abych vás o něco požádal....“

„Věděla jsem to!“ prohodila vlídně a s úsměvem Agrippina. „Nuž, prosím, čím mohu vám sloužiti?“

Bestužev stal se jaksi rozpačitým a nemohl dlouho k věci proniknout, z čehož Agrippina očividně se těšila. Ale posléz zmužil se opět a pravil:

„Abych krátce a upřímně pověděl, přišel jsem optati se vás, spanilá Agrippino Michajlovno, jak se má vlastně záležitost Heleny Pavlovny a vašeho bratra. Nepochybuji, že jste se o všem již náležitě informovala, a vaše dosavadní laskavost dává mi naději, že nezamlčíte přede mnou, co vám samé zajímavo, ne-li důležito bylo zvědět.“

„Povím s největší radostí, co vím,“ odpověděla Agrippina vážně; „avšak upozorňuji vás hned předem, že celá zápletka ani mně dosud není jasná. Na kolik jsem vyzkoumala, zdá se, že Helena Pavlovna bratrovým prohlášením zasnoubení skutečně byla překvapena, to jest, že veřejného prohlášení ještě aneb vůbec neočekávala; avšak naproti tomu soudím z nejednoho důvodu, že měl bratr jakési právo Heleně ono překvapení spůsobit, neboť jisto je, že jí už dříve sňatek nabídl a že ona výslovně neodřekla. Rozumím-li dobře celému poměru, má se věc takto: bratr můj miluje Helenu Pavlovnu a chce ji stůj co stůj dostat za ženu; Helena pak rozpakuje se a rozmýšlí, jakoby se nemohla v srdci a vůli rozhodnouti mezi bratrem mým a — někým jiným.“

Při těchto slovech podívala se Agrippina ostře na hraběte a tento sklopil rozpačitě oči. Pak doložila ještě:

„Vůbec vidím, že je Helena Pavlovna povaha hamletovská — „být či nebýt“, vzít či nevzít, toť u ní věčná otázka, a kdybych chtěla býti zlomyslnou, mohla bych dodati, že ji asi mrzí a do rozpaků uvádí, že nemůže dostat o b a své ideály.“

Bestuževa poslední tento výrok patrně zarazil.

„Agrippino Michajlovno,“ pravil vážně, „co právě z krásných úst vašich vyšlo, je přec toliko vtip?“

„*Považujte* slova má zač chcete, a libo-li vám, přemýšlejte *o nich dále.*“

„Nač tu přemýšlet, když víme, že je Helena Pavlovna třeba nerozhodná, jak myslíte, ale přece dáma přísných zásad!“

„Nechme ty zásady, milý hrabě,“ povzdechla si Agrippina, „a mluvme o něčem jiném! Anebo, abychom se pak přece nehádali, přečtěme si něco. Mám zde několik čísel pařížského žurnálu „Figaro“ a v jednom z nich našla jsem zajímavý feuilleton — kdybyste měl dosti trpělivosti, přečtla bych vám tu historku.“

„Jsem velice napjat a děkuju předem již za vaši ochotu.“

Agrippina povstala s divanu, popošla k svému psacímu stolku a vrátila se za chvilku s dotyčným číslem „Figara.“ Pak usadila se *opět do* rohu divanu a rozevírajíc list pravila:

„Než čísti začnu, musím připomenouti, že jest to dopis z Moskvy a že příběh, který se tu vypravuje, až na některé maličkosti skutečně se udál.

Tedy poslyšte:

Z upomínek na ruský Jerusalem.

Za svého pobytu v Moskvě bydlel jsem na nábřeží pravého břehu řeky Moskvy, zrovna naproti Kremlu. Z bytu mého byla na tři strany rozkošná vyhlídka: na zlatem zářící kupule a báně kremlevských chrámů, na carské dvorce a bílou věž Ivan Veliký, kteráž jako bílý stožár nad Moskvou k nebi trčí, na levo od Kremlu na votivní chrám Spasitele, uvnitř ještě nehotový, jehož obrovských pět zlatých bání na mnoho mil cesty jako pět velikých hvězd jasně září, na pravo na dlouhý tok řeky a mosty a věčné hemžení pobřežního lidu, na malebné skupiny vzdálených domů a celý les kostrbatých vížek.

Byt můj byl tudíž příjemný. Avšak největším jeho půvabem byla malá, roztomilá sousedka v čistých kartounových šatech se sněhobílým tylovým čepečkem na rozkošné hlavince . . . svěží jako jaro, čilá a šumná jako šampaňské, zkrátka děvče k pomilování. A jmenovala se Anetta!

Jednoho dne vrazil jsem bez dechu do jejího pokoje. „Drahá sousedko, jsem zneuctěn, ztracen — ve vás je všechna má naděje!“

„Můj bože, co pak se stalo? Čeho si přejete, mluvte: co pak vám schází?“

„Nejrozkošnější všech brunetek, vidíte mne v černém fraku a bílé vestě; jsem pozván do plesu, mám býti představen vysoce postavenému muži, na jehož protekci mně, jakožto cizinci, nad míru záleží. Jevila se mi ta nejlepší naděje, ale všechno je ztraceno!“

„Proč pak?“

„Podívejte se jen . . . nemám žádných rukaviček, žádných světlých rukaviček!“

„A žádných peněz?“

„Ani kopejky. Přišel jsem se vás optat, zda-li byste . . .“

„Já!“ odvětila Anetta, „včera vydala jsem poslední griveník v Sokolnikách.“

„Co si teď počnu? Bez rukaviček do společnosti nemohu, a přec závisí na tom snad má celá budoucnost!“

V tom Anetta radostně vykřikla.

„Už to mám!“ zvolala. „Znám obchodnici v toilettních věcech na divadelním náměstí, ta kupuje od komorných z velkých domů šaty a vůbec toilettní kusy jejich velitelek.“

„Nuž a . . .?“

„Nuž, ta má jistě také rukavice.“

„Světlé?“

„Ovšem že světlé! Ukažte, máte velkou ruku? Na štěstí nemáte. Výborně. Doběhnu bez prodlení ku své známé a pak půjdete vesele do plesu, vy nedbalý kudrnáči!“

To pověděla a se zvonivým smíchem v ústech zmizela. Jak byla hezká! Avšak nevypravuji o ní, nýbrž o světlých rukavicích. Za hodinu byl jsem v domě velkokupce M. a měl jsem — o blaženosti pozemská — bílé rukavičky! Dvě hezké, malé, líbeznou voňavkou napuštěné rukavičky, do kterých jsem ale přese všechno namáhání ani všech pět prstů

vtěsnati nemohl, tak byly malinké. Co dělat! Nemoha jich obléci, držel jsem je prostě v ruce, čímž etiketě zadost bylo učiněno. Ale v tom přistoupila ke mně paní M. a pravila:

„Což, pane, netančíte?"

„Netančím, madame."

„Ale toť zločin na povinné dvornosti páchaný. Mladí lidé tančí všichni a vy nesmíte činit výminku. Aspoň nikoliv u mne! Netroufáte-li si snad některou dámu k tanci vyzvat, učiním to za vás. Zde —" doložila paní M. uchopivši mne za ruku a zavlekši mne takřka násilně k jednomu křeslu — „zde jest dáma, kteráž vám dovolí, abyste s ní tančil."

Dáma, ku kteréž mne paní M. dovedla, byla nad míru krásná. Jak hedbáv měkká bílá pleť, ohnivé, jak černé diamanty jiskřící oči, rajská ústa a kolem nich úsměv, kterýž by s to byl člověka o rozum připravit. To byla má tanečnice.

„Má drahá," pravila paní M., „tento pán prosí tě o tanec!"

Krasavice povstala, uklonila se vlídně a já — musil jsem tančit, a k tomu ještě bez rukaviček. Dělal jsem sice zoufalé pokusy, abych do svých rukaviček se dostal, ale marně."

„Vaše rukavičky jsou trochu těsné," pravila se smíchem krásná tanečnice, „pochybuju, že je obléčete."

„Madame," koktal jsem, „odpusťte, jsem celý bez sebe."

„Co je mi do toho?" zasmála se opět a pravila: „Nemučte se a pojďte bez rukaviček do sálu, vždyť si vás nikdo nevšimne!"

A takž jsem tancoval, opojen rozkošným dechem své tanečnice a zapomněl docela na své těsné rukavičky.

Ale když polka dozněla, vzpomněl jsem si ihned zase na ně a vyprostiv se od krásné dámy, spěchal jsem rychle do jedné z postranních komnat a usadil se tam do výklenku. Tážete se proč? Protože jsem byl prvé, strkaje prsty vší silou do rukavičky, v ní malinké psaníčko nahmatal. To psaníčko vzbudilo nyní ve mne neodolatelnou zvědavost. Vyňal jsem je z rukavičky a obrátiv se zády ke vchodu, rozevřel jsem je. Mělo zlatou korunku a monogram — však ten nesmím *vyzradit* — a bylo psáno ženskou rukou. Již chtěl jsem lístek čísti, *když se* za mými zády objevil vysoký muž s marcialním vzezřením. *Podíval* se mi přes rameno a pravil:

„Zde jest, pane, moje navštívenka."

„Co s ní?"

„Ráno o sedmé hodině v háji Sokolnikách. Šavle i bambitky budou připraveny. Také o svědky sám se postarám."

„Ale, pane . . . co to má . . ."

„Tiše! Žádný nepokoj, smím-li prosit. Tedy ráno o sedmé!"

Měl jsem vyzvání na krku a nevěděl jsem ani proč. Podíval jsem se na visitku a jméno souhlasilo s monogramem psaníčka. Začal jsem *tušiti* jakousi souvislost a chtěl jsem opět lístek si přečísti. Ale opět *bylo tomu* zabráněno, a sice překazila mi tentokráte čtení moje krásná tanečnice, kteráž byla přišla, aby mne k menuetu odvedla.

Zase tančil jsem s velikou rozkoší a zase dozněly zvuky hudby; a sotva že byly dozněly, napadlo mi opět osudné, dosud nečtené psa-

níčko, pro kteréž jsem byl vyzván. Nedočkavostí puzen, vyňal jsem je z rukavičky ještě před svou tanečnicí, abych konečně seznal jeho tak nebezpečný obsah.

„Pane,“ oslovila mne moje krásná dáma, spatřivši lístek, a hlas její zněl měkce, prosebně, „pane, prosím vás, buďte velkodušným.“

Podíval jsem se na ni s úžasem.

„Co tím chcete říci, madame?“

Přistoupila chvějíc se ke mně a zašeptala:

„Vy víte všechno. Doufám, že tu novinku po celém salóně nerozhlásíte.“

„Nerozumím ničemu; prosím, madame, abyste mi dovolila....“

„Nikoliv, pane, zde nelze!“

„Ale čeho si vlastně, madame, přejete?“

„Buďte velkodušným a schovejte ten lístek.“

Byl jsem tou rychle vystřídanou rozmluvou všecek pomaten a zastrčil jsem ani slova již nemluvě záhadný lístek zase do rukavičky. Stal jsem se patrně obětí jakési škádlivé náhody, ale nemoha nitky její se domysliti, oddal jsem se s resignací přímo zoufalou krouživé rozkoši tance. Když od tance jsem ustal, bylo již šest hodin. Chvíli na to opustil jsem salón, ale nikoliv bez překážky a svobodně. Na schodech zastavil mne muž s bohatě vyšívaným pláštěm, zpod něhož šarlatová livrej vyzírala.

„Jste vy, pane, tanečník, který o půl noci v rohové komnatě lístek četl?“

„Ten jsem.“

„Pak prosím, abyste mne následoval. Podivný muž ten dovedl mne ke kočáru, jenž před domem čekal, a otevřev dvířka, vstrčil mne uctivě, ale velmi důrazně dovnitř. V kočáře seděl již onen vysoký muž, který mne byl vyzval a s ním ještě dva páni, všichni s lesklými řády na prsou... Porozuměl jsem ihned situaci a čekal jsem trpělivě, jak se mnou ti tři dále naloží. Přijeli jsme do Sokolnického háje.

„Vezmeme šavle nebo bambitky?“ otázal se mne můj tyran, baron K.

„Ale dovolte mi, pane, proč pak se mám vlastně s vámi bíti?“

„Pane,“ odpověděl přísně tyran, „budeme se do krajnosti bíti; avšak porušili bychom mrav i slušnost, kdybychom zde jen slovo pronesli, kterýmž by někdo třetí mohl býti kompromitován.“

„Dovolte,“ vykřikl jsem, svrchovaně již popuzen; „je-li kdo tímto příběhem kompromitován, jsem to já, kteréhož bez příčiny nutíte, aby se dal utlouci!“

„Bez příčiny,“ zařval zase můj odpůrce, „a což ten lístek?“

„Jaký lístek?“

„Tiše, ani slovo dále!“

Baron K. chtěl se právě již na své místo odebrati, aby mne zastřelil, když se tu za nedalekým křovím ozvaly lidské hlasy. Byli to žandarmové.

„Pane,“ zvolal na mne s opovržením baron K., „vy jste baba, vy jste si povolal na pomoc ozbrojenou moc!“

Utrpěv tuto urážku chtěl jsem se na svého odpůrce vrhnouti; ale žandarmové zakročili mezi nás a zadrželi mne, až odpůrce můj s oběma svědky odejel.

Rozkvašen navrátil jsem se domů.

Když pak jsem se převlékal, vypadlo něco z jedné rukavičky — byl to ten neblahý lístek. Rozevřel jsem jej a četl:

„Drahý Příteli!

Přijďte si zejtra po 2. hodině odpolední pro podporu pěti set rublů pro ubohou rodinu, o kteréž jste mi onehdy vypravoval. Sebrala jsem tu částku mezi několika přítelkyněmi přispěvši arci sama také povinným dílem.

Očekávám Vás bezpečně.

Vaše oddaná

Hellada."

Po přečtení těchto řádků teprv vyrozuměl jsem, proč mne baron K. vyzval. Viděl mne se svou paní tančit, pozoroval mne dále, šel pak za mnou do postranní komnaty a vida, že vytahuju z damské rukavičky lístek, přistoupil po špičkách až za mne a podíval se mi přes rameno. Nemaje pak mnoho času, podíval se nejspíše jen na začátek lístku a na jeho konec a četl toliko slova: „Přijďte si zejtra ... Očekávám Vás bezpečně. Vaše oddaná Hellada." Ostatní doplnila rychle jeho žárlivost.

A rukavičky?

Náležely krásné paní baronce; odložila je nespíše pro nějakou vadu a komorná prodala je obchodnici na divadelním náměstí. Lístek uvázl v nich — nepochybně uschovala jej do nich paní baronka, byvši někým překvapena.

„Parbleu!" zvolala Anetta, když jsem jí psaníčko a baronovu navštivenku ukazoval, „toť paní baronka z Tverského boulevardu, pro kterouž pracuji. To je něco jiného! Kdybyste mi byl ty dokumenty hned na počátku rozmluvy ukázal, byla bych vám řekla, abyste se nedivil tomu, co se vám přihodilo. Její muž je tak žárlivý, že nestrpí ani, aby jí někdo jakékoliv pozornosti prokazoval. Tak, tak! On viděl *vás se svou* paní dvakráte tančit a byl ihned přesvědčen, že má právo *prohnati* vám hlavu kulkou."

„A baronka, co soudíte o té, chloubo všech brunetek?"

„Baronka?" opakovala po mně Anetta a dělala jakoby byla na rozpacích. „Baronka? Eh, neptejte se mne! ... Anděl, toť se ví, že anděl. Její muž je potřeštěný „mouřenín benátský" a já jsem husa, že s vámi o takových věcech mluvím. Jděte, vraťte jí ty rukavičky a přesvědčíte se, že mluvím pravdu!"

Tato z části rozpačitá a z části ironická odpověď mé bystré sousedky zviklala na chvíli moje příznivé o baronce mínění, ale jen na chvíli, neboť lístek byl očividně naprosto nevinný a já uznal jsem po krátké rozvaze, že jest mou povinností, abych lístek baronovi odevzdal a *takto* celé nedorozumění rozptýlil.

Odpoledne byl jsem u něho. Byl velice překvapen a mračil se. Ale když byl lístek přečetl, povstal a padl mi kolem krku. Pak zavolal svou paní a vypravoval jí se smíchem, jaký se to z něho stal Othello.

Také baronka se smála a vysvětlila nám, co ten lístek znamenal, doloživši, že se jí ztratil a že musila napsati druhý.

„Ale jak pak jste přišel k mým rukavičkám?“ otázala se na nemilé moje překvapení.

„Já . . . já . . .“ drkotal jsem rozpačitě ze sebe . . . já jsem je našel!“ Manželé propukli v homérický smích, ale neptali se již dále. Od té doby býval jsem v baronově domě častým hostem a tu přišel jsem na stopu zajímavému tajemství, které však diskretně musím zamlčeti. Mohu toliko vyzradit, že onen lístek v barončiných rukavičkách byl přece jen tím, zač jej žárlivý manžel na první pohled považoval. Těch pět set rublů bylo jen smluvenou vývěskou, aby lístek nevzbudil podezření, kdyby náhodou do nepravých rukou se dostal. Avšak baronka kryla své strategické tahy tak opatrně, že mladému kapitánovi X. skutečně pět set rublů odevzdala, jež tento patřičně umístil.“

„Jak se vám líbí ta historka?“ tázala se Agrippina odloživši časopis.

„Je velmi zajímavá. Avšak pravila jste prvé, že se tu skutečně udála; nuže, nesmím zvědět, kdo by ta baronka byla?“

Agrippina podívala se pátravě na něho a prohodila pak jako mimochodem:

„Hellada se podepisovala a Helena se jmenovala.“

„Cože?“ vykřikl Bestužev a chtěl žádati za bližší vysvětlení, ale právě vešla komorná a zvěstovala, že přišli dva herci a jedna herečka od Larochovy společnosti, jež byl baron objednal a že prosí, aby byli předpuštěni.

„Ať vejdou!“ zvolala Agrippina a poklonila se hraběti na znamení, že jej propouští.

Hrabě opustil rozčilen její komnatu.

(Pokračování.)

ROZHLEDY
v literatuře, umění a vědě.

Česká literatura.

„Lipany.“ Truchlohra v pěti jednáních od Vácslava Vlčka. Národní divadlo v druhý slavnostní svůj večer bylo věnováno našim velikým vzpomínkám na století patnácté. Hrdinové a mučedníci češti z té věčně památné doby sestupují se v několik skupení. První z nich obsahuje trojici: Husa, Žižku a Prokopa Velikého. Rek kostnický a nepřemožený mstitel jeho už dávno nalezli oslavu svou v básnictví našem, zejmena v dramatické části jeho. Prokop Veliký zahájil vítězný vjezd národního ducha našeho do nového chrámu domácího umění dramatického. Věru, skvělá to postava, jejímžto jmenem jsme zasvětili dokonaný pomník národního znovuzrození svého! Tradice lidu už dávno oděla ji kouzlem básnickým; veliké dějepisné tajemství vznáší se nad posledním mohutným zazářením jejím. Užiti jí co střediska ve skladbě dramatické, byla myšlenka velice šťastná, cit a duch spěchali jí se zanícením vstříc. Básník nicméně nenazval truchlohru podle ní, nýbrž podle nejposlednějšího jeviště jejího života, podle místa katastrofy, osudné v dějinách netoliko husitství, nýbrž celého národa českého. „Lipany“ V. Vlčkovy mají hlavní a sice vznešeně tragickou myšlenku ze života Prokopova. Apoštol míru, hlasatel bratrství skončil co náčelník šiků válečných u prostřed bratrovražedné vřavy. „Oba jsme pláli tomu život posvětit, by blud a lež a pyšné násilí v prach byly svrženy, by člověk člověku jen bratrem byl a předně naše Čechy jednou obcí bratrskou.“

Tak hovoří Prokop se svou chotí Blaženou, přišed do Prahy, aby zde smířil všechny strany v jediný národ. A jak skončil? Pod sudlicemi strany panské u Lipan. — Velice tragický to spor mezi ideálem a skutečností, ano mezi vlastní vůlí a vlastním činem. Na tomto sporu básník vzdělal uměleckou skladbu plnou vzrušujících momentův, plnou úchvatných rozhledův a pravd dějinných, jež ne každému srdci českému mluví jazykem plamenným. Osnova děje vychází naskrze z jednoho podnětu, charaktery rozestavují se po stupních, po nichž vede cesta toliko k jedinému vrcholu, k Prokopovi. Dějepisné pravdy šetřeno v Lipanech s nejdokonalejší věrností, mravní povaha a veřejné působení osobností dějinných líčeny jsou tu se vší podrobnou znalostí věcí. Při tom pak básník byl stále pečliv i druhého úkolu svého: zidealisovati skutečnost a děj dávno minulý přisunouti k nám blíže přibásněnými stránkami kulturními a humanitními. Prokopova choť Blažena jest tu jaksi representantem onoho duchovního živlu, jenž ve věčně platném působení svém se přenáší s pokolení na pokolení. Proto byli bychom si přáli, aby její postava byla se dostala v truchlohře Vlčkově ještě více do popředí; mravní dualism, jehož Blažena a Prokop od počátku jsou vlastními představiteli, byl by je udržel ve své váze, i když v prsou Prokopových, ano i nad mrtvolou jeho válka zvítězila. — Všechny už chvalně

oceněné přednosti, ano výtečnosti dějepisných truchloher Vlčkových objevují se v „Lipanech" soustředěny. Plastičnost osob, důslednost děje, bohatá rozmanitost a průhlednost karakterův, lahoda mluvy a nade všechno ušlechtilý směr umělecký a mocný vzlet vlastenecký. Tyto vlastnosti zajisté odůvodňují hluboký a vážný dojem, jejž „Lipany" na divadelní obecenstvo naše spůsobily a jejž také ve čtenáři zanechají. Zvláštní scénickou a slovesnou dokonalostí vynikají jednání druhé a třetí; z osob vedle Prokopa a Blaženy nejvíce poutá k sobě naši pozornost Radoslav a Jarek. *S.*

Černohorské povídky. Od Josefa Holečka. Dílu II. sv. I. (Nákladem vlastním.) Po delší přestávce pokračuje Jos. Holeček ve vydávání svých černohorských povídek, jichž první svazek již přijat byl od obecenstva i kritiky s živou nelíčenou pochvalou.

A práce Holečkovy pochvaly té také plnou měrou zasluhují. Vypravujeť Holeček vábně a poutavě, každá jeho povídka založena jest na zajímavé romantické fabuli, svědčící o neobyčejně živé obrazotvornosti autorově; kraj a lid, na jehož půdě a v jehož klínu povídky tyto vyrostly, líčí Holeček živě a věrně; celým půvabným vypravováním prosvítá kouzlo bezprostředního názoru. K tomu druží se plynná lahodná dikce, která valně stupňuje příznivý sám v sobě dojem veškerých novelistických prací Holečkových.

V sešitu přítomném nalezá se obšírná povídka nadepsaná „Požár ve dvorech Ljubovičů", romantická to episoda z krvavých černohorských bojů za svobodu r. 1876. — Povídka tato, v níž soustřeďují se veškeré výše vzpomenuté půvaby tvoření Holečkova, náleží k nejzdařilejším zjevům novelistickým, k nimž dala až dosud podnět půda pobalkánská, vděčná tak, však v pravých svých půvabech málo dosud seznaná a vykořistěná. *O.*

Eduarda Herolda dějepisné novelly I. „Stavitel Karlova" (Matice lidu ročníku XV. číslo 3.). Eduard Herold jest pilným a obratným pěstitelem historicko-romantické naší minulosti, z jejíhož zlatého dna váží již po celou řadu let myšlenku za myšlenkou, motiv za motivem. Máme z péra jeho již několik spisů, jichž předmětem jsou poutavé romantické děje domácí; k nim druží se kniha tato, která jest prvním článkem celého cyklu, jenž následovati má ještě za „Stavitelem Karlova". Jak svědčí tomu již název sám, jest podkladem první této Heroldovy dějepisné novelly známá a častokráte již básnicky spracovaná historická pověst o staviteli pražském Bohuslavu Hedbávném, jemuž svěřena stavba světoznámé kopule pražského chrámu „na Karlově", smělé té obdivuhodné budovy, jejíž klenby pnou se do výše téměř bez opory jako vzdušný přelud.

Stavitel Karlova obral si za úkol rozřešení jednoho z největších architektonických problemů. Ač byl přesvědčen o neklamném zdaru smělé své myšlenky, nemohl přece překonati pout rozčilení, jež zmocnilo se jej, když přiblížil se osudný den, kdy kuple s neobyčejnou odvážností klenutá měla býti zbavena lešení a podpor. Okamžik ten byl pro něho tím významnější, že zdárné skončení díla mělo uvésti šťastného stavitele v náruč krásné nevěsty Anežky, jejíž ruka slíbena mu jen pro tento případ. — Pochybnost nad šťastným výsledkem byla při-

činěním nepřátel Bohuslavových i mezi dělnictvem tak vkořeněna, že nikdo neodvážil se sníti lešení pod zbudovaným již klenutím. Nezbývalo, než zapáliti je před očima vzácného shromáždění, jemuž přítomen byl též císař Karel IV. a krásná nevěsta stavitelova Anežka. Okamžik, jenž na to nastal, líčí spisovatel živě takto:

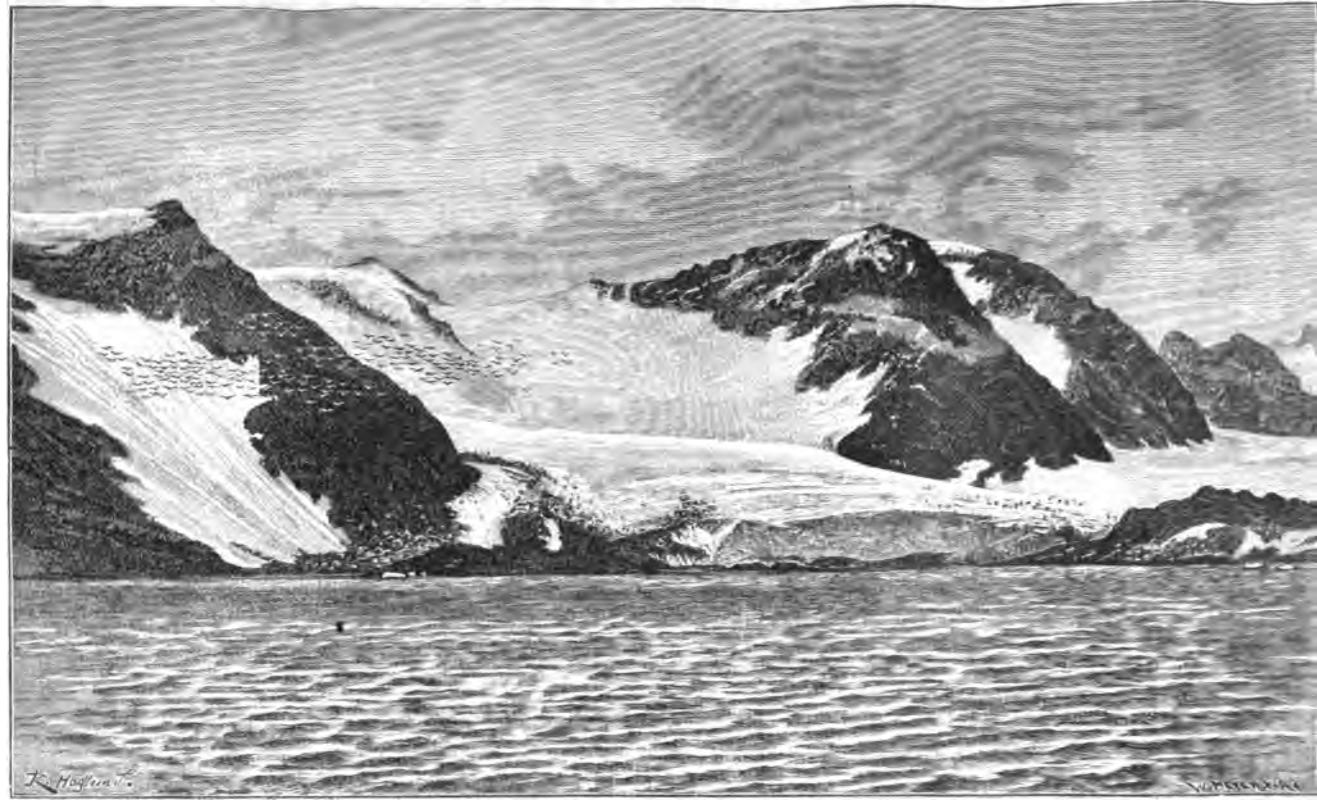
„Pod klenutím ozýval se praskot ohně. Již se vyvalil z kostela silnější a černější dým, brzy na to vyšlehoval prudší oheň oknem a pak bylo slyšeti silněji a silněji praskání a padání břeven, trámů a prken. Hrobové ticho panovalo vůkol a napjatost svrchovaná. Tu zavzněl hřmotný praskot ... „Kuple padá, stavba se boří, utíkejte“ znělo jako tisícerou ozvěnou a náramný zmatek nastal mezi shromážděním .... Po chvilce objevilo se, že byl to planý pokřik sosnovaný nepřáteli Bohuslavovými; neboť když vše utichlo, kouř se rozděloval a poznenáhlu mizel, ejhle — ve svitu slunečním viděti bylo ohromné dílo kuple neporušené.“

Bohuslav nedočkal se však šťastné této chvíle. Zoufaje nad domnělým nezdarem svého díla prchl právě v okamžiku, kdy nadšený dav chystal se propuknouti v jásání a „císař již zlatý řetěz v levici držel, aby jej šťastnému staviteli okolo šíje zavěsil a vytaseným mečem svatého Václava na rytíře pasoval. — Nevěsta Bohuslavova utrápena hořem vstoupila do kláštera. — Také Bohuslav oblekl v daleké cizině šat řeholní a vrátiv se po 30 letech do vlasti, nalezl smrt na hrobě drahé družky nešťastného mládí na hřbitově karlovském.

Samu v sobě jednoduchou tuto látku spracoval Herold živě i zajímavě, přičiniv k ní hojnost kulturně historických podrobností, které prozrazují vesměs solidní a svědomité studie. *M.*

Plavba Vegy kolem Evropy a Asie v letech 1878—1880, kterouž vykonal A. E. Nordenskiöld. Ze švédského jazyka překládá prof. V E. Mourek. (Nákladem F. Šimáčka v Praze.) — Dvě velikolepé a epochální výpravy námořské posledního desítiletí těšily se zvláštní pozornosti světové: objížďka korvety Challengera kolem světa, podniknutá nákladem vlády anglické na výzkum veškerých fysikálních poměrů oceanů a za druhé, obeplutí severních břehů Evropy a *Asie*, jež v roce minulém s výsledky skvělými dokonal slovutný přírodozpytec švédský Adolf Erik Nordenskiöld na lodi Vega zvané.

Kdo četl v jiném jazyce poutavé líčení cesty Challengerovy a obohatil tak značně vědomosti své o světech cizích, jistě nemile to nese, že literatura česká spokojila se pouze nepatrnými úryvky o výsledcích světové té expedice, uveřejněnými v tom kterém našem časopise; celistvé dílo o Challengeru nedostalo se bohužel našemu obyvatelstvu do rukou. A kdo v minulém třiletí bedlivě sledoval zprávy buď v anglické Nature, buď v Pettermannových Mittheilungen o významném a pro naše století bez odporu nejdůležitějším zeměpisném a i jinak výzkumném podniku Nordenskiöldově: ten věru již zpředu choval přání, aby spis o plavbě *Vegy* vyšel v úplném překladě českém. A přání to se vyplnilo. Dnes, kde obecenstvo české cestopisy jak vědeckými tak belletristickými živě se zabývá, kde zvláště české vypsání Holubovy africké výpravy svého ukončení dospívá — dnes již počátky výborného spisu Nordenskiöldova v pěkném překladu a bohaté úpravě dostaly se intelligenci české do

Hnízdiště potáplic krabových. (Ukázka illustrac.)

rukou, aby poznala, na jakou výši kosmopolitické vzdělanosti dospěl malý ten národ Švédů, že učené syny své vysílá k objevení nových zdrojů vědomostí zeměpisných a přírodovědeckých, že nákladné výpravy činí do končin dalekého severu, kam jen zřídka zarejduje veslo rybolovného Samojeda neb Čukče, kam však dosud nevstoupila noha badatele vědeckého.

Chceme v kratičkých rysech naznačiti průběh výpravy rovněž tak neohroženého cestovatele jako učeného přírodozpytce Nordenskiölda a jeho družiny, abychom seznali pravý význam expedice švédské a dů-

Polární kroj starého světa. (Ukázka illustrace.)

ležitost její pro veškerá odvětví věd moderních. Nikoliv dobrodružně a na zdařbůh vydal se Nordenskiöld na tuto epochální cestu, nýbrž pilně k ní se připravoval, vykonav již od r. 1875 šestero výprav pokusných sice, avšak rovněž pro vědu důležitých a to jednak na Špicberky, jednak na Novou Zemi, do Gronska a posléze 1876 s parníkem Ymerem k ústí Jeniseje. A takž po vzácných zkušenostech, jež plavbami a jízdami na saních v končinách polárních nabyl, odvážil se N. posléze pronésti domněnku, že severní pobřeží Asie nikterak nesouvisí trvale s ledy nejvyššího severu, nýbrž že v určitých dobách vody zdejší jsou otevřeny a že tak možno na loděch podniknouti cestu ze Švédska podél severního pobřeží asijského až do průlivu Behringova.

Takž položena otázka důležitá rovněž pro zeměpisce, jako veškery obchodní státy, na jejíž rozřešení od staletí s dychtivostí pohlíženo. Nordenskiöld odhodlal se otázku tu rozřešiti; těše se velikolepým podporám státním, hlavně pak krále Oskara, a nad to značné příspěvky obdržev ode dvou soukromníků pana Sibirjakova a dra. Dicksona, ihned upravil Nordenskiöld Vegu pro výpravu svou, opatřiv ji mužstvem odvážným a zvláštním štábem vědeckým, v němž nalézali se učenci švédští mladí sice, ale jmen ve vědě již zvučných. Nákladem pana Sibirjakova vypravena ještě zvláštní loď Lena, jež měla z počátku Vegu jakožto zásobná loď pro uhlí a p. až k řece Leně doprovázeti a mimo to — napřed vyslána — ledy a vody splavné prozkoumati. Jiné dvě lodi pana Sibirjakova Fraser a Express sprovázely výpravu až k řece Jeniseji,

Loparská akja. (Ukázka illustrac.)

kdež naloživše obilí tam připravené, zpět se navrátily. V červnu 1878 opustil Nordenskiöld přístav Karlskronský, ubíraje se se svou expedicí podél západního pobřeží norvéžského na sever. Živé účastenství nejen vlasti švédské, nýbrž i celého vzdělaného světa provázelo od té doby osud výpravy Nordenskiöldovy, jež dostavši se do vod arktických, ihned po celém jich rozsahu počala své výzkumné práce. Takž počíná živé a přesvědčivě psané líčení již národů severního pobřeží Ruska — poruštěných Bjormů a pohanských Samojedů, o nichž snad ani na Rusi dosud podrobných známostí neměli. Totéž platí o osamělých pronárodech Čukčů a Osťáků, jež dle zpráv Nordenskiöldových za nejsevernější obyvatele Sibíře považovati dlužno. Sotva Vega, propluvši Karským mořem a dále k východu směřujíc, podél břehů Asijských se brala, již bezčetná jí nebezpečí s přírodou arktickou hrozila. Ledovce a hory ledové, ba

i v ohromných massách nakupená tříšť lední přečasto zkázu přinášela celé výpravě, až i obavy po vlastech evropských rozšířily se, že Vega i se vším svým mužstvem úplně zničena. Však vítězně vymanil se dobře obrněný parník ze všech pohrom a stanuv v hostinných vodách u pobřeží Čukči osídleného, po delší dobu zde spočinul. A tehdy zase již v plné míře rozvinuta pozorovací a zkoumací činnost vědeckého štábu výpravního. Úchvatných a zcela nových sdělení dostává se nám o přírodních zjevech pobřeží dosud neznámých končin Sibiřských, o bohatém světě ptačích skal, o zakrsalé a přece tak zajímavé floře arktické, jakož i o velebné záři severní a jejích proměnách.

Veškeří členové štábu vědeckého práce se účastní: dr. Stuxberg neznámé formy zvířecí odkrývá pod tlustou korou lední a v mechovitých tundrách pobřežních, docent Kjellman v stejném směru bádá hlavně o lišejnících tamějších, poručík Palander seznamuje nás s nářečím Čukčů, — zkrátka vědecká činnost expedice jest úžasná, sbírky všech odborů se množí, Vega plní bedny své novinkami všeho druhu.

Když pak opět a opět unikla výprava četným nebezpečím a s obtížemi pronikla ledy objímající pás nejvýchodnější Sibiře, tu již blížil se okamžik, kdy vítězně mohla věda zajásati nad podnikem, jenž dosud k nemožnostem počítán. Vega pronikla do oceánu Tichého, Nordenskiöldova domněnka slavila své vítězství! Dr. *F. Vejdovský.*

Literatura polská.

Varšavské Kłosy, jeden z nejpřednějších illustrovaných týdenníků polských, přinesly v čísle vydaném dne 26. května na počest otevření „Národního divadla“ tuto vzletnou báseň, pocházející z péra Bronisława Grabowského:

Sám sobě.

(Čechům ku dni otevření Národního divadla.)

Přeložil O. M.

Aj! Vltavo, proč dmou se tvoje vlny,
proč dmou se vlny tvoje stříbropěnné,
co značit má ten ševel tajůplný,
jímž zvučí břehy kvítím ověnčené? —
Snad okouzlil tě zjev ten plný vděků,
jenž pyšné čelo dneska shlíží v tobě —,
záruka skvělá příštích šťastných věků,
již národ velký zbudoval sám sobě!

Kdo vystavěl aj! dóm ten mramorový,
kdo pokryl šperkem bájné jeho šaty,
kdo stuhou zlatou sepjal jeho krovy? —
Snad byl to velmož mocný, přebohatý?

Zajisté velmož! Bohat duchem, cností,
myšlenku nosí k hrdé čelu zdobě
a srdce zlaté v jarých prsou hostí,
ten svatyni dnes buduje sám sobě!

Lid jméno jeho — lid to proslavený,
ne dobyvatel bezcitný a chtivý,
ne pán to statků přenesmírné ceny,
ne zbojník, jehož cizí mozol živí:
Lid práce, plémě oráčů to klidné. —
Věk třetí tomu, v smutku, ve žalobě
co strádá, doufá — — a dnes přece shlídne
ovoce píle, jež pěstil sám sobě!

— — — — — — — — —
— — — — — — — — —
— — — — — — — — —
— — — — — — — — —
— — — — — — — — —
— — — — — — — — —
— — — — — — — — —
— — — — — — — — —

On pracoval a potem žhavým rosil
tu zemi otců; setřel slzu valnou,
cihelku zvolna po cihelce nosil
k budově krásné pro budoucnost dalnou.
Dnes oddech si, když miliony složil
ochotně v oběť v strastiplné době
a šťasten přece chvíle té se dožil,
kdy skončen pomník, jejž stavěl sám sobě!

Jak symból jaré lidu toho síly,
nad Vltavou ty chráme mramorový,
jak dub jsi rostl zvolna v trudné chvíli
ořerou denní, chudým grošem vdovy.
Dnes vyrostl jsi — na své pyšné čelo
jsi stuhu zlatou připjal ku ozdobě,
v triumfu kolem synové té země —
neb chrám ten národ zbudoval sám sobě!

A do svatyně Umën ku oltáři
se bratři sešli z daleka i blízka,
nadšení zápal v každé hárá tváři,
všech srdce tlukou, ruka ruku stiská.
Buď sláva Tobě lide z mrtvých vstalý,
ať Tvoje dílo v nejdalších let době
zůstane věčně pomníkem Tvé chvály,
pomníkem, jejž jsi zbudoval sám sobě!

Nová dramata ruská.

I.

(*A. N. Ostrovského: „Nevolnicy“. – A. N. Ostrovského a N. J. Solovjeva; „Světit da ne grějet.“ — A. N. Ostrovského a P. M. Nevešina: „Blaž.“*)

A. N. Ostrovskij jest nejen přední ale i nejplodnější dramatický spisovatel ruský. První jeho drama „Semejnaja kartina“ (rodinný obraz) objevilo se tiskem a na jevišti r. 1847 a od té doby až do nynějška, kdy nalézá se již v čtvrtém desítiletí své literární činnosti, nemine roku, aby neobdařil ruské jeviště a ruskou slovesnost novým výtvorem dramatickým. Jako v loňské saisoně divadelní, s jejímiž původními novinkami jsme v loni čtenáře seznámili, tak i v letošní vystoupil s třemi dramatickými prácemi, z nichž jedna, „Nevolnicy“, pochází jen z pera jeho a druhé dvě jsou práce společné, jedna se Solověvem a druhá s Nevešínem. „Nevolnicy“ (nevolnice), čtyraktová veselohra, jež letos v lednovém svazku „Otečestvenných zapisek“ vyšla tiskem a v únoru v Moskvě a Petrohradě byla provozována, jest jedenačtyřicátá z dramat Ostrovského, v nichž vesměs hluboce pojímá a se svěží věrností líčí ruský život, ruské povahy a typy. Nevolnice nazývá spisovatel ženy, jež nemilují svých mužů. Ve svazku manželském uzavřeném ne dle vzájemné náklonnosti, jež obapolný styk by spříjemňovala, nesrovnalosti mírnila a rodině dodávala stálosti, nýbrž dle výpočtu a zevní konvenience, vyvíjí se nesnesitelná nevolnost, ve kteréž méně ideálné povahy hledají si náhrady, jak a kde ji naleznou, přístupné však ideálním snahám strádají a dle povahy duševní buď končí apatií neb tragickým výbuchem vášně. Toť motiv k „Nevolnicím“ Ostrovského, z nichž jednu líčí co méně idalnější a druhou, hlavní osobu dramatu, nechává zabočiti na cestu apatie.

Nejnovější toto dílo slovutného spisovatele dramatického nevyniká však nad předešlé jeho práce. Jeví se v něm geniálnost Ostrovského, líčení povah současného života ruského a podivuhodná svěžesť: avšak děj jest příliš obmezen, odůvodnění nucené, povah líčených nepoužívá s onou dovedností, jako v dramatech z dřívější doby, tak že se podobá, jakoby byl sepsal drama své, aby povahy ty uvedl na jeviště, aniž mu při tom na spojitosti děje bylo záleženo. Také zabíhá někde dialog do rozvláčné konversace a planosti.

Obsah dramatu jest tento:

Dívčinu Evlalii vychovává matka, řiditelka ústavu, v úplné odloučenosti a neznalosti života až do její dvacátého roku, podobně as jako jest s Molièrovou Agnes. Následky vychování takového jsou neodvratny: práva přírody zjednávají si platnost, stálé obmezení na sebe neb družky, snad i čtení idyllických románů a vlastním zápalem stále více se rozohňující obrazotvornost, vše to spůsobilo u ní stav jakési blouznivé *těkavosti*. Naskytne-li se za takových okolností slečnám v ústavech nějaký mladík neb muž, jehož by mohly zbožňovat, nějaký uniformovaný neb jinými vnadami vynikající bratranec, stává se snadno jich ideálem. Takového mladíka poznala i Evlalie, byl to mladý, hezký a hudebně vzdělaný Mulin. Blouznivá Evlalie vytvořila si z něho vzor

mužskosti, zbožňovaný ideál. Nepochybovala, že sličný mladík jest poetický; hrdý musil být již proto, poněvadž byl chudý. Láska její k němu byla sice platonická, avšak tím plamennější. Tu naskytl se chudé dívce ženich: starý a bohatý Styrov, jehož upoutala nejen její chudoba ale i její výstřednost. Výstřední však jen se zdála, ve skutečnosti jí nebyla, veškeré její chování a smýšlení byly přirozený výsledek jejího vychování a dřívějších let její života. Klidný, rozvážný a starý spekulant Styrov nebeře si ji z náklonnosti ani ze smyslnosti, nýbrž spíše co zvláštnost. Ona béře si jeho hlavně z té příčiny, že její ideál Mulin jest jeho úředníkem. Mulin jest chudý a hrdý, soudí, já chci být bohakyní, budu jemu na blízku, budu moci z jeho blízkosti se těšit, jeho lásky snad si dobýti. Mulin se své strany nebyl však ani dost málo blouznílek ani idealista, nýbrž byl velice prosaický a neobyčejně positivní mladík „rozumných" byť i všedních náhledů, jemuž nic se nepříčilo tak, jako co by mohlo býti na ujmu jeho postupu, sobectví a pokoji. Při tom byl uhlazený a dobrý společník a důkladný kupec.

Zauzlení jest velmi prosté. Bohatý Styrov musil odejet, přál si však svou zvláštnůstku zanechat pod dobrou ochranou. K radě svého až surově realistického společníka Koblova svěří svou paní dozoru služek a přidělí jí za kavalíra k její službám — Mulina, jelikož tento závise na svém chlebodárci, „nemůže být nebezpečný". Sotva opustil dům, použila Evlalie této vhodné příležitosti, aby zbožňovanému svému ideálu, Mulinu, vyjevila své horoucí city. Obsypává ho laskavostmi a odhalí mu své srdce, leč Mulin ostává chladný a vzdorný. Hra ta zdála se mu příliš odvážnou a mohl v ní pozbýti o mnoho více, než získat. Evlalie podrážděna jeho chladností, doléhá tak na něho, že dochází až k výjevu jako mezi Josefem Egyptským a ženou Putifarovou. Zdráhavý chlad Mulinův přiměl konečně Evlalii k ústupkům a k uzavření kompromisu v ten spůsob, že bude jí přítelem. Přátelství jest však pojem velmi široký a Evlalie stále vybočuje z mezí pouhého přátelství, jest prudkou, žárlivou, hašteřivou i dotěrnou. Mulin ustupuje pak čím dále tím více do svého pozadí. Konečně nadejde bouře. Evlalie zaslechla, že hodlá pojmouti za ženu bohaté děvče a vysílá svou hospodyni, aby vypátrala, jak se věc má. Dovídá se, že bohatý sňatek se nezdařil a Mulin že posměšně byl odbyt. Přes to došlo k prudkému výstupu, v němž vášnivá žena hrozí Mulinovi, že kompromitovati bude jeho i sebe a že se otráví, jestli se všech jiných žen nezřekne. Mulin nahlíží, že by to bylo jeho postupu na újmu, a slibuje jí vše, cokoliv žádá, i to, že přijde na dostaveníčko. Nyní vrací se Styrov a neshledává pranic podezřelého, poněvadž zbožňovaný Paris nechává roztouženou Helenu věrolomně sedět. Evlalie doví se zatím, jakému dozoru byla podřízena, povrhuje svým mužem a více než kdy před tím horuje pro Mulina. V nezkušenosti své jest schopna každého nerozvážného činu.

Nyní nastává rozuzlení. Popuzena chováním hospodyně, vyvolá krisi. Vytýká bez obalu svému muži, jakých nízkostí proti ní se dopustil. Styrov stojí před ní zahanben. Chce ho opustit a on jí nabídne úplnou svobodu ve svém domě, aby jednala, jak se jí líbí. Plna radosti nad tím zajásá, že bude „mít nyní dobrého otce a ...." „Nuže, což,

kterého?“ naléhá muž. „Věrného — věrného přítele.“ Zamračen pohlíží za ní muž, přemítá chvíli a oddává se pak svému osudu. „Jen jestli přítel ten jest slušný člověk!“ prohodí. Evlalie jest svobodna a další bylo by se poddalo, kdyby nebyla se setkala se svou přítelkyní, manželkou Koblova Přišla co rádkyně a utěšovala se nad osudem, že má tak realistického manžela, jako jest Koblov, tím, že získala si penězi a dary milence. Vychází na jevo, že utěšitel ten není nikdo jiný, než — hrdý, chladný a zbožňovaný ideál Evlaliin, Mulin. To rozhodlo. Evlalie jest zničena, veškera její horoucnost a krásné sny okazují se jí co klam a lež. Koblová ji prosí, aby Mulina jí přenechala a ona plna hořkosti velkomyslně jí odpoví: „Vezměte ho.“ Potom navrhne svému, nad tím na nejvýš potěšenému muži, aby ji učil hrát v karty, což dle náhledu Koblova jest nejlepší známkou, že žena od milostných pletek jest vyléčena.

Se strany obecenstva přijato bylo nové drama příznivě, an vůbec každý nový výtvor spisovatelův jest událostí, jež budí pozornost a napnutí v kruzích divadelního obecenstva. I poměrně nejslabší drama Ostrovského „Grozy“ přijato bylo svého času ochotně. Jako před loním „Bezevěnná“ byla ze současného života venkovského a v loňské saisoně „Srdce není kámen“ ze současného života kupeckého, tak líčí se i v „Nevolnících“ současný život měšťácký.

Jako v loňské saisoně „Dikarku“ a před tím „Ženitbu Bělugina“ napsal Ostrovský společně N. J. Solověvem i pětiaktové drama „Světit, da ne grějet“ (svítí a nehřeje), jež objevilo se na jevištích ruských v saisoně právě ukončené. Provozováno bylo poprvé ku konci listopadu na divadle Alexandrovském v Petrohradě s neobyčejným úspěchem.

Děj dramatu jest tento: Slečna Reneva jest dívka k třicíti letům, vystupuje ve věku, kdy vášeň v ženštině nejvíce bouří. Jsouc sličná, duchaplná, do jisté míry zámožná a vzdělaná, prohýřuje svůj život. V mládí svém milovala, k svému nemalému odporu seznala však, že její vyvolenec měl na zřeteli pouhou spekulaci. Přichází právě z Paříže a jede na svůj statek, aby za každou cenu jej prodala; potřebuje peněz, aby znovu vrhnouti se mohla do proudu života. A co až stráví i poslední haléř? Nuže, pak se uvidí, bude moci vyučovati zpěvu, půjde snad k divadlu neb podobně . . .

Na venkově shledá se s mužem, kterýž kdysi pro ni horoval. Po její odjezdu oženil se však s tlustou dobrosrdečnou ženštinou, kteráž sice nebyla přeučena, za to však chutně dovedla vařit, smažit, péci a zejmena rozuměla úpravě výtečných zavařenin a příjemných likérů. Zalěšin cítí, že za stálého tohoto jedení a spaní stává se Oblomovem. Tento spůsob života počíná se mu příčit a on touží po nějaké změně na jednotvárném, věčně usmívavém obzoru manželského štěstí. Když setká se s ním, připadá jí tento vykrmený, kulatý muž komickým, on však cítí se jako znovuzrozeným, starý žár opět v něm vzplane. Reneva setká se i s jiným mužem, s mladým Rabačevem, jenž s chladným zevnějškem spojuje ráznou a ohnivou povahu. Rabačev miluje mladistvou, prostou dívku plnou milostné něhy, Olgu, jejíž láska bez okras a dělanosti prýští z nitra krásné duše. Olga, dcera bývalého správce statku Renevy, jest v dramatu obou spisovatelů mistrný výtvor poetický. Reneva

pozná něžný poměr ten obou milenců a závistí puzena pokusí se jej překazit spolehajíc na lesk svého okouzlujícího zjevu. Upoutá Rabačeva, že ji provází na vycházkách. Olga poznává, že se změnil a vytýká mu, že to není tak samo sebou. Co jí ubezpečuje, že by ji nedal za celý svět, přichází Reneva a vytýká mu, že již dva dni ji zanedbává, chtějíc takto snadno pokořit Olgu. Rabačev se vyhýbá a vyzván konečně k otevřenosti, prohlašuje, že miluje Olgu a že svatý, opravdový cit, který ho k ní víže, nikomu by v oběť nepřinesl. Od Renevy byl vyzván, aby s ní k večeru jezdil po loďce. Marně zdržuje ho Olga. „Ještě tentokráte naposled," odvětil jí a opustil ji, když mu přislíbila v noci dostaveníčko. Unaveni veslováním usedli Reneva a Rabačev večer na břehu. Reneva projevuje mu svou horoucí náklonnost, dráždí jeho smyslnost, okouzluje jeho ducha svou obratnou, nenucenou zábavou. Celá její bytost jest mu nova. Jeho Olga zdá se mu dítě proti této ohnivé „nebeské" ženštině. Konečně nechává mu na vůli, aby ji vnadnou, blouznivou, romantickou ženu, plnou půvabu a rozkoše následoval, aneb setrval při své ospalé lásce u své tiché, nepatrné Olgy — aby stal se její učenníkem v užívání rozkoší života aneb vybral si osud Zalěšinův, který nepokoj svůj utápí v pálence. Rabačev váhá, konečně však úplně podléhá řeči a ohnivým pohledům svůdné Sireny. Jeho Olga nemohouc se ho dočkati jde k břehu říčky a zde vyslechne veškeré jeho horování. Cítí se ztracenou, pozbyla víry v lidi a rozhodla se učinit všemu konec. Když konečně Rabačev se dostaví, rozloučí se s ním Olga bez slz a výčitek, chladně a vážně a ostavuje ho samotného na témž místě, na kterém poprve lásku si vyznali a kde nyní rozloučili se na věky. Olga vyhledá si smrt ve vlnách. Rabačev zaujat jest Renevou tak, že ona vášně jeho až se leká, počínání prudkého syna stepi zdá se jí být nezřízené. Teprve při pohledu na mrtvolu Olginu rozbřesklo se Rabačevu v hlavě. Vrazil k Renevě a žádal od ní, aby se zodpovídala. Reneva zodpovídá se tím, že jen tak mimochodem pro kratochvíl chtěla s ním žertovat. „Žertovat? Kterak jste mohla, jak jste směla žertovat s láskou muže?" zvolá na ni. „Kterak mohl, kterak směl muž lásku svou v téže chvíli přenášeti s jednoho předmětu na druhý? Kterak vůbec mohl jste se domýšlet, že bych vás opravdu milovala?" Rabačev v zoufalství požádá ji za odpuštěnou a odchází. I on hledá a nalezne smrt ve vlnách, kde jeho Olga.

Vedle uvedených zde hlavních povah jsou mistrně líčeny i starý prohnaný mužík Derjugin a zamilovaná Excellence, jež také o přízeň Renevy se uchází. Za vadu práce té uvádí se do jisté míry rozvláčnost prvních tří aktů. Také by dle exposice dramatu zdálo se veseloherní rozřešení přirozenější než tragické.

Společně s P. M. Nevešinem sepsal Ostrovskij čtyřaktovou veselohru „Blaž", jež v únoru t. r. provozována byla v Moskvě a Petrohradě. Blaž překládá se v slovníku co svéhlavost, zarputilost, nesmyslnost. Pojmy těmi kryje se však jen částečně význam ryze ruského slova „blaž", jež co do slovního původu souvisí s českým blah v bláhový a p. a co do významu nejvíce se shoduje s naším náruživost. Blažnoj zove se člověk prudké povahy, u něhož i z nepatrných důvodů propuká bezuzdná vášnivost a blaž zove se jak vlastnost sama, jež blaž-

ného k tomu dohání, aby opanovavším jeho bytost představám třeba svět chtěl rozkotat, tak i skutky vášně té. Blaž taková či náruživost pojala i letnou vdovu Sarytovu. Zahlédla se do mladého, hezkého a lehkomyslného hejska Barkalova, jenž není právě ani špatný ani hloupý člověk, nýbrž jen lehkovážný těkavec, jenž sběhl ze škol, ničemu řádnému se nepřiučil a sám nemaje jmění přece chce života co nejpříjemněji užívat. Prostředek, aby oddávati se mohl vínu a zpěvu, hře a dívkám, naskýtá se mu v náruživosti, jíž pí. Sarytová k němu zahořela. Užívá života plnými doušky na útraty sentimentální dámy. Chování jeho k ní jest vrtkavé a pánovité, poněvadž cítí se pro ni nezbytným, vědom jest si své moci na ni a ví, že pouhým slovem nucené srdečnosti opět vše napraví. Jeho společenské postavení u Sarytovy jest, že jest její správcem. Jmění paní Sarytovy netrvá však věčně, nýbrž rychle se vyčerpává. Ona jest však poručnicí dvou svých sester, jichž jměním si vypomáhá. Koně i vozy se prodávají, les vysekává — vše to ale nedostačuje. Sarytova se zadlužuje a přichází do rukou různých lichvářů. Dotud vlastně předehra, drama počíná nyní.

Jedna z obou sester, Nastja, jest mladý dovádivý diblík, jenž právě opustil ústav; druhá, Olga, jest tiché,. mírné děvče, avšak pevné povahy. Barkalov tropí si neslýchané úsměšky z Nastje, i uráží ji. Olga jest na návštěvě u příbuzné rodiny Bondyrevů, jež sestává z dvou hlav: chabého, avšak veselého manžela pod pantoflem a neobyčejně rázné paní, která vždy má hlavní slovo a vždy právo, nesnášejíc ani nejmenšího odporu. Dýmky, z níž kouří, dovede užíti pro případ i jiným spůsobem. Svou povahou jest dobrá duše, prudká, dle okolností i hrubá, ale vždy poctivá, přímá a odhodlaná. Dověděvši se o všem, přichází paní ta k Sarytovům, aby v domě zavedla pořádek dle svého. Nastja vidouc ji, skáče radostí a volá na ni: „Molodec, ťotja!“ — „Junáku, teto!“ Junák se také dlouho nerozmýšlí a počne se Sarytovou, která však stále se vyhýbá a konečně před ní uzavře. Nyní popadá správce, avšak Borkalov vystoupí s takovou hrubostí proti manželům Bondyrevům, že až junákovi vypadne troubel dýmky z rukou. Co nyní? Sarytova nechce svého správce vypovědět a násilím nelze ničeho pořídit. Junák popuzen pomýšlí nastoupiti na cestu zákona, což jest však velice povážlivé ne pro správce ale pro Satyrovou, jížto, ana promrhala i cizí majetek, hrozí trestní soud. A přece zdá se to jediná možná cesta, ani i lichváři vyhrožují. Tu zakročuje Olga. Chladnou rozvahou svou poznává, že každé násilné odtržení milence od její sestry podráždilo by tuto jen tím více a oproti popuzenému junáku naléhá, aby uvarovalo se všemu pohoršení, jež by krom toho stihlo i obě nevinné sestry, a aby sám sebou poměr Sarytovy k Barkalovu byl přerušen. Leč kterak? Státi se to může jen tím, že Barkalov z vlastního popudu, t. j. z vlastního zájmu, opustí Sarytovu. Nejprve upokojí se Bondyreva: Kdyby setrvala na soudní cestě, vzala by si Olga hlavního věřitele své sestry. sprostého lichváře, a z žaloby na zkrácení nemohlo by být nic. Konečně stane se dohodnutí v ten rozum, že Bondyreva přiláká Barkalova na svou stranu, nabídne mu lepší postavení a větší příjmy.

Bondyreva jakožto junák ani zde se nezapře: v mistrně provedeném výjevu, v němž zcela po svém způsobu vystupuje, zkrotí mladíka, jenž pro svou neohroženost se jí líbí, tak že se dá přemluvit, že vymění si nejistý chléb za jistý. Konec jest velmi prostý. Sarytova jest rozhorčena a Barkalov řekne jí zcela bez obalu pravdu do očí. Viní ho z nevěry a on ji ze sprosté smyslnosti. „Vaše celá láska k mladému holobrádku, jehož jste svedla, dadouc mu vládu do rukou, není nic jiného než — blaž.“ Opouští ji a ona se svými se usmíří. Působivé episodní úlohy jsou mimo to lichvář Lisgunov, teta Gurjevna a „adoptivní syn“ Mitrofan. *J. J. T.*

Oprava.

Na str. 37. ř. 4. shora čti *mroucí* na místě *vroucí*.
Na str. 40. ř. 4. zdola čti *zasvítá* „ „ *svítá*.
V předešlém sešitě na str. 684 pod nadpisem „Stín minulosti“ mělo státi „Dokončení“ na místě „Pokračování“.

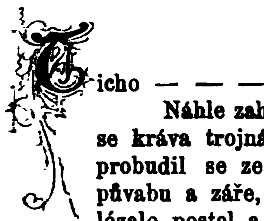
Samota.

Idylla.

Napsal J. Dunovský.

I.

Host.

Ticho — — —

Náhle zahlučelo několik lidských hlasů, zaštěkal pes a ozvala se kráva trojnásobným táhlým zabučením... Hrdina této idylly probudil se ze spaní. Mladé sluníčko červencového dne, plné půvabu a záře, jako dítě neposedné pobíhalo po podlaze, přelézalo postel a vzpínalo se na stěnu až k obrazu v širokém pozlaceném rámci; před okny slabě a přece slyšitelně zašuměly stromy, na blízku někde přeletujíc zakrákala vrána a v pokoji bzučela veliká moucha, opisujíc letem nevystihlé křivky a co chvíle vrážejíc do skla sluncem osvětleného okna.

Náš hrdina, člověk ještě mladý a slušné tváře — račte prominouti, že ho představuji u příležitosti tak neobyčejné! Když mohl však, myslím sobě, Alfred de Musset, učiniti podobně s hrdinou básně epické právě v okamžiku, an vystupuje z lázně, proč by nemělo mně býti dovoleno, představiti pastýře své idylly, od hlavy až k patě slušně ukrytého — v posteli? Řekl jsem již, člověk ještě mladý a tváře dosti příjemné, klidně a v blaženém uspokojení prohlížel si svoji ložnici: v protějším rohu šatník žlutě natřený s hrubými léty v barvě višňové, v rohu na pravo umyvadlo (bez odporu dílo téhož původu jako šatník), uprostřed leštěný stůl staré dobré práce, nad postelí zmíněný již obraz v širokém zlatém rámci, barvotisk, představující alpskou krajinu s nevyhnutelnými ledovci, skalními útesy a lesnatými stráněmi, s potokem a chaloupkou, při níž dva lidé a jedna kravička — všecko v nesčíslných barvách a v podivu hodném osvětlení; na protější stěně, k vůli souměrnosti, jiný obraz v černém rámci, nejspíš dřevorytina, na níž rozeznati lze sedícího muže pod vysokým špičatým kloboukem a ležící při něm ženštinu; mezi šatníkem a umyvadlem okno k východu, mezi umyvadlem a posteli okno k jihu, zastíněné sosnovými haluzemi, konečně proti posteli dvéře — obhlídka byla hotova.

Obrátil oči k obílenému trámovému stropu, na němž právě něco zašramotilo, ale patrně mysl jeho té chvíle daleko byla na cestách, neboť ani nepozoroval, že skulinou mezi trámy propadlo na peřinu něco

prachu a smetí s kamínkem jako malý bob, a přece obličej jeho ustrojil se k bolestnému úsměvu, a oči jakoby se zastínily mrakem.

Po chvíli vstal a přistoupil ihned k ozářenému oknu. Bylo viděti, jak jediným pohledem osvěžila a vzpružila se celá jeho bytost. Nad lesnatý Libín (dobře si pamatoval, že na levo pod ním leží Prachatice a dále v tom směru Vodňany) vystupovalo slunce rozlévajíc bohatý proud světla po celém táhlém údolí, stříbrnou září obdařujíc bílé domky po stráních a zlatem lemujíc blízké obrysy štíhlých smrčin a modřínů i rozložitých borovic. Hluboko dole v údolí klikatila se prouha mlhová, z níž tu a onde prodírala se ku světlu temná olše a prostovlasá vrba, nepochybné to znamení probíhajícího tudy potoka.

Tam budou pstruzi, pomyslil si potěšený pozorovatel a přenesl zrak k nejbližšímu okolí. Otevřel okno, aby lépe viděl. Svěží vzduch jitra, napojený vůní jehličnatého lesa, naplnil síni. Zvonce pasoucího se skotu zaznívaly v pestré motanici, a pod oknem na nevelikém prostranství štěbetaly husy škubajíce sporou travičku, přecházely v pečlivém pozoru slepice, bezstarostně honili se za hlasitého chrochtání a kvikotu dva mladí vepříci, a o přítrž křičely dvě košilaté děti, podle všeho hoch a děvčátko, s roztomilými hlavičkami. Hoch stavěl nějakou neurčitou budovu, a děvčátko pod tíží na zad se ohýbajíc, přinášelo k tomu v náručí veliké kameny.

Náš hrdina v nevýslovné vděčnosti obrátil oči k nebesům. Potom, vychýliv se z okna, slabikoval na dlouhém, na zdi pod oknem zavěšeném prkně nápis, již valně vybledlý a smytý: „Bad Grindschedl.“

V tom zaklepáno na dvéře, a někdo se ozval za nimi: „Bad ist fertig!“ V okamžiku na to dřevěné trepky odklapaly po prkenné chodbě. Oblekl se napolo, a zabalen do plaidu, za hlučného vrzání, skřípotu a otřásání prošel úzkou chodbou podlé několika krvavě natřených a bíle číslovaných primitivních dveří hostinských pokojů, sestoupil po vzdychajících schodech, útrpně hladě dřevěné zábradlí, které, stářím a službou již valně skloněno, prositi se zdálo za ušetření; zahledl několik sem tam přebíhajících dětí rozličného stáří (povšiml si zvláště jednoho dítěte ženského rodu, asi 16letého, s pěknou kulatou hlavičkou a těla vůbec buclaťoučkého, jménem Mari), poděkoval za pozdrav dřevěných trepek (míníme pana lázeňského), a řídě se pokynem natažené ruky, vešel do koupelny, kteráž v řadě asi sedmi sester vítala ho otevřenými dveřmi.

Koupelna byla sbita z ohoblovaných prken, páchnoucích ještě lesem, měla dřevěnou vysokou vanu, do níž proudila studená i ohřatá voda dvěma ohromnými kohouty ze dvou železných trub, které prkennou stěnu prolamujíce prostor volně protínaly, dále zrcádko a prostěradlo, stůl, který dobře mohl sloužit za sedadlo, a kanapíčko, jehož účel byl velmi pochybný.

K možné námitce pozorlivého čtenáře, proč všecko, i věci dle jeho domnění nepatrné a snad zbytečné, popisováno zde do podrobností, dovoluje sobě spisovatel odpověděti, že příčina toho nespadá na účet ani ruského realismu ani německé důkladnosti, ale prostě v tom se obsahuje, že chce-li čtenář (a měl by tak chtíti!) hlavní osobě vypravování náležitě rozuměti, nutno, aby sobě všímal všeho, co osobu tu

zajímá, poněvadž s tím úzce spojeno jest všecko její konání a veškerá její duševní i tělesní nálada vůbec.

A hrdinu našeho poutalo všecko bez rozdílu, co kolem sebe viděl.

Kdo jest ten člověk? otáže se nyní laskavý čtenář, po chvalitebném obyčeji naší společnosti, vida, že za předmětem jeho zvědavosti dvéře klaply. —

Uznáváme rádi váhu takové otázky a dokládáme, že i sama paní lázeňská, ovšem z příčin méně ušlechtilých, toužila po příslušné odpovědi. Litujeme však, že ani lázeňský ani my, věrni jsouce zděděným tradicím spisovatelským, nemůžeme na tu chvíli vyhověti zúplna.

Tolik jest známo, že záhadný host přišel včera večer za nejpěknějšího deště s vůdcem, jenž mu nesl kufřík, nejkratší cestou z Prachatic, že se ihned převlekl, snědl vejce na másle, objednal si na ráno lázeň a ulehl ku spaní. —

Po malé hodince opustil host koupelnu, ovinut plaidem jako mumie, a v patách za ním ubíral se lázeňský s kávou a smetanou na starém plechovém podnosu, jenž, soudě podle některých neoprýskaných dosud míst, býval druhdy zeleným.

„Jak jste se ráčil vyspati?“ otázal se tónem jakési sklepnické gracie, klada kávu na stůl. (Sluší také doložiti, že němčina jeho nad obecný dialekt krajiny vynikala srozumitelností.)

Host, prohlížeje sobě obstárlého mužíčka v krátkém ošumělém kabátě, s černým hedbávným na krku uvázaným šátkem, nad nějž vyčnívaly konce plátěných límečků bílé košile, v trepkách o dřevěných podešvech, s rukama upracovanýma a s tmavým okem, které stále se přimhuřujíc, probleskovalo z hlubokých důlků a našedivělých řas živým ohněm a dodávalo uvadlé a jinak dobrácké tváři výrazu chytrosti a psí ostražitosti, otázal se: „Máte zde mnoho hostů?“

Mužíček přejel si rukou čelo, a čině pohyby, jakoby po stole zlatky sázel, odpovídal obličej maje zkormoucen v patrných rozpacích: „Na tu dobu — byly zde ještě včera — dvě paní z Vimperka — matka s dcerou — právě odjely, než jste přišel — to počasí je vyhnalo —“

„Není zde tedy nikoho?“ poněkud živě přerušil host jeho výklady.

„*Jak* pravím — není — —“

Obličej hostův rozjasnil se jako slunce. Zdálo se, jakoby nad míru z toho, co slyšel, potěšen, chtěl mužíčkovi potřásti ruce, ale ještě v čas pravil mu vlastní útlocit, že podobné projevení nebylo by na místě, a proto přestal na další otázce: „Však on snad někdo brzy přibude?“

Lázeňský poškrábal se lehce ve hlavě a pohledl žalostivě oknem: „Kdyby počasí vytrvalo, zajisté — bývá zde hostů, že není ani místa — ale tak! — Někdy se mění hodinou — hned slunce svítí a hned zase prší. Také se vydaří často několik pěkných dní za sebou — pravda — ale — —“

Vida pak lázeňský, že host jeho vydržel první ránu bez zachvění, *sám* osmělil se k otázce:

„Ráčíte trpět něčím?“

Host vyjeveně pohledl na tazatele.

„Myslím, schází-li vám něčeho: snad žaludek netráví, nebo nohy neslouží — zdejší voda zvláště dobře účinkuje při všech kožních ne-

mocech — byl zde jednou lékař a zkoušel ji — našel v ní železo a síru —

„Ne, jsem zdráv," oddechl si host.

„Nezdržíte se tedy dlouho, cestujete snad dále do Šumavy?"

„Nikoli, zůstanu zde několik neděl."

Lázeňský trnul podivením. „Račte odpustit, že jsem tolik zvědav a tážu se: za jakým účelem a jakou milou pro nás náhodou poctil jste návštěvou mé lázně?"

Host překvapen řečí tak spořádanou, odpověděl nepokrytě: „O vašich lázních dověděl jsem se náhodou, přijel jsem ale z úmyslu, abych zde užil dobrodiní přírody, samoty a klidu."

Zdálo se, že lázeňský na chvíli sobě v duchu opakuje slova „dobrodiní přírody, samoty a klidu," aby smysl jejich snáze pochopil. Konečně nerozhodným hlasem dal hostu na jevo, kdyby snad přišlo psaní, poptávka a pod., že jest potřeba znáti ctěné jméno.

Host vyňal z notysu bílou kartičku a napsav něco na ni, podal lázeňskému, kterýž nemoha pudu odolati, četl ihned: „Karel Smutný, Professor aus Prag."

Na tomto místě vidí se spisovatel nucena, připomenouti svým osobním a zvláště milým přátelům (kteří zvěděvše, že hrdinou vypravování toho jest professor, domnívají se již dosti věděti a knihu zavříti hodlají), že dotčený hrdina jest professorem klassické filologie a že vůbec i v mnohém jiném ohledu od spisovatele této idylly se liší.

Zatím, co dole v kuchyni v rodinné poradě hádáno a vykládáno o smyslu záhadných slov professorových, obíral se tento zevrubnou prohlídkou svého bytu. Nenalezl mnoho: v šatníku zaprášený sešit německého encyklopedického slovníku, písmeno R, kdež známou solidností pojednáno o významu slov. Rind, Rindfleisch, Rinderpest, Rindsuppe atd., v toaletním stolku český rukopis (tužkou na osmerce) — recept ku připravování citronové omáčky, a konečně v stolním šupleti objevil papír poněkud větší důležitosti — nedokončený dopis, jenž bez porušení mluvnických, pravopisných a orthografických poklesků zněl následovně: „Milý Karl! Já nevím, co to je, já sem tady a ty tu eště nejsi tak já nevím esli se ti něco nepřihodilo že si eště nepřišel, můžeš si pomislit moje ouskosti dibi doma věděli že sem tady, já musela říct, že jedu k tetice a zatím sem tady a čekám na tebe a nemohu se dočkat, můj milý Karlíčku, dibis věděl jakou oběť sem ti přinesla" .... Zde, jak se zdá, byla pisatelka ze psaní vyrušena.

Professor se zamyslil ... „I do těchto prostých síní, v samotu hor a lesů vedrala se vášeň! Což žádný kout země není vyňat z ošemetné její vlády?"

Pohodil papír do šuplete a vyšel ze světnice.

II.

Dobrodiní přírody, samoty a klidu.

Na schodech přála mu Mári milostně se usmívajíc „dobré jitro", pod schody očekávala lázeňská se zavázanou hlavou a několika otázkami,

na něž jen s těží odpověděti dovedl, před domem konečně stál na číhané sám pan lázeňský. Jakmile se professor objevil, byl již u něho.

„Jak jest po koupeli?"

„Děkuji, dobře!" chladně pronesl host. Bezpochyby, že v této lesní tišině, kde jen bory šuměly nad hlavou a pokřikovaly vrány, nemile se ho dotýkala všední konversace, jíž nenáviděl snad i v hlučném životě městském.

Hostinská úslužnost řídí se však svými zákony, a u vykonávání těch nezná mezí.

„Bude snad libo, podívati se na chvíli do lesa?"

Professor jen lehce hlavou pokývl.

„Máme zde pěkné lesy, jsou však mnoho vyhubeny," pokračoval neunavný průvodce. „Hořejší část, nad silnicí, náleží Záblatským. Jak ráčíte viděti, zde jsou ještě trámy, ale pod silnicí mají sedláci (zde dole z Peterschlagu) své díly, a tam nenajdete ani latě — samé vánoční stromky, ba ani těch není, poněvadž se jen stále kácí a nic nesází, a pán bůh se již navolil dělání zázraků."

„Milý příteli," klidně a s rozvahou řekl professor, „vaše výklady mně neprospějí. Nehledám v lese ani trámů ani latí, ale hledám pryskyřnatý zápach, utajený šumot jehličí, kyprý, zelený mech a podobné věci, pro něž vy, s dovolením, nemáte smyslu."

Lázeňský vůči takové výčitce zamlčel se poněkud; učinil několik kroků a shýbl se pak do příkopu pro hříbek. „Pěkný!" pravil, ukazuje professorovi.

„Pěkný!"

Z neutěšené rozmluvy té vyrušeni byli nyní zjevem, jenž sám o sobě nemá důležitosti, a jen proto zde se uvádí, že na professora působil měrou neobyčejnou.

Po silnici přijížděl vůz s těžkým nákladem prken, tažený jedinou kobylou. Při voze nebylo nikoho. Pod vrškem zastavila se kobyla, oddechla si na okamžik, ohledla se do zadu na obě strany, potom vzepřela nohy, sklonila hlavu hluboko k zemi — a již klopotně táhla *opět ku předu.*

„Jaké to obdivuhodné stvoření!" užasl professor.

„Ah, toť jest Ella, Vojty kobylkáře — dobrá mrcha!" poučoval lázeňský.

V tom vynořila se z houštiny hřmotná postava muže, na hlavě jakousi plstěnou pokrývku s vraním brkem dvěma dirami v ní protaženým, a v rukou několik právě utržených hřibů.

„Nu, Vojto, jak to jde?" oslovil muže lázeňský řečí českou, buď aby hostu z Prahy ukázal, co všecko umí, buď že Vojta němčině nerozuměl, čemuž ostatně svědčiti by mohla také odpověď, poněkud sice nedbalá, ale v poctivé češtině pronešená.

Zatím kobyla vytáhla náklad na vršek a opět se zastavila.

Bylo to zvíře již ne mladé, neurčité barvy, tak mezi bílou a hnědou, hlava propletena žílami a nervy jako provazovou sítí, zrzavá hříva padala přes oči, které dobrácky i moudře měřily cestu před sebou a při volném otáčení hlavy hledaly svého pána.

Professor přistoupil blíže. Kdyby bylo dítě nebo žebrák, sáhl by jistě do kapsy a obdaroval ho nejméně desetníkem, kterak ale svůj soucit, své uznání, svůj obdiv projeviti zvířeti? Pohladil je lehce po hrubé srsti, potřepal mu šíji. Zvíře neuklonilo ani hlavy; jenom okem pohledlo na člověka — a pokračovalo zase v tahu. V pohledu tom nebylo ani bázně ani opovržení ani vděčnosti, ale bylo v něm něco jako ctihodná resignace — professor div nezaslzel. „Jaké to ušlechtilé zvíře máte!“ nadšeně pravil vozkovi.

„Nu, ušlechtilý ten zrzoun sic není, ale chytrý přes čerta. Mnohý člověk se mu nevyrovná. Ah, kroniky! Pošlete ji kam chcete, obraťte voj a ona trefí sama. Jedno je jí, ve dne jako v noci, zastaví se u hospody, kde krmívám, a zavolá si ještě na šenkýře. A tahoun! Bič, mrcha, neviděla, neví, co je rána... Ella!“

Ozvala se za křovím v zátočině.

Professor přišed domů, zaznamenal tuto scénu ve svých zápiskách. Hned po ní následovala báseň, nadepsaná „Samotě“.

„Na ňadra tvoje, těšitelko sladká,
jsem hlavu sklonil, rozpálené skráně,
a ruky tvojí žehnající dlaně
mne zkonejšila jako dítě matka.

Svým retu mého dotkla jsi se retem
a rosa míru zavlažila duši — —
Již nový život srdce moje tuší
a pode sněhem novým pučí květem!“

(Soudnému čtenáři není třeba výkladu, že v básni, ač jest celkem krátká, jest mnoho podstatných i přídavných jmen, která jsou zbytečna, že jmenovitě figury „rosa míru zavlažila duši“ a „pode sněhem novým pučí květem“ v nijaké nejsou souvislosti, ale v zjevném odporu, že vůbec obsah její dal by se lépe pověděti jedinou větou atd. Toho však jest slušno dotknouti se, že autor nenáleží k básnické škole formalistů a že tedy všecky poklesky a nedostatky jeho nevyplynuly z úmyslu, ale založeny jsou v prosté nevědomosti, která hříchu nečiní. Také, pokud nám známo, jest jisto, že přítomná báseň neobjevila se v žádném redakčním koši a že se tudíž veřejnosti nedomáhala). —

Při obědě, k němuž usedl host dole v síni, která pro lázeňské hosty byla salonem, pro ostatní nahodilé návštěvníky pouze šenkovnou, přišlo lázeňskému na mysl, že mu náleží, aby hosta bavil svou přítomností.

„Byl jste již v kapli?“ otázal se.

„V jaké kapli?“

„Ah, nebyl jste ještě? Toť se musíte podívat! — Pár set kroků! — Tam vlastně pramení se zdejší voda, a vede se po trubkách do bassinu — zde hned před domem, kde mám pstruhy — neráčil jste vidět? Odtud pak jde do koupelen. To jest má práce. Jindy tekla voda po stružce, pily z ní krávy, máchala se v ní drůbež, a bassin byl v tomto salonu, kde nyní ráčíte obědvat, po stranách byly koupelny a voda do van nalévala se dížkou. — Nebudete také bezpochyby znáti původu těchto

lázní, kterak se vypisuje? A nečekaje odpovědi, spustil jako z listu: „Na místě, kde stojí nyní kaple, prýštila se voda již ode dávna, ale nikdo neznal její vlastnosti a proto se také nikdo o ni nestaral. Jednou hnal okolo pasák dobytek, a jedna z krav, chtějíc se z pramene napiti, sklouzla a ponořila se hlavou do vody. Milá kráva ale druhý den na to přiběhla opět ku pramenu a sama hlavu sobě koupala. Když se věc ta opakovala nyní více dní za sebou, a nic neprospívalo všecko v tom zbraňování, tuť teprv napadlo pasákovi, že kráva, která již dlouhou dobu měla hlavu okoralou a to bez naděje brzké pomoci, poznala ve vodě léčivou moc a sílu. A skutečně! Za krátkou dobu byla kráva úplně zdráva. Případ tento záhy rozhlásil se po vůkolí a zvábil ku prameni velký počet churavců. Majitel pozemku — praděd nynějšího knížete pána — vystavěl nad zřídlem kapli ku cti panně Marii Pomocné a při ní lázeňský dům s hospodou. Na památku však, že hlava okoralá příčinou byla objevení hojivé síly pramene, nazvány jsou lázně Grindschedlem."

Host, vyslechnuv tu historii a zvítěziv nad porcí tvrdého masa a velikým německým knedlíkem, zapálil si dýmku (pravá sádrovka za 2 krejcary, již slušně zakouřená) a pohodlně rozložil se na lávce před salonem.

Místo bylo k odpočinku po obědě jako stvořeno. Bylo zde sucho i teplo i ochrana před úpalem odpoledního slunce. V pravo stráň do výše, pokrytá vysokým lesem sosnovým, v předu zmíněné již prostranství k nevinným hrám dětí a domácí zvěře, k němu příjezd od silnice, která vybíhajíc z lesa, lázeňského domu se téměř dotýká, na levo pak pod silnicí příkrý svah do údolí, jehož lučinami proplétá se potok; při potoku malebná skupení vrb a olší, nad nim vesnička z pola ukrytá ovocným stromovím, jeřábem a planými třešněmi, a opět stráně, lesy a skály, horské lučiny s osamělými břízami, dřevěné domky se zapustlými zahrádkami, skrovná políčka s kamennými ploty v bohaté zdobě šípku, lískoví a maliníku, a zase lesy, pastviny a holé pláně až vysoko do blankytných oblak... Oko sklání se znova k šťavnaté zeleni lučin, sleduje běh potoka celým údolím až k městečku Záblatí, jehož zděný kostelík vypíná se nad šindelovým okolím jako pastýř nad přítulným *stádem* — a dále za ním k západu zrak se tratí ve směsi pahorků, *modravých* lesů a bělicích se vesnic...

Vůkol ticho — ani list se nezachvívá. Nyní slepice někde zticha zakvokla a opět ticho. Lázeňský ubírá se kolem s kosou na rameně — kosa se leskne ve slunci jako zrcadlo — on nemluví a jen se usmívá, přívětivě hlavou pokývá. Časem zdá se, jakoby si les oddechl: zašumí utajeně a rozčeří vzduch vonným zápachem. I zurčení potůčku zdola přiletí chvílí jako bílá holubice s poselstvím — —

Mimo nadání vypadla professorovi dýmka z úst — svůdné spaní přitisklo ho k vlnícím se ňadrům. On však vzchopil se jako zahanben, sebral dýmku a učinil několik nerozhodných kroků. „Půjdu do kaple," pomyslil si. A šel.

Kaple jest jedním z oněch starých, sešlých stavení, které v nás budí útrpnost i úctu. Jest obklíčena, zdá se, věčným stínem, chladem a vlhkem. Tmavé kaštany ve společnosti zasmušilých borovic i jiného stromoví nevesele šumí kolkolem po travnatém bahnisku. Několik velkých

kamenů, řadou naházených, umožňuje příchod ku dveřím, pod jichž prahem crčí jasný pramének, rozlévá se směrem k silnici po stupňovitém svahu a zaniká v okrouhlém rybníčku, kolem něhož rozložen jest bujný sádek rozmanitého listnatého i jehličnatého stromoví. Jest patrno, že zde pracovala kdysi pilná ruka lidská, ale že již dávno úmysl zakladatelův smrti propadl.

Sama kaple, ubožák jest již na spadnutí; jmenovitě dřevěná vížka se zvoncem kloní se již valně ku hrobu.

Nepříjemný chlad ovanul vstupujícího. Plíseň ho dusila, šero strašilo. Rozhledl se. Rozbitým oknem šlehá dovnitř sosnová haluz a v rohu žurčí voda po kamenném žlábku do studánky, ohražené zpuchřelým zábradlím. Nad studánkou visí veliká naběračka na řetízku, vedle ní na zdi přilepena jakás modlitbička. V druhém koutě spatřil dvě krátké rozlámané lavice a na protější straně oltář s velikým obrazem panny Marie Pomocné ve věnci čtrnácti menších pomocníků. Po zdech konečně uviděl rozvěšeny přerozmanité obrazy a obrázky (památky šlechetných dárců) v nejvybranějším neladu. Sporé mezery mezi nimi vyplněny jsou podpisy méně obětavých návštěvníků, někde s věrným udáním času i bydliště, vedle jiných neméně důležitých momentů. Na jednom místě poznal rukopis, známý ze stolku ve svém pokoji. Četl: „Anna Lauda aus Wolin 29/6 1879“; hned pod tím bylo: Karl Wiener aus Prachatitz.“

Zasmál se útrpně opatrné Anince. Za oltářem příšerně ozvala se ozvěna. Mimovolně obrátil se v tu stranu a bez dlouhého otálení vyšel z kaple. Dal se cestou vzhůru do paseky. Jest to cesta křížová, vyznačená čtrnácti obíleným kapličkami, jichž červené stříšky živě se odlišují od vůkolní zeleně. Zastavil se při jedné. Kvetoucí ještě šípek sklání se nad ní, zvědavě dovnitř nahlížeje na malý obrázek s francouzským nápisem, a zrádná ostružina, pod zeleným listem a bělostným květem ukrývajíc ostny, vine se kolem jako had a postýlá i kamenné klekátko. Hned na krok dále, v sousedství mladých sosen a smrčin, zardívá se veliký keř malinový dozrávajícím již ovocem, a červené jahody klesají tíží do vysoké lesní trávy.

Professor ani hlasitým oddechnutím neodvážil se porušiti sladký mír posvátné této poesie. Bylo mu jako nikdy před tím: necítil zemské tíže, a co pouhý duch vznášel se nad obyt všeho smrtelného. Dlouho stál zde bez pohnutí. Zlatá muška obletujíc kolem jeho hlavy, usedla mu na obličej. Odpudil ji vážným pohybem ruky, ohledl se na všecky strany, a zvolna a zticha kráčeje, zašel dále do lesa.

Navrátil se až pod večer. Zvěděv, že nikdo nepřibyl, spokojeně se navečeřel a po několika stránkách George Sande-ových vesnických novell v německém překladu sladce usnul.

Následující den byl novým vydáním dne minulého: professor se ráno koupal, po koupeli snídal, v poledne obědval a večer večeřel, všecku dobu mezi tím bloudil po lesích. To však sluší doložiti, že ačkoli počet lázeňských hostů se nerozmnožil, jevil professor při večeři málo chuti, a pak nemoha dlouho usnouti, že vstal a psal dlouho přes půlnoc. Té noci také spozoroval, že nad stropem jeho pokoje proháněji se myši, a že šramot tím spůsobený jest téměř nesnesitelný; v oka-

mžicích nejkritičtějších tloukl pěstí do zdi, a jednou zapomněl se do té míry, že sáhl i pro botu. Vida se však ve svém malicherném vzdoru býti zlomena, úpěl žalostivě. Konečně usnul přec, ale na krátko. Právě pod oknem dal se pes do strašlivého štěkotu. Pes měl asi proč, ale professor zapomínaje v té chvíli přísného zákona příčin a následků, pln zuřivosti vyskočil z postele a hodil na bedlivého strážce domu sklenici s vodou. Rozumí se, že bylo nyní ještě hůře. Pes neštěkal, ale řval. Professor povalil se na lože v zoufalosti, kterou jen málo mírnilo vědomí, že se cíle svého nechybil. Čekal však, že po prvním výbuchu nespokojenosti odklidí se noční rušitel spánku. Zklamal se: pes od okna se nehýbal. Štěkot jeho ztrácel sice znenáhla prudkosti výrazu i tempa, ale opakoval se tvrdošijně v odměřených chvílích. Již zdálo se konečně, že umlkl — několik minut se neozýval. Teď snad usnu, pomyslil si professor, ale při tom nepokojně pátral, zaštěká-li pes a brzo-li? A on zaštěkal — slabě sice, přidušeně a krátce, jakoby řekl „hlouposti!“, a ztichl — ale professorovi udeřila rána hromová. Spaní prchlo, veškerá bytost se vzrušila. Pak se nutil opět do dřímoty, úzkostlivě však naslouchal každému šelestu stromu i tlukotu vlastního srdce, není-li to štěkot psa; a když tento po dlouhé chvíli, jakoby sám sebou ve spaní hovořil, ozval se sotva znatelně, bylo opět po dřímotě.

V takových trampotách zastihlo ho jitro. Zakejhala husa a celý sbor za ní.

Neradi podotýkáme, že professor, nespravedlivě zaujat proti psu, rozhněval se i na husy, a proklel nejen tyto nevinné tvory, ale celý Grindschedl se vším příslušenstvím, ničeho zvláště nejmenuje a ničeho nevyjímaje.

Laskavý čtenář po náležitém uvážení všech věcí, doufám, bude míti více shovívavosti s naším hrdinou, než on měl se svým okolím.

Jitro bylo krásné. Všude plno světla, zeleně a vůně.

Professor zabloudil opět do lesů.

Příležitosti té použijeme, abychom nahledli do papírů, v noci popsaných, které zůstaly ležet na stole. Není to způsob sice, podle *obyčejných* pojmů, dosti slušný, ale spisovatelé mají své licence. Molière *sám* neváhal přiznati se k tomu, že „bere, kde co najde“, a Shakespeare *činil* tak bez přiznání i bez trestu.

Dovoluji tedy sobě prostě opsati, co napsal professor.

„Hrbatá.

Pravili mi, s hora od té chaloupky, zpola ukryté v haldách kamení a několika břízách, že jest nejpěknější vyhlídka na Boubín a Schreiner. I šel jsem. Přiblíživ se k místu, spatřil jsem u cesty hrbaté děvče, pasoucí dvě kozy na provaze. Jedna z nich byla bílá a druhá černá. Kozy, vzpínajíce se po trninách a jiných křovích, táhaly pasačku z úvozu na příkop a s příkopu do úvozu. Vidouc mne děvče, učinilo pokus zůstati v klidu, a pozdravilo mne v češtině hlasem nad očekávání lahodným: „Dobré jitro!“

„Dobré jitro!“ opakoval jsem po ní, mimovolně stanuv. Oči děvčete mne upoutaly: byly veliké a černé, plny něhy a záře.

„Jste lázeňským hostem, není-li pravda?“ otázala se dále bez ostychu ale uctivě.

„Tak jest,“ řekl jsem pokud možná laskavě.

„Nejste professorem?“

„Kterak jste mohla uhodnouti?“

„Viděla jsem vás již včera a hned jsem poznala, že jste professor.“

„Kterak to možno?“

Ohledla se na všecky strany, sáhla do záňadří a vyňala obrázek. „Toho neznáte?“ otázala se chvějícím se hlasem. „Také professor . . .“

Byla to podobizna mladého muže, mně úplně neznámého.

„Neznám,“ řekl jsem.

Ukryla ji opět za ňadry, povzdychla tiše a mlčela.

„Jest váš příbuzný?“ táži se.

„Ah, není příbuzný, ale velmi dobrý člověk.“

„Jak dávno tomu, co zde byl?“

„Šest let — ale slíbil, že zase přijde.

„A podobiznu vám daroval?“

„Daroval, pane. I knížku mi dal českou a pravil, že jsou to jeho básně. Neuměla jsem tehdáž česky, ale již jsem se naučila — od hostů.“

Pasoucí se kozy strhly ji opět za sebou.

„Není vám život obtížným v těchto horách, při tomto trudném zaměstnání?“

„Není, pane, jsem spokojena. Když jest den tak krásný, jako dnes, rozzpomínám se na minulá léta — a jsem šťastna.“

Odvrátil jsem se s rozervaným srdcem a okem zaslzeným. Ubohé stvoření! Šťastné stvoření!

V lese.

Zašel jsem do lesa. Po nedlouhém bloudění octl jsem se na místě, které svou odloučeností, svým velebným klidem a svěžím půvabem mne upoutalo: vysoké, stoleté stromy vážně mi šumí nad hlavou jako vlny na jezeře, na jehož dně stojím obklopen zeleným pološvitem. Po stráni vzhůru kupí se omšené balvany skalní, nakytěny vysokým kapradím, řežábem se žloutnoucími hrozny, lesním bezem i lesklou břízkou, která jako slavnostní praporec vesele vlaje na sluncem ozářených vrcholcích. Kam světlo proniká, jest mech jako pozlacen a zřetelně se odlišuje od temného okolí. Svahem dolů rozstupují se vysoké stromy, otvírajíce vyhlídku na nižší lesík křovinatý, skoupaný v oslňujícím světle. Ticho jako ve chrámě. Ani pták se neozývá.

Ulehl jsem pod strom. Pohlížel jsem skulinami zeleného baldachýnu k modré obloze, viděl jsem však stále hrbatou pasačku koz, s jiskřícím černým okem, s podobiznou milovaného muže za ňadry, kterak se potácí s místa na místo . . . Šest let!

Pak mi vstoupila na mysl ona — nevím, jak se to stalo — zjevila se mi náhle jako přízrak, v neodolatelném půvabu mládí a krásy, postava jako víla z pohádek a obličej mírný, blahověstný jako jitro. Hlasitě ve mně srdce zabušilo. — „Proč mne pronásleduješ, ukrutné zjevení? Proto utekl jsem se v samotu hor a lesů, abys v podobě

svůdnější než druhdy předstupujíc přede mne, potupně šlapalo mír mojí duše? Což ani tato lesní svatyně neuchrání mne před tebou?"

Nepatrná příčina vyvedla mne z čarovného kruhu neutěšených vzpomínek. Zaslechl jsem jakýsi šramot a pískot. Ohlednu se a spatřím, kterak dvě veveřice, netušíce mojí přítomnosti, prohánějí se na blízkém stromě. Dolejší z nich, patrně samička, doráží na druhou, jež ukrývajíc se za kmenem, zjevuje ob čas malou hlavičku, a pak s rychlostí blesku spouští se za koketní dráždilkou, která v linii šroubové s nemenší rychlostí vine se kolem stromu až k samé zemi; oko sotva postihne obrat, a již opět jako girlanda okolo sloupu žene se žertovný párek do zelené koruny. Kůra tříští se pod jejich drápky v hlučném chřestotu. Samička učinila nyní zdánlivý ústup, chtějíc vylákati protivníka, jenž houpá se na štíhlém vrcholku, na pevnou půdu. Ten v malé chvíli opouští větrné své sídlo — a honička počíná znova.

Nevím, proč zmocnil se mne nešlechetný pocit závisti. Pronesl jsem zvuk, jakým se ptáci plašívají. Bylo po hře. Samička s rozčepýřeným ohonem spustila se s kmene v protivném směru na zem, odhopkovala k nejbližšímu silnému stromu a po odvrácené straně vysoukala se do výše, an zatím sameček jediným skokem s větve na větev dostihl téhož cíle.

Nastalo opět ticho jako ve hrobě.

Chtěl jsem se již navrátiti k obědu, když zdálo se mi, že slyším lidské vzlíkání. Opatrně vstanu a rozhlednu se po vůkolí. Nemýlil jsem se. Nade mnou na stráni na omšeném kameně, z pola ukryti v mladém boučí, seděli dva lidé — hoch a dívka. Dívka, hlavu skloněnu a ruce složeny v klíně, plakala tiše. Hoch, slova nemluvě, pohlížel před sebe smutně a ztrnule. Po chvíli dívka vstala. Měla podvinut konec zástěrky pod opásání, jako mívají ženské při sbírání jahod nebo hub, vlasy pečlivě upravené a pokud jsem dohlednouti mohl, malou bosou nohu. Podala hochovi ruku, druhou otřela si oči, pohledla naň žalostivě a — odešla zvolna. Hoch postál ještě chvilku v zamyšlení, přejel si dlaní čelo — a odešel stranou opačnou.

Pohled na toto trapné dostavenîčko zamrazil mne do duše. Myšlenky ustaly v proudu. Dvě věci toliko zůstaly mě na mysli: že staří Řekové říkali veverce „sciurus" t. j. „ocasem se ostiňující", a pak podivné dva verše naší písně národní:

„Panímáma pláče a pantáta kleje,
a mladší sestřička po straně se směje . . ."

Kteréžto verše nešly mně z hlavy celý den, štvouce mne jako chrti. A ještě nyní, po dvanácté hodině půlnoční, zaplašují mně spánek."

Pan profesor vrátil se k obědu s plným šátkem nasbíraných hřibů, krásných jako zlato, jak paní lázeňská se vyslovila.

Po obědě je rozkrájel a rozložil na papíry po oknech i po stole. K večeru přišel opět s novou zásobou.

V noci dobře spal, ale ráno probudiv se, ucítil nepříjemný zápach. Otevřel okno, rozložil houby na výsluní v okně i po podlaze, vykoupal se, nasnídal — a šel opět na sbírání.

Při svém návratu shledal ovoce své práce na drnu pod oknem rozházeno (bezpochyby větrem) a nahoře v pokoji ostatek rozšlapán (snad Mári byla tak neopatrnou při uklízení). Zápachu však neubylo.

Odpoledne toho dne vzal do ruky výše dotčené již „Selské novelly" a položil se s nimi do příjemného chládku na kraji lesa. Aby se zbavil nesnesitelné dotíravosti komárů, zapálil si pohraniční cigaro. Jak už jsou ale zákony světové, pokračovalo slunce od jihu k západu a s ním zároveň jako rafije hodinová otáčel se i stín husté smrčiny, jejíž ochraně svěřil se náš hrdina, následkem čehož i jemu měniti bylo ob chvíli svoje položení. Takovým způsobem stalo se, že ulehl konečně, nic zlého neobmýšleje, do kyprého mraveniště. Brzo na to nevole jeho propukla slovy, jichž opakovati ani sobě netroufám.

Rozpomněl se na potok, v němž doufal nalézti pstruhy. Byl již rozhodnut, že ostatek dne věnuje rybaření, když spozoroval, že od západu vystupují a sbírají se hrozivé mraky.

„Přijde nám bouře," volal lázeňský ode dveří.

Vskutku za nedlouho zablesklo se a hrom zaburácel — hřmění válelo se mezi horami jako balvan, a dlouho nebylo mu konce.

Professor, potěšen z nenadálé změny, odebral se do svého pokoje.

V krátké době nastalo temno. Vítr spěchaje od západu, bouřil na silnici celá mračna prachu a zahaloval tak jako oponou výhled do údolí i na oblohu blesky ozářenou. Stromy v lese choulily se k sobě jako ustrašené stádo, v jeku a skučení, ve skřípotu a hukotu lámaly se větve. Dům zachvíval se od základů, okna drnčela, dvéře bouchaly, vrata u kolny, kterou vedla cesta do chléva, hřmotně se rozlétla. V domě běhají lidé, zavírají okna, bouchají dveřmi, dupají po chodníku a pokřikují. Dvě menší dcerušky lázeňského, svrchní sukénky přes hlavu, ve chvatu a křiku přihánějí z pastvy krávy; nejstarší syn běží ve dřevákách, pytlem pokryt, aby pomohl uvazovati. Jednotlivé těžké krůpěje mění se v déšť, jenž jako metlami šlehá do okna — — v tom zarachotí hrom, a již proudem sype se s oblak oheň do osamělé borovice na selských dílech, mezi „vánočními stromky".

Professor odskočil od okna

Ticho — —

Po chvíli teprv zpomněl si na Poláka:

„.... v lomozu třeští strom —
hrom!
Stvoření klekni!...."

Opakoval si tato slova básníkova hlasitě a s citem, což mělo poněkud ráz teatralní vůči velkolepému divadlu tvořící a ničící přírody. Déšť hnal již do okna přívalem. Nebylo viděti než vodu po skle stékající.

V krátkosti přehnala se bouře. S hukotem, v potoky se srážejíc, spěchá voda se strání dolů do údolí. Jeden proud běží okolo domu přes silnici a zaplavuje blátem lázeňského louku. Obloha zůstává zatažena a dotěravý chlad se rozhosťuje. Všude vlhko. Na vycházku ani pomyšlení. (Spisovatel velmi lituje, že nemůže po příkladu všech slabikářů a čítacích knížek vylíčiti v tomto případě barvami živějšími blahodárný vliv bouře na letní přírodu).

Pan professor navečeřel se před časem, ulehl před časem, ale usnul dosti pozdě, i přes to, že nespoléhaje na vydatné sušení, všechny houby z pokoje odstranil, aby marně nepáchly. Selské novelly také již více neúčinkovaly.

Probudiv se ráno po nepokojném spaní, první pohled obrátil na oblohu. Visela nad zemí jako šedá plachta. Poněvadž bylo již 7 hodin, vstal, vykoupal se, nasnídal, a zahalen v plaid, pokusil se o procházku lesem. Navrátil se brzy všecek umokřen s několika hřiby, které odevzdal do kuchyně.

Slunce se neukazovalo, zima nepřestávala. Dostavila se dlouhá chvíle. Strašná to věc. Nemoha nahoře vydržeti, sešel professor do salonu. Zde nebylo nikoho. Ani lázeňského nespatřil. Všude jako po vymření. Prohledl si obrazy po stěnách, ale s pozorností takovou, že v krátké chvíli nemohl se již upamatovati, co představují. Zapálil si doutník (ač nikdy před tím dopoledne nekouříval), přelistoval německý kalendář, vydaný před 10 lety a nyní k obecné potřebě pověšený na hřebíku při dveřích, vyšel před dům, zastavil se u nádržky se pstruhy a dobrou čtvrt hodiny pozoroval, kterak tito ošemetní tvorové beze známky života jako dřevěné kůlce trčí v jasné vodě; vztáhl také ruku po jednom, jenž dotýkal se téměř hladiny vodní, ale s postříknutým šatem i obličejem odstoupil opět, poučen jsa o marnosti svého počínání.

Přišel čas obědu a minul v protivném klidu. Na to professor ulehl, usnul a probudil se právě k večeři. Počasí se posud nebylo změnilo.

V domnění, že nalezne někoho v saloně, odebral se tam. Zaradoval se shledav, že se neklamal. Tři lidé vesničtí, muž a žena s malou dceruškou, Němci, seděli zde u stolu a pojídali svůj z domova přinešený chléb se sýrem. Lázeňský s nimi rozprávěl.

Professorovým příchodem poněkud překvapeni, ustali manželé v řeči, obracejíce všechnu pozornost k důkladnému žvýkání. Malá dceruška, dítě sotva šestileté, otočila k němu otevřenou, milou tvářičku, zářící veselým úsměvem. Takového obličeje neuzřel posud v zdejší krajině. Přistoupil k ní a pohladil ji pod bradičkou. Děvčátko na vzájem, v rozmaru mladého koťátka, zatahalo jej za vousy.

Rodičové pokárali smělost děvčátka způsobem shovívavým a zároveň naklonili se professorovi v té míře, že mu i pokrmu svého nabídli.

Z další rozmluvy, která znova oživla, se dověděl, že děvčátko trpí „zatmělostí ducha“ (snad účinek zlého člověka aneb samého — „Pán bůh rač nás chránit“), a že jim dána nárada, aby s ním putovali k zázračným obrazům Marianským.

V příležité chvíli uslyšel tajně od lázeňského, že na místě hořejších pokojů hostinských býval druhdy taneční sál, v němž ještě matka nešťastného děvčátka tančívala, a jehož okny (právě kde jest nyní professor ubytován) k vůli ní nynější muž její sám jediný vyházel osm chlapů, a všecky stoly a stolice tak mu rozčechral, že jich ani za týden nemohl uvést do pořádku. Ostatně, doložil, není to manželství příliš šťastné. Při tom učinil rukou pohyb, jenž vyznamenává: Bylo by dlouho vyprávět!

S novým účastenstvím prohlížel si nyní professor obstárlý párek, jehož pozdní rodinné požehnání nenadálou radost záhy proměnilo v trpký žal. Žena, ač mohla míti již čtyřicítku, byla posud v těle statná i obličeje úhledného. Podle vkusu zdejšího měla na sobě nejméně tucet sukní, a když kráčela, zdálo se, že zakládá si na tom, aby boky její pěkně vystupovaly a sukně se přemetávaly. Muž byl asi padesátník, vysoký a již přihrblý — vůbec velmi vychudlého zevnějšku.

Sic transit gloria mundi! pomyslil si professor, hledě v pokornou, téměř ustrašenou jeho tvář. Osm lidí oknem vyházel, a co z něho učinila slabá žena!

Za působení nepříjemného dojmu odebral se ku spaní, rodiny dole zanechav.

Ležel, o ledačems na mysli přemítaje, až zaslechl dupot a lidské hlasy po schodech i na chodbě; hned na to otočil se klíč ve dveřích vedlejšího pokoje, a nastalo chození, mluvení a šramocení v tónech tak určitých, jakoby se nedělo za zdí, ale v jedné místnosti. (Stavba byla pouze pro leto, stěny jako z papíru).

Professor z bázně, aby se nestal bezděčným posluchačem rodinných scén, které (dle jeho náhledu) veřejnosti nepatří, ohlásil se hlasitým zakašláním.

Hluk za stěnou utichl na okamžik; pak se ozývalo jen šeptání; ale tak pronikavou zřetelností, že professorovi, chtěl-li usnouti, nezbývalo než zastrčiti prsty do uší a ukrýti hlavu v podušce.

Po dlouhé chvíli, všecek udýchán a upocen, nadzvedl se, aby poslechl. Na místo šepotu nastoupilo jednotvárné mumlání ženského hlasu s mužským, střídavě za sebou.

Modlí se růženec, pomyslil si. Až se pomodlí usnou.

Počal již sám dřímat, ale uspávající mumlání přerušeno bylo náhle hlasitým smíchem malého děvčátka a napomínáním rodičů. Pak se mu přece podařilo usnouti.

Spal asi hodinu, když byl znovu probuzen a to dětským pláčem, skřípavým, jakoby pilou řezal. S tím se mísilo hlučné chlácholení a následovalo zase odříkávání růžence, nyní již zcela hlasitě a bezohledně.

Professorova trpělivost, napjata dosud jako struna, praskla. Skočil s postele, uchopil stůl; zarejdoval jím několikráte po podlaze, otevřel šatník, hřmotně jej opět zavřel, kopal do bot a vůbec činil takové dílo, že ustrnulá rodina nejinak soudíc, nežli že „Pánbůh s námi“ jest na blízku, nedovolila sobě strachem ani hlasitě oddechnouti.

Za zdí zjednán byl klid. ale v prsou vřelo.

Samotu, jíž byl dříve věnoval rýmovanou báseň, proklel nyní náš hrdina řečí velmi nevázanou, a blahořečil v duchu svému pokojíčku v Praze, kde tak sladce spával, i hostinské udírně „U štítu“, kde v svatém míru trávíval své večery.

(Dokončení.)

Blansko, Punkva a Macocha
na Moravě.

Napsal

František Bauer.

Radostný ruch panuje za časů našich na poli vlastivědy moravské. Zvláště utěšeně se vzmáhá bádání ve vápencových jeskyních moravských, kteréž v nejnovějších dobách vždy větší obliby ve světě učeném i neučeném nabývají. Dostačí připamatovati některá fakta, aby se poznalo, jaký živý ruch obzvláště v posledních letech na poli tom zavládnul. Od roku 1879 předhistorická kommisse c. k. akademie věd ve Vídni obrala si za úkol, propátrati zejmena se stanoviska geologického a předhistorického Křtinský Výpustek. V jeskyni té, jež ve stoletích minulých netěšila se dobré pověsti, poněvadž z neznalosti a nevědomosti šířeny o ní pověsti nejnepravdivější, docíleno kopáním znamenitých výsledkův. Vykopáno již mnoho kostí zvířat předpotopních, zejmena slujních medvědův, a pilným zkoumáním nabyto jasného rozhledu o povaze a vnitřních prostorách jeskyně té, kteráž ještě v 17. století od spisovatelův prohlašována byla za pravé bludiště, plné podzemních děsných propastí nevyzpytatelné hloubky.

Zmizel-li vědeckými pracemi kommisse předhistorické tak leckterý předsudek, který dosud ještě v obecenstvu proti jeskyni té panoval: přispěje zajisté nemálo k rozpovšechnění vědomostí a k rozšíření osvěty v oboru tom i spis, jejž rokem již příštím vydati se chystá na slovo vzatý dr. Jindřich Wankel, kterýžto spis, výhradně se obírající jeskyněmi moravskými, obsahovati bude výsledky jeho 32letého neunavného zkoumání a zajisté horlivost v bádání na poli vlastivědy moravské rozmnoží. Roku 1879 obohatil věhlasný pan dr. M. Kříž, který již z dob *jinošského* mládí svého zkoumání jeskyň moravských s velikou horli*vostí* se věnoval, literaturu naši výtečným spisem, nazvaným: „O některých jeskyních moravských a podzemních jich vodách.“ V něm popisuje všecky jeskyně, kteréž s podzemními vodami měly aneb mají spojení, v něm ukládá výzkumy svého neunavného a neohroženého bádání. Týž učenec podniknul třetího dne měsíce srpna r. 1880 podzemní výpravu do Velkého Východu Punkvy, chtěje vyzkoumati, jak dalece by možno bylo k Macoše po Punkvě proniknouti, zdali by alespoň částečně nebylo možno zapuditi temno, jež o povaze řečiště Punkvy dosud panuje. (O výsledcích expedice té níže promluveno bude.) Druhého dne měsíce ledna r. 1880 přidružila se k staroslavným jeskyním *Sloupským* nová krápníková jeskyně Sloupská, ježto neustále k sobě *magneticky* přitahuje přehojné davy navštěvovatelův, uvádějíc je neobyčejnou krásou svou u nadšení a vytržení. Rozmnožujíc velebnou vznešeností svou víc a více řady přátel přírodních, zvětšuje lásku i k ostatním našim domácím jeskyním.

O jeskyni „Pekárně“ zvané, tři hodiny cesty od Brna vzdálené, psal Jan Kn. Tasovský a na „Díravici“ u Ochoze a „Vlčí jeskyni“ obrátil Fl. Koudelka pracemi svými na konci r. 1880 uveřejněnými pozornost obecenstva, píše o jeskyních těch, jako Tasovský, se stanoviska předhistorického.

A věru, jeskyně naše vším právem zasluhují takové lásky a horlivosti! Kteroukoliv z jeskyň našich navštívíme, vždyť všude jest krása, rozmanitost a velkolepost až úžasná.

Nelze ni jedné jeskyně navštíviti, abychom nepocítili vznešených a hlubokých dojmův v duši své, aby neprochvívaly radostné pocity o velebnosti přírody božské duší naší. Již samou polohou svou vyznačeny jsou jeskyně naše, ležíce v přírodě často okouzlující. Bujná zeleň, bohatá vegetace, příroda věčně činná, celé okolí dodává jim lesku neobyčejného!

K místům, jež drahná léta již navštěvují z blízka i z daleka četní milovníci přírody, jež leží v samém srdci přepamátného útvaru vápencového, náleží staroslavné městečko Blansko s údolím Punkvy a Macochou.

Blansko, památné slovutnými železnickými hutěmi knížete Salma, sídlo učeného dra. Wankla, kterýž v museum svém chová převzácné své sbírky z dob předhistorických, sestaviv ve vědecký celek všechny starožitnosti, jež v jeskyních moravských vykopal — údolí Punkvy, proslavené svými divokrásnými skalinami a romantickými pohledy přírodními, oživené Punkvou, kteráž u věčném nepokoji v zimě v létě chladné své vody do Svitavy odvádí — a konečně hrůzoplodná propadlina Macocha, k níž již po staletí putují poutníci, by se pokochali pohledem na neobyčejný útvar přírodní, svého spůsobu v celém rakousko-uherském mocnářství jediný, s nímž i poesie národa srostla, tvoříc pověsti o původu jmena jeho: všechna místa tato zajisté poskytují tolik zajímavosti a tak vznešených a krásných dojmův, že vzpomínka na ně neustále mysl pohání, zalétati v kraje ty a probírati se v nich, není-li jinak možno, alespoň v duchu . . .

Staroslavné městečko Blansko jest od stanice blanenské malou půl hodinky cesty vzdáleno a leží nad řekou Svitavou v rozkošné krajině. Jest rozděleno na staré a nové Blansko, má 289 čísel, přes 2800 obyvatelův, farní chrám, úhledný zámek náležející knížeti Salmu-Reiferscheidovi a poskytuje se svými klidnými domky a utěšeným okolím velmi malebného pohledu.

V zámku knížete Salma bydlí pan dr. Jindřich Wankel, kterýž četnými vědeckými pojednáními a spisy, svým neunavným bádáním a dlouholetým kopáním ve vápencových jeskyních moravských, obzvláště svými geologickými a předhistorickými výzkumy a sbírkami musejními daleko široko po světě učeném i neučeném proslul. S pověstí o velké učenosti jeho pojí se chvalná pověst o lidumilnosti a přívětivosti jeho, s kterouž hostům k němu na návštěvu zavítavším sbírky své vykládá a objasňuje. Jsa vždy ochoten těm, kteří odůvodněný interes ve vědeckých věcech berou aneb vědou se zabývají, sbírky své ukázati: uvazuje se v namáhavý a nesnadný úkol vykladatele s takovou horlivostí, obětavostí a důkladností, že již přemnohé navštěvovatele sobě k díkům

zavázal. Četní a slavní učenci, vědochtiví učňové z blízka i z daleka a ze všech stavův navštěvovali již sbírky jeho a odcházeli od slovutného anthropologa, v plně jsouce uspokojeni tím, co u něho viděli a slyšeli . . .

Sbírky musejní nalezají se v prostranném pokoji přízemním, jsou většinou uloženy ve skleněných skříních, opatřeny číslicemi a nápisy a rozděleny dle dob, z nichž pocházejí. Ze sbírky paleologické jmenovati sluší na prvním místě obrovskou kostru slujního medvěda, sestavenou od pana doktora z částí, po různu v starých jeskyních sloupských nalezených. Spočívá na mohutném černém podstavci, na němž nápis vyryt zlatými literami: Ursus spelaeus giganteus. Pohled na kostru naplňuje úžasem před mohutností a hroznou silou předpotopních těchto zvířat.

Zajímavá jest skupenina, znázorňující, kterak se tvořily a vyvíjely zuby medvěda slujního. Skupenina počíná ukázkami zubův embryonalních a končí přemohutnými zuby medvědův starých. Všechny zajímavé předměty ty pocházejí z nálezův panem doktorem v jeskyni sloupské učiněných.

Pamětihodná jest skupenina, předvádějící vývoj a vzrůst sluchového ústrojí medvěda slujního; lví kostra z jeskyně sloupské (felis leo spelaea), dolní čelisti hyeny slujní, lepka slujního lva a j.

Zajímavou sbírku paleopathologickou činí kosti a kostry oněch zvířat jeskynních, jež takovými nemocemi postižena byla, že následky jich na kostrách viděti možno, kteréžto nemoce nemocem kostním i nyní panujícím ponejvíce jsou podobny. Máme zde caries prsního obratle, scoliosu prsního obratle, scoliosu ledvinného obratle, rozjed kostí, lebku slujního medvěda s velkou zacelenou ranou na zadním díle hlavy a jiné zajímavé předměty podobného druhu.

Zvláště bohaty jsou sbírky kamenných, broncových, železných a hliněných nástrojů. Mimo to se tu nalezají kladiva a zbraně z kostí. Velmi veliká část nálezů učiněných pochází z Býčí Skály a z Výpustku Křtinského. V Býčí Skále objevil pan dr. Wankel r. 1871 v síni vedlejší pod písčitou vrstvou, v mocnosti tří metrů ležící a krápníkovou vrstvou pokrytou, velké množství nástrojů a náčiní rozličného z kostí koňských, sobových a zubrových. V prostranné předsíni téléž jeskyně podařilo se mu v hloubce 2—3 metrů najíti obětiště, prostřed něhož nalezalo se spáleniště. V uhelné vrstvě ležely zbraně a náčiní kovová, okrasy a šperky zlaté, broncové, skleněné a jantarové, zbytky spáleného obilí, tkaniny a j. Kolem do kola byly okolo spáleniště četné kostry lidské a zvířecí na sebe nahromaděny. Z nálezův těchto vynikají ve sbírkách musejních obzvláště dvě lidské kostry, jedna kostra ženská s náramky broncovými a prsteny zlatými na rukou, lebka k ní patřící ležela rozpoltěna opodál; kostra mužská ležela vedle ní. Pocházejí oběti tyto as ze 4. neb 6. století, jak se uzavírá. Zvláštního povšimnutí zasluhují kromě jiných drahocenností, jichž pro velké jich množství dopodrobna vylíčiti nelze, obětní kámen, v Býčí Skále nalezený a broncový býček Apis.

Dojem, jejž přebohaté sbírky tyto na pozorovatele činí, jest nezapomenutelný, jsou to sbírky svého druhu jediné, dávající plný a ne-

zvratný důkaz o železné pilnosti a vědeckém důmyslu slavného anthropologa a paleontologa českého.

Opouštějíce památné museum toto s pocitem největší úcty a vděčnosti k učenci, který celý svůj život věnuje na zvelebení a povznesení vlastivědy, který s velikou horlivostí a velkým zdarem po celý čas života svého bádáním v jeskyních moravských se oddává, jdeme prohlednout druhou pamětihodnost blanenskou, velkolepé železnické hutě Salmovy, sídlo železnictví moravského.

V hutích, jež leží ponejvíce v údolí Arnoštově, panuje dnem i nocí neustálý ruch, přečetné výrobky nejrozmanitějšího druhu a k nejrozmanitějším účelům sloužící, zhotovují se zde a vydávají v domovině i v cizině čestné svědectví o výborné pověsti železnického průmyslu moravského.

Železné hutě blanenské bývají od turistův zhusta navštěvovány. Dovolení k návštěvě uděluje cestujícím ochotně hutní ředitelství knížete Salma. Poněvadž výrobky hutí těch, v nichž na sta pilných a obratných dělníkův jest zaměstnáno, pro výbornost svou daleko široko po světě prosluly: zasluhují, abychom se alespoň stručně s nimi seznámili.

Největší díl železáren leží v údolí Arnoštově*) vyjma pec ku zkujnění, Paulinenhütte zvanou a Klamhütte (čili jak lid jí říká Klamovku), v níž se železo vyrábělo topením vysokých pecí koksem. Pro nepříznivé poměry průmyslové a obchodní, zvláště v železářském obchodě, přestalo se v ní koncem měsíce května 1874 pracovati. Obě hutě leží podél železnice na řece Svitavě.

V Paulinenhütte vyrábějí se všechny druhy kujného železa, jemuž se tu velikými tlukadly dostává rozličných forem. Zhotovují se zde obruče na kola, prutové železo, rámové a mřížové železo, ruchadla, osy vozové.

V údolí Arnoštově nejblíže železnice leží slévárna Mariina (Marienhütte), kteráž má vysokou pec zařízenou na koks a 4 pece kuplové. Zhotovují se zde všechny druhy strojnické, stavební, umělecké, kamnové a tržní litiny (jakož parní válce i veškeré části litinové k strojům, roury kanálové, figury a okrasy umělecké, kamna železná, hrnce železné, rozličné náhrobky, pomníky i s rozdílnými zábradlími, též ozdobné zahradní ploty a všelijaké do oboru tohoto patřící věci. Slévárna jest zařízena pro stojaté lití rour a pro formování v hlíně, kdež velké válce, mísy atd. bez modelů se formují a má dílnu pro sochařství k zhotovování modelů pro litinu uměleckou.

Velmi zajímavé jest, jakým způsobem se na závod ten voda z Punkvy odvádí. Nad slévárnou teče Punkva přes jez, od něhož odbočuje příkop, otevřený až ke skále, hraničící s domem úřadnickým. Odtud však se voda kanálem do skály tesaným odvádí, kterýž má šířku as 1·5 m. a voda vstupuje z pod země k vodnímu kolu, pohybujícímu malé dmychadlo. Dmychací stroj fouká do kuploven vítr, aby koks intensivně a rychle hořel. Pro hyb vysoké pece zařízen zde kolmý Woolfův stroj dmychací, stokoňový. Páru pro pohyb tohoto stroje po-

*) Arnoštovo údolí počíná od ústí Punkvy do Svitavy a táhne se až k starohraběcí slévárně.

třebnou vyvinují 4 parní kotle. Plyny z vysoké pece odcházející zachycují a odvádějí se pomocí plynovodu pod parní kotle, aby se jimi topiti mohlo.

Nad Mariinou slévárnou leží dílna se stroji vrtacími, kteráž tvoří integrující část továrny strojnické. Nalezá se v této dílně 12 soustruhů a vrtacích strojů ponejvíce velkých rozměrův. Zde se vrtají válce všeho druhu kola, hřídele, vůbec všeliká velká a těžká litina se zde soustruhuje (ku př. setrvační kola, velká zubatá kola, kotouče).

Velkolepost těchto strojů možno nejlépe posouditi, uvážíme-li, že se zde vrtají válce v průměru až 3 metrů a kola v průměru až 8 metrů a vážící až 20.000 klgrů. Něco výše nad dílnou s vrtacími stroji leží rovněž u Punkvy, továrna strojnická (Maschinenfabrik). Zde se zhotovují rozličné druhy strojů a jiná hybadla pro rozličná odvětví průmyslu

Mariina slévárna (Arnoštovo údolí).

a to pro hornictví, cukrovary, olejny, mlýny a píly (na př. ony stroje, které rudu vyvážejí, čerpadla k odvodnění dolů uhelných a jiných, stroje na stlačení vzduchu (compressory), taktéž všechny parní stroje, vodní kola, turbiny a veškeré potřebné stroje pro cukrovary, olejny, mlýny a píly). —

Na počátku údolí Punkvy nalezá se t. zv. starohraběcí slévárna. Tato huť má vysokou pec, zařízenou na topení dřevěným uhlím a dvě pece kuplové. Zde se vyrábějí mimo stavební a strojní litinu kamna, roury, tržební litina, též nádobí. Co hybná síla pro dmychadlo velké pece slouží zde železné vodní kolo v průměru 8·2 m.; vrchní voda se přivádí na vodní kolo pomocí plechové roury v průměru jednoho metru. Plechová roura ta odvádí vodu potřebnou ze strouhy vedle skály u výše as 6. m. nad dolní vodou a v délce as 20 metrů.

Nejblíže u vysokých pecí jest dílna pro výrobky ohnivzdorné, k stavbě vysokých, svařovacích a koksových pecí sloužící; též se zde zhotovují křivule pro plynárny a továrny na spodium, všechny vzorkovité kusy (kusy rozličného tvaru) a všeliké druhy ohnivzdorných cihel.

Prohlídnuvše železné hutě blanenské a navštívivše památné sbírky musejní pana dra. J. Wankla, seznámili jsme se s dvěma vzácnými pamětihodnostmi městečka Blanska a nastupujeme loučíce se s nimi, další cestu po voznici, do údolí Punkvy vedoucí.

Jakmile vstupujeme do údolí Punkvy, proměňuje se povaha krajiny a příroda odívá se novým čarovným životem. Jaký to uchvacující pohled! Jak daleko jen oko naše dozírá, vine se rozkošné údolíčko před námi. Krajina jest tak milá, že volněji prsoum se dýše. Srdce ani netouží zde po společníku, netouží po hluku a rozmluvě,

Starobraběcí slévárna v údolí Punkvy.

netouží po zábavě, chce býti samo, aby mysl všecka ponořiti se mohla v tajuplný ten život přírodní. Hluk průmyslových závodů nedoznívá více ucha našeho, ustupuje hlubokému tichu, jež vůkol se rozkládá. Jenom bublání stříbrojasné Punkvy přerušuje mile vůkol panující ticho a na chvíli přerývá řezání píly hluboký poklid krajiny. Chladný stinný les, jenž táhne se údolím Punkvy, často přistupuje tak blízko k pěšince, že stromy haluze své nad hladinu vodní sklánějící jasnost vody zatemňují a klenouce se nad pěšinkou v hustolistý krov, slunečním paprskům pronikati nedají; často zas ustupuje les do pozadí a rozkládá se po stráních a návrších, uvolňuje rozhled do údolí a rozšiřuje je. Tu květnatá louka s různobarevnými květinkami po březích se rozkládajíc údolí krášlí, onde množství balvanův mechem obrostlých aneb

v řečišti Punkvy malebně rozházených vnady údolí zvyšuje; tu teče Punkva blízko nás u cesty samé, onde skrývá se mezi břehy, keři vroubenými, zrakům našim.

Když pak počínají objevovati se šedé skály vápencové, tu nabývá krajina rázu velebnosti a bohatosti. Neustále mění se scenerie skal. Čím dále vnikáme, tím zajímavější a velkolepější jsou obklopující skály, tím ohromnější, tím četnější jsou. Často vystupují z temného lesa jak obrovští velikáni, hrozíce sřícením a záhubou; často jsou dešťovými přívaly a podzemními vodami propláknuté a vymleté tak, že činí zajímavé a podivné sluje tak děsné krásy, že oko pozorovatelovo ani odtrhnouti se nemůže od hrůzokrásného pohledu.

Vytkneme a zevrubněji popíšeme z údolíčka některá místa, jež pro velikou krásu svou docházejí zvláštní obliby u milovníkův přírody, ba i u malířův zasloužilého povšimnutí dosáhla.

Pro líbeznou polohu sluší jmenovati „pílu" s idyllickým příbytkem pilařovým, opodál od píly domek, v němž uschovávají se nařezané desky.

Druhý pěkný pohled poskytují t. zv. skály kamzičí. Na blízku od skalního mlýna vystupují dvě mohutná skaliska z těsného údolí, jakoby bránu mezi sebou rozevírajíce. Pravá skála vypadá jak pozorovací věž. Pohled na skalní divadlo to, jež brzké objevení se skalského mlýna oznamuje, jest velmi malebný.

Třetí, svou pěknou polohou vynikající obraz poskytuje skalský mlýn, jehožto příjemná zahrádka nás k odpočinutí a zotavení se vybízí. Odpočineme si v dřevěném pavillonu, kteréžto místečko přívětivý milý dojem způsobuje. Na stěnách pavillonu jsou přečetné fotografie kolkolem rozvěšené a množství různých obrazů tam jest nalepeno.

Nápisy a podpisy na obrazích vyjadřují pocity vděčnosti a radosti mnohých cestovatelův, krajinami těmi se ubíravších, kteří, byvše po cestě nepohodou zadrženi, bezpečného přístřeší a příjemného útulku proti bouři a dešti tu nalezli. Skutečně poskytuje již prohlídka všech těch pohledův na různé kraje a obrazy ze života tomu, kdo se pro nepřízeň počasí zde zdržeti musí, jakési vyražení i po delší čas. Stříbrojasná Punkva, jež všem železnickým a průmyslovým závodům v údolí tom se nalezajícím, životní síly dodává, zásobuje i skalský mlýn hojností vod.

As 50 kroků nade mlýnem skalským vzdálena jest Villa Salmova, jednopatrové stavení vystavené na způsob domku švýcarského na svěžím palouku. Domek jest zaznamenán na kartě rakouským generálním štábem o Blansku a jeho okolí vydané a má jmeno villa Salm. S pavláčky kolem domu běžící jest rozkošná výhlídka do údolí bujně se zelenajícího skalinami prolomeného. Krajina jest zde obzvláště romantická.

Nejpamátnějším však jest krajina okolo Velkého Východu. Čím více se k Východu Punkvy blížíme, tím více súžuje se údolí, tím těsněji srážejí se skalní stěny, jakoby zatarasiti chtěly cestu. Pojednou se zastavíme téměř bezděky a zrak náš utkví na jednom místě.

Pod kolmou skalou po pravici vystupující nalezá se voda, jež patrně z pod skály vyniká, ačkoliv skála zdánlivě tak pevně se půdy

dotýká, že nelze ani spatřiti otvor nějaký, jímž voda ze země vyniká. Na první pohled zdá se, že voda, jež z pod skály vyniká, ani neteče, nýbrž že tam stojí bez pohnutí. Avšak naházíme-li na ni listí, shledáme, že nás první pohled sklamal, neboť listí poplyne ihned a dosti rychle dále. Místo ono, kde Punkva z vápencové skály vycházející jakýsi malý rybníček tvoří, nazývá se Malým Východem a hlavním znakem jeho jest, že Punkva tu tiše a plaše na povrch zemský vylízá. Zdánlivý tento klid vody však již za kratičký čas mizí, voda brzy se

„Západ" v údolí Punkvy

rozveselí a plyne bublajíc dále a rozcházejíc se na dvě strany obtéká malý zelenající se ostrůvek, za jehož jižním cípem se obě ramena zas v jediný tok spojují. Díváme-li se ve směru, kam potůček ubíhá, ponoříme se zajisté i v pohled na krásnou lesnatou krajinu, v pozadí obrazu toho se objevující.

Jdeme-li od tohoto malého východu směrem severním (tedy cestou ke Sloupu), vidíme samé kameny, ležící jakoby v nějakém vyschlém řečišti, vedle cesty. Pocházejí kameny ty od Punkvy. Když totiž Punkva se jarního času rozproudí aneb rozvodní: tu obtéká voda mimo skály

a valí se údolím hučíc a šumíc, an „západ", o němž ihned promluvíme, vod pojati nestačí. Na znamení řádění svého zanechává nanešené kamení. Za letního parna bývá údolí na tomto místě suché.

Popošedše suchým tímto řečištěm, vápencovým štěrkem a kamením pokrytým, as 300 kroků ku předu, spatřili jsme 3 výklenky ve skále, na pravo od cesty, po sobě se objevující. V prvním nalezala se voda stojatá, o jejíž přibližné hloubce jsme se kamením do ní vházeným přesvědčiti chtěli. Byla dosti hluboká. Otvor hned vedle neměl vody, u třetího otvoru stojíce slyšeli jsme uvnitř skály jakýsi silný hukot. Vylezli jsme na skálu a pohledli dolů, bychom se přesvědčili, zdali tam není silnějšího proudu nějakého, neb zdálo se nám, že by mohl hukot od silnějšího nějakého proudu pocházeti, který by uvnitř tekl. Byl to však Punkvy obyčejný tok, jež po prvním objevení se na povrchu zemském (u tak zvaného Velkého Východu) něco níže Velkého Východu u „západu" opět na několik minut pod skalou vápencovou se ztrácí a několik minut pod skalou neviditelně protéká, až hukot její zde ve skále prozrazuje, že poblíže nás řečištěm ve skále se dále ubírá. Tok její není tu však tak valný, jak by z hukotu souditi se dalo. Punkva uvnitř skály tak silně hučí, poněvadž ozvěna v duté prostoře od stěn se mocněji odráží a krom toho voda tam má prudký spád.

Něco výše odtud popošedše, octneme se u místa, kde Punkva, z Velkého Východu přicházející, ponejprve a naposledy v tomto údolí pod ohromnou skalou na prosto se ztrácí. Lid místo toto „Západem" zove. Časem když se Punkva rozvodní, valí se vlny její šumíce a hučíce pod skálu, seberou i dříví nasekané, jež tam po cestě ležívá a vrážejí je pod skály ty tak, že třeba dřev s namáháním odtud vydobyti, jakmile voda opadne.

Od „Západu" blížíme se k Velkému Východu. Velký Východ sluje místo, kde Punkva, protekši dnem Macochy a vykonavši odtud neviditelnou a dosud nepovědomou pouť podzemskou (v přímé čáře 200°), ponejprve v údolí Punkvy na světlo denní vychází, dávajíc celému údolí, jímž od vzniku až k ústí svému protéká, svoje jméno. Nad Velkým Východem Punkvy strmí, na pravo od cesty, ohromná skalní zeď vápencová, as 75 m. vysoká. Zde vychází Punkva podzemní branou ze skalního otvoru 2—3 m. vysokého a 11 m. širokého tiše a jaksi ostýchavě na světlo boží. Zdá se, jakoby voda hrůzyplnou podzemní plavbou unavena byla a času potřebovala, by se vzpamatovala a nových sil k další pouti nabrala.

Již Hertod ve svém spise Tartaro-Mastix Moraviae z r. 1669, popisuje zvláštnost vody té, praví, že voda, která tu na povrch zemský vyniká, teče, ačkoliv se zdá, že při vzniku svém stojí bez pohnutí i dodává, že kdo chce o pohybu vznikající vody se přesvědčiti, listí na ni naházeti musí. A v skutku i zde, rovněž jak u Malého Východu, se přesvědčíme, že, naházíme-li na ni suchého listí aneb chvojoví, listí neb chvoj hned dále a dosti rychle poplyne. — Památné místo to jest stinnými a vysokými stromy obroubeno a bujným zelením okrášleno, krásný lesní obraz zračí se na hladině Punkvy. Zde se končí údolí Punkvou ovlažené a poněvadž jest místo to tak zajímavé, že nerado se rozloučí s ním srdce poutníkovo: postaven as 30 kroků od břehu Punkvy úhledný,

korou pobitý letohrádek, kterýž všem, kdož s této strany Macochu navštěvují neb údolím tím od ní se vracejí, milý a vítaný odpočinek nabízí. Zde odpočívají si letního času výletníci a požívajíce pokrmů s sebou vzatých, občerstvují se svěžím douškem velmi chutné vody z Punkvy a kochají se pohledem na rozkošný zjev přírodní. Každý, kdo k Velkému Východu letního času zavítal, zajisté napil se a zkusil vody té i seznal výbornou jakost a osvěžující účinky její, jež zdraví ani tehdáž neškodí, když i 6—8 sklenic hned za sebou se vypije.

Velký „Východ“ Punkvy.

Obzvláště za velkého vedra letního bývá voda pravou pochoutkou. Času nedělního, kde návštěva Macochy bývá hojnější, i houslista zde hrává. U vchodu do Velkého Východu bývala, jak též na obrazích jest vídati, lávka dřevěná, po níž bylo lze přes celou šířku Punkvy na druhou stranu přejíti, avšak lávka byla velkou vodou [loňského roku odnesena a dosud nebyla znovu zřízena.

Velký Východ Punkvy byl dne 3. srpna 1880 svědkem vzácného divadla. Dr. M. Kříž podniknul onoho dne výpravu do Punkvy,

již delší čas velmi obezřetně a důkladně připravovanou. Otázka, jež ho po delší dobu již zaměstnávala, byla: možno-li dostati se po svoru od Velkého Východu Punkvy až k samé Macoše a pakli ne až k Macoše, jak daleko možno proniknouti po Punkvě směrem k Macoše a jaké prostory jsou tu? Že nelze ode dna Macochy dostati se směrem k velkému Východu Punkvy ku předu dále, o tom nabyl přesvědčení při své expedici do Macochy 18. srpna r. 1864 konané, kdež seznal, že skalní stěny, Macochu se všech stran uzavírající, přes metr pod hladinu vodní dosahují a tudíž vodou vyniknouti nelze.

Ale nerozřešena byla dosud otázka druhá, zdali by opačným směrem (tedy od Velkého Východu Punkvy) nebylo možno proniknouti podzemní plavbou ku předu, jak daleko a kterak.

Dr. Kříž, ač při všech svých výpravách neohroženou vytrvalost a mysl, žádných překážek se nelekající, na jevo dával, přece, připravuje expedice, nikdy se nespustil potřebné opatrnosti a bedlivosti, aby expedicím svým, pokud na lidských silách záleží, i zdárný výsledek zaručil. Pomýšlel tedy i při této výpravě na to, kterak by jednak se uvaroval možného nebezpečí, jednak věci samé ku platnosti a zdaru dopomohl.

Vycházeje od zásady, že ve vodě Punkvy, + 6—7° R. studené sebe lepšímu plavci po delší dobu plovati nelze: sestavil si dva prámy, jeden sobě, druhý pomocníku Horáku, kancelářskému sluhovi svému, určený, zaopatřil si přístroje, jimiž by se udržel nad vodou v případě nějaké nehody a přichystal vše, čehož k podzemní této plavbě třeba bylo. Vůz, který všechny k expedici potřebné věci za panem doktorem k Velkému Východu dovážel, opozdil se následkem nad míru nepříznivého počasí tehdáž po několik dní již panujícího, o celé tři hodiny. Neustálými dešti několikadenními byly všude cesty v moře blátivé proměněny, tak že vůz, ač dvouspřežný, s těžkým nákladem jen volným krokem k cíli svému se ubírati mohl. Tak se stalo, že výprava na místě, jak ustanoveno bylo, o dvanácté teprve o 4. hodině odpolední započíti mohla. Počasí bylo, jak již praveno, velmi bídné a zůstalo jím také po celý čas, co výprava trvala. Lijáku prudkosti ani chvíle neubývalo a údolí Punkvy bylo jakoby vymřelé.*) Když vůz k letohrádku u Velkého Východu dojel, chopili se pomocníci a služebníci doktorovi díla a jali se sestavovati vory, na nichž podzemní plavba se vykonati měla. Nejprve byly 2 trámy ze suchého dříví smrkového pomocí desky a šroubův v jediný celek spojeny a ze tří takovýchto párů trámových svor celý sestaven. Na koncích byly provrtány díry a tyto tři páry lanem, skrze ony díry provlečeným spojeny. Na zadní stranu voru byly tři desky položeny a upevněny na voru tak, aby vor vždy vodorovně plul. Týmž způsobem byl i druhý vor, pro Horáka určený sestaven a práce tak rychle skončeny, že již za $^1/_2$ hodiny oba prámy byly úplně přichystány ku plavbě. Za lijáku byly prámy k vodě doneseny a na vodu postaveny. Poněvadž však prámy byly těžké a voda u tohoto břehu Punkvy mělčejší, musily přes vodu ku pravé skalní zdi přeneseny býti, kde voda byla

*) Podotknouti dlužno, že expedice byla beze vší okázalosti připravována, takže onoho dne, kdy se konati měla, ani lidé v skalském mlýně — tedy v nejbližším okolí Východu Punkvy — o tom, co se díti mělo, ani tušení neměli.

dosti hluboká, aby vor unesla. Mozi tím, co vor se sestavoval, chystal se dr. Kříž na expedici. Opásav se plovacím pásem korkovým, položil na něj pás kaučukový, kteréžto dva přístroje dle jeho výpočtův a zkoušek dříve předsevzatých mu úplnou podávaly jistotu, že neutone. Na hlavu vstavil si přilbici hasičskou, kteráž ho měla chrániti od prudkého a nenadálého nárazu na stěny neb strop skalní, za deštičku na vor přibitou upevnil silnou voskovou pochodeň, jíž si ozářil podzemní temnotu a do voru zasekl si malou sekýrku.

Byly 4 hodiny odpoledne, když dr. Kříž na vor vstoupil. Byl to pohled na nejvýše zajímavý a nezapomenutelný, když smělý badatel v zející propasť zaveslovall! Přátelé jeho stáli na břehu, volajíce mu srdečné s Bohem! i jiní hosté, kteří onoho dne do údolí Punkvy zavítali, chtějíce se buď k Macoše buď k nově objevené jeskyni Sloupské ubírati, zastavili se u Východu, spatřivše neobyčejné divadlo to a provázeli s velkým napjetím průběh výpravy. Dva vory, ve vzdálenosti několika metrů za sebou plovoucí, na předním dr. Kříž s přilbicí na hlavě, plovacími pásy na těle, vzezření statečného a smělého, před ním tmavý šklebící se jícen, na druhém voru pomocník Horák stejně oděn, na obou vorech hořící pochodně, vesla lopatovitá v rukou obou plavcův, k tomu lesní scenerie, loučení se přátel na břehu a prudký neustálý dešť — vše věru jednotilo se v celek důstojný, aby ho malířův štětec zachytil a zvěčnil.

Za hlubokého ticha, přerušovaného jen udeřováním vesla o vodu, vjížděl první prám do tmavého otvoru podle skalní stěny pravé, kde voda, dosti vysoká, prám lehko unesla, pak však musil pan doktor zabočiti na levo a dostal se do užší chodby k místu, kde voda byla 2—4 metry hluboká. Zde vesloval dr. Kříž as 10 m. daleko, pak se vor jeho zachytil v chodbě sotva 1 m. široké, takže ani nemohl vesla svého použíti, ačkoliv polovici držadla u vesla tohoto sekerou byl uťal. Poněvadž i skalní strop až na $^1/_2$ m. se k hladině vodní snižoval, nebylo mu možno dále proniknouti a jenom s velkým namáháním (šikmý proud vodní tlačil prám pod skálu) mohl se pan dr. Kříž z povážlivého postavení svého vysvoboditi. Opíraje se oběma rukama o skalní stěnu, pošinoval vor pozvolna nazpátek a vrátil se, pobyv na vodě celkem as $^1/_2$ hodiny, velice umdlen a unaven nazpět v náručí milovaných svých přátel. Expedicí tou postaveno na jisto, že nelze na takovém voru dále než as 60 m. od Východu směrem k Macoše proniknouti a že všechny pokusy, dostati se dále, jsou nemožny a marny.

Podotknouti sluší, že v obyvatelstvu kolovaly i báchorky o nepovedených expedicích s nešťastným koncem, z nichž jednu čtenářům svým podáme.

Kdysi prý dostavil se jakýsi Angličan, chotí svou jsa provázen, k Velkému Východu Punkvy, umíniv si vniknouti Východem až k Macoše. Skutečně prý vydal se i na cestu tu a sice po voru. Když však již delší čas se nevracel, odhodlala se choť jeho, děsnou předtuchou jsouc znepokojována, za ním. Ačkoliv prý jí od pokusu zrazováno bylo, odvážila se přece za ním, řkouc, že muže svého ve smrti neopustí. Vniknuvši do jícnu tmavého — jak daleko se nepraví — našla prý muže svého krvácejícího z ran, které mu zasadily vydry, uvnitř jícnu bydlící.

Dodávalo se k utvrzení zprávy té, aby větší hodnověrnosti nabyla, že prý vydry se velmi rozlítí a na člověka sápou, když narazí na hnízdo vydří. Bojíce se o mláďata svá, zoufale prý jich bránívají. Avšak zjištěno, že podobný případ, jakýž se v báchorce oné barvami děsnými vyličuje, ani se nepřihodil, jakož jisto jest, že nikdo v okolní krajině ani jména onoho Angličana ani času nezná, kdyby vše to se bylo událo. Též nemohou ti, kdož pověsti o vydrách rozšiřují, udati, čím by se vydry v prostorách oněch živily.

Opouštějíce velepamátné místo to, loučíme se s Punkvou a nastupujeme další cestu, nedaleko Velkého Východu k Macoše vedoucí. Kopcem lesnatým dosti příkrým přicházíme, lesem knížecím pořád výše stoupajíce, na hranici, kde se les knížete Salma dělí od lesa obce Vilímovické (máť obec Vilímovická as 600 jiter lesního gruntu) od této hranice jest jen malý kousek cesty až k Macoše; poslední díl cesty jest příjemnější, poněvadž schůdnější. Cesta lesem trvá celkem od Velkého Východu až k Macoše půl hodinky; konečně řídne les a my stojíme u cíle své touhy, uprostřed krajiny tajuplné, uprostřed vysočiny lesem porostlé, v níž Macocha zeje.

Každý zajisté, kdo ponejprve k Macoše přichází, představuje si Macochu, neuzřev ji, tak, jakoby to byl nějaký přehluboký temný, as válcovitý a úzký otvor, do něhož se skrčeně neb nahnutě podívati musí. Tomu není tak. Macocha připomíná podobou svou nepravidelný čtverhran, jehož největší šířka 75·8 m. (40°), největší délka 174·5 m. (92°) obnáší. Hloubka Macochy, od bývalého glorietu (na západní straně) až na dno propasti a sice k hladině vodní čítaje, obnáší 136·55 m., kterážto hloubka ovšem dle výše vody v rybníku na dně Macochy se mění. Menší jest hloubka od místa, kde gloriet stával, na suchou část půdy, jež kamením jest pokryta. Tato obnášela dle změření pana dra. Kříže dne 1. srpna 1864 konaného jen 127 06 m. S onoho místa, kde gloriet stával, (totiž s pokraje ohromné skalní stěny západní) jest nyní velmi nesnadno, ba nebezpečno dívati se dolů na dno Macochy. Na místě tom, na něž dosud upamatuje kamenný podstavec, glorietu za základ sloužívší, byl ještě z počátku tohotu roku gloriet, vystavený na samém kraji propasti na rozkaz přírody milovného knížete Salma pro pohodlí obecenstva, jež s balkonu glorietku onoho pokojně a zcela bezpečně na dno Macochy dívati se mohlo. Gloriet byl tak pevný, že nebylo ni nejmenší obavy, že by se sřítiti mohl. Každý i na závrať trpící mohl se mu bezpečně svěřiti. Nelze však nyní již obecenstvu s místa onoho, kde gloriet stával, na dno Macochy hleděti, neb bouře a vichr březnový jej tohoto roku na dno srazily a pohřbily na vždy v lůně propasti. Ačkoliv noviny Brněnské přírodomilce k zařizování sbírek a k odvádění příspěvků na vystavění nového železného balkonu u Macochy vybízely, jest přece místo toto dosud opuštěno a nejeví se žádná známka, že by onen plán ve skutek uvésti se měl. Dokud nebude opět možno, bez pečně s vrcholu nejvyšší skalní stěny pokochati se oním pohledem, dozná každý navštěvovatel Macochy jen polovičního pojmu o děsné hloubce té, kteráž právě jen s onoho místa, kde gloriet stál, se tak strašnou býti jevila.

Pokud saisona trvala, čekával zde hajný na hosty, a házel kamení na dno propasti, aby obecenstvo přibližně poznati mohlo, jak veliká jest její hloubka. Čítalo se, že kámen 7—8 sekund potřebuje, než dna dopadne. Když dopadl, zaduněl i zdálo se naslouchajícímu, že dálka, v níž na dno upadl, dle temného nárazu velmi veliká jest. (Udal jsem výše dle pana dr. Kříže určitě, kolik metrů tato hloubka obnáší.) S glorietu onoho bylo velmi dobře viděti kameny, na dně Macochy ležící a, jak se odtamtud zdálo, plochou jakousi louku, bujnou travou pokrytou. Jelikož světlo denní vniká až na dno Macochy, bylo zcela dobře viděti až na dno. Jenom rozměry prostorné zde klamou, což pochopitelno, uvážíme-li, že skalní stěna na této straně (pod bývalým glorietem) nejpříkřejší jest a vzdálenost, tudíž hloubka propasti největší.

Chceme-li si však o obrovskosti Macochy utvořiti jasnější pojem — zcela jasného pojmu o ohromných rozměrech jejich nabyti může jen ten, kdo se až na dno Macochy odvážil a odtamtud nahoru pohlížel — musíme od západní stěny skalní pustiti se stezkou, četnými kameny pokrytou, na levo, po kteréž sestupujíce okolo letohrádku osamělého k terasu, t. zv. můstku přicházíme. Území na této straně severní snižuje se nálevkovitě (mimo to i na straně jižní a východní), ale zvláště hluboko na straně severní, kudy dešťové vody do Macochy se vrhající, koryto hluboké si vystlaly. Právě proto jesti cesta k můstku příkrá, srázná. Avšak netrvá dlouho, za několik minut staneme již u terasu, dřevěným zábradlím obehnaného. Stojíme zde o 53·50 m. níže, než u bývalého glorietu a jsme jenom 83·5 m. ode dna propasti vzdáleni, z něhož opět jak nahoře u někdejšího glorietu jenom částku přehlídneme. S tohoto stanoviska lze zvláště hloubku Macochy lépe posouditi, neboť objevuje se nám skalní stráň západní jenom s této strany v plné své velkoleposti a ohromnosti, jenom s této strany nabýváme o její mohutnosti pravého pojmu. Vznesemeli zrak po ní do výše, pojímá nás úžas. Holá ohromná skalina vápencová kolmo spouští se do hloubky.

Ti, kdož poprvé s glorietu bezpečně na dno Macochy pohlíželi, neměli tušení, na jak strmé skále, u jak závratné výše stáli. Ale přesvědčili se, že hleděli s výše závratné, když sestoupili s glorietu na můstek a odtud vzhůru k východišti svému hleděli. Gloriet, jenž byl tak solidní a veliký, zdál se jim tak malým a nepatrným, když s můstku na něj hleděli! — S holou skalní strání západní divně kontrastují ostatní stráně, na nichž vegetace se rozkládá a stromy jehličnaté se daří. Přístup k stráním těm jest možný, poněvadž území po těchto stráních pozvolna se snižuje a stráně tyto teprv as v nejposlednější třetině kolmo na dno Macochy dopadávají. Hledíme-li s můstku na dno, zdá se nám půda Macochy znamenitě klenutou. Viděti z toho, jak nás dálka klamala. Neboť co se nám, u bývalého glorietu stojícím, pro velkou vzdálenost zdálo býti rovným, jeví se nám nyní, kde mnohem blíže dna stojíme, sklonitým, nerovným.

S můstku objevuje se poprvé ve skalní stěně přímo naproti tak zvaný pekelný jícen, kterýžto temný šklebící se otvor do jeskyně jihozápadní vede, kteráž v Macoše se nalezá. Podobně objevuje se poprvé voda na dně Macochy a viděti dva rybníky, jež prvé s glorietu pro skálu nad ně vyčnívající viděti nebylo. Potůček probíhá půdu i ztrácí

se pod zdí vápennou. Jest to voda Punkvy, jež, jak jsme nahoře popsali, u Velkého Východu ponejprvé opět na povrch zemský vychází a údolíčku, jímž protéká, jmeno svoje dává. Zde na můstku očekávají hosty hlídači; tvrdít, že hloubka propasti jest tak značná, že do vody na dně nemůže člověk, byť sebe obratněji uměl házeti kamením, kamenem dohoditi. Skutečně nelze ani v házení cvičenému se honositi, že by s této výše do rybníka kamenem byl dohodil. Kameny, s největším úsilím od rukou nejdovednějších házené, dopadávají sice na kamenitou a suchou část dna Macochy, ale nepadají do vody. V ostrém oblouku letí fičíce do dálky a letíce pozbývají viditelné podoby své, ba zmizí konečné oku sebe bystřejšímu, poněvadž nelze tak rychle stopovati kámen, jak rychle v obloukovém letu mizí, až pak slyšeti jest, jak na kamení tam na dně ležící dopadne. Hlídači u Macochy vyznají se ovšem výtečně v házení kamenů, dostávát se jim v té příčině i náležitého cviku, neboť opakujíce vždy před hostmi Macochu navštěvujícími umění své, dosahují v příčině té cvikem i mistrovství. Kámen hlídačem do vody hozený zajisté až do vody dopadl, o čemž se přesvědčiti lze, poněvadž dopadající kámen vodu z rybníka vystřikuje. Z toho, že jest viděti vodu vystřikující, ale není viděti kámen dopadající, možno nejlépe souditi o značné vzdálenosti.

Až k terasu — ne dále — vede pouť obyčejných pozemšťanův Avšak nezastavili se všichni, kdož k Macoše přicházeli, na tomto místě. Mužové, kteří v sobě cítili povolání a touhu, odkryti pravou podstatu všech věcí, cítili se, pohlížejíce na neobyčejně velebný zjev přírodní, neodolatelnou silou puzeny, ponořiti se v nejhlubší prohlubně propasti té a odhaliti světu s nasazením vlastního života roušku tajemnou, jež zakrývala prostory na dně Macochy se nalezající a přispěti tím k úplnému objasnění původu a povahy propasti té.

Pokusy a výpravy na dno Macochy sáhají až do minulého století. Deska pamětní, zasazená u vchodu do „Erichovy jeskyně“ v Macoše, dosvědčuje, že na dně Macochy byli dne 23. června r. 1784: Pan Fr. Postawka, vrchní, Karel Ručinský, inženýr, Frant. Fechter z Pozořic, Jan Tellherr z Brna, inženýr. Druhá deska, nedaleko této do skály zasazená, udává jména těch, kteří dne 21. srpna 1856 na dně Macochy byli. Byliť to pánové: hrabě Erich Salm-Reiferscheid, med. dr. J. Wankel, šichtmistr H. Mládek, mechanik Jan Franta, vrchní lezec Medritzer, lezec Sedlák a havíři: Doležal, Jelínek, Koudelka, Kolmačka, Fiala a Kučera. Expedice ta dostala se dolů po lanech.

Dne 21. září 1856 spustil se o 9. hodině dopolední dolů na dno Macochy pan Eduard z Hankenštejnů, c. k. důstojník na pensi a jeho písař Karel Berger (nazvaný Hampel), Jindřich Preuss, úředník hornický. První dva pánové spali dole a vylezli o polednách druhého dne po žebřících šťastně nahoru.

Dne 24. září 1804 byl tu setník pan Peške od sboru ženijního a dne 28. srpna 1806 Hugo starohrabě Salm a Sedláček. Dne 18. srpna 1864, v den narozenin našeho nejmilostivějšího císaře a krále okolo 9. hodiny ranní podnikl pan dr. M. Kříž expedici do Macochy, jež byla úplně dle jeho plánu provedena. Stojíme-li u můstku, čelem obráceni ke dnu Macochy, nalezá se na levé straně od můstku svah, po

M a c o ch a.

němž pěšinka as 20 kroků níženji ke dnu Macochy se spouští. Toto místo zdálo se mu býti nejvhodnějším k zřízení lešení. I svěřil stavbu jeho havířům zkušeným a smělým, kteří s největší opatrností a důkladností stavbu provedše, úplnou jistotu podali, že nelze se obávati při výpravě nižádného nebezpečenství. Pochopitelno, že přípravné práce ty vzbudily pozornost celého okolí a když se zpráva roznesla, že 18. srpna onoho roku hodlá pan dr. Kříž podniknouti výpravu vědeckou na dno Macochy: přilákala zpráva ta, jak pochopitelno jest, velké množství lidu v ustanovený den k Macoše na místo, od něhož se výprava konati měla.

S rumpálu bylo napřed přes 20° dlouhé silné lano s balvanem těžkým na dno spuštěno a napjato, aby se podnikatel výpravy, dolů se spouštěje, za ně držeti mohl; druhé lano, rovnoběžné s prvním, bylo okolo těla dru. Křížovi přivázáno a okolo koženého koše upevněno, do něhož usedl. Aby se koš co nejméně houpal, pouštěli jej havíři, u rumpálu zaměstknaní, jen zvolna dolů. Za velkého pohnutí mysli se strany shromážděného obecenstva octl se pan doktor za 3—4 minuty zdráv a bez úrazu na dně Macochy. Co tam shledal? Když z koše vystoupil, stál na pahorku, kterýž byl, jak se později přesvědčil, 95 m. dlouhý a ze samých větších neb menších vápencových balvanů složený. S někdejšího glorietu zdá se, že by v onom směru ležeti tam měla ona plocha, bujnou zelení pokrytá, již jsme ondy u glorietu stojíce, za nějakou louku považovali. Zatím však — tak velice klamou při ohromné hloubce Macochy všechny rozměry prostorné — jest tam, kde se nám louka býti jevila, onen vápencový pahorek a louky ani na dně není; neboť na pahorku onom rostoucí bezy, vlašťovičník, pryskyřník kopřivy a pomněnky činí celou vegetaci, činí to, co se nám svrchu bujnou loukou býti jevilo. S pahorku onoho bylo mu teprve opatrně slízati, poněvadž se kameny se sklonitého vrchu při prvním dotknutí před nohama jeho dolů řítily, tak že, kdyby nebyl s největší opatrností slízal, snadno se i větší spousta kamenův sřítiti a jeho s sebou v hloubi strhnouti mohla. Teprve když s pahorku onoho šťastně slezl, mohl pohlednouti vzhůru na vrch a pokraj Macochy. Lidé tam se hemžící zdáli se mu býti tak malinkými jako loutky, s nimiž jenom tehdy srozuměti se mohl, jestli každé slovo, které k nim pronášel, na slabiky rozkládal a každou slabiku pak velmi hlasitě a táhle pronášel. Pokračuje v pozorování svém, shledal, že proti onomu pahorku, jímž slezl, leží malý pahorek písčitý, utvořený pískem, vodou sem naneseným. Mezi oběma pahorky ležely ony 2 rybníky, již s můstku viditelné, jeden na západní straně pod bývalým glorietem položený, jehož hloubka 5·7 m., šířka 9·5 m., délka 32 m. obnášela: druhý, podobně jak první barvy tmavozelené, na východní straně (tedy proti bývalému glorietu položený) byl 5·7 m. hluboký, 17 m. široký a 28·5 m. dlouhý. Mezi oběma rybníky jako v nějakém údolíčku protéká potůček, jenž vytéká z rybníčka u kolmé stěny na straně východní a teče ku kolmé stěně do rybníčka pod někdejším glorietem se nalezajícího, spojuje oba rybníky.

Potůček ten, sloupské, holštýnské a ostrovské vody na dno Macochy přivádějící, objevuje se pod jmenem Punkvy u t. zv. Velkého Východu zase na světle denním, vykonav podzemní pouť neviditelnou přes 200° dlouhou. Řeka tato, proslulá pro velikou chladnost, čistotu a stříbro-

jasnou barvu vody své, zavdala příčinu k rozmanitým domněnkám o původu jejím a o směru horního toku jejího. Nižší tok její, od Velkého Východu až k ústí jejímu do Svitavy za Mariinou slévárnou, jest úplně povědomý; avšak nevyzkoumána dosud povaha hořejšího toku jejího a oněch míst podzemních, jimiž se Punkva na neviditelné cestě své ubírá.

Nic méně však jest pracemi a zkoumáním pana dra. M. Kříže postaveno na jisto, že „Punkvou vyrozumívají se veškeré vody, kteréž se do podzemních vodáren u Sloupa, Holštýna a Ostrova ztrácejí a pak před Macochou se spojují, vycházejíce pod jmenem Punkvy ven. Z vod těch se nezmaří žádná patrná část snad tím, že by nějakým divokým řečištěm se odchýlila od Punkvy. Půda sama v krajinách těchto jest tak příznivá, že voda buď rychle s příkrých strání steče aneb snadno trhlinami a skulinami ve vápenci do vodáren se dostane, aniž by se velká část vypařovala. V podzemních komorách usazují se náplava, písek a látky organické, tak že voda se od přísad čistí. Vody v komorách oněch se nalezající jsou velmi chladné, což brání hnilobě, že tak rychle se vyvinouti nemůže. Podzemní komory vodou naplněné jsou stěnami skalními, sahajícími často až na $^1/_2$ metru do řečiště tak uzavřeny, že není možno, aby vody v těsných chodbách zdržované, náhle vyrazily a vodárna podzemní se vyprázdnila. Proto bývá v komorách těch i za dlouhého vedra a sucha hojnost vody, vody pak v podzemních komorách mívají za času letního teplotu + 5—8 stupňů R.

Kromě toho, co svrchu jsme podotkli, nalezl a prozkoumal pan dr. Kříž při výpravě své v Macoše ještě dlouhé jeskyně, vysoké chodby a nabyl přesvědčení o existenci ohromné podzemní vodárny. Pobyv na dně Macochy celý den a noc 18. srpna jakož i většinu dne 19. srpna, konal pokusy, by se přesvědčil, zdali by nebylo možno dostati se z Macochy ven směrem k Velkému Východu. Avšak shledal, jak už svrchu podotknuto, že půda Macochy byla kolmými stěnami skalními uzavřena, kteréž ještě přes metr hluboko pod hladinu vodní zasahovaly. I plevy, jež do rybníčka západního hodil, zůstaly po celý čas, co dole dlel, tedy $1^1/_2$ dne nepohnutě na povrchu vody, neplovouce dále.

Dno Macochy jest úplně nerovné, jenom ona část, která vodou jest pokryta, jest rovna; též nezaujímá největší prostranství na dně Macochy ona část půdy, kterouž od můstku vidíme, jež kamením a vodou jest pokryta, nýbrž onen vápencový pahorek, kteréhož s můstku viděti nelze, poněvadž jest pod ním. Tento pahorek sklání se šikmo k vodě, jest 95 m. dlouhý a jest i důkazem, že Macocha povstala probořením se stropu, čímž zatarasily se vchody do některých jeskyň v Macoše ještě existujících, do nichž však pro spadené před ně vápence na ten čas vniknouti nelze. Byla totiž (abychom svou domněnku, jak Macocha povstala, vyslovili) patrně tam, kde nyní propasť zeje, dříve vysočina, planina četnými nálevkovitými prohlubeninami opatřená a rostlinstvem pokrytá. Uvnitř byl vápenec devonský, který se skalními stěnami vápencovými dosud pozůstalými jedinou spoustu vápencovou, jediný souvislý a mohutný celek činil. Voda, do dnes ještě v daleko široko rozvětvených rozsedlinách a vydutinách podzemních obíhající, rozpouštěla pozvolna části vápencové, oddělovala jich od sebe a odnášela je prou-

děním. Poněvadž voda neustále vápenec podrývala a hlodala, došlo konečně tak daleko, že vápenec tím neustálým vyhloubáním ztratil svou rovnováhu a strop se sesul, tak že mohutný trychtýř onen se spojil s podzemní vydutinou v jedinou ohromnou propasť, čímž povstala nynější podoba propasti. Onen 95 m. dlouhý vápencový pahrbek jest důkazem, že propasť probořením se stropu povstala. K vysvětlení původu Macochy přispívá, že nad troskami vápencovými půda s vegetací svou se rozložila.

K vůli úplnosti zasluhuje povšimnutí zajímavá pamětihodnost, dosud méně známá, obecné však pozornosti úplně hodná; jest to otvor na jižní strany Macochy ležící a „komín" nazvaný. Stojíme-li u můstku, možno polohu jeho zcela určitě vytknouti, leží ve skále přímo naproti od můstku. Chceme-li jej navštíviti, musíme od někdejšího glorietu cestou na pravo se dáti. Vede k němu cesta dosti obtížná, již málo který z vůdcův zná a jíž bez vůdce není radno jíti.

Komín onen představuje otvor ve skále, jest rourovitý, 7·5 m. dlouhý, 2·8 m. široký a sahá dutina ta 32 metrů do hloubky. Směr její jest celkem kolmý, až ve vzdálenosti 53 m. ode dna Macochy končí, tak že hořejší otvor komína ode dna Macochy jest 85·6 m. vzdálen. Třemi dolejšími otvory „komína" vrhají se dešťové vody do propasti; skrze okna ta spadávají na dno i kameny, jež hosté k obveselení svému neb k vyzkoumání hloubky často tam se skalní stráně jižní vrhají. Jest zajímavé poslouchati, jak s temným rachotem kameny, tam házené komínem se propadávají a duníce na dno dopadají. Též s můstku možno slyšeti, jak kameny ony na dno dopadávají, ale nelze jich odtamtud viděti...

Místo toto, nezapomenutelné každému, kdož jo byť i jen jednou navštívil, ozářeno jest i leskem poesie.

Pověsť, která dosud v národě našem žije, vysvětluje původ jmena toho spůsobem v pravdě poetickým.

Pověsť vypravuje:

Ve vesnici Vilimovicích (k níž dosud Macocha náleží) žil před časy zámožný rolník s ženou svou v šťastném manželství. Nelitostná smrť vyrvala mu drahou choť, jen pětiletého chlapečka mu zůstavujíc. Chtěje udržeti a zachovati hospodářství své, byl po nějakém čase nucen oženiti se po druhé. I pojal za ženu vdovu, která též měla chlapce z prvního manželství svého na živě. Závidíc prvorozenému synu muže svého chaloupky, jež by mu po smrti otcově připadnouti měla, uzavřela, když již vším týráním svým život dítěte zmařiti nemohla, že nenáviděného syna se světa sprovodí, aby veškeré dědictví svému vlastnímu synu pojistila. Použila k provedení pekelného zámyslu svého lsti a násilí. Aby se ho zbavila, vylákala nevinné dítě jednoho dne pod záminkou, že má hledati houby pro otce milovaného, do lesa. Pohled její byl tak přívětivý, hlas, jímž mluvila k dítěti, tak líbezný, že dítě, jež po tak dlouhou dobu ni slova laskavého od macochy nebylo uslyšelo, plno radosti koše se chopilo a s macochou do lesa odkvapilo. Ale ač dlouho hledali a dlouho sem tam chodili, nenalezli více než jen několik hříbkův.

Zatím se strhla strašná bouře. Hrůzné blesky křižovaly se a ozařovaly na chvíli čirou tmu. Strašně duněl rachot hromu, v lese bylo tak pusto, tak děsno!

Ubožátko zimou po těle se chvějíc prosilo, úpělo, zapřísáhalo matku, by s ním se vrátila domů k otci, by ho nenechávala zde zahynouti v hrozné noci, ale matka neznala smilování . . .

Bez ustání pádila lesem, za ní běželo utýrané, ulekané děcko. Konečně zastavila se u příkré skály. Rukou pokynula dítěti, by se plazilo na kraj černé skály, tam se shýblo a natrhalo otci hub, jichž prý tam na tisíce a velice pěkných roste. Avšak dítě zděsivši se, trhlo sebou zpátky, neboť hrůzoplodná propasť šklebila se na ně. Slzíc a na všech údech se třesouc, volalo na kolenou k matce, aby ho neposílala vstříc jisté smrti. Avšak nelidskou matku neobměkčilo tklivé volání dítěte. Laskavou se tvářic, přemlouvá dítě, by se přiblížilo k propasti až na kraj, že prý na ně pozor dá a i za ruku je podrží, aby dolů nespadlo. A dítě dá si říci, leze k propasti; tu míhá se mu před očima. Již se schyluje, aby ručinkama se třesoucíma natrhalo hříbků po rozkazu matčině — anaž je tu sráží krkavčí matka do závratné propasti a spílajíc jemu volá: „Tam budiž ode dneška tvoje chaloupka; chaloupka ve vísce patří nyní mému synu a nikdo na světě mu jí více nevyrve.“ A domů přišedši, zvěstuje otci zarmoucenému, že dítě jeho kdesi v lese zabloudilo, čert je prý jistě neodnese, však ono že zas přijde. Jako meč bodla otce necitelná slova matčina. Již chtěl se vydati na cestu, aby hledal milé své drahé dítě, ale nebylo možná. Hrůzyplná noc nastala. Jakoby nebe samo chtělo lidstvu zvěstovati čin neslýchaný a strašlivý: tak strašně rozzuřily se nyní všechny hrůzy noční.

Pršelo jen se lilo, krajina mžikem proměnila se v moře a strašná bouře, jaké nebylo pamětníka v celém okolí, řádila nad krajinou až k úsvitu.

Jakmile se šeřilo, vytáhl otec ihned v čele zástupu vesničanův za ztraceným dítětem.

Daleko široko hledali a chodili, neustále volali jeho jméno, avšak z nižádné strany neozval se hlas, kterýž by byl odpovědí na jich volání.

Konečně dostali se k onomu místu, kde příkrá strmá propasť zeje. Temné nářky zaznívaly z oné strany, bylť to hlas dítěte a žádal o pomoc. Tam visel chlapec zdráv a neporušen na silné větvi stromu, uprostřed propasti ve zdi rostoucího. Padajíc zachytilo se dítě oné haluze a zachránilo si svůj život. Rolníci rychle pustili se po lanech a po provazech již přichystaných do hloubky a obvázavše útlé tělo dítka provazem, vytrhli je z náručí hrozící mu smrti.

Když pak dítě jim vše vyjevilo, kdo je do propasti uvrhl, tu zavlekli ženu zlořečenou na kraj příkré skály a svrhli ji do pekelné propasti, již lid od této doby vůbec „Macochou“ jen zove.

A ukrutným spůsobem pyká tam hříšnice za ohavný svůj čin.

Když nebe odevšad se černými mraky pokrývá a jasnost slunce hasne, když hromu rachot se ozývá a klikaté blesky mraky prorážejí: pak hrůza obchází vůkol po krajině. Pastýř křižuje se, stádo od propasti pryč odhání a stromy šelestí hrozné zvuky, věštící záhubu zlou. Když pak všechen život lidský vůkol propasti zaniká: pak burácí divá bouře rozkacená na místě zločinu.

Trojnásobným vztekem bijou hromy o propasť a zuřivěji syčí blesky, jakoby chtěla sama příroda v divém hněvu zahladiti místo ne-

řesti a zločinu. Hlasné sténání hříšnice proniká skrze divé bouře a vichřice hlasněji skučí, aby nikdo neslyšel jejího volání, nikdo jejího lkání. Kam se uhne, tam mocněji vichr za ní lomcuje, kam patří, tam nezří leč vzpouru a hrůzu věčné kletby, nikde soustrasti, nikde smilování!

Opuštěná od lidí poznává, jak těžce tresce spravedlnost boží provinění na přírodě spáchané!

O postní svatvečer.

Napsal

August Šenoa.

Z chorvátsk. přel. Ladislav Tesař.

jitra to bylo — ó vzpomínám rád! —
v oknu se smálo slunce stále,
na lože ke mně se synek můj vkrad' —
ach, bledé děťátko malé!

Seděl tu; slunného paprsku jas
mu zableskl kadeří plavou;
šepotal, hladil mi skráně i vlas
a na hruď mi sklonil se hlavou.

Děťátko zkoumalo, zda ještě spím,
vous tahala ručka mi zlatá
a hláskem tak slabounkým, chvějícím,
v ucho mi šeptalo: „Tata!“

Povstal jsem s lože a po práci šel,
mne synáček sprovázel hledy,
a za sebou „S Bohem“ jsem uslyšel,
jež dával mi obrázek bledý.

A když jsem se vratil — ó kletý ten den! —
květ svadlý mu zdobil kštice,
ó slyšte! můj synek snil věčný tu sen,
a čtyři kol voskové svíce.

Hle, na rtících zbledlých ztajený smích!
v očkách žár jara mu králí!
Zlíbal jsem synka — ach! on je tak tich!
Snad plápolem svíce mne šálí . . .

Zlíbal jsem synka, tvář studenou měl —
led její mou duši děsí;
jsem chladný jak mráz, leč v útrobě žel
mi pekelné probudil běsy.

Byl postní to den, o, v huslařů hlas
jak mnoho se bolů shluklo!
Já klečel u synka, — o, věřte, v ten čas . . .
že málem srdce mi puklo.

Pak přišel kněz a pozvedl kříž,
a v rakev mi syna skryli,
hřeb zatloukli do ní, spustili níž —
ten hřeb mi až do srdce vryli . . .

Letěli koně jak havranů dvé —
tak drahé mi unesli dítě;
a perutě času vichřivé
též mnohý rok přeletly hbitě.

Ha! lítej mi péro ven z veršů těch řad!
svět černá se v pekla zlobě:
vždyť synáček drahý mi na věky zvad'
a dřímá tam v temném hrobě.

V ten večer pot krvavý vstoupil mi v líc,
v mou dumu sám satan se schýlil! . . .
ni ve snu mi, bože, ji nesešli víc!
i ve snu bych z dumy té zšílil . . .

Horal na rovinách

Obrázek ze života lidu v Tatrách

Od

Michala Bałuckého.

S povolením autorovým z polsk. přeložil

Arnošt Schwab-Polabský.

(Pokračování.)

VI.

Utéci bylo snadné, ale zapomenouti těžké. Oj, kdyby lze bylo vše tak z mysli zapuditi jako s očí, kdyby bylo možno zbaviti se těch tužeb, jež znepokojují a trápí; ale ony kráčejí jako stín za člověkem a bolí jako trn do nohy vražený. Tak bylo i s Toníkem. Nevěděl si rady bez Madleny. Ve dne při práci to ještě ucházelo. Na hradbách pracovalo mnoho lidí, vřava a neustalý křik ho jaksi ohlušovaly, ale večery byly již delší. Když se vrátili na nocleh do krčmy, bylo mu hrozně teskno, nevěděl co by činil. Hana obyčejně spravovala jim oděv nebo prala košile ve škopíku od krčmářky vypůjčeném a Kuba vyřezával lžíce z hruškového dřeva a jiné náčiní, neboť měl k tomu již od mladosti vlohy. Jenom Toník nic nedělal, vlekl se z kouta do kouta, ležel anebo si vycházel do polí a tam usednuv u zdi, zapálil si dýmku, jakoby chtěl kouřiti; ale dýmka mu stále shasínala, neboť Toník nemyslil na to, co činil.

Jako příchuť po nepožitém kousku chleba nebo po nedopitém nápoji člověka pronásleduje a hrtan mu dráždí, tak tkvěla i Toníkovi ona přerušená schůzka stále na mysli a znepokojovala ho. Nejednou byl by se rád vykradl z krčmy a letěl tam do dvora, ale hned si zase připomněl, že nyní po útěku nebylo by radno tam se ukázati. Musil by hned vysvětlovati, omlouvati se a kdyby pak lidé zpozorovali, že se k vůli Madleně vrátil, vysmáli by se mu zajisté hrozně, a hrdý horal bál se lidského smíchu více než ohně. Rád, nerad musil tedy zůstat a jen uvnitř se soužil a trápil jako spoutané zvíře.

Dříve byl by nalezl spíše lék pro tesknotu a nudu — hory; kdykoliv se chtěl potěšiti a okřáti, pomyslil si na návrat do hor a zmírnil si tím zármutek, ale nyní, když si vzpomněl, že se bude musit vrátiti a vzdáliti tolik mil od dívky, jež se mu v srdce vloudila a vším na světě stala, bylo mu krušno a teskno. Proto odkládal jak mohl tu chvíli, ač mu Hana nejednou nesměle připomínala, že je matka zajisté již netrpělivě očekává a že mají tolik již uschráněných peněz, že by se mohli bezpečně vrátit. Toník na její připomenutí vždy odpovídal:

„Zůstaneme ještě; v horách nasedíme se ještě dosti a když nám bůh dal práci, musíme toho použiti, neboť se to vždy nepodaří.“

Výdělek byl vskutku nemalý. Nevydělali si sice tolik, co Matěj sliboval, ale všichni tři mohli vydělati denně skorem dva zlaté a poněvadž mnoho na stravu nevydali, mohli za týden dosti do uzlu uložiti. Pokladnici od nějakého času měla Hana. Do té i Kuba ukládal své úspory. Činil to z počátku z obavy, aby se v něm neprobudila chuť k pití a každý vydělaný krejcar odevzdával Haně. Nyní pokušení to se v něm již neozývalo a ačkoliv v šenkovně bydleli a příležitost k pitce častěji se naskytala, nepil.

„Co budeš s těmi penězi dělat?“ tázala se ho jednou, když v sobotu večer po výplatě přepočítávali společnou pokladnu. Kuba se poškrábal za uchem.

„Co pak vím? Neměl jsem nikdy tolik peněz. Nebudu vědět, co s nimi. Kdyby vám bylo třeba do hospodářství přikoupiti krávu nebo vepře, mohl bych vám půjčit.“

„Nemluv o nemožnostech. Až se oženíš, budou i tobě potřebné.“

„Já se neožením.“

„Proč?“

„Proč?“ Pohleděl na ni zrakem tupým, v němž se však zračil nějaký hlubší cit a pravil:

„Kdyby byly takové dvě, tu ovšem —“ a zasmál se srdečně.

Hana neporozuměla dobře, co tím chtěl říci a neměla ani času přemýšleti o tom, neb Toník v tom okamžiku přiblížil se k ní a pravil krátce:

„Zítra odtud odejdeme.“

„Domů?“ zvolala plna radosti a oči se jí zaleskly.

„Ano, domů, jeť dost už toho lopocení.“

„Půjdeme k dominikánům dáti na mši sv.“

„Toť se rozumí!“

„A matce koupíme dárek. Ta se potěší!“

Toník nic na to neodpověděl, položil se na lůžko, obrátil tvář ku stěně a usnul, nebo aspoň tvářil se jakoby spal, aby nemusil mluvit!

Rozhodnutí k návratu přišlo mu náhle. Ustanovil se na tom, jako člověk, jenž velice trpěl a pak rázem k uříznutí nemocné nohy svolil a chvíle té s netrpělivostí očekává.

I on očekával jitro, aby se mohl vydati na cestu. Dříve nebo později bylo třeba se vrátiti a byl by rád, aby se to brzy již skončilo, neboť takto déle žíti bylo by mu nemožné. Hned za svitání probudil Hanu, kteráž byla dlouho do noci s Kubou hovořila o tom, co bude činiti po návratu, a ráno potom tvrdě spala, a kázal jí, aby se rychle připravila. Trvalo asi hodinu než svázali uzly, rozloučili se s krčmářkou a posilnili se na cestu. Když vcházeli do města, hlaholily s věží na všech stranách vážně a slavnostně četné zvony — bylať neděle a lidé svátečně odění spěchali z blízkých vesnic a předměstí na mši. Naši horalé ztrávili celé ráno návštěvami různých kostelů, neboť Hance zdálo se hříchem, vydati se na cestu před velkou.

Po mši odebrali se do Kazimíře mezi židy, aby koupili matce na šněrovačku.

Mezitím co Hana v krámě meškala, Toník a Kuba stáli na ulici a dívali se na přecházející lidi nebo do výkladních skříní. V tom spatřil

Toník kollekturu. Byla v jakémsi tmavém krámečku. Na dveřích visely dvě tabulky, jedna modře, druhá zeleně natřená a na každé byla křidou vypsána v posledních několika tazích vytažená čísla. Zvědavostí puzen přiblížil se k tabulkám a přečetl si čísla; tu pak zdálo se mu, že mezi čísly, jež před několika týdny vsadil, jest několik těmto zde podobných. Zapomněl pouze, v jakém pořádku stály a na jakou loterii je byl vsadil.

Kdyby tak byl vyhrál! Jakési chvění nervů zmocnilo se ho jako v zimnici. Zároveň připomenul si, že lístek loterní nemá u sebe, nýbrž že zapomněl jej ve spráchnivělé vrbě nad rybníkem. Připamatování to ho rozradostnilo a v duši bylo mu, jakoby mu tam byl někdo sto světel zapálil: mělť příčinu navrátit se tam a to příčinu důležitou.

„Poslyš, Kubo," pravil, vzav ho za rameno, „musím tam ještě zajíti, kde jsme byli v práci, víš? Nechal jsem tam lístek loterní a zdá se mi, že jsem něco vyhrál."

„Půjdem tedy s tebou."

„Toho není třeba. Proč? Já sám tam poletím."

„A kde máme na tebe počkat?"

„Ach, pravda!"

V první chvíli radosti zapomněl na to, že se bude musit s nimi opět sejíti.

„Vrátíte se tam, kde jsme přenocovali, tam vás nejspíše naleznu."

„A kdy se vrátíš, zítra?"

„Snad zítra nebo pozejtří. Jak se to hodí."

„A k čemu béřeš kosu a hrábě, dej to sem, ponech tu i zavazadlo, nač bys se s tím nosil?"

„Máš pravdu!" Uvolnil se od té tíže a odevzdal ji Kubovi.

„A s Hanou se nerozloučíš?" tázal se Kuba. Toníka tu však již nebylo. Zmizel v zástupu jako potápěč ve vodě. Nejprv prošel ulicí a předměstím a dostal se za město do polí. Zde si teprve oddechl, jakoby z vězení byl vyšel a vrátil se znovu lehkým, svobodným. A přece mu něco vstupovalo do duše a čím dále postupoval, tím větší se v něm zahošťoval neklid, jakoby ho mělo něco zlého potkati.

Vysvětloval si to všelijak: Buď přišlo mu na mysl, že se Madlena mezitím za Vojtěcha provdala, ale to nemohlo býti, neboť uplynulo teprv čtrnáct dní, co odtamtud odešel a o zasnoubení nebylo ještě ani slechu; buď znepokojovalo ho, že snad někdo náhodou přišel na lístek v dutině ukrytý a vzal si jej, anebo že byla vrba zkácena, snad spálena, kdož ví, co se s ní státi mohlo? Ale všechny tyto domněnky nestačily na vysvětlení děsného strachu, který se ho zmocňoval a čím více se Toník blížil k cíli své cesty, tím volnějším stával se jeho krok. Zlá jakási předtucha olovem tížila mu nohy a vítr, jenž od západu douti začal a černé kupy hrozivých mraků rozptyloval, hnal ho ku předu a hučel mu do uší:

„Nechoď, nechoď!" Hejna vran, jež přeletovaly přes cestu a teskně krákaly, strašily ho jako neblahou jakousi věštbou. Ale Toník navzdor tomu všemu kráčel ku předu. Hnán větrem, jenž mu prach do tváře metal a odvahu v něm vzbuzoval, vtiskl klobouk do očí a letěl velikým nepokojem zmítán prudce do větru. Ještě před večerem došel, kam zamýšlel.

Přicházeje ke krčmě, uslyšel již z daleka pisklavý hlas klarinetu a hučivou basu. V krčmě byla hudba. Toníkovi přišlo na mysl, není-li to Madlenina svatba. Myšlenka ta jako rozpálený drát projela mu hlavou i srdcem. Otevřeným oknem viděti bylo obracející se hlavy, jasné neb tmavé a ruměnné tváře. Síň byla plna různobarevných dívek a žen a před krčmou objímalo se několik čeledínů a hospodářů řádně již napilých a vodkou z rovnováhy přivedených.

Jeden z nich poznal Toníka a zvolal: „Hleďte, horal jde; šafář dobře pověděl, že musí přijíti."

„Toník!" ozval se druhý. „Na mou duši, Toník, zavolejte ho sem," a založiv ruce, šel nejistým krokem k němu.

„Toník, horal!" zahřmělo v krčmě a hned větší část lidu vyběhla na dvůr a obklopila Toníka, jenž na rozpacích jsa z tak pěkného uvítání, hleděl kolem udiveným zrakem, nepochopuje, co by to vše znamenalo.

Ze vřavy a křiku toho zástupu, jenž ho obklopoval a vždy užším kolem svíral, nemohl si nic vybrat, neboť jeden hlas ohlušoval druhý a slova mísila se v nesrozumitelný zmatek. Viděl pouze, že ho velmi srdečně vítají a že mu k něčemu přejí. Teprv později seznal z několika zvučnějších výkřiků, jež srozumitelněji k sluchu mu došly, a dověděl se, že mluví o nějakém velikém množství vyhraných peněz a on že je tím, který je vyhrál. Srdce zabušilo mu mocně při této zprávě. V hlavě učinilo se mu tak horko, jakoby mu byl někdo řeřavého uhlí na ni nasypal, v očích se mu zatemnilo a Toník zatočil se jako opilý. Rozjařená tlupa strhla ho jako vlna do krčmy.

„Musíš platit pití," volali jedni.

„A to mnoho, neboť máš mnoho peněz!"

„Avšak mnoho-li?" tázal se Toník, který se zatím již byl vzpamatoval.

„My nevíme, ale šafář to vypočítal."

„On první věděl, žes ty vyhrál. Měl čísla ta zapsaná."

„Jděte pro šafáře, rychle pro šafáře!"

Několik mladých chlapců běželo o závod ku dvoru.

„Mnoho-li mám dát vodky?" tázal se žid u nalévárny.

„Dejte jí tolik, aby pro všechny vystačila," ozval se jakýsi sedlák, který stál v středu jizby a vytřepával popel z dýmky, „je-li pití, ať je pití."

„Snad je dost času na placení, až dostanu peníze do ruky," pravil Toník, „nyní mám sotva jeden zlatý u sebe."

„Já vám půjčím. Což bych vám nemohl počkat? Chcete-li, koupil bych od vás ten lístek. Dám vám za něj polovici."

„A jak jest moudrý!" vpadl jeden z těch, kteří seděli u horala, „hned by se rozdělil."

„Jakže, rozdělit? Což nežádá také stát své procento? A kollektorovi nenáleží také nic? Budete vidět, že se mu nedostane více než polovice a bude musit čekat, bůh ví jak dlouho. Nu, Toníku, poslyš, udělejme obchod."

Toník neodpověděl. Zdálo se, že ani neslyšel, co mluvili, neboť mysl jeho byla tou chvílí zaujata něčím jiným. Když žid o lístek žádal,

vzpomněl si teprv, že ho nemá při sobě, že jej zanechal na místě takovém, kde se s ním bůh ví co mohlo státi. První jeho myšlenkou bylo, běžeti tam hned a přesvědčiti se. Kdyby ho tam nenašel, byl by vydán lidskému posměchu. Chtěl předejíti takovou potupu a rozhodl se, že sečká do večera, aby pak sám beze svědků mohl si doběhnouti ke staré vrbě. Lze snadno si představiti, jaká muka nejistoty přežil v těch hodinách; když lidé mu přáli, pili na jeho zdraví, tulili se k němu a usmívali se naň, bledl jako stěna úzkostí anebo měl zase tvář rozpálenou a pot vyvstával mu na čelo tím více, čím silněji pochybnost nebo naděje v duši se rozmáhala. Příchod šafářův vyrval ho na chvíli z těch trampot, neboť byl jím zaujat. Přivedli ho ze dvora vítězně jako proroka, ježto horalovou výhru přičítali jeho hlubokému vědění a neobyčejné schopnosti vysvětlovati sny.

A zdálo se, že šafář sám tomu věří, neboť počínal si vůči horalovi velice vážně a slavnostně, dávaje mu při tom na srozuměnou, že jest mu vším povinen a že by se tudíž slušelo, aby se s ním rozdělil aneb aspoň aby ho skvěle odměnil.

„Kdybyste tak mně, pane šafáři, vystudoval taková čísla," ozval se jeden ze sedláků, stoje před šafářem, „to byste uviděl teprvé, jak Řehoř Fafula věci rozumí."

„Nu myslím, že ani Toník nebude horším. Vždyť on dobře ví, že to není umění čísla jmenovat, ale určiti taková, jež vyjdou, to je něco! Někdo často po celý život sází a nevyhraje."

„Jako na př. Martin Duda."

„Nebo Valentin Kapka."

„Nebo i Jiří Mentuš, jenž chalupu i grunt prohrál a pak se dal na opilství a chodil žebrat."

„To všechno záleží na štěstí."

„A počítání," dodal vážně šafář. „V tomto případě na př. byl by Toníkovi, víme, někdo jiný určil 44, neboť v snáři na kostel připadá to číslo, ale já, víme, rozumuji následovně: 44 vyšlo nedávno ve lvovské, pak na brněnské a 14 neukázalo se nikde již po kolik let, dejme tedy, víme, čtrnáct. Nu a jest quaterno. Jinak by měl toliko terno. To znamená, že by měl . . . . a počkejte," povznesl oči vzhůru k stropu, zamručel něco pro sebe a počítal na prstech:

„Vyhrál by, víme, všeho jeden tisíc, dvě stě čtyři a šedesát zl. a čtrnáct krejcarů."

„A mnoho-li vyhrál tedy?" tázal se některý předešed Toníka, jenž se chtěl právě totéž tázat.

„Vyhrál nic méně a nic více než osm tisíc, tři sta padesát dva zlaté a sedmnáct krejcarů."

Toníkovi se až oči zajiskřily, když byl čísla ta zaslechl.

Shromáždění bylo plno udivení.

„Z toho, víme, připadne státu osmé procento, kollektorovi bude třeba také něco dáti, tak že nám zůstane pouze 7000 zlatých."

To „nám" vyslovil s důrazem, ale Toník si toho nepovšiml, neboť myšlénky jeho vrátily se opět k tomu lístku, jejž byl ukryl ve vrbě a znepokojovaly ho; nevěděl, je-li tam nebo není-li tam. Mezi těmi dvěma slovy byla hrozná trýzeň, která se šílenou rychlostí probíhala

jeho duši, tu v naději se povznášejíc a hned zase klesajíc v pochybnosti propasť bezednou, v níž tratil Toník dech, chvěl se bázní a v hlavě tak mu vířilo, jakoby se mu byl mozek převracel. Slyšel, že mu něco pravil ten neb onen, že mu bylo něco raděno, že byl k něčemu přemlouván, ale nemohl se tak vzmoci, aby pochopil, co od něho chtějí. Obracel na každého, jenž k němu mluvil, střídavě vytřeštěné oči, měl je na něm nepohnutě upřeny, tak že se zdálo, jakoby velmi vážně naslouchal, ale nerozuměl ani jedinému slovu z toho všeho, neboť mysl jeho jako zakletý duch bloudila stále kolem oné spráchnivělé vrby. Toník očekával jenom příležitosti, aby mohl nepozorován se vytratit. Ale rádců bylo kolem něho mnoho. Každý podle svého radil, co by měl s těmi penězi počíti; jedni mu radili, aby se spolčil s řezníky a vedl obchod s dobytkem, jiní, aby koupil hostinec nebo mlýn, ba byli i tací, kteří mu namlouvali, aby se usadil ve vsi mezi nimi a vedl hospodářství; bylo by hned na prodej hospodářství Jaška Klimonda, jenž přiženil se do statku jakési vdovy a chtěl se tudíž svého hospodářství zbaviti. Byla také řeč o ženění a všechna děvčata, která se byla jako ovce skupila kolem pece, pohlížela na horala kradmo a zakrývala se, jako studem před ním, rukou nebo šátkem a každá byla by ráda bývala, kdyby mu padla do oka. Všichni se horalem zabývali a ještě více jeho penězi. Byl předmětem pozornosti všech a proto bylo mu těžko z krčmy se dostati.

Na štěstí zahrála konečně hudba. Hoši pojednou vstoupili do středu a obcházejíce jizbu do kola, kývali na dívky, s nimiž by byli rádi tančili. Hospodáři učinivše místo tančícím, ucouvli poněkud v zad, k oknu a k nalévárně. Všeobecného ruchu tohoto horal použil: vklouzl do síně, vyběhl odtud na dvorek, přelezl plot, přeběhl zahradu a jako šílený pádil o překot k osudné vrbě.

Večer byl tmavý, chladný, v pravdě již podzimní a Toník musil dobře zrak napínati, aby nezabloudil. Několikráte sklouzl a upadl a jednou zabředl v jakýsi močál, z něhož jen s velkým namáháním se dostal. Uplynula dobrá půl hodina, než došel k rybníku. Na kovové hladině vody spatřil černé rysy vrby; s divokou radostí chopil se jí oběma rukama, jako bytosti srdci nejmilejší. Byl celý spocen, rozčilen, unavením sotva dýchal a tepna mu na čele mocně bila.

Stál tak hodnou chvíli. Bylo mu třeba odpočinku. Pak rychle odhodil s ramene houni, vykasal si rukáv u košile a vstrčil ruku do černého otvoru, v němž spočíval jeho osud. Neměl odvahy sáhnouti do vnitř. Ruka se mu chvěla. Konečně dostavila se mu odvaha zoufalá: ponořil ruku až po loket do otvoru a . . . namakal něco měkkého, teplého, což se mu pod rukou pohnulo a počalo pištěti. Vyňal to a podíval se. Byla to mladá sova, ještě neopeřená, která s velikýma očima a holou hlavou neobyčejně podobna byla lidskému plodu, nevyvinutému ještě v životě matky. Horal s odporem vrhl to potvorné stvoření do vody. Ale uvnitř vrby ozvalo se jich ještě několik. Vyhodil je odtud rychle jedno po druhém, neboť jednalo se mu o to, aby se dostal na dno.

V zaměstnání tom přišlo mu na mysl, že sovy stelouce hnízdo, mohly lístek buď vyhoditi nebo roztrhati, proto vyhodil z nitra stelivo z hnízda a počal je pilně protřásati.

Nenalezl nic.

Vstrčil ještě jednou ruku do otvoru a nenamakal nic jiného, než trochu spráchnivělého dřeva — strnul a nohy mu klesaly tak, že se musil opříti o vrbu, aby neupadl.

V tom okamžiku vyšel měsíc za lesem, ne plný, jen kousek jako přelomená hostie na černém závoji noci. Mrtvá jeho záře rozlila se po rybníku a rozředila poněkud tmu, jež obklopovala horala. Bylo v tomto nejistém světle viděti, jak se zoufale chopil za vlasy a hlavu buď pozvedl vzhůru nebo ji spouštěl na prsa bez vlády.

Ale pojednou vyrval se z jeho prsou radostný výkřik, sklonil se rychle k zemi a něco pozvedl. Byl to onen lístek, jejž byl spolu s hnízdem vyňal z vrby a neopatrně na zem vyhodil. Ten přechod ze zoufalosti k šílené radosti byl tak prudký a překvapující, že horal na okamžik oslepnul a při tom radostí se smál a plakal.

V tom se cosi dotklo jeho tváře. Trhl sebou ustrašeně a pozvedl hlavu. Cosi temného zaclonilo na okamžik měsíc a letělo nad rybník; pak navrátivši se znovu a pisčíc kroužilo Toníkovi nad hlavou, mávajíc měkkými křídly v povětří.

Byla to sova hledající svá písklata a zlostí pištící. Toník mávl několikráte rukou ve vzduchu a hvizdnul, aby ji zastrašil a odehnal. Sova zaletěla výše, usedla na lípě a volala tesknym hlasem: „Pojď, pojď!“ —

Pověrčivý horal zakryl si oběma rukama uši, aby neslyšel toho zlověstného hlasu. Sám nevěděl, jak a kdy se zase ocítil ve dvoře v kuchyni: nohy ho tam samy zanesly, ježto ho srdce táhlo k Madleně.

Avšak nenalezl ji tam. V jizbě nebyl nikdo, než jedna dívka, která stála u otevřené skříně, schovávajíc si sváteční šat, jejž byla právě odložila, vrátivši se z krčmy. Byla to jedna z těch, která před několika týdny horalovi se vysmívala, že se chtěl zamilovati do Madleny a nyní málem by jí bylo srdce vyskočilo, když ho spatřila vcházeti do jizby. Byla jista, že přišel za ní — a za kým jiným také, když ostatní děvčata zůstala ještě v krčmě.

Kývla mu na přivítanou přátelsky hlavou, otřela šátkem lavici a prosila ho, aby se posadil.

Toník si usedl, avšak očima buď hledal něco, nebo pohlížel ku dveřím, neposlouchaje, co mu dívka povídala.

Konečně, nemoha se zdržeti, otázal se:

„Kde je Madlena?“

„O ten větroplach není již dávno ve dvoře,“ odpověděla dívka a mávla pohrdlivě rukou.

„Vždyť tu přede dvěma týdny ještě byla, když jsem tu já byl.“

„Hned potom se poděkovala ze služby a odešla k rodičům, neboť se bude vdávat.“

„Za Vojtěcha?“ dodal živě horal.

„Ano, dnes byly první ohlášky.“

Zdálo se jí, že mluvíc o svatbě Madlenině, vypudí mu ji úplně z hlavy; zatím však on, naslouchaje dále to, vzchopil se prudce jako vítr a vyrazil do polí.

Známou cestou přes zahradu a přes plot pádil přímo k Valčakovic chalupě, v níž bydleli rodiče Madlenini. Vojtěch přivedl patrně z krčmy hudbu, neboť bylo slyšeti skřípati housle a různé křiky a zpěvy opilých besedníků zaznívaly otevřenými okny až do polí. Malá jizba byla lidmi nabita. Budoucí manžel chtěl uctíti hosty v den ohlášek. Madlena a její matka otáčely se kolem hostů, podávajíce koláče a vepřové maso nakrájené na míse. Pak postavily na stůl ještě dvě mísy kouřících se zemáků, promíchaných škvarky, a odešly do sklepa pro podmáslí. Sklep byl zrovna za domem; náežel vlastně Valčakům, ale ti postoupili jej dnes Plevňákům, aby měli kde přechovati jídla a nápoje, kterých jim Vojtěch hojně byl zaslal.

Stará Plevňáková vzavši veliký hrnec mléka ze sklepa, šla k chatě a Madlena, zamknuvši dvéře na závoru, šla za ní, zaclánějíc rukou svíčku před větrem. Bylo to právě v tu chvíli, kdy se horal k chatě přiblížil. Poznal hned Madlenu, neboť světlo, které pod rukou kryla, osvětlovalo její obličej. Přiskočil k ní a chopiv se její ruky, ptal se slabým hlasem:

„Madleno, je to pravda, co lidé povídají?"

„A co povídají?" tázala se nevyrušena jeho netušeným příchodem a odkryla světlo, aby se naň lépe mohla podívat.

„Budeš se vdávat?"

„Chtěl bys snad, abych do smrti zůstala svobodnou?" tázala se smějíc se laškovným smíchem.

„Vždyť je Vojtěch tak starý, že bys mohla býti jeho dcerou."

„Tím líp, zemře brzy a statek dal již před sňatkem připsati mně."

„Nepochopuji, jak si můžeš bráti Vojtěcha."

„Proč? Jsi snad mým otcem nebo pěstounem?"

„Madleno, Madleno!" volal nějaký ženský hlas z chaty.

„Matka mne volá, buď zdráv!"

Chtěla odejíti, on však chopil se její ruky tak mocně, že jí vypadla svíčka na zem a zasyčevši na vlhké půdě, uhasla.

„Madleno, neber si Vojtěcha, vezmu si tě já. Nejsem již tak chudým, jako dříve. Vyhrál jsem mnoho peněz a budu si moci koupiti mnohem větší statek, než má Vojtěch; a budeš řádnou hospodyní. Nu, Madleno, poslyš, co tomu říkáš?"

Dívka věděla již asi o horalových penězích, neboť se ani nepodivila, když jí to řekl a zamyslila se pouze na chvilku, jako by o něčem přemýšlela. Pak potřássši hlavou, pravila:

„Ne, nikoliv, nechci! Ty bys snad chtěl, abych šla s tebou na hory a já bych tam nechtěla býti za živý svět."

„Protože neznáš našich hor, nevíš, jaké jsou tam čisté vody, jaké zelené lučiny, jak voní v poli čarovné květy, jak vysoké jsou tam hory, že se zdá, že s nich rukou do nebe dosáhneš."

Pravil to s nadšením; vzpomínka na hory oživila ho a snaha vlíti v srdce dívčino tytéž city, jimiž srdce jeho překypovalo, učinila ho výmluvným. Avšak nepodařilo se mu.

„Ne, nikoliv, nechci," opakovala zatvrzele. „Nenávidím hor, zdá se mi, že bych se tam zadusila. Přivykla jsem rovinám, zde musím žíti i umříti. Jdi sám do hor, je-li ti tam tak volno, já zůstanu zde.

Oženíš se s nějakou horalkou, snad s tou, která zde byla s tebou a budete se oba dobře míti. Nuž tedy s bohem!"

Chtěla odejíti, ale Toník ji nepustil. Zahleděl se nepohnutě na měsíc, jenž se za hory schovával a patrně nad něčím hluboko se zamyslil. Vzpomenutí na Hanku přivedlo mu hned na mysl, že kdyby i Madlena chtěla odebrati se do jeho vsi, nemohl by ji tam sám doprovodit, neboť by se neodvážil pohleděti na Hanu.

„Pusť mne," ozvala se konečně Madlena, vykroutivši ruku z jeho silně zaťaté pěstě.

„Poslyš, Madleno, kdybych se rozhodl usaditi se zde mezi vámi, chtěla bys býti mou?"

„Což pak vím?" pravila ostýchavě, hrajíc si se zástěrkou, ale v tónu jejího hlasu bylo znáti, že by byla volna.

„Jsi snad zlým člověkem," dodala žertovně.

„Uvidíš, že toho nebudeš litovat, budu ti lepším mužem, než by býval byl Tomeš."

Vytrhla mocně ruku z jeho ruky, zahleděla se mu ostře do očí a tázala se:

„Jak můžeš vědět o Tomši?"

„Pověděli mi to lidé, vím také, že ti dal prstýnek."

Sáhl v záňadří a vyňal obrouček v kousku plátna zaobalený, ukázal jej Madleně.

„O, jest to tento, pravda?"

Dívka vrhla se na něho a vytrhla mu prsten.

„Tys mi jej ukradl — ničemo!"

„Nikoliv, neukradl, zůstal mi v rukou tam v lese, když jsme se potýkali. Pamatuješ se? Uschoval jsem jej, neboť se mi vždy ozýval v duši jakýsi hlas, že se ožením, a pomyslil jsem si: dám jí potom ten prstýnek, aby mne tak milovala jako Tomše."

„Oj, jak jsi si mohl to myslit, já nikoho již tak milovati nebudu, jako jeho."

„Ale on je ti nevěren. Oženil se s jinou."

„Ne však ze své vůle, toliko rodiče ho k tomu nutili. Tomeš byl dobrý hoch."

„Já budu ještě lepším. Přesvědčíš se. Rozhodni se státi se mou."

„Nechci slyšeti o takovém zasnoubení v noci, chceš-li, pošli svaty s vodkou, jak se sluší — pak ti odpovím."

„Dobře tedy. Zítra hned pošlu svaty k rodičům."

„Ale připrav se, že bude třeba Vojtěchovi vrátiti, co vydal na zálety."

„Neboj se, zaplatím mu."

„Nuž tedy na shledanou."

„Tak odcházíš? Ani se se mnou řádně nerozloučíš?"

Nastavila mu jednu tvář, kterou on řádně políbil; na to odešla do chaty. Starý Vojtěch seděl za stolem v pokoji a mával rukama jako větrník na vsrchny strany; zpíval potěšen, že bude míti mladou ženu.

Madlena zlostně naň se strany pohlížela a myslela si, jak hloupě se asi bude tvářit, až se pozejtří doví o novém zasnoubení. Když se

po půl noci hosté rozešli k spánku, ona uklízejíc mísy a lžíce se stolu pravila k matce:

„Povím vám, matinko, něco."

„Nu?"

„Ten horal tu byl."

Oči staré zajiskřily se radostí.

„Byl, kdy?"

„Přede dvěma hodinami. Zítra pošle svaty."

„Nu a co ty tomu říkáš? Rozumí se, že Vojtěch dostane košem?"

„Což pak vím, mně jest vše jedno. Když jsem nedostala Tomše, je mi každý jiný stejný."

„Ale horal jest nyní bohatší, než Vojtěch a Vojtěch jest ještě k tomu starý; byla bys hloupá, kdybys si vzala tam toho, když se tento vyskytl."

„Jenom že jest horalem. Lidé se mi budou vysmívat."

„Vysmějí se a ustanou. Až pobude několik let mezi námi, bude právě takovým hospodářem jako druzí."

„Pod tou podmínkou si ho vezmu, že se přemění, jinak bych ho nechtěla."

(Pokračování.)

Nils Adolf Erik Nordenskiöld.

Podává

prof. V. E. Mourek.

Mezi muži, kteří v horlivém zápalu vědeckém překonali nekonečné obtíže a nejednou nasadili život podnikajíce zápas s odpírající přírodou, na nejpřednějším místě stojí slavný velitel poslední zdařilé výpravy do končin polárních a objevitel průjezdu severovýchodního, učenec švédský Nordenskiöld, jehož jméno, v kruzích vědeckých již dávno zvučné, tímto posledním, skutečně hrdinským výkonem proslaveno jest po všech končinách vzdělaného světa. Zrakové všech obracejí se k muži, jejž pevná vůle, odvaha a vytrvalost dovedla k cíli, po němž marně toužila staletí, jehož obezřelosť a věhlas zvítězily nad překážkami na pohled nepřestupnými tak skvěle, že v krajinách, ze kterých dříve žádná výprava nevrátila se, aby nebyla utrpěla citelných ztrát na zdraví, ano i životech lidských, ač cíle vytčeného ani nedostihla, nejen úplně provedl úkol, jejž si sám postavil, ale dílo své vykonal i bez úhony vlastní a beze škody mužstva sobě svěřeného.

Mimoděk zajisté vytane na mysl otázka, kdo jest ten, který všecko toto vykonal, kde se zrodil, jaké jsou vůbec jeho osudy?

K otázkám těmto a podobným odpověděti jest účelem těchto řádků.

Nils Adolf Erik Nordenskiöld narodil se dne 18. listopadu 1832 v Helsingforsu, hlavním městě velkoknížectví Čudského*) ze Švédské rodiny šlechtické, jako třetí v řadě sedmi dítek, čtyř bratří a tří sester, z nichž jedna sestra zemřela již u věku dětském, ostatní dosud jsou na živě. Rodičové jeho byli Nils Gustav Nordenskiöld, známý přírodozpytec a náčelník odboru hornického ve Finsku, a Margareta Sofia von Haartman.

Věk dětský a první léta jinošská Nordenskiöld ztrávil větším dílem v čudském hrabství Nylandském na otcovském statku Frugårdu, který byl v držení Nordenskiöldů, či jak se nazývali před povýšením do stavu šlechtického, Nordenbergů, již od konce 17. století, a dosud jest majetkem Nordenskiöldova bratra.

Členové rodu tohoto ode dávna vynikali pracemi na roli duševní. Otto Magnus Nordenberg, bratr Nordenskiöldova praděda, vykonav daleké

*) Velké knížectví Čuchonské (či Čudské-Finské, něm. Finland, finsky Suomi) na 6800□ mílích čítá asi 2 milliony obyvatelstva, z větší částky čudského (1½ mil.), z menší švédského a lopařského. Švédové žijí zvláště v jižních částech země a na ostrovech, ale švédský jazyk dlouho byv jediným spisovním, úřadním a školským, rozšířen jest mezi všemi vzdělanějšími obyvateli. Teprve v nejnovější době rozkvétá také jazyk finský podporován jsa vládou ruskou, jakožto nejlepší prostředek proti vlivu švédskému. Ode dávna Čudsko bylo předmětem nájezdů s jedné strany Švédů, se druhé Rusů. Švédové však vládli v zemi větší menší částí až do r. 1809, kdy mírem Frederikhamuským Finland přivtělen jest na dobro k Rusku. Od té doby velkoknížectví Čudské jest „neodlučné od trůnu ruského, majíc však zvláštní správu, zákonodárství a privilegie", kteréž dosud všickni carové potvrdili.

cesty po Hollandsku, Francii a Německu za studiemi obchodními, zavedl ve Finsku složité pily na prkna, a hodlal na ostrově Fagerském založiti město tovární. Záměr tento přerušen válkou mezi Švédskem a Ruskem, ve které mimo to Otto Magnus Nordenberg uvalil na se nemilost obou válčících stran a brzy po té umřel i ve klatbě kněží domácích. — August Nordenskiöld, bratr Nordenskiöldova děda, byl horlivý alchymista a zastance svobody černochů afrických. Zahynul při pokusu založiti osadu v Sierře Leoně. — Jiní vyznačili se a vysokých důstojností nabyli ve službě vojenské, zejmena v pevnostnictví a v odboru námořním. Větším dílem bývali přáteli přírody a přírodozpytu. Tak se stalo, že na otcovském statku Frugårdu ode dávna nalézaly se bohaté sbírky přírodopisné a hojná knihovna, jež obojí nad jiné rozmnožil otec Nordenskiöldův zvláště předměty a knihami z oboru mineralogie. Tato příležitost, jakož i příklad otcův, který mimo to syna již jako chlapce brával s sebou na cesty přírodozpytné, zavedla i Nordenskiölda na touž dráhu a učinila z něho takřka již od dětství přírodozpytce, a zejmena k odboru mineralogickému zřetel jeho obrátila.

Poněvadž otec větším dílem dlel na cestách vědeckých, často daleko do ciziny zabíhajících, byla středem domácnosti a spravovala první vychování dítek vlastně matka, a její zdravý úsudek, láska k vážnému zaměstnání, a povaha vůbec ušlechtilá, předsudků prázdná, působila ve všecky dítky trvalými účinky. První základy vědomostí literárních Nordenskiöldovi vštěpoval učitel privátní Ondřej Olivier Saelan, který později jako rektor technicko-reálných škol v Helsingforsu získal si nemalé zásluhy.

Ještě ne zcela 13 let věku čítaje Nordenskiöld se starším bratrem zapsán jest na gymnasium v Borgåu; ale svobody, které tehdejší zřízení gymnasií finských poskytovalo, používal s počátku tak špatně, že koncem prvního roku téměř ze všech předmětů obdržel známku „méně uspokojující.“ Rozumný otec neklada na špatný výsledek prvního ročníku váhy oba hochy odevzdal úplně sobě samým zbaviv je dohledu najatého učitele privátního a nezmýlil se spolehaje na ctižádost a vlastní poznání jinochů. Nordenskiöld za krátko čítán byl mezi nejpilnější a nejúspěšnější žáky gymnasia borgåského. O učitelích svých, zejmena o Boreniovi, jenž učil mathematice a fysice se stálými praktickými pokusy, o Öhmannovi, který v historii a geografii více váhy kladl na národopis, osvětu a vnitřní příčiny dějin, než na bitvy, rejstříky jmen a letopočty; o Lindforsovi, jenž latině uče díla starých spisovatelů uměl oživovati svěžím duchem, a nad jiné o učiteli řečtiny, slavném básníku švédském Runebergovi*) Nordenskiöld mluví s patrnou úctou a vděčností, kteráž vlastní jest každému skutečně velikému muži. Než přes

*) Jan Ludvík Runeberg narodil se 5. dne února 1804 v Jakobstadě v Čudsku. Sepsal řadu básní epických veršem i prosou, tragoedie ve formě antické a mnoho krásných písní církevních. Nejoblíbenější báseň jeho, cyklus romancí pod názvem Fänrik Stals sänger (vyd. r. 1844 a 1860) opěvá výjevy z poslední čudské války. Všecky básně jeho vyznačují se jasností a čistotou myšlenek i formy, jakož vřelou láskou k vlasti, která se živou názorností, kterou umí líčiti charaktery, učinila ho nejoblíbenějším básníkem švédským.

velikou lásku a oddanost k Runeburgovi právě za jeho rektorátu Nordenskiöld s bratrem a několika jinými společníky sami o své újmě vystoupili z gymnasia, když totiž rektor zákonem nucena se viděl přísně je potrestati za výtržnost, kterou v mladické bujnosti spůsobili při svatebním veselí jakéhosi měšťáka, jenž pak na ně žaloval. Následek toho byl, že Nordenskiöld příchodem na universitu opozdil se o celý rok, kterého ale použil svědomitě čítaje a studuje dle vlastní záliby.

Na podzim r. 1849 podstoupiv zkoušky přijat byl do téhož oddělení university Helsingforské, kterému svým časem připsán býval i otec jeho, totiž Viborgského. Léta universitní Nordenskiöld ztrávil za vytrvalého studia věd přírodních, chemie, přírodopisu, mathematiky, fysiky, a přede všemi jinými nerostopisu a zemězpytu. Již před tím provázíval otce svého na výletech mineralogických, a naučil se od něho sbírati a určovati nerosty, jakož také mistrně užívati dmuchavky, přístroje ku poznávání lučebných vlastností nerostů nad míru důležitého. Jako posluchač universitní uvázal se ve správu bohatých sbírek nerostů doma ve Frugårdu, a o prázdninách podnikal cesty na nejzajímavější naleziště mineralií ve vlasti Čudské. Takto zjednal si způsobem praktickým bystrý a bezpečný úsudek k rozeznávání nerostů, který mu na zvolené dráze životní později byl velmi užitečný.

Podrobiv se v jarním terminu l. 1853 zkouškám kandidatským Nordenskiöld následujícího podzimku vykonal s otcem svým mineralogickou cestu do Uralu, kdež zdržoval se nejvíce v Demidovských báních železných a měděných u Tagilska. Hojné sbírky nerostů tam učiněné podaly mu látky a příčinu k několika vědeckým pojednáním později vydaným. V Uralu mimo jiné také měl dohled nad několika pokusy metallurgickými, které zařizoval otec jeho, a při jednom byl by málem přišel k úrazu, když totiž se mu roztrhl značně veliký olověný válec naplněný kyselinou sirkovou a třaskavým plynem. Na štěstí však nehoda tato mimo nepříjemný puch sirnatý, kterým se naplnila místnost, neměla vážných účinků.

V Tagilsku Nordenskiöld umluvil se s jistým Francouzem, který později stal se tam představeným bání, že následujícího jara podniknou delší cestu po Sibíři. I doprovodil tudíž otce, když se vracel do vlasti, jen do Jekaterinburgu, a odtud právě hodlal se vydati na východ, když vypukla válka krimská. Francouz, jsa poddaným mocnosti nepřátelské, a boje se nepříjemností z příčin politických upustil od podniku, a tím i Nordenskiöldovi samému cesta se znechutila, pročež se vrátil domů do Finska na jaře r. 1854.

Po návratu pokračoval horlivě ve svých studiích chemických a mineralogických, a vydal jakožto disputaci k nabytí hodnosti licenciata v únoru 1855 pojednání „o krystalických tvarech grafitu a chandroditu." V létě po té zanášel se prací obšírnější: „Popisem nerostů, které se nalézají ve Finsku," která ještě na podzim vyšla nákladem soukromým. Mimo to uveřejnil několik menších pojednání z oboru mineralogie a molekulární chemie v Aktech vědecké společnosti Finské; a jedno společně s drem. E. Nylandem jakožto odpověď k otázce „o Finlandských měkkýších," na niž fakulta university Helsingforské r. 1856 vypsala cenu.

Zatím ustanoven byl kuratorem fakulty mathematicko-fysické s nepatrným služným, a obdržel také místo „mimořádného konduktora“ při úřadě horním, začež také dostával skrovničké služné, ač zároveň výslovně mu bylo řečeno, že službu nějakou skutečně konati nemusí. — Dlouho však se těmto úřadečkům netěšil. Ještě než mu vyplacen byl druhý quartal služného, byl jich zbaven pro jakousi řeč (prý) politickou, kterou měl dne 30. listopadu 1855 při slavné hostině v kruhu mladých přátel, kteří se umluvili, že všecky své jmenoviny a narozeniny oslaví nikoli dle zvyku obecného každý zvlášť, nýbrž všickni společně při souborné slavnosti s hudbou, zpěvem a dekoracemi květin. Řeč sama byla zajisté velmi nevinna a nevystoupila z mezí veselého přípitku, avšak choulostivá doba války krimské, a ještě více nepřízeň generálního guvernéra hraběte Berga dodala jí značné váhy. Berg totiž, přišed do Finska v době obtížné, pln ruských názorů, a volných čudských poměrů jsa neznalý, všude větřil a na kruhy akademické zvláště měl s vrchu, protože akademikové před nedávnem strhli škrabošku vyzvědači, kterého mezi ně poslal, a tím ovšem i pána zahanbili. Tak se stalo, že veselí hodovníci za žerty své utržili odměny neblahé. Mnoho studentů relegováno jest z university na kratší, delší dobu, a Nordenskiöld, člověk smýšlení naskrz svobodomyslného, který při podnicích studentstva vždy býval mezi nejpřednějšími, bez okolků zbaven obojí své hodnosti. Již tedy po druhé — jednou na gymnasiu, a nyní na universitě — bylo mu snášeti nepříjemné následky mysli veselé a všem poutům se příčící.

Nehoda tato hrubě ho nesklíčila. Opatřil si peníze a odebral se rovnou nohou přes Petrohrad do Berlína. V Petrohradě na Něvském prospektu potkal otce, právě vracejícího se z Nové cesty na Ural. Otec podivil se nemálo, že ho tuto potkává, ale dozvěděv se, co se přihodilo, schválil úmysl jeho úplně a dal mu listy odporučovací ke slavným učencům Roseovi, Mitscherlichovi a j. V Berlíně za jara a podletí r. 1856 Nordenskiöld pracoval pilně v Roseově laboratoriu mineralogickém a seznámil se se všemi slavnými přírodozpytci tamními, maje výhodu slavného jmena, kterého otec jeho již dobyl v kruzích přírodozpyteckých.

V létě vrátil se do Finlandu přes Švédsko. Professor Arppe, tehdáž děkan mathematicko-fysické fakulty upozornil ho, že by mohl se ucházeti o nově zařízenou professuru mineralogie a geologie, anebo napřed o universitní stipendium na cesty vědecké do cizozemska. Nordenskiöld volil věc druhou, a podal se žádostí o stipendium, či raději, jak se to nazývalo: „podporu na cestu literární,“ již tenkráte plán cesty na výzkumy zeměžpytné po Sibíři, a zejmena po Kamčadce, tedy do končin, jež o více než dvacet let později navštívil výpravou vědeckou daleko velkolepější, totiž výpravou Vegy.

Této podpory na cestu literární sice tenkrát neobdržel (dostalať se jazykozpytci dru. Ahlgvistovi); ale slíbeno mu výslovně stipendium Alexandrovo, kteréž také skutečně za krátko po té mu bylo přiřčeno. Než však vydal se na cestu, povýšen jest na jaře r. 1857 současně s několika jinými akademiky najednou za magistra i doktora. — A tato promoce z nenadání stala se obratem jeho života.

Dostavila se totiž ke slavnosti promoční deputace ze švédských universit Upsalské a Lundské, která všude již cestou po Finsku vítána jest srdečněji, než líbilo se generálnímu guvernéru hraběti Bergovi, jenž dosud nevpraviv se ve zvláštní poměry finské a nechápaje rozdílu mezi ruskou samovládou a staletou svobodou Čudska, pokládal za velezrádu, co nebylo leč vzpomínkou na bývalé spojení Finlandu se Švédskem, a ochotnou vděčností za poskytnutou vzdělanost, svobodu a národní blahobyt, vzpomínkou, která nikdy nemizívá z mysli uznalého národa. Nordenskiöld jako mnozí jiní při banketu na počest milých hostů pořádaném pronesl řeč a přípitek dýšící všemi myšlenkami právě vytčenými, a sám doznává, že buď nešetřil skutečně barev nejživějších, buď slavnostní nálada činila hosti vnímavějšími tak, že řeč jeho přijata jest s bouřlivou pochvalou. Věc přes to nebyla by měla tolik významu, kdyby jiný přítomný, zastříti chtěje nemilý její dojem, dosti neobratně byl nemluvil proti ní, a nebyl tím vzbudil odpor všech shromážděných, a nade všecky Nordenskiölda samého, jenž rozhodně se ohradil proti slovům nepovolaného opravce. Všecko doneslo se generálnímu guvernéru hraběti Bergovi, který již dávno hledal nějakou oběť, aby hříchy všech odnesla. Tou obětí stal se Nordenskiöld. Dáno mu na srozuměnou, aby odešel ze země, což také učinil. A ačkoli již r. 1858 zase se vrátil a měl i osobně slyšení u hraběte Berga, přece stálý pobyt v Čudsku jest mu zakázán, ba dán mu průvodní list s poznámkou, aby ve 14 dnech Finska byl prázden. Tak se stalo, že Nordenskiöld vědě své služby věnovati musil mimo vlastní domovinu, neboť pokud hrabě Berg byl guvernérem, t. j. až do roku 1862., stěžován mu návrat do Čudska, ač výslovného vypovědění z vlasti Berg přes všemožné úsilí na senatě se nedomohl. Tolik dokázal, že z říšské kanceláře prohlášeno, že Nordenskiöld — ač mu ponecháno stipendium na cesty, které již měl — víckrát žádného stipendia aniž jakého úřadu při universitě domácí dosíci nemůže; ba bezohlednost Bergova byla tak veliká, že ani když matka Nordenskiöldova na smrt se roznemohla na Frugårdu (kdež také zemřela 26. ledna 1860), nedáno synovi dovolení navštíviti ji a s ní se rozloučiti. Ano ještě r. 1867. když Nordenskiöld — maje za ženu Finku a chtěje ji k vůli navrátiti se do vlasti — ucházel se o professuru mineralogie a geologie v Helsingforsu, neobdržel jí, ač universita sama jednohlasně ho navrhla, protože nechtěl se dříve zavázati slovem čestným, že nikdy nebude míchati se do záležitostí politických.

Odešed z vlasti r. 1857 odebral se do Švédska a celé léto jezdil po nalezištích nerostů v nové domovině. Následující zimu usadil se v Stockholmu, kamž náhodou přišel také na několik měsíců starý otec jeho. Nordenskiöld používal volného času sepisuje několik pojednání vědeckých, jež uveřejněna byla ve spisech královské švédské akademie věd, a z nichž jedno poctěno jest od akademie cenou (Lindbomskou). Mimo to konal studia chemická v laboratoři ústavu Karolinského a zkoumal nerostopisné poměry Skandinavské v bohaté mineralogické sbírce, spojené s akademií. V této poslední práci byl vlastně pomocníkem slavného učence, professora a správce těchto sbírek Mosandera, který jsa smýšlení přísně konservativního, nejednou prý prudce vyjel si na libe-

rální názory spolupracovníkovy, ač jinak, ve příčinách vědeckých, s ním velmi kollegiálně se snášeje.

Na jaře r. 1858 professor Sv. Lovén nabídl Nordenskiöldovi, aby jakožto geolog účastnil se Forellovy první cesty na Špicbergy. Nordenskiöld návrh přijal a zahájil takto dlouhou řadu svých cest polárních. Již za této — své první — výpravy dokázal, jak velmi způsobilý byl k podnikům, které vymáhaly největší obezřelosti, odvahy a pevné vůle. Ze všech vymožeností této výpravy vůbec bohaté na výzkumy přírodozpytné, nejdůležitější snad jsou výsledky osobního bádání Nordenskiöldova na poli geologie. Sebralť ve fjordech západních břehů Špicberských hojnost zkamenělých rostlin z doby třetihorské, z útvarů uhelných i jurských, pak krásné nerosty z vrstev vápencových na ostrově Norském a Cloevenkliffu a sbírkou nálezů svých položil základ k bohatému museu všech předmětů přírodovědeckých, které přivezeny byly ze švédských arktických výprav a které popsány bycše professorem Osvaldem Heerem z Curichu, podaly nad míru důležité příspěvky ke známosti původních geologických dějin naší zeměkoule.

Hned po návratu z této výpravy Nordenskiöldovi dostalo se vzácného, ale zaslouženého uznání přičinlivosti. Umřel totiž zatím správce mineralogického musea říšského Mosander, a místo jeho nabídnuto Nordenskiöldovi, a když po mnohých rozpacích — jsa ruským poddaným a věda, že přijatím úřadu v cizím státě neprospěje si u nepříznivce svého hraběte Berga, který také skutečně později překážky návratu Nordenskiöldova do vlasti odůvodňoval touto věcí — konečně přece uvolil se je přijati, dne 8. prosince 1858 jmenován jest professorem a správcem mineralogického oddělení při švédském museu říšském.*) Hned po tomto ustanovení zajel do Čudska a měl slyšení u hraběte Berga, o kterém výše již stala se zmínka a kterým jen zpečetilo se skutečné, ač nikoli výslovně a platně nařízené vypovědění z vlasti. Berg ale tenkrát ani neměl tušení, že Nordenskiöld v sousední zemi již jmenován byl na čestné místo vědecké.

Již poslední dni téhož měsíce prosince Nordenskiöld vracel se přes ostrovy Alandské do Švédska, a na cestě podařilo se mu ještě ve Finsku učiniti nález velmi vzácný. Tak veliká byla totiž vždy jeho horlivost vědecká, že nikdy nikde neminul lomu kamenného, aby tam nepátral po vzácnějších nerostech, a tak právě v den nového roku 1859 v lomu blíže místa jmenem Rosendaln nalezl dosti značné množství Tantalitu, nerostu tak vzácného, že do té doby nalezen byl pouze na dvou místech ve Finlandu, na dvou ve Švédsku a na jediném ve Francii. — Zajímavo jest také, že částku této cesty z Finska přes Alandy do Švéd konal po bruslích přes led, ač vypravuje sám, že v nedočkavé touze, aby byl u cíle, klouzal se po ledě ještě tak slabém, že za jediný den třikrát se probořil až po krk, a užil nevítané studené lázně. Svědčí zajisté o neobyčejné otužilosti těla jeho, že o případech podobných mluví jen jako o zdařilém žertu.

*) V letech 1863—76 Nordenskiöld byl pak také professorem lučby na královské vyšší vojenské škole, a mimořádně vyučoval mineralogii na ústavě technologickém.

Hned po návratě do Stockholmu Nordenskiöld se vší horlivostí ujal se práce svého úřadu, pořádaje a jak moha rozmnožuje a obohacuje mineralogické sbírky svěřené své správě, a vůbec uznává se, že jeho pílí a péčí nerostopisné museum stockholmské učiněno snad nejdůležitějším a nejbohatším ze všech evropských. Velmi výdatnou pomocí k této dokonalosti sbírek bylo mu ovšem poloostrova Skandinavského neobyčejné bohatství na nerosty zvláštní a pozoruhodné, ale jeho celou, ničím neumenšenou zásluhou jest, že je sbíral se všech možných stran, sám (na př. r. 1859 a 1860) podnikaje cesty na důležitá náleziště a nejednou i nasazuje zdraví a život svůj. Tak v létě 1859 na cestě podobné do Jemtlandu a Dalarska nebezpečně onemocněl a ležel dlouho v selském dvoře blíže Storsjönu.

Léta následujícího 1868 konal druhou svou cestu do končin arktických jakožto účastník velikolepé a pečlivě vypravené švédské expedice polární, které velel Otto Torell a kterou později vylíčil jiný účastník její, Nordenskiöldův přítel od mladosti, dr. K. Chydenius. Byla to výprava veledůležitá, poněvadž první položila základ ke skutečné známosti poměrů přírodních v polárních končinách, o nichž do té doby rozšířena byla jen neúplná a nespolehlivá udání plavců, kteří se v ty kraje dostali buď náhodou, aneb — jsouce vlastně lovci — správného pozorování nebyli ani schopni, ani k němu připraveni. Vědeckých výsledků veliký díl jest zase zásluhou Nordenskiöldovou, který vyměřil nejsevernější břehy souostroví špicberského, nakreslil jejich mapu a ve hlavních obrysech ustanovil geognosii oněch končin.

Od r. 1862, kterým hrabě Berg přestal býti guvernérem Finska. Nordenskiöldovi otevřen jest zase volný návrat do vlasti, čehož také použil hned v létě k návštěvě rodného Frugårdu, kdež zastihl starého otce svého při dobrém zdraví. Podnikl s ním také vědecký výlet na několik nejzajímavějších nalezišť nerostů ve Finsku. V prosinci téhož roku na novo přišel do Finska, a to tenkráte obtížnou a v zimě i velmi nebezpečnou cestou přes Grisslehamu a Aland, vyzván byv od professora Edlanda, aby zkoumal, kterak se tvoří led na moři. Za cestu nebezpečnou však dostalo se mu milé náhrady: zasnoubil se při té příležitosti s Annou Marií, dcerou presidenta hraběte Mannerheima, s níž sňatek slavil pak 1. dne července 1863 na statku Willnäsu blíže Aboa.*)

Založiv si takto vlastní domácnost zdá se, že nehodlal více podnikati výpravy do krajin arktických; avšak okolnosti sběhly se tak, že právě od té doby samostatné a mnohem rozsáhlejší jeho cesty do polárních končin teprve počínají. Věc má se takto: Již Torellovi za cesty polární r. 1861 mimo jiné bylo uloženo, aby po návrhu presidenta Londýnské královské společnosti nauk — návrhu mimochodem řečeno již kolik let starém — učinil pokus, pokud by možno bylo na dalekém severu vyměřiti dostatečnou část poledníka zeměpisného. Dr. K. Chydenius, který jakožto přírodozpytec se účastnil výpravy řečené, na pa-

*) Anna Maria z Mannerheimu narodila se r. 1840. Nordenskiöld má nyní čtyři dítky: Gustav Erik Adolf narodil se r. 1868, Eva Maria 1864, Anna Sofia 1871 a Erland r. 1877.

lubě skonaru Aeola skutečně vypočítal severní polovici trojúhelníků měřických. Avšak nebylo mu dopřáno dokonati dílo i na jižní polovici triangulační sítě, poněvadž druhou lodí výpravy Magdalou, která dlouho při severních březích Špicberských vázla v ledu a vůbec ploula špatně, nebylo možno ještě za léta dosíci fjordu Velkého, od něhož jižní část sítě trojúhelníků měla počínati. Proto královská švédská akademie věd žádala a obdržela na stavech 10.000 korun na menší výpravu, která by ukončila dílo důležité, r. 1861 zdárně započaté. Původně ovšem uložen podnik tento dru Chydeniovi, který práci započal. Ale Chydenius v zimě r. 1864 rozstonal se nebezpečně tak, že nemohl pomýšleti na nutné přípravy na cestu. Osud expedice tudíž od akademie odevzdán jest Nordenskiöldovi, který se úkolu tomuto jak důležitému tak čestnému vymknouti ani nemohl. Doufal sice, že Chydenius, k němuž pro srdečnou jeho povahu choval vřelé přátelství ode dávna, pozdraví se tak dalece, aby aspoň jeti mohl s ním; avšak zklamal se i v tom, poněvadž Chydenius za krátko umřel. Za to podařilo se Nordenskiöldovi získati za spolupracovníky docenta Dunéra z Lundu a dra Malmgrena z Helsingforsu, a s těmi tedy vydal se v létě r. 1864 po lodi „Axel Thordsen“ na svou třetí výpravu do končin točnových. Vědecké výsledky této cesty při skrovných prostředcích peněžitých byly velmi hojné a důležité. Měření drem Chydeniem započaté dokončeno jest s úplným zdarem; mimo to opravena jest mapa jižních částek Špicbergů a sebráno množství nerostů, rostlin i živočichů, a rozmnožena a doplněna tudíž známost souostroví Špicberského se všech stránek vědeckých. Poněvadž toho roku moře bylo téměř úplně ledu prosto, Nordenskiöld ukončiv na podzim práce ostatní hodlal plaviti se přímo na sever a byl by zajisté dojel dalekého stupně šířky, kdyby mu plavbu nebyla přerušila příčina nenadálá. Potkal totiž za nedlouho sedm člunů, naplněných plavci ze tří lodic loveckých, které se roztříštily při severních březích Nordostlandu. Nezbývalo leč je přijati na loď výpravní, a že tato sama byla rozměrů jen nepatrných, a zásoby potravní pro tolik lidí by byly nestačily, Nordenskiöld, ač nerad, ihned vrátil se do vlasti. Myslí praktickou spojuje užitek hmotný se zájmy vědeckými na cestě hleděl si i lovu tuleňů a mrožů, z jehož výtěžku zapravila se značná částka peněžního nákladu na expedici.

(Dokončení.)

Na staré poště.

Povídka
od
Aloisa Jiráska.

I.

Staré, veliké stavení od kamene s vlašskou, šindelovou střechou o dvou vikýřích divně vyřezávaných, ne příliš ozdobně a souměrně zbudované, to byla stará pošta.

Stála na rohu, tam kde dvě ulice vybíhají do táhlého náměstí. Oken neměla přespříliš, a stavitel této vážné a věkem ctihodné budovy také jinak o ně mnoho nedbal. Nebylať ani stejně veliká, aniž souměrně rozdělena. — Na polední straně v rohu bělal se hranatý arkýř o třech oknech. Hned vedle něho byla ve stěně průčelní zazděna pískovcová deska. Vytesaný do ní erb s kolčí přilbou věkem a nepohodami značně utrpěl. Nicméně byl nejpřednější ozdobou starého stavení, na niž sobě i majitel nemálo zakládal, ač nebyl ani rozeným ani jednoštítným šlechticem. Vrata klenutého, širokého průjezdu byla dubová, a jako strážcové stály v pravo v levo kamenné pilíře k vrchu kvapně se úžící, přikryté kamennými deskami, jež jako stříšky přes pilíře vybíhaly. Tak bylo zevnitř. Za průjezdem pak rozkládal se prostranný dvůr, vroubený konírnami, chlévem a kolnami. Všecko to nejlépe bylo přehlednouti se staré, dřevěné pavlače, jež na domě poštovském nade dvorem se nesla.

Tu skorem ustavičný ruch panoval.

A jak by ne na poště, kde měli dvacet koní, kteří nikdy u žlabu všichni se nesešli, kde zrzavý, pihovatý Matýsek skoro bez ustání mazal na dvoře nebo v kolně poštovské vozy, kočáry i dvoukolé kolesky.

Byloť to za těch dob, kdy bělavé silnice nekonečně táhnoucí se širou krajinou jako prut a pentle a zanikající kdesi v pořadí vysokých topolů, nebo v osení, nebo v modravém lese, nebyly tak opuštěny a neměly nade příkopem svým tyčí telegrafních a drátu; byloť to za těch dob, kdy po boku cest a silnic, nebo jim na příč nevypínaly se u nás skoro nikde náspy železných drah a nebělaly se strážné jich domky uprostřed slunečnic.

Tenkráte nezjevovaly se nad krajinou husté vlny bělavého dýmu, který z daleka je viděti, prve než zavzní hvizd a hukot parostroje, ale jen stínové bílých mraků kvapily přes osení, nad nímž rozléhal se zpěv skřivanův.

Za to na silnicích tenkráte! Hrčely tu kočáry vrchnostenské i prosté bryčky a farářské okroče na divných perách, diligence, a žádnou vzácností nebyl tryskem ujíždějící jezdec ve žlutavých spodkách a jízdeckých botách, ve tmavém fráčku s oranžovými výložky, ve vysokém klobouku, zdobeném žíněným ohonem, maje na prsou koženou brašnu —

poštovský to kurýr, nesoucí nutnou, důležitou zprávu. Tenkráte ještě klapaly po silnicích těžké čtyrové vozy s ohromným nákladem a vedle silných tahounů s chomouty mosazí a jezovčí koží zdobenými vykračoval si sebevědomě forman v modré, bíle vyšívané haleně, furiantsky bičem pošvihuje nebo práskaje.

Hned však bývalo po furii, když z daleka na silnici ozvala se jasným hlasem veselá trubka a v kotoučích sluncem ozářeného prachu zjevil se veliký kočár kvapně se blížící.

Tu forman oprati se chápal, aby se vyhnul, neboť zvučící trubka mu tak poručila, ohlašujíc, že blíží se císařská pošta.

Přihrčela zrovna tak jako píseň zpívá:

„Má čtyři koníčky —
— — — — — —
Napřed má trubičku
vzadu má truhličku:
jede, jede
poštovskej pán —

Nejezdil vždycky, ale jakoby jel, neboť hrdý postilion na svém kozlíku seděl jakoby byl „poštovskej pán“, ač v téže písni je, že

„poštovskej pacholek
nestojí za vdolek —“

Bylo-li to pravda, tož zajisté se to jediného Bartoně netýkalo. Byltě nejstarším, nejzkušenějším ze sedmi čeledínů na staré poště a pan poštmistr Pavlovský na něj dal nejvíce. Když nějaký vznešenější pán zvláštní poštu žádal, nikomu nebyl povoz svěřen nežli Bartoňovi. Bylo mu sice již dobrých padesát, ale síly měl za dva, a byl by zadržel nejsplašenější, nejdivější koně. A také to se vznešenými pány uměl. Přes třicet let už jezdil a nejednoho generála, nejednoho vejvodu vezl — ano i velkoknížete ruského. — Tu míval vždy nehodu, když o tom vypravoval, jak ho vyvážel a jak spolu se srovnali. — Měl totiž Bartoň jednu vlastnost, která u starých vojáků není žádnou vzácností — že totiž o svých poštovských cestách, dobrodružstvích a divných příhodách tak a tolik vypravoval, že posluchači se až tuze divili, co toho zkusil. To byla jeho pěkná, zábavná necnost, že přidával, bájil a lhal -- Ale za to tím trestán býval, že když opravdu divnou příhodu s velkoknížetem vypravoval, že se mu dali do smíchu, ano kdo ho dobře neznal, že rozhorleně se obrátil, domnívaje se, že Bartoň tou ohromnou lží z něho šašky sobě tropí, ač starý postilion nikdy ryzejší a jasnějši pravdy nad tuto neměl a nepověděl.

Dnes, bylo zrovna ten den před sv. Mikulášem, zůstal samojediný ze všech čeledínů doma. Všichni odjeli, nebo sešlo se dnes tolik cestujících, že diligence nestačila, a bylo nutno vypraviti ještě tři vedlejší vozy, pak dvě zvláštní pošty.

Bartoň vyšed z konírny, vstoupil do průjezdu, kdež právě zrzavý Matýsek byl rozsvítil visutou velikou svítilnu.

Bartoň byl nějak mrzut. Byl by rád podíval se ku vdané sestře, sám byl panicem, ale takto musil na poště zůstati ustrojen, připraven — Kdyby tak někdo z nenadání přijel!

Vyhledl ven. — Soumrak nadcházel a sníh poletoval. Na ulicích bylo živo a ruch svatomikulášského podvečera dorážel do klenutého průjezdu, kdež mihotala se žlutavá zář hořící svítilny. Chtěl už do teplého čeledníku, ale pozdržel se, an z něho právě vyběhl mužík dosti složitý, na jehož malé, zavalité postavě nejvíce padala do oka veliká hlava. — Byl už letnější, ale tvář jeho lehce vráskovitá, jako zvadlá, neměla ani chmýrku. Tiskna koženou brašnu pod paždí, uvazoval si soukenné uši, aby své odstávající, velké uši před zimou uchránil. Čepice ta divně srovnávala se s ošumělým, zelenavým fráčkem krátkých šosů a uzounkých rukávů.

Spatřiv Bartoně vzhledl k němu dobráckýma očima.

„Dnes už Bartoni nikdo nepřijede —"

Každého, kdo poprve Konvalinku uslyšel, překvapil zajisté tenounký hlásek jeho.

Postilion se ušklíbl a řekl:

„Dnes už se pytel roztrhl, Bobši. — Jistě přijede ještě nějaká hraběnka —"

Bobeš Konvalinka sebou trhl.

„Ale jdi —"

Dobře porozuměl, že si ho Bartoň nabírá. Přijelať dnes dopoledne z nenadání nějaká hraběnka s komornou a s nesčetnými škatulemi. Konvalinka pln ochoty, jak byl, obskakoval vůz a bral chvatně škatule jednu přes druhou, až se mu z náručí vysypaly. — Jedna z nich se otevřela, a z ní vypadl na div krásný růžový klobouk, do kterého Bobeš, horlivě škatule sbíraje a křiku hraběnčina a komorné nedbaje, svou botou plnou cvoků upřímně šlápl. Vida nyní, že se mu Bartoň směje, na obranu promluvil:

„Já to věděl, že se mi dnes něco přihodí. — Zdálo se mi o panu děkanovi, a to já, když se mi zdá o knězích, mám vždycky mrzutost. — A vida — hned z rána byla planta v kole. Stmívá se — už nikdo nepřijede," končil maje se k odchodu. Než Bartoň nehodlal pověrčivého listonoše jen tak propustiti.

„Ty, Bobši, včera jsem byl u Péničků. A když jsem šel přes lávku —"

Konvalinka už natahoval krk a napínal sluch.

„Když jsem šel přes lávku, vidím ti, jak plovou proti vodě dvě kačeny — jedna větší, druhá menší, ale obě nějak divně černé —"

„A kdy to bylo?" ptal se Konvalinka skoro úzkostně na rty Bartoňovy hleděl.

„No, bylo tak kolem půlnoci —"

„To byly čisté kačeny!" vyrazil ze sebe uděšeně Bobeš.

„No, a co by to bylo?"

„Hastrman, s ní — se ženou — však jsem o tom slyšel — že tudy —"

„Stará Serafinka — také něco povídala —"

„Vidíš? Jak jsem povídal, to byly divné kačeny!“ A Konvalinka byl jako na trní.

„Tak nepočkáš, Bobši? Pobuď, budeme si vypravovat —“

„Ne, ne, já musím —“ a sotva pozdraviv, zmizel z průjezdu, bera se kvapně svým drobným krokem domů. Bydlilť za řekou, zrovna vedle Pěničků za lávkou, se které Bartoň včera viděl ty divné kačeny, o půlnoci tajemně proti vodě plovoucí.

Bartoň však povyraziv se, že pověrčivému Konvalinkovi Mikuláše strachu nadělil, klidně obrátil se a zašel do čeledníka.

Byla to prostorná, klenutá jizba hned za kanceláří poštovskou, sloužící také rodině poštmistrově, nebylo-li hostů, za jídelnu. U jednoho stolu jídal „pantatínek“ se svými, u druhého, většího, čeládka. Veliká tmavá kamna, do nichž se z venku přikládalo, příjemně zahřívala čistě vybílenou světnici, v níž na večer, zvláště v zimě, bylo velmi družno a veselo. Dnes ovšem nebude tu mnoho besedníků. Postilioni všichni pryč, a „pantatínek“ má hosta. Byly tu jen děvečky a několik poslů z okolí, kteří z večera přišli, aby tu přenocovavše, ráno s čerstvými novinami, tenkráte ještě dost řídkými a s listy do vesnic svých a dvorů se rozběhli.

Dnes bude jim Bartoň společníkem. Již zasedl mezi ně a po večeři dá se „do toho“, bude vypravovati jim divné, vylhané příhody, jimž uvěří; ale až dojde na pravdivou událost s ruským velkoknížetem, nejeden nahlas se zasměje, nejeden vyskočí, až pak jako jedním hlasem ozve se:

„V hrdlo lžete! Není pravda!“

A marno se bude Bartoň dušovati. — —

* * *

Tou dobou, kdy venku tmy valem přibývalo a sníh padal hustěji, mluvili na hoře, nad čeledníkem, v „císařském pokoji“ o nebi a pekle, o andělích a čertech, ne že by chtěli rozhodovati, čím liší se satan od belzebuba, kolik kůrů andělských vejde se na špičku jehelnou, ale uhodili na tento předmět velice vážný, který poněkud lehkomyslně odbývali, že je na to doba sama zavedla.

Otevřelať se dnes na večer nebesa i peklo, a s výšin ozářených i z hlubin hrozného tartaru vyšli duchové, ve všem dokonalejší lidé: i v cnostech i v zlobě a ničemnosti.

Ale nikoliv, nebyli ani tak dokonalí, ani tak ničemni. Přišli jen nadělit hodným a postrašit neposlušných, nehodných dětí.

O takových jen společnost v „císařském pokoji“ rozmlouvala.

Seděli tam: poštmistr Václav Pavlovský, dobrý šedesátník, vlasů silně prokvetlých, mladší sestra jeho Tini, ovdovělá Vorlíková, a pan pater Staroveský, piarista, professor na filosofii při zdejší koleji piaristské. Byl to bělovlasý stařec, vysoké, dosud však pružné postavy, ušlechtilého obličeje, jehož zdravá barva příjemně odrážela se od bílých vlasů. Všecken jeho zjev budil vážnosť a té požíval hojnou měrou i v koleji, i v ústavu filosofickém s gymnasiem spojeným.

Asi dvakráte za týden přicházel na poštu, a to obyčejně odpoledne po čtvrté hodině, aby navštívil přítele svého poštmistra a noviny

si tu přečetl. Tu, nebylo-li jiných, méně známých hostí, rozvazoval a pouštěl se do srdečného hovoru. Nejmilejší mu bylo, seděl-li toliko s poštmistrem a s „paní tetou," jak Vorlíkové na poště říkáno.

To bylo také dnes.

Sedě na květované pohovce rokokového rázu hovořil nepomýšleje, že hodina jeho už minula.

Věru, to mu sv. Mikuláš udělal! — Zavedlť ho v kraj upomínek a tam se P. Staroveskému zalíbilo.

Nad jeho vypravováním vyhasla starému poštmistrovi dýmka, a suchoučká, hbitá sestra jeho, která jindy z pokoje často do kuchyně dveřmi bouchajíc dohlednout chodila, ani se dnes nehnula, ba zapomněla sobě omakati lesklé kadeře na spáncích a pohladiti pentle bělostného čepečku, volně od něho splývající. Zář dvou svíček hořících ve stříbrném svícnu, jenž byl z dědictví po babičce, jasně ozařovala její někdy zajisté sličnou hlavu, ostrých rysů. Stín její v čepci pitvorně padal na stěnu zelenavě malovaného pokoje, na jehož bílém stropě stkvěla se uprostřed pěkná kytice. Stínu „paní tety" jako by se usmíval císař Josef, jehož podobizna visela v bohatě zlaceném rokokovém rámci zrovna naproti pečlivé a hbité hospodyni páně poštmistrově.

Ne od této podobizny dostalo se zelenému pokoji a vedlejšímu popelavému jména „císařských," ale proto, že v nich císař Josef nejednou meškal, nejednu noc prospal. Bylo to tenkráte, když naším městem dojížděl do Plesu, kdež pevnost, Josefov, stavěli.

Tichým, útulným pokojem zvučel příjemný hlas páně professorův. Vypravuje, chvílemi několik vět německy prohodil, jak to za onoho času chodilo. Mluvil o večeru svatomikulášském, o strojených čertech a andělích, o různých případech ze svého života. Nic z toho nebylo důležitého, ale všecko velmi zábavně a živě vypravoval a líčil.

„Byl jsem také jednou čertem —" pravil, ale tu se na okamžik pozastavil, jako by se rozmýšlel.

„To asi za studentských let," teta Vorlíková se ozvala.

„Ano, byl jsem v Praze ve filosofii. Přítel můj mne požádal, abych mu pomohl. Nu, mladá krev nedá se dlouho na takový kousek zváti. Slíbil jsem a s pomocí paní, u které jsem bydlil a pomocí kožichu mého domácího proměnil jsem se v čerta, ze kterého šel notný strach. Přistrojil jsem se hned doma, poněvadž do přítelova bytu nebylo daleko. Když se hezky setmělo, sběhl jsem rychle se schodů a hajdy ven na ulici. Drobně padal sníh a bylo dosti chladno. Na ulicích však živo a zevšad bylo slyšeti hlasy, smích a pokřikování na Mikuláše, čerty i anděly, kteří hojně ulicemi se mihali a přebíhali. Pospíchám, abych nepozorovaně dostal se ku svému příteli. V tom, jak za roh zahnu, slyším na konci tmavé ulice nějaký křik a nežli se jak náleží rozhlednu, zaslechnu kvapné a pádné kroky a tu máš — jako ze země vyrostlý stojí přede mnou voják, granátník v huňaté čepici a káže mně, abych šel s ním.

Marně se vymlouvám, bráním, marně vysvětluju, kdo jsem a kam jdu. Granátník jako skála a když má ciceronská obrana konce nebrala, vzal on mne za ďábelský můj kožich a táhl mne s sebou. Per deos immortales, mně bylo jako v Jiříkově vidění; nejprvé mi to nešlo na

mysl, pak už to ve mně hrkalo. „Jářku, pane granátníku — co je — co se stalo?“ Ale on nic a ještě mne citelně do kroku pobídl. Jak jsme z ulice vyšli, vidím ve druhé několik vojáků, kteří někoho doprovázeli. Křikli na nás. Můj cerberus mne jim odevzdal, a oni mne se smíchem přivítali a do svého prostředka vzali. Per deos! Samý čert, samý Mikuláš, a dva andělé. A tak nás tu pekelnou a nebeskou společnosť, vojansky vtipkujíce, vedli až na hlavní stráž a tam nás strčili do nějaké velké světnice nepříliš jasně osvětlené.

Eheu! Teď teprve se mi zdálo, že jsem u vidění, nebo že mně třeští hlava. Pustý ryk a hlahol nás uvítal. Stanul jsem u dveří, kam se proti nám ze světnice skoro již přeplněné všecko vyhrnulo. Viděl jsem skoro samé biskupské čepice a ornaty; mezi těmi Mikuláši proskakovali chundelatí, skotačiví čerti s hroznými maskami a vyplazenými jazyky, nevázaně si vedouce a ďábelsky obskakujíce bílé anděly s pорouchanými křídly i bez nich. Smích, hlahol, řinčení řetězů a jasné cinkání zvonečků znělo ve hrozné směsici. Stál jsem za okamžik všecek ustrnulý — ale konečně jsem se vzpamatoval a rozveselil. Vzpomněl jsem na přítele, kteréhož jsem se jal hledati. Procházel jsem se tou směsicí, protlačoval se, strkal, ptal, volal, ale nadarmo, až mne, když nový houf čertův a Mikulášův na ulici sebraný přibyl, proud zanesl až na konec, kdež v koutě o samotě seděl bělostný anděl a maje hlavu skloněnu a tvář rukama zastřenu, tiše plakal. Bylo mně ho líto. Spozoroval jsem, že to ustrašená, stydící se dívka libého zevnějšku. Promluvil jsem na ni a zároveň strhl s hlavy svou čertovinu rohatou. Pozvedla hlavu a podívala se na mne; v očích leskly se jí slzy. Jimi, sličnou, mírnou tváří, celým výrazem svým ještě více mne dojala —“

Bělovlasý pater zamlčev se na okamžik hleděl před se, jako by ze tmy minulosti se mu vynořil a před ním stanul bílý anděl — spanilá dívka mírných, velikých očí, v dlouhém splývajícím závoji. Zjev ten dotkl se starého jeho srdce, až pozachvělo se, ač zkušenosť životní, síla ducha je utužily a věk ochladil.

„Nevím, jak se stalo, ale já nabyl u neznámé té panny důvěry. Ptala se mne, proč tu všichni jsme, proč nás sem vojáci zavedli. Nevěděl jsem sám, jen tolik mně bylo známo, že nebylo nijak Mikulášům a jich průvodcům zakázáno večer po ulicích choditi. Společná nehoda sblížila tu i spřátelila nebe a peklo. Zasedl jsem vedle svého anděla, odháněl jsem od něho dotěrné čerty i nešetrné Mikuláše, a vypravujíce sobě čekali jsme na chvíli obecného vysvobození. Pověděl jsem jí, kdo jsem, nač jsem se tak ustrojil, ona mně zas vypravovala, že šla ku své vdané sestře, aby dítkám jejím nadělila, že bratr její, za Mikuláše přistrojený, od ní byl odtržen a bezpochyby že vojákům unikl. Šel jsem ho hledat, ale pochodil jsem jako prve. Vrátil jsem se zase do nebe — a s dívkou tou bylo věru utěšené pohovoření. Prve jsem se zlobil, když mne sem zavedli, nyní nemálo mne hnětlo, když okolo půl noci nám oznámili, že můžeme odejíti. —“

Tu pan pater rektor umlkl.

„A proč vás tam sehnali, kdo to poručil?“ tázal se poštmistr, přitlačuje prstem tabák ve vyhaslé dýmce.

„Nikdo neporučil. Byl to kousek šlechtické bujnosti. Toho večera velel na hlavní stráži setník, jakýsi bohatý šlechtic, a ten pro ukrácení chvíle sehnal všecku svatomikulášskou družinu na hlavní stráž, a chodil se pak na tu strakatou chumelici dívat a smát se."

„A nic se mu za to nestalo?" ptal se poštmistr.

„Ovšem měl vyšetřování a konec konců byl, že svlekl vojenskou uniformu a zajel na své statky."

„Velebnosti," ozvala se jaksi váhavě teta Vorlíková, usmívajíc se. „Nedopověděl jste —"

„Jak bylo s andělem, není-liž pravda?" přerušil ji Staroveský a úsměv zjevil se na jeho rtech. „O drahá paní," tu sobě lehounko, sotva že bylo pozorovati, povzdechl — „velmi jednoduše. Nabídl jsem se té dívce, že ji doprovodím domů, ona pak mne neodmítla. Tak jsem šel; huňatý čert kráčel svorně a — a, což bych to neřekl — blaženě vedle toho dobrého anděla. Hvězdičky zimní noci svítily nám na cestu. Věřte, drahá paničko, tenkráte mně nebylo ani trochu zima. Tenkráte jsem ovšem ještě neměl tento sníh na hlavě" — a tu pohladil se po svých bílých vlasech. Úsměv však, který při tom pohnul jeho rty, nevypadal dosti vesele, jakým zajisté měl býti. Zamlčel se.

„Ah pane professore, zrovna v nejlepším —"

„To Tinince rozumějte," pomáhal poštmistr sestře. „Myslí si, že vám ten anděl něco nadělil, tak něco srdečného."

„Ah, neočekávejte mnoho. Jak by ta andělská historie mohla jinak skončiti, než že můj andílek zmizel? Ovšem ne v oblacích, ale v zášeří starého domu."

Bratr i sestra pozorovali, že Staroveský nedokončil, ale také že nedokončí. Nechtěli naň naléhati, aby roušku mladosti své ještě více posunul. Tušili, že upomínka, která ho mile vzrušila, elegicky by vyzněla.

Divno dost, že tolik pověděl. Ještě nikdy se o tom ani slovem nezmínil. To všecko ten sv. Mikuláš!

Za chvíli nastalo v císařově pokoji ticho. Opentlený, pitvorný stín tety Vorlíkové se na zdi ani nepohnul. Jindy by sama již začala, ale dnes nad tím tajemným andělem zapomněla. Zamilovaný příběh velice a živě zajímá nejen mladé dívky a mladé paní, než i starší dámy, buď proto, že by každá ráda věděla, jak to s milenci dopadlo, nebo že vmyslí se na místo rekyně a sama znovu ten slastný lásky čas v toužebném snění nebo v upomínkách žije.

„A kdež je Vincenc?" začal sám pater Staroveský zas klidně.

Teď byla řada na poštmistrovi, který se dosud svou dýmkou zaměstknával.

„I klučina, bez toho je v knihách. Pořád by v nich ležel. Až ho od nich honím."

„Starám se o jeho zdraví —" zase paní teta. „Třeba přes půlnoc by seděl."

A teď začal hovor o „panu Vincenci," jak čeládka na staré poště vnukovi svého pána říkala. Tím uhodili na thema, při němž by teta Vorlíková a poštmistr do půlnoci vydrželi, neboť jejich Vincínek byl jim nade všecko.

Tenkráte však klamali se, myslíce, že je zase v knihách a pilně studuje.

Dnes, ač jinak tou dobou expliky filosofické a jinou učenosť zrovna hltal, opustil chvatně knihu. Věděltˊ, že professor Staroveský je nahoře, že tedy bude míti na dobrou hodinku zvůle a že teta Vorlíková nebude se hned po něm sháněti, poněvadž dolů do světnice po čas návštěvy ani nepřijde. Vzal čepici a když nikoho v průjezdu nespatřil, vyběhl do šera. Nešel však daleko.

Vedle ob dům stál toho času nevysoký, úzký domek, pravá titěra vedle stavení poštovského. Ve přízemí vedle domovních dveří byly jiné na půl skleněné a těmi prorážela mdle zardělá zář. Tu také se student zastavil.

II.

Za skleněnými dveřmi bylo tma, světlo pronikalo ze zadu z jiné místnosti. Mladý Pavlovský vstoupiv mířil šerou světničkou, dle všeho dílnou, přímo ke druhým dveřím, shora také skleněným. Stanul pak v malé světnici s dřevěným, tmavým stropem. Na vybílených stěnách sotva dva nebo tři malé obrázky visely, jinak nebylo tu žádné ozdoby. V rohu postel, ve druhém stůl, ve třetím černá kamna, u nichž na lavici seděla žena nad kolovratem poklimujíc.

Byla to stařena v bačkorách, ve vesnické jupce, majíc na hlavě „sacký“ šátek na pokos a kolem stařeckého hrdla bílý, velký, nabíraný „vejložek“, podobný límcům rytířským z konce 16. a ze 17. století. Kroj svědčil na vesnice v nejbližším okolí městském a kroji tomu byla stařena věrna, co ze vsi do města přišla a tu meškala, t. j. dobrých šedesát let. Už jí osmá desítka docházela. Nebylo tedy divu, že spánek ji tak snadno přemáhal. Seděla jen pro jméno u kolovratu, po celý den více klímajíc než předouc.

Lampička stojíc na proti na stole ozařovala vráskovitou její hubenou tvář. Zapadlé oči byly ve hlubokém stínu, jakož i zvadlá, bezzubá ústa, ležící mezi nosem tenkým a již špičatým a vyvstalou bradou. Ale táž zář padala na mladého Pavlovského, jenž u stolu na proti staré Maří tiše sobě usedl. Byl to jinoch asi devatenáctiletý, svěží a zdravý, ne zvláště sličný, ale otevřeného, výrazného obličeje, jemuž největší ozdobou byly jasně hnědé oči. Přišel navštívit svého přítele, synovce staré Maří. Čekaje na něj, tiše seděl a hleděl na stařenu.

Hle, hasnoucí život, víc už spaní než žití. Co jí zbylo z toho života? Co z radostí, kde žal a trampoty? Všecko se rozplynulo a zmizelo jako vůně a prchavý stín. Smyslové už jich neudrží. Žije skoro bez paměti, duch tmou se zahaluje, jako když hasnoucímu zraku všecko ve tmu se stápí a jen několik paprsků probleskuje ozařujíc stařeně několik nejmilejších bytostí, kteréž ani věk z mysli vyhladiti nemohl.

Bylo jí asi patnácte let, když přišla z rodné vesnice do služby na starou poštu a tam vydržela — padesát! Sloužila u praděda, u děda mladého filosofa, chovala jeho otce. Teď už několik let je jako na odpočinku požívajíc přízně a podpory i „pantatínkovy“ i tety Vorlíkové.

Proto rodina Pavlovských byla jí na světě nejdražší a všecky upomínky jen ku staré poště směřovaly. Než o někom ještě sdětinělá stařena také ráda povídala. Vypravovala však vždy totéž, jak jednou, kdy první rok byla na poště, myla v čeledníku podlahu, jak tam vstoupil nějaký cizinec ne tuze po pansku ustrojený a jak sem tam po umytém v zablácených botách přecházel. Upomenula ho jednou, dvakráte, a když jako by neslyšev, dále šlápoty na vydrhnuté zemi maloval, tu že se rozhněvala a mokrým hadrem uhodila ho přes nohy. Císaře Josefa! Jak nebožtík „pantatínek" poštmistr o tom se dozvěděl, všecek koprněl a trnul, jak se omlouval, jak ona klekla před císaře. On však vesele jí poručil, aby vstala a dal jí zlaťák!

Mladý Pavlovský chvíli již seděl. Konečně, domnívaje se, že Voborníka se nedočká, vstal. Židle poněkud zašramotivši, vytrhla starou Maří ze spánku. Sbírala se, po světnici se rozhlížejíc. Zrak jí už tuze nesloužil.

„Jsi to ty, Martine?"

„Ne, Maří, já to jsem, z pošty Vincenc."

Stařeninou tváří jako by paprslek překmitl.

„Ah — božíčku — Vincínek — a to jsem to vyvedla, tak čistě vás přivítat — skoro jako císaře Josefa, hihi," a dala se do dětinského smíchu.

„To nic, Maří," kvapil mladík s odpovědí, obávaje se, že stará služka začne zas o tom, jak vyplatila císaře Josefa. „To nic, já tu jsem jen tak na odskok. Myslil jsem, že už bude Voborník doma."

V tom vrzly venku dvéře, ve přední místnosti ozvaly se kroky a již vstoupil ten, o němž mluvili, Voborník, nazvaný „Láska křesťanská" nebo zkrátka „Láska."

Mladý Pavlovský jsa ještě chlapcem chodíval velmi často k Voborníkovi, vlastně ku staré Maří na pohádky, a tak seznámil se s jejím synovcem. Pak když mu o pohádky více neběželo, nepřestal přece do sousedství choditi; vyhledával nyní Voborníka. Toho si od chlapectví velmi oblíbil, a Voborník si přítulného chlapce také zamiloval. Beze všeho úmyslu svého nabyl nad ním veliké moci, a starý Pavlovský, jenž tyto návštěvy tuze rád neviděl, ani netušil, jak Voborník na chlapcův duševní rozvoj účinkoval.

Na děkanství, trvám, Voborníka rádi neměli, a lidé leccos o něm jako o podivínovi povídali, ale zlého nic. Jediné to, co mu za zlé měli, bylo, že nežil dlouhý čas se svou manželkou, a děli, že by dosud s ní nebyl, kdyby nebyla odešla na pravdu boží. Kdož ví, jak se stalo, že se rozešli a těžko tu někoho obviňovati. Voborník, když nešetrní brali ho do tuha, nic neřekl, ženy své nevinil, ale jen usmívaje se pravil, že někteří z apoštolů také své manželky opustili.

Druhé, co mnozí s nelibostí nesli, bylo, že „Láska" pěkně z příma do očí mluvil, a pod bradou věneček vousů nosil. Bylť to, mimochodem řečeno, v nevelkém městě, kde každého času šos prokvétá, a za časů hlaďounce holených tváří sousedských, kdy vousy znamenaly vzdor dobrému mravu nebo revolucionářství. Také tu Voborník se písmem hájil, že apoštolové i Kristus sám byli bradati. „A Jan Hus měl také vousy!" někdy dodával.

Druhdy mu ani dobře nerozuměli, co myslí; buď že opravdu nikdy o něčem takovém neslyšeli, buď že to „Láska“ tak navinul a opentlil, že nevěděli, co si vybrati. Byl známý čtenář a po knížkách jmenovitě za mladších let zrovna hladový.

Nyní vstoupil v šedivém plášti a v čepici se znamenitým stínidlem, beránkem lemované do světnice, a vesele mladého hosta uvítal. Voborník, dobrý padesátník, byl prostřední postavy, výrazné, snědé tváře, hustého obočí, pod nímž bystré oči jasně vyhlížely. Pěkné čelo a krátký, orličí nos dodávaly mu zvláštního rázu. Vlasů měl husto, ale již prokvetaly.

Stará teta jala se vypravovati, jak Vincínka přivítala, pak si vzpomněla, že synovec má večeři v troubě, a již zase hlavu nachýlivši, jala se poklimovati.

Muž i mladík usedli.

„Nesu vám Mikuláše,“ začal mladý Pavlovský.

„Na mne si již dávno nevzpomněl.“

„Dnes jsem byl u profesora Brůžka. Včera jsem mu ukázal dvě práce z domácí pilnosti, jednu latinskou, druhou německou. Dnes ráno mi po přednášce povídá: „Pojďte se mnou!“ Myslil jsem co to? Uvítal mne nad svůj obyčej vlídně, a vzav mé práce ukázal na báseň, která se k nim divnou náhodou připletla. Byla to má česká báseň.“

Vincencovy tváře se zardívaly.

„To vy jste také pracoval?“ ptá se mne professor.

Zalekl jsem se a přisvědčil. Chtěl jsem se omluviti, že jen nedopatřením ty verše se tam připletly, ale Brůžek mně položil ruku na hlavu a povídá:

„Jen dále a neustávejte pracovati. Role našeho mateřského jazyka je velmi zanedbáno a třeba mnoho a pilných pracovníků, aby zase rozkvetlo.“ Měl jste ho slyšeti, jak srdečným hlasem to povídal! Pak otevřel skříni a vyňal z ní dvě knížky.

„Já se také učím česky,“ povídá, a dal mně knížky. „Až přečtete, přijďte si zas.“ Voborníku, to jsem skákal vesele se schodů!“

„To věřím!“ a z hlasu a z tváře „Láskovy“ bylo pozorovati, že to pro něj tuze veselá, radostná novina.

„No to jsi mi přinesl pěkného Mikuláše,“ liboval si, mysle na tuto zprávu mladého přítele.

„Tu je!“ a Vincenc rozepjav kabát, vyňal knížku. „Tu jsem už přečetl, druhou vám přinesu zítra.“

Voborník po ní dychtivě sáhl a rozevřev ji četl:

„Atala čili láska dvou divochů na poušti.“

„Ach to je vám čtení!“ zvolal nadšeně mladý filosof; ale nevyznal, že při něm zaplakal.

V tom sebou, an ještě Voborník titul prohlížel, trhl a naslouchal. Pak pravil:

„Slyšel jste?“

„Slyšel.“

„Musím domů, je pozdě a hledali by mne. Přijdu zítra. Dobrou noc!“ A mladý filosof byl už ze dveří.

Stará teta klímala tiše dál; synovec její, zapomenuv na večeři v troubě, přisedl ke stolu, povytáhl knot na malé lampě a dychtivě sáhl po dárku svatomikulášském. Byl mu patrně velice milý. Zahloubal se do něho, četl a četl.

* * *

V čeledníku na staré poště shromáždila se všecka čeládka, pokud doma zůstala, a hosté: tři poslové z okolí. Tři děvečky peří draly, jedna hrách přebírala. Je a posly bavil Bartoň, jenž dělal při tom louče. Vypravoval divné příhody ze svého života, které, poněvadž dnes bylo před sv. Mikulášem, skoro všecky vztahovaly se ke dni a večeru tohoto světce. Všecko to bavilo a zdálo se posličkům sice dosti divno, ale přece věrohodno.

Divným přechodem pak Bartoň přišel na svou nejdivnější příhodu, kterou obyčejně vypravování své korunoval.

„Dostal jsem vám jednou," začal, „a také dal divného Mikuláše. Nebylo to sice o sv. Mikuláši, ani ne v zimě, ale na jaře před třiciti lety. To bylo právě po těch napoleonských vojnách, když ve Vídni se všichni potentati světa sešli. To jsem byl ovšem ještě chasníkem, a měl jsem víc kuráže nežli rozumu. Na poště jsem sloužil teprve krátký čas.

Jednou, bylo to zrovna ve čtvrtek, vím to, přiběhnou pro mne na dvoreček. „Bartoni na ryt! Povezeš nějakého pána!"

Byl to pán a jaký! Ruský princ, ruského císaře buď bratr nebo bratranec. Ale nějak ostrý a prudký. Strpení neměl a bůh ví jak se stalo, jel sám; jeho „adytant" někde se omeškal. Zapřáhnu, vsednu na kozlík a již jedeme jako diví. Kočárek jen lítal, a princem to házelo, div že si jazyk nepřekousl. Ale on pořád: „V před! Čerstvo, rychleji!" Ďas ví, jakou měl naháňku. Já šlehám vranky, pokřikuju, a pořád ještě nic, pořád mu to ještě málo.

„Rychleji! Bij do těch herek!" princ za mnou křičí. Inu, myslím si, vždyť také rozumím, co může být a co kůň snese.

„Milostpane," řku, „takhle bych koně strhal."

A tu máš! Už jsem ji měl, až se mi v očích zajiskřilo. Neříkal jsem nic. Myslím si: „Však ono ho to přejde!" Jak cesta od Svitav stoupá, vranky polevovaly, a křik a bič už nic nezmohly. Bylo mně koní líto. Já to zas odnesl. Princ znovu pobízel, znovu křičel, a když to nešlo po jeho, vyskočil a začne mne tepati. I tu mne chytil vztek.

„Co, já jsem tvůj pacholek a tohle by si ani pantatínek z pošty nedovolil!" myslím si. Rázem seskočím dolů a jakoby se něco stalo, ukazuju na řemení! Šukám sem a tam, a než princ se nadál, byli koně odpřaženi. A teď jsem se postavil před samý kočár, vezmu bič a začnu tím bičem práskati sem a tam, blíž a blíž až princi kolem samého nosu. To jste ho měli viděti jak se čertil jako krocan, až pak, když už šlo do tuha, začal se před bičem do koutka krčiti.

„A teď si objednejte jiného postiliona, který by si dal natlouci, milostpane!" vzkřiknu a již sedím na podsedním a uháním pryč."

Tenkráte měl Bartoň štěstí; neboť prve nežli poslové, jejichž víra tímto zakončením silně byla otřesena, dali na jevo, že to všechno selhánka jako trám — ozval se venku hlas, nad nímž všichni zapomněli

na ruského prince v širém poli na silnici svitavské zrádně opuštěného. Zazněla venku tmavým večerem trubka rychlé, zvláštní pošty a Bartoň uvítal jasný její hlas hlasitým zaklením. Ten hlas také mladého Pavlovského přiměl, že návštěvu svou, úkradmo odbývanou, zkrátil.

III.

Také v „císařském" pokoji zaslechli hlas trubky. Starý poštmistr ihned dýmku odloživ vstal, omlouvaje se hosti svému, že musí se podívat dolů, kdo přijel. Tam už před průjezdem stál statný, žlutě natřený kočár, jehož kryt pokrývala vrstva sněhu. Matýsek se svítilnou obcházel a v záři její bylo viděti, jak z uhnaných koní se kouří. Také Bartoň dostavil se z čeledníku a za ním vyšli zvědaví poslové; tak kolem povozu dost lidí se sehnalo, ač byl tmavý, chladný večer a sníh poletoval.

V tu chvíli přišel také Vincenc, jenž proto od Voborníka tak chvátal, poněvadž se nadál, že buď strýc nebo teta, ana pošta z nenadání přijela, dolů sejdou a spozorují, že ho doma není. Budou se ptát, a on lháti neumí. Pravdou však chtěl děda ušetřiti, poněvadž věděl, že ty návštěvy u Voborníka ho tuze netěší.

Teď stranou pozastavil se, poněvadž před vozem zrovna ve průjezdu stál dědeček s nějakým pánem v dlouhém kožichu. Cizinec žádal, aby mohl ihned dále jeti. Dědeček odvětil, že koně jsou unaveni.

„Kus chleba v pivě je občerství."

„Není možná. Jsou příliš uhnáni, je nutno přepřáhnouti. Račte na chvíli posečkat a trochu se ohřáti. Bude to hned."

„Co naplat tedy."

Cizinec přistoupil k vozu a poštmistr také. Toho Vincenc užil a proklouznuv průjezdem a přeběhnuv několik schodů, vešel do světnice, kdež obyčejně rodina poštmistrova meškala. Lampa hořela na stole, na něm rozložené knihy, tak jak je mladý filosof zanechal.

Zasedl k nim. Skoro se mrzel, že nezůstal. Kdyby byl věděl, že se nebudou po něm sháněti.

Slyšel z průjezdu dusot koní, jež do konírny odváděli, smíšené hlasy, mezi nimiž poznal hlas professora Staroveského, jenž odcházel a s dědem dole se loučil. Vincencovi bylo divno, že teta ještě se dolů nepodívala nebo večeři mu donésti nedala. Co se to stalo?

V hluku, jenž průjezdem se rozléhal, neshledával nic zvláštního; to bývalo vždy, kdykoliv přijela rychlá pošta, zvláště bylo-li to tak pozdě. Za hodnou chvíli ozval se opět dědův hlas, znovu koňský dusot. Venku zapřáhali. Ah to Bartoň pojede! Slyš jak mrzutým hlasem Matýskovi poroučí, aby mu tu a tam posvítil. Kola zahrčela, povoz se hnul. Vincenc přistoupiv k oknu, viděl svítilnu na voze a v záři její padající sníh. Povoz zahnul kolem arkýře do ulice ku bráně, a trubka zavzněla. Bartoň nerad dnes vyjížděl — ale má o historku Mikuláškou více, sice jednoduchou, pro něj mrzutou, ale — pravdivou. V průjezdu se utišilo.

Vincenc vyšel z pokoje. Chtěl tetu sám připomenouti, že dnes na něj s večeří zapomněla. Zamířil na horu, kdež vstoupil do zeleného, „císařského" pokoje. Tam nikoho nebylo. Vedle byl pokoj „popelavý" se

zeleným dveřmi spojený. V popelavém visely podobizny praděda a prabáby, kteří císaře Josefa vítávali a hostili. V pokoji tom stál také v koutku malý dubový stolek, na němž se panovník mýval, a v rohu vedle vchodu do arkýře, zastřeného tmavozelenou portierou, umístěno starobylé křeslo, v němž lidumilný císař nejednou po namáhavé jízdě odpočíval. To byly památky z minulého věku, které na staré poště chovali v posvátné úctě, jakož i v tradici bedlivě zachovány všecky malé příhody, jež za častého tu meškání panovníkova se udály.

Ale ani v popelavém pokoji tety nebylo. Za to spatřil Vincenc na křesle císaře Josefa — mladičkou dívku.

Mladý filosof u dveří se zastaviv, hleděl udiveně na nenadálý, avšak libý zjev. Dívka ho nespozorovala, poněvadž dřímala.

Vedle se židle splýval až na zem teplý zimní šátek, na něm ležely čepec a rukávník. Dívka sama byla v zimním, tmavém paletotu, kožešinou lemovaném. Bylo patrno, že právě přijela, že asi zimou skřehlá jsouc a také unavená, podala se spánku tu v tichém pokoji mile vytopeném. Ale jak, že zůstala? Pošta, s kterou patrně přijela, už je pryč.

Mladý filosof však dlouho neuvažoval a jen vnímal. Stál jak prve byl stanul a zapomenuv na tetu, na vše, viděl jen mladičkou, asi patnáctiletou dívku světlých vlasů. Dlouhé, hebounké řasy stínily jí sklopená víčka. Ruce volně spočívaly na klíně. Dřímala klidně a tiše jako děcko a také jí prokvetaly na jemném líci zardělé, libé růže děckého spánku.

Vincenc nevěděl jak dlouho tu stál a lekl se, když dívka sebou pohnula. Hle, již oči otevřela. Pohledla na něj, pak za něj, živá červeň proskočila jí na líci až na čelo po světlé, hebounké vlasy. Vincenc se ohledl a za sebou ve dveřích, jež byl nepřivřel, spatřil — professora Staroveského.

Vážný stařec jakoby mladíka teď teprve spatřil; tak jej také zjev mladičké dívky upoutal. Zeptal se ho, kde je paní teta. Vincenc jsa na rozpacích, proč, ani sobě vědom nebyl, nabídl se ochotně, že ji zavolá. Odešel.

Staroveský vstoupil do popelavého pokoje k dívce, jež byla zatím s křesla rozpačitě povstala.

„Přijela jste s poštou, milé dítě?“ tázal se laskavě.

„Ano. Pán, který s poštou přijel, se mne laskavě ujal. Můj kočí, který mne vezl, cestou silně se opil a zajel pak do příkopu, hluboko do sněhu a nemohl odtud ven. Bylo už pozdě, tma a zima. Ale když bylo nejhůře, jela kolem pošta.“

Jak první slovo promluvila, zamrkal Staroveský rychleji očima. Snad zvuk toho příjemného, svěžího hlasu ho dojal. Upozornil ji vlídně, aby usedla a za okamžik na ni hleděl.

„Jedete-li do Prahy?“

„Nikoliv, do Hradce. Byla jsem u strýčka. Včera dostala jsem od matky psaní, abych domů přijela. Od strýčka nemohl nikdo zrovna se mnou jet, chtěli mi průvodkyni opatřiti, ale sama jsem nechtěla. Vždyť to není nejdál a strýc kočímu důvěřoval; ale ten v hospodě, kdež jsme zastavili, ve společnosti se opil. Kdyby to strýček věděl! — A jak se poleká, vrátí-li se vůz ještě dnes nebo ráno domů.“

„Nebojte se, oznámím mu všecko,“ pravil ochotně páter Staroveský, jenž patrně zvláštní sympathii k té dívce cítil. Zamlčel se, pak začal na novo.

„A nemáte žádných příbuzných v Praze?“ Na okamžik sklopil oči.

„O ano, mám tam babičku,“ dívka živě odvětila.

„Paní Stráníkovou snad?“

Dívka se zarazila, pohledla na starce, pak vesele zvolala:

„Vy ráčíte babičku znáti?“

„Jmenuje se Rosa, Růžena, není-liž pravda?“

„Ano, ano, zrovna jako já!“

„Jste milé dítě celá babička, t. j. jako vy zrovna vypadala vaše babička, když byla tak mladá.“

Teta Vorlíková divila se, když Vincenc jí v kuchyni pověděl, že professor Staroveský se vrátil. Nyní, když vinnou polévku té milé dívčině, kterou taková nehoda stihla, uvařivši do pokoje vstoupila, podivila se ještě více. V křesle císaře Josefa seděla mladičká cizinka, vedle na židli páter Staroveský. Rozmlouvali spolu, jakoby se dobře znali, jakoby to seděla vnučka s dědečkem.

Za paní tetou vstoupil Vincenc. Bylo mu jako prve. Teď, kdy viděl cizince do velkých, živých očí, kdy slyšel její hlas, ještě více se mu líbila.

Ve škole byl mladý Pavlovský vždycky mezi nejpřednějšími, tu žádné obtíže a práce se nelekal, však u smělosti ve společnosti ženské kollegům se nikterak nevyrovnal, jsa snad v tom nejposlednější. Tu proud myšlenek jeho se zarážel a nadaný mladík jakoby nic nevěděl. Že pořád se pozoroval a sám na sobě mnoho žádal, byl ostýchavým a kollegové jeho domýšleli se, že ženské společnosti vůbec nemiluje. Netušili ani, jaké veliké mínění o ženě má, s jakou uctivostí a skoro bázní ale zároveň také jak rád na ni hledí. Na spanilou tvář úkradem dlouho patřiti, ji pozorovati bylo mu rozkoší. Činil tak beze všeho úmyslu a zvláštní touhy, aniž cítil při tom nějakého vášnivého vzrušení. Spanilá tvář ženská byla mu jako krásná hudba, jež uvolňuje proud myšlenek a nové budí neb ukolébává duši v neurčité, nevýslovné ale příjemné, libé snění.

Růžena překvapila ho nejen svým nenadálým, ale také neobyčejným zjevem. Takové dívky ještě nespatřil. Viděl ovšem nejednu tak mladou, svěží a také hezkou tvář, ale Růženka byla jako zvláštního rázu, slovem: poëtická. Připadalo mu, že ji někde už viděl, snad někde na krásném obraze a nepomyslil, že podobný zjev vídal ve svých snech a myšlenkách a že nyní jakoby z mlžin a neurčitosti se vynořiv, před ním stojí skutečný pravdivý, nevýslovně jímavý.

Dobře, že si ho teď nikdo valně nepovšimnul a v pobožném jeho nazírání nevytrhoval.

Teta, professor Staroveský i dědeček, který nyní z kanceláře nahoru přišel, hleděli si Růženky. Prve nehodou svou zaražená a znavená, okřála nyní tolikerou laskavostí jí prokazovanou a hlavně tím, že měla tu někoho, jenž její milou babičku znal.

Všichni zasedli za stůl a Staroveský především poštmistrovi vyložil, jak sem na novo se dostal. Přišed prve totiž skoro až k samé

kolleji, vzpomněl si, že zapomněl na poště svou stříbrnou tabatěrku, bez které by se mu po celý večer a zvláště při práci stýskalo. Proto se ihned obrátil a nikoho v „císařském“ pokoji neshledav, vešel otevřenými dveřmi do popelavého, kdež spatřil Růženku. Pověděl, jak se domluvili a žertem dodal, to že mu nadělil sv. Mikuláš. A zdálo se opravdu, že má z toho upřímné potěšení. Byl jako vyměněn, rozjařen a požádal také, aby Matýska poslali do kolleje se vzkázáním, že se ještě chvíli pozdrží.

Teta Vorlíkova poslouchala pozorně a taktéž na starého přítele bedlivě hleděla. Čekala, že Staroveský šíře vyloží, jak je s rodinou té mladičké dívky znám. Než nedočkala se a v duchu se na něj mrzela, že dnes všecko jen napoví ale nic nedopoví.

Po všecken ten čas Vincenc skoro ani nepromluvil. Pozoroval jen a postřehl ovšem, že pohled mladé dívky nekolikráte letmo na něm spočinul.

Konečně teta vhod připomenula, že Růžena je zajisté unavena. Staroveský na rozchodnou pohladil její líčko a přál jí srdečně dobrou noc. Mužští odešli. V popelavém pokoji zůstala teta s Růženkou připravujíc jí vlastnoručně lože pod staromodními, květovanými nebesy dubové postele v rohu stojící. Rozumí se, že snažila se otázkami doplniti to, co Staroveský napověděl. Ale žel! mladá cizinka nic nevěděla o starém pánu. Viděla ho dnes poprve a nikdy o něm doma neslyšela.

Jediné, v čem paní teta světla nabyla, to bylo, že babička je vdova po úřadníkovi, že strýc je vrchnostenským úřadníkem, otec pak městským úřadníkem v Hradci Králové.

Starostlivá dobrosrdečná paní uloživši Růženku jako děcko, políbila ji na čelo; po té odešla. Dlouho však ještě pomýšlela na tu divnou náhodu se Staroveským. Nebylo nesnadno a nepřirozeno uvésti onen příběh svatomikulášský, který dnes vypravoval, v souvislost s dnešním shledáním. A na svatého Mikuláše si vzpomněl! Však mu nesleví, až se vyzpovídá. Starý piarista, na nějž myslila, meškal tou dobou už ve svém pokojíku. Ani večeře nepožádal. Na stole pod hořící lampou ležel rozevřený Tacitus. Ale páter Josef si ho nevšímal. Přecházel pokojem, pak stanul u okna a hleděl ven. Snad myslil na onen večer, kdy jsa čertem s andělem, s Růženkou setkal se a ji poprve vyprovázel a na vše to, co následovalo a jeho srdce skrušilo. Až po tolika letech, věkem sešlý, zase uviděl svého anděla, svou Růženku tak svěží a spanilou, jak ji po všechen ten čas v paměti, v duši své zachoval. — Netesknil, nežaloval. Srdce jeho, které už klidno, jako ustrnuto bylo, pozachvělo se a jen na okamžik v něm zacukalo, jakoby stará, zapomenutá bolest se probouzela. Však jen na okamžik. Zanikla v tiché radosti, jež je naplnila.

* * *

Zasvitlo jasné zimní jitro. Po osmé hodině vyjel z průjezdu staré pošty pohodlný vůz. Vincenc, jenž tou dobou měl býti ve škole, meškal dosud ve světnici. Zůstal dnes doma, naříkaje si, že mu není dost volno. Teta ovšem netušila, že proto do přednášky nešel, jen aby

Růženku mohl ještě spatřiti. Také by to ani neuvěřila, kdyby jí to někdo řekl.

Stál u okna a hleděl na povoz. Venku ozvaly se kroky. Šli to: Růženka, Staroveský, jenž před chvílí přišel s ní se rozloučit, poštmistr a teta Vorlíkova. Vincenc vyšed ze světnice, stanul na schodě. Viděl milé děvčátko na cestu připraveno, v teplém čepci, z něhož svěží, zardělé líčko roztomile vyhlíželo. Všichni berouce se k povozu, mladíka přehledli, jen Růženka si ho všimla. Obrátila se k němu, aby se s ním rozloučila. Srdce mu zabušilo; úsměv její a hlas tak účinkovaly, že sotva slova ze sebe vypravil.

Již ji usadili do kočáru, ještě ji teta starostně halí a balí, aby jí zima nebylo — teď ustoupila. Tu však ještě starý professor do vozu se nahnul.

„Šťastnou cestu, milé dítě, a pozdravujte babičku!“ a položil jí na sedadlo veliký kornout cukrovinek, aby měla na cestu.

Růženka pohnuta ještě jednou všem děkovala, prosíc znovu professora, aby strýci oznámil, jak se domů dostala. Ještě jednou naposled vyhledla ven ta mladičká, sličná hlava. — Koně zatrhli, vůz se hnul. Všichni hleděli za ním až za roh zahnul; i Vincenc tu stál, nedbaje své choroby, které se teta Vorlíkova ráno zalekla. Nyní ho hnala do pokoje, kamž jasně zalehlo:

„Jede, jede poštovskej pacholík —“

Vůz zmizel, hlas trubky dozněl.

Vincenc sedě v kožené lenošce, do které jej teta Vorlíková vnutila a maje koflík lipového odvaru před sebou, kterého se ani netekl, cestoval také.

Spěchal za poštovním vozem tvrdou, zasněženou silnicí, jež v záři sluneční se bělá a stkví a přes níž uložili se stínové topolů.

Za kým chvátá? Koho vyprovází?

(Pokračování.)

Epos a drama.

Napsal

dr. O. Hostinský.

I.

Dramatům nezřídka vytýká se „epický ráz" jakožto podstatná vada. Rozumí se tím obyčejně přílišná rozvláčnost dialogu, nehybnost děje, plýtvání episodami a vůbec momenty vedlejšími, podřízenějšími. Že pouhé vyskytnutí se delšího vypravování v dramatu neoprávňuje nás ještě ku káravému vytknutí epičnosti, to dokazuje celá řada vzorů klassických; zde záleží všechno na tom, jak a kdy se vypravuje. Naopak zase mluví se dosti často o „dramatičnosti" nejen básní výpravných nebo románů, nýbrž i uměleckých děl oborů zcela jiných, jako na př. komposic malířských nebo sochařských. Avšak zde nebývá to výtka, nýbrž ve většině případů i přímo chvála: konstatuje se jakási živost, pružnost, názornost a při tom zároveň úsečnost, která žádnému plodu krásného umění nemůže býti na úkor. Jen tam, kde dramatický dojem uměleckého díla se zevnějším určením jeho se neshoduje, jako na př. v umění chrámovém, na němž žádáme, aby podřídilo se vždy onomu vážnému klidu, jenž nejdokonalejší výraz svůj nalezá v architektuře posvátné, nebo tam, kde se nesnáší s nepatrností, snad i malichernosti látky a se skromností rozměrů díla samého, jako při jednoduché písni, jíž ani v hudební komposici ani ve spůsobu zpěvného přednesu nesluší dodávati více dramatického ruchu, než ospravedlněn je slovy básníkovými. Praví-li se však o kapitole nějakého románu, že nám předvádí scénu opravdu dramatickou, pochlebuje se tím přímo autorovi. Dramatičnost tedy sama o sobě nepovažuje se za vadu epického díla básnického, kdežto epičnost vždycky bývá v podezření, že alespoň seslabuje citelně dojem dramatu.

Úvaha podobná zajisté každému, kdo pozornost svou jen poněkud věnuje zjevům literárním, již nejednou se vnutila a při tom vzbudila otázku: v čem vlastně spočívá rozdíl mezi uměleckým slohem epickým a dramatickým? Přítel umění, jenž v takovém případě sáhá po spisech esthetických, zřídka nalezá takového poučení, jaké byl očekával: odpověď na otázku tu buď ho neuspokojuje stanoviskem svým, anebo je temnými frásemi až k nepoznání zastřená, anebo zase — a to je ovšem případ nejpříznivější — příliš stručná. Bylo by zde od místa, rozebírati kriticky různé náhledy o slohovém rozdílu mezi básnictvím epickým a dramatickým; avšak nemohu mlčením na dobro pominouti některé názory všeobecně známé a dle zdání mého nesprávné.

Že látka sama o sobě nemůže býti pramenem oněch rozdílů slohových, plyne již ze zkušenosti: ve všech dobách tytéž příběhy na mnoze sloužily za předměty i epikům a dramatikům a má-li epos jistý kruh látek pro sebe, jenž dramatu jest nepřístupný, tož nikterak nelze opak toho tvrditi, jelikož děj každého dobrého dramatu, třeba docela

věrně vypravovaný, může se státi základem dobré novelly, ba někdy i dobrého románu. Říci tudíž na př., že epické básnictví předvádí nám pouhé události, dramatické však děje, jest patrně libovolné, zejmena vůči románu, jenž přece jest representantem moderní epiky, právě v naší době rozhodujícím.

Idealistická esthetika tři způsoby básnické: lyriku, epiku a dramatiku, velmi pěkně umí vpraviti do svých trojdílných schemat: Schellingovi je na př. lyrika básnictvím realním, t. j. skutečnou náladu vyjadřujícím, epika pak básnictvím idealním, podávajícím obraz příběhu, pouze ve fantasii básníkově přítomného, dramatika pak sloučením obou těchto momentů je zároveň idealní i realní. Stačí na posouzení tohoto schemata, když si vzpomeneme, že lyrik při vyjadřování citů svých musí namnoze více idealisovati než románopisec při líčení osudů cizích; neboť v lyrice vždy krásný způsob podání zůstává rozhodujícím činitelem, kdežto v epice může někdy básníkovi již věrné vylíčení příběhu o sobě zajímavého a poutavého zabezpečiti okamžitý úspěch.

Hegel zase a po něm valná část novějších esthetiků nazývá epiku básnictvím objektivním, lyriku subjektivním a drama co „vyšší jednotu“ obou objektivně-subjektivním nebo chceme-li, subjektivně-objektivním. Rozvržení to na první pohled je správné: epická báseň předvádí nám zevnější příběh, lyrická vnitřní život duševní a drama jest jednak názorným obrazem děje, jednak osoby jednající v něm samy vyjadřují své city a své myšlenky. Avšak, připouštíme-li i to, že rozdíl mezi epickým a lyrickým básněním je zde dostatečně karakterisován, přece nelze spřáteliti se s úlohou „vyšší jednoty“, protivy smiřující, jež se přiděluje dramatu. Má li se naproti lyrickému výlevu postaviti nejobjektivnější forma básnická, bude to zajisté drama, v němž básník sám dokonale ustupuje, nikdy nemluvě vlastními slovy, kdežto v epické formě má mnohem více příležitosti, aby svou vlastní osobnost přivedl k platnosti, aniž by se uschovával za škrabošku hereckou. A bylo-li kdysi v starém věku dramatikům (zajisté právem) dovoleno, popřáti lyrismu velmi značného podílu na dramatě, nesmí se zapomenouti, že naopak moderní drama stanovisku tomu méně je příznivo než moderní epika i sám prosou psaný román nevyjímaje; nechci tím říci, že tento moderní směr dramatu je snad lepší, ba spíše bych v něm pohřešoval dostatečný výraz života vnitřního, tedy toho, co především bývá předmětem lyriky; ale dozajista směr ten není proto již méně dramatickým a tím musel by býti, kdyby ono vyšší sloučení objektivnosti a subjektivnosti bylo pravou a jedinou podstatou dramatu.

Také se způsobem, jakým esthetika formální obyčejně určuje rozdíl mezi eposem a dramatem, nebudeme moci souhlasiti. Zimmermann, tedy první zástupce tohoto směru, praví, že epika předvádějíc nám příběhy své především k posloupnosti jejich dle průběhu časového přihlíží, kdežto drama hlavně k odůvodňování jejich dle zákona příčinnosti zřetel svůj obrací. Avšak jednak jest drama k dodržování posloupnosti časové mnohem více zavázáno nežli epos: román na př. smí uprostřed příběhu svého celou kapitolu věnovati událostem, které se přihodily v minulosti třeba dávno před začátkem vlastního děje, a sice ne co vypravování do úst některé osoby kladené, nýbrž co skutečné objektivní líčení přímo

od autora podané, jako kterákoli jiná část románu, kdežto drama podobné dodatečné vracení se k dobám minulým patrně naprosto vylučuje, neznajíc v tom, co nám na jevišti předvádí, vlastně žádné minulosti, nýbrž výhradně jen přítomnost, ovšem vyvinující se nenáhle a postupující. Jednak zase není zdůvodňování děje v epické básni o nic podřízenějším a malichernějším momentem než v dramatě; jeť všeobecným požadavkem v celém oboru básnictví líčícího jakékoliv příběhy, ne však specielní známkou toho neb onoho druhu. Zkušenost alespoň učí, že u věci té román právě tak přísně posuzujeme, jako drama, je-li látka obou čerpána ze společného zdroje.

Jaký tedy uznáme podstatný rozdíl mezi slohem epickým a dramatickým? Na to odpověděl již Aristoteles způsobem tak jasným, že věru s podivením jest, jak mohla moderní esthetika výroku jeho tak důsledně sobě nevšímati. V nejnovější době byl to hlavně Kirchmann, jenž poukázav k náhledu slavného mudrce hellenského stal se jeho zastancem v této otázce. Náhled ten je velmi jednoduchý. Ne tím, co nám předvádí epos nebo drama, nýbrž způsobem, jakým to činí, liší se od sebe; epos totiž všechno vypravuje a líčí pouhým slovem, kdežto drama předvádí totéž přispěním herců na jevišti našemu oku tělesnému. Tragedie představuje příběh „ne vypravováním, nýbrž pomocí herců“, praví Aristoteles ve své definici tragedie, aby jasně poukázal k rozdílu mezi ní a básní epickou, která co do předmětu může se jí úplně rovnati. Mimo to uvádí Aristoteles arci ještě jiný rozdíl, jenž za našich dob ztratil platnost svou: drama řecké bylo totiž zvykem odkázáno k jistým zvláštnostem co do volby veršů a co do užívání hudby a již tímto zevnějším rouchem lišilo se od epiky, jež pravidelně užívala hexametru a sice v době Aristotelově již dávno bez hudby.

Náhled ten budiž základem a východiskem této rozpravy, která má zároveň podati ukázku, jak esthetika z daných prostředků uměleckých může odvozovati pravidla slohu. Že tento postup od specifických prostředků kteréhokoliv umění k jeho specifickým formám a jejich pravidlům tedy ku slohu uměleckému jest nejspolehlivější cestou pro exaktní esthetiku, snadno lze pochopiti; neboť jen v tomto případě stojíme na pevné, nepošinutelné půdě a vystříháme se veškeré libovůle — — —

Čteme nějaký román. Spisovatel místy uvádí sice přímou řeči slova jednajících osob, ale místy mluví i sám, líčí místnost děje, vzezření svých hrdinů, jejich posuňky a pohledy, ba i způsob mluvení a barvu hlasu, nebo vypravuje všeliké příběhy bez uvádění slov při tom pronesených a odhaluje nám nejtajnější myšlenky i nejmlčenlivějších povah, jakoby byl vševědoucím a mimo to dle libosti nám předkládá své vlastní mínění o osobách a jejich jednání nebo i své reflexe o věcech všeobecnějších. Všechno to může se uvésti na míru nejmenší, ale zůstane to vždy charakteristickým znakem slohu epického, že básník slova jednajících osob doplňuje slovy svými vlastními, líčením nebo vypravováním alespoň všeho toho, co ve slovech jednajících osob není uvedeno a přece k porozumění celku přispívá. Že na věci té pranic se nezmění, když básník se skrývá za některého účastníka děje, jenž to, co sám zažil, vypravuje v první osobě, avšak zase způsobem epickým,

ani tehdy, když úlohu tu rozdělí mezi dvě osoby nebo i více jich, jako se na př. děje v románech psaných ve formě listů beze všeho spojujícího textu, samo sebou se rozumí.

Jedna věc při tom je důležitá: všechno popisování a vypravování autorovo je podstatnou částí básně samé, patří k uměleckému dílu a má tudíž plné účastenství na slovesném a rhythmickém vyzdobení. Není to snad jen nutné zlo, bez něhož by se slova jednajících osob stala namnoze nesrozumitelnými a nesouvislými, nýbrž přímo předmět tvoření uměleckého. Tam arci, kde románopisec snaží se býti u vypravování a líčení svém pouze věrným, bez básnického naladění a vzletu, bez přičinění obraznosti poetické, tam, kde popis místa děje podobá se kapitole topografické nebo nějakému seznamu inventárnímu, kde zevrubné líčení hrdinů má na sobě ráz osobního popisu v zatykači, kde každé hnutí osob zaznamenává se se svědomitostí psychiatrickou nebo kriminalistickou, raději to uvidíme, když prosaické přítěže té bude co možná nejméně. Ale to věru není pravý způsob epického básnictví.

Že ostatně v žádném případě nesmíme vliv pouhého líčení a vypravování podceňovati, že nezřídka plný básnický dojem uvedených řečí přímých teprvé z oněch vysvětlujících poznámek vzniká, i kdyby byly sebe stručnější a sebe prostší co do výrazu, o tom můžeme se přesvědčiti z každé belletristické knihy, již nám náhoda do ruky klade. Uvádím zde za příklad následující dialog:

„Nepohrdnete-li mou úlohou, přinesu vám některé ze svých knih.“

„Budu vám velmi povděčna. K nám je nesmíte přinésti; teta by mne plísnila. Pošlete je po Jahodovi anebo —“

„Anebo?“

„— přineste mi je sem do parku.“

„A kdy, kde vás tu najdu?“

„Třeba u sfingy — zejtra ráno.“

Laskavý čtenář i kdyby nepoznal, odkud úryvek je vyňat, ihned pozná ze slov těch červánky něžného milostného poměru. Avšak bližší karakteristiku obou osob a celého výjevu toho musí čerpati ze své fantasie, dokud nedostane nějaké určitější pokynutí od autora samého. Jak plasticky naproti tomu stojí před námi mluvící osoby, čteme-li místo to v plném znění originálu, i s poznámkami popisnými:

„Nepohrdnete-li mou úlohou, přinesu vám některé ze svých knih.“

„Budu vám velice povděčna,“ zvolala živě, však dodala přitlumeným hlasem, ohlížejíc se na všechny strany: „k nám ji nesmíte přinésti: teta by mne plísnila. Pošlete ji po Jahodovi anebo —“

„Anebo —“ opakoval Václav dychtivě.

„— přineste mi je sem do parku,“ dokončila váhavě a tvář její se zapálila.

S tlukoucím srdcem pohlížel Václav na milostný obličej, s řasama stydlivě svěšenýma, s novými rozpaky v tazích. „A kdy, kde vás tu najdu?“

„Třeba u sfingy — zejtra ráno,“ zašeptala, že ji opět sotva bylo slyšeti.

Zvolil jsem zúmyslně příklad, jenž je prost vší okázalé efektnosti a nic neobyčejného nezahrnuje, zároveň pak ono psychologické prohlou-

bení dociluje popisnými slovy nejprostšími, ač spisovatel, čtenářům „Květů“ ovšem velmi dobře známý, kde toho zapotřebí jest, v líčení užívati umí nejsytějších, nejživějších barev bohaté své paletty básnické.

Obraz, který slova epikova staví před naše oko duševní, ovšem není tak živý, zejmena pak ne tak určitý a význačný, jako to, co ve skutečnosti spatřujeme zrakem tělesným. S druhé strany však nelze neuznati, že volnost, kterou i sebe zevrubnější popis vždy ponechává fantasii naší, činí možným, aby se v jistých mezích vyhovělo i nejrůznějším směrům vkusu. Jeť známo, že hrdinové románů velmi často přijímají tvář a postavu našich známých ideálů. Společnost, do které čtenáře uvádí romanopisec, je tudíž mnohem intimnější, důvěrnější než ta, již nám malíř nebo herec vnucuje obrazem určitě ohraničeným a nezměnitelným.

Cesty umění jsou rozličné a každá přece může vésti k cíli. Někdy na př. záleží básníkovi mnohem více na určitosti a živosti dojmů samých, než na kráse a zábavnosti jejich líčení; čím však zevrubněji a věrněji popisuje, tím prosaičtějším se stává, aniž by ostatně docílil názornost dokonalou. Nese-li se k této jeho snaha, nezbývá mu patrně nic jiného, než zříci se všude tam, kde neuvádí řeči jednajících osob, pouhých popisujících slov, a přenechati provedení toho, co by jinak musil líčiti a vypravovati, umělcům jiným, především herci a divadelnímu malíři. A jako všechno to, co oku se jeví na jevišti a co zahrnouti můžeme společným názvem umění scenického, prostornost výtvarnou s proměnou časovou spojujícího, tak ovšem i deklamace a všecky její různé odstíny a stupně svěřuje pak básník osobě třetí. Tak povstává drama, které jednak ovšem vychází z tvůrčího ducha básníkova, jednak dokonalým uskutečněním svým vázáno je ku spolupůsobení uměleckých odborů jiných, jeví se nám tudíž, pokud k hotovému dílu přihlížíme, jakožto dílo ne jediného umění, ale již celé družiny jich, zde hlavně umění básnického a výtvarného. Jako zpěv, sdružení to slova básníkova se zvuky hudebníkovými, padá již mimo obor pouhé hudby, tak i drama opouští již říši pouhého básnictví a vstupuje na půdu, kde různé uměny podávají sobě sesterské ruce k dílu společnému. Nestačí tudíž porovnávati epos a drama pouze co dvě souřízené formy básnické; dlužno přihlížeti při dramatu i k novému živlu výtvarnému, jenž právě o zvláštnostech slohu dramatického rozhoduje v přední řadě.

Básník dramatický arci musí umělcům, kteří se uvazují v provádění jeho záměrů, dáti jakási pokynutí, musí jim naznačiti cestu alespoň do jisté míry. Činí to poznámkami, které nikterak nepatří k básnickému dílu samotnému, nýbrž jsou jen prostředkem dorozumění mezi básníkem a umělci výkonnými. Poznámky podobné proto bývají netoliko stručné, nýbrž i docela prosaické, nemajíce pražádného podílu na všelikých ozdobách slohu poetického. Žádný rozumný spisovatel dramatický nebude poznámky týkající se dekorací, kostymů, rozestavení a posunků osob, určené pro režisséra a pro herce, psáti veršem a šperkovati obrazy básnickými.

Jak snaha vypravovati co možná nejnázorněji, vede nejprvé k drastičnosti herecké a tím pak na dráhu dramatickou vůbec, můžeme pozorovati každou chvíli. Děti a rovněž tak i lidé letory živé a roz-

hodné, jichž fantasie není na dobro utlumena bezbarevnými formami vzdělání společenského, při vypravování nejen řeči přímé vždy dávají přednost před nepřímou, nýbrž bezděky i spád hlasu a mimiku mluvícího nápodobují, ba namnoze posuňky jeho opakují.

Avšak i člověk, jenž jinak v životě varuje se oné přílišné živosti u vypravování, již „dobrý ton“ moderního života společenského kárá jakožto prý poněkud „komediantskou“, přichází nezřídka do rozpaků, má-li předčítati román a chce-li v posluchači vzbuditi takový interes, jaký má na díle tom on sám. Vraťme se zase k onomu svrchu uvedenému příkladu z Čechovy povídky „Mezi knihami a lidmi.“ Možno zajisté čísti slova rozmluvy klidným hlasem a stejným spádem i rhytmem, jelikož „živost“, „přitlumený hlas“, „dychtivost“, „váhavost“ „šeptání“ a všechny podobné odstíny přednesu dostatečně naznačeny jsou vypravováním. Arci tento popis deklamace následuje obyčejně teprvé po uvedených slovech a tak velmi snadno odporuje obrazu, jejž si posluchač byl již před tím učinil na základě slov klidně pronesených. Staré epos u věci té má značnou výhodu naproti modernímu romanu: uvádění osoby, která mluví i spůsobu, jakým to činí, z pravidla předchází vlastní slova její, tak že tím fantasii posluchačově dán již jistý směr, jemuž pak ani sebe klidnější přednesení slov oněch nemůže býti valně na úkor.

Předčítateli moderní prosy epické patrně nezbývá nic jiného, než přispůsobiti spád hlasu svého alespoň do jisté míry poznámkám popisujícím. Jaká však tato míra býti má, nelze ovšem rozhodnouti všeobecnou normou; zde musí individualitě předčítatelově ponechána býti volná ruka. Nesmíme ho kárati ani tenkráte, když-tak přirozeně, ohnivě a živě deklamuje jako herec, v kterémžto případě arci následující poznámky v příkladě našem: „zvolala živě“, „opakoval dychtivě“, „dokončila váhavě“, „zašeptala“ atd.) staly by se docela zbytečnými a připomínaly pověstné ono „totoť jsou svíčky, totoť jest mýdlo, totoť jest lev.“ Co z toho následuje? Nic jiného, než že novověcí belletristé dávno již uvykli psáti pouze pro čtenáře, ne však pro deklamatora. Chybou to nazvati nelze, poněvadž moderní svět cítí potřebu takového němého čtení a není věru nikoho nedůstojno, vyhověti potřebě té spůsobem uměleckým. Ale nechtějme z toho souditi, že veškeré účastenství citu a vášně při deklamaci epické je vlastně nemístné, že epický „klid“ je naprosto vylučuje. Řekl jsem právě, že staré epos má velikou přednost před moderním románem proto, že ono klidný, stylisovaný přednes spíše snáší, než tento. Z toho arci následuje jen možnost podobného přednesu, nelze však nikterak tvrditi, že staré epos skutečně se takovýmto jednotvárným spůsobem deklamovalo a tudíž i nyní ještě deklamovati má. Homer a Vergil zajisté nebyli méně populární mezi lidem řeckým a římským, než na př. Ariosto nebo i Torquato Tasso jsou nyní ještě v Italii, a co do živosti letory a fantasie zajisté Hellenové, zejména kmene jonského, nestáli za nynějšími Vlachy. Kdo v Neapoli slyšel muže z lidu s plamenným zápalem a se všemi effekty hereckými deklamovati, nebo vlastně předčítati sloky některého z oněch epiků italských a pozoroval napnutost a účastenství, s nímž posluchači sledují každý verš, každé slovo, ten sotva dovede si představiti, že by kdysi před dvěma tisíciletími na tomtéž snad místě, u přístavu, a před stejným obecenstvem,

námořníky to a dělníky, byl nějaký rhapsoda dobře pochodil, kdyby Homerovy verše byl přednášel asi tak, jako jsme je kdysi skandovati musili ve školách latinských. Že umírněnost a klidnost antická zajisté i zde se činila platnou, dodávajíc ovšem epickým hexametrům více důstojnosti a vážnosti, nežli jí míti mohou stanze romantické, o tom nelze pochybovati; avšak že umírněnost a klidnost ta nikterak není totožná s nedostatkem života a přirozenosti, to hlásá sterými výmluvnými ústy všechno to, co z oboru výtvarného umění a básnictví řeckého se nám zachovalo.

Tím arci, že se epos živě deklamuje, a deklamace třeba i posuňky provází, nestává se epos dramatem. K tomu bylo by zapotřebí, aby všechno vlastní autorovo vypravování a líčení z kontextu poetického úplně zmizelo a jen přímá řeč jednajících osob v něm zůstala; samo sebou se rozumí, že pak zachování souvislosti a srozumitelnosti děje vymáhalo by různé změny toho, co zbývá. A právě tyto změny, o nichž později zevrubněji bude jednáno, jsou podstatnými znaky slohu dramatického. Ze změn těch plynou mnohé přednosti dramatu, nehledě k živosti a přesvědčivosti dojmu scenického, ať již ve skutečnosti nám podaného, ať na základě našich zkušeností divadelních pomocí stručných poznámek čtěných ve fantasii naší sestrojeného. Z některých výhod slohu dramatického, na př. z většího soustředění děje, ostřejší charakteristiky, obmezení i počtu osob i rozměrů celého díla atd. může sice také epický básník těžiti, aniž by proto dílo jeho přestalo býti výpravným; ale na mnoze nemá ani interes, aby po vlastnostech těch toužil, an jiným směrem nalezá dostatečnou náhradu jinými opět výhodami, jen jemu a nikdy pravému dramatikovi, t. j. takovému, jenž pro divadlo píše, přístupnými.

Především má epik, jak již bylo naznačeno, mnohem volnější ruku co do volby předmětu. Již tím, že při každém kroku nemusí uvažovati možnost nebo nemožnost provedení scenického, stávají se mu přístupnými i látky, na něž dramatik ani pomýšleti nemůže. Než tento zevnější ohled přece jenom méně váží. Horaciovo známé „Ne pueros coram populo Medea trucidet." (Před lidstvem pacholátek svých Medea nevraždí") má mnohem širší význam, než moderní spisovatelé dramatičtí připouštěti se zdají. Jako leccos lze s náležitým taktem a s jemnocitnou opatrností vypravovati každému, co na jevišti provésti nikterak nelze, tak smí nás i vůbec epik, zejmena romanopisec uvésti do kruhů společenských a do životních poměrů a situací takových, které nikdy nemohou nebo vlastně nemají se státi předmětem dramatu. Pouhé vypravování z příčin již známých všechno mnohem více idealisuje, než neúprosný obraz scenický. Vzpomeňme si na některé sensační hry divadelní, na př. na „Dva sirotky": co v románu by nás sice rozechvělo a rozčililo, ale přece neuráželo, to stává se na jevišti přímo hnusným, nesnesitelným. A jaký požitek měli bychom z věrně dramatisovaných povídek Bret Hartových, jež ve formě knihy tak rádi čítáme? Realismus umělecký v dramatě mnohem dříve dospívá k nepřekročitelným hranicím svým, nežli v eposu. I k tomu sluší konečně poukázati, že moderní epik mluví k nám mezi čtyřma očima, že mu intimnost ta poskytuje leckterou volnost, na niž se kolega jeho, píšící pro veřejné divadlo,

četnou a rozmanitou společností navštívené, nikdy odvážiti nesmí. Nejedná se zde snad o jakési ospravedlňování veškeré bezuzdnosti a frivolnosti belletristické, nýbrž naopak o to, aby alespoň umění dramatické chráněno bylo před tím, co jinde třeba se snáší.

I jiným ještě směrem rozšiřuje se obor látek epických. Vypravováním je totiž možno vniknouti mnohem hloub do nejtajnějšího vnitra duše lidské, než provedením dramatickým. Na jevišti jen to poznáváme, co přímo slovy i skutky se projevuje; jest však mnoho jiných ještě momentů v životě duševním, o nichž zvěděti můžeme nanejvýš delším pozorováním jednající osoby, ne však z pouhého dialogu nebo monologu dramatického, byť by i sebe delšího a zevrubnějšího, nenáhlých psychických postupů totiž a změn povahy, myšlenek a citů jasnému uvědomění úplně se vymykajících: slovem v duši lidské mnoho se děje, co v rámci dramatu lze nanejvýš jen nedokonale naznačiti, nikdy však plným plastickým obrazem podati. Epik naproti tomu okem, které každou roušku proniká, zpytuje srdce a ledví svých reků, ví o jejich tajemství více, než oni sami prozraditi mohou a líčí nám tudíž jejich duševní život tak podrobně a tak přesvědčivě, že s poměrně menším uměním než dramatik může získati naši sympathii pro děj a činitele jeho. Všechno to, co v nejtajnějším úkrytu srdce lidského se děje mezi jednotlivými scénami a akty dramatu, předvádí nám epos bezprostředně, aniž bychom z pozdějších výjevů a následků musili teprve zpět souditi na to, co předcházelo, a udržuje tím větší plynulost a nepřetržitost vypravování, kdežto drama spíše smělými skoky spěje k cíli svému. Zevrubně provedené obrazy nejjemnějších a nejútlejších stránek duševního života mnohem snadněji objevují se v rouše epickém, zejmena v rouše moderního románu, než ve spůsobě hry divadelní a proto také zase naopak mívá románopisectví větší vliv na smýšlení a cítění obecenstva a na jeho celou náladu duševní než divadlo. Vzpomeňme si jen na Göthova Werthera, na pozdější romány školy romantické, anebo chceme-li míti příklad z doby nejnovější, na novelly Turgeněva a pak zajisté nepřiřkneme básnictví epickému „události zevnější“ jakožto obor látek jemu jedině svědčící, kdežto prý „vnitřní ruch duševní“ náleží lyrice výhradně a dramatu do jisté míry.

Z podobných příčin může také epik celkem s větším úspěchem čerpati z historie než dramatik. Poměry společenské, stav politický, příběhy válečné, to všechno pouhým vypravováním a líčením stručně a přece úplné lze podati, kdežto v dramatě se musí vyhledávati a odůvodňovati teprve vhodná příležitost, aby se podobné poznámky klásti mohly do úst té neb oné osoby. Zde arci na váhu padá i jiná ještě výhoda eposu: není obmezeno rozměry svými. Drama musí býti v každém ohledu takové, aby bylo možno za jeden večer bez přílišné únavy sledovati jeho děj, z čehož ovšem plyne také jisté maximum délky představení. Při historických látkách dramatických nezřídka k dokonalému karakterisování celé doby a okamžité situace bývá zapotřebí právě tolik, ne-li ještě více veršů nežli zbývá k předvedení vlastního děje tragického a nepoměrem tím vzrůstá pak snadně prosa nad poesií. Jednající osoby mimo to z valné části jsou nuceny vykládati sobě na vzájem takové věci, které vlastně samy sebou se rozumějí, poněvadž každý je

dobře zná a o nichž vlastně by mezi sebou neměly ani mluviti. Epická báseň naproti tomu nemusí se vázati co do délky své a může volně a pohodlně probrati celý děj i při sebe obšírnějším líčení historickém.

Uvedl jsem některé výhodné zvláštnosti básnictví epického, abych je obhájil naproti předsudku, jenž snadně vzniknouti může z předneseného zde náhledu o poměru mezi eposem a dramatem. Liší-li se tyto dva spůsoby básnické především tím, že v onom se pouze vypravuje a popisuje, co v tomto se skutečně provádí na jevišti, jest myšlenka velmi blízká, že epos je pouhým surrogatem dramatu, nižším, průpravním stupněm k němu, jakožto k umělecké formě vyšší, dokonalejší. Že v jistém ohledu dramatik bývá nucen činiti sobě sám přísnější požadavky než epik a že následkem toho osnova dramatického děje bývá nezřídka promyšlenější a souměrnější než osnova děje románového, nelze upříti; smím-li užíti výrazů hudebníkům dobře známých, řekl bych, že drama vyžaduje „přísný sloh“, na spůsob vícehlasého zpěvu neprovázeného (a capella), kdežto epos rádo připouští „sloh volný“, jako zpěv podporovaný průvodem instrumentálním — proti tomu, aby se parallela ta nerozváděla příliš daleko, musil bych se ovšem ohraditi. S druhé strany však má zase epos neocenitelnou přednost tím, že takořka neobmezeně smí voliti své látky. Jen v malém kruhu předmětů vítězí drama rozhodně nad epikou; větší obor již jest onen, v němž výhody a nedostatky obou těchto forem básnických na vzájem se vyvažují; říše však ostatních látek, jež dramatikovi jsou buď na dobro nepřístupny anebo jichž se zmocniti může jen tenkráte, když obětuje právě specifický půvab umění svého, účinek scénický, je nepřehledná. Proto je marným blouzněním, chtíti nahraditi epos dramatem. Pokud k látce přihlížíme, spíše naopak mohli bychom drama nahraditi epikou; pokud však při posuzování a oceňování různých forem uměleckých jak sluší a patří na zřeteli máme především jejich zvláštní, karakteristické dojmy esthetické, nemůže o nějakém nahražování epiky dramatem nebo dramatu epikou býti ani řeči.

Mistr Perez varhaník.

Od

G. A. Becquera.

Ze španělského přeložil Jan Červenka.

Seville, v sloupoví Svaté Inés, kde jsem začátek půlnoční mše očekával, slyšel jsem tuto pověst od jedné vrátné kláštera.

Jak již bývá, čekal jsem, vyslechnuv ji, netrpělivě na početí obřadů, jsa dychtiv býti divu přítomen.

Nebylo však nic méně podivuhodnějšího nad varhany u Svaté Inés, nic obyčejnějšího nad nechutné motety, jimiž nás oné noci varhaník oblažoval. Odcházeje z chrámu, nemohl jsem se zdržeti, abych se vrátné s úsměškem neotázal:

„Čím to jest, že varhany mistra Pereza dnes tak špatně zní?"

„Inu ovšem," odvětila stařena, „protože to nejsou ty jeho!"

„Nejsou to ty jeho? A co se s nimi stalo?"

„Ah! Ty se již samým stářím na kusy rozpadly, přečkaly již hezkých pár let!"

„A duše varhaníkova?"

„Již se neobjevila od té doby, co byly rozpadlé varhany nahraženy novými."

Kdyby snad některému z mých čtenářů, až přečte tuto historii napadlo dáti mi tutéž otázku, ví již, proč se tak vzácný div až na naše dny nezachoval.

I.

Vidíte tam toho muže s purpurovým pláštěm a s bílým pérem za biretem, vypadajícího, jakoby všecko zlato galeonů indických nosil na svém pláštíku? Onoho, jenž právě s nosítek sestupuje, aby podal rámě oné paní, která v témž okamžiku svá nosítka opustivši, sem kvapem se blíží, ano čtvero pážat s pochodněmi před ní kráčí?

Jest to markýz de Moscozo, ctitel ovdovělé hraběnky de Villapeneda.

Vypravuje se, že dříve, než oči jeho se zalíbením utkvěly na této dámě, toužil po sňatku s dcerou jakéhos bohatého pána; avšak otec slečnin, o němž se tak pošeptává, že jest trochu lakomý — — však zticha! — Řeč o vlku a vlk za humny!

Zříte ho, jak se blíží pod loubím svatého Filipa, jde pěšky, zahalen v tmavý plášť a jen jediný sluha se svítilnou kráčí před ním? Teď jest právě naproti obrazu svatého!

Všimli jste si, když, chtěje pokloniti se obrazu, plášť rozhalil, jak se zatřpytil řád na jeho prsou?

Věru, nebýti tohoto hrdého šlechtického znaku, měl by ho každý za kupce z Hadí ulice. Toť právě otec, o němž mluvíme. — Vizte jen, jak mu lid z cesty ustupuje a jej pozdravuje.

Celá Sevilla ho zná pro jeho nesmírné bohatství. On jediný má více zlatých dukátů ve svých skříních, než náš pán, král Filip, drží vojáků; a ze svých korábů mohl by sestaviti loďstvo, jež by samému Turku na odpor postaviti se mohlo ....

Vizte jen, vizte tu tlupu všemocných pánů, jest to čtyřiadvacet rytířů. Hola, hola! Zde jest i Flámčík, jemuž, jak se praví, pánové zeleného kříže proto ještě v tvář rukavice nehodili, poněvadž tak mnoho platí u magnatů v Madridě ....

Ten přichází do chrámu, jen aby hudbu slyšel. Ne, jestli tomu mistr Perez svými varhanami slzy jako pěsť velké z očí nevynutí, může býti jist, že nemá víc duši v těle, ale že se bude smažit někde v kotlinách Pero Botero ...

Ach, sousedko, zle je — velmi zle — mně se zdá, že se tu strhne půtka! Já se uteku do kostela, neboť podle všeho, co vidím, strží se tu mnohem více ran než otčenášů.

Hleďte, hleďte! — Lidé vévody de Alcalá zahýbají kolem rohu náměstí Svato-Petrského, a v úzké uličce de las Dueňas zdá se mi, že se ukazují ti z Medinasidionie. — Což jsem vám to neřekla? ...

Již se spatřili, již sestupují se v řad, neopouštějíce svého místa ... davy lidí se rozptylují, ... soudní sluhové, již při takových příležitostech bývají biti od přátel i nepřátel, táhnou se zpátky ... již i pan správce města se svou holí a celou svojí slávou utíká do předsíně — a pak prý jest ještě spravedlnost!

Ano pro chudáky —.

Pojďme, pojďme, již se lesknou ve tmě štíty! ... Pane náš všemocný na nebi, neopouštěj nás! ... Již padají rány! ... Sousedko, sousedko, sem! — Sem! — Než nám zavrou brány! ... Ale zticha! Co jest to? Sotva že začali, již zase přestávají. — Jaká to záře! Rozžaté pochodně! Nosítka! Toť pan biskup! —

Nejsvětější panna z Ampary, již jsem právě v myšlenkách vzývala, přivedla mi jej ku pomoci. Ach! Nikdo neví, čím té šlechetné světici jsem povinna! — Jak velkými úroky mi splácí svíce, jež jí každé soboty rozsvěcuji! — —

Hleďte, jak vznešeně v tom svém fialovém rouchu s červeným biretem vypadá ... Bůh zachovej ho ještě tolik věků na jeho stolci, kolik já si ještě přeju žíti! Kdyby jeho nebylo, půl Sevilly bylo by již dávno spáleno těmito sváry vévodův.

Hleďte, hleďte na ty pokrytce, jak se oba k jeho nosítkům plíží, aby mu prsten políbili! ... Jak se táhnou za ním a jej provázejí, mísíce se v jeho služebnictvo.

Kdo by si pomyslil, že ti dva, kteří se teď nejlepšími přátely býti zdají, potkají-li se za malé půl hodiny v tmavé ulici ... Totiž oni! — oni! —

Bůh uchovej, abych snad myslila, že jsou bázlivci. Podali již dávno důkazy, bojujíce při časté příležitosti proti nepřátelům našeho pána!

Však jest pravda, kdyby se hledali, a kdyby se hledali s přáním, aby se setkali, že by se jistě setkali a tu by jedním rázem učiněn byl konec těmto ustavičným svárům, při jakýchž ti, kteří se v pravdě

stále jen s výnosnými obchody zaměstnávají, jich příbuzní jsou, jich stoupenci a služebníci. —

Ale pojďme, sousedko, pojďme do kostela, než bude přeplněn, — neboť v nocích, jako jest tato, bývá vždycky tak plno uvnitř, že by ani zrnko pšenice nepropadlo ... Učinili to dobrý lov ti mniši se svým varhaníkem ... Zdali pak byl kdy tento klášter v také přízni, jako nyní? ... Jiné kláštery činily mistru Perezovi, mohu říci velkolepé nabídky. Pravda, že to není nic divného, neboť sám pan arcibiskup nabízel mu hory doly, jen aby ho dostal k sídelnímu chrámu. Ale on ani slyšet! ... Raději zemříti, než opustiti svoje milované varhany! ...

Vy neznáte mistra Pereza? ... Nu, ovšem, vy jste cizí v této čtvrti města ... To vám je nábožný člověk! Je sice chudý, ale dobročinný, jako nikdo jiný. Nemá ani jedinkého příbuzného, kromě dcery, ani přítelíčka, kromě svých varhan a celý svůj život věnoval jen tomu, aby nevinnost oné střežil a registry těchto spravoval ...

Je to kříž, když jsou varhany staré! Ale není vám to ani znát! On je umí tak dovedně spraviti a tak s nimi zachází, že hrají, ... že to je pravý div! ...

A proto, že je tak dobře zná, že jen dle hmatu, — — — ale nevím věru, řekla-li jsem vám, že jest již od narození slepý?! Ubožák! ... A s jakou trpělivostí snáší své neštěstí!

Zeptá-li se ho někdo, co by za to dal, kdyby prohledl, tu odpovídá: „Mnoho, ale přece ne tolik, jak si myslíte ... Neboť ... mám naději!“

„Naději prohlednouti?“

„Ano, a to brzy!“ dodává vždycky, blahostně se usmívaje. „Již čítám sedmdesát šest let ... Již se hezky dlouho vleče můj život, ... již brzy Pána spatřím.“

Ubožák! Ovšem, že jej spatří, protože jest skromný jako to kamení na cestě, jež se celým světem šlapati nechává.

Říká jen stále, že není nic víc, než chudý klášterní varhaník, a zatím by mohl samému kapelníku primatního chrámu hodiny v hudbě dávati ... Vypadaly mu již všecky zuby v tom úřadě.

Otec jeho byl téhož povolání, jako on. Já ho neznala, ale moje matka, Bůh jí dej věčnou slávu, říkávala, že jej stále s sebou brával na kůr, aby mu měchy šlapal. Později jevil chlapec takové vlohy, že, jak zcela přirozeno, po smrti otcově zdědil místo ... A jaké má ruce! Bůh mu je požehnej. Zasluhoval by, aby mu je ulicí Chicarreros nesli a do zlata zasadili!

Hraje stále krásně, ale v noci, jako jest tato, činí pravý div. Chová hlubokou úctu k těmto půlnočním obřadům, a jak udeří dvanáctá hodina, kdy náš spasitel Ježíš Kristus na svět přišel, — a kněz svatou hostii pozdvihuje, tu jsou tóny jeho varhan hlasy andělskými ...

Zkrátka, nač vám široce vypravovat, co této noci uslyšíte. Stačí viděti, jak se všecko, celý vznešený výkvět Sevilly, ba sám pan arcibiskup hrne sem, do tak nepatrného kláštera, jen aby jeho slyšeli. A nesmíte si mysliti, že snad jen vzdělaní lidé, již hudbě rozumí, jeho zásluhy uznávají, ba nikoliv! I obyčejný lid ...

Všecky ty davy, jež s hořícími pochodněmi sem přicházeti vidíte, a jež své nábožné písně s hlasitým vřiskotem dle taktu tamburin, klapaček a bubnů prozpěvují, umlknou mžikem jako hrob, jakmile se mistr Perez varhan jen prstem dotkne... a když ruku zvedne, když ji zvedne..., ani moucha nehne křídlem... ze všech očí v proudech řinou se slzy, a když skončí, rozlehne se chrámem dlouhý, nekonečný vzdech, jenž není nic jiného, než vydechnutí všech přítomných, mezi hrou jeho ztajené...

Ale pojďme, pojďme, zvony již přestaly zníti, mše již asi začne, vstupme, vstupme!

Celému světu jest svatou tato noc, ale nikomu více, nežli nám!

Toto pověděvši, prošla ta dobrá žena, jež své sousedce byla průvodkyní, sloupovím kláštera Svaté Inés a několika obratnými, citelnými štulci v levo i v pravo, protlačila se do vnitř chrámu, kdež mezi davem stěsnaným u dveří se ztratila.

II.

Kostel osvětlen byl s podivuhodným přepychem. Proud světla padající s oltářů a sálající kolem nich, odrážel se na bohatých šperkích dam, jež klečíce na sametových poduškách, které jim pážata byla prostřela, a z rukou dueň svých modlicí knihy vzavše, zářící kruh kolem zábradlí presbyteria tvořily. Blíže téhož zábradlí, zahaleni v barevné, zlatem lemované pláště, s naučenou nedbalostí zelené a červené spony vyhlížeti nechávajíce, v jedné ruce klobouk, jehož péra až k zemi splývala, druhou na hlazeném kříži meče, neb s rukojetí bohatě vykládané dýky si pohrávajíce, stálo čtyřiadvacet rytířů s množstvím nejvznešenější sevillské šlechty a zdáli se tvořiti hradbu, mající chrániti dcery i ženy jich před dotknutím lidu. Tento, jenž v zadní části kostelní lodi zmítal se jako šumící, divoce dmoucí se moře, vypukl v jásavý křik provázený neladnými zvuky klapaček a tamburin, když spatřil arcibiskupa se blížiti, jenž usadiv se těsně u hlavního oltáře na šarlatovém trůnu a obklopen svým průvodem, třikráte lidu požehnal.

Byla hodina, kdy měla mše začíti.

Zatím však uběhlo několik minut, aniž se kněz objevoval.

Zástupy počaly se hýbati, dávajíce netrpělivost svou na jevo. Rytíři vyměnili polohlasně navzájem několik slov a arcibiskup poslal jednoho ze svých sluhů do sakristie otázati se, proč obřad nezačíná.

„Mistr Perez onemocněl, těžce onemocněl a jest nemožno, aby se této noci v půlnoční súčastnil."

Tak zněla odpověď sluhova.

Zpráva ta roznesla se mžikem mezi lid. Vylíčiti trapný ten dojem, jaký spůsobila v zástupech přítomných, bylo by sotva možno. Stačí říci, že se v chrámu takový nepokoj zvedati počal, že správce města povstal, a soudní sluhové všemožně se namáhali, aby zjednali ticho, mezi stlačené vlny davů se derouce.

V témž okamžiku muž ohyzdný, suchý, kostnatý a ještě k tomu šilhavý, přiblížil se až k stolci, na němž seděl arcibiskup:

„Mistr Perez jest nemocen," řekl, „obřad nemůže začíti. Přejete-li

si, budu já za jeho nepřítomnosti na varhany hráti. Neboť mistr Perez není ani prvním varhaníkem světa, ani nebude nutno po jeho smrti přestati z nedostatku dovedného znalce nástroje užívati . . ."

Arcibiskup kývl hlavou na znamení svolení a již někteří z přítomných, kteří znali podivného toho muže jako závistníka všech varhaníků, jako nepřítele mistra Pereza, propukli ve výkřiky nespokojenosti, když se tu pojednou ze sloupoví divoký hluk rozlehl . . .

„Mistr Perez je zde! . . ." „Mistr Perez je zde! . . ."

Na výkřiky těch, již kolem dveří se tlačili, obrátilo tam všechno hlavy. —

Bledý, sinavý, s očima vpadlýma, mistr Perez vskutku v lenošce do chrámu byl přinesen a všecko rvalo se o poctu nésti jej na ramenou svých.

Ani rozkazy lékařovy, ani slzy jeho dítěte, nic nemohlo zdržeti ho na lůžku.

„Nikoliv," řekl, „jest to naposledy, vím to, vím a nechci zemříti nedotknuv se svých varhan — zvláště této noci, této zázračné noci. Pojďme, chci tomu, poroučím to! Pojďme do kostela! . . ."

Tužby jeho byly splněny. Svářící se donesli jej na svých bedrách na galerii a mše začala.

V téže chvíli bila na věži kathedraly dvanáctá.

Introitus, evangelium i offertorium bylo již odbyto a nastoupil slavný ten okamžik, kdy kněz v prsty své tělo svaté, jež dříve posvětil, béře a pozdvihovati začíná.

Mrak kadidla v šedomodrých vlnách se šířící, naplnil prostor chrámový. Zvony zněly chvějícím se hlasem — a mistr Perez položil třesoucí se prsty na klávesy varhan.

Sta tónů kovových píšťal zaznělo v mohutný, dlouhý accord, jenž zvolna zase, zvolna se ztrácel a pak zanikl, jakoby příval větru poslední echo jeho byl odvanul.

Na prvý onen accord, jenž zdál se býti hlasem od země k nebi se nesoucím, zazněl druhý, tak jemný a jakoby z dálky přicházel; ten znenáhla sílil a sílil až rozvlnil se v proud rozpoutaných harmonií.

Byl to hlas anděla, jenž pronikaje vesmírem, k zemi se snášel.

Pak bylo slyšeti jako vzdálené hymny, jež pějí zástupové serafínů; tisíce současných hymn, jež splývajíce, jednu jedinou tvořily, která přec ničím jiným nebyla, než průvodem divuplné melodie, oceanem tajemných těch zvuků, jako stříbrný pruh mlhy nad vlnami moře plynouti se zdající.

Tu vytrácely se zase jednotlivé zvuky a hned na to ostatní; spojité tóny se rozpoutávaly. Již nebylo jich více než dvé, jichž ohlasy v jedno splývaly. Pak zbyl jen jediný, jediný dlouhý tón, třesoucí se jako paprsek světla . . .

Kněz sklonil čelo a nad jeho lysou hlavou, jako v azurovém závoji zjevila se v modrém dýmu kadidla hostie zrakům nábožných.

V témž okamžiku tón, jejž mistr Perez trilkem udržoval, se šířil, šířil a výbuch gigantických harmonií otřásl chrámem, v jehož rozích zašuměl stlačený vzduch a barevná skla oken třásla se v úzkých gothických obloucích.

Z každé jednotlivé noty, jež spojily se v tak mohutný accord, rozvinulo se thema; nyní tak blízké, teď jako z nesmírné dálky znějící, nyní soptící a zase tak temné, jakoby voda i ptactvo, větry a listí, lidé i andělé, země i nebe, vše spůsobem svým hymny jásalo k narození Spasitelovu.

Davy naslouchaly s úžasem a podivením. V očích všech třpytily se slzy, všechny mysli byly hluboce dojaty.

Kněz mši sloužící cítil, kterak se mu ruce třesou, neboť to, co v nich pozdvihoval, co lidé i archandělé velebili, to byl jeho Bůh, jeho Bůh! a jemu se zdálo, jakoby viděl nebe otvírati se a jakoby hostie v tělo se měnila.

Varhany zněly dále. Ale jich zvuky slábly zneenáhla jako hlas, jenž z ozvěny k ozvěně prchá, ztrácí se, vzdaluje a tichne, čím dále tím více... V tom ozval se s galerie výkřik, zoufalý, nebesa prorážející výkřik, výkřik ženy.

Z varhan vydral se falešný, neobyčejný sten jako vzlyk, jako zalkání. Pak zmlkly.

Davy draly se na schody galerie, kamž všichni nábožní zaníceni náboženským vytržením, zraky plné žasu obraceli.

„Co se stalo? Co se tam děje?..." ptali se a nikdo nebyl s to odpověděti, ač všichni snažili se uhodnouti. Zmatek vzrůstal, hluk přestoupil všecky meze, hroze pořádek na shromáždění chrámu slušící zničiti.

„Co to bylo?" tázaly se dámy správce města, jenž jako soudní vykonavatel mezi prvními na galerii se vedral a jenž všecek sinavý s hlubokým smutkem ve tváři se tlačil k místu, kde ho arcibiskup očekával, který právě tak zvědav byl příčinu zmatku zvěděti, jako ostatní.

„Co jest?"

„Mistr Perez právě skonal!..."

A vskutku spatřil první z nábožných, již protlačivše se po schodech na galerii se dostali, ubohého varhaníka, klesnuvšího tváří na klávesy starého, vetchého svého nástroje, posud temně znějícího a u nohou jeho dceru klečící, jež marně jej volala, štkajíc a vzlykajíc...

III.

— Dobrý večer, má drahá seňoro doňo Balthasaro! Přijdete dnes v noci také na půlnoční? Co se mne týče, mám pevný úmysl jíti do farního chrámu; ale co se stane... Kam půjde Vincenc?...

Kam jdou všichni... A přec mi je, mám-li pravdu říci, od té doby, co zemřel mistr Perez, jakoby mi kámen na srdce padl, když vstoupím do kláštera Svaté Inés... Ubožák!.. Byl to světec!... Mohu říci, že střežím kus jeho měchu jako svátost — a on to zasluhuje... A suď to Bůh na mou duši, ujme-li se toho náš pan arcibiskup, uvidí ho jistě naši vnuci na oltáři!...

Ale jak Bůh usoudil! Mrtví a vzdálení nemají přátel! Dnes jest jen to, co napíná, novým... Vy mi již rozumíte?... Co?... Vy nevíte nic o tom, co se stalo?... Vskutku, my dvě jsme si v tom úplně rovny! Z domu do kostela, z kostela domů, nestarajíce se, co kdo mluví či nemluví... jen že já... tak mimochodem slůvko tady... slůvko

tam, nechtíc ani takřka být poučena, přec se tak leckdy něčeho nového dovím. Ano, ano, tak je to! Mně se zdá, že je to již vyjednaná věc, že varhaník od Svatého Romana, ten šilhavý chlap, jenž jiného nemá na práci, než ostatní varhaníky tupit; ten špatný chlap, jenž se spíše řezníku z masné brány, než mistru hudby podobá, na místě mistra Pereza dnes hráti bude...

Také vy to již asi víte, neboť to ví celý svět, a je to již známá věc v celé Seville, že by se k tomu nikdo jiný neodhodlal! Ba ani jeho dcera, jež se tomu naučila, a jež po smrti otcově jako novicka do kláštera vstoupila.

A to je pravda: nám, kteří jsme uvykli ty čarovné zvuky slýchati, vše ostatní již tak ošklivé připadá, ačkoliv se člověk všemožně snaží vystříhati se všemu srovnávání...

Ale jakmile se klášter na tom ustanovil, aby na počest zemřelého a na znamení úcty k jeho památce, varhany této noci zůstaly tichy, hle, tu se hlásí ten člověk, tvrdě, že si troufá hráti. Nic není tak drzého, jako nevědomost!

Ovšem že to není jeho vinou, nýbrž těch, kteří to zneuctění dovolili — ale tak je to na tom světě. — Já říkám, že to není jen tak pro nic za nic, že se tam ti lidé tak hrnou..., člověk by myslil, že se od roku k roku zcela nic nezměnilo.

Tytéž vznešené osobnosti, týž přepych, táž tlačenice ve dveřích, totéž rozechvění v předsíni a tytéž davy u chrámu...

Ach! Kdyby tak zesnulý hlavu pozvednouti mohl!

On by raději ještě jedenkráte zemřel, jen aby své varhany pod takovýma rukama zníti neslyšel. Proto jest to také — je-li pravda, co mi lidé z této čtvrti města řekli — že tomu vetřelci něco hezkého vyvedou. Jakmile okamžik se přiblíží, kdy on ruce na klavesy položí, spustí kočičina na tamburiny, klapačky a bubny, že to již bude za to stát!... Ale zticha! Již vchází hrdina slávy do chrámu.

Bože, jaký to stehličí kabátec, jaký límec, úzký jako roura, jaká vznešená osobnost! Pojďme, pojďme, za malou chvíli přijde biskup a mše začne. Pojďme, neboť mně jest jakoby nám tato noc měla dáti látku k hovoru na kolik dní!...

To pověděvši dobrá žena, kterou čtenáři zajisté již znají pro její skákavou žvatlavost, protlačila se do vnitř chrámu svaté Inés, kdež si podle zvyku, pomocí několika ran a obratů loktem cestu skrze davy razila...

Obřad již začal...

Chrám byl právě tak oslňující září osvětlen jako roku minulého.

Nový varhaník prošed středem nábožných, kteří chrámovou loď naplňovali, k praelatovi a políbiv jeho prsten vystoupil na tribunu, kde registr varhan za registrem vytahoval s okázalostí právě tak affektovanou jako směšnou.

Mezi lidem, jenž v pozadí chrámu v hustou směsici se byl stlačil, bylo slyšeti temný, zmatený šum, jisté to znamení, že bouře zdvihati se začíná a že za nedlouho vypukne.

„Jest to blázen, jenž nevěda co dobrého dělat, ani v pravo ani v levo nevidí...“ pravili jedni.

„Nevědomec je to, jenž pokaziv své varhany, že sípají a chraptí jako skřípadlo, přišel sem dílo mistra Pereza zneuctit," pravili druzí.

A mezi tím co tento plášť odkládal, aby byl připraven v pravý čas do kotle zahřímati, co onen klapačky připravoval a vše se hotovilo dělati hluk, čím větší, tím lépe, odvážil se jen málokterý hájiti toho podivína, jehož naduté a pedantické chování tak velikou bylo protivou skromného zjevu a vlídné dobroty mistra Pereza.

Konečně nastal očekávaný okamžik, ona slavnostní chvíle, kdy kněz, ukláněje se a šeptaje několik svatých slov hostii v prsty béře... Zvony zněly a jejich zvuk chvěl se jako dešť krystalných tónů; průsvitné vlny vonného kouře stoupaly k výši a varhany zazněly.

Ohlušující, divoký hluk naplnil v témž okamžiku prostory chrámu a udusil první accord.

Šalmaje, dudy, tamburiny, klapačky, všemožné nástroje lidské spustily současně drsné svoje tony; ale zmatený hluk a vír trval jen několik vteřin. Tak, jak začali, umlkli rázem, všichni najednou.

Druhý accord, jenž plně, mohutně a nádherně zazněl, dodržován byl vyznívaje kovovými píšťalami varhan, jako nevysychající vodopád stříbrné harmonie.

Nebeské nápěvy, jaké záchvatem rozechvění dotknou se sluchu; nápěvy, jež pouze duše pochopí a jichž rty opáčeti nedovedou; tony, jež urvány vzdálené melodii a neseny větrem od času k času zazní; šumění listů, jež s jemným šelestem jako déšť v korunách stromů se celují; trilky skřivanů, se zpěvem z květů se vznášející, jako šíp k oblakům vystřelený; zvuky, jichž nelze vyjádřiti slovy, mohutné jako hřímání bouře; chory andělské bez rytmu i taktu; neznámá, tajemná hudba nebes, jíž může jen fantasie pochopiti; okřídlené hymny k trůnu Pána vznášeti se zdající, jako vír světla a zvuku, ... vše to vřelo a kypělo v tisíci hlasech varhan, úchvatnější silou, tajemnější poesií, fantastičtějším nádechem a nádherou, než vůbec kdy jindy! — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — —

Když varhaník s galerie sestoupil, bylo množství těch, již kolem schodů se tlačili, a touha jich viděti jej a obdivovati se jemu tak veliká, že pan správce města, jenž ne bez příčiny oň se obával, aby od davu umačkán nebyl, několika ze svých zřízenců nařídil, s holí v ruce cestu mu raziti, aby se k hlavnímu oltáři, kde jej pan arcibiskup očekával, dostati mohl.

„Hleďte," pravil tento, když varhaník mu předveden byl, „já přišel z paláce pouze proto sem, abych vás slyšel. Budete také tak tvrdošíjný, jako mistr Perez, jenž mi cesty nikdy tím uspořiti nechtěl, aby o půlnoční v kathedrale hrál?" — —

„Roku budoucího," odvětil varhaník, „slibuji vám dle přání učiniti, ... neboť za všecky poklady celého světa nechci se více těchto varhan dotknouti..."

„A proč?" přerušil jej prelat.

„Poněvadž..." dodal varhaník, marně se namáhaje přemoci rozčilení, jež v sinavém jeho obličeji se jevilo...

„Poněvadž jsou staré a špatné a nelze na nich vše, co by si člověk přál, vyjádřiti..."

Arcibiskup provázen služebnictvem odešel. Nosítka za nosítky vzdalovala a ztrácela se v oklikách sousedních ulic. Skupiny v předsíni se zvolna rozcházely, nábožní se rozptylovali protivnými směry a vrátná jižjiž hotovila se zavříti vrata u vchodu do sloupoví, když tu ještě dvě ženy zpozorovala, jež poznamenavše se křížem před obrazem, v oblouku sv. Filipa a zašeptavše kratinkou modlitbu, braly se dál svou cestou a do uličky Dueň zahnuly ....

„Co chcete, má drahá seňoro doňo Baltasaro?" pravila jedna, „mně je to už jednou tak vrozeno! Každý má svou zvláštnost ... A kdyby mi to i bosí kapucíni potvrdili, já tomu přece nikdy neuvěřím ... Ten člověk nedovede jaktěživ zahráti něco takového, co jsme právě slyšely ... Já ho přec tisíckrát, ne jednou slyšela ve farním kostele u Sv. Bartoloměje, odkud jej pan farář vyhnati musil, protože neuměl nic a hrál tak, že si člověk uši raději bavlnou zacpal ... A pak, člověk se mu nemusí než do obličejo podívati, a ten jest přece, jak se říká, zrcadlo duše ...

Pamatuji se naň, ubožák, mistr Perez! jakobych jej dnes viděla ... Vidím jej stále, jak zářila jeho tvář, když v noci, jako jest tato, s gallerie sestoupil, naplniv uměním svým posluchače obdivem.

Jaký to byl dobrý úsměv, a jak živá barva! Byl stár a přec byl jako anděl ... Ten nesletěl tak horem pádem se schodů, jakoby naň pes nahoře zaštěkal, ani zsinalý, jako mrtvola ...

Pojďme, pojďme, seňoro doňo Baltasaro, mně můžete věřiti, ryzou pravdu mně můžete věřiti —

Mám podezření, že v tom vězí nějaký háček! ..."

S těmito slovy zahnuly obě ženy za roh uličky a zmizely.

Myslím, že jest zbytečné říkati čtenářům, kdo as jedna z nich byla ...

IV.

Opět rok uplynul. Abatyše kláštera svaté Inés a dcera mistra Pereza hovořily spolu tiše zpola skryty v stínu chrámové kruchty. Zvon sice nepřetržitě volal s věže nábožné, ale jen časem jedna samotná postava prošla tichou nyní a opuštěnou předsíní a zvolila si, pokropivši se u dveří svěcenou vodou, místo někde v koutě kostelní lodi, kde některé sousedky z téže čtvrti města začátek mše pokojně očekávaly —

„Nu vidíte," mluvila abatyše, „váš strach jest přehnaně dětinský! ... Není nikoho v kostele. Celá Sevilla hrne se dnes v noci v zástupech do kathedraly. Jen hrejte a hrejte beze vší úzkosti; vždyť budeme pouze v klášterní společnosti .... ale ... buďte ticha, vzdycháte bez přestání. — Co se vám stalo? Co jest vám?"

„Mám ... strach!" vzkřikla mladá dívka hluboce pohnutým hlasem.

„Strach? Před čím?"

„Nevím ... před něčím hrozným ... Dnes v noci, hleďte, já vás slyšela, když jste pravila, že se cítíte povinnou nechati mne při mši hráti ... a plna radosti nad takým vyznamenáním, chtěla jsem registry varhan prohlednouti a naladiti, abych vás dnes překvapiti mohla ... Přišla jsem na chor ... sama jediná ... otevru dveře vedoucí ku gallerii ... s věže kathedraly bila právě hodina ... nevím již která ...

Ale zvuky zvonů byly tak smutné a zněly tak dlouho... tak dlouho... zněly stále po celý ten čas, co jsem jako přimrazena stála na jednom místě a chvíle ta zdála se mi tak dlouhou jako věčnost.

Kostel byl prázdný a temný. Tam vzadu, v hloubce, jako ztracená hvězda na nočním nebi zářilo dohasínající světélko..., světlo v lampě nad hlavním oltářem hořící...

Při slabém jeho svitu, jenž celou tu hlubokou, příšernou hrůzu temna tím zřetelnější činí... viděla jsem, matko, nepochybujte o tom... viděla jsem jej... muže, jenž mlčky a zády k místu, kde jsem stála, obrácen... jednou rukou po klavesách varhan těkal, druhou mezitím registry řídil a varhany zněly! Ale zněly tak, že nelze zvuku toho vylíčiti...

Každý jich zvuk zdál se býti vzdechem, jenž v kovové píšťale se dusil, vzduch stlačený v dutině rozechvíval a tak onen temný, téměř nepoznatelný, přece však skutečný zvuk vydával.

A hodiny kathedraly bily ještě stále a ten muž tam stále klaves se dotýkal... Já slyšela takměř jeho dech.

Hrůzou krev mi v žilách stydla. Já cítila v těle ledový mráz a v skráních žár... Pak chtěla jsem křičeti, ale nemohla jsem... Muž obrátil se ke mně tváří a spatřil mne... ne, ne... mýlím se, nespatřil mne, neboť byl slepý... Byl to můj otec!"

„Ah! sestro, zanechte těch fantasií, jimiž zlý nepřítel slabé mysli znepokojiti se snaží... Pomodlete se Otčenáš a Zdrávas Maria k archandělu Gabrieli, vůdci nebeských pluků, aby stál při vás proti zlým duchům... Uvažte si kol krku škapulíř, dotýkaný reliquiemi svatého Pacomia, ochrance proti pokušení a jděte, jděte na tribunu k varhanám. Mše začne hned a lid jest již netrpěliv... Váš otec jest v nebesích a odtamtud sestoupí spíše ku podpoře dcery své při posvátném tomto obřadu, jenž byl mu vždy předmětem zvláštní úcty... přijde spíše nadchnout dceru svou, než hrůzou ji naplnit..."

Abatyše usedla na kruchtě mezi klášterními sestrami. Dcera mistra Pereza otevřela třesoucí se rukou dveře k tribuně, aby se na lávce před varhanami posadila a mše začala.

Mše začala a pokračovala, aniž co pozoruhodného se stalo, až nastalo požehnání... V témž okamžiku zazněly varhany a zároveň ozval se výkřik dcery mistra Pereza...

Abatyše, mnišky a několik nábožných spěchalo ku gallerii.

„Vizte jej, vizte jej!" volala dívka, vytřeštěné oči upírajíc na lavičku, s níž polekaná prchla, rukama křečovitě sebou trhajícíma zábradlí se držíc.

Vše obrátilo zraky své na onen bod... Varhany byly prázdny a přece zněly.... zněly tak, že pouze archandělé v záchvatu mystického rozechvění mohli by zpěvem svým stačiti jim. — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

„Což jsem vám to tisíckrát neříkala, má drahá seňoro doňo Baltasaro? Neříkala jsem vám to?... V tom ještě něco vězí. Slyšte mne! Vy jste dnes v noci nebyla na půlnoční? Ale to přece již budete věděti co se stalo? V celé Seville nemluví se o ničem jiném... Pan arcibiskup, a to právem, zuří... Zříci se té potěchy a nebýt účasten půl-

noční v Svaté Inés! Nebýt při takém zázraku! A proč... Pro mizerné klinkání!!!... Neboť lidé, kteří toho chlapa hráti slyšeli, tvrdí, že to, co ten šťastný varhaník od Svatého Bartoloměje v kathedrále prováděl, nebylo nic jiného než...

Vždyť jsem to přece řekla!

Tak nemohl přec tenkrát ten šilhavý chlap hráti... holá lež!... Za tím jistě něco vězí... za tím vězí.... věřte mi.... duše mistra Pereza!...

Tajemství gravitace.

Sepsal

Dr. A. Seydler.

„Že by se měla možnost základních sil učiniti pochopitelnou, jest požadavek zcela nemožný; neboť proto právě slovou základními silami, že nemohou býti od žádné jiné síly odvozeny, t. j. že nemohou býti pochopeny. Není však původní přítažlivost naprosto méně pochopitelnou, nežli původní odpudivost. Ale nevyskytuje se smyslům našim tak bezprostředně jako neprostupnost, by nám podávala pojmy určitých předmětů v prostoru. Poněvadž tedy nemůže býti citem, nýbrž chce býti rozumem poznána, poskytuje vzhledem k tomu zdání síly odvozené, jakoby byla pouhou skrytou hrou sil působících odpuzováním. Blíže-li věc uvážíme, poznáváme však, že ani nemůže býti od něčeho jiného odvozena, nejméně však od síly hmoty v neprostupnosti založené, neboť působení její jest pravým opakem síly poslední."

Kant, Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft.

„Žádný zajisté nečinil jsa střízlivé mysli nároky na to, že rozumí mechanismu gravitace a přece, jaké velkolepé objevy mohl nesmrtelný náš Newton učiniti pouze na základě prozkoumání zákonů jejího působení."

Count Rumford, Phil. Transact. 1798.

I.

Není zajisté mezi laskavými čtenáři mými nikoho, jenž by si nebyl již častěji v dobách letního parna pohověl na hebkém mechu šumných lesů našich. Dívaje se podél štíhlých kmenů borovic, jež nachem opředly paprsky zapadajícího slunce, na blankyt nebeský, na němž se co zdobné krajky v nekonečné rozmanitosti kreslily větve a chumáčky jehličí, na němž se skvěla průzračná zeleň rozložitých buků, na němž se zalesklo ob čas křídlo ptáka letícího v nedohledné dálce, neb zazářily pestré barvy těkavého motýla, — dívaje se takto v onu propasť světovou, jež se otvírala před jeho zrakem, seznal snad podobný pocit jako já, mněl snad, že se dívá v hloubi jezera, že ty kmeny vůkolní v jeho tůni se nořící jsou jen kořeny obrovských vodních rostlin, mezi

nimiž se prohání pod jeho zrakoma obyvatelstvo této v nedohlednou hloubku se rozestírající říše. Kdo ještě nikdy tento jednoduchý, nepatrné jen napnutí obrazivosti vyžadující pokus psychologický neučinil, tomu jej vřele odporučuju, ne jen pro pouhou zábavu, nýbrž i z té příčiny, že v takové náladě nejlépe a v plné síle pocítí kouzlo, jež nás obklopuje se všech stran, jež tudíž zobecnělo a úplně nám zevšednělo, jež však se proto nestalo pochopitelnějším, kouzlo tíže, k zemi nás poutající. Co jest nám obvyklým, co stále v stejných formách a okolnostech nás obklopuje, nebudí naše podivení; jest to „přirozené", říkáváme, chtějíce tím naznačiti své přesvědčení, že to jinak ani býti nemůže. Že stojíme na zemi, že vše, co podpory jest zbaveno, padá dolů k zemi, tyto a nesčíslné podobné úkazy jsou nám tak všední, že jich podivuhodnosti necítíme; změňme však jednu podstatnou okolnost, mysleme si, že dívajíce se k obloze díváme se dolů, že nad námi se rozprostírá okruh země, — jak vše náhle změní tvářnost svou! jak podivuhodný a tajuplný jeví se nám býti tlak, jenž nás nezdolně poutá k zemi, jenž vší snaze naší vzdoruje, vymaniti se z jeho vlivu a ponořiti se tam dolů v blankytnou nebes hladinu! jak divně to ten kámen, jejž jsme dolů byli mrštili, se vrací k nám nahoru, stoupaje jako kus dřeva do vody ponořeného! Věru tak podivný to pocit, tak nemožný se skoro zdáti bude, že se snad mnohému onen výše uvedený pokus ani nepodaří. Takový nechť sobě představí co nejživěji, že v témž okamžiku, kdy on hrdě vzpřímen kráčí po zemi, jeho protinožci k zemi připoutaní hlavou trčí dolů do světového prostoru. I tato představa, která od nejoutlejšího mládí nám jsouc vštěpována úplně již zobecněla a žádných obtíží nám více nečiní, bývala dříve mohutnou zbraní proti poznání, že země jest tvaru sférického. Tak nesnadno bývá vyzouti se z obvyklých názorů!

Tím, co zde řečeno, chtěl jsem pouze k jasnému uvědomění přivésti záhadnost zjevu, jenž nás svými účinky neustále a nejrozmanitějšími spůsoby obklopuje. Vskutku, bylo by nesnadno uvésti jakýkoli zjev přírodní, v němž by spůsobem buď přímým neb nepřímým tíže neúčinkovala. Jest ona silou světovou, která proniká vše od nejmenšího zrnka písečného až k oněm obrovským sluncím, jichž oslňující zář vzdáleností se tlumí na slabý kmit mlhoviny. Pozvedněme zraku svého k výšinám hvězdným: ozbrojeni náležitými přístroji spatříme zde stálice, jichž poslové — paprsky světla — mnoholetou musí konat pouť, by dorazily k nám; a přece proběhnou za jedinou vteřinu téměř celou vzdálenost od měsíce až k zemi! A tito poslové nám zvěstují, že v oněch dálkách vládne zákon všeobecné tíže, týž zákon, kterým se řídí pád každé krůpěje deště! Šumný vodopád, klidné proudění mohutných veletoků, sdrcující lavina, odměřené cvakání kyvadla v přístroji badatele i v nejvšednějších hodinách, příboj vln na břehy mořské, kroužívý let lístku vírem větru strženého, běh čtvernožců a ryby mrštná plavba, jiskrný rej meteoritů a volné odměřené kroužení oběžnic kolem slunce — všechny ty tak různé, vší podobnosti — vyjma pohyb — postrádající úkazy jsou spůsobeny neb alespoň podmíněny zákonem všeobecné tíže.

Objevitelem tohoto zákona a následkem toho též tvůrcem nového velkolepého názoru světového jest Newton (1643—1727). Tisíciletí

byla v kulturním rozvoji lidstva uplynula, aniž by se byl duch lidský dovedl vymaniti z pout názorů Aristotelových a jalové spekulace o „těžkém a lehkém", o pohybu „dokonalém a nedokonalém" mařilo všechno rozumné poznání dějů přírodních. Teprve Galilei (1564—1642) dovedl věhlasem svým rozboru podrobiti složitý děj volného pádu a pohybu kyvadlového a učinil tak první krok ku poznání zákonů tíže, jenom však pro zvláštní případ, totiž pro povrch země.

Vedle něho a současně s ním objevil Keppler (1571—1630) zákony pohybu oběžnic, opíraje se při tom o nový tehdáž kruh myšlenek, vypěstovaný Koperníkem (1473—1543). Hlavní váha myšlenek těchto ležela v tom, že slunce považováno za střed soustavy oběžnic, k níž náleží též naše země a to nejen ve smyslu geometrickém, nýbrž i ve smyslu fysickém. Praví Koperník ve svém spisu De Revolutionibus Orbium coelestium (1543) následovně: „Tak zajisté Slunce, zasedající jakoby na trůně královském, ovládá obíhající kol něho rodinu hvězd." A na jiném místě: „Já však domnívám se, že není tíže ničím jiným, než přirozenou jakousi snahou, v částice vloženou božskou prozřetelností tvůrce veškerenstva, aby v jednotu a celek se spojily nabývajíce tvaru koule. I jest pravdě podobno, že tato snaha i v slunci, měsíci a při jiných oběžnicích se nalezá, tak že jejím působením v tom kulatém tvaru, v němž se nám jeví, setrvávají, vykonávajíce při tom mnohými způsoby oběhy své." *)

Také u Kepplera shledáváme se s mnohými výroky, z nichž jde na jevo, že měl určitou představu o existenci jakési všeobecné všech hmot přítažlivosti a můžeme odtud stopovati již dosti hojné projevy o tomto předmětu, které však mimo povšechné výroky nic určitého, žádný zákon působení neobsahovaly, jejž by bylo lze porovnávati se skutečností a rozhodnouti takto o platnosti jeho.

Teprve Newton svedl tyto rozptýlené myšlenky v jediný mohutný proud a ukázal společný zdroj úkazů, jež na první pohled naprosto se od sebe různily, v jediném zákoně vládnoucím celému světu. V nesmrtelném díle svém Philosophiae naturalis principia mathematica (1687) dokázal následující větu:

Dvě hmotné částice přitahují se vzájemně silou, která jest v přímém poměru součinu jejich hmot a v obráceném poměru čtverce jejich vzdálenosti.

Takto se obyčejně vyslovuje Newtonův zákon gravitace; chceme-li se však úzkostlivě vystříhati všech výrazů, jež by mohly zavdat příčinu k nedorozumění, můžeme větu onu vysloviti následovně: V pohybu každé hmotné částice (t. j. velmi malé hmoty) jeví se co následek přítomnosti každé jiné hmotné částice urychlení, které jest namířeno k této druhé částici a úměrno její hmotě a obrácené hodnotě čtverce vzdálenosti.

Tímto opatrným, ryze kinematickým formulováním vyhneme se prozatím všem sporům o tom, co jest příčinou nebo-li základem gravitace, obmezujíce se na vyslovení nepopíratelného (pokud indukce naše sáhá) zákona přírodního.

*) Nic. Copernici, de Revolutionibus lib. I., cap. 10.

Ve větách právě uvedených jest řeč jednou o přítažlivé síle, podruhé o urychlení. K lepšímu porozumění budiž připomenuto, že se každý pohyb děje s jistou rychlostí a v jistém směru a že se může průběhem pohybu měniti velkost i směr rychlosti. Hodíme-li kámen šikmo vzhůru, opisuje křivou čáru, při čemž se směr pohybu stále mění, zároveň pak i rychlosti samé, které z počátku ubývá, později, když kámen počne klesati, přibývá. Změnu rychlosti co do velkosti a co do směru, měřenou v jisté, za jednotku volené době, ku př. v době jedné vteřiny, nazýváme stručně urychlením. Zkušenost pak učí nás, že síla, která se nám jeví na př. co tlak na podporu, co břemeno, není bezprostředně příčinou rychlosti, nýbrž příčinou urychlení. Váha kamene, tato síla nazvaná tíží, podmiňuje jeho pohyb v tom smyslu, že stále mění velkost tohoto pohybu i směr jeho; kdyby však síla ta náhle přestala působiti, nepřestal by se kámen pohybovati, ovšem by však neletěl více v křivce, nýbrž v přímce, určené směrem pohybu jeho v posledním okamžiku, kdy síla působiti přestala a s tou rychlostí, kterou v témž okamžiku měl.

Po tomto výkladu pochopí zajisté laskavý čtenář, že obě věty shora vyslovené v podstatě jsou totožné a že pouze druhá věta vynecháním záhadného, nepochopitelného nám pojmu síly vzájemně přítažlivé těsněji lne ke zkušenosti nevyslovujíc nic více, než co touto zkušeností jest zaručeno.

Lidské mysli nedostačí zvěděti, že něco jest; ona se vždy táže též, proč to tak jest, táže se tak zejmena tehdy, kdy vystupuje na obzoru jejím faktum neobvyklé, netušené, svou velkostí a neobyčejností ohromující. Takové úžasné faktum byla gravitace vrstevníkům Newtonovým. Prostory světové, či lépe řečeno hlavy vrstevníků těchto, byly naplněny „víry Cartesiovými;“ všude boj proti „skrytým vlastnostem“, všechno působení sprostředkováno bezprostředním stykem, strkáním a tlačením hmoty svět vyplňující; zásada scholastická „corpus ibi agere non potest ibi non est“ ovládala všechny mysli. V takové myslí náladě objevila se věta hlásající přímý opak; actio in distans, působení do dálky nastoupilo na místo bezprostředního styku. Z počátku popírána správnost názorů Newtonových a když konečně po dlouhých bojích uznán světový zákon gravitace, zaujala badatele otázka po příčině gravitace, snaha po vysvětlení jeho. Tato otázka udržela se stále na obzoru vědy, vystupujíc někdy více někdy méně do popředí; v nejnovější době opět se počíná s mnohých stran přetřásati a jest právě účelem této statě, ukázati, jakými cestami, však také jakým právem se pokoušeno o vyložení tajemství gravitace.

II.

Nejprvé nám musí jíti o to, abychom nabyli jasného ponětí těch požadavků, jež vyslovujeme přejíce sobě vysvětlení nějakého úkazu přírodního. Slova „vysvětlení“ užíváno ve smyslu nejrůznějším, ano v jistém ohledu lze říci, že každý má svůj zvláštní subjektivní náhled o způsobu, jakým lze vyhověti jeho touze po vysvětlení zjevů přírodních. Přece se nám snad podaří, nalézti objektivní normu pro způsob ten, vytkne-

me-li meze, které jsou poznání našemu navždy položeny a vyšetříme-li, čeho as nám lze docíliti uvnitř těchto hranic.

Vrcholem našeho poznání přírodního, nejvšeobecnější větou jest zákon příčinného svazku. Poznání, že po jistých zjevech neb skupinách zjevů nutně následují jiné zjevy neb skupiny zjevů, že běh událostí přírodních ovládají určité zákony, zkrátka poznání příčinného svazku v přírodě stojí na nejširším základu zkušenosti, tvoří nejvrchnější naši indukci, a to v míře tak svrchované, že se mnohým toto poznání zdá býti aprioristickým majetkem našeho ducha, ačkoli se tento náhled vyvrací samým historickým vývojem onoho poznání a vírou v náhodu, slepý osud atd., v četných vrstvách společnosti posud pevně zakořeněnou.

Princip příčinného svazku ponouká nás, abychom ve všech zjevech hledali určitou spojitost, pevné zákony, jinými slovy, abychom na místo zvláštních dat zkušenosti mohli položiti data všeobecná. Neboť můžeme-li místo poznání, že se v určitém případě něco stalo, klásti poznání, že se ve všech podobných případech totéž stane, učinili jsme tím opět další krok v poznání všech příčinných svazků v přírodě vládnoucích. Od zákonů, ovládajících jednotlivé zjevy, můžeme postoupiti k vyšším zákonům, spojujícím jednotlivé zákony podřízené a změniti takto opět počet isolovaných dat čili zjednodušiti a rozšířiti své poznání přírodní. Při tomto postupu jsou nám však položeny tři hranice, stanovené nekonečností prostorovou a časovou a jednoduchostí základních zákonů. Nekonečné světa prostranství učí nás, že nikdy nevyčerpáme zásobu zákonů přírodních, jsouce svými zkušenostmi omezeni na malý zlomek veškerenstva; věčný proud událostí připomíná nám, bychom jen s největší opatrností rozšířili obor platnosti nalezených zákonů přes tu píď času, která jest zkušenostem našim vykázána. Jednoduchost základních zákonů nedovoluje další rozklad; proč dle těchto zákonů se řídí působení přírody, jaké jest zařízení, jimiž platnost oněch zákonů vymáhá, to jest otázkou, na niž se nám nikdy nedostane odpovědi; ano jest to zároveň otázkou jalovou, jejíž zpozdilost se nám při bližším rozboru stává patrnou. Neboť stanovením onoho hledaného zařízení, onoho, ať tak díme, mechanismu, dle něhož zákon v skutek se uvádí, rozložíme pouze tento zákon v řadu jiných, které jsouce ještě jednodušší, tvoří jaksi jeho prvky. O nich platí však podobná úvaha: jak přicházejí ony k platnosti? Či rozložením v další řadu ještě vyšších zákonů? Patrně nezbývá nám než připustiti nepochopitelnost jistých zákonů, jež pak považujeme za jednoduché, aneb utvořiti nekonečnou řadu zákonů, t. j. zříci se naděje, že dospějeme k prvotnímu zřídlu, z něhož se řada ta prýští, čili pochopiti původ její. Máme tu třetí hranici, položenou vnitřní nepochopitelností zákonů jednoduchých, jejich neobsáhlostí v mezích našeho poznání čili jejich nekonečností intensivní (transcendentní).

V těchto mezích, trojí nekonečností položených, pohybuje se poznání naše. Co jest, uvnitř hranic takto vytknutých vysvětlení určitého zjevu přírodního? Patrně jen poznání jiných zjevů, jež předcházely, a všeobecných zákonů, jimiž se souvislost těchto zjevů se zjevem vyšetřovaným řídí. Z těchto dvou částí našeho poznání klademe však hlavní váhu na část druhou, na všeobecné zákony, považujíce část první

sice též za nutný výsledek nových zjevů, o jichž původ se však dále nestaráme. Vizme kámen padající k zemi. Pohyb ten a zvláštnosti, jež se k němu vztahují, týkajíce se rychlosti, tvaru opsané dráhy, přibývající energie, vyložíme ze všeobecného zákona volného pádu; avšak další podmínkou onoho zjevu jest existence naší země a onoho kamene v určitých vzdálenostech. Tato existence jest novým zjevem, vyžadujícím vysvětlení; vysvětlení toho však (obyčejně) nežádáme, spokojujíce se s uznáním jeho co fakta. Také upotřebení zákonů volného pádu na pozorovaný případ považujeme spíše co pouhé osvědčení našich vědomostí, nežli co skutečné jejich obohacení.

Když jsme se tudíž prvních všeobecných zákonů přírodních domohli, považujeme zákony ty, ne však jednotlivé zjevy, za hlavní předmět vědomostí svých, zároveň však též za materiál dalšího bádání. Neboť vůči těmto zákonům tážeme se opět po vysvětlení. Vysvětlení zákonů přírodních může se státi trojím spůsobem*). Buď jest zákon ten sám v sobě složitý, a skládá se ze součtu současně působících zákonů jednodušších. Tak jsou zákony pohybu vzduchu na naší zemi složeny ze zákonu tíže, zákonu pružnosti plynů, zákonů řídících teplový jejich obsah, zákonu elektrického působení atd. Aneb lze nalézti mezi zjevy A a E, jichž spojení jest dotyčným zákonem vyjádřeno, jeden neb více zjevů, C, D..., takže se onen zákon skládá vlastně z postupu zákonů všeobecnějších, spojujících A a B, B a C, C a D, D a E. Jsou to zejmena složitější úkazy chemické a fysiologické, při kterých spojuje zákon nezřídka pouze nejkrajnější členy dlouhé řady po sobě následujících a určitými zákony k sobě poutaných zjevů. Na požití některých látek následuje smrť; toť empirický zákon, jejž vysvětlíme pouze tím, podaří-li se nám sledovati dlouhou řadu zjevů a zákonů je ovládajících, jichž začátkem jest požití jisté látky a koncem zrušení životní činnosti.

Další spůsob vysvětlení zákona přírodního záleží v tom, že se nám objeví co zvláštní případ zákona všeobecnějšího. Zákony volného pádu, pohybu kyvadla, přílivu a odlivu moře, pobybu oběžnic, kolísání zemské osy a veliké množství jiných zákonů jsou zvláštním případem zákona světové tíže čili gravitace.

Mimo uvedené tři spůsoby není lze zákon přírodní vysvětliti. Nepodaří-li se nám to žádným z těchto spůsobů aniž vhodnou jich kombinací, a nevidíme-li ani možnost, že touto cestou daný zákon objasniti lze (možnosť taková jeví se nezřídka u zákonů složitějších, aniž bychom na ten čas měli dostatečných prostředků k skutečnému provedení téhož objasnění): pak jsme nuceni, považovati daný zákon za jednoduchý. —

Tento poněkud dlouhý výlet v obor induktivní logiky nalezne, trvám, dostatečnou omluvu, uvážíme-li důležitost předcházejících úvah pro posouzení snah, nesoucích se k vysvětlení gravitace. Vzhledem k úvahám těmto poznáváme totiž, v jakém směru lze pomýšleti na vysvětlení gravitace. Nechceme-li přestati na gravitaci jakožto na jednom ze základních, dále již nevysvětlitelných zákonů přírody, nezbývá nám k vysvětlení jeho nic jiného, nežli nastoupiti jednu z cest právě uve-

*) John Stuart Mill, System der deductiven und inductiven Logik, (něm. překlad od J. Schiela), III. kniha, XII. kap.

daných. Společná všem těmto cestám jest však okolnost ta, že vedou vesměs k zákonům všeobecnějším nežli jest zákon, jehož vysvětlení hledáme. V této okolnosti skrývá se vhodné pravidlo, dle něhož bezprostředně můžeme souditi o ceně každého pokusu, k vysvětlení gravitace čelícího:

Vysvětlení gravitace musíme považovati za nepodařené, kdykoli se děje na základě zákonů a domněnek, jež jsou objemem užší, obsahem bohatší nežli zákon gravitace sám.

Tato věta má pro nás velkou důležitost; neboť nejen že nám poskytuje vhodné kriterium pro posouzení jednotlivých theorií, ona nám zároveň a priori důtklivě připomíná, že můžeme míti jen malou naději ve zdaření se jakéhokoliv pokusu toho druhu. Neboť považme velkolepou jednoduchost obsahu a všeobecnost objemu zákona gravitace! Pouhá závislost na množství jednotlivých hmot a na jejich vzdálenostech dle úkonu velmi jednoduchého, a při tom všeobecná platnost pro všechny hmoty všehomíra, které nám vůbec jsou známy — a tento zákon, jehož lapidarné znění hlásá plamennými črtami obloha nebeská, chceme podrobiti další ještě analysi, a rozložiti v nové prvky! Jaká tu naděje, že by soubor toho, co se nám místo prostého, ovšem nepochopitelného zákona gravitace podává, jednodušší byl nežli tento zákon, a tudíž našemu duchu více vyhovoval?! Přikročíme-li tudíž ke zkoumání jednotlivých během dvou století k vysvětlení gravitace sestrojených theorií, činíme tak s oprávněnou nedůvěrou v jejich správnost, kterážto nedůvěra nejlépe zamezí, bychom se nedali oklamati nejednou duchaplnou myšlenkou v oněch theoriích obsaženou a zaslepiti oproti četnějším ještě chybám týchž theorií.

III.

Nežli se počneme obírati náhledy pozdějších badatelů, musíme seznati mínění osoby nad jiné důležitější, mínění původce našich vědomostí o gravitaci. Bohužel opětuje se zde případ ne právě řídký, že totiž výroky, jimiž lze důležité některé mínění doložiti, postrádají poněkud patřičné jasnosti a že se nenalezají v úplném mezi sebou souhlase. Tím jedině lze sobě vysvětliti, že mohly vzniknouti o náhledu Newtonově ostré spory, jichž řešení v skutku jest velmi nesnadné, ne-li nemožné.*) Nejlépe snad učiním, předložím-li čtenáři nejdůležitější Newtonovy výroky v překladu co nejvěrnějším, načež se pokusím poukázati k těm stránkám, o nichž naprosto nelze pochybovati. Doufám, že tím obdržíme bez ohledu na vedlejší přímětky, věrný obraz toho, co smíme považovat za pravé mínění Newtonovo a že zároveň poznáme jalovost sporů, o nichž prve zmínka se učinila.

Nejdůležitějšími jsou následující věty, jimiž zakončuje Newton pátou hlavu třetí knihy Principií:

*) Fr. Zöllner, Principien einer elektrodynamischen Theorie der Materie, 1876. — Fr. Zöllner, Wissenschaftliche Abhandlungen, Bd. I. 1878 (I. Abh. Über Wirkungen in die Ferne). — C. Isenkrahe, Das Räthsel von der Schwerkraft, 1879.

„Až posud vyložil jsem zjevy těles nebeských a pohyby moře silou tíže, nikde jsem však neuvedl příčinu její. Síla tato pochází od nějaké příčiny, která sahá až ku středu slunce a oběžnic, aniž by ztratila něco na své působnosti. Ona neúčinkuje v poměru povrchu těch částic, na které působí (jako příčiny mechanické), nýbrž v poměru množství hmoty a její působení šíří se na všechny strany do nezměrných vzdáleností, ubývajíc stále v dvojnásobném (t. j. čtvercovém) poměru jejich. Tíže proti slunci skládá se z tíže proti všem jeho částicím a ubývá jí se vzdáleností od slunce v poměru přesně dvojnásobném . . .“

„Nemohl jsem posud dospěti k tomu, bych z úkazů příčinu těchto vlastností tíže vyvodil, a *hypothesy nevymýšlím*. Neboť vše, co nenásleduje z úkazů, jest hypothesou, a hypothesy, buďtež si metafysické, fysikalní, mechanické aneb hypothesy skrytých vlastností, nemohou býti přijaty v experimentalní fysiku. V této odvozují se věty ze zkušenosti a činí se všeobecnějšími pomocí indukce. Tímto spůsobem seznali jsme neproniknutelnost, pohyblivost, ráz těles, zákony pohybu a tíže. Dostačí, že tíže skutečně jest, že dle zákonů námi vyložených působí a že se na základě jejím mohou vyložiti všechny pohyby těles nebeských a moře.“

„Bylo by zde na místě, připojiti něco o velice jemné vzdušné látce (de spiritu quodam subtilissimo), která všechna pevná tělesa proniká a v nich jest obsažena. Silou a činností této vzdušné látky přitahují se vzájemně částice těles v nejmenších vzdálenostech a lpějí na sobě, když se dotýkají. Jejím prostřednictvím působí elektrická tělesa do největších dálek, by nejbližší tělíska i přitahovala i odpuzovala. Pomocí této přejemné látky vyzařuje se světlo, odráží se, ohýbá, láme a otepluje hmoty. Všechny pocity jsou jí povzbuzeny a údy zvířat dle libosti pohybovány, prostřednictvím vibrací téže látky, které se od zevnějších orgánů smyslů, pevnými vlákny nervů až k mozku a odtud opět ke svalům šíří. Tyto věci nelze však několika málo slovy vyložiti a nemáme ještě dostatečný počet pokusů, bychom zákony určili a dokázali, dle nichž tato všeobecná vzdušná látka působí.“

Z těchto vět jde tuším na jevo:

předně: že Newton předpokládá jakousi příčinu, která ještě za zákonem tíže leží, tedy vyšší zákon, z něhož tíže vyplývá co následek, ano že předpokládá i možnost, objeviti hlubší tuto příčinu („nemohl jsem posud dospěti k tomu, bych z úkazů příčinu těchto vlastností tíže vyvodil“);

za druhé: že přiznává nezdar pokusů k nalezení této příčiny, t. j. k vysvětlení tíže učiněných;

za třetí: že klade největší váhu ne na toto, ať již možné čili nemožné vysvětlení, nýbrž na poznání zákona samého a na jeho světovou platnost („nám dostačí, že tíže skutečně jest, že dle zákonů námi vyložených působí a že se na základě jejím mohou vyložiti všechny pohyby těles nebeských a moře.“)

Musí nás naplniti největším obdivem pro onoho genia, vidíme-li, že jsme nyní po dvoustaletém hledání a všestranném uvažování nedospěli dále nežli on, že musíme, chceme-li býti upřímnými, ony věty ve

výrocích Newtonových obsažené bezvýminečně podepsati co summu vědomostí našich vzhledem k místu zákona gravitace v osnově jiných zákonů přírodních.

Poslední odstavec, pojednávající „de spiritu quodam subtilissimo", nevztahuje se ku gravitaci. Ve spise nadepsaném „Philosophiae naturalis principia mathematica", který měl v sobě zahrnovati (alespoň in nuce) základy celého našeho přírodního poznání, nesmělo chybiti vedle výkladů ryze mechanických, jichž základy mathematické přesně byly položeny, poukázání k další řadě zjevů přírodních, o nichž ovšem nebylo pro nedostatek empirického i theoretického materialu lze podati úplnou, obšírnou theorii. Newton poukazuje tudíž k úkazům kohaese, adhaese, k úkazům elektrickým, světlovým a teplovým, k fysiologii čivní soustavy zvířat, předpokládaje, že jsou vesměs podmíněny jakousi přejemnou (nyní bychom řekli etherickou) látkou, která hmotu proniká. Nebyli bychom tento odstavec, jenž má ráz rozhodně hypothetický, na který však také nelze přísnější měřítko klásti, poněvadž mínění v něm co pouhé aperçu prohozené není šíře provedeno, čímž velice vzrůstá možnost nedorozumění — nebyli bychom odstavec ten uvedli, poněvadž se ku gravitaci naprosto nevztahuje, kdyby ho nebyl Isenkrahe zneužil na podporu myšlenky, která naprosto se neshoduje s názorem Newtonovým. Isenkrahe uvádí totiž místo ono na doklad, že Newton chtěl vysvětliti gravitaci immanentní, rozumem a vůlí obdařenou, duchovní bytostí, překládaje výraz spiritus subtilissimus na „geistige Substanz". Každý nepředpojatý musí však uznati, že se pojí se slovy těmi představa, kterou nyní vyjadřujeme výrazy „velmi jemná, vzdušná, étherická látka" třebas tedy jakési imponderabile, avšak něco, co má nejpodstatnější ráz hmoty, totiž vztah ku prostoru, prostorovou rozlohu; neboť v další části mluví se o vibracích této látky. Mimo to není v onom odstavci řeči o gravitaci, nýbrž o zcela jiných zjevech, o přitažlivosti jen pokud se jeví co kohaese a adhaese v nejmenších vzdálenostech.*)

*) Bezprostředně před výroky, jež jsou zde v doslovném překladu citovány, mluví Newton o Bohu, jejž považuje vůči přírodě za bytost transcendentní, nikoli však immanentní, konče těmito slovy: „toto bylo mi říci o Bohu, jehož díla vyšetřiti, jest úlohou přírodní vědy." Newton nezavleká tudíž pojem Boha na pole přírodovědy, by jeho k „vysvětlení" některých úkazů užil, nýbrž vidí patrně hranice přírodního našeho poznání všude tam, kde jsme dospěli na konec vysvětlování pomocí přírodních zákonů a kde jsme tudíž nuceni, uznati transcendentnost toho, co za nimi leží. Užijeme-li pak k upravení si našich pojmů o této transcendentnosti, jako Newton, sděděné víry aneb jiných duchovních pomůcek, aneb-li se vzdáváme všech nároků na přemýšlení o těchto věcech, jichž poznati nám nelze, jest okolností pro naše přírodní poznání lhostejnou. Neutěšený pohled poskytuje však tvrdošíjné počínání si těch, kteří nechtějíce oněch nepřekročitelných hranic poznání našeho uznati, ve slepé a pošetilé své snaze po jejich překročení na dosavádní vymoženosti ducha lidského zapomínají, ano raději je snižovati se neostýchají, nežli by se k skromnějšímu postupu svého „bádání" odhodlali. Přísného pokárání zasluhuje tudíž Isenkrahe, když ve svém spise (str. 12) zúmyslna sestavuje a převracuje pořádek výroků Newtonových tak, aby mu mohl vytknouti mínění, jehož byl onen veleduch zajisté prost. Po odstavci často již zmíněném, v němž se mluví de spiritu quodam subtilissimo klade totiž slova, která byl Newton před odstavcem tím, ano i před ostatními shora uvede-

Druhé vydání Newtonových Principií (r. 1713) jest opatřeno výtečnou předmluvou mathematika Rogera Cotesa, a nelze pochybovati, že se vše, co v této předmluvě bylo řečeno, setkalo s úplným souhlasem Newtona samého. Nenalezá se tam také jediná věta, která by byla na odpor náhledu z Newtonových vlastních slov odvozenému; klade se pouze větší váha na to, že tíži nelze vyložiti z příčin mechanických. Těmito mechanickými příčinami vyrozumívaly se tehdy síly vznikající bezprostředním stykem, tedy tlak, napnutí a podobné síly, které se kladly proti „actio in distans".

Cotes praví v oné předmluvě:

„Slyším, že mnozí úsudky tyto neschvalují a o skrytých vlastnostech pošeptávají.*) Těmto snadno odpovíme, že takové příčiny nejsou skrytými, jichž jsoucnost lze dokázati co nejzřetelněji pozorováním, nýbrž jen takové, jichž jsoucnost buď ukryta neb vymyšlena, avšak ještě dokázána není. Tíže nebude tudíž skrytou příčinou úkazů na nebi, jelikož ze samých úkazů těch jest dokázáno, že skutečně existuje. Spíše ti sahají ku příčinám skrytým, kteří nevím jaké víry jakési zcela vymyšlené a smyslům neznámé látky předpokládají, jimiž ony pohyby mají býti spůsobeny."

„Nazveme však proto tíži skrytou příčinou a vyloučíme ji následkem toho názvu z přírodní vědy, poněvadž její příčina jest skryta a posud nebyla nalezena? Ti, kteří něco takového tvrdí, nechť se střeží, by žádný nesmyslný (absurdní) výrok neučinili, čímž by konečně celý základ fysiky zbořili. Ačkoli stálým spojováním příčin od složitého pokračujeme k jednoduchému, nemůžeme přece dále přijíti, jakmile jsme dospěli k příčině nejjednodušší. O této nemůžeme dáti žádný výklad mechanický; neboť kdyby byl dán, nebyla by ještě příčina nejjednodušší. Nazveme proto tyto nejjednodušší příčiny skrytými a přičiníme se o jejich vypuzení? Tím bychom i příčiny bezprostředně od nich závislé a rovněž tak i příčiny dále závislé zapudili, až by byla přírodověda ode všech příčin osvobozena a očištěna."

„Mnozí považují tíži za nepřirozenou a nazývají ji stálým divem.

---

nými pronesl: „Tota rerum conditarum pro locis ac temporibus diversitas ab ideis et voluntate entis necessario existentis solummodo oriri potuit" — jen aby mohl tuto bytosť stotožniti s oným „spiritus subtilissimus" a tázati se: Haben wir denn nun hier nicht das eine denkende und wollende Wesen mit seiner vermittelnden Thätigkeit? A to praví Isenkrahe, když byl o několik řádků dříve mluvil o vibracích oné vzdušné (neb jak on překládá duchovní!) látky!

*) Qualitates occultae, vlastnosti skryté, jimiž vysvětlovány různé zjevy přírodní, hrály velkou úlohu v scholastické filosofii středověku, a zdvihnul se proti nim v době znovuzrození filosofie, zejmena působením Descartes-ovým, rozhodný boj. Descartes sám vysvětloval celé zřízení všehomíra spůsobem, jak se tehdy říkalo, ryze mechanickým, totiž na základě bezprostředního styku všech částic, z nichž se svět skládá. Vzájemné tlačení a strkání těchto částic spůsobuje víry (o nichž shora v textu později zmínka se děje) a tyto víry spůsobují pohyb oběžnic kolem slunce. Přívrženci Descartesovi, chtějíce tuto naivní theorii hájiti oproti velkolepě jednoduchým větám Newtonovým a zároveň hodně jej pokořiti v očích širšího obecenstva, vytýkali mu, že svou gravitací zavádí opět vypuzené z vědy „skryté vlastnosti". Proti této liché námitce jest namířeno ostří Cotes-ových vývodů.

Chtějí ji tudíž zamítnouti, poněvadž ve fysice nadpřirozené příčiny neplatí. Meškati se vyvracováním této úplně pošetilé námitky, která by veškeré přírodní bádání zvrátila, nestojí skoro za práci tomu věnovanou. Buď popírají, že by tíže všem tělesům příslušela — což ale tvrditi nelze — aneb ji mají pouze proto za nadpřirozenou, poněvadž vzniká z jiných vztahů těles a nikoli z příčin mechanických. Zajisté jsou jakési původní vztahy těles, které od jiných nezávisí, poněvadž jsou právě původními. Mějme se tudíž na pozoru, nejsou-li všechny tyto vztahy nadpřirozené a nemají-li býti proto zavrženy, a vizme, kterak by budoucně přírodověda vypadala."

Prosíme snaživého čtenáře, aby si tyto věty, k nimž netřeba dalšího výkladu, tak jsou jasné a průzračné, náležitě vštípil v paměť; poslouží výborně k ocenění pokusů, jež se po Newtonovi děly na „vysvětlení" gravitace.

Třetí pro poznání Newtonova mínění důležitý doklad jest jeden z dopisů Newtonových k Bentleyovi.*) Praví zde Newton následovně:

„První z Vašich (Bentleyových) čtyř tvrzení zdá se mi býti velmi jasným, předpokládaje, že berete pojem attrakce ve smyslu tak všeobecném, že jím vyrozumíváte každou sílu, jejíž působením se prostorně od sebe oddělená tělesa snaží, bez mechanického impulsu se sejíti."

„Poslední věta druhého tvrzení líbí se mi velice. Jest nepochopitelno, kterak může neoduševněná, surová hmota (inanimate, brute matter), bez prostřednictví něčeho, co samo není hmotné, na jiné těleso bez vzájemného styku působiti, jak by muselo býti, kdyby byla gravitace hmotě ve smyslu Epikurově v podstatě příslušná a inhaerentní. A to jest jedna příčina, pro kterou si přeju, abyste nepřipisoval mně náuku o tíži hmotě vrozené (innate gravity). Neboť že by byla gravitace hmotě vrozená, inhaerentní a podstatně příslušná, na ten spůsob, že by jedno těleso na druhé ze vzdálenosti skrze prázdný prostor působiti mohlo, bez prostřednictví něčeho jiného, jehož působením účinek a síla od jednoho tělesa k druhému se vede, jest pro mne tak velkou absurditou, že nemůže dle mého přesvědčení žádný člověk, jemuž lze ve věcech filosofických přiřknouti kompetentní soudnost, na něco takového připadnouti. Gravitace musí býti spůsobena nějakou činností, která stále působí v souhlase s určitými zákony; zdali však jest tato činnosť hmotná neb nehmotná (material or immaterial), to přenechal jsem rozvaze svých čtenářů."

Celkem souhlasí i toto místo úplně s výroky prvnějšími; klade se v něm však mnohem větší váha na přesvědčení Newtonovo, že musí míti gravitace ještě další příčinu. Zároveň dává Newton opět na srozuměnou, že on sám příčinu tu nenalezl, a ponechává volnost různým v ohledu tom náhledům, řídě se důsledně svým heslem: hypotheses

*) V. Fr. Zöllner, Wiss. Abhandlungen I. Bd. p. 21. — R. Bentley Works, (London 1838) Vol. III. — Věhlasný filolog a kritik R. Bentley obrátil se, hodlaje uveřejniti spis proti atheismu (A confutation of Atheism) s některými otázkami na Newtona; týž odpověděl celkem čtyřmi dopisy, jež Bentley otisknul co dodatek ve své knize.

non fingo. Výrok, v němž na nemožnost gravitace u hmoty „surové“ poukazuje, obsahuje bohužel tolik negací, že positivní výklad téhož výroku několikerým způsobem díti se může. A tak vykládají si Zöllner a Isenkrahe výrok ten způsobem téměř opáčným. Zöllner spatřuje v něm vysloveno mínění, že se vzájemné gravitační působení dá mysliti pouze u hmoty oduševněné, že jest tedy každá částice hmoty citem obdařenou bytostí, která k jiným rovněž citem obdařeným bytostem lne — dle zákona tíže. Naproti tomu hledá v ní Isenkrahe tvrzení o bezprostředním zasahání boží všemohoucnosti, umožňující vzájemné působení všech hmot. Oba zapomínají, že Newton výslovně odmítá od sebe jakékoli positivní tvrzení, „přenechávaje posouzení o tom rozvaze svých čtenářů“, a že se obmezuje pouze na to, popírati možnost gravitace v pouhé, mrtvé hmotě, bez přispění nějaké gravitaci sprostředkující činnosti. Místo to jest ostatně i tím nejasné, že se vůbec taková pouhá, surová hmota ve smyslu Epikurově předpokládá. Však by právě již ta vlastnost, kterou vyjadřujeme gravitací, z hmoty činila něco, co bychom nemohli zváti (v onom Epikurově smyslu) „pouhou, surovou hmotou“.

Že i sám Newton o to se pokoušel, aby nalezl příčinu gravitace, vysvítá z pojednání, které podal r. 1675 král. společnosti v Londýně, a jež má název: „Hypothesa k vysvětlení vlastností světla“. Mluví zde nejprve o ětheru všude rozšířeném, jenž má sloužiti k vysvětlení úkazů světla i tíže. Viditelné přitahování hmot ku zemi čili jejich tíže způsobuje se dle toho náhledu přiměřenými rozdíly v tlaku neviditelného pružného media.

Na tuto hypothesu (kterou uveřejnil, čehož nesmíme zapomenouti, 13 let před svými Principiemi) nekladl však Newton nikdy velkou váhu a tím méně cenil podobné pokusy, čím více jeho poznání zákonu světové gravitace se vytříbilo. V dopise k Halleyovi (r. 1686) praví vzhledem k oné hypothese: „Byl jsem k ní pobídnut, vida, že hlavy některých velkých virtuosů velice si zakládají na hypothesách, pročež jsem podal takovou, kterou jsem byl nakloněn považovati za pravděnejpodobnější, kdybych byl vůbec býval nucen nějakou hypothesu vytvořiti; proto budiž považována za pouhou domněnku, které nevěnuju velkou důvěru. Takové věci mají pro mne tak nepatrný půvab, že bych sotva byl kdy tolik papíru o nich popsal, kdyby mne k tomu nebylo přimělo Vaše vyzvání.“

Ze všech těchto výroků jde tuším, byť i některé věty úplně mezi sebou nesouhlasily, nepopíratelně na jevo to, co již shora bylo řečeno: že totiž Newton kladl hlavní váhu na poznání zákona všeobecné tíže, nepochybuje sice o tom, že zákon ten má ještě hlubší příčinu, přenechávaje však vyhledání této příčiny (ač-li jest vůbec možné) jiným; neboť pouhé domněnky nechtěl vydávati za nepopíratelné pravdy.

(Pokračování.)

Bouře života.

Román

od

Serváce Hellera.

(Pokračování.)

dyž byl Bestužev komnatu opustil, rozložila se Aprippina zase velitelsky na balsak a pohrávajíc vějířem usmívala se potutelně a s výrazem dokonalého uspokojení.

„Ten feuilleton nevykouří se mu tak brzo z hlavy!" Myslím, že spíše zapomene na všechna svá předsevzetí, než na ty parfumované rukavičky. Heleno Pavlovno, kdybys tak věděla, jaký podkop jsem ti učinila tvými rukavičkami! Chudinko, nemáš ani tušení, jak jsem té nevinné události využitkovala. Z žertovné náhody, která sotva na anekdotu stačila, tak pikantně jedovatý klep! Je přece jen dobře, když se zná člověk s nějakým žurnalistou — i světový žurnál slouží pak, třeba nevědomky, našim nejsoukroméjším pletkám."

Tak promluvila sama k sobě Agrippina Michajlovna a řeč její vyzněla v polohlasný zvonivý smích. Byla by snad v samomluvě pokračovala, ale v tom otevřely se dvéře a Lisetta vpouštěla do komnaty ohlášenou deputaci herců. Poselstvo toto tvořili tři nám již známí členové veselé společnosti z „Eremitáže": tenorista a charakterní herec Jegor Ivanovič Selivanov, jakožto vrchní režisér a ředitelův plnomocník, pak basista Pavel Granier a Melania Danilovna Čerbokasova, artistka bez určitého oboru, pro všechno, k čemu bylo potřebí silného hlasu a mohutné postavy.

„Jste mi vítáni, panové i vy, milá dámo!" promluvila s přívětivou grandezzou Agrippina a pokynula vstoupivším, aby blíže přistoupili a do křesel se usadili. Mezi tím pak, co herci jejího pokynu poslechnuvše křesla si rovnali, vzala Agrippina lorgnon a prohledla si spěšně celý trojlist.

Melania Danilovna byla oblečena v červený, hladce přiléhající šat z těžké hedbávné látky a s bílými krajkami, vlasy měla sčesané a spletené v umělou, smělou frizuru, do kteréž zpředu půlměsíček z falešných brillantů a se strany krvavě červená kamelie byly zapuštěny. Tvář její byla barvidly pečlivě a s nemalou dovedností nalíčena a také brvy měla Melania tak načerněné, že šedohnědé oči její z nich ostře vystupovaly a jako dva broušené onyxy se leskly. Na plných bílých ramenech měla zlaté spony antické formy a na rukách až k lokti sahající bílé rukavice. Byl to zjev zcela zvláštní: na toilettě promísen byl vkus křiklavou nechutností a v tělesném vzezření střídaly se půvab bujné a souměrné plnosti s jakousi raffinovanou sprostností. Agrippina se při pohledu na Melanii významně pro sebe usmála. — Selivanov neposkytl pátravému jejímu oku nic zvláštního: byl to na první pohled veselý, bystrohlavý bonvivant, jací se u každého i sebe menšího divadla

nalézají, poněkud přitloušťlý, hladce oholený, s těkavým jasně modrým okem a prořídlými světlými vlasy na malé kulaté hlavě. Agrippina změřila ho jen letmo a beze všeho účastenství. Za to spočinul zrak její pevně a s patrnou chutí na Granierovi, kterýž byl muž přiměřené výšky, svalnatých údů a přisnědlé pleti s velkým temným, do modra zářícím okem, slovem divadelní statura, že si pěknější ani není lze představit.

„Odpusťte, baronesso," promluvil poněkud strojeně Selivanov, když se byl do křesla posadil, „odpusťte, že osmělili jsme se vniknouti do vaší svatyně. Nebyli bychom se odvážili dáti se u vás ohlásiti, kdyby nám nebyl sám pan baron nařídil, abychom, nezastaneme-li ho doma, vaši spanilost o slyšení poprosili."

„Vím, pánové, vím, a očekávala jsem vás," odpověděla Agrippina, ležíc na pohovce tak, že hořejší část těla polou vzpřímena na vykrojeném opěradle spočívala. „Bratr uvědomil mne již o tom a já prosím nyní, abyste beze všech okolků se mnou porokovali."

„Jak tedy snad ráčíte vědět," pokračoval Selivanov, když byl Graniera a Čerbokasovu Agrippině představil, „nejde již vlastně o nic, než o sestavení repertoiru na všech osm večerů . . ."

„Myslíte opravdu," vpadla mu do řeči Agrippina, „že budete hrát u nás osmkrát? Mně zdá se, že bude tři, čtyr představení dosti a není ani potřebí na více se připravovat."

„Nesmím odmlouvat, vznešená baronesso," odvětil Selivanov, „ale nemohu také přisvědčit. Pan baron uzavřel s námi takovou smlouvu a nařídil opětovně, abychom se na osm představení v každém ohledu úplně připravili. Jak vznešené baronesse také asi známo bude, zadali jsme se panu baronovi pro Moskvu i venkovské villy na půl měsíce se závazkem, že budeme také jeho hosty. Jest tedy velice možná, že všech zamýšlených osm představení bude provedeno. Avšak, nechť se již stane tak či onak -- rozkaz páně baronův musí býti vykonán a já prosím co nejpokorněji, abyste, vznešená baronesso, svá přání ohledně repertoiru nám sdělila."

„Nemám žádného zvláštního přání, očekávajíc pouze vaše návrhy."

„Dovolím si tedy vznešené baronesse vysvětlit, jak si věc představuji. Bera za základ osm představení, myslím, že by bylo vzhledem k okolnostem nejpříhodnější, kdybychom repertoire rozvrhli takto: tři veselohry, jednu féerii, dvě tragédie nebo činohry a dvě operetty. Co ráčíte o tom soudit?"

„Souhlasím s vámi úplně. Rozvrh váš je bez odporu dobrý," odpovídala režisérovi Agrippina, „jde jen o to, jaké kusy volit a v jakém pořádku. Nepotřebuji vám v tom ohledu zajisté ani teprv připomínat, že záleží nejvíce na prvním slavnostním představení a co toho se týče, myslím, že není volba tak snadná."

„Račte odpustit, vznešená dámo," odmlouval Selivanov, „tu otázku jsem již šťastně rozřešil — ponejprv budeme hrát „Sen v noci svatojanské."

„Sen v noci . . .", zvolala s veselým úžasem Agrippina a propukla v nevázaný smích, jejž krajkovým šátkem marně udusiti se snažila.

„Račte odpustit, baronesso," zvolal všecek uražen Selivanov a povstal z křesla, „nezdá se mi nikterak, že bych byl nějakou hloupost pronesl. Jak si mám tedy vysvětlit . . . ?"

„Nevysvětlujte si nic, příteli," odpověděla, stále se ještě smějíc, Agrippina, „a posaďte se opět! Jak pak vám mohlo napadnout, chtět provésti takový kus vaším — byť i třeba výborným, přece — obmezeným a nečetným personálem na obmezeném jevišti soukromého domu!"

„Račte dovolit," pravil na to sebevědomě režisér, „mně výsměch váš, spanilá baronesso, neplatí; vina jest vaše, neboť jste mne nenechala domluvit. Kdyby to se bylo nestalo, byl bych ihned vysvětlil, že nechceme hrát úplnou Shakespearovou veselohru „Sen v noci svatojanské", nýbrž dle ní vzdělanou kouzelnou hru s hlavními toliko výjevy originalu a se zkrácenou také hudbou, slovem zvláštní, pro salonní divadlo zpracovanou slavnostní hru, kteráž malými silami s velikým effektem se dá provésti. Ostatně račte si jen připomenouti, že je vrcholem naší hry, jako v originálu, svatební průvod, při němž se plným orkestrem hraje ona jásavá, geniální a nesmrtelná Mendelssohnova skladba, kteráž známa jest pod jménem „Svatební pochod z noci svatojanské," skladba, která již prvním akordem svým a jeho duchaplným rozvedením v hudebním světě pravou revoluci způsobila, skladba, v níž opojného výrazu došla nejvyšší rozkoš šťastné lásky, skladba, v níž sama příroda jaksi triumfálně jásá nad šťastně dovršenou kulminací dvou životů, jež v plném rozkvětu svém v harmonickou jednotu splývají, aby dle věčných tvorstva zákonů doplnily pojem „člověka," jehož každé pohlaví o sobě jen polovici obsahuje . . ."

„Dosti, dosti toho!" zvolala polo žertovně a polo nevrle Agrippina, „vyť jste se dostal do jakési eroticko-hudebně-filosofické extase, kteráž s programem naší schůze nikterak nesouvisí. Avšak chápu vaše nadšení pro řečenou Mendelssohnovou hudbu a schvaluji úplně již volbu vaši pro slavnostní představení v den bratrova sňatku, předpokládajíc ovšem, že jest vaše — jak pravíte — pro malé jeviště vzdělané zpracování „Snu svatojanského", jakožto féerie o sobě pěkné a k slušnému provedení také dosti snadné. To jedno bychom tedy měli: „Sen v noci Svatojanské, féerie dle Shakespearovy veselohry téhož jména, se zkrácenou hudbou od Mendelssohna-Bartholdyho." Rozumí se, že postaráte se o dobrý a přiměřené silný orkestr — anebo ne; po divadle bude nejspíše ples a k tomu si obstaráme hudbu sami. Týž orkestr pak může hráti také při vašem představení. Nuže, co chystáte dále?"

„Pro druhé představení navrhuji Ostrovského tragédii „Vasilisa Melentěvna."

„Co vám to napadá!" kárala Selivanova Agrippina. „Tragédie nesmí tak brzy následovat. Aspoň tři první večery musejí být rozhodně veselé."

„Nuž tedy navrhuji pro druhý večer Ricciho rozkošnou malou komickou operu „Una avantura di Scarra Mucia," a kdyby se k té ještě něco žádalo, malinkou Offenbachiadu „Svatba při lucernách."

„Dobrá, dále!"

„Pro třetí večer mám připravenu nejlepší (po mém náhledu) veselohru, jaká kdy byla napsána: „Povídky královny Navarské“ od Skribe a Legouvé.“

„Myslím opět, že si příliš důvěřujete,“ usmála se Agrippina. „Veselohru tuto dovedou sotva na velkém carském divadle tak provésti, aby zcela uspokojila. Zvolte si něco lehčího.“

„Mohli bychom tedy sehrát veselohry „Schudlý šlechtic“ a „Manžel v bavlnce.“ Nelíbí se vám ta kombinace, baronesso?“

„Přijato!“ zvolala Agrippina a tím způsobem jednáno o zamýšlená představení dále, až konečně sestaven definitivně tento další pořádek her. Čtvrtý večer: „Vasilisa Melentěvna“ od Ostrovského; pátý večer: „Gore ot uma“, veselohra Gribojedova; šestý večer: „Baal“ drama od Pisemského a sedmý večer veselohry: „Při piketu“ a „U klavíru.“ O poslední večer strhla se malá potyčka. Melania Čerbokasova odporučovala místo navržené Selivanovem Offenbachovy operetty „La Pericola“ novou prý jakousi operettu „Nápoj lásky.“

Agrippina zasmála se tomu pohrdlivě a pravila:

„Prosím vás, slečno, již sám ten název „Nápoj lásky,“ kterýž je patrně také základní myšlenkou děje, uráží náš zdravý rozum. Kdož pak má poslouchat fantasie na takovýto nesmysl!“

„Odpusťte, vznešená baronesso,“ hájila svého návrhu Melanie, „v navržené operettě je hlavní věcí hudba a nikoliv ten „nápoj lásky.“ ačkoliv se děj skoro výhradně jím zabývá. Ostatně“ — dodala s jakýmsi zkušeně koketním úsměvem a plných ramen pokrčením — „nesoudí tak všichni lidé o nápoji lásky, jako vaše vznešenost; já sama na př. mohla bych leccos o takovémto elixiru vypravovat. Nejsou to ovšem žádné čarovné nápoje, ale účinkují.“

Agrippina, kteráž se při slovech Melanie Danilovny zpočátku pohrdlivě usmívala, pozvedla se pojednou a rozevřela široko oči, jako by jí byla nějaká zvláštní myšlenka mozkem projela. Nastala v hovoru krátká přestávka, po kteréž Agrippina, jakoby se byla v mysli na něčem ustálila, s úsměvem zase, ale již vlídněji promluvila:

„Vy tedy, slečno, máte ohledně nápoje lásky jakési zkušenosti? To mne překvapilo; myslelať jsem, že je nápoj lásky jen báchorková smyšlenka, a nyní slyším, že je to věc skutečná a nikoliv kouzelná. Snad znala jste aneb znáte dokonce ještě člověka, který takový elixir připravuje, hahaha!“

„Račíte se smát, baronesso — nedivím se tomu, ale ubezpečuji vás, že věc není tak k smíchu, jak se vám zdá. Znám Vlacha, který již drahná léta zde žije, kandity prodává a jakožto Amorův lučebník na požádání do milostných pletek zasáhá; ten umí připravovat rozličné druhy nápoje lásky, dle účelu a povahy milostného poměru, bezpečně účinkující, lahodné a neškodné, pokud aspoň já mohu posoudit. Ten mohl by vaší vznešenosti vypravovat celé kroniky; ostatně já sama, jak už řečeno, mám své zkušenosti.“

„To všechno mne zajímá,“ odpověděla Agrippina, „a pobavilo by mne velice, kdybyste mi chtěla některé tohoto způsobu historky vypravovat. Avšak později, neboť vidím, že jsou pánové tuto již netrpěliví. Ani jsem nepozorovala, jak jsme se od věci vzdálily —

sestavujeme repertoire a zabloudily jsme až do říše kouzelných nápojů! Nuž tedy nazpět! Avšak dříve přec ještě malou prosbu: nechtěla byste, slečno, po skončené poradě s pány, u mne ještě se pozdržet? Podráždila jste nad míru mou zvědavost — jsem žena — a byla bych vám povděčna, kdybyste mi některé ze svých nebo cizích zkušeností vypravovala, rozumí se: jen tak pro zábavu."

„Jsem vám zcela k službám, baronesso!"

„Děkuji!" uklonila se zlehka Agrippina a pokračovala: „Odpusťte, pánové, že jsme se tak od programu odchýlily. Zůstavili jsme nerozhodnutu otázku, čím řadu slavnostních našich her ukončit, zdali „Pericolou" anebo „Nápojem lásky"? Myslím, když slečna tak mne přesvědčila, abychom návrh její přijali a „Nápojem lásky" repertoire uzavřeli. Anebo odporujete dosud, pane režisére?"

„Neodporoval jsem ani dříve příliš opravdově," odpověděl s poklonou Selivanov, „a podrobuji se s největší ochotou vašemu rozhodnutí."

„Tím jest tedy předchozí porada skončena," prohlásila Agrippina jaksi obřadně a povstala s pohovky. „Co se týče zevnější úpravy her, doufám, že bude vkusná a přesná ve slohu i historické věrnosti; až budou kostymy, dekorace atd. připraveny, učiníme společnou všeho prohlídku, aby vše bylo bez vady a úhony. Den, kdy svatba slaviti se bude, oznámí vám bratr již co nejdříve. A nyní děkuji vám, pánové, že jste přišli a propouštím vás. Vy, slečno, budete tedy tak laskava a pozdržíte se, pravda-li?"

Melania Danilevna se uklonila a herci učinivše hluboké poklony odcházeli. Agrippina vrhla ještě sálavý pohled na statnou postavu odcházejícího Graniera, spustila se pak zase do rohu pohovky, pokynula Melanii, aby se vedle ní do křesla usadila a poklepávajíc vějířem o levou ruku promluvila:

„Je vám snad nápadno, slečno, že vás zde zdržuju za vyjeveným již účelem, abyste mi totiž něco bližšího pověděla o účincích tak zvaných nápojů lásky, jakož i spůsobu, jakým by se opatřiti daly — nedivte se tomu, věc je zcela prostá a nevinná: mám obzvláštní zálibu v tom, sestavovati známé mně dámy a pány a vůbec svobodné lidi do párků, jak by se dle mého vkusu a náhledu k sobě nejlépe hodili, a pokoušeti se pak také prakticky, zda-li by nebylo možné, ty lidičky tak spolu seznámiti a sblížiti, aby se do sebe zamilovali a pak i za sebe pojali. Zkrátka, můj sport je pytlačení v reviru Amorově a nemám větší radosti, jako když se mi podařilo spůsobiti dle své kombinace bláznovsky zamilovaný párek a dovésti jej jako loutky až do chrámu k slavnému věnčení. Mám už na svědomí několik, ale mohu se pochlubiti: šťastných manželských sňatků; avšak někdy se mi práce nikterak nedaří a mnohdy zrovna tam, kde bych si dobrého výsledku nejvíce přála. Tak na př. mám právě vyhlednuty dva párky, že si krásnějších není ani lze představit: lidi mladé a sličné, mající ducha a ušlechtilé mravy, ale nějak citem chladné, neboť nejsem s to je pro sebe rozehřát. A přece, jaký by to byl triumf, kdybych z nich udělala milující párky! Štěstí dvou rodin bych tím založila a sama příroda musila by ze mne míti radost, že jí tak znamenitě pomáhám. Před-

stavte si jen: on — třicítiletý kavalír, jakého si jen srdce může žádat, dobrák a nesmírný boháč, ona — dívka jako viola v stínu vyrostlá, líbezná, moudrá a docela chudá; druhý párek tvoří k onomu jakýsi protějšek: ona — mladá, rozkošná vdova s přívažkem půl millionu rublů, on — genialní umělec, který mimo trochu slávy nic nemá, co by svým majetkem nazývati mohl. Opakuji vám, že si nemohu krásnější a šťastnější kombinace ani představit, než tyto dva párky, a ony se mi nedaří. Zde, myslím, bylo by potřebí, dáti přírodě jakousi ostruhu a — pravím vám upřímně: na tyto dva, dosud jen v mé mysli sdružené párky jsem vzpomněla, když jste mne o skutečnosti neškodného nápoje lásky ujišťovala. Abych tyto čtyři lidi šťastnými učiniti mohla, přála bych si míti láhvičku nápoje, kterýž by jim oči a srdce otevřel. — Teď jsem vám příčinu svého snad poněkud nápadného jednání dostatečně, tuším, objasnila a vy mohla byste být tak laskava a povědět mi něco o účincích vám již povědomého elixiru a vůbec čeho bych k vyznačenému dobrému účelu mohla potřebovat."

Melania Danilevna Čerbokasova odkašlala si, jakoby chtěla, aby hlas její, který často do chraplava přeskakoval a při tom sprostě zněl, lahodnějšího zvuku nabyl, popotáhla si rukavičky a začala vykládat:

„S elixiry, vznešená baronesso, o nichž tuto řeč máme, seznámila jsem se v okolnostech, na kteréž nerada vzpomínám a kteréž vám při nejlepší vůli vypisovati nemohu. Také byla bych velice na rozpacích, kdybych jednotlivé příhody a příběhy do kapitoly té patřící vypravovati měla — něco takového lze vypravovat jen při pokročilé již a to značně pokročilé důvěrnosti. Obmezím se tedy na jakýsi věcný výklad. Nápojů lásky, pokud vím, jest několik druhů. Nejhrubší z nich, avšak v jisté praxi nejvíce užívaný, vzbuzuje lásku, kteréž říkáme „faustovská" a jest zase několikerý dle stupně síly a působnosti; nejsilnější elixir tohoto spůsobu má asi ten účinek, jako praví — vy odpustíte již klassickému citatu — Mefistofeles v Goethově „Faustu":

. . . „po nápoji tom schlípíš jako fena
a Helenou ti bude každá žena."

Proto říká se mu v hantýrce zasvěcených „Mefisto". Pak známe druh, který vzbuzuje zdravou, skutečnou, úplnou a trvalou lásku, platonickou i realní, a tomu se říká „Eros". Nápoj tento působí obmezeně a vyhovuje tudíž i v tom ohledu nejlépe potřebě lásky v občanském smyslu; totiž: dáme-li ho nějakou částku vypit muži, který zamilovati se má, ocítí se muž ten záhy v jakési extasi, v jakémsi opojení, a zamiluje se plnou silou svého srdce do ženy, kteráž nejsouc jeho starší, ve chvíli toho rozechvění jemu po boku se octne a do náruče klesne, ať si mu již nápoj sama byla podala, nebo někdo jiný. Avšak musí býti samotna při něm; neboť kdyby byla ještě jedna žena téhož stáří přítomna, mohlo by se snadno státi, že by pak láska jeho mezi těmi dvěmi ženami nerozhodně se kolísala. Jinak bude milovati jen tu jednu a všechny ostatní ženy stanou se mu lhostejnými — jak ráčíte vidět, liší se „Eros" velmi podstatně od „Mefista". Posléz užívá se také elixiru, který vzbuzuje výhradně toliko čistou, platonickou lásku, a nápoj ten podává se obyčejně jen zhýralcům, kteří pouhému rozkošnictví holdu-

jíce žádné lásky neznají a znáti nechtějí. Říká se mu „Plato“. Rozumí se ovšem samo sebou, že dle osobních povah a zvláštních přání v jednotlivých případech také smíšené nápoje se připravují t. j. že se k docílení jistých effektů mnohdy také jednoho elixiru do druhého přilévá. Avšak jest radno, aby se vždy před podáním nápoje lásky vyslechla rada znalce, kterýmž je ovšem sám výrobce. Toť asi vše, co vám, vznešená baronesso, o nápojích lásky věděti jest potřebí.“

Agrippina poslouchala napjatě a oči jí svítily.

„A což, nevíte slečno,“ otázala se herečky, jakoby byla nějaké nové záhadě na stopu přišla, „je-li také elixir, kterýž by týmž spůsobem účinkoval i na muže jinak již zamilovaného, to jest, kterýmž by si žena získati mohla plnou lásku muže, který dosud jinou vroucně miluje?“

„Ovšem že jest,“ odpověděla Melania, „a sice má prý ten účinek patřičně upravená smíšenina všech tří jmenovaných elixirů, kteréž se říká „Vexator“. V jakém poměru se tekutiny smísiti mají, rozhodují okolnosti.“

„Pravila jste prve, že nápoje tyto připravuje zde jakýsi Vlach — víte o něm aneb znáte ho dokonce?“

„Vím o něm a znám ho osobně. Jmenuje se Farrini a bydlí — ovšem daleko odsud, až v Lefortovské části. Bližší adressu mám doma zapsánu.“

„Slečno,“ promluvila s jakýmsi rozčilením, ale přec poněkud váhavě Agrippina, „zavděčila byste se mi velice... kdybyste... dojela k tomu Farrinimu... a opatřila mi od něho dvě láhvičky.“

„Mileráda se o to pokusím, baronesso,“ odpověděla schytrale Melania, „avšak nevím, zdali nápoj mně samotné vydá. A jaký druh byste poroučela?“

„Eros“, odpověděla se značným uzarděním Agrippina, „a... „Vexator.“ —

Melanie vidouc uzardělou a zrak klopící Agrippinu usmála se potutelně, ale potlačila rychle úsměv a pravila na oko lhostejně, jakoby neměla ani nejmenšího podezření:

„Dojedu, poroučíte-li, třeba ještě dnes k Farrinimu a učiním, co bude možné. Ohledně prvního nápoje nebude snad dělat žádných obtíží; ale k přípravě „Vexatoru“ bude každým spůsobem potřebí podrobného popisu všech tří osob, jejichž dosavadní poměr k sobě elixir změniti má. Ostatně bude snad nejlépe, když Farriniho vyhledám a dříve na vše se ho vyptám.“

„Učiňte tak, prosím. Avšak nepotřebuji snad teprv ani připomínat, že se vše musí díti v úplné tajnosti, jinak bych se do podobné pletky nikterak nespustila. Opakuji, že vám budu velmi povděčna.“

„Co se tajnosti týče,“ odtušila Melania, „ta rozumí se sama sebou; neboť vyrábění, prodávání, kupování i podávání takovýchto nápojů jest, nemýlím-li se, u nás zákonem zakázáno, a já byla bych, jakožto prostřednice v případě vyzrazení nejvíce trestána. Vás ochránily by váš rod, vaše bohatství a vaše známosti ve vysokých kruzích. Vidíte tudíž, že se vydám pro vás vlastně v nemalé nebezpečí; za to však vyžádám si navzájem také od vás, vznešená baronesso slib: kdybych vás někdy

o nějakou službičku požádala, kterouž byste nekonajíc nic neobvyklého snadně mně prokázati mohla, že prosbu mou neodmítnete."

„Slibuji vám, že co možného bude, také já pro vás učiním." Po těchto slovech přistoupila Agrippina k psacímu stolku svému a vyňavši z něho storublovou bankovku podala ji Melanii a pravila:

„Zde vezměte prozatím na výlohy, jež vám obstarání té záležitosti zajisté způsobí. Co příprava elixirů státi bude, mileráda napřed Farrinimu zaplatím.„

Melania zdráhala se nějakou chvilku bankovku přijati, ale pak se přece rozmyslila a zastrkujíc ji do tobolky prohodila:

„Dovolíte-li tedy, vznešená baronesso, dojedu ještě dnes do Lefortovské části k Farrinimu, pojednám s ním a zejtra mohla bych vám již podat určitou zprávu, zastanu-li ho totiž doma."

„Souhlasím," odtušila Agrippina hlasem poněkud nejistým; „poříditе-li, navštivte mne tedy zejtra mezi druhou a třetí hodinou."

„Vynasnažím se, abych se vám zavděčila," pravila Melania povstavši z křesla a odcházejíc ke dveřím přistoupila k oknu, jakoby letmo do zahrady nebo nádvoří podívati se chtěla. Ale sotva že byla z okna vyhledla, trhla sebou a zvolala polohlasně pro sebe:

„Co to, ona?!"

Agrippina, kteráž byla její překvapení zpozorovala, přikročila také rychle k oknu a tázala se:

„Co se vám stalo, lekla jste se něčeho?"

„Ah nikoliv," odvětila s nucenou lhostejností Melania; „ale kdybych směla prosit, vznešená baronesso: kdo jest ona dáma, jež právě ze zahrady odchází?"

Agrippina vyhledla ven a odpověděla s malým podivením:

„Ta? Toť moje švegruše, baronka Kostromská. Proč jste se s takovým účastenstvím na ni ptala? Znáte ji snad odněkud, anebo jste se s ní někde ve zvláštních okolnostech setkala?"

„Ne, nikoliv," odmlouvala jako v zamyšlení Melania, „mne jen podobnost trochu zmátla a připomněla mi zvláštní jednu událost z mého mládí. Avšak to by vás nebavilo. Dovolíte již, vznešená baronesso, abych odešla?"

Agrippina přisvědčila lehkým kývnutím a prohodivši obvyklé „Na shledanou" hleděla upjatě za odcházející, patrně rozpačitou herečkou.

„Za tím překvapením něco vězí!" zvolala, když se byly dvéře zavřely. „Ty dvě se patrně znají!"

* * *

Následujícího dne, když se již úplně bylo setmělo, mohlo být asi šest hodin z večera, letěly přes boulevardy směrem k Lefortovské části lehounké elegantní sáňky o jednom koni, skoro jen pro jednu osobu zařízené, a v nich seděla do velkého, svrchu černým aksamitem potaženého kožichu zabalená a medvědí přikrývkou zdola až po pás přikrytá dáma. Na hlavě měla hluboko vtlačenou bobrovou čepici a tvář zastřenou černým závojem. Sáňky byly najaté, neboť měly vzadu přibitou malou tabulku ze žlutého plechu, v němž vytlačeno bylo číslo jakési,

a jinou tabulku téže velikosti a téhož tvaru měl na krk zavěšenu a na zad přehozenu kočí. Bílý hřebec, k sáňkám těm připřažený, nesl se ušlechtile, jakoby z arabské krve pocházel, a cválal před nepatrným břemenem svým tak lehce a kvapně, že ho kočí stále zdržovati musil. I takovéto sáňky lze v Moskvě na ulicích najímati vedle nejbídnějších saní „selských“ s roztrhanými, jakýmsi ošumělým kobercem pokrytými polštáři a s malým, skoro medvědu podobným huňatým koněm, o nějž přespolní „mužík“ konce oprati roztlouci může, aby ho v poklusu udržel. Sedláci z okolních vesnic dělají totiž zimního času v Moskvě „izvoščiky“ — odtud ty neúhledné sáně a bídní koně vedle úhlednějších aneb i elegantních sáněk městských. Sáňky, ve kterýchž ona zastřená dáma směrem k Lefortovské části ujížděla, měly číslo 4537, z čehož vidno, jaké úžasné množství nájemných saní v Moskvě objíždí.

Mrzlo silně a hvězdy na obloze jasným svitem se jiskřily; měsíc nebyl ještě vystoupil a z temna nad městem rozloženého vystupovaly, příchozím v ústrety, mdlým pableskem pouličních svítilen slabě ozářené pozlacené báně kostelů, jakoby se ze tmy nořil lesklý obraz mlhový. Sáňky letěly po vlnitě ujezděné dráze jako albatros nad rozčeřenými vlnami moře, a než minuly tři čtvrtě hodiny, stanuly na určeném místě v široké sice, ale úplně tiché a jako sněhem zaváté poboční ulici před dřevěným jednopatrovým domem, na němž visela malá tabulka s vyzlaceným nápisem: „Giacomo Farrini. Conditore.“

Dáma odepjala rychle se strany medvědí přikrývku a vystoupila ze saní.

„Budu dlouho čekat, madame?“ tázal se uctivě kočí.

„Dokud nepřijdu!“ odtušila nevrle dáma, z jejíhož hlasu by každý známý byl poznal Agrippinu Michajlovnu.

Přistoupila k zavřeným domovním dveřím a zazvonila. V prvním patře otevřela se u jednoho okna okenice, pak špehýrka a tou prolezla jakási obstárlá hlava se strakatou čepicí — domácí pán díval se patrně, kdo to asi o vstup žádá. Spatřiv dole dámu, stáhl se rychle nazpět, uzavřel špehýrku i okenici a za malou chvíli otevíral již dole vlastnoručně dvéře.

„S kým mám tu čest?“ ptal se stanuv na prahu.

„Hraběnka Kozlovská.“

„Prosím, račte vstoupit. Čekal jsem vás. Ale dříve ještě pošlete pryč sáně; ať se kočí za půl hodiny vrátí. Avšak před domem ať ani potom nestojí, nýbrž ať objíždí zvolna celou ulicí.“

Agrippina dala kočímu rozkaz ve smyslu Vlachově a následovala pak tohoto po skřípavých a vrzavých schodech nahoru. Starý Vlach měl přes župan navlečený jakýsi opelichaný kožich a svítil Agrippině malou lucerničkou na nohy, aby neklopýtla.

(Pokračování.)

ROZHLEDY
v literatuře, umění a vědě.

Česká literatura.

Slavnostní otevření národního divadla dalo podnět k vydání několika spisů v upomínku na dojemný tento okamžik národního našeho života. V čele jich stojí skvostné dílo Ottovo „Dějiny národního divadla“, o němž jsme se v těchto listech již obšírněji zmínili; k němu druží se další dva spisy téhož nakladatelství a sice: Upomínka na slavnostní otevření národního divadla od Adolfa Srba a Almanah matice divadelní, uspořádaný J. V. Fričem a J. L. Turnovským.

První z děl posléz uvedených jest knížkou příruční, zahrnující v stručném ale obsažném vypravování vše, co táhne se k velkolepé budově národní; důkladný náčrt zajímavých dějin stavby i popis budovy samé a uměleckých skvostů, uložených v jejích síních. Ku konci připojen seznam herců divadla pražského, počínajíc rokem 1843 až na naše dny, a životopisy vynikajících českých umělců divadelních. Knížka Srbova má značnou cenu praktickou, která učiní ji milou i oblíbenou v kruzích navštěvovatelů velkého našeho divadla.

Druhý současně vydaný spis jest zároveň prvním literarním projevem Matice divadelní, jejíž čilé působení potkává se po krajích českých se stále rostoucím zdarem. Spis sám svědčí o ušlechtilých snahách mladistvého tohoto spolku: obsah knížky je zajímavý, uspořádání pečlivé. V čele setkáváme se tu se vzletnou básní úvodní J. V. Friče, nazvanou „V den slávy“, na to následuje „Kronika divadla v Čechách“, pilná to studie o počátcích a dalším rozvoji českého divadla, z péra záhy zesnulého J. J. Stankovského a částečně i z péra J. L. Turnovského, který studii Stankovského doplnil, jmenovitě v částech, jež jednají o nejnovějších dějinách divadla. Studie sama zaujímá valnou část knihy a vydána o sobě, byla by soustavnou monografií o jedné z nejdůležitějších stránek kulturních našich dějin, o níž až dosud toliko feuilletonisticky bylo pojednáváno. V almanahu „Matice divadelní“ nalezá se dále původní komedie Ant. K. Nového, nadepsaná „Žižka pod pantoflem“, svižná práce, svědčící o upřímné snaze autora, který působí v kruzích ochotnických, pro něž komedie ta také hlavně určena; dále zprávy o činnosti divadelních ochotníků v Čechách i na Moravě, obsahující stručné vypsání dějin jednotlivých divadel venkovských. Almanah zdoben jest zdařilou podobiznou mistra Bedřicha Smetany. Na konec připojeny dva proslovy k slavnostnímu představení ve prospěch Ústřední Matice Školské. Z nich vyniká krásným allegorickým obsahem a skvělou básnickou dikcí zvláště proslov Špindlerův. Druhý, kratší ač neméně nadšený pochází od Em. Züngla.

Hrady a zámky české. Popisuje August Sedláček; illustruje Karel Liebscher. Nákladem knihtiskárny Františka Šimáčka. Spolehlivým

měřítkem pokroku *našeho písemnictví* jest stále rostoucí obliba v objemných a nákladných *dílech literárních*, na jichž vydávání při trudných poměrech dřívějších *pomýšleti* lze nebylo i přes obecné přesvědčení, že písemnictví naše, má-li vybočiti z kolejí pouhých pokusů, bez děl podobných *obejíti* se nemůže.

Zvláště doba poslední dala původ četným nákladným i nádherným *podnikům* literarním, mezi nimiž zaujímá přední místo vypsání hradů *českých*, vypravené bohatě nakladatelstvím Šimáčkovým. Myšlenka, jež *tuto vtělena*, jest zvláště šťastna; soustřeďujeť se kolem šedých rozvalin *dávnověkých* našich hradů celé vznešené kouzlo naší minulosti; v obemšených zdech těch dřímá ještě celý báječný poklad Armidin, třeba jen dovedné ruky, aby vynesla na povrch zářivé ty skvosty, při jichž zahlednutí žasneme sami nad tím, jak jsme dosud bohati. Proto byla volba nakladatelova, jenž svěřil sepsání obsáhlého tohoto díla známému nadšenému badateli starých památek našich, Aug. Sedláčkovi, velice šťastna. Připojíme-li k tomu, že illustrator Karel Liebscher požívá v odborných kruzích jména velice chvalného, máme dostatečné záruky, že dílo, jehož první sešity již máme před rukama, bude v celku svém tak dokonalým, jak předmět jeho zasluhuje.

Popisy Sedláčkovy jsou velice důkladné, oplývajíce množstvím dějinného, starožitnického i místopisného materialu; obrázky Liebscherovy vynikají všemi půvaby moderní kresby i rytby. Spis dělí se v díly dle krajů, jež činí jednotlivý celek o sobě. Počátek učiněn s Chrudimskem, jemuž věnováno až dosud pět sešitů. *M.*

Ottova laciná knihovna národní. Redaktor Otokar Mokrý. Novým rokem zahájena čtvrtá řada této oblíbené sbírky, která již po leta plní věrně vytčený úkol, budíc v nejširších kruzích živý zájem pro ušlechtilé zjevy krásného písemnictví a mýtíc býlí cizopásné literatury i s krvavými jeho plody. Kdyby v tom jen spočíval význam této sbírky nejlacinějšího českého čtení, zasluhovala by proto již podpory všestranné; laciná knihovna národní pozoruhodna jest však ještě se stanoviska jiného, čistě literárního. Veškeré belletristické práce uveřejněné až dosud ve sbírce té mají až na nepatrné výjimky skutečnou cenu literární, ba mnohé z nich přičítají se právem ku předním zdobám krásného našeho písemnictví. V laciné knihovně národní setkali se až dosud všickni téměř současní pěstitelé povídky a románu českého a z plnozvukých jmen tvořících toto literární odvětví neschází skorem ani jediné.

Čtvrtá řada laciné knihovny národní počala původním historickým románem Václava Beneše Třebízského, zvaným Stadický král. Bohatě nadaný romancier zvolil tentokráte hrdinou svého románu zajímavou historickou postavu samozvaného selského krále z dob před zvolením Jiříka poděbradského, Václava z Hořešovic. Nakreslil ji věrně dle historických podání, připojiv ku krátkému přeludu fantastické vlády Stadického krále jemně sosnovaný romantický děj, otáčející se kolem dvou hlavních osob románu, bakaláře Česlava a krásné Květušky. Individualita Třebízského byla tolikráte již v nejjemnějších svých stránkách oceněna, že nezbývá než poukázati ku všeobecně sdílenému úsudku o pracích neobyčejně plodného autora. Podotýkáme jen, že také ve Stadickém králi setkáváme se s týmž nadšeným pochopením ducha doby,

do níž položen romantický děj, s týmiž typickými postavami, jaké vynášívá spisovatel na povrch ze zapadlých časů a s týmž epickým klidem, prostým všeho zbytečného odbočování i všech náhlých affektovaných skoků.

Za Stadickým králem následuje v Laciné knihovně národní román Jiráskův: Na dvoře vévodském, o němž jakož i o pracích ostatních v knihovně obsažených zmíníme se příště. *R.*

Kalendář českožidovský na rok 1881—1882, vydaný spolkem „českých akademiků — židů.“ V Praze. Redaktor JUDr. A. Stein. Cena 60 kr. I. ročník. První český kalendář židovský, sepsaný a vydaný uvědomělými českými židy, prodchnutý ušlechtilou snahou vlasteneckou — podniknutí takové zasluhuje plnou měrou chvály a podpory. Vedle části kalendářní obsahuje tento pečlivě sestavený a podobiznou básníka Siegfrieda Kappera ozdobený kalendářík v části zábavné následující pěkné a vlasteneckým duchem proniknuté práce: Životopisný nástin „Siegfried Kapper“ od Viléma Zirkla, veršovaný proslov od Josefa Penížka, článek „Židé v Čechách“ od JUDra. A. Steina, obrázek „Macesové svátky“ od Karla Fišera a novelku „Hoří“ od Josefa Penížka. Přejeme novému kalendáři tomu hojného zdaru na pouti po vlastech českých, by plnil krásný úkol vydavatelstvem jeho vytknutý: probouzení a tužení národního vědomí v kruzích českého židovstva! *S.*

Ebersův Egypt*). Každý překladatel smí ve zvláštní předmluvě pronésti své mínění o díle, v jehož tlumočení se uvázal a naznačiti tím i důvody, z nichž tak byl učinil; při tom nebývá mu nikdy bráněno, chvalořečiti autorovi dle dobrého zdání a přesvědčení svého. Proč nemělo by mu býti dovoleno, aby něco podobného napsal a uveřejnil ještě před vydáním překladu samotného, zejmena když original je dostatečně znám a tudíž kontrola úsudku docela snadná? Odhodlal jsem se tedy ku kroku poněkud neobyčejnému a obracím pozornost laskavých čtenářů „Květů“ k dílu, jehož české vydání co nevidět vycházeti počne překladem mým: k Ebersově Egyptu. Autor i kniha jeho mají ve světě vzdělaném již tak zvučné jméno, že zajisté postačí, upozorniti zde na ně slovy nejstručnějšími.

Nevýslovné kouzlo, jímž nás vábí každé názorné líčení vzdálených krajů a národů cizích nebo dávných věků minulých, zavdalo v poslední době podnět ke zvláštním podnikům literárním nad míru skvělým, pro nejširší kruhy vzdělaného a umění milovného obecenstva určeným. Illustrovaná díla cestopisná, národopisná, umělecko-historická nebo vůbec kulturně-dějepravná, ve všech téměř moderních jazycích vydávají se nyní v hojnosti a rozmanitosti překvapující. U všech vidíme tutéž hlavní tendenci, bez odporu chvalitebnou: těžiti pro obrázkovou část z oněch podivuhodných pokroků, jimiž se dřevorytectví během posledních několika desítiletí podařilo zvítěziti nade všemi ostatními způsoby illustrování v pravdě uměleckého. Okázalá díla směru právě naznačeného vedle skvostných vydání klassiků světové literatury jsou již nerozlučně

---

*) Předběžné oznámení nádherného obrázkového díla, které v českém překladu v nejbližší době vycházeti bude nákladem knihtiskárny Fr. Šimáčka.

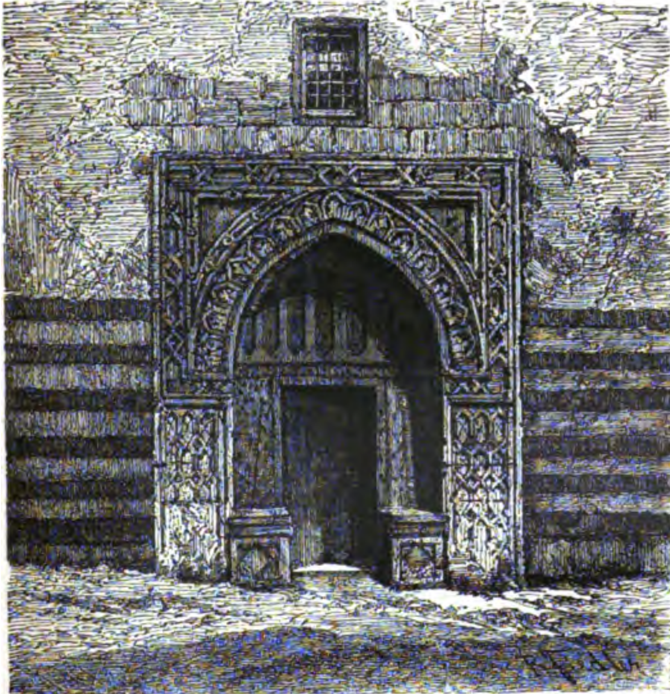
spojena s rozkvětem moderní xylografie. Tím stalo se arci nezřídka, že na prvním místě přihlíženo k obrázkům a teprve na druhém k textu, tak že tento již není oněmi illustrován, nýbrž naopak spíše sám je pouze illustrovati má, a při vší jinaké ceně své jakési příchuti mělkosti prost není. Výjimky jsou dosti vzácné a nade všechny snad vyniká právě Ebersův Egypt, netoliko utěšenou všestranností svou u porovnání s jinými vydáními podobnými, nýbrž i skutečnou vlastní výborností svou v každém směru.

Jest asi málo knih podobného druhu, jichž předmět byl by tak bohatý, rozmanitý a pestrý. V kraji, jenž půvaby jihu spojuje s hrůzami pouště, a úsilovnou prací starověkého obyvatelstva svého uměle jest učinén sídlem úrody kdysi ve přísloví vešlé, vystřídaly se průběhem velkolepé historie několika tisíciletí takořka všechny vážnější živly vzdělanosti evropské. Památky, jež nám zanechali staří Egypťané v hrobech, chrámech a pomnících, jakož i v písemnostech svých, jsou nejstaršími svědky vyšších duševních snah lidských vůbec a chovají v sobě nejeden zárodek toho, co se během časů stalo obecným majetkem všech moderních národů. Peršané zmocnili se vítěznou zbraní Egypta na kratší poměrně dobu, za to Řekové, kteří ode dávna pohlíželi se zvláštní úctou k němu jakožto ku kolébce veškerého vědění a umění, dovedli ji podmaniti také vzdělanosti své a způsobili tím zcela novou, zvláštní epochu kulturní na březích Nilu, a Římané podrobivše si zemi Faraonů, zase do nenasytného jícnu mody světovládného města přijali tolik živlů egyptských, jako vůbec orientalských, že tím skoro již ohrožena byla podstata a jádro antiky hellensko-římské. Také v první době křesťanské hrál Egypt vynikající úlohu, zejmena zůstala Alexandrie i na dále střediskem věd světských i posvátných. Konečně ovládnul muhammedanismus zemi tu a dodal jí opět zcela nové tvářnosti, vtiskl jí pečeť ducha arabského na celou řadu století. Každý z těchto různých živlů zanechal více méně mohutné stopy v zemi a v obyvatelstvu jejím, způsobil, abych užil výrazu z geologie často do jiných oborů přenášeného, svou zvláštní kulturní vrstvu, kterou pozdější náplavy a usedliny jen pokrýti, nikoliv pak zničiti mohly. Mravy a obyčeje orientalské, které v našich dnech ještě dodávají životu egyptskému oné pestrosti

Alexandrinka v průhledném bombyxovém obleku. (Ebrsův „Egypt".)

a poutavosti téměř báchorkovité, arci vážně ohroženy jsou mocným proudem evropské civilisace, který se do vlasti pyramid a sfing valí s úsilím neodolatelným. Ebers sám v předmluvě k „Egyptu" praví: „Všechny zvláštnosti orientu, jak velké, tak malé, ustupují a blednou čím dále tím více a hrozí jim nebezpečí, že během let nadobro zmizí. Dosud není žádná z nich setřena beze stopy, dosud nalezá oko umělcovo v městě i na vsi, v ulicích i v domech, pod širým nebem i pod stanem, mezi vznešenými, měšťany, sedláky a syny pouště, při slavnostech radostných i žalostných, při práci i prázdni obyvatelů údolí

Dvéře arabského domu. (Ebrsův „Egypt".)

nilského staré, pestré, malebné, poutavé formy zvláštní krásy, dosud zachovaly se v Egyptě velebné zbytky tří velkých dob uměleckých, staroegyptské, řecké a arabské; ze zvláštností však orientalního života zmizí mnoho půvabného dříve, než desítiletí, leccos snad i dříve, než pětiletí uplyne: všechno snad, než přijde nové století. Proto s radostí se podrobil pisatel těchto řádků, jenž orientalní Egypt zná a miluje, úloze, shrnouti všechno, cokoliv krásného a úctyhodného, co malebně účinného, co zvláštního a zajímavého jeví starý i nový Egypt, pro poučení a pro radost soudruhům naší doby i dnů příštích."

Z pyramid v Memfidě. (Ebrsův „Egypt„.)

Mělo-li o předmětu takovém jednáno býti důstojně, bylo k tomu patrně zapotřebí spisovatele vzácné mnohostrannosti. A Ebers podmínce té vyhovuje měrou dokonalou: jeť zároveň učencem i básníkem. Jakožto jeden z prvních žijících egyptologů, vůbec na slovo braný znalec Egypta každým směrem, podává to, co nám líčí, nejen z vlastního názoru, nýbrž i z vlastního přesvědčení, spočívajícího na nejdůkladnějším vědeckém bádání vlastním, a jakožto proslulý romanopisec jest více než obyčejným stylistou neb feuilletonistou, an netoliko bystrým okem všude nalézti, nýbrž pomocí slova fantasií okřídleného i čtenářům svým v plné svěžesti a dojemnosti sděliti umí, cokoliv jest opravdu poetického. Zevrubné a naveskrz věrné, při tom však zároveň lahodné a poutavé líčení života staroegyptského na základě a ve formě románu zná již i naše obecenstvo; ocenilоť náležitě jeho „Uardu“ a co nevidět pozná a zajisté také stejně ocení i jiný ještě Ebersův román podobného směru, „Dceru krále egyptského.“ „Egypt“ ukáže však, jak autor umí i se strany opáčné dospěti k témuž cíli: vycházeje s přísného stanoviska vědeckého a poučuje spůsobem rovněž tak důkladným, jako zábavným, přivádí čtenáře k poetickému požitku i z takových předmětů, jež zdají se mluviti výhradně jen k rozumu našemu.

Obrázková část Ebersova Egypta vyniká rozmanitostí svou netoliko co do věcí zobrazených, nýbrž i co do spůsobu tohoto zobrazení. Jako jsou zastoupeny skoro všechny slohy umělecké, tak nalezáme v illustracích těch i nejrůznější spůsoby kresby a dřevorytectví, tak že již z této příčiny dílu tomu přisouditi dlužno váženou cenu uměleckou. K tomu pak přichází i ta rozmanitost ještě, že nejproslulejší žijící umělci všech oborů a směrů, pokud Egyptu věnovali svou pozornost, karakteristickými výkony jsou zastoupeni, malíři historičtí, genristé, portretisté, krajináři i architekti. Mezi těmito nalezáme i dva krajany, F. Schmoranze a J. Machytku, kteří jak známo delším pobytem v Kahiře v službě předešlého místokrále stali se výtečnými specialisty v oboru umění arabského.

Avšak mimo značnou literární a uměleckou cenu „Egypta“ Ebersova, i jiný ještě důvod uvésti možno pro vydání české: Kniha ta svou všestranností nahrazuje nám dokonale celou řadu jiných specielních děl o starém, středověkém i moderním Egyptě jednajících, buď více poučných, buď více zábavných — a takový důvod v našich poměrech i při podnicích knihkupeckých, k jakési rozumné ekonomii poukazujících, věru nemálo váží. A mohuliž snad zakončiti, aniž bych naznačil i tu výhodu, kterou zdá se mi míti české vydání Ebersova „Egypta,“ jako vůbec každého podobného cizojazyčného díla na stejné výši stojícího, pro vlastní naše snahy literární a umělecké? Obecenstvo zvýší svoje požadavky v obou směrech a bude tím blahodárně poháněti i naše spisovatele, umělce a nakladatele k napnutí všech sil svých. A o nějakém skutečném povznesení a zvelebení poměrů literárních a uměleckých nemůže býti řeči, není-li stále rostoucí touha po něčem lepším, dokonalejším společná i obecenstvu, i silám produkujícím.

O. Hostinský.

Nalezení Mojžíše. (Ebrsův „Egypt“.)

Nová dramata ruská.

II.

(D. V. Averkijeva „Sidorkino dělo." — Palmovi „Gospoda izbirateli." — A. Lavrova „Odnim grěchom bolěje." — V. Alexandrova „Dělo Plejanovo. — Kn. Sumbatova dramatické pokusy.)

Dramatická slovesnost ruská, o jejíž rozkvět před stoletím carevna Kateřina s tak neobyčejnou vřelostí se zasazovala sama spisováním dramat dobrým příkladem předcházejíc, dochází rok od roku více pěstitelů. Ačkoliv nedosáhla dosud vývoje, jenž by nazván býti mohl jejím rozkvětem, přece vyrůstajíc na půdě ryze domácí a ubírajíc se směrem pravdy životní spěje k rozkvětu dramaturgie celou svou bytností vskutku ruské. Vedle Ostrovského, Solovjeva a Nevešina vystoupila v minulé saisoně celá řada spisovatelů s výtvory dramatickými, jež provozovány byly na jevištích ruských. Snad bylo by jich ještě více, kdyby náhlá smrt cara Alexandra II. nebyla tak neočekávaně zkrátila saisonu letošní.

Již na počátku minulé saisony, v listopadu 1880, ocitlo se na jevišti Alexandrovského divadla v Petrohradě nové čtyřaktové drama D. V. Averkijeva: „Sidorkino dělo" (Sidorkův t. j. Isidorův skutek.) Averkijev má zálibu v látkách z dob ruské minulosti, jež obírá si nejen k tragediím, alebrž i k veselohrám. Jeho „Frol Skobějev", jenž setkal se s tak velkým úspěchem na všech jevištích ruských, jest jakoby předchůdce „Sidorkina děla". V obou těch dramatech líčí působivě život a zvyky staroruského bojarstva, obě jsou veselohry, jen že „Frol Skobějev," přesnější a dramatičtější co do pojmutí a provedení, vyniká nad „Sidorkino dělo", jež jest více řadou veselých výjevů a mistrně líčených obrazů z ruského bojarského života za cara Feodora Alexějeviče. Stručný obsah děje jest tento: Bohatý bojar, zarytý šlechtic Martjuchin chce stůj co stůj dosíci příbuzenstva s carským stolníkem a příbuzným carevny Měšeckým pomocí sňatku své jediné dcery Alžběty s jeho synem Pavljukem k tomu cíli, aby takto nabyl vlivu u dvora a zmařil přednost jakéhos knížete Lykova, kterýž po spálení místních knih vynášel se předností a stářím svého rodu před Martjuchinem. Měšeckij nenamítá nic proti tomu a určuje „smotriny" t. j. ohledy nevěsty. Pavljuk jest v zoufalství, že se bude snad musit oženit s dívkou, již ani neviděl a kteráž mu bude snad protivna. Pomocí přispěje mu tu přítel Sidorka, vzdálený příbuzný Martjuchina, jenž žije v domě jeho co synovec. Sidorka jest mladík pověstný svými kousky; co kde se sběhlo čtveráckého, vše padalo na jeho vrub a nazváno prostě „skutkem Sidorkovým". Týž Sidorka zařídí Pavljukovi, aby setkati se mohl s Alžbětou v moskevském statku její báby, stařenky pozbyvší již paměti a zamilované do své jediné vnučky. Chytrák představí Pavljuka Alžbětině bábě jakožto bratrance její vnučky tak obratně, že sama Alžběta věří Sidorkovi a nazývá svého ženicha „bratrem". Avšak sám Pavljuk se prozrazuje okouzlen sličností dívky, jíž vyjeví, že není její bratranec, ale milenec. Dívka zaražena, že vetřelého cizince políbila co bratrance, málem byla by na něho svolala domácí čeládku. Když družka její Nastasja, neť Martjuchinova, jež vyslechla vyznání Pavljukovo, chce vy-

jevit bábě, co byl Sidorka způsobil, ujme se Alžběta svého ženicha a s pomocí Sidorkovou urovná věc tak, že Pavljuk bez úrazu může opustit statek se svým pomocníkem, jenž dříve se byl usmířil s Nastasjí. Výsledek tajného shledání uspokojil všechny: Pavljuk zamiloval se do Alžběty a Alžběta byla nadšena pro Pavljuka; Nastasja pak zaslíbila se Sidorkovi. Ještě však naskytá se překážka. Měšeckij jest přítelem tělnatosti u ženštin a chce, aby příští nevěsta a jemu „bohem daná" dcera byla co možná nejtlustší. Alžběta jest však štíhlá a útlá a není pochybnosti, že otci Pavljukovu nebude dle vkusu. Martjuchin ví si rady a ustanoví, aby na ohledech tlustá Nastasja představovala nevěstu a Alžběta šla teprve do chrámu. Sidorka pomáhá tu a zpraví o tom Pavljuka. Ohledy vypadnou šťastně a Měšeckij jest zcela spokojen s nevěstou pro syna. Po svatbě však propukne bouře, Měšeckij seznav klam nechce vidět „bohem danou" dceru a naléhá, aby sňatek byl neplatný, poněvadž nevěsta jeho syna není jak náleží tělnatá. Dívka odebéře se však k rozhorlenému Měšeckému a překoná ho svou ochotou a vnadou. Poslední výjev jest svatební hod bojarský, při němž Martjuchin obmysliv hojně Sidorku a Nastasji prohlašuje své svolení k jich sňatku.

Palm, jehož dramata „Starý pán" a „Náš přítel Nekluževˮ stále udržují se na jevišti, vystoupil v prosinci na Alexandrovském divadle v Petrohradě s novinkou „Gospoda izbirateli" (Páni voličové). Chvalně již známý spisovatel předvádí nám v novém dramatu společnost městskou, jež veřejnou moc má ve svých rukou a provádí ji bezohledně ve prospěch svých zájmů s různými oněmi frazemi o shovívavosti, snášelivosti, liberálnosti, pod nimiž skrývá se prodejnost, úplatnost a vyděračství. Hlavou v městě tom jest Radejev. Ač poměry jeho nebyly skvělé a nalezal se takřka v úpadku, hrál si vždy na vznešeného a zámožného — poněvadž již nebožka jeho matka tak činila. Radejev svedl dívku a pojal ji za manželku, ne snad že by se byl chtěl vyhnouti souboji s prudkým jejím bratrem, jenž v poslední válce se vyznamenal — nýbrž proto, že byl gentleman, ačkoliv schovanka poddůstojníkova nebyla pro něho vhodná partie. Byl zvolen za hlavu města, ač neměl ani pojem o záležitostech a povinnostech, jež mu tím nastávají. Přijal hodnost tu ne k vůli platu, nýbrž k vůli cti, aby ve službě vlasti prospěl svým spoluobčanům. Tak mluví před světem, v nitru svém jest však přesvědčen o své nespůsobilosti. Radejev není však muž špatný, ale jen slabý. On by rád konal věrně a poctivě své povinnosti a pociťuje, že vlastně není než hříčka v rukou těch, kteří hlavou města ho učinili. Se všemi vrstvami společnosti octne se v konfliktu. Jedni ho nenávidí, že žádné soukromé zájmy nechce stotožnit se zájmy městskými; jiní proto, že ho činí odpovědným za usnešení městského zastupitelstva; ještě jiní proto, že v něm proti všemu očekávání shledávají zpátečníka, t. j. člověka, který pod zástěrkou liberalismu nechce šidit. Radejev, muž slabé povahy, jenž se kolísá mezi šlechetností a poddejností, mezi svědomitostí a nesvědomitostí, chce vzdorovat společnosti, jejíž jest stvůrou. Konec jest jasný: zlomí moc jeho co slabou třtinu a odstrčí ho co zbytečnou veteš. Děj ten protkán jest milostným pletkem, jenž tvoří červenou nit intriky a temnou stránku dramatu. Pěkným dramatickým typem vedle Radejeva jest jeho choť. Paní Radejeva pociťuje,

že jest sklamána a opuštěna, ona však překonává vnitřní svou trpkost; nikdo mimo ni nemá zvěděti, jak jest s jejím manželem. I ona přetvařuje se a klame svět. Avšak když klam její se poznává, když vyjeví se jí politování, které hrdé její nitro pobouří, tu vrhá se, jak smyslu zbavena, smrti v náruč: v lehkém plesovém oděvu, s obnaženými rameny a prsy, vyběhne ze salonu a běží v kruté mrazivé noci domů. Bez hluku a lomení rukou opouští společnost, jen z vytřeštěného oka a chvějícího se hlasu jsou patrné její pohnutí a zoufalost. Drama Palmovo provozováno s úspěchem i v Moskvě.

V prosinci vystoupil na Alexandrovském jevišti petrohradském nový spisovatel dramatický A. Lavrov se svými prvotinami, čtyřaktovou tragedií: „Odnim grěchom boléje“, jež udržely se pak na jevišti Malého divadla. Pojmutí i provedení svědčí, že v dramatu tom byl mu Ostrovskij vzorem. Temnými barvami líčí tu temné typy společnosti. Chudý kancelářský úřadník Ručkin byl poslán od představenstva pro peníze k pokladně. Vraceje se setkal se s přítelem, s nímž zašel do hostince, kdež se spil. Když se probral z opojení, seznal, že peníze, jež měl přinésti, jsou ty tam. V zoufalství odhodlal se jít prosit bohatého továrníka Kruglova o pomoc, za půjčku čtyř tisíc rublů. Kruglov slíbil pomoci mu z bídy, avšak pod dvěma podmínkami: předně, že mu upíše směnku na deset tisíc rublů a za druhé, že přijme hodnost dozorce v jedné z jeho dobře pojištěných továren, kterouž pak zapálí. Nevěda co počíti, Ručkin souhlasil. Přijal výnosné místo dozorce továrny a továrna vskutku shořela. Na půdě shořel i starý hlídač, jenž k podnětu Kruglova byl tam nahodile zavřen; Kruglov zbavil se tak člověka, kterýž by byl mohl udat, že ho chtěl svésti ku žhářství. Ručkin oznámil dle úmluvy, že oheň vzešel jeho nepozorností. Nicméně upadl v podezření, že učinil tak z nenávisti k továrníku a byl vzat do vazby. Kruglov zaručil se však za domnělého vinníka u soudu, tak že byl propuštěn. Kruglovu zjednalo to pověst velkomyslného a šlechetného muže a zároveň odvislého otroka, jehož v domě dle libosti mohl užívat za nástroj. Vše to svěřuje Ručkin v prvním jednání své žasnoucí dceři Lenočce, již miluje mladistvý syn Kruglova, Semen Sergějič, o kterou však uchází se starý Chaljuzov, jenž ve službě Kruglova získal značné jmění. Lenočka, čestná a pracovitá dívka, odmítá Chaljuzova co nápadníka, jenž se jí nelíbí. Chaljuzov pomýšlí na mstu a především, kterak by ji na vždy odloučil od mladého Kruglova, kterýž k vůli ní zamítl „velmi výhodný“ sňatek. K tomu cíli navede Kruglova, aby povolal k sobě Lenočku, nabídl jí odstupné, upustí-li od jeho syna a když odmítne, aby zdánlivě svolil k jejímu sňatku, konečně však uvalil na ni podezření z krádeže peněz. Vše to bylo chytře zosnováno a Lenočka úmyslně ponechána v pokoji Kruglova chvíli o samotě. Chaljuzov navštívil zatím Lenočku a nepozorovaně podstrčil tobolku s penězi pod její podušku. Krátce potom provedl Chaljuzov policejní prohlídku v bytu Ručkina a uvedl Lenočku v hanobící podezření zločinu. Kruglov dosáhl tím, čeho chtěl, syn jeho zaražen nad tím, upustil od Lenočky, již miloval a kteráž i jeho milovala. Chaljuzov dosáhl též svého cíle. Nevidouc odnikud spásy a nemohouc snésti potupu, jež se jí stala, uchopila se Lenočka revolveru a učinila konec svému životu, aby, byť i nevinně

podezřívána, přestala „raději na jednom hříchu," než aby, jako její otec, byla bývala snad nevinně svedena k celé řadě jiných. Odtud i název dramatu: „Raději jedním hříchem." Starý Ručkin v zoufalství obviňuje Kruglova a Chaljuzova ze žhářství a utracení života lidského, vydávaje se spolu s nimi v ruce spravedlnosti.

Čtyřaktové drama V. Alexandrova, „Dělo Plejanovo", jež na počátku minulé saisony rovněž v Alexandrovském divadle bylo provozováno, jest Sardou-ův „Ferréol" v ruském rouše a na ruské půdě. Darskij, ohnivý, náruživý mladík, zamiluje se do paní Averiny, u níž horoucnost jeho neostane bez dojmu. V domnění, že ho miluje, svěří se se vším svému příteli Plejanovu, kterýž vida jeho výstřednost radí mu, aby paní odvedl. Darskij se rozhodne, že v noci ji navštíví, aby ji přiměl k souhlasu. Plejanov jest dole na stráži. Averina však se vzpamatuje a vypudí mladíka s hanbou ze svého obydlí. Darskij i Plejanov, jenž v chvatu ztratil zde pouzdro na doutníky, prchnou. Darskij odjede do ciziny vyléčit se z nešťastné své lásky. Plejanov jest krátce potom zatčen — pro vraždu. Téže noci, co Darskij se vkradl do bytu Averiny, zavražděn byl bohatý strýc Plejanova a všechny okolnosti svědčily proti Plejanovu, zejmena stalo se mu osudným ztracené pouzdro. Za takových okolností přiblížil se už den přelíčení. Plejanov nechce uvésti Averinu v podezření, že měla noční schůzku. Averina odhodlána vyjeviti vše svému manželu vyčkává stále ještě příznivý obrat, aby nezkazila mu štěstí rodinné a Darskij, jenž na kvap se navrátil, činí všemožné pokusy, aby spasil svého přítele, jedině nemůže se odhodlat, aby objasnil celou věc manželu Averiny. Mistrně líčen jest výjev v soudní síni, kdež také rozuzlí se vše vzájemným objasněním k šťastnému konci. Alexandrov líčí zde ctižádostivého a ve všem důkaz viny shledávajícího prokuratora, Němce Michelsona, jenž v odsouzení obžalovaného shledává podnět ku svému povýšení; zvědavou tchýni, kteráž soud pokládá za zajímavé divadlo; proslulého advokáta, jenž se svým klientem ani se neumluví, aby osudný dojem, že hájiti má vinníka, nebyl na újmu jeho řečnickým obratům; emancipovanou dámu, kteráž s kyticí tlačí se v popředí, aby jmenem stejně smýšlejícího kroužku odměnila jí krásořečnictví advokátovo. S neobyčejnou mistrností líčeni jsou i porotci; jeden, jenž vzdává se svých občanských povinností, poněvadž mu nastaly žně; druhý, zdánlivě neotesaný, jenž osvědčuje tak pádnou logiku a jeví tak jasný, praktický smysl, že poráží všechny vysoce učené fráse vzácných pánů; Otrubanov, dobrosrdečný hospodář, jenž jest pln soucitu s obžalovaným; prohnaný Kulagin, jenž dle svého soudí o vině. Vše to jsou typy ryze ruské. Drama Alexandrovo setkalo se s neobyčejným úspěchem v Moskvě i Petrohradě.

Jako Lavrov, vystoupil v minulé saisoně poprvé s dvěma dramaty kníže Sambutov. Pětiaktové jeho drama „Doč věka" (dcera století), provozováno bylo v lednu a druhé, čtyřaktovou veselohru „Gromo otvol" obral sobě ku příjmu v klubovním divadle přátel divadelního umění známý svou režiserskou činností, zakladatel klubovních divadel, Strekalov. Jedno ani druhé nedodělalo se však zvláštního úspěchu.

J. J. T.

Rozmanitosti.

Průplav Korinthskou převlakou.

Nebude dlouho trvat a jako mluvíme o průplavu Suezském, budeme mluvit i o průplavu Korinthském. Velkolepý podnik, o jehož provedení podepsána byla dne 30. května t. r. v Athénách smlouva mezi vládou řeckou s jedné a inženýrem Lessepsem, proslulým stavbou průplavu Suezského a podnikem průplavu Panamského, a generálem Türrem s druhé strany, není myšlenkou novou, nýbrž jako průplav Suezský myšlenkou, kterou zanášel se již dávný starověk a o jejíž uskutečnění se též, ovšem marně, pokoušel. Lessepsovi, jenž spojil moře Středozemní s mořem Červeným a nyní pracuje na spojení oceánu Atlantského s oceánem Tichým, dostalo se cti spojiti i záliv Korinthský se zálivem Aiginským a zkrátit i usnadnit spojení mezi mořem Jaderským a Egejským.

Dle svědectví Diogena Laertia hodlal již Periandros, tyran Korinthský, r. 625 před Kristem prokopati široký průplav úzkým pruhem země, jenž spojuje pevninu řeckou s ostrovem Pelopovym, chtěje tím dosíci nejen pohodlné vodní cesty, ale i ochrany proti vpádům barbarským od severu. Dle svědectví Strabonova hodlal pak záměr ten provésti Demetrios Poliorketes, avšak geometrové jeho vyslovili se proti provedení udávajíce, že moře v Korinthském zálivu jest o mnoho vyšší než v Saronském (Aiginském) a že by přívalem moře do Saronského zálivu zatopena a zničena byla Aigina s okolními ostrovy. Cassius Dio, Suetonius a Plutarchos udávají, že týž úkol svěřil Julius Caesar geometrovi Anienovi a dle Suetonia vyslal císař Caligula centuriona do Korinthu, aby proskoumal tam půdu a počal přípravné práce k prokopání průplavu. První, který přese všechny překážky půdy, přese všechna zlá znamení a výstrahy pověrčivosti lidu provésti chtěl vůli svou a s důrazem ujal se práce, byl císař Nero. On sám první zarazil rýč do země a zahájil práce na průplavu, k nimž povolal 6000 židovských otroků a davy trestanců. Povstání v Gallii, jež vyvolal Julius Vindex, obrátilo však pozornosť Neronovu jinam, tak že velký podnik jeho přišel v nivec. Později chtěl dokončiti dílo Herodes Atticus, dobrodinec Attiky, avšak dle Filostrata co pouhý soukromník obával se podniku, jenž císaři se nezdařil. Prostému lidu zdál se podnik podobný rouháním se bohům a protivením se tvůrčí jich moci. Avšak i vzdělanci, jako Tacitus a Plinius, pokládali podnik ten za nemožnost a věc proti přírodě.

Z prací za Nerona započatých zachovaly se patrné stopy. Budování průplavu započalo s obou stran Isthmu, nejvíce však pokročilo na straně západní nad Korinthem. Jest tam značný kus průplavu v šíři dvaceti metrů prokopán v slepencových skalách, hlavní to hornině převlaky. Spodní část dospěla téměř ku hladině mořské, stěny po stranách jsou kolmé a hladce vytesané. V jižní stěně vytesány jsou stupně a na hoře nalezá se vykopaná půda ve velkých hromadách. Započaté práce jsou na hoře ještě as na 800 metrů patrny, jest tam však odházena a vykopána pouze svrchní, lehčí vrstva. Dlouhými věky jest vše to porušeno a hustým křovím a bodláčím porostlé.

Náhradu za průplav Isthmem měl starověk v diolku k přesmykování lodí a v ochranné hradební zdi, tak zvaném hexamiliu, jež chrániti mělo Peloponnes proti vpádům z pevniny. Diolkos (od διά a ἕλκω, vleku) byla velká hladká dráha, po které menší lodi na válcových přístrojích od jednoho břehu k druhému se vláčely. Na diolku Korinthském byla v starověku doprava velmi čilá a poplatky z této dráhy velmi výnosné. Dráha ta sloužila i k účelům válečným. Tak jest známo, že Filip Macedonský rozdělil své loďstvo v Saronském zálivu a jednu část sestávající z větších lodí poslal kolem Peloponnesu, druhou část sestávající z menších lodí dopravil do Korinthského zálivu po diolku. Oktavián po bitvě u Aktia použil dráhy té, aby s loďstvem svým rychleji dostal se do Asie. Co do technického zařízení byl diolkos předchůdce soustavy přesmykacích drah pro velké lodi, jež nedávno v Americe byla vynalezena a kteráž razí si již i cestu do Evropy.

Z hradební zdi, jež místo průplavu zbudována byla na Isthmu k ochraně Peloponnesu, zachovaly se podnes mohutné zříceniny, jež prostupují Isthmos v rozsahu 7 kilometrů. Ze zřícenin vyčnívají pevné zdi věžní neb aspoň rozeznati možno jich nerozborné základy a spodní stavby a jeví se tu podnes soustavné zařízení cisteren. Toto hexamilion starých Hellenů bylo v pozdějších věcích častěji obnovováno. Tak za Valeriana v III. a za Justiniana v VI. století po Kristu. Za Byzantinců byly hradby ty od Michala Palaiologa r. 1415 opraveny a rozšířeny a za vlády Benátčanů byly dvakráte obnoveny, když Turci je pobořili. V míru Karlovickém z r. 1699, kterým Benátčané na krátko nabyli Peloponnesu, byly tyto „zbytky starých hradeb" vytknuty za hranici mezi držením tureckým a benátským.

V novověku uvedena myšlénka prokopati Isthmos poprvé před 40 lety v Athénách na denní pořádek, vyhotoveny i plány a rozpočty, leč k provedení nedošlo. V skutek uvedena bude teprve nyní. Snadným podnik ten ovšem nebude. Hlavní obtíž spočívá v povaze horniny převlaky Korinthské, jíž tvoří slepenec sestávající ze štěrkoviny spojené vápenitě jílovitou hmotou. Trhání skal těch bude as velmi nesnadné, ne-li úplně nemožné, pro mnohé skuliny, do nichž vnikati mohou výbušné plyny, čímž síla výbuchu se oslabuje neb úplně maří. Rovněž lze předpokládati, že i ve větší vzdálenosti od moře přijde se v rovině hladiny mořské na množství vody, jež horninou tou snadno může prostupovati. Nebudou-li původní plány změněny, obnášeti bude průplav Isthmem $6^1/_2$ kilometrů délky, s šířkou hladiny 42 metrů a hloubkou $6^1/_2$ metrovou. Od západu k východu směrem diolku starých Hellenů stoupá půda s 2 metrů na 6 a na kratší prostoře až na 10 m. Výsledky veškerých proskumů Isthmu předloženy budou zeměpisnému sjezdu, jenž sestoupí se nyní v Benátkách, potom teprve stanou se platná usnešení. Plány musejí být dle zákona r. 1869 v té příčině přijatého předloženy řecké vládě do devíti měsíců po udělení stavební koncesse, stavba musí započíti do osmnácti měsíců od téže lhůty a do šesti roků býti provedena, leč by nějakými kromobyčejnými živelními nehodami byla zdržena. Privilegium určeno jest na dobu 99 roků, po kteréž připadne průplav státu za náhradu 5 milionů fr. Řecké lodi válečné a veškeré lodi pod

řeckou vlajkou pod třemi tůnami nákladu mají být sproštěny všech poplatků za plavbu průplavom.

Zřízením průplavu kynou jak plavbě světové tak místní řecké nemalé výhody. Velkou výhodou jak pro parníky tak zejmena pro lodi plachetní bude, že budou moci vyhnouti se nebezpečné plavbě kolem Peloponnesu, zejména kolem mysů Matapanu (Tainaru) a Maley a kolem ostrova Kythery. Mys Malea byl zlověstný již v starověku plavcům, jižto pluli od Pireu, Argolidy a Kyklad k zálivu Lakonskému. Zde nalezá se množství nebezpečných úskalí, zde stýká se dvoje proudění mořské a větry obrací se někdy skokem. Neméně nebezpečné jest pobřeží od mysu Matapanu, zejmena k Messenskému zálivu se táhnoucí, pro svou příkrou sráznost, tak že tone-li zde loď, nelze pomýšleti ani na zachránění prostého života u strmých skal, do nichž stále prudký příboj bije. Plavba parníků od západu směrem k Malé Asii a od Černého moře plovoucích zkrátila by se mimo to průplavem na Isthmu o 12—20 hodin a plavba plachetních lodí o mnoho dní.

Větší ještě výhodou bude průplav ten pro plavbu místní a poslouží především rozkvětu Korinthu a Athén. Cestující do Athén, kteří nechtějí plouti kolem celého Peloponnesu — a těch jest většina — plují zálivem Korinthským (čili Lepantským neb i mořem Alkyonským či Krisským nazvaným) k osadě Lutraki zvané, severně od starobylého přístavu Korinthského, jehož pobřeží zřejmě ještě ze zanešené zátoky vystupují. Směrem tím pohybuje se i veškeren obchod, tak že jest to i hlavní cesta obchodní. Vanou-li východní neb západní větry, jež v zálivu Korinthském, obstoupeném k severu srázným horstvem Pindu, Parnassu a Helikonu a k jihu Achajským, rozvinují se v plné síle, jest přistání nezřídka s nebezpečím spojeno. Když po mnohých obtížích vše jest složeno a cestující přesedli na vozy a dostavníky, jede se po Isthmu až ku Kalamace (Schoinon starých) na pobřeží Saronského zálivu, kdež vše znovu vstoupá a nakládá se na parníky do Athén určené. Místo všech těch nesnází a nebezpečí má v nedaleké budoucnosti z Korinthského zálivu klidně vplouti loď do průplavu převlakou Korinthskou a bez obtíží a zdržení Saronským zálivem mezi ostrovy Salaminou a Aiginou plouti k pohodlnému, chráněnému a rozkošnému athénskému přístavu v Pireu. *J. J. T.*

Samota.

Idylla.

Napsal J. Dunovský.

(Dokončení.)

III.

Noví hosté.

ruhý den, když se probudil, stálo již slunce vysoko na obloze. Nebylo příjemno: mraky se honily a chladný vítr vál od západu. Na polích bylo pusto — nikde živé duše. Jenom po cestách tu a onde spěchal nějaký opozdilec k službám božím do Záblatí. Byla neděle. Professorovi zachtělo se také do kostela. Šel v úmyslu, že zároveň prohledne si městečko, o němž věděl pouze tolik, že má jediného pekaře a ten že peče pouze jednou za týden. Uzřel nepravidelné, hrbolaté náměstí, uprostřed něho kostel a dřevěnou kašnu, několik zděných domů, které mezi dřevěnými baráky nejapně si hrají na měšťáky, kopici německých kluků v krátkých kazajkách a s chlupatými široky na hlavách, ve hře o krejcary; jinou hromádku výrostků, rozsazených na kládách před radnicí, jejíž průčelí ozdobeno městským erbem, „sekerou a smolnicí"; před hospodou několik vážnějších občanů kolem policajta s hroznými kníry, s hroznou šavlí a s hrozným chocholem na sváteční čáce; před kostelními dveřmi chumel naparáděných děvčat, tiše se chechtajících a pokradmu pokukujících na výše zpomenuté klády; konečně v kostele obstojný počet bab a jiné drobotiny, zbožně se tlačící pod samu kazatelnu, na níž burácel tlustý farář anebo zalézající do koutů a ke zdím, ozdobeným strašlivými obrazy křížové cesty, provedenými v barvě cihlové a indichové na trpělivém plátně. —

Vraceje se do lázní cestou, která neustále stoupá mezi řadami řežábů, ověšených oranžovými hrozny, podle několika kapliček, staré osyky a hromem rozrytého dubu se svatými obrázky, rozvažoval s hrůzou, kterak tráviti mu bude další čas v této všeho půvabu prázdné samotě.

V takové myšlenky zahloubán, stanul na známém prostranství před lázeňským domem.

K nemalému svému podivení spatřil zde kočár s párem koní a kočím, jenž obcházeje kolem stále, něco zbytečně opravoval, popotahoval, narovnával, zastrkoval — patrně čekal na zpropitné. Zároveň slyšel, jak celý dům ozývá se neobyčejným ruchem: běháním, mluvením, boucháním dveří, otřásáním oken — zpomněl si při tom na onehdejší bouři — tu však rázem otevřelo se nad ním okno nárožního pokoje (pouze chodbičkou odděleného od jeho ložnice), následoval výkřik radostného obdivu a objevila se šťastná hlava mladého děvčete.

Pan professor zůstal jako sloup. Hromovou ranou zasáhlo ho pomyšlení: Noví hosté! —

Bedlivému čtenáři není již asi neznámo, že náš hrdina při mnohých pěkných vlastnostech není prost sobeckosti, která více nebo méně tvoří základní rysy každé lidské povahy, a nebude mu tudíž s podivením, že od tohoto okamžiku pojal professor k novým hostům nenávist. Proč? — Vyrušují ho z klidu — A vždyť ještě před několika minutami, všech nepříjemností samoty syt, rozvažoval, nebylo-li by lépe, odebrati se domů? Má tím více příčin a nejlepší příležitost . . .

„Poslouchejte!“ oslovil kočího po kantorsku, přistupuje k němu. „Koho jste přivezl?“

Kočí klidně obrátil hlavu k mluvícímu — a zase dále popleskával koně a upravoval opratě.

Professor vida, že otázka jeho nebyla dobře položena, vyňal tajně z kapsy dvacetník a promluvil mírněji: „Dovolte, příteli!“ (Při tom mu vtiskl peníz do ruky).

Kočí zavřenou pěstí dotekl se štítku své čepice: „Poníženě! Neslyšel jsem. Paní inženýrka ze Strakonic s dcerou — je-li libo, mohu nazpátek svézti — pojedu s prázdnem.“

„A co zde chtějí ty dámy?“

„Nemohu sloužit. A co by také chtěly? Starou snad dusí sádlo, a mladá — což? — chce se proběhat po lese.“

„Míní se dlouho zdržeti?“

Kočímu zdálo se snad za 20 kr. již příliš mnoho řečí, a proto krátce odpověděl: „Nevím.“

Professor porozuměl a odstoupil od vozu.

Přiběhl lázeňský bez čepice, s černým hedbávným šátkem na krku a s límečky slavnostně vytaženými, professora ani nepozdravil, a doručiv něco kočímu, odkvapil opět.

V kapli nad pramenem zazvonilo poledne. Professor vešel do salonu k obědu. Byl potěšen, že zde nebylo prostřeno pro nové hosty, ale nelíbilo se mu, že i na něho bylo zapomenuto.

Po dlouhé době přinesla malá dceruška lázeňského talíře a potom i jídlo.

Oběd byl špatný.

Hodíte-li do rybníka kámen, rozvlní se tichá voda v soustředné kruhy, vždy širší a širší, vždy klidnější a klidnější; hodíte-li kámen druhý, nastane nový ruch, v němž předešlý zaniká bez památky.

Takové myšlenky vystoupily v duši professorově.

A přece — byl to stud útěku, vzdor anebo zvědavost? — nepomýšlel více na návrat.

Odešel, statně dupaje po chodbě, do svého pokoje a zde očekával, co se bude díti.

Za nedlouho vyšly dámy z domu a prohlížely si nejbližší okolí. Matka byla nad slušnou potřebu tělnatá, obtížně chodila a stále se zastavovala, oddychujíc. Dceruška proti tomu byla švižná jako proutek, veselá a zvědavá, nepostála ani na okamžik, volala husy a chytala kuřata — zkrátka, pokoušela ji 16letá krev.

Professor činil u okna pozorování, ukryt za záclonou. Pojednou zmocnilo se ho podivné rozčilení. Nemohl v pokoji vydržeti — zachtělo se mu do lesa, daleko od lidských tváří, jmenovitě daleko od tohoto nesnesitelného děvčete, které stále běhá a německy štěbetá. Ano, německy! Ale dobře tak! Aspoň bude se moci zahaliti ve vlastenecké roucho a zachovati úplnou nevšímavost. Že však nemohl ptákem přeletět a býti nepovšimnut, vzal na sebe plaid (ač sluníčko pěkně topilo), do úst zakouřenou sádrovku, která celý rok vysloužila na vojanském slamníku, a takto vystrojen štítem vážnosti a zbraní nedbalosti pustil se přes nádvoří kolem překvapených dam, sám bez nejmenší účastnosti, do lesa.

Ulehl do mechu. Staré stromy potřásaly nad ním hlavami a mladý podrost chechtal se mu do očí, nespůsobně šeptaje, že pan professor vyvedl hloupost. „Čeho chtěl jsem také docíliti svou nesmyslnou arrogancí?“ vyčítal po chvíli sám sobě. „Budou se ptáti — zvědí, že jsem český professor z Prahy — a co si pomyslí?“ A hned se opět hájil: „Co mi po nich? Proč bych se obmezoval ve svém pohodlí? — Ale slušnost!“ namítal jako advokát ve vlastním processu. „Mohou-liž ony za to, že jsou tobě nepohodlnými? Utekl jsi se do samoty, abys mohl žíti sobě, od lidí odloučen — dobře! Ale ony přišly snad za týmž účelem! Přestávají proto všechny povinnosti, jež ukládá člověku život společenský?“ — Zkrátka, professor v tomto duševním rozkolu byl nejnešťastnějším člověkem na světě. Přece si však neumínil, že změní dosavadní taktiku.

A nezměnil. Vycházel pilně do lesa, ubíhaje všemu styku s dámami, a bylo-li nezbytno setkati se s nimi, stavěl se, jakoby neviděl.

A viděl přece. Viděl, že tlustá matinka jeví i před ním přívětivou tvář, a že dceruška již tolik neběhá a neštěbetá, zastavuje se jako uplašená a pohlíží zádumčivě. (Aspoň se mu tak zdálo.)

Jednou zaslechl krátkou jejich rozmluvu.

Matka: „Proč ten mladý pán tak urputně se na nás mračí? Vždyť jsme mu ničeho neudělaly! Nevím, věru, jak mám jeho chování srovnati se slušností.“ (Rozumí se, že mluvila německy.)

Dceruška: „Ale, matinko, proč tak o něm soudíš? Snad jest nešťasten — jsem přesvědčena, že nás nechce urážet.“

Brzy na to stalo se něco neobyčejného. Professor, opřen o loket, ležel ve stínu mladých borovic v pasece nad křížovou cestou, odkud otvírala se pěkná vyhlídka na celé okolí. Byl klidný, teplý podvečer. Doba taková, kdy slunce spěchá k horám a ohnivým polibkem s krajinou se loučí (jak básníci říkají), jest jako stvořenou k melancholickým výlevům všeho druhu. Zvláště povahy slabé a sobecké dotknuty bývají jejím kouzlem. Náš professor plakal. Slzy stékaly mu po líci v kyprý mech. Příčiny jich sám asi neznal. Snad zpomínka na minulost, snad

neutěšená přítomnost — kdož ví? Jsou však lidé, kteří si hrají se svým bolem jako kočka s myší, s ním lehají i vstávají, jím se sytí i napájejí, bez něho by ani žíti nedovedli.

Nezbývá nám času k dalším úvahám, neboť v té chvíli vynořila se z houštiny pěkná hlavička naší mladé dívky. Postála několik okamžiků jako zaskočená srna, udiveným okem upřeně pohlížejíc na plačícího muže. Potom ohlídla se spěšně po tichém okolí, rozhrnula ratolesti a postoupila v před.

Professor, vytržen z čarovného kruhu zádumčivosti, chystal se, aby povstal, ale dívka sklonila se dříve ještě k němu na kolena a otázala se hlasem, z něhož vyzníval dětský soucit: „Co jest vám?"

Professor mlčel. Patrně byl překvapen tímto nenadálým zjevením dobroty a krásy. A když dívka otázku svou bázlivě a jako v studu i pláči opakovala, uchopil její ruku a políbil chvatně i vřele.

Děvčátko vstalo nyní rychle, jakoby uštknuto hadem, políbenou ruku s prsty roztaženými za sebou ukrývajíc.

Professor také vstal. „Hněváte se na mne?" pravil hlasem pohnutým.

„Nehněvám — ale jest mi divno — proč — —"

„Odpusťte! Nehněvejte se!" prosil, jakoby šlo o spasení. „Nechtěl jsem novou drzostí smazati staré hrubství — ano, mám mnoho příčin, prositi vás za odpuštění — odpusťte! Vaší neobyčejnou laskavostí, půvabem poesie, kterou dýše celá vaše bytost, tak jsem byl překonán, že nevěděl jsem, jakým způsobem dáti na jevo svou vděčnost a svou úctu neskonalou. Vy jste vystoupila jako anděl, a já zachoval se jako medvěd, pravý nevzdělaný medvěd — hloupý a hrubý. Nehněvejte se!"

„Můj bože! vždyť já se pranic na vás nehněvám, a co se toho ostatního týče — proč se tak pomlouváte? Vždyť, co pravíte, není ani pravda!"

V professorových očích novým leskem ozářil se veškeren svět. Hory jásaly vůkol ve zlatém šatě, domky po stráních usmívaly se na celou tváři, les šuměl jako hudba varhan o vzkříšení, ptactvo rozepělo se jako o závod, vesele bzučely včeličky, poletujíce s květu na květ, ba i ta havěť komáří neobtěžovala více a podobna jiskrnému mraku slunila se vysoko nad hlavami . . .

Když se oba mladí lidé navrátili domů, bylo již šero, ale professorovi zdálo se všecko mnohem jasnější než jindy o polednách, všecko mnohem pěknější, milejší, veselejší — ve všem shoda, harmonie, klid i příjemný ruch — u lidí všude vlídnost, ochotnost a důvěrnost — Jaká to změna! Matinka vítajíc professora jako dobrého známého, stírala dcerušce vlásky s rozpáleného čela. „Děvče! tyť jen hoříš! Zajisté jsi sběhala opět celý les. Pane professore, nevíte ani, jaký to divoch! Samé starosti mi působí — doma se nezastaví; stále by jen po lesích bloudila, neposlušná!" Professor ukláněje se, promluvil něco na obranu dívky, z čehož rozuměti bylo pouze slovům: „Milostpaní — divoch — právě — neobyčejný zjev — poesie." (Mluvilo se pouze německy).

Milostpaní dala se potom do hovoru s lázeňskou v příčině večeře a odešla s ní do kuchyně.

Mladí usedli na rozprostřený plaid pod vysokou borovicí. Tma prosypávala se již větvemi a klesala k zemi. Na straně východní probleskovala záře měsíční řídkým lesem. Ruch lázeňského domu ne nepříjemně porušoval vážný klid přírody. Několik dětských hlasů zaznívalo odněkud z neviditelného místa zároveň s veselým štěkáním psa.

„Zde jest příjemno," promluvila dívka.

„Jak krásně mluvíte česky," zpomněl si professor. „Kdybych byl dříve tušil!"

„O, já ráda mluvím česky, ale matinka neumí. Ona se sice dosti snaží, aby se naučila, nejde jí to však. Tatínek jest Čech — odbíráme také český časopis — Světozor — neznáte?"

„Kterak vám sluší taková slova!"

„Neposmívejte se! Vím, že jsem ošklivá a že mi nic nesluší — a mluvit umím nejméně — ale prosím vás, což pak mám dělat? Musím mluvit, když vy mlčíte."

„O, jen mluvte, mluvte! Z vašeho hlasu dýše svěžesť mladosti, vůně jara, tak dávno pro mne odkvetlého, v něm jest pravda i život, on jako voda léčivá ze staré pohádky znova křísí umdleného ducha a srdce uštvané . . ."

Leč dívka sklonila hlavu a nepromluvila více.

Toho večera byl professor v neobyčejném rozechvění. Dlouho chodil po světnici, zastavuje se ob čas u dveří, aby naslouchal neurčitým zvukům z protějšího pokoje, konečně přistoupil k otevřenému oknu.

Skvělá záře měsíce rozestřena byla po tichém vůkolí. Pod ní jako pod pokrývkou atlasovou dřímal temný les. Potok zpíval mu ukolébavku. Srdce professorovi mocně zabušilo. Podivno! Přál si míti křídla, aby se mohl pohroužiti v ten okeán třpytivého vzduchu, vzlétnouti vysoko, vysoko! . . . Slzy vstoupily mu do očí.

Odkud ten nepokoj, ty vzdechy a slzy? Snad vzpomínka na vzdálenou nevěrnici? Nikoli! Ten předmět není příčinou nynějšího jeho vzrušení. — Nemyslil více na ni. Za to však viděl stále jinou postavu dívčí, krásných plachých očí, kterak se sklání před ním na kolena . . . Chladivý vzduch noční zašelestil v stromech a dotekl se jeho rozpáleného čela. — Či snad oživla jiskra pod popelem a ze žáru vzbuzeného vzlétl fénix nové lásky? . . . „Hloupost!" vykřikl hlasitě. — Opět chodil po světnici — pod jeho krokem otřásalo se vetché stavení. — „Jednal jsem nerozumně!" mluvil k sobě. Podlehl jsem okamžiku jako nezkušený hoch — a možná, že jsem chováním svým děvčeti pomátl hlavu. A k čemu to všechno? Marnost, klam! — Nejsem více schopen lásky, a také ji nedovedu vzbudit. — Mladé, nezkušené děvče sešlo se s mužem o samotě — není divu! — O, samota jest svůdná, svůdnější než každá koketa! — Děvče má hlavu plnou romantismu — pěkný byl by ze mne rytíř! Ostatně i kdyby — — ne, ne! nedám se více klamati a nechci také klamati jiných! Zachovám se dle toho! Ke hračkám jsem již příliš starý!"

Z dola zazněly nyní pozdní nocí zádumčivé zvuky písně:

„O Tannenbaum, o Tannenbaum,
wie grün sind deine Blätter . . ."

Celá rodina zpívala sborem. Bas otcův i soprán Marinčin vynikaly nad ostatní hlasy.

Vyslechl píseň až do konce, zavřel okno zticha, odstrojil se a ulehl.

Spal málo.

Ráno vstal s tím pevným úmyslem, že se vyhne všemu zbytečnému styku s romantickou dívkou. Když ale vyhlednuv oknem spatřil ji, čipernou jako ještěřičku, pobíhati na výsluní před domem, s rudým květem karafiátu na pučících ňadrech, zapomněl na úmysl a sledoval každé hnutí její zrakem toužebným.

Přistoupila k nádržce, zachytila do sklenice vody, napila se a odběhla opět. Při tom pohledla mihem k hořejším oknům a neznamenala, že týmž okamžikem vysmekl se karafiát s jejích ňader a upadl na zem.

Professor byl bdělejším. Dostrojil se rychle, odkvapil dolů — kvítek zde ještě ležel. Zdvihl ho a bez rozmyšlení zatkl do knoflíkové dírky u kabátu. Brzy setkal se s dívkou. Mechanicky sáhla si rukou na ňadra, zarděla se všecka, a sotva slyšitelně poděkovavši za pozdravení, uprchla do domu.

Objevil se lázeňský. „Bad ist fertig."

„Nebudu se dnes koupat!"

„Jak se líbí."

Přišla opět — na ňadrech nový karafiát. „Vy se dnes nekoupáte?" sama promluvila.

„Nekoupám," řekl mrzutě.

Mlčeli oba.

„Hněváte se na mne?" řekla konečně a přistoupila k němu skromně a krotce jako kuřátko.

Professor změnil se rázem, jakoby doteknut kouzelným proutkem. „Hněvat? Na vás se hněvat? Dítě drahé — slečno! (opravil se) — na vás se hněvat za všecku dobrotu a laskavost — suďte sama, kterak bylo by to možno? — Ano, hněvám se, ale na sebe, na svou pošetilost, slabost, špatnost — mám tisíc příčin hněvati se na sebe! Vy ani nevíte — —"

„Nechci, abyste tak mluvil, a nesmíte tak mluvit, sice byste mne zarmoutil, velmi zarmoutil, slyšíte?" Při tom ho uchopila za ruku a slzy se jí skvěly v očích.

„Ubohé dítě!" pomyslil si professor; „není pochyby, ona mne vskutku miluje. A já? — Ubohé dítě!"

„Pojďme do lesa!" napadlo jí po chvíli.

„Do lesa? Tak samotni?"

Dívka se zarazila. „Myslíte, že se to nesluší, viďte?"

Professor stál zahanben před svatou prostotou dítěte.

„Myslím," vymlouval se, „kdyby snad matinka vás pohřešovala..."

„O, nemějte starosti! Ona ví, že se neztratím," ubezpečovala dívka jevíc milou rozpustilost, která v uších professorových zněla jako posměch.

Šli do lesa. Prolézali houštiny, vystupovali na skaliska, honili veverky a motýly, pozorovali mravence a lesní včely, sbírali jahody a maliny.

Unaveni usedli na tichém místečku do hustého vřesu, jenž právě propukával v květ. Na blízku ve stínu černaly se borůvky a na výsluní zardívaly se hrozníčky brusin v lesklé zeleni listů, jako hedbávné vyšívání na skvostném koberci. Motýlové poletovali nad tím.

Professor nabídl, že přečte něco ze svých zápisek, což vděčně bylo přijato. Četl o „Hrbaté". Dočetl do konce a pohledl na posluchačku. Seděla jako socha, hlavu majíc skloněnu k prsoum. Professor neviděl, že oči její zamlženy byly vlahou soucitu, ale spatřil na karafiatu velikého motýla, jenž vážně vesloval pestrými křídly. Domnívaje se, že pozornost dívčina obrácena jest k tomuto předmětu, zamrzel se velmi. K tomu ještě dívka, teprvé nyní motýla spozorovavši, zachechtala se jako hrdlička. Ve skloněné její hlavě a ve vypjatých ňadrech bylo mnoho půvabu, ale professor viděl ve všem pouze mnoho nevážnosti k „Hrbaté."

Aby zakryl trpký pocit zklamání, jal se mluviti o české literatuře. Seznal v krátce, že dívka nejen nečetla ničeho ze starších básníků a spisovatelů, ale že nevěděla ani o Hálkovi, o Hejdukovi, o Vrchlickém, ba ani o Světlé a Krásnohorské. Čelakovského znala dle jména, poněvadž byl rodem ze Strakonic, a o Němcové slyšela prý také kdysi něco vyprávět.

Professor neodsuzoval ji proto, maje na paměti, že i dcery českých matek v královské naší Praze nemívají více povědomí o této nejvýznačnější stránce národního našeho života, ale jest také pochopitelno, těšiti že se tomu nemohl.

Dívka brzy spozorovala jeho zaraženost, neznala však pravé její příčiny.

„Hněváte se opět?" zaprosila.

„Nehněvám."

„A přece se hněváte! Čím jsem vám ublížila? Řekněte mi! Nehleďte tak smutně — víte, že mne to bolí. Usmějte se trochu! Chcete, abych vás odprosila?" Při tom sepjala ruce. „Prosím!"

Professor uchopil malé její ručky a horlivě je zlíbal.

„Vy nemůžete nikoho urazit — vždyť jste pravý anděl! Ale nežádejte ode mne, abych byl vesel — není mi do smíchu. Pojďme již."

Šli.

Když přicházeli k lázním, zdaleka již zaslechli hřmotné zvuky mužského hlasu.

„Snad někdo přijel," poznamenala dívka.

Professor neodpověděl, ale tvář jeho ještě více se zamračila.

Brzy spatřili milostpaní ve společnosti nějakého pána, jenž byl skoro tak široký jak vysoký a válel se podobně soudku. Když byl upozorněn na příchozí, obrátil se k nim plnou tváří, podepřel se zadem o hůl a setrval v této posici, dokud nepřišli asi na sto kroků.

„Servus, professore!" zavolal pak jako na troubu. „To vy tak, po lesích se slečinkami — má úcta, slečinko! — Růžička, hotová růžička," promluvil tišeji k milostpaní v jazyku německém, „radost se podívat! Jářku!" volal opět, „vy tedy tak? Ale dobře máte! Pro mladé lidi les, pro staré kamna. Nebyli jsme jinačí. Okresní sudí z V....," představoval se.

„Těší mne velmi,“ řekl odměřeně professor a slečinka se uklonila.

„A což hřiby kde máte? Jak? Žádné hřiby? Tu to máme! Půl dne v lese a nepřinesou ani hříbku do polívky! Poslyšte, vy professore! Pojďte sem!“ To mluvě, táhl jej mocnou pěstí stranou, a nic se neohlížeje na blízkost dam, pokračoval v komické přísnosti: „Vy, poslouchejte! Mně nic neujde — rozumíte? Pst! ani slova! Vím všecko! — Žádné hlouposti, to vám povídám!“

Professor nemálo se podivil takové důvěrnosti u pána, s nímž poprvé v životě se spatřil. „Dovolte, nerozumím vám — —“

„Dummheit! Mne, starého kosa, chcete balamutit? Mne, okresního soudce? Jednou se podívám a vím dost! Ostatně, gratuluji! Všecka čest vašemu vkusu! Mně se také líbívaly štíhlé — neznáte mou paní? Ta byla právě takovou — a neztloustla posud. Tahle ale ztloustne — bude jako matka — wirklich! Znám to!“

Professor sotva udržel uzdu svého hněvu. „Odpusťte,“ pravil a opustil sudího, jenž jednáním takovým nezdál se býti překvapen.

„Trochu zplašený, ale dobrý chlap,“ pravil vraceje se k dámám.

Professor zatím odkvapil do svého pokoje. Nemohl se ani dobře vzpamatovati. „Jaká to protivná nestvůra!“ odplivl si konečně. „Jest jisto nade vši pochybnost, že mi vyvede nějakou ostudu. Anebo mne do něčeho zaplete, že se z toho ani nevymotám. Ký čert mu našeptal těch hlouposti! — Není možná! S tím člověkem nedovedu žíti pod jednou střechou! Musím odtud! Za každou cenu odtud! Najdu si příčinu — čím dřív, tím líp! Ubohé děvče! Ale není pomoci, není pomoci! Odtud, odtud!“

Takový byl asi v hlavních črtách průběh jeho myšlenek. Posilněn konečným předsevzetím, sešel o polednách do salonu ku společnému obědu.

„Nu, jakž jest po procházce?“ vítal ho pan sudí. „Dobře, není-li pravda? Vsadil bych se, že jste ležel. Pěkný galanthom! Slečinku zde nechá opuštěnu a sám jde ležet. To že jest v pořádku?“

„Odjedu hned zítra,“ ustanovil u sebe professor, „ač nezoufám-li si do té doby.“

„A propos! Byl jste už na Husi? — Jak? Nebyl? A to jste Čech a professor? Půl hodiny být vzdálen a nejít se podívat? — Slečinka také neviděla? Dobrá! Půjdete hned odpoledne! To se musí vidět — takové hnízdo loupežnické, na skále v hlubokém lese — pod ním hučí Blanice — budete koukat! Pan professor bude vám rytířem. Pro nás s matinkou už nejsou takové procházky, ale pro mladé lidi — skok.“

Slečinka projevila z návrhu opravdové potěšení, matinka neměla dosti příležitosti, aby mohla namítati něco podstatného, a professor pomyslil si: „Jest to naposled.“

Při obědě spozoroval professor, že umí pan sudí stejně jíst jak mluvit, že zná líp než nejpovedenější baba každého člověka na kolik mil v okolí, že ví o každé svatbě, o každých křtinách, o každém pohřbu; že jest mu povědomo, jak platí vejce a máslo, jak se kde urodilo ovoce a jak budou drahé brambory; že pije Ferdinandsbrunn, dvě láhve denně, aby ztratil tloušťku, že má ve V... pěkný jednopatrový, olivově natřený dům, jenž mu vynáší ročně (kromě vlastního bytu) 300 zl. nájemného, při domě zahrádku — — „To byste neřekla, milostpaní!“ vyhlašoval:

„řepa v ní“ — obracel se po příhodném předmětu ku přirovnání — „řepa, nic nelhu, jako tuhle professorova hlava. Mám zvláštní semeno — kdyby milostpaní potřebovala — jak pravím, něco nevídaného! — A růže, slečinko, růže! — sám nevím kolik druhů — k vůli dceři — zvláště jeden druh — teď mi právě nepřipadá jméno — —“

„Tomu se opravdu divím,“ podotkl jizlivě professor.

„Nic se nestarejte, však já na to přijdu! — Už vím! „Kašpar Monž“ — květ neobyčejně veliký a barva jako oheň. — A co se té řepy týče, nikdy jste, milostpaní, takové nejedla! Sladkost — učiněný cukr!“

„Nu, jakž,“ obrátil se hned na to k lázeňskému, jenž uctivě stál při dveřích, „což dělá vaše pajmáma? Proč má opět zavázanou hlavu? Co? Mně se zdá. vy starý hříšníku! Plný dům dětí — kdy pak se počnete stydět? He?“ Lázeňský vytahuje krk z límečků, smál se jaksi rozpačitě.

A pan sudí pokračoval: „Podívejte se naň, milostpaní, dobře se naň podívejte! Řekla byste, že ten člověk byl jednou prvním sklepníkem v lineckém hotelu „Zur Stadt Wien?“ Neřekla? A byl. Je pravda? Kde jsem sedával?“

Lázeňský ochotně svědčil a sděloval se o své upomínky.

Příležitosti té použil professor a odešel z jídelny bez pozdravu. Příkladu jeho brzy následovala i slečinka.

Usedli na lávce před domem a mlčeli. Slunce svítilo a hřálo jako do důchodu. Dvě děti lázeňského, hoch s děvčátkem, vyšly sobě na nádvoří. Hošík měl přehozený přes sebe starý jakýsi šátek na spůsob plaidu, v ústech držel krátkou dýmčičku, arciť nezapálenu, ale odfukoval a odplivoval si jako starý; děvčátko mělo ve vlasech lesní květiny a svrchní sukničku do zadu spuštěnu na spůsob vlečky, kráčelo bosýma nožkama zdrobna a rychle, kroutilo a obracelo se se strany na stranu jako nejzálibnější dáma. Nebylo pochybnosti, koho děti nápodobují.

Professor spozorovav to, zasmušil se jako noc, ale slečinka stržena byla tím do hlučného smíchu.

„Aj, hleďme holoubky, jak si zde vrkají!“ zahulákal pan sudí, zjevuje se za rohem. „My po nich shon a oni zde pěkně za větrem, aby matinka neviděla — to si dám líbit! — Nu, jakž? Na Hus nic? Máte nejkrásnější pohodu — zítra kdo ví, jak bude? Ale to vám povídám,“ hrozil professorovi, „ať se mi dobře chováte, sic...!“ Strašlivě zakoulel očima. Professor útrpně se usmál.

„Přijměte mé otcovské požehnání, slečinko!“ obrátil se nyní k této. „Doufám, že se vrátíte bez ourazu. Panu professorovi můžete se odevzdati s tělem i s duší.“

Matka nebyla prosta všech obav, ale nemohouc ani sama vydati se na cestu, ani slušně a důvodně odepříti, povolila opětným domluvám pana sudího.

Vyptali se na cestu a šli. Nebylo jako při obyčejné procházce; jakési rozpaky je skličovaly. Děvčátko trhalo květiny a skládalo je v kytici, ale nesmálo se a neskotačilo. Professor vůbec ani nemluvil.

Stalo se brzy, že sešli s pravé cesty, což v této krajině lesů, skal a pustých lad nic není zvláštního. Octli se v močálech. Děvčátko

bez nejmenšího stesku odhodlaně vykasalo šat. Professor s hrůzou spatřil útlé jako do plesu střevíčky s červenou mašličkou a pruhované hedbávné punčošky.

„Dovolte, slečinko," pravil soucitně, „v této obuvi nemůžete dále. Nachladila byste se a já bych si vyčítal, že jsem toho příčinou. Vraťme se raději!"

„Co vám napadá? Nyní se vrátit! O mne se nestrachujte, jsem otužilá. Hleďte! není tamto hráz a stavidlo? Ano, již vidím, jsme na dně onoho vypuštěného rybníka, podle kterého vede naše cesta — nevidíte v pravo ve stromoví střechu? Tam bydlí zajisté onen „Schneider am Teich", o němž nám doma vyprávěli. Již se nepamatujete? Ani na jeho snachu, „krásnou truhlářku", o níž jde sláva po celém kraji? Ah, jste vy nevšímavý! — Nyní se dáme poněkud v pravo k tomu lesíčku a budeme hned na suchu." Jako srdnatý vojevůdce sama pokročila v před. —

K lesíčku nebylo daleko, ale zmíněným střevíčkům hrozilo přece velké nebezpečí.

„Prosím vás, slečinko, nechoďte do té vody! Raději vás přenesu."

Stanula v rozpaku.

„Vidíte, že není jiné pomoci." A již uchopil ji v náruč. Děvče objalo jeho šiji a přitisklo se k prsoum. Professorovi zatočilo se v hlavě. Každým okamžikem zdálo se mu, že klesne — ne tak od tíže jako spíše účinkem omamující svůdnosti krásného břemene. Přenesl ji však bez nehody na suché místo, a když vypouštěl ji z objetí, náhodou dotekl se rtem jejího líce. Krev zahrála mu v těle řivým ohněm. Šel dále všecek zmámen.

Obešli chaloupku na rybniční hrázi a brali se přes širou pastvinu, posetou kamennými balvany.

Přišli k lesu. — Kam nyní? — Postáli několik okamžiků, obližejíce se po vůkolí. Nikde živého tvora, nikde ani známky lidské přítomnosti.

„Slyšíte?" zašeptala dívka, bystře naslouchajíc neurčitému hukotu. „Bouře? Není možno — na obloze nikde, ani mráčku — jest to řeka. Ano, již dobře rozeznávám vodu, jak bije o kameny — nejsme od cíle daleko."

Uzřeli na blízku skálu vypínati se z lesního mlází. Vystoupili na ni, aby se rozhledli. Professor objal dívku kolem pasu — k vůli bezpečí. Spatřili pod sebou prostopádný sráz, a kam oko stačilo, samé stráně, lesy a skaliny, mezi nimiž dováděla mladá Blanice v jeku a hřmotu jako dítě rozpustilé. Zelený trávník objímal její břehy.

Naši pozorovatelé stáli zde dlouho, celou duší ponořeni v majestátní půvab divoké samoty. Pak se vydali na hledání pěšinky. Brzy ji našli. Nevedla přímo k řece, nýbrž zatáčela do vysokého lesa. Šli po ní mlčky, jakoby kráčeli chrámem. Byl zde i chlad i šero, nescházel ani zápach kadidlový. Po levé straně stále zřetelněji burácela z hloubi Blanice a stromy-velikáni stály vůkol v němém ustrnutí. Vysoké kapradiny na spůsob zelených vodotrysků rozpínaly se nad omšenými kameny, a kde zlatá prška slunečních paprsků pronikala zelené pletivo jehličnatých ratolestí, zatřepetal se ve vzduchu motýl a po zemi jakoby roz-

sypal červených jahod. Jinde, ve stínu, celé prostory černaly se borůvkami a houby u velikých tratolištích podobně kuřátkům zasedly i pěšinku. Panenský dech samoty ovíval všecko nevystihlým kouzlem.

Dívka, ruce majíc křížem k ňadru přiloženy, stanula na chvíli. Professor pohleděl na ni a zachvěl se pohnutím. Zdála se mu nevýslovně krásnou v tomto okamžiku. Oči její hořely a ňadra se dmula. Usmála se skrze slzy, oddechla si z hluboka — a mlčky kráčela opět dále. Nevzpomněli ani, aby pátrali po hradu.

Stezka skláněla se k řece a stávala se čím dál neschůdnější; někde klesala náhle jako se střechy, někde tvořila vysoké stupně, a půda, utvořená hlavně ze zetlelého dřeva, byla sypká, bořila a trhala se pod nohou; na některých místech byly ji vymlely přívaly, a mohutná síť kořenů rozkládala se po ní, překážejíc volnému průchodu.

Dívka potřebovala nutně pomoci, a professor obětavě pomáhal; když byla potřeba, držel ruku, bral kolem pasu, zachycoval do náruče, někdy až se zbytečnou horlivostí.

Slyšeli vodu, jak syčí, sténá, tříští se a převaluje. Už ji také zahledli — přímo pod sebou. Nikdo by netušil, že potok zšíří několika metrů dovede tak hřmotit.

Dva tenké kmeny jedlové tvořily lávku. Professor chtěl opět nabídnouti svou náruč, leč dívka, ne sic beze strachu, lehce jako ptáče přeběhla na druhou stranu a zaplesala ve vysoké květnaté trávě.

Professor zvolna přešel za ní. — Učinili několik set kroků a spatřili zříceniny, strmící hrozivě na příkrém srázu, v divoké zdobě křovin a stromů.

Bylo jim jako v pohádce — hrozno i milo. Hukot vody, tajemné šero lesů, velebná nádhera sluncem ozářených skal, hrdé trosky někdejšího postrachu Zlaté stezky, květnatý údol, velkolepá poesie samoty — všecko působilo na mladé duše silou ohromnou.

Beze slova přitulili se k sobě. Stáli tak dlouho. Konečně s úchvatného obrazu přírody snesl se zrak professorův, jako motýl ku květině, na spanilou tvář mladé společnice, a již neviděl než dvé krásou opojených očí, neslyšel než utlumený dech růžových rtíků, necítil než tlukot panenského srdce. Zapomněl na vše vůkol sebe, na vše na světě, na první lásku i na němku-milostpaní, na „Hrbatou“ i na českou literaturu, ani tlustého pana sudího nevyjímaje, a věděl jen tolik, že se nalezá o samotě s dívkou mladou a krásnou, plnou života a lásky. Již chystal se těsněji ovinouti rámě kolem pružného, teplého těla a nesčíslnými polibky pokrýti drobná ústečka — leč v tom okamžiku zahřmělo nad jeho hlavou a celý údol strašně oživl: voda novou silou zabouřila, hučící lesy potemněly a vráskovitá čela skal dunice ozvěnou, hrozivě se zasmušila. — Bylo mu, jakoby proslechl a prohledl. Dívka zachvěla se. „Bouře!“ zašeptala a v dětské důvěře přivinula se k němu.

Neodpovídal. Mysl jeho obrácena byla k bouři ve vlastních prsou. Pohledl kolem sebe a opět na dívku.

Tento posvátný chrám přírody chtěl by znesvětiti sobeckým citem vášně, toto nevinné dítě, které v plné oddanosti svěřilo se jeho ochraně, chtěl by překvapiti v nestřežené chvíli obdivu a bázně a vynutit jí vyznání, které jako plaché ptáče ve květoucím keři ukrývá se posud v hlu-

binách srdce? — Odpovědnost těžká jako skála stísnila mu duši. — Rozhodl se: „Půjdeme!“ To řka, uchopil ruku dívčí a přitiskl ji ke rtu. Dívka na oplatu ruku jeho přiložila k tlukoucímu srdci.

Ruku v ruce vraceli se domů, oba veseli a šťastni. Nedbali toho, že když slezli stráň a vystoupili z lesa, dalo se do deště. Bez rozpaků zahalili se společně professorovým plaidem, rozevřeli nad sebou deštník, a tak útulně a svorně jako dvě děti přeběhli širou pastvinu, hledajíce úkrytu v chaloupce na hrázi.

Starý krejčí se ženou přijali je vlídně, usadili, kde mohli, vyptali se na to a ono, a když přestalo pršeti, vyprovodili až před dům a ukázali nejkratší cestu.

Krásné Nevěsty doma právě nebylo.

Slunce sklánělo se již k horám — voda na cestách leskla se jako zlato. Bylo jasno a teplo. Ale professor rozestřel opět ochranný svůj plaid, a dívka se nezdráhala; zavěsila se mu na rámě, smála se jeho starostem o něžné střevíčky s červenými mašličkami a šveholila jako vlašťovička. Nešťastné však střevíčky! Veškeré péči a neunavné ochotě ku přenášení nepovedlo se jich zachrániti. Žalostno se bylo na ně podívat! Leč i přes to byl professor blažen. Nehodláme blaženost jeho do podrobna rozbírati, a tolik pouze podotýkáme, že na odjezd nebylo více ani pomyšlení.

Na návrší nad lázněmi čekala již matka s panem sudím. Matka hleděla vlídně i vážně na oba poutníky a pan sudí tleskaje v tučné dlaně smál se jako řehtačka.

Dámy vzaly ihned odpuštění, páni zůstali na místě. Zdálo se, že professor průběhem dnešního odpoledne zmírnil se poněkud v nenávisti k panu sudímu. Nehleděl aspoň urputně a nepospíchal domů.

„Líbilo se tedy?“ těšil se pan sudí.

„Velmi.“

„Hab' ich's nicht g'sagt? Neřekl jsem to? Co? Je to hnízdo? So ein Räubernest! Něco podobného hned tak člověk nevidí! — Tedy se líbilo? — A což děvče? (Při tom se ohledl.) Doufám, že — žádné hlouposti? Máte dost času, až budete svoji. Líbilo se jí také? Co?“

„Dovolte, pane, spůsob vaší řeči — nikterak nemohu být srozuměn, abyste se o věci, do které vám ničeho není — míním slečnu a mne —“

„Dummheit!“

„Prosím, abyste neužíval podobných výrazů!“

„Dummheit und noch einmal Dummheit!“

Tvář professorova zaplála hněvem.

„Jak? Dummheit pravím. Neznáte mne ještě! Tu jest ruka, mladý příteli! Ale více upřímnosti bych si od vás zasloužil, více upřímnosti za své přičinění!“

Professor tázavě pohledl na mluvícího.

„Běhat s děvčetem po lesích a poplésti jí hlavu, myslíte, to že jest všechno? — Abyste tedy věděl, jednal jsem za vás — mluvil jsem s matkou!“

„Vy byste se byl opovážil?“

„Proč ne? Řekl jsem jí, že máte děvče rád a ono zase vás, zkrátka přimluvil jsem se, aby udělala sama konec, když vy se k tomu nemáte. Proč se tak šklebíte? Spolkl jste pavouka? — Či snad, u čerta! chcete vodit děvče za nos? Dovolte, toho bych se byl u vás nenadál! — A konečně, není-li vám moje vyjednání vhod, dobrá! řeknu zejtra matce, že dceru nechcete a bude spraveno. Dummheit!“

Další rozmluvu bylo by trudno vypisovat. Dokládáme pouze, že nešťastný professor pro všecko na světě prosil pana sudího, aby s matkou ani slova více o věci té nemluvil a svou službou přátelskou k zoufalství ho nedoháněl.

Po té opustil pana sudího, tehdáž nemálo překvapeného, a vyhledav lázeňského, nařídil mu, zítra časně z rána aby poslal do Prachatic pro vůz.

„Hned jsem si pomyslil, když psaní přišlo, že neobsahuje nic dobrého,“ podotkl lázeňský, ale professor ho neposlouchal. Uzavřel se ve svém pokoji a sklesl na sedadlo jako člověk k smrti unavený. Dlouho seděl v hlubokém zadumání.

Nedovedeme pověděti, po jakých cestách braly se jeho myšlenky, tolik však víme, že krásná společnice dnešní vycházky ustupovala stále do pozadí, rozplývajíc se v barvách vždy víc a více neurčitých. — Byl již soumrak, když probrav se k plnému vědomí, spozoroval na stole jakýsi dopis. Kvapně jej otevřel. Laskavými slovy zvala ho sestra, aby zanechal ciziny a přišel k nim domů, kde nalezne také pěkné procházky a svatý klid.

Náhle bylo mu, jakoby před ním rozsvítil: viděl v duchu svou rodnou krajinu, kvítím oplývající lučiny, tmavými olšemi ostíněnou řeku, v níž zádumčivá vrba vlasy svoje koupá; viděl rybníky, v nichž plískají se velicí kapři, na hladině vodní podobně lampičkám hoří vodní růže, při kraji pyšní se kosatec a štíhlokvětá vrbina, na sítinách poletují modré libelly, na hrázi v bujné směsi šípkového křoví, trnin a hlohu, žluté kručiny, modrých zvonců, mateří doušky, slziček a plazivého svlačce s velikými květnými kalichy pestří se nesčíslní motýlové, bílí, žlutí, modří, kmitají se zelené ještěrky, a červenaví koníčkové, tvým krokem zbouřeni, přeskakují ti přes nohy; viděl ztracené polní cestičky podél travnatých vodotečí, kde v každém křovisku hnízdo ptačí; zabloudil na úzkou mez, kde s jedné strany sklání se k ruce tvojí bohaté klasy zralého žita, a na straně druhé zlatá pšenice u vědomí své důstojnosti zhlíží se ve slunci; kde modrá chrpa i růžový koukol zvědavě vypínají zdobná líčka a na kraj pole vybíhají, aby tě lépe viděly, a ten „cvrček posměváček“ vyprovází tě sykotem; stanul v duchu u vysokého jetele — pole jedna růže — bzukot včel šumí vůkol jako vzdálená hudba — medová vůně šíří se vzduchem — slunce sklání se za lesy, a modrá mlha uléhá na prohřatou zem — ještě krok — a hejno koroptví pronikavě křičíc vznáší se do povětří a vyplašený zajíc uhání před tebou po mezi . . .

Jest přirozeno, že podobné vidiny ještě více přispěly k zapuzení obrazu mladé dívky, jejíž srní oči před nedávnou chvílí kouzelnou silou poutaly slabého muže. Pronesl sice několikrát jako na omluvu:

„Ubohé děvče! Ubohé děvče!“ ale jest tím dosti učiněno za všecka neopatrná slova, za všecky žádostivé pohledy, za všecko tiskání a líbání malé ručky, která se mu nyní podává na všecky pouti života?

Litujeme velice, že nemůžeme lichotivějšími barvami vylíčiti hlavní osobu své idyly. Ano, máme-li dle své možnosti vydati pravdě svědectví, nemůžeme než vysloviti své oprávněné mínění, že pouhá bázeň před strašidlem ženitby vyháněla professora z tohoto lesního útulku na širší dějiště lidské společnosti, kde, jak dobře podotýká národní zpěv ruský, velký schovává se za malého, a od malého odpovědi není.

Tou dobou procházel se pan sudí nepokojně ve svém pokoji. Nikterak nemohl ve své mysli srovnati chování se professorovo s tím, co pro něho byl učinil. Přestal konečně na vlastním sebe ubezpečeni, že jest starým šedivým oslem, a že mu vůbec a zvlášť do celé té věci nic není. „Dummheit!“ Potom zapálil si uherskou dýmku a postavil se k otevřenému oknu.

Hvězdy třpytily se na jasné obloze. Na blízku někde ozýval se cvrček, a v sousedním pokoji dámy hovořily. Puzen vrozenou zvědavostí, naslouchal. Nebylo rozuměti každému slovu, ale na tom, čemu vyrozuměl, dosti bylo. Brzy vyhasla mu dýmka a veliké jeho oči vystoupily z důlků.

„Co se stalo?“ — —

Matka seděla při otevřeném okně a hleděla v zamyšlení do tiché, zářící noci. Dceruška mlčky stála za jejím sedadlem. Po chvíli matka promluvila:

„Pojď ke mně, Cíli, chci s tebou vážně promluviti.“

Dceruška, zaražena slavnostním spůsobem oslovení matčina, trvala na okamžik v rozpači.

„Čeho si přeješ?“

„Nelekej se, nic zlého neobmýšlím.“

Dívka důvěrně se přitulila

„K čemu dlouhých řečí? Nejsi již dítětem — povím ti zkrátka, že jsem dobře znamenala vzrůstající náklonnost tvoji k professorovi; vím také, že on není k tobě lhostejným. Doufala jsem bližší známostí vyzkoumati jeho vlastnosti, ale — spoléhám již na tvé dobré srdce, že by nezvolilo člověka nehodného . . . Neodvracej hlavy — nic zlého jsi neučinila. Vím, že prozrazené tajemství toho druhu nemile se dotýká mysli mladého děvčete, a nebyla bych také tak bezohlednou, kdyby již jiní lidé nebyli vše zároveň pozorovali a mne donutili k tomuto kroku. Pan sudí mluvil dnes se mnou, když jste byli u zřícenin; chválil professora i jeho postavení, ale při tom mimovolně uvedl mne na myšlenku, že procházky vaše vzbuzují lidských očí a nesrovnávají se ve všem — chtěla jsem říci se slušností, ale nebylo by spravedlivé — však ty již sama najdeš tomu pravé jméno. Pravím ti tedy, že nemám ničeho proti tvé volbě, a přeji si pouze, aby se professor prohlásil.“

„Matinko! ne, ne, to nemůže být!“

„Kterak jsi polekána! Co se ti stalo?“

„Nemohu — ach můj bože! On jest hodný člověk, dobrý, vím to — ale nemohu...“ A při tom plačíc zavěsila se na matčinu šíji.

„Upokoj se, mluv! Kterak mám tomu rozuměti?“

„Klameš se,“ šeptala dívka, „nemiluji ho!“

Matka udivením zamlčela se. — „A on?“

„On mne má rád — ach velmi rád — ale já nemohu, nemohu!“

„Tedy se jen utiš! Což dělati? Odřekneme mu, nechci tě nutit.“

„Ničeho mu neříkej, pro bůh ničeho! já sama, já sama! Ach, kdybys věděla, jak jsem se provinila? Nevíš ani — on mně líbal ruce, ano i na tvář mne jednou políbil — a já mlčela... Bylo mně milo, že jest někdo, jenž o mne stojí; zdálo se mi také někdy, že bych mohla mu býti nakloněnou, ale brzy opět nabyla jsem přesvědčení, že nikdy nebudu moci lásku jeho opětovat, a pak bylo mně ho líto, nesmírně líto! Abych mu aspoň soucitem oplatila, měla jsem se k němu laskavě, nejednou přitiskla jsem sama ruku jeho k srdci — on rozuměl všemu jinak — a já byla tolik lehkomyslnou, že jakobych neviděla a neslyšela, hrála jsem si s jeho citem... Ach matinko, on bude nešťasten, vím to, velmi nešťasten, ale nemohu mu pomoci, nemohu!“ — Ukryla hlavu na matčina prsa a plakala.

Taková byla rozmluva v sousedním pokoji.

IV.

Rozloučení.

Tuto noc prospal professor dosti klidně. Zjevila se mu sice ve snu půvabná Celinka s uplakanýma očima, ale vidouc bez pochyby v usmívavém jeho obličeji víc ješitnosti než lásky, zmizela opět za krátko.

Stalo se však ráno, právě když odhodlaně sestupoval se schodů, aby s lázeňským vyřídil účet, že spanilý předmět prchavého snu vstoupil mu neočekávaně do cesty, nesa sklenici vody.

Zarazili se oba. Professor hledě na uzardělou dívčí tvář skloněnou k nepokojným ňadrům, pocítil hryzot svědomí. Bylo nutno něco promluviti, aby se učinila přítrž trapnému mlčení.

„Slečno!“

Pohledla naň okem zasmuceným.

„Nenadálá příhoda — obdržel jsem z domova dopis — ještě dnes musím odjeti — —“

Tvář její rázem se vyjasnila, ale v okamžiku následujícím, polita nachem, sklonila se ještě hlouběji.

„Ubohé děvče!“ litoval v duchu professor.

„Bude tak nejlépe,“ zašeptala z hluboka vydechnuvši.

„Jaká síla spočívá v této něžné bytosti!“ pomyslil si.

„Ano, bude tak nejlépe,“ opakoval po ní a uctivě ustoupil jí z cesty.

Vznesla se nahoru jako ptáček.

Brzy věděli všichni v domě, že se professor chystá k odjezdu. Zbývající hodiny ztráveny v nejlepší shodě.

K polednímu přihrčel po silnici vůz.

Lázeňský pobíhal v domě, dobře míněnými pohlavky sháněje děti, aby dělaly špalír. Milostpaní rozplývajíc se v nejvybranější laskavosti, děkovala professorovi za pozornost jí a její dceři věnovanou; pan sudí až do umačkání tiskl jeho ruku a prosil za odpuštění v příčině malého nedorozumění a za přátelskou upomínku; děvčátko na konec přistoupilo k němu, strhlo s ňader včera uvitou kytičku lesních květin a podalo mu ji, majíc oči v slzách.

Kočí pobídl koně, vůz se hnul.

„S bohem! — s bohem! — Na shledanou!“ zaznělo a opakovalo se několikrát.

Dusot čtyř kopyt a rachocení kol ozývalo se lesem.

Professor obrátil se ještě naposledy. Na výstupku před lázeňským domem stálo celé skupení hostů i domácích lidí. Děvčátko máchalo bílým šátkem. Zatočil na poděkování kloboukem — a zmizel v zelené houšti. —

„Ubohý professor!“ vzdychla si dívka.

„Ubohé děvče!“ litoval jí professor.

Šťastní lidé!

Nils Adolf Erik Nordenskiöld.

Podává

prof. V. E. Mourek.

(Dokončení.)

Roku 1865. Nordenskiöld zajel — tenkráte s rodinou — zase do Čudska navštívit starého otce, který tenkrát již churavěl nemocí, jež ukončila velezdárný život jeho dne 21. února 1866. Horlivost vědecká ani za těchto skličujících okolností Nordenskiöldovi nedala zapomínati povolání životního: navštívil za léto téměř všecka důležitější naleziště mineralií po Finsku a sebral hojnost vzácných nerostů. Léta následujícího zase procestoval za týmž účelem velikou část Švédska, zejmena Vestmanland, Vermland a Dalarsko. Mimo to při výstavě skandinavské, která toho roku odbývala se ve Stockholmu, byl jurorem pro oddělení porcelánu a kameniny.

R. 1867 poslán jest s professorem A. J. Angströmem do Paříže přirovnat normalní metr a normalní kilogram pro Švédsko zhotovený s prototypy chovanými v konservatoři des arts et métiers. Stýská si, že nepodařilo se jim práci tuto vykonati způsobem přísně vědeckým, poněvadž domácí řád konservatoře řečené nedopřával dosti volnosti. Poněvadž stesky podobné ozývaly se i před tím i později, učiněna jsou od té doby v Paříži opatření, aby měření mohlo se díti s volností a důkladností příslušnou k věci tak důležité. Delšího pobytu v Paříži Nordenskiöld ovšem použil také k podrobným studiím ve skvělé výstavě

světové, jež tam zároveň se odbývala a seznámil se též s většinou tamních učenců, kteří měli se k němu velmi vlídně a přátelsky. Bylot jméno jeho tou dobou ve světě učeném již vůbec známo a váženo.

Zatím Nordenskiöld nepřestával litovati, že na podzim r. 1864 za okolností plavbě tak příznivých musil vrátiti se z mnohoslibné cesty od Špicberg na sever, a všemožně usiloval o výpravu novou. Zdálo se však, že obtíže, které se jí v cestu stavěly, byly nepřekonatelny. Sněm povoliv peněžní náklad na výpravu l. 1864, vyslovil již tenkrát, že další pomoci k účelům podobným poskytnouti nehodlá, a většina rozhodujících osobností opětovně vyjádřila se, že Švédsko na tomto poli již vykonalo dosti. Avšak tu probudila se Nordenskiöldova ráznost a pevná vůle. Byl-li ke dřívějším výpravám vyzýván odjinud, ujal se nyní myšlenky té z vlastního popudu, a neustal, až ji uvedl ve skutek! Obracel se ve příčině peněžitých prostředků na různé strany a nejednou byl odmrštěn nemile. Tím však nedal se odbyti. Připadl mu na mysl hrabě Ehrensvärd, zemský hejtman v Göteborgu, horlivý milovník věd, umění a literatury. Tomu předložil plán své cesty v povšechném přehledu se žádostí, aby mu byl nápomocen k opatření potřebných peněz. Hrabě Ehrensvärd skutečně ujal se myšlenky vřele, a brzy zjednány jsou hojné příspěvky od velkokupců Dicksona, Ekmana, Carnegia a jiných. Mimo to podařilo se získati účastenství vysokých hodnostářů v královském úřadě námořním, státního rady hraběte Platena a kommandéra Adlersparra. Zejména hrabě Platen výpravě velmi prospěl soudě zcela správně, že jest možno skrovnější částky peněz na cvičenou loďstva válečného povolených se všeobecným prospěchem užiti na podporu plaveb vědeckých neb obchodních. Dal tudíž na účet správy námořní vypraviti a mužstvem opatřiti loď vlastně poštovnímu odboru náležející, železný parník Sofii, kterou pak král propůjčil Nordenskiöldovi. Takto tedy k místu přivedena jest výprava vědecká, která na počátku zdála se nemožnou, hlavně neúnavně přičinlivou rázností Nordenskiöldovou, pak ale též svorným spolupůsobením vlády, bohatých soukromníků a několika mladších učenců, kteří se věci vřele ujímali za příkladem Nordenskiöldovým.

Za účel expedici vytčeno, aby jednak na podzim hleděla po lodi doniknouti co možná bude nejdále na sever, jednak aby doplnila přírodovědecké výzkumy předešlých výprav na souostroví Špicberském a v moři okolním. Obojí se podařilo. Již dne 19. září 1868 Sofia dojela k nejzazšímu stupni na sever, k němuž dotud podařilo se bezpečně doplouti po lodi na polokouli starého světa. A až dosud překonaly ji v té příčině jen americká expedice Hallova a anglická Naresova, kteří ale oba na sever plavili se sundem Smithovým západně od Grönlandu. Ostatně za pobytu na Špicbergách, z nichž zase přivezeny jsou předůležité a přebohaté sbírky předmětů přírodopisných, Nordenskiöld třikrát učinil pokus o plavbu na sever; třetí začátkem měsíce října od ostrůvka Amsterodamu, který leží u samého 80° sev. šířky, a zajisté byl by tenkrát se dostal ještě dále na sever, kdyby loď dne 4. října pod 81° nebyla vrazila na horu ledovou, a nebyla se porouchala tak, že jen s největší obtíží podařilo se ji vrátiti na předešlé kotviště. Jen neohrožené duchapřítomnosti kapitána lodního, později státního rady, barona Ottera, který

v době největšího nebezpečenství zachoval největší klid a rozvahu mysli, bylo děkovati, že plavci toho dne vyvázli životem. Loď Sofia byla původně stavěna k jiným účelům, a v boji s ledem polárním, za bouře říjnové při 81° sev. šíř. po tmě a mezi ohromnými plovoucími horami cestu hledajíc, osvědčila se příliš slabou. Nordenskiöld však od té doby trvá na svém přesvědčení, že po lodi k tomu účelu zvláště stavěné, bohatě uhlím a potravou zásobené, kdyby nebyl rok poměry ledovými zvláště nepříznivý, zajisté bylo by možno od severovýchodního výběžku Špicbergů, který po větší část roku bývá bez ledu, doplouti mnohem dále na sever, než kapitán Nares dostal se za poslední anglické výpravy polární.

Již za předešlého pobytu na Špicbergách r. 1864 i nyní zase r. 1868 Nordenskiöld pozoroval na ostrovech ložiska kosťanu (fosforu). O něco později (1870) vyslalo tam družstvo obchodníků dva mladé Švédy, docenta H. Nathorsta a stud. Hj. Wilandra, aby je prozkoumali technicky, zdali by se vyplatilo tam dolovati. Zdání jejich bylo příznivo, pročež utvořila se akciová společnost účastníků Göteborských a Stockholmských, mezi nimiž sám Nordenskiöld byl na místě čelném. Uzavřeno založiti na Špicbergách kolonii horníků a ucházeti se o mezinárodní ochranu osady, poněvadž souostroví do té doby nemělo zvláštního pána. Švédský ministr zahraničních záležitostí, hrabě Wachtmeister ujal se věci horlivě a pokusil se připojiti Špicbergy výslovně k říši Švédsko-norvéžské. Poptával se u všech mocností evropských, které by byly mohly sobě osobiti nějaké právo na Špicbergy a odevšad obdržel odpovědi příznivé, vyjma jediné Rusko, které následkem živé polemiky, jež o tom vznikla v novinách, Špicbergy prohlásilo za své. Přes to však akciová společnost učinila pokus osady při mysu Thordsenu ve fjordu Ledovém. V létě 1872 vyslány jsou tam dvě lodi s několika horníky, vystavěn dům, ba i malá železná dráha mezi břehem a místy pro obmýšlené báně, a učiněny vůbec potřebné přípravy k dolování. Avšak ještě téhož roku zase upuštěno jest od podniku, jednak proto, že disponent společnosti pokládal ložiska kosťanu za nedostatečna, aby se dolování vyplácelo v krajinách tak dalekých, jednak také proto, že kapitál společnosti byl příliš nepatrný. Spolek se rozešel a podílníkům vráceno jest, co ze splacených akcií ještě zbývalo, t. j. asi 25% složených peněz. —

Na výpravu r. 1868 nejvydatnější pomocí přispěl velkoobchodník Oskar Dickson, muž štědrý, obětavý, velkoduchý, který již za rok po návratu jejím sám nabídl se příspěvkem k expedici nové do týchž končin. Nordenskiöld ovšem ujal se návrhu toho se vřelou vděčností a vypracoval plán nové výpravy, kteráž měla dle záměru jeho přezimovati na severních březích Špicbergů a odtud po ledě na saních pokoušeti se o další cestu na sever. Přípravy konány jsou se vší možnou obezřelostí. Hlavní pozornost obrácena k potahu do saní, jemuž v končinách, kde nelze naditi se bohatého výtěžku honitby, připadá úkol dvojí: jednak práce vlastní, aby táhl sáně ke předu, jednak kdyby došly zásoby, aby byl potravou pro účastníky expedice. Národkové nejdále na severu bydlící za tímto dvojím účelem užívávají potahu dvojího: buď sobů nebo psů. Běželo tedy o to, vyzkoumati nejprve, kteří z obojích by

byli prospěšnější. Dickson sám k tomu konci dal sbírati po nejsevernějších částech vlasti zprávy o způsobilosti sobů, mnoho-li asi utáhnou, je-li možno na cestě uživiti je sebraným mechem a lišejníky a pod. Nordenskiöld zase vydal se do Grönlandu, aby se přesvědčil, pokud psi by vyhověli požadavkům cesty, a kdyby je uznal za způsobilejší, aby jich tam hned větší počet nakoupil.

Cesta na Grönland r. 1870, ač měla býti jen cestou přípravnou a jako na výzvědy pro výpravu hlavní, přízní Dicksonovou a horlivým přičiněním učence obtíží nedbajícího, osvědčila se bohatými výtěžky vědeckými tak důležitou, že ji právem nazvati lze professora Nordenskiölda pátou samostatnou expedicí do končin arktických. Sebránoť nejprve mnoho předůležitých pomůcek k seznání květeny polární za různých předešlých period geologických, pomůcek, které nemálo přispívají k objasnění nenáhlého rozvoje naší zeměkoule. Mimo to v miocenských ložiskách Grönlandského basaltu na ostrově Disku nalezen jest ze všech dosud známých povětroňů největší kus meteorského železa, o jehož původu po té povstal rozsáhlý vědecký spor, který zajisté není bez prospěchu vědy zemězpytné. Ohromný meteor teprve následujícího roku (1871) dovezen jest do Švédska na dvou lodích válečných, které vláda na Grönland vyslala pro zajímavý balvan pod velením již jmenovaného státního rady Ottera.

Nejdůležitější však podnik za této cesty jest beze vší pochybnosti výlet do vnitra země, na kterém Nordenskiöld daleko ode břehů prozkoumal povahu pouště ledové, která mimo nejkrajnější břehy celý Grönland pokrývá, a na kterou — nehledíme-li k několika návštěvám samého toliko kraje pustiny a k nepatrnému pokusu Dána Dalagera z roku již 1728 — tenkráte poprvé vstoupila noha lidská. Když Nordenskiöld vytasil se s úmyslem, že na Grönlandě podívá se mezi věčné ledovce vnitrozemské, utržil jen posměch. Jednohlasně vyjadřovali se všickni znalci, že podjímá se věci nemožné, že peníze, jichž vynaloží na přípravy na cestu, jsou zahozeny — a podobné úsudky bylo mu slýchati. Přípravy tudíž také vypadly velmi chatrně a Nordenskiöld musil se konečně z ledů vrátiti mnohem dříve, než vlastně hodlal. Ale co před se vzal, vykonal, ač stihla ho ještě i ta nehoda, že společník na cestu po ledovcích vyhlídnutý, dr. Th. Nordström, již za převozu na moři se roznemohl a do odchodu neuzdravil se tak, aby mohl podstoupiti obtíže a svízele, kterých bylo se nadíti. Jen stěží Nordenskiöld přemluvil druhého účastníka výpravy grönlandské, dra. Berggrena, aby šel s ním, neboť tento jsa povoláním botanik, ukazoval k tomu, že by směšno bylo, aby rostlinář podnikal nebezpečnou cestu v končiny, které ze všech krajů povrchu zemského slibují nejméně výtěžků rostlinných, ba ve kterých snad nebude ani nejmenší stopy nějakého organismu. Konečně ale přece šel s ním, více z úslužnosti, nežli z naděje na výsledky vlastního odboru, a — nelitoval cesty, neboť na samém ledu vnitrozemském zkušeným okem učinil botanický nález neočekávaný, překvapující. Pozoroval totiž, že na povrchu spoust ledových porůznu roztroušeno jest mnoho mikroskopického rostlinstva, zejmena zárodků řas, které jakkoli jsou o sobě nepatrny, přece tmavou barvou pohlcujíce mnoho světla a tepla slunečního, zajisté nemálo přispívají k obmezení

ledovců, a již přispěly ku přeměně pustin z doby ledové v zelená údolí a roviny doby nynější. Tím nenadále podán zajímavý příspěvek k výkladu, kterak nynější kulturní kraje evropské, o nichž dokázáno jest, že za posledního období geologického byly z veliké části pokryty ledem, asi znenáhla zbavily se krutých pout a proměnily se v žírná bydliště lidská. Vůbec podána touto cestou poprvé důkladná, spolehlivá zpráva o útvarech vnitrozemských ledů na dalekém severu, a dru. Berggrenovi mimo to podařilo se stanoviti bryologii severozápadního Grönlandu. Docent Öberg pak sebral množství živočichů mořských a Nordenskiöld sám okolo 1000 více méně zachovaných nástrojů kamenných z kamenné doby Gronska a jiných věcí zajímavých. — Co se dotkne vlastní příčiny k této cestě, Nordenskiöld uznal, že psi nehodili by se za potah na delší výpravy po saních v končinách, v nichž nelze nadíti se výtěžků honby.

Na novou výpravu chystanou nedošlo až teprve r. 1872. Zatím sluší ještě zmíniti se o Nordenskiöldově činnosti parlamentární.

Jsa synem švédského šlechtice a sám stav se také švédským poddaným, zaujal brzy místo ve sněmu stavovském, v němž vyznačil se jako čilý přívrženec strany liberální, ač nikdy neřečnil. Zasazoval se s nejhorlivějšími o změnu řádu representativního podle požadavků nové doby. A když konečně tohoto cíle dosaženo jest, vždy při volbách poslanců za město Stockholm podporoval liberální kandidáty, a byl z nejčinnějších členů svým časem velmi rozkřičeného, ač skutkem velmi krotkého „klubu nových liberalů", takže způsobil si i mnoho nepřízně v městských kruzích konservativných. R. 1869 sám ucházel se o mandát poslanecký za hlavní město, a došel ho podporou strany liberální. Členem sněmovny byl v období 1869—71. Za tento čas podal dva samostatné návrhy, jež zase, jako všecko snažení jeho, nesly se k vědě. První, aby úřad geologický podřízen byl akademii věd, a nikoli ministerstvu vnitřních záležitostí, jakož byl dotud, ode sněmu nebyl přijat. Druhý potkal se s osudem lepším. Zněl v ten rozum, aby sněm zvolil výbor, jenž by vypracoval stanovy nových vysokých škol polytechnických, ve kterých by se spojily stávající různé ústavy odborné, technologický ústav, farmaceutická škola, lesnický ústav, vysoká škola vojenská a j. pod. Návrh tento byl přijat a větší částka myšlenek Nordenskiöldových již jest uvedena ve skutek.

Roku 1872 konečně Nordenskiöld vydal se na výpravu polární s tolika péčemi připravovanou. Byla to šestá jeho cesta na sever, a nejobtížnější snad ze všech dosud konaných. Stíhala jej nehoda za nehodou. Ledy na severu Špicbergů byly nepříznivější, než kdo do té doby se pamatoval; za tři dni po přistání sobi, které s sebou přivezl za potah do saní, prchli všicknі; o několik jen hodin opozdily se dvě lodi dovozné, které složivše zásoby pro expedici, měly se vrátiti do Norska. poněvadž samy nebyly dostatečně opatřeny potravou pro mužstvo své na celou zimu — opozdily se a zamrzly v zálivu Mosselském, čímž počet přezimovačů nenadále rozmnožen jest tak, že potraviny, jež měli po ruce, nemohly stačiti; nedosti na tom, za několik dní po té málem by byli musili přijati a vydržovati hejno lovců, jichž lodi se roztříštily; koncem měsíce ledna vypukla prudká bouře a ohromné dutí vln, které roztrhalo všecken led na moři a co chvíli hrozilo záhubou loděm výpravy,

a jiných nehod více. Že za těchto okolností neblahých Nordenskiöld přece nejen sám zachoval klidnou mysl a duchapřítomnost a zachránil četné životy lidské, které mu byly svěřeny, nýbrž i přes to všecko ještě aspoň do značné míry vyhověl úloze své vědecké — to sluší nazvati rekovstvím řádu nejvyššího. Objelť zajisté s kapitánem Palandrem po saních veliký ostrov Špicberský Nordostland, vyměřil a nakreslil mapu, a prozkoumal s výsledkem velezdárným vnitrozemské ledy jeho. Na ledě nalezl prášek původu kosmického, obsahující kovové částečky niklu a železa, jenž později příčinu dal k velmi živé diskussi ve kruzích vědeckých a snad přispěje k výkladu geologických dějin zeměkoule. Mimo to i ostatní účastníci výpravy vykonali mnoho záslužných prací vědeckých. Dr. Kjellman prozkoumal rozvoj zárodků řasových za čtyřměsíčné zimní noci při zálivu Mosselském; dr. Wijkander a vlašský poručík námořní Parent pozorovali severní záři a spektrum její, a Wijkander vedle toho horizontální refrakci za silného mrazu. Pak podána celá řada záznamů meteorologických a magnetických od nejsevernějšího zajisté stupně šířky, při němž kdo dosud zimoval, a učiněny hojné sbírky předmětů, přispívajících k výkladu květeny za dřívějších období geologických.

Předčasným zamrznutím dovozných lodí v zálivě Mosselském neočekávaně zvýšil se peněžitý náklad výpravy, jejž však úplně uhradil velkoobchodník Oskar Dickson. Ba tento, jakmile roznesla se po vlasti zpráva, že na Špicberkách nuceno jest zimovati třikráte tolik lidí, než původně bylo počítáno, nabízel státnímu radovi Otterovi 300.000 korun pro ten případ, kdyby jim hned — pozdě na zimu — mohl přispěti ku pomoci. Otter však nemohl leč právem odpověděti, že na okamžitou pomoc nelze ani pomysliti.

Celkem výprava tato nevyplnila naděje, jež v ni se skládaly, a kterých podle obezřelých a všestranných příprav bylo očekávati. Zejména však náklad peněžní vzrostl daleko nade všecko očekávání tak, že nebylo by se diviti, kdyby byl podnikatele odstrašil od dalších pokusů. Než duchům, jací byli Nordenskiöld a hlavní Mecenáš jeho Dickson, právě okamžitý nezdar bývá nejsilnějším popudem k obnovení činnosti tím úsilovnější. Nordenskiöld vyhlídl si nové pole činnosti, Dickson poskytl znova prostředky, a již za dvě léta vyjela z Tromsöa výprava nová, Nordenskiöldova sedmá. Rybářská lodice plachetní „Pröven“ vydala se na cestu severovýchodní, přes „lednici“ Ruska, moře Karské, hodlajíc doplouti ústí Obu a Jeniseje. Byl to podnik smělý, ducha Nordenskiöldova důstojný. Karské moře, odedávna zlopověstné nepříznivými poměry ledovými, mělo býti překonáno; myšlenka průjezdu severovýchodního, jež pohřbena byla již ode dvou století — t. j. od posledního nezdařilého pokusu Angličanů r. 1676 — tím byla vzkříšena. A podnik Nordenskiöldův podařil se úplně. Pröven, lodice plachtová rozměrů nepatrných, za dobu poměrně dosti krátkou, a nepótkavši hrubě překážek ledových stanula v ústí Jeniseje a zahájila tím, jakož jest se nadíti, novou veledůležitou cestu pro obchod světový. Loď vrátila se zase přes moře Karské do Norvéžska. Nordenskiöld však sám s několika průvodci po člunu, který za tím účelem přivezli s sebou, plavili se po řece proti vodě až po Dudino, kdež potkali parník, po

němž dojeli do Jenisejska. Odtud pak po suchu cestovali přes Krasnojarsk, Tomsk, Omsk, Jekaterinburg, Nižní Novgorod, Moskvu, Petrohrad, Helsingfors a °Abo do vlasti. Ve všech větších městech ruských vítáni jsou nadšenými slavnostmi tak, že jízda jejich byla skutečným triumfem na důkaz, že všecky vědecké i obchodní kruhy ruské uznávaly dosah Nordenskiöldova vítězství nad překážkami na pohled nepřestupnými, a význam jeho pro obchodní spojení Evropy se Sibiří, jejíž bohaté poklady přírodní dosud pro nedostatek cest a odbytu většinou ležely ladem. Však i ve přísně vědeckých příčinách tato cesta byla velmi zdárna, poněvadž jí získáno jest mnoho zpráv o končinách dotud skoro úplně neznámých, zejména co se dotkne živočišstva, rostlin i nerostů. Vůbec podařilo se Nordenskiöldovi program cesty napřed navržený provésti v takové úplnosti, jaké málokdy dostává se výzkumným a objevným cestám do končin dalekého severu.

Brzy však začali se ozývati hlasové, kteří pochybovali o stálé ceně výsledků Prövenem nabytých, říkajíce, že úspěch jeho zakládal se jen na neobyčejně příznivých poměrech, které v sibiřském moři ledovém asi prý zřídka kdy se naskytají. Aby dokázal, že tomu není tak, Nordenskiöld podnikl hned následujícího léta druhou cestu k ústí Jeniseje po parníku „Ymeru“ s prvním nákladem zboží evropského. Náklad peněžitý poskytli na tuto výpravu stejnými díly Dickson a ruský (vlastně sibiřský) statkář Alexander Sibiriakov, který nad míru vřele ujal se myšlenky obchodního spojení Evropy se Sibíří a na rozřešení této důležité otázky již věnoval ohromné summy peněz. I tato cesta podařila se úplně, ačkoli r. 1876 poměry lední byly plavbě celkem velmi nepříznivy. Zajímavo jest, že Nordenskiöld jsa téhož roku při světové výstavě ve Filadelfii jurorem pro odbor porcelánu a kameniny, do konce června meškal v Americe. Z Nového Yorku odplul 1. dne července po obyčejném parníku cestovním a v Trondhjemu norvéžském vstoupiv na loď vlastní, již 15. srpna přistál v ústí Jeniseje, tedy po 46denní cestě, ač na několika místech ještě se zastavil. Dopluv po řece až k 71° severní šířky ještě téhož léta vrátil se zase po moři do vlasti, vedle úspěchů zevnějších doplniv také výzkumy přírodopisné, již za předešlé cesty k Jeniseji započaté.

Zdar těchto dvou výprav snaživému duchu Nordenskiöldovu byl popudem k činnosti další, mnohem velkolepější. Teprve nyní vynořila se mu na mysl otázka průjezdu severovýchodního v celém rozsahu, otázka, zdali skutečně po moři směrem severovýchodním možno jest doplouti až do Číny a Japanu, jak již před třemi sty lety tvrdili smělí obchodníci angličtí a hollandští, kteří na provedení té myšlenky nasadili sta životů lidských a tisíce tisíců peněz — zdali skutečně, jak od pravěku předhistorického se věřilo, kolem všeho starého světa rozlévá se okeán nekonečný. Neztráceje času Nordenskiöld dal se do práce. S pílí skutečně mravenčí sebral z archivů zpuchřelých, ze zpráv a knih dávno v nepaměť pokleslých, kdejaká byla poznámka o mořích na severu Sibíře, kdejaké slůvko o pobřežních plavbách lovců severských, a o ruských výpravách na prozkoumání nejsevernějších končin ohromné říše. A takto zrnko nepatrné k zrnku skládaje, sestavil řadu záznamů historických, které svědčily, že až na nepatrné částky cesta, o níž běželo,

již skutečně po moři byla vykonána a to po lodicích nad míru chatrných, ač ovšem nikoli souvisle a najednou, nýbrž jen po nepatrných částkách dobou i místem daleko od sebe různých. Kde nestačily zprávy historické, bral na pomoc vědu zeměpisnou a vymoženosti její o účincích proudů mořských a teplé vody říčné v ledy krutého severu, přirovnával zkušenosti své z četných plaveb arktických a zkoumal a pracoval, až dopracoval se přesvědčení, že obeplutí starého světa v dobu dobře volenou, po lodi k tomu účelu zvláště upravené musí býti možno.

A jakmile sám o tom byl přesvědčen, zasadil se vší svou vůlí pevnou a neoblomnou vytrvalostí o to, aby zjednal také prostředky na výpravu, která podle rozsahu svého také vymáhala neobyčejného nákladu. Sepsal výsledky svého badání v jasný plán obmýšlené výpravy, vytkl důkazy, o něž opíral možnost podniku, naznačil do podrobna úkoly expedice ve příčinách vědeckých i obchodních, ukázal, jaké výhody věda z ní vytěží ve případě zdaru úplného, a jak prospěšna bude, i kdyby se nepodařilo provésti celý plán v plném objemu, a zjednal si vedle přízně osvědčených již a k novým obětem hotových přátel Dicksona a Sibirjakova také vřelé účastenství samého krále švédského a všech rozhodujících hodnostářů státních i sněmu říšského, a odevšad hojně jsa podporován pořídil výpravu i nad očekávání ještě velkolepější. Čtyři lodi dány jsou mu v moc s mužstvem ve plavbách severských osvědčeným, a k dílu vědeckému přihlásil se štáb spolupracovníků, jichž jména dávno skvějí se mezi nejpřednějšími učenci švédskými. A tak Nordenskiöld již 22. dne června 1878 vydal se na slavnou výpravu svou po parníku Veze, která měla dle plánu konati cestu celou. Doprovázely ji jednak jako lodi zásobné, jednak i náklad obchodní vezouce, plachetní loď Express a parník Fraser, které měly dojeti jen až k ústí Jeniseje, pak malý parník Lena, jejíž úkolem bylo doraziti až k sibířské řece Leně a po ní, pokud možno bude, proti vodě do vnitřní Sibíře až po Jakutsk. Plavba dařila se nad očekávání dobře. Od stanice ke stanici vytčené ve plánu cestovním ubíraly se lodi společně všude s úspěchem konajíce práce uložené. Od Måsöa, ostrůvku na nejzazším severu Norvéžském, přes Murmanské moře k Nové Zemlji a podél ní na jih k úžině Jugorské a Chabarově; od Chabarovy po moři Karském k ústí Jeniseje do přístavu Dicksonova dopluly překážek ledových ani hrubě nedoznavše. Tam odloučily se Fraser a Express, kdežto Vega a Lena jely dále, a 19. dne srpna vítězně překonaly i jedinou trať, po které dokázáno bylo že dosud neplula ani lodice sibířského rybáře ani křehký člun domorodců — obepluly mys Čeljuskin, nejsevernější výběžek pevniny asijské. Teprve za tímto počal skutečný boj s překážkami. Vega a Lena zaměřily podle původního plánu přímo na východ k souostroví Novosibiřskému a vepluly do slepé ulice v ledu, ze které je vratmo vypletlo jen včasné poznání nebezpečenství na zkušenostech podobných založené a obezřelost Nordenskiöldova. Vrátivše se však a plovouce dále zase při břehu dojely šťastně ústí řeky Leny, při němž nadešlo loučení poslední. Lena vlastně již než se doplavily až k samému ústí řeky, odebrala se za svým zvláštním úkolem, ku plavbě proti řece do Jakutska, kterou také šťastně dokonala, a tím sprostředkovala dopravu prvních (a na značnou dobu i po-

slednich) zpráv o úspěšné plavbě Vegy do Evropy. Poměrně volná cesta, které se výprava dotud těšila, od té chvíle netrvala již dlouho. Brzy nastal boj s ledy, hustou mlhou, mělkým plavištěm a jinými nehodami, jichž konec byl úplné uváznutí Vegy v ledu, ač již větší, a jak se původně zdálo, obtížnější část cesty byla překonána. Výpravě nezbylo leč v ledech přezimovati.

V Evropě zatím začaly se roznášeti pověsti neblahé, poněvadž zprávy přes Jakutsk poslané, jakož jinak býti nemohlo, dlouho nedošly svého cíle. Jak veliké bylo všeobecné účastenství s osudem expedice, dosvědčilo nejlépe to, že vypraveny jsou dvě lodi zvláště za tím účelem, aby Nordenskiölda hledaly, jedna panem Sibirjakovým, který jí dal název slavného učence samého „Nordenskiöld", druhá od Bennetta, vlastníka novin amerických „The New-York Herald"; který vůbec vřelým jsa podporovatelem výzkumných cest zeměpisných za týmž koncem vyslal ze San Francisca loď Jeanettu. Na štěstí všecky obavy ukázaly se býti marnými. Již dne 28. dubna došly do Jakutska nové dopisy Nordenskiöldovy se zprávou o bezpečnosti expedice, a ačkoli zajetí v ledech trvalo skoro 10 měsíců, přece konečně zasvitl den osvobození. Dne 18. července 1879 Vega se hnula ze zimoviště a za 10 dní veplula do úžiny Behringovy. Po krátké zastávce na ostrově Behringově a nedlouhém pobytu v Japaně dojela přes Ceylon a skrze úžinu Suezskou bez překážky nazpět do vlasti.

Nordenskiöld doma, a vítězství myšlenky jeho v kruzích vědeckých všude bez rozdílu uvítáno a oslaveno vskutku nadšeně a zajisté právem. Vykonalť — ovšem s podporou výtečných spolupracovníků — dílo, jež zdálo se opravdu nemožným, poněvadž staletí o ně usilovala marně; a vykonal je, aniž přišel na zmar jediný život lidský, aniž kdo z mužstva jemu svěřeného vážněji se roznemohl. Prozatím pak z výsledků díla tohoto kořistí ovšem nejvíce věda — a to věda v přemnohých odborech, zejména zeměpis, zemězpyt, národopis, přírodopis a mn. j. — ale zajisté za nedlouho drahou jím raženou, ne-li celou, tedy aspoň z veliké části zavalí se proud obchodu světového a podnikavosti lidské, a takž objev jeho poslouží nezměrně i směrům praktickým.

Od návratu svého Nordenskiöld pracuje o popisu této své deváté a nejdůležitější cesty na sever. Dílo toto, které v několika jazycích a jak známo i v českém vychází současně, není obyčejný cestopis. Jsou v něm složeny nejdůležitější výsledky všech Nordenskiöldových předešlých studií o krajinách arktických a zkušeností z končin, ve kterých pisatel takřka již zdomácněl. Jádrem a sjednocující červenou nití díla jsou ovšem osudy Vegy při poslední cestě a s tím souvislé stati místopisné a národopisné; ale jak Vega postupuje na své dráze ku předu, tak přidávají se dějiny vždy těch plaveb předchodných, které první tou částí cesty přepluly, a řada těchto statí historických zaokrouhluje se znenáhla v úplné dějiny průjezdu severovýchodního, jichž korunou a kamenem závěrečným jest právě plavba Vegy.

Také v obsáhlých částech národopisných Nordenskiöld ukládá bohaté studium a hojné zkušenosti ze mnoha cest svých arktických a podává zprávy o národcích dalekého severu, zejména o Samojedech, Čukčích a Eskimácích, o nichž dosud pramálo hodnověrného bylo známo,

bystrým okem obsáhnuv celý jejich život rodinný a společenský, kroj, zvyky a obyčeje, náboženství a pověry, a pokud možná i dějiny aspoň styku jejich s Evropany západními.

K tomu řadí se diskusse národohospodářské, z nichž nejdůležitější jsou a o jasném rozhledu i na tomto poli svědčí pojednání o významu velikých řek sibiřských jakožto cest obchodních. — Neméně zdárny jsou zprávy přírodopisné, zejména ty, které uvádějí čtenáře přímo v život živočišstva polárního, neobmezujíce se na suchopárné popisy, ale po způsobě Brehmově líčíce, kterak každý tvor svůj svět si tvoří a v něm si vede. Že i při této stránce díla hleděno ke zkušenostem za všech cest ostatních, kdyby ani nebylo výslovně řečeno, viděti by bylo z překvapujícího bohatství látky, již za jedinou cestu sebrati bylo by přímo nemožné. Podobně věc má se také ve příčině velezajímavého líčení ledů vnitrozemských, jak je Nordenskiöld první seznal na Grönlandu a na Špicbergách, prozkoumav pouště, o nichž dosud vůbec nic nebylo známo. Že v osnovu díla vetkány jsou také důležité a poutavé zprávy o úkazech meteorologických, zejména o první kráse polárního světa, severní záři, pak o úkazech za krutého mrazu, pozorování poměrů a útvarů ledových a sněhových, při cestopisu arktickém rozumí se samo sebou. A co se dotkne líčení způsobu života na lodi v ledě uvázlé za dlouhé noci severní, řádu ztravovacího a zdravotního vůbec, který založen byl na všech zkušenostech vlastních i na zprávách předchodných plavců polárních: s této stránky cestopis Vegy jest a zůstane stálou normou pro budoucí plavby do končin severských. Obsahujeť zajisté všecka pravidla opatrnosti, která člověku možno postihnouti, a která se také skvěle již osvědčila za plavby Vegy, jež vykonána, jak již opětně podotčeno, aniž po celou dobu její kdo vážněji se roznemohl.

Ne posledním půvabem díla již bohatostí a rozmanitostí látky poutavého jest také slohová stránka jeho. Vypravování jest živé, duchaplné, stati vědecké jasny, snadno pochopitelny, celek prázden všeho přepínání, pln vřelé přesvědčivé pravdy. Žádný lživědecký žargon nestěžuje průhlednost líčení; největší obtíže a vítězství nad nimi se podávají se svrchovaným klidem, jejž vštěpuje převaha mysli zkušeností vytříbené, ale nikde neurážejí marná chlubnost a barvy dost málo křiklavé. Na svých místech i humor propuká, který tím jest působivější, čím méně má ráz úmyslnosti.

Patrno, že Nordenskiöld sám „Cestopis Vegy“ chce učiniti dílem svým hlavním. Ovšem není jeho jediným. Již zmínka stala se o některých pracích, a seznam větších menších spisů, pojednání a přednášek jeho, které vydány byly doma i v cizině různými jazyky (latině, švédsky, anglicky, francouzsky a německy), a mnohé také byly do cizích jazyků přeloženy, vykazuje úctyhodný počet 70 čísel. Zde ovšem nelze meškati se podrobným jich výčtem a rozborem. Větším dílem jsou to práce z oboru geologie, mineralogie a lučby, pak cestopisy.

Zásluhy Nordenskiöldovy o vědu uznány jsou po všem světě vzdělaném. Již r. 1877 byl členem neméně nežli dvacíti sedmi společností a ústavů vědeckých, domácích i cizozemských, a nejednou ozdoben medaliemi vědeckými, a ode vlády španělské a vlašské i dekoracemi řádovými.

Výprava Vegy, obeplutí starého světa, jest vědeckým činem jeho posledním a největším. Avšak není pochybnosti, že jakož jest ještě v plné mužné síle, neustane pracovati na roli zvolené, a mnoho ještě vykoná vědě na prospěch, sobě i vlasti své na ozdobu.

Horal na rovinách.

Obrázek ze života lidu v Tatrách

Od

Michala Bałuckého.

S povolením autorovým z polsk. přeložil

Arnošt Schwab-Polabský.

(Pokračování.)

VII.

„Huláni, huláni, malované děti,
nejedna dívčina za vámi poletí!“

Tuto píseň zpíval jakýsi vojín, jenž kráčel cestou s vršku do vsi na dovolenou.

Červenou čapku ozdobenou květy pošinul k pravému uchu, v ruce držel kousek nedokouřeného vlašského doutníku a červená jeho tvář prozrazovala, že ta jeho veselost má částečně zřídlo své v těch několika kalíškách vodky, jež po cestě vypil. Měl na sobě široké, červené spodky zapuštěné do bot, granátový kabát s dvěma hvězdami na límci a na prsou jakýsi řád na stužce. Hůl jako karabinu přeložil přes rameno a na této houpalo se malé zavazadlo.

Došed do vsi, spatřil u první chaty jakousi ženu, která na zelené louce rozestírala plátno, polévajíc ho vodou z blízkého potoka.

„Baba, to bude neštěstí,“ zabručel voják nespokojen a plivnul. „Vymřeli zde sedláci nebo co, že jsem žádného dosud nepotkal! Nejprve baba musila mi přijíti na oči.“

Žena, polivši plátno, vzala prázdné konve a šla do potoka pro vodu právě proti němu.

„Jde ještě s prázdnými konvemi, čarodějnice,“ a boje se, aby mu v cestu nepřišla, zastavil se, dokud vody nenabrala. Pak teprve pustil se cestou do vsi. Jda kolem té ženy, sáhl nedbale rukou k čapce a pravil: „Buď pochválen Kristus.“

Žena povznesla hlavu.

„Až na věky!“ odpověděla a hned pohlednuvši lépe na vojína, pravila:

„Matko boží, královno nebeská, odkud jsi se tu vzal?!“

V hlase jejím byla radost, udivení, bol i strach, vše smíšeno.

Vojín se zastavil a pohledl na ni.

„Madlena! Co zde činíš, dívko?“

„Pěkná dívka,“ pravila smutně a ukázala mu rukou na dítko, visící v plachtě mezi stromy jako na houpačce; „hle mé panenství!“

„Ty jsi se provdala?“

„Na koho jsem měla čekat?“

„Za Jaška Klimundu? — Jest to jeho chalupa.“

„Byla jeho, ale prodali ji mému muži.“

„A kdo jest jím?“

„Cizinec,“ pravila pohrdlivě.

„Již dávno jsi se vdala?“

„Budou tomu na matku boží růžencovou dvě léta. Právě asi rok po tvé svatbě.“

„Po mé svatbě? Co to pravíš? Což pak jsem se ženil?“

„Jen se vymlouvej, myslíš, že ti uvěřím? Což pak myslíš, že my ve vsi nevíme, že ti opatřovali staří listiny u kněze k tomu sňatku?“

„Opatřovali mně listiny, to je pravda, neb mne chtěli oženiti ve Slezsku nedaleko Bělé. Ukázalo se však, že dívka nemá takové věno, jaké jí rodiče slibovali, neb bylo ještě tré dítek na ten pozemek. Proto jsem si to rozmyslil a rozhodl jsem se sloužiti dále ve vojště. Dosloužil jsem, jak vidíš, a obdržel jsem řád. Vy jste o tom tedy ve vsi ničeho nevěděli?“

Madlena ničeho neodpověděla. Hleděla na mluvícího zrakem hrozným, udiveným — zdálo se, že jí oči z hlavy vyběhnou. Tak je vyvalila. Neklidně víčky pohybovala, konečně vypukla v hlasitý pláč.

„Co jest ti, Madleno?“ tázal se Tomeš, přiblíživ se k ní.

„Kéž by zhynuli za tu křivdu, kterou mi učinili!“ naříkala sbírajíc slzy zástěrou.

„Komu tak klneš?“

„Oni to přede mnou úmyslně skrývali, že jsi se neoženil.“

„Opravdu jsi tedy ničeho nevěděla?“

„Což myslíš, že bych se byla v tom případu vdala? Byla bych jen suchý chleb jedla a v jedné košili chodila, dokud bych se tebe byla nedočkala. Kéž by jim to Bůh při soudném dni neodpustil! Jací jsou to rodiče, kteří vlastnímu dítěti zahradili cestu k štěstí. Mohli jsme býti tak šťastni a nyní, ach běda, běda!“

„Vždyť jsi se nevdala za chudého.“

„Co z toho mám, že mám co jíst a v co se odíti, to mi štěstí nepřidá. Chtěla bych býti raději s tebou chudá, než s jiným bohatá.“

Vojína v srdci potěšilo to vyznání, chtěl přiblížiti se ještě více k Madleně, zajisté, aby ji potěšil, ona mu však dala očima rychle znamení, aby odstoupil a pravila sníženým hlasem: „Ticho, jde.“

Tomeš se ohledl a spatřil za plotem mezi obilím několik sedláků, jdoucích s kosami na ramenou.

„Nuž na shledanou, Madleno, uvidíme se brzy.“

Neodpověděla. Neměla času, neboť sekáči byli již téměř u domu. Sklonila se nad plátnem a činila jakoby měla mnoho zaměstnání. Jeden z mužů přiblížil se k ní a opíraje kosu o strom, tázal se:

„Jaký to byl vojín, s nímž jsi mluvila?“

„Co je ti po tom, s kým mluvím," odvětila hrdě. „Mluvím s kým se mi líbí, to mi přece nikdo nezabrání."

Sedláci se smáli té resolutní odpovědi, ten pak, jemuž patřila ta odpověď, pohledl na Madlenu zrakem divě se jiskřícím, ale ničeho neřekl.

„Dobře učinil Toník, že se neozval; nenalezl se ještě taký muž, jenž by se ženě v tom vyrovnal; nadarmo by mluvil. Nu, hospodyně, dávejte jísti, jsme hladoví."

„Zavolejte si na děvečku, ať vám podá, já zde nejsem k obsluze," a pověděvši to, chopila se konvic a šla do chaty. Byla ještě na prahu, když dítě v plachtě zaplakalo.

„Madleno, vrať se, hoch pláče, neslyšíš?" ozval se Toník.

„Uspi ho tedy, je tvým jako mým; já nemám času."

„Kdyby se mně má žena tak hrdě postavila, zbil bych ji, že by pamatovala na ruský měsíc," řekl ten, který chtěl před chvílí oběd.

„Ďábel sám vězí v té ženě," dodal druhý. Toník se neozval, přistoupil k děcku a zakolébal plachtou.

Stěží byl bys ho poznal. Tak se změnil za dvě léta, co jsme ho neviděli. Zhuben ěl ve tváři i sestaral a jiný oblek změnil ho úplně. Ve vysokých botách, bílém, dlouhém šatě a vysokém klobouku zmizela úplně ona volnost a lehkost pohybů, jíž vynikal v oděvu horalském. Oděv ten válel se někde v koutě na půdě; odhodilť jej následkem nalehání Madlenina ještě před sňatkem. Dívka totiž, než se rozhodla, že s ním půjde k oltáři, vymýšlela si vždy nové podmínky, měnila stále a předělávala. Nejprve mu rozkázala, aby změnil oblek, pak jí musil koupiti ke svatbě korále, pak si zase vzpomněla, že bude třeba najmouti dvě děvečky do hospodářství — neboť ona sama nehodlala mučiti se prací; v posledních pak dnech, kdy již družbové s koláči a ořechy obcházeli po vsi, zvouce na svatbu a družičky odjely pro věnce do Krakova, zachtělo se jí pojednou ještě toho, aby jí ženich připsal dům i pozemky. Následkem této žádosti bylo by již málem se sňatku sešlo, neboť Toník svoliv ke všemu, opřel se rozhodně poslednímu požadavku; ale sám pan farář vložil se do té věci a domlouval dívce při zpovědi tak důtklivě, že upustila konečně od své žádosti a šla k oltáři bez úpisu.

V poslední chvíli před svatbou byl by snad horal tomu býval rád, kdyby byla nějaká překážka sňatek zmařila; neboť mnoho důvodů odrazovalo jej od toho manželství. Především ony choutky nevěstiny, které nedobře věstily o budoucím žití. Pak její rodiče a zvláště matka, k níž od prvního okamžiku cítil odpor nepřemožitelný; konečně vesničané, kteří nemohli se s tím spřáteliti, že horal tak náhle zbohatnul, a závistivě naň pohlíželi. Uměl je sice zkrátka odbývati, ale znepokojovalo jej přece, že mezi takovými lidmi žíti musí. Vyjednávání s šafářem, jenž se nespokojil s několika sty, které mu horal za sdělení čísel podával, činilo mu také nemálo starostí. Ale byla ještě jedna příčina, která mu snad ještě více nežli všechny ostatní pokazila slavnost svatební a tou bylo objevení se Kuby. Právě v době, kdy Toník se svaty poprvé vstupoval k rodičům Madleniným, přišel Kuba nemoha se ho dočkati v Krakově, za ním do vsi, aby se dověděl, co se s ním stalo, že se nevrací. Toník se tehdá před ním skryl a po lidech mu vzkázati

dal, že zde není, že odešel již do hor. Kuba s Hanou šli tam za ním a rozumí se, že ho nenalezli; stopa po něm zmizela.

Avšak později musil Toník poslati do hor pro potřebné listiny k sňatku a konečně musily se také ohlášky díti v jeho osadě; tak se Kuba přece konečně dověděl o jeho sňatku a přiletěl, sotva dechu popadaje, aby ho od toho odradil. Přišel právě v okamžiku, kdy měli již mladí snoubenci jíti k oltáři. Družičky s hudbou usedly již do vozu a vyjížděli s křikem a plesem z města v průvodu družbů, kteří na bujných koních, ozdobených květy a barevnými šátky, jeli podle vozu. Nevěstě byl připjat ještě věnec na hlavu a příbuzní, notně již nachmeleni, obklopovali ji a zpívali: „Již sedej na vůz ....“

Také ženicha obklopoval hlouček mladíků. Kuba prodral se tím hloučkem a chopiv Toníka za ruku, odvedl ho stranou a pravil: „Probůh, Toníku, co to činíš? Nezahub dívku! Ona zemře, až se o tom doví.“

„Již se stalo, není již možno odstoupiti,“ pravil Toník jako bez sebe.

Kuba neměl již času, aby mu více řekl, neboť veselý kruh vzal ženicha mezi sebe a za výkřiků radosti vstupovali na vůz. Toník sedaje, uslyšel ještě v té zmatené vřavě hlas Kubův: „Pamatuj, že tě Bůh těžce potrestá za to, co jsi učinil Haně.“

Slova ta hučela mu stále v uších; ani hudba ani hlučné zpěvy svatebníků nedovedly je ohlušit. Chvílkami byl by nejraději vyskočil z vozu a utekl, avšak úmysl ten mizel pokaždé, když pohledl na Madlenu. Ona byla toho dne tak krásná, krásnější než kdy jindy; neměl sil, aby se jí zřekl k vůli Haně, jejíž snědá tvář se mu jevila nyní v upomínce velmi nehezkou. K tomu byl statek Jaška Klimundy již koupen, kontrakt řádně u notáře sepsán a to jej také k místu poutalo. Nemohlť vše to opustiti a utéci; zůstav, nemohl však také přerušiti manželství bez důvodů. Celá ves by se byla nad tím vzbouřila. Šílenstvím bylo mysliti na něco podobného. Ač tedy svědomí a zlá jakás předtucha ho zdržovaly, kráčel v před stržen okolnostmi jako vlnou lidí, která ho nesla proti jeho vůli. Ještě jednou se rozmýšlel, když se ho kněz před oltářem tázal: „Toníku, nesliboval jsi nikdy někomu jinému víru manželskou?“

V té chvíli, dříve než mohl knězi odpověděti, zočil mezi zástupem nedaleko oltáře Kubu, který naň hleděl nepokojně a jakoby jej prosil, aby ustoupil, dokud ještě čas.

Toník váhal.

Kněz opakoval: „Nesliboval jsi nikomu jinému víru manželskou?“

„Ne,“ odpověděl ženich tlumeným hlasem.

V tom okamžiku zmizel Kuba v zástupu a od té doby již se neobjevil. A zdálo se, jakoby byl vzal s sebou celé Toníkovo štěstí, neboť tato chvíle byla proň začátkem ustavičného trápení, kteréž mu působila jeho žena. Již při svatbě mohl poznati, co jej očekávalo. Madlena dávala mu tak okázale svůj odpor, svou lhostejnost na jevo, jakoby se jí o to jednalo, aby jí nikdo říci nemohl, že si ho vzala z náklonnosti. Ukazovala zřejmě před lidmi, jak jest jí protivným. Z počátku toho nepozoroval, neb hlava jeho zaujata byla jinými myšlenkami, jež ho trápily, myšlenkami o tom, co mu Kuba řekl. Hledal ve sklenici léku. Pil jako nikdy jindy a když se napil, upadl v šílenou trapnou veselost

i zachtělo se mu zatančiti si horalský tanec. V horách byl pokládán za dokonalého tanečníka. Kdykoli tam stanul před houslistou, lidé houfně se kolem něho stavěli, aby se podivili jeho zručnosti. Chtěl i zde obratnost svou ukázati — snad se mu zdálo, že se tím Madleně více zalíbí; ale mýlil se, neboť co na horách budilo obdiv, zde působilo jenom smích. Lidé hleděli naň jako na blázna, tropili si z něho žerty. A ty mocné skoky v těsném obleku obyvatelů údolí vypadaly vskutku směšně. Připomínalo to poněkud medvěda, jemuž se zachtělo představovati kozu. Opilý horal nevěděl však, že je předmětem žertů a smíchu celého shromáždění; rozpaloval se vždy více k tanci, jenž mu připomínal rodný kraj. V tom náhle ucítil, že ho někdo silně zatáhl za rukáv. Z počátku si toho nevšímal a tančil dále, ale když se to několikráte opakovalo, zmírnil se v skocích a pozdvihnuv hlavu, spatřil před sebou rozhněvanou tvář Madleninu i uslyšel slova:

„Přestaň, horale, bláznit! Musím se za tebe stydět před lidmi. Nevidíš, jak se ti všichni smějou?“

„Dej pokoj, Madleno, ať skáče; tanči dále, horale, hop hop!“

Hromová slova Madlenina a smích lidí vzpamatovaly horala; odešel pokořen stranou a nikdy již netančil ani na svatbě, aniž kdy později.

Vzpomínka na onu chvíli ubila v něm všecku chuť k tanci a veselosti. Neměl opravdu, čím se veseliti: nedostávaloť se mu upřímných lidí kolem; vše připomínalo mu, že je zde cizincem.

Z počátku vstoupil s ním sice leckdo v přátelství, ale později se vždy ukázalo, že měl při tom něco za lubem: buď si chtěl od něho něco vypůjčiti, nebo potřeboval obilí k setbě, nebo peněz na trh; poněvadž pak se horal neukazoval příliš ochotným k darům a půjčkám, vzdalovali se zase od něho, nazývajíce jej skoupým horalem, a hleděli naň pohrdlivě dávajíce mu při každém kroku znáti, že jest přistěhovalcem, pobudou. Žena nezacházela s ním lépe než jiní. Při každé příležitosti vytýkala mu jeho původ horalský; kdykoli něco chtěl, co se jí nelíbilo, hned mu odsekla, že to u nich není zvykem a činí-li to horalé, zde že se to zaváděti nesmí. Toník konečně sám začal považovati horala za špatného a styděl se přiznati se k svému původu. Štěstí manželského nepoznal, neb Madlena nejen že nikdy neukazovala náklonnosti k němu, ale žila s ním jako z přinucení. Doma zdržovala se málo. Vždy nalezla nějakou záminku k odchodu: předstírávala, že navštíví rodiče, nebo že si vypůjčí něco od sousedů, nebo že půjde na trh, jenom aby nemusila sedeti doma. K práci ji ani holí nedostal.

„Neprovdala jsem se za sedláka,“ říkala obyčejně, když jí radil, aby se zabývala hospodářstvím, „ani proto, abych se dřela jako kůň. Dosti jsem se již napracovala.“

Ve vsi byla stará kolářka; nazývali ji cikánkou, neboť za mládí toulala se s cikány po světě, pak se vdala za koláře a usadila se na statku. Ale cikánská povaha zůstala jí i potom — líbilo se jí toulání po trzích a poutích, kde jaká byla v okolí i dále. Uměla při tom také vykládat karty, zaříkávat nemoci, odháněti kouzla a měla z toho nemalý užitek. Madlena spřátelila se s cikánkou a celý téměř den u ní proseděla. Chodila tam pod záminkou, že šijí prádlo, ale na zlámané holi unesl by každý, co obě ušily. Za to však tolik namluvily, že by

to na volskou kůži nenapsal. Kdyby byly několik dní spolu seděly, vždy by byly měly dosti látky k povídání. Cikánka mnoho viděla, mnoho zažila a vypravování o tom rozohňovalo obraznost mladé ženy. Čím bledší je pro nás skutečnost, tím raději utíkáme se v kraj přeludů a fantasie; proto se Toníkově ženě tak líbilo vypravování cikánčino. Opojovala se jím takořka a když se pak vracela domů, zdál se jí býti dům ještě odpornějším a muž protivnějším. Aby mohla býti s ním co nejméně, toulala se s cikánkou po trzích, poutích a z každého trhu přinášela si buď nějaký krásný šátek, buď hedbávné stužky nebo damašek na kazajku a strojila se; těšilo ji, když lidé o ní mluvili, že si chodí jako nějaká měšťanka. Když jí muž někdy nechtěl dáti peníze na ten oblek, bylo doma pravé peklo a stále si naříkala: „To jsem si dala, že jsem si tě vzala; zavíráš mi svět a chceš, abych se usoužila u tebe, ty horalská duše!" Toník, aby měl pokoj, mlčel a dával, a byl by dával rád ještě více, kdyby si za to byl mohl koupiti alespoň trochu její náklonnosti — ale tu ani koupit ani vyprosit si nemohl. Několikráte vrhl se na ni v zoufalém šílenství a přes to, že byla silná, přemohl ji; neboť zlost dávala mu nadlidskou sílu. Při tom jí hrozil: „Ženo, zabiju tě jako psa, nebudeš-li jinou ke mně!"

Ale ani to nepomohlo. Pěstí lásky ze srdce nedobudeš, tím méně, není-li jí tam. Madlena po takovém výstupu bývala ještě horší a běžela hned k matce neb sousedům se žalobou. Sešlo se pak několik bab do jeho domu, aby nešťastnou potěšily, a stará Plevňáková mu hrozila, že dítěti ublížiti nedá, že ho bude žalovati u soudu a bůh ví co ještě mluvila. Se ženami bojovat bylo těžké; Toník zatínal jen zuby a utekl obyčejně z domu. Nejednou jako blázen lítal po polích, tloukl se pěstí do hlavy a mluvil: „Dobře mi tak. Zasloužil jsem to. Kuba uhodl."

Nynější své soužení pokládal za trest boží a myšlenka tato učila ho trpělivosti. Ubohý horal netušil, že naň přijdou ještě těžší starosti a útrapy. Začaly s příchodem Tomšovým do vsi. Kdyby byl Tomeš, vrátiv se do vsi, zastal Madlenu svobodnou, sloužící jako dříve ve dvoře, nebyl by se k ní snad přihlásil, z obavy, že by ho chtěla za muže.

Mezi lidem vesnickým jest málo ideálních milenců; obraznost básníků tvoří je na papíře, ale ve skutečnosti jich nenajdeš, leda velice zřídka. Lid náš je především praktický, střízlivý — i ta nábožnost jeho vyplývá pouze z přesvědčení, že mu tam bude lépe.

A poněvadž Tomeš nebyl ani lepší, ani horší jiných, dlužno pochybovati, že by se mu Madlena byla ještě líbila, kdyby ji byl nalezl chudou. Ale když ji v neděli spatřil v kostele tak pěkně vystrojenou, že zastínila všechny statkářky, i kovářku z Kuří Voly, jež byla pokládána za nejpřednější v okolí; když spatřil na ní několik šňůr těžkých korálů a šněrovačku zlatem vyšívanou, kterou Madlena toho dne úmyslně oblekla, ne tak z úcty k Bohu jako k vůli Tomši — probudila se v něm znovu láska k ní, tak že ani jeden otčenáš pomodliti se nemohl. Stále jen pohlížel na ni, a když se vrátil domů, bylo mu tak nevolno v chalupě, tak teskno po Madleně, že za nedlouho po jídle vyšel do vsi v tu stranu, kde bydlela. Naskytla se mu příležitost, že se mohl s ní sejíti, neboť Toník odešel do krčmy, kdež měli občané jakousi poradu o stavbě mostu. Než se všichni sešli, mluveno zatím o tom

i onom; mezi jiným vzpomenul někdo Tomšova návratu. Toníkovi přišel hned na mysl onen vojín, kteréhož viděl před několika dny rozmlouvati se ženou. Zmocnila se ho jakási zlá předtucha, něco jej táhlo domů. Nečekaje na začátek porady, vrátil se domů.

Na prahu potkal Tomše, který právě vyšel z jizby.

Madlena stála u pece jaksi zaražena.

„Co tu chtěl ten dráb?“ tázal se Toník.

„Přišel si zapálit dýmku.“

„Byl to Tomeš, není-liž pravda?“

„Nu a co na tom, že Tomeš,“ odvětila, červenajíc se vždy více.

„Madleno, pravím ti jen, abys si to pamatovala. Neznáš mne!“ Mluvil zvolna hroze jí prstem.

„Což zase?“ pravila, tváříc se, jakoby nerozuměla.

„Pravím ti: dej si pozor, aby se nic nestalo!“

Napomenutí to nemělo patrně velikého účinku, neb v několika dnech spatřil je opět u studny. Ona nabírala vodu a Tomeš, nachýliv se k ní, šeptal jí něco do ucha, a tvář její se zaruměnila jako jablko v jeseni.

Toník za plotem se na ně díval a nastavoval pilně uši, ale nemohl ničeho zaslechnouti. Když se vrátila do chaty, vstoupil za ní a pravil: „Poslyš, Madleno, jestliže tě ještě jednou s ním uvidím, zbiju tě, jako že mne živého vidíš.“

„Což mohu zabrániti někomu, aby se mnou nemluvil?“

„Řekni mu, že nechci, aby za tebou chodil.“

„Což nemáš úst? Pověz mu to sám!“

Byla přesvědčena, že se bude horal báti říci mu to, neboť Tomeš byl známý rváč. Ale Toník nebyl by na to mnoho dbal, neboť byl odvážný jako pes ve své boudě a čekal pouze na to, aby Tomše chytil u domu. Tomeš se však neukázal. Za to držel se v krčmě při nedělní hudbě Madleny tak vytrvale, že ho nebylo lze odehnati. S ní pil, s ní rozmlouval a jenom s ní tančil. Toník sedě za stolem, hleděl na to vše a krev se v něm bouřila. Několikráte zachtělo se mu hoditi sklenici, kterou držel v ruce, Tomši do tváře tak, aby se na ní rozbila v kousky, ale styděl se činiti výtržnost mezi lidmi a krotil hněv svůj jak mohl. Mnoho jej musilo státi to dušení probuzené žárlivosti, a když Tomeš vodkou rozehřátý tak blízko k Madleně se sklonil, že jejich rozpálené tváře téměř se dotýkaly, stiskl Toník sklenici tak silně v dlani, že až praskla.

Nemohl se již déle zdržeti, vstal a přiblíživ se k ženě, pravil hlasem chraplavým a ostrým: „Jdi domů!“

„Což se nesmím trochu pobaviti?“ odvětila hrdě, osmělená přítomností Tomšovou a matčinou.

„Dejte jí pokoj!“ ozval se někdo za stolem. „Je mladá a chce si poskočit; sedněte si ještě na chvíli mezi nás!“

„Sedněte, sedněte,“ vybízel jiný; „vypijeme ještě po sklenici.“

Toník rád nerad musil zůstat, neboť Madlena nechtěla jíti domů. Byl stržen znovu ke stolu a před něj postavena naplněná sklenice. Pil, ale zrak jeho stával se vždy divějším; zdálo se, že blesky křižují se mu v očích, věštíce blízkou bouři.

Na štěstí jakýsi četník, jda kolem, vstoupil do krčmy a zapověděl hráti, neboť žid neměl ze dvora povolení k hudbě. Tanečníci rádi neradi musili se rozejíti. Toník vraceje se s Madlenou domů, pravil k ní: „Pamatuj si, že's byla naposled v hospodě. Noha tvá tam již nevkročí, pokud budu živ.“

„To bych byla hloupá, kdybych tebe o dovolení prosila.“

„A já ti pravím, že nepůjdeš! Kdybych tě měl uvázati jako psa na řetěz, nepustím tě.“

„Uvidíme.“

Hádky byly mezi nimi nyní již na denním pořádku a stávaly se vždy prudšími. Po celý týden připravovali se oba v hlubokém mlčení k válce, která měla rozhodnouti o tom, kdo z nich svou vůli provede.

Nastala konečně osudná neděle. Toník toho dne nehnul se ani z domu, ani na mši nešel. Madlena chtěla jíti, ale nemohla nalézti klíč od skříně; musila tedy zůstati také doma. Celé dopoledne ztrávila hledáním klíče toho, neboť bez něho nebylo lze jíti do krčmy. Musilať se přece ustrojiti, vzíti alespoň novou košili a spodnici — a všechno prádlo i oděv byly ve skříni uzavřeny — hledala tudíž se vzrůstající netrpělivostí klíč po všech koutech, ale nemohla jej nalézti. V tom jí něco napadlo. Pohlédla podezřivě na muže sedícího u okna na lavici a pravila: „Bezpochyby schoval's mi ty, podlá duše, klíč od skříně?“

„Toť se rozumí, že já,“ odvětil horal rozhorleně.

„Dej mi jej hned!“

„Abys letěla do krčmy! Nejsem tak hloupý, nedám ti jej.“

„Otevru si pak sekyrou.“

„Zkus to.“

Odešla do síně a přinesla sekyru. Toník přiskočil k ní a chopil se jí za obě ruce. Nadarmo dobývala se z železného toho objetí, od něhož jí ruce až sesínaly. Vášeň strojnásobila síly horalovy. Vědouc, že mu neodolá, pustila bezvládně sekyru z rukou — a když konečně ruce její pustil, odešla do kouta a dala se do pláče.

Ten pláč jej odzbrojil. Přiblížil se k ní a pravil měkkým hlasem: „Madleno, proč se máme hašteřiti jako ti psové, když můžeme žíti v míru a v pokoji, jak Bůh kázal? K čemu ti třeba krčmy, hudby? — Máš dům, hospodářství, máš muže, dítě.“

„Kéž by tě i s tvým děckem spálil blesk,“ zvolala Madlena rozhorleně, „nechci znáti tebe ani tvé dítě!“

Toník ustrnul nad těmito slovy; přesahovalať již míru všeho, co od ní zakusil. Jakýsi strach pojal ho v přítomnosti té ženy, která se mu zdála v tom okamžiku hroznější nejdivějšího zvířete, neboť ani nejlítější šelma nebyla by tak zatracovala svůj vlastní plod. Divoce na ni pohledl a vyšel z chaty do polí!

Na poli bylo tak krásně, klidně; večerní soumrak skláněl se v temnějších vždy vrstvách na zem; na nebi vystupovaly hvězdy jako nádoby na vodě, jedna po druhé a nabývaly tím většího lesku, čím více se stmívalo, až jich nesčíslné množství zaplanulo jako svíce o pouti v nějakém obrovském chrámu. Na obloze bylo vždy jasněji, na zemi vždy temněji, tišeji. Vše sklánělo se ke snu, celá příroda; jen vášně lidské nekladou se k odpočinku pod stínem noci. Toník byl ještě pobouřen; ticho noční

přece naň poněkud působilo. Jako vlhká mlha vnikalo zvolna do rozpálené jeho duše a chladilo ji. Seděl nějakou dobu, zíraje do tmy; pobouřené myšlenky vždy více přicházely do rovnováhy a hněv jeho se mírnil, až se utišil úplně. Vlivem tohoto blahého upokojení začal omlouvati ženu, že není tak zlou, jak myslil, že pověděla něco, o čem nepřemýšlela a co jen proto řekla, že ji podráždil svým odporem.

„Proč,“ mluvil k sobě, „věznil jsem ji násilně doma? Snad by sama nebyla šla, ale kdybych dovolil, kdož ví —.“ A současně přišlo mu na mysl, že by bylo nejlépe vrátiti se domů, dáti jí klíč od skříně a říci: „Tu máš, je to tvoje, nemám k tomu žádného práva; učiň, co se ti líbí.“

Byl jist, že jí to pohne a že zůstane doma. S tou myšlénkou vstal a vrátil se do světnice.

„Madlenko,“ ozval se lahodně. Nikdo mu neodpověděl.

„Jistě šla k dítěti. Bylo jí líto, že maličkému klnula.“

Šel do druhé komory. Dítě spalo v kolébce samo. Když se dotknul jeho hlavičky, začal vyplašený roj much kolem bzučeti.

„Madlenko, jsi zde?“ tázal se Toník, hledaje ženu ve tmě rukama a když mu nikdo neodpovídal, vrátil se do první světnice a rozsvítil. To, co jej nejdříve úžasem naplnilo, bylo víko od skříně v závorách vylomené a kusy oděvu po zemi rozházené. Pohled ten poděsil ho; očima vytřeštěnýma pohledl ku stěně a spatřil otevřené okno.

„Tedy utekla,“ zařval horal nelidským hlasem a uchopiv sekyru na zemi ležící, pádil do krčmy. V krčmě byla výborná zábava. Madlena přišedši tam, vypravovala všem, jakým způsobem se dostala od muže, z čehož bylo mnoho smíchu a radosti. Pak zahrála hudba a Tomeš pustil se nejdříve s Madlenou do tance.

V tom objevil se na prahu Toník bledý, jakoby byl vstal z rakve, s očima jiskřícíma se jako živé stříbro. Hledal Tomše v zástupu a naleznuv ho ve společnosti Madlenině, vrhl se na něho s povznešenou sekyrou.

„Svůdníče, tu máš,“ a mávl sekyrou tak, že by mu byl jistě hlavu srazil, kdyby byl necouvl a rukou se nebránil.

Sekyra svezla se po rameni a zarazila se v loktech, krev vytryskla tak silně, že zbarvila košili a tvář Madleninu. Povstal křik a hlomoz ve světnici. Vše, co žilo, vrhlo se valem na horala, tak že ho ani vidět nebylo pod tou pohyblivou horou lidských těl, která ho bila pěstmi, tahala, kopala a proklínala. Ležel na zemi jako mrtvý, nemoha pohybovati ani nohou ani rukou, ani dýchati; tak byl stísněn, stlačen se všech stran. Zmatek a vřavu v krčmě nelze vylíčiti. Vše vířilo jako v kotli, jedni dotírali na horala, druzí zabývali se s krvácejícím Tomšem. Vyvedli ho na dvůr ke studni, aby mu omyli krev, ale šafář je od toho zdržel.

„Nemejte ho, pro bůh! Tak, jak jest, vsaďte ho, víme, na vůz a dovezte ho do města pro visum repertum. Dostaneme šelmu horala do žaláře. To nemůžeme, víme, jen tak nechati.“

Stalo se. Tomeš poslán byl s neumytou ranou rychle do města k lékaři.

Na základě zavedeného vyšetřování, výroků svědků a udání představeného, který vydal svědectví pro horala ne příliš příznivé, odsouzen byl Toník na šest měsíců do žaláře. (Dokončení.)

Malebné procházky

po bojištích Žižkových.

Líčí a kreslí

Ed. Herold.

II.

První článek ukončil jsem slavným vjezdem Žižkovým do Tábora po vítězné bitvě u Sudoměře. Chceme-li se i my z bojiště sudoměřského podívati do bývalého hlavního sídla bratří Táborů, pojedeme z nejbližší stanice Čejtic do Budějovic, odtud spojovací drahou do Veselí a pak drahou Františka Josefa přes Soběslav do Tábora.

Před tímto městem leží na levo od železné dráhy při Lužnici vesnice Starý Tábor. Ale je to dědina pouze dle jména stará, ve

skutečnosti pramladičká, neboť založena byla teprve r. 1828—30, hlavně zásluhou ředitele hlavní školy táborské Svatoše, pročež se po nějaký čas i Svatošovem nazývala. Za to pohřben jest v půdě, na níž vesnice stojí, kus dávné minulosti: kdekoli tu kopáte, nalezáte zbytky prastarých základních zdí, poslední to stopy znamenitého někdy města Sezimova (původně Sezimina) Ústí nad Lužnicí. S počátku bylo Ústí nepatrné městečko; ale roku 1268 převedl sem hrdý Sezima z rodu Vítkovců všechno obyvatelstvo blízkého Hradiště, zapáliv a zbořiv toto sobě poddané město na vzdory Přemyslu Otakarovi II., jenž usiloval, aby mu Hradiště i s hradem, při něm vystavěným vydáno bylo. Na to zkvětlo Sezimovo Ústí záhy čilým obchodem a průmyslem. Jeden pán z Ústí založil zde klášter dominikánský. Zde mělo také husitství první svoje mučenníky.

Na začátku 15. století byl pánem města toho vzdělaný Jan z Ústí, jenž poskytl mistru Janu Husovi r. 1412 z Prahy vypuzenému útočiště na Kozím hrádku, půl druhé hodiny cesty od Ústí vzdáleném, po němž se nyní již ani stopy nezachovalo. Hus sepsal zde své traktáty o církvi a svatokupectví a rozšiřovalsvé učení — k němuž se i hostitel jeho i téhož manželka Anna roz. z Mochova vroucně přichýlili — kázáním okolnímu lidu, kterýž z blízka i z daleka houfně na Kozí hrádek putoval. Také obyvatelé Ústí náleželi k pilným posluchačům mistrových kázání, nedbajíce toho, že dominikáni v městě nové učení a přívržence jeho s kazatelen zuřivě zatracovali. Pod záštitou Jana z Ústí mohli se bez bázně k husitství hlásiti. Ale když po smrti Janově (r. 1414) mladší jeho bratr Oldřich v držení Ústí se uvázal, nastaly jim kruté časy.

Oldřich byl rozhodným odpůrcem nového učení a vypověděl z města všechny husitské obyvatele. Několik set jich musilo rodné město opustiti a bez domova od vesnice k vesnici, od hradu k hradu se potulovati, při čemž je ale nadšená slova husitských kazatelů rozplameňovala k větší stále horlivosti pro pravdu boží. R. 1419 vydali se na cestu do Prahy k valnému shromáždění strany pod obojí, kteréž na den 10. listopadu ustanoveno bylo. Ale u Živhoště za Sázavou přepadl je Petr Konopištský ze Šternberka a většina byla pobita neb zajata; jen asi 100 mužů uniklo záhuby a dorazilo s jiným zástupem ozbrojených poutníků šťastně do Prahy.

Pan Oldřich snadno pohřešil svých kacířských poddaných; ale ti vzpomínali s žalem a touhou na své domy v krásném rodném městě. Po návratu z Prahy potulovali se v krajině okolo Ústí, přebývajíce v lesích a cizích vesnicích; k nim připojil se Prokop z Ústí, syn Janův a synovec Oldřichův, jenž pomocí vyhnanců zmocniti se chtěl města a jiných statků v držení strýcovo spadlých. Vůdcem těchto davů, k nimž přidružilo se také několik kněží pod obojí, byl zvonař Hromádka z Jistebnice. Tento hodlal zříditi v Ústí podobné pevné středisko Husitů jako Žižka v Plzni.

V Ústí samém neměli tušení o těchto záměrech. V masopustní úterek r. 1420 oddávali se bezstarostně rozpustilému veselí a vrátili se teprve pozdě v noci od tance a pitky do svých obydlí. Celé město pohřížilo se v hluboký spánek a také v dominikánském klášteře, kde pan Oldřich právě návštěvou meškal, rozhostil se noční klid. Tu objevil

se v ulici, vedoucí k lesu, hlouček osob a kradl se temnem nočním k bráně, jejíž hlídač po masopustní pitce tvrdě spal. Noční chodci přemohli jej snadno a otevřeli bránu, jíž vhrnulo se tiše do města množství dobře ozbrojených mužů. Rozdělili se v tlupy a pojednou vyburcoval měšťanstvo ze spánku hřímavý pokřik válečný „Hus, Hus!“ Nežli se k obraně připraviti mohlo, ztekli Husité domy a skolili každého, kdo se jim postavil na odpor. Hromádka, dobyv takto města, vypudil katolické obyvatelstvo i s mnichy dominikány. Pan Oldřich vyvázl s nouzí na svůj blízký hrad Sedlec. Ale když Hromádka opevnění a polohu města bedlivěji prozkoumal, shledal, že neposkytuje náležitých výhod a obrátil zřetel svůj na pusté Hradiště, hodinu cesty odtud vzdálené. V hradě tamějším seděl Jan z Ústí, bratr Prokopův. Hromádka s bratřími oblehal a dobyl tento hrad, v jehož držení se pak uvázal jménem Prokopa z Ústí. Část bratří přestěhovala se z Ústí do Hradiště. Několik dní na to (26—27. března 1420) vešel Žižka po vítězství u Sudoměře za velikého jásotu bratří do nového města, kteréž nazváno bylo biblickým jménem Tábor. Žižka poznal, že by bylo rozdvojení sil husitských k hájení Ústí i Táboru škodlivé a z vůle jeho přestěhovalo se tudíž do Tábora i všechno obyvatelstvo Ústí nad Lužnicí, kteréžto město spáleno a rozbořeno jest.

Usadivše se pevně v této krajině, obořili se bratří za vedení Žižkova na dávného svého nepřítele, Oldřicha z Ústí, jenž sídlil na pevné tvrzi Sedlci, čtvrt hodiny od Ústí vzdálené. Po tvrdošíjné obraně dobyli tvrze té a povraždili její posádku. Oldřicha ubili cepy, načež useknuvše mu nohy, uvrhli trup do ohně. Na to složili všechny z okolních kostelů katolických a sídel šlechtických sem snešené poklady na hromadu a zničili je ohněm. Také tvrz byla spálena. Nyní nezůstal z ní ani kámen na kameni; pouze některé vyvýšeniny a prohlubeniny u mlýna t. zv. Soukennického značí bývalé její stanoviště.

Avšak zanechme na chvilku opět minulosti a pohleďme na nynější Tábor. Hle! již okazují se na levo věže staroslavného města a brzy na to ocitujeme se v bývalém hlavním sídle znamenité republiky nábožensko-vojenské.

Kdo před mnohými lety naposled Tábor navštívil, neubrání se lítostného pocitu vida, jak město kus po kuse své malebné starožitné roucho odkládá. Vylámána jest hrdá koruna krásných šedivých jeho věží, zmizely jiné památné stavby z 15. a 16. století a poslední zbytky velkolepé minulosti ustupují znenáhla bezvýznamnému davu všedních novověkých domů. Bohužel zdá se, že nemá měšťanstvo táborské namnoze dosti piety ke slavné minulosti rodného města, aniž náležitého smyslu pro krásu a že spatřuje ideal svůj v lineálových řadách kasárnických stavení. Výtka tato nebude se zdáti nikomu bezdůvodnou, povím-li jen, že před nedávnem, r. 1880, pravovárečné měšťanstvo zdejší se usneslo, aby starožitná věž bývalého hradu táborského, nyní Kotnov nazývaná, sbořena a na místě jejím prostranná — lednice vystavěna byla. Jmenovaná romantická věž slouží totiž za lednici, ale nevyhovuje prý náležitě prosaickému tomu účelu. Na štěstí meškal té doby v Táboře konservator Fr. Beneš a uchopil se hned náležitých prostředků, aby památnou tuto stavbu zachránil.

Projdeme-li se prostranným t. zv. Velikým náměstím, spatříme především znamenitý děkanský chrám Proměnění Páně, jenž teprve na začátku 16. století, částečně mistrem Staňkem, vystavěn nebo snad přestavěn byl. V něm nalezá se stará cínová křtitelnice, kteráž pochází dle pověsti ze zbořeného městského kostela v Sezimově Ústí. Klenutí chrámová ozdobena jsou odznaky starých táborských cechů, jež k vystavění chrámu přispěly. Těsně u kostela vypíná se věž s 5 zvony, mezi nimiž nejslavnější je Dominik, dle pověsti na dně Lužnice nalezený a také z Ústí Sezimova prý pocházející.

Kde stávala zde asi modlitebna Táborů, která se dle zprávy Eneáše Sylvia stodole podobala a v níž kněží táborští kázali a bratří tělo Páně pod obojí způsobou přijímali? Ještě před nemnoha lety viděti bylo na náměstí několik z kamenných oněch stolů, při nichž Táboři, poněvadž modlitebna počtu jejich nestačila, pod širým nebem přijímali. Nyní stojí tu pouze jeden před stavením, kteréž se domem Korandovým nazývá, ale jehož bohaté ozdoby pocházejí ze století šestnáctého.

Na Velikém náměstí stávala také veliká pokladnice táborského bratrstva, „káď", do níž bratří a sestry snášeli všechny své drahocennosti a jejímž vrchním správcem byl Mikuláš z Pelhřimova, r. 1420 za staršího čili biskupa strany táborské zvolený a odtud i Biskupcem nazývaný.

Toto náměstí bývalo vždy srdcem a tepnou města. Zde stály za květu táborského bratrstva četné vozy válečné, pak děla rozličných druhů, jako: houfnice, tarasnice, srubnice a j. v. Zde shromažďovali se před každou výpravou boží bojovníci se svými cepy, kopími, samostřily, a hlomoz těchto zbraní přehlušovali kněží táborští hromovými řečmi, jimiž rozplameňovali srdce bratří k boji za „pravdu zákona božího." Zde připojovaly se k udatným manželům také ženy, jež po boku jich vesele do boje kráčely a s nimi nebezpečí a svízele, zápasy, vítězství i smrt věrně sdílely, jako chrabrá žena táborská, jež r. 1421, když věrolomný Jan Městecký z Opočna husitskou posádku městečka Chotěboře, vzdavší se přesile jeho, proti slovu danému upáliti neb do šacht vmetati kázal, na hranici k muži svému se uvrhla a v náručí jeho samoděk mučennickou smrť podstoupila.

V náměstí tom sbíhaly se úzké a křivolaké, většinou překlenuté ulice města, v nichž obyvatelstvo za doby obležení i po ztečení dvoj- a trojnásobných zdí městských ještě nepřátelům vydatně odporovati mohlo. Ale chrabrosť Táborských, kteří r. 1420 úhlavního svého nepřítele Oldřicha z Rosenberka tak slavně od města odrazili, ochabovala ve stoletích následujících. R. 1611, nedočkavše se posily z Prahy, otevřeli brány města nevázaným rotám Pasovským. Sedm roků na to snášeli bez odporu svévoli vojska Mansfeldova, které tu řádilo jako v městě nepřátelském; ovšem sáhalo jim vojsko toto pouze na jmění, nikoli na víru, statek jejich nejdražší. Ale když po bitvě na Bílé hoře vítězné katolictvo náboženství jejich ohrožovalo, tu zdálo se, že oživl v nich znovu plnou silou starý duch táborský. Chopili se zbraní, opravili hradby, zatarasili ulice a chystali se ve spojení s četnými akatolickými šlechtici, kteří se hned po bitvě bělohorské do Tábora uchýlili, a s oddílem vojska Mansfeldova pod velením Heřmana Franka 200 mužů

čítajícím k zoufalé obraně. Don Baltasar de Marradas obklíčil Tábor dne 21. května 1621; několik dní na to uprchl Frank z obleženého města. Na místě jeho zvolen byl vrchním velitelem Romanesco, za jehož výborného řízení Táborští opravdu hrdinně město hájili. Na neštěstí zemřel Romanesco za doby obležení a k zmatku tím povstalému přidružil se nedostatek potravin a střeliva; následkem toho vzdal se konečně Tábor po tuhém a dlouhém odporu dne 18. listopadu 1621 Marradasovi, avšak s některými podmínkami. Na to vystěhovaly se nejbohatší a nejvzdělanější rodiny z města, v němž nadále pouze katolíci směli řemesla provozovati. R. 1628 vypudili pak reformační komisaři nekatolíky nadobro. Na místo nich vhrnuli se do Tábora, jako všude po Čechách, Němci, Vlaši, Irčané a jiní cizozemci, většinou staří vojáci a smělí dobrodruzi, vyvrhel společnosti lidské. Za 17. století klesalo město hloub a hloub nejen ve hmotném, ale i v duševním ohledu: nebylo již ani stínem bývalého husitského Tábora, v němž někdy školství tak utěšeně květlo, že sám Eneáš Sylvius učitelům a žákům táborským chvály odepříti nemohl a tvrdil, že každá žena táborská bibli lépe zná než leckterý mnich. Švédským obležením r. 1648 uvedeno město úplně na mizinu: osmidenní střelba z děl zpustošila domy a drancující vítěz oloupil měšťanstvo o poslední zbytky jmění. V následujícím století opanován Tábor Prušáky. A r. 1805 měli vnukové starých Táborů již tak málo srdnatosti, že 60 bavorských lehkých jezdců mohlo se odvážiti následujícího smělého kousku: přepadli z nenadání Tábor, zajali tam oddíl Šporkova pluku, vybrali od měšťanstva bohaté výpalné a vrátili se bez úrazu k vojsku svému.

O mnohém jiném mohla by nám ještě vypravovati většina domů na náměstí. Přede všemi stará radnice, kteráž byla r. 1521 — bezpochyby od mistra Staňka — dostavěna, pak starší ještě věž za ní stojící. V krásné starožitné radní síni spatřujeme znak městský, mistrnou rukou Staňkovou uměle zhotovený, s hlavami Husa, Prokopa a jinými figurami. Také jiné domy náměstí pamatují asi mnohý věk a mohly by nám sděliti leckterý zajímavý příspěvek k dějinám města. Shlížejí přísně a zasmušile na náměstí, jehož nynější ruch se jim patrně nelíbí: jest právě tržní den a mezi krámky, vozy a koni hemží se zástupy kupujících a prodávajících. Prchlivý Koranda zahořel by asi divokým hněvem, kdyby viděl, jak u domu jeho provazolezci a polykači hořící koudele před malými i velkými diváky své bezbožné kejkle tropí. Avšak již odívá večerní slunce štíty a střechy města rudou záplavou; krámy, vozy a zástupy zmizely a za to plní se četné hostince veselým hlaholem. Náměstí pustne i tichne a jen kolem kašny, na níž stojí vážná rytířská podoba Hromádky z Jistebnice, ozývá se ještě hovor a smích kuchyňských víl a věrných jejich paladýnů, vojínů zdejší posádky.

Než se s náměstím rozloučíme, třeba ještě připomenouti, že zde před několika léty zinkový — bohužel nenáležitě ulitý — pomník Žižkův náhle těžiště svého pozbyl a s podstavce se sřítil.

Několika ulicemi dojdeme na druhé náměstí táborské t. zv. Klášterní. Zde měli klášter a kostel augustiani, r. 1640 císařským rychtářem Martinem Zbudovským do Tábora povolaní. Byltʼ to první katolický klášter v bývalém kacířském městě. Štědrou podporou šlechticů a zá-

možného měšťanstva zbohatli mniši brzo tou měrou, že si mohli zakoupiti hojné statky v okolí města. V klášteře prodávali víno a pivo i vedli též obchod svíčkami, masem a jinými věcmi. Později domohlo se měšťanstvo soudním sporem rozsudku, jímž provozování městských živností mnichům bylo zapovězeno. Za císaře Josefa II. odsouzeni jsou zdejší augustiani k vymření; ale teprve r. 1816 ulehl poslední z nich k věčnému odpočinku. Chvály zasluhuje pečlivost, s jakou tito mniši české knihy a rukopisy uschovávali a pamětní knihy své sepisovali, jež dosud za prameny historie města slouží. R. 1817 koupil erár klášterní budovu a proměnil část její v trestnici; v jiné části přebývali až do r. 1852 chudí lidé a později byly sem také některé školy přeloženy.

Velmi zajímavá je návštěva reálného gymnasia, prvního v Rakousku otevřeného, kdež se nalezá bohatá knihovna, archiv se vzácnými rukopisy (mezi jinými kázání Jakoubka ze Stříbra) a mnohými náboženskými spisy z 14., 15. a 16. století, sbírka zbraní, mezi nimiž jsou některé husitské, a sbírka mincí, v níž chová se zejmena jeden pamětní peníz Jana Žižky z 15. neb začátku 16. století.

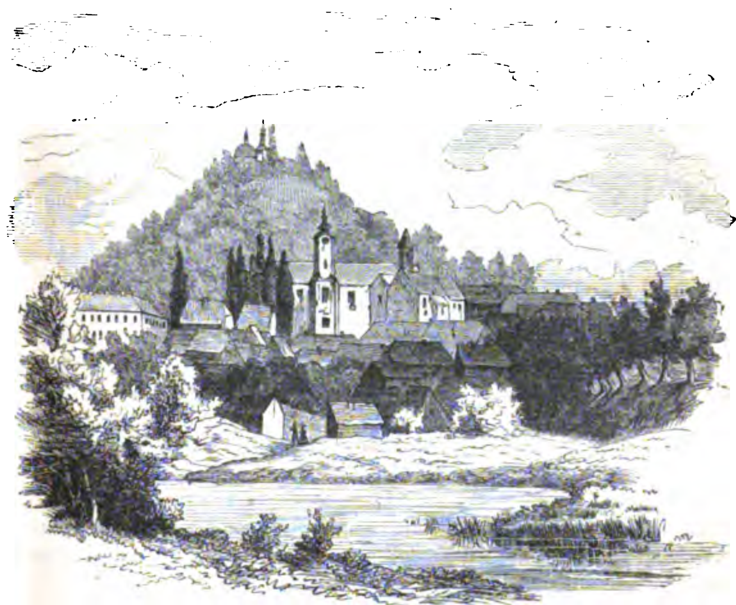
Putujeme-li dále na západ k ulici, která se sklání k staré malebné bráně bechyňské, spatřujeme těsně vedle této na skále pevnou okrouhlou věž bývalého hradu táborského, nyní Kotnov zvanou. Bývalá hradní budova proměněna jest r. 1611 v pivovar a v temných sklepeních věže chová se v létě důležitý drahocenný vězeň — led. Také tento pivovar, patřící pravovárečnému měšťanstvu, má svou historii a své mučenníky. R. 1767, v dobách, kdy bývaly vlády moudré a poddaní chudí duchem, došlo všech královských měst nařízení, aby pivovary, jež dotud města ve vlastní správě měla, ihned do pachtu byly dány. Tři měšťané táborští, Fiala, Svoboda a Nošnic — protivili se tomuto rozkazu, začež byli v okovech, pod silnou stráží do Prahy odvedeni a tam tuhým vězením opatřeni.

Obhlédneme-li třeba jen zběžně polohu Tábora, pochopíme snadno, proč ji zvolili Hromádka a Žižka za hlavní sídlo a útočiště své strany. Město a hrad stály na skalním ostrohu, jehož jižní strana se sklání dosti příkře k řece Lužnici, tekoucí hlubokým údolím na západ; na západní straně ostrohu, pod Kotnovem, vpadá do Lužnice potok Tismenice, kterýž údolím rovněž tak hlubokým podél severního úpatí hory se vine. Jedině s východní strany byl k městu přístup po nízkém pruhu roviny mezi Lužnicí a jmenovaným potokem. Tento pruh dal Žižka přervati hlubokým příkopem a ohraditi trojnásobnou zdí. Na ostatních stranách objímala město dvojí pevná zeď, mnohými věžemi a baštami opatřená.

Zatím co bratří nové sídlo své, jež nazývalo se s počátku Hradiště hory Tábor, takto opevňovali, vytáhl Žižka s částí svého lidu proti Ožici (nyní Mladá Vožice), asi dvě míle od Tábora vzdálené. Ožice byla tehdáž korunní městečko, toliko plaňkami ohrazené, nad jehož domy vysoko se vypínal farní kostel, nynější děkanský chrám sv. Martina. Za Vožicí zdvihá se hora Hrad, již nyní korunuje kaple Nanebevzetí P. Marie, r. 1646 od barona Krištofa Přehořovského z Kvasejovic založená. Za časů Žižkových stál však na chlumu tomto pevný

korunní hrad, zapsaný — jako i městečko — od roku 1412 zemanu Maternovi z Ronova.

Zde zastavil se na svém ústupu k Hoře Kutné mincmistr Divůček, aby popřál železným jezdcům, nešťastnou bitvou u Sudoměře unaveným, krátkého odpočinku. Ubytoval je většinou — celkem bylo jich asi 1000 — v městečku, sám pak zapíjel nahoře v pevném hradě vztek nad krutou porážkou ohnivým vínem Maternovým. Hostitel snažil se asi, aby hosta rozveselil, ale vyznal zároveň, že se mu blízké Hradiště hory Tábor hrubě nelíbí a že by spával pokojněji, kdyby mohl míti těch tisíc železných jezdců stále u sebe. Divůček těšil ho tím, že císař Sigmund sbírá ohromné vojsko a že zajisté brzy přítrž učiní řádění

Mladá Vožice. Kreslil Ed. Herold.

kacířskému. Na to odebrali se oba na lože; snad zdálo se jim ve snu o brzkých lepších časech.

Zatím táhl Žižka, v noci na veliký pátek, potichu k Ožici a dorazil za jitřního šera k plaňkové ohradě městečka. Železní jezdci, spolehajíce na svou sílu, opomenuli rozestaviti stráže a pohříženi byli s obyvatelstvem v pevný ranní spánek, z něhož je vyburcoval pojednou strašlivý válečný pokřik Táborů, vniknuvších po vylomení několika planěk bez překážky do města. Mezi přepadenými nastal hrozný zmatek. Vyběhli z příbytků, většinou bez zbraní, poněvadž je v obecném poplachu nalézti nemohli; kdož se na odpor postavili, byli pobiti; ostatním dopřál Žižka, aby se s bědujícími ženami a dětmi na hrad utekli. Na to pobral

všechny zbraně, odění a koně a zapáliv městečko, vrátil se s bohatou kořistí do Tábora.

Žižka měl nyní, čeho se mu posud nedostávalo: odění a koně. Pomocí jich utvořil si první táborskou jízdu. Z odění užil pouze přilbic a krunýřů; ostatní části zavrhl jakožto nepotřebné. Lidí k jízdě měl dosti na vybranou a „kterého podobného pacholka viděl, na toho odění dada a kůň poděn, i vycvičil jeho k jízdě a k boji." Ale hlavní péči svou věnoval zřizování vozů válečných a cvičbě bratří v užívání jich. Vozy takové byly sice již za krále Václava IV. známy, ale užívalo se jich jen málo a spůsobem nedokonalým; teprve Žižka zavedl je řádně do umění vojenského a vymyslil s velikým důvtipem celou soustavu toho spůsobu válčení.

Vozy jezdívaly obyčejně ve čtyrech řadách vedle sebe; v bocích byly vozy „krajní", ve středu vozy „placní". Vedle vlastních vozů bojovných náležely k takovému pohyblivému táboru vozovému též vozy „pícní" a „komorní", v nichž nalezaly se ženy a děti, potraviny, zbraně, střelivo a jiné k válčení potřebné věci. Vozy bojovné byly též opatřeny „hady", „houfnicemi", „tarasnicemi" a jinými druhy tehdejší hrubé střelby. K jednomu takovému vozu bylo potřebí jednoho vozataje, 13 střelců, 4 pavezníků a 2 jezdců. K 50 vozům patřilo 900 pěších.

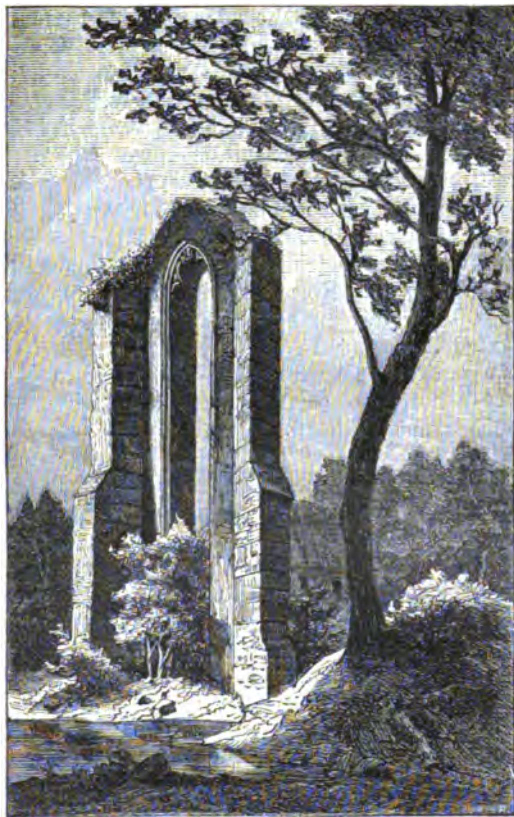
Jezdci ozbrojeni byli oštěpy a kopími. Střelci užívali samostřílů; ostatní pěší bojovali kopími, sudlicemi, palcáty a zvláště cepy, železem okovanými, s nimiž bojovníci táborští, po většině z lidu selského vyšlí, na škodu a hrůzu nepřátel výborně zacházeti uměli. Pavezníci měli štíty čili pavezy dřevěné, koží nebo plátnem potažené a pomalované, asi 1 metr vysoké. I výrostků užíval Žižka k boji; tito postupovali vždy rozptýleně před vojskem a uvítavše nepřítele deštěm kamenů ze svých praků, ucouvli rychle nazpět do vozů. Dle zbraně své nazývali se „pračata". Podle rozličných úkolů rozdělovalo se dále vojsko Žižkovo v „ztracence", „koněberky", „honce", „posilce", „houfy valné", „houfy zbytné" a j.

Při každé výpravě provázeli vojsko táborské kněží, kteří je nejen k udatnosti, ale bohužel často i k ukrutnostem a pustošení pobádali. Tak domlouvali prý po dobytí Vodňan r. 1420 tři kněží, jménem Michal, Prokop a Petr, bratřím slovy: „Nebudete-li páliti, ale sami budete páleni!" Leč při tom sluší s pochvalou uznati, že při pustošení klášterů knih pokaždé šetřili a je neporušené do Tábora odnášeli.

Zatím co Žižka válečnou moc táborskou zřizoval a — snad k vycvičení mladého vojska — rozličné menší výpravy do okolí podnikal, blížil se král Sigmund s mohutným vojskem hrozivě ku Praze. Pražané vypravili v polovici května 1420 k Táborským posly se snažnou žádostí, aby jim přispěli ku pomoci. Žižka vyhověl ochotně této žádosti a dal se ihned na pochod s vojskem, čítajícím 9000 lidí, při němž byly ženy a děti, provázen čtyřmi hejtmany i čelnými kněžími a hojně opatřen válečnými vozy, puškami a praky.

Nežli se i my týmž směrem na další cestu vydáme, navštivme ještě Klokoty, jen $^1/_4$ hodiny od Tábora vzdálené. Ves tato leží na návrší mezi Lužnicí a potokem Tismenicí, na t. zv. Klokotské hoře, a má krásný poutnický kostel P. Marie, působením administratorů děkanství

táborského Tom. Bohatky a Jos. Winklera za štědré podpory okolní šlechty a měšťanstva r. 1700 založený. Před tím stával zde malý kostelík, v jehož věži se nalezal zvon z r. 1400. Nynější kostel má čtyři věže a obklopen jest ambity ve způsob čtverhranu; v každém rohu jejich stojí kaple s vížkou. Vnitřek chrámu ozdoben jest hojně krásnou prací stukatérskou a malbami na omítce. Na hlavním oltáři, obloženém pozlacenou mosazí se stříbrnými okrasami, stojí stará dřevěná

Zříceniny kostela minoritského v Benešově.
Kreslil Ed. Herold.

socha Klokotské P. Marie, k níž putují několikrát do roka valné zástupy pobožných.

Vidíme-li zde v takový den pestré davy poutníků s korouhvemi a kříži, kráčející za pobožného zpěvu a melancholického hlaholu všech zvonů kostelních zvolna po hřebenu návrší, a kolkolem tichou horskou krajinu, přepjatou čistým blankytem nebeským: stěží připomeneme si, že stojíme na blízku bývalého sídla Táborů a že bývalo klidné to místo

nejednou svědkem hrozných výjevů. Tak viděti zde bylo jednoho dne v dubnu 1421 množství hranic a před nimi zástup spoutaných nahých nebo polonahých lidí uprostřed ozbrojeného davu Táborů, při němž se nalezal sám Žižka s několika kněžími. Nadarmo napomínali tito většinu zajatých Pikartů, předchůdců pozdějších Adamitů, aby se odřekli bludů svých; vesele vstoupilo 24 těchto bludařů, mezi nimi také Petr Kániš a jiný ještě kněz, na hranici a jásali ještě uprostřed plamenů, že ubírají se k Ježíši Kristu do říše nebeské. Na hoře Klokotské postavil r. 1621 krvežíznivý don Baltasar de Marradas děla svá a také Švédové děsili odtud po 8 dní město prudkou kanonadou. —

Vyjíždíme z Tábora a spatřujeme v přeletu ještě velikou, horami ovroubenou plochu rybníka Jordánu, třpytící se na slunci hluboko pod námi. Krajinou místy jednotvárnou, místy dosti pěknou unáší nás vlak dále k Benešovu. Toto město leží pěkně v lesnaté krajině, ale uvnitř není hrubě zajímavé. Ač prý založeno od pánů Benešův z Benešova již ve 12. století, nemá žádných starožitností mimo děkanský chrám sv. Mikuláše a sříceniny bývalého minoritského kostela, r. 1257 vysvěceného a dne 19. května 1420 Žižkou zapáleného. Po klášteře samém nezůstalo ani stopy; na místě jeho stojí domy a obklopují chudé smutné zbytky klášterního chrámu. Kostel sv. Mikuláše stojí na návrší nad městem, obklopen jsa hřbitovem, kde navštívil jsem hrob starého dobrého přítele, Karla Vlad. Zapa († 1872). V chrámě spatřiti lze několik pěkných maleb a prastarý, na dřevě malovaný obraz matky boží s Ježíškem, jenž prý z hořícího kostela minoritského zachráněn byl. Nejstarší z kostelních zvonů pochází z r. 1322 a byl prý při kopání nedaleko sřícenin chrámu klášterního hluboko v zemi nalezen. Nová městská radnice stojí částečně na základech dřívější starožitné radnice, proslavené zejmena schůzkou krále Jiřího z Poděbrad s Eneášem Sylviem.

V 15. století byli pány Benešova, tehdáž bezpochyby nehrazeného, mocní Šternberkové, sedící na blízkém Konopišti. Býval to pevný, na skále vystavěný hrad se 7 věžmi, 5 branami a zdvihacím mostem, jenž umožňoval přístup přes hluboký příkop hradební. Při nynějším zámku konopištském, patřícím knížeti Lobkovici, zbyla ze starých věží pouze jediná, okrouhlá, nad bývalým vchodem hradu stojící. S temene této věže pohlížel asi dne 19. května 1420 hlásný pátravým zrakem k jihu, zda-li se neblíží Tábοři, o jejichž výpravě ku Praze královští v čas byli zpraveni. Ale dříve ještě dorazil do Benešova od severu lužický rytíř Hanuš z Polenska s 400 jezdci a větším počtem lidu pěšího, vyslaný z hradu pražského, aby s jinými oddíly vojska královského zamezil Žižkovi cestu. Hanuš utábořil se na náměstí benešovském a když se Táboři blížili, vytáhl proti nim z města; ale Žižka vyhnul se mu a vnikl do Benešova jinou stranou. Za hromového křiku válečného „Tábor, Tábor!“ řítili se davy husitů ulicemi a metali oheň do domů: brzy vyšlehly na všech stranách plameny. Zděšené obyvatelstvo prchalo ve zmatku do polí a ku klášteru minoritskému, v němž se také Hanuš z Polenska se svým lidem pevně ohradil. Žižka učinil sice prudký útok na klášter, ale ustoupil brzy od něho, poněvadž byl oheň celé město v zádech Táborů zachvátil a plameny až sem šlehající další pobyt před klášterem nemožným činily. Jelikož pak bylo již pozdě odpoledne, od-

táhl Žižka bez meškání od hořícího města, aby ještě před západem slunce příhodného místa k přenocování dostihl. Táhl asi míli cesty ke vsi Poříčí na Sázavě a přešed mělkým brodem na druhý břeh, kázal činiti přípravy k nočnímu táboření. Ale unavení Táboři užili jen kratičkého odpočinku; přiběhliť brzy poslové na zvědy vyslaní a zvěstovali, že se blíží se tří stran zároveň ohromná síla nepřátel.

Rovina u řeky nebyla pro Tábory k boji s množstvím královského jezdectva místem příhodným. Protož rozkázal Žižka, aby se bratří bez prodlení zdvihli a kvapem dále táhli k nevysokému pohoří, jímž se vine cesta ku Praze. Táboři zlořečili sice královským, že jim nedopřejí ani chvilky zaslouženého odpočinku, ale uposlechli ihned rozkazu vůdcova a brzy na to valila se pohyblivá hradba vozová vzhůru na pohoří, ač působila hrbolatá půda a jízda do výše značné obtíže.

Slunce již zvolna zapadalo a lemovalo táhlé mraky ohnivou obrubou; červeně fialová barva vzdálených hor přecházela znenáhla v šedou a jen temena nejbližších výšin a stromů plála v posledních žhavých polibcích denního světla. Žižka pátral jediným, ale bystrým okem svým po vhodném stanovišti k bitvě. Konečně nalezl místo takové. Poskytovalo dosti prostory k řádnému rozestavení houfů i hradby vozové a přístup k němu byl pro jezdectvo, z něhož se skládala valná většina nepřátelského vojska, se všech stran velmi nesnadný. V krátké době bylo vše k uvítání nepřítele připraveno. Vnější kruh vozové pevnosti, důmyslně zřízené, utvořen byl z válečných vozů, pomocí řetězů mezi sebou spjatých a houfnicemi i tarasnicemi opatřených: muži, již měli tuto dělostřelbu na starosti, chráněni byli velikými štíty. Také druhý vnitřní kruh skládal se z bojovných vozů, na nichž stáli bojovníci se samostříly a rozličnými jinými zbraněmi. Ve středu pak této dvojité vozové bašty umístěny byly vozy pícní a komorní, pak cepníci a ženy.

Jedva že Táboři pevné to postavení zaujali, uslyšeli vzdálený hromovitý hlomoz blížících se jízdných vojsk, kterých však dotud viděti nebylo. Ale již za chvíli objevily se zrakům husitů ohromné temné masy, s množstvím vlajících korouhviček, valící se blíže a blíže se tří stran — od východu jihu a severu — zároveň. Jeden z těchto vojů přicházel sem od Kutné Hory přes klášter sv. Prokopa na Sázavě a skládal se z 10.000 těžkých jezdců, vedených královským hejtmanem Pipou z Ozory, Václavem Doninským, rychtářem kutnohorským a Jankem z Chotěmic, hejtmanem Svídnickým. Druhý voj, počtem asi 1600 jízdných, táhl od Prahy pod velením podkomořího Václava z Dubé a s třetí strany, od Konopiště, blížil se s lidem svým Petr Šternberský. Všichni tito přítelíčkové Táborů těšili se, že tentokráte Žižku jistě na hlavu porazí a že jim ani jediný z nenáviděných kacířů neuklouzne. Obklíčili vozovou hradbu táborskou se všech stran a hnali na ni — za tmy již — společným prudkým útokem.

Žižka vyčkal nepřítele až blízko k vozům, ale pak uvítal jej náhlou prudkou střelbou z pušek a praků tak důkladně, že přední řady útočníků ve zmatku ucouflí. S větším ještě nezdarem setkal se útok druhý. Jezdci klopýtali potmě na hrbolaté půdě a přes mrtvé i raněné soudruhy; bojovníci táborští vyskočili z hradby vozové a vrhli se na ně s hromovým křikem. Strašlivě rozléhal se v temnotě noční třeskot

okovaných cepů, dopadajících na přilby, krunýře a štíty nepřátelské. Se stejnou zuřivostí řádily oštěpy a sudlice táborské v davech královského lidu, kterýž se konečně obrátil na útěk přes hory, každý zástup v jinou stranu. Dlouho ještě slyšeti bylo hlomoz prchajících jízdných vojsk; hlomoz ten utichal poznenáhlu a zvědové, na rozličné strany vyslaní, vrátili se po nějaké chvíli se zprávou, že není daleko široko po nepříteli již ani památky. Na bojišti zanechal 50 mrtvých. Nyní sebrali Táboři zbraně padlých a množství kopí s korouhvičkami červeným křížem znamenanými, s nimiž táhlo královské vojsko k získání odpustků papežem slíbených do pole.

Na druhý den 20. května 1420 odpoledne dorazili Táboři bez překážky ku Praze. Před nimi šli kněží jejich nesouce svátost na hůlkách, a z Prahy vyšli jim t. zv. Svinskou (nynější Slepou) branou vstříc četní zástupové, rovněž s kněžstvem a svátostí, kteří je u velikém jásotu doprovodili do města.

Bývalá Svinská brána v Praze. Kreslil Ed. Herold.

Na staré poště.

Povídka

od

Aloisa Jiráska.

(Pokračování.)

IV.

Bartoň vrátil se druhého dne a „pantatínkovi“ na kanceláři oznámiv, že tu panenku na stanici dobře zavezl, a že nic zvláštního se nepřihodilo, zavedl koně do konírny. Když je opatřil a do čeledníka mířil, zastavil ho Vincenc, nyní již ozdravělý, a kromě svého obyčeje ptal se starého postiliona, jak se mu na cestě dařilo. Nastávající pan poštmistr až dosud věcí poštovských pramálo sobě všímal, a proto Bartoň na něj oči povyvalil, až pak usmáv se, čtverácky odvětil:

„Dobře, pane Vincenc a — málem bych byl zapomněl — pěkné pozdravení od té panenky, co jsem ji odtud vyvážel.“

Mladý filosof postilionovým nápadem přepadený popletl se, zapálil a — odešel.

Mimo nadání dostalo se mu za nějaký den o Růžence zprávy a to přímé a spolehlivé, poněvadž od její matky, která zaslala na poštu list a všem, zvláště pak paní tetě za všecku laskavost Růžence prokázanou horlivě a srdečně děkovala. Oznamovala také, že dcerka její šťastně a zdráva domů se dostala a že často vzpomíná na onen večer, kdy na poště tak laskavě byla přijata a pohostěna. Paní teta netrpělivě toho dne, kdy list došel, očekávala pátera Staroveského. Myslila, že na jisto přijde — než neuzřela ho. To již od onoho Růženčina odjezdu ho neviděla! Chce se vyhnouti, aby snad nedostal se na skřipec a nemusil se zpovídati.

Což kdyby teprve věděla, že Staroveskému Růženčina matka také psala, a že brzo na to Konvalinka listy roznášeje u kolleje piaristské rázem se zastavil a levou nožku vymrštiv, na ohnuté koleno brašnu postavil a z ní list vytáhl professoru Staroveskému, jenž právě z kolleje vyšel? A že to bylo psaní z Prahy, od Růženčiny babičky!

Téhož dne na večer přišel na poštu a když mu teta Vorlíková list ukázala, pověděl, že také podobný dostal, ale na ten druhý se nepřiznal. Toho večera ještě mluvili o hezkém tom děvčátku a jeho nehodě. Sestra poštmistrova byla by raději o jeho babičce slyšela; však nedočkala se. Páter Staroveský mlčel jakoby zpovědní tajemství choval. — Pak to všecko jakoby usnulo. Přišly jiné věci, ledacos přemlelo se za návštěv starého professora, ale Růženky již nevzpomenuto.

Všecko chodilo po starém. Pošty a diligence přijížděly, odjížděly, někdy kurýr přiharcoval a posilniv koně chlebem v pivě namočeným, dále uháněl. To již bylo malou událostí. Bartoňovi nadešly za zimních těch večerů zlaté časy prášivého vypravování a nejednou pak nahnal Bobši Konvalinkovi strachu. Teta Vorlíková rozšafně hospodařila a když

bylo na pilno, běhala jako čečetka shora dolů a zdola nahoru dveřmi bouchajíc až jí od čepečku pentle poletovaly; pro samý spěch neměla kdy, aby sobě lesknoucí kadeře omakala a jen že tak ve chvatu šifonér otevřela a kouštíček čokolády si tam uštípla. Bylať jejím velice zalíbeným pamlskem a jedinou útratou.

Teta zůstávala na pořád vesela, čiperná v domácnosti i ve společnosti, když tak za čas jednou se sešla. Hosté, jichž nebývalo nikdy mnoho, sami nejpřednější pánové z města: purkmistr, zkoušený radní, vrchní ze zámku, rektor kolleje piaristské, — velmi rádi na starou poštu chodili. Bylať tam kuchyně převýborná, a paní teta také pekla cukroví, jemuž se žádné v městě nevyrovnalo; jmenovitě nebylo nad její mandlové věnečky, a hříbečky její budily obdiv a samou pochvalu. Všecko to kořenila svou srdečností, svým rozmarem a když rozjařená společnost požádala, a tu radost tetě Vorlíkové vždycky udělali, zasedla ku klavíru a hrála jako větoucí panenka. Po každé, kdy prsty její s klaves sklouzly a chtěla ustáti, ozvalo se ze společnosti: „Ještě něco! Víte, ten náš! Ruský marš!“ A Tini spustila na novo. „Císařským“ pokojem zahřměly pak tony rázovité hudby, ruský marš, který roku 1813, když Rusové městem táhli, často slýchala a sobě zapamatovala.

Všecko chodilo po starém.

Jen Vincenc měl lepší paměť. O Růžence na poště nemluvili, zapomněli na ni, jemu však častěji tanula na mysli, a zjevovala se mu. Byl to lahodný, spanilý obraz, který v duchu vídal, který však nebýval stejně jasný a určitý. Rád se tím zabýval, že jsa o samotě před svůj duševní zrak kouzlil podobu oné mladičké dívky jak ji dřímající zahlédl, a zase jak se probudila, pak jak odjíždějíc z vozu naposled vyhlédla. Nejjasněji se mu zjevovala v popelavém pokoji. Tam když vstoupil a na křeslo císaře Josefa, v němž poprve tu spočinula, pohlédl, ovanula ho jakási tíseň, jakoby tesknota.

Tak nejživěji za prvních dnů po Růženčině odjezdu cítil. Ale dojem, uloživ se na hlubinu duše, pozbyl ponenáhlu prvotní své síly. Čas to působil a že Vincenc pilně studoval i četl. Tesknota přestala ho již skličovati. Příhoda svatomikulášského večera stala se mu pěknou pohádkou, jejíž čarovným zjevem byla Růženka.

Ale aby naň zapomněl, nebyl s to, ani nechtěl. Čím více čas ubíhal, tím výše unášela se podoba mladé dívky do zářících výšin snění a idealu, kam blouznivá mysl mladíkova tak často zalétala. O Růžence s nikým nemluvil ani s Voborníkem, k němuž rozumí se pilně jako jindy docházel. A nyní tím častěji, poněvadž knihovna professora Brůžka byla znamenitou studnicí českého čtení, o které se s Voborníkem bratrsky dělil. Sedal s ním buď v zadní světničce, kde stará Máří podřimovala, nebo ve přední, dílně. Tam stála Voborníkova kovadlina; tam měl všecko své nářadí a tam také visely dvě skříně jeho zboží. V jedné rozmanité nože, ve druhé několik pušek. Byltě Voborník nožíř i puškař a snad kdo co chtěl. Uměl všecko: mimo jiné pěkně ze dřeva vyřezával, i hodiny dobře spravoval. Vlastně nebyl ani nožířem ani puškařem. Díla měl dost, nože dělal, pušky jen spravoval. Správky měl z celého města i z okolí. Staré brokovnice a bambitky kupoval

a znamenitě spravené prodával. Když kupci k němu přišli na ně se podívat, rozevíral skříň a na smrtící zbraň ukazuje, říkával divně se usmívaje:

„No tak si kupte lásku křesťanskou!“

Mnohý mu nerozuměl a tázavě po něm se ohlédl. Voborník však nevysvětliv dodal:

„Puška tuze dobrá, utvrzuje lásku křesťanskou.“

A že na tu lásku křesťanskou tak často připadal, přezděli mu „lásky křesťanské“, nebo zkrátka „láska“.

Vincenc sedával rád v dílně buď rozmlouvaje s pracujícím přítelem, buď mlčky naň hledě, když koval, a poslouchaje, když Voborník někdy jsa dobré mysli za kování sobě zazpíval svou zamilovanou, starodávnou:

„Kdo pak bude pro vás plakat,
když vás bude kaprál flákat?
Kaprál flákat, faifr pískat,
tambor bude buben třískat
rumpiti, rumpiti, rum.“

A kladívko jen drčelo.

Milé to byly chvíle v umouněné té dílně a v prosté světničce Voborníkově! Vincenc jim obětoval téměř všecken svůj volný čas. Teta Tini svatě myslila, když miláčka jejího doma nebylo, že mešká návštěvou u některého kollegy, nebo že je procházkou. Což by se byla podivila, kdyby ho viděla, an z českých knížek Voborníkovi něco kutícímu předčítá, nebo s ním rozmlouvá o tom, jak někdy v království českém bývalo a jak by mohlo a mělo býti! A „pantatínek“ z pošty by se rozhněval a řekl: „Blázen stará špetky rozumu nemá! Ještě toho hocha poblázní!“ —

* * *

Přešly vánoce a hlučný masopust zavítal. Zima byla tvrdá a jasná, sanice výborna. Po celý den zvučely čistým vzduchem rolničky a drkáče uhánějících koní a co večer skoro zavzněla veselá, skočná hudba. Nejvíce však těšily se panenky městské na ples, který co rok páni filosofové pořádali, a který býval nejslavnější, nejhezčí, sumou nejprvnější. Připravovaly se naň už dlouho, však nikde tak pečlivě jako tam na náměstí v tom vysokém domě, v jehož přízemí kupecký krám a nad krámem, nad růžencem dřevěných divně malovaných limounů vchod zdobících veliká černá tabule s tímto zlatým nápisem:

„Quodvultdeus Schafraneck.“

Majitelem toho všeho byl pan Quodvultdeus Schafraneck. Lišil se leccím od svých sousedů, nejvíce však svým jménem. Nebožtík otec jeho zajisté byl podivín, že synu svému dal tak zvláštní jméno, jakáž jen někdy za onoho času v parlamentu anglickém byla oblíbena. Dokud starý byl živ, říkali mladému „Kvotvult“ nyní „pane Šafránek“.

Byl vysoký, hubený, pořád stejně starý, pořád klidný, chladný, pořád čistotný jako holubička ve sněhobílé náprsence, jejíž tkaničky z pod vesty mu čouhaly, doma pořád ve vyšívaných střevících. To všecko přičítaly na vrub jeho, postavou menší, zavalitější manželky

Anežky, již on „Agnes“ volal a něžně „Agnesko“ jmenoval. Žil s ní v míru a spokojenosti, ač byla jako Sara Abrahamova. Než i nad Sarou Hospodin se smiloval a Šafránkovi, kdy v letech dost byl pokročil, stalo se jako knězi Zachariášovi. Byla to dceruška, která se stala radostí, jedinou vášní páně Quodvultdeusovou.

Stával nad ložem spícího, sličného děvčátka a všecek se rozplývaje hleděl na ně maje suché ruce na prsou sepjaté i vodil, kdo přišel, každého k lůžku, a na děvčátko ukazuje blaženě šeptal:

„Spící anděl! Spící anděl!“

A že to často tak dělal, zůstalo to jméno malé Aurelii i když povyrostla. Otec byl by rád, aby se po babičce Anna jmenovala, matka však vymohla si „Aurelii“, která víc pansky a nobl zněla.

A tak „spící anděl“ na radost svých rodičů rostl a dospíval, až nadešla doba, kdy poprve měl vstoupiti do společnosti, což bylo o plesu filosofickém. Proto takové přípravy a shony v domě Šafránkově. Staří, ač jinak na groš byli, nic nešetřili a zvláště paní Agnes, která snad více možná-li na tu zábavu se těšila než dcera. Chtěla, aby Aurelie první byla, první oblekem; krásou že bude, o tom nepochybovala za mák. A když Aurelku na večer před plesem ustrojili a ji nyní přehlíželi, pan Quodvult i paní Agnes, a všecken dům, tu zatrnulo jejich srdce nevýslovnou blažeností. Bylť to jediný jejich květ, pozdě vypučelý, než tak svěží, tak utěšený, že mohli naň opravdu hrdi býti.

Také se všecko věru ohlíželo, když Aurelie s matkou do sálu vstoupila. Hned tu bylo kolem svižných mladých filosofů, jako když včely ku krásnému květu letem zaměří.

To všecko nebylo nic divného, poněvadž Aurelie té zvláštní a neobyčejné pozornosti zasluhovala, to však mohlo býti s podivením, že dívka ta na svůj věk, byloť jí šestnácte let, tak jistě sobě vedla. Každá panenka jdouc poprve na veliký ples rozechvívala se touhou a očekáváním i obavou, každou napadl lehounký mrazík, když po schodech v ruchu a šumu stoupajíc zář světel spatřila a vířivou hudbu zaslechla. Panna Šafránkova však jakoby ne poprve, ale po několikáté tu byla.

S tanečníky svými, s dvořivými filosofy tak jistě se bavila, tak hbitým jazýčkem je odbývala, že mnohý v řeči se popletl a smělosti, s jakou se přitočil, pozbyl. Sebevědomí jí půdu tvrdilo, pak také již jakási zkušenost. Nemluvilať s mladíky poprve, ale jak pozorující vše matrony ne neprávě podotýkaly, jsouc skoro ještě školačkou se studenty psaníčka si posýlala a s nimi si slovo dávala do zámeckého parku.

Toť byl cvik, který jí měli rodiče ovšem zabrániti. Ano měli, a také leccos jiného, než ve všem přílišná láska jejich je odzbrojovala. Paní Šafránková se svého křesla přehlížela sál, stopujíc zrakem svou dceru. Za krátko byla všechno přehlédla a přesvědčení nabyla, že žádná z děvčat Aurelii se nevyrovná. Ano kdyby letos komteska zámecká byla na ples přišla, jako loni, ani ta by Aurelii plesové koruny nezbavila.

Hle jak je obklopena, jak ze všad poklonkami a krásnými slovy spanilosti její holdují! Je jako klásek, jejž lichotní větérkové ovívají a ševelem svým blaží.

„Paní Šafránková,“ ozvala se sousedka, „Aurelka se baví!“ „Ta má zbožňovatelů!“ dodala druhá německy.

„Ach ano,“ usmála se blažená matka.

„Tolik ženichů!“ zase jiná.

„Ach, což studenti!“ odtušila paní Agnes německy.

Přirozeně, nebrala to s nimi do opravdy, nicméně přece dobře pozorovala, že jeden ze studentů dcery její si nevšiml. O tom sotva tak smýšlela, jak se právě o studentech proslovila.

Seděl pod kůrem hudebníků hledě na pestrou, živou směsici kolem v tanci vířící nebo se procházející. A byl to mladík podobný, že by každá se zalíbením mu rámě podala, bezvadně vypravený, nebo plesovou stužku vázala a všechnu strůj přehlédla paní Tini.

Vincenc netančil a přece se výborně sám bavil. Nejčastěji, je pravda, díval se úkradem na Aurelii. Její štíhlá, vzrostlá postava, její poněkud přibledlý obličej krásného bělostného čela, vroubeného černými lesklými vlasy, musily upoutati.

A což když hovoru svého průvodce naslouchajíc víčka dlouhých hebounkých řas klopila, tak zbožně, tak mírně, a když pak pojednou je pozvednuvši tmavým, jiskrným zrakem vzhlédla! Pohledy ty věnovala svým zbožňovatelům a přece ještě všechno jimi postihla, i synka z pošty sobě jak náleží všimla.

Než šli na ples, pokynula jí matka s obalem, aby, když by pro ni přišel, hezky s ním jednala. Teď v duchu se tomu smála.

Jak tam sedí! Ani se nehne! Slýchala o něm, a zdálo se jí vždy, že je ostýchavý. Ba jest více než takový! Zavtipkovala si o něm.

Skoro ji to zamrzelo. Průvodce její, Vincencův kollega, upřímně spustil litanii chvály jeho: jak je hodný, ve vědách znamenitý, jak i básní a že ženským z úmyslu se vyhýbá, že o ně nedbá.

To Aurelii podráždilo. Častěji teď po očku na něj pohlédla. Že by byl tak hrdý? Ah takový přepjatý mudrc!

Myslila, že zvítězí všude, a ten tam sedí, ani si jí nevšiml.

Hle, jak před se hledí! Co sobě asi myslí ten knihomol a básník. Básník? O čem píše básně, když o ženské nedbá? Hm, ráda by ty jeho „básně“ viděla.

„Spící anděl“ pohodil lehýnce hlavou, a bělostné čílko, na němž stíny se zjevily, opět se vyjasnilo.

Již si toho filosofa z pošty ani nevšimne!

Vítězoslavně vrátila se z plesu a blaženě usnula, jako její matka. Což pak několik těch následujících dnů! To pořád byl ještě ples filosofský v řeči. Když si Aurelie na něj myslila nebo s jinými o něm mluvila, vzpomněla si vždy na Vincence a pocítila jakousi nespokojenost. Smála se mu v duchu, ale naposled přec zase bralo převahu, co kollega na něm tak vychvaloval. Že by byl tak hrdý ten básnivý filosof? Že by tak zúmyslně, naschvál jednal? — —

V.

Když milé jaro se otvíralo, nadešlo na poště mnoho práce s poklízením. Paní teta především upravovala v prvním patře světničku, jak jí vůbec říkali „na pokojíčku“. Provětrala ji, dvě mohutné židle i malou pohovku novým povlakem potáhla, aby Vincínek měl svou jarní

a letní residenci, kde se ve chládku tak příjemně studovalo, všecku pěkně a pohodlně zřízenu. Před tím však vytáhla z veliké dubové skříně, v rohu stojící, páně poštmistrovu slavnostní uniformu: bílé spodky s portami, červený jako rak fráček s černými sametovými výložky a se stříbrnými knoflíky, klobouk s chocholem, aby na pavlači užily svěžího jarního vánku a rákosky i kartáče zrzavého Matýska.

Také Vobornikovi přibylo tou dobou mnoho práce. Zaměstnával se jako jindy ve své dílně a také tím, když lidé ze vsi nebo z předměstí přišli a požádali, že napsal psaní jejich synům ve světě meškajícím. I mládencům psaní skládal i děvčatům a to všecko velmi krásně a jadrně. Skoro vždy zadarmo, jen od bohatších vzal maličkost. Soudních a vůbec právnických listin však nepsal. S takovou mu nesměl nikdo přijít a vždy se vymlouval, že tomu nerozumí, že v tom je samé šibalství a žádná láska křesťanská.

Ale s jarem nadešla mu mimořádná práce: vlasatí kluci k němu chodili, aby jim jejich samsonské vlasů požehnání probral a zkrátil. A to bylo nemalé dílo. Nejen že chudší chlapci z Vobornikovy ulice, ale také z jiných i ze předměstí jej navštěvovali. Znalť se v tom umění výborně a nic za to nebral, ale každého ještě důtklivým napomenutím nadělil, aby tohoto jarního času ptáků šetřil a hnízda nevybíral. Sám se jich vydatně ujímal, jmenovitě špačků, jimž dovedl výborné chaloupky stavěti. Lidé si je u něho zamlouvali. Kde však měli velikou zahradu nebo sad, o špačky však nedbali, těm sám budky zřizoval, rozumí se — darmo a často i musil požádati, aby směl ty chaloupky zavěsiti. Tak se událo, že pomaloučku ze stavění budek ptačích měl zrovna tolik, jako ze stříhání rozsochatých chlapců.

Nic ho to neodrazilo. Pomrzel se, ale stavěl dál a roznášel i rozvěšoval. —

„Proto by měli ubožáčkové trpět,“ říkal, „proto že je mezi lidmi tak málo křesťanské lásky?“

„Jaká to je jistě radost, když mladý, šťastný páreček do takové pevné chaloupky se ukryje!“

„Mají tam sucho, hebounko, do hnízda ani krůpěj nepadne, ani vítr nezafouká. A kolem všude zelené haluze, všecko v květu, zlaté světlo po celý boží den. — A takhle večer když dešťík jim na střechu zabubnuje! A oni sedí a krčí se, zahřívají a hlídají své štěstí, svou budoucí rodinu!“

Takhle mluvil! On, od kterého žena odešla!

A to se, stoje na zadkách svého domku u dvířek své malé zahrádky, tak díval na vršek staré, rozložité hrušky, kde truhlice spoustou listí prokmitovala, jakoby to těm opeřencům skoro záviděl.

Ta malá jeho zahrádka, oddělená od poštovského dvora vysokou zdí posedem porostlou, byla Vobornikovi s veškerou svou prací jen radostí i odpočinkem. Tu odpoledne ryl, zaléval, plel, tu pod hruškou na drnové lávce z večera sedal a přemýšlel nebo na nebe se díval, nebo, a to obyčejně v neděli odpoledne, v malé besídce v rohu stojící meškal čítaje. Tu v letě stavěl na stůl džbán piva a vedle něho svou nejmilejší sklenici ze skla broušeného, na jejíž porcelánovém víčku u prostřed rokokových malovaných ozdob bylo švabskou literou napsáno:

„Na zdravj hezky
královny česky
Marie Terezky!“

Sklenici tu sám si přinášel, sám odklízel a schovával. Bylo to rodinné dědictví, jehož si nade všecko vážil.

Sem do toho tichého zákoutí, kde bylo hojno stínu, hojno keřů i květů, mladý Pavlovský častěji přicházíval nežli v zimě do světničky Vobornikovy.

Tam jednou, právě tou dobou, kdy šeřík rozkvétal, událo se něco, co oba, ač měli se dost rádi, ještě více sblížilo, a co jmenovitě Vincencovi hluboko v duši utkvělo.

Bylo to v neděli odpoledne, už hezky po nešporách, kdy paprsky jarního slunce se kmene proskočily do koruny staré hruše, pode kterou Voborník seděl. Byl tu sám, v tichu, šum z ulice sotva chvílemi o zahrádku zavadil.

Starý „Láska“ byl do čtení tak zabrán, že ani Vincence nespozoroval, který až k němu byl postoupil. Mladík viděl mu na tváři, že je nad obyčej zaujat, ano pohnut. — Hle, teď zrak od knihy na mladém filosofovi utkvěl a již chopiv se mladíkovy ruky, k sobě ho přitáhl a zvolal: „Tu máš, čti! — Ještě jednou, nahlas!“

Vincenc podíval se poněkud jsa udiven a zvědav na nadpis. Byla to Čelakovského báseň: „Otcova blahost“, která tak krásně a vroucně líčí city šťastného otce, jenž zírá na děcko své v klíně mateřině odpočívající.

Mladík, jenž z počátku dosti klidně verše říkal, za nedlouho se rozohňoval, až pak s velikou vroucností přednášel konečnou slohu, z níž mluví pevná víra a blaživá naděje otce vlastence, statného bojovníka v zápase o bytí svého lidu, z níž mluví ona veliká, neskonalá láska, která dovedla tiše, bez rozhlašování a slávy veliké oběti i životní blaho obětovati.

„Kdy mním, že nad naše stkvělejší
dny někdy pozdravíš;
kdy mním, i ty snad v nejsvětější
že boj se dostavíš;
mou lásku, víru, mé doufání
že přejmeš ty co vlastenec:
Ten luzný cit, v prsou to vlání
soběcký nezná bezženec! —“

An Vincenc tak četl, Voborník opíraje se rukama o lavičku, hleděl do země a jen asi dvakráte zakývl hlavou. Když rozjařený mladík umlkl, chopil se rukama jeho pravice a pohledl mu do očí.

„Myslil jsem na tebe, Vincínku, když jsem to četl. Mně štěstí nesvědčilo,“ pravil upřímně.

Usmíval se, ale poněkud rozpačitě, jaksi bolně a bystré oči jeho jakoby na okamžik se zakalily.

„Já jsem starý a nikoho nemám — jenom tebe! Zachovej tu lásku a vytrvej!“

Vincenc více neřekl než: „Vytrvám!“

Cítil, jak mu starý přítel stiskl ruku. Víc už nepromluvili, protože na ten okamžik nebyli s to. Ale dobře si porozuměli. Byla to chvíle slibu a zasvěcení bez okázalých a pěkných slov, ale taková chvíle, v níž je celá duše, chvíle, jež rozhoduje o věcech vážných a z níž rodí se osud i dílo budoucnosti.

Když pak soumrak nadešel, odebral se Vincenc domů a přičinil se, aby co nejdříve dostal se „na pokojíček.“ Chtěl býti sám. Voborník seděl dosud na zahrádce.

V korunách stromů, v houštinách uložila se tma; ptáci umlkli, a vítr se také nehnul. Byl vlažný večer, všude svatý klid a mír, jakoby snesla se láska, ten vzácný host ve společnosti lidské, kterého Voborník všude tak velmi pohřešoval. A teď nejvíce. Vzpomínal na minulá léta. Báseň, která ho tak dojala, vzbudila také vzpomínku na jeho manželství neblahé, které mu mnoho let otrávilo, a nic mu nezůstavilo nežli trpkosť. Však prchal z kraje těchto upomínek — až na konec stanul v mysli u poštmistrova vnuka. Tu bylo světleji. Jen aby vytrval! Aby nebyl odvrácen od toho, v čem on ho vychovával! Než toho se tak nelekal. Byl zvláště dnes přesvědčen, že Vincenc zůstane vlastencem, že se neodcizí, že nepřestane působiti, až mezi pány se dostane, až sám bude pánem. Ale jednoho se lekal, z čeho sám měl nejtrpčí zkušenost a to byla: žena. Proč právě teď na to vzpomenul? Poněvadž myšlenky zkušeného toho muže tíhly přes úzký názor obecný o rodině, poněvadž samorostlému filosofu tomu nebyla jen základem blaha několika osob, jimž by o nic více nebylo pečovati, nežli o sebe — poněvadž nabyl přesvědčení, že žena nesouhlasící s mužem svým, tak smýšlejícím, buď všecku jeho činnost ochromí nebo rodinný mír a blaho zničí.

* * *

Tu neděli po sv. Antonínu, odpoledne, vyjel z průjezdu staré pošty páně poštmistrův kočár, do něhož usedli: teta Tini ve slavnostních šatech, bratr poštmistr a vnuk jeho Vincenc. Dnes skoro všecko město bralo se za bránu, do nedalekého panského liboháje, kdež stála nad chladivou studánkou kaplička sv. Antonína. Pouť se tam dnes slaví. Bylo pěkně. Všecka krajina ve svěžím jarním rouchu. V před leskl se širý rybník, kolem něhož částečně a pak dále do návrší rozkládal se stinný háj, s něhož na výšině bělal se hraběcí gloriett s praporem zvolna v jasném vzduchu se vlnícím.

Milo kolem se rozhlížeti, a přece by Vincenc raději seděl u Voborníka v tiché zahrádce a když by tam nemohl, doma „na pokojíčku.“

Nebývalo mu ve hluku volno a nemiloval tak četné společnosti, ani její povrchní zábavy a rozprávky. Proto se už opatřil společníkem. Měl ho pod kabátem v kapse: Svazeček Klicperova „divadelního almanahu“. Již se na to těšil, jak tetiným, střeživým zrakům se ztratí a hluboko v háji někde v osamělém místečku se ukryje. Ví o starém buku, kolem něho je taková houštinka — tam nikdo nepřijde.

Tu ho z jeho skrýše vyplašil tetin hlas, někoho horlivě pozdravující — také děd se ukláněl.

Vincenc ohlédnuv se, spatřil vytáhlou postavu páně Schafranckovu, vážně, důstojně pozdravující, vedle něho živou, od chůze zardělou, potící se paní Agnes, a dále před nimi — ach — tu zrak jeho bezděky déle utkvěl. Pod růžovým slunečníkem mladičká hlava lesklých černých vlasů v lehounkém kloboučku růží ozdobeném. Růžová zář padla od slunečníka na přibledlou něžnou tvář, jejíž vábné, temné oči upřely se na mladíka. A již zmizel nenadálý ten, pěkný zjev. Vůz hrčel dále, zajel do topolové aleje a brzo na to sklenuly se nad nimi koruny starých dubů, buků i štíhlých habrů, mezi nimiž tu tam prokmital nějaký pavillonek. Dnes také strakatilo se tu obleky různých barev. Staří, mladí, nejvíce však mladý ženský svět procházel se po háji, z jehož hloubi temně zavznívala veselá hudba.

Poštmistr s tetou Tini usadili se venku pod sloupovím restaurace, a nežli se jak náleží uvelebili, Vincenc zmizel. Vykonával svůj tajný plán a nad to teď také prchal a to před Aurelií.

Tušil, že Šafránkovi sejdou se s dědečkem a s tetou. Paní Šafránková by jej zasypala otázkami a hovorem, což by mu vše bylo nepříjemno. Nebo když to by se nestalo, musil by zavésti hovor s Aurelií, a toho se ještě více lekal. Líbila se mu, je pravda, a v duchu sobě přiznal, že je nejhezčí ze všeho města, rád se na ni díval, ale slýchal také o ní, jaká je mluvná, že tuze ráda se baví, ale že je vybíravá a nějak ostra. Kollegové o ní mluvili v tom ohledu s respektem. A on by ji měl nyní baviti! Znal se, domníval se, že by toho nedovedl.

Byl rád, že tak pěkně unikl. Přešel kapličku sv. Antonína, minul letní sál nad ní, kdež hudba hrála a v kole bylo plno, a zanikl v houštinách.

Netušil ani, že Aurelie, jak mile jej zahlédla v kočáře, se zaradovala. Šlať dnes do háje na nic se netěšíc; byla mrzuta, nebo jak sama sentimentálně se domnívala, nešťastna. To proto, že byla srdce zcela volného. O filosofském plesu byla tak šťastna, neboť vykvetla jí tam láska. Nebylo to sic poprve, ale jí zdálo se, že nikdy dosud tak vroucně nemilovala. Než zima přešla, s otvírajícím se jarem uvadla její známost. Poznalať, že nezalíbila si toho pravého, že nenašla, co hledala, neboť dostal se na zámek k hraběti nový hofmistr, mladý, sličný jurista, a na toho za několik neděl nepřestala mysliti a o něm horovati.

Když však prvního května o filosofské slavnosti „majales“ v háji odbývané, valně sobě jí nepovšiml a nad to zaslechla ode družky, že pan hofmistr pronesl se o ní přísně, (ale pravdivě), tu zatvrdila se proti němu a rázem zmizel všechen nimbus, v kterém ho její zamilované oči viděly.

Od té doby bylo její srdce osiřelo.

Trudila se, tesknila, toužila.

Teď kmitl se jí před očima synek z pošty v krásném kočáře taženém spřežením bujných koní v kovaném, bohatém řemení.

To ten filosof, který dívek zúmyslně si nevšímá, jim se vyhýbá, který jen vědám se věnuje, o samotě básní. Osten, který ji pro tyto věci již o filosofském plese bodl, živěji povzbudil její samolibost. Jindy snažila se úsměškem jej odbyti a jsouc galantními mladíky obklopena měla Vincence za ostýchavého, ano těžkopádného.

Teď v jiném světle začal se jí jeviti.

Zdál se jí býti zvláštním, jinačím nežli všichni ostatní. Jeden jako druhý, lichotný, podajný, ale tento je tak samostatný, mužný — žádné dosud dívce se nepokořil!

Nepřestala na něj cestou mysliti. Také jí připadlo, jak matka přes všechno její odporování jej vždycky chválila.

Začala se na háj těšiti, byla dychtiva na setkání s poštmistrovými — Zarazila se však nemálo, když Vincence u děda nezastala. Schválně odešel, nechce s ní setkati se! Hrdost její živě se ozvala — Usedla, umínivši sobě svatosvatě, že se po něm neohledne. — Než za chvíli byla ráda, když družka se u ní zastavila. Odešla s ní do letního sálu, však neměla tu žádného stání — odbyla všechny, kteří přikvapili poprosit ji o taneček, a zašla s družkou do háje. Přechodila všechny stezky. „aby se tanci vyhnula", a přece dychtivě čekala na každé zahnutí lesní cestičky, nespatří-li tam —. Nechtěla se ani sobě přiznati, že Vincence — zapírala si —. Tak značná doba minula, až pak sobě vzpomněla, že čas, aby také matce se ukázala. Zahledla ji dole za restaurací pod buky s paní Vorlíkovou. Obě paní s někým se tam právě zastavili. Aurelii zasvitlo v očích a srdce hlasitěji se ozvalo. Zrychlila krok, nevědouc. — Ano, byl to on, Vincenc, s knížkou v ruce.

Vyplašen prve výletníky ze svého úkrytu, spěchal v opačnou stranu háje, kde o podobném zátiší věděl, a tou nešťastnou cestou zahledla jej teta procházející se s paní Šafránkovou. Zahledla, zavolala, nebylo zbytí. —. Zastavil se.

A teď přibližila se, jakoby s nebe se snesla, ta, před kterou se ukrýval, Aurelie. Pomátl se poněkud; ani nevěděl, co a jak se stalo, a již podal moralně donucen panně Aurelii rámě, aby zavedl ji k tanečnímu sálu. To mu teta se Šafránkovou udělaly! Ještě se jednou v rozpacích ohledl. Viděl tetu i matku Aureliinu, any usmívavě za nimi hledí.

Což kdyby slyšel, jak paní Agnes všecka blažena, nadšeně zvolala: „Jak jim to sluší!" a viděl, jak teta usmívajíc se přikývla!

Zpočátku nebyl s to, aby promluvil, až konečně vzmohl se na otázku, kterou cestičkou Aurelie přeje sobě dojíti sálu. Sám mířil na tu nejkratší, ona však upřevši naň temné oči s jímavým úsměvem pravila:

„Tou nejdelší, abych vás hodně potrestala."

Tak to začalo, a skončilo, že mladý filosof vrátil se na pokojíček všecek vzrušený. Krev, která se mu v háji pobouřila, sic usadila se, ale dlouho to trvalo, nežli usnul. Dobře to s ním dopadlo, nad očekávání. Byl sám s sebou spokojen.

Nestalo se to, čeho se obával. Aurelie není tak zlá, jak o ní slýchal, aniž tak povrchní, jak se domýšlel. Zavedla tak pěkně hovor na písemnictví, rozprávěla rozvážně, a s účastenstvím poslouchala, když mladý filosof o zalíbeném předmětu plynně a živě se rozhovořil. Ach ovšem, že znala jen německé spisy!

To jej zamrzelo, a ještě více to, když ukázal jí českou knížku, že štiplavě o českém čtení se vyslovila. Než jak se zarazila, uzřevši, ana Vincencovi náhle živá červeň vystupuje z líce do čela, jak v očích se mu zablesklo a jak klidný a vážný jinak mladík živě po ní se obrátil, a jak horlivě začal jí vymlouvati její bludné mínění a ji poučovati!

Jindy by se tomu snad zasmála, dnes ho však se zalíbením poslouchala. Měla však více potěšení z rozohněného mladíka, jenž se jí toho okamžiku krásným zdál, nežli z jeho řeči, z které si mnoho nezapamatovala. Není takový nepřítel ženských, jak o něm povídali, ale v tom nelhali, co o jeho vzdělání slyšela.

Hovor jeho lišil se nápadně ode všech, na jaké byla zvykla. Snad by ji jindy byl nudil, dnes ji to nad míru bavilo. Ale pevný je! Jak zatáčela řeč — Jiní by již lásku vyznávali, on jakoby nerozuměl, přešel dál a nepronesl ani jediné poklony, kterými jiní až do omrzení a nudy ji dařili. A hezčí je, nežli si myslila. Nespatřilať ho dosud nikdy tak z blízka. Jak se vzpřímil, jak vynesl hlavu, když ty české knížky hájil!

Tak Aurelie na lůžku rozvažovala, a připadlo jí také, co matka, když se domů navrátili, povídala, Vincínka z pošty velebíc: „Jaký to hodný roztomilý mladík a z jaké rodiny a co všechno zdědí!"

Aurelie nebyla už tak nešťastnou, ač spokojena také nebyla. Zvykla na rychlá vítězství. Dnes poprve jinak domů se vrátila. Štěstí opustilo ji, filosof z pošty nepoddal se jí na ráz jako všichni ostatní. Tížilo ji to, budíc zároveň živější žádost samolibého srdce. Ve všech, které dle domnění ráda měla, zklamala se, všichni stali se jí lhostejnými. U Vincence naopak. Smála se mu, a hle, teď přichází jí pořád na mysl a nepřipadlo jí, aby jej tak v duchu odbývala jako někdy. Odtud nebylo u ní daleko „k horoucí lásce" a ku domnění, „že to je ten pravý, vyvolený, po kterém toužila a kterého hledala."

VI.

Jen teta Tini a starý Voborník „Láska" počítali, jak rychle čas utíká. A teskně počítali, poněvadž počítali na to, že bude se jim rozloučiti s jejich nejmilejším Vincínkem. Ten však pilně pracoval, připravuje se na zkoušky, a když čas jejich nadešel, odbyl je tak, že mu zatroubili a zabubnovali. Absolvovanému filosofu svět se otvíral, a rozumí se, že pomýšlel na Prahu. Ne tak dědeček.

„Jsem stár," říkával, „a dlouho mne tu nebude. Přál bych Vincínkovi, aby studoval, když má k tomu takovou lásku, ale nechci, aby pošta přišla do cizích rukou. Na sto let ji má náš rod, ať ji má také nadále. Vincínek se teď dost vzdělal a více co potřebuje, nyní ať praktikuje v budoucím svém povolání —"

To byla jeho vůle, na veliký zármutek vnuka, jenž na poštu neměl ani pomyšlení. Však prosby a domluvy tetiny a Vincínkovy tolik vymohly, že dovolil aspoň na čas další studie, ale rozumí se samo sebou, že práva. Vincenc po filosofii, zvláště po filologii toužil. Jak děda znal, neodvážil se o milé mu vědě ani hlesnouti a přijal — práva, těše se tou nadějí, že zbude mu dosti času, který by zasvětil zamilovanému studiu. Vincenc odjezdu se nelekal. Nebude mu ovšem snadno rozloučiti se s domovem, ale rozchod usnadňovala mu Praha, které dosud neviděl, o které tolik četl a blouznil. Prázdnin po svém dobře užíval. Meškal skoro neustále „na pokojíčku" u knih nebo v sousední zahrádce u Voborníka.

Listí v zámeckém parku žloutlo a tiše k zemi padalo. Nadešel podzim, jasný, plný slunečního svitu. Teta Tini měla nyní plné ruce práce. Chystalať Vincínkovi potřebné i nepotřebné věci do Prahy, malou to výbavu, jmenovitě pokud se prádla týče. Všecko bylo z brusu nové, hebounké, hladké jako nevěstě. Činila to horlivě, zhusta povzdychujíc. Veliká starost také byla o byt, ale té sprostil je pater Staroveský, an se jim nabídl, že Vincínkovi se postará o něj u své ovdovělé sestry, kterou tím časem také hodlal navštíviti.

Pavlovský ochotně a rád přijal.

„Ale Vincínek rád si zahraje na klavír, a nerada bych, aby se zanedbal. Račte vědět, že pěkně hraje," vzpomněla teta Vorlíková.

„U sestry ovšem není klavíru. Ostatně nebude v Praze o ten nástroj zle. Postarám se o to —"

Tak byl umluven den, kterého by se P. Staroveský s Vincínkem do Prahy vydali. Mladému Pavlovskému nastala ještě jedna, jemu ne zrovna příjemná věc: odbyti sobě v některých přednějších domech návštěvy na rozloučenou. V seznamu jich, tetou pořízeném, na předním místě udán dům, na jehož průčelí stkvěla se zlatou literou na černé tabuli firma: „Quodvultdeus Schafraneck —" Zvolna stoupal do prvního patra, do bytu kupcova, a srdce se mu hlasitěji ozvalo. Ne že by se lekal rozloučení a zármutku. Sám dobře nevěděl proč —

Přivítání paní Šafránkové ho zarazilo: vítala ho s takovou okázalou radostí, že nastávající jurista byl až v rozpacích. Vedla jej bytem krásně zařízeným až do nádherného parádního pokoje, omluvila nepřítomnost manžela svého, a dala zavolati Aurelii. Přišla ve vkusném ano až bohatém domácím obleku. Bylo patrno, že nejde z kuchyně. Hovor vedla hlavně paní Šafránková, živě litujíc odchodu mladého Pavlovského — až pak náhle povstavši, omluvila se na chvilku nutnou jakousi prací, a zmizela. A teď nadešel Vincencovi těžký okamžik. Aurelie chtěla se vlastně na něj hněvati. Nadálať se, že po pouti sv. Antonínské bude k ní jinačí. Věru že byl: všímal si jí, ovšem beze všeho vroucího pohnutí, jaké ona sobě přála. Již se jí nebál, nevyhýbal, ano rád s ní promluvil, a bylo mu s uspokojením, že s ní dobře vychází a s ní tak se baví, jak by se byl nikdy nenadál. Aurelie však chtěla více. A že pořád nezabočoval na dráhu, jak si přála, popuzovalo ji, dráždilo, až se jí opravdu zdálo, že je zamilována, a to velice nešťastně. Pozorovala sice, že mu není lhostejna, ale to žádostivé, těkavé mysli nestačilo.

Teď přichází se ten pevný, neoblomný rozloučit a již za dlouhý čas ho nespatří. Aurelie byla smutna.

Vincenc hleděl na nachýlenou tu hlavičku, na spanilé, přibledlé líčko. Prve, jak ji v tom domácím obleku zahlédl, velmi se mu zalíbila, teď ho dojímala. To bylo nebezpečno.

Paní Agnes neměla zrovna tak nutnou a důležitou práci. V kuchyni jen se otočivši, vracela se ne do parádního pokoje, ale do světnice, odkud však ihned vyběhla na síň, kdež na schodech ozvaly se kroky. Znala je. Zastavila pana Šafránka, jenž v čisté náprsence jako křída a ve vyšívané čepici se zlatým střapcem nahoru se bral.

„Už prosím tě, Quodvult, nechoď! Nechme ty děti, aby si mohly naposled ještě promluvit —"

Chtěl něco namítnouti, ale paní manželka mu zkrátka a dobře vyložila, dokládajíc se hlavně Aurelkou, že pan Quodvult poslechl a se navrátil. Žena jeho vešla zase do světnice a když pak za chvíli stanula v parádním pokoji, neseděly už „děti“ na křeslech, ale stály u okna, na němž ležel rozevřený památník a vedle něho péro. Mladý Pavlovský na odchod připravený byl nějak zardělý a schovával právě bílý lístek se zlatou ořízkou.

Nic se paní Agnes nedivila, že, když odešel, Aurelie dala se do pláče. Neptala se jí, nezdržovala, když dívka kvapně do vedlejšího pokojíku odběhla. Do budoucna počítající Šafránková byla spokojena. Podivila by se však, kdyby věděla, co v nitru dceřině prudce se ozývá: „A ještě se nevyznal! — To je skála!“

Tak s ním jednala, že mohl, že musil poznati, co v nitru jejím se děje. Zdálo se sic, že není tak klidný, ano že ho to velice dojalo, když ho poprosila, aby jí něco do památníku napsal a dodala usmívajíc se:

„Ale česky! — Já se už dala na pokání —“ a přece, a přece odešel, aniž by slůvkem se prozradil. Kdyby věděla, jak Vincencovi bylo! Po celý den nemohl se toho dojmu zbaviti a myslil na Aurelii. To bylo dnes něco jiného, než tenkráte po pouti sv. Antonínské. Dlouho hleděl na pamätní list, který od ní obdržel, nežli jej do knihy uložil, a dlouho mu znělo v uších teskné, chvějící se: „A vy na nás zapomenete!“

Ach byl to den samého pohnutí. Dědeček jaksi zaražený, teta smutna; a měli ho tak rádi! A ještě někdo byl zaražen — to „Láska“ Voborník. Kladivo ani vesele nezadrnčelo a dílnou nezvučelo dnes obvyklé „Kdo pak bude pro vás plakat —“

Brzo přestav pracovati, odešel do zahrádky. Tam už také bylo smutno. Květy zvadly, listí padalo. Tam Vincenc přišel před večerem a za soumraku měl se k odchodu. Když mu Voborník podal ruku, promluvil: „Tak už musíš do světa jako špačíček. Neztratíš se tam. Jen se naší věci neztrať — a na mne nezapomeň!“ Hlas se mu třásl.

Záhy ráno, za svitání probudil se Vincenc naposled „na pokojíčku“. Všecko bylo připraveno, dole již bylo slyšeti hlasy, kroky a hrkot kočáru, který vystrkovali. Naposled rozhledl se mladík nevelkou, milou to prostorou, kde tolik spokojených chvilek zažil. Zrak jeho utkvěl na všem: na nábytku, na několika kolorovaných měďorytinách, na výklenku, v němž byla malá, železná dvířka, jichž po léta nikdo neotevřel — pak vyšed ven, zamířil také do „císařských“ pokojů, aby na ně posledně se podíval a s nimi se rozloučil. A jak vstoupil do popelavého, a ovanul jej jeho vzduch a zahledl křeslo císaře Josefa, mihl se mu tu naposled milý Růženčin obraz jako ozářený. Ale bledší, vzdálenější. Nevěděl, že ve dveřích stanula teta Tini, že na něj žalostně hledí, myslíc sobě: „Chudáček, loučí se —“

Když se pak ohledl, slzí nezadržela. Plačíc, objala ho; on pak vida tolik lásky, neubránil se také slzám.

Dole čekala všechna čeleď. I Konvalinka přihopkoval, ač bylo na roznášení listů ještě příliš časno. Přišli se všichni rozloučit s „panem Vincencem“, jenž bude jednou jejich „pantatínkem“. Bartoň už zapřáhl a sedí důstojně na kozlíku. Poveze mladého pána až do Prahy. Když

přišel P. Staroveský, nastalo vlastní loučení. Již vymknul se Vincenc náručí tetině i dědečkovu, již vyšel ven, tu sobě vzpomněl, že nechal na pokojíčku atestaci, kterou nechtěl dáti do kufru, ale nésti ji na radu Staroveského na prsou v kapse. Vrátil se kus, teta však byla rychlejší.

Toho se Konvalinka velice zalekl a v duchu zavzdychal: „Pán bůh nedej nějaké neštěstí. Tohle není nic dobrého.“

Stoupaje do vozu, spatřil Vincenc Voborníka před domkem stojícího. Rozběhl se k němu a tiskl mu ještě jednou naposled ruku.

A tam nad firmou „Quodvultdeus Schafraneck —“ otevřelo se okno, v něm mihla se sličná hlavička, k poště upřeně hledící —

Vincenc ji poznal a nitro se mu nějak sevřelo. Bartoň trhl oprati, koně vyjeli a za nedlouho ocitl se povoz na silnici. Bylo podzimní jitro. Vzduch byl jasný, ale studený, slunce vycházelo. Přes bělavou silnici vrhaly žloutnoucí topoly obrovské stíny. Vincenc tentokráte opravdu cestoval, jenže ne s takovou touhou, jako tenkráte, když Bartoň Růženku vyvážel. Dnes mysl jeho nespěla s vozem, ale kvapila zpět ku staré poště. Či se také ještě jinde zastavila?

* * *

Teta Vorlíková sotva se P. Staroveského samou dychtivostí dočkala. Když pak z Prahy se vrátil, bylo mu se podrobiti velice důkladnému referatu o veškeré jízdě do Prahy, sumou o všem, co se Vincínka týkalo. Starý professor strávil tím celý večer na staré poště. Vylíčil hlavně byt mladého juristy a přes to ještě bylo mu zodpovídati přečetné otázky tetiny. Byla mnohem spokojenější, když dozvěděla se, že Vincínkovi se nestýská, že se opravdu pranic nespadl, naopak, že Praha velice se mu líbí a jemu slouží.

Dědeček až hlavou zakroutil slyše, jak vnuk po Praze toužil, jak by byl hned prvního dne nejraději chtěl všecko přehlednouti, hlavně Staroměstské náměstí, most, Hradčany i Vyšehrad, že shání jen co starobylého a památného.

Hned druhého dne byla paní Šafránková návštěvou na staré poště a ve všem hovoru nejčastěji ozývalo se jméno Aurelie a Vincínka, o němž paní kupcová s nemalým účastenstvím rozprávěla. Vůbec teď častěji na poštu zavítala a lidé se tomu divili, jak se známost její s tetou Vorlíkovou ve přátelství mění. Teta Tini dobře Šafránkové rozuměla. Zmínila se také o tom bratru poštmistrovi. Ten sice mínil, to že ještě v dalekém poli, že těžko napřed něco ustanoviti, než jak věci jsou, že to není nic nemožného. Z praktického ohledu nebylo co namítati. Teta Tini i proto souhlasila, že Aurelie se jí podobala; pak mělo také váhy to, co paní Šafránková o Vincínkovi jmenovitě o posledním rozchodu naznačila, jsouc přesvědčena, že „děti“ se mají rády.

Aurelie v tužbě své potěšila se, ana matka z pošty přinesla pozdrav a poručení od mladého Pavlovského, hned jak domů poprve psal.

„Však také jiným zajisté vzkázal,“ mínila dcerka.

„Nikomu, jen svým a nám, žádnému jinému.“

Psaní chodila z Prahy velmi často, poněvadž si teta tak vyžádala.

Kdykoliv přišlo, rozveselila se, a byla-li toho dne společnost, zahrála sama bez požádání ruský marš a to velmi čile a živě. Kdykoliv teď pošta přijela a Konvalinka začal listy roznášeti, vyšel Voborník před dům. Jindy si pošty nevšímal. Teď na Konvalinku volal z daleka, přišlo-li co. A když mužík rukou pokynuv, že ano, a přihopkovav nožku vymrštil a z brašny na ni postavené psaní vyňal, tu „Láska" vyjasnil vážnou tvář a rozveselil se, že bylo u něho až s podivením. To všecko působil Vincencův list. Domů podával zprávy celkem všední, „Láskovi" se zpovídal a líčil dojmy srdce svého. Psal „milému příteli a vlastenci" o Praze, jak v ní zaplesal a se kormoutil, s jakými shledal se vlastenci, jak často chodí do českého knihoskladu a divadla, do musea, jak čte a studuje a jak všude na těch místech a v těch společnostech na něj vzpomíná a sobě přeje, kdyby také on tu byl a že se už na to těší, jak mu bude, až se sejdou, vypravovati.

Za nedlouho mu několik knížek poslal a v listu zevrubněji vypravoval o nových svých známostech. V kolleji spřátelil se s juristou Metlickým, horlivým vlastencem, s kterým chodívá na památná místa pražská, pak do českého divadla a do kavárny, kde jsou všechny české listy a kde poznal mimo mnohé vlastence, také několik spisovatelů, o kterých Voborníkovi zevrubněji psal, věda, že se mu tím velice zavděčí. Tu také seznámil se s theologem Matušovským, který dle všeho naň veliký dojem učinil. Mluvil o něm obšírněji, ano s nadšením, chvále jeho ducha i srdce, jeho nadání spisovatelské, které, ovšem pod cizím jménem, znamenitě osvědčil. Starého Lásku velice rozradoval, oznamuje, že také o něm všem známým a zvláště Matušovskému vypravoval, a že ho všichni srdečně pozdravují.

Listy Vincencovy na starou poštu a Voborníkovi zasýlané se doplňovaly. V nich upřímně se vyznal, jak na ně často vzpomíná, jen to zamlčel, že též Aurelku jmenovitě první čas na mysli míval a dosud mívá.

A ještě něco pak zamlčel: že spatřil opět libý zjev svatomikulášského večera, že uviděl Růženku a že se s ní shledal. —

(Dokončení.)

Tajemství gravitace.

Sepsal

Dr. A. Seydler.

(Pokrač. a dokonč.)

Zdrželi jsme se snad až příliš dlouho u výkladu názorů Newtonových; avšak tvůrce náuky gravitační zasluhuje zajisté, aby jeho náhledům věnována byla pozornost náležitá, tím spíše, jelikož posud, po dvou stoletích, náhledy tyto na vzdor všem klopotným snahám, čelícím k „vysvětlení“ gravitace, platnost svou zachovávají. Postaveni Newtonem na stanovisko, poskytující nejlepší ve věci té rozhled, můžeme nyní tím snadněji a rychleji oceniti veškeré ty rozmanité, v naznačeném směru učiněné pokusy, jež hned po objevení gravitace se zrodily a stále se ještě, zejmena za nynějších časů, v překvapujícím množství vyskytují.

Objemný svazek mohli bychom vyplniti třeba jen stručným vypsáním všech těchto pokusů. Přikročíme-li však k bližšímu jich ohledání, poznáme, že se v nich několik základních myšlenek stále opakuje, a že tudíž můžeme látku jinak chaotickou dle nich vhodně roztříditi. K tomu cíli nebude zbytečno, uvede-li si laskavý čtenář ještě jednou na mysl, co dříve bylo řečeno ohledně spůsobu, jakým lze zákon přírodní, ač-li to vůbec možné, vysvětliti. Seznali jsme totiž, že vysvětlení takové záleží buď v tom, že se daný zákon podřídí jinému zákonu všeobecnějšímu, jehož jest jen zvláštním případem, aneb v tom, že se daný zákon rozloží v řadu po sobě neb vedle sebe jdoucích zákonů všeobecnějších, které jsou jakoby prvky nerozložitelné, v souboru svém teprve daný zákon co výslednici svou poskytující.

Chceme-li kráčeti první cestou, bude především úlohou naší, vyhledati řadu jiných zákonů přírodních, podobajících se zákonu gravitace, a vybrati ze všech, co jim společného; tento společný podíl bude hledaným zákonem všeobecným, a budeme muset jen ještě vyhledati, pro které zvláštní příčiny se zákon ten v jistých případech obleká v roucho gravitace.

Úloha zde vytknutá není právě příliš nesnadná; víme, že se tělesa též přitahují, jsou-li ve zvláštním stavu, nazvaném elektrickým neb magnetickým; víme dále — vzhledem k elektřině z pokusů Coulombových, vzhledem k magnetismu z velice přesných pokusů Gaussových — že se přitahování to děje v poměru obráceného čtverce vzdálenosti. Při tom dlužno však na mysli míti, že se tělesa elektrická a magnetická v jistých případech dle téhož zákona odpuzují a že nám jest možné, elektrický a magnetický stav těles a tudíž i síly z něho vyplývající v jistých mezích měniti, kdežto jest gravitace nerozlučně spojena s jakoukoli hmotou. Dvě hmoty, proti sobě v prostoru položené, přitahují se vždy následkem gravitace, a to se silou zcela určitou. Uveďme je některým ze známých nám spůsobů ve stav elektrický; shledáme, že se jejich přitažlivost buď zvětšila neb zmenšila ano i v pravý opak, v odpuzování změnila; zmenšila neb v opak obrátila tehdy, kdy jest elektrický

stav obou hmot stejný, zvětšila, kdy jest opačný. Gravitaci samu jsme tím nezměnili, nýbrž připojili k ní pouze jinou, elektrickou sílu, jejíž velkost můžeme dle míry elektrování měniti.

Jest to myšlenka zajisté velmi svůdná, považovati všechny tyto síly: gravitaci, elektrické a magnetické působení za modifikace čili tvary jedné základní síly, jejímž zákonem jest působení dle obráceného čtvercového poměru vzdálenosti. Vzhledem k silám elektrickým a magnetickým se tento názor skutečně osvědčil, ovšem ve smyslu poněkud jiném a způsobem, jehož výklad by nás příliš daleko vedl, aniž by valně prospěl vzhledem ku předmětu, o který nám zde jde; podotýkám tudíž jen, že se považuje dle Ampère-a magnetismus za jistý tvar elektřiny v pohyb uvedené, a že se takto počet základních, nevyzpytatelných sil o jednu zmenšil.

Vzhledem ku gravitaci vyskytovaly se a stále ještě vyskytují názory podobné. Již Keppler považoval sílu, s jakou slunce k sobě poutá oběžnice, za sílu magnetickou. V novější době přispěla zejmena německá „naturfilosofie" k dalšímu vzdělání myšlenek podobného směru, ovšem že bez valného prospěchu pro přírodní naše poznání. Zdálo se, že se podaří podobně jako magnetismus i gravitaci uvésti na zákony elektrického působení, a prohlásiti tudíž elektřinu za základní sílu v každém působení, řídícím se dle zákona obráceného čtvercového poměru vzdálenosti.

Laskavému čtenáři tanou zajisté na mysli dvě velmi podstatné námitky proti podobným výkladům. „Síla elektrická — tak bude souditi — působí ovšem dle zákona právě uvedeného, mimo to podléhá však četným podmínkám, nám dílem ještě naprosto neznámým.

Moderní věda pracuje s největším úsilím na objasnění všech záhad, které obklopují přerozmanité zjevy elektrické; a výsledek jest ten, že se nám po odstranění jedněch překážek objevují nové záhady, a že tím obtíže všestranného objasnění stále jen vzrůstají. Jest tudíž logické, uváděti velkolepě jednoduchý a průzračný zákon gravitace co výsledek působení sil elektrických, které nám jsou nyní ještě tak záhadné a nepřístupné?"

Tato námitka má zajisté velkou váhu, vzdor tomu lze však leccos proti ní uvésti. Předně jest veliký kruh úkazů elektrických, v nichž panuje neméně jednoduchý a přísně zaručený zákon, jako zákon gravitace; co v úkazech elektrických jest záhadné, vztahuje se hlavně k těm případům, v nichž se úkaz jeví co výsledek souhry rozmanitých sil, z nichž právě jen k síle elektrické hlavní zřetel obracíme. Také ve zjevech gravitace nevládne průzračná jednoduchosť, připojují-li se k jejímu působení jiné síly, jež všelijak očekávaný výsledek zaměňují. V pohybu volně plujících oblaků nespatřuje nikdo výraz zákona gravitace, ač není pochyby, že tato síla na každou bublinku ve vzduchu působí.

Dále lze poukázati k tomu, že právě větší rozmanitosť a pestrosť zjevů elektrických činí to možným a v jisté míře pravděpodobným, že mezi ně lze vřaditi různé jiné zjevy podobného rázu. Podařilo se to s magnetismem, a podaří se to snad též s gravitací. Tato byla by pak zvláště jednoduchým projevem sil elektrických, vyskytujícím se tehdy,

kdy různé jiné faktory, jimiž se výsledek složitějším stává, byly vyloučeny. Místo tří nepochopitelných sil zbyla by nám pak jediná síla základní, síla elektrická, ovládající veškeré úkazy gravitace, magnetismu a elektřiny.

V této větě jest zároveň obsažena odpověď na námitku druhou. „Je-li pak to pravé vysvětlení, když se nepochopitelná síla gravitace vykládá co zvláštní projev neméně nepochopitelné síly elektrické? Zda-li tu možno prohlednouti onen mechanismus, jímž gravitace působí a jejž bychom tak rádi byli seznali? Zda-li pak tu není pouze místo jednoho prázdného zvuku položen zvuk jiný?"

Nikoli, lze odvětiti. Vždyť víme z dřívějších úvah, že každé vysvětlení bude nuceno, zastaviti se u jistých nepochopitelností; jedná se jen o to, aby počet jejich byl co nejvíce zmenšen, a to nastane vždy, kdykoli seznáme, že lze dva neb více posud od sebe oddělených kruhů zjevů považovati za výsledek jediné síly. Tím postoupíme zase o krok dále ve vysvětlování zákonů přírodních. Při tom musíme ovšem na paměti míti, že jsme k takovému způsobu vysvětlení jen tehdy oprávněni, když jej náležitě odůvodníme, když na základě zkušeností ukážeme, že lze beze všech pomocných domněnek, které by nás o zdánlivý zisk náš — větší jednoduchosť u výkladu úkazů přírodních — připravily, takový způsob vysvětlení provésti.

Tato velice důležitá poznámka tvoří třetí, na ten čas nejpodstatnější námitku proti vysvětlování zjevů gravitačních pomocí elektřiny. Již při uvádění zjevů magnetických na elektrické jsme nuceni sáhnouti k domněnce, která cenu celého vysvětlení činí poněkud pochybnou, poněvadž ji ze zkušenosti nelze úplně odůvodniti. Zde však můžeme alespoň četné podpory jí poskytnouti a učiniti ji tudíž alespoň pravděpodobnou. Jinak ale při vysvětlení gravitace. Každý pokus, uvésti příslušné úkazy pod vrchní zákon elektrického působení, byl nucen užíti pomocných domněnek, jimiž vysvětlení samo veškeru cenu ztratilo. Seznáme pravdivost výroku toho, obrátíme-li se k bližšímu rozboru nejnovějšího zajímavého pokusu, jejž učinil Zöllner na vysvětlení gravitace ve směru naznačeném.

Zöllner hájí v několika spisech*), s velikou výmluvností názor, že úkazy gravitační jsou zvláštním případem působení sil elektrických. Každá hmotná částice skládá se dle jeho názoru ze dvou elektrických dílců, z nichž jest jeden kladně, druhý záporně elektrický a které jsou k sobě tudíž vzájemnou elektrickou přitažlivostí připoutány, kolujíce kolem sebe na způsob dvojhvězd. Následkem toho vznikají mezi dvěma hmotnými částicemi čtyři síly: elektrické odpuzování obou kladných a obou záporných dílců, elektrické přitahování kladného dílce první částice a záporného dílce druhé částice, a konečně přitahování záporného dílce první a kladného dílce druhé částice. Dle obyčejného názoru o působení sil elektrických rovnaly by se obě síly přitahující oběma silám odpuzujícím, a hmotné částice dle názoru Zöllnerova ustrojené

*) Zöllner: Principien einer elektrodynamischen Theorie der Materie (1876). — Wissenschaftliche Abhandlungen (1878): 3. Über Ableitung der Newton'schen Gravitation aus der statischen Wirkung der Electricität.

nepůsobily by tudíž nikterak na sebe. Zöllner však předpokládá, že jest přitahování nestejnojmenných elektřin o něco větší než-li odpuzování stejnojmenných, a tento přebytek jeví se nám co přitahování obou hmotných částic, co gravitace jejich.

V dalším postupu svého výkladu vyšetřuje Zöllner, oč by musela býti přítažlivosť elektrická větší nežli odpudivosť, aby výsledek žádaný, totiž působení gravitační, byl docílen, a shledává, že dostačuje úžasně malý rozdíl mezi oběma silami. Považujeme-li odpudivosť za jednotku, jest přítažlivosť větší o zlomek, v jehož čítateli se nalezá jednička a ve jmenovateli číslo začínající s 417, načež následuje 31 nul. Tak nesmírně malý rozdíl nelze ovšem žádným, sebe jemnějším pokusem zjistiti.

Zkoumejme nyní tento názor Zöllnerův. Předně vyžaduje zvláštní domněnku o povaze hmoty, zvláštní způsob, dle něhož jest každá hmotná částice ustrojena. Za druhé vyžaduje známý zákon elektrického působení. Za třetí vyžaduje druhou zvláštní domněnku o převaze elektrické přítažlivosti nad elektrickou odpudivostí, převaze měřené určitým, ale tak nepatrným číslem, že nelze skutečnosť takové převahy pokusem zjistiti. Na místo odstraněného zákona gravitace nastupují tudíž dvě domněnky, čímž patrně ničeho nezískáno, nýbrž naopak větší složitosť zákonů přírodních docílena. První domněnku, o povaze hmotných částic, může snad Zöllner omluviti ohledem na jiné kruhy úkazů, jež chce a může — mimo úkazy gravitační a elektrické — domněnkou takovou vysvětliti, a vedlo by nás příliš daleko, kdybychom v tomto směru chtěli dále stopovati oprávněnosť jeho názoru. Budiž tomu jakkoli, tolik jest jisto, že zaměňujeme za zákon gravitační, zdánlivě objasněný a tudíž co základní, dále nepochopitelný zákon odstraněný, alespoň jednu novou, dalšího vysvětlení vyžadující domněnku. Jest to velmi chatrná omluva, odvolává-li se Zöllner na to, že jest rozdíl mezi přítažlivostí a odpudivostí elektrickou, od něho postulovaný, tak nepatrný, že jej nelze ze zkušenosti dokázati, a že mu tudíž zdánlivá rovnosť obou těchto sil, dle dosavádních zkušeností předpokládaná, není na úkor. Právě proto, že ji nelze žádným pokusem stvrditi, zůstane navždy pouhou domněnkou a nepovznese se na stupeň zaručené pravdy, leda by byla způsobem námi posud netušeným theoreticky odvozena.

Působení do dálky, a to dle obráceného čtvercového poměru vzdálenosti, připouští Zöllner ovšem při elektrických silách, právě tak jako při gravitaci; považujeť působení to za základní zákon, který nelze z ničeho odvoditi. Obšírné pojednání jest věnováno tomuto názoru*); pojednání mající nemalou cenu jednak pro duchaplné úvahy, jimiž jest bohatě protkáno, jednak pro četné historické a literarní doklady. Na základě těchto citatů hledí Zöllner, ač ne vždy šťastně, dokázati, že se s ním v podstatě shoduje velká řada nejčelnějších badatelů: Newton, Boscovich, Kant, Faraday, Weber a j. v. Ostří pojednání Zöllnerova jest namířeno proti snahám, odstraniti z výkladu přírodních úkazů působení do dálky co zdánlivý zjev, který lze bezprostředním

*) Zöllner: Wissenschaftliche Abhandlungen (1878): Über Wirkungen in die Ferne.

stykem, tlakem neb nárazem po sobě jdoucích částic vysvětliti. Snahy takové byly rozhodně odsouzeny již od Kanta, který nejednou k tomu poukazuje, že jest působení při t. zv. bezprostředním styku, jevící se na př. neprostupností jedné hmoty pro druhou, právě tak záhadné jako působení do dálky (v. citat na začátku tohoto článku položený). V ohledu tom zasluhuje pojednání Zöllnerovo, v němž se tato otázka všestranně probírá, náležitého povšimnutí.

Avšak Zöllner neobmezil se na to, prohlásiti zákon obráceného čtvercového poměru vzdálenosti, při gravitačním a elektrickém působení se objevující, za jednu z oněch základních, nejhlouběji skrytých pružin, až ku kterým se duchu lidskému při prozkoumání tajuplného ústrojí vesmírného podařilo proniknouti a jichž další působení nelze více rozboru podrobiti; ohnivá obrazotvornosť jeho vedla ho ještě dále. Ku zjevům, jichž nebylo lze pouhým mechanismem dále rozložiti, hledal klíč ve směru jiném, ve směru naznačeném velmi blízkou, téměř na bíledni ležící analogií. Hmotné částice, jež se přitahují, činí to, poněvadž se milují, poněvadž po sobě touží; naopak odpuzují se hmotné částice v tom případě, když se nenávidí, když od sebe prchají.

Tak-li názor Zöllnerův vyslovíme, nelze nám upříti, že se k němu pojí jakýsi přídech komiky, a představa náklonnosti a nenávisti, jež se řídí dle zákona obráceného čtvercového poměru vzdálenosti, působí vskutku neodolatelně. Můžeme však na tuto věc pohlížeti též s jiného stanoviska. Vzdor sebevědomému vystupování a pyšným nárokům na vládu v oboru přírodních věd, jíž si materialismus v různých tvarech svých osobuje, bude asi málo těch, kteří až k nejkrajnějším důslednostem jeho se přiznávají. Surový náhled, že jest ohromná většina zjevů přírodních výslednicí mrtvých mechanismů, jimž nic vniterného neodpovídá, čítá jen málo stoupenců. Daleko bližší jest většině lidí názor, že v každém ději, jenž se nám jeví objektivně co postup určitých změn prostorově časových, přísluší subjektivně jistý děj vniterný, jenž se odehrává v předmětu námi pozorovaném. Jsme-li my sami tímto předmětem, stává se děj ten věcí samozřejmou; každý náš pohyb jest sprovázen určitým pocitem, vnuknutím vůle, představou neb myšlenkou. U jiných předmětů stává se vůdkyní naší pouhá analogie. U předmětů nám nejbližších, u ostatních lidí, poskytuje tato analogie, ač není zcela přesným důkazem, přece plné, nezvratné přesvědčení o existenci takových dějů vniterných; u předmětů vzdálenějších, u zvířat, stává se podpora analogie již slabší — jest známo, že považoval Descartes zvířata za pouhé mechanismy —; u předmětů ještě vzdálenějších, rostlin, hlatí, nerostů, slábne vždy více síla analogie a na místo původního pevného přesvědčení nastupuje úplná nejistota. Vzdor tomu jest však síla této analogie dosti značná, tak že zhusta ovládá mysl těch, kteří sobě zvykli přemýšleti poněkud dále nežli pouhá zkušenost sáhá.*)

Jest-li tedy nahradíme pohoršlivé výrazy: náklonnosť a nenávisť, volnějším a širším výrazem jakýchsi vniterných stavů, jichž blíže určovati nechceme a nemůžeme, octneme se v souhlase s valným počtem badatelů. Názor, jejž hlásá Zöllner plamennou výmluvností, nemá tudíž

*) Viz zajímavý spisek Fechnerův: Zur Seelenfrage.

ani půvabu novosti; převracíme-li listy popsané dějinami filosofie, nalezneme od Empedokla počínaje množství filosofů, kteří pronesli týž nebo podobný názor.

Však buď tomu jakkoli; pokochejme se třeba v pestrých barvách, jimiž představy toho druhu dovedou ozdobiti mdlý a bezbarvý výkres, v kterém věda překypující skutečnosť chce pro duševní zrak náš zachytiti; leč tolik mějme stále na mysli, že tím skutečné vědomosti naše nikterak se nerozmnoží, ano že podobné otázky vůbec nenáleží před soudnou stolici přírodní vědy. Dokud nebudou vynalezeny methody, pomocí nichž bude lze přesvědčiti se o existenci oněch vniterných stavů, jež jsou pohnutkou k vykonání pohybů ovládaných zákonem gravitace: dotud bude veškeré uvažování takových stavů pouhou duchovní hříčkou, nepodobnou planým spekulacím o tom, zdali a kterak jsou obydlena různá tělesa nebeská.

Mnoho dalo by se ještě říci o vysvětlení gravitace pomocí elektřiny, o působení do dálky vůbec, o domnělém vniterném podkladu tohoto působení, atd.; leč soudný čtenář, jehož otázky podobné zajímají, sám si rozepřede myšlenkové řady, naznačené v těchto různých směrech. Obraťme nyní zřetel svůj k ostatním možným spůsobům vysvětlení gravitace.

V.

Rozklad daného zákona v součet zákonů prostějších a všeobecnějších jest, jak jsme viděli, druhým možným vysvětlením téhož zákona. Rozklad takový může se díti dvojím spůsobem, buď tak, že zákony prvkové (jak bychom je zváti mohli) vedle sebe čili současně, aneb že po sobě čili postupně k platnosti přicházejí. Rozdíl mezi oběma spůsoby není však tak značný, jak by se na první pohled zdálo; proplítajíť se oba nezřídka takovou měrou, že jest lépe neoddělovati jich od sebe, nýbrž současně k nim přihlížeti. Mysleme si stroj, který koná, řekněme na př. pomocí páry, určitou práci; s jedné strany máme převádění vody pomocí tepla ve stav páry co příčinu, s druhé onu vykonanou práci co následek, tedy jistý příčinný svazek, a jeho výraz, určitý zákon. Vyšetříme-li nyní, jak stroj pracuje, jinými slovy, pokusíme-li se o vysvětlení onoho zákona, tu nalezneme obyčejně množství součástek, kol a koleček, řemenů, pák atd., které dílem současně vedle sebe pracují, dílem práci sobě podávají; nalezneme tedy řadu výkonů současných a druhou řadu výkonů po sobě následujících a nebude vždy snadno, obě rozmanitě se proplítající řady náležitě od sebe odděliti.

Tento obraz hodí se velmi dobře na představu, již sobě o spůsobu vysvětlení gravitace utvořila většina lidí, kteří se mají za povolány k řešení této úlohy. Působení zahrnuté v názvu gravitace považují za výsledek četných mechanických výkonů, odbývajících se v přírodě vedle sebe a po sobě dle zákonů, jež se jim zdají býti jednoduššími a průzračnějšími, nežli jest zákon gravitace.

Původem svým sahá názor ten daleko před objevení zákona všeobecné tíže. Mohli bychom zajíti až k starověkým atomikům Leukippovi a Demokritovi; avšak žádáme-li přesnějšího formulování

téhož názoru, můžeme považovati Cartesia za původce jeho. Pouhý, bezprostřední styk a síly vznikající při styku tom následkem neprostupnosti hmoty, toť základní představa, u které lze dle mínění Cartesiova spočinouti a která se zdá býti samozřejmou. Odtud dlužno vyjíti při vysvětlení celé té nádherné přírody, celé té velkolepé soustavy světové. Shledali jsme již, jak s toho stanoviska „vysvětleny“ pohyby těles nebeských, zejmena oběžnic kolem slunce; částice, z nichž se svět skládá, všelijak se trou a strkají, až vše strženo v mohutné víry, kroužící kolem slunce a unášející v pohybu tom oběžnice a družice.

Názor ten byl, pohlížíme-li naň se stanoviska nynější vytříbené vědy, velice naivní, ale pohodlný dosti, by upokojil ty, jimž o podrobnosti nešlo; tím vysvětluje se zuřivý odpor jejich, když byli z olympického klidu svého vyrušeni náukou Newtonovou, náukou, která vždy lépe se osvědčovala, ovládajíc v nejmenších podrobnostech nepřehledný jinak rej nebeských těl. Viděli jsme ve výňatcích z Cotesiovy předmluvy k Newtonovu arcidílu, kterak se pod pádnými ranami přesnějších logických úvah a faktických vymožeností vědeckých drolila vetchá budova Cartesiova; avšak týž názor, v původní naivnosti dávno překonaný, v novém obrození stále se vyskytuje, napínaje veškery síly, by nepopíratelným výsledkům zkušenosti byl práv, by se zbraněmi vzatými z arsenálu novověké vědy uhájil stanovisko své. Že při tom všelijak měnil tvářnost svou, všelijaké nové domněnky přibíral a jiných se zhostil, rozumí se samo sebou; ale základní myšlenka u všech theorií z něho vyšlých zůstala tatáž: působení do dálky jest nemožné, dlužno je vysvětliti působením při bezprostředním styku.

Laskavý čtenář bude tomu zajisté jen povděčen, nebudu-li jej obtěžovati podrobným výkladem theorií, jež vzhledem ku gravitaci zbudovali Lesage, Spiller, Schramm, Fritsch, Secchi, Isenkrahe a dlouhá ještě řada duševních příbuzných jejich. K posouzení všech dostačí, volíme-li jednu z těchto theorií, poněvadž, jak již bylo řečeno, v základní myšlence všechny se shodují. Volme tudíž theorii Isenkrahovu, která jest na ten čas nejdokonaleji vzdělána a jejíž původce si dal velice na tom záležet, by ji uhájil proti všem námitkám.*)

Dle Isenkrahe skládá se svět z hmotných, neproniknutelných částic, jež volně se v prostoru vznášejí, jsouce obklopeny ústředím — étherem — které samo se skládá z částic mnohem menších a jemnějších, majících tytéž vlastnosti jako částice hmotné. Jedny i druhé částice nalezají se v ustavičném pohybu a jsou následkem toho podrobeny stálým nárazům, vznikajícím při jejich setkání. Mysleme si prozatím jedinou hmotnou částici uprostřed víru částic étherových. Vydána jsouc střelbě těchto částic kolísá se tato hmota sem a tam, jsouc při každém nárazu pošinuta v jiném směru. Je-li při tom množství hmoty této částice velmi velké proti hmotě částic étherových, bude ono pošinutí velmi malé, a mimo to hned v tom, hned v onom směru namířené, tak že se hmotná částice s místa svého hrubě nepošine, tetelíc se pouze nepatrně sem a tam kolem jakési střední polohy rovnovážné. Předpo-

---

*) Isenkrahe: Das Räthsel von der Schwerkraft (1879).

kládá se při tom ovšem, že jsou nárazy se všech stran v době velmi krátké úplně stejné, což zas vede k další domněnce, že jest éther kolem oné částice na všechny strany stejně ustrojen, tak že nejsou nárazy s jedné strany četnější a prudší nežli se strany opačné. V stejnoměrném étheru nalezá se tedy hmotná částice v klidu.

Mysleme si nyní v libovolné vzdálenosti od oné hmotné částice umístěnu částici druhou. Tím jest již rovnováha porušena; ve směrech naznačených přímkou, která spojuje obě částice, chrání se tyto na vzájem před oněmi nárazy, tak že na strany jejich, odvrácené od sebe, více nárazů dopadne nežli na strany vnitřní, k sobě obrácené. Následkem této převahy nárazů s jedné strany pohybují se obě částice ve směrech opačných, totiž tak, že se stále více k sobě blíží, čili že se (dle tohoto výkladu ovšem jen zdánlivě) přitahují.

Tím bylo by všeobecné faktum přítažlivosti vysvětleno, a to způsobem velice jednoduchým; ležíť myšlenka vzájemné ochrany dvou hmot, v ústředí ze všech stran na obě hmoty dorážejícím, takřka na povrchu a musí každému připadnouti, kdo se o to pokouší, nalézti výklad vzájemného působení do dálky ze zákonů působení při bezprostředním styku. Pravé to Kolumbovo vejce, myslí si asi theoretik, jemuž myšlenka ta v jeho snahách a pokusech byla se vyskytla co spasná hvězda, domnívaje se při tom, že jemu jedinému bylo dopřáno objeviti ji. Zatím při dalším ohledání musí vyznati, že učinil jen první nejsnadnější krok, a že mu zbývá práce mnohem těžší, vysvětliti totiž ne pouhé faktum přítažlivosti, nýbrž přesné jeho zákony.

Jest tu nejprve zákon obráceného čtvercového poměru vzdálenosti; kterak ten lze odůvodniti? Nezbývá nežli přikročiti k výpočtům, a třebas i k novým domněnkám. Isenkrahe vyslovuje domněnku, že hmotné částice jsou tvaru kulovitého, a pomocí všelijakého počítání, do jehož labyrinthu jej nebudeme následovati, dospívá skutečně ku zmíněnému zákonu. Ostatně poučuje nás dosti jednoduchá úvaha o správnosti tohoto výsledku při domněnce právě uvedené. Pro názornost mysleme si, že jednou z obou hmotných částic jest naše země, a druhou měsíc. Měsíc pokrývá na obloze určitou plochu a chrání zemi před nárazy přicházejícími s této strany, tak že země jest nárazy s opačné strany přicházejícími puzena ku měsíci silou, která bude tím větší, čím větší plochu pokrývá měsíc na obloze. Kdyby se měsíc náhle octnul ve vzdálenosti poloviční, zdál by se nám jeho průměr dvojnásobným, pokrýval by tudíž měsíc na obloze plochu čtvernásobnou a zdánlivá přítažlivost jeho byla by též čtvernásobná.

Obtížnější jest vysvětlení druhé části zákona gravitačního, oné části, která se vztahuje k množství hmoty. Dvě tělesa přitahují se v poměru součinu obou jejich hmot. Avšak vzhledem k oné ochraně, která má podati vysvětlení zdánlivé přítažlivosti, jest lhostejno, jak velikou jest chránící hmota (je-li jen u porovnání s hmotou narážejících částic étherových velmi veliká); měrou ochrany jest zde velkosť povrchu, čím větší tento povrch, tím větší též množství étherových částic ve běhu svém zachycených. Jsou-li nyní proti sobě postavena dvě tělesa, jež se dle vyloženého atomistického názoru skládají z vel-

kého množství podobných hmotných částic, chrání se ovšem na vzájem prostřednictvím částic v jejich povrchu položených, v menší míře však prostřednictvím ostatních pod povrchem položených částic, tak že částice hlouběji položené vzhledem ku gravitaci působivými býti přestávají. Isenkrahe jest si této obtíže velmi dobře vědom; ačkoli všelijakými oklikami hledí oslabiti její význam, nemůže se přece vyhnouti posledním konsekvencím jejím a jest nucen předpokládati, že skutečně u velkých těles vnitřní části k účinku gravitačnímu ničím nepřispívají. Velká dutá koule, mající jistou tloušťku, přitahuje jiná tělesa stejnou silou, jako stejně velká koule plná. Isenkrahe jde tak daleko, že tím hledí vysvětliti zdánlivou menší hutnosť velkých oběžnic, zejména Jupitera a Saturna. To co nazýváme a pomocí astronomických výpočtů určujeme jakožto celou jejich hmotu, jest jen částí její ležící na povrchu a blíže něho, tak že dělíce na to celým krychlovým obsahem obdržíme ovšem velmi malou hustotu. Zkrátka: ona část zákona gravitačního, která se vztahuje k součinu hmot, pozbývá platnosti.

Zajímavé jest, že asi Newton ve své hypothese, kterou sám co hříčku beze všeho půvabu příkře odsuzuje (v. str. 231), k podobnému výsledku přišel, a že výsledek ten byl asi jedním z četných důvodů, pro které onen veleduch zamítal podobné jalové pokusy. Můžeme tak souditi z jeho výroků o gravitaci v páté hlavě třetí knihy Principií, kde mezi jiným praví, že gravitace neúčinkuje jako příčiny mechanické v poměru povrchu hmotných částic, na které působí. Jeho filosofickému duchu příčilo se, opustiti velkolepou jednoduchosť zákona gravitačního jen za tou příčinou, aby domněnkám, vycházejícím z jistých předsudků ducha našeho, byť i sebe hlouběji zakořeněných, bylo vyhověno.

Isenkrahe má v ohledu tom levnější požadavky. Jemu dostačuje, smí-li si mysliti, že se svět skládá z velkých a malých atomů, které všelijak do sebe vrážejí a v pohybu si překážejí. Kolik a jak podivných domněnek, a řekněme raději smyšlenek, potřebuje, aby dle této suchopárné šablony upravil pestrou rozmanitosť dějů přírodních, jest mu lhostejné. Atomy hmoty jsou velmi velké proti atomům étheru, atomy jsou nejen absolutně neprostupné, nýbrž i nepružné, atomy mají tvar kulovitý („pro snadnější výpočet"); s druhé strany: závislosť gravitačního působení od součinu ploch jest jen přibližná, a pozbývá úplně platnosti při velkých tělesech; princip zachování energie, tento úhelný kámen moderního silozpytu, neplatí: toť část odvážných domněnek, jimiž se má „zjednodušiti" zákon gravitace, toť zajímavé ty výsledky, které mají utužiti důvěru naši v krásu a plodnosť Isenkraheovy atomistiky! A nedomnívejž se nikdo, že v náhradu za složitost tohoto vědeckého apparatu mimo gravitaci ještě četné jiné úkazy přírodní se vysvětlují. Nikoli, vše jest zbudováno jen k účelu vysvětlení gravitace a jiných výsledků nevidíme, leda bychom se potěšili z „vysvětlení" soudržnosti hmoty, totiž zdánlivé souvislosti hmotných částek v tělesu; souvislosť ta není dle Isenkrahe založena na vnitřních silách mezi těmito časticemi působících, nýbrž na střelbě étherových atomů, která částice ony shání v jediný zástup, jako „pes udržuje stádo ovcí pohromadě, stále je obcházeje". A týž Isenkrahe odvažuje se o názoru

Newtonově mluviti s jakousi útrpností*), jakoby chtěl naznačiti, že názor ten jest vlastně překonaným stanoviskem!

Snad jest alespoň v domněnce Isenkraheově hlubší filosofické jádro, které vzdor zevnějším nedostatkům dodává celé theorii jakési ceny? Jádro to spatřuje Isenkrahe a stoupenci jeho neb podobných názorů v nauce o bezprostředním styku. „Kterak může jedna hmota o druhé věděti, jsou-li od sebe vzdáleny, a není-li mezi nimi žádné hmotné pásky? Jinak při bezprostředném styku; že jedna hmota druhou vytlačuje z prostoru touto zaujatého, jest samozřejmé“. Tak tvrdí a skutečně tak se jim též zdá; není-liž to však stanovisko velmi primitivní a vytříbených názorů našich nehodné? Což není odpor, jejž klade jedna hmota proti druhé, něčím stejně záhadným, stejně nepochopitelným jako osudné to působení do dálky, které oněm pánům tak málo se chce líbiti? A nemůže-li hmotný atom viděti, že se v jisté vzdálenosti od něho nalezá atom jiný, kterak může cítiti když se jeho týž atom „bezprostředně“ dotkne? Jak jasně byl již Kant pojednal o záhadách a obtížích těchto otázek, jak jasně byl již poukázal k tomu, že odpuzování hmot při styku jejich jest rovněž záhadné, jako přítažlivosť jejich u větší vzdálenosti! A vzdor tomu jsou lidé, kteří sobě libují v kruhu těchto ideí dávno překonaných, a prohlašují theorie na těchto základech zbudované za pokrok v přírodním poznání našem!

Z tohoto jediného příkladu — a vybral jsem poměrně ještě nejlepší — sezná zajisté laskavý čtenář, jak malou cenu mají dosavadní pokusy, čelící ku vysvětlení gravitace. Isenkrahe podrobil mnohé z těchto, jeho snahám příbuzných pokusů přísné ale spravedlivé kritice; kéž by byl vykonal stejně přísnou autokritiku!

Dosti příznivě liší se od těchto theorií nauka, kterou v několika spisech vzdělal Dellingshausen.**) Týž jest rozhodným odpůrcem atomismu. Příčinou všech úkazů přírodních jest dle něho pohyb něčeho, co nepřetržitě vyplňuje světový prostor, a co nazývá Dellingshausen nejprve ničím, později pak, uznávajo bezpochyby, že nelze z ničeho něco odvoditi (ex nihilo nihil fit), látkou nemající o sobě žádných vlastností. Různé části této látky, ležící nepřetržitě vedle sebe, tetelí se různým spůsobem a vznikají útvary, jež nazývá vibračními atomy, a jež jsou základem všech dalších úkazů. Mezi jinými úkazy vykládá pak Dellingshausen též i gravitaci pomocí těchto vibračních atomů. Přítomnosť tělesa v rozvlněném t. j. ve vibrační atomy rozděleném prostoru (étheru) zavdává příčinu ku vzniku vln, ženoucích se k témuž tělesu a uchvacujících na dráze své jiná v cestě ležící tělesa.

Pravil jsem, že theorie Dellingshausenova se dosti příznivě liší od theorií jiných. Míním tak pouze vzhledem k obsáhlosti její; neboť kdežto jsou jiné theorie sestrojeny jen k tomu zvláštnímu účelu, aby jimi byla vysvětlena gravitace, položil si Dellingshausen úlohu, vyložiti všechny úkazy z jediného principu, a vysvětlení gravitace jest dle jeho theorie jenom vedlejším výsledkem, který se pojí k výsledkům

*) V. Isenkrahe: Das Räthsel von der Schwerkraft, I. Cap.

**) Baron v. Dellingshausen: Grundzüge einer Vibrationstheorie der Natur (1872). — Das Räthsel der Gravitation (1880).

ostatním, týkajícím se nejrůznějších zjevů. Toť ale též jediná zásluha jeho theorie; jinak jest neméně libovolná a podrobena námitkám neméně závažným nežli hypothesy ostatní. Dellingshausen počíná si se svými vibracemi zcela libovolně; klade je v nejrůznějších modifikacích, jak jich právě potřebuje, aniž bychom nejmenší příčinu té které modifikace viděli, vyjma účel, ku kterému jsou vymyšleny. Mimo to nevládne Dellingshausen, jsa odvážným samoukem, tím fondem vědomostí mathematických, který jest potřebný v theorii zbudované na základech ryze geometrických; a následek toho jeví se v hrubých omylech, obsažených v samých základech theorie. Jeho theorie jest duchaplným pokusem, domoci se výkladu úkazů přírodních na základě hypothesy o nepřetržitém vyplnění prostoru hmotou, a liší se původností myšlenek a skvělými obraty velmi příznivě od jalového a duchamorného přežvykování atomistické theorie, vzdělané již v dřívějších stoletích.

Dále však nesahá hodnota Dellingshausenovy theorie; všechny ty blýsknavé nápady, ty překvapující a zdánlivě tak jednoduché výsledky, jimiž se honosí, nemohou zastříti vetchosť a nedostatečnosť samých základů a dodati trvalé ceny pokusu, v samém jádru svém pochybenému.

Obávám se, že jsem těmito abstraktními úvahami již přes míru zneužil trpělivosti laskavého čtenáře; však jednalo se mi o to, bych náležitě odůvodnil dřívější svůj výrok, že jsme po pátrání dvoustoletém dále nedospěli v odhalení tajemství gravitace, než kam nás byl dovedl genius Newtonův. Právem tušíme, že za tímto tak jednoduchým, tak velkolepým zákonem skrývá se příčina ještě hlubší, že jsme u něho nedospěli sice k nejhlubším základům d ě j ů p ř í r o d n í c h, snad ale k nejkrajnějším mezím p o z n á n í n a š e h o. Nevzdáváme se úplně vší naděje, že by se nám kdy podařilo vniknouti ještě dále v tajuplný chrám vědění přírodního; zároveň však uznáváme, že k tomu cíli nevede ona pohodlná cesta, kterou volili, kdož v novější době snadným spůsobem hleděli předstihnouti samého Newtona, spůsobem, jejž prohledl a s opovržením zamítnul tento veleduch.

Kdyby se nám však v dalším rozvoji vědy přece podařilo postoupiti dále v řešení velkolepé záhady té, nesmíme nikdy zapomenouti, že tím nikterak se nezmenšila zásluha Newtonova. Poznání zákona samého a jeho světové platnosti, uvedení nejrozmanitějších zjevů na tento společný princip jest vědecký čin dosahu tak velkého, že před ním zbledne i zásluha toho, jemuž se podaří rozluštiti t a j e m s t v í g r a v i t a c e!

Mrzák.

Napsal

Camille Debans.

Z francouzského přeložil A. Pulda.

I.

To bude můj nejkrásnější den! Pět let byl jsem již připoután ku své lenošce; toliko čas od času donesli mne do otevřeného kočáru a vozili mne as hodinu nebo dvě po městě. Ty moje nohy! Raději o nich nemluvme. Jednu ruku měl jsem ještě jakž takž zdravou a proto mohl jsem jísti bez cizí pomoci, jinak...! Zrak měl jsem však výtečný a rovněž i sluch. Čítával jsem s takou dychtivostí, že kolikráte unavením jsem až onemocněl. Proto také moji lidé zavírali přede mnou všechny knihy, aby jen moje čivy si drobátko odpočinuly.

To mne však popouzelo k zlosti a já stával se zlým.

Na štěstí byl jeden prostředek, kterým bylo mne možno uchlácholiti a moji lidé ho také pokaždé užívali. Zahráli mi totiž nějakou starou arii z opery, kterou jsem miloval, anebo nějakou nově komponovanou píseň některého z našich domácích skladatelů a tu pokaždé jako král Saul nabýval jsem opět své dřívější veselosti.

Již při zvuku prvních not pocítil jsem v žilách svých jakousi sladkou blaženost. která uspávala můj hněv. A když dozněla píseň, dlel jsem ještě dlouho opojen jejím kouzlem.

Zdálo se mi vždy, že moje choré nervy těmito zvuky nabývají nových sil. Ty hrozné moje nervy, pod jejichž tlakem jsem zmíral již po pět let pomalu, strašlivě...

Nemohl jsem chodit a s ubývajícími silami mizela i chuť k jídlu, tak že měnění pokrmů stalo se pro mne věcí zcela zbytečnou. Povážlivá to známka! Žil jsem toliko očima a ušima. Především slyšel jsem výtečně a to bylo mi potěšením takřka nevýslovným. Celý můj život soustřeďoval se pomalu toliko v hlavě.

Jednoho škaredého podzimního dne, právě když stížen jsem byl opět svým nervósním záchvatem, napadlo mi, že bych se snad nadobro upokojil, kdybych mohl slyšeti celou operu v divadle.

Nebylo to však snadnou prací. Musil jsem se dáti donésti do divadla, musil jsem se dáti donésti i do lože, kde jsem měl býti smutným divákem pro ty, kteří mne znali ještě jako mladého, bujného, čilého a kteří se zajisté ještě dobře pamatují, jakým veselým a bodrým soudruhem jsem jim býval.

Sotva projevil jsem svou myšlenku, nastal v domácnosti pravý úžas.

Trval jsem však na svém; mimo to všechen jejich odpor zlomilo v brzku dědictví, které po mně všichni očekávali. Řekl jsem ostatně, neprovedou-li moji vůli, že se vystěhuji a že budu žíti sám. Hrozná moje nemoc učinila ze mne tyrana.

„Co hraje se dnes v divadle?“ optal jsem se.

„Prorok, strýčku,“ odpověděl patnáctiletý snědý klouček, kterému oči blyštěly se touhou, aby mohl se mnou jíti do divadla.

„Znamenitě!“ zvolal jsem. „Zamluvte mi loži.“

Nezbylo nic než uposlechnouti. Můj synovec běžel do divadla ku kase. Radost moji nelze vypsati. Uslyším hudbu, výtečný náš orkestr, který neslyšel jsem již tolik let!

Zvláštní náhodou hráli dnes „Proroka“, dílo, kterému jsem dával přednost před jinými.

Jako malé dítě neupokojil jsem se dříve, až mne oblekli. Mimo to nalehal jsem důrazně, abychom obědvali o hodinu dříve než obyčejně; chtěl jsem totiž vstoupiti do divadla s úplně vytráveným žaludkem.

I těmto mým choutkám bylo vyhověno. Nadužíval jsem své moci. Člověk s úplným zdravím nebývá vždy dobrým, ale člověk nemocný jest daleko horší.

Konečně nadešla chvíle. Moje neť, šestnáctiletá brunetka, doprovázela mne. Dva silní posluhové donesli mne do divadla v mé lenošce.

Na štěstí nebydleli jsme příliš daleko.

Když nesli mne přes ulici, kolemjdoucí pohlíželi na mne tak soustrastně, jakoby chtěli říci:

„Také by učinili lépe, kdyby toho chudáka nechali doma.“

Neviděl jsem však ničeho a neslyšel jsem ničeho. Celou svou dětinskou myslí kochal jsem se v požitku, který mne očekával.

Donesli mne do vestibulu divadla. Můj synovec dopustil se té hlouposti, že zaopatřil mi loži v prvním poschodí. Než co na tom, moji najatí siláci mne tam vynesou. Posadili mne tedy do lože i s mým fauteuilem.

Seděl jsem u samého vroubení lože u prostřed divadla a mohl jsem znamenitě přehlédnouti celé hlediště od parteru až k nejhořejším galeriím, k oněm místům, kde lustr již nikterak nepřekáží, poněvadž možno viděti přes něj.

II.

Zůstal jsem v loži sám se svou neteří rovněž tak okouzlenou jako já. Přišli jsme však příliš brzy.

Ve svém rozechvění zapomněl jsem docela na věčnost oné půl hodiny, na kterou se musí čekati, aby vyhrnula se opona. Moje malá Jeanna, která byla v divadle teprve po třetí, nenudila se ovšem nikterak.

Přicházení diváků, čilý ruch a šum v divadle, elegantní toiletty dám, které zasedaly v ložích a na sedadlech, vše to bavilo ji nesmírně.

Konečně ozval se skřípot houslistů, kteří ladili svoje nástroje. Již tento, jinak hrozný zvuk byl pro mne rajskou melodií.

V tom ozvaly se obligátní tři úhozy za jevištěm.

Krátká předehra Meyerbeerovy opery provedla se precisně.

Hlava i prsa moje byly naplněny radostí nevýslovnou.

Hrálo se první jednání. Nepamatuji se, že bych byl kdy ve svém životě pocítil takové celkové opojení. Byl jsem nadšen. Prožil jsem jednu z povídek z „Tisíce a jedné noci“.

Druhé jednání, třetí i čtvrté zpívalo se znamenitě. Všichni zpěváci byli hotovými umělci. Neviděl jsem ještě nikdy představení provedeného s tak uměleckou měrou.

Byl jsem všecek ponořen ve své štěstí a nepozoroval jsem ostatně žádného známého v divadle, kde moje přítomnost vyvolala přece jakési podivení.

V meziaktí upjal jsem pravidelně svoje zraky na oponu a do orkestru. Spozoroval jsem totiž mezi dvěma violoncelly malé bizarní stvořeníčko, které mne zajímalo, aniž bych byl věděl proč.

Byl to človíček malého vzrůstu se strašlivým hrbem. Hrb v předu, hrb v zadu, krátké bočité nohy a nápadně dlouhé ruce; avšak obličej dosti příjemný.

Na jeho tváři zračil se zřejmě onen zvláštní nemocný výraz, který nalézáme u všech hrbáčů, avšak jeho tahy zdály se mně dosti pravidelny.

Když hrál mezi představením, hýbalo se celé jeho tělo, ba zdálo se, že ovinuje se fantastickým spůsobem kolem svého nástroje.

Jsa milovníkem hudby, usmyslil jsem si okamžitě, že se stanu přítelem toho mrzáčka, který čas od času mohl by přicházeti ke mně a hráti mi na svůj nástroj některé moje zamilované úryvky z oper.

Hrbáček, nemohl jsem o tom nikterak pochybovat, byl asi fanatikem ve svém oboru.

Obdivoval jsem se této zvláštní osůbce hrbáčka a hořel jsem touhou seznámiti se s ním, poněvadž jsem byl přesvědčen, že jest neobyčejný hudební talent.

Od jednání k jednání rostla moje touha. Nemohu ani vysloviti, jak zajímal mne tento malý diabolický zjev, který hrál na svůj nástroj s takou vášní, že v člověku budil až úžas.

Hřmotná hudba Meyerbeerova probudila mne z mého dumání, avšak nemohl jsem nikterak své neteři zatajiti dojem, jaký na mne byl učinil můj nový známý:

„Pozorovala jsi toho malého, hezkého hrbáčka, který hraje na violoncello?“

„Kde to, strýčku?“

„V orkestru, kde jinde? Hned vedle fagotu! Vidíš?“

„Oh, můj bože, ten je ošklivý!“ vzkřikla naivně mladá dívka.

Tato poznámka zavřela mi ústa a já zmlknul. Nepromluvil jsem ani slova až k momentu, kdy Jean z Leydenu oznamuje svým spoluvinníkům, že musí umříti s ním.

V tom prodral se rýhou, jež nalezá se mezi jednotlivými prkny na jevišti, bílý kouř. Nikdo však si toho nevšímal. Každý myslil, že to pouhý divadelní efekt.

Ale pojednou bylo slyšeti temný výbuch a jakýsi zvláštní svit zatemnil světlo v divadle.

Se všech stran utíkaly baletky v největším zděšení. Jedny ubíhaly ke kulisám v pravo, druhé v levo. Tenorista, který chvíli stál jako přimrazen, zdvihl vlečku své tuniky a dal se na útěk. Jeho příkladu následovali ostatní na jevišti zaměstnaní choristé a choristky.

„Co to znamená?“ ptali se mezi sebou diváci s vyjevenými obličeji.

V tom jakási mladá žena přiběhla na scenu. Nejhroznější zděšení bylo zříti v její tváři. Oči zdály se padati jí z důlků. Hledala někoho. Aspoň dalo se tak souditi z jejího chování.

„Co se děje? Co se stalo?“ zařvalo na ni téměř celé divadlo. Ubohá dívka, všecka zděšena, skočila však do orkestru vykřiknuvši hlasem, který probíhal všechny kosti: „Hoří!“

III.

Hoří! Při tom slově vzpřímili se všichni diváci na svých sedadlech. Oh, pamatuji se na to ještě tak, jako by se to nyní dálo vše před mýma očima. Hudebníci v orkestru přestali hráti, avšak nikoliv všicci najednou. Jednotlivé akordy doznívaly zcela osamotněle sálem, kdež všem lidem na chvíli zatajil se dech.

Byl to druh hudby lamentosní; slyšel jsem ton trumpety provázené falešným smutným vrznutím asi tří houslí, na to zavzněl elegický anglický roh, provázen drnkotem harfy. Nejposlednější ton, který zaletěl k mému uchu, byl zvuk violoncella. Byl to můj hrbáček, který zabrán ve své partesy, nerozuměl anebo snad neslyšel, co byla vykřikla ona mladá žena.

Po té bylo viděti, kterak všichni hudebníci v největším zděšení utíkají ke dveřím vedoucím z orkestru. Vyšli však pouze dva nebo tři a ti se v brzku vrátili. Východ z jeviště byl ucpán tlačícími se herci, herečkami, baletkami, statisty a dělníky. Nezbylo nic, než zachránit se parterem.

Myslím, že nepotřebuji říci, že to vše dálo se s báječnou rychlostí.

A divadlo! Hrozný byl pohled na vnitřek divadla, které bylo diváky téměř přeplněno. Pohled to hrozný, strašlivý, nepochopitelný!

Přízemí divadla proměnilo se v bojiště. Z počátku nechápal jsem ani co se děje; ohlušen vřavou, zadíval jsem se bezmyšlenkovitě v hrozný ten chaos, který rozvinul se před mýma očima.

Sám dlel jsem v loži s malou Jeannou, s tím dítětem, které nemohlo pro mne ničeho učinit a které stálo zde bez hnutí, nevědouc, ke komu se má o pomoc obrátit. Však marná byla by to také práce! Nebylo tu již lidí soucitných, lidí myslících! Pud sebezachování učinil z nich ze všech divou zvěř. Viděl jsem již v duchu plameny, kterak obtáčejí moje choré tělo.

Ale proto přece neztratil jsem hlavu. Nikoliv. Divím se ještě dnes oné chladnokrevnosti, která zmocnila se mne v té hrozné chvíli.

„Rychle,“ zvolal jsem na malou Jeannu, „zachraň se a pošli sem někoho, který by i mne zachránil.“

Jistý mladý muž, který byl mou neteř v loži spozoroval, přiblížil se k ní.

„Rychle, slečno, rychle pojďme,“ pravil k dítěti.

A beze všech okolků vzal ji za ruku a odváděl ji.

„Ale můj strýček, můj strýček!“ volala dobrá dívka.

„Nechte ho být! Ať si běží sám!“ odpovědělo několik mužů, kteří tlačili se z galerie do chodby ložové.

„Ať si běží sám.“ Tato hrozná slova zdrtila mne jednou ranou. „Ať si běží sám!“

A já nemohl sebou hnouti; k celému svému zachránění měl jsem toliko jediné ruky.

„Ať si běží sám!“

Nechali mne v loži.

Tím časem rozzuřil se hrozný boj na sedadlech v přízemí.

Čtyřmi dosti širokými dveřmi hnala se bouřka hulákajícího lidu, který ve dvou sekundách hodlal opustit strašná tato místa. V čas nebezpečí nejsou žádné dvéře dosti široké, lid ucpe je pokaždé.

Každý chtěl být prvním. Strkali se, křičeli, řvali, hádali se, ano i prali se mezi sebou a sice až do krve.

Dva silní mužové opřen jeden o druhého vší silou namáhali se, aby dav onen protlačili. Vše marno. Ani oni, ani nikdo z davu nemohl dostati se v před. Stáli jak přimrazeni.

Za nimi výkřiky výhrůžek, zoufalství, klení, pláč; v slepé vášni zadnější bušili pěstmi do hlav přednějších. Viděl jsem mladíky, kteří cítíce již zážeh plamenů, vyskočili nejprve na stolice a odtud pak na ramena těch, kteří se nejblíže dveří nalezali. Jedním slovem utíkali po hlavách svých nešťastných soudruhů, zatínajíce svoje nehty křečovitě v jich šaty, vlasy, v ramena žen i mužů.

Někdy otevřel se dav, na kterém zamýšleli dostati se ven, a oni svalili se pod sedadla, kde v pravém slova smyslu byli rozšlapáni, rozdupáni a sice beze všeho smilování, beze všech výčitek svědomí. Ujišťuji vás, že není hroznějšího divadla.

IV.

Zatím vzmáhal se požár. Počaly hořeti dekorace. Plameny blížily se rapidně k hledišti. Horko stávalo se citelným.

Potil jsem se. Avšak více snad strachem než horkem. Co rozvinulo se nyní před mýma očima, bylo velkolepé. Velkolepé a veselé.

To poslední slovo vás asi překvapuje.

Nevysvětluji ničeho Vypravuji toliko, nastiňuji pouze to, co jsem prožil, co procítil.

Na vzdor hrůzné bázni, která svírala mi krk, která hrozila rozmačkati moje prsa, shledal jsem, ano, shledal jsem, že tito ohromní plamenní jazykové, kteří přede mnou tančili, líbajíce se všech stran proscenium, že mají v sobě něco nestydatě veselého.

Tato rozpustilost neštěstí mně imponovala. Zdálo se mi, že plameny zvou mne ve svou náruč. Poznal jsem, že jsem ztracen. Zvláštní třesení všech údů zmocnilo se mne při myšlence, že budu za živa spálen, nemoha zhoubnému živlu ani ten nejmenší odpor klásti. Pud sebezachování probíhal všechny mé žíly a přec v mém mozku plála myšlenka, která nutkala mne, abych zadíval se v ty smějící se plameny.

Jedné věci divil jsem se však velice, totiž lenivosti, s jakou šířil se požár.

Jest sice pravda, že myslil jsem dvojnásob, trojnásob rychle v tomto okamžiku a že čas zdál se mi býti proto tak nekonečně dlouhým, aby

mohl si mnohem spíše pochutnati na mých hrozných mukách, ku kterým jsem byl odsouzen beze všeho odvolání. Sekundy ubíhaly tak pomalu, že všecky mé představy, které budete čísti, procítil jsem a promyslil dříve, nežli divadlo se vyprázdnilo; co vlastně pravím! než vlastně polovina diváků hlediště byla opustila.

Zatím stávala se vřava u dveří silnější, divočejší, zoufalejší.

V rozměru, v jakém šířil se oheň, v rozměru, v jakém stával se kouř pořáde hustší a hustší, stoupala i zuřivost těch, kteří nemohli se posud dostati ven. Zuřivost ta podobala se téměř šílení.

Byl to v pravém slova smyslu boj o život a sice takový, ve kterém bratr nešetří bratra.

Každý hleděl předstihnout druhého a proto bušil nemilosrdně v levo, v pravo, v před i v zad.

Běda slabým! Běda dobrým! Běda všechněm, z nichž zuřivost a strach nedovedl učiniti divá zvířata.

Byly tam dítky, docela malé dítky, které křičely, zatím co jejich matky na smrt bledé, roztrhané, zkrvácené se slzami v očích prosily muže, aby měli smilování, aby byli lidskými.

Ach, ano, lidskými! Což dalo se na to mysliti? Jen uniknout z této ohnivé pece, ve které každý musil býti za živa upečen! To bylo heslem všech.

Viděl jsem snědého kolohnáta, s velikým nosem a s vytřeštěnýma očima, kterak natáhl svou ruku, ruku ohromnou, jejíž obraz vidím ještě teď před sebou, kterak uchopil za rameno mladou ženu, stojící před ním a hodil ji zpět. Šlo mu o to, aby dostal se na její místo.

Prsty této ruky obrovy zaťaly se v maso oné dámy, až kůže podlila se krví. Avšak ani tato žena nechtěla se jen tak snadně vzdáti svého místa a proto sebravši všechny své síly, zaťala nehty v obličej svého kata.

Však běda! Onen bídník uchopil ji oběma rukama a svalil ji mezi sedadla, překročil přes ni s vítězným chechtotem.

Ten bídník! Znal jsem ho velmi dobře.

Měl pověsť velmi vzdělaného a dobře vychovaného muže. Možná, že znal i svou oběť. Možná, že tančil s ní minulou zimu na některém plesu. Ostatně nepřinesl mu tento hrozný egoismus žádného prospěchu, přiblíživ se ke dveřím, byl pojednou takovou silou přiražen na ložní balustradu, že ztrativ vědomí, sklesl na zem.

A za toho boje, burácení a útěku slyšeti bylo výkřiky strašné, srdcelomné.

Někteří volali po svých příbuzných, jiní po svých přátelích. Ostatní křičeli, anižby věděli proč. Ženy plakaly a omdlívaly.

V tom spatřím hasiče. Odkud přišel? Dal jsem se do křiku. Slyšel mne, díval se na mne, jako by se chtěl ptáti co tu dělám a zmizel.

Doufal jsem, že přijde mi k pomoci. Marná naděje. Ani pomyšlení!

Pomalu vyprázdnilo se celé hlediště. Někteří z těch, kteří zachovali si chladnokrevnost, — nebylo jich mnoho, — a kteří zůstali poslednými, měli ještě dosti odvahy, že vynesli do koridoru přemožené oběti, po kterých se bylo šlapalo a dupalo.

Někteří byli smrtelně raněni. Však byl čas, začínal hořeti orkestr.

V.

Ten podával pestrý obraz nepořádku, v jakém byl každý svoje místo opustil. Pulpity byly překáceny: housle, lesní rohy, flétny, klarinety, všecko válelo se po zemi.

Ani jeden z umělců neměl té duchapřítomnosti, aby byl odnesl svůj nástroj.

Na některých nezkácených pulpitech, především na pulpitu kapelníkově, ležely partitury a noty, které následkem žáru samy začaly chytati.

Kouř, se začátku dosti silný a hustý, táhl se ke všem ventilátorům, jimž jedině za to děkuji, že jsem se nezadusil a že jsem celé divadlo mohl přehlédnouti.

Oheň zasáhl nejdříve pulpity. Obrovský plamenný jazyk vskočil otevřenými dveřmi do orkestru a v okamžení hořela celá jedna strana orkestrové prkenné zdi.

Partesy na pulpitech kroutily se teplem a vzňavše se, lítaly ve vzduch. Teplo stávalo se čím dále tím nesnesitelnější. Bylo slyšeti několik houslových strun, jež praskly účinkem horka.

Tento zvuk vyluzený nástrojem, který měl zemříti, měl v sobě cosi děsného. Tón bolestné to melancholie, který srdce rozrýval.

Oheň rozšiřoval se s nástroje na nástroj. Za chvíli bylo slyšeti i struny harfy, jak praskaly jedna za druhou.

Tento božský, rozkošný nástroj zdál se sám sobě zpívati pohřební zpěv v tomto svém pomalém umírání a i ve svém vzlykotu dovedl býti harmonickým.

Melodie vzlétla v plameny i se svou duší.

Po harfě byly to struny bas, které popraskaly. Praskot jejich podobal se ranám z revolveru.

Konečně ozvala se v pravém koutě explose, za chvíli druhá, pak i třetí. Byly to tympany a velký buben, jejichž kůže následkem nesmírného vedra se byla roztrhla.

V tom okamžiku zahledl jsem něco, co mne ohromilo. Ve dveřích u orkestrových sedadel v levo objevila se hlava. To patrně hlava dítěte.

Neviděl jsem dobře. Kouř stával se hustším a oslepoval mne. Oči mne pálily.

Díval jsem se skrz kouř, jako díváme se skrze mlhu.

Za chvíli objevilo se i tělo v divadle. Co chtělo zde to nešťastné dítě? Jaký nápad zanesl je do jisté smrti?

Obrátilo se k orkestru a stálo jak přimrazeno.

Pojednou učinilo dva neb tři kroky a já zděšením vykřikl.

Nebylo to dítě, byl to hrbáček, můj budoucí přítel, kterého jsem však nikdy neměl poznati, poněvadž v okamžiku měl býti synem smrti.

Ale co chtěl zde, co ho sem přivedlo?

Shrben avšak odhodlaně kráčel k orkestru; u jeho nohou vyskočil plamínek; zarazil se, ale po chvíli běžel v před.

Bylo na něm zříti, žeť odhodlán provésti svůj nesmyslný plán stůj co stůj.

Běže podle první řady sedadel, dostal se až naproti místu, na němž v orkestru sedával.

Teď uhodnul jsem jeho přání, jeho záměr! Ubohý hrbáček zachránil se v prvním okamžení jako všichni ostatní, upamatovav se však na ulici, vrátil se pro svého přítele, svého soudruha, pro svoje violoncello, které mu zajisté v jeho neštěstí bylo jedinou útěchou.

Jaký to nápad! Viděl jsem ho, jak uchopil nástroj oběma rukama a jak namáhal se vší silou pozvednouti jej přes balustrádu, která dělí orkestr od sedadel v přízemí. Toť šílenost! Oheň zuřil kolem něho a já nechápal nikterak, že by ten nešťastník mohl z divadla vyváznouti, aniž by se byl zadusil, aniž by byl býval spálen.

Pocítil jsem takovou úzkost, že studený pot polil mé čelo. Sebral jsem všechnu svou duchapřítomnost a vykřikl jsem naň hrozným hlasem:

„Prchněte! Prchněte! Nezkoušejte boha! Prchni, nešťastníku!“

Bezpochyby mne neslyšel, poněvadž pokračoval ve své práci.

Čím více jsem křičel, tím horlivěji pracoval o zachránění svého milého nástroje.

Plamen šlehal kolem něho na obou stranách. Požár vzrůstal každým okamžikem. Vyskočil tedy na stolici, postavil nohu na barieru a přitáhl k sobě svoje violoncello. Zvolal jsem na něho:

„Vy jste blázen!“

Pro tento nesmyslný čin hrbáčův zapomněl jsem takřka na své vlastní postavení.

Ubohé to malé stvořeníčko, tak podivné svou postavou, bylo zajisté velice dobrým a inteligentním člověkem. Vidím ho posud živě před očima, kterak namáhá se vší silou, aby zachránil svůj milený nástroj.

V prvním okamžiku zdálo se, že se mu to i podaří.

Ale v tom pojednou, jako na jediný povel, vzňaly se všechny dřevěné nástroje a violoncello hrbáčkovo počalo hořeti jedním plamenem.

Malý mužíček pustiv nástroj, vykřikl strašlivě, po té vrhnul se téměř po hlavě do orkestru, chtěje svým tělem zachrániti hořící nástroj.

Nemohu nikterak vylíčiti dojem, jaký se mne zmocnil při pohledu na toto hrůzné divadlo. Řval jsem na něho zoufale, nepamatuji se však více na slova. Rozum šel mi kolem.

Instinktivně viděl jsem v tragickém osudu onoho přítele hrbáčka i svůj osud.

Stál jsem několik sekund s otevřenými ústy, jedním ramenem podepřen o pažení lože dívaje se při tom ustavičně na místo, kde viděl jsem tu černou postavu ozářenou sterými plameny. Viděl jsem ji ještě nyní, ale v plamenech. Viděl jsem jeho zčernalé ruce, kterak zdvihá je k nebesům, viděl jsem shořeti hrbáčka v této ohnivé výhni!

Všechny nástroje hořely nyní jasným plápolem. Lehký plamínek poskakoval kolem každého z nich a mně zdálo se, že celý ten orkestr hraje symfonii, na niž nezapomenu do nejdelší smrti.

VI.

Namáhal jsem se, abych zahlédl spálenou mrtvolu ubohého hrbáčka. . . . Než nadarmo!

Kouř, který se čím dál tím více rozšiřoval, zabraňoval všemu rozhledu, mimo to šlehaly plameny příliš vysoko. Jeviště s orkestrem bylo jedinou kolosální ohnivou výhní.

S úžasnou rychlostí chytal teď portál a po něm plazil se oheň do hořejších místností. Nemohl jsem již ostatně ničeho přesně rozeznávati. Kouř oslepoval a dusil mne. Přišla moje hodinka. Měl jsem umřít.

Nikdo ve světě nemůže si učiniti pojem o tom ohromném a nespočítatelném množství myšlenek, které mohou zroditi se v několika minutách v mozku člověka, který se vznáší mezi životem a smrtí.

Jsem jist, že mezi smrtí onoho hrbáčka a okamžikem, ve kterém ztratil jsem úplně vědomí, neuplynuly ani tři minuty a přec nemožno uvěřit, co vše událo se za tak krátký čas v mé hlavě.

V prvním okamžení oddal jsem se úplně resignaci. Považoval jsem se za odsouzence, jemuž vyměřen trest smrti. Avšak nevyslovné horko a kouř, který mne dusil, probudil mne z mé letargie a já počal přemýšleti o tom, zdali by nebylo lépe svaliti se přes vroubení lože a vrhnouti se sám v náruč plamenů, které šlehaly již nedaleko pode mnou.

Býti za živa upálen v hořícím divadle, anebo vésti smutný život na té své lenošce! Jaký tu výběr? Sám osud snad zavedl mne v tato místa a můj smutný konec byl snad zapsán v jeho knihách.

O takových věcech však přemýšlíme pouze tenkráte, nenadešel-li ten pravý a poslední okamžik. Pud sebezachování počítá s minutami, s vteřinami! Slovíčko „snad" vítězí nad odhodlanou duší; tělo tíhne k zemi, k životu, duše chce odletět v neznámé kraje. Tělo však vítězí.

Nechceme umřít.

Zachránit se stůj co stůj, toť heslem každého člověka. Ujíti smrti! Smyšlenky mají kouzelnou moc nad námi. A naděje jest zelená ratolest, které se nespouštíme. Tys chorý, němý, slepý, jsi mrzákem! Což na tom, chceš žíti.

Jsou hrůzy, před kterými se chvěje i ten nejstatečnější.

Smrt upálením jest vrcholem všech těchto hrůz. —

Dlel jsem přikován na svém fauteuilu. Nepřítel blížil se pomalu, ale jistě.

Ztratil jsem všechnu naději na své osvobození? Nikoliv. Musím se přiznati, že jsem ji neztratil. Oh, naděje jest světýlko, které září i v nejtemnější noci.

Ano, doufal jsem, posud doufal! Smrt hrbáčkova živila ve mně tuto naději.

Poněvadž on vrátil se pro svůj nástroj, jsou schopni tak učiniti všichni. Vejdou-li však v divadlo, uvidí mne a já budu zachráněn.

Oh, sladká naději!

Avšak mezi tím, co jsem si v mysli budoval tyto větrné hrady, skutečnost, anebo vlastně oheň pokračoval dále na své zhoubné cestě. Pojednou začala hořeti sedadla.

Samet na fauteuilích vyvinoval kouř hustý, neproniknutelný.

Ten mě zahaloval, točil se kolem mne, dral se mi do očí, do nosu, do úst, tak že jsem musil kašlati. Čas od času jakýs průvan zavanul divadlem a já mohl vydechnouti. Hned ale na to nová vlna kouře chtěla mne zase pohltit. Zdálo se mi, že jakási pekelná moc tropí si se mnou hru a že pásti se chce na mých mukách prodlužujíc je až do svého přesycení. Tak činí králové černochů v nitru Afriky, kteří ponořují svoje nepřátele po hlavě do vody, po malých chvilkách opět je z vody vytahujíce, až ubožáci po několika hodinách hrozného trápení ducha vypouštějí.

Avšak v brzku nebyl to pouze kouř, kterýž můj život ohrožoval. Ačkoliv oheň nedosáhl posud sousedních loží, přec vyvinovalo se kolem mne takové horko, že cítil jsem již, kterak krev vře v mých žilách varem. —

Smrt upálením byla téměř jista. Cítil jsem, že ve dvou minutách musím ztratit úplně vědomí. Ohnivá výheň volala mne ve svou náruč. Pot lil se s mého čela, s mých skrání na mé tváře, do mých vousů. Byl jsem mokrý po celém těle. Chtěl jsem položiti ruku na zábradlí lože. Odtáhl jsem ji rychle zpět.

Hořelo.

V tom jakás jiskerka, nevím odkud, opsavši vzduchem parabolu, zaletěla v sousední loži.

Nyní bylo po resignaci. Nechtěl jsem zemřít! Zachránit se! Jen zachránit se! Neměl jsem jiné vášně, jiného přání.

Zachránit se! Ale jak? Bylo příliš pozdě, abych zkoušel, zdali jsem dosti silným provésti toto předsevzetí. Zachránit se! Ach ano, zachránit se.

Chtěl jsem tomu, chtěl, chtěl!

Oh, kterak proklínal jsem dřívější svou resignaci. Možná, že to bylo snadnější než jsem se domýšlel.

Vždyť měl jsem ještě jednu ruku, jednu zpola zdravou ruku, jejíž síla ztrojnásobněna strachem...

Zajisté: padnul-li bych na zem, mohl bych snad kolem vyčnívajících rohů dovléci se až do koridoru.

Toť sice malá záchrana, ale přec jen záchrana! Odtamtud, po několika sekundách odpočinku, mohl bych se doplaziti až na hlavní schodiště, kde by mne snad mohl někdo spozorovat.

Ano, myslil jsem na to vše, ale nečinil jsem ničeho. Moje ochromené tělo dlelo v úplné nečinnosti, kdežto v mé hlavě to bouřilo, vířilo, tak že každou chvíli myslil jsem, že zšílím.

A zatím neúprosné horko stoupalo stále, bez přestání a plameny začaly vyšlehovati ze sousedních loží.

Nyní zmocnila se mne hrůza k nepopsání spojena zároveň s jakousi horečnou zuřivostí. Oči krvavé, ústa otevřená, vlasy a vousy zježené, dlel jsem v atmosféře pět a sedmdesáti stupňů. Vykřikl jsem tedy naposledy ze vší své síly. Byl to výkřik paroxysmu, pod jehož tlakem prsa mohla se mně roztrhnout.

Avšak i tento srdcervoucí výkřik zůstal bez ohlasu. Nikdo nepřicházel. A já posud ničeho nečinil.

Byl jsem přikován.

Představte si nešťastníka, jenž přivázán ke sloupu, pomalu zmírá ohněm pod jeho nohama rozžehnutým. Nuže, moje muka byla ještě hroznější, ještě strašlivější, poněvadž já nebyl přivázán, poněvadž jsem se mohl docela snadně zachránit, poněvadž... poněvadž... Ah! Nechci zuhelnatět dříve, dokud jsem nebyl shořel. Zdálo se mi, že moje maso rozpálené do bělosti, začíná opadávat s mých kostí.

Neviděl jsem již ničeho, slyšel jsem toliko ohlušující praskot hořících trámů, vítězný to jásot rozzuřeného živlu.

Tentokráte ale hnul jsem sebou na svém fauteuilu.

„Jest ještě čas," myslil jsem si.

A rozhodnul jsem se, že povstanu, že uteku.

„Dost možná," řekl jsem si, „že tento výminečný stav, v jakém se nacházím, ten pot, jenž lil se po celém těle, snad to vše, co pociťuji, dodá síly mému tělu i mým nohám."

Jsa téměř pevně přesvědčen o možnosti tohoto zázraku postavil jsem nohy na zem a chtěl to zkusiti. Ještě než naklonil jsem tělo v před, pocítil jsem v celém těle zvláštní škubnutí. V očích se mi zablesklo.

Věřil jsem, že budu moci odejíti.

To však netrvalo dlouho. Moje choré nohy vypověděly mi poslušnost na dobro. Byly mrtvy, mrtvy jako dříve!

Hrůzu moji nelze vypsati! Pokusil jsem se o to ještě jednou. Však marno vše! A zatím horko a kouř omamovaly mne tak, že nevěděl jsem již, kde se nacházím. Zhoubný živel plamennými svými jazyky dotíral na mne se všech stran.

Byl konec, všemu konec! Smrt ohněm byla nevyhnutelna. Nemyslil jsem více, necítil jsem více, byl jsem živou mrtvolou.

Před mýma očima světlo, které mne oslepovalo, kolem mne, nade mnou, pode mnou oheň. Seděl jsem tam bez života, možná, že jsem také sklesl na zem, nepamatuji se více. Byl jsem opuštěn...

VII.

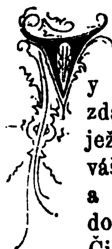
Osm dní později procitl jsem na své posteli. Byl jsem doma. Moje neteřka, běžíc hledat pomoci, upadla, poranivši se dosti povážlivě na hlavě.

Omdlelou donesli ji na ulici. Zpamatovavši se, řekla lidem o nebezpečenství, v jakém se nacházím. Dva silní mužové vrhli se v hořící budovu a vynesli mne z té ohnivé pece právě v tom okamžiku, když jsem byl ztratil vědomí.

V noci.

Od

Lad. Brtnického.

y oči líbezné a usmívavé,
zda bdíte dosud, jak ty hvězdy skvělé,
jež putujíce po obloze tmavé,
váš půvab marně postihnouti chtějí
a zvědavě sem na mne pohlížejí
do jizby tiché, chladně osamělé?
Či noci bůh, jenž krajem nyní letí,
by v trudné duše lidí míru nasil,
již vaše jiskry blahodějné zhasil,
a vy jste klesly spánku do objetí?

Ach, netušíte, kterak blízko Vám
teď srdce svoje, samotář já snivý,
vzpomínkou na vás blaze zahřívám,
jak často v duchu opakuji znova
z těch smavých rtíků zaslechnutá slova,
i milý smích i hlas ten přívětivý;
a kolikráte zbloudím myslí zase
tam na pavlán, kde druzí v kraje zřeli
a v řeky proud, co tajně obracely
se oči moje po vašem jen jase.

Vy nesmíte to znáti, srdce moje
že vzpomínkou se na vás k písni ladí!
Já mlčením chci krýti blaho svoje,
by neuhodl nižádný je z lidí,
jen tiché hvězdy, které na mne vidí,
a které tajemství mé neprozradí.
Ó, sladké blaho, v žití víru lichém
kus tajemného štěstí v nitru míti,
je v hloubi duše světa zraku skrýti,
a jím se těšit v nočním šeru tichém!

Šnirchovy trigy
pro pylony Národního divadla.

Napsal

Miroslav Tyrš.

Bylo to v Římě na podzim roku 1873. Rozhlédnuv se po věčném městě, jež dvakrát svět bylo ovládalo, počal jsem s návštěvami, které mi především na srdci ležely. První cesta má vedla mne do ohromného, pevnosti podobného Palazzo di Venezia, kde rakouské vyslanectvo tenkráte Šnirchovi na konci dlouhé klenuté dunící chodby nepříliš přívětivý atelier bylo vykázalo. Konkurs na práce sochařské pro Národní divadlo byl před nedávnem vypsán a byl jsem přesvědčen, že Šnirch se ho súčastní.

S hlasitým „Na zdar!“ otevřel jsem dvéře. „Na zdar!“ znělo to zpět zvukem krajana radostně vítajícího.

„Co děláš a především co pracuješ?“

„Konkuruji, avšak nevím, jak obstojím,“ zněla odpověď. „Neobdržím-li cenu, vím, že nebudu nikdy umělcem, umělcem úplným a samostatným; nezbude mi, než abych někam v podruží se uchýlil,“ tak dodal po chvíli se známým skromným výrazem tváře své.

„Pryč s trudem podobným, který ti římská malaria v parnech snad spůsobila!“ odvětil jsem. „Než ukaž již, co máš, řeknu ti skromný náhled svůj s tou plnou upřímností, jíž u mne znáš.“

Šnirch poukázal němě na řadu studií a skizzí podle stěn rozestavených.

„Vsadil bych se, že obstojíš,“ pravil jsem vše sobě s pozorností prohlednuv. „Na každý případ setkáš se s čestným, velice čestným výsledkem.“

Oko umělcovo se zalesklo, stisknul mi ruku a vyšli jsme ven v město caesarů a papežů na společnou, vždy znovu unášející nezapomenutelnou pouť! . . .

Šnirch odcestoval dříve nežli já. Navrátiv se do Prahy, našel jsem ho v těsném dosti temném přízemním příbytku v ulici Krakovské, kde skizze trig svých pro konkurs dohotovoval.

Měl toliko jednoho soupeře, sochaře německého, jehož jméno jsem již pozapomněl. Nechci dlouhé a z části podivné debaty z poroty umělecké na jevo vynášet; konec všeho byl, že Šnirch ze soutěže co vítěz vyšel a za modell trigy první zaslouženou cenu obdržel.

Avšak od skizze k provedení byla daleká cesta. Náklad odstrašoval a trvalo to dlouho, než sochaři práce se zajistila.

Žádný umělec není každým směrem stejně nadán; zde však cítil Šnirch, že běží o dílo, jež se zvláštnostmi talentu jeho úplně se shoduje, i mohl být přesvědčen, že rozluští svůj úkol čestně, úkol tak nesnadný a z části unavující, že jenom pevná víra u výsledek mysl vzpřímenou udržovati může. Šnirch věnoval se mu po více než dvě léta

Šnirchovy trigy pro Národní divadlo. I.

Šnirchovy trigy pro Národní divadlo. II.

se vší pílí a svědomitostí svou. Vše vzrůstalo, pojilo a družilo se ladně k sobě, pokrývalo se ozdobou ušlechtilou, až jednoho dne nesčíslné ty části se sesadily a umělec se zadostučiněním nejoprávněnějším před dílem hotovým stanouti mohl. — — —

Sotva dva měsíce uplynuly, co v atelieru Šnirchově pomocné modelly obou trig konečně vystaveny byly. Obě hrdá spřežení se spanilými vůdkyněmi svými stála tu proti sobě a každý mohl do všech detaillů je prohlédnout a zase odstoupit, aby o dojmu celkovém se přesvědčil, aby na konec seznal, v jaké nevšední míře zde umělci se podařilo rozřešit pojednou a zároveň tolik problémů, z nichž každý o sobě obtížný byl a jeden druhému často odporoval.

Stáli jsme tehdá všichni před nejlepší dosud prací Šnirchovou, před prací do nejmenší podrobnosti promyšlenou, při níž talent s rozvahou a důmysl s vědomostmi všestrannými souladně se spojoval.

Jaký to pokrok od malých skizzí, jimiž Šnirch před sedmi lety toužebně kýženého čestného vyznamenání sobě byl vydobyl!

Porovnáním vštípil se každému tím více v paměť každý detail krásných těch vozů triumfálních, každý pohyb bujných ořů, každý tah, každý útvar obou těch bohyň vítězných — jakobychom byli tušili, že obě ta díla budou za krátko pouhou vzpomínkou, že sřítí se zároveň s klenbami divadla do ssutin nádherné a hrdé budovy.

Žádný umělec český nesouvisí tou měrou se stavbou Národního divadla, jak Šnirch; od návratu jeho z cesty římské až po dny dnešní soustředila se činnost jeho téměř výhradně na plastické výzdobě divadla a byltě to nešťastným shlukem okolností právě zas on, kterýž při požáru neodvolatelně vzor díla ztratil, které by ze všech prací jeho na budově daleko nejvýš bylo vyniklo.

Tím spokojenější mohl být Šnirch s výtvorem svým, čím více sám sobě všech podmínek vědom býti musil, kterýmž se zdarem tak rozhodným tu dostál. Již místo, pro kteréž obě trojspřeže určeny byly, není o sobě příznivé jak těsností a nedostatečnou hloubkou, tak i okolností tou, že skupiny odnikud snadno přehlédnout se nedají a vždy v skurcách více méně sesunutých jeviti se budou. Proto musil Šnirch při obrysech dbát jednoduchosti a jasnosti a též u vnitř skupin co možná všem liniím zmatečně se křižujícím se vyhnout, což při četných těch nohách koňských, při uzdění a řemení bohatě upraveném velice nesnadné bylo. Již tak, jak byly, poskytovaly trigy kontury krásně plynulé a jasnost celku byla by při provedení v měřítku kolossalním ještě získala.

Pohnutost i monumentálnost, klid architektonický a pravý ruch života, což na zdání navzájem si odporuje, dovedl Šnirch tu v jedno sloučiti.

Obě dívčí postavy štíhlé a ušlechtilé ve formách svých stojí na vozech lehce a přirozeně a šťastnou rukou jsou tak umístěny a nakloněny, žeť ani spřežením zakryty nejsou ani příliš nad ně do výše nevystupují. Obratně jsou též všechny okončiny koňů aranžovány. Jak při nohou zadních o zem se opírajících, tak i u předních pozdvižených je rozmanitost až překvapující a přece úplně nenucená; každá z nich snad je jinak ohnuta a pohnuta. Též jinaké pohyby ořů jsou živé a přirozené, což zejména při obratech hlav nápadno jest. Proporce

a formy jsou ušlechtilé a originální, nejsouť to žádné pouhé oplesky vzorů antických, není to však též žádný moderní slabovitý typus vyšších jednostranně vypěstovaných rass. Zejména ořové prostřední a leví jsou v pohybech, útvaru a náklonu krásných hlav velice zdařilí.

Neposlední předností obou děl jsou ušlechtilé formy vozů a každé jednotlivé součástky jejich jakož i bohatá a krásná ornamentika po plochách jejich, po zdobných kolech, po vojích a po řemení koňů se prostírající. Podrobné a hluboké studium dekorativních elementů antických je vsude zřejmo, neméně však vidíme naskrze volné, promyšlené ovládání elementů těch v každé ze vkusných, rozmanitých ozdob upravených a provedených se vzácnou delikatessou, měrou a rozvahou. Všechny nejkrásnější motivy antické: palmetty a rosetty, větvice vavřínové, meander, ornament vlnovitý a závitky motouzové, jakož i třepení i šperk ořů jsou komponovány s podrobným přihlížením k povaze jednotlivých ploch i k účelu částek ornamentovaných. Prostý meandr prostírá se na nesoucích částech spodních, pružným závitem neb pevnou hlavou beranní končí se voje, zdobné řetízky lehce pracované pnou se obloukem od oře k oři. Třásně a kovové trojhránky zdobí náčelníky hluboko do čel koňů spadající, vkusnými růžicemi je spjato na prsou skvostné řemení. Nejznamenitější jsou však v ohledu tom oba povozy a kola jejich. Plošší, lehčí a klidnější ornament, jímž triga levá je pokryta, souhlasí dokonale s celou ostatní úpravou trojspřeže té tak jako zas triga pravá v celku i částech naskrze je bohatší, plnější a pohnutější.

Různý tento charakter obou těch vozů triumfalních není pak toliko nahodilý a pouze snahou po rozmanitosti podmíněný. S jemným porozuměním přispůsobil ho tu Šnirch jednak místu, pro něž každá z trig je určena, pro zakrytější, jež směrem k Ferdinandově třídě stanouti měla, plošší a jednodušší ornamentiku zvoliv, pro onu, jež otevřeněji, zřejměji tu státi měla, zas ornament vypouklejší a určitěji akcentovaný sobě obrav. Avšak nedosti na tom, on uvedl uměleckou dekoraci tu též v souhlas s rázem obou bohyň vítězných a s ideami, jejichž představitelkami ony býti měly. Pojalť on klidnější z obou těch Nik, nad jejímž čelem světlá hvězda se leskne, co triumf umění, druhou pak s čapkou frygickou na bujně rozvlněných vlasech co symbol vítězství národa, jemuž ona ve vztažené pravici věnec tu podává. Umírněná jak v pohybu i výrazu, tak v úpravě ušlechtilého roucha je Nike levá, kdežto druhá z bohyň vítězných jakoby v živém účastenství na voze svém se předklání posunek paže tím zase výrazně doprovázejíc. Vlající roucho její odpovídá prudčímu a náhlejšímu pohybu tomu a v tváři její obráží se radost a ples, s kterým zasloužený věnec vítězný lidu českému tu podává. — —

Mocné výstupky co podstavce pylonovité pro trigy určené zůstaly plameny ušetřeny; až nad nimi opět zlatoskvoucí krytba divadla nového směle se vyklene, zalesknou se bohdá na nich v brzku i obě ty trojspřeže co symboly triumfální, co symboly dvojího onoho vítězství ušlechtilé snahy a nezdolné síly národa, kterýž po druhé hrdý a krásný pomník umělosti a nevyrovnané obětavosti své k oblakům vztýčiti si dovedl.

Dva požáry.

(Ke dni 12. srpna 1881.)

da možné to? Zda věřiti mám oku,
jež poslem hrůz? — Pryč, zdání šalebné! —
Co chceš, ty příšero, ty žhavý zmoku,
zde ve svatyni Umĕn velebné?!

Což nevyprázdnil osud nepříznivý
již proti nám toul jedovatých střel,
že smí se družit sám ten živel divý
s valnými davy našich nepřátel?

Půl věku budoval ty sličné stěny
klopotně národ chudý, klesavý,
v nich každý kámen, slzou zasvěcený,
o tklivých, svatých žertvách vypráví.

Jen jeden palác lid ten stavěl sobě,
kladivo jednou nesa, druhou zbraň,
a vlhkým okem, v mnohé těžké době
jak na útěchy maják zíral naň.

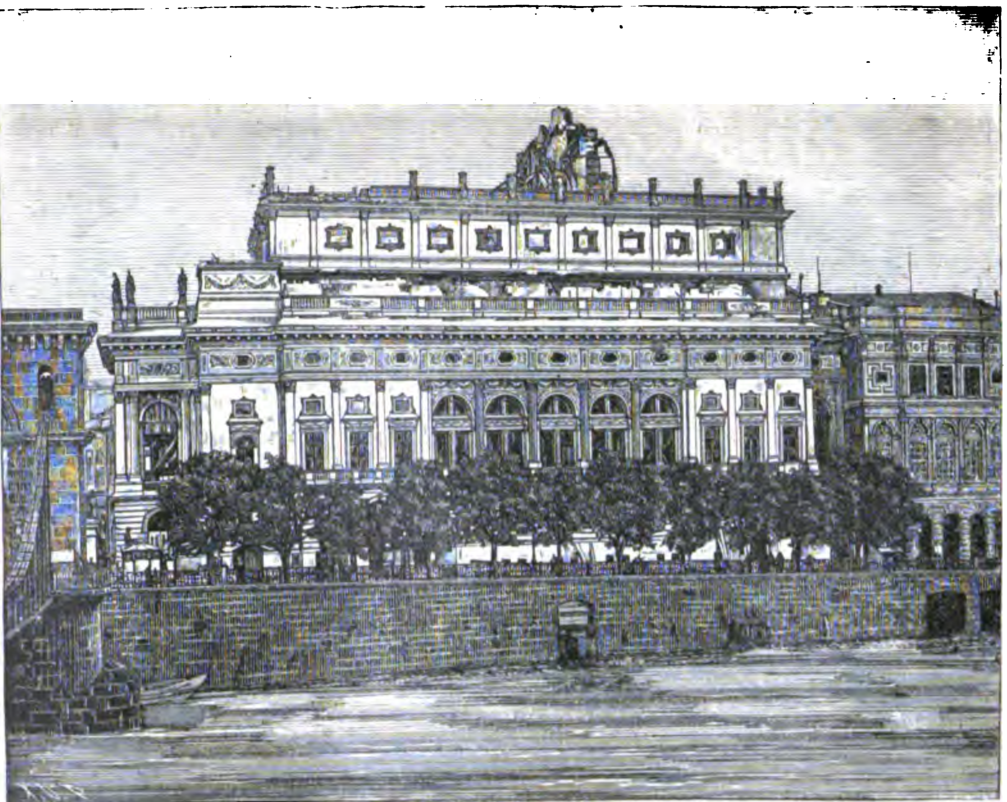
A teď, kdy zrcadlí se v pyšném zraku
koruny jeho skvostné lepý tvar,
kdy touha splněna — — ty směl bys, draku,
veň zatknouti svůj nelítostný spár?

Pryč! — — Marno vše! — Zmok ohně rozlícený
hloub zarývá své drápy v božský lup
a rudým křídlem bičuje ty stěny,
jak oběti své boky lačný sup.

Již hromovitým třeskem v popel metá
hrdého díla skvoucí diadem
a v jiskrnatém dešti k nebi vzlétá
s urvaným krás a vděků pokladem.

Již smutně jen tu holé stěny čnějí
jak zdobná skříně, skvostů zbavená;
pláč trpký zmývá černé nitro její,
kde naděje let mnohých pohřbena.

Leč náhle týčí národ smutnou hlavu,
blesk nadšení plá v jarém pohledu:
Hle, odolal jsem sterých soků davu —
i živlů zášti čelit dovedu!

Národní divadlo po vyhoření. Dle fotografie Mulačovy ryl J. Patočka.

Ty jiskry, vyprchnuvší z tůně žhavé,
kol rozlétly se vlastí v šíř i dál.
a kamo padly v české srdce pravé,
posvátný oheň mžikem vzplápolal.

Z nich druhý požár obrovský se nítí,
vlast celá hoří v jasném plameni
a daleko kraj světa slavně svítí
ten velkolepý požár nadšení!

A srdce naše v plamenném tom šlehu
jak poklad báje hárá v divný jas:
ze zkoušky ohněm vyšlo bez úžehu
a v novém lesku netušených krás.

Ba, nyní teprve to srdce známe
a jaký v něm se tají sterý skvost,
a víme, dokud to jen v prsou máme,
že v chudobě své bohati jsme dost.

Co zavřelo to srdce ve své schráně,
co plamen lásky zanítilo v něm,
že nevyrvou mu všeho světa zbraně
ni živlů divá moc, ni pekla tem!

Aj, vše tu dary snáší v pilném roji
jak do úlu ty včely květů pyl:
svůj dívka šperk a děcko hříčku svoji,
ba, sám ten žebrák almužny své díl.

Jen dál, jen dál, ať ze zlatého deště
nám znovu zkvěte černý tento rum,
v minulé kráse, spanilejší ještě,
z popele fénix vzlétne k nebesům

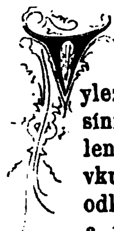
a hlásá ještě vnuku skvoucí bání,
že mocnější, než sama příroda,
než zběsilého živlu děsné plání,
byl svatý zápal v srdci národa!

Svatopluk Čech.

Bouře života.

Román
od
Serváce Hellera.

(Pokračování.)

ylezše pracně nahoru prošli prázdnou ale dobře vytopenou předsíní a vstoupili pak do úhledné, velkou visací lampou jasně osvětlené komnaty s bohatým, ale staromódním nábytkem italského vkusu. Agrippina, kteráž byla v předsíni kožich, galoše i čepici odložila, rozhlížela se jaksi udiveně, s patrným překvapením a přece s jakýmsi trapným strachem po „cukrářově“ komnatě. Očekávalať asi, že uvidí tu všelijaké skleněné báně s ohnivými a fosforeskujícími tekutinami, kotlíky, křivule, koule a láhve, snad také v lihu chované mloky, hady a ještěry, ohniště s modravými a zelenými plameny a kdož ví, co všechno ještě, a zatím shledala útulnou a bohatou starosvětskou komnatu ze sedmnáctého století, obloženou spodem koberci a vyzdobenou hojnými uměleckými pracemi.

Starý Farrini stoje několik kroků opodál a pozoruje svého hosta zjevné sklamání, usmál se, pohladil si šedou bradu a promluvil:

„Jste překvapena, paní hraběnko, je-li pravda? Šla jste v duchu do brlohu čaroděje a alchymisty, a nacházíte dosti vlídnou světničku, v níž není pranic nepřirozeného ani fantastického. Stává se tak všem dámám, jež u mne pomoci hledají. Ale nyní prosím, milosti, posaďte se.“

Agrippina spustila se do křesla u samého stolu a položivši pravou ruku na skvostným hedbávným kobercem pokrytou desku stolovou oslovila Farriniho co možná pevně:

„Jest vám nepochybně již známo, pane, za jakou příčinou k vám přicházím?“

„Vím, vím, milostivá paní hraběnko,“ odpověděl ukláněje se Farrini hlasem, z něhož vyznívala dobrácká bodrost starších pánů; „vím, proč jste mne poctila, a divím se tomu. Tak mladá a krásná dáma, že by potřebovala mých kapek? Toť k víře nepodobno! Ta tvář, ta ústa, to oko — madame, odpusťte žvatlavému Italovi, v těch spočívá takové kouzlo, že — myslím — každý mladý muž vám k nohám klesnouti musí.“

„Vy se mýlíte, pane,“ odporovala Agrippina a tvář její byla jako v plameni, „vždyť vám bylo snad řečeno, že vašich elixirů nepotřebuji nikterak pro sebe, nýbrž pro jiné?“

„Bylo mně to řečeno, milostivá paní hraběnko,“ odpovídal Farrini hladě si opět bradu a usmívaje se jako dříve; „slyšel jsem to, ale — prosím opět za odpuštění — já takovým vzkazům zpravidla nevěřím — která pak dáma se může zcela svěřit poslici? Avšak nechme toho prozatím.

Melania Danilevna vyjevila mi stručně vaše přání a sdělila vám patrně mou odpověď, že jsem ochoten žádosti vaší vyhovět, ale že musím nezbytně prosit o ústní rozmluvu. To vám zajisté vyřídila, neboť jinak neměl bych nyní vzácného zajisté potěšení tak rozkošné návštěvy. Paní hraběnka přeje si tedy dvou nápojů, pravda-li?“

„Tak jest, milý pane,“ odpověděla Agrippina a sklopila opět rozpačitě oči. „Ráda bych „Eros“ a „Vexator“.

„Aj, aj,“ podivil se Vlach a tenká ústa jeho sešpoulila se šibalsky, „milostivá paní hraběnka zná již i názvy mých elixírů — toť svědčí zcela patrně o předchozí přípravě! Tak, tak. Nepochybně sdělila táž Melania Danilevna paní hraběnce, co o mých nápojích věděla; hm, také dobře, mohu si aspoň část výkladu uspořit a nepotřebuji se tak mnoho ptáti — vyslovená jmena „Eros“ a „Vexator“ napovídají mi již z polovice, co milostivá paní hraběnka zamýšlí. Dva nápoje znamenají dva muže: jeden se má vůbec teprv plnou silou zamilovat, druhý má býti odlouzen sokyni... hádám dobře, krásná dámo?“

„Nehádejte mnoho, pane, nýbrž rcete raději, zda-li mi žádané nápoje prodáte. O kupní cenu se zajisté dohodneme,“ odpověděla poněkud znepokojena a skoro prosebně Agrippina.

„Neračte se, paní hraběnko, ukvapovat,“ napomínal s neochabující vlídností staroch, „a neračte zapomínat, že jest užívání mých nápojů věc choulostivá, kteráž by snadno i nebezpečnou se státi mohla a že jest tudíž potřebí svrchované opatrnosti. Než vám žádané tekutiny smíchám, musím do podrobna zvědět, k jakému účelu jsou objednány a kdo kterého má požiti. Na jménech mi nezáleží, ta račte zamlčet nebo libovolně změnit, ale poměr jednajících osob k sobě a jejich povahu musím seznati úplně. V tom ohledu nemohu dopustiti žádné výminky, neboť musím vám ručiti za výsledek a mám také těžkou zodpovědnost za možné následky všelikého přehmatu.“

„Toť požadavek přílišný,“ odmlouvala Agrippina a řeč vázla jí na jazyku; „jak pak se má a může vám s tajnostmi svého srdce svěřiti dáma mého vychování a rodu? Toť více než římsko-katolická zpověď, toť dokonalá mravní tortura!“

„Neračte se nic znepokojovat aniž rozhorlovat,“ lahodil zase Vlach, „věc není tak těžká, jak se vám zdá, a zpověď vaše nemůže se státi nebezpečnou ani vám ani komu jinému. Co mně sdělíte, podržím jen až do zhotovení nápojů, pak vypustím vše z mysli; přeslechl jsem podobných věcí již mnoho a bylo by mi velmi obtížno, je dále stopovati, než potřebí. Ostatně“ — doložil nakloniv k Agrippině důvěrně hlavu a mžouraje blýskavýma očima — „vždyť dotyčných osob ani nepoznám, jako neznám vlastně ani vás, krásná dámo. Kdo ručí mi za to, že uvítal jsem dnes skutečně ve svém příbytku hraběnku Kozlovskou? Vyť můžete být třeba kněžna Orlova, nebo vévodkyně z Richmondu nebo sama velká kněžna Helena Pavlovna...“

„Helena Pavlovna,“ vytrhla se ze zamyšlení Agrippina, „kdo vám to jméno řekl?“

„Nikdo,“ usmál se poněkud udiven Vlach, „vždyť zná jméno velké kněžny Heleny Pavlovny celá Rus.“

„Ah, vy jste mluvil o velké kněžně!“ prohodila Agrippina a hryzla se do pysku. Pak doložila: „Nuž tedy pokračujte.“

„Mně je a musí býti lhostejno,“ pokračoval Vlach, „kdo jste a pro koho nápoje objednáváte. Osobnosti sem nepatří, ale ovšem musím seznat poměry a povahy. Již tedy překonejte svou rozpačitost, paní hraběnko, a povězte, jaký poměr a nepoměr mám svými elixiry změnit. Patrně obmyslila jste dva muže?“

„Nikoliv,“ odpověděla Agrippina dodávajíc si zmužilosti, „jednoho muže a jednu dámu.“

„Dámu!“ zvolal s podivením Vlach a zasmál se. „Dovolte, krásná paní, co pak chcete s dámou?!“

Agrippina zarděla se, jako kdyby ji byl krví polil a sklopivši zase oči k zemi pravila:

„Již vidím, že vám musím vše vyjevit, sic by se rozpaky mé do nekonečna rozmnožily. Slyšte tedy. Jest muž svrchovaně milování hodný, kterého dvě dámy zbožňují, já a moje sokyně. On jest mi sice do jisté míry nakloněn a časem zdá se, jakoby cit jeho mezi mnou a ní kolísal, ale proto přece miluje více mou sokyni. Dále jest muž jiný, neméně ctihodný a vážný, který mou sokyni vášnivě miluje a za choť pojati touží; sokyně má zná ho, jest mu přátelsky oddána a byla by v manželství s ním zajisté šťastna; ale ona miluje více onoho prvního muže a odmítá dosud ruku druhého. Tuto zápletku a křižovatku citů ráda bych v ten spůsob rozuzlila, aby patřičným zvážením lásky dva šťastné párky se utvořily. Prostě řečeno: aby vyvolenec mého srdce ke mně vší láskou přilnul a sokyně má aby se rozhodně zamilovala do svého druhého nápadníka. Pracuji k tomu dosud prostředky přirozenými, ale okolnosti jsou mocnější mne a proto uchýlila jsem se k vám o pomoc. Mají-li vaše elixiry moc takovou, připravte mi je a ustanovte si cenu jakoukoliv.“

Farrini vyslechl tuto řeč hledě Agrippině zkoumavě do očí a pokyvuje hlavou na znamení, že všemu dobře rozumí. Když pak byla Agrippina skončila, posunul blíže k ní židli a začal dlouhý výslech o povaze, letoře, temperamentu a všelikých vlastnostech obou osob, jimž nápoje mělo býti podáno, a když byl všeho potřebného s dostatek zvěděl, povstal a skříživ ruce na zádech pravil:

„Děkuji, paní hraběnko! Má-li se všechno tak, jak vypravujete, a doufám, že jste na vlastní svůj prospěch jen pravdu mně pověděla, mohu vám pomoci a myslím, že nebude nikomu ublíženo. Abychom pak zcela se dohodli, oznamuji vám, že zaplatíte mi za obě láhvičky úhrnem tisíc stříbrných rublů čili čtyři tisíce franků. Co říkáte ceně?“

„Že ji dvakráte ještě zaplatím, spůsobí-li vaše nápoje žádoucí účinek.“

Farrini se s úsměvem uklonil a podav Agrippině velké, skvostně vázané album, obsahující sbírku rytin, dle nejslavnějších starších i novějších obrazů shotovených, pravil:

„Zde, milostivá paní hraběnko, aby vám čas nebyl dlouhý. S vaším dovolením odejdu na chvíli do své laboratoře a než si tuto sbírku rytin prohlednete, budou tinktury připraveny.“

Odešel. Agrippina pak rozevřela album a opřevši hlavu o loket, probírala se druhou rukou v obrazech. Ale sotva že se byla chvíli dívala, nazvedla hlavu a rozhledla se po komnatě, jakoby po příčině jakési změny pátrala. Změna záležela v tom, že se začala komnata naplňovati zvláštní jakousi, Agrippině naprosto neznámou, ale nad míru lahodnou a zdánlivě osvěžující vůní, kteráž zvolna se sesilovala. Agrippina vdychovala ji zkoumavě, jakoby původ a podstatu její chtěla seznati; čím více pak tu libou vůni do sebe dychala, tím větší zalíbení nalezala v ní, tak že posléz spustivši se nazpět do křesla a svěsivši hlavu na zad přes jeho opěradlo, s plnou rozkoší požitku nepovědomé libovůně se oddala. V tu chvíli zachvěla také vzduchem, jako s nadpozemské výše plynoucí jemná, sladká hudba a rajské zvuky její linuly se jako blahostný šepot nejvyššího lásky opojení do rozechvělé duše polou snící už děvy. Agrippina ležíc v křesle, tonula záhy v čarovném jakémsi opojení. Majíc hlavu přes široké opěradlo spuštěnu hleděla roztouženým zrakem ke stropu, na němž napjat byl jemně malovaný obraz, představující do kola rozestřený vějíř, v jehož pruzích roje drobných rokokových postav menuet tančily; rty její, nalité a třešňovou červení se skvící, byly zlehka rozevřeny a kolem nich rozkládal se libý úsměv, jako vtělený výraz svrchované slasti — Agrippina byla v opojení tom úchvatně krásná a nevýslovně vábná. Libá vůně šířila se dále, tak že vzduch komnaty již protkán byl tenounkými vlákny modravého jakéhosi dýmu, a luzné melodie tichounké hudby zněly dále, jakoby vycházely ze stropu, z reje rokokových figurek, tam menuet tančících.

Zatím otevřely se zlehka dvéře od sousední laboratoře a v nich objevil se Farrini maje v ruce malou jakousi krabičku podobnou pouzdrům na skvosty; vida, že Agrippina se nehýbá, přiblížil se po špičkách ku křeslu, v němž spočívala, a pohlednuv na její v slastném roztoužení nehybnou tvář, usmál se spokojeně, pokýval si hlavou a pravil dušeným hlasem sám sobě:

„Aha, účinkuje, a sice dokonale! Nic jiného nebude potřebí... zkouška musí dopadnouti skvěle... Tak ty starochu dosud kuješ lásku a sám zůstáváš pouhým divákem!... Ale co, jsi placeným, dobře placeným divákem, buď spokojen!... Jak tu spočívá! Který muž dovedl by jí v tom stavu odolat, a kterému muži ona?... Slíbila ještě dvakráte čtyři tisíce franků, spůsobím-li, čeho si žádá, a ona dá ještě více!... Jen kdybych jeho sem dostal, výhra moje byla by nepochybná. A já ho sem dostanu, musím ho dostat, ona sama mi ho sem musí vlákat!... Pak bude míti, po čem touží, a já nápodobně... Milá panno, máš asi krásný sen v tomto opojení, ale ten sen je planý; však připravím ti opojení, v němž na vrcholu svého blaha se ocitíš, a to blaho bude skutečné. Myslím, že ho dostaneš... zatím beru si skromný svůj z lásky tribut."

To pověděv nachýlil se Farrini, hleděl chvíli do její tváře a vtiskl pak na rozevřené rty její energický polibek.

Agrippina v tu chvíli procitla, ale trvajíc ještě v přeludném opojení nepoznala, kdo vedle ní stojí a sevřela Farriniho pevně do náruče. „Můj miláčku!" zašeptala spouštějíc hlavu na jeho prsa, avšak Farrini

vymknul se jako úhoř lehce z jejího objetí a stáhnuv ústa k obvyklému úsměvu, promluvil na ni žertovně, jakoby ji ze sna budil:

„Neračte se mýlit, madame, to jsem teprv já, Farrini; vaše nápoje jsou hotovy, přicházím, abych vám je odevzdal.“

„Kde to jsem?!“ vykřikla zděšeně Agrippina a vzepjala se v křesle. „Můj bože, co se tu se mnou dělo? Pane, vysvětlete mi vše, sice budu volat o pomoc a zapálím vám pelech nad hlavou!“

„Račte se upokojit,“ chlácholil ji bez nejmenšího rozpaku Farrini; „nedělo se tu s vámi nic, než čeho k provedení vašeho záměru bylo potřebí. Připravoval jsem objednané nápoje a poněvadž základní tekutina jich velmi prchavá jest, naplnila se komnata zde vůní, která vás jaksi libě uspala. Událost ta nemusí vás nikterak mrzet, neboť jí proveden důkaz o sympatické příbuznosti mezi vámi a tím, jemuž kapek mých chcete podati. — Etherický výdech tekutiny, jež srdce vašeho vyvoleného pro vás roznítí, způsobil vám blahostné jakési opojení, a toť shoda velmi šťastná, poskytující záruku, že láska mezi vámi bude vzájemná, mocná a trvalá. Máte, paní hraběnko, příčinu těšiti se z toho, co se bylo stalo, a nikoliv hněvati se na mne aneb míti mne v jakémkoliv podezření.“

„Není tedy pravda, že jste mi vtiskl políbení?“

„Bohužel nesmí a nemůže to býti pravdou; bylť to patrně vrchol, aneb abych tak řekl, výbuch vašeho snu, kterýž se obyčejně před samým probuzením dostavuje. Jsme-li buzeni, pospíchá sen náš, aby effektně se zakončil. A já jsem vás budil!“

„A co pak byla ta lahodná, smysly omamující hudba, na kterouž se určitě rozpomínám?“

„Zcela nevinná věc!“ odtušil s úsměvem Farrini. „To koncertoval hrací stroj, jejž jste sama — snad nevědomky — spustila. Zde jest album, ve kterémž jste se přebírala, a v něm naleza se jemný italský hrací stroj.“

Agrippina oddychla si, jakoby se jí byl zlý strach z duše svalil a trouc si čelo namáhala se patrně, aby rozptýlila poslední mrákoty, jež — byť i protrhány — mysl její dosud obestíraly. Měla těžkou hlavu a oči jí pálily; byla Farriniho řečí přesvědčena, že nic se nestalo, proč by znepokojovati se měla, a přece chvěla se v hlubinách duše zvláštním jakýmsi nepokojem. Pojednou rozpomenula se na domov a ohlížejíc se po hodinách tázala se úzkostlivě:

„Jak dlouho zde již meškám? Kolik je hodin?“

„Jste tu zrovna půl druhé hodiny a rafije ukazují na osmou. Spěcháte-li, milostivá paní hraběnko, nepotřebuji vás už nikterak zdržovat. Zde jsou vaše elixiry.“

To pověděv podal Farrini Agrippině pouzdro, jež byl v ruce držel. Agrippina chopila se ho dychtivě a rozevřela je. Uvnitř ležely, jako skvosty v zeleném hedbávném sametu zapuštěny, dva elegantní malé flakony, zcela podobné flakonům na voňavky, jež dámy vznešeného světa obyčejně při sobě mívají. Jeden byl z jiskrného růžového křišťálu a měl na popřední straně emailovaný ornamentek a uprostřed toho slovo „Eros.“ Druhý byl z křišťálu jasně zeleného, silně fosforeskujícího, a měl na popřední straně také emailovaný ornament s nápisem

„Vexator." Agrippina vyňala jeden po druhém z pouzdra a čichala k nim — zátkami obou pronikala lahodná vůně, z každého jiná. Agrippina podívala se tázavě na Farriniho, kterýž ji bedlivě pozoroval.

„Můžete s kterýmkoliv flakonem do každé společnosti," jal se vykládati Farrini, „ba můžete ho v případě potřeby také jako obyčejného flakonu, to jest jako voňavky použiti. Co na tom, jestli se pak v té neb oné dámě nebo třeba ve vás samé poněkud živěji hne cit lásky? Dokud se elixir můj v kapkách nevypije, nedostaví se žádný mocnější a trvalejší účinek. Ale ohledně podání a užívání těch kapek jakožto nápoje odporučuji vám největší opatrnost. Několik kapek do černé kávy, do čaje nebo vína vlitých postačí. Především jest nutno, vyčkati aneb vyhledati si příležitost, abyste s kavalírem srdce svého aspoň hodinu pohromadě býti mohla; kdyby nebylo jiné pomoci a vy pokus učiniti jste musila ve společnosti na př. v plesu nebo při podobné schůzi, musíte se svého kavalíra aspoň půl hodiny po vypití pevně držet, než se objeví na něm první příznaky vzplanuvší lásky. Jakmile byl vypil, co jste mu do nápoje přimísila, nesmíte se ho za žádnou cenu spustit, dokud se nezačne roztouženě k vám lichotit; neboť kdybyste se od něho třeba jen na chvilku vzdálila, a on v okamžiku, kdy první záchvat lásky pocítí, jinou dámu vašeho věku by spatřil, zamiluje se do ní a bude pro vás třeba navždy již ztracen. Protož, jakmile vypil, držte se ho třeba násilně a nedbejte nic na to, zda-li snad i společenský způsob porušíte — což pak záleží na kousku formy? Za čtvrt hodiny se u vnímavějších osob obyčejně účinek již dostavuje, avšak okolnosti mohou způsobiti prodlení; zkrátka: musíte se ho držet, dokud nespozorujete, že láskou k vám zahořel. Kdyby zpočátku snad i nevrlý byl a vás všelijakým způsobem zbaviti se chtěl, nic si z toho nedělejte, paní hraběnko; pojednou zasvítí na vás nevídaným leskem jeho oči, tvář jeho se rozechvěje, kolem úst rozloží se mu toužebný úsměv a ruka jeho bude dychtivě hledati vašeho dotknutí. Podejte mu rámě a ucítíte, že jím dotknutí vašeho teplého ramene jako silný elektrický proud zatřáslo; ruka jeho bude se chvíti ve vaší a šelest vašeho roucha udrží jeho čivy v lahodném rozechvění. V tu chvíli hleďte mu, milostivá paní hraběnko, pevně a co možná vlídně do očí; neboť v tu chvíli utkví obraz váš pevně v jeho duši, jako podoba vaší spanilé tváře na praeparované desce fotografického aparátu. Zjev váš, i kdyby sokyně vaše daleko byla krásnější, zaplaší všechny starší dojmy a vy zavládnete neobmezeně v jeho srdci. Stane-li se to všechno ve společnosti, vzdalte se pak od něho tak, aby vás sice viděti mohl, ale aby s vámi nebyl přímo ve styku — to rádím jen z opatrnosti, aby snad přílišně se neroztoužil a pohoršení nespůsobil. Vůbec bude v tom případě dobře, když po zjevném účinku záhy společnost opustíte; on sám, nemaje vás na očích, zajisté brzy také odejde a nikdo nebude míti třeba ani tušení, co se mezi vámi událo. Podáte-li mu však mých kapek jsouc s ním o samotě, nepotřebujete míti žádných obav ani ohledů, nýbrž můžete věci dopřáti průběhu, jaký se vám zlíbí. Jednejte zcela dle svého taktu nebo okamžitého vnuknutí. — Co pak se týče vaší sokyně, odporučuji tuto proceduru. Postarejte se, aby ve společnosti nebo o samotě vedle sebe zasedli, avšak raději, aby o samotě byli; můžete-li, nakapejte jí

nepozorovaně do nápoje; kdyby snad příliš pozorna byla, dejte jí pod jakoukoliv záminkou nejprv ku svému flakonu přivoněti; to spůsobí jí lehké chvilkové rozechvění, ve kterémž aspoň na čas nápadníku svému přístupnější se stane a méně pozornou bude; podaříli se vám jí do nápoje nakapat, o ostatní se již nestarejte. Nebude-li možná docílit, aby vedle sebe zasedli, řekněte muži, do něhož se vaše sokyně zamilovat má, že si dáma jeho srdce s ním přeje mluvit, aby se mu s něčím svěřila; pak vyhledejte ji, dejte jí napit, čeho potřebí, a řekněte pak zase jí, že ten a ten s ní několik důležitých slov chce promluvit; pak je spolu rychle sveďte a postarejte se, aby dříve se nerozešli, než elixir můj začne účinkovat. Neznám sice poměry ani osobní ani místní, ale myslím, že by bylo nejlépe, kdyste je tak na příklad k sobě na černou kávu pozvala a ve vlastním kabinetě metamorfosu jejího citu provedla. Co tomu všemu říkáte?"

„Vidím, že jste muž zkušený," odpověděla Agrippina; „vštípím si to všechno do paměti a použiju vaší rady se vší možnou obezřelostí."

„A té jest také svrchovaně potřebí, neboť zápletky toho druhu bývají nebezpečny," jal se opět vykládati Farrini. Vy, madame, neznáte ještě, jaké mravní účinky a změny, ba namnoze jaké revoluce použití mého elixiru v rodinách již spůsobilo. Představte si jen: celá soustava plánů, osnov a kombinac rodinných byla sbudována na thesi: pan N. N. béře si slečnu N. N. — a v tom se všechno přesmekne, ženich si béře sokyni své nevěsty a nevěsta celuje horoucně nápadníka, jehož dosud odmítala. Uvádím jen takový příklad. Považte si, kolik tu může být sklamaných nadějí, kolik zničených spekulac, kolik smrtelně rozhněvaných lidí! Můžete se octnouti sice u cíle, ale také na pokraji své záhuby. Kdož ví, jakou neobsáhlou žárlivost kde vzbudíte? Může se vám snadno státi, že budete musit třeba před samým dovršením svého blaha o vlastní život, opakuji o život, zápolit a to zcela tiše a tajně zápolit, aby nepropukl skandál, kterýž se ve vašich kruzích za větší zlo považuje, než sama záhuba. Na takový možný boj a zápas úkladný měla byste být také vydatně ozbrojena, a proto připojil jsem k oběma na vrchu ležícím flakonům ještě ploskou, malou lahvičku třetí, kterouž — kdyby vás snad děsila — mně vrátit můžete. Odklopte laskavě v pouzdře aksamitový jazýček, na němž se vyšívaný zlatý šíp nalezá, a uvidíte pod ním temně modrý flakonek se zlatém křížkem; obsahuje jasnou, po jádrech páchnoucí tekutinu, která vás v případě potřeby rychle a tajemně zbaví každého nepřítele. Chcete se tázat, jak se ta kapalina jmenuje? Moji předci říkali jí Aqua tofana; já však, aby bezpečný průchod měla, dal jsem jí chuť a vůni známých cyanidových kapek, jichž dámy tak často užívají, a nazývám ji Aqua laurocerassi. Můžete ji mít vždy v pasu při sobě, podezřelou nemůže se státi nikomu; avšak varuji vás, abyste jí nedala nikomu snad užívat, jehož na onen svět zprovoditi nechcete. K vůli bezpečnosti je zátka tak upravena, že mimo zasvěceného člověka nikdo ji otevříti nedovede. Jak se otevírá, ihned vám ukážu. Nuže, paní hraběnko, chcete si tu lahvičku podržet?"

„Ani věru nevím," odpověděla třesoucím se hlasem Agrippina; „věřím vám, že budu snad někdy potřebovat obrany, ale přece se té děsné tekutiny bojím. Jaká to strašná myšlenka!"

„Myslíte-li, že se bez ní ve všech případech obejdete, vraťte mi ji. Ale než tak učiníte, připomenu vám ještě, že jí nikdy nemusíte použiti, nýbrž že budete míti pro vždy jen krutou zbraň v ruce, kdyby někdo o váš vlastní život ukládal. A to přece není nic strašného ani nedovoleného!“

„Nuž tedy,“ rozhodla se po krátkém rozmyšlení Agrippina, „nechám si i tuto lahvičku, kteréž bohdá nikdy nebudu nucena použiti. Jakou pak má cenu?“

„Zůstavuji to vašemu uznání; zvím aspoň, jak si toho prostředku vážíte,“ prohodil s úklonou Farrini. Než Agrippina odvětila mu:

„Nikoliv, pane, pro mne nemá ten jed dosud pražádné ceny; řekněte si, jakou cenu má pro vás, a já se dle toho zachovám.“

„Milostivá paní hraběnka nebude snad považovat za cenu přepjatou, řeknu-li: pět set rublů,“ pravil zkoumavě Farrini.

Agrippina, kteráž nádavek lahvičky s jedem považovala jen za obvyklý snad u Italů způsob a prostředek zvýšiti výnos hlavního obchodu, myslila, že by nebylo radno starochovo nabídnutí odmítnouti a zaplatila tudíž všechno dle žádosti, vyhradivši si toliko pro případ potřeby jeho další pomoc, kterouž Farrini také ochotně přislíbil.

Na to, několik minut po osmé hodině, Agrippina odjela.

V.

U bankéře Kostromského byla skvělá hostina na počest finančnímu ministrovi Reuternovi, kterýž byl do Moskvy zavítal, aby s moskevskými bankami a bankéři osobně vyjednal jakousi negociaci v záležitosti výpravy do Chivy. Prostě řečeno jednalo se o státní půjčku na domácím peněžním trhu, ježto ciztna páně Reuternovým finančním operacím začínala již jaksi nedůvěřovat. Jak se panu ministrovi mezi moskevskými kupci dařilo, není zde místo vykládat, ale jisto je, že se teprv po dlouhém vyjednávání zamýšlená operace, ale za to celá, uskutečnila. Moskevští bankéři, kupci a ředitelové bank nechtěli zpočátku páně ministrovu plánu jaksi rozumět a drželi ruce na kapsách; ale když se byli přesvědčili, že není jiné pomoci, že — třebas i vinou finančního ministra — na ten čas žádnou půjčku na zahraničném trhu není lze umístit, svolili, ale rozhodli se zároveň, že celou půjčku upíšou sami. Pan Reutern měl svých sto millionů rublů a oddychl si. Když pak se se u Kostromského od tabule vstávalo, pravil Heleně Pavlovně:

„Madame, hostina, kteréž jsem právě účasten byl a líbeznost, kterouž jste ve spolku tuto se slečnou Agrippinou Michajlovnou nás všechny napojily, byly jedině s to osladiti mi trpkou pachuť, jíž naplnilo mne jednání s moskevským kapitálem. To byla pravá pelyňková lázeň, avšak líbeznost tohoto domu a obzvláště jeho okouzlujících dam odškodňují mne za všechno.“

Kostromskij odvedl své hosty do modrého salónku, kdež se černá káva pila a kouřilo. Bylo přítomno několik professorů, vyšších důstojníků a úřadníků, mezi nimi — jako obyčejně také náměstek vrchního policmistra moskevského, státní rada Jegor Dmitrič Glumov a generalní gubernator moskevský, kníže Dolgorukij.

Mluvilo se volně o nejrůznějších věcech, až pak na domácnost bankéře Kostromského řada došla. Chvíle té použil Kostromskij a promluvil:

„Nemohu vám, pánové, ani vyjádřit, jak nesmírně mne oblažuje pohled a vědomí, že tak skvělá společnost dům můj poctila; avšak předtuchou ještě větší rozkoše naplňuje mne naděje, že jasní a urození pánové zde shromáždění ve čtvrtek opět domu mému čest proukážou. Jak jsem již písemně si dovolil oznámit, pořádáme na čtvrtek ples, ku kterémuž tímto své nejuctivější pozvání opakuji."

Rozumí se, že všichni slibovali, vyhražujíce si ovšem omluvu pro případ nepředvídané překážky, jakož se v podobných okolnostech samo sebou rozumí. Jen finanční ministr Reutern určitě a rozhodně odřekl poukázav prostě k tomu, že musí nazpět do Petrohradu.

„Lituji opravdu," pravil, „že nemohu se v té vaší rodinné slavnosti súčastnit, neboť jsem jist, že by mne velice oblažila. Přeju vám, pane barone, aby se vám ples co nejskvěleji vydařil, a jsem přesvědčen, že tak se stane. — Což plesy moskevské, tyť jsou chloubou naší společnosti! Vy Moskevští a my Petrohraďané věru ani nevíme, co máme, ale naši hodnostové na dalekém venkově a v Asii! Jest tomu teprv několik dní, co obdržel jsem list od svého synovce, kterýž jest plukovníkem v Taškendu, list, který mne velice pobavil. Obsah jeho hodí se dosti dobře k předmětu naší rozpravy a myslím, že ctěnou společnost — z nedostatku lepších novinek — jím na chvíli pobavím. Synovec popisuje mi ples, jenž se odbýval u taškendského gubernatora, generala Čerňajeva; poslechněte si, pánové, kus toho popisu a vzpomeňte si na něj, až o plesu barona Kostromského v slasti tonouti budete."

Ministr vyňal ze záňadří pečlivě složený list, jejž patrně při všech možných příležitostech ukazoval, podal jej mladému gardovému kapitánu a označiv místa, která se čísti mají, spustil se pohodlně do křesla a kouřil.

Kapitán Milanov opřev se o vysoký lenoch svého křesla, začal čísti:

.... „Radil jsem generalovi, aby žádného plesu tu nepořádal, ale general nedal si říci, tvrdě, že ples sice po orientalsku, ale dojista skvěle dopadne. Já však znám zdejší společnost, jejíž charakteristickou vlastností je žravost. Při slavnostních příležitostech se tu nejí, nýbrž hltá, a nepije, nýbrž chlastá. Podrobnosti, jichž jsem tu zažil, kazí mi dosud žaludek, když na ně vzpomínám. Jinde se chodí na ples, aby se tančilo, hovořilo, koketovalo anebo hrálo, zde neznají nic než hltání. Od 9 hodin byl buffet obleháň a dobýván. Třináct kuchařů nestačilo, mělo plné ruce práce, a přec nebyly požadavky ještě uspokojeny. Pěti řadami stáli pozvaní kolem buffetu, k němuž přístup byl nemožný. Chtěla-li některá z našich dam sklenici šampaňského, musilo nás několik podniknouti kombinovanou výpravu na buffet, při čemž jsme ze všech sil lokty musili pracovat. Generál chtěl uvésti nějaký pořádek do loupežného toho zmatku, ale nadarmo. Posléz přivedl dva žandarmy a postavil je ke dveřím u komnaty, ve kteréž se buffet nalézal, ale žandarmové plovali brzo bezděčně v divé chumelici plesových hostů a posléz utekli. Podlaha v buffetové síni byla plna aspiku, červeného vína, hořčice a t. d., což všechno obuví i po ostatních sálech se roznášelo.

Právě vstoupil do síně jeden obecní hodnostář, muž neobyčejně dlouhých a silných ramen. Rozpřáhl se přes ramena buffet obléhajících a již trhá zuřivě obrovského kapouna, jehož ohlodané hnáty ostatním pod nohy hází. Zapil tu zákusku asi třemi láhvemi červeného vína a prošed několikráte místnosti vrhl se na galantiny, lanýžové paštiky atd., jichž celé hory v jeho nitru mizely. — Tam sedí v taneční síni pohromadě několik dam. Lstí a všelijakými oklikami dostaly se k mísám; odnesly, co mohly a jedí nyní, o nikoho se nestarajíce, jako o závod nebo od kusu. Tamo zase vidím mladá děvčata, jak si úsilovně kapsy naplňují nejrůznějšími mlsky, tuhými i měkkými, a okolo nich pádí mladík odnášeje si daleko do kouta celou rybu s majonésou. Onde sestavil si jakýsi bohatý kupec několik židlí, rozložil se na ně a funí — patrně se byl přecpal; hosté chodí okolo něho, vyhýbají se jeho „ležení", ale nikdo se nad ním nepozastavuje.

Avšak to není ještě všechno. O půl noci pocítil generál potřebu, odejíti do své komnaty a oddychnouti si tam. Ale přišed do ložnice nalezl ve své posteli jednoho zpitého hosta, kterýž tam plnou silou chrápal, zůstaviv dříve na kobercích a nábytku zřejmé stopy přeplněného žaludku. — Ke druhé hodině s půl noci bylo všechno již zpito. Mužští i ženské se motali; šampaňské teklo všude celými proudy a ještě ozývalo se ono zvláštní chřestění, jež působí šampaňské láhve, když se jim hrdla urážejí. Ke 4. hodině byly všude v koutech už celé hromady rozbitých láhví a sklenic — dva vozy střepin jsme druhý den vyvezli! O 6. hodině rozvezli naši kočové a vojáci poslední opilce domů. Zatím se rozednilo a slunce ozářilo děsnou spoustu, jež podlahu generálových komnat pokrývala: kosti, omáčky, cáry ze šatů, hořčice, víno, nedokousané žvance, zvratky . . ."

„Dosti, dosti," vykřikl kníže Dolgorukij, „sice musím odejíti!"

Milanov složil se smíchem list, podal jej ministrovi a Kostromskij dal znamení, aby sluhové podávali čerstvá cigara.

(Pokračování.)

Miguel de Cervantes Saavedra.

Obrázek z duševní dílny básnické.

Podává

Jakub Arbes.

Dusné ticho rozkládá se nad zátokou, dělící pevninu Řecka od poloostrova peloponnéského .... Jen občas zavane prudší vítr a zčeří hladinu moře.

V tu dobu — byloť to v neděli dne 7. října 1571 — neměl ještě nikdo ani tušení, mnoho-li krve lidské zbarví v několika hodinách smaragdové vlny mořské. Avšak že krev lidská a sice krev saracenská i křesťanská proudem poteče, že nenasytné moře pohřbí v klidných nyní vlnách svých živé i mrtvé, o tom byl pevně přesvědčen každý, kdo nalezal se právě na některé z pěti set a několika lodí, z nichž většina v ohromném polokruhu v bitevním šiku klidně a hrozivě očekává pomalu se blížící menšinu.

Tu i tam jsou přípravy k boji už dávno skončeny, tu i tam čeká se již jen na okamžik, až přiblíží se lodi na dostřel a dáno bude znamení k boji.

Kam asi se nakloní vítězství?

Tu i tam jsou k boji připraveni fanatikové: tamo fanatikové půlměsíce, zde fanatičtí ctitelé kříže. Odvahy, srdnatosti, opovrhování životem lze se nadíti na té i na oné straně; na oné straně však je číselná převaha: dvě stě padesáte galejí a sedmdesát fregat i menších lodí s půlměsícem stojí tu v bitevním šiku proti dvěma stům a desíti galejím, dvacíti třem dopravním a šesti menším lodím, na kterýchž bude co nejdříve vztýčen prapor křižácký — znamení k boji na život a na smrt nejen těch, kdož tu budou bojovati, nýbrž obrovských dvou skupin lidstva, bojujících už po staletí o nadvládu: křesťanů a saracenů.

Loďstvu křesťanskému, skládajícímu se z lodí a bojovníků španělských a italských, zejména papežských a benátských, velí mladistvý, po slávě práhnoucí Don Juan d'Austria. S hlavního stěžně admiralní lodi vlaje obrovský prapor s křížem, pod kterýmž jsou vyšity obrazy papeže, španělského krále Filipa a dožete benátského.

Po válečné poradě bylo k návrhu admirala po prudkém odporu usnešeno, vyplouti na širé moře a svésti se Saracény bitvu, kdekoliv se s nimi loďstvo křesťanské setká — což stalo se teprv v zátoce u Lepanta ...

V době, kdy konány na obou stranách přípravy k boji, ležel v kajutě jedné z galejí neapolských, na pravém křídle loďstva křesťanského, mladý, čtyřiadvacítiletý vojín španělský, jejž sice prudká zimnice už po několik dní poutala na lože, ale kterýž rovněž tak jako kterýkoli z nejbojechtivějších soudruhů jeho práhnul po boji. A když pak posléze zaznělo s paluby komando: „Vztyčte prapor s křížem!“ znamení to k boji — seskočil mladý vojín s lože a rychle se obleknuv, dovlekl se

namáhavě, ale se zářícím obličejem a planoucím zrakem na palubu, aby se postavil v řady svých soudruhů.

„Ne, ne — ty bojovat nemůžeš — vždyť sotva na nohou stojíš," mínil hejtman.

„Postavte mne na místo nejnebezpečnější!" prosí mladík drkotavým a přece dojemným hlasem a z očí srší mu blesky . . .

Přání jeho vyhověno — postaven na místo nejnebezpečnější . . .

Stál však jen několik minut upíraje plamenný zrak svůj přímo k admiralní lodi turecké, ku které se galej vždy více blíží . . .

Je to nevelký, ramenatý, poněkud ku předu nahnutý mladý muž. Postava a držení těla nijak neimponují; i když stojí, jest zřejmo, že bývá chůze jeho těžká. Obyčejně veselé a chytré oči nyní zimničně planou a celá tvář hoří nadšením . . .

Tak stál drže zbraň svou křečovitě v ruce, když přiblížila se galej na dostřel k admiralní lodi turecké a dáno znamení k palbě. První výstřely zaduněly s obou stran skoro současně a první tři kulky z ručnic saracenských zasáhly mladého vojína: dvě zaryly se mu do prsou, jedna mu roztříštila levou ruku.

Sklesl . . . Nesúčastnil se dalšího boje; ale viděl prudký, krvavý a zuřivý boj . . .

Po několikahodinném vraždění Saraceni na hlavu poraženi; admiral jejich zajat, sťat a hlava jeho vztýčena na žerdi admiralní vlajky . . .

A po mnoha a mnoha letech, na sklonku svého života, nemůže první raněný u Lepanta zapomenouti na nejslavnější tento den křesťanstva a píše v jednom ze svých spisů (Cesta na Parnas):

„Můj pohled utkvěl na pusté hladině moře, která mi přivedla na paměť heroický skutek rekovného Don Juana, skutek to, na němž jsem s mužnou odhodlaností vojáka a prudce tlukoucím srdcem i já nepatrného podílu měl . . ."

Mladý vojín ten jest chudý šlechtic španělský — (ve Španělsku jest každý druhý, třetí člověk šlechticem) — jménem Miguel de Cervantes Saavedra, kterýž se může sice pochlubiti dlouhou řadou předkův, ale nemá, z čeho by žil — sotva že byl otec sehnal nejpotřebnějších prostředků, aby jej mohl poslati na studie.

„Od nejútlejšího mládí sice miloval sladké umění poesie" a již co student na universitě v Salamance vypomáhal jednomu ze svých profesorů při sepsání smutečních písní a elegií na smrt královny Alžběty — první jeho práce literarní — avšak „poesie neživí", tím méně aby vedla k bohatství, ku kterémuž vedly tehdáž ve Španělsku jenom tři cesty: sloužiti buď králi nebo církvi anebo hledati štěstí na moři, vlastně v zámořských krajinách „Nového světa".

Cervantes rozhodl se po ukončených studiích pro službu panskou a doprovodil papežského vyslance, kardinala Julia Acquavivu, s kterýmž se byl roku 1568 v Madridě seznámil, jakožto komorník do Italie, kde konány právě velkolepé přípravy k zoufalému boji proti Saracenům.

Republika benátská vedla krutou válku s Turky o ostrov Cyper. Papež naléhal na všecka křesťanská knížata, aby poskytla pomoci v rozhodném tomto boji s půlměsícem a španělský král Filip, panovník nejkatoličtějšího národa v Evropě, přispěl ku pomoci . . .

Zimničné rozechvění zmocnilo se veškerého obyvatelstva italského, španělského a mahomedánského. Přípravy k novému křižáckému tažení proti Saracenům rozplameňovaly bojechtivost každého, kdo byl vychován ve víře křesťanské ... Cervantes byl Španěl i katolík. Neodolal tudíž všeobecnému proudu; opustil službu kardinalovu, vstoupil co sprostý vojín do setniny Diega de Urbina, osvědčeného vůdce z Quadalaxary, meškajícího právě v Neapoli, a súčastnil se bitvy u Lepanta....

Tím počíná dobrodružný život Cervantesův, jenž nezůstal bez rozhodného vlivu na jeho rozvoj duševní a kterýmž se vysvětluje tak mnohé v pozdějším spůsobu jeho básnění.

Neodolatelná, plamenná touha po dobrodružství a naděje v lepší, šťastnější život, byly Cervantesa v první řadě přiměly, že stal se vojákem; ale naděje ho sklamaly. Byl sice po bitvě u Lepanta vrchním velitelem osobně za svou rekovnost pochválen a vyplacen mu v odměnu vyšší žold. — po čtyřech dalších letech však jej nalezáme v těchže trudných poměrech. Vyhojiv se ze svých ran ve vojenské nemocnici v Messině, vojačil dále; konal vždy a ve všem svou povinnost, ale štěstí jej houževnatě míjelo; zůstal prostým vojínem, až konečně rozmrzen nudnou službou vojenskou v nastalé době míru žádal roku 1575 za propuštění.

Žádosti jeho vyhověno. S pochvalnými a doporučujícími listy vrchních svých velitelů na krále španělského nastoupil Cervantes s bratrem svým Rodrigem na galeji „El sol“ z Neapole zpáteční cestu do Španělska; avšak dne 26. září byla loď alžírskými korsary přepadena, mužstvo i cestující zajati a dopraveni do Alžíru, kde na trhu rozprodáni.

Tím počíná v životě Cervantesově nové období, jež mělo na rozvoj jeho ducha a později i na jeho spůsob tvoření mocný, důležitý a zároveň prospěšný vliv. Jeden z duchaplných esseyistů, z jehož studie vážíme následující líčení Cervantesova nedobrovolného pobytu v Alžíru, trefně připomíná, že by poesii Cervantesově scházela nejkrásnější perla, kdyby byl nenosil pouta otrocká.

Na trhu alžírském prodán Cervantes řeckému renegatu Dali-Mamimu, kterýž soudě z listů u Cervantesa nalezených domníval se, že koupený otrok je vznešeného stavu, a doufal za něj dostati daleko větší výkupné než za kteréhokoli jiného otroka. Alžír poskytoval v tu dobu divuplný, fantastický obraz. Byloť to turecké město, do něhož se všech pobřeží Středozemního moře sbíhala se holota všech stavů, která přestoupivši na víru nevěřících o nic jiného se nestarala než o ukájení svých nezřízených vášní, která vedla na větším díle dobrodružný život potulný nebo jej trávila v zahálce. Byla to směsice všech národů, jazyků i náboženství jižní Evropy a severní Afriky, obrovské lupičstvo, nemilující nic tak vášnivě jako prolévání krve a boj na život a na smrt. Rvačky, zbouření a boje námořní byly na denním pořádku. Osmahlé, prachem zčernalé a zjizvené tváře s výrazem surové beznadějnosti a zoufalosti; drzí lupiči s noži a bambitkami za pasem a v špinavých turbanech pobíhali tu divokou směsicí tuzemců a cizozemců a davy křesťanských otroků, jichž počet páčen na 25.000 a mezi nimiž nalezali se španělští a italští šlechtici, ba i knížata ... Neustálý příliv a odliv lidí ... Den co den přiváděni noví otroci a jiní zase propouštěni za výkupné na svobodu. Bolest a radost střídá se tu v nejrůznějších podobách ...

Takový byl Alžír v době, když se v něm octnul Cervantes. S otroky, za kteréž doufáno vymámiti značnější výkupné, nakládáno již z pouhé hamižnosti a lakoty lidštěji nebo aspoň mírněji než s ostatními. Otroci ti procházejí se bez pout po ulicích, kujou plány k útěku, stýkají se s renegaty, ba mnozí zapřádají i milostné pletky s maurskými dívkami, jež byli v zahradách nezastřené zahlédli, poněvadž dívky maurské zastírají tváře své jen před Turky. Navzdor útrapám a bídě má i život otroků zde svou zvláštní, náruživou a rozčilující poesii.

Cervantes však není přítelem milostných dobrodružství. Jemu je „volnost nejdražším statkem, jímž bylo nebe lidi obdařilo; zajetí však největší pohromou, která smrtelníka stihnouti může.“ A proto již v prvních měsících rozhodl se, že s několika nešťastnými soudruhy uprchne po pobřeží do Oranu; ale mouřenín, kteréhož byli do svého tajemství zasvětili, a jenž jim měl býti průvodcem, prchající zradil. Byli už před městem donuceni k návratu. Přirozený následek smělého tohoto pokusu byl, že dozor nade všemi zostřen a nakládáno s nimi krutěji než dříve; avšak Cervantes nabyl svým smělým, rekovným chováním neobyčejné vážnosti mezi svými spoluotroky, kteří jej od té doby pokládali za nejšlechetnějšího a nejlepšího muže v celém Alžíru.

Roku 1576, když byl jeden z přátel Cervantesových propuštěn z otroctví na svobodu, odevzdal mu Cervantes listy na svého otce Rodriga v Alcala de Henares a otec složil ochotně větší část svého jmění a věno obou svých dcer, aby své syny z otroctví vysvobodil. Avšak hamižný Dali-Mami nechtěl za tak nepatrné výkupné ani slyšeti o propuštění otroka, u něhož byly nalezeny listy, znějící králi Filipu II.; Miguel Cervantes musil zůstati v otroctví a toliko bratr jeho Rodrigo propuštěn na svobodu. Nežli se oba bratři rozloučili, slíbil Rodrigo, že stůj co stůj postará se ve Valencii nebo na balearských ostrovech o vyzbrojení korábu, kterýž by přistál u pobřeží Afriky a křesťanským otrokům poskytl pomoci k útěku.

„Za volnost a čest,“ praví Cervantes, „smí a musí člověk i život nasaditi“ — týrání otroků je vždy krutější, až pak i nesnesitelné — a proto volnost stůj co stůj! Za nedlouho získal Cervantes pro svůj plán čtrnácte svých spoluotroků, španělských to šlechticů, vesměs mužů ocelových nervů jako je on sám, z nichž jeden spřízněn jest s rodem vévody Alby.

Tajně prchl jeden po druhém z Alžíru do letohrádku deye Hassana, jehož dozorce, navarreského to otroka Juana, byl Cervantes do tajemství svého zasvětil. Letohrádek deyův ležel tři míle cesty západně od Alžíru; v parku jeho byla na osamělém místě sluj, v kteréž se uprchlí skrývali. Na sklonku září byli se tam i s Cervantesem jeden po druhém uchýlili všickni, kdož byli v tajemství zasvěceni. Mnozí dleli tu již od měsíce února. Otrok Juan donášel jim potravu, jiný renegat podával jim v noci zprávy o všem, co se v městě dělo.

Tak dlelo tu v trapném očekávání čtrnácte španělských šlechticů upírajících toužebně zraky své k moři. Konečně v noci na den 28. září zahlédli na moři koráb, jenž dal umluvené znamení. Byla to fregatta z Majorky; kapitan její slul Viana.

Na neštěstí dlelo na blízku několik maurských rybářů hotujících se vyplouti v noci na lov ryb. Jakmile shlédli ku pobřeží se blížící koráb, jenž byl dal nápadné znamení, a spozorovali neobyčejný ruch v tichém a zřídka kdy někým navštěvovaném parku Hassanova letohrádku, probudili pokřikem svým maurské stráže na pobřeží. Cervantes se svými soudruhy byl už skoro u moře; ale stráže se na ně vrhly, tak že musili ustoupiti. Přes to přece ještě nezoufali.

Při druhém pokusu o přistání byla loď Maury ztečena, a renegat, jenž byl soudruhům Cervantesovým přinášel zprávy, boje se krutého trestu, vrhl se dne 30. září k nohám Hassan-Agovi a ku všemu se přiznal.

Hassan, benátský to renegat, jenž se byl pod velitelstvím slavného tureckého admirala Uccialiho ze sprostého veslaře na korábu k důstojnosti deye v Alžíru vyšinul, dal uprchlé otroky ihned schytati. Dobrodružství to bylo mu nad míru vítáno; rozmnožilť počet vlastních jeho otroků, neboť každý uprchlý otrok křesťanský, byl-li chycen, připadl v majetek deyův.

Dozorce letohrádku Juan, byl sice v návalu hněvu pánem svým vlastnoručně zardousen; avšak Cervantes, — jenž před deye předveden, choval se na vzdor výhrůžkám tak směle a zároveň obětavě, že veškeru vinu bral na sebe řka, že jedině on sám ostatní k útěku svedl, — vynutil heroickým vystoupením svým i obdiv na surovém Hassanovi.

Vše to však jej před okovy a žalářem nezachránilo. Nad hlavou Cervantesovou vznáší se neustále meč. On a nešťastní soudruzi jeho jsou jako Odyseus se svými společníky v sluji kyklopův. Den co den vidí na vlastní oči, jak jsou přátelé jejich týráni, bičováni, ba i popravováni — avšak předkové jejich byli křesťané práhnoucí po koruně mučennické a po té práhnou i oni — i oni přejí si zemříti s výrazem, kterýmž byl Murillo obmyslil svého umírajícího svatého Rodriga.

Nicméně i v krutém vězení tom skládá Cervantes romance a sonetty a provozuje se svými soudruhy k obveselení mysli primitivní komedie Lope de Ruedy. Dramatické hry, zpěvy k oslavě předkův — provozované a zpívané v žaláři otroků! Divoká, originelní to poesie, která dvojnásob dojímá v pozdějších plodech musy Cervantesovy.

A při tom všem zanáší se Cervantes neustále myšlenkou, jak by uprchl a kuje nejsmělejší plány. Nevyvážitelná obraznost člověka toho zkouší se, abychom tak řekli, napřed v boji s drsnou, neúprosnou skutečností, než počne svou zlatolesklou hru s vlastními postavami a zbuduje říši krásného klamu, v níž by mohly žíti. Avšak osud jej pronásledující, jest ve svých prostředcích rovněž tak nevyvážitelný: Mouřenína, jenž má odnésti Cervantesův list křesťanskému veliteli v Oranu, Maurové polapí . . . Dominikanský mnich, jemuž se byl Cervantes svěřil, že chce prchnouti, tajemství to prozradí . . . Jindy podaří se Cervantesovi z vězení uprchnouti. Nalezá se již v bezpečném úkrytu v domě jednoho svých přátel. Sotva však se dovídá, že byl útěk soudruhů jeho strážemi zmařen, nemá v bezpečném svém útulku ani okamžik stání. Marně mu přítel, kupec z Valencie, domlouvá, aby zůstal v úkrytu; Cervantes nebojí se ukrutného deye, aniž se leká mučení, kterýmž obyčejně donucují otroky k přiznání se; jeť doposud ještě muž ocelových nervů, kteréhož

krutá ruka osudu a neštěstí nemůže sklátiti — a vrací se nazpět v otroctví . . .

Již stojí na popravišti s provazem kolem krku . . . Dey na něm žádá, aby udal spoluvinníky, slibuje, že mu daruje život — Cervantes hrdě mlčí a posléze, jako na posměch, uvádí jména čtyř Španělův, kteří byli již před několika týdny z otroctví vykoupeni.

Po čtyři roky úpí již Cervantes v jařmu otrockém; zmužilost a naděje jeho však přece ještě neochabují. Co se nezdařilo lstí a úskokem, může se podařiti násilím. Či není v Alžíru dohromady 25.000 křesťanských otroků? Což kdyby se všickni jedním dnem vzbouřili a Alžíru dobyli? —

Pomalu zraje myšlenka ta ve vynalezavé hlavě Cervantesově ve skutek. Okolnosti jsou příznivy: Krutá vláda Hassan-Agova stává se den ode dne nesnesitelnější. Turecký vladař, jenž neví, jak by si čas ukrátil a nezná jiné rozkoše než bičování, napichování na kůl, stínání atd., musí konečně i Maurům nahnati strach a zbuditi v nich nenávist k sobě.

Přípravy ku vzpouře konány obezřele a vykonány tak dalece, že čekáno již jen na znamení k provedení. Avšak vypuknutí vzbouření zamezeno. Neví se jak — možná, že mnozí, lekajíce se před rozhodným krokem, v posledním okamžiku váhali nebo ustoupili; možná též, že Hassan-Aga, jenž, jak se zdá, byl dobrý vojín, zvěděv o přípravách učinil přiměřená opatření bezpečnosti. Dozvěděv se, že strůjcem všeho toho byl Cervantes, mohl tenkráte dey směle zvolati: „Chtěje hlavní město, otroky a lodi své zachrániti, musím se před zmrzačeným Španělem tím zabezpečiti . . .“ A také tak učinil. Cervantes uvržen do nejhlubšího vězení a střežen přísněji než před tím.

Avšak když už se mohlo pevně za to míti, že je navždy ztracen, když Hassan-Aga z rozkazu sultanova hotovil se k odplutí do Cařihradu a rozhodl se, že dopraví tam i Cervantesa, přistála křesťanská loď s dvěma mnichy, kteří přinášeli výkupné za celou řadu otroků. Také za Cervantesa přinášeli výkupného 300 dukátů, jež byla matka (otec byl zatím zemřel) a sestry Cervantesovy sehnaly. Hassan-Aga žádal však více a teprv když mu jeden z mnichů, šlechetný Juan Gil, vyplatil 500 piastrů ve zlatě, propuštěn Cervantes po dlouhém vyjednávání dne 19. září na svobodu.

Vlasť svou, po kteréž byl tak dlouho toužil, spatřil však Cervantes teprv na podzim r. 1580.

Vrátil se neuspokojen a roztrpčen, chud a utrpením i tělesně zmalátněn; ale sotva že s lodi, na kteréž plul, spatřil břehy vlasti, zapomněl na všechny útrapy. Stoje na palubě se zářícím zrakem čekal v zimničném rozechvění, až loď přistane a skočil pak — jsa posud ještě oblečen v šat alžírských otroků — první na břeh, aby milovanou zemi zulíbal . . .

A přece nebylo ani v tak vroucně milované vlasti nikoho, kdo by jej byl uvítal a pomocné ruky mu podal. Vrátilť se rovněž tak chud, opuštěn a neznám, jako byl vlasť svou opustil, a musil poznovu zahájiti krutý boj o nejnutnější skývu chleba.

I chopil se opět starého řemesla stav se vojákem. Opět vedl nudný i dobrodružný život vojenský, sloužil s bratrem svým Rodrigem ve vojště, jež po smrti Dom Sebastiana dobylo Portugalska, a bojoval na ostrovech azorských; avšak o všem tom nezachovalo se skorem žádných zpráv. Zůstal prostým vojínem, zamiloval prý se do vznešené portugalské dámy, která prý mu porodila dceru jménem Isabellu — slovem žil podobně jako každý jiný vojín oněch dob.

Duší jeho arci víříly zajisté už tenkráte zcela jiné obrazy a myšlenky než v duších jeho soudruhů. Obraznost jeho kouzlila mu zajisté v osamělých chvílích, když se hroužíval v zpomínky na svou dobrodružnou minulost, svěží, plastické obrazy: ohnivé dívky maurské, rekovný Don Juan, válečné scény a obrazy z otroctví — vše to míhalo se v chaotickém vlnění před duševním zrakem jeho . . .

Cervantes však otálí chopiti se péra. Obraznost jeho je sice ohnivá; ale on sám není více horkokrevný, náruživý mladík, nýbrž zralý zkušený muž, jenž byl už tolik zakusil, že nejeví se mu svět jako snivým poetům v růžovém přísvitu idealní poesie, nýbrž zcela jen tak, jakým skutečně jest.

Láska k poesii sice v něm neodumřela; avšak první jeho básnické pokusy: erotické písně, romance a selanka „Filena“ jsou už dávno zapomenuty — on sám je znám co statný voják, jenž dovede daleko lépe vládnouti kordem než pérem — jakž mohl by se odvážit konkurovati snad s osvědčenými a velebenými básníky, kteří si byli zatím získali přízeň veškerého obyvatelstva?

Občas snad kmitne již duší jeho jiskerka sebevědomí, že snad by i on také něco pérem svedl; ale obrazy, které mu v chaotickém vlnění naplňují duši, jsou naprosto rozdílny od literárních plodů, těšících se všeobecné oblibě. Literární vkus obyvatelstva španělského byl se za jeho nepřítomnosti nápadně změnil.

Prostinké primitivní divadelní kusy, jež byl Cervantes za svého mládí vídal provozovati, ustoupily už dávno kusům velkolepým, v kterýchž rozvíjena druhdy nevídaná nádhera. Místo selanek provádí se na prknech překvapující směsice výjevů z kruhů nejvznešenějších: králové, knížata a princezny vystupují v bohatých kostymech, andělé snášejí se s provaziště, na jevišti bojuje se skutečnými meči a nápodobí bitvy. Divadelní technika slaví již triumfy . . . Lope de Vega, tento báječně plodný „zázrak přírody“, jak jej Cervantes později nazývá, ještě nebyl si sice svými živými, oslňujícími a panujícímu vkusu opovídajícími kusy proklestil dráhu; ale sevillská škola básnická byla už dávno přivedla divadlo k slušnému rozkvětu, tak že jen na tomto poli kynula básníkovi nejen sláva, nýbrž i hmotná odměna.

Cervantes však posud váhá. Divadelní obecenstvo, tleskající spíše kusům pro oko než duši psaným, v kterýchž vidí jen odlesk vlastního svého života, není obecenstvem, jež by mohlo tleskati kusům, jichž zárodky víří duší drobrodružného vojína, jenž vidí tak hluboko do duší lidských, že mu ani nejtajnější záchvěv neujde.

Pravda — i Cervantesa vábilo a posud vábí divadlo neodolatelným kouzlem svým, a mnozí tvrdí, že jednu z pozdějších her svých sepsal již za svého bezděčného pobytu v Alžíru; avšak on nezná onoho nadšení,

jež tiskne básníkovi péro takořka násilím ve chvějící se ruku. Názor jeho v svět je bezměrně široký. Kam pohlédne, všady vidí příliš jasně a sotva by vzal péro do ruky bez rozmyslu nebo v době horečného rozechvění. Musa jeho je musou klidné rozvahy; nápadně chladnější musy jeho současníků.

Musa Cervantesova nedívá se v svět tajuplnými skly idealismu, jež objevují všechno, nechť krásné nebo odporné, v onom divuplném klamném lesku, jenž zůstavuje v duši jen příjemný pocit uspokojení. Musa jeho podobá se vzorně hlazenému zrcadlu, v němž obrazí se svět neúprosně věrně — právě jen tak, jakým skutečně jest: se všemi svými krásami i ohyzdnostmi, radostmi i bolestmi, jásotem, hněvem i pláčem, nadějnou důvěrou i beznadějnou zoufalostí, s veškerou svou vznešeností, ale zároveň také titěrností a směšností.

I o životě z této doby nezachovalo se o Cervantesovi skoro žádných zpráv. Teprv roku 1584 vyhupuje se z mlhy. Objevuje se ve vesnici Esquivias, nedaleko Madridu, kde pojímá za manželku doňu Catalinu di Palacios Salazar y Vozmediano, tudíž šlechtičnu, ale rovněž tak chudičkou jako je sám.

A teprv nyní chápe se péra. Prostý voják mění se v literata v „nejsmělejším slova toho smyslu“; nechceť pouze psáti, aby si dobyl slávy, nýbrž chce z výtěžku péra svého také žíti . . .

Po patnácti tedy letech, jež byly uplynuly od otištění prvních studentských pokusů básnických, vydává Cervantes — muž již 37letý — první svou práci literární.

Práce ta, první díl pastýřského románu „Galatea“ v šesti knihách, nejeví však mnoho původnosti. Jeť to nápodobení cizích vzorů a to — pokud se týče vzorů španělských — nikoli samostatných, nýbrž již od jinud a sice hlavně z Portugalska přenešených.

Pastýřské romány byly v tu dobu nejen v Portugalsku, nýbrž i ve Španělsku už lekturou velmi oblíbenou. V Portugalsku přivedl tento genre k platnosti Bernardim Ribeyro; sepsalť asi r. 1500 fragment rozhodně dobrého románu pastýřského, jenž nazýván dle začátečných slov „Menina e Moça“, což jest nejlepším dokladem oblíbenosti jeho i v kruzích nejnižších, kde není v obyčeji nazývati knihy dle titulů nebo spisovatelů.

Do Španělska přenešeny pastýřské romány rodilým Portugalcem. Iorge de Montemayor sepsal totiž první rozhodně dobrý pastýřský román v jazyku španělském „Diana enamorada“ (Zamilovaná Diana); a Španěl Gil Polo vydal pokračování románu toho. Obě tyto knihy byly nad míru rozšířeny a zamilovanou lekturou Cervantesovou.

Cervantes, jenž se byl za svého pobytu v Portugalsku důkladně seznámil s literaturou portugalskou, zahajuje tudíž literární činnost svou genrem v tu dobu již i ve Španělsku oblíbeným, holduje tudíž panujícímu vkusu.

Příčina toho zdá se býti na bíledni: Cervantes zamilovav si všeobecně oblíbený pastýřský román, pěstuje genre ten hlavně z důvodů všedně praktických: chce se státi pokud možná oblíbeným a zároveň mu jde o honorář, na jaký by byl sotva asi mohl v té míře reflektovati, kdyby se byl odvážil k experimentování a chtěl plouti proti proudu.

Cervantes však sepsal právě tento druh románu také ještě z jiné pohnutky.. Vypravujeť se totiž, že si chtěl románem tím získati přízeň své milenky a všeobecně má se za to, že titulní rekyní „Galateou“ myslil svou milenku, rek Elicio že je on sám a někteří jiní pastýři že jsou literární jeho přátelé, zejména Luis Barahona de Soto, kteréhož si Cervantes jakožto básníka nad míru vážil. Cervantes sám praví v předmluvě, že „jsou mnozí z pastýřů a pastýřek v tuto kuklu jen zahaleni“, důkaz to, že mu buď skutečně tanuly při psaní tyto osoby na mysli, nebo že chtěl poznámkou tou maskovati nepřirozený spůsob dialogu své knihy, neboť všickni pastýři a pastýřky mluví tu nad svůj stav uhlazeně a učeně, což Cervantes zajisté po sepsání knihy již tenkráte pokládal za vadu.

Román ten zůstal nedokončen, čímž zajisté mnohé, co zdá se býti v prvním dílu ještě nesrozumitelným, nevyloženo a nevysvětleno. Cervantes, oženiv se krátce po vydání prvního dílu, se sepsáním druhého dílu nepospíchal, neboť hlavní účel, jejž měl při psaní na zřeteli: získati si přízeň své milenky, byl dosažen. Přes to však se úmyslu, román ten dokončiti, po celý svůj život nevzdal.

Čtyři dni před svou smrtí sepisuje dedikaci k poslednímu svému románu „Persiles a Sigismunda“ připomíná, že druhý díl pastýřského románu „Galatea“ vyjde co nejdříve. Mimo to zmiňuje se o spise tom i ve svém „Don Quixotu“, umístiv jej do knihovny reka svého. — „A jaká je kniha následující?“ ptá se farář, načež lazebník odpovídá: „Galatea Miguela de Cervantes“, načež farář dí: „Tento Cervantes jest od mnoha roků mým milým přítelem; vím, že jest v neštěstí sběhlejší než ve veršování. Plán jeho knihy není špatně založen; nicméně on mnohé začal a nic neprovedl. Musím tedy vyčkati, až vydá druhý díl, jejž nám slibuje; kdož ví, nezaslouží-li pak celek, polepší-li se, oné pochvaly, které se mu až dosud odepříti musí? Uložte knihu tu zatím doma, pane kmotře!“

Cervantes pokládal tudíž i na sklonku svého života první svou literární práci za cennější než vskutku jest. Za hlavní nedostatky její pokládají esthetikové neumělou stavbu celku, pomíchání pohanské mythologie s křesťanskou věroukou, nepřiměřené vplítání drobných povídek a četných, na mnoze nevalně vynikajících básní, čímž postup děje nemálo trpí, tak že Dunlop ve své „Historii prosaických spisů“ bez obalu praví, že jest „Galatea“ dosti velká, „aby se mohlo o Cervantesovi říci, že sepsal knihu nejen nejzábavnější, (Don Quixota) nýbrž i nejnudnější, která kdy sepsána byla.“

Přes to má i tato první práce Cervantesova mnohé přednosti péra autorova, což platí zejména o některých drobných povídkách, přede vším o povídce o Timbriově vazbě mezi Maury, v níž líčí Cervantes patrně vlastní své utrpení a dobrodružství.

Cervantes vážil tudíž již k první své práci, ovšem že jen po skrovnu, z vlastních svých zkušeností, kterémužto spůsobu tvoření zůstal v četných jiných pracích svých věren, a skoro vždy, kdykoli tak činí, vyniká. —

Po prvním pokusu literárním píše Cervantes neobyčejně pilně, přede vším na výdělek. Vrháť se do náručí dramatické muse, jediné to,

„Myslíte-li, že se bez ní ve všech případech obejdete, vraťte mi ji. Ale než tak učiníte, připomenu vám ještě, že jí nikdy nemusíte použiti, nýbrž že budete míti pro vždy jen krutou zbraň v ruce, kdyby někdo o váš vlastní život ukládal. A to přece není nic strašného ani nedovoleného!“

„Nuž tedy,“ rozhodla se po krátkém rozmyšlení Agrippina, „nechám si i tuto lahvičku, kteréž bohdá nikdy nebudu nucena použiti. Jakou pak má cenu?“

„Zůstavuji to vašemu uznání; zvím aspoň, jak si toho prostředku vážíte,“ prohodil s úklonou Farrini. Než Agrippina odvětila mu:

„Nikoliv, pane, pro mne nemá ten jed dosud pražádné ceny; řekněte si, jakou cenu má pro vás, a já se dle toho zachovám.“

„Milostivá paní hraběnka nebude snad považovat za cenu přepjatou, řeknu-li: pět set rublů,“ pravil zkoumavě Farrini.

Agrippina, kteráž nádavek lahvičky s jedem považovala jen za obvyklý snad u Italů způsob a prostředek zvýšiti výnos hlavního obchodu, myslila, že by nebylo radno starochovo nabídnutí odmítnouti a zaplatila tudíž všechno dle žádosti, vyhradivši si toliko pro případ potřeby jeho další pomoc, kterouž Farrini také ochotně přislíbil.

Na to, několik minut po osmé hodině, Agrippina odjela.

V.

U bankéře Kostromského byla skvělá hostina na počest finančnímu ministrovi Reuternovi, kterýž byl do Moskvy zavítal, aby s moskevskými bankami a bankéři osobně vyjednal jakousi negociaci v záležitosti výpravy do Chivy. Prostě řečeno jednalo se o státní půjčku na domácím peněžním trhu, ježto ciztna páně Reuternovým finančním operacím začínala již jaksi nedůvěřovat. Jak se panu ministrovi mezi moskevskými kupci dařilo, není zde místo vykládat, ale jisto je, že se teprv po dlouhém vyjednávání zamýšlená operace, ale za to celá, uskutečnila. Moskevští bankéři, kupci a ředitelové bank nechtěli zpočátku páně ministrovu plánu jaksi rozumět a drželi ruce na kapsách; ale když se byli přesvědčili, že není jiné pomoci, že — třebas i vinou finančního ministra — na ten čas žádnou půjčku na zahraničném trhu není lze umístit, svolili, ale rozhodli se zároveň, že celou půjčku upíšou sami. Pan Reutern měl svých sto millionů rublů a oddychl si. Když pak se se u Kostromského od tabule vstávalo, pravil Heleně Pavlovně:

„Madame, hostina, kteréž jsem právě účasten byl a líbeznost, kterouž jste ve spolku tuto se slečnou Agrippinou Michajlovnou nás všechny napojily, byly jedině s to osladiti mi trpkou pachuť, jíž naplnilo mne jednání s moskevským kapitálem. To byla pravá pelyňková lázeň, avšak líbeznost tohoto domu a obzvláště jeho okouzlujících dam odškodňují mne za všechno.“

Kostromskij odvedl své hosty do modrého salónku, kdež se černá káva pila a kouřilo. Bylo přítomno několik professorů, vyšších důstojníků a úředníků, mezi nimi — jako obyčejně také náměstek vrchního policmistra moskevského, státní rada Jegor Dmitrič Glumov a generalní gubernator moskevský, kníže Dolgorukij.

Mluvilo se volně o nejrůznějších věcech, až pak na domácnost bankéře Kostromského řada došla. Chvíle té použil Kostromskij a promluvil:

„Nemohu vám, pánové, ani vyjádřit, jak nesmírně mne oblažuje pohled a vědomí, že tak skvělá společnost dům můj poctila; avšak předtuchou ještě větší rozkoše naplňuje mne naděje, že jasní a urození pánové zde shromáždění ve čtvrtek opět domu mému čest proukážou. Jak jsem již písemně si dovolil oznámit, pořádáme na čtvrtek ples, ku kterémuž tímto své nejuctivější pozvání opakuji.“

Rozumí se, že všichni slibovali, vyhražujíce si ovšem omluvu pro případ nepředvídané překážky, jakož se v podobných okolnostech samo sebou rozumí. Jen finanční ministr Reutern určitě a rozhodně odřekl poukázav prostě k tomu, že musí nazpět do Petrohradu.

„Lituji opravdu,“ pravil, „že nemohu se v té vaší rodinné slavnosti súčastnit, neboť jsem jist, že by mne velice oblažila. Přeju vám, pane barone, aby se vám ples co nejskvěleji vydařil, a jsem přesvědčen, že tak se stane. — Což plesy moskevské, tyť jsou chloubou naší společnosti! Vy Moskevští a my Petrohraďané věru ani nevíme, co máme, ale naši hodnostové na dalekém venkově a v Asii! Jest tomu teprv několik dní, co obdržel jsem list od svého synovce, kterýž jest plukovníkem v Taškendu, list, který mne velice pobavil. Obsah jeho hodí se dosti dobře k předmětu naší rozpravy a myslím, že ctěnou společnost — z nedostatku lepších novinek — jím na chvíli pobavím. Synovec popisuje mi ples, jenž se odbýval u taškendského gubernatora, generala Čerňajeva; poslechněte si, pánové, kus toho popisu a vzpomeňte si na něj, až o plesu barona Kostromského v slasti tonouti budete.“

Ministr vyňal ze záňadří pečlivě složený list, jejž patrně při všech možných příležitostech ukazoval, podal jej mladému gardovému kapitánu a označiv místa, která se čísti mají, spustil se pohodlně do křesla a kouřil.

Kapitán Milanov opřev se o vysoký lenoch svého křesla, začal čísti:

.... „Radil jsem generalovi, aby žádného plesu tu nepořádal, ale general nedal si říci, tvrdě, že ples sice po orientalsku, ale dojista skvěle dopadne. Já však znám zdejší společnost, jejíž charakteristickou vlastností je žravost. Při slavnostních příležitostech se tu nejí, nýbrž hltá, a nepije, nýbrž chlastá. Podrobnosti, jichž jsem tu zažil, kazí mi dosud žaludek, když na ně vzpomínám. Jinde se chodí na ples, aby se tančilo, hovořilo, koketovalo anebo hrálo, zde neznají nic než hltání. Od 9 hodin byl buffet obleháu a dobýván. Třináct kuchařů nestačilo, mělo plné ruce práce, a přec nebyly požadavky ještě uspokojeny. Pěti řadami stáli pozvaní kolem buffetu, k němuž přístup byl nemožný. Chtěla-li některá z našich dam sklenici šampaňského, musilo nás několik podniknouti kombinovanou výpravu na buffet, při čemž jsme ze všech sil lokty musili pracovat. Generál chtěl uvésti nějaký pořádek do loupežného toho zmatku, ale nadarmo. Posléz přivedl dva žandarmy a postavil je ke dveřím u komnaty, ve kteréž se buffet nalézal, ale žandarmové plovali brzo bezděčně v divé chumelici plesových hostů a posléz utekli. Podlaha v buffetové síni byla plna aspiku, červeného vína, hořčice a t. d., což všechno obuví i po ostatních sálech se roznášelo.

Právě vstoupil do síně jeden obecní hodnostář, muž neobyčejně dlouhých a silných ramen. Rozpřáhl se přes ramena buffet obléhajících a již trhá zuřivě obrovského kapouna, jehož ohlodané hnáty ostatním pod nohy hází. Zapil tu zákusku asi třemi láhvemi červeného vína a prošed několikráte místnosti vrhl se na galantiny, lanýžové paštiky atd., jichž celé hory v jeho nitru mizely. — Tam sedí v taneční síni pohromadě několik dam. Lstí a všelijakými oklikami dostaly se k mísám; odnesly, co mohly a jedí nyní, o nikoho se nestarajíce, jako o závod nebo od kusu. Tamo zase vidím mladá děvčata, jak si úsilovně kapsy naplňují nejrůznějšími mlsky, tuhými i měkkými, a okolo nich pádí mladík odnášeje si daleko do kouta celou rybu s majonésou. Onde sestavil si jakýsi bohatý kupec několik židlí, rozložil se na ně a funí — patrně se byl přecpal; hosté chodí okolo něho, vyhýbají se jeho „ležení", ale nikdo se nad ním nepozastavuje.

Avšak to není ještě všechno. O půl noci pocítil generál potřebu, odejíti do své komnaty a oddychnouti si tam. Ale přišed do ložnice nalezl ve své posteli jednoho zpitého hosta, kterýž tam plnou silou chrápal, zůstaviv dříve na kobercích a nábytku zřejmé stopy přeplněného žaludku. — Ke druhé hodině s půl noci bylo všechno již zpito. Mužští i ženské se motali; šampaňské teklo všude celými proudy a ještě ozývalo se ono zvláštní chřestění, jež působí šampaňské láhve, když se jim hrdla urážejí. Ke 4. hodině byly všude v koutech už celé hromady rozbitých láhví a sklenic — dva vozy střepin jsme druhý den vyvezli! O 6. hodině rozvezli naši kočové a vojáci poslední opilce domů. Zatím se rozednilo a slunce ozářilo děsnou spoustu, jež podlahu generálových komnat pokrývala: kosti, omáčky, cáry ze šatů, hořčice, víno, nedokousané žvance, zvratky . . ."

„Dosti, dosti," vykřikl kníže Dolgorukij, „sice musím odejíti!"

Milanov složil se smíchem list, podal jej ministrovi a Kostromskij dal znamení, aby sluhové podávali čerstvá cigara.

(Pokračování.)

Miguel de Cervantes Saavedra.

Obrázek z duševní dílny básnické.

Podává

Jakub Arbes.

Dusné ticho rozkládá se nad zátokou, dělící pevninu Řecka od poloostrova peloponnéského .... Jen občas zavane prudší vítr a zčeří hladinu moře.

V tu dobu — bylo to v neděli dne 7. října 1571 — neměl ještě nikdo ani tušení, mnoho-li krve lidské zbarví v několika hodinách smaragdové vlny mořské. Avšak že krev lidská a sice krev saracenská i křesťanská proudem poteče, že nenasytné moře pohřbí v klidných nyní vlnách svých živé i mrtvé, o tom byl pevně přesvědčen každý, kdo nalezal se právě na některé z pěti set a několika lodí, z nichž většina v ohromném polokruhu v bitevním šiku klidně a hrozivě očekává pomalu se blížící menšinu.

Tu i tam jsou přípravy k boji už dávno skončeny, tu i tam čeká se již jen na okamžik, až přiblíží se lodi na dostřel a dáno bude znamení k boji.

Kam asi se nakloní vítězství?

Tu i tam jsou k boji připraveni fanatikové: tamo fanatikové půlměsíce, zde fanatičtí ctitelé kříže. Odvahy, srdnatosti, opovrhování životem lze se nadíti na té i na oné straně; na oné straně však je číselná převaha: dvě stě padesáte galejí a sedmdesát fregat i menších lodí s půlměsícem stojí tu v bitevním šiku proti dvěma stům a desíti galejím, dvacíti třem dopravním a šesti menším lodím, na kterýchž bude ca. nejdříve vztýčen prapor křižácký — znamení k boji na život a na smrt nejen těch, kdož tu budou bojovati, nýbrž obrovských dvou skupin lidstva, bojujících už po staletí o nadvládu: křesťanů a saracenů.

Loďstvu křesťanskému, skládajícímu se z lodí a bojovníků španělských a italských, zejména papežských a benátských, velí mladistvý, po slávě práhnoucí Don Juan d'Austria. S hlavního stěžně admiralní lodi vlaje obrovský prapor s křížem, pod kterýmž jsou vyšity obrazy papeže, španělského krále Filipa a dožete benátského.

Po válečné poradě bylo k návrhu admirala po prudkém odporu usnešeno, vyplouti na širé moře a svésti se Saracény bitvu, kdekoliv se s nimi loďstvo křesťanské setká — což stalo se teprv v zátoce u Lepanta ...

V době, kdy konány na obou stranách přípravy k boji, ležel v kajutě jedné z galejí neapolských, na pravém křídle loďstva křesťanského, mladý, čtyřiadvacítiletý vojín španělský, jejž sice prudká zimnice už po několik dní poutala na lože, ale kterýž rovněž tak jako kterýkoli z nejbojechtivějších soudruhů jeho práhnul po boji. A když pak posléze zaznělo s paluby komando: „Vztyčte prapor s křížem!“ znamení to k boji — seskočil mladý vojín s lože a rychle se obleknuv, dovlekl se

namáhavě, ale se zářícím obličejem a planoucím zrakem na palubu, aby se postavil v řady svých soudruhů.

„Ne, ne — ty bojovat nemůžeš — vždyť sotva na nohou stojíš," mínil hejtman.

„Postavte mne na místo nejnebezpečnější!" prosí mladík drkotavým a přece dojemným hlasem a z očí srší mu blesky . . .

Přání jeho vyhověno — postaven na místo nejnebezpečnější . . .

Stál však jen několik minut upíraje plamenný zrak svůj přímo k admiralní lodi turecké, ku které se galej vždy více blíží . . .

Je to nevelký, ramenatý, poněkud ku předu nahnutý mladý muž. Postava a držení těla nijak neimponují; i když stojí, jest zřejmo, že bývá chůze jeho těžká. Obyčejně veselé a chytré oči nyní zimničně planou a celá tvář hoří nadšením . . .

Tak stál drže zbraň svou křečovitě v ruce, když přiblížila se galej na dostřel k admiralní lodi turecké a dáno znamení k palbě. První výstřely zaduněly s obou stran skoro současně a první tři kulky z ručnic saracenských zasáhly mladého vojína: dvě zaryly se mu do prsou, jedna mu roztříštila levou ruku.

Sklesl . . . Nesúčastnil se dalšího boje; ale viděl prudký, krvavý a zuřivý boj . . .

Po několikahodinném vraždění Saraceni na hlavu poraženi; admiral jejich zajat, sťat a hlava jeho vztýčena na žerdi admiralní vlajky . . .

A po mnoha a mnoha letech, na sklonku svého života, nemůže první raněný u Lepanta zapomenouti na nejslavnější tento den křesťanstva a píše v jednom ze svých spisů (Cesta na Parnas):

„Můj pohled utkvěl na pusté hladině moře, která mi přivedla na paměť heroický skutek rekovného Don Juana, skutek to, na němž jsem s mužnou odhodlaností vojáka a prudce tlukoucím srdcem i já nepatrného podílu měl . . ."

Mladý vojín ten jest chudý šlechtic španělský — (ve Španělsku jest každý druhý, třetí člověk šlechticem) — jménem Miguel de Cervantes Saavedra, kterýž se může sice pochlubiti dlouhou řadou předkův, ale nemá, z čeho by žil — sotva že byl otec sehnal nejpotřebnějších prostředků, aby jej mohl poslati na studie.

„Od nejútlejšího mládí sice miloval sladké umění poesie" a již co student na universitě v Salamance vypomáhal jednomu ze svých profesorů při sepsání smutečních písní a elegií na smrt královny Alžběty — první jeho práce literarní — avšak „poesie neživí", tím méně aby vedla k bohatství, ku kterémuž vedly tehdáž ve Španělsku jenom tři cesty: sloužiti buď králi nebo církvi anebo hledati štěstí na moři, vlastně v zámořských krajinách „Nového světa".

Cervantes rozhodl se po ukončených studiích pro službu panskou a doprovodil papežského vyslance, kardinala Julia Acquavivu, s kterýmž se byl roku 1568 v Madridě seznámil, jakožto komorník do Italie, kde konány právě velkolepé přípravy k zoufalému boji proti Saracenům.

Republika benátská vedla krutou válku s Turky o ostrov Cyper. Papež naléhal na všecka křesťanská knížata, aby poskytla pomoci v rozhodném tomto boji s půlměsícem a španělský král Filip, panovník nejkatoličtějšího národa v Evropě, přispěl ku pomoci . . .

Zimničné rozechvění zmocnilo se veškerého obyvatelstva italského, španělského a mahomedánského. Přípravy k novému křižáckému tažení proti Saracenům rozplameňovaly bojechtivost každého, kdo byl vychován ve víře křesťanské ... Cervantes byl Španěl i katolík. Neodolal tudíž všeobecnému proudu; opustil službu kardinalovu, vstoupil co sprostý vojín do setniny Diega de Urbina, osvědčeného vůdce z Quadalaxary, meškajícího právě v Neapoli, a súčastnil se bitvy u Lepanta....

Tím počíná dobrodružný život Cervantesův, jenž nezůstal bez rozhodného vlivu na jeho rozvoj duševní a kterýmž se vysvětluje tak mnohé v pozdějším spůsobu jeho básnění.

Neodolatelná, plamenná touha po dobrodružství a naděje v lepší, šťastnější život, byly Cervantesa v první řadě přiměly, že stal se vojákem; ale naděje ho sklamaly. Byl sice po bitvě u Lepanta vrchním velitelem osobně za svou rekovnost pochválen a vyplacen mu v odměnu vyšší žold. — po čtyřech dalších letech však jej nalezáme v těchže trudných poměrech. Vyhojiv se ze svých ran ve vojenské nemocnici v Messině, vojačil dále; konal vždy a ve všem svou povinnost, ale štěstí jej houževnatě míjelo; zůstal prostým vojínem, až konečně rozmrzen nudnou službou vojenskou v nastalé době míru žádal roku 1575 za propuštění.

Žádosti jeho vyhověno. S pochvalnými a doporučujícími listy vrchních svých velitelů na krále španělského nastoupil Cervantes s bratrem svým Rodrigem na galeji „El sol“ z Neapole zpáteční cestu do Španělska; avšak dne 26. září byla loď alžírskými korsary přepadena, mužstvo i cestující zajati a dopraveni do Alžíru, kde na trhu rozprodáni.

Tím počíná v životě Cervantesově nové období, jež mělo na rozvoj jeho ducha a později i na jeho spůsob tvoření mocný, důležitý a zároveň prospěšný vliv. Jeden z duchaplných esseyistů, z jehož studie vážíme následující líčení Cervantesova nedobrovolného pobytu v Alžíru, trefně připomíná, že by poesii Cervantesově scházela nejkrásnější perla, kdyby byl nenosil pouta otrocká.

Na trhu alžírském prodán Cervantes řeckému renegatu Dali-Mamimu, kterýž soudě z listů u Cervantesa nalezených domníval se, že koupený otrok je vznešeného stavu, a doufal za něj dostati daleko větší výkupné než za kteréhokoli jiného otroka. Alžír poskytoval v tu dobu divuplný, fantastický obraz. Bylot to turecké město, do něhož se všech pobřeží Středozemního moře sbíhala se holota všech stavů, která přestoupivši na víru nevěřících o nic jiného se nestarala než o ukájení svých nezřízených vášní, která vedla na větším díle dobrodružný život potulný nebo jej trávila v zahálce. Byla to směsice všech národů, jazyků i náboženství jižní Evropy a severní Afriky, obrovské lupičstvo, nemilující nic tak vášnivě jako prolévání krve a boj na život a na smrt. Rvačky, zbouření a boje námořní byly na denním pořádku. Osmahlé, prachem zčernalé a zjízvené tváře s výrazem surové beznadějnosti a zoufalosti; drzí lupiči s noži a bambitkami za pasem a v špinavých turbanech pobíhali tu divokou směsicí tuzemců a cizozemců a davy křesťanských otroků, jichž počet páčen na 25.000 a mezi nimiž nalezali se španělští a italští šlechtici, ba i knížata ... Neustálý příliv a odliv lidí ... Den co den přiváděni noví otroci a jiní zase propouštěni za výkupné na svobodu. Bolest a radost střídá se tu v nejrůznějších podobách ...

Takový byl Alžír v době, když se v něm octnul Cervantes. S otroky, za kteréž doufáno vymámiti značnější výkupné, nakládáno již z pouhé hamižnosti a lakoty lidštěji nebo aspoň mírněji než s ostatními. Otroci ti procházejí se bez pout po ulicích, kujou plány k útěku, stýkají se s renegaty, ba mnozí zapřádají i milostné pletky s maurskými dívkami, jež byli v zahradách nezastřené zahlédli, poněvadž dívky maurské zastírají tváře své jen před Turky. Navzdor útrapám a bídě má i život otroků zde svou zvláštní, náruživou a rozčilující poesii.

Cervantes však není přítelem milostných dobrodružství. Jemu je „volnost nejdražším statkem, jímž bylo nebe lidi obdařilo; zajetí však největší pohromou, která smrtelníka stihnouti může.“ A proto již v prvních měsících rozhodl se, že s několika nešťastnými soudruhy uprchne po pobřeží do Oranu; ale mouřenín, kteréhož byli do svého tajemství zasvětili, a jenž jim měl býti průvodcem, prchající zradil. Byli už před městem donuceni k návratu. Přirozený následek smělého tohoto pokusu byl, že dozor nade všemi zostřen a nakládáno s nimi krutěji než dříve; avšak Cervantes nabyl svým smělým, rekovným chováním neobyčejné vážnosti mezi svými spoluotroky, kteří jej od té doby pokládali za nejšlechetnějšího a nejlepšího muže v celém Alžíru.

Roku 1576, když byl jeden z přátel Cervantesových propuštěn z otroctví na svobodu, odevzdal mu Cervantes listy na svého otce Rodriga v Alcala de Henares a otec složil ochotně větší část svého jmění a věno obou svých dcer, aby své syny z otroctví vysvobodil. Avšak hamižný Dali-Mami nechtěl za tak nepatrné výkupné ani slyšeti o propuštění otroka, u něhož byly nalezeny listy, znějící králi Filipu II.; Miguel Cervantes musil zůstati v otroctví a toliko bratr jeho Rodrigo propuštěn na svobodu. Nežli se oba bratří rozloučili, slíbil Rodrigo, že stůj co stůj postará se ve Valencii nebo na balearských ostrovech o vyzbrojení korábu, kterýž by přistál u pobřeží Afriky a křesťanským otrokům poskytl pomoci k útěku.

„Za volnost a čest,“ praví Cervantes, „smí a musí člověk i život nasaditi“ — týrání otroků je vždy krutější, až pak i nesnesitelné — a proto volnost stůj co stůj! Za nedlouho získal Cervantes pro svůj plán čtrnácte svých spoluotroků, španělských to šlechticů, vesměs mužů ocelových nervů jako je on sám, z nichž jeden spřízněn jest s rodem vévody Alby.

Tajně prchl jeden po druhém z Alžíru do letohrádku deye Hassana, jehož dozorce, navarreského to otroka Juana, byl Cervantes do tajemství svého zasvětil. Letohrádek deyův ležel tři míle cesty západně od Alžíru; v parku jeho byla na osamělém místě sluj, v kteréž se uprchlí skrývali. Na sklonku září byli se tam i s Cervantesem jeden po druhém uchýlili všickni, kdož byli v tajemství zasvěceni. Mnozí dleli tu již od měsíce února. Otrok Juan donášel jim potravu, jiný renegat podával jim v noci zprávy o všem, co se v městě dělo.

Tak dlelo tu v trapném očekávání čtrnácte španělských šlechticů upírajících toužebně zraky své k moři. Konečně v noci na den 28. září zahlédli na moři koráb, jenž dal umluvené znamení. Byla to fregatta z Majorky; kapitan její slul Viana.

Na neštěstí dlelo na blízku několik maurských rybářů hotujících se vyplouti v noci na lov ryb. Jakmile shlédli ku pobřeží se blížící koráb, jenž byl dal nápadné znamení, a spozorovali neobyčejný ruch v tichém a zřídka kdy někým navštěvovaném parku Hassanova letohrádku, probudili pokřikem svým maurské stráže na pobřeží. Cervantes se svými soudruhy byl už skoro u moře; ale stráže se na ně vrhly, tak že musili ustoupiti. Přes to přece ještě nezoufali.

Při druhém pokusu o přistání byla loď Maury ztečena, a renegat, jenž byl soudruhům Cervantesovým přinášel zprávy, boje se krutého trestu, vrhl se dne 30. září k nohám Hassan-Agovi a ku všemu se přiznal.

Hassan, benátský to renegat, jenž se byl pod velitelstvím slavného tureckého admirala Uccialiho ze sprostého veslaře na korábu k důstojnosti deye v Alžíru vyšinul, dal uprchlé otroky ihned schytati. Dobrodružství to bylo mu nad míru vítáno; rozmnožilť počet vlastních jeho otroků, neboť každý uprchlý otrok křesťanský, byl-li chycen, připadl v majetek deyův.

Dozorce letohrádku Juan, byl sice v návalu hněvu pánem svým vlastnoručně zardousen; avšak Cervantes, — jenž před deye předveden, choval se na vzdor výhrůžkám tak směle a zároveň obětavě, že veškeru vinu bral na sebe řka, že jedině on sám ostatní k útěku svedl, — vynutil heroickým vystoupením svým i obdiv na surovém Hassanovi.

Vše to však jej před okovy a žalářem nezachránilo. Nad hlavou Cervantesovou vznáší se neustále meč. On a nešťastní soudruzi jeho jsou jako Odyseus se svými společníky v sluji kyklopův. Den co den vidí na vlastní oči, jak jsou přátelé jejich týráni, bičováni, ba i popravováni — avšak předkové jejich byli křesťané práhnoucí po koruně mučennické a po té práhnou i oni — i oni přejí si zemříti s výrazem, kterýmž byl Murillo obmyslil svého umírajícího svatého Rodriga.

Nicméně i v krutém vězení tom skládá Cervantes romance a sonetty a provozuje se svými soudruhy k obveselení mysli primitivní komedie Lope de Ruedy. Dramatické hry, zpěvy k oslavě předkův — provozované a zpívané v žaláři otroků! Divoká, originelní to poesie, která dvojnásob dojímá v pozdějších plodech musy Cervantesovy.

A při tom všem zanáší se Cervantes neustále myšlenkou, jak by uprchl a kuje nejsmělejší plány. Nevyvážitelná obraznost člověka toho zkouší se, abychom tak řekli, napřed v boji s drsnou, neúprosnou skutečností, než počne svou zlatolesklou hru s vlastními postavami a zbuduje říši krásného klamu, v níž by mohly žíti. Avšak osud jej pronásledující, jest ve svých prostředcích rovněž tak nevyvážitelný: Mouřenína, jenž má odnésti Cervantesův list křesťanskému veliteli v Oranu, Maurové polapí . . . Dominikanský mnich, jemuž se byl Cervantes svěřil, že chce prchnouti, tajemství to prozradí . . . Jindy podaří se Cervantesovi z vězení uprchnouti. Nalezá se již v bezpečném úkrytu v domě jednoho svých přátel. Sotva však se dovídá, že byl útěk soudruhů jeho strážemi zmařen, nemá v bezpečném svém útulku ani okamžik stání. Marně mu přítel, kupec z Valencie, domlouvá, aby zůstal v úkrytu; Cervantes nebojí se ukrutného deye, aniž se leká mučení, kterýmž obyčejně donucují otroky k přiznání se; jeť doposud ještě muž ocelových nervů, kteréhož

krutá ruka osudu a neštěstí nemůže sklátiti — a vrací se nazpět v otroctví . . .

Již stojí na popravišti s provazem kolem krku . . . Dey na něm žádá, aby udal spoluvinníky, slibuje, že mu daruje život — Cervantes hrdě mlčí a posléze, jako na posměch, uvádí jména čtyř Španělův, kteří byli již před několika týdny z otroctví vykoupeni.

Po čtyři roky úpí již Cervantes v jařmu otrockém; zmužilost a naděje jeho však přece ještě neochabují. Co se nezdařilo lstí a úskokem, může se podařiti násilím. Či není v Alžíru dohromady 25.000 křesťanských otroků? Což kdyby se všickni jedním dnem vzbouřili a Alžíru dobyli? —

Pomalu zraje myšlenka ta ve vynalezavé hlavě Cervantesově ve skutek. Okolnosti jsou příznivy: Krutá vláda Hassan-Agova stává se den ode dne nesnesitelnější. Turecký vladař, jenž neví, jak by si čas ukrátil a nezná jiné rozkoše než bičování, napichování na kůl, stínání atd., musí konečně i Maurům nahnati strach a zbuditi v nich nenávist k sobě.

Přípravy ku vzpouře konány obezřele a vykonány tak dalece, že čekáno již jen na znamení k provedení. Avšak vypuknutí vzbouření zamezeno. Neví se jak — možná, že mnozí, lekajíce se před rozhodným krokem, v posledním okamžiku váhali nebo ustoupili; možná též, že Hassan-Aga, jenž, jak se zdá, byl dobrý vojín, zvěděv o přípravách učinil přiměřená opatření bezpečnosti. Dozvěděv se, že strůjcem všeho toho byl Cervantes, mohl tenkráte dey směle zvolati: „Chtěje hlavní město, otroky a lodi své zachrániti, musím se před zmrzačeným Španělem tím zabezpečiti . . .“ A také tak učinil. Cervantes uvržen do nejhlubšího vězení a střežen přísněji než před tím.

Avšak když už se mohlo pevně za to míti, že je navždy ztracen, když Hassan-Aga z rozkazu sultanova hotovil se k odplutí do Cařihradu a rozhodl se, že dopraví tam i Cervantesa, přistála křesťanská loď s dvěma mnichy, kteří přinášeli výkupné za celou řadu otroků. Také za Cervantesa přinášeli výkupného 300 dukátů, jež byla matka (otec byl zatím zemřel) a sestry Cervantesovy sehnaly. Hassan-Aga žádal však více a teprv když mu jeden z mnichů, šlechetný Juan Gil, vyplatil 500 piastrů ve zlatě, propuštěn Cervantes po dlouhém vyjednávání dne 19. září na svobodu.

Vlasť svou, po kteréž byl tak dlouho toužil, spatřil však Cervantes teprv na podzim r. 1580.

Vrátil se neuspokojen a roztrpčen, chud a utrpením i tělesně zmalátněn; ale sotva že s lodi, na kteréž plul, spatřil břehy vlasti, zapomněl na všechny útrapy. Stoje na palubě se zářícím zrakem čekal v zimničném rozechvění, až loď přistane a skočil pak — jsa posud ještě oblečen v šat alžírských otroků — první na břeh, aby milovanou zemi zulíbal . . .

A přece nebylo ani v tak vroucně milované vlasti nikoho, kdo by jej byl uvítal a pomocné ruky mu podal. Vrátilť se rovněž tak chud, opuštěn a neznám, jako byl vlasť svou opustil, a musil poznovu zahájiti krutý boj o nejnutnější skývu chleba.

I chopil se opět starého řemesla stav se vojákem. Opět vedl nudný i dobrodružný život vojenský, sloužil s bratrem svým Rodrigem ve vojště, jež po smrti Dom Sebastiana dobylo Portugalska, a bojoval na ostrovech azorských; avšak o všem tom nezachovalo se skorem žádných zpráv. Zůstal prostým vojínem, zamiloval prý se do vznešené portugalské dámy, která prý mu porodila dceru jménem Isabellu — slovem žil podobně jako každý jiný vojín oněch dob.

Duší jeho arci vířily zajisté už tenkráte zcela jiné obrazy a myšlenky než v duších jeho soudruhů. Obraznost jeho kouzlila mu zajisté v osamělých chvílích, když se hroužíval v zpomínky na svou dobrodružnou minulost, svěží, plastické obrazy: ohnivé dívky maurské, rekovný Don Juan, válečné scény a obrazy z otroctví — vše to míhalo se v chaotickém vlnění před duševním zrakem jeho . . .

Cervantes však otálí chopiti se péra. Obraznost jeho je sice ohnivá; ale on sám není více horkokrevný, náruživý mladík, nýbrž zralý zkušený muž, jenž byl už tolik zakusil, že nejeví se mu svět jako snivým poetům v růžovém přísvitu idealní poesie, nýbrž zcela jen tak, jakým skutečně jest.

Láska k poesii sice v něm neodumřela; avšak první jeho básnické pokusy: erotické písně, romance a selanka „Filena" jsou už dávno zapomenuty — on sám je znám co statný voják, jenž dovede daleko lépe vládnouti kordem než pérem — jakž mohl by se odvážit konkurovati snad s osvědčenými a velebenými básníky, kteří si byli zatím získali přízeň veškerého obyvatelstva?

Občas snad kmitne již duší jeho jiskerka sebevědomí, že snad by i on také něco pérem svedl; ale obrazy, které mu v chaotickém vlnění naplňují duši, jsou naprosto rozdílny od literárních plodů, těšících se všeobecné oblibě. Literární vkus obyvatelstva španělského byl se za jeho nepřítomnosti nápadně změnil.

Prostinké primitivní divadelní kusy, jež byl Cervantes za svého mládí vídal provozovati, ustoupily už dávno kusům velkolepým, v kterýchž rozvíjena druhdy nevídaná nádhera. Místo selanek provádí se na prknech překvapující směsice výjevů z kruhů nejvznešenějších: králové, knížata a princezny vystupují v bohatých kostymech, andělé snášejí se s provaziště, na jevišti bojuje se skutečnými meči a nápodobí bitvy. Divadelní technika slaví již triumfy . . . Lope de Vega, tento báječně plodný „zázrak přírody", jak jej Cervantes později nazývá, ještě nebyl si sice svými živými, oslňujícími a panujícímu vkusu opovídajícími kusy proklestil dráhu; ale sevillská škola básnická byla už dávno přivedla divadlo k slušnému rozkvětu, tak že jen na tomto poli kynula básníkovi nejen sláva, nýbrž i hmotná odměna.

Cervantes však posud váhá. Divadelní obecenstvo, tleskající spíše kusům pro oko než duši psaným, v kterýchž vidí jen odlesk vlastního svého života, není obecenstvem, jež by mohlo tleskati kusům, jichž zárodky víří duší drobrodružného vojína, jenž vidí tak hluboko do duší lidských, že mu ani nejtajnější záchvěv neujde.

Pravda — i Cervantesa vábilo a posud vábí divadlo neodolatelným kouzlem svým, a mnozí tvrdí, že jednu z pozdějších her svých sepsal již za svého bezděčného pobytu v Alžíru; avšak on nezná onoho nadšení,

jež tiskne básníkovi péro takořka násilím ve chvějící se ruku. Názor jeho v svět je bezměrně široký. Kam pohlédne, všady vidí příliš jasně a sotva by vzal péro do ruky bez rozmyslu nebo v době horečného rozechvění. Musa jeho je musou klidné rozvahy; nápadně chladnější musy jeho současníků.

Musa Cervantesova nedívá se v svět tajuplnými skly idealismu, jež objevují všechno, nechť krásné nebo odporné, v onom divuplném klamném lesku, jenž zůstavuje v duši jen příjemný pocit uspokojení. Musa jeho podobá se vzorně hlazenému zrcadlu, v němž obrazí se svět neúprosně věrně — právě jen tak, jakým skutečně jest: se všemi svými krásami i ohyzdnostmi, radostmi i bolestmi, jásotem, hněvem i pláčem, nadějnou důvěrou i beznadějnou zoufalostí, s veškerou svou vznešeností, ale zároveň také titěrností a směšností.

I o životě z této doby nezachovalo se o Cervantesovi skoro žádných zpráv. Teprv roku 1584 vyhupuje se z mlhy. Objevuje se ve vesnici Esquivias, nedaleko Madridu, kde pojímá za manželku doňu Catalinu di Palacios Salazar y Vozmediano, tudíž šlechtičnu, ale rovněž tak chudičkou jako je sám.

A teprv nyní chápe se péra. Prostý voják mění se v literata v „nejsmělejším slova toho smyslu“; nechceť pouze psáti, aby si dobyl slávy, nýbrž chce z výtěžku péra svého také žíti . . .

Po patnácti tedy letech, jež byly uplynuly od otištění prvních studentských pokusů básnických, vydává Cervantes — muž již 37letý — první svou práci literární.

Práce ta, první díl pastýřského románu „Galatea“ v šesti knihách, nejeví však mnoho původnosti. Jeť to nápodobení cizích vzorů a to — pokud se týče vzorů španělských — nikoli samostatných, nýbrž již od jinud a sice hlavně z Portugalska přenešených.

Pastýřské romány byly v tu dobu nejen v Portugalsku, nýbrž i ve Španělsku už lekturou velmi oblíbenou. V Portugalsku přivedl tento genre k platnosti Bernardim Ribeyro; sepsalť asi r. 1500 fragment rozhodně dobrého románu pastýřského, jenž nazýván dle začátečných slov „Menina e Moça“, což jest nejlepším dokladem oblíbenosti jeho i v kruzích nejnižších, kde není v obyčeji nazývati knihy dle titulů nebo spisovatelů.

Do Španělska přenešeny pastýřské romány rodilým Portugalcem. Iorge de Montemayor sepsal totiž první rozhodně dobrý pastýřský román v jazyku španělském „Diana enamorada“ (Zamilovaná Diana); a Španěl Gil Polo vydal pokračování románu toho. Obě tyto knihy byly nad míru rozšířeny a zamilovanou lekturou Cervantesovou.

Cervantes, jenž se byl za svého pobytu v Portugalsku důkladně seznámil s literaturou portugalskou, zahajuje tudíž literární činnost svou genrem v tu dobu již i ve Španělsku oblíbeným, holduje tudíž panujícímu vkusu.

Příčina toho zdá se býti na biledni: Cervantes zamilovav si všeobecně oblíbený pastýřský román, pěstuje genre ten hlavně z důvodů všedně praktických: chce se státi pokud možná oblíbeným a zároveň mu jde o honorář, na jaký by byl sotva asi mohl v té míře reflektovati, kdyby se byl odvážil k experimentování a chtěl plouti proti proudu.

Cervantes však sepsal právě tento druh románu také ještě z jiné pohnutky.. Vypravujeť se totiž, že si chtěl románem tím získati přízeň své milenky a všeobecně má se za to, že titulní rekyní „Galateou“ myslil svou milenku, rek Elicio že je on sám a někteří jiní pastýři že jsou literární jeho přátelé, zejména Luis Barahona de Soto, kteréhož si Cervantes jakožto básníka nad míru vážil. Cervantes sám praví v předmluvě, že „jsou mnozí z pastýřů a pastýřek v tuto kuklu jen zahaleni“, důkaz to, že mu buď skutečně tanuly při psaní tyto osoby na mysli, nebo že chtěl poznámkou tou maskovati nepřirozený spůsob dialogu své knihy, neboť všickni pastýři a pastýřky mluví tu nad svůj stav uhlazeně a učeně, což Cervantes zajisté po sepsání knihy již tenkráte pokládal za vadu.

Román ten zůstal nedokončen, čímž zajisté mnohé, co zdá se býti v prvním dílu ještě nesrozumitelným, nevyloženo a nevysvětleno. Cervantes, oženiv se krátce po vydání prvního dílu, se sepsáním druhého dílu nepospíchal, neboť hlavní účel, jejž měl při psaní na zřeteli: získati si přízeň své milenky, byl dosažen. Přes to však se úmyslu, román ten dokončiti, po celý svůj život nevzdal.

Čtyři dni před svou smrtí sepisuje dedikaci k poslednímu svému románu „Persiles a Sigismunda“ připomíná, že druhý díl pastýřského románu „Galatea“ vyjde co nejdříve. Mimo to zmiňuje se o spise tom i ve svém „Don Quixotu“, umístiv jej do knihovny reka svého. — „A jaká je kniha následující?“ ptá se farář, načež lazebník odpovídá: „Galatea Miguela de Cervantes“, načež farář dí: „Tento Cervantes jest od mnoha roků mým milým přítelem; vím, že jest v neštěstí sběhlejší než ve veršování. Plán jeho knihy není špatně založen; nicméně on mnohé začal a nic neprovedl. Musím tedy vyčkati, až vydá druhý díl, jejž nám slibuje; kdož ví, nezaslouží-li pak celek, polepší-li se, oné pochvaly, které se mu až dosud odepříti musí? Uložte knihu tu zatím doma, pane kmotře!“

Cervantes pokládal tudíž i na sklonku svého života první svou literární práci za cennější než vskutku jest. Za hlavní nedostatky její pokládají esthetikové neumělou stavbu celku, pomíchání pohanské mythologie s křesťanskou věroukou, nepřiměřené vplítání drobných povídek a četných, na mnoze nevalně vynikajících básní, čímž postup děje nemálo trpí, tak že Dunlop ve své „Historii prosaických spisů“ bez obalu praví, že jest „Galatea“ dosti velká, „aby se mohlo o Cervantesovi říci, že sepsal knihu nejen nejzábavnější, (Don Quixota) nýbrž i nejnudnější, která kdy sepsána byla.“

Přes to má i tato první práce Cervantesova mnohé přednosti péra autorova, což platí zejména o některých drobných povídkách, přede vším o povídce o Timbriově vazbě mezi Maury, v níž líčí Cervantes patrně vlastní své utrpení a dobrodružství.

Cervantes vážil tudíž již k první své práci, ovšem že jen po skrovnu, z vlastních svých zkušeností, kterémužto spůsobu tvoření zůstal v četných jiných pracích svých věren, a skoro vždy, kdykoli tak činí, vyniká. —

Po prvním pokusu literárním píše Cervantes neobyčejně pilně, přede vším na výdělek. Vrháť se do náručí dramatické muse, jediné to,

která v tu dobu poskytuje možnost výživy. Nicméně i za takových okolností víří hlavou Cervantesovou již plány reformační. Divadelní kusy jsou posud ještě neurvalé a surové, Lope de Vega nebyl ještě divadlo opanoval; ale obecenstvo divadelní hry miluje a Cervantes cítí v sobě sílu k sepsání her lepších, než-li jsou kusy právě prováděné.

Odstěhovav se z Esquiviasu do Madridu pracuje s neumornou pilností a zdá se, že se slušným úspěchem; neboť po třiceti letech ještě zpomíná Cervantes těchto dob v dodatku ku své satyře „Viage al Parnaso“ (Cesta na Parnas) pokládaje úspěch své činnosti na poli dramatické literatury za dosti značný, aby naň mohl i veřejně s chloubou poukázati. Po třiceti letech sice už sám neví ani titule svých kusů, ba neví ani, kolik jich napsal a zmiňuje se s charakteristickou bezstarostností, že jich do roku 1589 sepsal 20 až 30; ale připomíná si posud ještě celkovitý dojem jejich na obecenstvo řka, že „ukončily svou cestu přes prkna bez hvízdání, křiku a hluku, bez obětních okurek a jiných věcí, jimiž možno házeti...“

Zdá se tudíž, že většina dramatických prací Cervantesových těšila se úspěchu, a soudíme-li dle dvou zachovaných prací toho druhu, úspěchu zaslouženému. Cervantes sám dával ze všech svých kusů přednost kusu „La Confusa“ (Pomatená), jenž však se nezachoval; ale soudíme-li dle síly jednotlivých výstupů zachovaných dvou kusů, můžeme Cervantesovi na slovo uvěřiti, když prohlašuje svou „Pomatenou“ za nejlepší kus toho druhu vůbec a to nikoliv snad v době, kdy nebyl tento genre pěstován, nýbrž v době, kdy byl Lope de Vega kusy v národním duchu v takové míře zdokonalil, že pokládány za vzory.

Cervantes měl i později o dramatických pracích zvláštní, na mnoze správné, na mnoze mylné náhledy. Ani v době, když byli Lope de Vega a napodobitelé jeho se svými sdramatisovanými novellami divadlo úplně opanovali, nedává se Cervantes ve svých náhledech mýliti. On miluje vzory řecké, přeje si toliko některé změny, vypouští chory a dává těmto kusům přednost před kusy z lidu; on trpce nese, že pathetické kusy jeho se svými allegoriemi musily postoupiti místa komediím novým, v nichž nesčetné proměny, zázraky a překvapení oko divákovo oslňují; nicméně přes svou zálibu v kusech kothurnu antického nezavírá očí svých před zjevnými vadami her holdujících panujícímu vkusu nebo správněji řečeno nevkusu. V 48. kapitole „Don Quixota“ klade faráři do úst tato slova... „kdežto, jak Cicero praví, má býti jeviště zrcadlem lidského života, vzorem mravu a zobrazením pravdy, nejsou nynější kusy než zrcadlem blázince, příklady pošetilosti a smyslnosti, zobrazení nemravnosti. Možno si v oboru, o němž mluvíme, představiti větší nesmysl, než když uvedeme v prvním jednání nějakého kusu na jeviště dítě v plenkách a necháme je v druhém aktu již vystoupiti jako vousatého muže? Je-li něco bláhovějšího, než představovati chvějícího se starce jako mocného reka, mladíka co sketu, lokaje co velkého řečníka, páže co rádce, krále co nosiče a princeznu co popelku? A co mám říci o šetření doby, v které děj, jejž vidíme, sběhnouti se mohl, když jsem viděl divadelní hry, v nichž první akt počíná v Evropě, druhý přenáší děj do Asie a třetí jej v Africe končí? Kdyby měl kus ještě čtvrtý akt, zajisté by děj skončil v Americe, abychom se mohli po

všech čtyřech dílech světa poohlednouti. — Všechny tyto a podobné věci nemají hlavy ani paty a cizinci" — (Cervantes míní tu patrně Italy) — „kteří úzkostlivě dbají zákonů dramatických, pokládají nás právem za nevědomé barbary."

Cervantes miluje tudíž i v pozdním věku svém přesný akademický sloh antický, v němž byl patrně většinu svých kusů dříve psal. Jeden z dvou zachovaných kusů: „Numantia" k těmto vzorům nápadně přiléhá; vyniká» v první řadě pathetičností, jakož i zvláštní náruživou neurvalostí, připomínající v mnohém dramata Aeschylova.

Přes to počíná si Cervantes i v divadelních pracích svých dosti samostatně. On dobře ví, ke komu s jeviště mluví; zná španělský lid, zná národní jeho pýchu i fanatismus, zná jeho slávylačnost i plamennou nenávist k nejúhlavnějším nepřátelům: Maurům. On sám miluje svou vlasť s veškerým žárem své duše, on sám cítí, že nutno na lid španělský v tomto smyslu působiti a — v tomto duchu a směru píše své dramatické hry.

Oba zachované kusy, „La Numantia" i „El Trato de Argel" (Život v Alžíru) jsou tendenční; oba mají tendenci ryze vlasteneckou, poměrům i době přispůsobenou. „Numantia" nemá patrně jiného účelu než hlásati všemu světu slávu a fanatismus Španělův; je to, jak jeden z biografů Cervantesových dí, vulkanický výbuch lásky k vlasti a národní pýchy. Rekové kusu toho mluví sice patheticky; ale v pathetičnosti té jest žár, rozplameňující národní hrdost k fanatismu. Rekové ti vědí, že mluví k lidu španělskému, k národu, jehož nejposlednější člen pokládá se za pána světa, k národu, před jehož vojskem třese se celý svět a proto, byť si i vykračovali na nemotorných chůdkách dramatických reků antických, nemohla řeč jejich zůstati na lid španělský bez účinku. —

(Pokračování.)

ROZHLEDY

v literatuře, umění a vědě.

Česká literatura.

Trnová koruna. Historický obraz z třicetileté války. — Od Václava Beneše Třebízského. — Pan Odolan Pětipeský. Historická pověst z dob třicetileté války a vojen Tureckých. Od Václava Beneše Třebízského. — Nákladem dědictví sv. Janského. — Naši belletristé pěkně se v poslední době o české kraje rozdělili, pokud týče se látky, již ku pracím svým berou, a děje, jenž v povídkách a románech jejich se odehrává. K. Světlá již za dřívějších let obrátila pozornost svou k severnímu koutu Čech pod Ještědem, Al. Jirásek s prospěchem prochází se po Čechách severovýchodních a východních, Ad. Šubert naměměřuje cestu svou k Čechám jižním a Beneš Třebízský se známým

a dobře oceněným úspěchem zavádí čtenáře své do západní části Čech středních, zejména do končin Slánských. Také svou „Trnovou korunou“ zůstal věren tomuto kraji, uchýliv se jen poněkud dále — do Staré Boleslavi. — Odkud ku práci své látku čerpal, praví spisovatel sám ústy jedné z osob tohoto historického obrazu, (jejž vším právem románem zváti můžeme): — — „To říkával nebožtík můj otec. Věděl takových starých proroctví víc.“ — — Zde pramen, odkudž již tolik pěkných prací Benešových jsme obdrželi, a odkud zajisté přečetných ještě se dočekáme. Toť věru pramen nejzdravější, —a díky naší neúmornosti — také bujně živý, — prostonárodní totiž zkazky a pověsti, jimiž lid náš nejen historická fakta, ale i historické osobnosti vyzdobil. — „Trnovou korunu“ počítáme ke zdařilým pracím autorovým, a nic nám při tom tendence spisu není na závadu. O tendenci přemnoho se již mluvilo a psalo a nejedni odsoudili tendenci, zvláště byla-li náboženská; avšak takovou tendenci, jakou má „Trnová koruna,“ rádi bychom ponechali všem spisům, jež do rukou lidu našeho se dostávají.

Obsah je krátce ten: Zázračnou sošku Bohorodice ze Staré Boleslavi nepřátelské vojsko do ciziny zavléklo.

Sošku tuto hledat vypravili se mladíci Staroboleslavští, kteříž proto vstoupili do vojska Valdštýnova, — a těm po dlouhém strádání záměr jejich pomocí mladé české vyhnankyně se podařil. — Toť v podstatě vlastní děj celého románu, pokud vezmeme jej v nejstručnějším jeho rozsahu. Na tento děj hlavní zavěšena jest celá řada dějů pobočních, většinou historických; — tak vůdcovství a boje Valdštýnovy, jemuž se vší určitostí přičítá se snaha po dosažení koruny, — pověst o vymření rodu Smiřických, jichž potomkem je svrchu zmíněná dívka a j. — Ze všad prozírá cit vlastenecký, jenž lká nade spustošenou vlastí, ať již přátelé či nepřátelé ji splenili, jenž slzí nad každým životem, jenž v boji ztracen na škodu národa, a jenž přeje, by poctiví Čechové bez rozdílu víry k bývalé slávě vlasti pracovali. Dojemné a ve pravdě básnické jsou v té příčině monology starců, jež vůbec jsou karakteristickými pro všecky práce Třebízského; řeči ty ozývají se hned jako soud, hned jako věštba, — vždy však ukazují hluboký cit a jemnou vnímavou mysl. Takovou řečí jsou také slova starce — věštce, jenž setkav se s hrdinou románu ve kraji, kde právě se němečtí přistěhovalci usazovali, ukazuje mu, jak Čechové pro cizí řeč pod cizími prapory krvácejíce vlast nepřátelům otevírají a sobě tak trnovou vijí korunu. Tlupa osadníků právě táhne kolem, a stařec vece: „Podívej se, tak vypadají trny do koruny, jíž kolem hlavy této nešťastné země ovíjejí. — Před nedávnem byla tu ještě naše krev, ozývala se tu ještě naše řeč, včera tu bylo pusto, němo, a dnes tu již cizí řeč.“ Odtud název „Trnová koruna.“

Děj hlavní i děje poboční přiměřeně jsou rozděleny rozvíjejíce se zcela přirozeně. Karaktery jednotlivých osob jsou věrné a namnoze přísně historické; při osobě Valdštýnově vyslovuje autor všude příliš určitě jeho snahy regentské, ač jinak osoba jeho zcela přesně je nakreslena, právě jako osoba hvězdáře Seniho, zemana Podubce, děkana Bílka, Valdštýnských hejtmanů a j. Také líčení doby i místa jsou zda-

řilá, svědčíce o důkladných studiích dějin politických i kulturních. — Po formální stránce jeví se tu týž sloh Třebízského, po jakém jej poznáme, třeba jméno autorovo nade prací nestálo; mimo uvedenou známku monologickou jsou to zejména časté anafory, opakování a otázky, jež slohu Třebízského zvláštního rázu dodávají. Zdá se nám toliko, a počítáme to na prospěch autorova slohu — že v této knize nalezá se retorických okras méně než v některých jeho dřívějších povídkách. Místy je mluva osob přiměřena věku, v němž osoby ty jednají. — Po stránce gramatické je řeč Třebízského prostá, nehledaná, klidná; tu a tam přáli bychom si odstranění těžkých skupin souhláskových, jichž valná většina našich spisovatelů stále ještě nedbá, ač by odstraňováním jich lahoda řeči mnoho získala; tak ku př. v názvu: z třicetileté; str. 3.: v steré; str. 5.: v tmavém; str. 19.: s hrozně rouhavým přípisem; mimo to ještě několik jiných věcí dalo by se vytknouti, aby se sloh této knihy mohl zváti dokonalým.

„Pan Odolan Pětipeský," pověst také objemem daleko menší „Trnové koruny," nerovná se také této cenou vnitřní; děj její jest příliš jednoduchý, autor nepřibásnil k němu — správně si v tom veda — téměř ničeho, a co přibásnil, má známky své nepřirozenosti příliš zřejmě na sobě napsány. Také tato povídka je tendenční, — ale zde tendence proniká tak, že se zdá, jakoby vše ostatní jenom podřízeným nosičem jejím bylo. Také zauzlení je tu a tam poněkud hledané, vypravování pak, i pokud děj na domácí půdu sahá, příliš jednoduché a beze vzletu. Jest patrno, že Třebízskému staré kališnické hlavy, jež za své přesvědčení trpí, lépe svědčí než ty, o nichž má vypravěti, že víru otců svých s jinou směnili. *F. V. Vykoukal.*

Laciná knihovna národní. Sešitem pátým nové řady počíná Jiráskův román Na dvoře vévodském. Děj jeho položen do poslední čtvrti minulého století, kdy počaly z mrtvé půdy národního našeho života vyšlehovati první plaménky duchovního vzkříšení. Doba ta, do níž zapadl také daleký reflex veliké revoluce francouzské — ovšem, že jen jako svit zimního slunka do mrtvé krajiny — poskytla Jiráskovi množství vzácných romantických motivů, jež soustředil na dvoře vévody Petra Kuronského v Náchodě. Hrdinou románu je mladý tajemník vévodův Hlasivec — „Kamill Desmoulins" tehdejší nadšené společnosti vlastenců, jehož hlavní snahou jest zjednati přístup novověkým, právě na západě rozpučevším ideám — jmenovitě myšlence uvolnění obecného lidu z jařma roboty — také na dvoře náchodském, který ovládá vrchní Vrána „karabáčník" pravého starého rázu. Celý román jest řadou zápasů za tuto ideu, jejíž úhlavním nepřítelem jest vedle zmíněného již vrchního, také démonický dobrodruh Arnoldi, svůdce dcery vévody Johanky a současně milostník vévodkyně, nepřející rovněž snahám mladého tajemníka. Již zdá se, že pochováno na dobro šlechetné úsilí Hlasivcovo, když odhalí se najednou vévodovi spletité tkanivo dvorských intrik; vévoda seznává hnusnou proradu manželčinu, Arnoldi padá a s ním zároveň vše, co bylo bídného na dvoře vévodském, kdež vítězí pak blahodárná myšlenka Hlasivcova.

K této tendenční stránce románu Jiráskova víže se těsně bohatý a vábný romantický děj, jehož hlavními činiteli jsou vedle zmíněných

již osob něžné dívčí zjevy princezny Johanky a milenky Hlasivcovy Elišky. V kresbě svých postav románových znám jest Jirásek jakožto již dokonalý mistr, lahodné jeho vypravování a půvabné líčení poměrů doby, v níž odehrává se děj jeho povídek, učinilo jej dávno už miláčkem čtoucího obecenstva. *R.*

Literatura polská.

Během uplynulého pololetí vynořila se na povrch polského písemnictví zase celá řada zajímavých literárních zjevů, svědčících o svěžím ruchu, jímž vlní se hladina duchovního života bratrského národa polského. V oboru poesie, v užším smyslu slova upoutala nás především sbírka veršů proslavené básnířky paní Marie Konopnické. Jest to pečlivý soubor básní vysoce nadané autorky, jejíž jméno je již od několika roků přední zdobou veškerých čelnějších beletristických časopisů polských. Málo která sbírka básnická dýše takou něhou a takou úměrností poetické skladby jako kniha veršů Marie Konopnické; vše je zde lepé, uhlazené, všude prosvítá krystalem bezvadné formy zevnější jiskra nevšední myšlenky. Zvláště lyrická část jest plna vděků, které soustřeďují se hlavně v cyklech „Z hor“ a „Poslední písně“. Také básně epické, čerpané z dějin římských (Klaudie, Štít Scipionův) jsou smělou svou koncepcí pozoruhodné. Individuelní literární význam poetických prací Marie Konopnické nejlépe charakterisuje tento nadšený posudek J. J. Kraszewského: „Mistrovství tu slova veliké, talent neobyčejný, mohutný, vrozený, sesílený mimo to prací a opravdovou uměleckou snahou. Vedle našich největších poetův možno bez bázně postaviti Marii Konopnickou, zápolíť s nimi vděkem jazyka, přepychem koloritu a vůbec nádherou zevnější formy. A přece, když vypita do dna ta stříbrnými perlami kypící číš — podivná věc — srdce zůstává netknuto — nic k němu nemluví! . . . Básnířka stojí na výšinách, s nichž přehlíží oko její ohromná prostranství, proniká hluboko až do propastí a vznáší se právě tak vysoko až v temné nebes éthery — v prostřední sféře života sotva zrak její spočine . . . Jest klidna jako živá socha, teskna jak sám žal, vnímava k lidským bolestem, ale sama nedostupna . . . . Básně Marie Konopnické mají vlastní svůj individuelní ráz — poesie její rozchází se o celé nebe od zjevů básnických, které objevily se před čtvrt stoletím. Kráčíme patrně již po jiné půdě, jiná atmosféra nás ovívá, dýšeme jiný, svěžejší vzduch . . .“

Druhá, neméně půvabná sbírka veršů vyšla z péra mladistvého básníka, skrývajícího se pod pseudonym Czeslawa. Ku jménu tomu pojí se zajímavá pro nás okolnost, že nositel jeho jest zároveň jedním z nejčilejších pozorovatelů rozvoje krásného našeho písemnictví a zvláště šťastným překladatelem vynikajících zjevů moderní naší literatury básnické. Básníka sama charakterisují přední listy polské takto: „Czeslaw náleží bez odporu k nejnadanějším básníkům nové doby. Jazyk jeho i forma jsou bezvadny, obsah pak svědčí o nejvřelejším přilnutí ku vznešeným snahám poesie.“ Czeslaw jest stoupencem básnické školy Asnykovy, v níž soustřeďují se veškeré oslňující půvaby západní lyriky moderní. Rázu toho jsou jmenovitě básně „W świat — Adamowi Asnykowi“,

„Powrót“ a „Co powié?“ které jsou zároveň nejzdařilejšími ukázkami poesie nadějného básníka. Z básnických děl menšího dosahu uvádíme sbírku básní Adolfa Mostowského, nazvanou „Ptaszęta boże“.*) Pozoruhodna jest zvláště tím, že snesen v ní bohatý symbolický i bájeslovný material, táhnoucí se k Ukrajině, Volyni a Podolí. —

Překlady básní cizojazyčných obmezovaly se z větší části na rozmanité časopisy beletristické, které přinášely zdařilé ukázky současných vynikajících poetických skladeb zahraničných. Také z naší básnické literatury hojně bylo překládáno — zvláště zajímavými jsou tu překlady Czesława a Bronisława Grabowského. První přeložil Čechův „Handžár“, druhý pak legendu Vrchlického „Twarz Judasza“. Též několik vynikajících básní Heydukových a Jablonského nalezáme v polském rouše. K vůli úplnosti zmiňujeme se ještě o překladu — nevím již kolikátém — Homérovy Iliady, z péra Pawla Popiela, při němž chválí se úzkostlivá filologická věrnost a přísné šetření doslovného znění originálu.

Neobyčejně čilý ruch jevil se v poesii dramatické, kde vítá nás množství nových, z valné části vynikajících prací. Ze starších, uznaných již spisovatelů jest tu především Józef Błiżinski se svými komediemi „Rozbitky“ a „Mośkowe swaty“. V obou těchto dramatech shledáváme se s výraznými známkami básnické produkce autora „Kawalera Marcowego“ a „Pana Damazego“, s neobyčejně živou vnímavostí pro nejsubtilnější podrobnosti národního života polského a pravdivým jeho líčením, které učinilo Błiżinského jedním z nejpopulárnějších dramatických básníků národních. Ku vnitřní této stránce druží se uhlazená forma zevnější, lahodná, vytříbená dikce a výborný humor, fotografující naskrze zdařile jednotlivosti společenského života.

Velmi chvalně známo je od delší doby jméno W. Okońského, který předstoupil tentokráte před polskou veřejnost s jednoaktovým dramatem z dob starořímských, nazvaným Helvia, kde líčí se milostné vzplanutí patricijské dcerky, prodchnuté ještě hrdými tradicemi z dob nejsvěžejšího rozkvětu republiky římské, k uchvatiteli státní moci Juliovi Cesarovi. Konflikt z toho povstalý řeší spisovatel obratně a předvádí v obmezeném prostoru jednoaktovky celou řadu úchvatných scén, které by byly vystačily na dílo daleko obsáhlejší. V genru tomto vydal Okoński již několik dramat, jež kritika polská vesměs s pochvalou přijala. Zaznamenáváme zde jediný jen charakteristický hlas: „Nejsou to ony strašlivě těžké tragédie římské z německé školy, jimž ani na chvilku uvěřiti nelze; ale pěkné, věrné obrazy zapadlého již světa. Okoński jest talentem smělým, nezdráhajícím se dotknouti ani nejchoulostivějších otázek; jest talentem upřímným, který píše jen z hlubokého přesvědčení. — Ku všem těmto přednostem druží se ještě vděk a často oslňující lahoda obrazného slova.“

Známý nám již z několika překladů Kazimír Zalewski sepsal komedii v pěti jednáních, nesoucí název „Pani podkomorzyna.“ Jest to pestrý obrázek ze zajímavé doby Stanislavské, doby to „v níž lidé smáli se a bavili, laškovali a žertovali, ač měli vlastně plakati.“ Obsah jest následující: Chudá šlechtična vdá se za velkého pána, starce již sedm-

*) Ptáčata boží.

desátiletého, zapomenouc na první mladistvou lásku, kterou posvětila švarnému milenci. Po smrti „podkomořího" shání se teprve dáma z velkého světa, obohacená nesmírnými statky mužovými, po zrazeném milenci, užívajíc všech možných prostředků, nástrah a intrik, aby učinila jej svým otrokem, což se jí také zdaří. Oklamaný milenec klesá zase k nohám svůdné krasavice a opojen šílenou láskou zapomíná spáchané prorady. — Jednoduchou tuto kostru dějovou přiodívá bohatý kostum živých episod a effektních výstupů, což vše činí komedii Zalewského na jevišti zvláště působivou.

Spisovatel rozkošných „Szkic węglem," Henryk Sienkiewicz (Litwoś), odbočil na okamžik z květných luhů krásné prósy, kde vypučel mu hned při prvních kročejích vavřín nejskvělejších úspěchů a pokusil se o drama širších rozměrů, které zove se „Na jednę kartę." Čerpáno jest ze společenského života polského, jako veškeré dosavadní literární práce znamenitého pozorovatele socialních poměrů domácích. Genialní tvůrčí síla neopustila autora ovšem ani na tomto poli, ač vůči těm úměrným lahodyplným obrazům ze života, jež rozestřel před námi v ostatních skladbách beletristických, vůči té skvělé, markantní kresbě postav nedostihá přece drama „Na jednę kartę" zúplna výše dosavadního uměleckého tvoření H. Sienkiewicze, což ovšem při prvním pokusu nepadá na váhu. Jinak náleží dílo to k nejzajímavějším literárním zjevům doby poslední.

V obrázkovém týdenníku „Tygodnik illustrowany" nalezáme pozoruhodnou práci talentovaného dramatického básníka Wacława Szymanowského, totiž tříaktové drama „Posąg" (socha), ozdobené mistrovskými kresbami Andriolliho.

O dramatu tom udá se nám snad později promluviti, až vyjde o sobě.

Z mladých adeptů dramatické musy dlužno uvésti především F. Świderského, jehož „Jesenią" (komedie v 1 jednání) a „Ojcowizna" (komedie ve 3 jednáních) obecenstvem i kritikou vlídně byly přijaty. V „Ojcowizně" zavadil mladistvý autor poněkud také o otázku antisemitickou, což zavdalo v časopisech příčinu ku mnohým významným poznámkám. „Jesenią" jest obrázek ze života, svědčící o vnímavosti autorově pro zajímavé stránky zvláštního onoho polského venkova, který byl již od dob Fredrových nevyčerpatelnou pokladnicí nových a nových motivů dramatických.

Mnohoslibný talent projevil J. Łętowski v dramatickém svém obrazu „Izrael na puszczy," jehož základem jest známé biblické théma o bludné pouti vyvoleného národa po stepi asijské. Ač nevyspěl básník ještě ku přesné formě dramatu většího slohu a nevybavil se jmenovitě z pout lyrismu, který bývá na závadu všem prvním pracím druhu toho, přece nelze odepříti dílu jeho půvabů, jež soustřeďují se hlavně kolem reka a rekyně dramatu: Noaha a Zamry.

Kromě spisů vyjmenovaných jest ještě celá řada prací dramatických, které by zasluhovaly obšírnější zmínky; jsou to jmenovitě jednoaktové veselohry, jež objevily se ve značném počtu dílem nově na jevišti, dílem o sobě. Obmezeni prostorem uvádíme pouze kratochvilný žertík chvalně známého Wł. hr. Koziebrodského, nazvaný „Stryj przyjechał" a bluetku Z. Sarneckého „Nad ranem."

Román a povídka zastoupeny jsou rovněž četně. Na předním místě stojí zase rozsáhlá, obsahem i formou klassicky dokonalá díla Nestora romanciérů polských J. Ig. Kraszewského, jehož tvůrčí duch obsypán jest stále ještě i v pozdní jeseni života, svěžím jarobujným květem. Nedávno tomu, co objevily se veliké dva třísvazkové jeho romány (Waligóra, povídka z časův Leszka Białego a Syn Jazdona román z dob Bolesława Wstydliwego a Leszka Czarnego) a již přinášejí zase přední belletristické listy polské nové práce téhož autora, jmenovitě Tygodnik illustrovaný román „Barani kożuszek“ (děj z konce XVIII. století, nejoblíbenější to doby v románech Kraszewského); Kłosy pak: Kunigas, povídku z podání litevských illustrovanou mistrnými kresbami Andriolliho. Živý interess v literárních kruzích polských vzbuzuje souborné vydání povídek Bolesława Prusa, který náleží již od více let k nejpřednějším pěstitelům krásné prósy polské. První díl spisů Prusových obsahuje mimo jiné novelly „Przygody Stasia“, „Antek“, „Powracająca fala“, „Michałko“ a „Sieroca dola“, „samé to brilantky novější polské beletristiky.“ Literární význam Prusův ocenil kritik „Tyg. ill.“ následovně: „Bolesław Prus má zvláště skvělý dar sbírati ze života lidského opravdové slzy i upřímné úsměvy; v humoru jeho jest všude srdce, směje se lidem, ale nebodá jich, nenaplňuje jich hořkostí a nenapájí jedem. Málo kdo zná tak jako on luzný ten malosvět dětský, z něhož umí kresliti nejvděčnější obrázky, oslněné paprskem kouzelné poesie, která mile rozehřívá čtenáři srdce. Bolesłav Prus jest jedním ze spisovatelů, kteří nepotřebují reklamy. Kdo přečetl dojemné Przygody Stasia neb Sierocą dole byl jat zajisté hned při prvních stránkách touhou obejmouti spisovatele a pocelovati ho jako dobrého přítele.“

Úsudek to zajisté velice lichotivý a tím významnější, že sdílen jest všeobecně.

Menší své povídky sebrala taktéž paní El. Orzeszkowa, chvalně známá autorka „Meira Ezofowicze“. Nazvány jsou „Z róznych sfer“ a přetřásají v půvabné formě novellistické rozmanité otázky společenské.

Spisovatelku charakterisuje zvláštní ideální směr, jímž nesou se veškeré její práce, hluboká znalost lidských povah, případná kresba typických postav a vřelé účastenství s osudy trpícího lidstva.

V „bibliotece powieści, podróży pamiętników i opowiadań historycznych“ vydávané čilým nakladatelstvím Gubrynowicze a Schmidta ve Lvově, vyšly zajímavé povídky ze života severoamerického od Sygurda Wiszniewského, nazvané „Czarna czy biała“, „Hidalgo“ a „Odetta“. Svěží líčení přírody, poutavý romantický děj a dramaticky živé vypravování tvoří hlavní půvab pěkných těchto cizokrajných kreseb.

Obratně a poutavě psány jsou taktéž „Powieści a szkice obyczajowe“ Ludvíka Niemojowského, vydané nedávno nakladatelstvím Ungerovým. Z oznámených námi již Grajnertových historických povídek pro lid poutají nejvíce „Dziwne przygody Lorka Szlązaka,“ kulturně historické to obrázky z dějin drobných knížectví slezských v století XIII. Povídky Grajnertovy zjednaly si prostým svým a jadrným vypravováním přístupu do nejširších vrstev obecného lidu, k němuž lne autor zvláštní, srdečnou sympathií; jsou to „Książecki ludowe“ v pravém slova smyslu.

K beletristickým zjevům řadíme ještě Mosaiku Berlicze Sasa, sbírku to vzpomínek, obrázků a pamětí starce, jenž s dávným jinošským zápalem líčí společenské příběhy dávno minulé již doby. Spis ten vyšel ve dvou dílech nákladem Gubrynowicze a Schmidta. Z cestopisných děl zasluhuje vřelé zmínky nákladný spis A. Pawińského „Portugalja“; v národopisném a politickém ohledu velice zajímavé je též dílko „Z dolnych Łužyc“ pocházející z péra Parczewského, vřelého to zastance lužických Srbů. *Otokar Mokrý.*

Nová dramata ruská.

III.

(*Aleksěje A. Potěchina „Vakantnoje město.“ — Gorového „Blagodětelj“. — Karnějeva „Serdečnaja kapitelj“.*)

Zvláštní pozornost vzbudilo drama Aleksěje A. Potěchina, kteréž 28. února t. r. uvedeno bylo na jeviště Alexandrovského divadla v Petrohradě. Dílo to, pětiaktová veselohra „Vakantnoje město“ (uprázdněné místo) sepsáno a vydáno bylo tiskem již r. 1863, avšak censura nedopustila je provozovat poukazujíc na satyrický jeho směr proti úřadnictvu. Zákaz byl také jednou z příčin, pro které vzdal se Aleksěj Potěchin dramatického spisovatelství, k němuž původně více lnul, a oddal se výhradně jen spisovatelství výpravnému, kdežto bratr jeho, Nikolaj, přes všechny obtíže věnoval své síly výhradně divadlu a proslul jako spisovatel hlavně dramatický. Provozování řečeného dramatu okázalo, jak citelnou ztrátou bylo pro ruskou dramaturgii, že spisovatel ten na dobro zřekl se slovesnosti dramatické. „Vakantnoje město“ vyniká satyrickým líčením života na venkově ruském a zvyků a mravů činovnictva. Ačkoliv po tolik let stíženo bylo osudným vetem censury, přece má dosud ráz novosti skorem časové. Drama vyznačuje se jak pěknou osnovou tak vybroušeným jazykem; neozývají se v něm hlučné fráze mravokárné, jako u některých pisatelů bývá zvykem, ale budí interes logickým vývojem myšlenek a trefným líčením života.

Děj jest tento: V jednom z aristokratických domů většího venkovského města jest ples. Domácí paní Syropustova snaží se všemožně obveseliti společnost. Hosté znenáhla oživují. Hra v karty blíží se ku konci a tanec přichází na řadu. Všichni očekávají ještě načalnika t. j. přednostu gubernie v hodnosti generála. Místo něho přichází však plukovník Zvoniščev, místní policejní velitel, s překvapující zvěstí, že načalník obdržel z Petrohradu depeši, v které se mu oznamuje, že „ku své žádosti jest propuštěn“. Všichni, kdož pod ním slouží, ocitují se v pochybnosti: jedni jsou zaraženi, druzí netuší nic dobrého a třetí jsou zprávou postrašeni. Nad jiné jest však rozhořčena choť úředníka Zjablikova, jež v městě hraje úlohu Pompadourky a jejíž slovo u propuštěného načalnika rozhodovalo. Když společnost vzpamatovala se z prvního překvapení, tázal se jeden druhého: kdo bude jeho nástupcem? Zvoniščev sděluje dále, že úřad přednosty svěřen jakémusi Lvu Pompejiči Krasnokalačnému. Vychází na jevo, že týž jest dobrý přítel jisté bohaté a od všech nenáviděné paní, vdovy Bachrjukovy. „Koruny zba-

vená královna", jak vtipkuje kdosi o Zjablikově, nemůže snésti triumfu Bachrjukovy a opouští salon velice pobouřena. Hosté se starostiplnými tvářemi odcházejí pak ke stolu. V dějství tom předvádí pisatel obecenstvu věrně líčené typy ruského guberniálního města; osoby ze skutečného života vedou zde charakteristické rozhovory, z nichž vysvítá veškerá mělkost zájmů a snah této vrstvy. Na některých jen místech pociťuje se rozvláčnost a oprávněnost škrtů.

Druhé dějství odehrává se v boudoiru Syropustovy v den, kdy nový přednosta prvně přijímá podřízené. Zchytralá tato intrikantka pomýšlí na to, kterak dostati se k novému přednostovi a zaujmouti při něm buď sama neb svým prostřednictvím místo rozhodující ženštiny a milostnice zároveň. „Co se mu více líbí, kterak smýšlí?" S netrpělivostí čeká příchodu svého muže, který však co člověk těžko chápavý a pohodlný není s to dáti jí nějaké vysvětlení. Tu přijde jí vhod mladý úřadník Chljustikov, jenž se všemi podrobnostmi vyjeví jí řeč nového přednosty, jižto měl při nastoupení k podřízeným. Syropustová dovídá se, že vzpomenul i vzdělanosti žen a ihned přichází na myšlenku zříditi dobročinný spolek, jenž by měl za účel vydržovati ženskou školu. Takto hodlá dostati se ku Krasnokalačnému.

Třetí dějství odehrává se v chudinké jizbě učitele Kanjukina. Nepatrný plat nutí mladého muže toho, aby celé dni chodil po soukromých hodinách. Všecek svůj prázdný čas tráví pak doma u své milené a milující ženy, neteře Syropustovy. Za sličnou, mladou a nezkušenou chotí Kanjukinovou dochází mladý důstojník Prelestnyj, jenž vyzná jí lásku. Kanjukinova choť neodpovídá mu, avšak nevyhání ho také, poněvadž jest jí smutno seděti samotné a čekati stále na muže. Syropustova přichází k ní se svým záměrem zříditi ženskou školu žádajíc ji, aby převzala v ní místo učitelky a manžela aby přiměla k sepsání návrhu učebné osnovy. Ač pochyboval o úspěchu podniku toho, sepsal Kanjukin návrh, s nímž pak jeho žena a Syropustova odebraly se k přednostovi žádat za dovolení a protektorát. Krasnokalačnyj přijal obě velmi srdečně a počal se interesovat o sličnou choť Kanjukina.

Ve čtvrtém dějství přichází Krasnokalačnyj návštěvou ke Kanjukiným. Nebyl dosud u nikoho v městě, ani u staré své známé Bachrjukovy, ačkoliv dvakráte se pokoušela obnoviti bývalé přátelství. Po městě šíří se hnedle zlé výklady návštěvy té a choť Kanjukinova přichází do špatné pověsti. Před odchodem prosil Krasnokalačnyj Kanjukina, aby s chotí dostavil se do první společnosti, jež se má odbývat.

V pátém a posledním dějství předvádí spisovatel městský klub, kde na plesu přítomna jest veškerá aristokracie gubernie i Kanjukin se svou chotí. Rozhorčena nevšímavostí Krasnokalačného strojí Bachrjukova spolu s odmítnutým důstojníkem Prelestným skandál, kterým by zničila nebezpečnou soupeřku. Prelestnyj sosnoval vše úmyslně tak, že při čtverylce s neteří Bachrjukovy přišel vis-à-vis choti Kanjukinově. Tu Bachrjukova se rozkřikne a hromovým hlasem zakáže své neteři tancovati s „tak dvousmyslnou osobou". Bledý a třesoucí se Kanjukin jde k Bachrjukově a žádá za vysvětlení pohany, načež ona mu udílí radu, „aby nedopouštěl ženě poměr ucházečky o uprázdněné místo s nezávidnou povinností". Kanjukin v krátkém monologu děkuje Bachrjukově

za pěkné poučení, jež dala lehkomyslné jeho ženě unešené pustotou velkého světa a odvádí svou choť. Tím končí kus a uprázdněné místo ostane neobsazeným.

S velkým úspěchem se strany obecenstva setkalo se čtyřaktové drama „Blagodětelj" sepsané od Gorového. Úspěch ten padá však více na účet výtečné dramatické primadony v Petrohradě, pí. Saviny, než dokonalosti kusu. Pí. Savina jest dalece nejoblíbenějším členem ruské činohry, jížto s dob od starých divadelních přátel slavené Asenkovy nebylo rovné. Zdá se také, že spisovatel napsal drama své hlavně k vůli pí. Savině, jejíž úloze věnoval všemožnou péči, větší než provedení celého kusu, kterýž, ač dobře založen, ostává jak by neukončen. Drama počíná velkolepou zábavou, divadlem a plesem, u „osoby stavu", Ivana Fedoroviče Millera, bývalého překupce, kterýž „pílí rukou svých", jak říká, získal si značné jmění. V domě jeho, slynoucím dobročinností, žije kromě dcery jeho Sofie, jižto představovala pí. Savina, schovanka Nastasja Petrovna, ku kteréž „dobrodinec", po němž nazváno drama, chová hříšnou vášeň. Sofia vychována jest svým způsobem, totiž velice špatným způsobem, ač v podstatě jest povaha její čistá a ryzá. Na plesu koketuje se svými kavalíry, jichž celá řada ji obkličuje a provádí s nimi své libůstky, až narazí na příkrý odpor chovance domu dobrodincova, studenta lékařské akademie Pavlenka, kterýž rozhodně jí odepře tanec, k němuž ho vyzvala. Odmítnutí to vede k plné změně povahy dívčiny. V druhém dějství jeví se Sofie již vážnou, přemítá a stěžuje si na prázdnotu v životě. Nepřijímá skvělou nabídku, kterouž jí činí vášnivě do ní zamilovaný husarský důstojník, kníže Chorvat a svolí pouze k té podmínce: že ponechá si právo odmítnouti svého ženicha. Skorem současně nabídnul schovance dobrodincově, Nastasji, ruku Pavlenko. Dívka neví, kterak vyjevit to svému „dobrodinci", kterýž dověděv se o tom, rozhodně odmítá, aby Nastasja provdala se za Pavlenka. Ostav s ní o samotě přemlouvá ji, aby ještě trochu posečkala, při čemž chová se k ní s takovou dotěravostí, že dívka plačíc uteče. Třetí dějství odehrává se na vesnici Millerově, kdež medik Pavlenko vystupuje již co lékař. I zde přicházejí na jevo hříchy dobrodince Millera, svedl zde dívku, jež následkem toho zemřela. V třetím aktě Nastasja stěžuje si, že jest jí „chladno v duši" a počíná si se zimničným rozechvěním. Sofie přesvědčivši se, že nemůže milovat husarského důstojníka, rozhodla se odmítnouti ho a odjeti ku vzdálené příbuzné, aby ničím nezadala lásce, kterouž pociťuje k „hrubci" Pavlenkovi. Dějství efektně končí slovem: „Nikdy"! kterýmž, třikráte je různým tonem opětujíc, odbývá Sofie kn. Chorvata, dávajíc takto výraz jak pevné odhodlanosti tak nevýslovnému vnitřnímu bolu. Čtvrté dějství sestává z dvou oddílů, z nichžto první vyplněn jest obšírnými výklady mezi Sofií a Nastasjí, kteráž nucena jest odřeknouti Pavlenkovi. V Sofii vzpříčí se všechen cit proti jejímu otci. „Jak hanebné! Jak úžasné"! Slovy těmi projevuje své mravní rozhorčení nad počínáním svého otce. Výjev končí tím, že Nastasja prosí Sofii, aby došla k Pavlenkovi, jenž chystal se daleko odejet a vyjevila mu pravou příčinu odmítnutí, jež mu zavdávalo podnět k odjezdu. V druhém oddílu plní Sofie dané jí poselství a přichází při tom k poznání, že Pavlenko miluje ji a nikoliv Nastasji. Při šťastném tomto po-

znání vstoupí na nejvýš rozechvěna Nastasja, jež milostné jich objasnění vyslechla za dveřmi. Drama končí příchodem dobrodince Millera, jenž dověděv se vše prolévá slzy nad tím, že zavrhuje ho i vlastní dcera i dívka, kteráž takový má odpor proti němu, že hrozí se i manželství s ním, kterým chce napravit své dřívější počínání. Sofie na konec zvoláním „On pláče"! zmirňuje příkrost rozřešení dramatického a okazuje na možnost mravní nápravy starého hříšníka, jemuž krátce před tím posmívala se bývalá jeho láska, panská jeho zesnulé ženy, předpovídajíc mu, že z lásky jeho k Nastasji nebude ničeho. Motivem dramatu jest probuzení a vývin lásky jak v drsném, světských hladkostí neznajícím mladém muži tak v dívce, obklíčené bohatstvím avšak spolu pustotou a mravně kleslou společností, do kteréž osudem byla postavena.

Karnějeva „Serdečnaja kapitelj" jest jednoaktová veselohra, jež provozována byla s dobrým úspěchem. Doktor Čisťakov chtěje přimět nerozhodného mladíka, aby se ucházel o mladistvou vdovu, napíše jí na oko a s jejím souhlasem zamilované psaníčko, čímž přiměje k prohlášení jak jinocha tak i neteř vdovinu, Ljolji, o kterouž doktor bez úspěchu dosud se byl ucházel. Jest to veselohra nejlehčího rázu.

J. J. T.

Moskevský konkurs na návrh pomníku caru Alexandru II., jenž právě byl prohlášen, jest v mnohých věcech velmi zajímavý. Obsahuje tato ustanovení: Pomník státi má v Moskvě na paradním náměstí na Kremlu proti malému paláci Nikolajskému. Ráz, tvar a rozměry pomníku ponechávají se zcela krasochuti navrhovatelů a jen tolik jest podmíněno, aby pomník znázorňoval opravdovou postavu, velké činy a události vlády cara Alexandra II. Hmoty, jichž dlužno k pomníku užiti, jsou: žula, porfyr, mramor a bronz. Navrhovatel podati má i návrh dekorativního obroubení místa a části kremljského pahorku před pomníkem. Návrhy mohou být podány buď v nákresech neb modelech. Skulpturní modely mají být aspoň $1^1/_2$ aršínu vysoké; jsou-li v nákresech, mají obsahovati pohledy s čtyř stran s figurami velikosti aspoň 6 veršků. Architektonický návrh musí sestávati: z plánu, vedlejší a zadní façady velikosti 1 palce na 1 sáh, z hlavní façady a průřezu velikosti 1 : 42, perspektivního pohledu na pomník s okolím a z vysvětlivek s údaji o potřebných ku provedení hmotách a krychelném jich obsahu. Veškeré jednotlivosti, jež výslovně nejsou vytknuty, ponechávají se uměleckému důmyslu jednotlivců. Návrhy podány býti mohou jak od ruských, tak slovanských a jiných umělců. Lhůta k podání (v domě gener. guvernéra v Moskvě) jest do 30. srpna (11. září) 1882 do 12 hod. polední. Ze zaslaných návrhů, jichž provedení nemá přesahovati obnos 1,000.000 rublů, vybrány budou od posuzovatelské komise čtyři nejlepší, za něž vyplaceny budou náhrady 6000, 4000, 3000 a 2000 rublů. Nákresy a p. mají být podány v mappách a nikoliv ve svitcích; každý model, nákres a p. má obsahovati heslo podatelovo, kterýž v zapečetěné obálce s týmž heslem udá své jméno a p. Všechny zaslané návrhy do téhodne veřejně se vystaví.

Posuzovatelé, kteří přímo ani nepřímo nesmějí se účastniti konkursu neb prací konkursních, podají svá dobrozdání písemně. Posuzovatelskou komisi tvoří tyto osobnosti: profesoři stavitelství A. J. Rjezanov,

R. H. Gedicke, S. V. Dmitrijev, akademikové K. M. Bykovskij, profesoři malby J. S. Sorokin a M. P. Botkin, akademik P. Čistjakov, sochař M. V. Chorlamov, Dmitrovský arcibiskup Ambrosij, inženýr A. A. Semenov, dále měšťanosta, moskevský předseda zemského úřadu a maršálek šlechty moskevské. Generalní plán, podrobné plány a fotografie místa, kde pomník má být zbudován, zašlou akademie umění v Petrohradě, výbor pro zbudování pomníku v Moskvě a ruské vyslanectvo ve Vídni —

Rozmanitosti.

Lidé kamenné doby na jezeru Ladožském.

Nálezy v posledních letech při kopání průplavů a zakládání silnic kolem Petrohradu dokázáno, že ruský sever byl obydlen již v dávném pravěku, v době, o níž podávají nám zprávu jediné památky v hloubi země uchované. K nejzajímavějším v tom směru nálezům patří od prof. dr. Inostranceva na Ladožském jezeru objevené ostatky snad celé osady z doby, kdy neznámo bylo ještě užívání kovu.

Již při stavbě nového r. 1866 otevřeného průplavu Ladožského nalezeny byly mnohé předměty, jež pocházely patrně z doby kamenné. Avšak nálezy toho druhu nebudily tehda ještě zvláštní pozornost a zmizely také beze stopy. Prof. Inostrancev soudí, že rozebrány byly od prostého lidu, jenž kamenné ony zbraně a nástroje zove hromoklíny a v pověře, že spadly s nebe, přičítá jim zvláštní divotvornou moc. Dosud mívají rolníci ruští za obrazy svatých uschovány staré zbytky z doby kamenné. Na jaře 1878 odebral se prof. Inostrancev provázen od několika studujících na počátku prací na průplavu Sjaském k místu mezi terasou nazvanou vrchy Carského Sela a Ladožským jezerem, kde kamenné zbraně byly nacházeny. Podporován horlivě od inženýrů stavbu onu řídících dodělal se tu skvělých výsledků. Objeveny tu průběhem prací zbytky lidských kostí 18 jednotlivců, na 250 nástrojů rozličného druhu, z nichžto bylo zhotoveno z kosti 175 a ostatní z kamene, na 1750 kostí rozličných zvířat, množství střepin hliněných nádob, břidlových desek a celá zadní část člunu z vyhloubeného kmene dubového. Zbraně a nástroje kamenné mají ponejvíce tvary známé z podobných nálezů v severním Rusku, Finsku a Baltických krajích. Jsou mezi nimi klíny. dláta dvojího spůsobu a různých tvarů, širočiny, nástroje oškrabovací a p. Všechny kamenné nástroje, vyjma nepatrnou část oškrabovadel, jsou, jak prof. Inostrancev sděluje, velmi pečlivě broušeny a spracovány. Avšak jediný jen ze všech předmětů, jímž nepochybně broušeny koštěné nástroje, jest provrtán. Otvor ten sloužil nepochybně k zavěšování nástroje. K broušení kamenných a koštěných nástrojů užíval předhistorický člověk pískovce, jenž as pět verst od břehu se naleză. Mnohé z kamenných nástrojů poukazují na rozličné doby zhotovení, shodující se celkem s tím, co Nilson pověděl v známém svém díle o praobyvatelích skandinavského severu.

„Věstník Jevropy" podává o nálezu tom v článku p. Inostranceva tyto podrobnosti:

Velmi rozmanité jsou výrobky z kosti a rohu. Rozeznány tu spony, šídla, hroty, šípy, různé nožíky a jiné věci. Velmi rozšířený a zvláštní koštěný nástroj hotoven byl z dutých kostí, jehož účel nelze s určitostí zjistit. Dle proražené na jedné straně dírky dalo by se souditi, že praobyvatelé oni nosívali jej s sebou a používali ho k olupování kůry se stromů, a k vytahování kořenů ze země. Z nalezené proříznuté kosti sobí vysvítá, že kosti prořezávány byly oné doby kýlovými nástroji pomocí hrubého křemelového písku, jenž v kosti té jest vtlačen.

Na Ladožském jezeru nalezené nástroje a zbraně jsou i tím zajímavy, poněvadž svědčí o stejném stupni a spůsobu vývoje prostorně daleko od sebe vzdálených praobyvatelů Evropy. Hroty a spony na ruském severu nalezené podobají se na vlas toho druhu předmětům nalezeným ve Francii a Skandinavsku. Některé z nástrojů těch, jako harpuny k lovu tuleňů, jsou podnes užívány od Eskimů. Též nalezen tu provrtaný zub kančí a broušený zub medvědí.

Z hliněných nádob nalezeny jen střepiny, jež pocházejí z nádob, jež pouze rukou byly hotoveny. Některé z nich byly as značných rozměrů. Ozdoby provedeny jsou na všech jen po skrovnu. Co do látky jsou trojího druhu: 1. z čistého jílu, 2. z jílu s příměsky třené neb tlučené žuly a 3. z jílu s příměsky rozdrobené škeble Unio, jež dosud na Ladožském jezeru dosti zhusta se nalezá. Jak se zdá, byly z této látky zhotovené nádoby nejrozšířenější. Ozdoby nalezeny byly jen na nádobách s příměsky žulovými, jež byly i tlustší. Nádoby s příměsky řečené škeble jsou tenčí druhých.

Co do kostí zvířecích pochází jich na 325 od ssavců, as 30 od ptáků a přes tisíc ostatních z ryb. Kosti ssavců náležejí těmto druhům: tuleňům, sobům, psům, sobolům, tchořům, divokým kancům, medvědům, vyhynulému druhu vola bos primigenius zvaného, bobrům, vlkům, bílým zajícům, vydrám, liškám, kunám. Z ptactva zastoupeno jest jen šest druhů v nalezených zbytcích: kachny, tetřevi, orlové (aquila nobilis), potápky, ledňáčci a bouřliváci. Z ryb zjištěno sedm dosud rozšířených druhů. Ze zbytků škeblí jen tři druhy, hlavně tak zvaná Unio. Rostlinstvo kamenné doby na Ladožském jezeře označovalo se těmito druhy: dubem, osykou, břízou, olší, vrbou, jedlí, smrkem, druhy comarum palustre, scirpus radicans a j.

P. Inostrancev snaží se na základě nálezů těch a ostatních vědeckých vymožeností všeobecnými črtami vylíčiti člověka kamenné doby na Ladožském jezeře. Zbytky zvířeny a předhistorického rostlinstva zdají se mu poukazovat, že nesídlel tam národ kočovný ale usedlý. Jaká byla sídla ta, zda bydleli praobyvatelé ti v dřevěných domech neb podzemních děrách a slujích, ostává záhadno. Praobyvatelé ti náleželi k dolichokefalům a byli spíše menšího než středního vzrůstu. Brachykefalický typ tvořil mezi nimi zvláštní odrůdu. Většina nalezených kostí pochází od mužů jak dospělých tak dítek. Dle náhledu ruského anthropologa p. Bogdanova možno mezi nimi rozeznat několik zvláštních typů. Celkem nebyla pěkná ani podoba obyvatelů těch ani obličej. Malá dlouhá hlava jeví nepatrný vývin zpět sploštěného čela, vystouplé oboční kosti, vynikající týl, dlouhý nos a vyčnívající čelisti, z nichž zejmena spodní jest

velmi silná, kteráž účinkovala jak paka, jížto co do úst přišlo nemohlo odolat. Zuby jsou většinou velmi opotřebované a skoro až k dásni ubroušené, což svědčí, že lidé té doby rozkusovali předměty značné tvrdosti. Ženštiny pravěku onoho lišily se málo od mužů; byly ještě menší, s hlavou též menší a ještě více do zadu sploštělým čelem. Oboční kosti byly rovněž tak vystouplé jako u mužů, čelisti stejně vyvinuté a zuby stejně otřené.

Jelikož dosud nebylo nikde nalezeno ani stopy tkanin, dlužno dle podoby s jinými divokými kmeny předpokládati, že za oděv sloužily lidem těm kože zvířecí. Dle množství nalezených sobolích a tchořích ostatků soudí p. Inostrancev, že právě kožešin těchto zvířat užíváno za látky oděvné. Snad odívaly se v ně zejména ženy a děti, kdežto mužové užívali koží medvědích, volských a j. zvířat, jež s nebezpečím života lovili.

Praobyvatelé na jezeře Ladožském byli obklíčeni s jedné strany hustým pralesem a s druhé velkou hladinou vodní. Možno-li soudit z poměrů nalezených zbytků zvířeny na zálibu jich k tomu neb onomu živlu, byla by to rozhodně voda. Také lze s velkou pravděpodobností předpokládat, že praobyvatelé ti na březích jezerních nacházeli nevyčerpatelné a snadno přístupné zdroje k denní výživě. V nevelkém z vyhloubeného dubového kmene zřízeném člunu odvažovali se praobyvatelé nejen na jezera ale i na moře, odkudž vraceli se s hojnou kořistí, avšak kde též stihla je snadno smrt! Prozkumem nalezených rybích kostí zjištěno, že náležejí většinou druhům hluboko pod hladinou se zdržujícím. Lov jich jest dosud záhadný, any nebyly objeveny dosud žádné udice. Jak opálené rybí kosti nasvědčují, znali praobyvatelé ti zacházet již ohněm a připravovali si na něm ryby za pokrmy.

Do jaké doby spadají lidé kamenného věku na Ladožském jezeře? P. Inostrancev klade dobu tu mezi dobu lidí kůlových staveb a tak zvaných kuchyňských hromad v Dánsku, soudí však, že bližší jest této, ačkoliv nikde v severním Rusku nebyly nalezeny předměty z pazourkového kamene. Pozoruhodné jest též, že nalezeny tu byly pouze kosti psa, tak že pes byl asi jediné domácí zvíře těchto praobyvatelů, což jest důkazem velkého stáří doby té! *J. J. T.*

Opravy.

V předešlém sešitě státi mělo v článku „Nils Adolf Erik Nordenskiöld“
na str. 177. řád. 11. zdola: „S*u*omi“ místo „S*n*omi“
„ „ 180. „ 15. shora: „[illegible]il *odboj* m. „větřil“
„ „ 182. „ 4. shora: „[illegible]ellovy“ m. „*F*orellovy“.

Jízda na ples.

Od

Ferd. Schulze.

I.

Čtyrhranné, zamaštěné okénko v nízkých, někdy snad bílých, ale nyní už dávno sežloutlých dveřích mezi kuchyní a pánovým denním pokojem zřídka kdy sloužilo svému určení tak pilně jako dnes ráno.

Nebyl-li pan Šimon Kostecký z Chvalína a na Chvalíně právě churav, což vzhledem k pokročilému věku jeho byla jen velice neobyčejná příhoda, neopozdil se ani minutou v určitý čas, v letě o sedmé, v zimě o hodině osmé všecek v pořádku překročit práh své ložnice, aby v sousedním, prostranném pokoji denním zasedl k starožitnému dubovému stolku, na němž paní Rozalie už byla prostřela běloskvoucí ubrousek, postavila otevřenou skleněnou cukerničku s vyrytým obrázkem poutnického kostela staroboleslavského a na vyleštěném pakfonovém tácku položila čerstvé a hebounké domácí pečivo, čekajíc toliko za dvéřovým okénkem v kuchyni, může-li svému veliteli přinésti kávu, už připravenou k jeho požitku.

Ale dnes se na Chvalíně něco přihodilo, co paní Rozalii velice znepokojuje. Kdyby za svého šestadvacítiletého hospodaření na zdejším zámku jen jedinkrát byla vstoupila do pánovy ložnice za jeho přítomnosti, nejsouc tam zavolána, dnes by tam vešla po druhé, aby se přesvědčila, proč pan Šimon nezachovává svůj denní pořádek. Než tak; člověk nemůže nikdy býti dosti opatrný, poněvadž neví, jak snadno si může zkaziti štěstí . . .

Pán nejde, nejde. Třeba čekati, až přijde . . .

V starých kyvadlových hodinách, na jichžto opryskaném, začouděném orloji jediná zlomená rafije už bůh ví jak dlouho měří bludnou dráhu mezi sporými zbytky někdejších číslic, náhle hrklo.

Přisleplý Fylax pod stolním trnožem nevrle zavrčel ze sna, pohodil hlavou a mlasknul, jakoby opovážlivého rušitele svého příjemného spánku ranního chtél stihnouti obvyklou pokutou. Domnívalť se, že opět nějaká dobře vypasená moucha zlomyslně mu závidí a ruší poklid, jenž v bezdětné tiché domácnosti, když venku mrzne a se chumelí, s kuchyňským teplem oblažuje nudnou jednotvárnou samotu jeho pokročilého věku; a neměl tak čilý interes pro rozdělení a průběh denního času, aby si byl všimnul daného znamení, že za pět minut už bude devět hodin.

Snad právě snil, kdyby těch much v kuchyni nebylo, že živobytí na Chvalíně ze všech možných variac ještě by bylo nejsnesitelnější, a probuzen chtěl vykonati sladkou pomstu za zády paní Rozalie, s kterou jen k vůli těm několika zimním mouchám žije v stálém, mnohaletém napjatí a nepřátelství. Ona sice v letě a na podzim několikrát za den vyhání tu dotěrnou neřest okny a dveřmi do zahrady a na dvůr; neboť což pak jest do much letních? Tyť nejsou na světě k ničemu, leda aby padaly do polévky a do omáčky. Ale které z nich přes všechno pronásledování se dožijí prvních mrazův a prvního sněhu, jsou bytosti vyvolené, určené k tomu, aby člověku přinesly štěstí. A kde jest kdo na světě, aby už byl přestal štěstí očekávati? Ani osmapadesátiletá hospodyně u šestašedesátiletého starého mládence nikdy nepřipustí, že už přešlo kolem ní. Pěstujeť jeho věštce a strůjce s neunavnou trpělivostí, nedadouc se zviklati v přesvědčení, že jemňounké, neviditelné nitky jeho nejraději zavěšují se na háčky tak slabé, jako jsou muší nohy.

Že posud marně čeká na jeho zavítání, přičítá toliko nešetrnosti, kteréž poslové jeho doznávají v nejbližším okolí jejím. Proto paní Rozalie bývá také na pana Šimona v zimě mnohem mrzutější, než v kteroukoliv jinou dobu roční.

A příčinou toho zachmuřenějšího poměru mezi komnatami a kuchyní ve Chvalínském zámku jest veliká plácačka z černé tlusté kůže, přišitá režným špagátem na dlouhé rákosce. Tento vražedný stroj má býti po celý rok v pánově denním pokoji přichystán na stole hned k snídaní mezi cukerničkou a táckem s čerstvým domácím pečivem.

V letě, když v tomto pokoji, hledícím na sever a zastíněném ještě až nad polovici svých čtyř nízkých oken vysokými korunami zahradního stromoví, byl lahodný chládek, a když pan Šimon, uznávaje nedotknutelnost pořádku v přírodě, některé ty dvoukřídlé tvory, které sem ze sousední kuchyně zabluzovaly, toliko šetrně od sebe odháněl, ale nikdy nezabíjel, plácačka nikdy nescházela na svém určitém stanovisku: však od všech svatých až do svatého Josefa paní Rozalie den co den zapomíná položiti ji tam a dává se pro ni pravidelně upomínati. Těšíť se, ovšem marně, každé ráno, že pan Šimon počne svůj den něčím lepším a užitečnějším, než zasazovati bolestné rány jejímu srdci, vadnoucímu v neukojených nadějích.

Zrovna do srdce ji to bodá, kdykoliv z pánova pokoje dotkne se jemného sluchu jejího onen zlověstný nenáviděný zvuk kožený, který ve své bezmyšlenkovitosti ani tušiti nemůže, jak záhubně zasahuje do tajemných běhův lidského blaha. Kdyby byla právě snad v nejodlehlejším koutě rozstrkaného zámeckého stavení, ten zvuk letí za ní, najde ji a způsobí nový vzdech.

A není ochrany proti těmto duchovním útrapám! Pán jest pán; může ve svém domě dělati co chce! Nezbývá, než malé opatření, aby ubylo příležitosti k nerozvážným činům jeho.

Paní Rozalie, jakmile časně ráno v pánovu denním pokoji nejkrásnějším tvrdým dřívím zatopí v kachlových kamnech, kamž se vejde čtvrt sáhu najednou, hned postaví cukerničku na stůl a otevře ji, aby ubozí chránĕnci její se přišli napásti, pokud ještě nehrozí žádné nebezpečí.

Pan Šimon ovšem i pro tuto nepořádnost co den se na ni horší; však ona všechno ráda snáší, jen když sobě může pomysliti, že odvrátila nebo zamezila svévolný zmar drahého života.

Mimo to paní Rozalie neví, jak by se panu Šimonovi pomstila, aby z toho nepošlo žádné zlo. Co by ještě jakž takž bylo možno, také den co den zkouší, ale posud nikdy neprovedla. V posledním okamžení vždy opustí ji odvaha.

Pan Šimon totiž nenávidí v svém životě nic tak s celou duší, jako kávový škraloup. Paní Rozalie den co den probouzí se a vstává s hrdinskou myšlenkou, že mu jej nechá a přinese k snídani. Ale sotva že zaslechne táhlé vrznutí v pokoji, strhne škraloup a pospíchá s bílým porcelánovým hrnečkem, jejž sobě pan Šimon zvláště oblíbil od pěti let, co si jej dal hustě sdrátovat tenkým žlutým drátem.

Dnes už potřetí smetla stříbrnou lžičkou scvrkle blánitý škraloup a po třetí hodila jej pod kamnovec do výklenku trojbarevným koťatům, vždy v domnění, že pan Šimon už přichází do svého pokoje; však třikráte se zmýlila.

Odcházejíc od čtyrhranného okénka při nejnovějším hrknutí hodin, jež spůsobilo malé nedorozumění v mysli Fylaxově, paní Rozalie svýma přimhouřenýma bledě zelenýma očima tázavě pohledla na pana Josefa, asi třicítiletého infanteristu, jenž v odřených modrých spodkách a nově nakřídovaném bílém kabátě s pivoňkovými výložky, zády opřen o teplou plotnu, seděl na nízké stoličce a zapoceným oknem se díval na chumelici, která už včera odpoledne počala a krajinu daleko široko krásným sněhem zasypala.

Pan Josef nemohl paní Rozalii dáti žádné vysvětlení; pokrčil rameny a jsa na vojně zvyklý ještě poněkud jiným nevysvětlitelným příhodám, pozdvihl veliké modré oči a pravil s přízvukem vědomé a uznané podřízenosti své:

„Což dělat? Načekal jsem se u Custozzy na snídaní něco déle a přece jsem se dočkal.“ A s lehounkým potutelným úsměvem dodal:

„Snad pan Kostecký byl dnes v noci někde na plesu, že ani nic nevíme, a teď vyspává!“

„Odpusť pánbůh hříchy!“ odvětila paní Rozalie. „Jest na takové světáctví teď už trochu sestárlý; ale tak před třicíti lety uměl se v kole točit až milo bylo se podívati. Jednou na obžinkách mě také provedl,“ pokračovala hlasem ztišeným, ale s přízvukem honosnosti a radostné upomínky. „Cítila jsem ve všech žilách, jak nám to sluší, a jak se na nás všechno dívá. Ale nepošlo z toho nic dobrého,“ skončila s povzdechem, spouštějíc svou posud statečnou postavu, oděnou v kacabajce černě a modře kostičkované, do hluboké lenošky, povlečené vyrudlým kartounem, vedle přístěnného kuchyňského stolu, pod řadou třpytně lesklých měděných forem na bábovky, nákypy, lívanečky a podobné výrobky kuchyňského umění, které v Chvalínském zámku velice se pěstovaly, poněvadž ani pan Šimon ani paní Rozalie už neměli žádných zubův.

Pan Josef patrně rozuměl posledním slovům jejím tak, jak na jeho místě nejspíše každý jiný by jim byl rozuměl, a obrátiv oči opět

k zasněženému oknu, nechtěl žádným dotazem dotknouti se domněle bolestného místa v minulosti její.

Jest tu na exekuci už déle než týden a za ten čas seznal jinde vždy celou domácnost až do nejtajnějších poměrův; zde pak zdá se mu, že by mohl býti sto let a nenahledne pod těžký příkrov, ležící nad minulým životem obou starých lidí, s nimiž se tu potkal za příčinou neobvyklou při takové zámožnosti. A tak příliš zvědav není, aby sám nějakou všetečnou otázkou nebo nevhodnou poznámkou sobě pokazil dobré živobytí. Ze zvláštní přízně svých představených tráví v Čechách už pátý rok více času na exekucích než v kasárnách; ale tak dobře jako zde neměl se posud nikde a také nikde jinde nebude se míti. Člověk zde skorem zapomíná, že jest vojákem. Jen kdyby to hodně dlouho trvalo. Aspoň on k tomu nepřičiní, zejmena bude se chránit, aby nevzbudil proti sobě nechuť nebo nevoli paní Rozalie, věda, že hospodyně u takových starých pánův všechno mohou a zmohou.

S druhé strany paní Rozalie měla při vší své prostotě tolik ženského, abychom řekli uvědomění, že ihned postřehla, kterak nejasně se vyjádřila a kterak pan Josef toliko ze zdvořilosti mlčí a jinam se dívá, ale při tom bůhví co sobě myslí. A ona zajisté až posud žila tak, že sobě nikdo na světě nic zlého o ní myslit nemůže. Kdyby jen třeba v nejposlednější chvilce svého života se přesvědčila, že uznal svůj omyl, kdo kdysi jí křivdil.

I nemeškala dáti svým slovům potřebný výklad, pokračujíc:

„Byla jsem tehdy už vdaná, ano měla jsem už i tříletého chlapce, když ze všech dělnic na zdejším dvoře mě zvolili, abych při obžínkách našemu novému pánu podala na talíři mezi kvítím snůpek, spjatý rozmarinou a ozdobený růžovými mašlemi. Za to jsem pak musila s ním první do kola. Ale můj muž . . .“

II.

V pánově pokoji zavrzly dvéře. Paní Rozalie, jako když do ní střelí, postavila dva hrnečky kávy na tácek a pospíchala napřed. Pan Josef, dlouhým seděním na nízké stoličce všecek skroucený, ještě cestou se narovnával a ubíral se za ní.

Pan Šimon, starec prostřední velikosti a nejobyčejnější tváře vlídného vzezření, od hlavy se sporými šedinami až po paty, jež hověly sobě v hebounkém beránku, oděn temnomodrým, na loktech a kolenou silně do bělava přecházejícím suknem starosvětského kroje, už odháněl pouhou rukou několik okřídlených dotěr z otevřené cukerničky, a zapomenuv dnes opakovati svou denní výčitku, že neví, proč některé ženské nemají ani nejmenší paměť, usedal do prostranné lenošky zády k nedalekým roztopeným kamnům, a jakoby šlo nejméně o prodej Chvalínského statku, pravil vážným hlasem k své hospodyni:

„Dej si hned zapřáhnout, pojedeš do města!“

Ale pan Šimon zajisté nechtěl své sídlo prodati. Vždyť to mohl učinit už několikráte za těch třicet let, co jest jeho vlastníkem. Nejposléze a tož s velikou výhodou ještě před čtyřmi měsíci na podzim. Tenkráte byla už i smlouva napsána a nescházel než podpis, jejž sobě

pan Šimon vymínil do zejtřka rána. Však ráno, když vstal a v záři vycházejícího slunce popatřil z rohového, parádního pokoje svého přes dvůr, na němž dva veliké stohy sena stály, topolovým stromořadím dolů ke zbarveným lesům, k rozlehlým už zase zpoly zoraným polím, nad nimiž ranním vánkem se zdvihaly běloskvoucí závoje babího léta, a k lukám, nad nimiž vystupovaly první podzimní páry: popošel ke stolu, na němž kupec včera večer byl položil k podpisu otevřenou smlouvu, vzal ji do rukou a roztrhl po celé délce, právě k paní Rozalii, která vstoupila s oznámením, že ten cizí pán si přišel pro ten papír:

„Ať on si nechá své peníze; já si nechám tohle!“ a při tom slavnostně, ano vítězně znova pohleděl oknem do krajiny.

Od té chvíle paní Rozalie neviděla jeho tvář v úpravě tak povznešené, jako dnes.

„Snad zase něco k úřadu?“ dovolila sobě podotknouti, ačkoliv věděla, že teprv minulý týden, když přivážela pana Josefa domů na exekuci, všechno tam spořádala.

„Ke kupci!“ odvětil pan Šimon, přijímaje od ní jednou rukou svůj porcelánový, žlutě drátovaný hrneček a druhou už podávaje hnědě polívaný se širokou žlutou obrubou panu Josefovi, jenž zasedl k témuž stolu při zdi.

„Vždyť máme doma ještě hojnost všeho,“ udiveně namítala paní Rozalie, zvyklá zásobiti se od všech svatých až do jara vším kupeckým zbožím, jehož spořádaná domácnost vyžaduje a opatřujíc se vždy teprv novým na velikonoce, aby do mazanců bylo všechno čerstvé.

Než pan Šimon, zkoušeje jemně vycvičeným citem palce a ukazováčku na levé ruce, jestli pečivo k snídani dosti hebké a kypré, pokračoval se vší důstojností, jakoby ani nebyl zaslechl námitky paní Rozalie:

„Pojedeš a koupíš čerstvý cukr, čerstvé mandle, čerstvé rozinky, čerstvou citronovou kůru, čerstvý květ, hřebíček a tak dále.“

„A co s tím počneme?“ tázala se paní Rozalie, už jen hoříc zvědavostí.

„Což nemáme masopust?“ už nevrle prohodil pan Šimon, seškrabuje zbytky škraloupové obruby, přischlé k nádobě.

„Ten jest každý rok,“ vece hospodyně, pokorně ustupujíc od stolu, „a milostpán si ho přece nikdy nevšímá.“

„Ty víš, čeho já si všímám a nevšímám!“ už patrně rozdurděn odvětil pan Šimon. „Za půl hodiny Vojtěch zapřáhne a ty pojedeš.“

„V tom nečase!“ už odcházejíc jen jako pro sebe ozvala se paní Rozalie.

„Vezmi si všechny mé kožichy do kočáru!“ zvolal za ní pan Šimon, a obraceje se k vojákovi, přikazoval:

„Ty zatím budeš dnes vařit! Vždyť musíš z té vojny také něco umět. Co bysi nevěděl, smluv se s ní, než odjede.“

Voják se omlouval, že skutečně neumí nic jiného uvařiti, než co stráví vojenský žaludek, jemuž černý tvrdý knedlík po půldenní exercírce nebo celodenním pochodu chutná jako dort; ale pan Šimon se zasmál a pravil:

„Tedy zkusím býti také jednou vojákem. Při jídle mi budeš vypravovat o vojenské kuchyni, ještě o ní skoro nic nevím . . .“

Exekvent odešel po snídani dělati panského kuchaře. Pan Šimon obešel všechna okna, každým se díval chvíli, jak se usazuje sníh na haluzích zahradního stromoví, jak na návsi mládež v huňatých čepicích, ale na mnoze bosa se klouže na zamrzlé kaluži a jak nejbližší krajina mizí v husté chumelenici.

V pokoji jest teploučko jako v lázni; zimní krajina vypadá odtud tím krásněji. Dne přibývá jen stěží, slunce zahalují neproniknutelné mraky sněhové, jen mdlá, poněkud bělejší skvrna na obloze naznačuje jeho místo. Pod nízkým stropem ani se nevyjasňuje, v prázdných koutech vládne posud šero. Pan Šimon obchází je už po několikráte, tak zabrán v sebe sama, že ani sobě nevšímá, kterak hejl v kleci, podobající se poustevně, svým melancholickým tikotem, a veverka prudším zavířením svého drátového kola, kdykoliv se jim blíží, upomínají jej o svou obvyklou výslužku ze snídaně.

Po chvíli přinesl ze své ložnice zbytky dvou tlustých voskových svíček, rozsvítil je a postavil na stůl uprostřed pokoje, každou s jedné strany objemné knihy, zcela vázané ve vepřové kůži a opatřené dvěma kovovými sponami. Přisedl a jal se převracovati listy svých zápisek.

„Daň od července až do října roku 1850. se neplatila,“ . . . četl zvučným hlasem a po krátkém pomlčení pravil:

„Zrovna tak, jako léta před tím a přece exekuce přišla tenkráte o celý měsíc později. Jindy už tu bývala na štědrý večer; tenkráte nám Ježíšek, chystaný pro vojáčka, zbyl až na masopust. Jaké to strašné nepořádky v našem úřadování! Rád bych věděl, co tolik lidí v těch kancelářích dělá, když nedovedou ani v čas poslati vojáka na exekuci? Když ho nemám v zimě, v letě ho nepotřebuju. Příště musím přestat s placením daní už na jaře, když chci, abych po Mikuláši dostal exekuci.“

Pan Šimon Kostecký měl s úřady opravdový kříž. Nemine ani týden, aby ten onen z jeho členův neposlal do Chvalína ceduličku s kratičkým obsahem: prosím, račte mi dát dopravit sáh měkkého nebo tvrdého dříví; nebo jindy: zejtra dávám hostinu, snad se mohu spolehnouti, že mi ráčíte pomoci srnčí kýtou, párem bažantův a několika páry koroptví; nebo opět: s politováním oznamuji, že nemohu osobně se dostaviti k lovu, jenž u vás zejtra odbývati se bude; však prosím, abyste mi laskavě poslal můj díl, nějakého pěkného candáta, třebas i nějakou štiku, kapry si u vás nechám až ke štědrému večeru, ale prosím dejte je do sádek, aby ztratily bahnitou chuť po rybníku, jinak bych měl zkažené svátky; nebo: zajíci, co jste nám včera poslal, byli spařeni, očekávám v nejbližších dnech náhradu za nepříjemnost, kterou jsem s nimi měl, pozvav si na oběd několik svých nejlepších přátel; atd. atd. „Ale aby sami člověku udělali k vůli takovou maličkost, která je nic nestojí, než škrtnutí pérem v pravý čas, to to, nechají mě tu celou zimu o samotě a pošlou mi exekuci až po vánocích, když už počínají zase delší dni. Právě naopak, než jak dle posavadního pořádku samo sebou se rozumí. To tam jistě zas přišel nějaký nováček, který do zdejší krajiny pranic se nehodí a který tu bude dělat jen zmatek nad zmatek, až jej budou musit přestěhovat zas jinam. Mám já teprv

k takovému nešikovi vzkázat dlouhý výklad, k čemu je na světě exekuce a kdy mně ji má poslati! Hlupák! V letě jí nepotřebuji; ale v zimě!"

Pan Šimon totiž už dávno nepěstuje žádné spojení s ostatním světem; žije na svém, v odlehlé samotě se nacházejícím zámku — tak totiž se říkalo v Chvalíně největší chalupě o jednom poschodí a se šindelovou střechou — jako nějaký poustevník. Bude tomu brzy dvacet let, co se odtud nehnul dále než na hranice svého statku. Ale proto přece má stále toužebnost, dověděti se, co ve světě se děje. Novin nečetl nikdy a do smrti nechce čísti. Bůh ví, kdo prý to píše a může-li se mu věřit. On musí tváři tvář viděti osobnost, která mu něco nového sděluje. A tu po dlouhém přemýšlení, jakby sobě takovou soustavu novinářskou zřídil a zabezpečil, po několikaletých nudně trávených večerech zimních, dospěl k myšlence, jako všechny světodějné a osvobozovací pravdy, tak prostičké a blízké, že se mohla zroditi v každé dětské hlavě, a zároveň tak velikolepé, že není lze upříti jí největší obdiv. „Nebudu platiti daně! Dostanu na exekuci vojáčka, toho si u sebe nechám pokud budu chtít, či vlastně pokud on bude co vědět, aby mi vypravoval!"

Tuto znamenitou myšlenku pan Šimon pěstuje už déle než deset let a jest s výsledky jejími spokojen až na nejnovější.

Pokud bylo možno, vycházeti sobě do zahrady. na pole a do lesa, pan Šimon ještě jakž takž trávil svůj den, a jakmile se smrklo, unaven, ani nemohl dočkati se lůžka. Ale když nadešly bouřlivé větry, deště, mlhy, plískanice a mrazy, přestal scházeti i na dvůr. Jediná pak osoba, kterou mimo paní Rozalii vídal, byl správec, který ráno přinášel noviny z hospodářství a přijímal na ten den rozkazy pánovy, ale vlastně dělal celý čas, jen co sám chtěl.

Tak kolem všech svatých přestalo panu Šimonovi chutnati; paní Rozalie musila už den co den slyšeti, že neumí nic dobře připraviti k jídlu. Také mu ubývalo spaní; stěžoval si, že mívá nyní každou noc špatně ustlanou postel. Se svými denními poznámkami v tlusté knize byl za pět minut hotov a naříkal, že večery nemají žádného konce.

Poseděl nějakou chvilku sám a sám vůči dvěma voskovým svícím — jiné světlo nenáviděl — přemýšlel, vymlátilo-li se dnes právě tolik mandel jako včera, dobře-li kočí Vojtěch dojel do lesa pro dříví, stačí-li plný senník a ještě dva stohy koním až do nové píce, kam asi se podělo ze sýpky tolik lonského obilí, když se ho jen tak málo prodalo? Když v ničem nemohl dospěti k žádné určitosti a jistotě, zavolal z kuchyně paní Rozalii, aby si přenesla svůj kolovrátek k němu do pokoje.

Radil se s ní, jaká by měla býti zejtra polívka, co k masu a co potom? Najmenovala mu vždy několikerý druh příprav z mouky, zeleniny, rýže, brambor; dvojí troje čerstvé nebo naložené maso, jež měla ve špižírně; drobnou i vysokou zvěřinu, která tu bude na zavolání; tučnou drůbež, která se ani nehýbá od mlatu. Uměla dělati chutná jídelka z vajec, cukru a rozličných zavařenin, letního i zimního ovoce. Pan Šimon den jak den si dal sestavovati celý tento dlouhý seznam, den jak den probíral číslo po čísle s největší zevrubností, chválil, hanil dle okamžité nálady rozmanitou chuť, na konec měl i pohromadě, co

by zejtra se mělo připravit k obědu; však pravidelně podotknul, aby paní Rozalie přece počkala, až jak bude ráno.

Touto poradou zase ušla aspoň hodina; ale spaní ještě nechtělo se přihlásiti. Když pan Šimon umlkl a před sebe se zadíval, paní Rozalie jala se příst. Kolovrátek se rozvrčel; on po chvíli se k němu obrátil a zhola nic nemysle, poslouchal jeho jednotvárnou hudbu. V dlouhých mezerách prohodil krátkou otázku: dobře-li na závoru zavřela dvéře na dvůr, dostal-li Fylax něco k večeři, bude-li zejtra zas tak ošklivé počasí jako dnes, má-li v ložnici zatopeno, atd.

Paní Rozalie už jen kývla nebo zavrtěla hlavou, nebo pokrčila rameny, vědouc, že po těchto otázkách pan Šimon už brzy složí sepjaté ruce na život, za chvíli spustí hlavu níže na prsa, počne hlasitěji dýchat až pomalu přimkne oči, jakoby zdříml. Ale nejslabší nezvyklý ruch, šoupnutí nohou a vytrhne se, aby opět hledal cestičku k spánku. Proto paní Rozalie i přestane příst, ačkoliv vrčení kolovrátku náleží k pravidelným přípravám jeho dřímoty a doprovodí jej na lůžko, u něhož pak na tichých modlitbách vyčká tak dlouho, až silný zdravý chrapot zvěstuje, že denní úkol pana Šimona Kosteckého se naplnil.

Ráno při snídaní nářek na špatnou dlouhou noc, mrzutý rozkaz paní Rozalii, aby k obědu vařila co sama chce, někdy vyhubování správce, proč dnes ozývá se na mlatě o jeden cep méně než včera, nebo důtklivé napomenutí, aby za tolik obilí přece přinášel více peněz, pak rozskřípaným pérem, jež stále vězí v husté, na povrchu zelené inkoustové kaši, udělá se tlustá čára na dnešním datum v kalendáři a počítá se, kolik dní ještě schází do Mikuláše.

Toť jest nejpozdější lhůta, do které musí dostaviti se k Chvalínskému pánu exekuce pro nezaplacenou daň. Poslední týden v listopadu už zavládne zámkem napjaté očekávání, kdy konečně „vojáček“ přijde.

Pan Šimon stále obcházeje okna, kudy se vidí daleko na silnici k městu, přes tu chvíli volá paní Rozalii z kuchyně, aby se podívala, co tam se blýští, není-li to vojenská puška nebo čáka. Už se musí co den více vařiti, aby očekávaný host patřičně se uctil.

Pak zase pan Šimon sám se objevuje v kuchyni, aby s paní Rozalií probral příjemné i nepříjemné vlastnosti všech vojáčkův, kteří už se tu vystřídali za tolik let, a hádá, jaký asi bude letošní. Chutě k jídlu už opět přibývá, spaní se lepší, třeba ještě tak mnohý den nepřinesl nic než zklamání. Ale lhůta k cíli jest přece zase kratší.

A když konečně zasvitne dávno vytoužený den, vojáček v celé své zbroji vstoupí do Chvalínského zámku a podá panu Šimonu Kosteckému cedulku berního úřadu, že se mu posýlá exekuce pro nezaplacení císařské královské daně od měsíce července tohoto roku, není v celém obvodu dotyčné berní správy šťastnějšího člověka nad majetníka statku Chvalínského.

Vojáčkovi vykáže se místo v komůrce pěkně zařízené na konci chodby, a oznámí se ihned, že tu nějaký čas zůstane, jen aby si udělal pohodlí. Stravu dostává u panského stolu, výbornou a hojnou, že žádný důstojník si jí nemůže opatřiti.

Nová porcelánka s obrazem nějaké bitvy a s dlouhým višňovým troubelem, k tomu pěkný kožený vak s hedbávnými třásněmi, naplněný

míchaninou tříkrálového a tureckého, byla pro vojáčka připravena na stole v komůrce, která dle svého už dlouholetého určení se nazývá exekutka. Zde ovšem málo se zdržuje; jen v noci a chvilku po obědě, když pan Šimon si zdřimne.

Všechen ostatní čas musí býti společníkem domácího pána a baviti jej. Musíť vypravovati o všem, co na světě viděl, slyšel, zažil, zkusil, kde všude byl, jak tam lidé žijí, jak se jim vede, atd. V tom ohledu pan Šimon Kostecký měl zvláštní štěstí. Vojenská posádka krajského města změnila se v té době, co on sobě tuto soustavu zábavy a novin zařídil, už po třetí, takže „vojáčkové“ k němu na exekuci vyslaní, vždy z jiných a jiných končin Čech k němu přicházeli a jiné a jiné vypravování mu přinášeli. Když pak vědomosti vojáčkovy se vyčerpaly a zábava vázla, pan Šimon posýlá správce zaplatiti daně a vojáček jde domů.

Na úřadě už dávno prohlédli tuto taktiku Chvalínského pána a snažili se, aby jaksi nevědomky co nejlépe jí vyhověli. Žádali vojenského velitele, aby mu posýlal lidi slušné a ve světě zkušené, nejraději už starší vojíny, kteří byli účastni nějaké válečné výpravy neb jinou osobní spůsobilostí k tomu účelu se hodili.

Když pak letos se blížil podzimek, opět bylo ohlášeno, že posádka vojenská se změní. Tím se stalo, že exekuční výprava do Chvalína se musila odročit. Ale za to dostal úřad k disposici muže, o němž jeho představení se vyjádřili, že k vyřízení takové úlohy jest jako stvořen.

Pan Šimon jest s panem Josefem také jak náleží spokojen; ale právě proto lituje, že ho nedostal o šest neděl dříve. Vánoce byly za tou příčinou na Chvalíně letos velmi smutny. V domácí pamětní knize jest tato nepravidelnost zaznamenána se zvláštním podotknutím, že úřadové za minulý rok už po druhé nepěkně se zachovali.

Pan Šimon ještě posud nemůže zapomenout, s jakým nevděkem potkala se jedna důležitá oprava, kterou právě minulého roku na svém statku provésti chtěl z pouhé lidumilnosti. Už dávno jej bolestně hnětlo, že při lovení Chvalínských rybníkův tolik lidí musí do studené, někdy už opravdu ledové vody. Nemohl se na to trápení ubohých rybářův nikdy dlouho dívati a pokaždé opustil lov, když dle tvrzení jiných přítomných věc právě byla v nejlepším: totiž když všecky ryby s klesající vodou se shromáždily kolem čepu. Jak se to zde skončilo, pan Šimon neviděl nikdy; ale představoval si to hrozné, když pak tolik skřehlých skrz na skrz promočených lidí viděl vraceti se domů. Každý měl sice plný pytel ryb na zádech, ale pan Šimon je litoval, že pro ně lezli. On sám nebyl milovník rybích jídel, bál se kůstek; dal loviti jen, aby bylo něco na rozdanou ve vsi a jak už víme, v městě mezi úředníky.

Z pouhé šetrnosti ke zdraví lidu dal minulého roku loviti všechny své rybníky za nejkrásnějšího počasí letního, koncem července. Teplounká voda se spustila, tučné ryby vynesly se na sousední louky. Byly jich pěkné hromady; pan Šimon měl z nich sám radost. Z okolních vesnic všude byli sezváni lidé, musili se seřaditi kolem rybích kupek, pan Šimon zatleskl rukama a všechno rázem vrhlo se na společnou kořisť; každý odcházel s hojným obdarováním.

Ale za týden přijela lékařská a soudní komise do krajiny, poněvadž po všech vesnicích propukala táž skorem morová nemoc, nébrž přiházela

se i četná úmrtí. A opět za týden oznámeno panu Šimonovi Kosteckému, že jest odsouzen k pokutě tolika a tolika zlatých, poněvadž se zjistilo, že zavdal podnět k tak hromadnému a povážlivému onemocnění veliké části zdejšího obyvatelstva.

Nechtěl míti další opletání a zaplatil. Ale už nedá nikdy lovit ani v zimě ani v letě; ať ryby se množí, jak samy chtějí.

III.

Už čtvrtý den paní Rozalie má tolik práce, co jí nepoznala po všechen čas svého hospodaření na Chvalíně. Pan Šimon jest nyní samý rozkaz, každý den přidává něco nového. Nejdříve ta cesta do města, kterou by paní Rozalie skoro byla odstonala, kdyby byla měla k tomu jen trochu pokdy. Ale tu hned nazejtří ráno musily počati přípravy k pečení koláčův, bábovek, k smažení koblih a k drobnému cukrářskému zboží. Ještě štěstí, že tu jest pan Josef. Bez něho paní Rozalie by se musila zbláznit. On tloukl cukr a koření, pařil a strouhal mandle, krájel citronovou kůru, třel mák a tvaroh, rozdělával povidla, splítal nová špikovadla, přebíral rozinky atd. Ve vojenské menáži ovšem nikdy nic podobného nedělal, ale dobrý voják umí a dovede všechno na světě.

Třetího dne paní Rozalie smažila koblihy, pekla koláče a všeliké jiné pamlsky z mouky a cukru, tím časem, co pan Josef připravoval zajíce, srnčí, bažanty, krocana a kapouna k pečení zejtřejšímu.

Pozdě na večer dne čtvrtého bylo konečně všechno usmaženo, upečeno a ve klenbě na dlouhých prknech složeno, aniž by paní Rozalie do té chvíle věděla, k čemu všechno její pachtění a unavení vlastně má býti dobré?

Pan Šimon přikázal, aby se z toho nic nejedlo, až pak bude se vším hotova, aby paní Rozalie mu přišla pověděti, že on se na to podívá.

Tvář celou rozpálenou vstoupila k pánovi do pokoje s oznámením, že všechno jest dokončeno a vyloženo. Pan Šimon poručil, aby paní Rozalie a pan Josef každý s rozžatou svíčkou šli napřed. Vážným krokem postupoval kuchyní za nimi a vida Fylaxa v koutě vyblizovati pekáče od tvarohu a omáček zvěřinových, mlaskl prostředními prsty o palce obou rukou, znamení, jemuž starý strážce domu ihned rozuměl, následuje ač nerad celou domácí společnost do sousední komory na důležitou komisi.

Pan Josef stanul se svíčkou na jednom konci výkladu, paní Rozalie na druhém. Na tváři páně Šimonově rozložilo se radostné uspokojení ano překvapení. Zrak jeho s potěšením utkvěl na hnědozlatých kurčičkách pečeň i pečiva, jichžto vůně se šířila po celém domě.

Pochválil paní Rozalii, že se velice vyznamenala. „Snad máme ve sklepě ještě nějaké víno,“ pokračoval, obcházeje výstavu jejího umění kol kolem, „ať Josef ještě dnes večer několik lahví sem přinese!“

Pan Šimon měl vždy něco bílého a červeného vína doma, kdyby přišla nějaká nemoc, jest prý to nejlepší lék. Jinak nepřišlo na Chvalíně víno za celý rok na stůl mimo dva dni: když byl svátek pana Šimona a paní Rozalie. Tu vypili společně po kalíšku.

Ale zejtra nic takového; proto paní Rozalie, ani sobě nevšímajíc opětované chvály, kterou pan Šimon jí vzdával, už byla jako na trní samou zvědavostí, co z toho všeho bude, kdo asi tolik pečení a pečiva má snísti? Dnes už si myslila, že pan Šimon to všechno pošle svému lesnímu, který pozejtří slaví svatbu své dcery; ale když lesní zde odpoledne byl, přinášeje koláče a opakuje své pozvání k rodinné slavnosti, dal mu pan Šimon sto zlatých, aby si ještě opatřil na hostinu, co by mu scházelo. A hosté nepřijeli na Chvalín, co paní Rozalie vůbec zde pamatuje. Co tedy s tolika jídlem a nyní také pitím?

„Pak přijďte oba ke mně do pokoje," vytrhl ji z přemýšlení pan Šimon, maje se k odchodu ze zásobárny, „já vám musím něco říci.."

Pan Josef přinesl čtyři lahve vína, celé opředené pavučinami a plísní, paní Rozalie vyháněla Fylaxa zpět do kuchyně a v nejbližším okamžení vešli oba plni dychtivého očekávání do pánova pokoje.

Pan Šimon seděl u postranního stolku, kde se snídalo a večeřelo; záře voskových svíček až k němu samému posunutých padala na starý obličej, mile se usmívající, i na scvrklé ruce, které si pohrávaly nějakým bělolesklým, velikými literami potištěným listem tuhého papíru.

„Zejtra ráno pojedu na ples!" oznamoval pan Kostecký svému služebnictvu.

Paní Rozalie vzkřikla udivením, že pan Josef v leknutí od ní odskočil, ačkoliv se nepohnul, ani když největší dělo vedle něho vybuchlo a kule mu přešely kolem hlavy. „Milostpán — pojede — na ples — — na ples — —?" užáslá hospodyně tázavě opětovala slova svého velitele.

„A co se tomu tak divíš?" s nejdokonalejším klidem vece pan Šimon. „Pojedu do města na ples. Tu mám zas pozvání. Letos tam pojedu, a všecko, co jsi napekla a nasmažila, pěkně mi složíš do kufru, vezmu to s sebou!"

Paní Rozalie musila se posaditi na blízkou stolici. Nohy pod ní klesaly. Ještě ani se nesebrala z prvního úžasu, když ji pojal nový. „To všechno milostpán dal chystat, aby to vzal s sebou na ples?" opakovala opět slova, která v ní vzbudila pohnutí tak mocné a hluboké.

„Nač jiného?" odvětil pan Šimon. „Přece nebudeš chtít, abych si zkazil žaludek tím, co se tam vaří? Jen se hned dej do toho, aby to přišlo pěkně do kufru. Ať se nic nepoláme a nepomačká!" —

„Což milostpán tam dá společnou tabuli?" hospodyně v svém velikém myšlenkovém zmatku ani nevěděla, nač dříve se ptáti.

„Žádnou společnou tabuli tam nedám," opakoval opět po ní pan Šimon. „Jen Josef pojede se mnou," obrátil se s pokyvem k vojáčkovi, jenž poslouchal s udivením ne menším než paní Rozalie.

„Já — s milostpánem — na ples?"

„Mluvím dnes snad tak, že nikdo z vás mi nemůže rozuměti?" už poněkud rozhorlen namítl pan Šimon. „Ještě jednou vám povídám, že pojedu do města na ples, protože mě tam zas pozvali, Josef pojede také, a co jste tyto dni v kuchyni strojili, vezmeme si s sebou."

„Ale já odtud nesmím," voják upomenul pana Kosteckého. „Jsem zde na exekuci. A zvlášť nemohu do města, kde jsou moji představení!"

„To jest všechno moje věc," upokojoval jej pan Šimon. „Ty jsi

na exekuci u mne, a když já pojedu do města, musíš jeti se mnou. abysi prováděl exekuci. Připrav se na ráno! A dojdeš ještě té chvíle dolů k Vojtěchovi, aby měl na ráno velký kočár v pořádku a koně dobře nakrmené."

„Hned ráno . . .?" jedním dechem setkali se voják i hospodyně ve své nové otázce. „Vždyť ples bude až večer!" připojila paní Rozalie.

„Hned ráno po snídaní pojedeme, a teď už víte všechno. Časněji si dnes lehneme, abychom zejtra byli brzy v pořádku. Odpoledne se vyjasnilo, na noc chystá se mráz a zejtra budeme míti krásný den..."

Bylo blízko k půlnoci. V kuchyni stál už veliký kožený kufr, plný jídel chutných a výborného vína. Paní Rozalie i pan Josef seděli na něm a rozmlouvali, co se to s panem Šimonem stalo a co z toho dále bude.

„Z toho nemůže pojíti nic zlého," končil pan Josef svou útěchu. „Pan Šimon Kostecký si vzpomněl na svá mladá leta a chce zkusit, mohl-li by ještě býti tak vesel, jak býval. To se mi na něm velice líbí."

„Vy vojáci jste bez toho samá lehkomyslnost a samé světáctví," namítla paní Rozalie hlasem stísněným. „Naposledy jste vy tím vším vinen, a pánovi by snad bez vás ani nic podobného nebylo přišlo na mysl," dodala vyčítavě a vstala . . .

Rafička na orloji kuchyňských hodin hledala dvanáctou, když v celém domě shasla všechna světla a zavládlo nejhlubší ticho.

Jen v kuchyni ještě dlouho bzučely veliké mouchy, pasouce se na drobtech, jež zůstaly na stole.

IV.

Kočí Vojtěch byl z mládí společník páně Šimonův. Chodil s ním ve Chvalíně do školy, vybíral s ním v zámecké zahradě na vysokých vrbách vrabce, hledal s ním v lese ježčí pelechy a veverčí hnízda, dělali spolu z bezu stříkačky, bouchačky, skřínky na pěnkavy, sedmihlásky a pěnice, vytrhovali zámeckým i cizím brunám z ohonův nejdelší žíně a splétali z nich jemné vlasy na rybaření, při čemž všechna ostatní mužská mládež chvalínská se závistí přisvědčovala, že nikdo na okolí neumí udělati tak lehkou a hezkou potápku jako Vojtěch; natírali spolu kolomazí dlouhé biče; spravovali sáňky, jež spustivše se po stráni vedle cihelny dolů k rybníku, opět rozbili o kmeny olšové atd.

Když potom mladý Kostecký po odbytých školách chvalínských dán byl na vyšší učení do města, Vojtěch nádeničil při dvoře, těše se na studentské prázdniny a svátky jako mladý pán, pro něhož vždy zase nějakou zábavu vymyslil a připravil, a divil se vždy jen tomu, proč učení v městě trvá déle než na vesnici a proč pan Šimon — jak sám počal říkati příštímu dědici chvalínského statku — už nejde domů, když bez toho prý nechce býti panem páterem.

Mladý pán z Chvalína byl by v té věci zajisté milerád vyhověl přání svého milého druha; ale jeho otec zakládal si na tom, že má syna študenta a s veškerým důrazem své otcovské autority přiměl jej k setrvání na dráze učenosti.

To se provedlo tím spůsobem, že Šimon měl stále na paměti také starostlivé napomínání matčino, aby přílišným seděním u knih neublížil svému zdraví.

Vytrvalá šetrnost k nejpřednějším tužbám obou rodičův osvědčila se skvělým skutkem, že Šimon studoval v městě plných dvanácte let, ačkoliv tam pro študenty bylo toliko šest škol.

Toto tajemství zaměstnávalo hloubavou mysl nebožtíka jeho otce po mnoho let a snad by v ní nebylo ani dospělo k svému rozřešení, kdyby důvtip mateřský nebyl přispíšil na pomoc. Pohlížejíc s oprávněnou hrdostí na červené hebounkým světlým vousem ověnčené tváře a na temně modré, do světa vesele zírající oči svého Šimonka, stará paní dokázala svému manželu, že dítě jejich naplnilo svou povinnost měrou vrchovatou a že outlé zdraví jejich jedináčka nesmí se dále vydávati v šanc útrapám školním. Umí prý už dávno více, než na Chvalíně kdy bude potřebovati. Při tom se vší rozhodností prohlásila, že na nějaké další studie do Prahy ho nepustí. Aby zůstal k vůli zotavení svému některý čas doma, pak aby si vyjel do světa trochu se vybouřit, a snad kdyby se mu někde nahodila nějaká spůsobná nevěsta.

Otec svolil. Šimon zůstal doma. Nikdo nebyl radší, než Vojtěch. Provozovali spolu všeliké veselé kousky o poutích, posvíceních, výročních trzích a obžínkách doma i na dalekém okolí.

Pamětníci posud ukazují sobě na podruhova syna, co prý on sobě kdysi směl dovoliti, to že by nikomu z nich nebylo prošlo. Při tom pak nikdo z nich nemohl ukázati na žádnou špatnost, kteréž by mladý pan Kostecký nebo jeho nerozlučný společník byli se dopustili.

Kdyby někdo z dávné závisti na krásně byl chtěl v něčem zlehčovati jejich minulost, nepochodil. Staré hospodyně ve Chvalíně i v sousedních vesnicích ujaly se jich s mladistvým zápalem, tvrdíce, že to byli dva nejpříjemnější mladí muži v celé krajině, a litujíce těch pěkných časův, že už tak dávno minuly.

Ještě prý poslední krásný zbytek jejich ale jen na krátko zasvitnul nad chvalínským zámkem, když pan Šimon ze svých dalekých cest se vrátil domů, aby s ovdovělou matkou svou hospodařil.

Tenkráte také Vojtěch stal se zámeckým kočím a posud rád vzpomíná na první léta svého povýšení.

Není jich mnoho, bůh ví, proč se tak zkrátily. Jakoby panu Šimonovi někdo byl udělal. Brzy po smrti své matky náhle tak se změnil, že jej nebylo poznati. Z bývalého veselého muže stal se mrzout a podivín, ze člověka velice družného samotář.

Ještě štěstí, že paní Rozalie se vrátila ze světa a šla k němu za hospodyni. Od toho dne jakoby se kolem něho bylo trochu vyjasnilo; ale s někdejším panem Šimonem nebylo přece ani nejmenší porovnání. Mohl ještě užívati světa, ano byl teprve v těch letech, v nichž většina mužův pouští se plným proudem pozemských radostí: ale on jakoby jej byl někdo začaroval, uzavřel se ve svém zámku, jako poustevník v lesní jeskyni. Sestárl v nudách a všichni kolem něho s ním: paní Rozalie, Vojtěch i koně.

Pro celý rok na každý den nébrž pro každou hodinu týž dávno ustálený, nezměněný pořádek; každý krok, každé dechnutí letos v tutouž chvíli jako loni, předloním, před desíti a dvacíti roky!

Proto Vojtěch před čtyřmi dny nechtěl ani vlastním uším věřiti, že má zapřáhnout a jeti s paní Rozalií do města. Ten den nejelo se z Chvalína už po třicet let nikam.

Ani koně nechtěli tomu rozuměti, že mají opustit svou teplou skrýši, vzíti na sebe chomouty a řemení a vydati se v té chumelenici bůh ví kam. Vojtěch musil každého z nich zvláště ve stohových chodbách vyhledat a za hřívu za sebou na dvůr vytáhnout, tak veliké bylo dnešní odchylení od obvyklého pořádku.

Při té příležitosti musíme pověděti, že pan Šimon byl na své koně zvláště laskav a dopřával jim neobmezenou svobodu. V stáji nikdy nebyli uvázáni, nýbrž ani stáj jejich se nezamykala, aby podle libosti své mohli proběhnouti se po dvoře. A zde měli svou píci stále v hojnosti připravenou. Dva stohy sena, každý pro jednoho kočárového koně, musily se udělati před stájem na dvoře. Když před pětadvacíti lety správec poprve dostal nařízení, aby takové stohy upravil, namítl, že na senníku ještě dosti jest místa, a že venku na dvoře sněhem a deštěm mnoho tak krásného sena se zkazí, jakož že i koně sami nemálo ho pošlapou, scuchají a zmaří. Ale pan Šimon vyvrátil jeho námitky, když v nejhlubším klidu odvětil: „Já to jíst nebudu. Je to jejich, ať si s tím dělají, co chtějí!“

Od té doby dělávají se na zámeckém dvoře ve Chvalíně dva senové stohy, a koně vybíhajíce na dvůr, kdykoliv se jim líbí, zajídají se do nich na některých místech zvláště hluboko, že až i jeskyně a chodby sobě v nich upravují, v nichž pak nejraději v letě i v zimě odpočívají.

Zde musil je Vojtěch i dnes ráno vyhledati a zbudit, aby opět mimo všechen starodávný pořádek je zapřáhl do velikého kočáru, do něhož Josef už snášel všechny peřiny a pokrývky s pánovy postele.

„Proč milostpán bere s sebou i podušky?“ tázala se paní Rozalie, ještě všecka pomatena, že dnes zaspala a že pan Šimon dnes byl ve svém denním pokoji, když ještě v něm nebylo vytopíno, a za šera, že si musil rozsvítit; snídaně také ještě nebyla hotova. „Vždyť snad by bylo těch kožichů dost, nanejvýše by se přibrala svrchnice kolem těla.“

„Kdybych mohl vzíti i postel s sebou, bylo by mně nejmilejší,“ odpověděl pan Šimon, už ve své parádě, v obleku z černého tlustého sukna, krátký život, dlouhé šosy. „Ale do cizích peřin nikdy si nelehnu. Měšťáci ani nevědí, jak pořádná peřina má vypadati. Jen všechno dobře seber,“ napomínal vojáka, vynášejícího už druhou náruč hebounkých a objemných peřin z jeho ložnice, „a pamatuj si, jak to všechno leželo, abysi mi v městě právě tak ustlal.“

„Milostpán tam přijede unaven,“ podotkla paní Rozalie, přinášejíc panu Šimonovi, když ještě nemohla snídani, aspoň plácačku, ačkoliv on dnes ještě se nesháněl po ní. „Trošku se prospat a prohřát po cestě, udělá milostpánovi velmi dobře.“

Pan Šimon nevrle odhodil osudný stroj na stůl a zabručel: „Kdo pak by spal ve dne?“ A za odcházející hospodyní prohodil: „Hloupá

osoba! Co si o mně myslí, jakobych už k ničemu na světě nebyl. Musím jim dát všem poznat, že ještě nejsem tak chatrný, za jakého mě pokládají."

Vstal od stolku, na němž mimo pečivo a otevřenou cukerničku ještě nic jiného nebylo, a popošel k hejlovi. Vyplašil jej ze sna.

Udělal několik kroků k veverce. Byl to už starý sameček jen s několika vřeteny rudých, černých a bělavých chlupův na skřiveném ohonu a se štětičkou jen na levém uchu. Ležel schoulen ve svém měkkém pelíšku. Zavrčel mrzutě, že někdo ruší jeho pořádek, přitiskl hlavu hloub do klubka a spal dále.

„Vidíme, vidíme," potřásl hlavou pan Šimon a trpce se usmál, „všechno podle mne se zařídilo, jakobych já zde už ani nebyl! Každému překážím, jen když se pohnu. Počkejte, počkejte, vrátím se do světa, budu užívat radostí jeho, ještě nejsem tak stár, abych musil žíti jako v žaláři nebo v poustevně. Vím, že jiní v mých letech jsou samé vyražení. Ale já to také změním. Kde která zábava, pojedu!"

Otočil se na podpatku, ale zavrávorav málem by byl upadl. Volné, flanelem vyšité, kožené boty s rozříznutými holínkami stiskly jej ve všech kloubech, zvláště pak na kuřích okách tak, že bez vlády sklesl na nejbližší sedadlo.

Však nedal na sobě znáti bolest a pravil k vojákovi, jenž se vrátil s oznámením, že kočár už jest ve všem prostoru svém peřinami tak nacpán, že milostpán sám sotva se tam vejde:

„Josefe! Nezapomeň na mé beránky. A měj je po ruce. Jak tam přijedeme, hned si je vezmu."

„To bude pěkný tanec v těch bačkorách!" dovolil sobě s nevinným úsměvem podotknouti voják, sbíraje páně Šimonovy bufy z výklenku kamnového, aby je odnesl také dolů do kočáru.

„Dej si pozor, holobrádku," zastavil jej pan Kostecký ve dveřích, „abych tě ještě s těmi bačkorami v kole nepřeskočil." A srdečný smích jako ozvěna zašlé mladosti, ohlušil bolest křehkého stáří . . .

„Nejvyšší čas, že jsem se odhodlal k nepohodlné jízdě!" pravil opět samoten k sobě samému.

Po snídani paní Rozalie, pan Josef a Vojtěch uvazovali těžký veliký kufr, obalený několika houněmi, na prostranné stupátko vzadu na kočár a přikryli jej ještě hojně senem.

„Ať to nezmrzne!" přikazoval pan Šimon, dívaje se k nim dolů oknem ze síně. „Raději ještě přidejte sena kolkolem."

Byl jen prostřední mráz, jak už bývá koncem masopustu, ale nějaká odmluva nebyla by nic prospěla. Navázali kolem kufru ještě tolik sena, že kočár měl za sebou tlustou zelenou zeď.

„A na mne nepamatuje z vás nikdo?" káravým hlasem zvolal pan Šimon, když mu přišli do pokoje ohlásit, že už všechno jest hotovo.

Paní Rozalie s panem Josefem pohlíželi na sebe tázavě; nikdo nevěděl, co pán tím míní.

Seděl už v objemném kožichu, na hlavě vydrovku s uchy spuštěnými, ruce v placatých jezevčích rukavicích o jednom prstu.

„Aby pečeně a koblihy nezmrzly, o to jsem se postaral," pokračoval pan Šimon vyčítavě, když viděl, že mu nerozumějí, „ale abych

já nezmrzl, na to z vás nikdo nemyslí. Josefe, vyber s Vojtěchem pod kůlnou ještě nějakou pořádnou borovici a přivažte ji za kočár. V městě nebudou míti kouska dobrého dříví, aby mně zatopili!“

Konečně i to se vyřídilo, ačkoliv Vojtěch, když voják mu i tento rozkaz přinesl, sprásknul rukama nad hlavou a zvolal:

„Teď už neschází, než aby pan Šimon vám oznámil, že se ožení. Také jsem si nikdy nemyslil, že někdy se ze mne stane, co nyní ze mne jest; ale že někdy ještě uvidím našeho starého takové bláznovství provozovati, ani ve snách jsem netušil. Pod tím popelem přece ještě doutná plamínek. Rozko, naposledy přece ještě ti budu říkati milostpaní,“ obrátil se k paní Rozalii, která se přišla podívati, nejsou-li peřiny nikde přiskřípnuty. „Pak budeme slaviti ples doma. Bez toho myslím, kdybysi jen měla úmrtní list svého ubohého Francka, že by to už dávno bylo. Ale to ti povídám, ať pak nepohrdneš Vojtěchem. Budeš musit do kola, a vzpomeneme si, jak to bylo před třicíti lety, tam na Dvorcích.“

„Kdybysi na stará kolena raději vzal růženec do ruky, než mluvit tak hříšné, bohaprázdné řeči,“ napomínala jej paní Rozalie, všecka studem polita, že cizí člověk, jakým pan Josef v zámku přece napořád byl, to slyšel.

„Až k tomu přijde, jen se neupejpej,“ radil Vojtěch a odstoupiv na několik krokův od kočáru zpět do sněhu zvolal se zvláštním humorem:

„Takhle jsem ještě nikdy nejel!“

„Proto tak pojedeš dnes!“ zazněl u samého kočáru silný hlas pana Šimona, jenž už byl sám sešel po schodech, aby zrychlil výpravu.

S pomocí Vojtěchovou, Josefovou i paní Rozalie dostal se do kočáru, kde zapadl do peřin, že mu jen nos a oči bylo vidět.

Za malou chvíli Josef v plné vojenské zbroji zasedl na kozlík vedle Vojtěcha, jenž ohlédnuv se po obou stranách kočáru, všechno-li v pořádku, přitáhl kolem sebe dlouhý ovčí kožich a pobídl k volnému kroku koně, kteří už opět dřímali.

„Zejtra nás čekej k snídani!“ zvolal ještě pan Šimon, ťukaje na kočárové zapocené okno, k paní Rozalii, která spjaté ruce v klín spuštěné tu stála, plna udivení pohlížejíc za odjíždějícími . . .

Byla to prapodivná výprava. Kočár starožitné stavby jako archa Noemova; v něm kožešinami obalen a v peřinách ponořen pan Šimon; podle voje dvě nízké a svalnaté, huňaté ryzky velice drobounkého kroku; na kozlíku vedle kočího, jenž se svým obalem zaujímal dobré dvě třetiny místa, voják v úplné polní úpravě; vzadu na širokém prkně houněmi a senem ukrytý kufr a za vším jako ohon na kometě dlouhá po sněhu těžce se vlekoucí borovice ještě se zeleným vrškem.

V.

Vzešel překrásný den zimní.

Řídkými běloskvoucími oblaky, z nichž jen drobounce se prášil sníh, prokmital už temněmodrý blankyt; vrány, chocholoušové a vrabci sezobávali v silničních kolejích svou praskrovnou stravu; tu i tam ve

slunečném čistém vzduchu už zazvonilo stříbrné hrdélko skřivánčí: živé, vroucně vytoužené to znamení nadcházejícího jara.

Širosáhlý kraj, až ke vzdáleným modrajícím se lesům byl pokryt bělostným rouchem sněhovým.

Ve městě, když pan Šimon do něho přijel, ze sněhového skvostu už bylo bláto. Jaký také div; vždyť Vojtěch se opravdu loudal. Zvonilo poledne, když vjížděl pod mýto. Kdo by v městě jen poněkud čilém a hlučném ještě v tu dobu hledal bělost sněhu, napadlého v noci? Město ztráví všelikou nevinnost velmi rychle.

Černou plískavicí táhl se za kočárem páně Kosteckého po kostrbatém dláždění široký pramen, umetený ubroušeným vrcholkem vlečené borovice.

Za tím ohonem vzrůstal nyní rychle druhý. Zástup zvědavých, množící se postupem ulice až do středu náměstí, kde Vojtěch zastavil před nízkým, jako do sklepa vedoucím vchodem panského hostince, hned pod kostelem, k jehožto lodě oltářnímu konci z venčí byla přistavena kašna.

Vyhrabav se opět úsilovnou pomocí Vojtěchovou i hospodního podomka — pan Josef, k noze zbraň, stál vedle kočáru — z propasti prachových peřin, pan Šimon přešlapával jaksi rozpačitě na blátivém dláždění, když zelenou aksamitovou čepičku v ruce tiskna prohýbal se před ním malý hostinský v kolenou kolmo dolů nahoru, jakoby šlapal vodu, poněvadž tlouštka mu nedovolovala, aby se ohnul v bříše a nachýlil se k předu.

„Pozval jste mě na dnešní ples, jak svědčí tento list," jal se mluviti pan Šimon, tuše před sebou dle životní zkušenosti své domácího pána a podávaje mu ze záňadří vytažené pozvání, „přijel jsem."

Hostinský neměl dosti slov na projevení díkův za velikou čest, kteréž vzácnou návštěvou milostivého pána jeho skrovnému domu se dostalo. —

„Jen nám dejte hned nějaký pokoj, co nejvíce vzdálený od taneční síně, abychom o vaší hudbě ničeho nezvěděli!" poroučel pan Šimon, klestě sobě k hostinci cestu zástupem divákův, kteří obklíčili tak zajímavý povoz až k samým kolům.

Hostinský tlačil se za vzácným hostem, nevěda dobře-li zaslechl. Neboť nemohl srozuměti, že by někdo přijel na ples nechtěje slyšeti hudbu. Teprve když pan Šimon v přízemní chodbě mu opakoval své přání, že chce míti od hudby úplný pokoj, seznal, že tedy přece jest pravda, co sobě měšťští i venkovští lidé v jeho hostinci i jinde o neobyčejných zvycích a zvláštnostech chvalínského pána povídají. Na štěstí měl v zadní části své nepravidelné budovy pokoj zcela odloučený, s vyhlídkou na romantické lučné údolí, jímž v křivolakých březích vinula se řeka. Po několika schodech, chodbách a zatáčkách uvedl tam svého hosta. Byla tam zima, a mimo to pod jmenem nábytku kamna, malý stůl z měkkého nenatřeného dříví a jedna stolice.

Pan Šimon stanul v prostřed pusté místnosti a rozhlížel se po ní do všech koutův. Hostinský omlouval se velmi rozpačitě, že by se nikdy ani neopovážil, milostpánu ukázati tento pokoj, který se pronajímá jen když je největší nával hostův. V přední budově že jsou místnosti krásně

zařízeny a dnes už také dobře vytopeny, že milostpán snad přec ráčí sobě tam nějaký pokoj vybrati.

„Ručíte mi za to, když zde zamkneme dveře, že nebudu slyšeti hudbu?" odvětil k těm omluvám a návrhům pan Šimon. Hostinský přisvědčil.

„Zůstanu tady," ohlásil pán z Chvalína a na potvrzení svých slov už se spustil na stolici tak rozhodně, až pod ním zapraštěla.

„Čím tedy mohu milostpánu sloužiti?" na rozpacích vždy větších tázal se hostinský. „Než tu bude zatopíno, snad milostpán ráčí sejíti do jídelny na oběd. Jest tam velmi vybraná společnost: pan krajský, pan major, pan president od soudu, několik jiných úřadníkův a důstojníkův, ve zvláštním pokoji. Po obědě přichází i pan děkan na černou kávu a na taroky . . ."

„Poslyšte," přerušil pan Šimon jeho ještě na dlouho vyměřený výklad. „Dejte sem přinésti dobrou prostrannou postel se slamníkem, stolní příbor pro tři osoby a tři stolice; ale lepší než jest tato. Ostatní zařídí tu všechno moji lidé."

Obraceje se pak již k Josefovi, jenž v úplné zbroji a válečné hotovosti stanul ve dveřích, chtěje býti co nejblíže k exekvovanému, pravil: „Nejdříve ať Vojtěch opatří koně. Pak si spolu pospěšte a rozsekejte tu borovici, abychom se tu zahřáli. Potom sem přineste všechny peřiny a kufr."

„Já ihned zařídím, co milostpán ráčil poručit," pravil hostinský, prohýbaje se v kolenou; a tiskna se vedle Josefa ze dveří, připojil: „Také jídelní lístek té chvíle přinesu. Máme všechno jako v prvním hostinci hlavního města."

„Můžete si to tam nechat!" volal za ním pan Šimon. „Jen nám sem pro tři dejte talíře, vidličky, nože a sklenice. Ale nejdříve pořádnou postel a tři dobré stolice. Nerozumím, jak se může nazývati hostincem, kde v pokoji není ani v největší zimě zatopíno a žádné jiné zařízení mimo stolek a rozvrzanou stolici. Měl jsem tušení, že to asi tak bude. Borovici jsme vzali s sebou, na postel a stolice jsme zapomněli . . . . A ty také ještě tu stojíš!" nevrle, ano káravě vzkřikl na vojáka, nehýbajícího se s místa. „U mne na stráži stát nemusíš, já ti neuteku; raději se sebe slož to tele a jdi udělat, co jsem řekl. Zima mi v té Siberii už nohama leze do těla." A počal poklepávat na podlahu špičkami a patami.

„V pokoji udělám všechno, co milostpán poručí; v domě a zvláště před domem nesmím tady dělat nic," omlouval se voják. „Už beztoho vědí v kasárnách, že jsem zde, viděli mě moji představení. Nejlépe, abych šel hned se ohlásit sám, nežli pro mne pošlou." Urovnával na sobě šat a zbroj, stroje se k odchodu.

„Zde zůstaneš!" velitelsky zazněl hlas páně Šimonův. „Což nic nepůjde podle mé vůle? Poslali tě ke mně; teď jsi můj tak dlouho, jak já budu chtít! Přijde-li sem někdo z tvých, dovedu s nimi ještě promluvit. Najmi lidi a už ať se rozhřívají kamna naším dřívím . . ."

V hostinci a na náměstí bylo veliké divení ze všeho, co pan Šimon Kostecký řekl a udělal. Za hodinu celé město bylo jeho příjezdem a ubytováním rozčileno; nejvíce ovšem hostinský, jehož tvář čím

dále, tím byla delší, když překládaje už po páté tři příbory na čtyrhranném stole, jídelní lístek v záprsí zastrčený, patřil, jak bohatou zásobu všelikého jídla a pití v sobě chová kufr.

Josef a Vojtěch vyrovnávali všechno na okna. V kamnech už hučelo, železná plotynka už byla žhavá, teplota sálala z ní po malém pokojíku. Na veliké dubové posteli bylo už vysoko vystláno chvalínských peřin.

Pan Šimon ještě všechen v kožešinách a na nohou už beránky, sáhající až po kolena, seděl mezi otevřeným kufrem a stolem, pohlížeje střídavě na hranici jadrného a vonného dříví, narovnaného podle kamen, na vystlanou postel a na přibývající obsah tří oken. Bylo mu jako doma, viděl kolem sebe své věci.

„Už nic nám neschází, pane, můžete odejíti," ozval se po chvíli, když se nemohl dočkati, aby hostinský se vzdálil.

„To bude pěkný výdělek!" bručel pro sebe tento venku na chodbě. „Prázdná postel, tři stolice, šest talířův, tři sklenice, tři vidličky, tři nože, jedna slánka a jedna pepřenka! Jaký mám z toho udělati účet? I obrok a seno pro koně přivezli s sebou. Z takových hostů bych stloustl! . . . Však, hoj, ta návštěva přece musí se mi vyplatit!" . . .

Než hostinský sešel dolů do jídelní síně, tvář jeho opět zkulatěla a zářila neobyčejným uspokojením.

Za půl hodiny rozletěla se z hostince „u modrého hroznu" všemi ulicemi zpráva, že pan Šimon Kostecký z Chvalína zcela jistě navštíví dnešní ples a že jemu k vůli se dělají zvláštní přípravy. Celé město se chystalo k hroznu, spatřit, jak asi ten pán, jehož už déle než dvacet let nikdo v městě neviděl, ale o němž tak mnoho zajímavého po všechen čas se vypravovalo, nyní vypadá a bude-li také tančiti.

„Proč by netančil?" mínila paní Trávníčková, vdova po finančním radovi, na rychlo shánějíc plesovou toiletu svým dvěma už valně odkvetlým, v tváři i v ramenech značně zasýchajícím dcerám. „Přijde-li pro některou z vás, buďte hezky přívětivy. Takoví páni se rádi baví. Učily jste se deset let francouzsky, bývaly jste v Praze na baštách po celé léto každý čtvrtek a každou sobotu, v Kanálce vždy v neděli a ve svátek na koncertech; buďte příjemny."

VI.

„Škoda, že paní Rozalie nejela také s námi!" zatoužil pan Josef, sedě s jedné strany pana Šimona, — po druhé byl Vojtěch — a snaže se dle pravidel rozkrájeti koroptev. „Ona už ví, jak říznout, aby to pěkně vypadalo."

„Také bych ji tu rád viděl," odvětil pan Šimon, klidně oddychuje lahodně ohřátým vzduchem a v černém obleku svém jaksi svátečně naladěn. „My muži jsme bez ženských přece vždy jako bezrucí. A třeba to byla jen hospodyně. Věru, ani nevím, proč jsem ji nechal doma."

„Aspoň bychom si byli přivezli na ples také svou vlastní tanečnici, když už máme všechno vlastní," dovolil si žertovně prohoditi Josef, vida pana Šimona v náladě takřka mladistvě povznešené.

Ten neodpověděl; chvílkami se díval na Vojtěcha, jakoby chtěl nebo bál setkati se s jeho pohledem.

Vojtěch byl hluboce zabrán do kapounního křídla. Či snad by schválně se byl tvářil, jakoby nebyl zaslechl posledních slov?

Všichni mlčky jedli dále, některé pečeně studené, některé na kamnech ohřívané. Josef musil sebrati všechny své kuchařské vědomosti, nashromážděné na vojně, aby přivežená jídla neminula se svým účelem. Pan Šimon po několikahodinné jízdě a poněvadž neobyčejně časně vstal, měl opravdu hlad. Také neobyčejnost celé situace zvýšila jeho chuť. Vojtěch a zvláště pan Josef pustili se do panských jídel s plnou silou svých dobrých, nezkažených žaludkův. I tento příklad působil, že pan Šimon pojídal víc než kdykoliv doma, ačkoliv úprava jednotlivých pokrmův netoliko svou teplotou, ale i nedostatky salátův, kompotův a omáček velice se lišila od pečlivosti, s kterouž paní Rozalie udržovala zažívací ústrojí chvalínského pána ve stálé svěžesti.

Jedna mísa pečeně po druhé prázdna se odklizovala se stolu. Pan Šimon pokynul Josefovi, aby otevřel lahev červeného vína. Tři kalíšky ťukly do sebe.

„Na vaše zdraví, milostivý pane!“ zvolal Josef a prázdné kalíšky zazvonily o stůl.

Josef přinesl koláče a koblihy. Už se šeřilo, bylo potřebí rozsvítit. Vojtěch odešel opatřit svíčky. Tím časem Josef naložil do kamen novou hraničku dříví. V pokojíku počínalo býti uspávavě dusno. Pan Šimon kázal podruhé naplniti skleničky. Hlava jeho už klesla na lenoch; staré oči počaly se klížiti umdlením, teplem a snem!

„Na zdraví paní Rozalie!“ zvolal Vojtěch a už držel skleničku k přípitku.

Pan Šimon sáhl po svém kalíšku, zdvihl jej, Josef i Vojtěch ťukli a vypili do poslední kapky. Pan Šimon jen lízl, postavil víno před sebe a ukládaje se zpět na lenoch, pravil slábnoucím hlasem:

„Vidíš, Vojtěchu, tenkrát jsem vyvedl kousek, který mě až podnes mrzí, a který mi bezpochyby zkalí i poslední chvíli mého života. Rozka mohla býti šťastnou ženou a matkou, naše či vlastně moje lehkomyslnost udělala z ní nešťastnou bytost, uvrhla ji v žal a zoufalství. Snažím se, uleviti jejímu bolu aspoň opatřením jejích potřeb hmotných, ale svědomí bodá mě neustále a kdykoliv ji spatřím smutnou a zamyšlenou, rozmůže se ve mně palčivost výčitek. Jedinou nerozvážnou chvílí zkazil jsem život její i — svůj.“

I vzdechnuv z hluboka, zastřel sobě obličej oběma dlaněmi. „Mnoho bych za to dal, buď kdybych tenkráte na Dvorcích nebyl býval, nebo kdybych ve svém životě ještě někdy napraviti mohl, co jsem tenkráte pokazil.“

Touto vlastní řečí jako ze sna probuzen, pan Šimon otevřel oči a teprv se lekl, že mluvil před člověkem vlastně cizím a neznámým o svých nejhlubších tajnostech a bolestech. Co dávno v nitru pohřbeno tlelo a práchnivělo, to lehké zavanutí upomínek křísilo k novému životu před zrakem a uchem snad netečným. Co bylo vojákovi, zvanému na Chvalíně pan Josef, po paní Rozalii a jejím poměru k panu Šimonovi? Jak mohlo jej zajímati, co po tolik let mučilo a trápilo duši, otravo-

valo život pana Kosteckého? Dnes tu, zejtra onde, voják sezná a shlédne všelicos; však obrátí se a zase neví nic. Nač odhalovati rány srdce před člověkem, který pro ně snad neměl ani nejmenšího srozumění, neřku-li soucitu? — Vojtěchovi nebylo třeba nic říkati; ale Josefovi by se musilo dlouho vykládati, aby pochopil, proč paní Rozalie jest hospodyní na Chvalíně, proč pan Kostecký tak často býval mrzut a smuten . . .

„Paní Rozalie jest už dávno vdova?“ tázal se Josef, jen aby tak něco řekl a přerušil mlčení, kteréž se mu zdálo trapné pro oba spoluhodovníky.

„Podej mi, člověče, nezvratné důkazy, že jí jest a odměním tě královsky!“ zvolal pan Šimon čím dále, tím čilejší, uchopiv na stole ruku Josefovu a potřásaje jí tak mocně, až starý zkušený voják se zachvěl.

Pak chvilku přemýšlel, až opět svým mírným, všeho duchovního vzrušení prostým hlasem pravil k Vojtěchovi:

„Chceš-li mu říci, jak to bylo, nemám nic proti tomu . . .“ a opět po krátkém pomlčení: „Nebo raději abych povídal sám. Není toho vlastně mnoho, ale už velmi dlouho to trvá . . . podle mé paměti, déle než třicet let . . . Byl jsem povolán k mrtvole otcově domů z cest, na které mě vypravili, abych prý si vyhledal nějakou nevěstu. Sjezdil jsem kus světa, utratil jsem mnoho peněz, bavil jsem se výborně, prožil mnoho veselých příhod, ale nevěstu jsem nenašel a neměl žádnou. Peníze jsem nehledal a jinak se mi všude zdálo, že bych si spíše na Chvalínsku vybral něco pro radost. Vrátil jsem se domů, jak jsem odjel. Matka bědovala jednak nad úmrtím otcovým, jednak že jsem jí nepřivezl žádnou pomocnici. Byla už velmi ustaraná dlouholetým plahočením se po dvorech a polích; nebožtík otec vždycky hlavně jen na ni ve všem se spolehal a v posledních letech téměř už ničeho si nevšímal. Nyní scházela rychle, prudká nemoc zachvátila vetché tělo. Zdědil jsem pěkné jmění na polnostech a lesích, ale nerozuměl jsem ničemu. Musil jsem přijati správce. Jest u mne posud.“

Tolik jedním proudem pan Šimon už dávno nepověděl. Jako unaven odmlčel se, novým krátkým douškem vína navlažil rty, pobídl své společníky, aby ještě jedli a pili, co se jim líbí, a opřev hlavu o levou dlaň nad stolem pokračoval za chvíli:

„Obžinky na Chvalínsku slavívaly se ode dávna. Posud, Vojtěchu, rád si vzpomínám, jak jsme jich spolu užívali. Veselili jsme se s veselým lidem. Když jsme tenkráte šli je slaviti na Dvorcích, nenadál jsem se, že jsou nejposlednější, jichž jsem účasten. Také jste mohli, Vojtěchu, se správcem nechat tenkráte všech novot; byli bychom se pobavili po starém dobrém způsobu . . .“

„Kdo by se byl nadál,“ přerušil Vojtěch řeč svého pána, „že ten chlap se tak rozdivočí, z čeho by sobě každý jiný byl dělal velikou čest a co ještě také pro něho bylo vyznamenání. Přišel do dvora před samými žněmi a vypadal jako učiněný beránek; ale vězel v něm čert! Rád bych věděl, kam se poděl a nelitoval-li nikdy, že pro takovou nevinnou věc zkazil celou svou rodinu. Konečně,“ připojil s pohrdlivým pohozením hlavy, „co je po něm! Ale jak asi skončil ubohý malý

chlapec, jejž s sebou do světa zavlekl? A Rozka může mluvit ještě o štěstí, že ji tam někde nezabil a že našla cestu domů. Kdyby aspoň se mohla dověděti, co z toho dítěte se stalo. Bývá mně jí hrozně líto, když ji tak někdy zastihnu, že pláče. Nevím nikdy, co bych řekl, abych ji trochu potěšil... Kdo ji teď poprvé vidí, ani by nevěřil, jaká to byla hezká holka a žena..."

„Mluvíte o paní Rozalii?" vmísil se do řeči voják.

Vojtěch několikráte přikyvnul hlavou.

„Znám ji teprv několik dní," pokračoval Josef, „ale tolik už jsem srozuměl z celého jednání jejího, že ji v životě potkalo něco velmi zlého a bolestného."

Pan Šimon ani s sebou nehnul, a ještě některou chvíli mlčky před sebe hledě, klidně opět ujal se slova:

„Když jsem začal, musím dokončiti... Obžinky na Dvorcích měly býti nějakou oslavou, že se odbyla první sklizeň za mého hospodaření na statku chvalínském. Správec mě požádal, abych mu dovolil nepatrnou mimořádnou výlohu na odměnu pro dělnici, která vyvolena budouc od veškeré čeledi dvorské podá mi na uvítání snůpek obilí, svázaný rosmarinou a okrášlený mašlemi. Pravil, že to má býti nejhezčí ze všech našich dělnic; já sám abych jí podal dar, jejž on s sebou přinese, a pak abych s ní zahájil tanec. Přijeli jsme s Vojtěchem na Dvorce v určitou hodinu, když správec pravil, že všechno bude připraveno... Josefe, ty jsi ještě nebyl na Dvorcích? Až se vrátíme, musíš se tam podívati. Jsou i v zimě velmi pěkné. Z Chvalína přijdeš kolem starého opuštěného hřbitova k cihelně, odtud březovým mlázím vzhůru na rozsáhlou výšinu. Tam hned s kraje mezi roztroušenými borovými lesíky leží nejmladší osada celého našeho kraje, mým otcem založené Dvorce, k jichžto hospodářským stavením se přikázala menší polovice chvalínského statku. Paprskovitě sbíhají se k nim mezi poli aleje ovocných stromův. Byl překrásný den zářijový, brzy po polednách, když jsem vjel do prostranného dvora. Byl čistě umeten. Uprostřed stály všechny řebřinové vozy z obou dvorův jednou řadou, koně s okrášlenými hřívami a ohony, chasa všechna ve svátečním oděvu před nimi seřaděna ve dvou sborech, mužští a ženské; oni s kosami a cepy, tyto s hraběmi a rouby. V plné záři sluneční byl to pěkný obraz! Hudba zahrála při mém vjezdu. Správec mne doprovázel k slavnostnímu skupení: z řady ženských vystoupila mladá dělnice, sváteční úpravou oděvu vynikajíc nad všechny své družky neméně než urostlostí a krásou. Podala mi na talířku snůpek obilí, spjatý rosmarinou a ozdobený mašlemi. Mám jej schovaný posud. Všechna čeleď zapěla píseň, kteráž vyzněla v hlučném provolávání Slávy. Správec podal mi kožené pouzdro, já je otevřel a vyňal z něho veliký zlatý peníz na červené hedbávné šňůrce. Připjal jsem jej dělnici kolem krku, hudba zahrála skočnou a já se svou mně vybranou a určenou tanečnicí zahájil na tvrdém trávníku kolo. Ostatní čeleď s jásotem pustila se za mnou. Nechci zapírati, že se mi to velmi líbilo. Tanečnice moje byla jako pírko, díval jsem se na ni s potěšením a přetancoval jsem s ní celou písničku. Pak ještě kráčeli jsme spolu za hudebníky v čele průvodu veškeré chasy do největší dvorské světnice, kde kolkol na stolech bylo koláčů, pečeně a piva, a kde v tanci se pokračovalo.

Zůstal jsem rád mezi svým veselým lidem. Provedl jsem všechny ženské, i nejstarší babičky. Také k první tanečnici své jsem se vrátil, když právě ji pustil chasník, osmahlé tváře a jiskrných očí, tak asi v mých letech, snad o něco mladší."

„To byl její muž!" vysvětloval Vojtěch Josefovi, jenž naslouchal s rostoucí napjatostí. „To byl divoký Francek, jak jsme mu potom říkali."

„Teď už to dávno také vím," pokračoval pan Šimon; „ale tenkráte mi nikdo z vás neřekl, že Rozka jest vdaná. Myslil jsem, že jest svobodná. Vypadala tak..."

„Štíhlá jako laňka," opět přerušil jeho řeč Vojtěch, „a milostpán tehdy také byl v plném květu svého věku. Což divu, když všickni jsme tenkráte nahlas mezi sebou mluvili, že to Rozce s milostpánem tisíckráte lépe sluší, než s jejím Franckem?"

„Jestliže takovou nevhodnou poznámku vaši Francek zaslechl, tož nyní rozumím, že rozpálila se v něm žárlivost," vece pan Šimon. „Největší neštěstí pochází vždy z toho, když cizí lidé se pletou, do čeho jim vlastně nic není. Posud cítím ten žhavý pohled, jímž po mně Francek mrštil, když po skončené písničce jsem dovedl Rozku jinam než k němu. Já na jeho místě bych také byl přišel do ohně."

„Takový člověk ani se nemá opovážit býti žárlivý, když někdo vyšší na jeho ženu se podívá, a zvláště když jest to milostpán, u něnož on má práci a výživu," Vojtěch hleděl zavděčiti se svému pánu. Ale pochodil špatně.

„Takovou mi nemluv!" odbyl jej pan Šimon vážně. „Jinak jest dívati se třeba už na nevěstu a jinak na vdanou. Ani ženichovi nemůže se nikdy tak ublížiti jako mužovi, a kdybych ještě dnes se dověděl, že Francek žije někde na nejvyšším kopci, jak špatně chodím, šel bych k němu pěšky a požádal bych jej za odpuštění. Jí hleděl jsem nahraditi, co ztratila, jak nejvíce mi bylo možná."

„A co vlastně se stalo?" už pln nedočkavosti Josef nalehal na další vypravování.

„Hned se dovíš," obrátil se k němu pan Šimon. „Sešlo se znenáhla i cizích lidí tolik na dvorské obžinky, že světnice byla přeplněna. V té tlačenici nikdo nespozoroval, že Francek a jeho žena zmizeli. Já také záhy odjel. Ale ráno správec mi ohlašoval, že dvorská komora, kde Francek s Rozkou a tříletým chlapcem bydlili, jest prázdna! Ani na dvoře ani v nejbližším okolí, v roklích a lesích žádná stopa nešťastné náhody nebo úmyslného zločinu. Byli pryč, v největší tichosti, a nikdo kolkolem jich nespatřil odcházeti... Vyptávali jsme se po nich i dále, psalo se i úřadům, žádná zpráva. Zapadli ve světě..."

„A jak vlastně se jmenoval ten Francek?" dychtivé oči na vrch čela a tvář plnou ohně zvolal Josef, přitrhnuv svou stolici blíže k panu Šimonovi.

„Jmenoval se Bárta," odvětil pan Šimon, poněkud zaražen Josefovým chováním.

„Bárta! Bárta!" opakoval po něm voják, vyskočiv se stolice. „A jeho synu říkali Toník, viďte?" opřel se oběma rukama o stůl a zimničně planoucím okem pohlížel v kvapném střídání na oba spo-

lečníky své. Mluvte, mluvte!“ volal, vida je oba udivením jako ztrnulé a nemohoucí promluviti.

Oba jen současně přikyvli hlavou.

„Jest to on!“ vzkřikl Josef, odtrhl se od stolu, skokem octl se v koutě, kde ležela jeho kožená torba, vyházel z ní chvatem několik kusů prádla, pár bot, kartáče a škatulku, z níž se rozletělo po podlaze klubíčko nití, nůžky, několik knoflíkův, kousek černého vosku na vousy, až ze samého dna vyňal balíček jemného, už velice sežloutlého plátna. Mžikem stanuv opět u stolu, třesoucíma se rukama rozvinul obal. Na stůl kleplo kulaté pouzdro z černé kůže a z něho Josef zvolna vyzdvihoval za červenou hedbávnou šňůrku velký zlatý peníz . . .

Úžasem ochromen, pan Šimon sklesl na své stolici a byl by snad dopadl k zemi, kdyby Josef nebyl zachytil ho pod paždím.

„Světice boží!“ vyrvalo se jen ze sklíčené staré hrudi, a obě ruce málomocně ovinuly se kolem vojáka.

„Pověz rychle, jsi ty sám Toník Bártův!?“ vzkřikl překvapením zmatený Vojtěch, hledaje v tváři vojákově nějakou podobu s Franckem nebo s Rozkou.

„Jmenuji se Josef Vrabec,“ odvětil voják, podpíraje pana Šimona, jenž na něho sklonil svou hlavu. „Ale Toníka Bártu jsem znal a tento peníz jest od něho. Konečně naplnil svůj úkol, odevzdávám jej milostpánovi!“

— — — — — — — — — — — — — — —

Uložili pana Šimona na lůžko, posadili se k němu a Josef vypravoval:

„Náš pluk ležel už dvě leta v Terstu, když vypukla válka s Piemontem. Radecký vyhledával hlavní sílu svého vojska v plucích českých. Brzy jsme se dověděli, že půjdeme také a že naše šiky se rozmnoží novými branci. Skutečně přibývali hojně mezi nás nováčkové našeho jazyka. Večer před tím, když už jsme měli vytrhnout do pole, přihlásil se v kasárnách hezký silný mladík, ale takměř v hadrech. Mluvil česky, pravil, že pracuje na přístavních hrázích a prosil, aby byl přijat mezi nás. Ráno už měl na sobě bílý kabát a šel vesele s námi. Byli jsme spolu v téže setnině. Náš pluk postupoval stále v čele armádního sboru. Brzy jsme narazili na nepřítele a byli téměř nepřetržitě v ohni. Toník, jakoby byl na dělu se narodil, počínal sobě od prvního dne velice neohroženě; kde bylo největší nebezpečí, tam se objevil, nejstarší vousáči mezi námi vzdávali chválu jeho hrdinnosti. Na pochodu postoupil za desátníka a beze všeho poranění prodělal mnoho krvavých potýček a vražedných bojův. Smrt jakoby se mu vyhybala, a on ji patrně vyhledával.“

„Ubožák!“ vzdechl pan Šimon, „i jeho máme na svědomí!“

„Nadešel parný den u Custozzy,“ pokračoval Josef. „Hned na úsvitě houkala děla a dříve než rozpálilo se slunce, rozsáhlá krajina stála v ohni a halila se v dýmu. Náš pluk dostal rozkaz, hnáti útokem proti náspu, jenž chránil bok nepřátelské jízdy a byl obsazen dvěma bateriemi. Stáli jsme na malém, revím hustě zarostlém návrší. Od baterií, jichž jsme dobyti měli, dělil nás lučnatý úval, kudy vinula se říčka. Dřevěný mostek spojoval přes ni ouzkou silnici. Vyrazili jsme ze zeleného úkrytu dlouhým šikem, abychom sběhnouce po stráni a pře-

brodíce se mělkou vodou, hnali se s nasazeným bodákem vzhůru po příkrém protějšku. Myslili jsme, že kvapným sběhnutím překvapíme nepřítele, který své vlastní stráně už nebude moci dělovou střelbou hájiti. Ale zmýlili jsme se. Velitel nepřátelských baterií byl na tento náš záměr připraven. Sotva že šik náš sběhl do polovice stráně, děla s protější strany zahoukla a řada našich prořídla. Mrtvoly v bílých kabátech kutálely se s vrchu mezi živými a překážely rychlému a pravidelnému pohybu jejich. Však když rozmetaný šik dole na břehu se sestoupil, zaduněl násep po druhé a ouzké řečiště naplnilo se mrtvolami. Na druhý břeh nedostal se z našich nikdo mimo několik raněných. Za čtvrt hodiny opakovalo se totéž hromadné vraždění. Nepřítel mířil velmi dobře; část jeho děl pálila do středu stráně, druhá na břeh. Pokračovati v tomto našem záměru znamenalo hnáti celý pluk na jatky bez nejmenšího úspěchu. Důstojníci sestoupili se k poradě. Tu vyžádal sobě desátník Antonín Bárta, aby s muži, kteří by se k němu dobrovolně přidružili, směl provésti jiný pokus o stečení náspu. Znajíce jeho odvážnost, důstojníci dovolili mu to. „Hoši, kdo půjde se mnou?“ zvolal Toník, a mžikem hrnulo se za ním mužstva tolik, že je musil zdržeti. „Padesát bude nás dost!“ pravil. Byl jsem také mezi nimi. „Padneme-li, nebude ztráta tak veliká,“ zvolal a už nám velel, abychom různo, daleko od sebe se rozprchli po celém návrší a křivolakým během čelíce k náspu, sešli se v šik až pod samým ústím děl. Zachovali jsme se dle jeho rozkazu. Zbytky našeho pluku, v bezpečném zeleném úkrytu hleděly na nás. Z náspu vyvalila se oblaka dýmu, veliké i drobné kule fičely mezi námi a nad námi a zaryly se do země. Sběhnuvše až k říčce, viděli jsme, že z nás nikdo neschází. Nový výbuch vražedného ohně z kovových jícnův. Na břehu zaprášilo se, voda na mnohých místech vytryskla, z nás opět neklesl nikdo. Toník zdvihl pušku s nasazeným bodákem nad hlavu a zajásav bral se po kamenité stráni vzhůru, rychle před námi všemi. My stále různo týmž směrem za ním. „Hoši dohromady!“ velel dobíhaje vrcholu. Napjali jsme všechny síly a stanuli za chvilku při něm. Jásot našich zazněl k nám přes údolí. Nad hlavami našimi černala se ústa dělová, ještě jednou vyletěly z nich blesky, ale už přes nás. „Teď kamarádi ještě druhou polovici našeho podniku. Za mnou!“ vykřikl Toník, a my za ním, po srázném náspu. Dělostřelci pálili do nás z pistolí a z karabin, nemohouce už užívati děl. Několik našich ihned střemhlav řítilo se zpět. Však než opět bylo možno nabiti, zachycovali jsme se za cevy a kola dělová a jeden druhému pomáhajíce stanuli jsme na náspu. Bylo nás méně než vojákův nepřátelských. Nastal krutý, vražedný zápas muže s mužem, někde i s dvěma. Vystřelivše vrhli jsme se s bodáky na své odpůrce, z nichž už několik skleslo k zemi. Šlo nám hlavně o to, vytisknouti je všechny od děl. Bránili se jako lvové, na koních i pěšky odpírajíce nám, čím kdo mohl. Rychle klesala těla s obou stran; však naše bodáky vítězily; nepřítel odražen od děl couval, když z dáli zaznělo troubení, že mu přichází pomoc. Než v témž okamžení také zaduněl i vršík pod námi a rozlehl se jásot našich, kteří vidouce, že jsme nahoře mezi děly nepřátelskými, úprkem hnali se k nám. Přišli dříve, než mohli stihnouti sem nepřátelé, a za nimi už hrnuly se z vinic i zahrad nové proudy našich. Boj o nepřá-

telskou posici byl ukončen, baterie padly do rukou našich a tím rozhodla se velmi důležitá část bitvy u Custozzy v náš prospěch. Nepřátelská jízda, napadena v boku, byla na tom křídle rozprášena nebo potřena. A původce toho vzácného zdaru, Toník Bárta? Setkal jsem se s ním až opět v Benátkách, v nemocnici, kde jsem ležel, maje několik sečných ran do hlavy. Přinesli jej na nositkách. Vypadal na smrt bledý. Měl na sobě důstojnickou uniformu, prsa ozdobena vysokým řádem. Byl vyznamenán před nepřítelem. Ale obě nohy měl ustřeleny."

„Výborný hoch!" zvolal pan Šimon, nadzdvihuje se na lůžku, patrně osvěžen vypravováním Josefovým. „To tak zdědil divokost po svém otci, jen že v něm se jevila jiným způsobem."

„A Rozka, ubožák, ta se zblázní radostí, až uslyší, co velikého a slavného její syn ve světě provedl!" pravil Vojtěch, na němž bylo vidět, že by nejraději té chvíle se byl rozběhl do Chvalína, jen aby jí mohl první vypravovati, co pln udivení právě byl uslyšel.

„Škoda, že ji nemohl potěšiti tou zprávou sám," ujal se dále slova Josef. „Shlednuv mě, přál si, aby jej položili vedle mne. Vzchopil jsem se s postele a se zvláštní hrdostí nad jeho vyznamenáním salutoval jsem před ním. Posud pokládám za svůj nejkrásnější vojenský čin, že jsem tenkráte s ním hnal útokem na piemontské baterie... Podal mi ruku; byla jako led. Ztratil mnoho krve, než jej na bojišti našli a než mu pak obvázali rány. Viděl jsem hned, že sotva několik dní vydrží. Vyžádal jsem si u lékařův, že v noci budu sám u něho hlídati. Spozoroval jsem, že jej to těší. Druhého dne rychle mizely jeho síly; k večeru obcházely jej časté mrákoty. Osvěžující léky neprospívaly u něho. Kdykoliv procitl ze mdloby, jen se mne tázal, spějí-li už všichni, že nemůže umříti, pokud mi něco nesvěří. Vida kvapně zanikati jeho životní sílu, prosil jsem, aby k nám do toho kouta dlouhé síně nikdo nechodil, a ujistil jsem jej, že všichni usnuli. Tvář jeho se poněkud vzrušila. Ujal mě za ruku a slabým, mdlobami často přerývaným hlasem šeptal: „Mám, nevím kde — ale nejspíše v Čechách — matku. — Otec jí velice ublížil. — Nepamatuju se na ni — než asi od šestého roku. — Stále plakala. — Už jsme nebyli v Čechách — ale v jižních Uhrách — kam otec matku se mnou zavlekl — jak později jsem od něho se dověděl — z nesmírné žárlivosti. — Pracovali jsme na dráhách — na řekách — měli jsme hlad a velikou bídu. — Otec s matkou často se hádali. — On jí vyčítal — že je vším vinna. — Ona pak ještě více plakala. — Pamatuju se, že — jednou v bouřlivé, deštivé noci — otec — jmenoval se František Bárta — — mě vsadil do nůše — a nesl mě na zádech — šlo to samým lesem — myslil jsem, že — matka jde s námi. — Ráno ležel jsem — na kraji lesa v trávě — — vedle otce — — matka s námi nebyla. — — Dal jsem se do pláče. — Otec mi pohrozil, že mě hodí do vody — nebudu-li mlčet. — Měli jsme hlad. — — On mě nesl v nůši dále — a žebral. — Tak to trvalo několik neděl — až — — jsme se dostali do — — Terstu. — Tam otec dostal — — zase — práci — na hrázích. — — Dvanáct let jsme tak žili — — už jsem pracoval s ním. — — Tu počal býti velmi smutný — nepromluvil někdy kolik dní — ani slova. — Jednou večer — — přisedl ke mně — podal mi v plátně zabalené pouzdro z černé kůže — — —

v něm zlatý peníz — — na červené hedbávné šňůrce. — — Tato památka — pravil mi — — živila ve mně hněv — — — odevzdávám ti ji — — vrať se do Čech — — vyhledej svou matku — — a vyřiď jí — že jí pro — — boha — prosím — aby mně odpustila — že jsem jí tak hrozně — — ublížil. — Objal mě a já brzy usnul — unaven denním namaháním — — Ráno — jest tomu teď právě — — pět let — — našli rybáři — otcovu — mrtvolu na břehu. — Chystal jsem se do Čech — — ale bez peněz — nebylo možno. — Tu válka — mi přišla vhod. — — Vstoupil jsem — do vašeho — — pluku — — doufaje — že buď najdu brzkou smrt — nebo se vrátím — s ním — do Čech. — V hadrech jsem — tam nechtěl — přijíti. — Už se tam nedostanu — — — — v mé torbě nalezneš — — ono kožené pouzdro — najdeš-li ty někdy mou ubohou — drahou matku — vyřiď jí kajícný vzkaz mého otce — a srdečný — — pozdrav — — od jejího umírajícího — syna. — — — — Matka moje — se — jme — — nu — je —." — Umlkl, oči se zavřely; už nepromluvil. Za čtvrt hodiny srdce jeho ustalo bíti. Pochovali hrdinu s velikou vojenskou slávou. Z jeho pozůstalosti byla mi vydána tato památka, která konečně po několikaletém marném pátrání se dostala na pravé místo."

Josef podal zlatý peníz panu Šimonovi. Ten jej přijal do chvějících se rukou a zarosenýma očima naň dlouho patřil. Posvítili mu z blízka.

„Jest to pravda!" zvolal v mocném pohnutí duchovním. „To jest ten peníz, jejž jsem před třiceti lety Rozce upjal kolem krku. Ubozí lidé, všichni tři: matka, otec i syn!"

„Kde ona chuďas by se byla dohledala tenkráte svého Francka, jenž i s dítětem od ní v Uhrách prchl, zůstaviv ji v největší nouzi ano v zoufalství!" připomínal Vojtěch. „Tenkráte po dlouhém bloudění dožebrala se opět do Chvalína a milostpán ji dal na rok k panu děkanovi do kuchyně, aby pak mohla býti u něho samého za hospodyni..."

Rozmlouvali dlouho. Z přední části budovy zaznívala sem tichem nočním taneční hudba. Pan Šimon při zvucích jejích brzy usnul.

Vojtěch odešel ke koním. Josef ještě přiložil do kamen, zhasil světlo, a ulehl si podle postele páně Šimonovy na zem, vojenský plášť svinutý pod hlavou.

VII.

Na zejtří časně ráno dal pan Šimon zavolati hostinského.

„Rád bych zaplatil, napište účet."

„Bože, vždyť milostpán u nás neudělal ani za krejcar útraty. A milostpán měl přece aspoň na chvilku přijíti do sálu. Bylo plno, místnosti nestačily, celé město se sešlo. Všichni se těšili, že uvidí milostpána."

„Jen vezměte honem křídu a počítejte!" nařizoval pan Šimon hostinskému, který se točil vesele po pokoji. Udělal znamenitý obchod dnes v noci; kuchyň a sklep jsou úplně prázny. „Spočítejte všechno co tu na mísách a v láhvích posud zůstalo; Josef vám také poví, co jsme snědli. Myslete si, že jste nám to všechno dodal sám. Zaplatím vám to. Dříví si také počítejte..."

Hostinský nevěřil vlastnímu sluchu. Takového hosta ještě jaktěživ neměl pod svou střechou.

Za chvíli houpal se prostřed náměstí v kolenou ještě dlouho za odjíždějícím kočárem —

Byl právě den svatého Šimona.

Paní Rozalie čekala pana Kosteckého se snídaní, jak byl poručil. Mimo to postavila na stůl láhev vína a čerstvé suchary.

Nescházelo mnoho do oběda, když přijeli z plesu. Sestoupiv s kočáru, pan Šimon podal paní Rozalii ruku a dal se od ní dovésti nahoru až do svého denního pokoje. Usmál se, když spatřil na stole láhev vína, těšilo jej, že nezapomněla na jeho svátek.

„Josefe, vezmi tuto láhev a pět skleniček za námi do parádního pokoje. Zavolej Vojtěcha a správce a přijďte všichni tři za námi.“

Paní Rozalie, k vůli pánovu svátku ve svém nejpěknějším šatě, nevěděla, co se děje. Pomáhala panu Šimonu svlékati kožich, rozvázala mu pod bradou uzel, jímž na cestu připjal si vydrovku, a chtěla odejíti.

„Počkej chvilku,“ zval ji měkkým, jaksi chvějícím se hlasem.

V tom vkročili do pokoje správec, Josef s lahví vína a za ním Vojtěch nesa tácek s pěti vinnými skleničkami.

„Zatím nalij, Josefe,“ pravil pan Šimon, hledaje cosi v nejhlubším oddělení staré skříně. Vyňal obdélnou škatulku, položil na stůl a otevřel. Byl v ní snůpek obilí, svázaný proutkem rozmariny a ozdobený mašlemi.

Paní Rozalie bolestně vzdychla a zastřela sobě oběma dlaněma tvář.

Pan Šimon vyndal z kapsy černé složené pouzdro, položil vedle škatulky na stůl, otevřel a vzdvihl za šňůrku veliký zlatý peníz.

„Rozko!“ pravil, hledě zakryti své hluboké pohnutí. „Podívej se, co ti neseme z plesu.“

Výkřik bolesti a úžasu rozlehl se prostranným pokojem. Paní Rozalie chytila se za hlavu a byla by se zvrátila, kdyby pan Šimon ji nebyl pojal do náruče.

Připjal jí ten peníz podruhé kolem krku.

„Nelekej se; smrť všechno vyrovnala a smířila. Jsi už dávno vdovou a od této chvíle mou — ženou!“ . . . .

Štkaní snoubenců i svědkův naplnilo parádní komnatu Chvalínského zámku. Svátek páně Šimonův slavil se tenkráte poněkud jinak, než obvykle.

Na zejtří musil správec do města, netoliko daně zaplatiti ale i vyplatiti Josefa z vojny. Paní Rozalie nechtěla se od něho odloučiti, musilť jí vypravovati o Toníčkovi, že neměla nikdy dosti . . . I pan Šimon si jej velice zamiloval, pokládaje jej za člena rodiny . . .

Svědomí novomanželův si odlehčilo a bylo úplně čisté.

Paní Rozalie pěstovala zimní mouchy až do smrti s opravdovou vděčností. Pan Šimon jí v tom pomáhal.

Horal na rovinách.

Obrázek ze života lidu v Tatrách

Od

Michala Bałuckého.

S povolením autorovým z polsk. přeložil

Arnošt Schwab-Polabský.

(Dokončení.)

VIII.

Těch šest měsíců bylo pro Toníkovu ženu dobou pravé rozkoše Užívala volnosti plným douškem. V jejím domě bylo stále plno hostí jako v hospodě. Příbuzní i nepříbuzní, ženy z celé vsi scházely se u ní, aby ji potěšily. Služka přes tu chvíli chodila s lahví pro kořalku a na plotně se vždy něco připravovalo pro hosti, tu smažené vejce s klobásy, tu maso s kapustou neb zase dušená vepřová aneb jiné pokrmy, jež nejeden statkář doma po celý rok nevidí.

„Slaměná vdova“ nelitovala ničeho; kázala zabíti vepře, prodala několik korců obilí, aby bylo na hostinu pro milé hosti. Kmotřinky ji v marnotratnictví tom ještě posilňovaly domluvami: „Byla bys hloupá, abys šetřila takového rváče a nepřála sobě! Vždyť máš pouze to, čeho užiješ.“ —

V tom hlučném besedování připadlo Madleně časem na mysl, co se stane, až se muž vrátí ze žaláře. Pomyšlení to naplnilo ji strachem i vyjevila své obavy kmotrám.

„Ten mi dá, až se vrátí, nenechá mě na živu.“

Ony ji však upokojovaly řkouce: „Což pak nejsi mezi svými? Každý se tě zastane.“

„Kdyby na tebe jen ruku vztáhl, hned bych tě vzala k sobě. Já bych mu dala, tomu poběhlíku, kdyby se opovážil ublížiti mému dítěti.“

Tyto útěchy a rady upokojily alespoň na okamžik obavy ženy Toníkovy a znovu se u ní pilo a besedovalo jako dříve.

Tomeš s počátku nepřicházel k těm besedám, hlavně proto, že neměl ještě ruku zdravou, a pak že se mu o to jednalo, aby lidé o Madleně špatně nemluvili. S večera jen vkrádal se za stodolu a čekával, až Madlena půjde pro vodu, aby s ní mohl pohovořit o samotě. Schůzky ty odbývaly se častěji a stávaly se nejednou velmi dlouhými. S počátku mívaly rozmluvy jejich ráz dosti nevinný; když ji chtěl jednou Tomeš políbiti, odskočila poplašena a pravila: „Dej mi pokoj, Tomši, toť hřích!“

Avšak časem spřátelila se s tímto hříchem; jednalo se jen o to, aby je lidé neviděli.

Když nastalo špatné počasí, Tomeš nečekával již za stodolou, nýbrž vstupoval do jizby. Jednou přistihly je, takto spolu sedící, kmotry, stará cikánka a matka, a poněvadž proti tomu ničeho nenamítaly aniž

se tomu divily, přicházel Tomeš od té doby i před lidmi a stával se k Madleně vždy smělejším, až i k tomu došlo, že byl u ní jako doma a že ho kmotry považovaly jako vlastního hospodáře.

Madleně byl takový život ovšem po chuti. Vždy více si v něm libovala a nebylo tudíž nic divného, že jí bylo v srdci nevolno, pomyslila-li, že musí se skončiti. Nejednou vyznala, že by mnoho za to dala, kdyby ten nenáviděný horal shnil v žaláři a již se nevrátil . . .

„Za nic ve světě nebudu s ním žíti," opakovala často. Ale stará cikánka, zkušená v těchto věcech, vysvětlovala jí, že to bez soudu učiniti nelze, že manžel má právo, přivésti ji k sobě třeba pomocí četníků.

„To nečiň," radila jí. „Neodcházej od něho! Jedná se tu o jmění. Podaří se nám snad, že najdeme nějaký jiný prostředek." O tom počaly se nyní raditi.

Madlena často spěchala k ní s večera a stávalo se, že i celou noc u cikánky poseděla. Co spolu mluvily a jednaly, nevěděl nikdo, ani Tomeš ani její matka.

Pozorovali toliko, že po těchto tajných poradách bývala Madlena velmi zamyšlena.

Poněvadž se obávala, že Toník po návratu ze žaláře na ní mstíti se bude, uradily se s matkou, že se tato na nějaký čas přestěhuje k ní a Tomeš že bude též někde na blízku, aby mohl přijíti na pomoc, kdyby toho byla potřeba.

Takové přípravy konány k uvítání horala. Činili před ním opatření jako před nějakým dravcem.

Proti očekávání všech vrátil se Toník domů klidný a pokorný. Nikomu ničeho nevyčítal, aniž komu marného slova řekl. Chopil se jen práce tak, jako by ji byl teprve včera opustil. Pracoval od rána do večera, ač bylo patrno, že nemá sil nazbyt, neboť vrátil se ze žaláře hubený a nemocný. Byl nyní pouhým stínem bývalého horala. Ty oči, jež dříve jako dva rozžhavené uhly pod kloboukem zářily, nyní jakoby byly uhasly, postrádaly lesku a svěžesti. Byl to spíše automat ze dřeva shotovený, nežli člověk skutečný. Pozorováno také, že se stal velmi nábožným. Hned po návratu třetího dne šel ke zpovědi a pak vídán byl často, jak se modlí pod sochou, která stála nedaleko domu jeho u cesty.

Večer, než si ulehl, modlíval se dlouho růženec a nejlepším bylo mu zotavením, když usedl před domkem na lavici neb u kolébky dítěte ve světnici a mohl se modliti. Madlenu změna ta nejen udivovala, nýbrž i znepokojovala: tušilať v tom něco nedobrého pro sebe.

„Není bez příčiny takovým," pravila jednou k matce; „myslí na něco zlého, hledí mu to z očí."

Cítíc se sama vinnou ve hloubi duše, chtěla i v něm nalézti vinu; byloť jí toho třeba k vlastnímu ospravedlnění. To tiché, mírné chování mužovo znepokojovalo jí svědomí. Byla by jej raději viděla takovým jako před tím, prudkým a hrdým.

Nejednou pokoušela se o to, aby ho podráždila, činila mu všelicos na příkoř, co jej mohlo pohněvati, ale nepodařilo se jí to: ustupovalť jí s cesty i zdálo se, že je slepým a hluchým pro všechno, co by jej mohlo z toho mrtvého klidu vyrušiti. Madlena přemítala marně o tom, jaká neobyčejná věc spůsobila tuto netušenou změnu v povaze mužově.

Zatím bylo to zcela přirozené vysílení, dosti obyčejné u lidí vášnivých a hrdých. Neštěstí láme je jako vichr stromy. Horal cítil se slabým vůči těm protivenstvím, kteráž naň se všech stran dorážela, a klesl na duchu. Někteří v podobných případech stávají se samovrahy, jiným poskytuje náboženství ochrany.

Toník považoval všechna ta protivenství za tresty boží, před nimiž skláněl hlavu. Ale poznání to neprobudilo se v něm rázem.

S počátku, když byl zavřen v celi vězení společně s jinými trestníky, zabývala se mysl jeho pomstou. Bůh sám ví, jak hrozné myšlenky rojily se mu v hlavě. Mezi jiným umínil si, že při návratu domů v noci zapálí vlastní chatu, aby v ní zlá žena nalezla smrt; ale v tom připadlo mu na mysl vlastní dítě a hned se zřekl takové pomsty. Tu zase chtěl si koupiti pušku, skrýti se s ní někde za plotem a zabiti Tomše jako vzteklého psa za to, že mu otrávil život. Brzy však přišel k poznání, že by tím Madlenu nezměnil, osud svůj nezlepšil, a že by zajisté shníti musil v žaláři, kdyby mu dokázali, že on byl vrahem. Tak odmítl po hlubší rozvaze každý takový záměr. Až konečně připadl na pravý původ svého neštěstí: připomněl si Hanu, jak nelítostně se k ní zachoval a přišel konečně k poznání, že, trpí-li, tož trpí vlastní vinou, že si tento trest zasloužil. To přesvědčení ochladilo v něm všechny zoufalé záměry pomsty — kněz, zpověď učinili ostatní. Rozhodl se, že ozbrojí se trpělivostí a bez reptání snášeti bude, cokoliv ho ještě potká, aby tím setřel svoji vinu. S tím rozhodnutím vrátil se do vsi a vytrval v něm přes to, že musila nejednou trpělivost jeho podstoupiti těžké zkoušky. Kdykoliv viděl něco, co mu pobuřovalo krev, a co jej rozpalovalo k prudkému výbuchu, hned připomněl si snědou tvář Hančinu, její černé smutné oči, hledící naň s výčitkou — a mžikem utišila se bouře vášnivosti v jeho duši a změnila se v modlitbu.

Tak minuly dva měsíce. Nadešel svátek Panny Marie, den pro něho památný; neb v tento den před třemi léty začala jeho nešťastná známost s Madlenou.

Mnoho lidí ze vsi odebralo se na pouť do Kalvarie. Toník připojil se k nim. Odcházeje z domova, smířil se s ženou a prosil ji, aby mu odpustila, jestliže jí křivdil. Byl také na rozloučenou u jejích rodičů a chtěl i Tomši podati ruku ke smíření; ale tento nebyl právě ve vsi; odešelť před několika týdny k vojenskému cvičení a dosud se nevrátil.

Tak usmířen se všemi vydal se na cestu.

Pozdě k večeru došlo processí do Kalvarie. Ve tmě zářil již z daleka na zdech klášterních obraz Matky Boží, obklopený věncem různobarevných lamp, jejichž světlo tvořilo zlatou záři, v kteréž viděti bylo nesčíslné množství černých hlav, vlnící se různými směry; časem zaslonila tuto záři na okamžik korouhev nějaká neb zarýsoval se v ní temný kříž. Vřava byla tu veliká. Zpěvy různých zástupů mísily se v tak hlučný a zmatený sbor, že až v uších hučelo; processí za processím plynula jako nové a nové vlny ku zdem klášterním, ukláněla se Marii, po krátké modlitbě ustupovala jiným a rozcházela se stranou mezi krámy nebo do ambit rovněž osvětlených. Část poutníků hledala

si nocleh. Noc byla krásná, teplá, ač temná; množství lidí přenocovalo pod šírým nebem, stranou na trávě nebo v lese.

Toník vyhledal si klidné místo vedle jakési kůlny. Kleče, odříkal večerní modlitby, tváří obrácen jsa k obrazu, a pak ulehl. Leže, zpytoval svědomí, neboť se chtěl zítra zpovídat.

V tom za stěnou ozval se hlas, jenž pravil: „Ty se dostaneš spíše ku knězi a dáš mu tuto zlatku na mši za duši nebožky matky. Jmenovala se Terynka; pamatuj si to, Kubo, abys to věděl, až se tě bude kněz ptáti. Shledáme se zítra o velké na cestě při poslední stanici. Nu, odejdi již spat, Kubo; já musím také ještě zpytovati svědomí."

Naslouchaje tomu hlasu, pocítil Toník v duši nevýslovné blaho, jakoby před ním někdo nebe byl otevřel. V tom okamžiku připadl mu na mysl onen sen o tekoucí strouze zlata, jak lidé házeli po něm kamením a s nenávistí se od něho odvraceli, a pak ten klášter a Hana, jež tak velmi připomínala jeptišku s lahodným, tichým hlasem. Kdyby se uskutečnilo, aby ona ho zachránila. Srdce zabušilo mu prudce radostí; povstal z lůžka a vyšel před kůlnu, aby dohonil Kubu, jenž, jak se domyslil z vrznutí dveří, zašel do polí. Spatřil ho ve vzdálenosti několika kroků. Stín jeho mihl se kolem jednoho ohniska. Toník pustil se v tu stranu, ale Kuba zmizel ve tmě. Potěšil se tím, že ho zítra spatří u poslední stanice — jeho i Hanu.

Tak rád by ji byl spatřil a uvítal, ale pochyboval, bude-li moci k ní promluvit, pohlednouti jí v oči.

Postupuje ostražitě mezi těly, ležícími na zemi, vrátil se ku svému loži a lehl si ku zdi. Obrácen k dřevěné stěně, slyšel tichý šepot otčenáše, jejž Hana odříkávala, a šepot ten ukolébal jej, cestou unaveného, v jakýs čarovný, rozkošný sen. Zdálo se mu o samých růžích, plných opojné vůně, na nichž leže plynul mezi hvězdami a oblaky jako po nesmírné jasnomodré řece anebo po blankytu nebeském.

Druhého dne, když se probudil, nebylo již nikoho v kůlně. I jeho procesí chystalo se do kostela. Po mši odebral se do kaple klášterní, kde husté davy lidí tlačily se kolem zpovědnice; několik hodin musil čekati než se dostal ke zpovědi a k přijímání. Zatím byla již velká mše ukončena.

Očistěn na duši, spěchal na cestu k poslední stanici. Z daleka již poznal Kubu. Stál opodál cesty s hlavou odkrytou, a mezi vlnícím se davem spatřil také Hanu. Kuba ho nepoznal, ač stál přímo proti němu. —

„Kubo!" ozval se Toník hlasem prosebným.

„Odkud mě znáte?" tázal se Kuba, hledě upřímně na mluvícího.

„Nepoznal jsi mne? Jsem Toník."

Kuba se lekl podivením a ostřeji se naň podíval. „Toník? Co se s tebou stalo, člověče?"

„Mnoho by o tom bylo povídat. Sdělím ti to potom. Hana je zde s tebou?"

„Má sem přijíti po mši."

„Jste zajisté svoji?"

„Já s Hanou? Co to mluvíš, Toníku?! Což by ona chtěla mne za muže? Netroufal bych si ani vysloviti takovou věc před ní; myslil

bych, že by se rozhněvala. A pak bych s ní nemohl tak choditi, jako nyní. Jest ke mně tak laskavá jako k rodnému bratru."

„A co mluví o mně?" tázal se Toník nesměle.

Kuba mu chtěl odpověděti, ale ustal náhle, zočiv blížící se Hanu. Toník ji též spatřil a znovu mu přišla na mysl jeptiška; tak skromně, tak nábožně vypadala, s očima k zemi sklopenýma a s velikou modlitební knihou, již držela v ruce ovinuté růžencem.

„Zdali pak tě pozná?" tázal se Kuba.

V té chvíli Hana povznesla oči a spatřivši Toníka, oživla náhle radostí, přiskočila k němu a potěšena zvolala: „Toník!"

„Poznala jsi mne?"

„Jak by ne?! Poznala bych tě mezi tisíci, ač jsi velmi zhubnul. Byl jsi jistě nemocen?" tázala se starostlivě.

Ta její dobrota, kterou neočekával, hluboce ho dojala.

„Hano," pravil chvějícím se hlasem, v němž znáti bylo přidušený pláč, „ty se nepomstíš za křivdu, kterou jsem ti učinil?"

„Patrně nám nebylo v nebi souzeno, abychom se vzali. Toť vše vůle boží!"

„O, Hano, hrozně mne Bůh potrestal za tebe," pravil Toník a vykřikl bolem; slzy zadržené spouštěly se jako hrách po kostnaté, hubené tváři.

„Upokoj se, Toníku, neplač! Bůh vše změní. Upokoj se, Toníku," pravila, hladíc ho rukou po rameni. Ale marné bylo všechno chlácholení. Horal rozplakal se jako dítě. Všechny bolesti, které do těch dob tlumil v útrobě své, prýštily se z ní těmi slzami.

Právě přecházelo jakési procesí s hudbou a korouhvemi a zpívalo onu píseň o královně Marii, kterou před několika lety, když se ubíral s Hanou a Kubou do práce v roviny, spolu zpívali. Toník si na to vzpomněl a byl ještě více dojat. Procesí šlo ku chrámu Panny Marie. Hana chopila se Toníkovy ruky a pravila: „Pojďme s procesím, modlitba ti uleví."

Šli všichni tři jako tehdáž cestou, která vznášela se vždy výše k nebi, zpívajíce tutéž píseň, kterou tehdáž při odchodu z hor zpívali, jenom že nyní Kuba neplakal.

Bylo již poledne, když byla pobožnost skončena. Potom odebrali se do lesa: tam vyňala Hana z uzlíčku kousek sýra a krajíc ovesného chleba a Kuba na pochoutku přinesl od překupnice velikou otýpku vodnice. Při obědě tom povídal Toník o svých příhodách, o zlém životě s ženou, o tom, že seděl v žaláři. Ulehčilo stísněnému jeho srdci, že se mohl rozhovořiti. Viděl, že mu naslouchají ne pouze uchem, nýbrž i srdcem a bylo mu mezi nimi tak dobře, jako mu dávno již nebylo. Ale zasmutnil se, když Kuba připomenul, že jest čas, aby šli domů; neboť procesí vycházelo již z kostela a bralo se cestou k Lanckoroni. Bál se okamžiku, kdy zůstane opět samoten. Rád by byl co nejdéle s nimi pobyl a proto vstal, aby je doprovodil. Když stanuli na pahorku, Kuba obrátil se k němu a ukazuje prstem před sebe, pravil: „Vidíš?"

„Hory, naše hory," ozval se Toník, hledě upjatě v modravou dáli; „tak dávno jsem je neviděl. O, musím se vrátiti tam k vám; mně je zde v rovinách čím dále tím bídněji. Prodám statek i pozemky a pře-

stěhuji se k vám; snad ještě před svátky, dožiju-li se jich. Zdá se mi, že nebudu již dlouho žíti."

„Nemluv tak," napomínal jej Kuba; „odkud ti to do hlavy přišlo? Jsi snad starý, či co?"

„Ba časem i mladého, zdravého smrt zavolá."

„Toť pravda. Vše jest v moci boží."

„Jsou též zlí lidé, kteří člověku žití zkracují, a okolo mne dějí se od nějakého času věci takové, že mám příčinu strachovati se o svůj život!" —

Ohlížel se, jakoby se bál, aby ho někdo neposlouchal a pak, nachýliv se k nim, pravil: „Bude tomu několik týdnů, co mi vítr shodil komín; počal jsem ho spravovati a tu jsem v něm našel ve výklenku pytlíček s pískem. Ptal jsem se ženy, zda jej tam dala a proč? Začervenala se a neodpovídala. Tázal jsem se na to služky jedné i druhé, žádná o tom nevěděla. Jedna z nich, starší, pravila mi konečně: „Což pak se mi vede tak zle u vás, abych vám přála smrt!"

Nepochopil jsem hned, co tím říci chtěla, a teprve když jsem vyhrožoval, sdělila mi, jakým asi spůsobem se pytlíček do komína dostal. Přeje-li prý si někdo smrti něčí, musí sebrati písek z jeho stop a písek ten zavěsiti v pytlíku do komína; tou měrou, jakou pytlík schne, usychá a chřadne i člověk onen a zemře, když se tkanice pytlíku přetrhne. Když mi to služka povídala, vzpomněl jsem si, že jsem viděl jednou svou ženu, jak se za mnou kradla, když jsem šel k lesu, a jak něco sbírala do zástěry. Pochopujete nyní, proč se strachuju?"

„Vlastní žena že by tě chtěla připraviti o život?!" tázala se Hana s rozhořčeností. „Jaká jest to ďáblice?!"

„Jsou lidé, kteří ji k tomu navádějí. Jest ve vsi stará cikánka, která předpovídá z karet a zaříkává kouzla. Jsem jist, že ona ve spolku s jinými babami ji k tomu měla. Není to ještě všechno."

Ještě více stišil hlas a mluvil dále: „Několik dní před odchodem mým podala mi Madlena k večeři kaši z hub. Hodila mně misku pohrdlivě, málem jako psu, a odešla do vedlejší jizby, jakoby tam byla zaměstnána. Ve mně ozval se jakýsi hlas, abych houby nejedl. Spozorovala to, ač byla v druhé světnici. Přišla, postavila se ke mně a tázala se hněvivě: „Proč nejíš?"

Řekl jsem: „Samotnému nechce se mi. Sedni a jez se mnou."

„Já nerada hřiby."

„Aspoň lžičku okus!" Nabral jsem lžičku a podal jí houby téměř k samým ústům. Zakryla si rychle ústa rukou a ustoupila s odporem. „Proč nechceš jísti ty houby?" tázal jsem se, hledě jí do očí. Nemohla snésti mého pohledu a odešla. Vynesl jsem kaši psu na pole. Druhého dne ležel zdechlý před boudou. Když jsem to Madleně ukázal, ulekla se a odešla k matce."

„Nemohl jsi to oznámiti soudu?" zvolal Kuba. „Byla by přišla komise, ve psu by se byl vyšetřil jed a ďáblici by vsadili do žaláře."

„Ovšem, kdyby byly ženy psa neodstranily; za hodinu nebylo již po něm stopy. Ani po kaši nezůstalo sledu."

„Jsou to jedovaté ženy; nechtěla bych se dostat mezi ně!"

„Kdybyste se dověděli, Kubo, že jsem zemřel, domyslíte se zajisté

příčiny mé smrti. Pamatujte na dítě. Ty, Hano, budeš mu lepší matkou, než vlastní matka."

„Toníku, nemluv tak, jakobys psal poslední vůli na smrtelné posteli," ozvala se Hana hlasem slzami dušeným, „div mi srdce nepuká. Vše jest v moci Boží a zlí lidé ničeho neučiní proti jeho vůli. Věř, Toníku, že se ještě uvidíme tam u nás, ve vsi na horách."

„Kéž to Bůh dá," zvolal Toník.

„Buď s Bohem!"

„Šťastnou cestu!"

„Buď zdráv, Toníku!"

Stiskli si ruce a rozešli se. Kuba i Hana spěchali za procesím. Toník stál jako sloup na místě a hleděl za odcházejícími. U sochy ještě se ohlédli, Kuba mávl kloboukem, Hana rukou zaslala pozdrav a zmizeli v lese. Toník vrátil se volným krokem, s těžkou hlavou a měkkým srdcem ku svému procesí. Druhého dne večer přišel domů. Vrátil se vesel, neboť naděje na brzký návrat do hor vzbudila v něm bývalou živosť a sílu. Začal opravdu přemýšleti o prodeji pozemků a hledal kupce, po trzích a v blízkém městečku. Nebylo možno, aby se o tom nedověděli ve vsi, a zpráva ta způsobila veliký poplach mezi kmotrami a v rodině Madlenině.

„Hleďme, co se z něho vyklovalo!" pravila cikánka. „Říkala jsem vždy, že ten horal v tichosti něco zlého kuje."

„Snad jsou to jen lidské řeči," ozvala se stará Plevňáková. Ve vráskovité její tváři znáti bylo, že ji ta novina velmi znepokojuje. Dosud žila jako moucha v medu. Od té doby, co provdala dceru za horala, nekoupila ještě ani špetku soli, kaše, slaniny a obilí. Vše přicházelo z chaty Toníkovy do její komory v takovém množství, že to ani sníst nemohla; proto se strachem pomýšlela na to, že by tento pramen hojnosti mohl zaniknouti. Nevěřila tomu a pravila: „Plané řeči."

„Jaké plané řeči?" odvětila cikánka; „slyšela jsem to na své vlastní uši od řezníka, jenž od něho telata kupoval. Sám horal mu pravil: Naleznete-li mi kupce rychle, slevím mu něco a vám poskytnu řádnou odměnu."

„Toť psí krev v tom horalu!" vykřikla Plevňáková zamračena.

„Nepochybně chce se odebrati do hor," pravila cikánka.

„A Madlenu vzíti s sebou," doložil smutně Tomeš, jenž byl rozmluvy účasten a sedě stranou okusoval maso na kosti.

„Za celý svět nepůjdu," zvolala Madlena na polo plačtivě; „ani na krok se nehnu."

„Zanechá tě zde, a co budeš činit?" tázala se cikánka. „Kámen tlouci u cesty."

„O, já nešťastná, nešťastná!" bědovala Madlena, podpírajíc si hlavu.

„Zkazil jí svět, mé jediné dceři," naříkala matka.

Jen starý Plevňák nepochopoval, oč se vlastně jedná.

„Povězte mi, ženy, oč se vám jedná! Vždyť je to jeho vlastní žena. Nemůže ji zde zanechati; musí ji vzíti s sebou."

„Ty, hlupáku, seď a neozývej se, když tomu nerozumíš," spílala mu žena.

„Nejedná se o to," ozval se Tomeš, lépe zasvěcený do tajemství žen, v němž byla jeho známosť s Madlenou také závažným činitelem.

„Ano," dodala cikánka, „zde jedná se o to, aby sám zůstal."

„Či lépe, aby byly zachovány pozemky a chalupa — neb o něho nestojíme," podotkla Plevňáková. „On ať si třeba zlomí krk, jen když hospodářství zde zůstane."

„Kdyby ho byli tenkráte v krčmě zabili, bylo by bývalo nejlépe!" ozvala se temně Madlena.

„Pravda," dodal Tomeš; „nebylo by alespoň žádných starostí."

„Žádným způsobem nesmíte připustiti, aby statek prodal, neboť pak nezmůžeme ničeho proti němu. Sebere se a půjde, hoňte pak vítr v poli," radila cikánka.

„A jak tomu zabrániti?"

Cikánka pokrčila rameny a pravila: „To jest již vaší věcí."

Začali přemýšleti, ale ničeho nevymyslili. Tím se porada skončila.

Kupec se neokazoval, o prodeji přestalo se mluviti a celá věc jaksi utichla. Přihodila se však jiná okolnosť. Majdurovům dali židé statek a pole na buben. Tito zabředli totiž tak hluboko do dluhů, že se již nijak zachrániti nemohli. Tomeš chodil jako opařený; nezbývalo mu než buď vrátiti se k vojsku, nebo jíti do služby.

Ani k tomu ani k onomu neměl však chuti. Vojančiny měl již po krk a do práce se mu nechtělo. Navykl si povalovati se jen po krčmách a po trzích. K tomu i pýcha nedovolovala, aby syn jednoho z nejpřednějších hospodářů ve vsi stal se čeledínem. To ho hnětlo. Ze studu skrýval se před lidmi, těkaje po lesích, anebo chodil do městečka pít. Jednou, vraceje se z toulky, šel kolem chatrče cikánčiny. Seděla na prahu a přebírala hrách. Bílí králíci pobíhali kolem ní a chroupali odpadky. Spatřivši Tomše, ustala a pravila: „Co chodíš tak zamračený, jakobys byl polkl štíra?"

„Nevím, z čeho bych se měl radovati! Víte dobře, že rodičům židé hospodářství prodali; bydlí teď u Kašprusové a co budu činiti já, to ví Bůh."

„Kdyby Madlena neměla horala, mohl by si se s ní oženit. Bylo by to krásné býti pánem takového hospodářství."

„Ovšem že krásné, ale marné mluvení, když horal žije."

Cikánka pohlédla mu zlostně v oči, rozesmála se a pravila: „Kdybych byla na tvém místě, věděla bych, co mám učinit."

Tomeš se začervenal, sklopil zrak a zaškrabal se na hlavě.

Téhož večera, když se s Madlenou sešli u potoka, kde se nyní obyčejně scházeli, tázal se jí náhle v rozmluvě:

„Poslyš, Madleno, kde spí? V jizbě s tebou?"

„Nikoli, v kůlně."

Za té krátké rozmluvy setkaly se oči jejich a ostatku se domyslili. —

Madlena od toho času po několik nocí nemohla klidně spáti. S rozechvěním očekávala cosi, a když ráno přicházela děvečka rozdělat oheň v plotně, Madlena pohlížela na ni tak, jakoby očekávala, že jí poví nějakou důležitou novinu.

Minulo však několik týdnů a nic neobyčejného se nepřihodilo. Madlena nejednou potkavši Tomše, učinila na to zřejmé narážky, ale on se tvářil, jakoby nerozuměl a odvracel se od ní; neměl odvahy k vykonání toho, co zamýšlel. Právě v té době slavila se ve vsi jakási svatba, ku které byli Madlena i Tomeš pozváni. Nevěsta měla četné příbuzenstvo, které s různých stran k svatbě se sjelo. Mezi jinými přišel i její bratr, jenž pracoval v lomech u dráhy, a přinesl s sebou několik dynamitových zápalek.

Když čeledínové stříleli z hmoždíře a jiní z pušek, on zapálil několik takových zápalek stranou, že se rozlehla veliká rána a na místě, kde byl dynamit ležel, země hluboko se propadla, jakoby tam někdo jámu byl udělal.

Sedláci nemohli se tomu dosti vynadiviti a pohlíželi s bázní na střelivo, které mělo tak hroznou sílu. Madlena i Tomeš stáli též ve hloučku dívajících se.

„Taková maličkost a jaký hřmot udělá!"

„A k tomu ještě jak to rozryje zem!"

„To není ještě nic," pravil bratr nevěstin, „ale považte, hodí-li se takový náboj zapálený do rybníka, všechny ryby zhubí."

„Podívejme se!"

„Zabilo by to tedy i člověka?" tázala se Madlena s rostoucí zvědavostí.

„Na kousky ho to rozdrtí!"

„O důvtipe lidský!" zvolala Madlena udivena, a vrhla současně na Tomše zvláštní pohled.

„Jeden sedlák u nás," pokračoval majitel nábojů, „zabil tím spůsobem svou ženu. Položil takovou zápalku k ní, když spala, zapálil lunt a odešel. Ženu to roztrhalo na kousky, že ji nebylo možná poznat."

Posluchačové zatřásli se hrůzou a odešli od těch vražedných nábojů. Jen Tomeš a Madlena zůstali ještě a prohlíželi si je s velkou dychtivostí. Ona odešla dříve, neboť ji někdo volal do světnice. On zůstal ještě nějaký čas a rozmlouval s tím dělníkem z lomů. Když se pak při tanci sešel s Madlenou, pravila k němu polohlasitě: „Mohl bys poprosit toho z lomů, víš, aby ti daroval jeden takový náboj; zkusili bychom to v našem případě."

„Již jej mám," odpověděl nehledě na ni.

Stiskla mu radostně ruku a pustila se s ním do tance.

Tři dni trvala svatba. Hosté měnili se stále jako v kaleidoskopu. Tu jedni tu druzí odcházeli, buď aby se vyspali, buď aby spořádali něco v domě nebo v hospodářství, neb aby dali dětem jísti, a vraceli se pak znovu k zábavě. Tomeš v tom čase odešel několikráte domů a pokaždé, když se vracel, hleděla mu Madlena pátravě do tváře, jakoby z ní něco vyčísti chtěla; konečně, nemohouc se dočkati, tázala se: „Zkusil jsi náboj?"

„Hodil jsem jej do rybníka."

„Proč?"

„Sám nevím. Bylo mi jaksi hrozno choditi s ním."

„Tys horší než baba," pravila Madlena pohrdlivě a odvrátila se od něho.

Od té doby nemluvila s ním o ničem podobném. Vídali se zřídka; neboť sedávala celé téměř dni u cikánky. Co tam obě činily, nemohl se Tomeš dověděti, a chtěl-li tam vejíti, nepustily ho. Patrně něco vařily, neboť často dým vycházel z komína. Konečně jednoho dne odebraly se do města. Když se jich tázal proč, odbyly ho nějakou planou záminkou a poručily mu, aby zůstal doma. Nevěda, jak by zabil čas, odešel do krčmy. Zastal tam jakéhosi měšťana, jenž nesestoupiv s vozíku, zavolal hostinského ven a promluvil k němu, právě když se Tomeš přibližoval, tato slova: „Řekněte horalovi, aby se dostavil zítra k notáři, peníze tam již jsou, a záležitost se tam dokončí."

Tomši bylo horko, když to uslyšel. Tedy již zítra mělo se státi to, čeho se obával, a k tomu nebylo právě Madleny ani cikánky doma, aby se s nimi poradil. Chodil po vsi jako opilý, vrážeje do lidí, jichž neviděl, nepoznával. Všichni s udivením hádali, co se mu stalo. Kráčeje tak bez sebe, vyšel za ves a přišel na pastviště. Tam v příkopu rozdělali pastuchové veliký oheň a hřáli se při něm. Dým dlouhým pruhem táhl se po polích, Tomeš zastavil se u nich, hleděl v oheň nepohnutým zrakem a přemýšlel. Jeden z pastuchů, odhrnuje oheň, zvolal: „Nu, nepovídal jsem to, spálil se na uhel."

Tomeš sebou trhnul a pohledl na mluvícího: „Odkud víš, že se spálil?"

„Vždyť to vidím," a ukázal mu zemák.

Pastuchové se tomu smáli.

Tomeš odvrátil se od nich a odešel do lesa. Zde kráčeje od stromu k stromu, stíral pryskyřici po kmenech stékající a hnětl z ní kouli. Tuto vzal s sebou; nenesl ji však skrze ves v ruce, nýbrž uschoval ji do kapsy.

Zastavil se u chaty cikánčiny. Tato se dosud nevrátila; bylyť dvéře chatrče zavřeny. Již se smrákalo. Nebyl jist, vrátí-li se cikánka na noc; nečekal tedy a odešel domů.

Bydlili nyní, jak víme, u Kašprusové. On spal v kůlně. Po večeři nezůstal dlouho v jizbě; pravil, že ho bolí hlava, a odešel spat.

Několik hodin později, když světla v chatách pohasla a kohouti zatřepetavše křídly poprvé zakokrhali, jeden po druhém, jako stráž rozestavená provolávající heslo, zavrzly dvéře u kůlny a někdo vyšel tiše do polí. Byl to Tomeš.

Nějaký čas naslouchal a rozhlížel se ve tmě kolem; přesvědčiv se, že ho nikdo nevidí, plížil se stranou kolem zahrad k horalově chatě. U kůlny zastavil se opět, přiložil ucho k dřevěné stěně a pilně naslouchal. V kůlně bylo slyšeti chrupání spícího člověka. Tomeš tiše, ostražitě jako kocour přikradl se ke dveřím poněkud otevřeným a zavřev je z polehounka, zastrčil závoru, aby ten, kdo v kůlně spal, nemohl se dostati ven. Stálo ho to mnoho času a potu, neb musil vše učiniti s největší opatrností, aby spícího neprobudil. Nejednou, když dvéře trochu silněji zavrzly, zachvěl se a zatajiv dech naslouchal, zda-li se něco v kůlně nehýbe. Ale tam bylo slyšeti stále jen ono těžké, jednotvárné chrupání. Zamknuv dvéře, obešel kůlnu a stanul u stěny její ku zahradě obrácené. Na to vyňal z kapsy vích ze slámy, smoly a koudele a zapálil jej, zakrývaje oheň kloboukem, aby nebylo v dáli

záři viděti. Hořící již věchet vložil otvorem, jejž byl nalezl, pod střechu kůlny, načež rychle utekl.

Psi ve vsi, uslyševše běžícího, počali hlasitě štěkati; musil tudíž nejprve oklikou do polí, aby se neprozradil. Když konečně unaven dostal se do kůlny, z níž vyšel, bylo již viděti nad horalovou chatou červenou záři a mezi stromy zlaté plameny. Tomeš zakryl rukama oči, aby to neviděl, vešel do kůlny a vrhl se na lože. „Nyní nebude moci říci, že jsem baba,“ myslil si. Svíjel se na lůžku, jakoby trápen bolestmi, a bylo mu tak horko, jakoby oheň, tam v dáli planoucí, hořel nedaleko něho a pálil ho vždy více.

Zdali té noci spal, nevím; bezpochyby nevěděl ani on sám, jsou-li ty hrozné obrazy, které ho znepokojovaly, snem nebo skutečností. Jisto je pouze, že ho tato noc strašně unavila a že teprve k ránu tvrdě usnul.

Když se probudil, draly se již zlaté paprsky sluneční skulinami do vnitř kůlny a vrabci honili se pod střechou. Den byl krásný. Tomši zdálo se v prvním okamžiku, že bylo vše, co se včera stalo, pouhým snem. Nemohl uvěřiti, že by mohl býti po tak hrozné noci tak krásný den. S bázní pomýšlel na vycházku do toho krásného božího světa. Zdálo se mu, že všichni vyčtou z jeho tváře zločin, jehož se dopustil. Ale konečně uznal, že nelze jinak než vyjíti a přesvědčiti se o všem, neboť nejistota byla ještě horší. S tlukoucím srdcem otevřel dvéře a vyšel.

Na cestě stála tlupa lidí, která o něčem živě rozprávěla. Ženy naříkaly, lámaly rukama a muži kývali vážně hlavami.

Tomeš dodal si odvahy a přiblížil se k nim. Jedna žena zočivši ho, pravila: „Hleďte, zde je Tomeš.“

Zachvěl se jako vinník. Aby ukryl strach, protahoval se a protíral si oči. „Tys dosud spal a snad ani nevíš, co se stalo?“

„Co se stalo?“ tázal se Tomeš, tváře se nevědomým, ač se uvnitř všecek chvěl.

„Dnes v noci shořela Toníkova kůlna a v ní Madlena.“

Tomši div oči nevyskočily úžasem a zděšením.

„Madlena!“ vykřikl téměř bez sebe.

„Shořela na uhel.“

Tomeš chopil se zoufale za vlasy a zvolal hrozným hlasem: „Rány boží, co jsem to učinil?!“

Lidé pohlédli naň plni udivení.

„Co to mluvíš, Tomši?“

Zpozorovali, jak se zarazil a zachvěl, vida, že všichni naň hledí podivným zrakem; ulekl se a chtěl utéci. Ale jeden z hospodářů chytil jej za ruku: „Počkej, brate, musíš nám vše vysvětliti.“

„Pusťte mne, neučinil jsem to,“ zvolal Tomeš, chtěje se vymknouti. Byl by také utekl, kdyby v tom četníci nebyli se objevili. Spatřiv je, zbledl a pod vlivem prvního dojmu ke všemu se přiznal.

Z dalšího vyšetřování vyšlo na jevo, že se Madlena pozdě večer vrátila z města silně nachmelena a nalezši muže spícího na lůžku v jizbě, nechtěla tam zůstati přes noc s ním a odebrala se na lože do kůlny. Touto náhodou, možno-li to nazvati náhodou, byl horal zachráněn, ale hned upadl u všech v podezření, že on sám kůlnu zapálil,

aby se zbavil ženy. Nesnášelivý jejich život, prodej hospodářství a touha po návratu do hor, — vše to nasvědčovalo onomu podezření a na základě tom byl zatčen. Teprve přiznání se Tomšovo věc objasnilo. Po několika dnech vyšetřování a po výslechu svědků puštěn byl horal na svobodu.

V několika dnech na to, když byl spořádal záležitosti prodeje, oblékl na sebe horalský šat, na půdě pohozený, vzal dítě na ruce a odešel do hor. —

Neuplynul ani rok a slavila se tam svatba jeho s Hanou. Slavnosť svatební pokazila toliko jedna věc. Kuba po svatbě šel z kostela přímo do krčmy, dal si nalíti čtvrtku vodky, vypil ji na dno, a klesl mrtev k zemi.*)

Miguel de Cervantes Saavedra.

Obrázek z duševní dílny básnické.

Podává

Jakub Arbes.

(Pokračování.)

Podobnou, ryze španělskou tendenci oné doby má druhý kus, „Život v Alžíru“. Cervantes chtěl patrně kusem tím v lidu španělském zbuditi soucit k politování hodnému osudu křesťanů úpících v otroctví nevěrců a rozplameniti nenávist k nejúhlavnějším nepřátelům křesťanstva. V obou kusech ustupuje básník jednak vlastenci, jednak vojáku a katolíku; v obou vidíme spíše bojovníka od Lepanta a otroka z Alžíru, než básníka; neboť nejukrutnější skutek, jejž byl kdy král nějaký provedl: vypuzení Maurův ze Španělska, prohlašuje Cervantes „za velkodušné, smělé rozhodnutí“, za „vnuknutí boží“ a volá ku králi Filipu II.: „Povstaň, králi nepřemožitelný a zapuď ze Španělska Maury — toto pichlavé trní, jež je rozdírá; neboť Španělsko jest na světě jediným útulkem, kde jest učení Spasitelovo ještě v bezpečí a ctěno . . .“

Jediný tento citát však jest zároveň dokladem, že básník ustupuje v divadelních kusech svých také katolíku, slovem že Cervantes nevymanil se z tradicionelních názorů své doby, že v mnohých důležitých, ba nejdůležitějších zásadách současníky své nebyl ještě předstihl.

V obou těchto kusech vystupuje tudíž spisovatel Španěl nad básníka člověka, a to Španěl z doby inkvisice, jenž dovedl se rozehřáti jen tenkráte, když viděl před sebou kříž nebo slyšel kázati ku křižáckému tažení proti nepřátelům křesťanstva.

Cervantes zakládal si nemálo na tom, že byl ve svých dramatických kusech provedl některé reformy, zejmena že pět aktů změnil v tři, což

*) Patisk se vyhražuje.

jest zajisté nedůležito a bylo již před ním učiněno; dále že uvedl na jeviště allegorické bytosti, což bylo také již dříve učiněno a konečně že vážil ku svým pracím dramatickým z vlastního života.

V „Numantii" na příklad vystupuje allegorická postava Španělska jako krásná obstarožná žena a vzývá jinou allegorickou postavu řeky Duero, načež řeka ta s třemi přítoky svými odpovídá. Kromě těchto allegorických postav vystupuje v kuse tom také ještě mrtvola, válka, nemoc, hlad a sláva, kteréžto poslední vložil Cervantes do úst prolog.

Již z toho, co jsme byli až dosud o dramatických pracích Cervantesových napověděli, vysvítá, že nelze na ně klásti moderní měřítko dramatu, kterého nesnesou. Postrádajíť dramatického zauzlení i rozuzlení; jsou spíše řadou více méně souvislých i nesouvislých výjevů, z nichž mnohé mají nemalou sílu dramatickou.

Mnohé scény a zejména závěrečná scéna „Života v Alžíru", zajisté se nikdy neminuly s účinkem. Všickni otroci nalezají se na jevišti; loď, která jim nese vysvobození ze jha nevěřících, se blíží . . . Všickni klesnou na kolena, všickni zvednou oči k nebesům a na všech rtech chvěje se modlitba za volnost . . .

Za dob Cervantesových musila taková scéna učiniti hluboký dojem na diváky a rozechvěti srdce i těch, kdož znali utrpení otroků křesťanských jen povrchně a jejichž duše nebyla právě příliš přístupna soucitu s cizím utrpením.

Přes všechny vady a nedostatky jeví se však po našem náhledu genius Cervantesův již v těchto pracích, jimž tradicionelní esthetika vykazuje v dlouhé řadě děl Cervantesových místo jen podřízené. Míníme Cervantesův pokus vážiti k pracím svým z vlastního života, z vlastních zkušeností a líčiti na větším díle, co byl sám viděl, slyšel, zakusil, procítil a promyslil — slovem ryze realistické pojmutí světa, čímž liší se ve svém tvoření nápadně od jiného současného genia, od Skakespeara.

Cervantes neklade velkou váhu ve fabuli a charakteristiku osob, nevyhledává starších kusů k upravení pro běžnou potřebu divadelní jako Shakespeare, nýbrž volí prostinkou látku a snaží se dramaticky znázorniti výjevy z vlastního života, výjevy to dojemné, uchvacující, ba zdrcující svou realistickou pravdou. Tak jako on je líčí, nedovede je vylíčiti nikdo, kdo jich nezná z vlastního názoru a nevyniká podobným talentem jako on. Fabule „Života v Alžíru" je prostinká, nepřirozená, milostná historka; ale jednotlivé scény mají úchvatnou sílu.

Cervantes nelíčí tu pouze, co byl viděl a zakusil, on vystupuje sám . . . Vojín Saavedra vystupuje tu s dvěma spoluotroky, trpce želí osudu ubohých otroků a vyzývá vlast svou, aby nejlepší syny své osvobodila a vedla věčnou válku s nevěřícími. Znázornění trhu na otroky, obzvláště prodej dítek, jež od matek odtrhujou; líčení mučennictví kněze španělského, pokusu uprchnouti z otroctví, čehož všeho byl Cervantes očitým svědkem nebo účastníkem, bylo jen zřídka kdy na prknech s tak neúprosnou pravdivostí znázorněno. I při pouhém čtění těchto scén neubrání se člověk dojmu nejhlubšímu.

Nejlepším dokladem toho jest, že ani Lope de Vega, po Calderonovi a Moretovi nejlepší dramatický spisovatel španělský, neostýchal se, vydlužiti si nejlepší scény z tohoto Cervantesova kusu ku své ko-

medii „Los Esclavos en Argel“ (Otroci v Alžíru) a to nikoli snad jakožto začátečník, nýbrž v době, kdy — jak sam Cervantes o něm praví — byl se domohl neobmezeného panství na jevišti, a nalezal se na vrcholu své slávy.

Ostatně i Cervantes přikládal kusu tomu nemalé ceny; zpracovalť látku tu dramaticky ještě jednou pod titulem „Baños de Argel“ (Vězení v Alžíru) a užil jí později k povídce „El Amante liberal“ (Velkomyslný milovník), při čemž zajisté v první řadě doufal dosíci úspěchu připomenutými scénami z vlastní zkušenosti váženými.

Avšak což platno mnohdy spisovateli, že jeví neobyčejný talent, že pracuje s napnutím veškerých sil, že „píše krví srdce svého“, když spiknou se proti němu tak zvané „poměry“. V takových případech bývají přátelé hluší i slepí; tak zvaní mecenáši a podporovatelé talentů zmizí s povrchu země a tak zvaní znalci literatury nezdají se míti smyslu než pro výrobky prostřední nebo i špatné a ignorujou skutečný talent s nedbalostí přímo báječnou.

Co platno tomuto Cervantesovi, že napsal v několika málo letech 20 až 30 divadelních kusů, z nichž mnohé se líbily, tak že autor i po třiceti letech k úspěchu svému poukazuje, což platno, že psal mnohé scény skutečně krví srdce svého, což platno, že pracuje do únavy — když není nikoho, kdo by práci jeho hmotně aspoň tak dalece odměnil, aby mohl žíti, když není nikoho, kdo by mu pomocné ruky podal?

Nezbývá než vzdáti se „sladkého umění poesie“ a vyměniti Pegasa za obyčejného tahouna . . . . Co zbývá ubohému, dluhy přetíženému Cervantesovi než odložiti péro a odebrati se do soukromí, nebo-li jinými slovy: pokusiti se aspoň o zachránění života! . . . Máť nyní ženu, živí i sestru, která byla přispěla penězi svými k jeho osvobození z otroctví — musí změniti své zaměstnání stůj co stůj.

Po několika jen letech loučí se s Madridem — „s bohem, Madride! s bohem vy divadla pro lid, kde se kadí hlouposti a každodenně na statisíce pitomostí pronáší!“ — a odchází do Sevilly, aby se stal — výběrčím dluhů . . .

Na dlouhých deset roků — v nejpružnějším věku svém — odkládá péro . . . S resignací chladnokrevného gladiatora oddává se svému osudu. Nežaluje, nestěžuje si; zdá se skoro, že jej byla posavadní napnutá činnost literární duševně unavila; neboť ani po těchto desíti letech, když vrací se poznovu k poesii, nejeví ani nejmenší lítosti nad ztrátou tak drahocenného času . . . .

V Seville pokouší se ještě jednou o zlepšení svého postavení: myslí na Eldorado dobrodruhů — na Ameriku . . . Zasýlá roku 1590 králi žádost za udělení nějakého místa v osadách amerických. Líčí svá dobrodružství, zmiňuje se o svých službách, popisuje svá utrpení, když byl vojínem a otrokem v Alžíru . . . Ale nic naplat! Řádně doložená žádost jeho se úřadně prostě odmítá a Cervantes ponechán svému osudu.

O jeho pobytu v Seville nezachovalo se skoro žádných zpráv. Skoro vše jsou pouhé domněnky. Zapadlť — až pak zase roku 1605, tudíž 17 roků po svém odchodu z Madridu, objevuje se náhle na obzoru literarním jako meteor . . . Madridský nakladatel Juan de la Cuesta odvažuje se totiž vydati první díl „Don Quixota.“

K účelu našemu: pokusiti se aspoň nahlednouti v duševní dílnu básníkovu, jest dvojnásob litovati, že život Cervantesův právě před vydáním nejgenialnější práce jeho ztrácí se skoro úplně v mlze. Dalo-li se z dřívějšího života Cervantesova až dosud tvoření jeho aspoň poněkud stopovati, ztrácí se stopa vůči „Don Quixotu" skoro úplně v písku.

Cervantes sám praví v předmluvě k prvnímu dílu „Don Quixota", že počal spis ten psáti ve vězení, „se engendró en una cárcel"; ale není zjištěno, v kterém vězení a proč byl Cervantes vězněn. Pověst vypravuje, že vybíral Cervantes z rozkazu velkopřevora řádu maltézského v krajině La Mancha poplatky, že jej ti, od nichž měl dlužné poplatky vybírati, různým způsobem týrali a konečně i do vězení uvrhli, kde prý začal „Don Quixota" psáti a ze msty reka svého učinil rodákem svých trýznitelů a první jeho dobrodružství do Manchy položil.

Možno, ba i pravdě podobno to je; ale dokladů není žádných. Cervantes byl, jak se zdá, dvakráte vězněn. Biograf jeho Navarette vypravuje, že svěřil Cervantes malou částku vybraných daní jistému sevillskému kupci, aby ji odvedl státní pokladně; ale kupec ten s penězi uprchl a Cervantes nemoha pro svou chudobu částky té nahraditi, byl prý pro zpronevěření veřejných peněz obžalován a uvězněn, což mu nepřátelé jeho nikdy nemohli prominouti. Později když se byli zaň přátelé zaručili, propuštěn na svobodu.

Po druhé octl se ve vězení ve Valladolidu. Nedaleko domu, v němž bydlil, zabit v noční rvačce jakýsi cizinec, a poněvadž lpělo na některých osobách z domu Cervantesova podezření, že súčastnily se rvačky, byl dle tehdejších zákonů španělských i Cervantes s ostatními hlavními svědky zatčen a tak dlouho ve vazbě podržán, až bylo vyšetřování provedeno.

Jistoty tedy není žádné. Zdá se toliko, že měl Cervantes v krajině, kde proslavený román jeho počíná, přátele nebo příbuzné, že k nim ob čas zavítal a seznámil se tak s lidem, povahou a památnostmi krajiny a vážil tudíž i tentokráte ze svých zkušeností a popisoval z vlastního názoru. Rovněž tak zdá se býti nepochybné, že dělo se to v době od r. 1598, kdy ztrácíme stopu Cervantesovu v Seville, až do r. 1603, kdy objevuje se Cervantes krátce před vydáním „Don Quixota" ve Valladolidu.

Kdy a za jakých okolností vznikla v duši Cervantesově myšlenka k sepsání „Don Quixota", jest naprosto neznámo. Počal jej psáti bez odporu v jedné z nejtrudnějších dob svého života, v stáří svého reka, skoro již padesátník, když si byl nastřádal ohromných zkušeností životních, v době, kdy po tolika nezdarech a zmařených nadějích snad už v pranic nedoufal.

Zdá se také, že počav asi po patnáctileté, nebo i delší přestávce, v kteréžto době byl jen některé pranepatrné drobnosti sepsal, opět větší dílo psáti, nečinil si velkých illusí; avšak když práci svou dokončil, ba již v průběhu jejím zajisté tušil, ba věděl, že píše něco, v čem zrcadlí se opravdový genius. Důkazem toho jsou různá místa v románu tom, v nichž vystupuje Cervantes u vědomí svého talentu a své síly.

Jakž také jinak? Jakž mohl Cervantes po tolikerém odkopávání mlčeti? Jakž mohl i na dále klidně a mlčky přihlížeti k tomu, jak jeho práce dramatické mizí znenáhla s jeviště a místo jejich zaujímají práce jiných spisovatelů? Jakž mohl i na dále trpělivě snášeti opovržení, jakýmž talent jeho odbýván? „Jednou,“ praví jistý essayista, „musil dokázati, že jest řeč jeho rovněž tak dobrý meč jako toledanská ocel visící po jeho boku; pobyt jeho v Seville rozvázal mu jazyk, i pocítil, že byl znenáhla z učenníka dozrál na mistra.“

Avšak tím podivnější jest Cervantesova bezstarostnost, jaká se jeví v nejslavnějším jeho díle vzhledem k pochvale současníků a slávě posmrtní: dílo jeho vyniká snad vším, jenom ne tím, co zove se akademickou správností.

Za našich dnů, kdy mnozí kritikové přihlížejí daleko více k formální stránce literární práce, než k obsahu, myšlenkám, charakteristice, psychologickému prohloubení atd., kdy — jako se stalo u nás, že na příklad pro vynechané písmenko upřeno geniálnímu Máchovi veškeré nadání básnické — čisťounce vypulérovaná a mnohdy přepulérovaná forma, tudíž pouhý háv pokládá se mnohdy za nepoměrně důležitější samého jádra, za našich dnů by ubohý Cervantes s vydáním svého „Don Quixota“ zajisté daleko hůře pochodil než u svých současníků.

Oplýváť geniální dílo to různými nedopatřeními, lehkomyslnostmi, poklesky a protismysly v takové míře, že by mnohému zelotickému stoupenci akademické správnosti nabíhala při čtení přímo husí kůže a že by se ani dost málo nerozpakoval prohlásiti pro tyto nedostatky autora za člověka rovněž tak lehkomyslného jako netalentovaného.

Osnova románu, kterouž Cervantes, jak z různých míst zřejmo, při psaní několikráte změnil, jest jen ledabylá a skoro až nesouvislá. Sloh Cervantesův vychvalují nejlepší znalci jazyka španělského pro jeho jasnost a místy květnatost, nicméně události a fakta románu jsou co do letopočtu začasté tak spletená, že celá řada vykladačů Cervantesových snažila se nesprávnosti s hlavním dějem v souhlas přivésti.

Četní kritikové nám v ohledu tom práci nad míru usnadnili. V prvním díle mluví se o „Don Quixotu“ jako o reku minulých dob a osudy jeho líčí se tak, jakoby byly váženy ze starého autora arabského, kdežto při ohledání jeho sbírky knih zřejmě vysvítá, že žil za dob Cervantesových, poněvadž má ve sbírce té, jak už výše připomenuto, také Cervantesův první literární plod, román „Galatea“.

První díl končí osudy „Don Quixotovými“ roku 1604. Děj druhého dílu počíná měsíc po ukončení děje prvního dílu a v druhém díle umístěna jest rozmluva o zapuzení Maurů, což však se nestalo r. 1604, nýbrž o pět roků později.

Avšak to není vše. „K rozmnožení zmatku a protismyslů“, praví Ticknor, „nalezají se jednotlivosti vymyšleného děje velmi často v prapodivném odporu a to nejen vzájemném, nýbrž i v odporu s historickými událostmi, ku kterýmž se poukazuje. Tak vypravuje Cervantes (díl I. kap. 46.) výjevy, které se udály jednoho večera; avšak následujícího jitra praví, že trvaly po dva dni. Na jiném místě zasedne společnost pozdě na večer k večeři a po rozmluvách a událostech, které dle všeho skoro celé noci vyžadovaly, praví básník, že počalo se smrákati.

Na několika místech dává jedné a téže osobě různá jména jako na příklad ženě Sancho Pansově, kterouž obmyslil třemi jmény. V prvním vydání napsal neméně než sedmkráte, že Sancho Pansa sedí na svém oslu, kdežto mu byl osel ten už dříve ukraden. Poznav odpor ten změnil Cervantes v druhém a zároveň jediném vydání (z r. 1608), jež sám přehlížel, nesrovnalost tuto po dvakráte, ale nechal ji na ostatních pěti místech zcela bezmyšlenkovitě státi; v druhém díle svého románu (vydání z r. 1615) pak se všem těmto svým nedopatřením i opravám srdečně vysmál.

Současná kritika zachovala se ostatně k Cervantesovi i po vydání „Don Quixota", jednak chladně a odmítavě, jednak se naň vrhla s bezpříkladnou jízlivostí. Sám Lope de Vega, jenž se nalezal v tu dobu na vrcholu své slávy a kteréhož Cervantes později nazývá „divem přírody", vyslovil se o „Don Quixotu", že to „papír na kornouty, v jakých se pepř a jiné koření do světa vysýlá."

Tento odpor jistých tříd, zejmena literárních proti „Don Quixotu" byl zcela přirozený; neboť účel románu toho, jak sám Cervantes praví, nebyl jiný, než zničiti populárnost nesmyslných rytířských románů, jež byly tehdáž v oblibě. Vedle toho obsahuje kniha ta také ostrou, mnohdy i nespravedlivou literární kritiku, zejmena divadelní, což současní literáti a kritikové, byť i mnohé jiné prominuli, Cervantesovi naprosto prominouti nemohli.

Nějaký čas po vydání prvního dílu zůstal „Don Quixote" nepovšimnut. Cervantes vydal prý následkem toho anonymní brožurku, v kteréž opatrně, ale přece dosti zřejmě obecenstvo upozorňuje, že není „Don Quixote" spis pouze pro obveselení mysli sepsaný, ale že zdánlivě rozmarný román ten obsahuje také ostrou satyru na některé rozhodující osobnosti u dvora. Skoro veškeří vykladači děl Cervantesových souhlasí v tom, že za našich dnů není už naprosto možno, tvrzení to ani dokázati, aniž popříti. Znalost tehdejších poměrů u dvora španělského je už od dávna tak nedostatečná a kusá, že nelze pro to žádných dokladů uvésti. Nechť však tomu jakkoliv — „Don Quixote" vnikl do lidu a stal se v krátké době nad míru populárním. Úspěch byl tak rozhodný, že musilo býti ještě téhož roku uspořádáno druhé vydání v Madridě, kdežto dvě jiná uspořádána na jiných místech.

Účel knihy, jejž si byl Cervantes dle vlastních slov v první řadě vytknul, byl za nedlouho dosažen: po „Don Quixotu" nevyšel žádný nový rytířský román více a z těch, jež těšily se největší oblibě, bylo jen několik málo znovu tištěno. „Don Quixote" šířil se s úžasnou rychlostí; ale v téže míře, jako přibývalo knize příznivců, množil se počet literárních soupeřů, závistníků a nepřátel Cervantesových. Nejen Lope de Vega i Gongora, Villegas a jiní vynikající muži vyslovují se odmítavě nebo s opovržením o podivné knize té a jejím spisovateli; se všech stran doráží se ousměšně a jízlivě na Cervantesa; ale kniha jeho jde z ruky do ruky . . .

Ký div, že za takových okolností, když po tolikerém neúspěchu domáhá se spisovatel po celý svůj život zanedbávaný konečně úspěchu rozhodného, vzniká v duši jeho poznovu dávná, před lety už skoro utlumená touha věnovati se literatuře úplně; avšak ký div také, že duši

jeho rozdírá žalost a trpkost nad neoprávněnými útoky odpůrců a nepřátel, kteří vždy s větší smělostí naň dorážejí.

Cervantes chápe se péra poznovu a dopisuje své novelly, z nichž byl již v Seville některé psáti začal; ale z obavy před literární bouří, kterouž byl „Don Quixotem" rozpoutal, neodvažuje se po celých osm roků s žádným novým plodem na veřejnost.

Z Valladolidu, kam se byl r. 1603 ze Sevilly odebral, poněvadž tam sídlil dvůr, odebral se Cervantes po třech letech, když dvůr zase do Madridu přesídlil, do tohoto města, kde strávil posledních deset roků svého života, jejž nyní věnoval výhradně pracím literárním. Žil tu v poměrech nuzných, neboť v desíti těchto letech byl neméně než sedmkráte nucen měniti svůj byt, poněvadž nemohl zaplatiti nájemné; před nejtrpčí bídou chránila jej jen dobročinnost některých velkodušných přátel, zejmena hraběte lemosského Bernarda de Sandoval.

Teprv roku 1613 vydal Cervantes dvanácte novel v jednom svazku pod titulem „Novelas exemplares", (Příkladné novelly), z nichž některé, jichž byl co episod užil v „Don Quixotu", byly sepsány před vydáním „Don Quixota", kdežto valná většina má na sobě zřejmý znak původu pozdějšího. V předmluvě praví Cervantes, že novelly ty vesměs vymyslil a není nižádné pochybnosti, že i k nim vážil z bohatého zřídla své vlastní zkušenosti. Cena jejich je sice nestejna; co do vynalezavosti kladou je střízliví esthetikové hned vedle „Don Quixota", kdežto co do uhlazenosti a propracovanosti mnohá „Don Quixota" předčí.

Novelly ty mají vesměs ryze novellistickou formu, jakou se před Cervantesem ve Španělsku nikdo nemohl pochlubiti; jsou to tudíž první ryze španělské novelly. Nemajíce s novellami Boccacciovými žádné podobnosti, podávají vedle „Don Quixota" nejzřejměji důkaz o genialnosti svého původce, jejž možno vším právem nazvati nejen zakladatelem španělské novellistiky, nýbrž ve Španělsku posud ještě nikým nedostiženým novellistou.

A jako z „Don Quixota" nade všechnu pochybnost vysvítá, že byl Cervantes nad míru dobře obeznámen s literaturou románů rytířských, vysvítá ze všech těchto novel, že znal rovněž tak, ne-li důkladněji všechny poměry, zvyky, mravy a zvláštnosti osob, o nichž píše, jakož i místnosti, kde se děj odehrává. Charakteristika, věrnost a plastika realistického, z vlastního názoru vzniklého líčení jsou mistrny a podávají nepochybný důkaz o pilných a svědomitých studiích života. Cervantes neštítí se ani zkoumání poměrů hanebníků, aby mohl líčiti věrně dle přírody. Novella „Rinconete a Cortadillo", jest zřejmým dokladem, jak důkladně byl Cervantes obeznámen s životem ničemův své doby. Vypravujeť v ní nad míru živě zajímavé osudy dvou mladistvých tuláků, kteří vstoupí do organisovaného spolku zlodějů a žebráků. Každá nepatrnost svědčí o tom, že znal Cervantes život těchto lidí z vlastního názoru ještě líp než život cigánův, jejž byl vylíčil v novelle „La Gitanella de Madrid" (Cigánka madridská), jejíž rekyní jest „Preciosa", která byla později prodlením let v dramatické formě na všech čelnějších divadlech milliony diváků pobavila.

(Dokončení.)

Helgoland.

Cestopisný obrázek

od

Jos. Štolby.

> **Grün ist das Land,**
> **roth ist die Kant,**
> **weiss ist der Strand,**
> **das ist die Flagge von Helgoland.**

I.

deřila devátá před polednem, když počal stroj nevelkého sice, avšak velmi čistého parníku „Cuxhaven“ pracovati. Zvolna zapadala mohutná kola ve špinavé vlnky Labe a my opustili přístaviště, odkudž kynuli nám známí i neznámí svými šátky, jakobychom odjížděli do Nového Světa. Úctyplně uhnuli jsme se ohromnému kolosu, jenž skoro stejně s námi opouštěl přístav hamburský, aby zanesl mnoho set lidí, nejkrásnějšími nadějemi naplněných, do zámořských krajin, opatrně proplétali jsme se hustou směsicí lodí všech druhů a všech velikostí, jež kotví tu, přijíždějí a odjíždějí, až dosáhli jsme prostory volnější. Kapitán nařídil plnou páru a jako pták letěla lehounká loď po nepatrně rozčeřeném povrchu řeky, jež pocházejíc z vlasti naší, nepřívětivě na nás hleděla, jako neuvědomělý krajan, jenž zbohatnul a zmohutněl v cizině. Břehy, pokryté roztomilými letohrádky, v bohaté zeleni se tratícími, rozstupovaly se volně. Blankenese, rozkošně na několika pahrbcích rozložené, Tusculum to bohatých Hamburčanů, usmálo se na nás nejpřívětivějším úsměvem svým, ozářeným zlatými paprsky slunka, láskyplně naň shlížejícího, a „Cuxhaven“, jakoby rostla mu křídla, ubíhal s rychlostí větší a větší.

Za Blankenese přestávají zajímati břehy, stále víc a více se rozstupující. Jsou nízké a jednotvárné, a kdyby nebylo četných těch většinou plachetních lodí, jež o nadmutých plachtách s lodí naší — arci nadarmo — závoditi se zdají, spěchal bys záhy s paluby k výbornému stolu lodního hôtelu.

Mineme Glückstadt.

Kristian IV., král dánský, založil je na počátku 17. století za tím účelem, aby zničil Hamburk. Nadal je velikými svobodami, opevnil mohutnými baštami a vybíral ode všech lodí do Hamburku spějících tak značné clo, že Hamburčanům počalo býti do opravdy úzko.

Avšak ač odolal Glückstadt v třicítileté válce vojevůdcům, jako byli Valdštýn, Tilly, Torstensohn, neosvědčilo se přece štěstí, jež mu Kristian IV. ve jménu jeho do vínku dáti chtěl. Arci bylo třeba — a to může býti nevelkému městu tomu útěchou — aby spojili se Švédové, Rusové, Němci a Angličané, by zmohli nepatrný ten kus opevněného labského břehu, avšak bezmála 200 roků po založení svém přešlo do rukou spojenců, bašty jeho srovnány se zemí, a Glückstadt

svržen se své výše. Zamračen hledí nyní na Labe a napnutě pozoruje, zanáší-li příboj mořský řečiště hodně pískem. Toť jeho naděje, neboť tenkráte jen kyne mu zase budoucnost, nezmohou-li Hamburští ty spousty písku, jež zanášejí protivné proudy do Labe. Avšak Hamburští se činí. Mohutné „baggery“ vynášejí z řečiště písek neustále — neboť od nich jen závisí důležitost a sláva Hamburku.

Pak následuje několik baterií, nedlouho na to Cuxhaven, místo to s velkým zámkem na pohled ne valné, ač chová také mořské lázně. Přijde ostrov Neuwerk se svým vysokým majákem, mineme tři červeně natřené a na ohromných kotvách upevněné, za noci osvětlené strážné lodi, plujeme okolo veliké červené boje, která značí hranici Labe, jehož břehy rozstoupily se zatím v nedozírnou dáli a před námi leží moře.

Úchvatný pohled na čeřící se nekonečnou hladinu, kterouž brázdí lodi na všech stranách. Voda jest ještě špinavá, avšak nabývá již zelenavé barvy, a pohyby lodi naší, posud úplně klidné, počínají přecházeti v řehounké houpání. Okolo lodí proháněji se rackové, vrhající se jako šipky za chlebem, jejž házíme jim do rozpěněné dráhy, kterouž loď naše za sebou zanechává; hejna divokých, přičernalých kachen vznášejí se nad vlnami, zapadajíce do nich chvílemi; pruhy pevnou zemi značící jsou stále slabší a slabší, až nezříme konečně okolo sebe nic nežli moře a oblaka.

Po osmi letech ztápím opět, pln blahých upomínek, zraky své ve velkolepý ten obraz, jejž poskytuje širé moře.

Jest krásný, jasný den. Hladina mořská jest celkem klidna, a paprsky sluneční obrážejí se čarovně v tisícerých záhybech lehounkých vlnek. Avšak pojednou počne obloha na jihozápadu černati, a nežli se nadějeme, mísí se v jednotvárný šumot vln a ještě jednotvárnější vzdychání stroje daleké hřmění, oznámené vždy klikatým bleskem, zabíhajícím v mořskou hladinu. Krásný pohled! Na jedné straně až černo a černem kmitají se blesky, a těsně podle temna toho září slunko, jakoby nic na světě nemohlo postaviti se paprskům jeho v cestu. K západu na nejzazším obzoru moře jako roztavené stříbro a nedaleko toho voda malachitové barvitosti, odrážející se tím nápadněji od temného pozadí. —

Uchvácen hledím v obraz ten — tu probudí mne volání „Helgoland“. Nepatrný, nízký a úzký proužek, sotva znatelný, objevil se na obzoru a vše hrne se v před.

Avšak přes všechny dalekohledy, přes všechna broušená skla vystupují obrysy jeho jen zvolna z lesklé hladiny. S počátku jsou temné; zpolehounka nabývají však kolmé stěny rudé barvy, pak vystupuje nahoře zelený okraj, přerušený bílými body, domky to helgolandskými, nad něž vyniká daleko znatelný maják, při úpatí objeví se bílý pruh a celý Helgoland leží před námi.

Nyní jde to již rychle. Vše nabývá stále větších a větších rozměrů, rozeznáme již nejen domy ale i jednotlivé postavy — pak zahneme mezi Helgoland a písčinu, na níž nalezají se vlastní mořské lázně, stroj přestane pracovati a těžká kotva zaboří se ve dno mořské.

Helgoland.

Parník ani se nehýbe a mlčky přijímá pozdrav dvou dělových ran, jež vypálili z baterie na levém konci ostrova se nalezající.

Zvědavě hledíme na břeh. Na 200 stop vysoké, červené, sem tam bíle žíhané stěny ostrova vystupují kolmo z moře, těsně pod nimi leží přívětivé, čisté městečko, obroubené dlouhým bělostným břehem, a nad ním na sametově zeleném podkladu městečko druhé neméně přívětivé. Krásný, neobyčejný pohled! Tak nepatrný kousek země, se všech stran jako zúmyslně kolmo otesán, shlíží se tu ve věčně nepokojném ohromném moři, jehož vlny ob čas plny šíleného vzteku o stěny ty se rozbíjejí, zvolna sice avšak bezpečně základy jeho podemílajíce. Pyšně hledí Helgoland na titěrnou tuto na pohled hru mořských vln, pyšně, však zasmušile zároveň, neboť hledí — v budoucí svůj hrob.

Se všech stran blíží se nyní lodičky a za málo okamžiků vylézáme na zelenou estakádu. Nejdříve obklopí nás houf dětí, jež nabízejí se, že ponesou naše vaky, pak promačkáme se zástupem mužův, kteří nabízejí byty a pojednou — zarazí nás strašlivý zápach. Rozhledneme se. Po pravé straně podél břehu stojí celá řada žen s bezčetnými košíky plnými ryb. Se vzácnou obratností vyvrhují je a sekají jim hlavy vracejíce v neobyčejné velkomyslnosti moři za bohaté dary jeho to, čeho z nich potřebovati nemohou. A moře splákne sice něco z odpadků těch, avšak příliv zanese jich velké množství opět ku břehu, přidá k tomu četných širokolistých alg a parné paprsky sluneční vyrobí z rozkošné této míchaniny tak velkolepý zápach, že zapomínáš všech nabídek okolo sebe a urychlíš dle možnosti krok po kluzké půdě estakády.

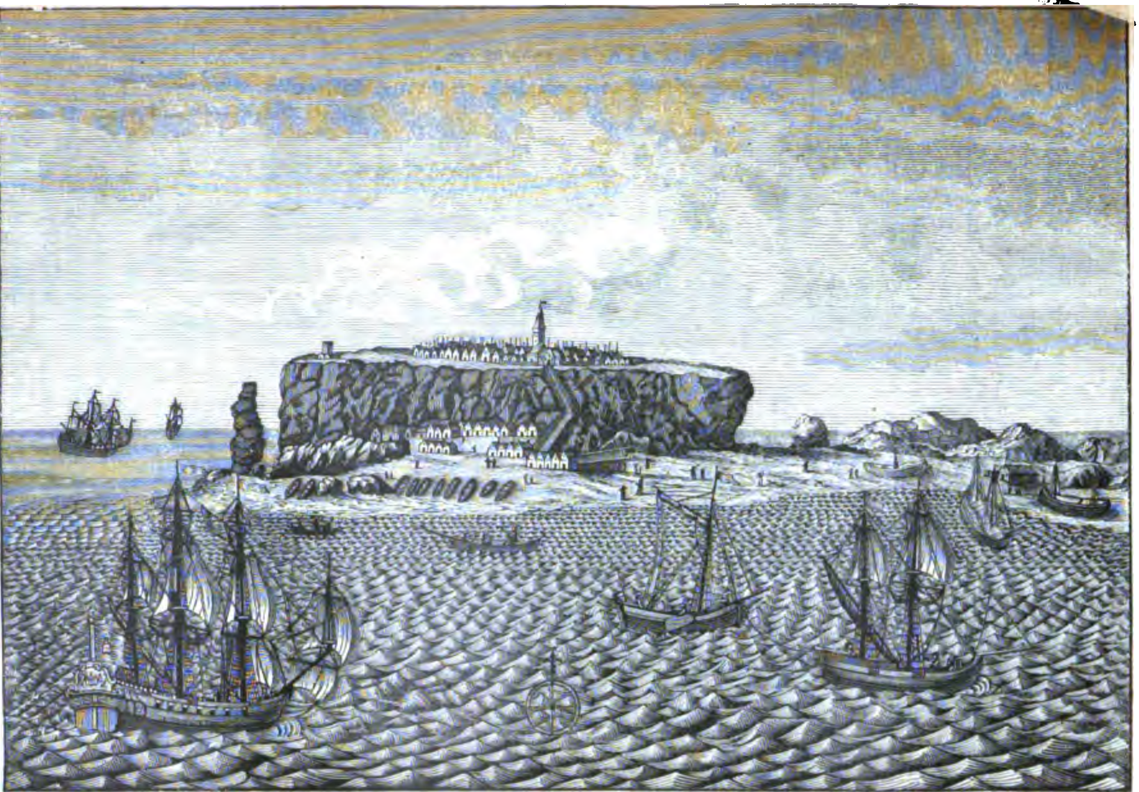
Na ďábelském tomto zápachu zakládají si Helgolanďané velice; náležíť k největším znamenitostem ostrova. Mají za to, že jest ho nezbytně k uzdravení hostí zapotřebí, a tvrdí, že po mořské koupeli, když churavec vrací se estakádou domů, líbezný zápach ten teprve dotvrdí, co mořské vlny jen započaly. Nevím, co na tom pravdy, ale je-li zápachu toho k uzdravení třeba, musí na Helgolandu mrtvý obživnout.

Šťastně přestáli jsme první útok helgolandského zdravotního zápachu a octli jsme se v „aleji pomluv". Lidé, již nedávno ještě ploužili se bledí, tetelící se alejí touto, tvoří nyní nejhlavnější její sloupy a prohlížejí si s impertinentní zlomyslností každého příchozího od hlavy k patě, aby vypátrali na celém těle všechny možné účinky mořské nemoci. Ať byl jsi nemocen či nebyl — výsměchu neujdeš. Jedinou útěchou tvou jest, že o příchodu budoucí lodi vymstíš se za to na těch nevinných, jež loď ta na libě zapáchající Helgoland zanese.

Takto dostal jsi se šťastně na pevný břeh. Svěříš se zavalitému mladému muži, jenž slibuje ti příjemný byt, a za chvíli uvádí tě bodrá, čisťounká stařenka do přívětivého pokojíku zaručujíc ti pohodlí co největší.

II.

Helgoland jest ostrůvek zvláštní. Má podobu podélného tříhranu, jest rovný jako stůl a nejdelší příčná čára jest tak dlouhá, že — tak aspoň napsal důkladný pozorovatel — po třistém kroku musí chodec

Nákres Helgolandu z r. 1713.

sletěti do moře. Velikost jeho obnáší něco přes půl čtvercového kilometru, jestliže zatím mořské vlny mu půdy neubraly; — a tuzemského obyvatelstva na něm opět něco přes 2000 duší — ač jestliže zase úskočné moře cifru tu zatím v neprospěch ostrova nezměnilo.

Obyvatelem Helgolandu jest výhradně skoro člověk, neboť těch několik koz a asi půl sta po většině černých ovcí, jež ve dne v noci pod šírým nebem na dlouhý provaz přivázány o to starati se zdají, aby tráva na „lukách" helgolandských nerostla příliš vysoko a jež zvláště podvečer při západu slunce vysočinu líbezným zpěvem naplňují, nepadá nikterak do váhy. Mimo kozy a ovce, pak několik vrabců, obligátních kanárků a trochu slepic, nenalezneš na povrchu jiného poctivého, předpisům zoologie vyhovujícího zvířete, a proto uvěříš velmi snadno legendě, jež s hosta na hosta přechází, že když nezkušená Helgolanďanka neopustivší nikdy ostrov svůj, a neznající tudíž špatnosti ostatního světa, spatřila poprvé koně, jejž, nevím již jaká kdys náhoda neb který potrhlý lázenský host zanesl na Helgoland, omdlela opravdovým leknutím.

Městečko, jež vévodí ostrovu, zaujímá nepoměrně menší část jeho a nalézá se v cípu, jenž hledí na dýnu, obsahující vlastní koupele, a pak na kamenitém břehu, kterýž pod kolmou stěnou cípu toho vybíhá v moře. Dolení městečko nazývá se pyšně „Unterland", hoření stejně pyšně „Oberland", a obě dělí pohodlné schody klikatě po kolmé stěně se táhnoucí, jichž počet udává každý cestovatel jinak, ačkoliv jest jich na určito 190.

Ač prostírá se Unterland pod Oberlandem, stojí přece nepoměrně nad tímto. Kdežto uličky Oberlandu jsou vesměs tak úzké, že dva nejvýše tři lidé mohou jíti v nich podle sebe, že soused sousedu pohodlně stisknouti může na dobrou noc pravici, a vystrčí-li nedlouhé prkno, zahráti s ním při měsíčku pohodlně helgolandský maryáš, jsou některé ulice Unterlandu tak široké, že by projel jimi i kočár, kdyby ho na Helgolandu bylo, ano nalézá se v tomto velkolepá třída, skoro dvanácte kroků široká, ozdobená něčím, co chce patrně býti stromořadím. Na tuto třídu jsou Helgolanďané velice pyšni. Myslíť, že stín, jejž vrhají okolní domy, pochází od několika těch lístků, kteréž s velikým jen namaháním očisťují stromy z podezření, že jsou to do země zastrčená košťata.

Domy helgolandské, z většiny přízemní jsou až na malé vyjímky a sice: gouverneurův „palác", školu a několik jiných, vesměs dřevěné sice, avšak velice čisté a vnitřek upraven dosti slušně. V Unterlandu jest však výstavnost nepoměrně větší, pročež také jádro hostí drží se tohoto, ačkoliv bydlení v domech, jež nalézají se na pokraji Oberlandu v ulici „up Fallem", s níž jest překrásná vyhlídka na Unterland a širé moře, jest mnohem příjemnější, poněvadž mořský vzduch má přímý k nim přístup. Avšak bydleti uvnitř Oberlandu, v uzoučkých těch uličkách a v nízkých těch chaloupkách, k tomu zapotřebí odvahy. Oberland liší se totiž od Unterlandu mimo jiné také svým zápachem. V Unterlandu má převahu zápach z hnijících ryb a mořských alg, kdežto Oberland opatřuje tuto svou potřebu z ryb na slunci se sušících. Oba zápachy rvou nemilosrdně nos. Avšak Oberlandský jest přece

snesitelnější. Ostatně zvykne člověk všemu. Druhý den nezdá se zápach již tak silným, a třetí den ho více nepozoruješ.

Helgolanďan žije, jak známo, především od lázeňských hostí, a pak od lovu ryb a mořských raků. Hosti obírá, ryby suší a humry hází do vařící vody. Hostu není zle, dokud z kapsy kape, i humra často dosti dlouho v plovoucích bednách čeká až v ceně stoupne, avšak ryby jsou k politování. Sotva že je přivleče lovec ku břehu, již chopí se jich žena rybákova, mohutnou ranou oddělí hlavu, rozpáře tělo, vyvrhne vnitřnosti, roztáhne pak celou rybu na plocho, zarazí na příč dřevo, a pověsí ji za ocas. Kdekoliv sebe menší kousek prostory, tam nataženo provazů a na nich visí ryba vedle ryby a klátí se ve větru tak dlouho, až slunce veškeru vlhkosť z ní vytáhne.

Stromoví jest na ostrově dosti, rozumí se však jen mezi domy, a i tu netroufá si žádný strom vyrůsti přes sousední střechu, neboť je jist, že nejbližší bouře smetla by vše bez milosti, co není střechou tou chráněno. Mimo město však neruší ni jediný strom, ni jediný keřík „vysočinu“ helgolandskou, a nejvyšší rostlina, kterou zde nalezneš, jest — bramborová nať.

Tím dostali jsme se šťastně k světoznámé „bramborové aleji.“ Přeběhneš-li pohodlné schody, vedoucí na Oberland a dáš-li se ulicí „üp Fallem“, proti moři silnou zdí opatřenou, k jihu, mineš řadu slušných domků končící „palácem“ gouverneurovým, jenž obehnán jest malou zahrádkou, v kteréž bídný trávník tak bují, že pokrývá již i cestičky, a — jsi za městem.

Kráčíš dále a pojednou jsi u helgolandské baterie, jež nás dvěma ranami byla uvítala. Malinká děla vypadají, jako by byla hračky pro děti. Však nestojí také Angličanům za to, aby postavili k nim stráž.

Ještě kousek za baterií a pod tebou leží hrůzně zanedbaná cestička as 2—3 kroky široká, táhnoucí se téměř rovnou čarou k západnímu rohu, a s obou stran tak bujnými brambory vroubena, že mimovolně zvoláš: „Toť ona!“

Nemýlíš se. Ano toť ona; ona bramborová alej, kdež pod večer schází se malá společnost, pokud nevadí jí oněch 190 schodů, aby pásla se na obligátním západu slunce; toť ona alej, která založena rázným guvernérem Kingem, stala se cizincům nevyčerpatelným pramenem rozkošných a přece nevinných zábav. Západ slunce jest arci nejhlavnější zábava, kterou správa lázní hostím svým opatřuje, pokud mraky neb mlha tomu nevadí, a kterou šlechetná správa ta poskytuje zadarmo, ačkoliv by jí bylo hračkou, ukazovat jej za peníze. Vděčně přijímá obecenstvo zábavu tu, hádá, jak zapadne, kdy zapadne, chválí je, haní, obdivuje se moři, žasne nad loďmi, objevujícími se na obzoru, hledí napnutě, jak bodré Helgolanďanky dojí černé ovce, děsí se, když obratní kluci spouští se po strmých stráních, aby vybrali nějaké to hnízdo racků a čeká netrpělivě, kdy zaleskne se světlo v majáku.

Pak obrací se zpět a ztrácí se zvolna v ulicích.

Ale všem nedostačí ještě tato zábava. Jsouť mezi hosty lidé tak neskromní, že čekají ještě na to, až něžný svit měsíce počne magicky

barviti výpary z moře vystupující. Pak rozcházejí se v stínu bujné bramborové natě po celé vysočině a — šeptají, bezpochyby o těch velkolepých zábavách na Helgolandu. Šeptají však pravidelně v párkách.

Zábavy tyto jsou tak vydatné, že uživ jich musíš volky nevolky odebrati se domů a kdyby bylo třebas i teprv 9 hodin. — V ulicích pusto, hostince jsou prázdny a temny, v divadle hraje se velmi zřídka a jiných veřejných místností není. Za tou příčinou tvrdí také helgolandští lékaři, že lepších mořských lázní na světě není, poněvadž musí

Helgolanďan.

prý churavec, ničím nerušen, žíti jen sobě a svému zdraví a hledati zábav svých pouze v nezkažené přírodě.

Co máš činiti?

Sejdeš na břeh. Podél něho, rozumí se v slušné vzdálenosti od vln mořských, táhne se kostrbatá, s počátku několika prkny vyložená cesta. Po pravici visí bezčetné rybí sítě k sušení rozestřené, po levici libě hnijí ryby a algy, a opodál v moři, chráněna jižním cípem ostrova, naleza se flotila rybářských člunů helgolandských. Jsou zakotveny vždy

v takové vzdálenosti od sebe, aby nemohly za nepokojného moře vrážeti jedna do druhé a zaujímají značný kus helgolandského „přístavu“. Jest to pěkný pohled, když při měsíčku, v jehož svitu lesknou se nepokojné vlny, vítr podélné ty černé body houfně brzy na tu brzy na onu stranu obrací.

A jsi-li zvláště neskromným, očekáváš jistě, že moře bude míti tolik pro tebe ohledů, aby počalo světélkovati. A jsi-li májový a nedělní, a je-li spolu obloha zatažena a vzduch dusný, může se ti to velmi

Helgolanďanka.

snadno zdařiti. Celé pruhy, stříbrně jasné valí se ku břehu, a hodíš-li do nich hrst písku, vytryskne to do výše, jako stříbrný vodotrysk. Udiven hledíš na rozkošnou tuto hru přírody, tím zajímavější, čím větší temno rozkládá se kolem tebe — avšak marně pátráš po neviditelných těch infusoriích, jež dle nejnovějších výzkumů toto světélkování působí. Jsouť tak nepatrné, že nelze jich rozeznati, avšak světélkují i nadále, jestliže nabereš z vlny takové do sklenice a přileješ trochu sladké vody.

No pak přece můžeš jíti spokojeně spat?

III.

Procházíš-li se pod večer po břehu poblíž estakády, na němž vytaženo bezčetných kocábek hlavně ku správě neb k natření, vidíš na všech stranách houfy Helgolanďanů v modré neb v modře pruhované bluzy oděných. Stojí, sedí, chodí sem tam, ale ruce mají stále v kapsách a pozorují lázeňské hosty asi tak jako by chtěli říci: „Co ty lidi sem as táhne?“

Jsouť to vesměs jadrné, zavalité postavy, osmáhlých tváří a svalnatých rukou, živé to důkazy, že jednak moře jest výtečný vychovatel, jednak že helgolandské zápachy zdraví skutečně škodlivy býti nemohou. K cizincům nejsou ani zdvořilí ani nezdvořilí, avšak z chování jejich patrno, že vědí, že cizinec potřebuje jich a že tudíž netřeba jim, aby zařídili se oni podle cizinců.

Národní kroj mezi nimi uzříš velmi zřídka. Ve všední den nosí Helgolanďan svou bluzu a spodky tak usmolené, že barvu jich nepoznáš, k tomu čapku beze střechy. Ve svátek má tmavý oblek střihu úplně městského a na hlavě obyčejně cilindr. A jde-li na lov, tu oblékne spodky dehtem neb voskem napuštěné, stejnou bluzu a tak zvaný „südwester“ měkkou to helmici, taktéž dehtem neb voskem napojenou, jejíž do výše zahnutá střecha na znak vybíhá, a jej kryjíc tuto otevřena jest, aby voda volně přes záda odtékati mohla.

Ženy odložily též z valné většiny svůj dřívější kroj. Národní červenou, až na zem splývající, dole širokým sírně žlutým pruhem opatřenou sukni, bílý pevný střechatý až k uším sáhající čepec krytý pestře vyšívanou, špičatou čepičkou a jiné ty části kroje národního vidíš pohromadě velmi zřídka; jen červená ta sukně objevuje se sem tam a to hlavně u starších žen. Tázal jsem se domácí své paní, proč viděti lze tak málo těch červených sukní. „Teď v letě, když je tolik práce,“ odvětila, „jest takové drahé sukně škoda.“

Co do zevnějšku nutno rozeznávati. Ty staré jsou všude stejné a zejmena zde vypadají velice stýrané, upracované; avšak mezi mladými, hlavně mezi děvčaty nalezl jsem zjevy velice pěkné, ano nejednou tak krásné, že nechtěl jsem věřiti, že jsou to prosté Helgolanďanky, nemající tušení, jak to vypadá za tím mořem, jež vlasť jejich obklopuje.

Zvláštní zvyky zachovali Helgolanďané při nejhlavnějších třech kapitolách lidského života, totiž při: křtu, svatbě a pohřbu.

Narodí-li se děcko, ubírají se s ním nejdéle do šesti neděl do kostela v slavném průvodu. Napřed v párku malé družičky s malými nádobami naplněnými ohřátou vodou — zvyk to velmi rozumný — za nimi následuje mladé děvče pyšně nesouc novorozence, přikrytého řasnatým šatem, pak přijdou kmotři a hosté. V kostele vylijou družičky obsah svých nádůbek do křtitelnice a kněž přijme pak děcko za obyčejných formalit do církve.

Svatba není také tak jednoduchá jako jinde. Obyčejně zasnoubí se mladý párek velmi záhy, a když naplnili se dnové, t. j. když uznali oba toho potřebu aneb když nastala nevyhnutelná nutnost, usnesou se na svatbě. Tu pak jest nejhlavnější starostí nevěstinou výbava, a především manželská postel. Tať pýchou každé Helgolanďanky a nejpřednějším

klenotem domácnosti. Je-li nevěsta zámožná, jsou povlaky z jemného plátna a pošity krajkami, a před svatbou odnášejí ji nejbližší příbuzní a přítelkyně v kusech do bytu nastávajících manželů. Nikdo, nesa některý kus, nesmí se ohlednouti — znamenalo by to neštěstí. Pak za veselého hovoru a žertování postel sestaví, rozevrou opony a vyloží ji na prohlednutí známým a přátelům, již přicházejí, aby se jí obdivovali.

V den svatby shromáždí se pozvaní mužové u ženicha a odeberou se společně do domu nevěstina, odkudž seřadí se pak průvod.

Po odbytých oddavkách zamíří celý průvod do ozdobeného svatebního domu, obyčejně to rodného domu ženichova, kdež uvítá je děvče, každému podávajíc lžíci teplého vína.

Avšak nyní nastává mladému manželi povinnost, aby došel pro všechny sezvané hosty k svatební tabuli a sice pro každého zvlášť. A když všechny oběhal, pak počne teprv tabule. Strašlivé věci, na něž takový helgolandský žaludek se klepe.

Jakási buchta uvaří se ve vodě a poleje se sirubem — toť lahůdka, která dostačí, aby člověk nepátral více po ostatních.

Po tabuli přijde vybírat kuchařka s nářkem, že si spálila košili a pak nastane procházka ostrovem.

Celý průvod projde pyšně v párkách nejhlavnější třídy a odebéře se do tančírny, kdež po čestném tanci novomanželů počne bujné veselí.

A když se hodně vytančili, provází celá společnost novomanžele do bytu jejich.

Manželská postel se za veselých žertů upraví a novomanželé náležejí konečné sobě.

Pohřeb Helgolanďanův jest prostý, avšak dojemný. Ni jedinou funkci neobstarávají lidé placení, veškeré poslední služby prokáží zesnulému přátelé. Sousedé neb sousedky umyjí jej a uloží v rakev. Pak vyhlednou s příbuznými místo pro hrob a přátelé hrob vykopají.

Náhodou byl jsem pohřbu takovému přítomen. Před domem shromažďovali se mužští vesměs v tmavých svátečních šatech, ženy pak naskrze černě oblečené vcházely do domu. Podle vchodu stály bíle zakryté máry obklopené houfem hochů, z nichž každý měl v ruce velké modlitby. Ticho všude až děsné. Ani ti hoši netroufali si nežli šeptati.

Po nějaké době objevil se pastor a vešel do vnitř. Otevřenými okny zněly tiché modlitby, pak vstoupilo několik mužů, vynesli rakev, uložili na máry a vyzdvihli tyto na ramena. Hoši zahájili průvod, za nimi nesena rakev, pak následoval pastor a nyní šli veškeří přítomní mužové. Za těmi teprv seřadily se ženy, v předu štkající pozůstalé, pak ženy ostatní.

Tiše kráčeli jsme celým Unterlandem, tiše slezli jsme schody na Oberland vedoucí, prošli několika úzkými ulicemi Oberlandu a blížili jsme se k hřbitovu.

Jednoduchý, prostý hřbitůvek, s jediným stejně prostým kostelíkem celého ostrova. Věž zničil oheň; proto postavili po straně dřevěnou zvonici a z té zněl zvon, jediným vždy ob čas, temným zaduněním oznamuje ostrovanům, že o jednoho zase méně.

Spustili rakev ihned do hrobu a pastor jal se mluviti nad otevřeným hrobem. „Bůh obrať k tobě milostivou svoji tvář,“ započal,

„a popřej ti míru věčného.“ Pak vylíčil všechny ctnosti a útrapy zesnulé, pomodlil se krátce a přátelé a příbuzní zaházeli hrob, jedni druhým podávajíce lopaty. Otupělého hrobníka nespatřils a dotíravých ministrantů nepoznals. —

Kdo chce poznati, jak Helgolanďané umí se veseliti, nesmí vynechati taneční zábavu, kteráž v letě ve dvou největších tančírnách: „Im grünen Wasser“, a „Im Sonnenuntergang“ pravidelně střídavě se odbývá.

Na půl devátou byl určen začátek, avšak když vešli jsme v hodinu tu do velikého, dřevěného, nízkého, bíle natřeného sálu, nalezalo se tam posud jen snad as 10 děvčat.

Úslužný hostinský nás poučil, že pod devátou společnost se nesejde, poněvadž mladíci nyní teprv se svými lodičkami z lovu se vracejí.

Po chvíli vešel malý čilý mužíček, jenž se nám ihned představil co taneční mistr. Tázali jsme se, nebude-li hochům naše přítomnost závadou; galantně odvětil však taneční mistr, že vidí cizí hosty velmi rádi.

Za nedlouho dostavil se orkestr. Nikdy posud neviděl jsem podobného. Dlouhý silný basař byl hlavou, menší a tenčí houslista byl druhým, ještě tenčí chlapík s harmonikou třetím, a čtvrtým konečně malý kluk s ohromným bubnem. A když spustili, působil ten nejmenší největší rámus. Nebylo téměř slyšeti nežli hřímavých zvuků klukova bubnu. —

A sotva že zavzněly první zvuky, již točila se děvčata vesměs v městský kroj oblečená, jež zatím byla stále beze všeho průvodu přicházela. Mužských zde posud nebylo, tančily tudíž jedna s druhou.

Bylo nám jich líto. Vybrali jsme si ty nejhezčí — bylo tam několik skutečně hezkých — a spustili jsme také. Taneční mistr vykřikl „solo“, děvčata ostatní usedla ihned, a my točili se chutě dále, neboť Helgolanďanky tančí vskutku výtečně.

Dotančili jsme, mistr přistoupil s poklonou a — vybíral od každého 20 feniků za solo, upozorňuje, že druhou polovici tance, jež ihned začne, máme zadarmo.

A když započala hudba opětně, nehnula se více děvčata. „Jakmile zatančil pán — nesmí více děvče tančiti s děvčetem,“ vysvětloval mistr, „toť náš zvyk.“

Zatím přibylo několik mladíků, ale kdyby nebylo bývalo cizích, musela děvčata seděti. Tázal jsem se jednoho z nich, silného, hezkého hocha, proč netančí, a obdržel jsem za odpověď: „Není peněz a kdyby jich bylo, bylo by lépe píti.“

Panujeť totiž ten zvláštní obyčej, že mimo vstupné (30 feniků) musí tančící platiti za každý tanec, který tančí, 10 dalších feniků a kdyby zatančil i jen několik kroků. A v tom záleží také hlavní práce „tanečního“ mistra, že čeká, jen jak který tanečník děvče postaví, aby se ihned na něj vrhl a 10 feniků mu odebral.

Zajímavý ostatně to mužíček, ten taneční mistr. Nazývá se Herzog, a když jsem žertovně mu pravil, že je „Herzog von Helgoland“, odvětil sebevědomě, že vším právem může se tak nazývati, poněvadž je jediným Herzogem na celém ostrově. Pravil mi také během hovoru, že pracoval dnes od $^1/_2$4. ráno, nyní že bude v tančírně až do konce, bezpochyby do 2, a ráno od 6 že musí zase pracovati, a odvětil, když

jsem se tázal, kdy spí, že otec mu vždy říkával: „Pokud jsi živ, pracuj; spáti můžeš až umřeš."

A pracoval skutečně neunavně. Nestačil vybírati desetifeniky.

Obrátil jsem se na něj také s otázkou, nebude-li se tančiti národní tanec, jejž jmenovali mi „schlemminmodergen", o němž však přes všechno namáhání nemohl jsem zvěděti, píše-li se tak, jak jsem ho právě napsal. Obdržel jsem za odpověď, že tanec ten stojí tolar (3 marky), on však že nemá nyní času, aby tanečníky k němu sbíral. Obrátil jsem se tedy na mlaďoučkou ale čipernou sklepnici, jež tančila jako o závod, aby se o tanec postarala, že ho zaplatíme. Oči se jí zaleskly a již byla mezi hochy. Dlouho vyjednávala; za chvíli vrátila se však smutně. „Oni nechtějí," naříkala. „Jeden řekl, že musí píti, druhý, že je líný a třetí, že má usmolené kalhoty."

Ale přece se jí později podařilo, opatřiti dostatečný počet párkův, když jsme byli tolar mistrovi odevzdali. Spustili a překvapen hleděl jsem na tanec. Není to nic jiného, nežli jakýsi druh našeho strašáka, tak mu podobný, že mněl jsem se na okamžik doma.

Záhy bylo tak dusno v „zelené vodě", že poznavše, co jsme poznat chtěli, opustili jsme veselý tanec, obdivujíce se v duchu tolerantnosti helgolandských hochů, již ničeho proti tomu nenamítali, ano naopak vesele na to hleděli, když cizinci brali jim nejhezčí holky před nosem k tanci. V naší krásné vlasti dostane, jak známo, přespolní při muzice obyčejně — výprask.

IV.

První noc po našem příchodu zdvihla se prudká vichřice. Silný liják bubnoval na naše okna a vítr skučel tak, že přehlušil majestátní šumění moře.

Časně z rána spěchali jsme na maják, abychom se rozhledli, jednak po ostrovu, jednak po prudce rozvlněném moři. Ale byla to krušná cesta, když vystoupili jsme z úzkých uliček. Vítr hnal se přes hladkou „vysočinu" helgolandskou s tak neodolatelnou silou, že kráčeli jsme v před s největším jen namáháním. A když zazvonili jsme v majáku, uvítal nás strážce s úsměvem, jakoby chtěl říci, že jsme si to lépe vybrati nemohli.

Maják helgolandský není příliš vysoký a nemusí jím býti, poněvadž stojí na skále, jež na 200 stop vystupuje z moře. To činí, že lze z veliké dáli světlo jeho spatřiti.

Točité železné schody vedou k lampě, jež jest velmi uměle sestavena. Jediná velká lampa, opatřená šesti kulatými hořáky, z nichž jeden vězí v druhém, visí v ohromném, aspoň 12 stop vysokém, ze samých silných prismatických skel sestaveném oule, jenž kolkolem silnými tabulemi chráněn, rozhlíží se na všechny strany.

Prismatická skla znásobňují v ohromné míře plamen lampy a vrhají světlo daleko do moře, co útěchu plavcům, již za bouřlivých nocí úzkostlivě vyhýbají se nebezpečným úskalím helgolandského okolí, pod vodou skrytým.

Vystoupili jme na galerii, jež táhne se okolo světlíku. Zde zuřila vichřice strašlivým spůsobem, točíc se okolo majáku tak, žes nenalezl pod ní nikde ochrany; avšak pohled odsud stál za to, abys drže se pevně zábradlí, snažil se na chvíli odolati větru.

Následkem nevelké výše majáku lze viděti s něho jen Oberland, jenž s uzounkými svými uličkami a malinkými domky vypadá, jako městečko pro pídimužíky. Nedaleko městečka jsou smutné zbytky starého majáku, na druhé straně ostrova prachárna v zem vykopaná a druhá baterie. Avšak nejzajímavější byl pohled na rozbouřené moře. Nekonečná ta hladina, včera hladká a klidná, byla děsně rozbouřena, vlny, včera jasně zelené, nabyly barvy olověně šedivé, kupily se mohutně a vztekle dorážely jedna do druhé lámajíce se v bělostnou pěnu, jež na všech stranách jako bílé body z šedivé plochy vystupovala. Málo jen hrozně zmítaných lodí viděti bylo na obzoru a okolí ostrova, jindy oživené četnými, jednostěžňovými kocábkami Helgolanďanů, bylo pusté. Běda kocábce, která by se byla do vln těch odvážila!

Zvolna jen utišoval se vichr, a když posléze ulevil, bouřily vlny přece se stejnou silou dále. Nyní byla procházka kolem ostrova velice zajímava. Hledíš-li s břehu na kolmé stráně ostrova, omývané vlnami, zůstaneš chladným. Avšak hledíš-li s pokraje hořenního dolů do závratné té hloubky, jež tím větší se zdá, poněvadž měnivý povrch moře brzy ustupuje, brzy zase se vzpíná, tu úzkostlivě držíš se zábradlí, kolkolem se táhnoucího. Vymleté a zvětralé skaliny, majíce po boku zbytky rozrušených skal, jež dříve tvořily s ostrovem jediný celek, obletovány jsou mnoha sty racků, jež mají hnízda svá v štěrbinách skalních a do základů jejich se vzteklým jekotem dorážejí rozzuřené vlny, přehlušujíce odporné volání racků a stříkajíce pěnu svou málomocně do výše.

A nedorážejí bez úspěchu. Skály povolují sice zvolna jen, ale povolují přece. Skála helgolandská skládá se z jakéhosi druhu měkkého pískovce a červené železité hlíny. Moře doráží se všech stran a tak nastala ponenáhlu předehra toho, co Helgoland jednou očekává. Dyna, písčitý to ostrůvek, na němž jsou vlastní koupele, byla ještě v předešlém století spojena s Helgolandem, a dnes leží mezi oběma kus moře as kilometr dlouhý, v němž kotví parníky; kolkolem Helgolandu táhnou se bezčetná, pevná, podmořská skaliska. O ta láme moře nadarmo vlny své. Avšak s tím větším vztekem vrhají se tyto na měkké boky ostrova, ob čas jen odpočívajíce, jakoby nové síly sbíraly k práci nové.

A že není stálé toto dorážení vln bez úspěchu, poznáš podle toho, jak rozpouštějící se červená hlína barví moře. Kolem ostrova táhne se rudý okruh, jenž ostře liší se od dalšího moře. Rudá tato barvitost moře dala život lacinému vtipu, že totiž koupele, jež pro případ nepřístupnosti dyny v koutku po levici estakády hostům sloužiti mají, leží v červeném moři. Upotřebiti tohoto červeného moře nelze. Jest tu moře tak špinavé a zanáší břeh dary tak problematické ceny, že každý volí raději koupel v uzavřených basenech nedaleko moře, kamž vede se voda mořská rourami.

Koupele na dyně jsou pro obě pohlaví rozdělené. V pravo koupá se silnější a v levo krásnější polovička člověčenstva. To nelze chváliti. Společná koupel obou poloviček dodává mořským lázním zvláštní pikant-

nosti, a zejmena Helgoland měl by trochu té pikantnosti třeba. Úzkostlivým povahám bylo by lze vyhověti zvláštními odděleními jako v Ostende — proč ubírati těm kurážným tak krásných příležitostí k zapřádání kraťoučkých románků?

Dyna není nic jiného nežli skalnatá písčina, jež zejmena na straně západní poskytuje koupel velice příjemnou. Vlna valí se za vlnou ku břehu a v pěnách jejich mizí četné ty postavy, jež v moři hledají úlevu od skutečných aneb domnělých neduhů.

Okolnost, že dyna jest kolkolem obklopena mořem, má své dobré, ale i špatné stránky. Dobré leží v tom, že přístupna jsouc se všech stran přívalu vln a svěžímu mořskému vzduchu, zabezpečuje takořka lázeň dobrou, avšak kilometrová vzdálenost její zaviňuje opět, že za špatného počasí jest zúplna nepřístupna. Za nepokojného moře, jež po našem příchodu bezpochyby umění své nám ukázati chtělo, tázal jsem se poblíž estakády statečného Helgolanďana, jenž s několika soudruhy lodičku svou připravoval, aby dohledl k mnohonásobným, zvláště sestaveným udicím, jež opodál políčené měl, zdali by nás převezl na dynu. Prohledl si nás a tázal se pak místo odpovědi: umíme-li výtečně plovati? Rozumí se, že vzdali jsme se ihned potěšení dynu spatřiti za bouřlivého moře.

Za tichého moře zabiješ šťastně celé dopoledne koupelí a snídaní na dyně. Pak vrátíš se s výtečným apetytem na „pevnou zemi", dostojíš svým povinnostem vůči žaludku při table d'hôte v Conversationshausu a odebéřeš se pak do pobřežního hostince, před nímž po obědě koncertuje malá kapela. Primitivní jest na Helgolandě vše; nepodivíš se tudíž pranic, že slavený „Strandpavillon" jest praobyčejná hospoda, beze vší elegance a beze všeho pohodlí, kamž hrnou se lidé jen proto, poněvadž není tam nic lepšího.

Zoufale rozhlížel jsem se po okolních stolech. Tu káva podezřelé barvy, tam sodová voda, jinde víno — avšak hle u onoho stolu pivo, zcela slušně vypadající.

Volám sklepnici. „Jaká máte piva?"

„Tivoli, Norimberské, tuzemské a — plzeňské."

Poslední jméno zatajilo mi dech.

„Probůh, sem s plzeňským!" zvolal jsem.

Nepamatuji většího napnutí v životě svém, nežli bylo ono, jímž hleděl jsem vstříc slíbenému plzeňskému. Konečně se blížilo. Spatřil jsem malou punšovou lahvičku — první sklamání; zabodnu oči do pestré vinėty — druhé a důkladné sklamání. „Pravé plzeňské z hamburského pivovaru atd." stálo na ní jasnými slovy. S hlubokým povzdechem nalil jsem světlého aspoň moku toho do vinné skleničky, již byla sklepnice přede mne postavila, a s povzdechem ještě hlubším vyprázdnil jsem skleničku. Nikdo nevěří, jaká rozkoš na Helgolandě uprostřed výtečného jeho zápachu a při velkolepé hudbě asi desíti černě oblečených hudebníků píti pravé plzeňské — z Hamburku.

Arci věčně nespokojená povaha lidská nabaží se brzy rozkoše této. Zdvihneš se a po tolikáté a tolikáté změříš krátkou tu uličku, jež na příč Unterlandu vede k slavným schodům oberlandským. Prohlížíš krám za krámem a nutno přiznati, že viděti lze tam mnoho, co

může býti zvláště ženským pacientům hezkou upomínkou na Helgoland. Jsouť to především předměty urobené z peří racků.

Racek jest pěkný pták s rozkošným, buď smetanově bílým neb stříbrně šedivým peřím, dle toho, jakému druhu náleží. A pěkné to peří jest jeho neštěstím. Chytají ho houfně a robí z něho překrásné dámské kloboučky, štucle, šatule, nízké stoličky pro útlé nožky a podobné nesčetné zbytečnosti. K tomu nabízejí co doplněk jantarové ozdoby a celou spoustu více méně vkusných tretek z lastur a mušlí. Kdo chceš, můžeš tam nechati velmi mnoho peněz.

Prohledl jsi krám za krámem s pozorností až úzkostlivou a staneš před oberlandskými schody.

V pradávných letech lezli snad předkové nynějších Helgolanďanů na Oberland přes strmou skálu po všech čtyrech. Na jižním konci bylo by snad ještě i nyní lze obratnému lezci dostati se nahoru. Později vytesali sobě as 100 kroků severně od nynějších schody do skály, ale možno si představiti, jak obtížné bylo as vylézání po schodech těch a jak neméně obtížné udržování jich v měkké skále helgolandské. Protož přemýšleli, jak by si pomohli laciným spůsobem ku schodům pohodlnějším. Nastoupení Kristiana VII. na trůn dánský zavdalo jim kýženou příležitost. Vyslali ze svého středu poníženou deputaci, jež měla vysloviti novému králi nejhlubší jejich oddanost a odevzdati mu dar nepatrný sice, ale upřímný. Poslali mu — jedno sto tolarů a prosili spolu uctivě, aby poslán jim byl obratný stavitel a aby několikaleté daně celého ostrova věnovány byly na životní tuto otázku helgolandskou. Král přijal blahosklonně deputaci i dar a poslal ochotně stavitele; ale o věnování daní nechtěl ani slyšet. Avšak Helgolanďané přece dobře pochodili; schody vystavěli na dluh a když přišlo k placení, odnesla to přece jen mateřská země.

Nynější pohodlné schody jsou dílem nynějších pánů ostrova. Vystavěli je r. 1834 a poskytli tak hostům helgolandským nového pramene zábavy. Tito se totiž z dlouhé chvíle hádají, z kolika jednotlivých schodů sestávají, anebo sázejí se, kdo bude dřív nahoře nebo dole. Velmi ušlechtilá to zábava a při nynějším proudu stálého závodění v plavání a běhání zajisté velmi včasná.

V.

Helgoland, v nejstarších dobách podlé boha Fosete, „nejmoudřejšího to soudce u bohů a lidí,“ jenž vysoce byl tu ctěn, Fosetesland zvaný má nynější jméno své od křesťanských misií, jež nazvaly ostrov Heiligland. Angličané nazývají ho Heligoland a Helgolanďané sami — Lunn (země), aneb Helgolunn.

O Helgoland rvali se sousedé velmi často. Obydlen jsa Friesy, byl nejprvé částí Friesie, připadl pak Šlesvičanům, stal se později dánským a konečně v nynějším století následkem Kielského míru anglickým. Poznal mnoho zlého: krvavé řezby, mořské loupežníky, bombardování a jiné podobné rozkoše lidských osudů, avšak Helgoland přečkal šťastně vše a hledí následkem lázní svých snad šťastné budoucnosti vstříc, arci na tak dlouho, pokud nepronese moře své „veto“.

Zakladatelem helgolandských mořských lázní jest jakýsi Jakub Andresen-Siemens. Vida, že ostrov chudne víc a více, pojal myšlenku tu. Ale vedlo se mu s počátku velmi špatně. Jedni se smáli, druzí měli jej za blázna. Avšak Siemens nedal se mýliti. S velkým namaháním založil akciovou společnost a odbyl v desíti letech asi 50 akcií po jednom stu marků. A hle, ač spojení s pevninou bylo velmi bídné, hosté začali se dostavovati. S počátku v počtu malém, avšak když zařídil Hamburk řádné spojení, rostla cifra úžasně. Vysměváčkové umlkli a akcie se staly velmi hledaným zbožím. Vynášejíť přes 100 percent.

Akcionářů není mnoho, avšak ti bdí úzkostlivě nad tím, aby akcie vynášely co nejvíce. Běda ředitelstvu, jež odvážilo by se činiti návrhy, kteréž směřovaly by ku zřízením pohodlným a vyhovujícím požadavkům moderním. Tak jako koupali se naši předkové, musíme koupati se i my. Komu se to nelíbí — myslí si bezpochyby akcionář — ať sem nechodí; avšak dokazují tím jen, že jsou náramně špatní obchodníci. Co učiní moře pro jejich lázně, toť jedinou předností lázní těch.

Helgolanďané jsou vůbec velmi idylický národek. Anglická vláda má zde svého guvernéra. Ulice mají anglická jména, ale nikdo jich tak nejmenuje; každý drží se starých jmen. Peněz anglických ani bys snad neodbyl; vše jde jen podle marků a feniků. Daně neplatí žádné. Šest radních rozhoduje ve věcech obchodních a soudních, osm čtvrtníků má čistoty a pořádku ve městě dbáti, a k tomu přistupuje 16 starších, zástupcové to občanstva, kteří však netvoří žádnou samostatnou korporací, nýbrž s radními a s čtvrtníky v „představenstvo zemské" se sestupují. Toto představenstvo zemské rozhoduje o zemském jmění a udílí předpisy všeobecné.

Avšak nač ustanovování těchto úřadníků, nač roztřiďování jich, nač porady, nač výroky jejich, nač odvolání vyhrazená guvernerovi? Uposlechne-li výrokem stížený dobrovolně, jest dobře, neuposlechne-li, nemůže jej na celém ostrově nikdo nutiti. Ano, ani tak daleko to nemusí přijíti. Jestliže obžalovaný se nedostaví, jest po soudu. Peněžité tresty nikdo neplatí, zábavy nemovitého majetku nelze vykonati a kdyby, kdož by dostavil se ku dražbě? Úplný nedostatek exekutivy působí na nepatrném tom kousku země tak rajsky nevinný život, že nechce „vzdělaný" Evropan věřiti očím a uším svým. Běda cizinci, jejž by osud nutil, aby hledal na Helgolandu spravedlnosti.

Ostatně je soudní řízení velmi jednoduché. Vše projednává se ústně, za nepřítomné neb nemocné dostaví se plnomocníci a právních zástupců není. Ubohý kus země — nezná advokátů a notářů. Žaloba a rozsudek napíše se do protokolu a útraty vyměří se obyčejně obnosem 5 marků, ať předmět velký nebo malý, leda by — což ovšem řídké — líčení vyžadovalo více nežli jednoho dne. Pravidelné soudy odbývají se však jen na jaře a na podzim, když totiž mají Helgolanďané na to čas.

Když Anglie Helgolandu získala, položila tam posádku 400 mužů. 400 vojákův na tak nepatrný kousek země — to bylo příliš.

Vojínové nevěděli dlouhou chvílí co dělati a guverner nevěděl co s nimi počíti. Vojíni bavili se tedy tím, že občas uvrhl se některý do moře a že ti ostatní šli mu pak na pohřeb, a guverner pomáhal si tím

neocenitelným spůsobem, že dal ulice svými vojíny dlážditi, kteréžto náhodě jedině hosté musí děkovati, že mohou za deštivého počasí z domu, neboť Helgolanďané sami by se byli k dláždění nikdy neodhodlali.

Zatím Anglie změnila své náhledy. Ze čtyř set vojínů sešlo na sedm invalidů, kteří obstarávají maják, prachárnu a obě baterie. A jak se zdá, dostačí posádka tato zúplna k tomu, aby zachovala Anglii kolonii, jež mateřské své zemi nejen nemalého dodává lesku, ale na kterouž musí tato ještě doplácet. Jediné příjmy Anglie z ostrova záležejí totiž v několika tisících marků, jež vybírají se co gruntovní nájemné z pozemků státních. Na Helgolandu jsou pozemky trojí: soukromé, obecní a vládní. Pozemky obecní záležejí hlavně v pastviskách, jež pronajímají se každé čtyry roky, a pozemky státní v starých baštách, t. j. místech, kde bašty kdysi stály, v místech, na nichž stály kdysi kasárna a budovy podobné a konečně v naplavenině Unterlandu, kteréžto skutečně stále přibývá.

Pobřežní poměry helgolanské jsou velice zajímavy. Od pradávna již považovali Helgolanďané vše, co z rozkotaných lodí moře na břeh vyvrhlo, aneb co nalezlo se na lodi poblíž ostrova k úrazu přišlé, tak jako všichni pobřežní obyvatelé, za svůj majetek. „Bůh a štěstí to seslali," zněla jejich omluva. Marné bylo namáhání císařů a papežů, marné klatby a zákony. Pobřežní obyvatelé severního Německa a tudíž i Helgolandu drželi se svého „práva", a to vžilo se jim tak do krve, že při změnách vladařů žádávali potvrzení domnělého svého „pobřežního privileje."

Vladařové sice potvrzovali, avšak nezapomínali při tom také na sebe. Počali se totiž se svými poddanými děliti, nu a poddaní se spokojili, neboť škraloup měli přece jen oni.

Arci pobřežní právo původně skutečně barbarské, upravovalo se znenáhla ve prospěch nešťastníků, jichž lodi se byly ztroskotaly. Kdežto zprvu nejen zboží majetkem pobřežních obyvatelů, ale i lidé ze ztroskotané lodi nevolníky majitele břehu se stali, odpadlo nevolnictví toto a ponenáhlu vyměřen i majiteli zboží podíl na tom, co mořem vráceno. Pokračující doba brousila stále na barbarském tomto právu, až konečně upraven privilej ten na počátku tohoto století zcela přesně, arci v ten rozum, že vlastně pochován na věky. Vyhrazena sice Helgolanďanům odměna poměrná na tom, co byli zachránili, avšak dvě třetiny zboží zachráněného zůstaly majiteli a musily uschovány býti pro něj rok a 6 neděl, po které době, nenašel-li se přese vše oznamování a prohlašování, propadly státu. Spolu hleděno chrániti lodi tím, že ustanoveno výslovně, že žádný Helgolanďan nesmí vstoupiti na loď, pomoci potřebující, dokud není kapitánem k tomu dožádán.

Spůsob, jakým byl tento privilej vykonáván, jest velmi zajímavý.*)

Veškeří obyvatelé byli rozděleni podle „lotů" a jen ten, kdož byl majitelem „lotu", měl právo účastniti se lovení zboží. „Lot" mohly míti jen osoby, jež měly svou „vlastní domácnost, ženu a děti," avšak i vdovy nastoupily v právo manželovo. Arci musila pak vdova pracovati

*) Viz velmi důkladný spis Bedřicha Petkera: Helgoland.

tak, jako každý jiný majitel „lotu“, měla však právo postaviti z oněch, již lotu neměli, zástupce, jemuž pak musila dáti čtvrtinu svého podílu.

Ztroskotala-li se loď, svoláno mužstvo každé čtvrti buď zvonem nebo bubnem, potřebný počet vybrán a pod dohlídkou zemského „vogta“ aneb pánů radních loveno zboží a zákonný podíl podle lotů bez ohledu na práci a namáhání jednotlivců ustanoven. Nikdo nesměl pod přísným trestem loviti pro sebe, leda že uděleno k tomu výslovné povolení, což stávalo se arci při nepatrných případech.

Roku 1820 učiněna v tom však změna v ten smysl, že veškeré lovení děje se ve prospěch zemské pokladny. Nikdo není však povinen účastniti se lovení a radní, již mají při tom dohlídku, musí k účelu tomu pracovní síly najímati.

Arci to vše netýká se lodí neb předmětů nalezených v širém moři. V případě takovém náleží zákonní podíl bezvýminečně nálezci a nejeden Helgolanďan nabyl tím spůsobem značného jmění. Podíl na vyloveném zboží příslušel také pastorům a učitelům, jichž jest na ostrově po dvou.

Ku konci ještě malou zvláštnost školního zřízení. Školní plat za každé dítko obnáší ročně 4 marky, ku kterýmž každý majitel domu musí přispěti 2 marky. Ze školního tohoto platu platí se učitelé. Avšak o topivo musí se starati žáci sami. Každé školní dítko musí totiž přinésti denně s sebou kus vysušené rašeliny — jiného topiva na Helgolandu není — a takto tvoří si škola zásoby, jež vystačí jí na celou zimu.

Za bouřlivého moře, jehož vlny zabloudily ob čas až i na palubu, opouštěl jsem malý sice, avšak zajímavý, a nemusí-li tam člověk dlouho býti, i příjemný Helgoland. Ostré barvy jeho počaly blednouti, za nedlouho viděli jsme již jen modravou hmotu s ostrými hranami a po nějaké době nebylo okolo nás opět nic nežli moře. Ale zcela jiná byla ta zpáteční cesta. Loď houpala se povážlivě, jeden' cestující za druhým ztrácel se s paluby a mnohý z těch, již přece vytrvali, bledl povážlivě — mořská nemoc vztáhla na loď naši velmocnou ruku svou. Zoufale hleděl soudruh můj na masitou snídani, již mu byl sklepník na palubu přinesl, a chvějícíma se rtoma vzdychal neustále: „Jen abych nebyl prvním — jenom ne prvním.“ A nebe mu přálo. Když se byl vší naděje již již vzdal a s resignací oddával se svému osudu, objevila se pojednou boje značící rozhraní moře. Minuli jsme strážné lodi, minuli Neuwerk a houpání lodi počalo pojednou nápadně se mírniti. Vyhaslé oči soudruhovy se zaleskly a když za nedlouho houpání téměř úplně přestalo, usmál se blaženě a chutě — pustil se do své snídaně. —

V pěti hodinách na to byli jsme opět v Hamburku.

Na staré poště.

Povídka

od

Aloisa Jiráska.

(Dokončení.)

VII.

Mladý Pavlovský byl v Praze spokojen.

Žil, nedostatku neznaje, v úplné volnosti, kteréž jen dobře užíval ke svému vzdělání. Studoval-li pilně doma, kde mu odměřovali, ano jej zdržovali od nepřebraného věd pokladu, studoval teď teprve, an stanul u samého zdroje. Bylo mu jako mladému plavčíkovi, když přiveden na pobřeží, shlédne nesmírnost a velebu širého oceanu, po němž duše jeho práhnula. A Vincenc se na něj pustil, ovšem ne tou drahou, kterou mu děd ustanovil, ale svou, kterou si duše jeho vyvolila.

Práva celkem zanedbával. Za to tím horlivěji a se zápalem pracoval, aby vnikl v život zašlého světa klassického, té báječné, luzné výspy, plné krás a věčně působivých vznětů, jež ač mlhou přemnohých století pozastřena, plavce ducha po věky bude vábiti. Z ní už jednou vzešlo lidstvu obrození; k ní opět a opět, byť jednostrannost nás zavedla, zamíříme, abychom se osvěžili, chladnoucí mysl ohřáli a povznesli se ze rmutu, tíhy a chladu vypočítavého, soběckého věku.

Vedle minulosti římské a hellenské byla ještě jedna, jež rovněž mocně a působivě poutala mladého juristu. Byla to zašlá doba vlastního jeho národa, jehož jazyk, obecně tenkráte postrkovaný a zanedbávaný, tak miloval a v něm se vzdělával. A když pružina neunavného ducha úsilovnou prací ochabovala, zasedl k zalíbenému klavíru, který mu P. Staroveský opatřil, nebo zašel do kavárny „u Komárků“, kdež sedali samí vlastenci, kdež se mluvilo se zápalem o každém zjevu literárním a národního života, kdež všechny sbližovala jedna láska a jedna naděje.

Vincenc byl ve své práci a ve svém snažení šťasten. Ale někdy vyvstávala mu chmura, černé pomyšlení, jak bude, až děd řekne: „Teď už dost! Pojď a buď poštmistrem!“

Nechati studia! Zavříti se do malé, temné kanceláře, psáti výkazy, seznamy a recepisy, počítati účty, spravovati povozy, dohlížeti na čeládku, postiliony!

Ale na jednom místě na vše to nikdy nevzpomněl. Trapné ty myšlénky nikdy mu nepřipadly v neděli nebo ve svátek odpoledne, jež byla tenkráte zasvěcena české muse dramatické. O českém představení ve stavovském divadle na vše zapomínal, tu býval jako na jiném světě. Než jednou přece i na samý ten svět na prknech zapomněl, a odvrátil se od kouzelných vil „Čarovného závoje“, který právě v převodu Tylově dávali.

Jiné zjevení spatřil. Růženka snů jeho a vzpomínek seděla tu, pilně hru pozorujíc. Zjevila se mu tak nenadále jako tenkráte v popelavém císařském pokoji, a zjev její působil ne méně. Obraz její, který Vincencovi z duše nevymizel, jehož lahodné barvy však se zmírnily, ano bledly, oživl rázem. Tam je skutečný, opravdivý, a mladému juristovi zdálo se, jakoby byl v plnějším světle než všecko kolem. Není to klam — toť ona! Z toho představení jen málo věděl, a když je skončili, dobře si Růženky všímal, aby zrakům jeho nezmizela. Na blízko jí dostati se nebylo možná, proto pospíchal ven, kdež stál a čekal. Ah, hle, přehledl ji. Tam již kráčí s nějakou paní. Vincenc šel za nimi, ale ne daleko. Zastavil se, když ony se zastavily s nějakým pánem. Poznal ho; byl to bohoslovec Matušovský. Ten je zná! Vincenc se zaradoval a čekal, až přítel se od nich rozloučí. Šly dále, Matušovský však také s nimi. Zmizeli za rohem. Vincenc přemýšlel, pak obrátiv se, zamířil ku starému ungeltu, kdež hned v pravo při vchodu se strany svatojakubské byla kavárna „U Komárků“. Sešlo se tam již mnoho známých, jichž čím dále tím více z divadla přibývalo. Rozmlouvali o dnešním představení. Mladý Pavlovský, jenž jindy pozorně naslouchal i horlivě hovořil, mlčel. Dnes byl roztržit a neměl stání. Nápadně záhy odešel. Zamířil ku Klementinu, kdež před vraty do semináře vedoucími za chvíli sem a tam přecházel. Patrně na Matušovského čekal. Bylo již hezky chladno a připozdívalo se. Konečně si toho také Vincenc povšimnul. Zašel si k fortnýři otázat se, přišel-li už pan Matušovský z města.

„Už hodnou chvíli je doma — jak pak ne —“

Vincenc tedy špatně počítal. Vrátil se domů. Musil míti strpění do zítřejšího dne, kterého za vhodné chvíle navštívil přítele v semináři. Odváděl mu knihu, kterou ostatně nepřečetl a za řeči jen tak prohodil, že ho včera po divadle zahlédl s dámami. Tu však cítil, že se mu asi líce rozžehuje červánkem. Mladý theolog statné, pěkné postavy a pěknější ještě mužné tváře si toho nepovšimnul.

„Ah to byla teta se sestřenicí. Šel jsem jim naproti —“

„Pannu sestřenici znám —“

A tím slovem našel cestu k Růžence, ku svému osudu. Ostatní je samozřejmo. Matušovský za své návštěvy nejblíže příští zmínil se tetě, sestře své babičky, o mladém Pavlovském, jenž mu byl pověděl, jak sestřenku jeho poznal, a teta, sotva uslyšela, ihned Vincence pozvala, horlivě Matušovskému přikazujíc, aby přítele svého příště na jisto přivedl. A tak se stalo. Vincenc seznámil se s vlídnou a milou stařenkou, kteráž, protože vnučku svou nad jiné milovala, pohostinnost poštmistrových, Růžence prokázanou, příliš cenila. Od ní také dozvěděl se, že ji P. Staroveský, „známý z mladých let“, navštívil. Mrzelo ji, že mladého pána z pošty k ní neuvedl, ba o něm se ani nezmínil. Vincenc mohl se tomu také diviti; té chvíle však divil se Růžence, která ho tak prostomile, srdečně přivítala. Za rok jak se změnila! — Měl ji na mysli, jak na křeslu císaře Josefa sedřímla, spíš děcko než panna. — Hle, jak za tu dobu rozkvetla a libě zmohutněla! A přece ještě panenka. rozmilé děcko! — —

To by byla pro tetu Tini novina!

Hned jak Vincínkovi do Prahy první list psala, vyptávala se, neviděl-li snad Růženčinu babičku. Tou otázkou chtěla vlastně vyzvěděti, setkal-li se s ní P. Staroveský a byl-li u ní návštěvou. Doma o tom nic nepověděl a přímo ptáti se nechtěla. Vincenc tenkráte tetě oznámil, že on s p. professorem tam nebyli, a že se o staré paní nezmínil. On pak, Vincenc, že s ní jinak se nesetkal, aniž že její adressy zná.

Teď když to všecko věděl, pěkně mlčel a nic tetě nepsal, nepováživ, jaké by jí potěšení tím způsobil. Vzpomněl ovšem na to, aby tak učinil; ponejprv odložil, pak si pomyslil, že to všecko vypoví, až přijede domů.

* * *

Vincencovi zdálo se, že u nich doma „na pokojíčku" je nejútulněji, že tam je pobyt nejpříjemnější. Teď počínalo se mu také jinde líbiti, a to v bytu paní Všeborové, babičky toho svatomikulášského andělíčka. Byt ten na Novém městě ve Smečkách nebyl ani nádherný, ani příliš prostranný. Dva světlé pokoje, jeden větší, druhý menší, stačily dobře staré paní, která kromě pense měla nějaké jmění, ač nikoliv značné. Pečliva jsouc o blaho svých, přiměla dceru svou, že jí dospívající Růženku do Prahy poslala, aby děvče vzdělání své doplnilo. Sotva tu od podzima meškalo a již stařenka prohlásila, že Růženku víc od sebe nepustí. —

Vincenc je po druhé navštívil opět s přítelem Matušovským, a jak přišla řeč na hudbu, nabídla babička Vincencovi ochotně svůj klavír, který opravdu byl pěkný, k volnému užívání, a to tím ochotněji, poněvadž pozorovala, že mladý Pavlovský se svým není spokojen. Po třetí přišel ještě s Matušovským, pak už sám, poněvadž se mu čas po každé s návštěvou bohoslovcovou dobře neshodoval, pak že už počal častěji do Smeček docházeti, což Matušovskému ze semináře nebylo možná, a pak, že již raději meškal sám v tom tichém, milém bytě s vlídnou stařenkou a rozmilou její vnučkou. Jaké štěstí, že v druhém pokoji měli tak pěkný a dobrý klavír! Jinak by jich ani tak často nespatřil, ačkoliv ani to mu ponenáhlu již nedostačovalo.

Kdykoliv se tam ubíral, cestou na jiného nemyslil, než zastane-li Růženku doma? Když očekávání jeho se nesplnilo, těžce to nesl, a tu obyčejně hned odebral se ku klavíru. Osamotněv však, ve hře často ustával, a pausy ty trvaly dosti dlouho. Prsty na klavesách mu spočívaly a jsa o lenoch židle opřen, rozhlížel se pobožně. V tom pokojíku bledomodře malovaném bylo nějak jinak nežli všude jinde, tak jako posvátně. Všecko mu Růženku připomínalo: Těch klaves její prsty se dotýkaly, tam její pěkně řezaná schrána na knihy, vedle na stěně vyšívaný koš její práce a naproti klavíru visí mezi rytinami podvečerních dvou krajin obrázek, na který Vincenc o samotě dlouho hledíval, a často až k němu docházel.

Bylo to nevelké akvarelové poprsí, podobizna mladičkého děvčátka, práce utěšená provedením i předmětem. Malý to andílek světlých, hebounkých vlásků, z nichž volně na ramínka splývajících prohlédala nad čelem bledomodrá stužka. Velké, pěkné oči hledí tak dětsky naivně, tak prostomile, svěží líčko jemným rűměncem prokvetá — sumou krásné,

rozmilé dítě. Bylo to poupátko, ze kterého Růženka rozkvetla. O těch pěkných, zimních odpoledni!

Jak mile čas ubíhal ve společnosti té stařenky a jaré dívčiny! Té srdečnosti nikde neshledal, leda doma! Byl tu jako jejich, jako člen rodiny. Paní Všeborová chovala se k němu rovnou srdečností jako teta Tini tenkráte k Růžence. „Staročeška" řekl by Voborník. Mladému juristovi také lahodilo, že v té milé domácnosti jen po česku se rozprávělo. Bezděky připadl mu na mysl dům páně Šafránkův, kde bylo slýchati hovor cizí, nebo mateřština cizími slovy netvorně zbědovaná.

A pak když Aurelii vedle přirozené, veselé a srdečné Růženky v duchu postavil! Omamivý záchvat, který se ho nezkušeného za loučení s Aurelií zmocnil, zmizel na dobro jako opojení, a teď už ani jednou nevyňal z knihy její pamětní list, aby se na něj podíval.

Mladý Pavlovský z počátku sám sobě bránil a nedocházel k paní Všeborové tak často, jak by si toho jeho srdce přálo, ač věděl, že je rád vídán. Teď už povoluje častěji měřil cestu na Nové město, i za husté chumelice. Když dvorem přešed, pavlačí k tichému bytu docházel, srdce mu živěji ťukalo, a jak do útulného pokoje vstoupil, a Růženku sličnou a svěží jako z rána květ zahledl, když vlídně, vesele ho vítala, zavřel se za ním všecken svět. Zapomínal na všecko, neuvažoval, jenom blaženě vnímal.

A to je toliko v pravém štěstí. Nevíme, že je s námi. Takové štěstí je vzácná květina, která květe jen na krátko, jistý čas, jen na jaře našeho života.

Pak už probouzelo se Vincencovi přání, kdyby tak někdy s Růženkou o samotě, podle srdce mohl promluviti. V tom však nebylo mu přáno. Spíše stávalo se, že začasté jí ani doma nezastal. Někdy setkal se tu s přítelem Matušovským a tu rozpředla se obyčejně čilá zábava, kterou hlavně mladý, duchaplný bohoslovec udržoval. Když přišli za hovoru na národnost, jevil tolik rozhledu a důvěry, mluvil tak rozhodně, mužně a vroucně, že Růžence ani nedutající rděly se tváře, jak s účastenstvím a s nadšením naslouchala.

Vincenc dával také uznání své i souhlas na jevo beze vší žárlivosti, rád uznávaje duševní sílu přítelovu a raduje se v duchu nejvíce z Růženky, jejíž vroucnost u smýšlení národním ho blažila. Jednou, když mu odváděla časopis „Jindy a Nyní", který jí půjčoval, tázal se, co se jí v části té nejlépe líbilo.

„Je tam báseň, velmi dojemná. Četla jsem ji několikráte," přiznala se dívka.

„Ah — toť od „Bolemíra —" pravil Vincenc.

„Znáte-li toho básníka?"

„Jak bych neznal, vy také —".

Růženka myslila, že žertuje.

„Aj, vy že byste nevěděla, kdo je „Bolemír"? Že za tím pseudonymem skrývá se váš bratránek, náš Matušovský? —"

Až se podivil, jak tato zpráva Růženku překvapila.

„Panno Růženko, vy jste opravdu nevěděla? Což vám nikdy nepověděl —"

Zakroutila hlavičkou.

„A není to první báseň,“ pokračoval Vincenc.

„Vím, vím. Všechny jsem četla. Ale — že by Vavřinec — nikdy mně — ani babičce nic neřekl!“

Když pak dal se Vincenc o Matušovského činnosti literární s paní Všeborovou do řeči, také ji nemálo překvapil svou zprávou.

„Škoda ho tam,“ povzdychla stařenka. „Není tam bez toho tuze rád. Je to samostatný duch a přeškoda, že tíseň, zlé poměry i nerozumná žádost jeho matky ho tam zavřely —“

Od té doby mladý Pavlovský ctil Matušovského ještě více. Domníval se vždy, že z náklonnosti vstoupil do semináře. Hle on oběť. A jak vše mužně nese! Nikomu ani nepožaloval, nezasteskl! Nikdo by neřekl, že ten statný a rázný theolog dovedl by tak vroucí, dojemné verše napsati, že by Matušovský mohl býti Bolemírem. On opravdu ukryl se za tento pseudonym, aby smělému duchu, vysoko se nesoucímu i vroucímu srdci nepoznán uvolnil. I svým nejbližším, babičce a Růžence se utajil! Sám a sám, nelitován, s nikým se neděle, chce trpký osud svůj snášeti.

VIII.

Zima mladému Pavlovskému velmi rychle a milo uběhla. Teta Tini už počítala, jak dlouho do Velikonoc, na něž Voborník chystaje špačkům budky, také často a rád myslil. Hoši se mu počali již trousiti, aby jim hustohusté pačesy probral a zkrátil. Jaro se blížilo. Letos především myslil na poštmistrova juristu. Radoval se z každého jeho listu, nejvíce však z posledního, poněvadž byl předně: poslední před Velikonocí a podruhé, že v něm dočetl se zprávy jako v žádném dosud. Zrovna o těchto věcech chtěl Vincínka vzíti na paškál, až přijede teď na svátky — a hle, on začal sám.

Byla to kapitola o ženských. A Vincenc psal, jak panny a paní v Praze počínají se měnit ve svém smýšlení národním, jak už všechny nečtou jen Hellův „Taschenbuch der Liebe und Freundschaft“ a jiné toho druhu spisy, ale také již naše knížky, naše časopisy, jak nestydí se již venku, ve společnosti mateřským jazykem promluviti, jak jmenovitě přemnoho jich přišlo letos na barvířský*) ostrov do „českého bálu“, i také takové, které jindy se smály, že by sice šly, ale že se bojí zkoušky z Jungmannova slovníku, z něhož prý výbor každého vstupujícího u dveří vyslýchá.

„Ano, ano, máš pravdu, milý hochu. To nám pomůže!“ pomyslil „Láska“, přehlížeje znovu místo ve psaní Vincencově, kdež vyslovena byla myšlenka toho smyslu. „Ano — a tuze! Až dcery naše budou míti smysl pro věci vznešenější, pro osud svého jazyka a nejen pro modu a šperk, až matky naše zaslibovati budou své děti národu svému, pak sesílíme od kořene. A dej ti pánbůh!“

To myslil na Vincenca v duchu se usmívaje, že už ho ten živý oheň stihl, že už si snad vyvolil jednu z těch vlastenek, o kterých se tak rozepsal, ale že se ještě tají.

Proto se brzo po té jednoho večera rozhorlil, když v hospodě

*) Žofínský.

„u Pěničků“, kam si na chvilku zašel, zaslechl, jak se u Šafránků na mladého Pavlovského těší a na něj si myslí, že paní Agnes o tom mluví, jak by to bylo už uděláno a hotovo, a že teta Vorlíková také ani nezapírá ani nevymlouvá.

„To tak! To by byla láska!“ zahučel Voborník a v duchu domyslil: „Všecko by pokazila!“

Vincenc ani netušil, co již v rodném městě řečí padlo, nežli domů na svátky přijel, nepomyslil, jak jej Aurelie dychtivě očekává. Dojížděje za hlaholu trubky Bartoňovy ku staré poště, neohlédl se již tam k tomu otevřenému oknu nade štítem „Quodvultdeus Schafraneck“, kdež vyhlížela Aurelie s matinkou, kdež nad nimi stál pan Quodvult ve vyšívané čepičce se zlatým střapcem. Za to ještě toho večera odběhl na chvíli k Voborníkovi, jenž ze statného mladíka měl nemenší radost nežli teta Tini. Ta následujících dnů musila již synovce svého nabádati, aby se také trochu na svět podíval a některé návštěvy, jmenovitě u Šafránků, vykonal, ač jinak ji to nemálo těšilo a dědečka také, že Vincenc nezvětřil, a že zůstal tak domáckým jako býval.

Šel, šel, ale uměl si to tak zaříditi, aby nikde dlouho se neomeškal, a tak se stalo, že Aurelie s ním nemohla ani pořádně pohovořiti. A přece se ještě více pobláznila. Mladý Pavlovský zmužněl, zevnějšek jeho a všecko chování bylo onačejší; jen v jednom se nezměnil. Ó toho zatvrzelce, toho ukrutníka! Snad chce, aby sama se pokořila, snad čeká, až sama se mu vyzná! — —

Vincenc ani na to nepomyslil, ano sám tesknil a toužil. To mu ta velkonoční cesta zjistila, jak má Růženku rád! Když byl na pokojíčku, vzpomínal, a když do popelavého teď pokoje vstoupil, ovanula ho sladká tíseň, hluboké pohnutí vzrušilo jeho srdce, jež mu ubíhalo ku matičce Praze. Pro ni, pro to světlovlasé, zlaté dítě v domově, u drahých mu lidí napadala ho tesknota!

Nikomu o tom se nezmínil — jen tetě připadalo, že je Vincínek časem nějak zamyšlen, a Voborník, ač mu jeho mladý přítel nic nesvěřil, také něčeho se domýšlel. Však mlčel, ani z daleka otázkou nezavadil.

* * *

A tam, kam Vincenc myšlénkami toužil, do klidného bytu paní Všeborové se také tichá, trudná duma vkrádala.

Jindy bývala Růženka jako skřivánek, notujíc, když byla s babičkou sama, jednu píseň za druhou. Teď už tak často neoživoval její jasný, příjemný hlas klidné pokojíky, a když byla o samotě, umlkala docela. To také nebývalo, aby se tak zamyšlovala, aby stanuvši na jednom místě, před se do prázdna hleděla, aby ji náhlý šust nebo krok rázem vytrhl a polekal, jako by bůh ví při čem byla postižena. Před babičkou se přemáhala, takže dobrá stařenka ani netušila, jakou to má silnou vnučku, že když si před ní zpívá a trilkuje, že jí skoro do pláče.

Jednou odpoledne, kdy paní Všeborová zašla do sousedství na téže pavlači ku staré známé paní, Růženka sedíc samotinká, propadla zase tomu vážnému myšlení. — Nevědouc, seděla na stoličce u babiččina křesla, a majíc čelo o dlaň opřeno, hleděla před se — Pojednou po-

zvedla hlavu, naslouchala — Venku se ozvaly kroky — Ty ji probudily — Cítila, jak jí srdce živěji leknutím zabušilo, jak se začervenala. Dvéře se otevřely a v nich stanul bratranec Matušovský. Jako by se ho lekla. Jindy jak jej vesele, důvěrně vítala, ale teď je tak zaražena. Pohledl na ni překvapeně. Snad diví se tomu přivítání —

„Babička není doma?“

„Přijde hned. Tys mne polekal —“ Růženka se nutila do úsměvu. „Nenadála bych se —“

„Vždyť jsou svátky, mám více volné chvíle —“

Divno dost, ani čiperná sestřenka ani obratný bohoslovec nebyli s to, aby ten okamžik jakési nevolnosti a rozpaků zaplašili. Teprve když za chvilku babička přišla, vrátil se obvyklý rozmar a mladý bohoslovec brzo zabavil příbuzné hovorem svým tak, že i Růženka na dumy své zapomenuvši, horlivě naslouchala. Bratranec byl jako čaroděj; řeč jeho účinkovala tak, že sestřence se mysl vyjasnila, že úsměv loudil se jí na svěží rty a zrak živým účastenstvím zasvitl. Jen jednou ji píchlo: když hledíc na mladého muže, sobě vzpomenula, jak trpí. Bylo jí ho z té duše líto a nebyla by s to, aby se ho nyní otázala, zná-li básníka Bolemíra? Snad i babička tak myslila, poněvadž se literarní činnosti Vavřincovy ani slovem nedotkla.

* * *

Teta Tini byla návštěvou Vincínkovou všecka blažena. I dědeček, který poslední dobou patrně scházel, okřál, zachoval však jasnější zrak nežli jeho sestra. Když hlavní svátky minuly a pobytu mladého juristy bylo již na mále, zahovořil si starý poštmistr jednou večer důvěrně se svou sestrou, když vnuka svého domů očekával a on nešel. Pověděl tu, nač častěji pln starostí myslíval. Starého pána znepokojovala ta přílišná horlivost vnukova ve studiu.

„Je to sice pěkné, ale co s tím on? Neříkal bych nic, ale obávám se, že ho to zavede. Pozoruj, že kromě knih jiného sobě nevšimne a zavedu-li řeč na něco praktického, jako by pouto mu dal. Je na něm vidět, že mu nevolno —“

Teta dobráček omlouvala a vymlouvala jak mohla. Nic však naplat. Starý pan poštmistr vyjel nad to ještě s něčím jiným.

„Nejen že si doma ničeho nevšimne, ale též společnosti se vyhýbá. Však to víš sama a jistě se tě více vyptávají nežli mne. Bůh ví, jak si to vykládají: že my nechceme, že my ho držíme a hrdi jsme —“

Teta mlčela; toho musila v duchu doznati.

„A tuhle se mne vrchní štiplavě otázal, jestliže smí se mnou německy pohovořit. Já mu nerozuměl, až se z něho vyklubalo, že prý Vincenc je takovým vlastencem, jeden z těch blázínků, kteří prý chtějí všecko po česku i v úřadech —“

Teta znovu chlácholila:

„I nech toho, vždyť je to všecko mladické blázněni. Však ono ho to přejde, až se ožení.“

„Ožení! Leda bys ho oženila! Vždyť si té Šafránkovy kloudně nepovšimne, a cos se namluvila, že ji má rád.“

„Má, paní Agnes to silně tvrdí, a věřím tomu, vždyť je Vincík po svém tatíkovi, a toho jsme musili také oženit!“

Kdyby tak byli viděli do umouněné dílny Voborníkovy, kdež Vincenc svému příteli vypravoval o pražských známých, spisovatelích, o všem ruchu vlasteneckém, jenž víc a více se šíří a stále roste, kdyby viděli, s jakou srdečnou radostí starý Láska naslouchá, jak Vincenc živě vypravuje a líčí! Teď, když o českém bálu vše vypověděl, usmál se Voborník:

„A jak, žádná z těch vlastenek nevloudila se ti do srdce?“

Mladík zapýřiv se odtušil, že žádná.

„No, nebylo by neštěstí. Není zle, když srdce samo volí a rozum schválí. Ale zle je, když jiný za člověka volí a jej ožení —“ To řekl nějak jadrně, důrazněji, a dodal: „Jen si pamatuj, že naši předkové Husité měli Husitky, že měli ženy, které s muži smýšlely, cítily a bojovaly!“

Kdyby Vincenc věděl, co tu a tam Voborník zaslechl, že on, Vincenc, má již nevěstu vyhlídnutou, kdyby věděl, jak paní Agnes s tetou o tom hovoří a ta že neodpírá, kdyby věděl, jak Voborník všecko to starostlivě pozoruje a úzkostně až sleduje, byl by nyní starému příteli teprve jak náleží porozuměl. — —

Dědeček přece, nežli vnuk odjel, připomenul mu v soukromí, aby pro knihy a studium nezapomínal, že bude jednou poštmistrem, a aby se nedal všelijakými novotami sváděti.

To mladého Pavlovského tuze zarazilo a jeda zas do Prahy, valný kus cesty hlavně o tom přemýšlel. Určitěji zjevila se mu chmura, která již před tím, když ještě z daleka, jako na obzoru se zjevovala, mysl jeho tísnila: Zanechati všeho, zahrabati se na staré poště!

Ale jak ku stověžatému městu se blížil, mrak zašel a vyjasňovalo se. Mladý jurista nemohl se dočekati konce své cesty. V duchu již byl daleko napřed, již chvátal známou pavlačí se srdcem tlukoucím, již otvíral dveře toho tichého, milého bytu. Jak jej uvítá ta, po které se mu tak stýskalo, po které tak touží?

Těšil se —

Těšil se a nevzpomínal už Aurelie, jako když poprvé do Prahy se ubíral. Za to kupcův „spící anděl“ myslil na něj tím ohnivěji. Aurelie hněvala se na osud, že nepopřál jí ani chvíle, které by o těch svátcích mohla býti s mladým Pavlovským, netušíc, že on mu za to žehnal, že si tak přál i o to se přičinil. Pocítilť hned po prvním, opětném shledání větší ještě rozdíl mezi maloměstskou, affektovanou koketkou a nelíčenou, srdečnou Růženkou, nežli si již v Praze myslil. Tím ovšem nemohlo nabyti v něm vzniku přání, aby pokračováno v tom, co tak cituplně zapředeno, když do Prahy poprvé odjížděje, u Šafránků se loučil.

Ale Aurelie! Nikdy srdce její tak neplanulo, nikdy tak netoužilo! Ó, by Vincenc jen část toho cítil! Bez něho nebude, nemůže býti!

O tom bylo vášnivé děvče přesvědčeno jmenovitě na večer po odjezdu mladého Pavlovského, když o samotě ve svém pokojíčku na loži sedělo. A se vzdorem rozmazleného děcka si umiňovala:

„Musí být můj!“

Tou dobou seděl ten, na kterého tak vroucně myslila, zadumán ve svém pokojíku. Ještě téhož odpoledne, jak přijel, kvapil k paní Všeborové. Uvítala jej, sedíc ve předním pokoji, velmi srdečně a vyptávala se horlivě na jeho příbuzné, jmenovitě na tetu Vorlíkovu, o níž pro její laskavost a péči Růžence prokázanou velice pěkně smýšlela a jí přála. An odpovídal, mysle na to, kde že je Růženka, otevřely se dvéře a ze druhého pokoje vystoupila ona, dívka všeho jeho myšlení, všech vzpomínek, veškeré tužby. Hbitě vstal, s radostí netajenou šel jí vstříc, ale v tom ucítil jakés bodnutí, které v mysli jeho nezaniklo bez památky.

Nevracel se tak do svého bytu, jak odešel, a nyní dosud uvažoval, nevzpomenuv, že má jíti ke „Komárkům“ mezi známé vlastence.

Sumou řečeno: Očekával od Růženky jiného přijetí. Věděla, zajisté věděla, že vstoupil, a přece hned nevyšla — a pak tak — nevěděl sám, jen tolik cítil, že ne tak, jak očekával. Pak si to vymlouval: byla nějak vážná, snad jí něco je; sám sebe nazýval samolibým. Myšlénky však chmurné nezažehnal a z jedné druhá, třetí — jako na hladině vodní z jednoho kol do nekonečna.

Následek toho byl, že několik dnů k paní Všeborové nešel.

Bránil se dost, až konečně jako by kouzelnou mocí přitažen, opět tam zamířil a byl v nesnázích, když laskavě mu domlouvali, že na ně zapomíná. Růženka byla zase jako jindy veselá, srdečná. Zajisté onehdy se mýlil! Nemohl se na ni dost vynadívati. Zdálo se mu, že ji dlouho, dlouho již neviděl, a cítil, že bez ní by mu nebylo žádného života.

IX.

Červnové sluníčko mile svítilo do pokoje, v němž Růženka pilně šila. Mladičká, sličná hlava její nade prací skloněná byla nějak zamyšlena. Babička tou dobou po zvyku svém ve přilehlé alkovně na staromodní pohovce dřímala. Chvíle za chvílí míjela. Ručka dívčina jen se kmitala. Jeť na pilno, nebo kromě růžových šatů má leccos ještě obstarati a připraviti, a dnes večer už — beseda! A její to bude první beseda!

Beseda! Jedna z těch prvních besed nyní již historických a nám památných, které a „české bály“ Tyl zavedl, aby klestily jazyku našemu cestu do života společenského, kdež až dosud byl Popelkou odstrkovanou, ano pohrdanou i posmívanou — Jedna z těch besed, kdež ovládal všechny a vše, zábavu i veselí, zápal vlastenecký, z nichž proudilo nadšení, jež ledy tavilo, tmu ozařovalo a co mrtvě ztrnulo, oživovalo.

Hle, teď Růženka povstala a zavěsila dohotovené šatky. Stojí před nimi, tu tam uhlazuje, rovná, prohlíží je. Jsou roztomily. Tvář dívčina, prve ještě tak vážná, vyjasnila se nad zdařilým, vlastním dílem. Ale byl to zásvit okamžitý. Hle, jako by stín teskné dumy pokryl to svěží, mladé líce. Hledí na šaty, hledí, ale mysl patrně jinde mešká. Jindy by tak nebylo — snad by i v živé radosti rozběhla se babičku probudit, aby se jí pochlubila, a teď ani nezaslechla jemné zaklepání, ani hned nespozorovala, že se dvéře otevřely.

Když pak se ohlédla, temný výkřik překvapení ze rtů její se ozval, tvář všecka zahořela a pak náhle zase barvu změnila. Čeho se lekla? Toho zaníceného pohledu bratrancova, který na ni, nejsa pozorován, upíral, a který, jak se ohlédla, ještě jen postihla an zasvitl naposled čarovným, mocným světlem. Jen vzplanulo a již opět zaniká. Bratranec Matušovský v černé klerice, přepásán fialovým pásem, stál už opět se zrakem poklidným. Bylo však pozorovati, že mladý ten energický muž utajuje v duši bouři citů, jejíž záchvěvy až ve tváři mu bylo pozorovati. To trvalo jen na okamžik. Vzpamatoval se ze svého otřesení a vylouditv na rty úsměv, přistoupil blíže ku své sestřence.

„Což jsem tě tak polekal?"

Růženka snažila se, aby veselým tónem odpověděla.

„Ano, lekla jsem se. Byla jsem tak zabrána —"

„To se už těšíš —"

„Těšila jsem se —" a jak to řekla, zarazila se, co to učinila.

„Ah — a již se netěšíš?"

Sklopila hlavu.

„Ne — raději bych doma zůstala —"

Vavřinec chtěl zažertovati, ale nešlo mu to a jen řekl:

„To by bylo!" A dodal: „Proč bys nešla?!"

Když Růženka neodtušivši, pořád ještě hlavu klonila, pravil jí srdečně:

„Jen jdi, Růženko a buď vesela!"

Mluvě ta slova, zalekl se. Viděl, že sestřenka nějak pobledla, že kolem rtů jí zacukalo; teď na jeho slova pozvedla hlavu. V očích leskly se jí jasné slze! Třesoucím se, pláče plným hlasem řekla:

„Nebudu, nemohu." Byla z té duše pohnuta.

Vavřinec tím pomaten, přistoupil blíže a chopiv se její rukou, něžným, tichým hlasem se jí otázal:

„Proč? — Co je ti, Růženko?"

V tom sklonila hlavu na jeho prsa a nemohouc se přemoci, zaplakala. Ani nevěděl, že ji k sobě přivinul, že jí vlas hladí, že ji konejší, těší. Byl přemožen. Síly mu více nestačily. Stáli tak za okamžik, zapomenuvše na vše, až pak Růženka probravši se pozvedla hlavu. V očích měla slze, ale na rty nutila úsměv.

„To jsem uplakané, pošetilé děvče. Ach — Vavřinče!"

Ale on jakoby neslyšel, jakoby nechtěl slyšeti, držel ji v objetí, a vroucně na ní vyžadoval, aby mu pověděla, co se jí stalo.

Dívka však smutně zakroutila hlavou.

„Neptej se mne, prosím tě! Neptej — pusť mne!" dodala tiše a pak prosebně: „Pusť mne —"

„Růženko, má Růženko!" znova ji přivinul. Na okamžik se nebránila, pak náhle z náruče se mu vyvinuvši, zmizela ve druhém pokoji. Mladý theolog stál tu třesa se, a hleděl jako u vidění za prchnuvší sestřenkou. Pak z hluboka povzdychl a postoupil blíže ku dveřím.

„Růženko!" promluvil tichým, třesoucím se hlasem.

Žádná odpověď, jen jakoby pláč se tam ozýval. Rozmýšlel se. V tom v alkovně probouzející se babička zašramotila.

„S bohem!" a vyšel kvapně ze dveří. Sběhl se schodů, kvapil, prchal.

Na večer téhož dne hrnulo se mnoho lidí, dám i pánů plesově oblečených, nahoru do komnat lázní Svatováclavských. Přijížděli, přicházeli — všichni tváří jasných, veselých, všichni hovoříce o tom, nač se již dlouho těšili — o nadcházející besedě. V sadech před lázněmi přecházel mladý Pavlovský. Chodil od hlavního vchodu kus chodníkem, pak opět zpět, dobře sobě kolem jdoucích všímaje. Byl rozčilen dychtivým očekáváním. Konečně se zastavil. Tam přichází paní inspektorová, paní Všeborové dobrá známá, s kterou měla Růženka do besedy přijíti. Panna inspektorovic tu s matinkou — ale kde Růženka?! Bylo přece jisto, že půjde. Dámy přešly. Vincenc čekal, namlouvaje si, že všeliké příhody se někdy stanou. Čekal, přecházel. Přicházejících řídlo, až pak nikdo už nešel. V houštinách setmělo se, kolem soumrak se ukládal. Již nikdo nepřijde! Z nitra budovy ozval se sborový zpěv. Mladý jurista kvapil nahoru. Bylo již jisto, že Růženka nepřišla, nicméně nahoře všecku místnost obešel, všechny skupiny dám zevrubně si prohlédl; nejednu pannu tam v růžových šatech spatřil, ale nikde té milé, drahé hlavy. Proč, proč tu není? Té trapné nejistoty, těch mučivých chvil, nežli s paní inspektorovou setkal se, a od ní se dozvěděl, že Růženka náhle ochuravěla! Měl po radosti, po naději.

* * *

Druhého dne dostalo se mu částečné náhrady. Dlouho sice váhal, má-li se nahoru k paní Všeborové podívati. Již docházel, a zase pustil se dolů ulicí, než nedalo mu, vrátil se. V předsíňce zastal zrovna starou paní, čemuž byl velmi rád. Vítala jej srdečně jako vždy, zvouc, aby dále šel. Růženka tedy neleží! Oddychl si. Zastal ji ve druhém pokoji nedaleko klavíru v babiččině křeslu sedící. Teplý šátek měla přes ňadra křížem uvázaný. Byla přibledlá, nikoliv však přepadlá. Spatřivši Vincence, snažila se vesele zasmáti.

„Prosím vás, pane Pavlovský, nesmějte se mně, a přimluvte se u babičky, aby mne odtud pustila a toho těžkého šátku zbavila.“

Však nepochodila. Starostná stařenka začala si stěžovati, že se jí vnučka pranic nešetří, že už to nějaký čas na ní pozoruje, že s ní má kříž jako s děckem churavým, jež nechce poslechnouti. „Ještě by to mohla odstonati, a pořád dělá hrdinu. Ale včera ji to zmohlo. Třásla se, čelo měla horké, ruce studené. Ta mne polekala! Již ani sama nemyslila na besedu.“ A dál babička vypravovala o chorobě své vnučky, jež časem jí řeč přerývala, seslabujíc silnější barvy jejího líčení.

V tom přišlo poselství od paní sousedky žádající, aby paní Všeborová, může-li, na chvilku tedy přišla. Věděla už proč. Vyzvavši Růženku, aby z lenošky nevycházela a šátek nesdělávala, stará paní odešla omluvivši se, že tu zas hned bude. Vincenc byl s Růženkou sám. To byla ta částečná náhrada za včerejšek. Za chvilku mlčeli. Růženka sňala si teplý šátek.

„Vždyť mně už nic není.“

Vincenc pozoroval, že se přemáhá, že snaží se býti veselou. Již poslední dobou mu tak několikrát připadlo. A tenkráte nebyla chorobna.

„Prosím vás, šetřete se,“ pravil starostlivě.

„Babička vás pokazila," odvětila s úsměvem.

„O nikoliv, mám starost. Opravdu vám nic není?" to řekl mírně, takovým srdečným hlasem, že bezděky k němu vzhlédla. Ale pak opět hledala ten rozmarný tón.

„Kdyby dnes byla beseda, hned bych šla, abych vás přesvědčila."

„Nevěřil bych, Růženko!" (tak důvěrně oslovil ji poprvé), „odpusťte, mně se již delší dobu zdá, že vám něco je, že vás něco tíží." Cítil, jak se mu rozbušilo srdce.

Kvapně pozvedla nakloněnou hlavu, jakoby se lekla, že ví její tajemství.

„Včera, když jste nepřišla, nevíte ani, jakou jsem měl o vás starost."

„O děkuju vám. Jste tak dobrý, hodný. Ale nic není. Kdyby mne něco tížilo, proč bych se nesvěřila vám, dobrému příteli?"

„Dobrému příteli?" opakoval a přistoupiv blíže, všecek rozechvěn pokračoval: „Chtěl bych vám více býti, nežli přítelem. Ctím vás, miluju." Umlkl. Pověděl, stržen nyní okamžikem, co sice vyjeviti dlouho toužil, k čemuž však někdy příležitosti, někdy odvahy neměl. Nastal okamžik osudného ticha, jehož přerušením nadchází rozhodnutí. Vincencovy zanícené zraky tkvěly na rtech Růženčiných.

„Vy mlčíte," promluvil sám a úzkost počala jeho nitro svírati. „Odpovězte, prosím vás!"

„Oh nevíte, jak mně těžko odpovědět. Mně nelze, nemohu více — buďte mi přítelem!" — Byla velmi dojata.

Zatmělo se mu na okamžik v očích. Nebyl ani myšlénky ani slova schopen, a nevěda položil ruce na okno. Chvěly se mu. Na okně stály květoucí karafiaty, z nichž libá vůně vanula. Nevěděl nic, vše mu splynulo v bezbarevno.

Nevěděl, jak Růženka před se do země, jakoby strnule hledí. Bylo jí toho hodného mladíka, kterého si velmi vážila, líto; či také na sebe myslila? Venku ozval se babiččin hlas a ten ji připamatoval. Přejela rukou čelo a setřela slzu, oko jí zalivší. V tom také ozval se před ní Vincencův hlas. Zněl temně.

„Růženko, vy už milujete."

„Ano," zavanulo.

„Šťastně."

„Pro bůh, víc se neptejte! Prosím vás!"

Než pak paní Všeborová vešla a Růžence domluvila, že šátku se zbavila, že o sebe nedbá, vzpamatoval se zatím mladý právník. Nicméně se mu to zplna nepodařilo. Stará paní si toho povšimla, že je nějak vzrušen a divila se pak, proč tak záhy odchází. Růženka ovšem nepověděla. Stařenka jala se přemýšleti, bylo však už pozdě.

* * *

Několik dnů později blížil se Vincenc svému rodnému městu. Bartoň ho vezl. Byla jasná, červencová noc; vlažno a ticho. Na táhlé, bělavé silnici ani človíčka. Stínové topolů, jež byly znamením, že do města není daleko, padali přes cestu až do přilehlých polí. Dusot

koňský na vyschlé, tvrdé půdě a hrkot kol byly jediným hlasem, jenž rušil klid letní noci.

Bartoň na kozlíku byl mrzut. Mladý pán v zadu nespí, ale jaký s ním hovor! Nikdy mnoho řečí nenadělal, ale dnes je jako zkamenělý. Hledí jenom před sebe, ničeho sobě nevšímá. Nebyla to sice veselá novina, že dědeček se rozstonal, že mladý pán má hned přijeti domů. Takto se zle cestuje. Ale nač se tolik kormoutit!? Však on starý pán se z toho ještě vykřeše; jemu ještě nezavzněla trubka, že již je čas na dalekou cestu, na tu poslední stanici.

Jak pak to teď půjde za jeho nemoci, za správy mladého pána? Starý postilion, upřímně řečeno, se tuze netěšil a nastávající správce, Vincenc, ten se toho hrozil.

Oh bylo toho příliš mnoho těchto posledních dnů, příliš! Ještě se jak náleží neprobral z jednoho, již ta novina! Strachoval se o děda, kterého vřele miloval, lekal se, že snad tím loučí se na dobro se zamilovaným studiem, že teď už před časem na poště zůstane. A kdekoliv v mysli stanul, nikde úlevy, nikde potěchy. Byl ještě jako omámen.

List z domova přišel tak z nenadání, a teta tak hořekovala a prosila, aby hned bez meškání přijel, že nebylo odkladu. S přátely a známými nemohl se ani rozloučiti, sotva že mu zbylo času, aby zašel na Nové město. Byl tam po onom osudném rozhovoru jen jednou, a to ještě kdy věděl, že Růženky nezastane doma. Chtěl jí i sebe ušetřiti. Teď naposled tam kráčel: tušil, věděl to. O jak mu bylo tou cestou, a jak, když z milých těch pokojíků, kde tolik pěkných chvilek zažil, navždy odcházel, když s milou stařenkou, když s Růženkou se loučil!

Teď na chvíli zapomínaje na to, co ho čeká, rozpomínal se na to, co bylo. Slyší ještě Růženčina slova, jež tiše a pohnutě u klavíru pronesla:

„Odpusťte mi a buďte mi přítelem!“

Podala mu něžnou svou ruku, kterouž on vroucně políbil: poprvé a naposled.

„Budu!“ řekl a naposled podíval se jí do těch líbezných očí, které ho tak blažívaly.

Teď rázem zavzněla nad ním poštovská trubka, jejíž jasný hlas zaléhal daleko do tiché noci. Vincenc pozvedl zadumanou hlavu. Dojížděli města a hned na to otřásal se kočár na drsné dlažbě. Když projevše tichým, dřímajícím předměstím přiblížili se ku bráně, Bartoň zahrál podruhé. Již bylo viděti košatou korunu Vobornikovy hrušky, pak vysokou, vlašskou střechu staré pošty, již arkýř se mu zabělal — a hle v jeho otevřeném okně viděti někoho v bělavém čepci. Toť teta Tini! Čeká na něj. Již odskočila, zmizela a když pak hluchou nocí poštovská vrata zaskřípala, vyběhla první z nich teta jako mladice s náručí otevřenou, do níž sklesl jí její miláček.

„Jak je dědečkovi?“ bylo jeho první.

„Čeká na tebe.“

X.

Na staré poště nebylo pozorovati celkem veliké změny. Ovšem první čas pohřešovali všichni starého „pantatínka“, na kterého byli navykli, ale mladému konečně také přivykli. Všecko chodilo až na první čas, než Vincenc nabyl rozhledu a zručnosti, jako jindy; vozy a stafety přijížděly a odjížděly, stejný ruch, stejný pořádek, až se tomu starý Bartoň divil. Tak toho neočekával.

„Kdo by byl řekl, že pan Vincenc se do toho tak vpraví. — Jde to, ale jedno schází — není tak veselo, jako bývalo —“

„Ano, ano —“ přisvědčoval Konvalinka. „Ale já to hned řekl, když do Prahy odjížděl, že se smutnou se vrátí — a tu to je —“

Ano všecko to byla pravda. Vincenc horlivě ujal se pošty, které se jindy tak lekal. Činil tak především k vůli dědovi a tetě. Když zdrcený domů přijel, okřál jako balšámem do rány nakapaným, jejich láskou. Pocítilť onu úlevu, kterou cítí člověk nešťastný, najde-li soucitné, laskavé duše. Viděl také, jak děda i tetu potěšil, jak může jim ulehčiti, je těšiti. Byl jim vděčen a ze vděčnosti přemáhal se; pracoval a staral se, že děd, který se lekal velikých obtíží, byl všecek spokojen.

V práci a starostech docházel Vincenc také zapomenutí, aspoň dočasného. Ovšem někdy uprostřed práce samé rozpomenul se na Prahu, na tichý byt paní Všeborové, někdy, kdy všelikých všedních starostí a nudného psaní se nahrnulo, připadl mu jeho studentský pokojík, knihy, klassikové.

V takových okamženích zprotivilo se mu jeho povolání, a musil se brániti, aby od práce neprchl. Nebylo divu, že za jeho správy na staré poště nevládlo bývalé veselí, že on sám byl zádumčivý, málomluvný, že nerad chodil na lidi a raději doma, na pokojíčku, když později dědu se uvolnilo, meškal. Teta ho bedlivě s nemalou starostí pozorovala. Vykládala si, že rmoutí se pro dědečka a pak pro Prahu, z níž byl tak náhle vytržen, a těšila se, že čas všechno napraví.

Tak jmenovitě vyjevovala své mínění, když s paní Šafránkovou o Vincencovi rozmlouvala; tak to také paní Agnes po ní doma vykládala. Pan Šafránek souhlasil, a mínil, že už to měli dávno udělati, ba mladého ani do Prahy nedávati, že takových hrozných studií není třeba a lépe, když v obchodu se vycvičí a dobře mu porozumí. Proto Vincence ovšem nelitoval, protože mu ani nerozuměl. Za to Aurelie byla citelnější. Pořád ještě synka z pošty v srdci chovala, pořád ještě byl on ten jediný. — Teď co se vrátil, co o něm slyšela, jak je smutný, zaražený, samotář, zdál se jí ještě interesantnější. První čas s ním po řídku mluvívala a to vždy na krátko u přítomnosti jiných. Byla vždycky mírna, šetrna k němu a velmi ji blažilo, kdykoliv za hovoru vlídně se na ni usmál. Hle jak ve společnosti se přemáhá, jak je klidný. Nikdo by z tváře jeho nečetl to, co teta Tini paní Agnes svěřila, a co bylo hlavně omluvou jejího synovce, že je všeho, tedy i Šafránkových nevšímav.

Ano, ano, tak byl v kanceláři, tak u dědečka, tak mezi lidmi; ale tam na pokojíčku, kdež ho nikdo neviděl, nebo tam v popelavém

císařském pokoji, když tam někdy, jakoby kouzlem přiváben, sám a sám zabloudil! —

Minulo již několik neděl, dědeček, ač dosud ležel, vyvázl z nebezpečenství; nejprudší bolesť Vincencova také minula, ale teď bylo pořáde stejně, teď nechtělo se mu v duši lepšit. Ohromení to tam, ale památka zůstala. Jakási otupělosť ho zmáhala. Pracoval do únavy, ale nic ho netěšilo. Teta mu vyhovovala jak mohla, nezdržovala ho, když teď i na podzim zůstával na pokojíčku. Myslila si: Chce býti sám a potěšiti se knihou. Ano chtěl býti sám, ale knih se valně netekl. Seděl, nebo ležel na pohovce maje zrak před se upřený, nebo přecházel až pojednou se zastavil, a stál, a stál hledě do země, nebo na stolek, kde byly vyrovnány jeho knihy, a na prvním místě klassikové. — Zdálo se, jakoby s Prahou na dobro se rozloučil, jakoby s ní nechtěl ani býti ve spojení. Z počátku napsal sám několik listů a několik jich od přátel obdržel, pak více už nikomu nepsal. Poslední psaní zvláště se ho doteklo. — „Konec všemu!“ zašeptal, když je přečetl.

Bylo od Růženčina bratrance, Matušovského. Dlouho psal mu odpověď, po kouscích — až konečně list odeslal, a po té už mu nikdo nepsal, aniž on na koho listem vzpomenul.

To bylo také jeho neštěstí, že se tak tajil a nikomu se nesvěřil. Však komu? Snad tetě nebo dědovi?! Neměl nikoho sobě věkem, vzděláním a smýšlením rovna, v tom byl osamocen. Zábavy maloměstské společnosti již jindy ho netěšívaly, tím méně nyní. Tak zůstával sám se svými chmurnými myšlénkami, jež čím dále tím více v mysli jeho zavládaly.

Byl jenom jediný člověk, který dovedl je pozaplašiti, a to byl Voborník. K němu pořád ještě docházel, ač ne tak často; přátelství jejich nezrezivělo. Starý „Láska“ částečně Vincencovi rozuměl, částečně se mu tento vyzpovídal. Však o Růžence nic mu nepověděl. Nemohl, nezdálo se mu, aby tak starému muži vyjevil bolesť svého srdce. A tak „Láska“ jsa jako jeho duševním lékařem, léčil jej ovšem jednostranně. Ostatně kdyby i všecko věděl, nepomohl by, nebo pro tu bolesť neměl by ani rady ani koření. Voborník nechápal umíněnost starého poštmistra, jak jeho vůli, aby Vincenc poštu převzal, nazýval.

„Což na tom, bude-li starý na ní posledním svého rodu a přejde-li pak pošta v držení jiných. Vincínkovo štěstí na ní nestojí. Jakou to oběť na ubohém žádá! Kdyby věděl, kdyby jen za mák rozuměl jeho náklonnosti ke studiu! Věčná lásko, takový snaživý hoch, aby teď děvky a pacholky poštovské honil a hlídal, aby mu nezaháleli a oves nekradli! Starati se o takové věci, pro něž nemá smyslu!“ tak Voborník uvažoval, Vincence lituje. Uznával dojat, že se obětuje, jen aby svým prospěl, aby jich nezarmoutil. I těšil jej jak mohl, připomínaje mu jmenovitě, že bude mu možná, až stane se samostatným, také pro obecné dobro působiti a že by jmenovitě jsa takového postavení mohl vlastenské věci v rodném městě nad jiné dobře sloužiti. —

„Časem si najdeš statečnou, hezkou žínku, budeš míti rodinu, povedeš —“ začal vesele jednou za podobného hovoru, ale nedokončil. Viděl, jak to mladíkem trhlo, jak nemile ho dojalo.

„Aha, sáhls na něco bolavého —“ pomyslil Voborník. Více se o tom nezmínil, ač na to nezapomněl.

* * *

Tak uběhl zvolna a smutně podzimek. — Země utuhla, napadl sníh, minul den sv. Mikuláše plný pro Vincence vzpomínek, přešly i vánoce. Starý pán poštmistr se z nejhoršího, jak Bartoň dobře předpovídal, sice vykřesal, ale zlá památka mu zůstala. Uvízlo mu to v nohou. Na krátko jen lože opustil; vrátil se pak do lenošky, ze které dlouhý čas se nehnul. Nebylo ani pomyšlení, aby dolů sešel a převzal opět řízení staré pošty.

V „císařských“ pokojích bývalo nyní ticho. Společnosť se nescházela, ruský marš už dlouho, dlouho nezavzněl. Teta si chudák na něj ani nevzpomněla. Co bratr stonal, přibylo jí práce a starosti, neboť čistě hospodářským věcem Vincenc ještě jak náleží nehověl, a nebylo možná v tom zplna na něj se spolehnouti. Nad to krušila ji starosť o bratra, o Vincínka, na němž viděla, že není spokojen. Vykládala si ovšem, že jen pro to povolání. Smutně se na něj dívala a co by na ní bylo, oželela by vše, i poštu, jen kdyby svého miláčka spokojeného spatřila. Ale bratr! O toho neštěstí! Jen ona věděla, co starému pánu tak dodalo, co ho dosud tíží. — Vincínek dosud ani všecko nevěděl. Chtěla mu již několikráte říci, ale vždycky odložila, až bude přístupnější, až se probere — Nemalé s ním měla také soužení, aby ho někam do společnosti, jmenovitě k Šafránkům dostala. Ve všem jí byl povolný, ve všem vyhovoval, jen tu byl umíněn. Kdyby věděl, jak teta všelijak u Šafránků ho omlouvá a vymlouvá, jak j í nyní na tom záleží, aby paní Agnes, která netečnosť Vincencovu všelijak a již také s tajnou nelibostí rozebírala, v dobré vůli udržela.

Když nadcházel ples filosofů a Aurelie se na něj těšila a strojila, teta Tini z počátku jen obcházela, to velmi diplomaticky, až polehoučku, pomaloučku na synovce, půjde-li, a pak, když řekl, že ne, s domluvou, naléháním. Vincenc však všecko její snažení rázem zkazil, an určitě se vyslovil, že nikam nepůjde. Tato rozhodnosť tetu zarazila, a měla pak o tom s bratrem delší rozhovor. Když pak druhého dne synovci vypravovala, že Aurelie také na plesu nebyla, dávajíc mu znáti, že jen k vůli němu, usmál se jen a nic neřekl.

Tu již teta v tom se utvrdila, čeho dříve se domýšlela, že Vincenc nejen nemá Aurelii rád, jak někdy paní Šafránková tvrdívala, ale že snad sám už jinde volil. Kde jinde nežli v Praze! Toho se velice lekala. Přemýšlela. — Vincenc ovšem, jsa minulého roku na svátcích, nezatajil, že setkal se s Růženkou a že k babičce její někdy zahrat si chodívá. Ale toho si nikdo valně nevšiml, až teď to tetě připadlo. Znala starosti bratrovy, zvěděla také co hodlá, proto svěřila se mu také se svým domněním.

„Uvidíme,“ odtušil. „Nemožná už odkládati.“

„Jen pro bůh, bratře, žádného nucení, aby se nám neusoužil!“

„Mám ho tak rád, jako ty, neboj se.“

To bylo v neděli před polednem. Po obědě, když Vincenc chtěl od stolu na pokojíček, požádal ho dědeček, aby zůstal, že by rád s ním

o něčem důležitém promluvil. Teta trnouc, vyšla ven. Zaměstnávala se dole v čeledníku, v kuchyni, ale nikde neměla stání. Všecko jí padalo z rukou, všude byla jako na trní. Zabíhala nahoru na chodbu, stanula u dveří, za nimiž tou chvílí vyjednávalo se o celý život.

„Nemoc mne rázem chytla, a myslil jsem, že se více neshledáme. Bylo mně tuze zle," začal po malém úvodu starý Pavlovský. „Nikdo, kromě tety, neví, co mne tak sdrtilo, co je příčinou mé nemoci." A teď vyložil vnuku svému, jak jest s jejich jměním. Vincenc užasl. Děd utrpěl nepoctivostí svého dobrého známého v Brně velikou škodu na penězích, a sotva že ta novina došla, ohlášen bankerot jiného přítele obchodního, čímž utržil novou a ještě citelnější ránu. To mu dodalo.

„Snesl jsem to a podařilo se mi to tak dalece v místě utajit, že nikdo nedozvěděl se, jak velikou škodu jsem utrpěl. Ale nepůjde to navždy. Vzpamatoval jsem se, ovšem jen na čas; naše pošta je v nebezpečenství. Na čas ji udržíme, ale ne navždy. Bylo by nejlépe hned ji prodati. Tím bych něco zachránil —" Tu starec se zamlčel. „Na sto let byla v našem rodu — teď by mne vynesli — do podruží —"

Vincence ta řeč bodala. Viděl starcovu úzkost už při pouhém pomyšlení. — Děd a teta v podruží! Věděl, že by to byla dědečkova smrt — Na sebe nemyslil.

„Ty bys to mohl všecko odvrátiti —" začal starý poštmistr. „Vincínku, nenutím tě, mluv prosím tě pravdu. — Nechci na tobě, abys obětoval své srdce. — Jsi někde zadán — vyvolils sobě nějakou nevěstu? —"

Vincenc pozvedl nakloněnou hlavu a pohlednuv na starce úzkostně naň patřícího, odvětil temně, ale pevně:

„Jsem úplně volný —"

Starý Pavlovský si z hluboka oddychl. Pak začal:

„Rozuměl jsi mně? Chcešli nás zachrániti?"

„Rozuměl —" a vstav podal dědovi ruku. Ten ho k sobě přivinul a oslzel.

„Mé drahé, hodné dítě — ale rozmysli všecko — nenutím tě nikterak — nechci, abys byl nešťasten —"

Děd a vnuk nespozorovali ani, že dvéře se otevřely, že teta Tini tiše, s bázní vstoupivši nad nimi stojí a že se rozplakala. Vincenc bloudil celé odpoledne venku. Bylo mu třeba samoty, aby se vzpamatoval.

Dlouho pak přecházel z večera svým pokojíčkem. Dnes pohřbil svou poslední naději. Pořád ještě doufal, že dědeček se jak náleží pozdraví a že pak se dá obměkčiti a jemu další studium dovolí. Dnes zanikl mu i tento poslední zákmit.

Teď u stolku stanul, na tom místě, kde tak pilně, s radostí studovával, kde s rozkoší čítal, snil a blouznil, kde na Růženku vzpomínal. To všecko to tam. Stál tak chvíli, bloudě nedávnou minulostí a teskně hledě do budoucnosti. Lekal se jí, váhal — však již se rozhodl, slíbil, nelze zpět.

Ráno, když teta na pokojíčku uklízela, nemálo se podivila, že skoro všecky knihy s Vincínkova stolu zmizely. Kdyby věděla, jak se mu oči zalily, když klassiky své do kufru u železných tajných dvířek stojícího zavíral a s miláčky se loučil! — —

XI.

Voborník býval letošního jara často mrzut. „Že vyhrají!“ broukával v duchu a myslil na to, o čem se ve městě po nějakou dobu mluvilo, ač ne s velikým podivením, poněvadž to nebylo nic divného. Dobře se hodilo, že z veliké, staré pošty synek všímá sobě sličné dcery zámožného pana Quodvultdeusa. Tu tam bylo sic divno, že samotářský, zamlklý pan Vincenc pomyslil tak najednou na ženidlo — ale „starý toho má již dost a rád by přenechal všecko mladému, a tomu je ženy třeba.“

„Že vyhrají!“ broukával „Láska“, mysle tím Šafránkovy, o nichž už loni slyšel, že mají na Vincence políknuto. Že už jim skoro vítězství přisuzoval, to bylo tím, poněvadž Vincenc sám ho mýlil. Ten mladík, co se pošty ujal, je všecek zjinačený. Voborník myslil, že mu dobře rozumí, ano domýšlel se nějaké tajné lásky — a hle, ten jurista dvoří se té vyfintěné panence, která nenacházela milosti před tváří Voborníkovou. Také už Vincenc tak často do sousedství nechodil, a nedělní odpoledne, která teď mohli pěkně v zahrádce stráviti, proseděl Láska obyčejně sám, a tu mu ani pivečko z jeho starobylé sklenice tak nechutnalo.

Uvažoval, mohl-li se tak ve svém mladém příteli zmýliti, či proč tak najednou si té kupcovy dcery horlivě všímá. Doprovází ji a matku její na procházkách, ano s dceruškou sám někdy chodívá, už také je doma navštěvuje, s tetou, sám — jak kdy —

Než jedno jej mátlo. Mladý Pavlovský choval se k němu stejně upřímně a přátelsky jako jindy, ale nebýval už tak živý, když spolu v zahrádce sami zasedli. Hovor tak neplynul a když došlo na Prahu, vždycky se jí Vincenc vyhnul. Bylo zřejmo, že nerad o ní mluví. Nic ho již tak nezajímalo, ani ne řeč o českých knihách a novinách, ač to ještě nejspíše; ale také se vyhýbal každé zmínce o ženění, o Aurelii. Často se zamlčel, byl jako roztržit, unaven.

„Tohle? Milenec, šťastný ženich?!“ v duchu si Voborník povídá. „Ten jonák stůně!“

Tak minulo jaro i léto.

Jednou v neděli, bylo koncem měsíce září, když s Vincencem po dlouhém čase opět pod hruší Voborník seděl, přerušil mlčení a vloživ ruku svou na pravici mladíkovu, začal mírným hlasem:

„Stěžovals sobě, když tě z Prahy zavolali a na té nešťastné poště usadili; rozumím tomu, že to není maličkost, a nedivil jsem se, že se ti tuze zastesklo. Ale to není všecko! Čtu, že také něco jiného — hle, jak to tebou trhlo! Dobře hádám. Když jsem tě tenkráte těšil, zmínil jsem se také o budoucí žínce a rodině — a hned jsem poznal, že dál nesmím, že tě to zabolelo. Vincínku, příteli! řekni mi upřímně — hádal jsem dobře?“

„Ano —“

„A myslils už tenkráte na dcerku Šafránkovu? Prosím tě —“

„Ne —“ řekl Pavlovský, za okamžik váhav.

„Vida! Nemýlil jsem se. Tys i v tom nešťasten. Ale nerozumím —“

Když už tak daleko starého přítele pustil, nezamkl Vincenc posledních dvířek. Stručně mu vše pověděl o Růžence. Když dokončil, otázal se Voborník: „Jak tě znám, vím, žes ani pak na ni nezapomněl. Proč tedy myslíš na ženění?“

„K vůli naší rodině. Ale pro bůh mlčte, slibte mi, že nikomu nic nepovíte!“

Voborník mu podal pravici. „Nutí-li tebe?“

„Ne, ne — chci je zachrániti.“

Voborník žasl. Udivením hned nepromluvil, ale pak živě začal: „Nešťastný hochu! Kam tě to tvá dobrota zavedla! Zastav, rozmysli se! Tak daleko nesahá tvá synovská povinnost, abys sebe, svou spokojenost a své štěstí obětoval.“

„Vím, že povinnost toho nežádá, ale vděčnost, láska —“

„Láska, hm, láska — ale proti té lásce je zase povinnost —“

„Jaká?!“

„Máš povinnosti k sobě, k větší rodině — rozumíš mně? Chceš svou rodinu zachránit, vlastně, jak rozumím, — jmění. Kdyby dědeček o všechno přišel, tolik mu pořídíš, aby nouzi neměl, a toho bude dost. Je starý člověk, jenž nic už nevykoná. Ale ty, ty — hleď, kdyby se i tak stalo, jak povídám, ty bys byl svoboden, pracoval bys dle povolání, s chutí —“

Za řeči té Vincenc pozvedl hlavu a v očích mu zasvitlo.

Voborník pokračoval: „Ty se neztratíš, ty prospěješ svým, sobě, celku, všem — rozumíš mně? A takhle? Nezlob se, ale pravdu ti povím. Tvá vyvolená k tobě se nehodí. Všímám si jí od loňska, hned jak jen řeči proskočily. Ona je do světa, marnivá, samolibá, chce jen se stkvít a blýskat; bude chtít, abys ji jenom měl na mysli, abys jí jenom sloužil, pro ni pracoval, na její lesk a pohodlí. A kdybys chtěl posloužiti naší věci, víš, zasměje se ti, pak se povadí, budou mrzutosti, nespokojenost. A pak, pamatuješ-li se, jak tenkráte jsi mi tu krásnou báseň četl? Což, neklade-li matka první základ k vychování? Zdárnou rodinu tvoří jen jednotné snažení a jednotná péče muže a ženy, otce a matky. Považ, jak to je, když matka vyvrací to, co otec stavěl, když matka vymlouvá to, čemu otec učil! A můžeš-li se nadíti podpory od ní, která je dcerou Quodvultdeusovou? Bude tě tak dlouho sužovat pláčem, hněvy a mrzutostmi týrati, až ochabneš. Nepolevíš-li, odvrátí se od tebe, bude sháněti jinde zábavy a radovánky, a jak to je — podívej se na mne! Tak to bylo se mnou. Slyšels, že jsme se se ženou rozešli. Já to znám, já zkusil to peklo. A to já jsem ještě zmámen sličností, bral si ženu svou ze slepé, nepředložené lásky. Máš ty svou nastávající rád?“

Vincenc mlčel. Byl bledší a jen povzdechl.

„Příteli, víš, že každý je svou rodinu dlužen své vlasti? Rozmysli se, dokud je čas —“

„Už je pozdě —“ odtušil temným hlasem mladý Pavlovský. „Včera jsem se zasnoubil a daného slova nezruším.“

Voborník sebou trhl.

„To nemůže být!“ Umlknuv na chvilku, otázal se pak: „A kdy bude svatba?“

„Na jaře.“

Než mladý Pavlovský odešel, musil mu Vobornik slíbiti, že žádnému nepoví, o čem dnes pospolu rozmlouvali.

* * *

Mladý Pavlovský odcházel tentokráte s těžkou myslí ze zahrádky Vobornikovy. Na pokojíčku dlouho, dlouho všecko, o čem mluvili, na mysli přemítal. Cítil váhu slov upřímného přítele, nicméně zdálo se mu, že Aurelii křivdil. Neměla pravda žádoucího vlasteneckého vychování, byla taková jako na sta jiných dcer — ale měla svého ženicha ráda, a milující žena dá se vychovati, přizpůsobí se muži svému, vyhoví mu, je-li on sám dosti silný a rozumný. Aurelie již teď se snaží. Jak je k němu mírna, šetrna; není to stín té hrdé dívčiny, s níž se o české písemnictví přel. Již jinak smýšlí, ráda ho a napjatě poslouchá, když o vážných, ušlechtilých věcech rozmlouvá, dbá správné mateřštiny, dá se poučovati. Z toho ze všeho čerpal Vincenc naději a potěchu, že na dále bude ještě lépe. To všecko také na její obranu Vobornikovi pověděl, ale zdálo se, že ho dost nepřesvědčil.

Ba že se mladý, důvěrný muž klamal! Teprve ponenáhlu začal pozorovati, že nevěsta jeho bývá někdy, jakou jindy nebývala. Již pozoroval, když sami kráčeli polem před paní Šafránkovou, s tetou Tini důvěrně rozmlouvající, že Aurelie počíná býti roztržitou za jeho hovoru, že už je unavena. Někdy začala odporovati a býti štiplavou svými poznámkami, pak i rozmarnou. A to bylo od času jejich zasnoubení.

Často se již do pozornosti a zábavy nutila, častěji hovor po své chuti zaváděla. Tu zase Vincenc dlouho v těch tretách a malichernostech nevydržel a záhy se unavil. Vydržíť to jen mladík opravdu zamilovaný, jenž z lásky všecko, i mnohou hloupost udělá.

Aurelie si již počínala matince stěžovati, že Vincenc je pořád stejný, vážný, chladný, že až ji někdy unavuje. Paní Agnes horlivě ji napomínala a všecko zas vymlouvala. To však nepomáhalo. Rozmazlené děcko dosáhlo, co si jednou tak vášnivě přálo a umínilo: aby mladý Pavlovský byl její. Teď byl — a již jinak na něj hleděla. Ona byla vášniva, ohniva, on pak, je pravda, dosti chladný a vážný, neboť nechtěl divadlo hráti a city líčiti; a její city vášnivě vzplanuvší ochabovaly a chladly.

Již nehleděla tak na Vincence jako před rokem, když se jí ještě vzdaloval, když ona mu skoro se z lásky vyznávala.

Již nerozčílila se jeho příchodem, již nedávala si pozor na řeč, aby se ničím nedotekla. Byl už její.

Aurelie by dlouho se jindy nerozmýšlela, vždyť „sklamavši se“ nejednoho svého rytíře z milostné služby propustila. Bylo tu však pouto zasnoubení, domluvy matčiny a naděje na panství v rozlehlé poště, ze které v duchu nejednou nádherně jsouc oblečena ve krásném, novém kočáře na závisť družek svých městem si vyjela, kdež v myšlenkách nejednu stkvělou společnost a zábavu, jaké dosud ve městě nebylo, už napřed strojila.

Zatím co u Šafránků pilně o výbavu se starali, co Aurelie neunavně něco nového a zvláštního, co žádná ještě nevěsta ve městě ne-

měla, vymýšlela a sháněla, těšíc se na krásu a nádheru svatebního dne, zatím co Vincenc s resignací očekával příští, osudné jaro, hloubal a přemítal starý „Láska“, jak by mladého přítele svého zachránil. Pozoroval a střehl jeho nevěstu, sledoval vše, jako zvědavá nějaká sousedka, a čím dále tím více nabýval přesvědčení, že to není žena pro Vincence, že z toho manželství vykvete bejlí neštěstí a ne keř plný růží. Napadalo mu, aby došel ku starému poštmistrovi, aby promluvil s tetou Vorlíkovou, ale to, jak uznal, bylo by neúspěšno. Viniltě je, ostře o nich soudě, že sami tomu chtí, a že by za jeho domluvy a starost zle asi se poděkovali.

Vzpomněl také, že by mohl dojíti k panu Quodvultdeusovi a vše mu pověděti. Však jak by Vincenc mu byl za to vděčen? Byla by to těžká zodpovědnost, samochtě, bez oprávnění zasáhati v osud rodiny sousedovy. Připadal na ledacos, neustával se starati, až sběhlo se něco, nad čímž zapomněl na ženitbu Vincencovu, na truhlice a špačky, na všecko. Prve než travička se zazelenala, než ptactvo se usadilo a všecko rozkvetlo, přiletělo z nenadání rajské ptáče — svoboda. Byla tu s prvním jarem, neočekávaně, náhle. Vzbudila bezmeznou radost, až se jí lidé opíjeli, vzbudila ruch, jenž zalehl do všech končin, jenž všecko opanoval.

Jaro 1848! Konstituce!

Voborník jí rozuměl; a jak ji uvítal! Prve nežli ve městě dali na jevo svou radost nad jejím příštím, vyprázdnil svou skříň a vynesl všecku svou „lásku křesťanskou“ na zahrádku. Tam jednu po druhé, jak byl v kožené zástěře, vypaloval a po každé ráně si zavýskl, jako bujný jonák o posvícení nebo o hlučné svatbě. Voborníkovy pušky první houkaly na počest nové, mladé svobody. A sotva že poslední kouřící se ještě pušku o zeď opřel, přiběhl mladý Pavlovský. Byl všecek změněn. Čilý, hbitý, oči jiskrné a veselé, tváře radostí červené. Starý soused jak ho zahlédl, rozpřáhl ruce, a mladý muž spočinul v upřímném jeho náručí.

Ah, byl to život těch jarních dnů r. 1848! Všecko jako opojeno, očarováno. Ruch ve městech i vískách ustavičný. Byl to nový život, bylo to ráno nového dne. Vincenc byl jako znovuzrozený. Ač nyní na poště měl nadobyčej práce, přece všeho ve městě: schůzí, slavností, rokování, se súčastnil, až z toho míval mrzuté chvíle u nastávajícího svého tchána, jenž tomu všemu nevěřil, na slavné úřady pamatoval, a vůbec všech těch novot neschvaloval. I starý Pavlovský vnuku svému nerozuměl. Mírnil, zdržoval jej, ale darmo.

Nejvíce jej však hnětlo, že Vincenc požádal, aby svatba, která měla koncem května se slaviti, byla odložena. Učinil tak nejvíce na radu Voborníkovu. Starý Pavlovský se nemálo zarazil, že pan Quodvult k tomu ochotně svolil.

„Pamatuj, že už je nejvyšší čas a pro bůh se mírni a do ničeho se nepleť, abys v něčem neuvázl.“ Vyrozumělť asi chorý stařec, že Šafránek jen z opatrnosti jednal. Věděl, že s nastávajícím zetěm nesouhlasí, nazývaje všecky ty projevy vlastenecké třeštěním a bláznovstvím, za které mnohý, až nastane zase svatý pořádek, zle odskáče. A nebylo by divu, kdyby též Vincencovi tak se stalo. Nač tedy se

svatbou chvátati? Dobře to starý Pavlovský hádal, věru že cos takového kmitlo pod vyšívanou čapkou se zlatým střapcem páně Quodvultdeusovým.

Aurelie se také s tím rozhodnutím spokojila. Bavila se teď výtečně tím ruchem, jenž každého dne něco nového přinesl, v němž by však svatba sebe slavnější se ztratila beze vší okázalosti, bez obecné pozornosti.

Ale jak jaro se rozhřívalo, tak vlny obecného hnutí bouřlivěji se zmítaly; černý mrak zahrozil vymoženým opravám, až horké dny svatodušní spálily květ mladičké svobody.

Na venku však o tom ještě nevěděli. Voborník, jenž si Havlíčkovy „Národní Noviny“ odbíral, zarazil se, když mu zamilované jeho čtení nedošlo a shluklým před jeho domkem sousedům, kterým obyčejně noviny předčítal, s vážnou tváří řekl:

„Přátelé, to se něco děje, a myslím —“

„Ani pražská pošta nedošla, pomyslete, ani psaníčka!“ tenounký hlas Konvalinkův v zadu se ozval.

To nestalo se zajisté, co stará pošta stála. Bartoň tak nad tím užasl, že zapomněl vymysliti si nějaký podobný případ.

Pak rázem roznesla se městem zlověstná zpráva, že studenti se bijí v Praze s vojskem. Hned na to: „Praha hoří.“ „Je tam revoluce.“ A jiný zvěstoval: „Zradili národ! Chtějí nám vzíti konstituci!“ S takovou také přiběhl Vincenc ku svému starému příteli.

„To je to!“ zvolal Voborník, jehož zlé tušení teď zřejmo vysloveno. Oči mu pod zachmuřeným čelem zahořely, a upřely se na skříni, kdež měl zavřenou „lásku křesťanskou“, několik dobrých pušek, na něž v týž okamžik i Vincenc se podíval.

XII.

Čtyři dny již to rozčilení, děsný hluk, neskonalý zmatek a přes tu chvíli rachot pušek a houkání děl! — Dnes konečně ta děsná hudba utichla. Smluven mír mezi lidem a vojskem. Na tu zvěsť Praha si oddychla. — Stará paní Všeborová poprvé dnes opět ulehla do alkovny, aby sobě sedřimla. Byl už jí vzácným ten odpolední spánek.

Růženka zůstala v předním pokoji. Práce, do které se dala, jí nešla. Srdce jí nedalo. Byla v nejistotě, ano i teď, kdy to děsné hřímání umlklo, strach ji neopustil. Vstala, začala to i ono, zalila své milé karafiaty, ale nikde neměla stání. Vyšla pak na pavlač. Na dvoře bylo jakoby vymřelo. Vrátila se. Sotva že zas usedla, ozvaly se venku kroky. Na ten zvuk vyskočila jako srna, vyběhla a v předsíni rozevřela se proti ní náruč mladého muže. Byl opálený, ale jak mužný, jak hezký! Jak mu ta legionářská čapka na hojných pěkných vlasech roztomile seděla, jak mu lesknoucí se šavle i ten bílý obvazek na raněné, levé ruce slušely! Nic mu nevadil v objímání. Vroucně, prudce přivinul k prsoum svým radostí zarděvší se dívku a políbil ji v roztomilé, sladké rty. Teď už smí, teď mu klerika ani kollare nebrání! Teď už konec duševním bojům a trapné resignaci!

Matušovský již dávno svou sestřenku miloval. Nejprve ani sobě toho nechtěl přiznati, a pak když už musil, tajil a přemáhal se. Boj

ten a sebezapírání staly se trapnějšími, mukyplnějšími, když onoho dne, kdy Růženka strojila se na besedu, poznal, že i ona jej miluje.

Koncem letošní zimy matka mu zemřela. Mocné hnutí obecné, události prvního jara předsevzetí jeho urychlily.

Ohnivý ten duch nemohl hleděti z těsných zdí seminářských na to, co před ním se dálo, proč tak horoval! Vystoupil. Prve nežli se mohl jak náleží porozhlédnouti po tom, jak by svou existenci náležitě pojistil, aby mohl Růženku ku svému krbu zavésti, nadešli dnové bouřliví a boje. Z té duše všeho se súčastnil; i pušky se chopil, domnívaje se, že neblahý ten boj pouliční jo na obhájení mladé svobody. Pro ni i krev prolil.

Teď vesele vstoupil do komnatky se svou nevěstou.

„Všecko je dobře. Čestný mír smluven a naši poslové přinesli ode dvora z Inšpruku patenty nám příznivé,“ radostně oznamoval.

„Tedy konec všem bojům.“

„Konec, a teď nastane mně ten nejmilejší, abych si tebe vybojoval!“

Ach, bylo to krásné odpoledne! Jak ubíhalo jim mile, když spolu, když pak s probudivší se babičkou seděli! Ani se nenadáli, a již den se nachyloval. Nechť, po noci bude jiný, rovněž tak klidný, milý. Ten i všichni nástupcové jeho určeni jsou jejich naději, jejich blahu.

Vavřinec, sedě vedle Růženky, držel její ručku ve svých. Teď sebou trhl. Naslouchal, a zas! Kvapně vstal; Růženka zbledla. „Slyš! to byla rána dělová a teď druhá, třetí.“ Již započalo jich několik strašlivou práci, a děsné houkání jejich zaléhá až sem do tichého bytu, ničí klidnou radost a boří naději. Matušovský zamířil ku dveřím. Růženka ho rázem křečovitě objala.

„Já tě už nepustím!“ vykřikla plna úzkostí.

Strašlivý rachot neumlkal.

„Půjdu se jen podívat.“ Vavřinec vyšel ven a za chvilku, jež mladé dívce byla věčnou, se vrátil.

„Růženko, babičko,“ začal mírně, „nelekejte se. Nevím, co je, a jak se mohlo státi, ale Windischgrätz z Hradčan začal stříleti do města.“ Mladý muž chápal se čapky a šavle. Marné bylo domlouvání staré paní, marné zdržování chvějící se Růženky.

„Čekejte na mne, prosím vás; přijdu vám pověděť, třeba v noci.“

Odešel. V pokoji se tmělo. Smutným tichem ozýval se Růženčin pláč a těšivá slova její babičky. Venku na ulici nastal zmatený hluk, jenž až do nádvoří vnikal. Paní Všeborová vyšla na pavlač. Nebe ji poděsilo. Rudá, děsná záplava je pokryla. Děla neumlkala; nad dunivý jejich hlas vynikal pronikavý křik různých hlasů:

„Bombardují Staré město! Staroměstské mlýny hoří. A vodárna také!“ —

Ach, bylo to strašlivé zakončení tak krásného dne.

U Všeborů čekali dlouho do noci. Růženka bdíc v úzkosti a strachu, dočekala se jitra; Vavřince se však nedočekala.

* * *

Na „staré poště“ již všichni spali. V oknech ani světla, jen tam v okně „na pokojíčku“ kmitá se zardělá zář. Byla teplá červnová noc. Před průčelím staré pošty stanul teď pozdní chodec. Přišel zvolna, namahavě, patrně velice zemdlený. Rozhlížel se nejprve tichým, spícím náměstím; nikde ani človíčka. Cizinec jakoby váhal. Chvíli hleděl na císařského orla nade vraty křídla svá rozpínajícího, jakoby chtěl přečísti nápis na pruhu pod jeho drápy. Nebylo však možná. Již se cizinec rozhodl. Rozhlédnuv se ještě jednou, chopil se železného kladiva na řetízku visícího a zabušil na vrata. Za chvíli přišel zrzavý Matýsek všecek rozespalý. Klel a huboval, domnívaje se, že přeslechl troubu a že to nějaký rit nebo zvláštní pošta. Ah, to takový zbědovaný cizinec! Chvíli s ním vyjednával, odbýval ho, až konečně povolil a šel pro pana poštmistra, čehož neznámý tak úsilovně žádal. Mladý Pavlovský za chvíli vešel, promluvil několik slov s cizincem, a již ho vítal a zval dále.

Vrata se zavřela, a nastalo zase ticho.

To všecko pozoroval ponocný stojící pod klenutím naproti ležící podsíně tou dobou černým stínem zahalené. Chvíli ještě čekal. Myslil, že se vrata zas otevrou, že vystrčí vůz, v němž odvezou pozdního hosta. Nic se však na poště nehnulo, jen nahoře na pokojíčku mrkalo světlo dlouho, dlouho do noci.

Pozdě odpoledne druhého dne ponocný jda náhodou kolem pošty zahledl v průjezdě Matýska. I vzpomněl si, že by se mohl pozeptat na toho cizince, kdo byl a kdy odjel.

„Neodjel, ale odešel časně ráno, ještě jsme všichni spali. Pan Vincenc to povídal tetce, slyšel jsem to. Ale teď si najednou vzpomněl, že sám zítra odjede, a samý večer mám mazat lehkou bryčku.“

Matýsek broukaje odešel pod kolnu. Ponocný zamířil domů. Když pak za chvíli dal se do večeře, zapomněl na cizince i na poštu. Jiný však mu včerejší noc připamatoval. Už bylo tma, když ho najednou zavolali na úřad, a jali se ho přísně o včerejší noci vyslýchati. Pověděl bez nucení všecko, co věděl a po té ho pustili.

Na staré poště zavřel Matýsek vrata, zhasil visutou lampu v průjezdu a ulehl. Ani nevěděl, že mají neobyčejného hosta v neobyčejném místě. Byl to Voborník, u něhož dnes mladý Pavlovský byl dvakráte návštěvou. Starý „Láska“ na cestu ustrojen stál v konírně, kdež Bartoň dva mladé koně strojil. Lehká bryčka stála na dvoře, ale vojí ne do čela, nýbrž k zadním přivřeným vratům vedoucím do ulice a ne do náměstí.

Bylo již hezky pozdě, když na pavlači nade dvorem zjevil se mladý Pavlovský a rozhlednuv se, zatleskal. V otevřené konírně to zaslechli.

„Tedy s pánem bohem, Bartoni! Zapřahejte!“

V ten okamžik vyběhl z čeledníku rozespalý Matýsek, aby otevřel, neboť na vrata někdo zabušil. Ptal se, ale jak ten hlas uslyšel, ihned z ospalosti i mrzutosti se probral a chvatně klíč otočil. Vincenc skřipot vrat a hlasy zaslechl. Zarazil se, naslouchal, pak spěchal dolů. Sotva že několik schodů sestoupil, zasvitla tmou proti němu zář malé svítilny. Nesl ji městský policajt; za ním šli dva páni od úřadu, a v helmicích dva četníci s nasazenými bodáky.

Hned poznal, že tu zrada; ani mu nemusili ohlašovati, že jdou se přesvědčit, je-li tu ten nebezpečný rebellant, jenž účastnil se horlivě „daleko široko rozvětveného spiknutí“, jak na jisto bylo udáno.

Nahoře „na pokojíčku“, nyní dobře zamčeném, přecházel Matušovský. Jak Praha se vzdala, nastalo obecné stíhání a zatýkání těch, kteří se boje účastnili i neúčastnili. Mladému muži nebylo dalšího bezpečného pobytu. Na útěku velmi nebezpečném setkal se s mladým mužem taktéž prchajícím, jenž pocházel z krajiny, ze které byl také Pavlovský. K tomu Matušovský mířil, přesvědčen jsa o jeho vlastenectví a velkodušnosti, a druhu svému nezatajil, kam jde. Minulé noci se rozešli, poněvadž druh se dal do sousedního města. Matušovský šťastně dostal se na starou poštu, kdež byl přijat, jak očekával. Vincenc ho zavřel na pokojíčku a dovedl čeleď oklamati tak, že nikdo netušil, koho pošta hostí. Matušovský nemohl ve dne dále hlavně proto také, že byl chůzí, nevyspáním a hladem velmi seslaben. Dnes v noci zaveze ho „Láska“ s Bartoněm z města přes hranice a bude bezpečen. Vincenc opatřil ho vším, čeho mu na další cestu bylo třeba. Velkodušný mladík! Tak přijal, tak ujímá se svého šťastnějšího soka! — O Praze za dne spolu mluvili, však málo jen o těch, na které oba zajisté nejvíce myslili. Vincenc se jen ptal na zdraví paní Všeborové, a ví-li Růženka, kam on, Vavřinec, prchl.

„Neví nic. Oznam jí, můžeš-li, prosím tebe —“

„Ano, byl bych to sám učinil —“

Teď na útěk jsa připraven a jen na pokynutí čekaje, vzpomínal Matušovský na Růženku.

„Jak bude dál? Proč osud tomu chtěl, aby mne milovala, proč nenaklonila se jemu, jenž ji tak miluje, jenž by ji oblažil, opatřil?“ Myslil na Pavlovského. „Ubohá, drahá dívka, jak asi teď —“

V tom se zastavil. Venku přede dveřmi se ozval hluk.

„Otevřete dveře, ve jmenu zákona!“ poroučel přísný hlas.

„Zrada!“ pomyslil Matušovský. Vzpomněl ihned na svého druha z útěku, jenž buď sám ho udal, nebo byv chycen, vyznal i na něj. O, co to učinil, že mu důvěřoval!

„Nikdo tam není, pánové!“ ozval se Vincencův rozhodný hlas.

„Chytí-li mne tu, odnesu to nejenom já, ale i Pavlovský. Nesmí mne tu zastati!“ bleskorychle pomyslil Vavřinec a chopiv se uzlu, učinil to, co mu Vincenc za dne pro všechen případ pověděl. Otevřel rychle železná dvířka, pak je za sebou zavřel. Z venku dorážel za ním hluk; šel zrovna před se, tápaje ve tmavé chodbě, jež nyní se zahnula — teď klopýtl přes tři schůdky — a stál na pavlači. Viděl na dvoře vůz, koně. Nerozmýšlel se a skočil dolů. Dopadl na hnůj. A již jej někdo zvedl. Byl to Voborník.

Zatím bylo nahoře před pokojíčkem boží dopuštění. Četník urputně žádal vstup, Vincenc pak stoje přede dveřmi, rozhodně tomu bránil. Snažné domluvy úředních pánů i prosby tetiny, jež byla ustrašená přikvapila, nic nezmohly. Již jej chopil četník za rameno a chtěl jej odstrčiti. Vincenc pro všechno chtěje Matušovskému zjednati času, aby mohl ze stavení a pryč, ani tu ještě nepolevil, nýbrž odstrčil rámě roz-

zuřeného četníka. V tom v záři malé lucerničky zablesklo se a již zarděl se proud krve, jenž z prsou obětovného mladíka prudce vytryskl.

Vincenc vykřiknuv, zavrávoral, padl do dveří a sklesl krví valící se zbrocen na práh pokojíčku, který tak srdnatě hájil.

Srdcelomný výkřik tety Vorlíkové zavzněl temnou chodbou, dál až do světnice, kde ležel starý poštmistr. Stařec, jejž hluk prve bez toho probudil, trna poslouchal, co se děje a chtěl vyskočiti. Nohy však byly bez vlády a jen křikem a voláním dával svou úzkost na jevo.

* * *

Ráno rozlétla se novina městem hrozná, k neuvěření, že pana Vincence v noci četník zabil. Nezabil, ale na smrt poranil. O tom, jak to ve městě působilo, netřeba povídati; jak na poště, jak bylo tetě Tini a starému pánu, to nemožná. Ubohá teta! Teď aby dvěma sloužila, na dva dohlížela, o dva se strachovala. Ve městě na tu násilnost toužili, zvláště, když se ukázalo, že nikoho na pokojíčku nenašli, ba ani té nejmenší stopy. Ovšem tu tam jako plamínek proskočila zpráva, že tomu uprchlíkovi podařilo se zadem uniknouti.

Mnozí tomu však nevěřili a kroutili povážlivě hlavou:

„To je znamení doby! to je divná konstituce!“

Těžce raněný, když se druhého dne trochu probral, žádal pátera Staroveského, jenž za chvíli se dostavil. Vincenc mu zašeptal namahavým hlasem:

„Pište, prosím, paní Všeborové, že Matušovský zachráněn. Ostatní vám Voborník poví. Pozdravujte ji a Růženku.“

Druhého dne přišel Voborník veda starou Máří. Zaslechnuvši, co se stalo, nepolevila, až ji sem zavedl. Třásla se, sotva se vlekouc a sklesla u lože Vincencova. Stěží promluvila. „Já ho přečkám!“ ta slova nejbolestněji a nejjasněji zavzněla. Slze řinuly se jí přes vráskovité tváře. Voborník byl bled a přemáhal se, aby se nedal také do pláče. Tiše, pohnutým hlasem oznamoval, že Matušovský unikl všemu nebezpečenství, jak Vincencovi vroucně děkuje, netuše ovšem, co jeho útěk stál. Vincenc klidně poslouchal. Tvář jeho, na smrt bledá, jevila mír. Byl spokojen. Když starý přítel chtěl odejíti, aby nemocného neunavoval, pokynul mu tento slabounce hlavou. Kalné teď jeho oči naposled upřely se na poctivou tvář Voborníkovu. Hleděl naň chvíli, pak zašeptal:

„Bylo tak dobře?“

„Láska“ nemohl promluviti. Pokynul jen hlavou a nachýlil se k němu. Slze hrnuly se mu přes líce na pokrývku, halící smrtelnou ránu Vincencovu.

Pan Quodvult jak ráno tu děsnou novinu zaslechl, zašel si hned na úřad, a vracel se celkem spokojen. Dobře bylo, že svatbu odložili. Tušil vždy nějak divné konce. Aurelii prvního okamžiku svatební šaty a zmařená svatba v hlavě se kmitly. Pak se dala do pláče pro ženicha.

K večeru druhého dne Vincenc skonal. Pater Staroveský téhož dne, jak ho byl nebožtík požádal, napsal psaníčko do Prahy; teď po

pohřbu druhé. Dříve nemohl, nebo teta Tini neměla nikoho, kdož by se jí v té těžké chvíli ujal a jí přispěl.

* * *

Ostatní lze stručně pověděti.

Starý poštmistr dlouho vnuka svého nepřečkal. Umřel dříve, prve nežli vyšlo na jevo, že mu nemožná starou poštu udržeti. Tak vynesli ho ještě z ní se vší slávou a počestností, jakáž mu příslušela. Tetě Vorlíkové zbylo tolik, že mohla sice skrovně ale slušně žíti.

Aurelie se ještě několikráte „šťastně, jako nikdy dosud" zamilovala; nicméně vždycky zase poznala, že nenašla toho pravého, že se klamala. Až pak, ovšem po letech, když už nebyla nejhezčí ve městě, odvedl ji k oltáři obstárlý setník, jemuž vlasy už silně prořídly. To byl snad ten pravý.

Matušovský, když bouře ulehla, do Prahy se navrátil a podařilo se mu po čase založiti sobě domácnost. Teď už je starým, ale pořád výborným vlastencem, jenž nejednu platnou službu národu svému vykonal. Jemu také vychoval svou zdárnou rodinu, takovou, jak si ji Voborník myslíval. Ovšem velikou zásluhu měla také ženuška Vavřincova, Růženka, jež pomáhala svému muži a konala povinnost vlastenecké matky zrovna tak, jak si to Voborník myslíval. Vincenc nadarmo se neobětoval.

A Voborník? Nějaký čas byl v inkvisici, poněvadž prý onomu rebelantu z pošty prchnuvšímu pomáhal. Ale nic se mu nedokázalo. Brzo po té osaměl úplně. Za rok, co starý pantatínek z pošty na pravdu boží odešel, vyhořela neopatrností stará pošta. Jak vykřikli: „Pošta hoří!" vytrhla se Maří ze své obvyklé dřímoty, a zaslechnuvši ten hlas a spatřivši krvavou zář, sklesla s lavice na zemi, a více ji nevzbudili. Se starou poštou zašlo kus starého světa. Bez ní tu Maří nemohla zůstati.

A tak Voborník osaměl. Spravoval, prodával dále „lásku křesťanskou", stavěl budky zas i kluky stříhal, ale pravé veselosti dodělati se již nemohl. Byl vážnější, rád v samotu zalézal. Na Vincence nemohl zapomenouti, jakož i Matušovských na něj s láskou a vroucí vděčností vzpomínali. Voborníka tísnila také, jako všechny, těžká Bachova doba, tísnil jej ten zlý četníkův čas. Na mysli však neklesal; nebál se, ale pracoval proti útisku — pérem. Ne svým vlastním, ale břitkým pérem svého miláčka Havlíčka, jehož spisy horlivě čítal, pilně opisoval a ještě pilněji tajně rozšiřoval.

Malebné procházky

po bojištích Žižkových.

Líčí a kreslí

Ed. Herold.

III.

Vrátivše se z Tábora do Prahy, učiňme dnes jen malou procházku na temeno Žižkova, k němuž slavný náš hrdina připojil své jméno novým skvělým činem vojenským. Tehdáž nazývala se výšina tato horou Vítkovou a lid jmenoval ji také vlčí nebo šibeniční horou a jinak.

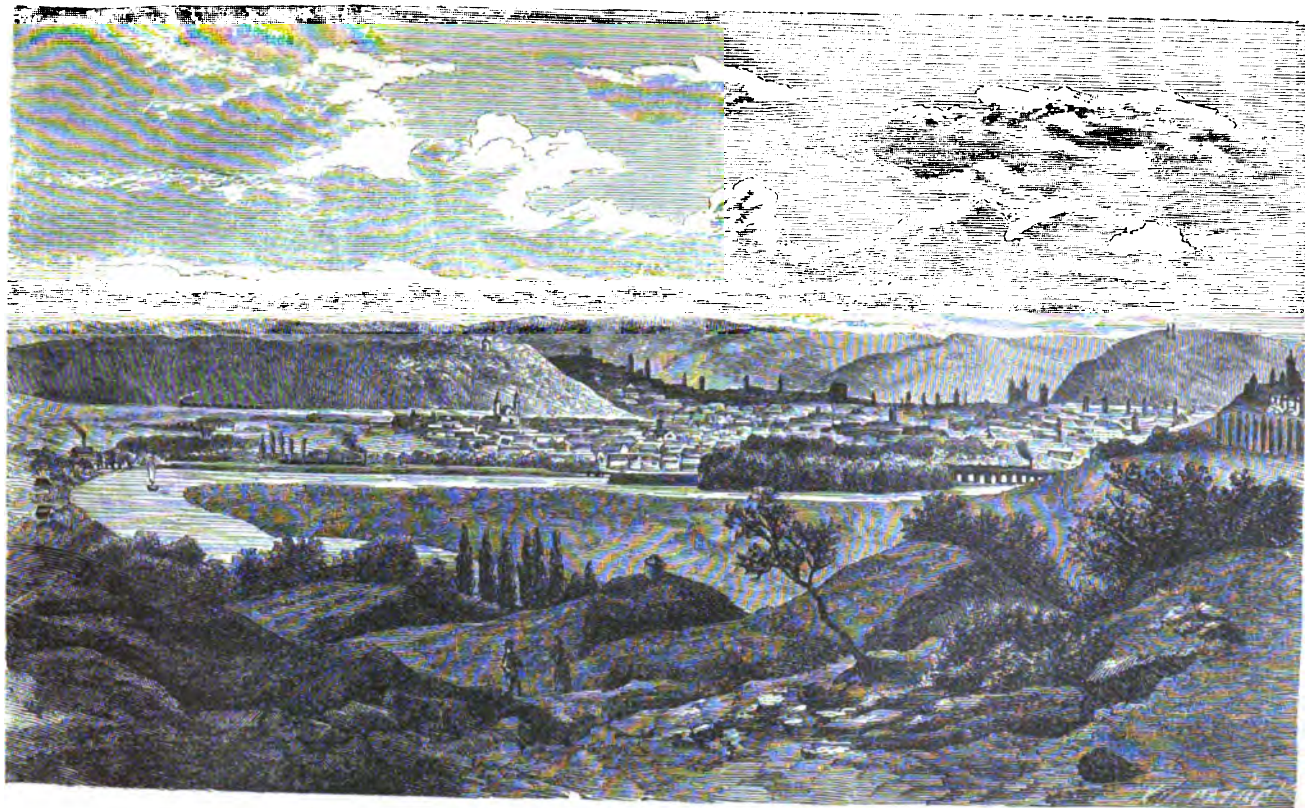
Jak známo, vypíná se Žižkov nedaleko za Novým městem a protahuje se odtud na východ hřebenem, jenž zůstává asi čtvrt hodiny ve stejné výši, ale pak snižuje se více a více a končí u vsi Hrdlořez. V první vysoké části spadá hora ku straně půlnoční příkrým srázem, k jihu však mírnějším a nižším sklonem, jenž splývá za t. zv. „židovskými pecmi“ — známými nuceným pobytem všech za císařovny Marie Teresie r. 1745 z města vypověděných židů — s rovinou zde poněkud se vyvyšující. Po této jižní, k nynějšímu městu Žižkovu obrácené stráni prostíraly se dříve vinnice, za Karla IV. založené.

Na krásné rozsáhlé rovině mezi příkrou strání severní a řekou Vltavou, kde rozkládá se nyní Karlín, stával až do založení tohoto města (r. 1815—1817) mimo nečetná rozptýlená stavení pouze špitál s kostelíčkem sv. Pavla, r. 1506 nedaleko řeky vystavěný. Když r. 1646 Švédové Prahu ohrožovali, dal cís. plukovník Kreuz špitál ten z vojenských ohledů sbořiti. Po válce byl znovu vystavěn a snad i svému dřívějšímu určení vrácen — najisto užíváno r. 1713 hřbitova při kostelíku sv. Pavla ku pohřbívání osob morem zemřelých — ale za císaře Josefa II. jest kostel i špitál nadobro zrušen a prodán známému pražskému knihtiskaři a knihkupci Schönfeldovi, jenž hřbitov tamější v park proměniti dal. Později byl i kostelík sbořen.

Před r. 1506 stávala na místě tom při špitále snad jen kaple a rovina dotčená jmenovala se již za časů Žižkových, jakož i později až do založení Karlína, „Špitálské pole“ čili „na Špitálsku“.

Pro strategickou důležitost svou byl Žižkov nejednou vojskem obsazen. R. 1608 stálo na něm vojsko českých stavů, aby tu zamezilo arcivévodovi Matyáši, bratru císaře Rudolfa, další postup na Prahu. R. 1648 tábořil na Žižkově hrabě Virtemberský se svými Švédy; r. 1744 pak obsadili jej Prusové a také r. 1757 po vítězné bitvě Bedřicha II. u Štěrbohol podařilo se jim sehnati císařskou posádku s temene této hory a zříditi tam baterie. Ale opustili rychle opět pevné to postavení po zvěsti o bitvě u Kolína, kde král jejich od maršálka Dauna poražen byl.

Od té doby užíval Žižkov míru a znepokojoval jen někdy slavné úřady mohutným praporem v barvách národních, který některého krásného jitra k malé jejich radosti vesele zavlál na temenu památné hory.

Bojiště žižkovské. Kreslil Ed. Herold.

Leč vraťme se k minulosti. Žižka neuzavíral se rád hradbami tvrzí a měst; proto hleděl sobě i po vjezdu do Prahy zachovati, pokud možno, volnost pohybů a položil se mimo město na velikém ostrově, nynější Štvanici, kde bratří dílem v boudách, dílem pod stany tábořili. Ale později uznal za potřebné obsaditi horu Vítkovu, aby zamezil úplné obklíčení Prahy.

I usadil se tam pevně a dal zříditi na hřebenu hory dva dřevěné sruby, jeden bezpochyby na straně k městu obrácené, druhý dále na východ. Každý z nich obklopen byl zdí z kamení a hlíny a hlubokým příkopem.

Zatím co Žižka konal přípravy k hájení města a činil zejména opatření proti královským posádkám na hradě pražském a na Vyšehradě, stahovala se ku Praze ohromná síla nepřátel. Dne 28. června 1420 hnul se král Sigmund z opevněného ležení u Zbraslavě, kdež byl shromáždil veliké vojsko, sesílené pomocnými sbory některých knížat německých, a táhl ku hlavnímu městu, aby soustředěný zde odboj husitský nadobro udusil. Moc jeho rozmnožila se ještě valně zástupy křižáků, kteří ze všech končin do Čech se hrnuli, aby získali sobě odpustků slíbených papežem za boj proti kacířskému národu. Shromážděné toto vojsko rozložilo se na severu od Prahy ve čtyřech velikých táborech. Jeden byl nedaleko hradu na nynější hradbě marianské za potokem Brusnicí; v něm leželo 16.000 mužů, jež přivedli králi na pomoc pánové čeští a moravští, kteří mu zůstali věrni. Druhé ležení nalezalo se na Letné a třetí při oboře Ovenecké; zde ležela jízda míšenská. Čtvrtý tábor konečně, utvořený vojskem vévody rakouského, čítajícím 6000 mužů, byl na polích u Holešovic. Celkem leželo před Prahou asi 150.000 mužů, vojsko na tehdejší dobu ohromné, při němž nalezalo se více než 40 rozličných knížat světských, biskupů a prelátů.

Rozlehaly prý se tu řeči, nářečí a podřečí Bavorů, Franků, Švábů, Sasů, Durynků, Míšňanů, Rakušanů, Štýráků, Korutanců, Švýcarů, Holanďanů, Nizozemčanů, Angličanů, Francouzů, Španělů, Uhrů, Sikulů, Kumanů, Jazygů, Rumunů, Chorvátů, Bulharů, Poláků, Rusínů, Lužičanů, Čechů, Slováků a jiných národů.

Delší čas leželo toto vojsko ve svých táborech, nepodnikajíc nic vážnějšího proti Praze, ale páchajíc za to nemalé ukrutnosti na okolním lidu venkovském, jejž drancovali, pobíjeli, zajímali a upalovali bez lítosti. Pražané přestávali na tom, že křižáky všelijak pokoušeli a menší půtky s nimi sváděli, převážejíce se v člunech přes řeku a přepadajíce jednotlivé jejich oddíly. Konečně poznal Sigmund, že byl obsazením hory Vítkovy Žižka původní jeho plán, donutiti Prahu hladem ku vzdání, zmařil; i ustanoveno v radě knížat, aby podniknut byl na město útok. Především měl jeden oddíl vojska královského sehnati Žižku s pevného postavení na Vítkově; až by se to stalo, měla valná část ostatního vojska udeřiti se tří stran na město: páni čeští a moravští na dům Saský a most, vyšehradská posádka na Nové město a jiný nejsilnější oddíl na východní stranu města. Sigmund chtěl s třemi velikými sbory zůstati v záloze a vysílati dle potřeby posily na tu neb onu stranu.

Buďme v duchu svědky rozhodného boje. Vmysleme se v památný den 14. července 1420 do jednoho z obou dřevěných srubů, které Žižka

na Vítkově zříditi dal. Jest to srub východní, vystavěný u jedné vinice, na blízku malé věže, která k vinici té náleží.

Posádkou má srub tento pouze 26 Táborů s 2 ženami a jednou dívkou. Na zdi a kolem srubu leží tu a tam jiní bratří, většinou nováčkové, hledíce dolů na špitálské pole, na krásnou širokou řeku, v níž zelenají se ostrůvky stromovím a křovím porostlé, a na planinu holešovickou, kde rozeznati lze odsud zřetelně stany a boudy rakouského vojska Albrechtova. Dále u Ovence (Bubenče) viděti je kouř polních ohňů, kolem nichž táboří jízda míšenská. Na Letné až k Brusce bělají se stany Uhrů, pak Čechů, Moravanů a Slezanů, vedených pány králi věrnými, ač někteří z nich zřejmě se přiznávají k učení Husovu a mnozí jen s přemáháním bojují proti vlastní krvi po boku cizinců. Zalétne-li zrak ještě dále, pod pyšný hrad Pražský, spočine na smutných ssutinách Malé Strany, jež zbořena a spálena byla dílem od hradčanské posádky, dílem od samých Pražanů, kromě jediného domu Saského vedle mostu. Konečně bloudí ještě oko po četných věžích Starého města, v němž panuje sváteční klid. Vždyť je dnes neděle, den odpočinku pro všechny křesťany.

Pojednou upozornil jeden z dívajících se bratří ostatní na dalekou temnou hmotu, která se zvolna pohybovala rovinou holešovickou. Co to? Nepřítel? Ale vždyť je dnes neděle — A přece. Již poznati lze určitě, že blížící se temná spousta jest veliké vojsko jízdné.

„Nepřítel! Nepřítel!“ ozvalo se z několika hrdel a všichni vzchopili se rázem se země. Upjatě pohlížela posádka srubu a bratří před ním stojící na ohromnou spoustu jezdců, jejichž brnění, kopí a štíty třpytily se na slunci. Táboři u srubu byli zvědavi, kam se jezdci obrátí. Ale v tom shodovali se všichni, že jsou zde na hoře v bezpečí — jízda by přece neútočila na srázný vrch! Většina hádala, že udeří nepřítel na Prahu, jako den před tím, kdy zástup jezdců přes pole špitálské k městu přitáhl a Pražany, kteří se bez řádného vedení a v nepořádku proti němu z bran vyssuli, na útěk zahnal, avšak později před větší silou obležených ustoupil.

Zatím dospěla nepřátelská jízda ku břehu Vltavy a několik menších družin projelo řekou na pole špitálské, kdež se rozptýlili na všechny strany. Za nimi následovalo brzy ostatní vojsko a rozestřelo se polem špitálským. Bylo to vojsko míšenské, vedené Jindřichem z Isenburka, s Uhry a Rakušany, úhrnem asi 25.000 mužů. Vítr pohrával s četnými prapory a korouhvičkami, jež ozdobeny byly s části znakem míšenským, s části červeným křížem.

S velikou zvědavostí hleděla posádka srubu, co se dále díti bude. Po krátké chvíli oddělila se část nepřátelské jízdy od ostatního vojska a cválala na východ, kdež brzo zmizela zrakům Táborů. Byli to Míšňané. Táhli až k Hrdlořezům a dali se pak rychle vzhůru po mírně skloněném východním hřebenu Vítkova. Tryskem uháněli k táborskému srubu, na té straně zřízenému, za hlasného zvuku válečných trub. Táboři kolem srubu, kteří byli většinou ještě nováčkové v řemesle válečném a nenadáli se, že by jízda na příkrou horu dostati se mohla, dali se zděšeni na útěk. Za to hotovila se skrovná, ale udatná obsádka srubu, nedbajíc přesily nepřátel, k srdnatému odporu.

Nepřátelé, sesedše s koní, zmocnili se snadno příkopu a věže viničné, ale když se chystali slézti zeď za příkopem, byli ze srubu přivítáni deštěm kamenů, který je zahnal nazpět do příkopu. Znovu drápali se s křikem na vysokou stěnu příkopu a na zeď nad ním; bylo to velmi obtížné a mnohý proklínal asi v duchu zapomětlivost vůdců, kteří opomenuli opatřiti vojsko útočící řebříky ku zlezení hradby. Hajitelé srubu neustávali metati na ně shora kamení, ale přes to vše vydrápalo se několik Míšňanů až po samý hřeben zdi. Jedna z žen táborských, vidouc to, vyskočila s výkřikem: „Před Antikristem nesmí křesťan věrný ustoupiti!“ ze srubu na zeď a srazila prvního z nich kamenem nazpět do hlubiny. Také druhému Míšňanu, který se na zeď vyhoupnouti chtěl, připravila stejný osud, ale v tom sevřel ji třetí, jenž zatím na hřeben zdi vystoupil, pevnou náručí. Nastal zápas zuřivý. Také udatná Táborka obemkla svého odpůrce silnými pažemi a snažila se nadlidskou silou, aby se z rukou jeho vyprostila a nazpět do příkopu jej srazila. Snad by se jí to bylo podařilo, kdyby nebyli zlezli zatím zeď jiní Míšňané, z nichž jeden hrdinnou ženu mečem proklál. Ale klesajíc, držela se ještě křečovitě svého protivníka, jenž musil býti násilím vyproštěn ze železného objetí umírající bohatýrky.

Nyní ocítila se hrstka hajitelů srubu v největším nebezpečenství. Několik Míšňanů stálo již na zdi, jiní drápali se za nimi. Ale v tom přišla obleženým vydatná pomoc — sám Žižka se zástupem svých cepníků. S křikem: „Hr hr! Tábor! Tábor!“ vrhli se zuřivě na Míšňany a strašlivý třesk okovaných cepů, dopadajících na přilbice a brnění nepřátel, přehlušoval i hlasy trub a křik zápasících. Míšňané na zdi neodolali tomu nárazu. Ubiti a poraněni pádnými cepy káceli se s hřebene zdi nazpět na hlavy soudruhů, kteří se za nimi vzhůru drápali.

Avšak málem byli by Táboři úspěch ten draze zaplatili. Žižka odvážil se v horlivosti boje až k samé obrubě zdi a drtil tam útočící Němce jako rozkacený lev; ale v tom uchopil ho jeden z dola za nohy a již již táhl jej se zdi do příkopu. Na štěstí spozorovali věrní cepníci v čas nebezpečí, hrozící milovanému vůdci, a shrnuvše se rázem k místu tomu, vytepali a vytrhli Žižku z rukou nepřátel.

Štěstí obrátilo se nyní na stranu Táborů: marně hnali Míšňané znovu a znovu útokem na srub — pokaždé odraženi jsou chrabrostí Husitů, kteří je zasypávali spoustou kamenů a deštěm střel. Žižka neúčastnil se dalšího boje už mečem, ale tím vydatněji bystrým svým duchem. Rozkázal totiž části bratří, aby po jižní stráni, kdež jich nepřátelé s temene hory spozorovati nemohli, za ně se doplížili a s levé strany je zaskočili. Podniknutí toto zdařilo se úplně. Zatím co jedna část bratří útoky Míšňanů na srub odrážela, vyrazila druhá na nepřítele ze zadu, s jižní a východní strany, a tlačila jej v prudkém boji ku příkré stráni severní. Mezi Němci nastal hrozný zmatek. Jezdci ze zadu a se strany přepadení nemohli se zde na hřebenu hory s koni svými volně otáčeti a pěším Táborům náležitě odporovati i tištěni jsou ku srázné stráni půlnoční. Jezdec za jezdcem kácel se i s koněm svým do hlubiny; mnoho jich zlomilo v pádu tom vazy, ruce a nohy. Ti pak Míšňané, kteří byli sesedli s koňů a nalezali se v příkopu pod srubem, nemohouce pro nával zadních couvati, klesali usmrceni a zraněni deštěm

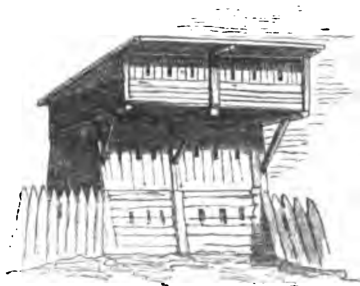
kamenů a šípů táborských aneb kryli se proti němu štíty, pod nimiž se bázlivě na zemi schoulili. V boji tom padl také Jindřich z Isenburka.

Vojsko na špitálském poli a Pražané na zdech městských stopovali průběh boje s rozličnými pocity. Z počátku, když viděti bylo temnou spoustu jezdců po hřbetě hory vzhůru se valící a Tábory prchající, zmocnilo se Pražanů veliké zděšení. „Vítkov je ztracen!“ bědovali bázlivější za hlasitého pláče žen a dětí. Ale srdnatější shlukli se v ozbrojené zástupy a vytáhli z města ven, na pomoc Žižkovi. Před nimi kráčel kněz s pozdviženou svátostí. Tak brali se za hlaholu zvonů, svolávajících lid městský ku zbraním, otevřenou branou a po spuštěném visutém mostě na pole špitálské.

Ale zatím změnil se obraz boje na hoře Vítkově úplně. Bylo viděti, jak Míšňané již již na zeď srubu se vydrápavší pod cepy Táborů nazpět do příkopu padají, jak marně znovu o ztečení srubu se pokoušejí, jak náhle v boku Míšňanů nové zástupy bratří se objevují a ku sráznému sklonu hory vítězně je zatlačují, kterak jezdci dílem s příkré stráně střemhlav se kácejí, dílem po hřebenu hory tryskem prchají a Tábořі je pronásledují, máchajíce bez ustání těžkými cepy . . .

Při pohledu na děsné to divadlo padl strach na vojsko, stojící v poli špitálském. Bojíce se, aby jim nevpadli Pražané do zad a nezamezili jim tak návrat přes řeku, dali se na útěk ve zmatku velikém. Tábořі, pronásledující Míšňany, hnali se za nimi se zadu, Pražané popadli je v boku. Mnoho jezdců bylo tu pobito, mnoho jich utonulo v řece. A když poslední na druhý břeh se vydrápal, poklekli Tábořі a Pražané na poli špitálském a vzdávali hlasným chvalozpěvem nebesům díky za slavné vítězství.

Vítězství to bylo rozhodné. Sigmund, netroufaje si již čeliti Husitům vojskem, v němž povstávaly rozepře mezi cizími knížaty a pány českými i moravskými, propustil sbory křižácké a dav se dne 28. července od pánů korunovati na hradě pražském, odtáhl sám s vojskem svým dne 30. července 1420 od Prahy. Ale vrch, na němž se tak slavně před celou Evropou osvědčila síla česká, nese odtud jméno Žižkovo a bylo by věru již na čase, aby nesl také na čele svém důstojný pomník našeho největšího hrdiny národního!

Táborský srub. Kreslil Ed. Herold.

Bouře života.

Román
od
Serváce Hellera.

(Pokračování.)

„Bude věru potřebí, abychom kabinet napojili vůní havanského koření," pravil — jen aby něco řekl — státní rada Glumov; „mně aspoň zdá se, jakobych cítil tu směsici zápachů, jež asi naplňovaly Čerňajevovy salóny na sklonku plesu. To si můžeme představit, jaká to byla spousta: rozšlapaná jídla, rozlité nápoje, prach, zápach nesčíslných lamp, k tomu lidské výdechy . . ."

„Prosím snažně," vpadl mu do řeči kníže Dolgorukij, „upoutejte trochu svou fantasii! Měli jsme již dosti na psaném popisu; vaše ústní amplifikace té látky mohla by míti zlé následky. Avšak ukončme tu kapitolu. Pane barone" — obrátil se kníže na hostitele, jenž poněkud stranou seděl — „jak pak stojí naše francouzská renta?"

„Výborně, jasnosti," odtušil Kostromskij. „Rothschildovi sensalové spůsobili, jak právě z telegramu se dovídám, neobyčejnou hausse, což se mi zdá podezřelým; každým spůsobem uděláte dobře, když rychle prodáte, neboť na této výši se kurs francouzské renty udržeti nemůže."

„Ale nemyslíte přec, že by mohl zase hluboko klesnouti, takže by v pevných rukách citelná ztráta se objevila?" otázal se finanční ministr.

„To nikoliv," odpověděl Kostromskij, „ale kdo rentu na spekulaci koupil, musí se jí při tak neobyčejně vysokém kursu zbavit."

„Tak jest," prohodil zase ministr; „jáť už myslil, že máte Rothschildovy sensály a tudíž také barona Jakuba sama v podezření, že si dělá umělé stoupání kursu, aby „velký svět" zase jednou o několik millionů ohnul. Proti takovému domnění musil bych co nejrozhodněji protestovat" — pokračoval ministr s přídechem lehké ironie — „baron Jakub jest můj přítel a čtrnáctý v nouzi pomocník, (čtrnáctý proto, že vždycky ten poslední); ukládají mi tudíž jednak přátelství a jednak státní resóna, abych nedovolil o chefovi pařížského domu Rothschildů jinak mluvit, než se vším povinným respektem."

„Nuž tedy, pánové!" zvolal dokola se rozhlížeje státní rada Glumov. „Látka je dána, kdo má chuť o ní „se vším povinným respektem" pojednat?"

Nastala krátká přestávka, ve kteréž si všichni buď cigara otírali nebo čerstvé papirosy zapalovali.

„Jak vidím," ujal se opět slova finanční ministr, „nemá do toho nikdo chuti nebo odvahy. Však jest to také na pováženou! Jakub Rothschild, kterýž nádherou a leskem svého domu sama císaře Napoleona III. oslnil a překonal a za největší finanční genie našeho věku se považuje, jest látkou tak velikou, že ne každý smrtelník na ni se může odvážit.

Avšak žert stranou, pánové; ujišťuji vás, že je baron Rothschild lepší, než jeho pověst.“

„To by nebylo ještě tak mnoho!“ prohodil někdo ze zadu.

„Ovšem, že by nebylo,“ pokračoval ministr, „ale přec více, než si tak mnohý z pánův myslí. Že není baron Jakub člověk obyčejný, toho nejlepším důkazem jest celá mythologie namnoze duchaplných, namnoze velmi tklivých povídek, jež kolem interessantní jeho osobnosti byla spředena a v níž on jako zářící zlatý pavouk se skví a na všechny strany vřelé paprsky své milosti rozesílá.“

„Tak!“ prohodil státní rada Glumov. „Tedy duchaplné a tklivé jsou některé ty povídky? Nechtěla by Vaše Excellence nás také nějakým tím paprskem Rothschildovy slávy rozehřáti?“

„S radostí,“ odtušil ministr, „ač nemá-li nikdo nic lepšího pohotovu. Jak praveno, o Rothschildovi vypravuje se — jako o Napoleonovi — celé bájesloví, pravá tisíc a jedna povídka. Nevzpomínám hned, které z nich jsou nejpikantnější, avšak jedna z nejhezčích jest následující anekdota: Slavný malíř Delacroix obědval jednou u barona Rothschilda. Jídla se střídala a nápoje se měnily, ale Delacroix upínal zrak svůj ustavičně, jako by magnetickou silou jakousi tam váben, na tvář zbožňovaného hostitele. Baron Rothschild to ovšem pozoroval, ale neříkal nic; teprv po skončené hostině přistoupil k malíři a ptal se ho, ovšem zcela vlídně, proč tak upjatě na jeho tvář hleděl. Delacroix odpověděl: „Již celé tři měsíce hledám po Paříži model pro postavu žebráka, jehož k nejnovějšímu obrazu svému nevyhnutelně potřebuji, ale nebyl jsem dosud s to nikde nalézti tvář, kteráž by se mi k tomu hodila. Již vzdával jsem se vší naděje, že vhodný model naleznu, a našel jsem ho zde. Bude se vám, pane barone, zdáti nejen podivným, nýbrž snad i neslušným, ale nemohu si pomoci: zrovna Kroesus naší doby má tvář, jakéž pro svého žebráka potřebuji. Jaká to škoda, pane barone, že nejste — nechci říci žebrákem — ale aspoň modelářem. Bylo by mi na ten čas zpomoženo.“ Rothschild se usmál a beze všeho rozmýšlení odpověděl: „Neštítím se ve prospěch umění žádné oběti, a abych vám to dokázal, přijdu do vašeho atelieru a budu vám státi modelem pro žebráka, jehož malovati chcete.“ Delacroix nabídnutí to s radostí přijal, a takž stalo se, že bylo lze spatřiti vzácné divadlo: Rothschilda co žebráka! Delacroix oblekl mu v atelieru příslušný háv, dal mu do ruky dlouhou hůl a umístil ho tak, jako by seděl na kamenném stupni u portálu jakéhosi římského kostela. Do atelieru byl ovšem přístup každému zamezen a jen mladý jakýsi umělec, přítel a žák slavného malíře, měl dovoleno přijíti. Týž dostavil se skutečně a gratuloval svému mistru, že nalezl konečně tak znamenitý model, nemaje ovšem ani tušení, že by domnělý žebrák byl jedním z největších boháčů světa. Mladý umělec byl přesvědčen, že Delacroix toho chuďasa někde na ulici sebral, a jsa měkkého srdce, přistoupil po chvíli k nepohnutě sedícímu žebráku a vtiskl mu mlčky a podtají do ruky zlatý dvacetifrank. Rothschild poděkoval mu němým posuňkem a vstrčil napoleondor do kapsy. Když pak bylo sezení skončeno, vyptával se malíře, kdo by mladý ten muž byl, má-li talent, je-li pilný atd. Mladý umělec, o němž tuto řeč se děje, byl chudý, živil se hlavně vyučováním v soukromých domech

a měl teprv karrieru udělat, v čemž mu ale nedostatek peněz velikou byl překážkou. Rothschild zaznamenal si jméno a byt jeho, a za nějakou dobu obdržel mladý umělec list toho obsahu, že dobročinnost hojné úroky vynáší, že se úroky z jistého darovaného napoleondoru v písárně Rothschildově pro něho nashromáždily, kdež prý si mladý umělec bez prodlení vyzvednouti může deset tisíc franků."

„Krásná anekdota," prohodil kníže Dolgorukij; „škoda jen, že toliko anekdota!"

„Máte pravdu, jasnosti," připomenul bankéř Kostromskij; „pouhá anekdota, jakých lichotníci barona Jakuba a zbožňovatelé jeho zlatých žoků na tucty stále si vymýšlejí. Znám nynějšího chefa pařížského domu z nejednoho styku a mohu vás všechny ujistit, že jsem na něm nic obzvláště idealního neshledal. Baron Jakub Rothschild je — aspoň na pohled — dobromyslný starý pán, jemuž velice na tom záleží, aby ho velký svět — pokud k burse nepatří — za líbezného mecenáše a Grand seigneura považoval; ale v obchodním jednání není prost oné malicherné hrabivosti a bezcitnosti, jimiž se obyčejně vyznačují lidé, jejichž jedinou myšlenkou a jediným cílem života jest: dobývání peněz k vůli penězům, bez všelikého dalšího účelu a užitku. Ale, pánové — mně jakožto peněžníku je zajisté dovoleno to říci — peníze co naprostý účel lidské snahy jsou pojem tak nepřirozený a nízký, že každého, v jehož službě jsou, nutně zbarviti musejí třpytem své sprostoty a fosforečným leskem hniloby. Abych své mínění o baronovi Rothschildovi nějak doložil, povím vám, pánové, malou sice a celkem nepatrnou, ale přece charakteristickou historku, jejímž svědkem jsem byl. V Paříži žije románopisec Arnošt Feydeau, jehož „Fanny", jak známo, neobyčejné slávy došla, kdežto mnohé jiné spisy jeho zcela zapadly. Tento Feydeau nebyl prvotně ničím jiným, než kulisiérem pařížské bursy a při tom také jedním z agentů čili sensálů Jakuba Rothschilda. Asi před pěti lety byl jsem v Paříži jakožto plnomocník zdejší kupecké banky a měl jsem s baronem Jakubem mnoho jednání. Jednou obeslal si mne záhy z rána, poněvadž byl na celý den jinak zadán. Musil jsem s ním snídat. Seděli jsme tedy v libě vytopeném salonku, pro snídaní určeném, a rozmlouvali o svých věcech. Venku byl veliký mráz a před námi stály, uprostřed zimy, vázy s čerstvými třešněmi a jahodami. Mezi snídaním ohlásili Feydeau-a, kterýž ovšem bez průtahu byl předpuštěn. Rothschild omluvil se mi několika slovy a začal svého sensála vyslýchat. Feydeau vypravoval obšírně, jak šťastnou operaci Rothschildovi provedl a vypočítával s doklady, mnoho-li mu prodlením jediného dne vydělal — dělalo to asi sto tisíc. Avšak Rothschild neuznávaje ani zisku ani důvtipného úsilí svého (mimochodem řečeno velice intelligentního a slušného) jednatele jevil naprosto nevděčnou lhostejnost. Feydeau těšil se zajisté, jak barona hned po ránu potěší a jak ho za to baron zase pochválí, ale vida v nemilém sklamání bezcitnou neuznalost „krále peněz", cítil se uražena a nepřemáhal se nikterak, aby toho nebylo lze pozorovat; Rothschildovu bystrozraku, rozumí se, neušlo, jaký nepříznivý dojem jeho neuznalá lhostejnost na snaživého agenta učinila a „královské" srdce jeho cítilo se hnuto, křivdu tu odčinit. Nepromluviv ani slova nabodl Rothschild stříbrnou

[illegible] několik velkých jahod a podal je svému sensálu, [illegible] byl sto tisíc franků za jediný den vydělal. Ale Feydeau [illegible] vidlici a na ní krvácející jahody, odvrátil se zlostně [illegible] baronovi: „Děkuju, nejsem žádný papoušek!“ Na to se mi [illegible] a Rotschilda ani si nevšimnuv odešel. A Rothschild? Myslíte [illegible] že byl tím pobouřen, zahanben, uražen nebo tak nějak — ani [illegible] nezdálo! „Vidíte,“ pravil mi zcela lhostejně, „je dopálen, že jsem [illegible] nepohladil, mají ti lidé praetense! Snad jsem ho měl pozvat, aby se mnou posnídal! Nu, neškodí nic; ale dnes už nehne mi zajisté ani hubou. Za to se mu zejtra snad více zalíbím.“ Pak mluvil se mnou ještě asi půl hodiny co nejlíbezněji, ale mně nebylo už milo v jeho společnosti.“

Když byl Kostromskij domluvil, začalo se o téže nebo podobné látce mluvit ve dvou nebo ve třech, ježto každý měl na jazyku nějakou poznámku; hovor se tedy rozpoutal a v salóně hučel onen zvláštní šum lidských hlasů, jejž slýchati bývá po skončené nějaké zajímavé přednášce. Mezi tím přistoupil k domácímu pánu lokaj a za chvilku uváděl Kostromskij do kruhu svých hostů hraběte Bestuževa. Ani největší znalec lidských povah nebyl by z tváře barona Kostromského vyčetl ten zápas citů, který jeho nitrem v tu chvíli zmítal: Kostromskij viděl v něm věrolomce, který ruku jeho dcery zamítl, a zároveň soka, který o nevěstu s ním zápasil, a přece vítal a uváděl do salónu jen starého přítele svého domu, s nímž by byl rád vešel v užší svazek příbuzenství. Kostromskij představil hraběte několika přítomným pánům, kteří se s ním ještě neznali, zejmena finančnímu ministrovi, načež zábava zase do dřívějšího proudu se vrátila.

Generální gubernator kníže Dolgorukij vypravoval svým nejbližším sousedům (a celá společnost začala mu naslouchat), že v stejnou dobu, zrovna jako na úmluvu, tři vlády za vydání politických provinilců žádají tvrdíce, že se uprchlí v Moskvě zdržují, totiž vláda rakouská, turecká a italská.

„A jak se hodlá naše vláda v té příčině zachovat?“ otázal se dychtivě professor Komarovskij.

„Jak?“ odtušil na to Dolgorukij; „ona to nepochybně sama neví. Ministr zaslal mi pouze opisy dotyčných rekvisic a vyžádal si ode mne zprávu; já zase uložil jsem policii, aby zjistila, zdali oni cizinci skutečně v Moskvě se zdržují, a policie, toť se rozumí, nezjistí pranic. To by tak ještě scházelo, abychom dělali cizím vládám žandarmy!“

„Upozorňuji vás, jasnosti,“ prohodil jako žertem Kostromskij, „že ráčíte poněkud neprozřetelně mluvit; zapomínáte snad, že je přítomen člen vlády, pan finanční ministr Reutern.“

„Nezapomínám, milý barone,“ odtušil se smíchem Dolgorukij; „naopak byl bych rád, kdyby jeho excellence na příslušných místech ztlumočila, jak o věci té smýšlím, neboť nebyv otázán, nemám právo mínění své úřadní cestou vyjevit, a páni ministři naši, ti byli by ke všemu k dostání. Ostatně myslím, že o této otázce nerozhodne ministerská rada, nýbrž vládnoucí senát; avšak nechť si dopadne rozhodnutí jakkoliv, výsledek bude stejný: u nás se političtí provinilci jiných států nechytají, na to je Moskva příliš veliká!“

„Bravo!“ ozvalo se na ta slova se všech stran, a generální gubernator zakroutil si spokojeně kníry.

Na to ujal se slova náměstek vrchního policmistra, státní rada Glumov, a pravil:

„Po zajímavém sdělení jeho jasnosti pana generalního gubernatora dovolím si také něco vyzraditi z agendy úřadní. Není to žádná důležitost státní, ale za to věc pikantní; není to také žádné úřadní tajemství, ale přece věc na tolik choulostivá, že musím zamlčeti jména. Včera odpoledne dostali jsme od policejního praefekta pařížského dlouhý přípis, ve kterémž nás policie sekvanská s obejitím ministerstva zahraničních záležitostí důvěrně žádá, abychom jí podali — také více důvěrnou než úřadní — zprávu o jisté dívce, kteráž před lety z Francie sem odejela. To by ovšem nebylo nic divného, ale zajímavy jsou ostatní okolnosti. Do Paříže vrátil se totiž před nedávnem ze Západní Indie zeman jakýsi, kterýž za dlouholetého pobytu svého za oceanem veliké jmění si získal a při tom starým mládencem zůstal. Aby zde vůbec nějaké jméno měl, budu mu říkat pan de Brierre a připomenu ihned, že jest tento pan de Brierre ze staré sice ale velmi chudé šlechtické rodiny francouzské. Nahromadiv v Novém světě obrovské jmění a vida, že by již zpozdilostí bylo, ještě dále za zlatem se plahočit, rozpomenul se na své příbuzenstvo, zatoužil po vlasti a umínil si, že učiní členy své rodiny, pokud to penězy vůbec možné bude, šťastnými. Obzvláště tanulo mu na mysli krásné děvčátko, jež druhdy na klíně houpával a hračkami zanášel, modrooká dceruška jeho bratra. Té myslil si, že složí k nohám všechny své poklady, jestliže snad pro přílišnou chudobu dosud vdáti se nemohla. Bude-li pak již vdaná aneb kdyby oběti jeho přijati nechtěla, že ji všelikým blahobytem opatří. Nejvíce ho ovšem těšila naděje, že svou neť zastane ještě svobodnou a krásnou. Přijel tedy do Paříže a jal se ihned pátrat po rodině svého bratra, kterýž byl druhdy důstojníkem francouzské armády. Avšak pátrání jeho dospělo k neutěšenému výsledku: zjistilo se, že bratr jeho i švagrová již dávno nežijí, a o pozůstalé jejich dceři že nikdo neví. Dalším pátráním po miláčku svých myšlenek dopídil se pan de Brierre, že neť jeho delší čas chována byla v domě strýčka svého s matčiny strany, jakéhosi markýze a nepatrného statkáře v Normandii. Vydal se ihned na cestu v bezpečné naději, že markýzova rodina určitou mu podá zprávu. Avšak i tu čekalo ho zklamání. Starý markýz byl již dávno mrtev a dcera jeho, paní statku, mnoho nevěděla. Nejevila také žádného obzvláštního účastenství ohledně své pohřešované sestřenice a vypravovala panu de Brierre jen asi takto: „Moje sestřenice lnula po smrti své matky jen k mému otci, kterýž byl jediným jejím přítelem a důvěrníkem; mně a vůbec všem lidem kolem sebe z jakési vrozené plachosti nedůvěřovala. Když pak jsem se — ovšem trochu záhy — provdala, nechtěla sestřenice dále u nás býti, nýbrž naléhala prosbami na mého otce, aby ji odporučil někam za vychovatelku. Otec můj dopisoval si tehdá ještě s knížetem Trubockim, kterýž byl jeho přítelem z mládí, a tak stalo se, že přišlo sestřenici nabídnutí do Moskvy. Otec odejel s ní do Paříže, aby jí tam nějakou průvodkyni na cestu najal; ale tu stalo se, že seznámili se v hotelu s jakýmsi moskevským kupcem Davidovem

a jeho ženou, a ti nabídli se, že sestřenici do Moskvy odvezou. Stalo se tak, a zde končí všechna stopa. Otec dostal jednou, mohlo to být asi čtvrt leta po jejím odjezdu, psaní z Moskvy, kteréž ho velice pobouřilo: plakal tři dni a chtěl se mermomocí vypraviti na Rus, od kteréhožto úmyslu ho jen tuhá zima a choroba dovedly odvrátit. Co psaní ono obsahovalo, nikdo se nedověděl, neboť otec je spálil. Pak přišla v delších přestávkách ještě dvě psaní, ale také ta otec spálil nesděliv obsah jejich nikomu. Když jsem se ptala, co sestřenice dělá a jak se jí vede, odpověděl mi otec suše, že je guvernantkou, že ji má panstvo rádo a že je spokojena. Pak mi zase jednou řekl, že už guvernantkou není a že se bude vdávat. Na to za nějaký čas zemřel a od té doby nedošla od sestřenice žádná zpráva. Toť vše, co jsem vám mohla povědět. Lituji, že toho není více." — Pan de Brierre chtěl se nejprv sám do Moskvy vypravit, ale nejsa přítelem marného ubíjení času rozhodl se, že si dá dříve zjistit, zdali neť jeho dosud v Moskvě žije a zdali také po všechen čas takový život vedla, aby jeho přízně hodnou byla. To tedy máme na žádost jeho a policejního praefekta pařížského zjistit a nazpět oznámit. — Vidím na očích vás všech, pánové, že na celé té historce dosud nic zvláštního nenalézáte — ale já nalézám! Uvažte jen okolnosti: jelo sem krásné chudé děvče z Paříže a stopa jeho záhy zmizela. A s kým přijelo sem? S jakýmsi kupcem (prý) Davidovem. Davidovů máme v Moskvě 345 a jen u jedné ze všech davidovských konduit zastaví se v tomto případě oko zkušeného policisty. Probral jsem ještě včera celý seznam Davidovů a jen na jednom z nich utkvělo mé podezření. Divíte se, proč pravím „podezření"? Protože je ten jistý Davidov bývalý držitel rozkřičeného domu v Sobolevském pereulku, a že je o něm policejně známo, že jezdíval do světa pro sličná děvčata. Můj instinkt mi praví, že je mezi hledanou netí pana de Brierre a tímto Davidovem jakési spojení. Je-li tomu tak, objevím zajisté hnusné násilí, jehož obětí se stala ona opuštěná a světa neznalá Francouzka, ale pak, při sám bůh, neustanu, dokud té hydře naší společnosti všechny hlavy nerozšlápnu. Avšak musím vésti vyšetřování sám, neboť na podřízené naše úředníky není dosud spolehnutí."

„Dobře máte, Jegore Dmitriči," pravil s důrazem kníže Dolgorukij, „také mně se zdá ta věc poněkud podezřelou. Vypátrejte všechno a neobmeškejte podati mi ihned zprávu, jakmile něco zajímavého objevíte."

„Jegore Dmitriči," doložil k tomu Bestužev, „kdybyste potřeboval spolehlivého pomocníka, kterýž by ani času ani peněz nelitoval, aby vám dosažení toho cíle usnadnil, zde máte mou ruku!"

„Děkuji vám srdečně, pane hrabě," zasmál se státní rada Glumov, „vaší pomoci nebude asi potřebí. Já sám, aniž by kdo třetí o tom zvěděl, onu tajemnou Francouzku vypátrám!"

V tom vešla do salónu Helena Pavlovna, dávajíc sluhům znamení, aby roznášeli šerbet. Helena Pavlovna zaslechla poslední slova státního rady Glumova a vzhlednuvši k němu, setkala se s jeho energicky zářícím okem. Zdálo se, že oba jaksi bezděčně se zarazili; avšak to potrvalo jen okamžik a nemělo žádných dalších následků. Za nějakou chvíli Helena Pavlovna, nabízejíc hostům šerbet, přistoupila také k státnímu

radovi a podávajíc mu vlastnoručně číši ze zeleného fosforeskujícího křišťálu prohodila s úsměvem:

„Jakou pak to Francouzku, smím-li se ptát, hledáte?"

„Hledám jakousi sličnou vaši krajanku, madame, kteráž dle všeho dosud byla nešťastna, ale kterouž nyní velké štěstí čeká," odpověděl náměstek vrchního policmistra.

„Nebe žehnejž vašim krokům, Jegore Dmitriči," pravila vroucně Helena Pavlovna, „abyste tu ubohou skutečně učinil šťastnou!"

„Tak doufám, madame," na to zase Glumov, „a slibuji, že také vám neprodleně podám zprávu, jestli se mi to podaří."

Helena Pavlovna odstoupila, a než hosty kolem obešla, povstal kníže Dolgorukij a poroučel se. To bylo signálem k obecnému rozchodu. Avšak než se ještě rozešli, postoupil ku předu professor Komarovskij a pravil:

„Pánové, ježto jsme dnešní den tak slavně ztrávili, jest žádoucno, abychom jej také důstojně ukončili. V tom ohledu myslím, že neučiníme nic lepšího, než když se dnes vypravíme do velkého divadla. Hraje se poprvé Sardouova činohra „Fernanda", kterouž z Paříže předchází pověst neobyčejně skvělá. Kdybyste dovolili, obstaral bych několik lóží, kteréž asi budou pro příhodu reservovány."

„Nebude snad ani potřebí, abyste se mnoho namáhal, pane professore," odpověděl Kostromskij; „moje lóže na př. je pro všechny večery mně vyhražena."

„A moje tolikéž," dodal Bestužev.

„Já pak," připomenul státní rada Glumov, „mám lóži policejní, a takž máme již tři lóže vedle sebe."

„A já," zvolal jaksi vítězoslavně professor Komarovskij, „já zakoupil jsem pro všechen případ čtvrtou a pátou lóži téhož pořadí. Jest tedy vše v pořádku a nezbývá nic než úmluva."

„Nuž tedy večer do divadla!" zvolali hosté a rozešli se.

* * *

Udeřením osmé hodiny bylo divadlo naplněno a opona se vznesla. Všechno sledovalo s napnutím hned sám začátek Sardouovy nad jiné poutavé komédie, kteráž neobyčejně směle, ba odvážně sáhla až do spodních hlubin velkoměstského života, aby z jejich kalu vylovila, ne-li perlu, aspoň lasturu oslňující krásy ... Minulo první jednání a nastala doba návštěv. V lóži bankéře Kostromského seděli toliko Agrippina a Helena Pavlovna, neboť Natalii báli se ještě všichni vzíti do činohry — jak slyšeli — s tak odvážným společenským pozadím, a baron sám musil ze zdvořilosti bavit ministra v lóži generálního gubernátora. Sotva že byla opona poprvé spadla, objevil se v bankéřově lóži hrabě Bestužev, aby dámám svou poklonu učinil.

„Jak jste nyní vzácným, pane hrabě," pravila vyčítavě Agrippina, tvářic se docela prostomyslnou; „již se mi skoro zdálo, že jste se na nás rozhněval."

„Ale vždyť jsem byl dnes zase u vás, drahá baronesso," ospravedlňoval se Bestužev.

„Ano. přišel jste," pokračovala, jakoby laskavou důtku udílela, „ale teprv po obědě a ptal jste se pouze na bratra, jakobyste se nebyl s nikým jiným chtěl ani setkat."

„Za to, spanilá baronesso, nikterak nemohu," hájil se dále hrabě; „neměl jsem ani tušení, že je u vás společnost. Chtěl jsem si vyžádat u barona Kostromského důvěrnou rozmluvu; kdybych byl věděl. že má hosty, nebyl bych nikterak vytrhoval."

„Jak že, vy nebyl jste pozván?!" zvolala s podivením Agrippina. „Vždyť jsem přec sama vaše pozvání pečetila!"

„Pak učinila jste, vy odpustíte již mé přímosti, chybu, již opatrnější ruka nějaká napravila. Byl bych nucen býval odříci."

„Ale proč pak?" tázala se tvářic se nevědomou Agrippina. Bestužev podíval se na ni skoumavě a odvětil:

„Buďte ubezpečena, Agrippino Michajlovno, že z důvodu velmi vážného, jakož později nahlednete, jestliže jste dosud situaci neprohledla. Musím, drahá baronesso, s vaším bratrem promluviti slovo velmi vážné, a na výsledku této rozmluvy závisí, jaký poměr mezi námi všemi na příště zavládne."

„To, myslím, závisí a bude záviseti na nás samých," odporovala Agrippina, „a nikoliv na výsledku nějaké rozmluvy."

„Ovšem, ovšem," přisvědčoval jen ze zdvořilosti Bestužev, „jsme-li totiž silnější okolností. Avšak kdo nad kým zvítězí, zdali my nad okolnostmi anebo síla poměrů nad námi, nechtěl bych tak zlehka předpovídat."

„Protože jste muž slabé víry," kárala ho Agrippina; „ale my dvě, pravda-li Heleno, odoláme okolnostem a určíme si samy svůj další poměr k ostatním!"

Po těchto slovech podala Agrippina Heleně Pavlovně ruku; Helena Pavlovna stiskla ji a odpověděla:

„Budeme-li se navzájem upřímně podporovat, odoláme snad."

Než se byla další řada podobných, více méně mlhavých otázek a odpovědí vystřídala, vytažena znovu opona a druhé jednání začalo. Agrippina vypjala se z lóže ven, aby celé jeviště přehledla, a chvíle té použil Bestužev k provedení úmyslu, s kterýmž byl přišel. Upjav totiž zrak na Agrippinu, vyňal levou rukou z náprsní kapsy list a podstrčil jej Heleně Pavlovně. Tato pak porozuměvši situaci, chopila se ho a uschovala jej za ňadry. To stalo se v jediném okamžiku, aniž by byla Agrippina co zpozorovala. Po skončeném prvním výjevu druhého jednání poroučel se Bestužev dámám a vyžádav si dovolení, aby ku konci ještě jednou směl přijíti, odešel do své lóže.

Hrálo se dále. Helena Pavlovna hleděla upjatě na jeviště, ale poznávala sotva v hlavních rysech, co se děje; nechť jakkoliv se namáhala, aby postup vysoce napínavé zápletky sledovala, myšlenky její vracely se stále k osudnému snad listu, jenž na dmoucích se ňadrech jí spočíval a duši nepokojem zmítal. Velké přemáhání a sil napnutí stálo Helenu Pavlovnu, aby své vzrušení před Agrippinou utajila, což se jí dostatečnou měrou podařilo. Agrippina střehla v posledních dnech svou švegruši zrakem napjatou žárlivostí zbystřeným a dala si záležet, aby jí nic neušlo, co Helena činila, cítila nebo obmýšlela; pozorujíc ji

nyní v divadle viděla, že je poněkud znepokojena a rozechvěna, ale přičítala to účinku hry, kteráž i ji samu mocně vzrušovala. Po druhém jednání přišli k nim do lóže státní rada Glumov a professor Komarovskij; professor brzy opět odešel, ale Glumov pozdržel se tak dlouho, že třetí jednání začalo, než mu napadlo se poroučet. Avšak obě dámy zvaly ho, aby přes celý akt u nich se pozdržel, a státní rada pozvání ochotně přijal. Jak známo, je zejmena třetí jednání „Fernandy" tak napínavé, že každý vnímavý člověk, vida je poprvé, s utajeným dechem, ba místy jako s utaženým hrdlem stoupání toho psychologicky velikého konfliktu stopuje a na všechno ostatní kolem sebe zapomíná.

To stalo se i Agrippině a státnímu radovi, jemuž byla Helena Pavlovna s neodolatelnou vlídností své křeslo v popředí vnutila. Oba byli celou duší na jeviště upoutáni, kdežto Helena Pavlovna, majíc zcela jinde myšlenky a rozčilena svým vlastním nejistým osudem, úchvatným dějem dramatu nedotknuta zůstala a jen tolik zpozorovala, že jiní neobyčejně jsou napjati a že zejmena Agrippina jako okouzlena na jeviště nepohnutě hledí. Helena Pavlovna použila té příležitosti, odstoupila k červené portiéře, odhrnula ji zlehka, vklouzla do předsíně lóžové a odtud, aniž by nejmenší šramot byla způsobila, na korridor. Ocítivši se venku kvapila, jakoby někým štvána, do prvního patra k buffetu, dala si připravit ledovou limonádu a usadila se zcela stranou, v rohu salónu, do koženého křesla. Mimo ni a dvě buffetierky, kteréž ale pilně byly zaměstnány, nebyl nikdo přítomen. Helena Pavlovna rozhlednuvši se plaše kolem a seznavši, že jest tu bezpečno, posadila se zády k buffetu, vyňala rychle ze záňadří list hraběte Bestuževa a rozbalivši jej začala čísti:

„Madame!

Píšu a srdce mi krvácí. Jest mi, jakobych se loučil s tím nejkrasším, co na světě jsem poznal, jakobych si z duše rval ideál, kterýž mne nejvyšší slastí naplnil, jakobych šlapal své vlastní, jediné, nevýslovné blaho — a přece chci těmito řádky opaku toho všeho docílit, chci ještě jednou se pokusit o provedení svého nejluznějšího snu, chci znovu si dobyti ztraceného již ráje a není-li to již možné, chci aspoň duši svou zprostiti nesnesitelné nejistoty, kteráž jí dosud zmítá.

Madame! V těchto řádcích je vyjádřeno celé rozpoložení mého srdce. —

Miluji Vás dosud vroucně, ale bojím se, že jsme pro sebe již ztraceni; neuzavírám se tichému, hlubokému bolu, avšak pásám se již mužnou resignací pro případ, že by pravdou bylo, čeho se dosud jen domýšlím.

Mám více než jeden důvod domnívati se, Madame, že srdce Vaše nenáleží mně, aspoň nikoliv mně výhradně, ba zdá se, že jste se pro šťastnějšího soka mého rozhodla aneb, jestli se tak ještě nestalo, že kolísáte se na váhách nevědouc pro koho se rozhodnouti. Důvody, jež toto mínění, či lépe řečeno, toto podezření ve mně utvrzují, plynou z Vašeho zvláštního, trpného a nerozhodného se chování vůči mně a obzvláště vůči baronu Kostromskému. Když jsem důvěrně s Vámi mluvil a Vám svou lásku vyjevoval, byla jste tak líbezná a očividně blahostně

dojata, že jsem z Vašeho (třeba poněkud ostýchavého) chování se čerpal nejen radostnou naději, nýbrž i nevýslovně oblažující jistotu, že mne milujete a že si přejete státi se mou chotí. Avšak určitého, rozhodného slova jsem od Vás přece neobdržel. Přičítal jsem to vrozené Vám snad ostýchavosti aneb přílišným ohledům na obvyklé formálnosti, ale když pak Vás baron Kostromskij v „Severní hvězdě“ veřejně za svou nevěstu prohlásil a Vy nic proti tomu jste nenamítala, byl jsem překvapením omráčen, nemoha zraku a sluchu svému uvěřit. Avšak přesvědčil jsem se, že to nebyla žádná smyslův zlomyslná šalba, nýbrž zlá, trapná skutečnost, a ujišťuji Vás, Madame, že bych byl žalem, lítostí a hněvem bez mála zšílel. Jak jsem tu stál sám před sebou zahanben! Myslil jsem, že se půda pode mnou musí propadnouti. Avšak když jsem byl rozechvění své přemohl a k Vám přistoupil, abych Vám, snad na rozloučenou již, připil, tu podívala jste se na mne tak smutně, bolestně a prosebně, jakobyste byla říci chtěla: „Odpusť mi, neboť nemohu za to, co se mnou se děje!“ Madame, onen Váš pohled a ty dvě slzy, jež na to z Vašich široko rozevřených překrásných očí vyhrkly, pomátly mne docela. Nemohl jsem se již na Vás tak zcela a zplna hněvat, ježto mi byl Váš pohled vnukl myšlenku, že se ono prohlášení bez Vaší vůle aneb snad i proti Vaší vůli stalo, a nemohl jsem Vás přec také opravdu politovat a před sebou omluvit, poněvadž jsem nechápal, proč byste, jsouc samostatnou svou paní, takto libovolně a zrovna násilně sebou nechala nakládat? Zkrátka: naplnila mne čirá, matná nejistota, ve kteréž jen slabá ještě tu a tam jiskra naděje se kmitala, kdežto celkovým dojmem všeho byl bolestný pocit zklamání.

Přemýšlel jsem mnoho o neočekávaném tom obratu, ale nemohl jsem se žádného pevného úsudku dopracovat. Samolibost má a naděje, kteréž se člověk nikdy nevzdává, utěšovaly mne, že nic vlastně ještě není ztraceno, že není možná, abyste mne nemilovala a že tudíž také není možná, abyste co nezávislá dáma chotí jiného se stala; ale pak snažil jsem se nabyti o Vašem poměru k baronu Kostromskému zpráv určitějších a tu zvěděl jsem, že prý se baron již dávno zanáší myšlenkou, pojati Vás za ženu, že Vám již před schůzí v „Severní hvězdě“ určitý písemný návrh učinil, na kterýž prý jste žádnou odmítavou odpověď nedala. Z toho bylo lze soudit, že Vás následovavší pak prohlašování baronovo snad ani nepřekvapilo; avšak mínění tomu nedal ustáliti se v mé mysli onen nezapomenutelný pohled Váš, Madame, kterýž mi vůbec v celé té zápletce a matenici citův dosud jako maják a spásná hvězda svítí! Mádame, od onoho večera v „Severní hvězdě“ vystřídalo se již mnoho vlnobití a bouří v mé duši a buďte jista, že byste tyto řádky ve svých krásných rukách nedržela, kdyby mi onen čarovný pohled z paměti byl vymizel. Upomínka na pohled ten udržuje na uzdě můj cit, mou hrdost, můj hněv; ono přemáhá všechnu nedůvěru a všechno v duši mou vržené podezření. Madame: ten pohled jediný nás může ještě spasit, neboť dává mi sílu k bezpříkladnému sebezapření a k rozhodnému zakročení ve prospěch naší lásky.

Odhodlal jsem se navštíviti Kostromského a promluviti s ním přímo, otevřeně a upřímně, jako muž s mužem a přítel s přítelem. Umínil jsem si, že mu svou lásku k Vám objevím jakož i své domnění,

že také od Vás jsem milován; umínil jsem si, že se důrazně optám, v jakém poměru k Vám se nalézá a zdali na Vás nepůsobí nějakým nezřízeným nátlakem, zkrátka umínil jsem si, že pravý stav věcí na jisto postavím a ukáže-li se, že mně, Madame, zcela aneb aspoň více než komukoliv jinému jste oddána, že vší silou se o to zasadím, aby vše zmařeno bylo, co naší touze v cestu se staví a Vy abyste co nejdříve se stala mou velitelkou. Za tím účelem přišel jsem dnes Kostromského navštívit a napsal jsem tento list. Od obou, od Kostromského i od Vás, Madame, chtěl jsem dostati co možná současně jasnou a určitou odpověď. Tak chtěl jsem a chci dosud. Společnost, která dnes u Kostromského shromážděna byla, spůsobila mi průtah jednoho dne, avšak doufám, že nic více. Kostromskij bude tak laskav a přijme mne zejtra odpoledne; do té doby prosil bych také Vás, Madame, abyste mi odpověď připravila. Prosím pak Vás, abyste mi laskavě, ale zcela určitě a rozhodně odpověděla na tyto otázky: Milujete mne? Milujete mne jediného? Stalo se prohlášení Vás za nevěstu bar. Kostromského bez Vašeho vědomí aneb snad proti Vaší vůli? Koná se na Vás nějaký nezřízený nátlak anebo pracuje snad někdo proti mně pomluvou? Milujete-li mne a nepřejete-li si státi se ženou Kostromského, chcete státi se chotí mou? A chcete-li, víte snad o nějakých překážkách, jež bychom dříve překonati musili? . . . Na konec pak, dopadnou-li odpovědi v můj prospěch, prosím snažně za následující objasnění: Četla jste v pařížském „Figaru“ feuilleton „Z upomínek na ruský Jerusalem“, z Moskvy zaslaný, ve kterémž se vypravuje rozmarná historka o rukavičkách jisté dámy, jež mimo dům zanešeny byly a v nichž se nalézal lístek, jímž „Hellada“ zvala kapitána X. k milostnému dostaveníčku? Ta historka zakládá prý se na pravdě; jest Vám o tom něco známo?

Tuto poslední otázku napsal jsem jen s velikým vnitřním odporem; avšak pochopíte, Madame, že jest ku zjednání úplného klidu nezbytně potřebna, a omluvíte ji, bude-li se Vám zdáti neslušnou.

A takž končím tento list, ujišťuji Vás, Madame, ten nejtrapnější list, jakýž jsem kdy napsati byl nucen a prosím Vás tisíckráte za odpuštění, je-li mluva má příliš drsná — vysvětlete a omluvte to svrchovaně trapnou nejistotou, do kteréž mne okolnosti vehnaly.

Nuž tedy, Madame, učiňte jasno mezi námi a rozhodněte! Ale než rozhodnete, uvažte ještě jednou, že Vás vroucně miluji a že bych byl nade všechno pomyšlení šťasten, kdybych Vám, mne milující, co vítěz nad úklady klesnouti mohl k nohám!

Adrian Platonovič Bestužev.“

Helena Pavlovna přečetši tento list složila a schovala jej opět za ňadra; pak zastřela si tvář oběma rukama a opřevši lokty o mramorový stolek ponořila se v hluboké dumání. Čas ubíhal, ale Helena Pavlovna toho nepozorovala; oddávajíc se zcela dojmu, jejž na ni list hraběte Bestuževa byl učinil, zapomněla docela, že se nalezá v divadle a že za její nepřítomnosti třetí akt „Fernandy“ se odehrává.

V divadle bylo tím časem svrchované napnutí a když po skončeném třetím aktu opona spadla, otřásla se celá budova neslýchaným dosud potleskem. V tu chvíli obrátila se Agrippina do lóže, chtíc se

podívati, jaký dojem asi hra na Helenu Pavlovnu učinila, a byla nemálo překvapena spatřivši křeslo její prázdné. „Kde pak je Helena Pavlovna?“ zvolala jaksi starostlivě a vyrazila kvapně na chodbu. Jako bezpečným tušením vedena spěchala vzhůru k buffetu a byla tam ze všech diváků první. Rozhledla se rychle kolem a uzřela ovšem ihned Helenu Pavlovnu nepohnutě sedící a dosud v těžkou dumu zabranou. Agrippina byla tím sice do jisté míry překvapena, ale vysvětlovala si neobyčejné jinak počínání své švegruše mocným dojmem, jejž asi kulminace hry na ni učinila. Přistoupila tedy k Heleně Pavlovně a položivši jí ruku zlehka na rameno pravila:

„Helenko, holoubku, co jest ti?“

Helena Pavlovna vztyčila se rychle, jako ze snu prudce vyrušena, a zočivši Agrippinu Michajlovnu, usmála se s vynucenou jaksi vlídností a odtušila:

„Tys to, má drahá? Skoro jsi mne polekala . . . zamyslila jsem se tu . . . vždyť víš, jak se poslední dobou stávám zadumčivou.“

„Nemýlím-li se,“ pokračovala Agrippina, „dojal tě velice děj Fernandy? Nedivím se ti nikterak, jsemť sama napnutím již zle unavena. A dlouho zde již takto dumáš?“

„Nedlouho,“ odvětila Helena Pavlovna, „před samým koncem aktu jsem vyšla, byvši jakousi závratí schvácena.“

„Pozoruji, že tu nejsi dlouho,“ prohodila Agrippina; „neboť limonada stojí před tebou dosud netknuta. Ale nyní pojď; vypij kalíšek šampaňského a bude ti zase veseleji.“

Agrippina vzala Helenu pod rámě a vedla ji k buffetu, kdež jim pánové, kteří tím časem byli přišli, galantně místo činili. Když byly obě dámy po kalíšku šampaňského vypily, přistoupil k nim professor Komarovskij a jal se prosit Helenu Pavlovnu, aby se odebrala s ním do jeho lóže.

„Prosím vás o to snažně,“ pravil na konec; „slíbil jsem rukou dáním své mladé ženě, která by vás tak ráda poznala, že vás přivedu. Nuže, madame, mé ženě tu radost přec neodepřete!“

„Vaše rámě!“ odpověděla lakonicky Helena Pavlovna a ukloniviši se s vlídným úsměvem Agrippině s professorem odešla.

Agrippina ubírala se na to zvolna do salonku, kde dámy kouřily, aby také tenkou papirosku si zažehla. Zde přidružila se k ní od strany Melania Danilevna Čerbokasova a pravila:

„Odpusťte, vznešená baronesso, že se vám do cesty stavím — jest to jen na okamžik. Viděla jsem vás prve s baronkou Helenou Pavlovnou a umínila jsem si pod dojmem dnešního kusu, upozorniti vás, kdyby se vám baronka Helena Pavlovna někdy snad nepohodlnou státi měla, že bych byla s to pomoci Vám, ji neškodnou učinit.“

„Děkuji, děkuji,“ odbyla ji nevrle Agrippina; „baronka Helena Pavlovna je moje švegruše a nemohu nikomu dovolit, aby její jméno bral nadarmo!“

Melania Danilevna s hlubokou poklonou se vzdálila.

(Pokračování.)

Petr Preradović.

Literární studie*)

J. Hudce.

Čím národ menší, tím snáze pozná své dobrodince a tím vroucněji dovede oceniti ušlechtilé snahy jejich. Národ, jenž prožil mnohé věky v ovzduší, otravovaném ústy vrahů jen potupu chrlících a hlásajících nejtužší porobu, s láskou a vděčností tím horoucnější lne k mužům, kteří dovedou ohledati jeho rány a promluviti mu k srdci. A takových útrap také země chorvatská plnou měrou zakusila; jaký tedy div, že s nadšením vítala každou, sebe menší hvězdu na zachmuřeném nebi svém, že toužebně pjala ruce po paprsku jejím, věříc v lepší budoucnost. A víra ta nebyla marnou. Nadešla doba ilyrismu, zúrodnila půdu k setbě duševní a třeba že záhy zanikla, jsouc předčasna, přece poslední její červánky svítily již na první plody setby té. Tehdy byl vychován i Petr Preradović, ale idea ilyrská nemohla přímo proniknouti k jeho duši; zastala ho v době, kdy byl již sepjat i na duchu vojenským stejnokrojem, jenž odcizoval ho velmi rychle jazyku mateřskému.

Oblouzený pěvec teprve oklikami byl přiveden na cestu, na níž pak neustále vznášel se jakožto strážný duch svého lidu; s nemalými obtížemi byl vrácen svému jazyku, jejž zastával a oslavoval pak až do poslední chvíle.

V Grabrovnici, vesnici bývalého gjurgjevského krajiště plukovního a nyní župy belovarské, stála kolébka Petra Preradoviće. Narodil se dne 19. března 1818 z rodičů Ivana a Pelagie (roz. Ivičićovy). Otec Petrův bojoval ve francouzských válkáeh a byl vyznamenán hodností důstojnickou a stříbrnou medailí. Asi r. 1820 byl dán v odpočinek a usídliv se v Grabrovnici zemřel, když Petrovi bylo deset let. Jsa již osmiletým hochem, mladý Preradović teprve chodil do školy, napřed ve Grubišném Poli a ve Gjurgjevci; později dala ho matka na průpravnou vojenskou školu belovarskou. Pobyv tam některý čas, odebral se na vojenskou akademii do Nového města vídeňského, kdež podle zavedeného obyčeje všichni chovanci musili býti panujícího vyznání víry; tak Preradović stal se katolíkem. Zůstal pak po celý život věren své nové víře, jejíž účinky obrážejí se ve spisech jeho na místech přemnohých.

V akademii Preradović pokaždé byl mezi prvními ve všech osmi třídách. V posledních však letech studií dotklo se srdce jeho cosi jak okouzlující záchvěvy Memnonovy, hruď jeho vzňala se tajemným ohněm a duše, pohlížejíc do minulosti i do mlhavého budoucna, pojednou byla ozářena jakousi gloriolou povznešení nad prach obyčejný. — Preradović pocítil, že jest básníkem.

R. 1834 téměř zcela vyhořelo Nové město vídeňské a učitel poe-

*) Prameny ku práci této: Pjesnička djela P. Preradovića s uvodom Ivana Trnskoga i dra. Franje Markovića. Zagreb 1873. Vienac. Zagreb 1879.

tiky vyzval žáky, aby složili nějaké básně na nešťastnou událost tu. Preradović poprvé tu napsal báseň, ovšem německy, a získal si úplnou pochvalu učitelovu. Úspěch tento pobádal ho dále; od té chvíle oddával se poesii s vroucím zápalem a sepsal zvláště mnoho básní příležitostných. Vystoupiv z akademie jakožto poručík první třídy, dle přání svého byl přesazen do Milána ku 33. pluku Bakonjovu a posléze Gjulajevovu. Napřed však navštívil svou matku.

Jda Záhřebem, setkal se tam se svým spolužákem, poručíkem Halavanjou. Od něho prvního dostalo se mu nějakých zpráv o domácím písemnictví, o vůdci ilyrismu, dru. Ljudevitu Gajovi, a pak o sporech mezi Maďary a Chorvaty. Ale Preradović si toho hrubě nevšímal; nepochopoval toho. Srdce a jazyk jeho byly tak přetvořeny německým vlivem, že nerozuměl ani matce své, se slzami ho vítající. Takového vychování dostalo se slovanskému synkovi! Ale rodinná láska stala se tu vykupitelkou a neúnavnou učitelkou; mladému důstojníku, hovořícímu s matkou a sestrou, ponenáhlu přece vracely se bývalé city, myšlenky let jinošských a s nimi i slova mateřská. V stručném životopise, jejž si Preradović sám napsal, podotýká k události této: „Ačkoliv jsem se česky učil v akademii, přece jsem jazyk svůj tak zapomněl, že jsem s matkou, jež jiného jazyku neznala, sotva mohl se domluviti.“

R. 1838 odebral se ku svému pluku, u něhož tehdy bylo několik vlasteneckých důstojníků, zejmena Benko, Kňežić a Pavelić. Preradović byl jim hned s počátku nakloněn a velmi často scházel se s nimi. Ale při tom zabýval se hlavně jen německou literaturou; vydával mnoho peněz za německé knihy a psal německé písničky. Slova mezi přátely pronášená o chorvatském písemnictví byla zrny padajícími na skálu. R. 1840 nastal příznivější obrat. Ku pluku, u něhož Preradović sloužil, dostal se od uherské gardy Ivan Kukuljević, literát již tehdy velmi činný. Také s ním Preradović se spřátelil. Když Kukuljević seznal nadání přítelovo a jak ho zneužívá, neustával vybízeti ho k básnictví chorvatskému. Preradoviće však nebylo s počátku lze k tomu pohnouti; předně neuměl ještě chorvatsky a pak se mu zdálo podivným, aby psal jazykem, jenž dle tehdejšího úsudku pro svou nedokonalost a neuhlazenost nemohl býti ani přirovnán k jiným jazykům evropským. Kukuljević však neustával, vykládaje Preradovićovi o slavných dobách písemnictví chorvatského školy dubrovnické, o národních písních a vedle toho předčítal mu také své plody. Takovým úsilným útokům odrodilý poručík nemohl odolati; s počátku začal již tu a tam překládati aspoň do němčiny básně chorvatské a psal-li německy, bral si látky z domácích luhů. Přeložil tehdy první zpěv Gundulićova „Osmana“ a některé písně Gjurgjevićovy; sám pak sepsal na podkladě domácím kromě jiných báseň „das Uskokenmädchen“ (děvče úskocké). Pojednou Kukuljević odešel od pluku a Preradović vrátil se na dřívější svou cestu; snad by byl povždy na ní zůstal a rozmnožoval řady nepřátelské, kdyby pluk jeho nebyl býval přesazen do Dalmácie r. 1842. Cestou poznal Preradović v Benátkách opět vlastence důstojníka Špira Dimitroviće, národního spisovatele, kterýž uvedl jej ihned do kruhu literárních přátel svých. A pokud pluk Preradovićův prodléval v Benátkách, Dimitrović každého večera zval k sobě přátely a rozmlouval s nimi o chorvatském písem-

nictví, předčítal jim Kačiće a jiné vhodné knihy. Přátelské tyto besedy působily na poetickou duši Preradovićovu tak blahodárně, že obrodil se myšlenkami a srdcem, a rázem přilnul k chorvatské vlasti vroucí láskou. Zapřisáhl se, že setře všechnu cizotu se sebe a že ohněm lásky vlastenecké vypálí hlízu odrodilosti. Když odcházel z Benátek, Dimitrović mu pravil, že napíše báseň na počest chorvatských důstojníků Gjulajevova pluku, že pošle mu ji do Zadru, ale on že musí napsati na ni

Petr Preradović.

chorvatskou odpověď. Preradović slíbil. Dimitrović v skutku napsal sestinou delší pěknou báseň, již poslal do Zadru; Preradović chtě nechtě, musil vzíti péro do ruky a chorvatsky psáti veršovanou odpověď. Napsal ji, ale jazyk a sloh nebyly příliš podobny spisovné mluvě a nad to báseň sama neměla velké ceny literární. Později, když chystal první sbírku svých básní, opravil tento první pokus a vřadil jej toliko pro památku mezi ostatní básně své.

V Zadru Preradović dostal se opět do dobrých rukou. Byl to Kuzmanić, jenž s jinými ještě zanášel se zde myšlenkou založiti „Zoru dalmatskou". Myšlenka tato stala se skutkem a časopis vycházel po čtyři leta, až do r. 1848, řízením jeho, Kaznačićovým a Valentićovým. Snahy ilyrské měly totiž hojně horlivých následovníkův a šiřitelův v Dalmacii, ač tam živel slovanský snášeti musil tuhých nátisků od vlašského obyvatelstva. Kuzmanić doufal, že získá v Preradovići vynikajícího bojovníka pro společné snahy a přinutil jej, že mu napsal báseň pro první číslo „Zory". Preradović dlouho odporoval vzpomínaje nesnází, jaké měl s veršovanou odpovědí Špiru Dimitrovići, ale konečně přece svolil. „Ještě se pamatuji," psal Trnskému, „na ony podivné rozpaky a na osudný onen čas, když jsem sedl, abych napsal píseň tu; nebyl jsem ještě dobře obeznámen v chorvatštině a bál jsem se veřejnosti."

Leč práce tato nebyla již tak obtížná, jak Preradović se domníval; povedla se mu záhy a v prvém čísle „Zory" doznala veliké pochvaly, tak že i Gaj dal ji přetisknouti do své „Danice". Každý přítel Preradovićův i písemnictví chorvatského nemohl než upřímně se radovati z pokroku, kterýž jevil se v písni té a věstil básníku velikou budoucnost. Podáváme ji zde překladem:

Zora svitá!

Půlnoc prošla — co mě nyní
ze snu budí neblahého?
Aj, to struny zachvěly se
na guslích tam děda mého,
zavzněly jak hudba skrytá:
den se blíží — zora svitá!

Půlnoc prošla — klid se vznáší
nad údolí, nad pohoří,
z východu však větřík šepce
až sem ku sinému moři,
šepce jako hudba skrytá:
den se blíží — zora svitá!

Půlnoc prošla — ve spánku dlí
u moře zde kraj i chýže,
zbuzené však ptáče jedno
od východu letí blíže,
pějíc jako hudba skrytá:
den již bude — zora svitá!

Půlnoc prošla — tma jen halí
ještě nebe, zemi, vodu,
z východu však sličná víla
slovanskému září rodu;
její hlas jak hudba skrytá:
den se blíží, zora svitá!

Den se blíží — zora svítá!
Viz tu záři, viz to světlo,
dalmatská ty země slavná;
blaho, jež ti v prsou zkvetlo,
uvolní jak ruka skrytá
boží zora — ejhle svítá!

To byl první odkojenec chorvatské musy Preradovićovy. Básník hleděl si nyní ještě více jazyka mateřského, pozoroval mluvu venkovskou a četl pilně chorvatské časopisy a knihy. Zabýval se nyní v prázdných chvílích již jen chorvatskou poesií. Mezi nejlepší plody jeho této doby náležejí „Poutník“ a „Děd a vnuk“. Obě básně jsou prodchnuty vroucí láskou k rodné zemi; v „Poutníku“ líčí podobenstvím své obrození vlastenecké. Stůjž zde také překlad její:

Poutník.

Bože milý, kam jsem zašel!
Noc mne stihla v cizím kraji
pustá, tmavá beze lesku;
kde tu spatřím rovnou stezku,
když se kol jen skály tají?

Noclehu ni ještě nemám!
Sněžný sever duje s brda
a cizinci ubožáku
temněji jest ještě v zraku,
ještě tvrdší půda tvrdá!

Vůkol, i tam v teskné dáli
husto padá mlha siná,
jež i lunu, hvězdy skryla;
matičko má, matko milá,
kde máš dítě — svého syna?

Kdybys nyní viděla ho
sklíčeného těžkým žalem,
splakala bys těžkou mukou,
objala ho chvějnou rukou,
hynouc v bolu neskonalém.

Proč jsem tebe neuposlech',
když jsi děla v chatě ke mně:
„Neopouštěj svoji máti,
ona ti jen může dáti,
čeho nemá cizí země!

Nechoď, synu, duše drahá,
ode krovu mateřského;

cizí kraj má svoji bídu
a jiného nedbá lidu —
cizí láska zná jen svého!“

V tom hle, podál nízký domek,
z jehož oken pablesk padá,
k odpočinku chodci kyne;
snad si přec tu odpočine
ode trudu noha mladá.

Na dvéře již poutník tluče;
na práh vstoupí stará žena:
„Kdo to přišel v pozdní noci?“
„Nenechte mne bez pomoci,
hlava má jest unavena.“

Nevím, kde jsem, kam jsem zašel;
noc mne stihla v cizím kraji,
pustá, tmavá, beze lesku.
Kde kol uzřím rovnou stezku,
když se všude skály tají?

Kde bych našel jiný nocleh?
Sněžný sever duje s brda
a cizinci ubožáku
temněji jest ještě v zraku,
ještě tvrdší země tvrdá.

Vůkol i tam v teskné dáli
husto padá mlha siná,
jež i hvězdy, lunu skryla;
matičko má, matko milá,
cizího v dům přijmi syna!“

„Přijala bych tebe ráda,
leč hle, v jizbě v tuto chvíli
jak tři dcery a tré synků
v blahém dřímou odpočinku;
hruď mou i dům vyplnili.“

„Vždyť je blízko do svítání,
již i kohout píseň pěje
a než vzplá den nade skály,
zapal aspoň oheň malý,
přestydlou krev ať mi zhřeje!“

„Oheň dávno uhasl již,
louče nemám také žádné
a ta hrstka, co jí zbyla,
tou bych dětem zatopila,
až se zbudí v jizbě chladné.“

„Pro cizince nic tu nemáš,
cizí matko, když tě prosí;
cizí dítě tvojím není! —“
A již slzy v okamžení
poutníku zrak, líce rosí.

„Kde jsou ruce matky tvojí,
by sušily oči synu?
Kde máš klín, v nějž trud a hloží
útrap svojich každý složí —
kde máš svoji domovinu? —“

A v tom náhle bolest velká
srdcem jeho pozatřásla.
Všecek schvácen poutník stojí;
čelo jeho v ledném znoji
a myšlenka v duši hasla.

Ale oči pozdvižené
spěly perutěmi touhy,
kde od otné, drahé země
vstává slunce nad hor témě —
tam by zřely po věk dlouhý.

„Tobě opět duše dýše,
Tobě opět srdce bije,
domovino, matko blahá!
K Tobě syn již spěje, drahá,
a radostí slzy lije.

Přijmi opět Svoje dítě,
na věky již Tvým chce býti,
milovat tě v každou dobu;
v hlíně Své jen přej mu hrobu
a naň syp jen Svoje kvítí!“

V „dědu a vnuku“ Preradović chtěl mimo jiné naznačiti, že básník má jen tehdy pěti, když jest nadšen, že má pěti od srdce k srdci a nikomu že nemá zaprodati hlasu svého. Když „děd a vnuk“ byli již přišli na vrchol smavé hory, praví děd vnuku svému:

„Veď mne dál tam ještě k lávce staré,
blíž, jen blíže, srdce bouří ve mně
a já ve tvé přelit nyní chci je,
pod mrazem než nakloním své šíje.
Jako slunce nad kraj stoupající
nový nám den hlásá rudou lící,
tak i čas, jenž před tebou tu stojí,
novou sílu dá ti s žitím v boji.

Poroste vše jako dřív i nyní,
z větví listy, z lebky kmetů jíní;
zplodí také dosti černá hlína
žitných klasův i mladého vína,
ale vše to jinou, větší silou
zbystří mozek, požene krev žilou.
Přiletí i ptáků na tisíce,
z jihu s nimi naše vlaštovice,
do hnizd starých vletí pode krovem,
blaho nesouce zas v jaře novém.
Nebudou v nich vrabci hospodařit,
ani život slabších znovu mařit. —
Nuže vezmi, hochu, gusle nové,
zvučné, nové, gusle javorové,
pro tebe již nejsou moje staré,
z nich bys nevyloudil písně jaré;
vezmi, hochu, vezmi gusle ony,
putuj s nimi v dálku, ve kraj vonný,
a kam touha jen tě povybídne,
všude najdeš známé hlasy vlídné:
od severu k jihu širokému,
od západu k východnímu lemu.
Na nich písně hluboké jak moře,
vznešené jak modro na obzoře,
zpívej, dokud tobě duše zpívá,
dokud v náručí ti dívka snívá,
ona víla drahé blaženosti.
Ji si volej, když se v čelo hostí
temný žal a na hruď slzy kanou —
bude ti pak sestrou milovanou.
A když potkáš nešťastného druha,
písní lámej žalu pouta tuhá,
v srdce lij mu píseň na potěchu,
rukou stírej slzy těžkých vzdechů.
A když najdeš dívku nad vše milou,
věrnou dívku, aby tobě vílou
v žití byla, nejvíc napni struny,
poskoč na luh pěvců vonný, slunný,
každým kvítkem, liljí, růží sněžnou
zdob jí čelo, vlasy a hruď něžnou. —
Na gusle když slabá ruka spadne,
tvář jí na hruď schyl, pak neuvadne
nikdy nadšení, jež v prsou pučí.
Když pak struny v dál se rozezvučí
slavit krásnou, dražší domovinu,
dobrou máti ku hodnému synu:
povstaň náhle, hlavu nepokrytu,
oči zvedni k nebeskému svitu;
zahleď tam se do oblačných světů

modlitby dech maje na svém retu —
v nich tam čítej ve písmenech zlatých
věčnou píseň vděků nepojatých.
Ale tyran až ti bez úsměvu
v jasný obličej jen slovo hněvu
vychrlí řka: „Moji hlásej slávu,
aneb dáš mi v oběť svoji hlavu“:
guslemi tu udeř v tvrdou zemi,
až se v kusy náhle rozeskočí;
pověz jemu: „Nechť tvá zloba sočí,
ale moci nemáš nad guslemi.
Neslavím poroby tvého kraje,
píseň moje — věčně svobodna je!“ (Dokončení.)

ROZHLEDY

v literatuře, umění a vědě.

Česká literatura.

Dějinné karaktery. Napsal K. Tůma. Nákladem politického spolku velvarského. V Praze 1881. Tiskem dra. Edv. Grégra v Praze.

Má-li vůbec platnosti stará pravda, že „historie jest učitelkou národův“, má zcela zvláštní význam zajisté v národě našem, jehož znovuzrození bylo by nevysvětlitelno, kdyby někteří jednotlivci našeho národa z knihy minulosti jeho nebyli vssáli přesvědčení skálopevné, že národ takových dějin, jakými náš honositi se může, jest příliš důležitým členem evropské společnosti národův, nežli aby odsouzen býti mohl k tichému odumření. Stačilo skutečně, že tato z historie čerpaná víra v opětnou budoucnost národa našeho vznítila několik jen myslí v pravdě velikých, neboť uplynulo pouze půl století mravenčí, literární a vědecké práce, a národ náš stál již v řadách národů živých, velenadaných a do budoucnosti mnohoslibných. A jako buditelé národa našeho toliko z historie čerpali veškeru svou naději, vytrvalost a nadšenost pro věc českou, tak také lid náš nejvíce vědomí národního do sebe vssál z historického čtení o slavné minulosti naší. Literární působení Tylovo, Herlošovo, Klicperovo a Chocholouškovo na probuzení národního ducha, českého uvědomění a nezlomné víry v opětnou budoucnost historickými povídkami, truchlohrami, romány a obrazy nebude nikdy dosti oceněno od pokolení novějších, poněvadž při nynější výši našeho písemnictví nedostává se pravého měřítka pro relativní cenu a význam tendenční literatury naší z doby probuzení.

Vliv těch „našich chaloupek“ na znovuzrození národa našeho vtiskl celé literatuře, ba národnímu duchu našemu vůbec ráz demokratický. Vědomí, že národní naše věc spočívá na vrstvách doleních sice, ale za to nejširších, kdežto vrstvy hoření, úzký jen kruh společnosti národní tvořící, představují toliko neuvědomělou, ba i nepřátelům ochotně sloužící část národa našeho, vnuklo lidu našemu přirozenou lásku k občanské

rovnosti a politické svobodě. Objevilo se to poprvé rázem v památném roce 1848; objevilo se to po smutné periodě Bachovského vladaření v celém našem literárním, vědeckém i politickém hnutí, a objevilo se to při každé příležitosti, kdykoliv pokoušeno se u nás o vzbuzení sympathií v národě našem k věci duchu národa našeho cizí. Náš lid, puzen zdravým instinktem, vždy stál se sympathiemi svými na straně národů potlačených a trpících; v něm živý ohlas vzbuzoval každý zápas národa za svobodu a samostatnost, a nikdy netajil se svou nenávistí k utiskovatelům a despotům. Proto přese všechen panslavism, jenž národu našemu přešel v krev i kosti, sympathisoval r. 1863 národ náš s Poláky proti Rusům, a přese všechno své katolictví, k němuž většina národa našeho nyní se přiznává, přál Italům vítězství nad papežskou světskou mocí. Svoboda a samostatnost Polska, svoboda a sjednocenost Italie byly národu našemu idey sympathické, k nimž přilnul celým srdcem přese všechen odpor jednotlivců a orgánův jejich. A proto z publicistův, politikův, řečníkův a spisovatelův stali se nejpopulárnějšími a nejnárodnějšími právě ti, kteří dovedli uhoditi na pravou strunu českého srdce. Proto stal se Karel Borovský miláčkem národa, že z publicistův českých nejdůrazněji a nejpopulárněji hájil samostatnost a svobodu malých národů proti velikým, práva lidu proti nárokům kast, bezbranné nižší duchovenstvo proti všemohoucí hierarchii a zdravý rozum proti předsudku a bludu. Proto rázem stal se Rieger populárním řečníkem, že na sněmě kroměřížském výmluvně hájil základní zásadu demokratického katechismu „všeliká moc ve státě pochází z lidu". Proto náš drahý Karel Sladkovský vryl se v paměť národa na věky, že po celý život svůj vždy a všude stál a bojoval na straně demokratické. Proto také „Národní Listy" nevzaly za své ani za nejurputnějšího boje politických stran v národě našem, poněvadž vždy dosud, kdykoliv vzplanula důležitá nějaká otázka ve světě, dovedly „Národní Listy" vždy v čas ukázati k pravému jádru otázky té a vytknouti místo, na kterém v boji různých stran a zájmů slušelo by státi našemu národu.

Čtenářstvo „Národních Listů" uvyklo již čítati v nich ob čas kapitoly z nejnovějších dějin národů potlačených nebo za svobodu bojujících a demokracie česká, to jest veškerý náš lid, s interessem neobyčejným stopuje obrovský ten zápas demokracie, jehož svědkem jest století naše a jehož dějištěm jsou všechny državy vzdělaných národů po celém světě.

Neprozradíme žádného tajemství, řekneme-li, že právě nejvřelejší, demokratickým duchem i láskou ku svobodě národů nejproniknutější články „Národních Listů" v posledních jedenácti letech pocházejí většinou z péra Karla Tůmy, výborného publicisty našeho, jemuž vznešené toto povolání v národě není žádnou obyčejnou živností, nýbrž skutečným posláním. Karel Tůma nepřestává však na práci žurnalistické, na vyličování důležitých politických událostí denních, nýbrž věnoval se drobnomalbě historické, v níž bez odporu dospěl k výši neobyčejné. Mezi krajnostmi historického malířství literárního, jež bychom snad nejpřípadněji mohli vyznačiti jmény: Lamartine, Michelet a Renan, kteří svou fantasií nebo filosofií proměnili historii v román nebo knihu moudrosti, nalezl Tůma, obmezující se výhradně jen na dějiny současné

téměř, nebo alespoň novověké, pravý střed, předváděje bez přiměšování vlastních subjektivních refleksí pouhá fakta, jež však umí vyličovati s tak poutavou dramatickou živostí, že děj i jednotlivé osoby vystupují před čtenáře v celé životní velikosti a pravdivosti své.

Když Tůma r. 1879 v „Matici lidu“ poprvé vystoupil se svým „Apoštolem svobody“ (G. Mazzini), ozval se čtenářstvem českým jediný hlas pochvaly. Lid náš četl knihu Tůmovu jako nějaké evangelium svobody, a věru, přiznáváme se, že právě „Apoštola svobody“ napsal Tůma s celou horoucností svého srdce. Jako v mládí našem Lamartinova „Historie Girondinů“ byla nám pravou studnicí politického vzdělání, zřídlem demokratického „oleje“ a biblí svatého nadšení pro věc svobody a humanity, tak připomínal nám Tůmův „Apoštol svobody“ všechny krásné dojmy tehdejší, i pocítili jsme, jak výbornou knihou jest pro náš lid. Od těch dob napsal Tůma dílem pod vlastním jménem, dílem pod vypůjčenými jmény (Alf. Slavík a K. Volný) celou řadu obrazů z dějin novějších buď do „Matice lidu“ (Ze života malého národa), buď do „Květů“ (Leon Gambetta, Daniel Manin, Z dějin potlačeného národa, Americký Husita, Gladstone a Poslední Flamming), nebo do „Osvěty“ (Neodvislá Belgie, Boj o zemi v Irsku, G. Mazzini, Cam. Cavour, Jiří Washington atd.). Veškeré tyto obrazy historické jsou pro náš lid výbornou knihou současných dějin a spolu ušlechtilým čtením, zábavným i vzdělávacím zároveň.

Nejlepších osm historických drobnomaleb těchto sestavil nyní Tůma v samostatnou knihu, která vyšla pod titulem „Dějinné karaktery“ a zasluhuje největšího rozšíření po národě našem. Velvarský polit. spolek získal sobě o národní literaturu a indirektně též o politické vzdělání lidu našeho skutečné zásluhy, vydav knihu Tůmovu vlastním nákladem. Pan spisovatel věnoval ji „Milým a bodrým občanům Podřipska v upomínku na tábor a resoluci z 10. května 1868.“ V památný onen den sešlo se na úpatí Řipu 40.000 občanů, aby projevili vůli svou. Kéž by z nich každý opatřil sobě Tůmovu pěknou vzpomínku na řipský tábor!

Řeč Tůmova je vzletná, vřelá, plynná. Postup myšlenek rychlý, vypravování přesně souvislé a velmi přehledné. Slova, jež p. spisovatel místy uvádí s uvozovkami jako skutečné, historickými doklady stvrzené projevy osob jednajících, jsou ovšem snad někdy přibásněna za účelem zdramatisování zvláště poutavých scén, ale příměsek ten jest pouhým prostředkem k docílení pravého dojmu, k ostrému označení ducha doby a neodnímá nikdy obrazu historické pravdivosti. Z volby osob historických, jež Karel Tůma v „Dějinných karakterech“ svých líčí, vysvítá nad slunce jasněji, že on sám vším právem zasloužil sobě publicistickou i spisovatelskou činností svou čestného jména „Apoštola svobody“. K jeho knize chutě by sáhnouti měly všechny naše spolky, které rozšiřují dobré české knihy. *Erv. Špindler.*

Ženská otázka česká. Od Elišky Krásnohorské. Epištoly svobody čís. 29. Redaktor F. Oleškěvič. Nákladem dra. Grégra a Ferd. Dattla. — Knižka skrovného objemu, ale ve mnohém ohledu pozoruhodná. O ženské otázce hovořilo se u nás poměrně málo, a zvláště ta část obecenstva našeho, jíž se věc na předním místě týče, věnovala hovorům takovým málo pozornosti. Přemrštěné náhledy, jež se k nám

dostaly o emancipaci žen amerických a francouzských, zavinily, že valná část žen českých okázala se velmi úzkoprsou ke všelikým pokrokům osvěty a humanity, jež otázka ženská vůbec napsala na prapor svůj. Elišce Krásnohorské náleží zásluha, že neoprávněné předsudky, jež dosud v této příčině u nás straší, jsou z kořene vyvráceny, že ukázáno jest, v čem záleží otázka ženská vůbec a jak se k této má ženská otázka česká. A že není to nic, před čím by nám bylo hroziti se, vysvítá ku př. ze slov těchto: „Ženská otázka česká musí spočívati ve snaze, aby národ český, jenž o samo své trvání nečetnými svými zástupy dosud zápasí s ohromnou přesilou četnějších protivníků, v ženách svých si vychoval a získal opět statečné, vydatné účastnice svých velikých úkolů a nejvyšších snah, a ženy české aby i v dějinách národa znovuzrozeného to význammé místo zaujaly, na jakém nám je ukazují nejstarší památky a dějiny naše. Krásnohorská píše o předmětu svém s dokonalou znalostí našich poměrů a s upřímnou láskou ku věci, o níž jde. Jako ve stručném historickém úvodu svém nikde ode pravdy se neuchyluje, tak v pojednání samém zachovává potřebnou umírněnost a žádoucí klid. Sloh jest jasný a přesný. Celek jest pravou epištolou našim ženám, jež po velké části své, zejmena v našich městech, jsou příčinou toho, že ledajaký starý cop stále ještě se udržuje a bují. Kéž by jen upřímná epištola tato nalezla čtenářek nejhojnějších!

F. V. Vykoukal.

Před plesem. Dramatický žert v jednom dějství. Napsal J. O. Hrázký. V Táboře 1881. Nákladem vlastním. — Autor spisku tohoto vystupuje, tuším, po třetí na kolbiště drobné literatury dramatické. Pracuje v oboru lehké veselohry se štěstím dosti pěkným. Látka jeho kusů jest ovšem velmi jednoduchá, postrádá namnoze pestřejšího zauzlení a nedopouští podrobnějšího vylíčení charakterů, ale stavba jednoduché této látky jest dobrá a celek může na jevišti také pobaviti. Co tu řečeno, platí také o dramatickém žertu „Před plesem", jenž má tento obsah: Dceruška professora Šedivého má jíti poprvé do plesu, kdež dostane se jí cti býti „královnou", nač těší se spanilá Růžena neméně než marnivá její matka. Tato zapomene v poslední chvíli nezbytný šperk, zmešká i s dcerou ples, jenž jinou kráskou jest zahájen, a vrací se, zvěděvši to na cestě od pořadatele, jejž byla dříve sama kamsi poslala, se hněvem a zlobou domů na nemalý žal Růženin a na velkou radost professora Šedivého. — Pochvaly zde zasluhuje dobrá znalost jeviště a rychlý, čilý dialog, jenž ovšem místy potřeboval by více říznosti a vtipu. Také po stránce jazykové bylo by autorovi šetřiti formy uhlazenější, jež nesnáší se s frasemi jako na př. „přicházím ohledně věnečku" (str. 6. a 8.), „Růžena jde sebou" (str. 12.), „ty vezmi sebou" (str. 15.) a j. Jinak doporoučí se tento žert dramatický nepostrádaje momentů působivých, zejmena pro zevní stránku svou — malý počet osob, jednoduchost výpravy — zvláště menším divadlům ochotnickým.

F. V. Vykoukal.

Z literatury ruské.

(Nejnovější díla G. P. Danilevského: historický román „Mirovič“, povídky: „na Indii“ a „Kamenka“.)

G. P. Danilevského nejnovější román historický „Mirovič“ byl napsán už r. 1875. Následujícího roku vyšel částečně ve „Věstníku Evropy“ pod titulem „Carský vězeň“, ale censura zakázala jej a vydaný díl prvý byl zničen. Rukopis však dostal se do rukou zemřelé carové Marie Alexandrovny a na jaře r. 1879 car Alexandr II. dal k návrhu ministra vnitra Makova rozkaz, aby román ten byl vytištěn. Hned na to vyšel ve „Věstníku Evropy“ a ve zvláštním otisku, který s „Potemkinem na Dunaji“ a „Posledními Záporožci“ činí pátý svazek sebraných děl Danilevského.

Nemám v úmyslu podati ct. čtenářstvu obsah tohoto výtečného díla, poněvadž vyjde bohdá brzo v mém překladě, ani kritický rozbor, který si ponechávám na dobu pozdější, až mi bude dopřáno vylíčiti úhrnnou činnost slavného románopisce. Přestanu pouze na některých poznámkách.

Děj románu počíná dnem 25. prosince r. 1761, kterého zemřela carová Alžběta Petrovna a nastoupil na trůn Petr III. Tím nastaly ohromné převraty ve vnitřní i zevnější politice. Autor rozvinuje před námi skvělý, historický obraz té doby: hlavními osobami jsou nešťastný princ Ivan Antonovič, který tak mlád zemřel u vězení, a poručík Mirovič, který ho chce vysvobodit, a tím právě zničí i prince, i sebe. Mimo ty dvě osoby seznamujeme se tu i s jinými vynikajícími činiteli oné doby: Petrem III., Kateřinou II., Orlovými, Paninými, Šuvalovými, Razumovskými, s Bestuževým, Münnichem, Bironem a jinými. Ale na tom spisovatel nepřestal: chtě podati věrný kolorit doby té, vylíčil nám též Lomonosova, onoho tvůrce novější ruské literatury, předvedl i slavného Děržavina, který jsa dvorním básníkem Kateřiny II. opěvoval ji co Felicii, Fonvisina, autora „Nědorosla“ a „Brigadýra“. Slovem: román ten je věrným obrazem své doby a patří mezi nejvýtečnější plody ruské literatury. To uznala nejen kritika ruská, stavíc Danilevského vedle Turgeněva, ale i cizozemská. „Mirovičem“ dosáhl G. P. Danilevský vrcholu tvoření a získal si slávu evropského spisovatele. Příčinou té slávy je živost, poutavé vypravování a čarokrásné a přece historicky tak hluboko pravdivé líčení velmi zajímavé epochy ruských dějin. Tajná historie nešťastného prince již sama sebou je tak zajímava, že celá řada románopisců a dramatiků neruských pokoušela se o látku tuto. Spisovatel připomíná sám dva znamenitější romány: francouzský od Roger-de-Saint-Hippolyta: „Ivan le VI., ou la forteresse de Schlüsselbourg“ (vyd. r. 1825) a anglický od James-a Granta: „The secret Dispatch“ (z r. 1870). I my můžeme se pochlubiti krásným románem Zeyerovým: Ondřejem Černyševem.

Pamětihodno je, že autor, chtě napsati román výtečný v každém ohledu, nešetřil času ani obětí a prostudoval celou haldu pramenů a spisů sem se vztahujících. Vedle pramenů (něco přes 170 čísel) užil i podání rodinných. Jeho praděd po otci byl rodákem a spoluvychovancem Mirovičovým. Žena jeho, prabába Danilevského, která byla dvorní

slečnou manželky Petra III., zachránila svého muže, když u něho na statku po šlisselburské katastrofě prohlídku konali, pomocí svých četných známostí. Pamatovala se živě na Miroviče a vypravovala někdy v úzkém rodinném kruhu o něm i o příčinách osudného jeho pokusu. Její snacha, matka otce Danilevského, byla z rodu Roslavlevých, kteří zároveň s Orlovými hráli vynikající úlohu za nastolení Kateřiny II. Jsouc obdařena pronikavým duchem, vzácným vzděláním a řídkou pamětí, bába Danilevského žila velmi přátelsky s testou, nikdy se od ní již neodtrhla a umřela, jako i testa, ve vysokém věku, když Danilevskému bylo devět let. Větší část jejího vypravování zapsal Danilevský dle slov svého strýce, jejího staršího syna, od něhož dostal i větší část zajímavých rodinných papírů z 18. století.

„Mirovič“ vyšel už v hojných překladech: ve dvou německých, ve francouzském, švédském a polském, a prof. Chodzko přednášel o něm loni v Collège de France v Paříži.

Druhá zajímavá práce téhož spisovatele vyšla v prosincovém svazku loňského „Věstníka Evropy“. Je to historická povídka z doby Petra Velikého: „Na Indii“. Ocitujeme se tedy v době velmi důležité. Petr svým pronikavým duchem už tehdy poznal důležitost Indie pro Rus, a proto vypravil Bekoviče-Čerkasského s rozkazem: „Půjdeš ku chanu chivskému a do Indie k Mogolu . . . K účelu tomu dostaneš čtyři tisíce vojáků, lodi a kozáky. Vše to vykonáš, . . . ale „v hazard“ se nepustíš.“

Ve prvé části povídky seznamuje nás autor s bujným životem mladých Rusů, které Petr poslal do Paříže a do Holandska, aby se vycvičili v námořnictví; na to vypravuje o cestě Petrově do Amsterodámu a do Paříže, aby se osobně přesvědčil, jak jeho chovanci gardemarinové prospívají. Krátce před tím utekla osiřelá Duňa, kterou Petr poslal do St.-Cyrského kláštera na vychování, s gardemarinem Kasatkiným do Haagu, kde se dali oddat. Za trest poslán Kasatkin, vyznamenav se ve střelbě před samým Petrem, do Astrachani, aby se účastnil výpravy Bekovičovy. Duňa odejela s carem na Rus . . .

Druhý díl povídky obsahuje popis a osudy památného pochodu na Indii.

Nejprve uvádí nás autor do Astrachani: je tam živo, konají se přípravy, důstojníci se scházejí u majora Frankenberga a živě rozprávějí o pochodu. Konečně vytáhl předvoj z Astrachani do Gurjeva. Pod Gurgjevým rozbili tábor. Po lodích následovalo jich i ostatní vojsko.

Kněžna Bekovičová provázela muže na moře se svými třemi malými dítkami; čtvrté, jsouc churavo, zůstalo doma. Posléze rozloučila se a usedla s dítkami do bárky, kteráž ji měla zanésti nazpět.

Konečně bylo všechno k pochodu připraveno. Čekalo se jen na posla. Ale ten přišel s děsnou zprávou: Bouře rozbila na kaspickém moři bárku, kněžna s oběma dcerkama a všichni lodníci do jednoho utonuli. Jen nejmladší syn knížecí divným řízením osudu zůstal živ. — Bekovič rve si vlasy i šat a dvakráte pokouší se skočiti do vody . . .

Vojsko se konečně hnulo, táhlo podél starého vyschlého řečiště Amu-Darji, v levo od chivské obchodní cesty, po mrtvých, písčitých rovinách a solných slatinách. Po mnohých útrapách přišli konečně ku

chivským nivám nedaleko Aralského moře. Bylo asi polovic srpna. Následují výtečné popisy krajin a útrap vojska. Scenerie je bohata a stále se mění.

Vojsko spatří Chivu. Všeobecný jásot. Chan Širghazi, poražen byv, přisahá věčné přátelství carovi a zve Rusy do města Chivy. Předstíraje, že tam nebude dosti zásob, radí Bekovičovi, aby rozdělil vojsko na pět částí a poslal je do hlavních měst Chivy. Bekovič svoluje přese všechno vzpírání svých důstojníků. Vojsko se rozděluje, rozchází . . .

Bekovič s jedním oddílem zůstal hostem chanovým. Za stanem chanovým ozval se najednou zvuk trouby, jemu odpovídaly jiné.

„Zde je listina, kterou jsi přivezl," pravil chan, ukazuje Bekovičovi carský list s pečetí a zlatou tkanicí. „Oklamals mne," doložil, roztrhávaje listinu a šlapaje po ní žlutými trepkami: „s karavanou jsi přivedl — vojsko."

„Zrada!" vykřikli důstojníci, tasíce šavle a utíkajíce jedni ku knížeti, druzí ku koňům; „zrada! na kůň! Bijte na poplach!"

Najednou byl kníže Bekovič od ostatních odtržen. Za chvíli přivezli na koních svázaného Frankenberga a Palčikova, kteří byli odešli s druhými oddíly vojska. Tito, Bekovič a jiní na místě pobiti, ostatní zajati a pomalu utloukáni; jen malá část zajatců zůstala na živě: byli to hlavně dělostřelci, mezi nimi Kasatkin. Později prodáni jsou do otroctví.

Prvá zvěsť o zničení vojska Bekovičova dostala se do Astrachani téhož roku 1717. Přinesli ji čtyři unikší zajatci.

Duňa zatím měla syna Petra. Uslyševši smutnou zvěsť, odebrala se do Petrohradu z Astrachani, kam se před tím uchýlila.

Ani severní výprava Petrova se nepovedla. Petr viděl, že vojsko není tím vinno, nýbrž hlavní náčelnictvo, a náčelníkem tím byl sibirský gubernátor, kníže Matěj Petrovič Gagarin. Ten hromadil bohatství. Ale brzo se vše prozradilo a Gagarin povolán do Petrohradu, aby odpovídal ze správy.

Duňa zatím neztrácela naděje. Vyprosila si od cara část svých uložených peněz, odejela do Amsterodámu, Liverpoolu a jiných holandských i anglických měst, všude vyptávajíc se pilně kupců. Konečně se dozvěděla, že jakýsi dělostřelec ruský je v Delhi v Indii. Poslala tam peníze, tušíc, že je to její muž Kasatkin. Sama vrátila se do Petrohradu.

Jednou šel Petr navštívit Duňu, která byla sirotkem po Františku Jakovlevičovi Lefortovi, admirálovi a bývalém vyslanci carově. Na břehu ho uvítala Duňa a — Kasatkin.

„Pravda-li, že kníže zahynul zradou kalmyků?" přetrhl Petr vypravování Kasatkina: „ztratili se vám a dali zprávu chánovi . . ."

„I to bylo příčinou," odvětil Aleksěj, „ale hlavnější bylo — nedostatečná zavazadla, potraviny, šat . . . Co bylo možná podniknout? Na tolik tisíc vojska všeho všude tři sta velbloudů a i těch více než polovina padla . . . A k tomu ještě ten srdcelomný případ s kněžnou a dětmi knížecími . . ."

„Tak i zásoby, šat?" otázal se přísně Petr. „Mluv bez utajování: vojín měl hlad, byl špatně oděn a obut?"

Kasatkin přisvědčil. Petr se rozloučil a odebral se do pevnosti, kde byl uvězněn Gagarin. Ten vyzradil carovi i druhé vinníky z nejvyšších kruhů . . .

Ráno 18. června 1721 byl Gagarin pověšen před okny justičného kollegia a zůstal tam viset z rozkazu carova plné dva měsíce.

Kasatkin byl milostivě propuštěn na spustlé statky otcovské, kam odejel se ženou a synem. Později ještě jednou vyznamenal se na pochodu do Persie při vzetí Derbentu u přítomnosti samého Petra.

Potomci Bekoviče-Čerkasského žijí dosud.

Čtenář pozná zajisté z toho náčrtku i tendenci práce té, která však nikterak nevadí výtečnosti její. V Rusku nabyla pak povídka tím větší zajímavosti, že vyšla v době, kdy Skobelev táhl na Merv.

Bohatá scenerie krajin neznámých, ty čarokrásné popisy a obrazy z vlastí málo poznaných, dojemné sceny a výtečné episody: vše to řadí povídku tu mezi nejlepší práce Danilevského.

Zbývá nám promluviti o práci třetí, rozkošné episodce z působení ruských děkabristů: „Kamence“.

I „Kamenka“ doznala na Rusi uznání. Pracována jest opět na základech přísně historických: mnoho pramenů, kterých mohl užiti Danilevský, je dosud jiným osobám nepřístupno. Proto jeví se nám děkabristé částečně v jiném světle, než jak dosud byli pojímáni . . . Chci se jen krátce zmíniti o historickém pozadí, ze kterého je episoda ta vyňata. Jak je z naší povídky vidět, utvořily se spolky hlavně dva: jižní a severní. V čele jižního byl Pestěl, v čele severního básník Rylějev. Svazky mezi oběma byly dosti volny, teprv krátkou dobu před prosincem r. 1825 utužily se. Aleksandr I. zemřel 1. prosince roku téhož v Taganrogu. Vláda přešla na staršího bratra Konstantina, který se jí však už dříve dobrovolně odřekl ve prospěch svého mladšího bratra Mikuláše. I nyní zůstal při tom, a Mikuláš nastoupil. Toho použili děkabristé, a tvrdíce, že Konstantin dobrovolně trůnu se neodřekl, učinili vzpouru, majíce přisahati Mikuláši. Ale vzpoura za krátko potlačena, pět hlavních původců oběšeno, nad ostatními vinníky — bylo jich celkem sto dvacet — pronesen rozsudek dle velikosti jich viny. Svedené pluky odeslány na Kavkaz.

O popravě pěti hlavních vinníků praví očitý svědek asi toto:

Když je byli vyvedli na popraviště a oznámili jim rozsudek, Rylějev pravil, obrátiv se k druhům: „Pánové, je nám vykonati poslední povinnosť.“ Tu padlo všech pět na kolena a hledíce k nebi, křižovali se. Rylějev jediný mluvil — přál požehnání Rusi . . . Potom vstav každý z nich loučil se s knězem, celuje kříž a jeho ruku; při tom Rylějev pevným hlasem řekl knězi: „Baťuško, modlete se za naše hříšné duše; nezapomeňte mé ženy a žehnejte mé dceři.“ Udělav kříž, vešel na lešení; za ním následovali ostatní kromě Kachovského, který padl knězi na prsa, plakal a objal ho tak silně, že jen s namaháním ho odtrhli. Byli pak postaveni takto: Prvý (s pravé strany) byl Pestěl, potom Rylějev, Muravjev, Bestužev, Kachovský. U Rylějeva, Pestěla a Kachovského přetrhly se provazy a musili býti věšeni znova. Teprve po půl hodině mohl lékař oznámiti, že jsou mrtvi.

G. Šuran.

Z písní Adolfa Heyduka.

Večer.

Hvozd oněměl; noc už k mým nohám sedá,
a v hrůze velebné svou šíji zvedá,
plášť černý spíná sponou půlměsíce
a z temných mraků chladnou rukou zvedá
šperk hvězdný v černé kštice.

Na křídlech vzpomínek sny k hlavě letí;
o, pojďte, pojďte, bludné moje děti,
mé srdce dávno s vámi mluvit chtělo, —
o, spěšte, ovíjejte květnou snětí
mé zadumané čelo!

Pohádky.

Jakoby krásná pohádka,
ležíš mi na ňádru, Lilo,
poslední růžové poupátko,
které mi z jara zbylo;
až se mi v růži rozvíješ,
u vnad svých milostném vzletu,
snad budu, milá pohádko,
sám už jen pohádkou světu.

Smutná vesna.

Že jaro, díte, stromu květ že puká,
že vesna každého se dotkla čela? —
Ach ano, vždyť mně také její ruka
květ bílý kolem spánku naházela. —

Že jaro, díte? Ano, slyším zpěvy,
tak veselé, tak utěšené zcela,
však srdce moje o tom jaru neví:
v něm právě teď se píseň odmlčela.

Utonulý.

Čas podivných vln změtešil se vřavou
ty snesly ňádru růže, skráním jíní
a v jedno srazily se nad mou hlavou;
co nyní?

Jak socha tonu uvržená v moře,
jak socha živá, v ustavičné vzruši,
jen srdce květem pokrývá se spoře
a buší.

Čas občas vplynou růže na hladinu,
leč sluncem v leknínu se mění květy;
toť písně, jimiž rozkvetám a hynu:
mé světy!

Lesní zátiší.

Kde strádá srdce bolem,
tam letí vesna kolem,
u nakloněné hlavy
se nikdy nezastaví.
By peruť její skvělá
dotkla se tvého čela,
tam pod les na luh sedni
a kleslou hlavu zvedni.

Tam zhynou žal i touhy
a vše je zázrak pouhý:
sad tulící se k vísce
i rosa na podlísce,
jas v blankytovém nebi
zář slunce na tvém lebi
a v květné duše tísni
parnasky drobných písní.

Zločin.

Kus válečné poesie.

Napsal

Pavel Albier.

I

ěkolik občanů stálo na náměstí Nového Města nad Metují a vrtělo povážlivě hlavami. Náměstí bylo v celé své rozsáhlosti pokryto řadami vojska, které se s místa nehýbaly, zatím co jediný živý proud valil se od jedné úzké brány ke druhé, až koně klouzali na hladkých širokých deskách, jimiž je novoměstské náměstí na některých místech vydlážděno. Vše spěchalo po silnici k Vrchovinám a k Vysokovu, kde již vysoké a husté sloupy prachu ukazovaly, že i tam jest plno vojenských kolon.

Občané novoměstští stáli těsně u jednoho ze sloupů, na kterýchž spočívá podloubí, v jehož chladu zotavovali se páni důstojníci praporu polních myslivců, stojícího v jediné husté a dlouhé řadě podél podloubí. Zotavovali se po namáhavém pochodu z polí mezi Dobruškou a Opočnem, kdež ztrávili noc, až sem, po pochodu, který trval celé tři hodiny v největším spěchu, po nerovných polích, — aby zůstavili silnici vozům, — a který měl ten výsledek, že nyní musili již skoro hodinu zde čekati, až se zlíbí celým brigádám Hertvekově a Jonakově, nekonečné to řadě, pustiti je úzkou branou za město, aby poznovu spěchali a na smrť unaveni padli teprve do rukou nepříteli.

Důstojníci hrozně kleli na ten nepořádek, na to slepé jednání a občané je zbožně poslouchali se smutnou tváří.

Náhodou pronesl jeden mladý nadporučík několik slov k vojákům česky a to dodalo nejstaršímu z občanů tolik odvahy, že se osmělil obrátiti se přímo k pánům důstojníkům se slovy:

„Ba, je to, je, páni oficíři, s námi se všemi zacházení, jako nikdy nebylo!“

Důstojníci pohlíželi udiveně na mluvčího, jenž tak náhle vpletl se do jich rozprávky. Někteří se trochu zamračili, jiní usmáli, jiní přisvědčovali.

„Jak to myslíte, pane?“ pravil major držící v ruce mapu a změřil starce přímým vojenským pohledem.

„Nemyslím to jen já, myslíme tak všichni, co jsme zde na hranicích. Není to takové, jak by to všecko mohlo a mělo být! To byla první nehoda, že ti vysocí vojanští páni zapomněli na hranice.“

„Co myslíte, že se mělo dělat?“ usmál se major nedůvěřivě.

„Co se dělávalo v jiných válkách, jak to už ve starých kronikách čteme. Měly býti udělány po lesích a zvláště po cestách záseky a příkopy, na důležitých místech postaveny zákopy, po hranicích měly státi četné a silné stráže a pak, což je nejhlavnější, mělo být už vojsko

staženo dříve ku hranicím a ne teprve teď, v posledním týdnu. Pak to jde ovšem o překot a páté přes deváté.“

Major se usmíval dále, ale již ne předešlým spůsobem. Nyní tak nějak trpce a přikyvoval hlavou.

„Tak ku příkladu, pánové,“ pokračoval stařec, rozhlednuv se jaksi sebevědomě po důstojnících, jichž pozornost byla na něho upjata, „nebylo ani našeho vojáčka na celé Bránce, kteráž je přece nejdůležitější cestou z Němec k nám, vždycky slavnou zemskou branou, kde už — — —“

„Prosím vás, lidé,“ přerušil ho jeden mladší hejtman, „co máte všichni s tou Bránkou! Každý jen ukazuje na Bránku, jakoby na ní závisela spása světa. Tam jsme prý je měli čekat, tam by Prusové dostali! A zatím celé to slavné místo není skorem ani na štábní mapě naznačeno za nějaký strategický bod.“

„Ale co by se tam mohlo škody nadělat — —“ chtěl namítnouti stařec, hejtman mu však opět vzal slovo:

„Celá ta věc, ten povyk a křik pochází nejspíše od toho, že je tam snad trochu roští a několik kamenů, a vy, prostí lidé, si myslíte, že více není k hájení nějakého místa potřebí. Vy vůbec nemáte o výhodném terrainu ani ponětí. Každý takový obyčejný člověk si myslí, bůh ví jakých výhod poskytuje při obraně les. Ale to nikdo z nich nemůže pochopit, že celá ta výhoda lesa klesne úplně na nulu, jakmile se dostane také nepřítel za stromy a že pak je z toho větší škoda nežli užitek.“

Důstojníci kývali vesměs hlavami a dívali se úsměšně na starce, jenž zaražen klopil oči k zemi.

„V lese vůbec není ani pořádný boj možným a velká bitva nebyla nikdy v lesích svedena,“ dodal ještě učeně hejtman.

„Kde je vlastně ta Bránka?“ tázal se major, hledaje prstem po mapě někde kolem Trutnova.

Stařec nahledl a jediným dotknutím ukázal na vesnici Václavice.

„Zde jest to, u Václavic, jinak na Dobenině, či jak my zde všeobecně snad už po staletí říkáme, na Bránce.“

„Nevidím zde na mapě žádných zvláštních výhod z obsazení toho místa.“

„Za to je viděli Prušáci.“

„Což jsou již zde?“ zvolalo najednou několik hlasů těch, kdož pohlíželi do mapy.

„Již od půl noci. Vyvážejí prý nahoru ke kostelíčku děla. Budou mít odtamtud hezký rozhled!“

Vše kroutilo nedůvěřivě hlavami.

„Na ten spůsob byly by zde ty vesnice, Kleny, Zerč, Domkov, Provodov, Šonov úplně za cíl pruských dělových jícnů?“ zhrozil se major.

„Pak mají před sebou nejkrásnější rovinu až ku samé Skalici,“ přisvědčil stařec.

„To se jim asi brzo zatne žíla. Musí se to vzít útokem, stůj co stůj, opevněni tam nejsou a posice není nedobytna,“ pravil opět onen setník, první stratég v celém praporu.

„Ba, šlo by to,“ odvětil pomalu stařec, dívaje se pozorně do mapy. „Zde mohlo by se jim přijíti v bok pěkně po návrší a lesem až k nim.“

Při tom táhl prstem od Vrchovin stranou na kopce a pak až k Václavicům. Hejtman a několik důstojníků dali se znova do pohrdavého smíchu.

„Zase už je v tom les! Dejte nám svatý pokoj s lesem i s celou Bránkou! Nemáte ani ponětí o tom, co může být! Co pak myslíte, že může celý bataillon nazdařbůh přes lesy? — —“

„Pozor, pozor!“ přiběhl v tom mladý, dlouhý poručík. „Clamovi huláni se již hýbají. Teď jde kolem regiment Gorizutti a jakmile přejde ještě Vasa, je celá divise prince holštýnského pryč.“

Vše se rychle vzchopilo a hnalo ke svým setninám, takže div starce neporazili. Ve dvou okamžicích stál prapor v nejkrásnějším, nejrovnějším šiku.

II.

Musili sice ještě hodnou chvíli čekat, ale přece se dočkali. Po pluku Vasa táhli ještě pluky prince pruského a Kellnerův, a za ním teprve prodral se myslivecký bataillon úzkou branou ven za město.

Sedmadvacátého června v roce 1866 bylo ráno veliké vedro. Nyní bylo kolem deváté hodiny. Brigáda barona Waldstättena počínala od Klenů boj s pruskou avantgardou, která zaujala silnici před Vysokovem. Doposud padlo jen několik dělových ran a to na pruské straně jen, hlavně z Václavic od kostelíku.

Na silnici nebylo viděti pro prach. Celé kolony byly jím zahaleny. Jen časem zaleskla se v něm hlaveň ručnice, neb vytasená šavle důstojníkova. Mužstvo mělo víc oči zavřeny než otevřeny a přece ještě pálil je v nich drobný písek. Proto však nemohlo se říci, že by šli s nechutí do boje. Lidé ti nejedli ničeho od večera, nevyspali se, vykonali dnes již takový pochod a snad právě proto hleděli k bitvě, jako k hodině, po jejímž šťastném výsledku bude jim přáno odpočinutí. V Novém Městě nemohli se dočkati, kdy se jim uvolní cesta, aby měli opět kousek útrap za sebou.

Staří zkušení vojáci vypravují, že jest bitva nejlepším odpočinutím po dlouhém pochodu. V tu chvíli osudnou zapomene prý každý na všecko unavení své, jakož vůbec ztratí jasné vědomí o tom, co koná. A zvláště nováčkové nečiní skoro nikdy výjimky z toho pravidla. Jest už k tomu potřeba velké otupělosti, aby člověk, jenž ví, že stojí v zápase na život a na smrt, pomýšlel snad na žaludek neb na nohy. Teprve po ukončené krvavé práci nastane ovšem úplné ochromení všech sil a spánek uléhá na víčka.

Major jel pomalu vedle první setniny na svém bílém koníčku, provázen svým pobočníkem a praporním trubačem. Přehnul si mapu, aby ji mohl pohodlně držeti a pustiv úzdu koníku skorem úplně na krk, houpal se lehce v sedle a pohlížel stále upjatě na papíře od Nového Města k Náchodu a opět nazpět. Díval se na mílovou stupnici a počítal.

Pak zas rozhledl se po krajině na levo i na pravo a znovu pohřížil se do té pletenice čar a bodů.

Čelo jeho bylo lehce zamračeno, jako při člověku, jenž je v nějaké pochybnosti neb nejistotě. Přemýšlel. Slova starcova přece učinila na něho jakýsi dojem. Vskutku, když pozoroval mapu, nezněla ta rada příliš zle, ale musila by přijíti na pomoc šťastná náhoda.

Majorovi zaleskly se oči, když octli se před Vrchovinami a před ním rozestřel se pohled na celou krajinu, kde stáli proti sobě tisícové s vražednou zbraní. Před Vrchovinami dělí se silnice na dvé. Jedna vede skupinou stavení šenovských a provodovských ku Klenům, druhá přímo k Vysokovu lesem. Tato poslední byla však nepřítelem silně obsazena a řetězy tirailleurů rakouských sloužily jen k tomu, aby za jejich zády mohl se Ramingův armádní sbor úplně rozvinouti k přímému útoku celým širokým šikem proti Václavicům, které byly nyní sopkou, kropící rakouské řady deštěm granátů. Což tak zmocniti se celé té posice, tak ničemně ztracené s naší strany, opět náhlým přepadem? Bylo by tím ušetřeno vší té krve, jež se proleje na stráni, táhnoucí se ku kostelíku na Dobenině. Bude as mnoho té krve!

Major se rozhodl, ale nebylo to nic platno. Bylo mu veleno pokoušeti se o vzetí silnice na pravo, rozmnožiti řetězy střelců, ztrojnásobiti je, zatlačiti celý boj do lesů. Zaklel, když mu štafeta přinesla ten rozkaz a podrobil se.

Po půl hodině, když byly řetězy sestaveny, pravil krátce:

„Nepůjde to! Musíme jednat aspoň trochu na vlastní pěsť!"

Nedbaje toho přívalu koulí, jenž se lil z pokraje lesa na jeho lidi, klusal na svém koníku rovnou cestou k první setnině, k nejstaršímu hejtmanovi. Pobočník a trubač opět za ním.

„Odevzdávám celé velení bataillonu vám, pane setníku!"

Setník se uklonil, dívaje se udiveně na majora. Nemohl pochopiti ani jeho úmyslu.

„Zamýšlím něco zvláštního a musím se přesvědčiti o všem na vlastní oči. Za hodinu neb půldruhé budu zajisté zpátky. Podaří-li se mi můj plán, uspořím vám lezení do tohoto vrchu pod krupobitím jehlovek!"

„Vím as již všecko," kývl hejtman. „Obejít ku Bránce!"

„Ano! Pojedu jen s panem adjutantem!"

Tomuto zaleskly se oči.

Jehlovky hrčely, rakouské pušky praskaly. Prušáci stříleli v častých salvách. Vždycky vystoupilo jich pět šest na pokraj lesa, vypálili najednou a opět zmizeli. Tomuto manévru rakouské vojsko tenkráte ještě nerozumělo, ale cítilo jeho zhoubný účinek. Řetězy myslivců nemohly z místa. Jakmile se zvedly, aby v šiku vrhly se do lesa, vždy byly decimovány těmi salvami, které jen hučely po lesích.

A zatím zmizeli bílí koně, majorův a pobočníkův, daleko odtud, za Vrchovinou, kudy vede příkrá lesní cesta do kopce, pod klenbou stromů. —

III.

Bylo tam tak krásně, tak klidno, že by zbloudivší sem člověk nikdy nemohl uvěřiti v blízkost tří armádních sborů, dvou rakouských a jednoho pruského. Časem zaduněla sice půda, zalehl sem nějaký ohlas té střelby od Václavic, ale ten zanikl v šumění jedlí a zpěvu ptactva. —

Četl jsem často rozsáhlé popisy, kterak celá krajina změněna byla tábořícím vojskem a bojem, který se v ní rozvlnil, že byla k nepoznání. Dým dělový stoupá k nebesům a zahaluje celý kraj. Země otřásá se pod kopyty válečných ořů, neslyšíme než zmatený lomoz zbraní, střelby, třeskot polnic, křik vítězů, nářek raněných! Tiché chýše zachváceny jsou plamenem, stromy rozbity od granátů, zem rozryta, tráva zbrocena krví.

Člověka neznalého uchvátí sice snad takový popis, ale jest vždy přehnaným. Na jak malý okrsek mohou míti slova ta aspoň nějaký vztah! Hodinu cesty od bojiště nezvěstuje nám nic jeho blízkost a zvláště v lesích sotva kdy dolehne k uchu našemu některý z oněch zvuků, které dohromady tvoří onen známý lomoz bitvy, otřepávaný v nejrůznějších básních i románech.

Major vykládal polohlasem pobočníku svůj úmysl, ukazuje při tom stále na mapu.

„Od Nového Města až k Vysokovu táhne se obloukem dlouhé návrší, jehož výběžkem jest onen vrch, na němž leží Václavice. Zde jest hřbet toho návrší nazván slovem „Löwenfeld“, což asi sotva bude pravda v této ryze české krajině. Na druhém svahu tohoto návrší, kam my nyní vylézáme, teče Metuje od Náchoda k Novému Městu. Nuže, myslím, že by bylo úplně možným dostati se podél řeky až za Václavice, zmocniti se s druhé strany té silnice, o niž nyní asi marně zápasí náš prapor a s posilou, která by pak po ní snadno nám mohla být poslána, zmocniti se té hrozné Bránky!“

Pobočník neodpovídal.

Byl to mladý člověk as osmadvacítiletý. Měl černé výmluvné oči, pečlivě pěstované vousky, velkou frisuru, kterou ani v pruské střelbě nezapomněl si rovnati, avždy co nejčistěji vycíděné šaty. Klobouk se zeleným chocholem měl stažen na oči, aby nepraly mu do nich žhavé paprsky sluneční prodírající se stromovím.

Major byl šedovlasý stařec. Již několik dní nepohledl ani na stav své uniformy a vousů, které divočily. Byl to pravý starý voják, čistý při přehlídce, zanedbaný v poli. Orličí jeho nos a velké oči dodávaly mu jakési přísnosti, že se každý cítil s počátku v jeho přítomnosti nevolným.

Lesní cesta dospěvši až na horu, na hřeben návrší, zatáčela se na levo.

„Hou, tam nesmíme,“ pravil major. „Tato cesta běží odtud k silnici a Prušáci by nemohli míti ani za mák rozumu, aby podle ní nepostavili hlídek. Pustíme se dále, dolů, k řece.“

Malí myslivečtí koníci jsou vycvičeni z manévrů v lezení po svazích. I zde stoupali zcela lehce a snadně, aniž byli jezdci přinuceni s nich slézti. —

Major stále hovořil, vykládal o svém plánu — nadporučík nemluvil skorem. Když obrátil se major na něho s přímou otázkou, odpověděl jednoslabičně a opět utichl.

„Zdá se mi, jako byste měl zrovna strach z té naší projížďky!“ pravil konečně major vyčítavým, pohrdlivým tonem.

Pobočník pohledl na něho se zvláštním výrazem, kterému nemohl major porozuměti.

„Jste bled a při tom zapocen!“ smál se dále. „A co ta pistol v ruce? Jen ji nechte ještě pohodlně v pouzdře u sedla. Zde se asi s Prusem nepotkáme!“

„Státi se může vše!“ odvětil nadporučík mrzutě a škubal úzdou, že koník dělal zběsilé skoky.

Major něco zabručel, čemu pobočník nerozuměl. Lichotivé to asi nebylo.

Sestupovali dolů po pěšince málo vyšlapané. Bujný podrost a hustý mech dusily tepot kopyt obou koňů a šavle byly položeny přes sedlo, aby se nechytaly za křoví a neřinčely.

Vesnice kolem byly po většině již včera opuštěny, úly otevřeny a včely měly úplnou svobodu. Kdykoliv dostali se jezdci na malou mýtinku, bzučelo jich tam na sta. Koníci sotva vystrkovali hlavu na takových místech z vysoké ostré trávy a klopýtali na shnilých pařezích, jež v trávě úplně mizely. Na pokrajích pasek kvetl pak co nejkrásněji šípek a pod ním veliké keře ostružin a malin. Vzduch dýchal vůní.

„Jest nám lépe, než našim druhům u bataillonu,“ usmál se major, obrátiv se opět k pobočníku. „Ale co to, proč se tak chvějete? Váš pohled jest dnes tak nějak podivný!“

A v tom se dal do hlučného, nyní opravdového smíchu.

„Ah, zapomněl jsem. Vždyť je den vašeho krvavého křtu! Přijdete dnes poprvé do ohně! Vskutku, ta tréma nováčkův!“

Pobočník se zamračil.

„Nu, nedělejte si nic z toho. Zvyknete si také na to. Já dostal svůj křest v Italii, ale mohu říci, choval jsem se jinak než vy!“

Dostali se konečně se stráně úplně dolů. Metuj tekla zde klidně, skoro líně mezi nízkými břehy. Vysoké rokytí zbraňovalo na mnohých místech rozhledu na hladinu říčky. Kopyta zapadala dosti hluboko a v důlku stop jejich zablýštěla se vždy voda.

„Deset hodin pryč!“ pravil major, dívaje se na hodinky a prohlížeje bedlivě okolí, dodal:

„Zde jest půda, že lepší není si možná přáti ku přepadu!“

„Proč?“

„Ta půda jest příliš slabá, aby unesla jízdu a děla, a dosti dobrá, aby se prodrala tudy lehká pěchota, jež bude zde celá ukryta. Všimněte si toho sítí a rokytí, zdali není úplně stejnobarvé s naším krojem? Zmizíme v něm úplně. A ta tichá chůze! Pro nás dva by ale bylo lépe, abychom jeli raději po tvrdší půdě na samém úpatí stráně.“

Vyjeli opět z rákosí a jeli na pokraji lesa, kudy vinula se úzká stezka. Byli přinuceni jeti jeden za druhým. Major jel napřed, pobočník těsně za ním.

Nemluvili již. Major jen slyšel, kterak natahuje nadporučík u své pistole kohoutek.

Octli se u malého ohybu Metuje, jež zde dotýkala se samé paty vrchu a pokraje lesa. Černé bahno bylo sotva krok od cesty.

„Zde by zapadl jezdec i s koněm!“ podotkl major, ukazuje na to.

V tom zahoukla lesem rána a major se skácel s koně dolů, do toho černého bezdna. — —

IV.

Neznám pojmu poetičtěji děsného než bahno. Představte si tak lesní bažinu v suchém vyprahlém letě. Všude samý žár, samé slunce, samý jas, zde v stínu mohutných stromů chladivé vlhko. Celý povrch bažiny pokryt je nejbujnější vegetací, která nám vnuká upomínku na divy pralesů brasilských. Samá liana, samá úponka, samý list a květ a mezi tím nejveselejší rej zvířecí. Listy leknínu a stulíku tvoří malé suché ostrůvky, na nichž sedí hmyz, v bílých a žlutých libovonných květech ssají nesčíslné druhy nejrůznějších much a motýlů.

Nad tím vším pak kmitá se v zářících barvách jemné šídlo a rychlá vážka.

Na pokraji bažiny pnou se ze samé vody obrovité stromy. Rostou rychle a rychle opět zanikají. Kořeny jich jsou již černy, pak shnijí a strom se skácí do bahna, které ho úplně rozruší a zničí, ba často hned pochová, zavírajíc se nad ním. Z hladiny vystupují časem bublinky. To dalo podnět k bájím, že pod listy stulíku a v kořenech leknínu sedí vodní trpaslíci a jejich dech to stoupá nahoru.

O takových bažinách říkává se obyčejně, že jsou bezedny. Nemají pevného břehu, abychom se mohli tyčí přesvědčit, jak hluboko jde do bahna a pro loďku není v té jediné pletenině vodních rostlin také místa.

Také ona zátoka Metuje, do níž spadl major, byla takovou bažinou. Jen slabá vrstva vody pokrývala tu nezměrnou hloubku černého bahna a teprve dále, na větší hloubce, bujela vegetace.

Major, padaje s koně, vyrazil ze sebe onen křik lidí, již umírají jsouce překvapeni smrtí náhle, neočekávané. Jak skočil uleknutý kůň, nespadl pán po hlavě, ale padl do bahna jen nohama a půlí těla. Ostatní část a hlava zůstaly na pevnějším břehu. Ruka majorova zaťala se křečovitě do dlouhého kořenu olše, obnaženého při nízké vodě a nepouštěla se. Nadporučík seskočil s koně a nabíjel pistol.

Chladnou vodou přišel major opět k vědomí po svém pádu a vytřeštiv oči, zíral zděšeně na nadporučíka.

Tento pozoroval ho chladně a s úsklebkem kolem rtů.

„Proč jsi už nepošel!“ zvolal mrzutě a hrozebně.

Rána vyšla z pistole nadporučíkovy, kterou tak dlouho třímal v ruce. Major nemohl se probrati ze svého zděšení.

Cítil bolest v zadu a kterak mu krev ubíhá z rány. Nalezala se na pravé lopatce, kamž voda nedosahovala.

„Můj bože, můj bože!“ zaúpěl major.

„Bůh tě zatrať!“ pravil temně nadporučík a udeřil pažbou pistole majora do ruky, kterou se držel kořene. Ruka se svezla, pustila, ale hlava přece nedostala se ještě do bahna.

Strhané zraky majorovy upřely se na pobočníka.

Tento založil ruce a díval se klidně na svou oběť.

„Proč?“ vynutil ze sebe stařec. „Proč mne zabíjíte?“

Nadporučík dal se do sípavého smíchu.

„Nechceš do bahna? Nechceš se utopit! Musíš!“

„Proč?“

„Protože mi překážíš!“

„V čem? Kde?“

„V lásce!“

„Já? Stařec?“

„Ano, ty! A poněvadž jsi již stařec, proto musíš umříti, abys netrpčil život jiným!“

„Já?“

„Ty!“

Na to se zamlčeli. Nadporučík se přiblížil, jakoby chtěl majora odstrčiti dále ode břehu, major kynul rukou, jakoby tomu bránil.

„Proč?“

„Jsi voják, nemáš se ptát, proč se umírá. Říkal jsi nám to často!“

Náhle však jako bleskem projela hlavou pobočníkovou nová myšlenka. Oči se mu zablýštěly a celý se zachvěl.

„Ach, to by bylo příliš málo!“ zvolal. „Umřít, co je to umřít? Ty musíš trpět!“

A posádil se klidně na blízký pařez, drže v ruce úzdu svého koně.

„Uslyšíš, proč musíš trpět a potom teprve umřít! Ty musíš umírat pomalu a poslouchat při tom, jak jsi byl hloupým, jak jsi slepě důvěřoval těm, kteří tě nejvíce klamali, jak mnoho dobrého stane se tvou smrtí!“

„Lžeš!“

„Nelhu! Utichni, sice odejdu a nechám tě zde zvolna se trápit!“

„Jdi, jdi! Můj plán! — Naše věc bude ztracena. — Vzpomeň sobě na tu krev, jež se proleje u Bránky! Odejdi! — Zabij mne a veď je tady kolem. — Vše ti odpouštím, ať tě už vedlo cokoliv, jen to učiň!“

Major pronesl ta slova s nevýslovným namáháním.

„Nemluv! Jsem rád, že ve svém hloupém názoru o povinnosti máš tím ještě jednu novou muku. Tudy nepůjdou nikdy naši na Bránku!“

„Spas armádu, císaře! Prušáci nás pobijí jako mouchy. Můj bože . . .“

„Ticho! Co mi po armádě, co mi po celém světě, ty jsi nyní už mrtev tomu světu, který se mi nyní tvou smrtí otvírá!“

„Čím jsem ti ublížil! Můj bože! . . .“

„Chci vypravovat! Ztiš se a žij tak dlouho, dokud neskončím! Trp, dokud se mně tak bude líbit. Pamatuj si, opakuji vše ještě jednou, že nevyplní se tvé sny o slávě válečné, tvůj plán, jejž jsi dnes pojal,

tvé úmysly s dítětem tvým a s ženou tvou, a že jsi padl v ruce svého nejúhlavnějšího nepřítele tak hloupě, jak to jen možno. Pamatuj, že jsi choval hada na srdci, že tě klamal každý tvůj důvěrník, bez výminky, že tě nemiloval nikdo, že nenajdou ani tvou mrtvolu, že zajdeš jako krysa, aniž by kdo věděl kde a jak, za fysické bolesti ještě k tomu!"

„Lžeš!"

„Odůvodním, co třeba!"

A vida, že major se trochu sešinul do bahna, vytáhl ho nadporučík poněkud opět ven a počal zvolna a na oko klidně:

V.

„Pane majore, vy patřil jste na světě k těm nemnohým důstojníkům, kteří slouží jen proto, aby sloužili, kteří vězí v té těsné, škrtící uniformě s láskou a pohlížejí pohrdlivě na ty, kdož ji nenosí. Vám protivila se do duše netečnost k vojenskému životu, která je přece hlavní známkou devíti desetin všech nováčků, kteří mají jen poněkud rozumu. Vy jste pronásledoval takové nešťastníky, vy jste neštěstí jejich, tak dost veliké, ještě zvětšoval a život jim ztrpčil. Povídávalo se o vás, že jste nejpřísnějším majorem v celé divisi a že jste mnohého ubožáka dohnal v zoufalství. Proto jste byl nenáviděn ode všech, a když byl některý jenerál přinucen pochváliti vás, věřte. že to ani on s chutí nedělal. My mladší důstojníci jsme vás proklínali, ti komisní ubožáci jen zatínali zuby. Vaše šavličkování, vaše snaha o čest praporu vám nespomohla. Byl jste tyranem! Slyšíte, pane majore, který jste se s takou pýchou nazýval otcem bataillonu?"

Major jen vyrazil ze sebe nesrozumitelný zvuk. Prudce sebou pohnul a krev z rány vytékala více, barvíc již kolem špinavou, šedivou vodu.

„Vy jste měl své jmění a přece jste sloužil. Na praporu vám bylo již málo ku trhání, to netrvalo celý den a vy jste musil křičet celý den! Zrak váš zaletěl k chudé dívce, která vynikala krásou a vzdělaností a tu zvolil jste si za předmět, jenž bude snad jednou zkoušet vaše rozmary. Byla chuda. Co však záleží na tom panu majorovi, jenž má tolik peněz, že by to stačilo na kauce pro celý harém žen! Ovšem, bude-li vás chtíti! Ale jsou některá léta u mladých žen, kdy se jim líbí lépe stařec, jak se říká v nejlepších letech, nežli ten nejkrásnější mladík. Zvláště to bývají ty tak zvané ženské karaktery, které však bývají hrozně divnými karaktery. Nazývají karakterem tu svoji přepjatost, a když ta zmizí, zbude pak hrozná prázdnota a propasť. Umím filosofovat, pane majore? Každé slovo mé zrovna, aby se napsalo do sbírky sentencí!"

Bylo to zvláštní podívání na mladého muže, jenž hovořil s tak lehkým vtipem, usmíval se a jemuž při tom stály na čele kapky studeného potu a hluboká rýha táhla se mezi očima. Ruce, v nichž držel pořád úzdu koňovu, se chvěly. Koník se klidně pásl.

„Emilie byla takovým karakterem ve svých osmnácti letech. Imponovala jí vaše strojená, bouchavá řeč, vaše zdánlivě přímé, vojenské chování, pod nímž tu vaši bestialnost neviděla. Byl jste více než o třicet let starším, ale při tom jste vypadal stále jako Herakles, třeba trochu

malý a zavalitý. To je také něco. Vaše sprosťáctví, vaše surovost byly v jejích očích ráznosti. Vy jste ji mohl kopnouti třeba, a ona by řekla, že se to na vojáka zcela patří a že vám to sluší. Ale při tom vás nemilovala. Ctila vás a těšila se jako dítě na to, kterak bude paní majorovou, jak my všichni mladší důstojníci budeme k ní pohlížeti do výše jako ku své paní velitelce a to konečně přimělo ji k tomu, že se rozhodla podati vám svou ruku. Učinila to pro jmění. Tak dalece ji příliš dobře znám!“

„Vy!“

„Ano, já, pane majore, váš pobočník! Ale pozor, ať tam nesletíte dolů, prvé než dopovím!“

Major sebou byl vskutku s napjetím všech svých sil škubl, jakoby chtěl, aby ho již již bahno pohltilo. Nadporučík ho opět povytáhl.

„Ještě si pro vás prsty pošpiním!“ usmál se pobočník krutým smíchem.

„Dál, dál!“ sípěl stařec.

„Nuže dále. Chci být dopoledne zpátky u batailonu. Tedy paní majorka nabažila se brzy té bledé slávy majorské a prohledla, co vězí za tou čistou uniformou. Už vás nectila a nepohlížela na vaše chování růžovým sklíčkem. Přišla s vámi do společnosti, nabyla širšího rozhledu do světa a s vámi bylo amen, až na tu pásku, kterou sice člověk rozlučovat nemá, ale já to dnes udělal. — Tenkráte jsem přišel k té cti, že mne udělali vaším pobočníkem. Chtěl jsem se zrovna zastřelit, dříve než jsem nastoupil svou službu, ale měl jsem dobrého přítele, jenž mi pravil tehdáž: „Staň se adjutantem i u paní majorové a vynahraď si to!“ Nu, a co vám dále povídat! Jsem zvyklý chodit vždycky čistě, držeti na sebe, mám dobré vychování, říkají mi, že jsem vzdělaný. Vaše paní viděla ve mně, jak mi často říkala, ideal důstojníka.“

Nadporučík přejel si rukou bílé čelo.

„Zamilovala se do mne. Já do ní též. Proklínal jsem vás, den sňatku i vaše dítě, a ona neměla ani slova omluvy pro vás. Rozumí se to ostatně samo sebou. Ale nikdy vás nezradila. Jen jednou došlo na polibky a hned na to se mi vyvinula; nedovolila mi ani toho nikdy více. Tak ctnostnou ženu jste měl, pane majore, a nyní se s ní musíte rozloučit! „Dokud on“ — totiž vy — „žije, nikdy ne! Znám svou povinnost jako on. Nechci nikdy býti špatnější než on!“ To byla ta pohnutka, která ji chránila přede mnou. Nic jiného, pane majore!“

Tento zhluboka oddychoval. Bylo to hrozné, co musil slyšeti. Nadporučík mu křivdil. A co ho nejvíce bolelo, bylo to, jak pobočník byl již napřed řekl, že se sklamal ve všech, komu věnoval svou důvěru. I ten jeho kůň ubíhal od něho nyní a pásl se dále v lese.

Rána počínala hrozně páliti. Celé roje much usedaly na ni. Byl to kat a ne důstojník, jenž ho takto mučil.

„Nevíte, co jsem vytrpěl, pro vás, pane majore!“ pokračoval pobočník s úšklebkem. „Miluji vaši ženu tak, že jsem plakával jak dítě pro ni. Chtěl jsem vás zastřelit již tehdá, ale vzpomněl jsem si v čas, že by pak teprve byla pro mne ztracena. Neodpustila by mi také nikdy

vaši vraždu. Musil jsem jíti na to opatrněji. A podařilo se mi konečně najíti pravou chvíli, není-li pravda? Ať mi dokáže někdo, že jsem já vás zabil! Ať někdo přinese vaši mrtvolu, která zapadne zde do bahna. Své k svému, tak je to nejlépe. Svede se to na Prusy a já budu šťastně žít s vaší ženou, líbat ji, vše, vše, čím jste se vy těšil, bude mým — — a povedu bataillon na Bránku, provedu vaši myšlenku, teď ji provedu, sklidím vavříny za vás — jak to musí být hrozné, když náš úhlavní nepřítel zmocní se těch nejvzácnějších našich pokladů a my umíráme s myšlenkou, že si na nás ani pes nevzpomene!"

„Bídníku — vrahu — —"

„To nikdo neslyší a proto mne neurážíš. Ostatně si zjednám ihned satisfakci!"

A jako zuřivý divoch, dravec, vrhl se nadporučík, pustiv koně, na umírajícího, pozvedl ho do povětří, zatřásl jím jako kočka myší a hodil jej skoro do prostřed bažiny. —

VI.

Slabá vrstva vody šplýchla, bahno se rozkolébalo a zavřelo se. Hned na to opět to zavířilo na tom místě. Major zápasil o život. Bylo to však marno. Musel umřít, nadporučík tomu chtěl, stoje připraven s nataženým kohoutkem pistole, aby zkrátil muka, kdyby zápas trval ještě příliš dlouho.

Slzy vyrazily mu z očí. Srdce mohlo mu to utrhnouti. Ale nelitoval. —

Bahno se utišilo, ale majorova mrtvola nezapadala. Vyčníval kus obličeje a rameno. Nebylo možno pohřížiti je. K nadporučíku byla mrtvola obrácena zády, ranou svou. Připínaly se k ní ty veliké černé pijavky, jaké žijí v našich stojatých vodách. Byl to ošklivý, hnusný pohled.

Pistole vyklouzla pobočníkovi z ruky. Založil tedy ruce a díval se němě na hrozné divadlo, jehož byl příčinou. Vzpomínal na budoucnost. Viděl se již po boku té, pro kterou vše toto vykonal. Oko jeho pomalu začalo nabývati lesku a snivého výrazu. Rozevřel uniformu a vytáhl malé pouzdro s podobiznou. Pokrýval ji polibky — — — —

V tom chopilo ho několik páží a v okamžení byl povalen na zem. Zavřel mimovolně oči; nebránil se.

Když se vzpamatoval, byl obklopen pruskými myslivci. Byla to hlídka, již vedl šedivý hejtman. Tento podíval se na mrtvolu v bahně a zabručel:

„Rakouský major! Jeho pobočník!"

Zvedl pouzdro s podobiznou se země a podíval se na ně. Pak zabručel dále:

„Staří známí se starou historií. Uděláme neočekávaný konec, trochu tragický, jako na divadle. Jakobych mstil sama sebe. Kdyby mne tak podobný osud stihl! Má mladá žena je opuštěna — —"

A obrátiv se k vojákům, pravil krátce:

„Oběste ho na nejbližším stromě!"

Nadporučík se zachvěl. Tedy by jeho zločin byl marným? Není možná — —

Za pět minut se houpal na větvi přímo nad močálem.

„Až provaz trochu shnije a přetrhne se, spadne přímo do bahna. Budou míti jeden hrob. Vorwärts, hoši!"

Všecko utichlo. — — Nad bažinou poletovaly vážky. —

Jak se skončil den u Skalice, je všeobecně známo. Ta Bránka se vymstila na rakouském vojsku!

Petr Preradović.

Literární studie

J. Hudce.

(Dokončení.)

Preradović dobře pocítil, co jest láska k otčině a nejhlouběji pochopil ji, když poznal lásku dívčí. I v básni „Děd a vnuk" podobenstvím vylíčil si kus dalšího života. Záhy totiž za pobytu svého v Zadru Preradović seznámil se s Pavicí, sličnou dcerkou zemřelého soudního rady Ivana de Ponte a vroucně si ji zamiloval.

Tehdy také, totiž r. 1844 stal se nadporučíkem a za nepřítomného spoluredaktora „Zory", Kaznačiće, zastával po nějakou dobu úřad jeho. Nebylo to arciť nic snadného, za tehdejší nenávisti panujících kruhů proti chorvatštině a všemu slovanskému spolčovati se s národními nadšenci, redigovati list a docházeti do tiskárny od vlády stíhané, ale láska k dívce a k otčině vštěpovaly Preradovići potřebnou k tomu neohroženost. Jiné a také těžké nesnáze Preradović zakusil, než se zasnoubil s dívkou svojí. A když toho dosáhl a již se chystal, aby převedl svoje „zlato" do domku svého, stihl ho plukovní rozkaz, jímž byl přesazen do Pešti k tomutéž sice pluku, ale k jiné setnině. Nehoda tato potkala ho právě, když počal tisknouti u Demarchi-Rougiera své „Prvence", první svazek básní, nevěstě posvěcených. Preradović záhy srozuměl, že jen pro zlovůli něčí bylo mu pryč odejíti ze Zadru a v skutku byl to plukovník hrabě Gjulaj, jenž velmi nepřál svatbám důstojnickým.

R. 1846 v září Preradović odloučil se s těžkým srdcem od své Pavice a jel přes Vídeň do Pešti. Cestou ve Vídni představil se hraběti Gjulajovi a upřímně, slovy vroucími mu oznámiv, že nemůže a nechce vzdáti se svatby, domohl se na dojatém plukovníku svolení, že po čase může se vrátiti do Zadru a slaviti sňatek.

Když se odebíral již z Pešti na bývalé stanoviště své, zamířil na Záhřeb a poprvé uviděl všechny literární předáky záhřebské, zejmena Stanka Vraza, s nímž si již dříve dopisoval a jenž ho velmi miloval, nazývaje ho „našim sokolem" a zvěstuje slávu jeho i do Prahy, když

psal jednomu ze svých přátel českých, že se opět objevila nová hvězda na obzoru jihoslovanského písemnictví. Preradović posílal mu své první básně, jež Vraz posuzoval a, kde bylo potřebí, opravoval. Tak Preradović psal mu 5. května 1845: „Příliš dobře jste soudil o mých písních a bezděky mi napadlo, jako byste ani nebyl mým dobrým přítelem a jako byste se klamal. Dobře vím, kde jsem a čím jsem na literárním našem poli a kdo může říci, stihnu-li tam, kam bych byl stihl, kdyby okolnosti mého vychování byly bývaly jiné! Vše, co píši, dělám jako ze snu, ze snu prvých let svého života, kdy neslýchal jsem jiných zvuků, než mateřských. Ale potom cizí city, cizí obyčeje a cizí myšlenky příliš obloudily srdce mé, abych mohl se státi původním spisovatelem vlasteneckým; snad navždy budu soumrakem tápati mezi cizí nocí a naším dnem. Takto rozmýšleje, musil bych zahoditi péro, ruce založiti a plakati. Rozum však mi praví: pláčem nepomůžeš ani sobě, ani jiným; čiň, co můžeš, zašívej, nemůžeš-li šíti nového. A tak, můj příteli, zašívám a mou útěchou jest, že i zašívaný kabát bývá poctivý.

Dříve, než dám tisknouti své práce, prosím vás, byste mi je přehledl a poopravil, jak jste mi slíbil."

Poněvadž plat vojenský byl malý a výdaje cestovní veliké, Preradović octl se v peněžní nesnázi. Nový však jeho přítel záhřebský, Šulek, jenž proniknut byl pravým duchem vlasteneckým, jako málo kdo, dověděv se o tom a vybrav u ostatních přátel sumu dosti značnou, zbavil tak básníka těžkých starostí. Preradović, hluboce dojat přátelskou a srdečnou pohostinností v Záhřebě, bral se dále ku Zadru, doufaje, že tam nalezne svou nevěstu. Leč Pavice tam již nebylo. Po smrti starší sestry, u níž dlela, bylo jí odstěhovati se ke druhé, vdané sestře do Dubrovníka. V tom Preradoviće stihla nová nesnáze. Byl se zaručil dvěma sty zlatých za jednoho důstojníka, který nyní povinnosti své nedostál. Nezbývalo než zaplatiti, nebo pozbyti chleba. Preradović obrátil se v tísni na Vraza se snažnou prosbou, aby mu pomohl. Vraz nemohl mu sice dáti ze svého, poněvadž sám na skrovný život odkázán byl, ale obrátil se na přátele v Záhřebě — s počátku se štěstím ne velikým. Již si zoufal, leč konečně přece nalezl smilování u jedné vlastenky, jež mu vyplatila napřed 150 zl. a potom ještě 50 zl., kteréžto peníze Preradovići rychle odeslal.

Nedlouho potom r. 1847 pluk Preradovićův byl opět přesazen do Italie, napřed do Vidimu, do Brescie a pak do Pavie, kde ho zastala italská bouře. Rakušanům bylo ustoupiti od Milána a Gjulajovu pluku rozkázáno, aby sesílil posádku Mantovskou. Dorazil tam se dvěma jinými pluky v dubnu r. 1848 ještě v čas, než Piemontští přitáhli k městu; tito obléhali je pak po čtyři měsíce. Vojsko rakouské vyrazilo konečně přece z Mantovy a svedlo bitvu s nepřítelem. Tu Preradović poprvé účastnil se kruté srážky u vesnice gli Angeli nedaleko Mantovy; následovaly bitvy u Curtatony a Gojty a Preradović po nich v červnu povýšen byl za setníka pro svou udatnost.

Když Radecký vyhnal Piemonťany z rakouského území italského, Gjulajův pluk dostal se posádkou do Piacence a do Monce. Odtud Preradović vymohl si dovolení do Dubrovníka, kdež nalezl svou snoubenku a dal se s ní oddati v říjnu téhož roku. Avšak vrátil se sám do Monce;

neboť nebylo tehdy dovoleno důstojníkům bráti s sebou rodiny. Od té doby až do konce r. 1848 nebylo o Preradoviói ani slechu a po Záhřebě pojednou rozletěl se hlas, že zahynul v Italii. Ivan Kukuljević, kterýž meškal jakožto chorvatský vyslanec u Radeckého, stvrdil po návratu svém nešťastnou zprávu. Tu věrný přítel Preradovićův, Šulek, chtěje básníku prokázati poslední úctu, napsal do „Národních Novin" na rozloučenou tyto řádky: „Plníme žalostnou povinnost, oznamujíce, že smrť urvala nám s Parnasu pýchu nejkrásnější. Není již něžného pěvce „Poutníka" a tolika jiných srdečných písní, není již Petra Preradoviće! — Nebylo mu souzeno oslaviti svobodnou otčinu — a co se jí natěšil a napovzbuzoval, když sténala pod těžkým jařmem! Ano, nebylo mu souzeno viděti osvobozenou vlast, z níž sudba odvlekla ho dříve, než jí zlatá záře samostatnosti osvětlila líce. V nešťastné zemi italské Preradović prolil svou vlasteneckou krev a po kostech jeho bude stoupati nešetrná noha cizincova, ba nikdo nebude ani věděti, kde odpočívá srdce, jež pro vlast a národ bilo až do posledního dechu. Jak nesmírná to škoda pro nás! Z každé krůpěje této krve, na nivách italských vyteklé, byl by vyrostl krásný květ, nebeská potrava národu a nejeden kámen na pomník nebožtíkův. Kdybychom i chladnokrevně oželeli všechny pluky, jež smrť předčasně nám pokosila na rovinách italských, nemůžeme oželeti Preradoviće, jehož jméno šířilo se od úst k ústům, jméno miláčka všech přátel krásné poesie. Jeho „Prvenci" těšívá se každé něžné srdce. Leč nebyl to jediný jeho plod; duše Preradovićova byla nevyčerpatelným zdrojem krásných myšlenek a obrazů, jimiž chtěl ozdobiti vlasť. Co vůkol válečná děla hřímala, psal „Marka Kraleviče", jenž představoval obrod našeho národa. Smrť Preradovićovu nic nám nenahradí. Kde a jak zahynul, není nám posud povědomo, ale že se rozloučil s životem, toť pravda pravdoucí. Snad nás o tom lépe zpraví některý jeho přítel. Jeho smrť bylo lze zameziti, kdyby oni, jichž se týkalo, byli vyslyšeli jeho prosbu a vykázali mu přiměřenou službu v domovině. Veškery soukromé listy nyly jen po ní.

Preradović byl z oněch řídkých poctivců, jichž nalézti lze jen velmi málo na světě. Přátelé milovali ho od srdce a básník náš byl hoden lásky té. Jsa skromným a pilným, ale velikého ducha a pevné povahy, byl ctěn od svých druhův i představených. Pláče zaň opuštěná matka a nešťastná choť — ba pláčí zaň všichni, kdož ho znali. Monumentum aere perennius!"

Ale jaké bylo překvapení, když přítel Bertić, s nímž Preradović byl se seznámil v Pešti, dostal od něho list ze dne 18. prosince z Monce, že jest živ a zdráv a ženat. Nesmírná byla radost všech vlastenců chorvatských, že „pýcha jejich nezhynula" a všichni si přáli, aby básník zavítal co nejdříve do Záhřeba. Důvěrnější přátelé zatím vymohli mu na maršálku Radeckém, že ho přesadil k odboru vojenské rady záhřebské a plukovník hrabě Gjulaj dostal rozkaz, aby ihned poslal Preradoviće do Záhřebu. Kdo mohl rychleji uposlechnouti než oplakaný Preradović, zvláště když i hnutí chorvatské, tehdy vypuklé, táhlo ho domů silou nezdolnou. Dne 21. února 1849 byl již v Záhřebě, slze radostí, že opět uzřel svoji drahou domovinu.

Dne 1. dubna bán Jelačić přidělil ho ku svému pluku za místopředsedu vojenské rady své, povýšiv ho napřed za majora. V této radě byli pod ním také spisovatelé Utješenović a Perkovac, jenž ve svých nákresech z vojenského odboru takto Preradoviće charakterisoval ve Vienci r. 1869: „Chladnokrevná energie a odhodlanost Preradovićova, jež se jen skutky jevila a ne slovy, pak neúmorná jeho činnost bude příkladem i potomstvu, jak jest potřebí zastávati práce veřejné.“

Když odbor práci svou ukončil a tudíž se rozešel, opět Perkovac píše o tom, co následovalo: „Nemajíce po dlouhý čas nijaké práce, bavili jsme se literaturou, prohlížejíce „Slovo o pluku Igorově“; ve schůzkách za tím účelem konaných sedávalo nás tré: Preradović, Utješenović a já. Jeden z nás míval chorvatský překlad, druhý ruský text a třetí překlad český i přirovnávali jsme slovo ku slovu. Já jsem se pokládal za šťastného, že jsem mohl posloužiti starším spisovatelům, v čemž naše omladina vůbec vyhledává největší radost.“

Posléze bán Jelačić přidělil Preradoviće k hlavnímu vojenskému velitelství, kdež zastával úřad tajemníka a r. 1851 byl již jmenován bánovým pobočníkem. Roku toho Preradović vydal druhou sbírku svých básní, jež vyšly v Záhřebě u Franje Župana pod názvem „Nove pjesme“. V Záhřebě prodlel po tři léta, všemožně se vynasnažuje, aby uvedl chorvatštinu do vyšších kruhův, ale — nadarmo.

Na to přesazován byl opět s místa na místo, zastávaje rozličné úřady a hodnosti vojenské. Byl majorem u pluku německo-banátského a vedl jej do Cremony a Verony, odtud pak zase do Pančeva, načež byl jmenován velitelem kordonu u Kovinje na Dunaji. Prodlev na to nějakou dobu v Karanšebeši, odebral se v srpnu r. 1854 se svou rodinou do Vídně. Tu za týden zemřela mu svaková a po měsíci roznemohla se i choť jeho, porodivši dítko. Preradović, aby choť zachránil, poslal ji i s dětmi, jichž bylo již tré, do Italie na mírné podnebí. Ale když v měsíci březnu roku příštího umřelo druhorozené dítě, sličné tříleté děvčátko, zasáhla rána tato ubohou matku tak těžce, že brzy odebrala se za svou dceruškou. Neštěstí toto dojalo Preradoviće tou měrou, že upadl do těžké nemoci. Zotaviv se poněkud, přesazen byl opět na venek, jak si toho přál, a sice k bánovu pluku do Gliny. Duši jeho skličoval hluboký zármutek nad ztrátou vroucně milované družky, ale z této truchlivé nálady duševní vyronila se jedna z nejkrásnějších jeho písní:

Mrtvá láska.

Kde mám tebe jenom, lásko moje,
zakopati, když jsi dokonala?
V srdci mém bys byla bez pokoje,
neb jsi větrům jeho pokoj dala!

Mám tě uložiti v zemi černou?
Tam bys nemohla v prach, popel tlíti,
zemská víla by tě drahokamem
v klínu zemském chtěla tajně krýti.

Pustit mám tě do hlubého moře?
Ze dna by tě opět mořská víla
vynořila a tvou drahocennost
v perlu zářnou náhle proměnila.

Pak by lidé přišli zboží chtiví,
ze země by tebe vykopali,
z mořských vln by tebe vylovili
a tím světem širým rozprodali.

Nuže jdi! Nechť peruti mých vzdechů
donesou tě ve blankytné nebe,
hvězdou mi tam ubohému vzplaneš
a lidé již nedostihnou tebe!

Ve Glině Preradović také napsal krásnou ódu o „smrti" a v ní poprvé projevil své názory spiritistické. Bezpochyby přispěla k tomu pochmuřená nálada duševní po ztrátě drahé manželky, že stal se horlivým přívržencem této podivné nauky; jisto jest, že v Glině s přátely svými, Trnským a plukovníkem baronem Benkem, nejraději o spiritismu rozmlouval a čím dále hlouběji v toto blouznění zabřídal.

Z Gliny byl Preradović opět na jiná místa přesazován, až po válce roku 1859 stal se plukovníkem. Na to odebral se na cestu do Dalmácie, kdež měl svého synka Dušana a pak do Prahy za dceruškou Milicí. Preradović staral se o dítky své s něžnou péčí a hleděl, aby je co nejlépe vychoval. Tato péče byla také hlavní příčinou, že se podruhé oženil. Chtěl jim tak dáti novou laskavou ošetřovatelku. Seznámil se ve Veslavě se slečnou Emou Regnerovou a oženil se s ní r. 1865. Ve Veslavě poznal také Strossmayera a Mažuraniće, básníka „Ćengiće-agy". Té doby vydal v Záhřebě brožurku o spiritismu; věřilť již pevně ve spojení s oním světem pomocí duchův a zjednával fantasiím těmto průchod v rozličných básních. Ale přes to vše byla přece hlavní pružinou jeho básnické činnosti i nadále láska k domovině, která se mu stala vším po smrti prvé jeho ženy.

Zatím přiblížil se rok 1866. a s ním i nová válka, v níž povýšen byl za generala. Když byla skončena, Preradović zanášel se opět jenom literaturou a zvláště myšlenkou o založení časopisu beletristického. Dne 20. listopadu r. 1868 psal Trnskému: „Co bude s časopisem, o němž jsme mluvívali? Myslím, že bychom již nyní mohli počíti." Nedlouho potom ustanovili se Trnski, Perkovac, dr. Jagić, dr. Dežman a Pacel, vydávati zábavně-poučný „Vienac", za pomocí jiných spisovatelů a přátel.

Jak to Preradoviće rozradovalo, svědčí jiný jeho list Trnskému: „Posýlám Ti ódu na boha a on dej dobrý úspěch novému listu. Můžete básní tou začíti. Budu Vám pomáhati, pokud síly mé vystačí; nynější služba arci mnoho mne svírá a mám-li časem pokdy, zůstává mi zase v duši nepokoj a duše tudíž nemůže pokaždé se objímati s písní, neboť ji mrzí vše. Kéž si však zachováme podnik ten!" Vida, že jen starší chápou se péra, aby „Vienac" udrželi a mladší pokolení že se o to nestará, velmi se rmoutil obavou, že nebude nových spisovatelů.

Poslední dobou Preradović již málo psal a také nemoc částokráte se oň pokoušela. Dlouholetá služba vojenská a časté obtížné cesty zimou, sněhem a parnem, podkopaly jeho zdraví. Navštívil ještě některé lázně, ale choroby se již nezbavil. Zemřel v cizině dne 18. srpna 1872 a za všeobecného smutku byl pochován ve Vídni dne 21. srpna. Před smrtí ještě byl Preradović povýšen do stavu šlechtického pro své zásluhy. Jiného vyznamenání dostalo se mu od císaře Ferdinanda I., jenž jeho „Prvence“ přijal do své knihovny a v odměnu udělil mu zlatou medaili s nápisem: „Litteris et artibus“.

Jak národ truchlil pro smrť svého pěvce, okazují slova, jež biskup Strossmayer jmenem všech vlastenců pronesl na sněmu: „Vysoký sněme! Jest mi oznámiti vznešenému domu tomuto velmi žalostnou zvěst, že general Petr Preradović ve Vídni zemřel. Pánové! nemám ani slov, jimiž bych vypověděl bolest svého srdce. Vím, že nejen přátelé mnoho pozbyli smrtí jeho, nýbrž i všecek národ. Pozbyl v něm šlechtice po duchu a vzdělání, jenž byl jenom ku cti svému povolání; pozbyl velenadaného věštce, básníka, jemuž dle mého zdání jest jen málo rovných; pozbyl vroucího vlastence, jehož první myšlenky jenom k národu směřovaly; pozbyl muže povahy nejryzejší, jakých není. Já sám obcoval jsem listy s nebožtíkem až do posledních dnův a mohu vás ubezpečiti, že ve šlechetné duši jeho útrapy, národ náš svírající, nalezly pravý ohlas a Bůh ví, zdali nebyly také příčinou, že tak záhy odešel do hrobu. Mohu vás ubezpečiti, že nejvroucnějším přáním, jež nebožtíkova duše přinesla před Tvůrce, bylo, aby on se smiloval nad našim národem a aby jej osvobodil od veškerého zla. Cílem jeho usilování bylo, aby si národ náš zabezpečil onu záruku svobody a samostatnosti, bez nichž nemůže býti řeči o úspěšné práci. Nebožtík vroucně opěvoval cnosti a přednosti lidu svého a světu je zjevoval; myslím, že jest nyní i naší povinností, abychom povstali a provolali jednomu z největších a nejhodnějších synů vlasti: Budiž Tobě země lehka a věčné vzpomínání národu!“.

Jihoslovanská akademie chtěla učiniti Preradoviće svým členem, ale básník nepřijal nabídnutí toho. Trnski konče životopis Preradovićův, projevil přání, jež se ve vlastenecké šlechtě napřed ozvalo, aby kosti nebožtíkovy byly přeneseny do vlasti, již sám prosil:

v hlíně Své jen přej mi hrobu
a naň syp jen Svoje kvítí!

O čem národ chorvatský tak dlouho snil, uskutečnilo se dne 14. července r. 1879. Kosti slavného pěvce byly přeneseny do rodné země a národ postavil mu ke hrobu věčnou strážkyni — truchlící sochu — obraz chorvatské země. Národ chorvatský posud nepoctil tak nižádného básníka, jako právě Preradoviće.

Dne 11. července rakev Preradovićova byla vyzvednuta ze hrobu hřbitova vídeňského a večer téhož dne chorvatská družstva vídeňská uspořádala večerní slavnostní schůzi, jíž přítomni byli biskup Strossmayer a vdova Preradovićova, druhá choť jeho. Dne 13. na večer odvezl slavnostně ozdobený vlak tělo básníkovo, provázen 14 členy vídeňského „Velebitu“. Od Zakanje až ku Záhřebu vedle kolejí stály

ohromné zástupy lidu, aby vzdaly úctu svému křisiteli. Na nádraží záhřebském čekaly taktéž nepřehledné davy a jakmile vlak stanul, proletělo vzduchem hřímavé: „Sláva Preradovićovi!“ Dne 14. ihned záhy z rána oživl všechen Záhřeb. Všude z domů vlály zastřené bílo-modro-červené prapory. Za přítomnosti rodiny oslavencovy, bána, členů sněmovny i vlády, městského zastupitelstva, jiných vojenských a civilních hodnostářů a nesmírného množství lidu byla rakev z vozu vyzdvižena a po zapění slavnostní hymny promluvil August Šenoa, slavný spisovatel a redaktor „Vience“, ku shromážděným tato nadšená slova: „Vznešené panstvo! Záhřeb povstal do posledního člověka, národ všechen pospíchá sem na místo posvátné s povzneseným srdcem, jakoby byl žádostiv nějaké hádanky, již však srdce jeho samo rozluštilo. — Tu spočívá číše z drahokamů, jež nám stokráte podávala rajský nápoj — pukla již; máme ji rozbiti? Tu jest hnízdo, v němž vyrostl pták fénix — pták odletěl; máme hnízdo roznésti? Tu leží harfa, z níž zvučelo na sta plamenných písní do srdce národu — struny popraskaly; máme harfu zničiti? Tu stojí oltář, na němž hořel zářný plamen, láska k vlasti, láska ku svobodě — plamen uhasl; máme oltář sbořiti? Tu jest hrstka mrtvého popelu — toť chorvatský pěvec Petr Preradović; mohli jsme dovoliti, aby drahé zůstatky jeho hynuly v cizí zemi a cizím větrem? „Ne,“ řekl národ; „mezi námi býti musí onen posvěcený popel, dokud my, Chorvaté, budeme!“

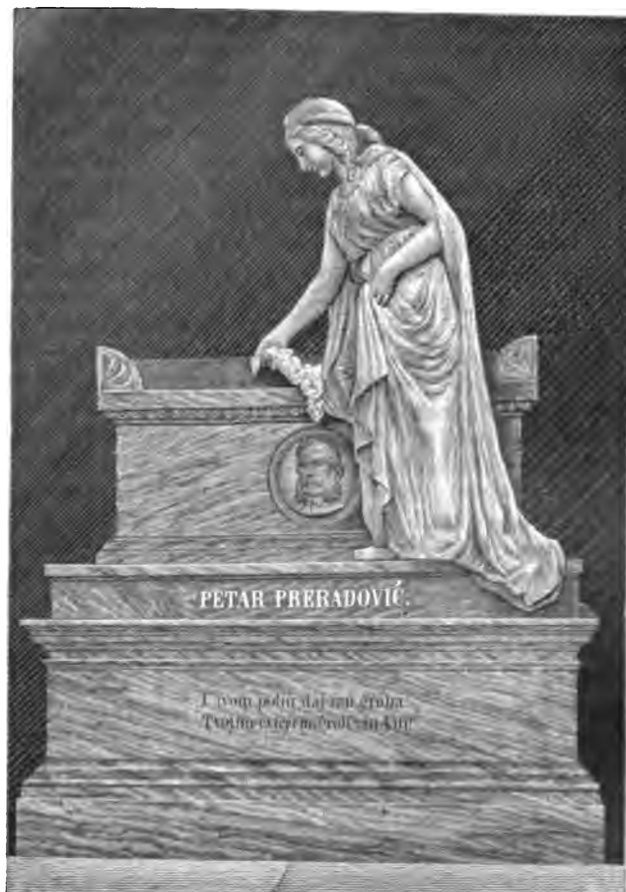
Nikdy národ nedožil se lepšího svátku, nikdy na chorvatské zemi nesmrtelnost neslavila většího vítězství nad hmotou jako dnes. Ano, ony zůstatky jsou svědkem, že se mezi námi vědomí vlastenecké hluboce zakořenilo, vysoko povzneslo a že není násilí ni bouře, úskoku ni vášně, jež by nám vyrvala ze srdce pevnou víru, jejímž slavným apoštolem byl Petr Preradović, víru vlastenectví, víru svobody!

Vítej nám, poutníku náš! Přišel jsi z dalekých zemí; těžce cizí hrouda svírala ti prsa, těžce jsi dřímal a vzpomínal na tužbu mladosti své: „v hlíně své jen přej mi hrobu a naň syp jen svoje kvítí!“ Zdaž zapomněl na tebe národ ten, jemuž zavzněla píseň; „Den se blíží — zora svitá!“ jako hlas hromový. O nezapomněl, básníku náš! Chorvatská mládež rozbila dvéře cizího hrobu a chorvatský národ vznesl tisíc ruk, aby tě za slávy nesl tam, kam jsi toužil. Kdybys mohl povstati a přehlednouti tyto veliké zástupy, neviděl bys slzí bolesti, neslyšel vzdechů. Nepřišli jsme plačíce pochovat mrtvého, nýbrž nesmrtelníka zanést do chrámu věčné slávy. Pojď, přitul se na prsa milé matky, domoviny své! Hle, prapory naše vlají, věnce květem hlásají a národ volá: „Pojď, tam na zeleném návrší u města Záhřebského čeká na tebe krásná žena — žalem zkamenělá — tvá domovina. Měkké ustlala lože z rodného kvítí nejdražšímu synu. Pojď ku své matce, tul se do jejího klínu, ona tě bude opatrovati po všechny věky a hory a lesy budou volati: „Sláva ti věčná, pěvče náš!“

Na to bral se průvod jako rozvodněná řeka ku městu do stoličného chrámu, kde bylo zpíváno Zajcovo requiem, a odtud na hřbitov, kdež po odhalení velkolepého pomníku nad hrobem promluvil ctihodný Dr. Vojnović. Vzpomenul několika vřelými slovy zásluh oslavencových a slzící zástupy znova volaly hřímavé: „Sláva Preradovićovi!“

Na večer byl zařízen skvělý banket. Vzrušení bylo všeobecné, telegramy ze všech vlastí slovanských oznamovaly vřelé účastenství a mládež zapřisáhala se, že pevně bude kráčeti tou cestou, jakou jim oslavenec hlásal, že do posledního dechu nehoroženě bude hájiti svého jazyka a své svobody. — — —

Preradovićovy básně byly od národa přijaty a chovány s touže vroucí láskou, jakou mu je básník odevzdával. Tato vroucí láska k rodu

Náhrobní pomník Petra Preradoviće.
Dle fotografie ryl Jan Patočka.

svému plápolá ve všech jeho výtvorech, nejen lyrických, ale i výpravných a dramatických, jako v „Kraljevići Marku“ a ve „Vladimíru a Kosaře“.

R. 1873 byly básně jeho sebrány a vydány nákladem všeho národa a tu teprve jich vůně pronikla do srdcí plnou silou. Roztřiďují se dle

Markoviće a jiných na šestero dílů. I. básně rozličné, II. vlastenecké, III. příhodné, IV. báseň: „První lidé", V. básně milostné, VI. cizozemské a po nich následuje literární pozůstalost.

Budiž nám dovoleno, zmíniti se několika slovy o vůdčích ideách a názorech básníkových, jak vysvítají z básní jeho.

Úkol poetů Preradović naznačil elegií „Básník". Cesta vede básníka mezi nebem a zemí do zářné svatyně idealu. Jeho genij nutká jej, aby se povznesl nad nízkost pozemskou; ale básník je také synem země a miluje ji, třeba by mu byla matkou zlou. Visí mezi dvěma světy: idealným a hmotným. Nadšení volá ho do výše, země táhne jej dolů. V boji tom duše jeho věčně se chvěje, věčně trpí a nalezá pravé úlevy jedině v písni.

Podobný názor jeví se také v epické písni „První lidé". Svatá láska pojí všechny hlasy nesmírného nebeského světa vespolek a láska ta jest bůh. Na boží rozkaz anděl světozírný spouští z číše krůpěj života na zemi, aby se na ní nový život ujal, ve jmenu božím jí žehná a vdechne do ní věčného ducha — tak byl stvořen první člověk nesmrtelník. Člověk tento, Adam, nemůže však dlouho užívati ráje; touží po štěstí jiném. V teskné osamělosti obrací se k bohu s prosbou o družku. Klesá ve spánek a ve snu vidí veškero příští člověčenstvo i jeho rozvoj. Vidí potopu, vidí, jak zbylá hrstka lidí opět se rozmnoží, rozdělí v nepřátelské národy, jež se budou na vzájem ubíjeti a jak posléze lidstvo láskou sdružené spojí se v jeden šťastný celek. Za snu toho tvoří anděl z rozkazu božího družku Adamovu: znovu pouští z číše krůpěji života, leč krůpěj ta nespadne do prachu, nýbrž promění se v slzu na oku spícího Adama. Slzu tuto — krůpěji jedu — anděl přetvoří v perlu, kteréž požehná a dýchne v ni nesmrtelnou duši; tak povstala první žena. Anděl nyní oba lidi učí, že budou šťastni, zůstanou-li uprostřed dvou světův: idealného a hmotného. Budou se však pokaždé více kloniti ku hmotě, poklesnou, ale pak budou se opět vznášeti k idealu.

Ze stálého rozporu mezi skutečností a idealem vzniká také u Preradoviće časem pesimismus, který se jeví v některých jeho básních. Svět prý trpí do věkův a nemá léků ani pro sebe, natož pro srdce lidské. Preradović odívá však i tyto myšlenky vždy formou lepou a jemnou, jako na př. v básni „Buď jen klidno, srdce moje!" Tu cítí nevýslovný a neznámý bol, o jakém pěli Byron a Heine a jich epigoni. Onen ideal, jenž přemnohé pěvce roznítil k nesmrtelným dílům, dívka, jest mu vzdušnou vílou. Básník stále spěje za jakousi vyvolenou, ale kdo jest ona? Kdekoliv po světě jde, vidí ji, duši ducha svého — ale kdo jest ona? Když rozpíná ruce po nesmrtných vidinách, opět se mu zjevuje v oblaku — ale kdo jest ona? Když se modlí, vstoupá před něho v podobě boží — ale kdo jest ona? Jest to nevyplněná tužba za ideálem, jež básníka při každém kroku provází.

Filosoficko-esthetické názory Preradovićovy lze poznati z básně: „Slovanští Dioskurové" (Cyril a Method). Až prý bude lidský duch na nejvýš ušlechtěn, uzná jen to za krásné, co jest zároveň dobrým. Dle toho krása není samostatným pojmem, nýbrž závislým na pojmu dobra. Preradović tím podřizuje umění, tvůrce krásna, etice, zákonodárkyni

dobra. Zpívá tedy jen o tom a pro to, co uznává za skutečně dobré, vznešené. Preradović je tudíž básníkem tendenčním v nejšlechetnějším smyslu: účelem jest mu zušlechťovati a k dobru pobádati národ svůj, jejž vroucně miluje.

Láska jest vůbec zářivým středem jeho poesie. O ní Preradović hlásá, že jest dcerou boží, jež byla poslána na bídný svět, aby jej povznášela z kalu nízkosti. Láska zaujímá při bohu první místo, ona s ním dělí se o věčný prestol. Ona jest první příčinou všeho, co se rodí, ona nutká boha, aby světlem nebeským ozařoval světy; ona vede lidi na cestě rozvoje a když klesnou, zvedá je, stele jim kvítí na tvrdou zemi. Láska dává člověku vlasť, rodiče, přátely, milenku, chvilkový ráj pozemský. Nad obyčejnou lásku mnohem vznešenější jest láska bez vášní, láska čistá; takovou jest mateřská a přátelská. Ale láska vlastenecká jest ještě vyšší: ta pojí už lidi v ušlechtilý celek a jest původkyní velikých šlechetných skutků.

Na vlastenectví Preradović nikdy a nikde nezapomínal. Ač byl dobrým křesťanem a katolíkem, odsuzuje přece v básni „Pjesma Dubrovniku" rozhodně jezovity jakožto ultramontanní romanisatory slovanského Dubrovníku a nazývá otravou národa to „černé símě Loyolovo", jež rozneslo se po vší Dalmacii.

Vlastenecké a politické písně Preradovićovy jsou vlastním jádrem jeho tvoření. Věděl, že nejvíce působí se na srdce lidu písní vlasteneckou. Carnot děkoval skladateli marseillaisy, Rougetovi de Lisle, v tato slova: „Občane! Tvá marseillaisa zjednala republice na sta tisíc obranců!" A skutečně píseň ta bojovala s vojáky v krutých sečích a pokaždé pomohla jim k vítězství. A který Polák nezaslzel dojetím, když uslyšel „Jeszcze Polska nezgineła", který Ilyr nebyl by dal života pro blaho národní, když zavzněla Gajova „Još Hrvatska nij' propala" a kolik srbských srdcí rozvlnil již pochod „Onamo, onamo!" Písně ty jak elektrická jiskra probíhaly žilami a hnaly celé zástupy do boje.

Také Preradović skládal písně, jimiž rozněcoval dřímající bratry a jeho „Bože živi, blagoslovi" přechází z úst do úst. Básník však nezapomněl pro lásku k chorvatskému rodu na ostatní bratry slovanské; všem udílí útěchu, všechny posiluje v práci. O nás praví v básni „Slovanské včely":

Ve snu jednou u veselém honu
potkala mne opět horská víla.
„Pohleď jenom," děla, „na zem onu
plnou květů, plodů, plnou díla,
jak tam v každém květu pilná včela
pro pel sladký již se ponořila.
Sotva vzejde úsvit nad hor čela,
slyšeti již bzučivé ty roje,
a kde jenom květ se rdí a bělá,
již tu sběratelka dílo svoje
rozpočíná: létá na výsluní,
ssaje bez únavy, bez úkoje. —
Ony včely, toť jsou čeští juni

s pobratimy jasné od Moravy,
i kde Tatra kolem zemi trůní.
Nehledají v práci liché slávy,
tiše jenom ze slovanských květů
sbírají pel, sladkost a med pravý,
potomek by z něho plamen vzletu
v duši měl a lásku pro svou půdu,
odolavší silou všemu světu."
Dobrý lide! léta tvojich trudů
zovou bez mladosti — toť tvé žití;
kráčelť jsi hned Krokem beze bludu.
Od těch věkův um tvůj stále zříti
a co druzí krok jen ducha svého
učinili, dvou ti záře svítí,
věrný obraze lva hrdinského!

Cíl a úkol slovanského světa naznačil ve prosté, ale vroucí apostrofě: „Povolání Slovanstva":

Rozesila boží ruka
po širokém kruhu zemském
různá plemena i rody.
Jiskru umu a své moci
všechněm vespol udělila.
Tomu dala bystroduchost,
tomu moudrost, tomu sílu,
tomu jmění, jiným něhu,
Slovanskému nad to všechno
dala však i lásku svoji
a Bůh zvolal tato slova:
Největší jsi, nejsilnější
a rozšířen po vší zemi,
proto buď mi strážcem jejím.
A když klesne v těžké chvíli,
bystrý duch pak otupí se,
moudrost když pak přecení se,
síla když pak rozdvojí se,
jmění v marnost rozplyne se,
něžnost všechna rozmazlí se,
ty osvěcuj, ty jen bystři,
ty jen skrocuj, ty jen mírni,
rozplameňuj, buď a vznášej,
ty na zemi svět můj zachraň!

O výraznosti oka a pohledu.

Podává

Dr. Karel Chudoba.

Kdo z nás nezná čarovné moci zraku? Kdo nepodlehl nikdy kouzlu jeho? Kdo nesnažil se uloviti něžný vzhled milých očí, hotov jsa přinésti jim za oběť vše, byť i to nejdražší? A kolik z nás těm očím také vše za oběť nepřineslo?

Jeť zvláštní v pohledu moc, jež jednou soucit budí, jednou vábí a poutá, po druhé nás odpuzuje, odráží. Známost moci té jest tak stara, jako lidstvo samo — vždyť přirozenost v jistých mezech vždy touž zůstává. Tím také snadno lze si vysvětliti, proč oko nazvali zrcadlem duše, proč z pohledu se snaží každý vyčísti myšlenky i nejtajnější. Zda s prospěchem vždy, jest ovšem jiná otázka. Jsouce zajisté dojati míněním všeobecným, líčením básníků, vlastní obrazností, výkony umělců a úsudky myslitelů a znalců přirozenosti lidské — praviť na př. Plinius, že kdy na oči pohlížíme, zdá se nám, jakobychom viděli duši samu — domníváme se, že nalezáme v očích vskutku to, co hledáme, že čteme tam jisté mínění, často i známý úsudek, týkající se buď osoby naší, neb předmětů a osob nám blízkých. Soudíť tu většina lidí s Lavaterem a jinými, že kromě čela zvláště v zrcadle očí jeví a prozrazuje se nejtajnější hnutí mysli, že oko vyjadřuje vášeň právě tak určitě jako něhu, že oko přijímá a vydává záři ducha a vláhu citů a že řeč jeho, ač ji neslyšíme, jest přece zřejma a srozumitelna.

A každý zajisté má pravdu; záležíť tu na předmětu, na který se díváme a na očích, jakýma se díváme. Pak ale jest pravda ta pouze subjektivní. Kde snad jeden řekne: „Tomu dobrota z očí kouká,“ řekne druhý: „Tomu nevěř, ten má něco za lubem!“

Chceme-li však věc objektivně posouditi, jedná se o to především, zdali věc ta skutečně v takové formě se vyskytuje. A odpověď k tomu není tak snadna. Vládneť zde pevné přesvědčení, že oči mohou nejen skrýti, nýbrž i projeviti vše to, co chtějí (slýcháme často na př.: dělá mu všecko, co mu na očích vidí, patrně tedy jedná se o projevování vůle očima), a přesvědčení to opírá se opět nejen o mínění všeobecné a o zkušenosti denního života, nýbrž má i zastance vědecké. Vímeť na př., že i slavný fysiolog Johannes Müller, jenž v znamenité práci své „ku srovnávací fysiologii smyslu zraku“ (1826) mnoho stránek věnuje fysiognomice oka, popisuje pohled jakožto výkon, nezávislý ani na pohybu víček ani na pohybu bulvy, nýbrž záležející pouze na nepostižných změnách v oku samém, patrně tedy míní výraz oka, v němž obrážejí se v obyčejném slova znění rozličné pocity vnitřní.

Proto však přece vyskytuje se u věci té mnoho pochybností; obzvláště mezi umělci, již vynasnažili se vystihnouti výraz oka, nastala pochybnost o výraznosti oka samého velmi záhy. Vedlyť se začasté spory, při nichž na př. jeden umělec tvrdil, že náladu lidskou lépe lze

naznačiti jistými rysy úst, kdežto druhý dokládal touž věc o očích. A když oba za tím účelem obrazy vyvedli, vyhrál ten, jenž náladu vyznačil zvláštním náčrtem úst. Ba došlo to tak daleko, že professor jeden v přednášce své o „oku a pohledu" mohl tvrditi, uvažuje ovšem věc anatomicky, že naškrobenost a uzavřenost pohledu se napravila pouhou změnou límce u kabátu.

Namítne snad mnohý, že podobnými důkazy není nic zvráceno — avšak za to dokazuje se už možností tou vůbec dávná o tom pochybnost.

Co se prací vědeckých týče, nalezáme objektivní posouzení výraznosti teprve v době novější. A sice začal u věci té Charles Bell svou anatomií výrazu r. 1806 a nejdále pokročil Darwin v znamenité práci své o „výrazu hnutí mysli".

Abychom však důkladně a právem mohli něčemu přisvědčiti aneb něco odmítnouti, musíme nutně znáti předmět, o nějž se jedná. Zde tedy musíme znáti ustrojení a zařízení oka, abychom se přesvědčili, není-li v něm takých věcí, z nichž bylo by lze uznati skutečnou spůsobilost očím připisovanou a udati zároveň její místo.

Jakož známo vypadá oko jako nafouklý měchýřek, skládající se ze tří blan, z nichž zevnější tuhá blána bílé barvy nazývá se bělimou, čili jak v obyčejném životě slýcháme „bílým na oku".

V přední části své jest bělima kruhovitě, na spůsob sklíčka u kapesních hodinek průhledna a jmenuje se část ta rohovkou.

Skrze rohovku vidíme pak z vnitřních částí oka barevnou blánku, již nazýváme duhovkou a dle jejíž barvy rozeznáváme oči modré, šedé, černé, hnědé a p.

Duhovka pak má ve středu svém kulatý otvor, jenž jeví se černým a sluje panenkou, nebo zřítelnicí. Lid jmenuje obyčejně otvor ten „černé v oku".

V rohovce se obrážejí jako v zrcadle vypouklém, as jako na barevných koulích skleněných v zahradách postavených, předměty vůkolní světle ozářené — a obraz ten nazýváme leskem čili ohněm oka. Čím více obrazů, čím jasnější a světlejší jsou, tím více září oko, tím ohnivějším se jeví.

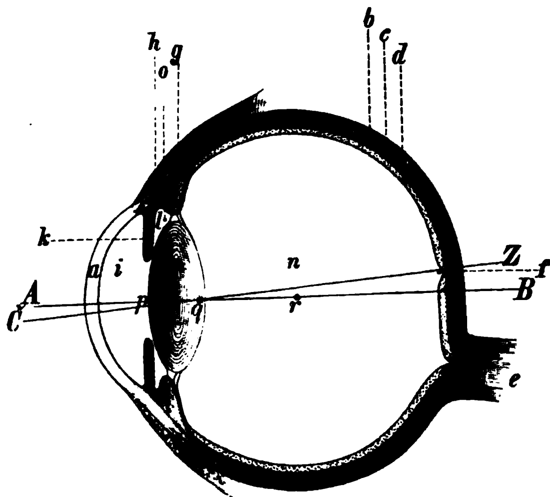
Přirozeně se jeví oheň čili lesk oka nejsilnější tehda, když je rohovka zcela průhledná a hladká, když je dosti veliká, když je spodina její černá a není-li při tom oko příliš velké.

Jest-li však duhovka slabě zbarvena, nabývá oko silného lesku teprve tehdy, když je rozšířena panenka, čili — jak lid říká — rozlilo-li se černé v oku.

Průzračná část bělimy, rohovka, nepředčí u člověka $^1/_6$ povrchnosti oka, kdežto u zvířat obnáší až přes $^1/_4$ povrchu. A právě poměr ten dodává oku lidskému mnoho krásy. Kdežto totiž u zvířat přehlížíme otvorem víček očních pouze rohovku, čili lépe řečeno ležící pospod duhovku, vidíme u člověka mimo rohovku ještě část bělimy, jež mezi víčky pokryta jest jemnou průhlednou spojivkou, kterouž prosvitají žilky krevní ležící pod ní a probíhající v ní.

Aby však rohovka se leskla, jest vždy potřebí světla. Čím silnější je světlo, tím za uvedených dříve podmínek ohnivějším bude oko, tak že na př. oko, jež při mdlém světle lampy nějaké zdá se nám mdlým, zazáří znamenitým ohněm v moři světel na plesu.

Rohovka však musí býti zcela průhledná a hladká: proto také bývá oko mladé lesklejší, kdežto oko starce, kde rohovka celá nejen se kalí a dokonalé průhlednosti pozbývá, nýbrž kde i plochy její zrcadlící ubývá tím, že dostává bílý okolek — oblouk starců —, bývá mdlejší. Podobně může však nastati mdlý výraz oka i chorobami rohovky, záněty neb puchýřky (neštovičkami) a vřídky na ní se vyskytujícími.

a Rohovka, *b* bělima, *c* cevnatka, *d* sítnice, *e* čiv zrakový, *f* skvrna žlutá, místo nejzřetelnějšího vidění, *g* tělisko řasínkové a sval accomodační, *h* spojivka *i* komora přední, *k* duhovka, *l* komora zadní, *m* čočka s pouzdrem předním a zadním, *n* sklovatec, *o* koruna řasnatá, *p* zornička, zřítelnice, panenka, *q* bod uzlový, *r* bod otáčivý, *AB* osa oční, přímý průměr oční, *ČZ* Čára zraková: čára, jež spojuje předmět pozorovaný se skvrnou žlutou.

Skvrny, jež po chorobách těch zbývají, bývají ovšem někdy nepatrny, tak že nesnadno je viděti, jindy ale lze je viděti z dáli, oko jest bělmem potažené. Bílá jízva zaujímá půl neb i celou rohovku — kryje tedy panenku — celé oko vypadá studeně — mrtvě.

Zraku zde sice lze pomoci mnohdy utvořením panenky nové ano i bělmo se odstraňuje zbarvením, jako už starý Galen dělával, kdy skvrny bělmové řeřavým pátradlem zžehl a zasypal rány jemným práškem z duběnek a přípravky měděné — výraz však zůstane vždy cizím, poněvadž tvar přirozený se nenahradí.

Co se spodiny rohovky týče, vidíme, že rohovka odráží světlo tím lépe a tím ostřeji, čím tmavší a černější jest její spodina, t. j. čím méně spodinu tu vidíme. Tím vysvětliti si lze zvláštní oheň černých očí. Avšak ohni tomu prospívá i okolnost, že v bělimě bývá u tmavých očí uloženo černé barvivo aneb že jí prosvitá čerň blány spodnější (cevnatky), následkem čehož bělima se jeví zamodralou a pohlcujíc více světla méně ho odráží než bělima perleťová očí světlých, následkem čehož všechen lesk soustředí se na rohovce. Říkáme tu obyčejně: „to jsou oči, jako žhavé uhly". Temnou duhovku nelze tu rozeznati od panenky. Oko takové pálí, kdežto oko se světlou modrou neb šedou duhovkou a bílou bělimou, jež odráží se ostře od panenky, zdá se celé průhledným, jakoby se smálo. Veselé to, smějící se oči! a soudíme z nich hned na dobráctví a upřímnost povahy. O těch úsudků lidských! Šťastný majitel neb spanilá majitelka ani za to nemohou, že se někdo zakouká — „a ten tam můj klid, v mém srdci tíž" — jen jestli není pak ještě hůře.

Tam však, kde duhovka bledne — oko vybledlé —, kde panenka ztrácí černi a stává se šedou (následkem zákalu čočky za panenkou se nalezající aneb zákalu jejího pouzdra), ztrácí oko lesk a nahlídneme z té příčiny snadno, proč u starců mluvíváme o očích mdlých, vyhaslých.

Co se týče vláhy oka, víme, že jest jí nutně třeba, aby oko zůstalo čistým a jasným. Buničky výstelky, jež tvoří svrchu část rohovky, ponenáhlu se odlupují (podobně na př. jako vídáme, že pokožka hlavy se odlupuje a odpadá ve formě známých lupů) a musí se splachovati, rovněž tak i malé buňky z tekutiny slzní, jež zůstávají na rohovce. Splachování to děje se zavíráním víček, při němž oko splachuje se proudem slz, jež hrubší prvky odplaví. Neděje-li se odplachování to pravidelně, nahromadí se na oku buněk mnoho, jako to vídáme při zánětu spojivky víček, obyčejném to kataru očním, ztrácí rohovka lesk, oko oheň. Nejsilněji jeví se věc u zmírajících. Víčka se nehýbají, hoření je trochu níže, oko je obráceno vzhůru, v sloup, panenka je menší, slzy nevtékají rourkami slzními do váčku slzního, nýbrž z vnitřního nosního koutku očního na tvář jako kalná tekutina — zrak jest strhán.

Jest-li oko silně zaslzeno, neb rozplývá-li se v slzách, neodráží tou měrou světlo, jako oko mírně zvlhlé, ztrácí na lesku. Oko zvlhlé považujeme za výraz citlivosti, ač mnohdy bývá toho příčinou choroba oční, buď že ucpána jest rourka slzní neb kanálek slzonosní, následkem čehož slzy nemohoucí pravidelně odtékati, zůstávají v oku neb tekou po tvářích.

Rovněž ztrácí oko lesk dlouhým utrpením, což ovšem povstává tím, že bývá stále zaslzeno a mimo to vpadne.

Na bělimě odráží se také světlo, ač ne tou měrou jako na rohovce, zvláště však vyniká bělima tam, kde okolí její jest temné, následkem protivy — vídáme to u kominíka, jenž blýská očima v postrach dětí. Odtud lze si vysvětliti, proč dámy východní malují si na kraji víček, těsně na řasách černou čáru — chtějíce tím dodati oku ohně.

Bělima bývá mnohdy jako perleť a dodává při zvláštní barvě duhovky oku milé krásy.

Dle toho pak, jak veliký povrch bělimy lze nám štěrbinou víček přehlednouti, mluvíme o oku malém, tam kde málo bělimy, o oku velikém, tam kde mnoho bělimy vidíme.

Protivou účinkují také modré pruhy pod očima, oči to podmodralé, jež vídáme buď následkem choroby zvláště u nedokrevných aneb u lidí prací přemožených, nevyspalých. Protivou touto povstává zvláštní výraz snivý, jenž dodává jinak spanilé majitelce jeho zvláštního půvabu a zajímavosti, poněvadž každý asi ve své zvědavosti zvěděl by rád, jaká pruhů těch příčina. Povstávajíť pak modré ty pruhy buď následkem barviva tam uloženého, aneb následkem toho, že pod jemnou v místech těch pokožkou, pod níž za choroby vymizel tuk, prosvítá zamodralá síť krevní, někdy i tím, že krev v místech těch se staví, čehož důkazem jsou nádorky vodnaté, jež mnohdy v místech těch se vyskytují.

Herečky na jevišti, chtějíce si dodati větší půvabnosti, vystupují také s očima podmodralýma, s temnými pruhy dobře nalíčenými.

Co se pak otvoru duhovky čili panenky týče, víme, že velikost její záleží na množství napadajícího světla tak sice, že na světle ostrém panenka se úží, kdežto ve tmě se roztahuje. Mimo to záleží súžení a roztažení její také na tom, upíráme-li zrak na předměty bližší neb dálší. Rozšíření a zúžení panenky souvisí zde s accommodací čili s upřeností oka povstalou napnutím čočky, následkem čehož nám možno v jistých mezích viděti přesně předměty blízké neb vzdálené. Velikost panenky souvisí také se směrem os očních; čím blíže k nosu oči stáčíme, tím více súžuje se panenka, zíráme-li ale do dálky, kde osy oční téměř rovnoběží, rozšíří se panenka co nejvíce.

Avšak souvislost panenky jak s accommodací tak i s osami nemusí vždy jeviti se trvalou, tak sice, že může panenka pojednou se rozšířiti, kdežto přece osy oční a pohled upjaty jsou na předmět blízký. Stáváť se velmi často na př., že někdo ve společnosti přátel svých vypravuje zajímavou nějakou historku, při čemž zraky všech k němu jsou obráceny. Pojednou se tu vypravovateli zdá, že oko jednoho z přátel nabylo zvláštního výrazu, aniž by týž byl jinam se zahleděl. Výraz ten povstal pouze rozšířením zornice. Accommodace očí jeho ochabla, myšlenky jeho nesou se jinam, ale oko hledí zjevně v též místo jako dříve.

Čím více pak se panenka rozšiřuje, tím většího lesku nabývá oko. Vídáme to u lidí, jimž z rozličných příčin chorobných nakapeme do očí atropinu. Panenka se tu rozlije, oko stane se temnějším, ohnivějším.

Okolnosti té všimli si lidé zajisté už dávno, neboť užívalo se prostředku toho druhdy zhusta v kosmetice dámské, kde paním nejednalo se o to, aby samy dobře viděly, nýbrž aby byly viděny a aby vše jim se kořilo. Utrpí-li oko delším užíváním čili nic, bylo jim věcí vedlejší.

Někdy vyskytuje se rozšíření panenky jakožto stav chorobný a tu také asi z lesku oka nelze souditi na náladu duše. Rovněž vídáme, že krátkozrací mají panenku větší a jest-li tedy krátkozrakost značná a oči poněkud jsou vystouplejší, může oko takové nás okouzliti, ale o srdci majitele nám z něho souditi nelze.

Avšak nezapomínejme pro samý lesk, že jsme ještě nezmínili se o celém ustrojení oka.

Pod bělimou nalezá se druhá blána, již pro bohatství její na cevy nazýváme cevnatkou a jež zároveň chová na sobě černé barvivo. A tak jako bělima přechází v rohovku, přechází opět cevnatka, v témž místě jako bělima, tedy v přední části, v pohyblivou rozmanitě zbarvenou duhovku, o níž už dříve zmínka se stala — u prostřed její nalezá se pak panenka.

Na zadní stěně duhovky uloženy jsou buňky barviva, jež dávají duhovce barvu. U černých a hnědých očí mívá i přední stěna barvivo, čímž duhovka temnější se stává.

U červených očí, jaké vídáme u běláků, není žádného barviva ani v duhovce ba ani v cevnatce, následkem čehož světlo vnikajíc se všech stran do oka, ozařuje vnitřek jeho a odrážejíc se červeně od cev krevních, vychází duhovkou a panenkou v téže barvě ven. Bělima i cevnatka prorvány jsou v zadní části otvorem, jímž prochází nerv optický, jehož vlákna vějířovitě se prostírají po cevnatce na všecky strany a tvoří třetí blánu oční, sítnici. Vnitro oka vyplněno jest dílem pevnými, dílem tekutými hmotami jako čočkou, sklovatcem a vlahou, jež nalezá se v prostoře mezi rohovkou a duhovkou (čili v přední komoře oční) a vyteká vždy, bylo-li oko proraženo aneb operováno.

Všecky tyto části musí býti průhledny, poněvadž jimi procházeti a lámati se musí světelné paprsky, vycházející od jakéhokoliv předmětu, mají-li soustředíti se a zobraziti předmět týž na sítnici.

Z toho, co zde uvedeno, patrně tedy vidíme, že bulva oční nemá žádné části, jež by měla zvláštní jakousi spůsobilost vyjádřiti pocity, jež u vnitř organismu se dějí — a chtěli-li bychom snad tvrditi o sítnici, jež souvisí s ústředním nervstvem, že ona jest jaksi zrcadlem duše, zarazí nás ihned to, že ukryta jest příliš hluboko a že otvor k ní vedoucí jest tak malý, či jinými slovy, že vnitřek oka jest tak slabě osvětlen, že nemůžeme viděti tam žádného výrazu.

A to co o částkách oka samého platí, platí též o každé okolní části oka, vezme-li se o sobě.

Výrazným jeví se oko pouze tehdy, kdy máme nejen všechny částky vlastního ústroje zrakového, nýbrž kde zároveň vládne úplný lad mezi okem a částkami okolními. Abychom se o tom přesvědčili, rozevřeme na př. široko víčka a přikryjeme je rukama tak, aby bulva oční byla zcela odkryta a tu uvidíme, že i oko nejvýraznější ztrácí tím výraz skoro úplně a jeví jedině úžas, jenž vyznačuje se vyvalenýma očima, čili široko otevřenýma víčkama. Nejlepší to zajisté důkaz, že oko samo o sobě nemůže býti zrcadlem duše, aniž může oko samo o sobě něco vyjadřovati. Lépe ještě se dokazuje věc okem umělým. Zasadíme-li po ztrátě oka skutečného na místo něho oko umělé, dokonale provedené (jako je náš Jerák hotoví), tak aby mohlo některé pohyby dělati se skutečným zdravým, vidíme, že umělé oko jest spůsobilým naznačovati v povšechném slova znění všecko tak jako oko pravé, ba že těžko bývá, oko umělé od pravého rozeznati. Ovšem, nemůže-li se oko umělé pohybovati, poznáme ihned při vzhledu jistým směrem, že jest nehybné, avšak vždyť

i oko skutečné, pozbylo-li ochrnutím v některém směru pohyblivosti, jest ve výraznosti své obmezeno.

Každý zajisté si všimne, jak pitvorně se jeví jakýkoliv výraz ve tváři šilhavých. Radost, netušené štěstí, místo aby obličej ozářily, činí jej nestvůrným.

Ze všeho toho vidíme patrně, že výraznost oka nespočívá na zvláštních a nepostižných změnách oka, nýbrž spíše na pohyblivosti a více méně na normalném stavu přídavků jeho.

Z přídavků těch jsou víčka nejdůležitější. Scházejí-li tato, jest oko úplně bezvýrazné. Vždyť záleží už mnoho na tom, jak víčka leží, či vlastně jak veliká je štěrbina oční. Říkámeť na př. že oči veliké (se štěrbinou velikou) jsou zvláště výrazné, kdežto malé nemohou prý takový výraz projeviti. A hle! Najednou stala se štěrbina u velikých víček jen o nějaký millimetr větší a oko druhdy tak výrazné, stalo se beztvarým, tak že nutno štěrbinu tu z části sešiti, aby oko nabylo své váhy. Podobně má se věc i s očima malýma (s malou štěrbinou víček), o jejichž majiteli nesoudíme příliš příznivě. Rozřízneme štěrbinu, oko stane se větším, výraznějším a majiteli, byť i náhodou nebylo mu s hůry dáno, z lékárny se pomůže.

Avšak víčka se také pohybují, majíť svůj sval kruhovitý, jenž víčka stahuje a oko uzavírá a zdvihač víčka hořejšího, jenž oko otvírá. Jsme-li zemdleni prací, aneb nudíme-li se, máme malé oči, t. j. hoření víčko se přivírá a my soudíce dle sebe samých, míníme, že osoba, u níž podobného cos vidíme, jest ospalá neb zemdlena. Vidíme-li však podobné malé oči na někom za dne, v reji života, myslíme, že je to člověk obmezeného ducha, — nadutec.

A přece i tu můžeme se značně mýliti. Byť bychom i nehleděli k zánětům spojivky oční a k ochrnutí víček, může víčko jakožto pouhý záhyb kůže jen trochu ztloustnouti, jakož bývá u lidí tlustých, a oko jest hned menší, poněvadž víčko jsouc těžší, tíhou padá. Chce-li takový člověk oči úplně otevříti, musí pomáhati si svaly čelními, čímž obličej jeho nabývá výrazu hloúposti. Nadutý však a ten, kdo z opovržení oko přivírá, nekrčí čelo — nestálo by mu to za práci.

Pohybem víček měníme však netoliko velikost a tedy i výraznost oka, nýbrž i vláhu jich, což jest též velmi důležito. Majíť jak známo víčka zvláštní žlázky, z nichž vyměšuje se mok svlažující povrch oka. Vláha ta roznáší se volným pohybem víček po povrchu přední části bulvy. Děje-li se pohyb rychleji a úsilněji, očišťuje se povrch oka od této tekutiny, oči se více lesknou — jakož vídáme to u lidí podrážděných. Je-li však pohyb víček zdlouhavý a slabý, pokrývá se bulva značnou vrstvou vláhy té, oko vypadá jakoby závojem zastřené — oči to unylé, naznačující zvláštní stav duše: roztoužení, zvláště ale touhu a něhu lásky.

Zvláštní výraz povstává, súží-li se štěrbina oční pouze na jednom oku. Majitel křtí se hned beze hříchu podruhé co podšitá, dobrá kopa. Věc lze si tak vysvětliti, že přimhouřením jednoho oka chceme osobu druhou na něco potají a nepozorovaně upozorniti, při čemž zároveň vystoupí více vráska nosoretní, čímž výraz stává se usmívavým,

dobrotivým. U některých lidí pak ze zvyku zbylo už toto zmenšení oka, výraz jich je stále dobrácký.

Při pozornosti se oko zvětšuje a nabývá lesku. Zvětšení to záleží na zdvihači hořeního víčka a může šťastný majitel silného zdvihače přivésti to v dělání pozorných očí hezky daleko a zasloužiti si lecjaký vděk.

Všecky dojmy působící na nás náhle, neočekávaně a s překvapením, ať už radost to jest neb strach neb úzkost, spůsobují mimo zvýšenou duševní napnutost bezděčné vyvalení očí a zvýšení jich lesku.

Avšak i brvy přičiňují pohyby svými značně k objevení se výrazu, jejž pouze v očích hledáme.

Zdviháme brvy, chceme-li vše kolem sebe viděti a zároveň také, chceme-li si opravdu na něco vzpomenouti. Svraštěné a sklopené brvy vídáme u očí hněvivých. Brvy pozdvižené bez takovéhož pozdvižení víček jeví nám úžas; pozdvižené brvy při víčkách sklopených jeví v očích zvláštní unavenost, nedostatek energie anebo značnou porci snivosti.

Brvy mírně sklopené s víčky rozevřenými dodávají očím výrazu opravdivosti a rozvahy, ač někdy jevívá se tímto spůsobem zvláštní dráždivost očí vůči světlu. Brvy stojící kolmo, tak že vnitřní konec jich se povýší, považujeme za znamení utrpení.

Totě as krátký náčrtek působení částí oku přidaných a pohyblivosti jich na výraz oka a spůsobilost jeho výraz ten měniti.

Zbývá nám ještě promluviti o tom, jak účinkuje pohyb oka ve výraz jeho, čili o výrazu pohledu.

Jak známo, jsou pohyby oka velmi rozmanité. Příčina pohyblivosti té jest následující: Bulva uložena jest v tučném loži dutiny oční, v níž otáčí se kolem bodu téměř nepohyblivého, ležícího poněkud za vlastním středem oka samého, dosti volně na všecky strany. Pohyb sám děje se působením šesti svalů, z nichž dva táhnou oko do vnitř a zevně, sval přímý vnitřní a zevní, druhé dva nahoru a dolů, sval přímý hořejší a dolejší a třetí dva stáčí oko kolem osy a poněkud v před neb do vnitř, sval kosý hořejší a dolejší.

V stavu normalním pohybují se obě oči současně, při čemž hlavním účelem pohybu jich jest, aby osy zrakové obou očí svedly na předmět, jejž prohlížíme. Pohyb ten děje se pomocí vnitřních svalů přímých, t. j. těch svalů, jež leží na vnitřní čili nosní části jeho a působí po každé při prohlídce blízkých předmětů. Čím bližší předmět ten, tím více musí se skrátiti svaly ty, poněvadž svod os zrakových musí býti silný, mají-li se skřížiti na předmětu prohlíženém. A z takového položení oka soudíme, že osoba ta věnuje věci neb osobě nějaké zvláštní pozornost, soudíme zkrátka na zvláštní hnutí mysli — a svaly ty nazvali svaly lásky aneb svaly vína.

Nemohou-li se ale oči pro nějakou vadu svalů vnitřních takto postaviti, pozbývá oko spůsobilosti projeviti zájem svůj k nějaké věci, vůbec naznačiti nějakou myšlenku.

Tak postaví se také oko lidské vždy, kdykoliv se zamyslíme, kdy mysl naše zabloudí daleko od nás nevšímajíc si blízkých předmětů.

Pravý opak toho bývá tehdy, kdy svaly ty jsou trochu skráceny a svobodný rozvod očí stížen — oči stojí tak, jakoby stále prohlížely si upřeně nějakou věc, následkem čehož zdá se nám, že oči ty oživeny jsou zvláštní trvalou myšlenkou, zvláštní silou úsudku. Takový výraz, či lépe to postavení očí vídáme na podobiznách malovaných, zřídka ale na fotografiích, poněvadž fotograf obyčejně vytkne sedící osobě předmět, na který hleděti třeba, příliš daleko, následkem čehož obraz oka tam vypadne obyčejně bez ducha. A právě na podobiznách malovaných vidíme, že určitý tento výraz v očích není snad následkem zvláštní jich vlastnosti projevovati nějakou zvláštní spůsobilost lidskou, nýbrž pouhý následek známého postavení jich v danou chvíli, pouhý tedy následek jich pohybu.

Všimneme-li si na podobiznách lidí znamenitých, od nejlepších mistrů vyvedených, lidí, jimž tam rozum z očí kouká, jak to zrcadlo duše tam vypadá, vidíme, že výprava jeho jest velmi prosta. Vidíme tam praobyčejný kroužek, jenž naznačuje zřítelnici, potom někde hromádku bílé barvy, jíž naznačuje se lesk oka, čili obraz světla a nic více. A jest-li na podobizně oko nevypadlo zcela dobře, vídáme, že umělec opravuje všecky jiné části obličeje, jenom ne oko samé. Oko musí míti určité postavení a obraznost naše podlehajíc dojmu ostatních podrobností ostatní si přimyslí.

Podobné říci lze i o spůsobilosti očí vyjádřovati hnutí mysli. Bývá zde často dojem, jakým působí na nás oči, nejen výsledkem známých pohybů jejich, nýbrž i pohybů celého těla.

Všimněme si opět znamenitých obrazů. Na některých vidíme v očích výraz zvláštní něžnosti, výraz upřímného citu a přece je oko nahozeno zde z hruba a dojem diváka vznikl následkem ostatních pohybů a po většině pohybem celého těla.

Jak známo, souvisí pohyby očí většinou s jistými pohyby hlavy. Souvislost ta jest čistě ústrojná, jakož vidíme z pokusů Adamjuka, professora očního lékařství v Kazani. V mozku jest ústroj, jenž řídí v jistém směru jak pohyb hlavy, tak i pohyb očí. Jsou to přední dva chlumky tak zvaného čtverchlumí v středním mozku, jichž podráždění takto působí. A věc se také v životě tak jeví: spojujeť se obyčejně s jistým pohybem oka stranou i jisté otočení tam hlavy. A porušeno-li sdružení pohybů těchto, objeví se v oku onen výraz nepřirozený, jaký vídáme často na fotografiích, kde držení hlavy nesouhlasí s držením očí.

Často však se stává, že sami porušujeme sdružení to. Musímeť na př. mnohdy držeti hlavu rovně a přece bychom něco vedle sebe rádi viděli — tu nezbývá nám, nežli vykonati pohyb ten pouze očima — pohled to pokradmý. A utkví-li pohled takový na něčem po delší dobu, soudíme ihned, že pohlížejícímu předmět ten se líbí a je-li předmět ten živý, považujeme to za vyzvání, aby pohled se vyměnil. A má-li pohled pokradmý býti ještě tajnější, přimhouří se poněkud hořejší víčko, což oku dodá zvláštního výrazu něžné sympatie, zkrátka výrazu, z něhož ten, jemuž platí, si může mnoho vybrat. Pohled takový vídáme u koketek mladých i starých. Líp ovšem sluší mladé — jež vedouc se se svým kocourkem a nechtějíc, aby týž něco spozoroval

a nemajíc chudáček v ruce neproniknutelný vějíř, přivře poněkud víčko hořejší a hodí náhle okem po pánu jiném. A nepřející lidé, opakuje-li to často za sebou, říkají hned, že po něm mrská očima — a každý pozná na obraze ihned výraz ten, jest-li jen držení hlavy, očí a víček vyhovuje udaným podmínkám, byť oko bylo sebe hruběji vyvedeno, podobně jako o očích, jichž osy jsou poněkud do vnitř stočeny a brvy lehce svraštěny, říkáme, že jeví výraz duchaplný.

Věnujeme-li něčemu zvláštní pozornost, obracíme směle celý obličej k předmětu tomu, nahneme hlavu a šíji v před a díváme se upřeně oběma očima. Podobnou posici dává na př. malíř, chce-li naznačiti, jak více osob čte jednu knihu — aneb jak přátelé hledí soustrastně na nemocného. Aby však zrak jevil výraz sympatie, musí osy zrakové skřížiti se na předmětu. Jestli se tam neskříží, povstane výraz zcela zvláštní, výraz to opovržení. Výraz ten spočívá v tom, že ačkoliv jsme obrátili obličej k předmětu a oči patrně si jej prohlížejí, stavíme se, jakobychom neviděli předmět ten ač tak blízký a hledíme přes něj či spíše skrze něj. Jindy ovšem, chtějíce naznačiti nechuť či opovržení, přivřeme víčka a odvrátíme oči neb celé tělo, jakoby předmět ten nestál za pohled. V případech uvedených jednalo se vždy o oči pravidelně stojící, při nichž osy zrakové můžeme volně svésti kamkoliv.

Jinak ale má se věc, jestli osy ty neřežou se v témž bodu na předmětu, na nějž pohlížíme — povstává tu zvláštní poloha očí, již jmenujeme šilháním.*)

Šilhání děje se nejčastěji do vnitř, řídčeji zevně a dodává oku zvláštního výrazu. Při šilhání do vnitř, čili šilhání souběžném jsou obě oči pootočeny do vnitř, při šilhání zevním stává se obyčejně, že jedno oko stojí pravidelně, kdežto druhé odbíhá na ven.

Je-li šilhání nepatrné, stává se, že lidé věci neznalí je nepoznají, za to říká se o takovém šilhavém: ten má divné oči, ten je falešný, ten se ani na člověka nemůže dobře podívati a už vzniká s tím myšlenka, že as nemá dobré svědomí. A ten chuďas může být zatím nevinen jako holubička.

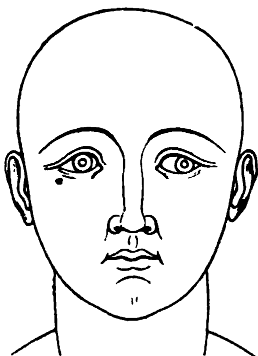
Zvláště zřídka pozná se slabé šilhání do vnitř. Zejmena platí to o dalekozrakých, u nichž oči, hledí-li do dálky, stojí zcela dobře — oni nemusí totiž značně oči napínati, aby měli jasné obrazy, kdežto chtějí-li na blízko jasně viděti, namáhají se, aby nesmírným stažením svalů přímých vnitřních oko s potřebu se accomodovalo. — Jsou-li lidé ti vady své si vědomi, nedívají se ve společnosti nikdy na věci zcela blízké a výraz oka jich zdá se lidem druhým, věc ihned nepoznávajícím, velmi zajímavým. Zvláště dámy si podobně zajímavých velmi všímají.

Je-li však šilhání do vnitř značné a trvalé, pak není to výraz zajímavý. Člověk takový zdá se nám býti nesdílným, nedůvěřivým a samotářem — ba mnohdy i hlupákem. Sobectví a nesdílnost vysvětliti lze si snad tím, že vidíme stále jedno oko do vnitř pootočené, následkem

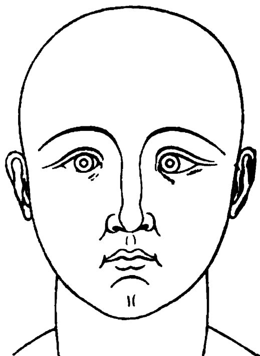
*) Jestli hledíme na předměty zcela blízko před nosem se nalezající, stáčíme oči značně do vnitř a v obecné mluvě říká se tomu také šilhání — zvláště u malých dětí — avšak název je nepravý, neboť zde se obě osy pravidelně řežou.

čehož vzniká v nás domněnka, že člověk ten je pouze sebe dbalým a nevšímá si ničeho vůkol.

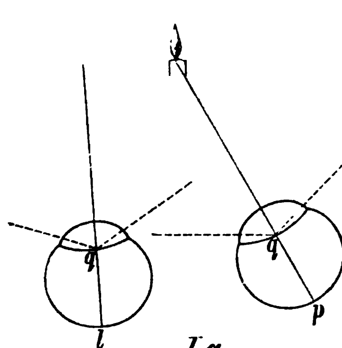
Však nedosti na tom — šilhavý má i prostor zrakový obmezený. Vidímeť zajisté mimo předmět, na nějž se díváme, v určitém prostoru i věci, jež kolem se nalezají a prostor ten, či lépe obvod, jejž při upřeném dívání se na předmět nějaký zároveň přehlížíme, nazýváme prostorem zrakovým. Stáčí-li se tedy na př. oko pravé do vnitř, musí prostor zrakový býti obmezen nutně na zevnějšek, zde tedy na

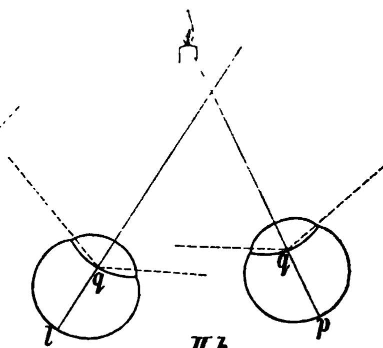
Šilhání zevní.

Šilhání vnitřní (sbíhavé).

l levé oko.

p pravé oko.

pravo, takže nepřehlíží tolik jako člověk pravidelně hledící — a musí už otáčeti hlavu a jinak se stavěti, aby viděl předměty po straně šilhajícího oka, což v nás budí dojem neohrabanosti a obmezenosti ducha.

Ještě hůře ale soudíme o člověku, jenž šilhá na zevnějšek. Ten už musí býti na prosto falešný — vždyť hledí přes nás, jakoby se díval na nějaký předmět za námi. A mimo to on vidí mnohem více — vidíť věci, jež se nalezají po straně odchýleného oka — prostor zrakový

jest zde rozšířen. — Ten nemá jistě dobré svědomí a pak jen si to považte, on vám vidí mnohdy věci, jež se téměř za jeho zády dějí. A teď si představme, že by to byl tak nějaký pan mistr Potěh — a že kluci — víte, že ti jsou obyčejně nejvypálenější — v přesvědčení, že je nevidí, tropí za jeho zády kudrlinky... a on zatím najednou se otočí a už drží vinníka za pačesy a sází mu svatého Bouchala.

Štěstím zajisté to velikým, že lze operací šilhavým pomoci — jest tím o hromadu falešníků a falešnic na světě méně.

Než vraťme se zase k očím normalním.

Odpočívá-li oko klidně, aniž by pozornost byla někam obrácena, jsou všecky svaly v rovnováze. Oko stojí tu tak jako ve smrti — osy zrakové jsou rovnoběžny, oči hledí do nekonečna. Pohled ten vídáme velmi často. My na př. něco vypravujeme a osoba, jež nás má poslouchati, nedává pozor — oko je v klidu úplném a my s výtkou zvoláme: Nač myslíte? A odpověď třeba jen v duchu daná zní: Zamyslil jsem se jen tak — čili lépe: Nemyslil jsem na nic.

Zamyslíme-li se však v skutku, pak nejen že se rovina zraková skloní, nýbrž i osy zrakové se poněkud sbíhají.

Darwin naznačuje výraz očí při pohříženosti v myšlenkách takto: „Jeli člověk pohřížen v myšlenkách, zírají oči jeho do prázdna. Spodní víčko obyčejně je pozdviženo a svraštěno, asi podobně, jako chce-li člověk krátkozraký rozeznati vzdálený předmět, při tom jest zároveň hoření sval okružní poněkud stažen."

Zajímavým jest také pohled, chceme-li si na něco vzpomenouti. Oči hledí jakoby na prostřední dálku a probíhají tichými obloukovitými pohyby prostor, jakobychom něco hledali. Je-li mysl při tom rozčilena, pak dějí se pohyby ty rychle za sebou.

Jinak vypadají zase rychlé a spíše trhavé pohyby oka za vzteku. Víčka se roztáhnou a vyvalené oko měří buď skutečného protivníka aneb jen pouhou představu, jakoby jej chtělo probodnouti. A roste-li rozčilení mysli, nastává pohyb kroutivý a trhavý: člověk koulí očima. Prudkým tím pohybem dopadá světlo s rozličných stran a obraz jeho běhá po celém oku. Říkáme, že zrak vzplane — z očí srší jiskry — sálá oheň. Mnohdy se oči zalejou krví a často říkáme, že vystouply trochu z hlavy: vylezly mu oči z hlavy ven, což dle Darwinova mínění povstává překrvením hlavy, jakož vidíme z rozšířených a naběhlých žil.

A přece i zde, ač výraz oka se zdá velmi účinným, lze se přesvědčiti, že pouze z celku a z věcí předcházejících lze si výraz vzteku představiti. Důkazem toho jest, že vezmeme-li si škrabošku na obličej a děláme pod ní tytéž pohyby, neuhodne nikdo náš výraz. Tak vypravuje professor Schmidt-Rimpler, že když jednou pro pokus chtěl pod škraboškou představiti hněv a začal kouleti vztekle očima, jeden z diváků zcela opravdově se ho tázal, jest-li snad něco hledá.

Vždy tedy rozhoduje o výrazu vlastně pohyb oka a přídavků jeho a držení těla.

Zbývá ještě zmíniti se o pohledu při zvláštních stavech duševních.

Člověk osobivý hledí s hůry na lidi a zpod sklopených víček ledva se na koho podívá. Proto nazván přímý sval hořejší, jenž zde pracuje, svalem pýchy.

Ze sklopených k zemi neb sem tam těkajících očí poznáváme stud, což snad povstalo (dle Darwina) snahou vyhnouti se trapnému dojmu spůsobenému vědomím, že na nás lidé se dívají, aneb to snad zbytek domnění, že když my nevidíme, nejsme též viděni, po spůsobu dobrého pštrosa.

Podobný pohled vídáme u lidí pokorných, jen že zde je to spíše následek sklonění hlavy a hořejšku těla. Proto však přece sluje sval přímý dolení svalem pokory.

Jest-li však sklopení očí trvá příliš dlouho, domníváme se zcela přirozeně, že osoba ta se přetvařuje — a promíjíme to obyčejně laskavě jen hezkým mladým dívčinám.

Pohled zbožný vyznačuje se zase tím, že zde oči se zdvihnou do výše, osy zrakové běží podle sebe, zřítelnice se rozšíří, pohled platí nedozírné dálce, v níž zvykli jsme tušiti Boha. Je-li výraz zbožnosti úplný a opravdový, neví člověk o ničem, co se kolem děje — jest úplně pohřížen ve zbožném rozjímání.

Podobný pohled vídáme někdy u zbožných milenců. Zde nehledí se na milý předmět, nýbrž oko v sladkém srdce roztoužení nese se do výše — — jakoby chtěl tam člověk užíti pocitu blaha bez vyrušení. Víčka se lehce přivírají a oko zvlhne. Někdy povstávají rozechvěním slabé pohyby stranou, jakoby oko plesalo. Jest to týž výraz, jako při radosti — výraz člověka, o němž říkáme: To mu hrajou oči. Avšak, spanilá čtenářko, nemysli, že pohled takový platí jen tobě — jeť výraz vždy týž, ať předmět živý či mrtvý, jen-li spojen s ním pocit blaha. Zahrajouť holoubkovi vrkajícímu sladce oči nejen při pohledu na drahou milku, nýbrž i — zvláště má-li hlad — při pohledu na kus pěkné pečínky.

Jakož jsme tedy viděli, lze objasniti výraz oka při každém hnutí mysli, ať si už hnutí to pravé, aneb jenom subjektivní, povstalé chorobnou obrazností. Řeč očí našich není nic jiného, nežli výsledek známých pohybů a výraznost jich spočívá na pohyblivosti jejich a na pohyblivosti částí kolem nich. Nepravé pak mínění naše o věci té povstalo pouze následkem pomíšení účelu s prostředky.

Konáť se, jak známo, každý pohyb za jistým účelem. Musí tedy také každý pohyb očí býti výsledkem jistého předcházejícího úmyslu. Poněvadž ale pohyb ten děje se velmi rychle, zachytíme pouze výsledek pohybu naznačujícího jistý účel, či jinými slovy: my nevšímáme si pohybů vykonaných a dbáme jen, abychom uhodli účel, proč pohyb se děl. A účel ten, nebo předcházející úmysl považujeme za věc samostatnou, s ničím nespojenou, náležející jediné oku, jehož pohybu zde si nevšímáme, kdežto zatím pohyby ty jsou věc nejhlavnější. A v této značné pohyblivosti oka spočívá také značná část jeho krásy. Jestiť zajisté krása plastická výsledek skutečných aneb zdánlivých pohybů — a my také skutečně výraz krásy spojujeme vždy s určitými pohyby.

Na sochách, na obrazích naznačen bývá nějaký pohyb, a čím lépe a zdárněji pohyb ten jest představen, znázorněn, tím silnější dojem krásy se v nás budí.

A vyobrazuj si někdo sebe lépe nepohybnost mrtvou, nepovstane v nás nikdy pocit překrásného. Podobně má se věc i s okem.

A poněvadž dámy vůbec jakožto křehčí (chci prosím říci vlastně silnější) pohlaví od jakživa více péče věnují obličeji svému a tedy i očím, dovedeme si vysvětliti, zvláště uznáváme-li Darwinovu zásadu sdružených návyků účelných, proč právě oko dámské spíše v nás budí pocit krásy a naznačuje silněji rozličná vnitřní hnutí.

Toť krátký rozbor výraznosti oka. Mnohým snad bude zdáti se pravým, jiným povede se při tom jako člověku, jenž najednou zví, že krásné bělostné zuby, stkvoucí to perly, jež měl za pravé, jsou falešny a bohatý vlas, jemuž se vždy divíval, že druhdy býval majetkem kdo ví koho jiného a opět jiní, — myslím si, že to nebudou dámy — pohodí hlavou a uštěpačně prohodí: Inu, aťsi, ale výraz oka přece zůstane výrazem; aťsi o tom kdo chce píše — a my jím proto přece dovedeme lovit jako dříve — a já se přiznávám, že ti poslední budou prvními, že budou míti nejvíce pravdy a podotýkám ku svému obhájení, aby snad se nezdálo, že nemám krásné oči rád, že dojem krásy, jevící se v pohybech milostných očí, žádným podobným rozborem neutrpí a že i mně zajiskřilo by se snad oko při pohledu na rozhněvanou spanilou bohyni.

Pouť do Kevlaaru.

Arabeska

Otokara Mokrého.

avštívil jsem zase starodávné sídlo Rožmberků na šumných prazích Vltavy. Zdaleka již kynul mi vstříc malebný Blánský les důvěrným pozdravem; starý, dobrý brach, v jehož měkkých loktech bývalo mi vždy tak volno. — I ta věrná jeho družka, šedá obemšená věž, pohledla na mne z klínu hlubokých lesů neobyčejně vlídně; bývát z pravidla zahalena čepcem bílé mlhy, z jejíchž lalochů vyzírá mrzutě do čarokrásného okolí vrásčitá její tvář. — Než i tak bývala mi vždy laskavou hostitelkou. V cyklopických jejích zdech, na cimbuří ovívaném vějířem šerých smrků prosnil jsem celé hodiny, pohlížeje do tmavomodré oblohy, po níž přeháněla se divým chvatem sivá oblaka, zatím co dole prostíral se ptačí perspektivou do daleka ten vábný český jižní kraj. Připadalo mi, jako bych byl vyletěl na pružných perutích orlích do závratné výše a odtud s osamělého skaliska shlížel pyšně na chudé vísky bělající se po vlnité rovině jako rozptýlené stádo oveček. Šťastné doby — —

Kolíbán sladkými těmito vzpomínkami vešel jsem starodávnou branou do města. V těsných ulicích vlnily se davy lidu. Sledovaly

processí ubírající se do blízkého poutnického městečka Kájova, jednoho z nesčetných oněch míst, kde „máti boží divy tvoří.“ Zázračná bohorodička s jezulátkem, oděná v kment a zlatohlav, pokrytá kvítím a třpytivými penízky, odpočívá tam klidně za sklem zlaté skříňky, jako princezna z báje pod víkem skleněné rakve. U nohou jejích hoří ve vysokých cínových svícnech posvěcené hromnice; modravý dým kadidla stoupá ku bledým její lícím a rozplývá se v kališích lilijí opojné vůně, vsazených v neúdobné, strakatými arabeskami pomalované vázy. — Poetické kouzlo zjevu toho vstoupilo mi tak živě na mysl, že odhodlal jsem se putovati spolu do Kájova. Ve zbožném tom předsevzetí vmísil jsem se do šumného roje. Processí kájovské bývá vždy velice zajímavé, skládajíc se téměř výlučně z poutnic, pro něž chová štědrá rodička boží zvláště milostivé dary v tajuplném svém klíně.

V pestré směsici žen a dívek převládal sváteční šat vesnický, celkem nevkusná změť křiklavě rudých látek, až na některou nepatrnou trosku malebného kroje národního, který stává se již i v pralesích šumavských posledním Mohykánem. Mnohem zajímavější byly za to obrázky, z nichž skládal se kaleidoskop kájovského processí, pravá to sbírka typických postav z celého dalekého okolí, od svěží, boubelaté dívčiny podeblánské rozhlížející se vesele, jiskrným okem kolem sebe, od té svůdné tvářinky, „ku štípání“ roztomilé, a těch kyprých ústek venkovské měštky, ústek plných drobounkých bělostných zoubků a zvonivého smíchu, až ku svrasklým lícím stařenky od Brloha, vlekoucí se namáhavě v dřevěných střevících vlastní výroby a svírající ve svadlých rukou klokočový růženec.

Ve spoustě rozmanitých těch zjevů upoutala mou pozornost dívka oděná v tmavomodrý letní šat, z pola městského, z pola vesnického střihu, který přiléhal těsně k plné, stepilé její postavě, splývaje po útlých bocích něžnými, jako v mramor tesanými záhyby. Rysy obličeje byly sice pravidelně krásné, ale líce samo pouvadlé a neobyčejně bledé — snad pouhým reflexem modré barvy šatů, té barvy smutku . . .

Za hlaholu zvonů a melodických zvuků mariánského chorálu vydalo se processí po krátké zastávce v nádvoří knížecího zámku na další pouť. Šel jsem úplně v zadu, nespouštěje s dívky očí. Kráčela po boku starší ženy, nesoucí v náručí děcko. Tulilo se ku svadlým jejím ňádrům, jako ptáče do hnízda pod haluzí staré lípy; spokojený spánek ovíval mu víčka a maloval buclaté tvářičky svěžím nádechem ruměnce.

Jaká to protiva, ta bledá dívka a růžové to, zdravím kypící děcko! I přes to zdálo se mi, že spozoroval jsem jistý tajemný vztah mezi dívkou a děckem. Každou chvilku pozdvihla dívka velké tmavohnědé oko, těkající roztržitě po listech modlitební knihy a zadívala se teskně v tu stranu, kde odpočívalo děcko v loktech stařeny. Objevení to počalo mne zajímati, dříve však, nežli jsem mohl dospěti k nějakému úsudku, zavzněly nám již vstříc děsně rozladěné fanfáry kapely kájovské. Za pronikavých zvuků písně „Tisíckrát pozdravujeme Tebe“ ukláněly se na vzájem poutnické korouhvičky; družičky oděné v bílý šat chopily se širokých pentlí sošky Panny Marie věnčené růžemi a kráčely vítězoslavně zbožným davem, který stlal jim na cestu ratolesti jasmínu a kytice vonných růží.

Processí zašlo do kostela a já osamĕl jsem v proudu, jenž valil se těsnými uličkami poutnického městečka. Bloudil jsem chvíli mezi boudami a stany prodavačů, když spustil se tu nenadále ze zachmuřené oblohy drobný deštík, který proměnil se po chvilce v prudký liják. Nezbývalo mi než uchýliti se pod pohostinnou plachtu pernikářského stanu, kamž vyzvala mne hezká jeho majitelka, krajanka má z V . . ., kdež kvete ještě odumírající jinde pernikářská živnost starodávným flórem, zásobujíc jarmarky a poutě celých jižních Čech.

Uposlechl jsem ochotně laskavého vyzvání, které zachvělo se tak upřímně z medových rtíků, sladkých tak jako ty kypré marcipány a cukrované hubičky rozložené v obrovských kupách na modrém prostěradle. Ovšem že vlhly mi za to po chvilce balíčky sladkého zboží v šosech kabátu, vysazeny celé jizlivosti deštivé nepohody.

Hezká pernikářka švitořila v neunavném rozmaru o příhodách dnešní pouti, zatím co plískal a šelestil kolem nás dešť, bičuje plachty stanu, promoklé již do černa.

Liják rozzuřil se plnou silou; každý, kdo dosud otálel, hledal útočiště pod střechou bud a stanů a tak stalo se, že v krátce zaplavena byla obmezená prostora pod čtyřmi tyčemi našeho asylu poutníky všech odstínů a barev. Z hlavního proudu, jenž roztříštil se v bezprostředním okolí, zbyla pro nás sice jen malá část, avšak i ta byla ještě dosti četnou ku zvýšení mrzuté nálady, jakou působilo tísnivé nepohodlí a nepříjemná, zimavá sprcha dešťových krůpějí.

Přirozeno, že rozhlížel jsem se zrakem zkaboněným po přibylém hloučku, jenž vlnil se kolem ve veselém šumotu. Tu utkvělo mé oko na půvabném zjevu. Zahledl jsem zase dívku, která zmizela mi před chvílí jako čaroleskIá vidina, jejímž obrazem kochal jsem se ve svěžím ještě růžojasu prvního dojmu. Byla to má poutnice ve tmavomodrém šatě.

Jak sem zabloudila? Jaká divná hra náhody zanesla ji sem do pusté nudy všedního okolí? Tatáž tajemná ruka náhody, která vynáší blankytnou perlu zároveň se spoustou hluchého štěrku a bezcenných škeblí na břeh moře.

„Kdo je ta dívka?“ šeptal jsem krajance do růžového ouška, pokynuv důvěrně v tu stranu, kde stála poutnice, podkasávajíc si právě šat na ochranu před zuřivým deštěm.

„Neznám ji,“ odvětila mi krajanka tónem poněkud nelaskavým, z něhož vyčetl jsem jak pocit mrzutosti nad příliš živým účastenstvím, které projevil jsem k osobě zcela neznámé — která má mimo to tu vadu, že je krásná —, tak i patrnou neochotu rozpřísti bližší hovor o tomto předmětu.

Nechtěje v tísni zvědavého okolí pokoušeti se dále o důvěru švarné hostitelky, kterou jsem si tak neprozřetelně pohněval, obmezil jsem se na pouhé pozorování. Zatím déšť poněkud ochaboval a poutníci rozptýlili se zase po okolních uličkách. Po chvilce zůstal jsem pod plachtou samoten s dívkou.

„Z daleka?“ otázal jsem se úsečným naším jihočeským způsobem.

„Ne příliš,“ odvětila dívka. „Z nedalekých Budějovic.“

Přes tato slova jsem dále nedošel. Rozpaky, jež zmocňují se mne vždy, kdykoliv udá se mi příležitost osloviti dívčí zjev, který mne

žhavou, intensivní silou své vnady oslnil, přeťaly mi také tentokráte nit další rozmluvy na dobro. Stál jsem, opřen o vlhké ráhno stanu v ustrnutí tak komickém, jako onen spánkem přimrazený kuchtík z pohádky o trnové Růžence, jemuž zkameněla v rukou šťavnatá pečeně zrovna v okamžiku, kdy měl se jí dotknouti ret spanilé princezny; něžná, milostná fráze, v jejíž síť hodlal jsem polapiti srdéčko krásné poutnice, usnula mi na rtech.

V tom blížila se k nám stařenka s děckem, kterou zahledl jsem nedávno v procesí. Sotva ji dívka spozorovala, nezdržela se již ani okamžik, s plachým pozdravem opustila zákoutí stanu a zmizela ve víru poutníků. Od chvíle té také mne zde nic více netěšilo. Poděkovav se krajance, chystal jsem se k odchodu z Kájova, snaže se všemožně zlomiti osten touhy, který hnal mne ustavičně za krásnou neznámou. V tichém tomto boji s neústupnými myšlenkami došel jsem ke vratům kostelním, která byla již uzamčena až na malá postranní dvířka, v nichž podřimovala stařena, „svíčková bába", nad stolkem propáleným nesčíslnými voskovými slzami. Za prořídlým již stohem pestrobarevných svíčiček vypínala se na stolku kupa drobného voskového zboží: — ruka, noha, srdce, oko — do konce i žaludek, samé to symboly lidských neduhů, které matka boží tak zázračně hojí.

Vhodiv babičce na modlení — vlastně ale k vůli získání nevyhnutelné dobré vůle — hrstku drobných peněz, ubíral jsem se do vnitř kostela. Loď chrámová byla úplně prázdna. Dusný červencový vzduch, prosycený mimo to dýmem kadidla, opájel všecky smysly — znaven mimo to bludným kolotáním dnešního dne, sklesl jsem do lavice ukryté za pilířem poblíž hlavního oltáře. Oči obestřela mi lehká mlha snění, v níž splývaly obrysy chrámové od vysokého klenutí, pokrytého neumělými freskami, až k podlaze dlážděné náhrobními deskami, jichž staré nápisy rozkrušila šlépěj věřících do nečitelna v jedinou chaotickou směsici. Dumal jsem tak dlouhou chvíli, když vytrhl mne tu z polosnění lehký šelest kročejů blížících se zvolna k oltáři. Byla to zase mladistvá má poutnice.

Nejistým, bojácným skoro krokem brala se ku předu. U nízkých vrátek presbyteře obrátila se rozhlížejíc se úzkostlivě po chrámě. Zahledl jsem, že drží v loktech objemné, beztvárné jakési břímě. Ujistivši se, že není nikým pozorována, vrhla se na kolena, položila tajemné břímě do sněhobílých krajek pokrývky oltářní a zvolala vášnivým, prudkým vzlykáním přerývaným hlasem:

„Zde, matko boží sedmibolestná, přináším tobě srdce svého oběť největší, prvotiny ryzí, neposkvrněné, nejčistší rosou lásky svěcené. Shledni na ně vlídně, o boží rodičko! — drž nad ním mocnou, ochrannou svou ruku — — a mně sama milostiva buď!..."

Poslední slova pronesla dívka tak skroušeně, s takým zbožným zanícením, že zachvěl jsem se v hloubi srdce. Tu povstal náhle u dveří chrámových divný lomoz, řinkot šavlí promísený švitořivým ševelem rozjařených dívčích hlasů. Blížila se veselá společnost důstojníků a mladých slečinek. V čele smavého reje kráčela dívka sotva dětským střevíčkům odrostlá. Ruměná, kvetoucí tvářinka její činila dojem mladičké broskve omhlené ještě oním neskonale půvabným karmínem prvního

zrání. V nedopjaté dírce sametového živůtku chvělo se poupě překrásné kamelie tulíc se k ostrým obrysům rozkvétajících ňader. Zjev svěží, omhlený dechem prvního mládí jako kyprý, porosený hrachový květ.

Jí po boku kráčel setník, mladý ještě muž vysoké postavy, ušlechtilých ale poněkud unavených — nechci říci vyžilých tahů obličeje, za ním pak hnal se celý rej mladých satyrů a bacchantek, které patrně teprve před chvilkou opustily útulný salon a šumivé poháry champagnského, jež vzkypěly stříbrnými perličkami na oslavu dnešní pouti.

Setník bavil společnost přednášením Heineovy „Pouti do Kevlaaru“. Časový to sice, přece ale poněkud bizzarní nápad na místě posvěceném v té rozpustilé náladě ovládající celou společnost. Nicméně deklamace neminula se s účinkem. Švitořivý roj mladých děvčat rozběhl se ku dveřím chrámovým a oblehl stolec svíčkové báby, hodlaje po příkladě „bledého Petra“ obětovati matce boží oféru.

Patrně byla jich srdce vesměs chorá, neboť z voskových srdéček nezbylo na stolku prodavačky ani jediné...

Setník dokončil právě závěreční sloku dojemné ballády a sbíraje se sladkým úsměvem voskové symboly z rukou čtveračivých dívek chystal se položiti je k nohám matky boží. Slavnostním krokem blížil se ke stupňům oltáře, provázen tak mnohým ohnivým pohledem šlehajícím z pod krajkové obruby koketního kloboučku rozpustilé menádky. Stoupaje na oltář zapletl se ostruhou do krajkové obruby oltáře, clona se odhrnula a užaslým zrakům společnosti objevilo se — děcko zabalené v měkkých peřinkách — břímě, které tam neznámá dívka byla před chvilkou položila. Břitká ostruha dotkla se snad jemného líce děcka, daloť se do usedavého pláče...

Hned při prvním vzlyknutí dítěte ozvalo se opodál v odlehlém ambitu stlumené, sotva znatelné zavzdychnutí.

Jakoby zmijí uštknut ohledl se setník v ty strany, odkud zavzněly bolestné steny; zachvěl se a přejel si několikráte rukou čelo, na němž počaly se perliti bohaté krůpěje potu.

Také ve veselé společnosti vzbudil neobyčejný, nenadálý tento příběh nesmírné pohnutí. Dívky, jaty vrozeným prvním hnutím, jež klíčí na dně sebe blaseovanějšího ženského srdce, ujaly se nebohého červíčka, podávaly jej sobě z ruky do ruky, líbajíce jej v růžová líčka a oslovujíce jej nejněžnějšími jmeny.

Největší účastenství jevila dívka, kterou spatřil jsem po boku setníkově při vstoupení do kostela. Vzala dítko do náruče a tiskla vášnivě k prsům, prozpěvujíc mu ukolébavku, sladkou tak jakoby zněla ze rtů matčiných.

Bylo to zvláštní, jediné svého druhu podívání na vábnou tu kytici rozmařilých, veškerou nádherou moderní elegance oslněných dívek, když býčkaly cizí nemluvně oděné v chudičké plenky, prošívané na místě hedvábí jen režnou nití, krumplované na místě perlí slzami a vykládané jen příšernými arabeskami zoufalého snění.

Obrázek ten trval však jen okamžik a ustoupil jinému. Z přítmí poboční lodi chrámové vynořila se vysoká postava dívky, mladé mé poutnice.

Míjíc skupinu zaměřila přímo k setníkovi, který shlednuv ji ucouvl o několik kroků na zad.

„Matka boží zjednala mi sama přístup k tobě s pomocí téže ostruhy, kterou jsi mne dnes od prahu svých dveří odkopl. Neklnu ti však — děcko tvé nabylo mladé hezounké pěstounky...“

Poslední slova pronesla dívka s divokým smíchem, který rozlehl se klenbou kostela jako chechtot démona.

Nastalo ohromné pohnutí u hlavního oltáře. Dívky pýříce se jako kvítí rudého vlčího máku rozprchly se po kostele. Jedna z nich zůstala na svém místě. Bylo to nerozvité ono poupě, které vešlo se setníkem do chrámu. Nespustila zraku se setníka čekajíc, co odpoví. — Stopoval jsem její tvář a uzřel jsem tam výraz tak nevýslovné pohrdy, v oku pak jiskru tak palčivé náhle vyšlehnuvší žárlivosti, že nemohl jsem odvrátiti zraku od tohoto krásného, bouřlivou vášní oživeného zjevu. Pozorování to netrvalo však dlouho, neboť také mladé děvče prchlo za ostatními, vrhnuvši jediný pohled, plný nenávisti, na setníka.

Setník a dívka stáli proti sobě u stupňů oltáře, obklopeni hloučkem důstojníků, jež byly švarné průvodkyně tak náhle opustily.

Setník, nutě bledé líce a zlobně sevřené rty do blaseovaného úsměvu, zvolal hlasem plným dobrosrdečného politování:

„Přátelé, odveďte přece tu dívku, což nepozorujete, že ubohá šílí!? A nezapomeňte také na děcko — nebude mu zde volno.“

Pustý smích byl odpovědí na tato slova.

Nemohl jsem pohlížeti déle na trapný výjev — chvatným krokem vyšel jsem z kostela.

Chladný vzduch noční ovíval mi osvěžujícím dechem spánky, jež bušily horečným rozechvěním. Nahlednuv po chvilce pootevřenými dveřmi do vnitř chrámu, uzřel jsem dívku klečící na stupních hlavního oltáře pod zázračným obrazem boží rodičky, jejíž klidné bledé líce osvětloval paprsk měsíce sinavou zelení.

Tvář dívky jsem pro panující temno nerozeznal.

* * *

Druhý den vyjel jsem starožitnou branou budějovickou na návštěvu blízkých zřícenin „Dívčího kamene“. Několik kroků za městem dohonili jsme dívku oděnou v modrý šat. Nesla v náručí děcko. Kočár kmitl se jen kolem ní.

„Krásné děvče,“ podotkl bratr sedící mi po boku. „Škoda jen, že je tak bledá a uvadlá — a pak, ta zbytečná přítěž!“ ...

Nebyl jsem s to promluviti ani slova. Kočár zabočil na rozcestí a dívka zmizela našim zrakům.

Když vyjeli jsme na lesní stráň nad „Zlatou korunou“ ohledl jsem se ještě jednou na dalekou silnici, táhnoucí se jako stříbrná nit zelenými luhy. V místech, kde zatáčela se silnice do lesního úvalu k šumným a hlubokým prahům Vltavy, kmitla se mi naposledy lesklá silhuetka kájovské poutnice...

Zda zahojí zázračná matka boží srdce její, tak jako srdce bledého poutníka z Kevlaaru?...

Miguel de Cervantes Saavedra.

Obrázek z duševní dílny básnické.

Podává

Jakub Arbes.

(Dokončení.)

V předmluvě k těmto novellám dává Cervantes zřejmě na jevo, že zanáší se sepisováním druhého dílu „Don Quixota"; ale dříve než jej dokončil, byl poznovu v hlubinách duše roztrpčen hanebností a nestoudností jednoho ze svých nejúhlavnějších nepřátel.

V letě roku 1614 vydána totiž kniha co druhý díl „Don Quixota". Spisovatel nazval se Alonso Fernandez de Avellaneda a pokládán za dominikána z Aragonie rodilého. Někteří připisují knihu tu zpovědníku královu, jiní dominikánu Pazovi, jenž byl již v Alžíru zuřivým nepřítelem Cervantesovým. O pravém původci není však hodnověrných zpráv.

V předmluvě ku knize té mluví se ničemným a sprostým spůsobem o Cervantesovi; spisovatel tropí si nestoudné žerty z jeho stáří, chudoby, ba i z jeho ran, jež si byl z bojiště přinesl. Kniha sama je rozvláčná a nudná a končí tím, že Don Quixota zavrou do blázince.

Když kniha ta vyšla, psal Cervantes právě druhý díl svého „Don Quixota", z kteréhož jest zřejmo, že dostala se mu kniha Avellanedova do ruky, když byl už 58. kapitolu dokončil. V následující kapitole vrhá se v spravedlivém hněvu na svého odpůrce, mrská jej i ničemnou práci jeho žhavými metlami své satyry, ba klade i Sancho Pansovi do úst slova, kritisující duchaplným spůsobem počínání spisovatelů rázu Avellanedova.

Zdá se, že nájezdy odpůrcovy přiměly Cervantesa k rychlejšímu ukončení druhého dílu „Don Quixota". Cervantes učinil zakončením svým další pokračování románu cizím nepovolaným pérem nemožným; končíť román svůj, jak známo, tím, že Don Quixote, nabyv po nebezpečné chorobě zase rozumu, zřekne se pošetilého dobrodružství a umírá — jak se na pravého katolíka sluší — oddán jen do vůle boží na svém loži . . . .

Krátce před vydáním druhého dílu „Don Quixota" vydal Cervantes ostrou, v celku však slabou veršovanou satyru literární „Cesta na Parnas" (Viage al Parnaso), částečně napodobení podobné práce italské „Viaggio in Parnaso" od Caporaliho. K účelu našemu jest zajímavý dodatek v prose (Adjunta al Parnaso), rozmluva to, v kteréž spisovatel dotýká se jednak lehce toho, co byl již sepsal, jednak zase upozorňuje na některé dramatické práce, jež hodlá vydati a pro které jen s těží nalezl nakladatele, poněvadž jistý vznešený spisovatel knihkupce varoval, aby od Cervantesa netiskl než prosu.

Od té doby, co byl Cervantes vydal první své práce dramatické, počet dramatických spisovatelů španělských značně se rozmnožil; směr, forma i ráz dramatické literatury pro nejbližší čas je v celku ustálen.

Lope de Vega jest neobmezeným pánem jeviště; všickni herci jsou jeho služebníky, neboť tento „div přírody“, jak jej Cervantes nazývá, obdařil svět desíti tisíci archy „řádně, šťastně a dobře psaných divadelních kusů.“ Zápas o palmu práce s podivuhodným mužem tím jest nesnadný. Mnozí arci s ním zápolí; ale kdyby se vše, co tito dohromady vykonali, porovnalo s prací Lope de Vegy, nebyla by to ani polovice toho, co vykonal on sám.

V tomto smyslu vyslovuje se Cervantes o současných dramatických básnících. Co zbývá mu nyní? Volnost, s jakou se byl druhdy oddal spisování dramatických pokusů, je ta tam; vkus obecenstva byl se změnil, celá řada spisovatelů vynikla a práce jejich opanovaly jeviště a líbí se... Chce-li se tudíž Cervantes ještě jednou odvážiti na kolbiště dramatické, nezbývá mu — poněvadž píše zároveň také, vlastně přede vším na výdělek — než přispůsobiti se panujícím názorům a psáti aspoň v duchu vzorů Lope de Vegových a napodobitelů jejich.

Cervantes vzdává se mnohých svých dřívějších zásad vzhledem k dramatickým pracím, ba neřídí se ani zásadami, jež byl před desíti lety v prvním dílu „Don Quixota“ tak opravdově vyložil. Všechny tyto nové dramatické práce — osm her a osm meziher — jsou sepsány v duchu panujícího vkusu a mnohé, zejmena „Šťastný holomek“ (El Rufian dichoso) jsou zřejmým důkazem, že přešel Cervantes úplně a vědomě k stoupencům dramatické školy Lope de Vegovy.

Nicméně i v tomto novém rouše dramatickém nečiní Cervantes žádného násilí své kardinalní zásadě: líčiti věrně pravdu a vážiti ze svých zkušeností. Jedna z divadelních her těch jest přepracování starší, ne-li nejstarší jeho dramatické práce, „Života v Alžíru“, tudíž obraz zakládající se na zkušenostech autorových. Také látky jiných kusů, jako jest „El Gallardo Español“ (Rekovný Španěl), „La Sultana“ a připomenutý již „El Rufian dichoso“ váženy jsou přímo ze života a Cervantes sám dotvrzuje v nich, zejmena v posledním kuse slovy „Toto esto fué verdad“, — „Toto esto fué ari“ atd., že líčené zakládá se úplně na pravdě.

Z poslední této publikace dává se přednost mezihrám, v kterýchž rozvinuje Cervantes neobyčejnou znalost španělského života, jejž genialním způsobem přímo fotografuje. Všechny mezihry vynikají živostí a pravdou, a byť i spisovatel nebyl všech líčených příhod očitým svědkem, přeje si, aby byly pokládány za příhody, které se skutečně sběhly a v tomtu duchu je také líčí.

Věrnost a pravda charakteristiky a líčení života tak, jakým skutečně jest a nikoli, jak se jeví v zrcadle idealní obraznosti, jdou tudíž Cervantesovi nade všechno i tenkráte, když přispůsobuje se panujícímu vkusu a ustáleným formám.

Život podivuhodného muže toho kloní se však ku svému konci. Vydav v říjnu 1615 druhý díl svého „Don Quixota“, chápe se ještě jednou, naposledy péra. Ale zdraví jeho je už, jak v dedikaci k druhému dílu „Don Quixota“ praví, podryto; jeť přesvědčen, že nebude už žíti než několik měsíců. Ale přece ještě poslední práci svou, román „Persiles a Sigismunda“, dopsal; ale spis ten vyšel až po jeho smrti. Na jaře 1616 připsal ještě předmluvu, v kteréž rozkošným způsobem

vypravuje, jak jeda z Esquiviasu nazpět do Madridu, setkal se s jakýmsi studujícím mediciny, kterýž mu dal mnohou dobrou radu jak by měl žíti, aby navzdor vodnatelnosti, kterouž byl stížen, život svůj prodloužil a kterémuž odpověděl, že mu dává tepna neklamné znamení, že nebude déle žíti než do příští neděle. Na to končí Cervantes památnou tuto předmluvu těmito slovy: „Nuže tedy — s bohem vy žerty, s bohem ty veselá mysli, s bohem vy veselí přátelé! Cítímť, že umírám a nepřeju si více, než abych se s vámi na onom světě šťastně zase setkal..."

Podivno — genialní tento muž, kterémuž nelze kromě Shakespeara nikoho jiného po bok postaviti, končí literární dráhu svou rovněž tak, jak ji byl zahájil: napodobením cizích vzorů. Před třiciti a dvěma lety napodobil oblíbené pastýřské romány (Galatea), na sklonku svého života, krátce po té, když byl sepsal jedno z nejoriginelnějších děl, (Don Quixote), přispůsobuje se v nových svých dramatických pracích panujícímu vkusu a končí literární činnost napodobením; neboť „Persiles a Sigismunda", není než napodobení řeckého romanu biskupa Heliodora o Theagenu a Charaklee, kterýžto spis byl po celé století zamilovanou lekturou básníků a umělců. Zdá se, že měl Cervantes v úmyslu, sepsati vážný román jakožto pendant ku svému komickému „Don Quixota". což vysvítá ze způsobu, jakým on sám a jeho přátelé o práci té se vyslovili. Píšeť Cervantes v dedikaci k druhému dílu „Don Quixotu" o novém svém románu, že to bude buď nejšpatnější nebo nejzábavnější kniha v literatuře španělské a dodává, že přátelé jeho považují práci tu „za obdivuhodnou."

Neobyčejný vypravovatelský talent Cervantesův jeví se sice i v této práci hlavně překvapujícím množstvím děje; ale že by to byla práce, kterouž — jak jeden z přátel Cervantesových po smrti jeho připomíná — Cervantes všechny dřívější své práce překonal nebo je aspoň dostihl, nelze naprosto tvrditi. Navzdor nejlepším úmyslům napsati román v pravém toho slova smyslu vzorný, zneuznal i genialní Cervantes vlastního ducha svého. Opravdu velkým a nedostižitelným jest Cervantes jen tenkráte, když stojí na vlastních nohách, když váží ze své obraznosti a vlastní zkušenosti, slovem když duch jeho pracuje beze všech pout; jakmile se ohlíží na své současníky nebo na tak zvané vzory, slovem jakmile napodobí — nesvede ani on, tento obr mezi literaty, než pouhý odlesk. Nadání imitační je u Cervantesa nepatrné; talent jeho jest ryze tvůrčí a proto nemohl vyniknouti než v původnosti.

Po dokončení románu „Persiles a Sigismunda" připravoval se Cervantes k smrti u vědomí, že byl právě dopsal „nejlepší a nejvýtečnější své dílo." Dne 19. dubna 1616 napsal ještě rozmarnou i dojemnou a ryzím katolickým duchem prodchnutou dedikaci svého románu, v kteréž dí: „V starých písních se praví: „Nohu v třemenu·.." Obdobně mohu o sobě i já říci; cítímť blížící se smrť. Včera jsem přijal poslední pomazání, dnes píšu toto Vám, šlechetný hrabě lemosský. Přál bych si vřele spatřiti Vás ještě jednou v Španělsku; ale čas je krátký, naděje mizí a bolesti se množí..."

Čtvrtého dne a sice 23. dubna Cervantes zemřel v stáří 69 roků; ale nikoli, jak se mylně udává, v týž den jako Shakespeare, nýbrž o deset dní dříve než „sladká labuť avonská". Datum je sice stejné,

ale úmrtní den Cervantesův udává se dle zlepšeného kalendáře gregorianského, jenž byl roku 1616 ve Španělsku již přes 40 roků zaveden, kdežto v Anglii počítalo se v době té ještě podle kalendáře starého.

Shrneme-li posavadní výsledky jen stručně nastíněného zkoumání, shledáme, že není v světové literatuře příkladu tak zvláštního spůsobu tvoření. Sporé a nezaručené zprávy o životě Cervantesově, jenž jest podobně jako Shakespeare osobností mythickou, zejmena úplný nedostatek zpráv o jeho životě bezprostředně před sepsáním „Don Quixota" činí nahlednutí v tajemnou duševní dílnu básníkovu nad míru nesnadným. Máme před sebou hlavně některé doklady k spisům, v nichž jeví se obrovský talent Cervantesův, abychom tak řekli latentní, kde poutá se dobrovolně k talentu oněch spisovatelů, jež napodobí, kdežto spis, v němž jeví se duch Cervantesův nejsamostatněji (Don Quixote), leží před námi takořka beze všech dokladů k tomu, jak vznikl a jak si autor při jeho tvoření počínal. Skoro vše, co o tom víme, jsou pouhé pověsti a domněnky.

Cervantesovo tvoření jeví se nám tudíž jednostranně; neustále vtírá se nám Cervantes-napodobitel, Cervantes v poutech cizích vzorů nebo Cervantes zkoušející genia svého v pracích talentu jeho méně odpovídajících, kdežto Cervantes v ryzí a nedostihlé původnosti zahalen jest v temno takořka neproniknutelné. „Don Quixote" objevuje se nepředvídaně jako skvělý meteor. Ze všech dřívějších spisů Cervantesových ani jediný ničím neprozrazuje, že autor jeho napíše jednou dílo „Don Quixotu" jen podobné.

Že i Cervantes, talent tak eminentní, na počátku své literarní dráhy napodobí, jest vysvětlitelno; ale že zůstává této své slabosti věren i po sepsání „Don Quixota", jenž byl obecenstvem přijat příznivě a jehož cenu i autor dobře znal, slovem že i po té, když byl konečně po tolika útrapách nalezl šťastně sama sebe, vzdává se mnohých dobrých svých zásad z doby dřívější a napodobí i práce svých současníků, jest přímo nepochopitelno.

Mnozí vysvětlují to stísněností poměrů Cervantesových a mají za to, že by se byl v poměrech příznivějších sotva i po „Don Quixotu" odhodlal k napodobení; nicméně nám zdá se býti výklad ten mylný. Pravda, Cervantes byl nucen psáti na výdělek, on tedy právem mohl se přispůsobiti panujícímu vkusu; ale domnívati se, že byla toho příčinou výhradně jen nouze, zdá se nám býti asi tolik, jako zneuznávati ducha lidského vůbec a talent Cervantesův zvlášť.

I Cervantes byl člověk, i on měl jako každý jiný, byť nejgenialnější duch, své vady a stíny — i on bloudil a mohl blouditi, jako bloudili jiní. Bez svých stínů nebyl by Cervantesem, právě tak jako by Shakespeare a kterýkoli jiný genialní básník bez svých poklesků, pobloužení a nedostatků nebyl tím, čím právě jest. Jen frasisté, nesvědomití a nepoctiví chvalořečníci a zaslepení obdivovatelé namlouvají světu, že v pravdě genialní duch jeví genialnost svou ve všem.

Cervantes jest a zůstane obrem. Stal se jím „Don Quixotem", spisem, v němž mohl vypravovatelský talent svůj úplně k platnosti přivésti. V divadelních kusech, ku kterýmž jej záliba táhla, v románech dle cizích vzorů nebylo to naprosto možno, kdežto v novellách ze života,

tudíž v odrůdě talentu jeho nejpřiměřenější, jeví se tento nepoměrně příznivěji.

Maní naskytá se otázka: „Byl by Shakespeare také vynikl na poli románu a novelly jako vynikl v dramatě?“ Shakespeare se o to ani nepokusil; Cervantes však, talent eminentně vypravovatelský, lne se zvláštní zálibou k produkci dramatické, a není tudíž divu, že jeví dramatické plody jeho zřejmé stopy obrovského talentu vypravovatelského. Epický chod, široce založené líčení a rhetorický pathos činí z dramatických prací jeho sdialogisované novelly. Názor jeho v svět je úplně samostatný, ryze Cervantesovský. A proto vždy, kdykoli názor ten přispůsobuje názoru cizímu, t. j. kdykoli napodobí, nedostihuje nikdy prací, v nichž jeví se nám v úplné své ryzosti. Sloh jeho jest původní a schopen všech možných odstínů, ale přece příliš jasný, střízlivý, obsažný a výpravně analysující, než aby mohl v hravém dialogu konati služby, jaké koná sloh lehký, ozdobný a mnohdy i neobsažný. Jakmile vzdává se vlastního slohu a chce psáti na příklad jako Lope de Vega, hravě a ozdobně, zdá se býti nesouvislým, povrchním nebo těžkopádným.

Větší část esthetiků pokládá, jak známo, dramatické práce Cervantesovy za daleko slabší prací jeho novellistických, upírá Cervantesovi více méně talent dramatický a u porovnání s Lope de Vegou na příklad klade tohoto jakožto dramatika daleko výše nad Cervantesa.

Avšak nezapomeňme, že i dramatické práce Lope de Vegovy nesnesou moderního měřítka. Z ohromné spousty dramatických plodů, jimiž byl Lope de Vega své současníky bavil, sotva vybereme několik, které by mohly býti i za našich dob s úspěchem provozovány po nepatrné změně jako na př. práce Shakespearovy. Upravování her Lope de Vegových pro moderní jeviště vyžaduje daleko zásadnějších změn v architektonice, charakteristice i dialogu, nežli upravování her Shakespearových a byť i je upravovala ruka sebe dovednější, nikdy nedocílí se jimi účinek her Shakespearových.

Že líbily se dramatické práce Lope de Vegovy současníkům a že pracím těm musily hry Cervantesovy ustoupiti, pranic nedokazuje. I Shakespeare nebyl u svých současníků a dlouho po své smrti tím, čím jest modernímu jevišti.

Dramatický talent Cervantesův nejeví se však tak zřejmě v dramatických pracích jako v pracích novellistických, nejvlastnější formě jeho. Jsou-li dramatické práce Cervantesovy sdialogisované novelly, jsou zase povídky jeho z větší části dramata, kterýmž schází jen scenická úprava a po případě verš. Cervantes počíná v povídkách svých skoro vždy patheticky nějakou romantickou příhodou. Děj rozvíjí se pomalu, hlavně následkem, abychom tak řekli, výpravného dialogu; avšak za nedlouho počíná zajímati charakteristika a dle skutečnosti takořka fotografované jednotlivosti a celé scény, prozrazující mistrovské péro dramatické. Celek končí pak dojemným, psychologicky odůvodněným rozřešením. V povídkách těch jeví se též, s čím nesetkáváme se u žádného současného s Cervantesem spisovatele: mnohý ryze moderní názor, nezvratný to důkaz širokého i hlubokého rozhledu Cervantesova. Mimo to věnuje Cervantes daleko více místa líčení mravů; mnohá po-

vídka ze základu toho přímo vyrůstá, což jest taktéž vymožeností teprv moderní, neboť Boccacio na příklad vše to pomíjí a pouze vypravuje. Nejcharakterističtější známkou těchto prací Cervantesových však jest bez odporu první a zajisté uvědomělý pokus oné pytvy srdce a ducha lidského, bez kteréž rozhodně dobrých moderních plodů literárních, nechť novellistických nebo dramatických, nelze sobě ani pomysliti. Pravda, Cervantes počíná si při tom jaksi nemotorně; ale zásluha, že byl první, jenž se toho odvážil, náleží jemu.

Nicméně i v dramatických pracích svých šel Cervantes v mnohém vlastní svou cestou a může se vykázati, čím nemůže se vykázati žádný ze současných dramatických spisovatelů, ani Shakespearea nevyjímaje. Míníme dramatické zpracování dojmů z vlastního života. Shakespeare již dříve sepsané kusy divadelní pouze genialně upravuje a přetvořuje, Cervantes však tvoří z embrya: váží ze svého srdce a ducha, ze svých zkušeností a vzpomínek; on nepopouští obraznosti své uzdy, nýbrž snaží se znázorniti vše dle pravdy tak, jak byl viděl a slyšel, cítil a jednal.

Má-li býti divadlo, jak již Cicero a po něm Cervantes i Shakespeare opakují, zrcadlem lidského života, nalezal se Cervantes na pravé cestě. Že nedocílil jakožto dramatik takových úspěchů jako Shakespeare nebo aspoň Lope de Vega, různě se vykládá. Mnozí upírají mu nejen dramatický talent, nýbrž i znalost prostředků k docílení dramatického účinku. „Zdá se," praví Ticknor, „že od té doby, co sepsal „Život v Alžíru", v němž znázorněno vlastně jen utrpení, jehož svědkem nebo účastníkem byl, domníval se, že vše, co jest pravdivé a dojemné, může býti také s úspěchem na jevišti provozováno. On tudíž míchal obor románu a novelly s jevištěm a měl mnohdy za to, že možno obyčejnými událostmi a prostým spůsobem psaní docíliti účinků, jakých možno docíliti jen sloučením idealní výše s událostmi k dramatickému skutku."

Jiní, jako na příklad Blas de Nasarre, jenž byl r. 1749 uspořádal souborné vydání dramatických prací Cervantesových, snaží se neúspěch jejich na prknech vyložiti spůsobem jiným, ale rovněž tak nepřípadným jako v nejnovější době Ticknor. Blas de Nasarre totiž praví, že sepsal Cervantes pozdější dramatické práce jen k tomu účelu, aby podal jaksi pendant k dramatickým pracím Lope de Vegovým a tyto směšnými učinil.

Po našem náhledu však byla hlavní příčinou neúspěchu dramatických prací Cervantesových na jevišti okolnost, že vzdal se Cervantes svých vlastních názorů o dramatu a obětovav zásady ty panující zálibě lidu, kladl sám sobě pouta, v jakýchž nikdy nemohl býti tím, čím jest bez pout a jakým se jeví již ve svých novellách, kde z větší části tato pouta odpadají.

Ostatně Cervantes odvážil se i v tomto směru na pole, na kteréž se byl před ním ve Španělsku posud ještě nikdo s rozhodným úspěchem neodvážil: míníme realismus na jevišti.

Za našich dnů, kdy po Gogolovi, Dickensovi a jiných Turgeněv, Bret-Harte, Zola atd., přivedli realismus v románu a novelle k úplné platnosti, kdy snaží se celá řada nadaných spisovatelů dramatických, zejmena ruských již v starší době a francouzských v době novější, přivésti realismus i na prknech k platnosti, zdá se nám býti cesta, kterouž byl

Cervantes ve svých dramatických pracích a novellách zvolil, dvojnásob zajímava. Podrobné zkoumání toho vedlo by nás však příliš daleko a proto přestáváme na prostém poukázání k jedné z nejcharakterističtějších a posud nedoceněných stránek Cervantesova spůsobu tvoření.

Nedostihlým zůstává Cervantes pro všechny věky arci jen ve svém „Don Quixotu“, o němž však sepsáno už tolik studií, že ostýcháme se šířiti o něm slov. V „Don Quixotu“ a v novellách jeví se Cervantesův názor v svět nejryzeji. Není pochybnosti, že ryze humoristický, dobrosrdečně žertovný ton „Don Quixota“ může se každým okamžikem změniti v neurvalý zvuk divokého fanatismu: neboť Cervantes je Španěl a katolík. Na jedné straně kalí nebo zastiňují rozhled jeho víra a národní předsudky španělské, na druhé straně pak drsná, neúprosná skutečnost, která mu byla zasadila již tolik hlubokých ran a z kteréž nebyl si pranic zachránil než poctivost... Nechť líčí lidské vášně nebo směšnosti spůsobem jakýmkoli, vždy objevuje se dříve nebo později křesťan: nepředpojatý názor ustupuje názoru křesťanské oddanosti do vůle boží... Vlastní jeho zkušenosti jej poučují o nicotě všeho pozemského; ale jakožto křesťan oddává se bez reptání svému osudu... On nezoufá; i nejtěžší vinu možno dle zásad katolického náboženství smyti upřímnou lítostí a přiměřeným pokáním — a proto vyznívá většina prací Cervantesových v usmiřovací akkord tklivosti a dojemnosti. On nezná náhody, nezná důležitosti a viny lidského rozhodnutí a skutku — nade vším vznáší se neviditelná a nevyzpytatelná Prozřetelnost... Nechť činíš a podnikáš cokoliv, vždy bojuješ s drsnou skutečností; rozřešení boje nezávisí na tobě, na tvé mravní nebo tělesné síle, na tvých přednostech nebo čemkoli jiném, nýbrž výhradně jen na vůli boží, která přivádí v chaos ten aspoň obstojnou harmonii.

A právě proto, že i v takovýchto přirozených i dobrovolných poutech dovedl napsati bez odporu nejrozmarnější a zároveň nejoriginelnější román, překypující zdravými názory v svět, zdá se nám býti tento Cervantes větším než kdyby byl žil bez těchto pout a v poměrech příznivých. Čím více se hroužíme v jeho názory, tím plastičtěji vystupuje před duševním zrakem našim mythická osobnost jeho, tím jasněji, zdá se nám, že vidíme v tajemnou dílnu jeho duše. Zdá se nám, že vidíme jej seděti za prostým stolem v chudobné světnici, jak píše „Don Quixota....“ Tělo hluboko nad stůl nakloněno; výrazná, utrpením a zklamanými nadějemi rozbrázděná tvář jeví sice klid, ale z oka může každým okamžikem šlehnouti fanatický blesk... Vlas i vous je už valně prošedivělý, druhdy jasné čelo poněkud zachmuřeno, ochromlá levá ruka visí bez vlády po jedné straně, kdežto pravice s pérem brzo pomalu brzo rychle kmitá po papíře... Občas zvedne hlavu a zadívá se myslivě nebo zpomínavě v neurčité prázdno a tu se zdá, jakoby se na pouvadlých rtech chvěla nevyslovená myšlenka: „Píšu sice historku veselou, ale v duši mé je nevýslovně trudno... Čím je tento náš svět? Pouhý přelud, klam a mam... Haraburdí....“

Z poesie francouzské.

Victor Hugo.

(Z knihy »Čtyři větry ducha«)

Mé dceři Adéle.

Ty, dítě, spala jsi vždy u mne, poupě ženy,
jak malý Ježíšek do jeslí utulený;
tvůj čistý spánek byl tak lahoden, tak tich,
že nadarmo ti pták pěl venku píseň vřelou.
Já vdéchal noci vděk, tu chmurnou něhu celou,
taj nebes hvězdnatých.

Já ševel andělů jsem slýchal nad tvou hlavou;
já na spící tvou líc tak sladce usmívavou
a v lůžko jasmínu jsem sypal bílý květ;
nad spjatým víčkem tvým já modlíval se, bdíval
a s okem vlhnoucím jsem přemítal a sníval,
co v noci čeká svět.

Též přijde i můj den; po pouti sen mi zbude,
a lože ve stínu, tak pochmurné, tak chudé,
kde neuslyším lkát již ptáka píseň svou.
Pak na hrob můj mi vrať, vsyp, ó má holubice,
květ, slzy, modlitbu, co dal jsem ti — nic více —
kdys nad tvou kolébkou.

~~~~

Ranní procházka.

Když slunce vystoupí a východ zaplá krví,
když zoře vyjasní obzoru širý pás,
jak domu služebník, jenž probudiv se prvý,
jde, v ruce svítilnu, po chodbách v jitřní čas,

když bledý paprslek fontány stříbří vlny,
když bezdná obloha ni hvězdy nemá víc,
a vrhá bledou zář, jak pohled míru plný,
na klidnou země líc,

když zásvit růžový na horách den již vítá, —
tu v mutná údolí se ztrácím jako vzdech;
Ó jak bych věděl rád, kde jitřní zora svítá
pro temnou tuto noc, jež v nás je lidech všech!
~~~~

Co člověk činí zde? Jest dobrodružstvím žití?
Co ještě spatříme na druhé straně tam?
Vše chví se. Přírodo, v tom taji promluviti
ty chceš k mým hlubinám?

Alfred de Musset.

Píseň.

Když sudba zlá tvé štěstí boří
a jed ti noří
ve blaha zdroj,
tu hudbou jen a krásy vděkem
jak mocným lékem
svou duši hoj!

Nad rekův meč, ó, zmůže více
hebounké líce
milostný rys,
a rajským snem žal plaší temný
hlas, nápěv jemný,
nám drahý kdys!

Charles Baudelaire.

Albatros.

Lodníci častokrát v loď albatrosy berou,
ty ptáky podivné, ohromných perutí,
za druhy pouti své tou spoustou vodní šerou,
jíž větrů nestálých je pudí vanutí.

Jak vězně poutává tu pevný řetěz k bidlům
ty krále azuru, již němi studem jsou,
a jedva prostor dán jich velkým, bílým křídlům,
by mohli smýkat je jak vesla za sebou.

Jak mdlým je, bezmocným ten poutník okřídlený!
Dřív krásný, nádherný, teď směšný, ošklivý!
Zob zpola stračí má, zpol pahejl zakřivený —
vzpomíná belhaje na let svůj zářivý.

Tak rovně poeta, jsa králem ve oblacích,
kde bouři objímá, blesk smíchem odráží,
na zem je vyděděn, kde výsměch v lidských zracích,
kde peruť obrovská mu v letu překáží.

Přel. *Ladislav Tesař.*

Ke Skalným horám.

Úryvek z cestovního denníku

od

Bohuslava Kroupy.

Jeli jsme z Winnipegu přes Fort Ellis, Qu'appelle, Touchwood hills, Fort Carleton a Battleford ke Skalným horám, jejichž úpatí začíná 1300 angl. mil západním směrem od městyse Winnipegu. Dlouhá tato cesta vedla nás přes rozsáhlé prairie Manitobské. V nekonečném prostoru těká tu zrak po širých planinách, pokrytých jen chudě rostlinstvem a zjizvených stopami bůvolů, kteří se toulají houfně rozlehlými těmito končinami severní Ameriky. Na kteroukoliv stranu oko pohledne, bělá se tisíce koster v suché trávě; zejmena však tam, kde oheň povrch země zžehnul, žebra a lebky dávno zdechlých bůvolů leží hustě rozmetány po prairii — četné to pozůstatky a důkazy krutého válčení, které člověk proti zvířectvu podniká.

Za málo let buffalo bude zvíře známé již pouze z podání a pověstí; rychlejší ještě než vymírání Indianů jest hynutí jeho a než krátký čas uplyne, mohutný tento tvor, pronásledován v nejosamělejším zátiší, kde útulku hledá, nalezne své místo v dlouhém seznamu oněch vyhynulých obrů, kteří kdysi spoluobývali na zeměkouli naší.

Jest něco nevýslovně tesknébo v této samotě; ze vzduchu ni na zemi nezaznívá žádný zvuk, nic neruší mrtvý klid a jen někdy lze spatřiti vychrtlou coyotu neb vlka plížícího se kradmo s místa na místo a slídícího po lupu. Když slunce zapadlo a osamělá krajina se halí v temné rouško, tu vynoří se myriady lesklých hvězd a zlaté kmitavé jejich zraky zdají se marně hledat živoucí a cítící bytost na osiřelé planině.

Ale krajina, čím dále jsme postupovali na západ, tím stávala se lahodnější oku. Jevily se stráně, porostlé stromovím a v tomto počasí pozdního leta co nejrozmanitěji zbarvené; světlá zeleň buků a jiných lupenatých stromů poskytovala zvláštní protivu k temným borovicím, smrkům a jedlím, které vysoko svá temena nad jiné vypínaly. Kam jen paprsek sluneční padal, zářilo vše v duhové pestrosti; země kolkolem byla poseta drobným kvítím, kolébajícím kalíšky a zvonky své, jakoby vyzvánělo letu. Jeli jsme jako po koberci, na větvích stromů šveholili ptáčkové o závod a hudli nám na cestu a zvláště když první zásvity ranního slunce na okolních vysočinách pohrávaly, bylo naladění přírody tak svěží a občerstvující, že sotva kdo dovedl by věrně vylíčiti oblažující dojem, jejž na cestovatele činí.

Nalezli jsme krajinu, jak nám ji naši indianští průvodcové byli vylíčili. Pravda, viděli jsme ji v nejkrásnějším čase pozdního leta, kdy vše jest jasné, kdy všechna kvítka bohaté americké flory stkvějí se na luzích, kdy chladné noci následují po teplých jasných dnech; vše to

Pohled na Skalné ho

Kreslil Bohuslav Kroupa.

bývá asi značně jinaké od listopadu do května, neb zima v těchto ohromných neobydlených končinách je dozajista strašlivá.

Mezi stanicemi Fort Calvary a Morleyville jsme cestovali po mnoho hodin krajinou, která byla tou měrou zpustošena, jakoby byl veliký oheň po ní zuřil.

Stromy, které dle vzrůstu bývaly dříve zajisté košaté a hustě listím porostlé, poskytovaly obraz lesa v pozdní jeseni. Ani stébla trávy nebylo viděti kolem. Za nedlouho poznali jsme pustošitele. Země, křoví a stromy byly posety nesmírným množstvím kobylek; miliony jich naplňovaly obzor jako velké oblaky, a půda byla pokryta takovým množstvím těchto drobných vandalů, že poskakujíce nahoru dolů podobali se žlutozeleným vlnám rozčeřeného jezera. Tento hmyz požere v krátkém čase všechnu zeleň a oloupí zejmena křoví a stromoví o všechno listí. Zatřepáte-li větví stromu neb keře, vyletí ohromné hejno do vzduchu a spustí se opodál zase k zemi.

Žravá tato zvířátka byla as 2 coule dlouhá a žlutozelené barvy. Šumot jejich křídel, když letěly, slyšeti bylo do značné vzdálenosti. Dráha letu jejich byla naznačena zpustošenou krajinou a holé větve stromů dávaly truchlivě výmluvné svědectví o báječné jejich žravosti.

Čím výše jsme stoupali, tím zakrnělejšími stávaly se skupiny stromoví. Uprostřed vysočiny, na které jsme se nyní nalezali, zdvihal se dosti příkrý pahorek, na který jsme vylezli dosti obtížně, neb sypký a zvětralý kámen drobil a sesouval se nám i koňům pod nohama. Dosáhnuvše nejvyššího skalnatého bodu, byli jsme unešeni velkolepostí okolní krajiny. Kolkolem nás vyčníval pravý chaos vrcholů a kopců, rozprostírajících se ve všech možných tvarech až k dalekému obzoru, kde ponenáhlu splývaly s oblaky, které nad nimi se vznášely.

Pod námi v údolí, v temném stínu hustých lesů, stkvěla se tichá hladina jezera Albreda a na západní straně vinulo se dlouhé údolí, v jehož hlubokém lůně tu a tam se třpytila a pěnila řeka Thompsonova ve sluneční záři. Ústice do hlavního, rozvětvovala se kolem četná poboční údolí, jež v dálce v mlhavé šero splývala, a daleko nad celým tím obrovským rozhledem trůnily posněžené útesy a mohutné formy „skalnatých vrchů“ v celé své drsné majestátnosti. Ač byly více než sto angl. mil vzdáleny, zdála se v čistém a průhledném vzduchu těchto výšin vzdálenost jejich obnášeti sotva třetinu této číslice.

Druhého dne sestupovali jsme zvolna protějším svahem se hřbetu předhoří, odkud jsme měli překrásnou vyhlídku na rozsáhlé poříčí řek Thompsonovy a Muddy river (kalné řeky) a lemujících je hor. K polednímu jsme dorazili k břehům prve jmenované řeky, jejíž zpěněná voda se proudila mezi balvany s velikou rychlostí. Obávajíce se, aby některý kůň nepřišel k úrazu mezi ostrými kameny, které pokrývaly dno řeky, rozhlíželi jsme se opatrně po místě, kde bychom koně nejlépe přebroditi mohli. Na blízku byl dosti vysoký vodopád, kde řeka šumíc klesala do tmavé tůně, již si byla ve skále vyhlodala. Toto místo zdálo se nám nejvhodnějším a naši Indiani dali se ihned hbitě do práce. Zkáceli několik tenkých jedlí k sestavení voru a svázavše klády silnými provazy, spustili vor tento přes příkrý a skalnatý břeh do vody; šťastně dostali jsme takto stany a zavazadla na protější břeh.

Krajina u řeky Thompsonovy. Kreslil Bohuslav Kroupa.

Prázdné káry sešoupli jsme prostě do vody, kde je Indian stojící na voru provazem na druhý břeh přetáhl. Ale největší obtíž nastala nám s koňmi. Příkrý sráz byl alespoň 20 stop vysoký a ustrašení koně stáli před ním jak přimražení, žádný z nich nechtěl, na vzdor vydatnému bičování a šťouchání vykonati osudný skok. Když to nešlo tímto spůsobem, zachytili Indiani jednoho z nich a couvali s ním po zpátku, až zděšené zvíře zadními kopyty se skály se smeklo a střemhlav do vody sletělo. Dech se mi v těle zatajil; myslil jsem, že se kůň pádem tím najisto zabil. Ale přistoupiv ku srázu, viděl jsem jej funícího a vodu z nozder frkajícího hbitě plovati k protějšímu břehu. Někteří z ostatních koňů dobrovolně seskákali do vody, u jiných musila se krkolomná procedura shazování opakovat, ale všichni se přeplavili bez úrazu. Blížilo se již k večeru, nežli jsme všechny věci uložili zase na vozy, a po této několikahodinné tuhé práci byl nám odpočinek velmi potřebný.

Konali jsme přípravy k přenocování. Jeden z našich lidí, sbíraje suché větve k rozdělání ohně, spatřil oul divokých včel v dutém pařezu. Soudruhové jeho, chtějíce míti pochoutku k večeři, slídili po medu. Šťourali a dlabali do oulu tak dlouho, až pojednou ohromný roj rozzteklených včel se vyřítil a k rychlému útěku je přiměl. Nastal všeobecný zmatek a poplach. Včely je pronásledovaly až k našim stanům; výkřiky bolesti a klení ozývaly se kolkolem a i koně, bodáni nemilosrdně zuřivými včelami, řičeli a plašili se.

Rozprášili jsme se na všechny strany, zanechavše stany a koně v moci nepřítele. Konečně jsme rozdělali velký oheň a vrátivše se s hořícími větvemi do ležení, vyháněli jsme kouřem a čmoudem své trýznitele. Ubozí koňové, kteří byli na blízku stanů přivázáni, utrpěli nejvíce; avšak i my bavili jsme se pozdě do noci vytahováním žíhadel z oteklých tváří. Podobných nevinných zábav užije cestovatel po samotách amerických dosti.

V údolí Trebiňčice.

Obrázek z cest

Jos. Wünsche.

Sedím v Dubrovníku již tolikátý a tolikátý den, jím mizerně a piji dobře, a chci se při tom podívat do jihovýchodního cípu „ukojené“ Hercegoviny, do Trebině.

Kdo by líčiti chtěl dubrovnické hostince, tomu psáti by bylo nekonečnou Jeremiadu. Poznamenám zcela krátce jen, že nejlepší z nich je hotel Miramare při samé bráně Pille zvané položený a ten že za nic nestojí. Prvý den jídlo necháš si ještě líbit, také druhý den to ještě ujde, ale třetí den již vše vázne ti v hrdle a dále pak už nic dolů nedostaneš. Vždy jediná jen ryba věčně tvrdá, že bys na ní pařezy

mohl štípat, a kuře vždy stejně a stejně uplakané! Jaký by mohl býti výběr, jen kdyby chtěli něco udělat! Rybiček plné moře, zeleniny všude hojnost, jiného masa a mouky také není nedostatek — — ale nechtějí patrně připravit nic, co by člověku jen trochu mohlo chutnat. Mizerní kuchtíci dalmatští! A pak si to chce hráti na Vlachy! Kam se hrabou v takové nehodě! Vlašský kuchař, řádný vlašský kuchař z ničeho za čtvrt hodiny připraví nádhernou hostinu. „Poshovte, pane, jen čtvrt hodinky; teď ještě není nic, ale chci přemýšlet a komponovat." — Přemýšlel a komponoval, a za nedlouho pokryt stůl jídly chutnými. Ale Vlach chce cizinci posloužit. —

Takto na nejvýše smutně rozjímal a porovnával jsem po obědě velmi elegickém v Miřamare výše zmíněném. Prostřed veliké síně pravé, rozmanitými obrazy od podlahy až ku stropu ověšené stál veliký stůl kulatý, kolem stolu seděli jsme čtyři a to všichni Češi. Úřadníci, — toť se rozumí. Litoval jsem každého, kdo v Dubrovníku musí zůstat. Já ovšem jednu velikou jsem měl výhodu: přichystán jsem byl k odchodu.

Právě když všeobecná lamentace dostoupila vrcholku, vstoupil do síně desátník Schmied pluku 74. v Trebini posádkou ležícího a hlásil, že dnes o druhé hodině vyrazíme do Trebině. Dnes totiž odjede vůz sboru zdravotního, který v Dubrovníku byl na správce a tu mohu se přidružiti. „Do čepobití budeme v Trebini," dodal s určitostí vojenskou. Já o pravdivosti výroku toho tím méně pochyboval, jelikož Trebině od Dubrovníka jen asi 6 hodin je vzdálena. Poněvadž pak i kuchyni dubrovnickou s dostatek měl jsem v žaludku, ani mi neuapadlo opatřiti se potravou. Opomenutí to bylo pak příčinou mnohého pro mne zármutku. Leč o tom později. Schmied úslužně i zavazadla mi opatří. Nebudu čekat na ostatní a půjdu napřed.

A také jsem šel.

Po druhé hodině za vedra pekelného protáhl jsem se branou Ploče; po mostě a kolem bazaru tureckého kráčel jsem předměstím dubrovnickým k jihovýchodu. Silnice je velmi pěkná. Na pěkné silnice hlavně na hranicích v Rakousku vždycky se dbalo. Ale tonu tu ve prachu bezedném a po levé straně peče mne rozžhavená skalina, pnoucí se do výše závratné. Za to však v pravo rozhled po nekonečném moři je rozkošný. Pod samou silnicí vlny rozjařené rozbíjí se o skaliny.

Domky po stráni čím dále tím více řídnou. Konečně viděti skoro jen staré, polosbořené zdi a tři nebo čtyři stářím sešlé olivy mezi nimi. To prý jsou nádherné dvory a panství šlechty dubrovnické. Tak alespoň slyšel jsem lidi vypravovati. A lidé v době nynější jsou zlí, velmi zlí — samý jazyk utrhačný.

Po levé straně, při příkré skále viděl jsem také jakousi kapličku. Vystavěti ji musil jakýsi Turek, jenž prý boha našeho proklínal. Kdyby za každé prokletí mahomedánské vystavěla se kaplička, my lidé nebožáci ani bychom neměli kde bydleti.

Líbezný rozhled po moři. Před námi v oblouku mocném rozlévá se záliv župský. Captat (Ragusa vecchia) v dáli mlhavé ostrým předhořím jej ukončuje. Na místě, kde malá Ragusa Vecchia nyní neslavně

živoří, kvetl dříve veliký a mocný Epidaurus, hlavní město okolních Eucheliů. Feník Kadmos z Théb, jež založil, vyvržený tam uchýlil se s manželkou Hermionou a stal se vládcem Eucheliů. Tam Aesculap se ctil, tam sv. Hilarion divy činil. Po Římanech vládli Gothové, po těch Avaři, po Avarech Slované a pak přišli Turci — tu navždy veta bylo po slavném Epidauru. Věkem sešlá nyní Ragusa tak naivně shlíží do širého moře, jako nemluvně, jež z poledního spánku právě se probudilo. Moře širé, daleko široko ani ostrůvku není viděti. Vše jako by bylo čistě umeteno. Jen v zálivu několik trčí skalisek, a ku samému Dubrovníku tulí se tajemná Lacroma.

Často zastavuji se a rozhlížím se kolem. Avšak bez toho nic nezameškám. Vůz dohoní mne tak jako tak. I hlemýžď veliký kus cesty urazí, a tak i já konečně dospěl k onomu místu, kde silnice těsnou a hlubokou slují do vápencové skály byla vysekána. Za touto těsninou krásné a úrodné údolí Župa se otevírá. Středem jeho potůček se vine a pole, zahrady a vinici zavlažuje. Po stráních jeden sad olivový. Tu a tam štíhlé cypřiše temnou zelení údolí zvláštního dodávají rázu jižního.

Zde silnice se rozštěpuje. V pravo sklání se k údolí. Vine se kolem zálivu župského a spojuje celý věnec osad až ku Captatu se táhnoucích. V levo naproti tomu stoupá silnice mnohými oklikami do hor a k tureckým hranicím.

Povoz nejede. Podle rozpočtu mého již asi o hodinu se opozdil. Co se stalo?

Nepůjdu dále. Užiji utěšeného rozhledu po údolí župském, usadím se na skalině a budu trpělivě čekati.

Ve výši mrtvý pustý Kras, kamkoli oko dohlédne. Jen Župa s bujným životem svým rostlinným líbeznou tvoří oasu, utěšený ostrůvek uprostřed děsné strnulosti horské. Tato pohoří prošedivělá, zdaž nejsou to ohromné hnáty zetlelého velikána, v jehož těle obrovském bujný druhdy proudíval život? — A ona kupa tam s černými dutinami, zdaž není to ohromná lebka veliké kdysi hlavy, v níž všeovládnoucí, vše urovnávající, vše řídící rodily se myšlenky?

A přece není tomu tak.

Ku porovnání takovému jenom fantasie nás svádí. Ale vědy ptejme se. Ta o jiném nás poučí.

Veškeré tyto krajiny za dob pradávných hluboko pod hladinou mořskou byly uloženy. Tu na skály prvotné zenáhla ohromné vrstvy hustých břidlic se ukládaly. Nad těmi později srážel se vápenec. Tenkráte ještě všecko urovnáno bylo jakoby válcem uválel. Nebylo horstev a vrchů, nebylo také prohlubní a údolí. Zcela vodorovné však vrstvy ty nebyly, nýbrž ku jihozápadu, tedy směrem k nynější Italii, trochu se skláněly. Tak pomalu a klidně, ale jistě budoval se tu povrch zemský po mnohá a mnohá tisíciletí.

Ale pak přišly časy děsných převratů živelních, časy, kdy síla strašlivá jediným okamžikem rozdrtila, co tiše ukládalo se po věky.

Kůra zemská, strašným povolujíc nárazům, počala se zvedati, pukati a trhati. Rozevřely se ohromné trhliny. Zvláštnost při tom ta, že směr trhlin jde od severozápadu k jihovýchodu, tedy kolmo na sklon vrstev břidličných a vápenných. Mocné vrstvy rovně dříve uložené počaly se prohýbat. Tu zvedaly a nakupily se do výše, tam zase prohnuly se a srazily ve příkré prohlubně. Všude ruch divoký, svár, zříceniny a spousta. Tenkráte asi utvořilo se táhlé zrcadlo moře jaderského, jehož směr se směrem trhlin je souběžný. Tenkráte asi utvořily se také nynější ostrovy dalmatské. Je to vlastně tatáž půda zemská krasová jako sousední Dalmacie a Hercegovina. Jelikož však vrstvy ku jihozápadu se skláněly, hluboká údolí tu přišla již pod hladinu mořskou a jsou zatopena. Zůstaly jen ohromné hřebeny horské s trhlinami souběžně se táhnoucí.

Brzy po tom bujné rostlinstvo přikrylo zříceniny staveb přírodních bohatým a mnohotvárným kobercem svým. Husté lesy zastínily brzy vlhká údolí i obepjaly strmé svahy horské. Bohatá ložiska uhlí tenkráte se zde ukládala. Přijížděli plavci z dalekých zemí a hojně těžili z bohatství toho lesního. Celá loďstva stavěna zde i jinde ze kmenů lesů dalmatských.

Ale brzy opět nový stal se převrat. Nepřišel náhle jako pohroma živelní. Zneníáhla jen a nepozorován blížil se, ale tím hroznější jsou jeho účinky.

Povrch zemský tvořily ohromné vrstvy vápencové. Vápenec ten velmi málo je hutný a pevný, nýbrž velice je porovitý. Ten jednak vodami vláhy zemské, jednak vlnami mořskými nad míru se vypíral a vymílal. Tak tvořily se z mnohých dutých buniček znenáhla větší a větší dutiny hlavně pod povrchem zemským. Ohromné klenby tyto, náležité pozbyvše opory, pukaly pak a řítily se do propastí podzemských. Proto ta přemnohá zemětřesení, jimiž Dalmacie a Kras skoro od samého narození Kristova co rok byly lekány. Bylo to jen místní otřásání a chvění se země, jelikož na blízku někde nějaká ohromná dutina se sesula. —

Časem tyto vrstvy vápencové tak zporovatěly, že podobají se teď ohromné houbě mycí zkamenělé. Ale bohužel mají také hlavní vlastnost houby. Porami svými veškerou vodu s povrchu zemského sessají a do spodních vrstev odvádějí. Tam veškerá vláha, nemajíc co by zúrodnila, zůstává neplodnou. A povrch zemský? Jelikož vláhy se nedostává, hyne rostlinstvo.

Na podkladu tak málo hutném a prazvláštním přirozeným spůsobem vyvinouti se musily i prazvláštní poměry hydrografické. Zde neslévá se krůpěj vody s krůpějí, zde nehrčí praménky, zde nebublají potůčky a nešumí potoky a řeky ve vodním pásmu nepřetržitém. Zde jakmile krůpěj země žíznivé dopadla, již zmizela také v porách vápenných. Putujeme údolem pustým, vedrem letním vypáleným. Zahýbáme kolem ostré hrany skalní. Hle tu ve příkré stěně skály vápencové temná chodba ohromná zeje. Z chodby s divokým šumotem vyráží silný proud vodní. To zřídlo řek zdejších. Hotové, vyspělé již valí se z temného, neznámého lůna skalního. Řeka dále se vine hlubokým korytem skalním. Přítoků nemá valných, alespoň ne přítoků zjevných —

a přece stále sílí a mohutní. Má tedy zajisté přítoky tajné, prameny v řečišti samém. Takovým spůsobem dostoupila řeka svého rozvoje, největší mohutnosti své. Plyne dále, nemá přítoku ani odtoku zjevného a — přece slábne, přece vody jí ubývá. Tak pomalu plyne ještě několik hodin, pak již jen stojí líným bahniskem. A dále třeba opět vystoupí na světlo denní a opět zmizí a nevíme, kde s mořem se snoubí. Vznikla, nevíme kde. Pod zemí ztratila se, nevíme kde. Toť život řek zdejších, řek krasových.

Pravzor takové řeky krasové poskytuje Trebiňčice, s jejímž údolím blíže se seznámíme. Trebiňčice asi 3 km. jižně od Bílku vyráží dvěma mocnými proudy ze skalních sklepení. Proudy tyto silný mají spád. Nezahálejí, ihned ženou mlýny. Brzy v jedno se spojí a mladá Trebiňčice těsným údolím skalním k jihu rychle ubíhá. Z levé strany nepatrný přichází potůček, z pravé pak bystrá Čepelice. Od klášterů Dobričeva a Kosjereva jen málo k východu se uchyluje a dělí asi po 3 km. Hercegovinu od Černé Hory. Za Dubočany mocí klestí si dráhu mezi Gluminami a Iliným Brdem. Jižní směr zůstává až ku Grančarevu, kde pojí se se Sušicí z Černé Hory se ženoucí. Odtud dále k jihu to nejde. Mocné horstvo Borovy Glavy a Běly Gory zastupuje jí cestu. Proto přímo k západu se obrací a ve směru tom zůstává až k mostu dubrovnické silnice. Ještě od Grančereva úzkým žlabovitým údolím se vine mezi horskými velikány lesem spoře zarostlými. U Arslan-Agič-Mostu plyne pod oblouky mostu starožitného. U Gradiny před samou Trebiní vystupuje z těsnin skalních a vstupuje do širšího údolí. Obeplyvši starodávný kostel trebiňský, po úrodné rovině několikráte se rozvětvuje. V pravo po úbočí skalním táhnou se osady Zasad a Mustači, v levo Pridvorce, Gomiljany a Dražin Dó. Zde silnice dubrovnická z levého na pravý břeh přechází. Odtud líně jen posouvá se Trebiňčice k severozápadu. Mezi pohořím Gradinou a pohraničním horstvem dalmatským tvoří údolí její tak zvané Popovo Polje. Trebinčice tu rychle chudne. U Starého Slana má již velmi málo vody. Tři km. dále je řečiště její úplně suché, jen tu a tam viděti ještě mělké kaluže. Patrno tu, že vody Trebiňčice ztrácejí se zde četnými ponory a temnými cestami dále k moři že hledají si cesty. Pravdě se podobá, že Trebiňčice pak v Dalmacii na světlo denní vychází jako řeka Rjeka či Ombla zvana. — Tak děje se v poměrech obyčejných. Je-li však počasí deštivo, tu vody hromadící se nemohou dosti rychle podzemními chodbami odcházeti, a Popovo Polje daleko široko se zatopuje. Tenkráte stává se, že asi část rozvodněné Trebiňčice podzemními cestami přelévá se také až do močálů řeky Krupy a tou pak že do Neretvy spadá.

Leč to všecko dosud jsou jenom domněnky. Jsou ovšem pravděpodobny, na jisto však posud nic není postaveno.

Vůz konečně se přibatolil.

Šlo to náramně pomalu. Vůz byl dosti silný. Jedna polovina po délce byla zařízena jako sedadlo, ze druhé polovice pak udělána byla dvě lehadla pro těžce raněné. Zapřaženi byli tři koně. Dodal nám jich pluk Webrův v Dubrovníku ležící. Ale jací to byli ořové!

Nic než tři hromady koňských hnátů z koňské kůže vyčnívajících, div ji neprotrhly. Zvířat tak vyhladovělých, zmrzačených a zbědovaných už dlouho jsem neviděl. Dle krmení byla také síla jejich. Všude jinde byl by se nad takovými mrzáky Antoušek již dávno smiloval, ale zde „sloužili“ posud. Vybrané to spřežení řídili dva vojáci od Webrů. Koňům a jízdě rozuměli jako koza petrželi. Přisedl jsem k nim na kozlík. Uvnitř seděl Schmied a jeden četař od myslivců. Ten do Bílku severně od Trebině ležícího se vracel.

Jedeme. Pokud po rovině jde, vůz skoro sám ubíhá. Ale jakmile cesta se trochu zvedá, koně táhnouti nechtějí. A na nejvyšší bod silnice, na Drieno, máme asi 3 hodiny stoupání. Smutné vyhlídky! Koně uklusají vždy 20—30 kroků a pak stojí. Když jich pobízíme, jdou sice, ale ne ku předu, nýbrž rejdí s vozem zpět. A nelze jich zastavit! Takovým spůsobem již několikráte byli bychom se překotili do hluboké propasti, podél níž silnice vine se do výše. Posud však šťastně ještě vyvázli jsme z nebezpečí.

Pozoruji také, že jeden ze tří ořů našich vlastně pranic ku předu netáhne, nýbrž že táhnouti se dává od ostatních. Když pak ostatní zastavili, tu že on na zad počíná ustupovati. Nezbývá nic jiného, než že sílu tak vydatnou vypřaháme a v zadu uvazujeme. Tam poběhne vedle vozu. Alespoň nám dobré mravy ostatních nebude kaziti.

Silnice nekonečnými klikatinami vine se po východním úbočí Monte Sergia a obchází tak údolí župské ze strany západní a severní. S velikým namáháním k večeru doplížili jsme se Brgata, poslední osady dalmatské a později i Cariny, pohraničné mýtnice turecké.

Koníci, jejichž síly ani na počátku dnešní pouti nebyly veliké, čím dále, tím více umdlévají. Čas, který táhnou, stává se vždy kratším a čas, kdy stojí, vždy delším. Skoro všickni z vozu již jsme vylezli a táhneme více je, než oni táhnou nás. Ale ani to valně nespomáhá. Ani prázdného vozu nemohou utáhnouti. Když umdleni stanou, klademe hned všeliké kameny pod kola, abychom vůz alespoň na místě zachytili. Ale kameny ty s sebou ustavičně musíme vléci, aby po ruce hned byly, jakmile budeme jich potřebovati. Krásná to jízda! Nezbylo by věru již, než abychom všecky tři herky na vůz naložili a sami se zapřáhli. Tak, ale jenom tak snad by to ještě šlo, ač obávám se, že by pak snad ani na voze ležeti nechtěli.

Ale utrpení naše ještě nikterak nebylo u konce. To nejhorší na nás ještě čekalo. Tryskem hlemýždím urazili jsme ještě asi malou hodinku cesty za Carinou. V pravo holá stráň ku Župě mírně se zvedající, v levo veliká pustá kotlina. Silnice tu příkře vzhůru se pne. Je také dosti bídná, jeť to již silnice turecká.

Pod tímto strmým místem asi čtvrt hodiny jsme odpočívali. Koně těžce oddychovali a stáli tiše jako úkropečkové. Bylo na nich viděti, že s těží na nohách se udržují. Pak jsme se na to opět chutě rozjeli. Ale již pod samým kopcem opět jsme uvázli. Slezli jsme všichni a pobízeli. Nic na plat. Vůz nechce s místa. Pak všichni jsme tlačili. Vůz ani se nehýbá, jakoby byl přimrazen. Zkoušíme po dobrém, zkoušíme po zlém. Já na příklad koně tak ohnivě jsem povzbuzoval, až o voj celý deštník jsem si rozbil. Ale ani tato oběť postavení našeho

nezlepšila, t. j. nezměnila. Stojíme na témže pořáde místě, jako by nás tu truhlář byl přiklížil.

Nejsme tu samotni. Uvázl tu také nějaký vozka Dalmatinec. Má dva koně a na vozíku skoro nic, — a nemůže také s místa. Nouze pojí lidi, a my z nouze spojili koně. Zapřáhli jsme všech pět koní do našeho vozu. Byla to věru elita komoňů bujarých. Všichni jsme pobízeli a pokud možno i tlačili. Cítili jsme všichni, teď že přišel rozhodný pro nás okamžik. Buď hneme se s místa, anebo — — A stalo se „anebo". Celou hodinu tak jsme se namáhali a za hodinu jsme se konečně přesvědčili, že to rozhodně nejde — ani bez přípřeže ani s přípřeží. Vůz zůstal uprostřed silnice stát na překu, jak jej koně ustupujíce zatáhli. My pak celí utrmácení sklesli jsme k zemi.

Před čtvrt hodinou již počalo se šeřiti a teď pojednou se setmělo. Táhla desátá.

„Co počíti?"

V nitru mém ozýval se jakýsi hlas tak důrazně, že jsem nikterak nemohl ho neslyšeti. Rozkládal mi dlouze a široce, že každý člověk skládá se z nesmrtelné duše a z těla velice smrtelného, a to tělo že potřebuje potravy. Já neměl však ani kůrčičky, vždyť do čepobití měli jsme býti již v Třebini.

„E co," myslím si, „nevídáno, však on tě nějaký ten kus komisárku nezabije. Když je zle, ďábel i mouchy lapá."

„Jářku, vojáci," domlouvám se po kamarádsku, „máte-li pak něco jíst?"

„Jíst nemáme, ale hlad máme a právě také na to myslíme," smutnou zpívají.

„Ale kousek komisárku alespoň — he?"

Ani kousíčka neměli. Byl jsem se svou latinou hotov. Hlad jsem měl, že jsem ani na nohách státi nemohl.

Tu vzpomenul jsem si, že pečlivá ruka u Halánků dala mi dvě láhvičky sílícího nektaru s sebou. Jedna láhvička oslazovala mi krušnou cestu na Černou Horu mocí zázračnou, a druhou ještě musím mít. Honem do kufříku. Je tu neporušena. Jaké to osvěžení! Člověk jakoby znovu se zrodil.

Chladná rozvaha opět se vrací. Držíme radu vojenskou. Za námi není nic, co by nám mohlo býti ku prospěchu. Do Župy za tmavé noci po strmém skalí slézati nelze a do Dubrovníka vrátiti se je daleko. Ale malou hodinku před námi na vrchu, na jehož úpatí jsme uvázli, je Drieno. Tam je veliká kula, má silnou posádku se setníkem, tam dalo by se přenocovat. Sám za tmavé noci do neznámé krajiny vydati se nemohu. Půjdu, půjde-li někdo se mnou.

Z vojáků od Webrů nechce nikdo, musejí prý zůstat u koní. Schmied nemůže, je prý za vůz zodpověden. Myslivci také se nechce. Je tedy rozhodnuto. Musíme přenocovat zde.

Ale jen co jíst a pít! Voláme i Dalmatince do rady, aby i svým rozumem přispěl. Ten zajisté krajinu zná nejlépe. Ale nedá prý se v celém okolí naprosto nic opatřiti. Konečně plamen dvoukrejcarové svíčky ozářil mu mozek, a on si šťastně vzpomenul, že prý v téhle straně dalo by se něco koupit. Dal jsem Schmiedovi peníze, aby šli

na zvědy. Zmizeli v temnotách. Oba Webrové byli tuším Chorvati, lidé nad míru skromní. Zalezli si někam mezi své koně, a nebylo jich viděti. Zůstali jsme s četařem myslivcem sami.

Jako dobří strategové prohlížíme především nejbližší okolí. Nejvíce láká vůz Dalmatinců s tajemným, jelikož neznámým obsahem svým. Pojďme my se tam podívat! Co pak kdyby tam měl přece něco k snědku. Zrevidovali jsme všecko důkladně. Nic k ukojení hladu hrozného. Leč přece něco. Leží zde pytel a v něm něco jako mrkev. Rychle do pytle a mrkev ven! Člověk se občerství. Zakousl jsem si důkladně. Fí, co to? Zahazuji syrovou petržel.

Ale něco jsme na voze přece našli. Byla to silná, veliká houně. Čeká na nás tvrdé lože z hercegovských skalin ustlané, a tu taková houně nikterak nemůže býti na škodu.

Asi 10 krokův od silnice v pravo mezi balvany našli jsme si místečko, kde bylo ještě nejméně bodláčí. Tam houni jsme rozestřeli a na ni se uložili. Plaidem mým můžeme se přikryti. To bude lože naše pro dnešní noc. Položení tu máme výhodné. Ze silnice nás viděti není, a bude-li zle, za skalinu lehce můžeme zaskočiti. A pak, a pak? — Na to ovšem není teď kdy mysleti a to tím méně, jelikož Schmied s Dalmatincem se vracejí. Prozpěvují si vesele, byli zajisté šťastni. Již hledají nás kolem vozu. Dříve však nezpozorovali nás, až jsme se jim ozvali. Nesou asi půl bochníka chleba a notný džbán vína. Hurá! V našem ležení pode Drienem pojednou bylo veselo. O chleb bratrsky jsme se rozdělili s oběma Webry. Ze džbánu pak popíjíme společně. Toť ten magický střed, jenž k sobě nás poutá a druha pojí s druhem.

Byla již půlnoc, kdy poslední krůpěj vinná skanula na jazyk vyprahlý. Těžké hlavy ke tvrdé zemi se skláněly a toužily po snu. Schmied, myslivec a já leželi jsme na houni. Dalmatinec roztáhl se na svém voze. Webrové leželi na silnici u koní. Měli jsme tu celkem 4 bodáky, a já měl revolver. Jiné zbraně střelné nebylo.

Byla jedna s půlnoci. Podřimovali jsme. Skalí rychle chladlo. Svěží větříček počal prouditi. Nespal jsem posud. Pojednou zaslechl jsem nahoře slabý šum jakýsi. V dáli to bylo a brzy opět přestalo. Ticho. Když větřík zavanul, opět to zašumělo. Tak stalo se několikráte. Četař neznamenal ničeho. Já soudil, že asi vůz nějaký s vrchu sjíždí, posud však že je daleko. Bylo tak skutečně. Za půl hodiny asi sjel k našemu tábořišti. Bylo ještě dosti šero, že viděli vůz na příč silnice stojící. Zastavili a kleli podle noty. My však ve skrýši ani se nehýbali, ale potichu chechtali jsme se jak náleží. Byli bychom musili vůz odtáhnout, ale nám se z brlohu nechtělo.

Na neznámém voze byli dva chlapi. Ti zbudili oba Webry a s nimi vůz si odtáhli. Přejeli. Opět ticho. To však probudilo Dalmatince, a ten do spaní přijíti už nemůže. Nejspíše, že ztratil svého snu koneček a nemůže ho nalézti. Slezl s vozu a hledá něco. Hledá na voze, hledá pod vozem, za vozem. — Zkrátka hledá všude. Pak šel k našemu vozu; i tam hledá u Webrů. Ale ani tam nenachází. I na nás už ho čert nese. Já mu rozumím. Je mu zima, a hledá své houně. My ji plaidem sice velmi pečlivě přikryli, ale on hledá i pod plaidem. Našel ji konečně. Křičí na nás a houni nám tahá. Ale my spíme a nevíme

o ničem, nechceme věděti. Když neviděl jiné pomoci, jal se s houně nás odvalovati. S houní pak na vůz si zalezl.

Měli jsme po radosti. Zaobalil jsem se těsně do plaidu a ulehl jsem mezi dvě skaliny. Ostré hroty skalní bodaly mne do žeber. Ale přes to usnul jsem brzy spánkem spravedlivých.

O čtvrté ráno byl již skoro den, a ostrá zima projížděla mi všemi klouby. Ku pečlivé úpravě šatu nezbývalo hrubě ani času. Z dola přicházel nějaký povoz, a tu potřebí bylo pořádné vyřídilky. Buď ten nás odtud vysvobodí a nahoru vytáhne, anebo zůstaneme tu do soudného dne. Byl to opět Dalmatinec a měl dva silné muly. My kolem něho a jeho patronem a všemi svatými jsme ho zapřisáhali, aby nad námi se smiloval a na Drieno nás vytáhl. Dalmatinec podíval se na nás a na bídné, vyhladovělé herky naše a pousmál se. Smiloval se. Měli jsme vyhráno. Než se nadál, vypřáhli jsme mu muly z jeho povozu a do našeho zapřáhli. Šlo to opět chutě vzhůru a ku předu.

Dalmatinec do krásného rána vesele si popraskával. Byl spokojen, a my teprve!

Dle prvotného snešení vojsko naše Hercegovinu mělo obsaditi jak z údolí Neretvina tak od Dubrovníka. Prvotně tedy současně mělo se operovati proti Mostaru a proti Trebini.

Ale nepředvídané události bosenské byly na příčině, že z prvotného záměru sešlo. Na počátku rychle vyrazilo se jen proti Mostaru, aby takto sboru proti Serajevu postupujícímu tím dříve se přispělo. Výprava proti Trebini byla na ten čas jen poodložena, ač co den jevila se býti nutnější. Vždyť v tomto jihovýchodním cípu skalnaté Hercegoviny povstalci jen se rojili, pohraničné osady dalmatské znepokojujíce a ohrožujíce. I pravidelné vojsko turecké samo, které té doby v Trebini a v okolí bylo rozloženo, povstalců tureckých jen s těží se ubránilo. Vojska tureckého bylo tu celkem 1 prapor anatolských a 2 prapory rumelských redifů s několika děly, všeho všudy asi 2000 mužů. U Trebině stálo jich asi 1500 pode stany. Vrchní velení měl Sulejman paša. Ten s povstalci tureckými z prvu se bratříčkoval, alespoň v ničem jim nebránil, buď nemoha buď nechtěje. Popovo Polje zalidněno je hlavně křesťany katolickými. Roty povstalecké sbírali tu Ali Aga Fetagič a Adem Sehovič. Ti rozumí se proti povstalcům také nevystupovali. Nebyli by také nic svedli. Obyvatelstvo řeckého vyznání však hned z prvu uteklo se dílem do Dalmacie, dílem do Černé Hory. Zde z mužů bojovných sestaveno asi 7 praporů po 500. Tyto čety křesťanské často přecházely na půdu hercegovskou. Ale okupaci rakouskou nikterak nevítali. Ano jednotliví vůdcové jejich již i s povstalci tureckými počali se smlouvati, aby vojsku rakouskému společně odporovali. Smlouvali se, nesmluvili však.

Teprve když Sulejman paša viděl, že mocné sbory povstalecké u Kremence a Stolce byly rozprášeny, že zbytky jejich ku Trebini se táhnou, proti jeho vojsku se opevňují a násilnictví pášou bez ostychu, počal s gen.-majorem z Poppenheimu vyjednávati. Dne 26. srpna konečně slíbil, že on a důstojníci jeho s vojskem proti Rakušanům bojovati nebudou, nýbrž že Trebini a jiná místa opevněná samovolně jim

vydají. Vymínil si však, aby s celou zbrojí, se dvěma lehkými děly a se všemi poctami vojenskými směl odtáhnouti. Při tom radil, aby Rakousko vtrhlo sem s mocí dostatečnou. Povstalci, mezi nimiž bojovalo i tři sta vysloužilých vojínů tureckých, důrazně prý budou odporovati.

Ale s touto „mocí dostatečnou" byla veliká potíž. Naši užiti mohli k tomu jenom 3 praporů pluku Nobili, který do Dubrovníka právě byl přibyl. Ale jelikož při pochodu ku Trebini bylo mimo to ještě asi 15 opevněných míst obsaditi, byl by se skrovňounký tento sbor nad míru roztříštil a seslabil. Síly byly tedy nedostatečny, a tak vyjednávalo se dále mezi Poppenheimem, Rodičem, Jovanovičem, Filipovičem, Vídní, Savfetem pašou a Sulejmanem.

Ale vyjednávání povstalců nezůstalo tajno. Ali Fetagič rozezlené tlupy vždy více dráždil. Kastelu trebiňského, děl a náboje mocí se chtěl zmocniti. Sulejmana pašu, který bránil tomu, zrádcem veřejně prohlásil. Sulejman od povstalců sám byl oblehán. Nechtěl-li býti dokonce zajat, musil hleděti všecko vojsko své kolem sebe soustřediti. Tím však pohraničnou pevnost Klobuk jakož i několik pevných postavení kolem Trebině povstalcům musil vydati. Vůdcové povstalečtí pak pilně sněmovali a dohodli se na tom, že na Drieně se ohradí a před rakouským vojskem až k Trebiňčici ustoupí. Zde pak, až vojsko přes řeku bude přecházeti, že veliký svedou boj. K boji tomu i veškeré katolické i řecké obyvatelstvo chtěli donutiti.

Konečně po dlouhém vyjednávání v noci ze dne 28. na 29. srpen vytáhly dvě setniny pluku barona Dormusa z Dubrovníka, aby Carinu obsadily. Posádka turecká, jíž výprava ta byla oznámena, kulu i celnici odevzdala bez odporu, převedena je do Dubrovníka a odtud dále dopravena. Carinu naši třemi děly opevnili a rakouský prapor tu vztýčili.

Druhého září mělo se Drieno povstalcům odervati. K této výpravě komandován gen.-major Nagy se 3 prapory pluku Nobili, polovinou praporu pluku 72. a s horskou baterií. Den před tím oddělení ta po okolí ještě byla rozložena. Ale v noci v největší tichosti sebrala se na silnici mezi Brgatem a Carinou a o 5. hodině ranní v boj se postupovalo. Polovina praporu pluku 72., jíž krýti bylo levý bok, slezla vysoký horský hřbet severně od silnice. Ze Župy přímo na Drieno postupovaly tři setniny Nobili a kryly tak pravý bok. Jádro sboru, pěchota a dělostřelba, po silnici k nepřátelskému postavení pomalu se posunovalo.

K 7. hodině ranní dorazil sem konečně okupační sbor rakouský. Posádka turecká, asi 1500 mužů, nebránila se, jak umluveno, nýbrž odeslána do Dubrovníka s poctami vojenskými. Jeden důstojník turecký odeslán do ležení povstaleckého, aby sdělil povstalcům, že jako psi budou postříleni, neustoupí-li před vojskem rakouským. Tohoto ranního pozdravení asi s těží se zalekli. Přece však z ležení ustoupili, a jak dříve bylo ujednáno, ku Trebiňčici a ku Trebini se táhli. Tak Drieno obsazeno je bez boje. Přišla deputace z Trebině a prosila, aby vojsko rakouské Trebini hned obsadilo, že obyvatelstvo rádo se pokoří.

Ale teprve 4. září zmocněn je Poppenheim dále ku Trebini táhnouti, ač možno-li s vojskem, které má, Dubrovník držeti, Trebini obsaditi

a etapní spojení mezi Dubrovníkem a Trebiní udržeti a hájiti, t. j. v poctivé naší češtině mluveno: Poppenheim obdržel plnou moc, za málo peněz udělati náramně mnoho muziky. Povstalci ustoupili sice před naším vojskem, ale ze vzteku přepadli a vybrali osadu Zasad, jejíž obyvatelé s nimi spolčiti se nechtěli. Sulejman paše již jen s těží držel se v Trebini a sdělil Poppenheimovi, neobsadí-li město do 8., že bude musit odtáhnouti a vše povstalcům vydati.

Tu ustanovil Nagy pochod ku Trebini na 7. září o 4. hodině ranní. Po ruce měl jen tři prapory pluku 74., 13 děl a oddělení pionérů. Kuly za zády postupujícího sboru obsaditi a držeti měl zatím 2. prapor pluku 21., který na válečných parnících Hoferovi, Nautilu, na Kerce a Grille za Splitu do Gruže zatím se přeplavil. Vyrazili za svítání o 5. hodině.

Na Drieně dostupuje silnice mezi Dubrovníkem a Trebiní největší výše své. Odtud k údolí Trebiňčice rychle se sklání. S vysokého položení toho překrásný je rozhled po horách okolních a po modravé hladině mořské v dáli mlhavé. Až sem dotáhli nás silní mulové. Zde jsme Dalmatinci pěkně poděkovali, a on vrátil se pro svůj vůz. Na Drieně odpočívali jsme asi půl hodinky. Nedaleko silnice na pahrbku skalnatém vystavena je pevná kula drienská. Je to hrubá věž okrouhlá z velikých balvanů složená a rovněž deskami kamennými krytá. Uvnitř silnými trámy příčnými rozdělena je na několik pater. Je tu kuchyně, několik jizeb pro mužstvo a malý pokojík pro velitele. Tentokráte leží tu setnina pluku Nobili. Setník Schaffer do svého paláce mne zve. Snídaní prý hned bude uchystáno. A bylo.

Podobných kul od Cariny až ku Trebini táhne se celá řada. Mukhtar paša dal je r. 1876 jako věže obranné zříditi, aby tím spojení s Rakouskem si pojistil. Horské sedlo drienské pět takových opevnění brání: severně od silnice dvě kuly, třetí a čtvrtá, pevné skladiště kamenné, jižně pak opevněná celnice a malé ležení hradbou 1·5 m. vysokou obehnané.

Pomýšlíme, abychom již dostali se ku předu. Velitel kuly drienské a vlídný hostitel můj provází mne až k vozu, posádka rovněž, neboť mnozí z hochů těch znají mne z dob dřívějších. Nejhorší však již jsme přemohli. Teď jde to s kopce dolů, a je tedy naděje, že koňstvo naše — potáhne.

Skaliny, odtud počínaje, v pravo i v levo se rozestupují. Projíždíme tak celým řetězem kotlin krasových, posetých nesčíslnými balvany vápencovými. Olemovány jsou kotliny hřbety horskými 3—400 m. vysokými výběžky Drinjí Planiny se Všetcem, v levo pak Vlasica Planina a Gluha Smokva. Odtud k dolení Trebiňčici v šířce až 8000 kroků táhne se Šuma, planina krasová 30 m. nad Trebiňčicí povznešená, rozervaná a podrostem něco přes 1 m. vysokým pokrytá. My ovšem teď beze všech obav a zcela pohodlně projíždíme opět novým řetězem opevnění. Po levé vidíme kulu 9. a 10., po pravé pak 11. a 12. a za nimi dědinku Oraše. Za čtvrt hodiny opět mezi dvěma kulama 13. pod Golou Glavou a 14. u Ljubova. Se sedla drienského, které je 472 m.

nad mořem, sjeli jsme již až na 292 m. Tam vidíme již kulu 15. při samém klášteře Duži vystavenou.

U Duže povstalo povstání hercegovské. Když totiž od r. 1875 císař František cestoval po odlehlé Dalmacii, tu hlučné plesání slovanského obyvatelstva dalmatského zaléhalo i do osamělých údolí sousední Bosny a Hercegoviny, kde obyvatelstvo křesťanské úpělo pod zlovůlí vydíračů tureckých. I vypravila se křesťanská deputace odtud k císaři s prosbou, aby i na nešťastnou ráju nezapomenul v milosti své. „Horvatski kralj Franjo Josip" byl krásná naděje jejich, byl hvězda, která zářila jim do krásné budoucnosti. Ale naděje ty se nevyplnily. Sotva utichly slavnosti dalmatské, mluvčí křesťanské deputace ku cís. Františkovi od Turků je zavražděn. I nastalo divé jitření myslí, vzplanulo povstání. Na počátku drželi se povstalci blíže hranic dalmatských od levého břehu Neretvina kolem Trebiňčice až ku Trebini. Věděli dobře, že sesterská Dalmacie neopustí jich v tísni, že mocnou jim bude oporou. A nemýlili se. Z Dalmacie hojně přicházelo pomoci na penězích i ve zbrani. I mnohý statný junák dalmatinský do hor odešel ku chrabrým pobratimům. V čele tlup povstaleckých stál na počátku srbský spisovatel Ljubibratič. Divoce rozervaný povrch země hornaté velikou byl jim výhodou. V drsných horách vojska turecká nic s nimi nemohla svésti. Za to však ukrutně mstili se Turci tím, že bez milosti vypalovali vsi křesťanské. Záminka k takovému hrdinství lotrovskému vždy byla na snadě: vždyť prý ten a ten obyvatel osady bojuje mezi povstalci. Povstalcům hlavně klášter Duže po dlouhý čas mocnou byl oporou. Opevnili se tu a Trebini odtud znepokojovali. Ale když Ljubibratič s některými předáky za příčinou jakési porady na Černou Horu odešel, tu Turci mocným sborem Duži sevřeli a hrubou střelbou pobořili. Od té doby Duže je ve zříceninách.

Odtud rychle dolů k osadě Dražinu Dolu a jsme u Trebiňčice. Hluboké její koryto jest asi 150 kroků široké a vody je něco přes 1 m. V místech těchto Trebiňčice již počíná ubývati. Přes Trebiňčici vede most asi 7 m. široký. Vysoké pilíře z kamene tesaného pevně jsou vyvedeny, dráha pak srobena ze dřeva tvrdého. Při každém konci mostu stojí kula, zde 17., tam 18.

Nám ovšem cesta dosti rychle ubíhala, my na pravý břeh dostali se velmi pohodlně. Ale sboru okupačnímu velmi opatrně bylo postupovati. Z každé kuly vojsko naše v boku mohlo býti napadeno, a byly-li kuly jen trochu obsazeny, byly by celou výpravu zadržely. Nebylo by zbývalo, než jednu po druhé bráti útokem, což bylo by vyžadovalo obětí velikých. Hrubé střelbě dělové byly by třeba i dva dni odolaly, ale vojsku našemu těžko bylo déle zdržovati se v pusté, beze vší vody krajině. K tomu ke všemu u Dražina Dolu nová očekávala je překážka. Most přes Trebiňčici nebyl tehdy ještě dostavěn. Pilířů kamenných vyvedena byla teprve polovice, tak že dráha mostová měla jen asi 3 m. šířky. A zrušili-li povstalci i nehotový ten prostředek spojovací? —

Na štěstí všecka pevná postavení podél silnice od povstalců byla vyklizena, a sbor, opatrně postupuje a zkoumaje krajinu na vše strany, o $^1/_2$9. beze vší pohromy dorazil k mostu. Tam teprve předvoj uvítán byl prvými výstřely, které přišly s protějšího hřbetu Kličanské Planiny.

Pěchota přes řeku se dostala bez pohromy a když pionéři most popravili, přešla i část děl. Druhá část zůstala ještě na levém břehu, jsouc mostu zatím ku ochraně.

Až sem šlo to s vrchu, vůz tlačil nedbalé tahouny. Od mostu silnice opět trochu se zvedá. Neuprosně přísné zákony fysické vyžadují, aby koníci prostraňky teď opět trochu natáhli. Ale koníci opět již trojhlasně na tom se usnesli, že nepotáhnou. Poněvadž táhnouti nás nechtějí a my je také ne, je zcela přirozeno, že jsme se zastavili. Ale není nám to na škodu. Stojíme tu právě proti hercegovskému hostinci. Je to bouda bídná. Dvéře nizounké. Uvnitř ani jedné příčky, všecko v jednom: hostinský pokoj, kavárna, byt, kuchyně, ložnice, zásobárna, stodola, šatnice a chlév. Jsou tu uvázány dvě kozy, kdežto tři vychrtlé ovce semo tamo chodí. Proti dveřím na živé zemi plápolá oheň, u ohně sedí dva muži, kouří a mlčí. Přisedl jsem k nim, abych hlavou nebyl v kouři, a dal jsem si vína. Nevím, ze které díry je vytáhli. Mizerný to nápoj! Pak uvařili také černé kávy. Ta byla dobrá; ale jen kdybych těch nádob nebyl viděl. Příchod takového civilisty, jako jsem byl já, byl tu patrně velikou událostí. Divná ta pověsť rychlostí blesku šířila se po okolí, až přišla i do blízké osady Tordoče. Tamní představený vzal na se hned nové své rakousko-úřední vzezření a rychle přišel do prvního hotelu, právě když horkou kávou pálil jsem si jazyk. Z povzdálí hezky počal se vyptávat, co a jak a kam. Když zvěděl, že rovnou do Trebině, zvolal radostně: I to snad je ten gospodin, kterého tu gospodin adjutant Brixi s koňmi včera večer očekával až do deseti hodin?!

Bylo tomu tak. Zde včera očekávali mne na jedné straně pohoří, a já na druhé straně hřbetu horského do tvrdého ustýlal si Krasu. Viděl jsem z toho, že v Trebini již dobře vědí, že přicházím. Již hned před rokem, když odcházel sem pluk Nobili, chtěl jsem se připojit. Věřil jsem z prvu s panem hrabětem Andrassym, že okupovat se bude jen pomocí rakouské korouhve, za kterou potáhne hudební banda a bude hráti ty nejkrásnější vídeňské valčíky. Myslil jsem si ve své české prostomyslnosti: potáhneš hned za tou bandou a bude veselo. Ale když se pak vidělo, že ta nevzdělaná lůza bosenská není pranic hudebně vzdělaná a že libuje si výhradně jen ve pronikavém houkání na dlouhé železné píšťaly, že ani nechce držet takt, a vůbec že hraje do noty zcela jiné: tu i já jsem si to rozmyslil a cestu až na rok odložil, — pouze ze zdravotních ohledů, aby to hřmotné pískání nekazilo mi sluchu.

Za rok teď přicházím. Mám v Trebini mnoho dobrých známých a přátel, jichž velice si vážím.

A teď abychom opět dále se ubírali. Jsme beztoho již půl věčnosti na cestě, nepromarněme tedy i té druhé polovice.

Koně opět nechtějí s místa. To mne dopálilo. Zavazadla Schmiedovi dám na starost a půjdu pěšky sám. Do Trebině bez toho již nemůže býti daleko a zabloudit také nelze.

První dědina, do které za nedlouho jsem dorazil, byly Mustači. Několik kamenných domků a zdí po obou stranách silnice. Odtamtud daleko na východě zahledl jsem již Trebini.

V pravo úrodná a dosti pečlivě obdělaná rovina trebiňská. Od mostu přes Trebiňčici táhne se asi míli cesty na východ. Tam za Trebiní zahražena je strmou stěnou skalní, která z Gučiny Planiny k severu vybíhá až k samé Trebiňčici. Na severu příkrý hřbet Klíčaně Planiny od západu k východu se táhnoucí je ohražuje. K jihu zabíhá nížina až ku stráním Drače a Humu. Do šíře rozkládá se asi na $^1/_2$ míle. Trebiňčice klikatě vine se a rozvětvuje jejím středem. Je to jeden z nejúrodnějších krajů celé Hercegoviny. Prsti, výborné, živné prsti všude je dost a vláhy řeka dává také hojnost. Pšenici z polí již sklidili, ale kukuřice a tabák ještě dozrává. Neť tabák z okolí trebiňského jeden z nejlepších tureckých. Množství osad tu povstalo na prostranství poměrně dosti malém. K Mustačům hned Zasad se druží. Za Zasadem pak Hrupjela po skalnaté táhne se stráni. Dále Trebině. Na levém břehu při Trebini roztažena Poljica, k jihozápadu pod Humem Pridvorce, a Gomiljani pak pojí se se Sražiným Dolem.

Táhne již asi desátá. Je krásný den a slunce důkladně připaluje. Silnice dosti je dobrá. Drží se jižního, příkrého svahu Klíčaně Planiny, v pravo volný rozhled po údolí.

Až sem, jak jsme pravili, dostal se sbor okupační beze všech překážek. Zde teprve napadán jest od povstalců, jež nerovná, velikými šedými balvany posetá půda velmi dobře kryla. Část povstalců pálila s výšin v levo. Jeden oddíl do výše proti nim hned počal postupovati. O desáté hodině dorazil sbor k Mustačům. Vojsko bylo umdleno. Zde trochu odpočívalo. Z Trebině sem přišel štábní důstojník turecký s jinými ještě důstojníky zvěstovat, že město připraveno je vzdáti se, a že od povstalců není se čeho obávati.

Přes to však dále postupovalo se v hotovosti bitevní. Nebylo to zbytečno. Ukázalo se to hned. U Zasadu počala opět hustá střelba. V ohni sbor rychle postupoval ku Trebini; chtěliť obsaditi ji dříve, než by snad povstalci se jí zmocnili. Povstalci pevné postavení měli ve vysoko položených staveních Hrupjely. Podobně i v pravém boku od Pridvorců plížily se ustavičně husté řetězy povstalců. Proti nim i horských děl musilo se užiti. O půl dvanácté konečně boj byl skončen. Naši dostihli Trebině a obsadili hned celou řadu domů proti kastelu. Posádka turecká boje se nesúčastnila. K odchodu připravena stála v kastelu. Ale trpěla tam velice kulemi povstalců, kteří na protější kule 21. ve velikém počtu se byli usadili a do kastelu stříleli.

Vojsko naše zatím za městem táborem se rozložilo. Boj ustal. Jen přední stráže v širém řetězu rozestavené s povstalci posud se utkávaly. Kastelu naši dosud neobsadili. Bylo dříve nutno povstalce z kuly 21. vykliditi. Proto po 3. hodině horská děla počala na ně chrliti oheň. Ale povstalci měli tam velmi dobrá a krytá postavení a nehýbali se odtamtud. Nezbylo než zahnati je odtamtud přímým útokem. Krušný úkol ten připadl setníku Popovi. O 5. hodině počaly dvě setniny postupovati ku Poljici, vsi pod kulou se táhnoucí. Kula tato stojí asi 1000 kroků východně od kastelu na příkrém kuželovitém vrcholku.

Kastel trebiňský leží 300 m., kula pak 450 m. nad mořem. Převyšuje tedy kula kastel o celých 150 m. Kula výbornou svou polohou vládne nejen celé Trebini, nýbrž i mnohým cestám na východ a na

západ se vinoucím. Z kamene tesaného pevně je vystavena, ale místa poskytuje jen asi pro 40 mužů. Povstalci sem hlavně se stáhli z jižního břehu trebiňského, rozložili se po okolních skalinách a počali důkladnou střelbu. Se skal pohodlno bylo stříleti. Ale poručík Felix na ně vyzrál. Četě Felixem s velikou obezřelostí vedené podařilo se zmocniti se výšin východně od Poljice. Padli tak kule a povstalcům v týl. Osud kuly tím byl rozhodnut. V noci povstalci také skutečně kulu vyklidili.

Turecká posádka ještě týž den pozdě u večer odtáhla do Dubrovníka.

Potom povstalci ještě několikráte se pokoušeli velikou mocí překvapiti a zaskočiti menší oddíly našeho vojska. Na stráže často z úkrytu se střílelo. Podobně napadáno i poštovní spojení mezi Dubrovníkem a Trebiní. Byly to hlavně osady Troica a Briograd, ve kterých veliké množství povstalců se ukrývalo. Zde i naši ranění dobíjeni jsou, mučeni a mrtvoly jejich zohaveny. Nařízeno tedy oběma těmto osadám, aby mrtvoly nadporučíka Schmiedta a dvou pěších vydaly. Jelikož rozkaz ten vykonán nebyl, bylo věru na čase, aby ukrutní zbojníci náležitě se potrestali na odstrašující příklad ostatním. Proto dne 10. září podvrchník baron Kellner čtyřmi děly na Troici a Biograd dal stříleti. Za nedlouho táhli se povstalci odtud k jihu a v osadách bílé korouhve vztýčeny. Starší jsou svoláni a nařízeno, aby mrtvoly do dvou hodin vydali, jinak že všichni budou pověšeni a osady jejich rozestříleny. To účinkovalo. Zohavené mrtvoly jsou vydány a s poctami vojenskými pohřbeny.

Od těch dob stáhli se povstalci od Trebině na východ a drželi se blíže hranic černohorských na Grivici, u Gorice, a u Arslan-Agič-Mostu. —

Dorazil jsem do Trebině.

Byla právě neděle. Lidu přespolního všude jen se hemžilo. Sedláci i selky okolní přinesly nějaké ty plodiny na trh, za ně pak vyměňují nebo kupují některé potřeby do domácnosti. Přišli i švarní junáci a krásná pleť hercegovská, na hlavách bílé závoje. Vypadají dosti čistě, neboť na neděli každá se vyprala. Ty mladé jsou ještě dosti k světu podobny, ty starší však strašně již jsou sešlé. Potkáš-li takovou ženu, hercegovskou křesťanku, těžko věru uhodnouti, kolik je jí let. Hádal bys 25, ale třeba také 50 let. Jsouť namáhavou prací polní velice sedřeny. Turkyně naproti tomu, jelikož doma více se zdržují a příliš nepracují, mnohem lépe také vypadají. I zde obličej závojem pečlivě si zahalují a mužským vyhýbají se na 50 kroků. Proto u našich vojáků u veliké jsou nepřízni. Nejmenují jich jináče než: otroku!

(Dokončení.)

Rabí v XV. století. Kreslil Ed. Herold. Ryl Jan Patočka.

Malebné procházky

po bojištích Žižkových.

Líčí a kreslí

Ed. Herold.

IV.

Kdo navštíviti chceš bojiště velkoborské, jeď po dráze do Horaždějovic čili, jak se zkráceně říká, Horažďovic. Na stanici tamější odevzdej se poště nebo dostavníku, který tě bohdá bez úrazu doveze zaprášenou silnicí do jmenovaného prastarého města pánů Bavorů na zlato — a perlonosné Otavě. —

Lid vypravuje, že stávala první osada, založená rýžovníky zlata, na pravém břehu řeky, u nynějšího velice malebného mlýna, v jehož okolí se dosud vykopávají staré základní zdi. Později přestěhovali prý

se ryžovníci na levý břeh, kde povstala brzy veliká dědina, v níž Bavor ze Strakonic vystavěl kostel sv. Petra a Pavla a konvent johanitský, kterýž stával bezpochyby na místě nynějšího zámku. Václav II. povýšil z přízně k panu Bavorovi osadu tuto na město a dal jí rozličná práva a výsady; Bavor ohradil na to Horažďovice dvojnásobným pásem zdí, jímž vedly tři brány do města. Z těchto zachovala se jen severní brána s věží.

Když po zavraždění posledního Přemyslovce (r. 1306) podplacené z části panstvo Rudolfa I., známého pode jménem „král kaše“, za krále českého zvolilo, byl Bavor III. ze Strakonic mezi odpůrci Rudolfovými a bránil se statně proti vojsku jeho, kteréž Horaždějovice úsilovně obléhalo, ale po smrti královĕ r. 1307 od města odtáhlo. Tento třetí a poslední Bavor zemřel r. 1318 a jen starožitný erb městský zachoval podnes černý šíp v červeném poli, znak onoho prastarého panského rodu. Na to stal se pánem města Petr Racek z Kocova, snad nějaký příbuzný bratrů Sezimy a Hynka z Kocova, z nichž jeden se vychloubal, že vestřelil při oblehání hradu Rabí šíp do oka Žižkova.

Poslední rok 14. století přivedl opět nepřátelské královské vojsko před hradby města, jehož obhajcové tu poprvé uslyšeli hřmění děl, tehdáž ještě málo známých. Příčinou obležení byl odboj panské jednoty, jež nejmocnější členy své v jižních Čechách měla, proti králi Václavu IV. Snad zuřil tehdáž v městě krutý onen hlad, na nějž naráží stará píseň:

Jedna šlechtična panna Eliška
byla červeného líčka,
než by hladem mřela,
raději s dráby koně dřela a t. d.

Za válek husitských vládl zde bezpochyby Vavák z Hradce, přítel Žižkův, a pak dostaly se Horažďovice opět v držení pánů z Kocova, za nichž roku 1477 Bohuslav ze Švamberka město oblehl a po roce hladem ke vzdání přinutil.

Později stal se pánem Horažďovic mocný Půta Švihovský z Risenberka, jemuž sice od krále Vladislava mocí odňaty, ale v brzku nazpět vydány jsou. Odtud zůstaly v nerušeném držení pánů z Risenberka až do katastrofy bělohorské, kdy po útěku zbabělého „zimního krále“ statky protestantského panstva konfiskací propadly; Horaždějovice prodány jsou od komory královské nejv. purkrabímu Adamovi ze Šternberka.

V následujících stoletích střídaly se rozličné rody v držení města, zejmena Thunové a Mansfeldové, až přešlo r. 1834 na knížete Rudolfa Kinského.

Procházka po velikém náměstí, kteréž ozdobeno jest sloupem marianským a krásnou, ve švýcarském slohu zřízenou studní, okazuje nám naprosto nezajímavé, většinou jednopatrové domy, z nichž se mohutněji vypíná jedině nová budova okresního soudu, shlížející jako obryně na sousední nízkou radnici s dřevěnou vížkou. Radnice tato, jejíž archiv chová nejednu zajímavou listinu, byla dle nápisu na místě starého, velikým požárem města r. 1689 zničeného radního domu spo-

lečným nákladem hr. Václava Vojtěcha ze Šternberka a obce znovu vystavěna.

Požár dotčený byl nejzhoubnější ze všech, jež Horažďovice spatřily. Snad povstala v době požáru toho také pověst o strašidelném voze sv. Tomáše, kteráž se zde za zimních večerů při draní často vypravuje. O půlnoci v den sv. Tomáše přijíždí světec na ohnivém voze náměstím ke hřbitovu, kde všichni zemřelí Tomášové patrona svého očekávají a pomohše mu z vozu, až k rudě zářícímu kříži u kostela jej doprovázejí. Tam klesnou všichni na kolena a pomodlí se, načež jim svatý Tomáš požehná a pod křížem zmizí. Vypravuje-li se pověsť ta v předvečer noci tomášské, pokleknou na konec všichni v jizbě přítomní a odříkávají modlitbu k sv. Tomáši. Dítky očekávají v bázni příjezd příšerného vozu a domnívají se, že slyší rachocení jeho po náměstí; rodiče kladou je pak rychle na lůžko. O 2. hodině přichází ponocný s velikou biskupskou čepicí a s dlouhým bílým vousem a zpívá před domem obyčejnou píseň ponocenskou. Pán domu dává mu v odměnu několik krejcarů a zakončuje tomášskou noc tím, že stáje zvenčí a také krávy uvnitř vodou tříkrálovou pokropí a každému hovádku trochu soli se slovy „Opatruj tě sv. Tomáš před každou nemocí“ na hlavu nasype.

Městský a děkanský kostel sv. Petra a Pavla na západním konci velkého náměstí jest budova stará a pošmourná s masivními zdmi, basilika to s trojí lodí. Presbyterium je staré, ale ostatní části obnoveny byvše jakýmsi Vlachem, okazují sloh 17. století. Uvnitř nalezají se obrazy bez veliké ceny umělecké a náhrobní kameny, značně vyšlapané, mezi nimiž zasazen byl jeden dle nápisu dříve čitelného nad hrob nějakého majitele hradu Prachně.

Mnohem zajímavější náhrobní kámen nalezáme v kostele archanděla Michala v předměstí, jenž patříval dříve minoritům. Cely jejich byly v sousedním klášteře, majícím nádhernou křížovou chodbu s t. zv. diamantovým čili hvězdovitým klenutím, jaké se také v klenbě kostelní zachovalo. Klášter ten byl již r. 1330 od bohatého měšťana horažďovického Děpolta Mečíře založen, ale teprve Půtou z Risenberka, jenž zastával za krále Vladislava úřad nejvyššího sudí, r. 1504 dostavěn. Půta uvedl pak do něho mnichy, ale zemřel téhož roku náhle chrlením krve, — „protože byl odbojník kalicha“, praví staří letopisové; „ale pán bůh umí trestati takové rouhače divnými ranami.“ Náhrobní jeho kámen z červeného mramoru, zasazený v pravo do zdi kostelní na blízku jednoho pobočního oltáře, jest mistrně proveden. Spatřujeme na něm velmi zajímavý vážný obličej a statné tělo v brnění, hojně ozdobami pokrytém; celá postava stojí na ležícím lvu, držíc v jedné ruce kopí a v druhé přilbu. Kolem viděti gotické okrasy, silně vypouklé a neobyčejně krásně i jemně pracované, jako vše ostatní. Škoda, že nezachovalo se jméno umělce.

Tohoto nepřítele kališníků pronásledoval osud i za našich dnů.

Než se totiž nynější obyvatelky kláštera, školské sestry, do něho přistěhovaly, musil kameník na postavě dávného rytíře, aby snad jedna část brnění jeho cudné oči nábožných panen neurážela, vykonati operaci, která se na mužného Půtu nejméně hodila.

Minorité nezůstali dlouho ve svých tichých celách. Rozmáhající se protestantství přimělo je, že opustili zdejší klášter; později užívali ho čeští bratří, až r. 1626 nejen z něho, nýbrž i z města a země navždy vystěhovati se musili. Na to vrátili se sem opět řeholníci a zahájili svou činnost tím, že vykopali kosti kazatelů bratrských zde pochovaných, kteréž pak zuřivý nepřítel kacířů, kvardián Severinus Dudecius, roztlouci a na hřbitově spáliti dal. Také krypty protestantských pánů Švihovských byly otevřeny, kosti jejich z cínových rakví vyházeny a na místě nesvěceném zakopány. Cenné věci v kryptách a rakvích nalezené odneseny jsou do kláštera.

R. 1812 byl klášter i kostel zrušen i zavřen, a teprve před krátkým časem přistěhovaly se do klášterní budovy školské sestry; klášterní sad proměněn v ovocnou zahradu.

Novějšího původu je hřbitovní kostel sv. Jana Křt. v severním předměstí. Bylť vystavěn r. 1599 a ozdoben zvláště obrazy v plochém stropě zasazenými, které při posledním obnovování kostela sňaty jsou a vesměs kromě dvou neb tří šťastně zmizely. Sluší toho litovati tím více, poněvadž — soudě dle dvou obrazů na zábradlí chóru zavěšených, světice a hudoucí anděly představujících — výtvorem ruky mistrné byly a patrně z 16. století pocházely. Ostatní obrazy kostelní nemají hrubě ceny, vyjma oltářní obraz sv. Prokopa, avšak i na tom vynasnažila se nepovolaná ruka nějakého břidila „obnovitele“ poctivě, aby pozastřela krásu původního díla.

Dlouhou předměstskou ulicí došel jsem k zámku od Šternberků vystavěnému. Zevnějšek jeho není nikterak zajímavý, rovněž první nádvoří, kde se nalezá pouze několik úřednických bytů. Starou, erby ozdobenou branou vchází se do druhého nádvoří, jež bývalo dříve kolkolem okrášleno loggiemi; nyní jsou zazděny a v pokoje s chodbou proměněny.

Z pokojů knížecích kochá se oko rozkošnou vyhlídkou do přívětivé, hojně stromy porostlé, stříbrnou stuhou Otavy přepásané krajiny. Strop velikého sálu okazuje zajímavou malbu ze 17. století, s barvami dosud velmi svěžími, představující vítěznou bitvu Husitů před Vyšehradem. Mimo to spatřujeme zde na 6 menších obrazích výjevy z válek husitských, totiž Husity před Táborem, Přimdou, Pískem, Horažďovicemi a Budějovicemi. Kdo by žádal zvěděti, jakou ruku měla sv. Anna, zajdi ještě do malé zámecké kaple; tam viděti lze za sklem malou černou voskovou ruku s přiloženým psaním, v němž se dotvrzuje, že je to věrný odlitek ruky jmenované světice.

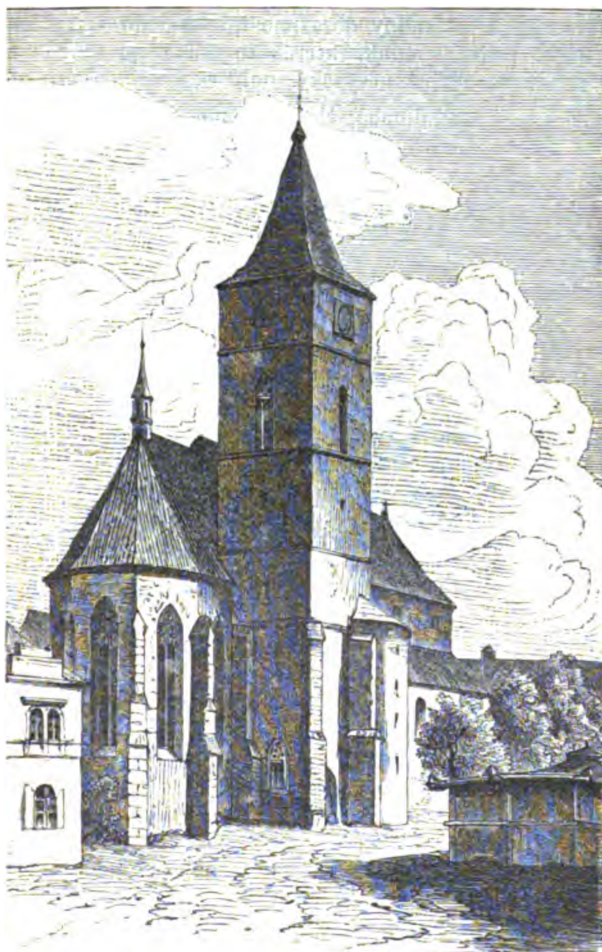
Lid vypravuje, že ukryt je někde v zámku — nikdo neví bohužel, kde — veliký poklad, jejž tam kněžna Eleonora z Mansfeldu za vpádu Francouzů r. 1741 dala zazdíti.

Za pozdější majitelky, kněžny Marie Karoliny z Löwensteinu, byl zámek r. 1760 obnoven.

Na západě od města objímá Otava veliký Karlův ostrov, jehož břehy lemuje vysoké stromoví a křoví; je to místo promenádní, avšak odporučuju procházku po něm pouze časně z rána nebo pod večer a se skládacím sedadlem pod paží, poněvadž nekonečné, jednotvárné, široké

cesty ostrova po celý ostatní den slunci vydány jsou a žádných lavic k odpočinutí nemají.

Dávno, dávno minuly časy, kdy Otava zrnka zlatá v písčitém klíně chovala; zůstaly jí toliko ještě zkamenělé slzy rusalek jejích — perly. Právo lovení perel přísluší vrchnosti a vykonává se jen v jistých dobách;

Městský kostel v Horažďovicích.
Kreslil Ed. Herold. Ryl Jan Patočka.

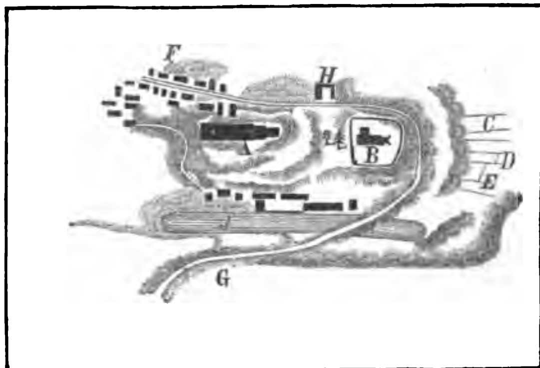
výtěžek bývá ovšem nepoměrně skrovnější, než za dávnějších časů. Roku 1809 loveno u přítomnosti císaře Františka II. a vytěženo něco více než 48 perel, mezi nimi 27 jasného lesku.

Avšak opusťme již Horažďovice a putujme na blízké bojiště u Boru. Kráčíme předměstím, kolem kostelíčku sv. Jana Křt. a pak dále po

silnici, vedoucí k Zelené hoře, stále s vrchu do vrchu. S výšiny otvírá se nám krásný rozhled po údolí řeky; oko zalétá přes Horažďovice k Pracheňské hoře a v dálku k temným lesnatým hřbetům romantické Šumavy.

Ostatně je cesta jednotvárná; zřídka potkáváš chodce nebo vůz řebřinový — omnibusy a dostavníky, jež dříve silnici oživovaly, vyhynuly nadobro. Za $1^1/_2$ hodiny dorazíme konečně do vísky Velkého čili Panského Boru, ležící v údolí, kteréž se táhne od západu na východ a v jehož středu se zdvihá nevysoký, holý skalnatý vršek.

Na vršku tom stojí dlouhá, žlutá, dvoupatrová budova, jejíž hlavní určení hlásá daleko čitelný nápis „Škola“. Na východní straně pahorku stojí starožitný kostelík sv. Jana Křt., kolem jehož zdí před 400 lety bitva zuřila. Od vršku dolů táhne se na sever vesnice, čítající 74 domů; pivovar a jiná stavení zaujímají úzký prostor mezi jižním úpatím pahorku a nešírokým rybníkem, jehož středem po hrázi vede silnice stromovím zastíněná do vesnice.

Nárys bojiště u Velkého Boru.

A. Škola, *B.* kostel, *C*, staré město, *D.* dlouhá třída, *E.* krátká třída, *F.* vesnice Velký Bor, *G.* silnice od Horažďovic. *H.* fara, *J.* rybník.

Nejbližší okolí jest jednotvárné; pole táhnou se do značné dálky vzhůru údolím, na východě lemuje tu a tam pruh temného lesa obzor, na západě však sklání se do údolí lesnatá stráň dosti vysoké hory.

V 15. století vypínal se na pahorku shora dotčeném pevný hrad, jehož okružní, věžemi opatřená zeď se táhla po nevysokém a nenáhlém svahu až dolů k rybníku. Naproti kostelíku zdvihala se pevná věž s podsebitím, chránící přístup ke bráně hradní. K ní přimykala se ostatní stavení hradu, jenž po způsobu tehdejším arkýři, pavlány, malými i velikými nepravidelnými okny a střílnami hojně byl opatřen. Zdá se, že byl hrad tento dosti důležitý, neboť páni z Risenberka dali jej hned po odchodu Husitů na spáleništi znova vystavěti a také po druhém, krátce po té následujícím zpustošení byl zase opraven. Odtud

zůstal obydlen až do války třicetileté, která mu uchystala stejný osud jako tolika jiným skalním hnízdům rytířským.

R. 1765 dala tehdejší majitelka zdejšího panství, kněžna Marie Karolina z Löwensteinu-Wertheimu, na základech sříceniny vystavěti dlouhou, čtyrhrannou kamennou bednu — jinak nemohu věru stavení nyní tam trůnící nazvati — a zřídila v budově té nemocnici pro dvanácte chudých mužského a tolikéž ženského pohlaví. Císař Josef II. zrušil nadání to a vrchnost přeložila sem pak školu i byty učitele, polesného, stavitele a jiných úředníků. Stavení toto má prý veliké a hluboké sklepy, pověst pak praví, že nalezají se pod ním ještě také sklepy zasypané, chovající v sobě dotud plné sudy vína; časem slýchati prý dole v zemi zvuk, jakoby praskala obruč sudu.

Kostelík sv. Jana, jen málo sáhů od školy vzdálený, jest — jakož dotčeno — stavení starožitné, jež teprve před několika roky ranou hromovou gotického svého klenutí pozbylo. Blesk udeřil do pravé stěny, vjel do kostela a zapálil oltář, od něhož se vzňaly pak i lavice a oltáře ostatní. Na štěstí zachráněno bylo presbyterium, jež zachovalo posud svůj starožitný gotický sloh. Pod kůrem je stará gotická branka, jež vede na kůr a zároveň na věž. Obrazy oltářní nemají veliké ceny. Nejstarší a nejzajímavější částí kostela jest sakristie, do níž se vchází z presbyteria úzkou chodbičkou. Klenutí tohoto krásně ozdobeného, avšak velice nízkého sklepení spočívá na konsolách, končících hlavami neb jinými okrasami.

Velký Bor byl před husitskými válkami městem a míval dle pověsti dva kostely. Posud mají blízké pozemky jména „dlouhá třída“, „krátká třída“ a „pod městem“.

(Dokončení.)

Na moravském poli.

Od

Karla Kučery.

am zrak dosáhne širou, dlouhou plání,
stan ku stanu se sklání
a nocí blýská strážných ohňů žár,
jak na zítřejší Rufův den by ku cti rozžal pochodeň
král český Otakar.

Na stolec Přemyslův král nové římské říše
mu sáhnul ve své pýše;
když právo neplatí, nuž tedy seč
ať zítra na vždy rozhodne o zemi dosud svobodné,
jich obapolný meč.

Nuž zítra boj; dnes tábor tichý ještě;
jen jako krup a deště
se v dáli tratí zmlklý šum a ruch:
volání stráže, smích a sten, jejž bojovníka plachý sen
našeptnul maně v sluch.

V tu pozdní dobu ve svém polním stanu
stál v kruhu českých pánů
král Otakar, list bílý v rukou měl
a v černém oku hněv a žal: „Zde sami vizte, Rudolf král
jak dvornýť nepřítel.

On píše sám, že k zítřejšímu boji
se mrzká zrada strojí,
že jeden Jidáš, jeden zrádce z vás,
jenž, jako v trávě kluzký had, mou nohu zvrtne v jistý pád
všem Němcům na pospas.

Nuž chce-li kdo smrt krále svého bídnou,
přistoupiž s myslí klidnou
sem po můj bok, neb k čemu zítra boj?
zde moje ňádra, nahá šíj, v ně ocelem až k smrti bij,
a pomstu upokoj.“

A králův zrak, jak ostrá, tvrdá dýka,
kol v každou tváři vniká,
zda vyplašen snad viny někde stín,
však pevné oko, klidná líc mu zevšad plane jasně vstříc,
jak nebes modrý klín.

Spíš ruce všech se pozdvihnuly rázem
a jako před obrazem
poklekli všichni s velkou přísahou:
„Ó velký králi, pane náš, věř, věrné syny dosud máš
a listu slova lhou.

Tvůj prapor dosud nad námi se vznáší,
v něm dosud pojíš sílu naši,
v něm jako v mraku hvězda nápis tkví:
„za vlast a víru, krále, česť“, v něm slávy naší ratolest,
zítřejší vítězství.“ — — —

Král samoten; jen stín postavy statné
se míhá v stanu plátně
a v hlavě pochybnost jak muší rej:
zda možno věřit přísaze? zda spíše dané výstraze
kdo asi zradil jej?

I vzpomíná, že v české kdysi luhy
sám volal cizí druhy,
že koukolem tím vlastní zasil lán,
že nad svých Čechů prostý dav cizinských Němců zvýšil mrav,
on Čechů král a pán.

I vzpomíná, že podporu svých činů,
ne v hlavách vlastních synů,
než u cizinců hledal vetřelých,
již zítra budou s králem svým mu hrozit zrakem blýskavým,
jak hejno vlků zlých.

A celý život tihne jeho duší
a hromem hřmí a buší:
tys jenom slávy vzdušný honil klam
a vlastní lid a vlastní zem cizoty sepjal řetězem,
tys zrádce sám a sám. — — —

Procitnul král z té těžké, dlouhé dumy;
však tábor kol již šumí
a stanem padá ranní slunce žár;
v rameni štít a v ruce meč v tu dobu vyšel v slední seč
král Čechů Otakar.

O spůsobu a významu
studia dějin umění výtvarných.

Úvodní přednáška

dra. M. Tyrše

na českých vysokých školách polytechnických.

Jak daleko zpět i v minulost člověčenstva se hroužíme, vždy potkáváme se v ní s uměním do jisté míry vyvinutým, ba z části již hotovým. Na prahu dějin nejstarší říše světa stojí sfinx a přesně prostý žulovoúbělový prachrám jemu snad zasvěcený, stojí pyramidy a hrobky velmožů sochami, reliefy a malbami bohatě opatřené. Ba před počátkem dějin veškerých, v hrůzných temnotách doby praehistorické, v jeskyních, v nichž člověk prvotní proti větru, dešti a šelmám pralesů se hradil, nalezáme již předměty skulptované a překvapujícími kresbami pokryté, zbraně uměle ozdobené a šperky, jimiž oni diví pralidé se zdobili.

Tak setkáváme se již v nedozírné minulosti s citem uměleckým, jenž všude se snahou po vyzdobení těla, obydlí, náčiní a zbraně počíná, ba i věčně klidné byty mrtvých předměty ozdobnými plní, jež by jim

v říši stínů a v životě budoucím sloužily. Člověk, který ještě zákonů a stálých zařízení společenských nemá a nezná, má již své umění. Kde máme širší podklad onoho prvotního pudu uměleckého hledat, jenž právě tam počíná, kde nad hrubou potřebu se povznášíme a jistým formám před jinými přednost dáváme?

Vědy přírodní a především anthropologie nám dí, že pudy ty v původní formě jejich pod jeden obecnější — smíme-li tak říci — zákon vřaditi sluší, jest to — tak praví se nám — zákon ameliorace, zákon, dle něhož každá bytost ústrojná všechny okolnosti potřebám co nejvíc přispůsobiti, stav svůj co nejvíc zlepšiti se snaží. Již bylina hledá sobě nejvýhodnější podmínky života. Z těsna a temna tihne strom všude k světlu a vzduchu, a kloní vzrůstaje peň a větve tam, kde obé nejhojněji v ústrety mu kyne. A též zvíře vyhledává podobně nejvýhodnější podmínky existence pro sebe a pro potomstvo své a váží, je-li třeba, každoročně dlouhé cesty, aby je vynašlo. Člověk pak nemá pouze potřebu vzrůstu a potravy, on jest smyslně jemněji organisován, on jest vyšším nitřním životem nadán a onen nevyhladitelný „pud k lepšímu," kterýmž každý spůsobem svým okruh „požitků" — v nejširším smyslu slova — si zvětšiti a celý život svůj zvýšit se snaží, onen zákon ameliorace, v jehož službu pud nápodobovací a tvořivý se staví, žádá při člověku též ukojení jiných a vyšších potřeb; onť žádá sobě k nutnosti ozdobu, ozdobu života, ozdobu své osoby, svého náčiní, svého obydlí a všeho, co zevním výrazem povýšených citů jeho se stává.

Tak zařizuje každý již byt svůj soukromý tím spíše dle potřeb vkusu svého, čím víc majetkem svým nad starost o prosté nalehavé požadavky dne se vyšinul; při společenských slavnostech svých ozdobujeme místnost pro ně určenou, upravujeme bedlivěji všechen svůj zevní zjev, zdobíme ženy a dcery své v lesku zvýšeném, ba jestli slavnost celého občanstva, celé vlasti naší se dotýká, pakli srdce celého národa spůsobem povýšeným při ní tlukou, tu vyzýváme k výzdobě a k dovršení jejímu uměny veškeré, poesii a hudbu stříbrozvukou a především umění výtvarná.

Tentýž pud vedl nás takto od prosté výzdoby, od šperku divocha až k samému dílu uměleckému, ba vše co s pospolitým životem národa souvisí, jeho chrámy, jeho budovy veřejné, to vše vymáhá, čím výš on idealní jejich účel staví, tím více jen součinnost umën výtvarných. Umění jeví se nám takto co vrozená, hluboká potřeba člověčenstva, kterouž ono život svůj z ujařmujících dolů lopotné nutnosti k vrcholům volné krásy a světlé význačnosti povznáší, a již tím se vysvětluje, že na něm sláva věků a národů spůsobem nejlesklejším spočívá. Vezmětež Řekům, vezmětež Italům jejich řečníky, jejich filosofy, jejich státníky a velekupce knížecí, avšak nechte jim Iktina a Phidia, Praxitela a Lyssipa, nechte jim Brunellesca a Michelangela, Lionarda a Rafaela a všechna ta skvělá jména ostatní, a paměť národů těch zůstane stejně nesmrtelná, ba bude se vám téměř zdát, jakoby sláva jejich onou ztrátou sotva byla újmy utrpěla.

Avšak, pánové, umění není toliko jediné. Onen neodolatelný pud umělecký, o němž jsme mluvili, jeví se jinak v každé době,

u každého národa, on má při každém národě svůj zvláštní vývoj, svou dobu nemotorných počátků, svou dobu pokroku a vrcholu a na konec svou dobu úpadku. A mezi uměními dob po sobě jdoucích jest jistá souvislost nepopíratelná a nápadná. Zkrátka, umění má své dějiny a úkolem mým bude, dějiny tyto souborně Vám vylíčit.

Mám o významu a oprávněnosti nauky této, která v té rozsáhlosti dnes poprvé v rouše českém v posvěcená místa vysokého učení vstupuje, před Vámi se šířit? Mám mluvit o potřebě předmětu, který jinde již dávno do nejvyšších učilišť technických jak universitních se zavedl? Pánové, věda a umění jsou ony velké dvě polovice nejvyššího snažení lidského, a smí se ten v plném srozumu slova jmenovat vzdělancem na výši doby naší stojícím, kdo by též v druhé z těchto částí velříše duševní rozhledu nabýti se nesnažil?

Avšak v okruhu umění vede právě cesta historická, rychle, snadno a všestranně k porozumění a k poznání. Cestou tou postupujeme přirozeně od začátků jednoduchých znenáhla k složitým útvarům uměleckým, zde tříbí se náš úsudek v každé chvíli tím, že každá doba dobu předcházející kritisuje a začasté zas od ní kritisována bývá. Dostoupivše v každém národě k době květu, poznáváme jedním zrakem nedostatky výtvorů uměleckých, jež z časů primitivních pocházejí, porovnávajíce umění jednoho národa s uměním národa druhého, pozorujeme rozdíly jejich, učíme se přednosti každého z nich uvažovat a každé z nich zas v samostatné hodnotě jeho oceňovat. Tak tříbíme napořád více umělecký svůj cit a vnikáme v podstatu umění. Ba vnikáme z části snad teprve v pravý význam uměleckých forem, zejména forem architektonických, jejichž počátky a základy namnoze již v orientu leží, forem, které mocnou působností Řecka a Říma až na dny naše platně se zachovaly. Malířství našich dnů stojí v kusech nejhlavnějších pořád ještě na základech, jež velcí Vlaši a Nizozemci mu byli vytkli, naše plastika je ze značné části ještě na antice závislá, naši architekturu moderní nelze bez znalosti věků minulých pochopit a posoudit.

A jaký vliv měly na samou produkci, na celou naši uměleckou činnost dějiny umění, tato věda poměrně tak nová a přec již tak úžasně rozsáhlá a pevně založená. Čím to druhdy přišlo, že naše krásné staré hrady a chrámy středověké oltáři barokními, přestavováním a restaurováním v témže dotíravém slohu se znešvařily? Neznalost podstatných rozdílů slohových, neznalost dějin umění to byla, která barbarství podobné připustila; ba celé naše umění novější vzneslo se teprv tenkráte zas k pravdě, prostotě a kráse, když nevědomost naše zmizela, když jsme v dějinách umění výtvarných jasněji se rozhlížeti počali.

Rozhlížení se toto dělo se ovšem postupem času se stanovišť velmi různých a též my mohli bychom s hledišť rozmanitých pozornost svou k nim obrátit. Zaměstnávajíce se dějinami umění, můžeme především pomocí method historických k určování chronologického pořadu děl a mistrů jednotlivých snahu svou obracet a dáta životopisná přesně zjišťovat. Můžeme se stanoviska znalce k známkám pravosti neb nepravosti výtvorů jednotlivým umělcům připsaných přihlížet. Smíme s historikem všeobecným dějiny umění za pouhou část

dějin kulturních vůbec pokládat anebo způsobem pragmatickým směry a osobnosti v dějinách umění na jevo vystupující z povahy doby, země a národa, z názorů a osudů jeho pochopovat a vykládat; můžeme, na stanovisko esthetické se stavíce, především uměleckou zvláštnost a podstatu každého věku, každého národa, každého mistra vynikajícího si uvědomovat a kriticky rozebírat; můžeme na způsoby a vývoj techniky jak architektonické, tak sochařské a malířské důraz položit. Můžeme na konec v dějinách umění především dějiny forem, motivů a různých uspořádání uměleckých stopovat.

A toto poslední stanovisko srovnává se, tuším, pánové, zvláště jak s prospěchem Vaším, tak s okolností tou, že zde se všeobecnými dějinami umění se obíráme a v podrobnosti biografické a jiné se pouštět nemůžeme.

Co s hledišť ostatních jakožto všeobecně důležité se objeví, nebudeme ovšem též my tu zanedbávat. Budeme dle možnosti umění každého národa v pořadu chronologickém vyličovat a při tom k nejnovějším výzkumům vědeckým vždy přesně zřetel brát. Budeme při každém národě k zvláštní povaze jeho, k povaze země, kterou obýval a k dějinám jeho v rysech širokých pojatým přihlížet; i přesvědčíme se zároveň, že dějiny umění výtvarných žádnou nahodilou směsicí nejsou, nýbrž rovněž dějinami nejvyšších a nejjemnějších citů a názorů celých velkých společností lidských a ve svém způsobu též dějinami obratů a katastrof historických, které je zasáhly. Naší snahou bude, abychom uměleckou povahu mistrů nejčelnějších, vynikajících dob a národů v krátkosti a rysy markantními tu vyznačili. I bude nám snad potěchou, když se zde přesvědčíme, že v říši umění hmotná síla přece nerozhoduje, když shledáme, že právě malí národové, malé republiky: athenská, florentinská, hollandská to byly, kde formy umělecké vysoce se vytříbily, nové plodné motivy ve všeobecném jaru myšlenek vypučely, nové, platné způsoby uspořádání uměleckého se našly. Pánové, právě historie těchto forem, těchto motivů, těchto způsobů slučování částí jenotlivých k celkům uměleckým bude nás tedy také a zvláště poutat.

Architekturu, při kteréž všechna ostatní umění teprv se vyvinula, za přirozený základ berouce a prostor zvláště široký jí věnujíce, chceme ve smyslu vytknutém na každou novou formu pilíře a sloupu, vlysu a římsy, na každé nové článkování stěny a stropu, na každý nový hlavní detail pozornost svou obrátit. A upozornivše na to, kde každá z forem jednotlivých vznikla, chceme, jakmile v průběhu dějin opět se vyskytne, další přetvoření a vytříbení její skoumat. Budeme na př. sloup ionský od prvních nemotorných jeho počátků v Assyrii a Fenikii až k nejvyššímu vývoji jeho v Athenách a zas až k zcvrkání a zvrhání se volut ve slohu byzantinském sledovat.

Seznáme podivný úkaz ten, kterak útvary architektonické z hrubých počátků vznikají, k ušlechtilé kráse se rozvinují a zase surovými se stávají, takže konec vývoje charakterem svým opět počátkům se podobá. Neboť netoliko hmota z mrtvé země v říši bytostí ústrojných pojata a povznešena a zase k téže zemi se vracející, má takto každému již známý okružní oběh svůj, též v říši forem pozorujeme oběh podobný, ba v samém tom upadání jejich spatřujeme i zde

namnoze opět zárodek, ba nutnou podmínku vývoje nového. Historie umění s hlediště podobného kroužení útvarů uměleckých není dosud psána, jakkoli, pokud ji sledovati lze, nanejvýš poučná jest a v samou dílnu ducha lidského nás uvádí.

Skulptura a malba, pánové, tvořily původně nerozlučnou část architektury. Sochy, relievy, malby sloužily z počátku toliko k ozdobě její, nedadouce se namnoze ani hmotně od ní odloučit. Tvoříce s ní při každé nádhernější budově jeden jediný celek umělecký, mají se při samé koncepci každého díla architektonického s ním zároveň hned původně co jeden celek myslit a pojmout, aby celý výtvor takto účinku jednotného se dodělal. V tom záleží též jedna z příčin velkých předností staveb italskorenaissančních, že architekt a sochař a namnoze též malíř tehda v jedné osobě sloučeni byli. Tak mohli oni vzorní duchové tvůrčí dekoraci plastickou a malířskou ihned sami podrobně navrhnout a místo pro každou sochu, každý obraz tím snáze náležitě a výhodně upravit. Nemůže-li za nynější doby dělení práce a obsáhlosti techniky stavitelské již podobné všeumělosti se žádat, jest aspoň nutno, aby architekt skulpturu a malbu, zejména monumentální a dekorativní a její čelné výtvory v historickém pořadu slohů jednotlivých, k nimž se přimykají, důkladně znal.

Avšak též v historii plastiky a malířství bude nás mimo rozdílné vlastnosti a požadavky slohové také vystupování nových motivů a myšlenek uměleckých zajímat. Co skutek pokroku zaznamenáme, když při soše nohy původně těsně sevřené od sebe výkročně se oddálí a paže od trupu se uvolní. Šťastným nálezem motivu nového nám rovněž bude, když rozdílu mezi nohou stanoucí a volnou s plným uvědoměním se užije, za čin reformační nám platit může, když princip opposice a kontrastů jednotlivých částí postavy lidské se vynajde, když k pravdivosti pohybu též ladnost obrysů se připojí. V malbě uvítáme s pozorností zvláštní první postavu v plném profilu neb dokonce zkurcovaně kreslenou, budeme za pokrok znamenitý považovat, když uvidíme, že k pouhému typu opravdový výraz přistupuje, že světla, stíny, barvy skutečnost nápodobovat se snaží. Ve všech uměních budeme počátky, vývoj a přeměny uspořádání uměleckého, komposice architektonické, plastické a malířské s napnutou pozorností stopovat.

Tak objeví se nám umění ve vrcholních zjevech svých zároveň co výsledek tisícileté, vážné duševní práce lidstva. My uzříme, že snahy snad padesáte století potřebí bylo, aby dokonalé dílo malířské, aby první dokonalý obraz všem požadavkům kresby, koloritu, komposice a perspektivy přesně vyhovující konečně v době renaissanční vzniknouti mohl. Uvidíme, jak na počátku dějin architektury těžké, nemotorné, prvotně holé formy svatyň především požadavkům pevnosti a trvalosti vyhovují, jak napotom v orientu ornamentace barevná a plastická záhy na všechny plochy chrámu zátopou se vrhá, je celkem bez ohledu na statickou funkci jednotlivých částí v barevné směsici naskrze pokrývá, a kterak tato všepřítomnost ornamentu volný vývoj elementů konstruktivních dusí. Jak zvolna došlo as k tomu cestou věkovitou, než onen pestrý živel z převlády své v meze přiměřené se zatlačil, než z částí struktivních rozhodněji na

plochy vyplňující se odkázal, než ornament především uměleckým náznakem funkce, nešení neb nešenosti, spojování neb zakončení než jasným a případným výrazem podpory a břevnoví stropu neb částí vznositých se stal, než při všech poměrech a plochách vedle pevnosti též ladnost a rhythmus rozhodného slova se dodělaly, než slovem podobným processem dějinným, jejž ovšem v podrobných rysech již stopovati nelze, chrám řecký ve svrchované formě své se vyhlativ z odvěčné dílny ducha lidského na světlo vystoupil.

Více než plané fráse ideologů mohou nás podobné úvahy historické důvodnou úctou před každým dokonalým výtvorem uměleckým naplnit. My pak porozumíme snáze a všem formám a zjevům složitějším, jestli již první kroky k cíli známe, jestli návodem dějin je v pravé prvky jejich rozložit dovedeme.

Než dosti o tom. Stačtež prozatím zběžné črty tyto, abychom i to zde naznačili, jak tomu rozumíme, když v dějinách umění mimo momenty ostatní dějiny motivů, forem a uspořádání uměleckého, pokud památky zachované stačí, stopovati hodláme.

Na konec samo sebou se rozumí, že též material a techniku každého umění, ovšem jen pokud obé s formou uměleckou souvisí, na zřeteli míti nepřestaneme, Uvidíme na př., jak pevný, v dlouhých, pravidelných kusech se lámající kámen v Egyptě k stavbě sloupové a architrávní vedl, kterak zdi kyklopické z nepravidelných kusů se skládající nejraději tam se jeví, kde též kámen nepravidelně se láme neb v hotových balvanech mnohohranných se nalezá.*) Shledáme, jak v Mesopotamii hlína a drobný material cihlový k tomu vedly, že prostory pomocí klenutí se pokryly,**) kterak ohromné těžké klenby císařského Říma ohromnou zásobu materialu, volný prostor k nahromadění jeho a neobmezené prostředky říše světovládné předpokládaly, a jak konstrukce gotická naopak zase tak zařízena býti musila, aby i na místě obmezenějším a s materialem pozvolna docházejícím se stavět mohlo, aby když prostředků se nedostávalo, i možnost přestávky stavbu podstatně neohrožovala.***) Podobně se přesvědčíme, že v Egyptě především tvrdost materialu a nedostatečnost náčiní to byly, které již za nejstarších časů historických onu povšechnost forem, zvláštní tu slohovost a vázanost děl sochařských v zápětí měly†) a že působnost kněžovlády za dob staré říše zajisté velice obmezené,††) v tom sotva podílu má a míti může. Oceníme ohromný vliv, jejž vynález hliněného modellu a hojnost bílého, jemného materialu mramorového na sochařství řecké měly. Nahlédneme, kterak malba fresková na šířku a smělost provedení, ba

---

*) Durm. Handb. dor Archit. I. 24.

**) Sluší vytknout, že mnohé klenby khorsabadské o úplné znalosti klínového řezu svědčí. Jednotlivé cihly pálené jsou nejenom klínovité, nýbrž též na širším konci konvexní, na užším konkavní, aby koncentrické polokruhy nahoře a dole co možná dokonalé byly, Reber. Gesch. d. Baukunst des Alterth. 48.

***) Viollet-le-Duc. Entret. sur l'Archit. I. p. 126., etc.

†) E. Soldi. Les arts méconnus. Chapitre sur la formation du styl egyptien. Výroky Soldiho padají tím více na váhu, poněvadž neunavný badatel ten sám vynikajícím sochařem jest.

††) Maspero. Hist. ancienne des peuples de l'Orient 52.

na celou koncepci uměleckou spůsobem nejrozhodnějším působit musila, pochopíme, jakou revoluci vynález techniky olejové svým časem v zápětí míti musil. Tento ohled na stránku technickou pak neučiní zajisté rozpravu naši suchopárnou, nýbrž dodá jí jak přesné přihlížení k nejnovějším výzkumům vědeckým spolu základů pevných a solidních.

Vypravujíce zde *všeobecné* dějiny umění v tom smyslu, v kterém proti dějinám jednotlivých národů všeobecné dějiny lidstva se staví, nemůžeme arciť o každém jednotlivém z nesčíslných těch výtvorů uměleckých, o každém jednotlivém umělci nižšího řádu šíře promluvit, za to však získáme výhodu tu, že velkolepý ten celek uměleckého vývoje z hlediště *povýšeného* přehlídneme, že prostřednostmi neunaveni k výtvorům čelným, vzorným a znamenitým, že k historickému významu a k souvislosti zjevů důležitých pozornost svou soustředit můžeme, k výtvorům, v nichž všelidský onen umělecký pud, kde ona hluboká touha a snaha po ozdobě života i smrti, kde nejvyšší idealní potřeba národův kulturních svrchovaného výrazu svého došla.

I postačí to snad účelům našim. Neboť stopujíce v dějinách umění všude též dějiny forem, motivů a uspořádání uměleckého, poznáme čím dále tím jasněji, že počet platných spůsobů komposice i v malbě, počet platných motivů i v plastice, počet platných forem zejména v oboru architektury přec jen *obmezený* jest. Jim pak chceme — nedotýkajíce se jiných stránek předmětu — s nimiž návodem mužů výtečných se obeznamujete — ze zvláštního *všeobecně historického* hlediště svého tím jasněji porozumět, vznik a vývoj jejich, pokud lze, sobě usvědomit. Tak přispějeme snad i my se stanoviska *svého* poněkud k tomu, aby u vlastní jádro, v pravou duševní podstať jejich blíže se vniklo. Takto pojaté a vylíčené nebudou, doufám, dějiny umění postrádati zcela zajímavosti a prospěšnosti i pro toho, kdo formy ty v jistém oboru, zde najmě v oboru architektury, ovládat za úkol sobě obral. I k *historickému* pojímání svému smíme snad vztahovat slova věčně památná, že „myslící umělec přec jen dvojnásob platí.“

Nejedni z Vás ovšem snad dráhu architekta, dráhu uměleckou vůbec si nezvolí. Avšak, pánové, Vy všichni sdílíte snad se mnou také náhled ten, že se tu nejedná jedině a výhradně o věc kruhů zcela uzavřených a o potřeby toliko odborné, jakkoli k nim ovšem *všude* přihlížeti budeme, nýbrž zároveň o předmět, jenž každým dnem ve světě širší půdy nabývá a v okruh *všeobecného* vzdělání vstupuje; o umění co nejvyšší obecnou záležitost idealní, co snahu vznešenou a *všelidskou*.

A ještě něco, pánové! Díla umění výtvarných ať v jakémkoli národě již vzniknou, nemožno umlčet, netřeba přeložit. Toť zvláštní přednost jejich. Ať cokoliv se o nich dí neb nedí, ona zde stojí v plném lesku svém, ona jdou nezádržně jak světlý paprsek sluneční uprostřed lité vichřice svou přímou drahou světem; jest to ušlechtilá cesta *míru* a přece zas cesta *nejrychlejší* a nejbezpečnější i vzdorný svět k uznání donutit. Avšak umění na plné výši doby stojící, jak též pro národ *svůj* ho všichni sobě přejeme, a jehož vysoce slibné jaro ve všech oborech jeho kolem sebe zříme, umění takové, co zjev *šíře* a hlouběji založený, vymáhá *též vzdělanstva*, které na *stejnou* výši se po-

vzneslo. Také umělec nevyvine se — tak učí rovněž historie — způsobem svrchovaným bez obecenstva, jež prací jeho dychtivě sobě žádá a snahám jeho rozumí, jež chyb mu neodpouští, však přednosti jeho s citem vytříbeným nadšeně oceňuje. Čím vnímavějším a soudnějším obecenstvo znenáhla se stává, tím šíře rozvine se, tím výše povznese též umění doby, umění národa. Jest to také cíl vysoce žádoucí. Přáli bychom si, abychom též k němu skrovnou hřivnou svou tu přispěli.

Nevinní spiklenci.

Napsal

Arsène Houssaye.

Přeložil L. T.

V starobylých Benátkách panovala dvojí republika: jedna benátská, druhá holubí.

Tento národ námořnický, jenž zbudoval sobě sídlo, domovinu i trůn uprostřed moře, od časů pradávných zamiloval si holuby, ne snad proto, aby je pojídal, jako činí na př. Francouzi, ale k vůli krásné upomínce na holubici vypuštěnou z archy . . .

Holubi benátští v celé svobodě svého ptačího žití zalétali na každou loď připluvší k Lidu z dalekých zámořských krajin a kdo z lodníků první tyto milované ptáky spatřil, oznamoval soudruhům svým radostnou zvěst, že brzy stanou u cíle.

Někteří, pro domovinu svoji zvláště nadšení Benátčané brali s sebou holuby do ciziny na památku „nepřítomné vlasti,“ hlavně pak za „poslíčky lásky.“ Nejednou zanešen byl tím způsobem benátský holub na tisíc mil od vlasti, aby se po čase objevil na náměstí svatého Marka se zprávou pro toužící ženu nebo milenku od vzdáleného miláčka: stužka v barvách benátských, připjatý lístek, znak — byly nejvýmluvnějším a nejjistějším poselstvím lásky a radosti. Ale často se také stalo, že holub vracel se s porouchaným křidélkem, jakožto posel žalu; byl na příklad vypuštěn při stroskotání lodi a přinášel s sebou poslední pozdrav. Podobné výjevy opakovaly se co den na náměstí sv. Marka, když se tam shromažďovaly ženy a dívky, pátrajíce bedlivě, nepřináší-li jim známý holub poselství od vzdáleného manžela nebo milence . . .

Holubi sv. Marka mají vlastní svou historii. Nechci tu opakovati všecky legendy, jež o nich světem kolují; povím vám toliko jednu z nejnovějších historek těchto, na kterou se dosud celé Benátky pamatují a která mně samému slzy z očí vynutila.

Dobří holoubkové! Neušetřila jich vždy ruka svatokrádežná! Roku 1849, za posledního hrdinného zápasu republiky benátské, donutil hlad obležené Benátčany k tomu, že uspořádali vražednou honbu na tyto

privilegované posvátné ptáky. Ale ku chvále Benátčanů nutno doložiti, kterak po prvním a jediném prolití nevinné krve holubí jednomyslně se usnesli, že v budoucnosti raději hlady zemrou, než by si vykoupili život záhubou svých miláčků.

Od r. 1849 holubi, vědouce patrně, že nebudou na dále rdouseni, slétali se opět v celých tlumech na náměstí sv. Marka pro zábavu a potěšení benátského obyvatelstva.

Kdo neviděl sám rozkošné výjevy, jaké se tu co den opakovaly, nemůže si učiniti pravého pojmu o vzájemném přilnutí těchto holubů a Benátčanů. Holubi ti neznají bázně. Nanejvýš o jeden neb dva kroky poodskočí, by příchozímu s cesty se vyhnuli. Pouhou rukou dají se polapiti. Usedávají na ramena gondolierův; sotva okno otevřeš, již vletí do pokoje, jako by chtěli přivítat cizince. Po celou dobu, co píšu tyto řádky, dva z těch roztomilých stvoření se procházejí a zobou po mém stolku. — Před chvilkou celé stádo jich sneslo se na krámek hokyně, sedící pod mými okny, která právě zabrána byla do snídaně. Ubohá žena, dlouho jí snídaně netrvala za pomoci křídlatých těchto hostí!

Na kostelích a větších budovách benátských jest množství soch, stukatur, hippogryfů, listnatých guirland, lvů, jednorožců, celé veliké bohatství maurské a gotické architektury, přerozmanitých ozdob středověkých i nevkusu z časů úpadku a baroku. Nevím, zda holubi benátští milují krasné umění, ale jisto jest, že spatřiti lze hnízda jejich pode všemi těmi zdobnými plody výtvarného umění. Počítáme-li na každou jednotlivou řezbu toliko jedno hnízdečko, máme těchto hnízd přes tři tisíce. —

Za poslední doby rakouského panování v Benátkách i holubi zahráli si na politiky. Jednoho krásného dne z rána objevily se houfy jich na náměstí sv. Marka s praporem zakázaným, to jest, každý měl na krku stužku v barvách vlašských... Obyvatelstvo, uvyklé v tu chvíli zábavě s holuby, přivítalo své miláčky, tímto vlasteneckým odznakem vyfintěné, ovšem hlučným potleskem a jásotem. Kdo celé to hejno nevinných revolucionářů schytal a takto vystrojil, zůstalo podnes tajemstvím. Čarovný to byl však pohled na ta rozkošná stvoření, sedící tu hrdě na růžových svých nožkách neb létající důstojně kolem, jako by se pyšnili národním svým krojem. Možno si také pomysliti, že se jim rozjaření Benátčané královsky odměnili. Miei cari piccolini!

Málem by se byli zadusili deštěm chutných drobtů, mazlením a celováním obecenstva. Holubi sv. Marka neměli dosud nikdy tak bohaté a slavné hostiny! Ale v Benátkách nebyli jenom Vlaši. Uprostřed všeobecné radosti zapomínalo se — Rakušanů. Několik důstojníků rakouských, kteří snídali v kavárně Florianově a v Quadru, vyšlo na náměstí; ale ti pohlíželi jen s úsměvem na tu podivnou ptačí demonstraci!

Na neštěstí našli se však jako všude a vždycky i zde mezi Rakušany horlivci, kteří byli — jak se říká — papežštější nežli papež sám. Přispěchali na náměstí poddůstojníci rakouští a vidouce, co se děje, domnívali se na jisto, že to výbuch povstání. Domněnka tato došla ohlasu v rozhodujících vyšších kruzích. Gondolierům a uličníkům slíbena odměna za každou hlavičku holubí, za každého člena ptačího spiknutí; ale gondolieři navrátili se klidně do svých člunů a uličníci

odmítli rovně krvavý peníz za své miláčky. Soustředěno tedy vojsko; na náměstí sv. Marka nabita jsou děla a dělostřelci s rozžatými lunty očekávali dalších rozkazů.

Oddíl pěchoty přitáhl na náměstí v bojovném šiku a po třetím velení zableskl se oheň a vypálena děla. Křídlatí revolucionáři padali houfně k zemi.

Jediný křik bolesti zazněl celými Benátkami. Ubíjet holuby sv. Marka, je zneuctění samého světce. Všichni na náměstí shromáždění muži, ženy i děti prosili vojáky úpěnlivě a se slzami v očích, aby ustali vraždit neviňátka; na konec nabídlo se obecenstvo, že samo odejme spiklencům revoluční odznaky. A skutečně vábeni po celý den ustrašení holubi a snímány jim s krků zakázané stužky. Ale někteří holubi, nejhorlivější to vlastenci, nechtěli se mermocí rozloučiti s tříbarvou kokardou.

Hrstka těchto „nesmiřitelných" zjevovala se čas od času se svými odznaky na náměstí sv. Marka — rozumí se, že za nepřítomnosti vojáků rakouských; avšak posléze i tito neustupní revolucionáři na vždy zmizeli.

Než pozoruju, že jest již čas, abych přistoupil ku slíbené historce.

Znal jsem v Benátkách paní markýzku Felicii *, jejíž palác vypíná se v samém středu Velkého kanálu. Prohlížel jsem malou její galerii obrazů, obsahující toliko dvanáct arciděl, ni o jednu malbu více — nejlepší to důkaz jemného uměleckého vkusu paní markýzky; neboť v Benátkách snadno nalezti, spíše než kdekoli jinde, rozličné nemožné mazaniny, ale nepoměrně řídčeji obrazy skutečně dobré.

Z galerie vystoupili jsme oba na balkon; ona k vůli slunci, já pak, abych si prohlédl architekturu. V témž okamžiku přiletělo na balkon několik holubů. Markýzka laskala a líbala je s něžností neobyčejnou.

„Toť opravdová vášeň, madame!" podotkl jsem s úsměvem.

„O ano, pane, vždyť jsou holubi tito vtělenou duší Benátek! Hleďte, pane, na příklad tento," dodala, berouc do ruky krásného holuba, „je z počtu těch nesmrtelných, kteří se nejprve ozdobili národními barvami."

„Ah, pravda! pravda!" zvolal jsem; „slyšel jsem, že jste, madame, byla přítomna na náměstí sv. Marka ve chvíli zabíjení těch neviňátek a že jste si pokrvácela bílé ručky při opatrování raněných."

„Ah, slyšel jste již o tom?" pravila markýzka. „Nuže, svěřím vám tedy zvláštní tajemství; ale musíte mi přislíbit, že je nikomu ani slovem neprozradíte."

„Přísahám, že zachovám úplné mlčení, jako bych přísahal před radou desíti, v těch dobách, kdy ještě zdi mívaly uši!"

Markýzka vrátila se do galerie a žádala, bych ji následoval.

„Nevpustila jsem dosud nikoho," řekla, „do tohoto salonku, v kterém nebožtík manžel můj měl svou knihovnu."

Otevřela stranou dvéře a pustila mne napřed.

Sotva přešli jsme práh této svatyně, zašuměl nám nad hlavou holub, všecek poplašený.

„Nedivte se, pane, že prchá tak plaše," pravila markýzka, zamykajíc dvéře. „Pokládá vás za Rakušana. Ale upokojím jej hned."

Byl to jeden z proslavených oněch revolucionářů z náměstí sv. Marka. Na hrdélku měl ještě vlasteneckou kokardu. Markýzka ho přivolala, vzala do ruky, pohladila a pocelovala s největší něžností.

„Zajisté jeden z raněných, madame?“ ptal jsem se.

„Ano, zachránila jsem jej od jisté smrti. Povero piccolino! byl velmi těžce raněn, sotva mohl zatřepotat ještě křídloma. Ukryla jsem ho pod plaidem a přinesla sem. A zde máte důkaz, jak umím ošetřovat raněné; nyní jest zdravější, než býval kdy před tím. Ale na svobodu jej nepustím — bojímť se, že by mi ho zabili.“

„Což nelze odepnout stužku? Pak by mu nehrozilo na svobodě žádné nebezpečí, a milejší by mu byla volnost nad lagunami, než toto zlaté vězení.“

„To vše uznávám, ale přece nemohu se odhodlati k sejmutí stužky. Můj zamilovaný holoubek, vracející se na náměstí sv. Marka bez kokardy, zdaž by nebyl v jistém ohledu Maninem, vcházejícím bez praporu národního do ujařmených Benátek?“ ...

Taková byla vážná odpověď paní markýzky. — V několika dnech na to rozeslán byl po městě oběžník — prosím, abyste mi uvěřili, že já příčinou jeho jsem nebyl — že markýzka skrývá ve svém paláci nebezpečného revolucionáře.

Gubernator nebyl právě v Benátkách přítomen a podřízené úřady policejní chovaly velikou obavu, že by spiklenec mohl utéci; obsazen tedy palác se všech stran, na zemi i na vodě.

Na okna však zapomněli!

Markýzka seznávajíc, že přípravy ty nabývají hrozivých rozměrů, vyšla nevolaným hostům vstříc u velikém nepokoji, strachu a roztrpčení. Žádala je, aby upustili od nezpůsobné prohlídky jejího bytu. Ale čím více měla strachu, tím zvědavějšími a nepovolnějšími stávali se policejní strážníci; těšili se již napřed na důležitý lov a skvělou odměnu.

Prošťárali celý palác až ku střeše a na konec vešli též do malého salonu, v kterém stála markýzka u otevřeného okna. Tiskla v obou rukou milovaného vězně — však co říkám? — hosta zbožňovaného, pokrývajíc jej slzami a polibky.

Když strážníci práh přestoupili, obrátila se k nim markýzka s nevolí a ukazujíc na holuba, zvolala: „Hle, toto jest ten revolucionář, ten spiklenec, Benátčan opravdový!“

Rozzuřeni nezdařeným výsledkem své výpravy, hnali se strážníci ku předu, aby na holubu vylili svou zlobu.

Ale když se domnívali, že jižjiž mají křídlatého spiklence, zdvihla markýza ruku a pustila holoubka na svobodu.

„Addio! caro mio!“

Holub, který snad dobrovolně nebyl by opustil palác, uzřev Rakušany, uletěl mžikem jako střela z luku.

„Palte!“ velel zuřivý náčelník strážníků. Jaké množství kulí pronásledovalo okřídleného uprchlíka, nelze vypsati. Stříleno z dola i s hora, z podkroví i z gondol, odpočívajících v kanale; markýzka strachem zavřela oči a hluboce toho litovala, že podráždila Rakušany k takové vzteklosti.

Revolucionář zatím právě odpočíval na štítu kostela Santa Maria della Saluta, a odeslav poslední pozdrav své ošetřovatelce, zdráv a bez úrazu odletěl směrem k adriatickému moři.

Když událost tato holubí poštou do Vídně dospěla, vydán byl rozkaz, aby šetřeno bylo holubů sv. Marka a aby vydržováni byli nákladem státním, bez ohledu na politické jejich přesvědčení.

Aforismy z přervaného žití.

Podává

Karel Tůma.

„Jako Rus tvoří se bodákem, tak Amerika rýčem" — poznamenal bez mála již před půl stoletím Alexis de Toqueville; a přece tehda rýč smělého Yankea nebyl se ještě prodral daleko za hory Alleghanské; přece tehda ještě veškerá západní oblasť nynějších velikých státův Unie: Ohia a Kentucky byla čirou indianskou pouští, domovem rudochův a divé zvěře. Zejmena v Ohiu civilisace postupovala spoře. Roku 1830 nynější veliké a skvělé město Cleveland na jezeře Erie nebylo než nepatrným chudým městysem a poslední téměř stanicí společenského ruchu, postupujícího od břehův atlantického Oceanu. Nemálo mil odtud na jihozápad rozkládal se prales a pustina — tak zvaná „západní reserva", v kterouž jedva že nějaké sto smělých pionérů bylo se odvážilo, aby po různu zarývali pluh v netknutou posud půdu a dobývali sobě nasazením životův práva vlastnického a domovského v oněch končinách „kde lišky dávaly dobrou noc". Několik roztroušených vísek, spojených leda pěšinami, tu onde samota ohražená sruby a příkopy ku bezpečí proti Indianům — ten byl povšechný ráz oněch krajin, a zejmena „hrabství" Cuyahoga, rozkládajícího se asi na 14 angl. mil na jihozápad od Clevelandu.

Nuž, kdo byl by podzimem roku 1833 zabloudil v jednu z takých „zálesních" samot, a sice v tu, která stála na lesnatém pahorku poblíž dědinky Orange, mohl tam poznati strasť a svízel života oněch harcovníkův vzdělanosti v celé tragické její příkrosti.

Osamělá ta usedlost selská, pokraj pralesa, patřila rolníku Abrahamu Garfieldovi, který byl před nemnoha lety přišel odkudsi, jako ti ostatní, aby si zde vyhledal útulek a krb pro obživu své rodiny.

Vlastníma rukama byl si sroubil tu chalupu z přitesaných sosen, vlastníma rukama byl vymýtil kus lesa, zoral i osil mýtinu. Byl to statný a přičinlivý člověk jako žena jeho; po dědu pocházel z Anglie, z hrabství chesterského, jež byl opustil pro svou víru. Snad že po dědu, puritánu, zdědil více, než pouhou tu bibli starožitnou, v níž čítával za večerů zimních a v prázdni nedělní, snad i tu povahu rozšafnou, poctivou a bodrou, ale také tuhou a ráznou až do hranatosti. — Bývalo

se mu co oháněti životem. Měl čtyři děti, které při nedospělosti své zaměstnávaly všechnu sílu starostlivé matky; o čeleď byla v lidopustém kraji nouze jako o peníze a tak spočívalo veškeré polní hospodářství cele na bedrách čtyřicetiletého muže. Však lidem toho druhu žádná práce nebývá příliš těžkou. Abraham Garfield stále si kladl větších úkolův, nedbaje, že stravují jeho sílu, jeho zdraví. Soudil, že i toto musí býti ze železa, když je vůle železná. Schvácen nadlidským namaháním počal chřadnouti, chrliti krev, až i ulehl, aby — nepovstal více. Za smutného listopadového dne r. 1833 byl zápas o život dobojován.

Srdnatý pionéř podlehl. Za prostou, ze surových prken sbitou rakví, již vynášeli sousedé ze samoty, potácela se bledá, asi třicetiletá žena, obklopena třemi dětmi, čtvrté, nejmenší nesouc na rukou. Jaký to trudný zítřek po takovém dni! Jaký los očekával tyto sirotky, tuto vdovu opuštěnou v lidopustém kraji! Ubohé to robě dvouleté nerozumělo, proč matka pláče, hrálo si s kvítím podzimu na rakvi otcově, bylo šťastné v hodině, kdy všickni je litovali. Co z nebožátka bude? Dítě hoře a bídy, lilie vyvržená na smetiště světa... A v runách budoucnosti zatím stálo psáno: president Ameriky.

* * *

V srdci ženském dříme netušená síla hrdinství Sestupte v ony příbytky chudiny, pozorujte životní zápas vdovy, která zůstala se sirotky svými osamělá v bezcitné společnosti, bez přátel, bez příbuzných účinných a s onou hrdostí v duši, která jí brání vztáhnouti ruky u cizích dveří po almužně. Co tu mlčícího heroismu, co tu obětí největších! Sebezapření bez míry a konce, vytrvalost v boji hodná nejvzácnějšího vavřínu. A odměnou její není zatím, než ta skýva chleba a ta troška dříví k podpalu, než to uhájení nahého života bez paprsku blaha, života chudoby a starosti až do hrobu.

Takové hrdinné srdce tlouklo i v prsou ovdovělé Alžběty Garfieldové. Neprodala chaloupku, odhodlala se přes všechny domluvy, že zkusí sama zastati vše; vždyť šlo nejstaršímu hochu „již“ na desátý rok. Za dlouho-liž prý nebude moci pomáhati matce při polaření. A takž tedy zápasila chrabrá žena jako lvice bránící mláďat svých. A děti rostly v zdraví a síle vzduchu pralesův, rok za rokem minul, i byť nepřinášel než nových starostí a lopot „přece bůh nedal zahynouti“ — a i z toho malého Jamesa byl již statný, kypící klučina, který měl již čas, aby se počal něčemu učit. Na štěstí právě tehda (roku 1835) počali sousedé pomýšleti, aby i ve své osadě založili „stánek moudrosti“. Bylť se přihlásil učitel, který byl ochoten usaditi se v té poušti, aby vyučoval mládež její „nejpodivnějšímu z umění lidských“ — čtení a psaní. Vysekán tedy kus lesa a vystavěna škola. Matka ušila z látky, kterou byla sama utkala, Jamesovi šaty i čepici, a jarem roku 1836 chvátal bosý, ne ještě pětiletý hošík prvně do školy. Na zimu jakýs příštipkář srobil těžké boty, přes lehký kabátec se ovázal matčin šátek, k čepici se přišily uši — a tak to chodilo ve zdraví až bylo chlapci deset let. Byl ku podivu čilý a po knížkách jen hořel. Byl již přečetl Robinsona Crusoe, Pollockův „Běh časů“, „Josefa“,

ano i Goodrichovy dějiny vlasti. Měl tak výbornou paměť, že uměl celé kapitoly odříkávati z knihy, kterou byl jednou pročetl. V počtech a mluvnici anglické byl dle úsudku učitelova pravým „chlapíkem“. Nescházelo mu tudíž závistníkův. Obzvláště ti „kolohnáti“ o hlavu větší žárlili na malého čiperu i dávali mu pociťovati svou zášť nejednou za školou. Avšak James se nedal; malý, ale sporý zápolil s útočníkem sebe větším tak srdnatě, že si pěstmi svými brzy vydobyl nejen klidu, ale i čestného příjmí „kohouta“. Matka ovšem mínila, že by mohl desítiletý „nezbeda“ síly té již k něčemu užitečnějšímu obracet, an ve škole beztoho znal již všechno zpaměti. Příštím jarem musil se James obouti již opravdověji do sedlačiny. Starší bratr jej učil okopávati, pleti, síti, potah říditi atd. Hoch i tu jevil obratnost a ve dvou, třech letech zastal již řádnou práci na poli jako v lese. Však lásky pravé k rolničení nenabýval. Naopak, čím dále prospíval do let i statnosti, tím toužněji pohlížel s vrcholkův vroubících rodiště v širou dáli, tím jednotvárnějším připadal mu ten život na hroudě utkvělý; od dětství vězelť mu v hlavě — Robinson Crusoe. Taká dobrodružství moci zažíti, tam na dálné moře vyplouti a bouřemi a vlnobitím stihnouti k neznámým břehům: to byl sen jeho duše, v němž kochala se obrazotvornost s živostí rozjařující. Matka nejprve s úsměvem, ba ráda naslouchávala dobrému dítěti, ano ji těšívalo v její nouzi, aby jen čekala až doroste, kterak se stane námořníkem, zajede do dalekých, dalekých světa končin a přiveze jí odtamtud náruče zlata a drahokamův. Později již potřásala hlavou, když postihla Jamesa v lese neb na poli zabraného v myšlenky, a na otázku, kam myslí, slýchávala povzdech: ach maminko, pusťte mne do světa! Však doufala, že hocha ta bláhovost s lety přejde. Ale Jamesovi bylo již čtrnácte let a bláhovost nejen nepřestala, nýbrž vyspěla na vášnivé předsevzetí. Tehda změnil se úsměv matčin v hluboký žal. Právě James býval jejím miláčkem, právě jej nejtíže vychovala a nyní měla ho pozbyti. Ponejprv nerozuměla svému dítěti. „Myslila jsem, že mne James tak miluje“ — stýskala si „a on zatím mne chce první opustit, jedva mu křidélka narostla.“ Sestry sdělily Jamesovi slova matčina a ona neminula se s účinkem. Útlocitný hoch dávno sám činíval sobě v duchu tuto výčitku. Nikoliv, nesměl, nemohl matku ostaviti v nouzi. Ale pohlédne se kdes po výdělku, bude střádati mzdu svou od týdne k týdnu, a pak teprv až matku úsporami svými zajistí proti nedostatku, vydá se na moře a v širý svět. — Poptával se u sousedův, až uslyšel o jistém starém podivínu, který prý několik mil odtud, v čírém pralese vyrábí draslo; ale lidé prý u něho dlouho nevydrží. Hoch byl rozhodnut. Zaměřil do pralesův a za krátko stál před podivínským vyrábitelem drasla. Měl štěstí; zalíbil se starci na první pohled a obdržel místo účetního: Kromě zaopatření deset dollarů měsíčně. Jaké to bohatství! Jaké blaho, když mohl první svou mzdu donésti matce! I potřebujeme-liž teprv dokládati, jak trpělivě snášel rozmary nevlídníka, jak svědomitě mu sloužil, ba jak mu byl povděčen, když tento dovolil hochu přístup do své knihovny.

V středu pralesův otvírala se tak náhle patnáctiletému snaživci ohromná říše intellektu a civilisace. Čítával celé noci. Starý podivín měl dobrý výběr knih vzdělávacích jako zábavných a mezi těmito

i Marryattovy námořní romány. Tyto okouzlily a uchvátily mysl Jamesovu docela. Snil a žil odtud jen v oněch čarných světa končinách, k jichž květům lotosovým poesie srdce lidského věčně křídla vzpíná, obrazil sobě na mysli všechen půvab těch dobrodružství a nebezpečí vyzývajících duše chrabré, až — dostal výpověď pro roztržitost v účtování drasla.. Nezarmoutila ho. Nesl matce sto dollarů celoroční nastřádané mzdy a tím i volnost svému svědomí k pouti za svůdným štěstím. Nechť matka plakala, nechť srdce bolelo, James nemohl jinak. Za květnového jitra roku 1846 naposledy zlíbal ty drahé tváře, jež hostil rodný krov a vyšel, šestnáctiletý dobrodruh, z otčiny v labyrinth světa.

* * *

Dobrých čtrnácte mil na sever rozkládaly se břehy jezera Erieského. Cesta k nim vedla na mnoze neschůdnou poušti, pralesy a bařinami, však což to za překážky křídlům touhy a odhodlanosti junácké. James Garfield byl by bezpečně dostihl želaných břehův v málo dnech, kdyby se nebyl musel cestou zastaviti u příbuzného, jemuž měl doručiti list od matky. Zdá se, že úzkost matčina podnikla poslední pokus. Vzdálený strýček jal se aspoň mladého dobrodruha všemožně přemlouvati a zrážeti od předsevzetí jeho, až konečně nabídl mu práci ve svých hvozdech, kteréž táhly se skoro až ku jezeru. Udělá-li sto sáhů štěpinového dříví, obdrží prý 50 dollarův. James nepostihl, že jde o pouhé pozdržení ho. Pomněl chudobné matky a přijal nabídnutí.

Hned příštího jitra vydal se ještě s jakýmsi Němcem do lesův, kdež dal se do práce s takou prudkostí mladickou, jakoby byl chtěl býti za den hotov. Německý drvoštěp pracoval naproti tomu zcela pohodlně a jen se mladému horlivci smál. Garfield z počátku nedbal jeho smíchu, ni domluv. Když ale po několika dnech u nočního ohně vzájemně si počítali, mnoho-li má kdo pokáceno, poznal Garfield svou pošetilost. Bylť přílišným chvatem již citelně unaven, kdežto Němec byl při síle jako v první den a přece jej již málem doháněl. Nebylo pochybnosti více, že jej za krátko předstihne, k čemuž i v skutku došlo. Flegmatický Němec byl se svým stem sáhův skoro o celý týden dříve hotov nežli horlivý soupeř. Zkušenost ta byla Garfieldovi naučením pro celý život. Zůstav v lesích sám dokonal však vytrvale práci svou, aby pracně vydělanou mzdu odeslal matce. A nyní konečně byl volným. Žádné slibování, žádné odstrašování nedovedlo jej déle zdržeti. Rozžehnal se s pohněvaným strýcem a než příští den nachyloval se v soumrak večera, stál Garfield na skalném břehu jezera Erieského. Slunce právě zapadalo, a mladý poutník v blahém strnutí žasnul nad nevídaným, velkolepým divadlem přírody. Dlouho, dlouho nořil zraky své v tu oslňující krásu zlatoskvoucích oblak a zardělé hladiny neobsáhlého jezera. Osvěžen, zapomenuv na všechny přestálé svízele, chvátal se skály dolů, tam kde spatřil nejbližší loď zakotvenou u pobřeží. Skokem byl na vystrčeném prkně a na palubě její, a udychán, však srdnatě přednesl kapitánu svou prosbu, aby jej přijal v službu na lodi. „Chci býti námořníkem,“ prosil, „jsem silný a znám pracovat. Uhlídáte!“ A upřel rozčilený pohled na rty kapitánovy, jakoby z nich uslyšeti

měl spásu svou. Ale muž ten, jehož svolení bylo by snad rozhodlo o celém životě Garfieldově — byl nelidským surovcem. Utrhl se na hocha jako na pobudu a zaláteřiv, že James podobných slov co živ neslyšel, dal jej sehnati s lodi! —

Tak tedy splnily se jeho sny nejluznější! Tak vypadala ta skutečnost, již byl v obrazotvornosti své vídal ostkvěnou takým barvoleskem svůdným, takým neskonalým půvabem! — Byl zdrcen. Jako beze smyslů potácel se po břehu, hledě vytřeštěnýma očima na čeřící se jezero, které nyní přibíralo, jako na posměch, zelenou barvu naděje. Nemohl se ani vzpamatovati z omračné té rány. Měl sto chutí vrhnouti se do moře a hledati v něm hrob, když mu odepřelo ráje. Ale co matka, ta dobrá, jediná matička! Sklesl na zem, zakryl planoucí tváře a plakal hořce i dlouho. Než se opět vzchopil, dohasínal již poslední červánek na západě a k smrti zemdlený hoch teprv nyní si povšiml, jak se připozdilo, a jak stojí na holém, širopustém břehu osamělý, hladový, nemaje kam před nocí hlavy uchýliti. Dal se na zdař bůh po hrázi průplavu, který zde ústil v jezero, spojuje vodu jeho s onou veletoku Ohia. Truchlivá to cesta, jako od pohřbu. Kráčel kolem zakotvených korábův i loděk, z nichž plavci naň zevlovali, avšak neodvážil se více ani na ně pohlednouti. V uších zněla mu stále jen hrozná ta zlolajná slova onoho člověka tvrdého, i hnala jej odtud pryč, pryč do čiré noci. Nevěděl zhola kam jde, co si nyní počne, ke komu se obrátí. Ponejprv v životě překonal jej teskný pocit opuštěnosti, a slabosti lidí nešťastných. V tom — byl to klam? Jakoby zaslechl své jméno . . . Zastavil se, a vskutku: „James! James!“ znělo to za ním zcela zřetelně. Kdo jej to poznal v této cizotě, kdo mu to poslal soucitnou duši v této chvíli? Bůh dobrých lidí, řekl by starý hrdina Caprerský. Jeden z osadníkův Oranžských, který se byl před rokem odstěhoval z Jamesova rodiště a býval dobrým známým rodiny Garfieldových; řídil zde jednu z dopravních lodí v průplavu a šťastnou náhodou rozhlížel se právě z paluby; nevěřil ale svým očím, anoť mu nešlo na rozum, kde by se tu syn vdovy Garfieldovy vzal, a teprv když James přešel, napadlo mu pro přesvědčenou zavolati na pozdního chodce jménem. —

Bylo po nouzi. Bodrý rodák nejen že skytl noclehu a chleba, ale dojat vypravováním hochovým, vzal jej do služby: nalezený James Garfield měl říditi koně, kteříž tahají lodě proti vodě v průplavu až k Ohiu. —

Nuže, nebylo to sice zrovna námořnictvím, ale bylo to přece aspoň u vody. James radostně svolil, a již příštím úsvitem vyšinul se v třemeny na svou herku, a vzhůru divokou pustotinou, ku poříčí Ohia.

Průplav mezi Eriem a jmenovanou řekou má délku dvaceti mil. Bídná, loudavá jízda trvala kolik dní a nocí, jsouc místy i dosti krkolomnou. Avšak James počínal si obratně a statně. Nesčíslněkráte seskočil s koně a pomáhal sám lano táhnouti, když bylo se co báti, aby mu proud Rosinantu jeho nestrhl do peřejí. Svěřena mu odtud bez rozpakův „důležitá“ ta služba jako stálé zaměstnání za mzdu ovšem skrovničkou. A takž pojížděl nyní přičinlivý hoch po celé léto vodní tou drahou, kteráž jako srdečnice probíhala státem Ohio; tehda dojista šestnáctiletému mladíku ani ve snách na mysl nepřišlo, že bude kdys jedním

z nejpřednějších občanův státu toho, ozdobou jeho sněmu, ba pýchou jeho pro věky... Jeho myšlenky vždy ještě tíhly k starému pólu, a každý úraz, každá nehoda, která jej potkala na zemi, jen jitřila jeho touhu po moři. Konečně mohl zaměniti sedlo s veslem. Že se osvědčil co vozka, přijat jest na loď, ovšem jen na loď bytující v průplavu, ale James byl aspoň ve „své škole". Brzy nebylo horlivějšího ni bedlivějšího plavce nad něho, takže již po několika nedělích svěřeno mu kormidlo. Bláhový hoch byl šťasten. A dvojnásob šťasten, když posléz loď povyjížděla i na moře, opatřujíc ovšem jen plavbu pobřežní. Než toho vratkého štěstí! Zrovna ten živel, po němž tolik bažil, zdraví jeho nesvědčil. Jedva že na lodi zdomácněl, ústrojí jeho jindy tak nezmarné, trpělo. Z dlouhého žaludečního katarhu vyvinula se střídavá zimnice, které se nemohl zhostit. Chřadl a hynul vůčihledě, až nebylo zbytí: musil se rozloučit s lodí a mořem i navrátit se domů. —

Slzy radosti i bolu řinuly se po lících dobré matky, když spatřila milovaného syna sice živého, ale tak přepadlého a schváceného, s takým výrazem choroby v ssinalé tváři. Ošetřovala jej, jak jen láska matčina ošetřovat umí; pomocí učitelovou pak, kterýž dávno byl poznal skvělé nadání chlapcovo, dovedla posléze obrátiti mysl uzdravujícího se dokona: K vůli matce Garfield zřekl se života námořnického a rozhodl se studovati na učitelství.

* * *

Sledovati odtud životní dráhu Garfieldovu, znamená sledovati obloholetného skřivana. Se sedmnácti dollary v kapse vydává se jarem r. 1849, tedy když mu šlo již na osmnáctý rok (narodilť se 19. listopadu 1831) na studia. Rozhodl se k radě přítelově pro střední školu v Chesteru, průpravnu to učitelskou, známou pod jménem Geauganské akademie. Pronikavý jeho duch, železná vůle, znamenitá paměť, křepkost těla: vše spojuje se k vítěznému postupu. On studuje s touž vytrvalostí a horlivostí, s jakou kácel druhdy v pralese sto sáhův dříví. Od chudé matky nežádá nejmenší pomoci. Snáší vesele nuzotu a dobývá si chleba tím, že v prázdných chvílích pracuje co tesař anebo dává kondice. Nicméně prospívá u vědomostech tak výborně, že po roce již poslán za podučitele na venkovskou školu v okresu. Ale co má býti pouhou „praxí", jest Garfieldovi žadoucí oporou ku skoku do výše. Zbaven takto aspoň všedních starostí o život, získává neocenitelného času, aby se vzdělával úprkem. Používá každé prázdné chvíle a vesnická jizbička jeho brzy podobá se dílně pilného badatele a učence. Knihy řecké, latinské, francouzské i německé jsou tu rozloženy, spisy filologické, dějepravné, klassikové, díla o literaturách národů staro- i novověkých.

Tři léta tuží se takto ve svém zátiší vlastní silou, pak vrací se na akademii, kdež překvapuje bohatými vědomostmi své učitele. Jsou naplněni obdivem nad takým talentem a radí mu jednomyslně: „Mladý muži, vy musíte na William-College!" Vysoké školy ty, proslulé po celé Americe svými professory, zkvétaly však pohříchu až na druhé končině pevniny, v státě Massachusetts; i kterakž odvážiti se bez jmění a bez známostí v takou cizí dáli? Absolvovaný akademik neváhá tudíž, i sahá s pravou amerikánskou energií znovu k širočině a krokvici, aby

si tesařstvím vydělal na cestu. Podnikatel staveb, u něhož se hlásil o práci, byl však mužem lidumilným a šlechetným: přeptav se na inteligentního mladíka, který jej od prvního setkání zajímal, nabídl Garfieldovi přátelskou pomoc. Zapůjčil mu peněz netoliko na cestu, nýbrž na celoroční existenci na William-College. Takové skutky šlechetnosti občanské lze pozorovati v demokracii americké hojněji, než v kterémkoli jiném národě. Nyní teprv otevřela se 23letému muži volná dráha k výšinám. Věnovav se zejmena studiu klassických jazykův, vyniknul na William College tou měrou, že obstál r. 1856 při zkouškách co nejskvěleji. V krátce dosáhl pak místa učitelského na vzdělavacím ústavě v Hiramu (v Ohiu), ano, po roce zvolen již za ředitele ústavu téhož.

První zprávu o „netušeném tom štěstí“ zaslal Garfield milované matce, druhou svému Chesterskému dobrodinci, jemuž byl zatím splatil dluh svůj zúplna. Však již o několik měsícův později mohl zvěstovati rodné matičce o dalším ještě luznějším paprsku blaha, jenž zapadl mu v duši a rozehřál srdce jeho do slunečna. V stepilé a bystroduché dceři bodrého farmáře bylť poznal dívku povahy tak ušlechtilé, že nemohl si přáti upřímnější družky na pouť životem. Rokem 1858 pojal Lucrecii Randolphovou za choť. Vešli v sňatek beze všech obřadův církevních, neboť Garfield již od let studentských hlásil se k jedné z nejsvobodomyslnějších náboženských sekt Ameriky, k tak zvaným Campbellitům, tvrdícím, že pouhá mravouka obsažená v Ježíšově „kázání na hoře“ a vyznívající krásným: „Všecko, cožkoli chcete, aby vám lidé činili i vy jim čiňte“ úplně stačí člověku k životu dokonalému, beze všeho dalšího věření a vyznávání.

* * *

Zatím však, co šťastný Garfield plesal v líbánkách, šumělo Amerikou hnutí duchův, podobné vichru, zvedajícímu se před bouří. Upasový strom otroctví na Jihu hrozilť již otráviti veškeru svobodu Severu, který až příliš dlouho mdlobně dřímal, snášeje hanebnou skvrnu na čele svém s chabostí zbabělce. Ale nyní konečně, při pohledu na zločinné řádění jižních barónů v Kansasu svědomí v severu rázem procitlo. Bylo to procitnutí hrozné, zároveň však i velebné. Hrozné, neboť se nyní teprv postřehlo, jak mocně rozepjal již polyp otroctví ramena svá po pevnině americké, jak dvě tři léta dalšího skrývání hlavy do písku byla by vynesla Severu úplný pád podo jho jižní aristokracie, která již viděla v pyšném duchu svém Ameriku obrácenu ve velikou otročnickou říši s jakýmsi Césarem v čele.

Byl svrchovaný čas brániti svobodnou práci proti práci otročí, lidskost proti nelidskosti, rovnost práva lidského proti nadpráví, svobodu proti aristokracii, mravnost proti svrchované nepleše. Zápas o vše to vzplanul v Kansasu. Tam bojoval hrdinný John Brown se svým hloučkem bojovníků Páně již bitvy za dobrou věc, maje proti sobě nejen veškeren Jih, ale i spolkovou vládu, neboť od čtyřiceti let otročníci měli již stále vrch při volbách presidentů a kongressu nad Severem. Byli panující většinou parlamentární, ježto se jim každých pět otrokův počítalo při volbě za tři hlasy — a měli veškeré úřady Unie obsazeny

svými stvůrami. Jedva že tedy postřehli, kterak širý kraj kansaský napořád valněji zalidňuje se přistěhovalci ze Severu, kteřiž se již chystají sestaviti si domácí vládu, a přivésti tak do svazku Unie nový svobodný stát, baroni jihu jali se veškerým úsilím vrhati všechen společenský brak ze svých končin do Kansasu, aby se tam na oko usazoval a se zbraní v ruce severní přistěhovalce potíral. Systematickými násilnostmi chtěli zapudit Seveřany od volebních osudí, zvoliti si podloudně svou vlastní legislací, svého otročnického guvernéra, a prohlásiti Kansas z vůle lidu za stát otročnický. Tím byli by si zachránili převahu hlasů v kongressu a vládu nad Unií. Ale na severu bděli šlechetní humanisté, kteří záhy postřehli úklad. Počali zřizovati spolky pro rychlé dopravování svobodných osadníků do Kansasu, a John Brown vydal se tam se svými syny jako divosmělý lovec ve lví doupě. Celá Amerika byla vzhůru sledujíc nerovný a perný ten zápas a den ke dni poznávala jasněji velikou jeho důležitost ba osudnost. Tehda byla chvíle pro tříbení povah veřejných. Tehda nadešel pro každého soudného občana moment, kdy musel se rozhodnouti buď pro právo nebo pro křivdu, pro lidskost a mravnost nebo pro porušenost a otroctví. Mnoho skvělých talentův, duchaplných státníků a politiků kleslo tehda do kalných vln otravy jižní, ba dlouho se podobalo, že poctivost a idealism podlehnou neodolatelné té moci dollary cinkajícího „krále bavlny".

V takové chvíli musel se i Garfield osvědčiti. Pravda, řekne se snad, on mohl jako učenec utajiti se s míněním svým ve svou komůrku, on mohl se zabývati Demosthenem nebo Sofoklem a vykládati mládeži o státě Aristotelově neb Platonově. Avšak Garfieldovo srdce soudilo jinak. On byl především člověkem a občanem, on měl za povinnost svou hájiti věc lidskosti a dobro svého národa, tak jako je hájiti má každý řádný syn vlasti bez ohledu na své povolání; a dle toho jednal. Obdařen nevšední výmluvností a básnickým, obrazotvorným vzletem řeči, jal se veřejně a při každé příležitosti pozvedati hlasu proti ohavě otroctví, jal se spoluobčanům svým na valných shromážděních lidu neohroženě vykládati, jaké nebezpečí hrozí jim i dětem jejich v případě, že by snahy jižních aristokratův zvítězily nad demokratickým duchem Severu, slovem osvědčil se býti republikánem a osvobozovatelem otroků tělem i duší.

A mluvě tak, mluvil rodákům svým ze srdce a k srdci. V brzce jméno Garfieldovo s hlasnou pochvalou neslo se z kraje v kraj a již roku 1859 byl v rodném státě svém znám a oblíben u lidu tou měrou, že zvolen jest do senátu státu Ohia. Nevstupoval na senatorské místo nepřipraven. Již ode dvou, tří let bylť se oddal studiu věd státních, vnikaje celou svou energií a pilností vytrvalou do všech oborův právnictví, politické ekonomie, bernictví, finančnictví, ba i válečnictví, až jednoho dne přihlásil se ke zkoušce advokátní a obstál v ní s touž virtuositou jako při všech předešlých. Devětadvacítiletý muž byl tedy současně professorem, advokátem i senátorem v témž státě rodném, v němž před dvanácti lety ještě bloudil co chudý drvoštěp, vozka a plavec. Věděl-liž, čím bude na zítří?

(Dokončení.)

Bouře života.

Román

od

Serváce Hellera.

(Pokračování.)

ásledujícího dne, když byl bankéř Kostromskij z bursy se vrátil a sotva ještě polední poštu pročetl, ohlašoval sluha hr. Bestuževa. Kostromskij, tou ohláškou překvapen, zarazil se poněkud, zahrabal se obvyklým spůsobem pravou rukou do bohatého vousu a přešel se zachmuřeným čelem několikráte od okna ke dveřím i nazpět, stanul zase a pohodiv odhodlaně hlavou zvolal odměřeně:

„Ať vejde!“

Sluha odkvapil a otevřel za malou chvíli opět dvéře uváděje hraběte. Bestužev zastavil se v patrných rozpacích nedaleko dveří a upřel pátravý zrak na bankéře, jakoby z výrazu jeho tváře vyčísti chtěl radu, má-li úmysl svůj provésti aneb od něho ustoupiti. Také Kostromskij díval se tázavě příchozímu do tváře, jakoby rychle vypátrati chtěl, s jakým úmyslem asi hrabě přichází. Takto stáli proti sobě nějakou chvíli oba muži v rozpacích, ale jadrná povaha bankéřova opanovala brzy a Kostromskij popošed hostu svému v ústrety pravil se vší jen možnou vlídností:

„Buďte mi vítán, pane hrabě! Bylo mi sice již řečeno, že si žádáte jakési důvěrné rozmluvy se mnou, ale proto přece mne nyní příchod váš poněkud překvapil. Tím račte si vysvětliti rozpak, jejž jste asi na mně již zpozoroval, ale nemyslete nikterak, že by mi návštěva vaše snad byla nemilou. Naopak, jsem tomu povděčen, že přicházíte, neboť jsem přesvědčen, že vás jen vážná věc přivádí a úmysl mně, jako vždycky dosud, přátelský.“

„Díky srdečné za uvítání!“ odtušil Bestužev. „Jsem potěšen, že dostává se mi přátelského uvítání. Bylo mi ho velice potřebí, abych nabyl odvahy k provedení úmyslu, za kterýmž jsem si dovolil vás vyrušit.“

„Napínáte, pane hrabě, přílišně mou zvědavost,“ na to zase bankéř; „jest zajisté důležitá zvěsť, kterou přinášíte, když potřebí vám k tomu odvahy! Avšak nemařme zbytečnými formalitami času, nýbrž pohleďme věci směle do tváře, jak mužům se sluší. Není-li vážné překážky, prosím o vaše sdělení. Poslouchám napjatě, jsa na všechno připraven.“

Po tomto vzájemném úvodním oslovení posadili se oba mužové proti sobě do křesel a Bestužev přejev si rukou čelo pravil:

„Alexandře Michajloviči, jste opravdu v takové míře, abyste bez přílišného rozčilení vyslechnouti mohl zprávu velice nemilou?“

„Odkud ta pochybnost, Adriane Platonoviči?“ tázal se chladně Kostromskij. „Což mne neznáte? Vždyť jste měl přece již nejednou příležitost, poznati mou chladnokrevnost v dobách kritických, jakož i sílu, kterouž se dovedu ovládat právě tehdá, kdy potřeba tak velí. Již směle tedy, ven s tou zvěstí!“

Takto dodával Kostromskij Bestuževu odvahy; ale bylo pozorovat, že se při tom velice přemáhá, že pod chladnou maskou jeho klidné tváře veliký nepokoj se tají a že by snad jemu samému povzbuzující domluvy více bylo potřebí, než hraběti Bestuževu. Hraběti neušel zvláštní poněkud tón bankéřovy řeči, ale vlastní jeho stísněnost kázala, aby bankéřovu přetvářku za pravdu vzal a tak si počínal, jako by v jeho domnělou chladnokrevnost věřil. Pošinuv tedy o poznání křeslo pravil:

„Věříte, Alexandře Michajloviči, v neodolatelné kouzlo ženské krásy a dobroty?“

„Věřím,“ odpověděl suše Kostromskij.

„Pak věříte asi také v nepřekonatelnou sílu lásky?“ tázal se dále hrabě.

„Také v tu věřím,“ prohodil týmž způsobem bankéř; „ale co znamenají tyto — odpusťte mé přímosti — již poněkud ovšednělé otázky?“

„Mají ten účel, milý Alexandře Michajloviči, aby vás připravily na vyznání, že jsem — zamilován, že vášnivě miluju!“

„To mne nikterak nepřekvapuje,“ odvětil s významným úsměvem Kostromskij; „tušil jsem něco takového hned jak jste s Natalií se rozešel. Avšak nemyslete, že vám chci proto činit ještě dodatečně nějaké výčitky. Uznávám, že se tak zcela po právu stalo a slušnosti. Nuže a nebude mi dopřáno zvědět, která to krasavice toho triumfu se dodělala?“

„Toť právě, co největší nesnáz mi působí,“ pravil důrazně Bestužev, „neboť se bojím, abych vás tím sdělením nepohoršil.“

„Nepohoršíte mne nikterak, ujišťuji vás!“

„Nuž tedy,“ zvolal odhodlaně Bestužev, „spoléhám na vaše slovo a svěřuji se vám, že ta, která mou duši zaujala a srdce mé spoutala, jest vaše krásná a dobrá švegruše, Helena Pavlovna!“

Kostromskij, ačkoliv na vyznání to již úplně byl připraven, zachvěl se přece bezděky a chladnost jeho vypadla vůčihledě z rovnováhy. Nabylť teprv nyní úplné jistoty o tom, co dříve sice již byl slyšel, ale ze samolibosti přece do jisté míry jen za pouhé zdání, za jakousi toliko domněnku považoval. Rozumí se ovšem samo sebou, že ho neznepokojilo pouhé zamilování se Bestuževa, nýbrž veliká k pravdě podobnost, ne-li jistota, že Helena Pavlovna soku jeho se naklonila a zaslíbila. Nemohlť si pomyslit, že by Bestužev, nemaje co se Heleny Pavlovny týče, žádné jistoty k tomuto kroku se byl odhodlal. Naplnil ho tudíž pocit veliké trpkosti, ve kterémž nebylo lze ihned odpovědět. Avšak Kostromskij nepoddal se mu na dlouho, nýbrž probrav se z něho za chvíli poměrně dosti krátkou, odvětil:

„Ani toto vaše sdělení, Adriane Platonoviči, mne tak zcela nepřekvapuje — bylotť mi již dříve něco podobného napověděno. Vy jste nyní slech ten pouze potvrdil... Mám-li býti upřímný, nedivím se ani

dost málo, že jste pojal lásku k Heleně Pavlovně; jest to žena zajisté krásná a opravdu velice šlechetná. Pravil jsem vám prvé, že mne svým sdělením, nechť si bude jakékoliv, nepohoršíte — nepohoršil jste mne, ale zarmoutil! Vy jste byl, Adriane Platonoviči, svědkem, když jsem Helenu Pavlovnu za svou nevěstu prohlásil a víte tudíž, že ji vroucně miluji. Lituji opravdu hluboce, že se dráhy našich citů a tužeb tak povážlivě zkřížily — my, dávní přátelé, stojíme nyní proti sobě jako sokové! Avšak zde nezpomohou žádné reflexe, zde jest potřebí rychlé shody jakési; nuže vzhledem k tomu dovoluji si položiti vám otázku: za jakým účelem vyžádal jste si tuto rozmluvu?“

„Za žádným jiným,“ odpověděl Bestužev, „než abychom se nějak dohodli. Nemyslím, že by mezi námi, kteříž na převaze chladného rozumu tak velice si zakládáme, potřebí bylo nějakého dobrodružného spůsobu vyrovnání; my zajisté, držíce cit na uzdě uvážíme věc myslí jasnou a učiníme rozhodnutí, jakéž povahám našim i zásadám vyhoví. Nuže, pane barone, nemáte ještě žádný návrh?“

Kostromskij přebíral se opět chvíli ve vousech a zápase očividně s velikým vzbouřením citu, promluvil posléz:

„Při vší rozvaze a střízlivosti, kterouž se právem snad honosím, nemám v tu chvíli dosti klidu a bystrosti ducha, abych ponavrhnouti mohl něco jiného, než co by v podobné situaci ponavrhnouti musil každý dobrosrdečný a sobeckosti prostý synek selský: ať ona rozhodne! Pro koho se Helena Pavlovna prohlásí, zůstane vítězem a druhý v míru a přátelství, byť i s bolem v srdci, se podrobí. Souhlasíte, pane hrabě, s tím návrhem?“

„Souhlasím úplně, ačkoliv nikterak nevím, ba ani netuším, jak rozhodnutí dopadne.“

„Jak že, vy nevíte?“ zvolal skoro radostně Kostromskij. „Smím tomu věřit? Což vám Helena Pavlovna nic ještě nevyjevila?“

„Nikoliv. A vám?“

„Ani mně!“

„Nuž tedy,“ zvolal rozčileně sice, ale přec skoro vesele Bestužev, „jsme si prozatím rovni; nikdo z nás neví, komu vítězství připadne, můžeme se tudíž — s třesoucím ovšem srdcem, ale bez zášti a hněvu na nejisto podrobiti rozsudku naší zbožňované milky.“

Baron Kostromskij neodpověděv ani slova zazvonil. Vešel sluha a baron poručil mu odměřeně: „Popros paní baronku Helenu Pavlovnu, aby nás, může-li, na chvilku navštívila.“

Na to, aby přestávku až do příchodu Heleny Pavlovny příjemněji vyplnil, jal se Kostromskij hraběte na rozličné jeho soukromé záležitosti vyptávat a odvrátil takto hovor na věci více nebo méně lhostejné.

Tím časem vstoupil sluha do komnat Heleny Pavlovny a vyřídiv, co mu bylo uloženo, chtěl s poklonou zase odejíti. Avšak Helena Pavlovna zadržela ho řkouc: „Pavle Nikolajeviči, byl dnes někdo u barona?“

„Mešká u něho právě hrabě Bestužev; před ním neohlásil se nikdo,“ odpověděl sluha.

„Tedy hrabě přišel? A čeká snad také mého příchodu?“

„Nemám v tom ohledu žádného vzkazu, ale myslím, že čeká.“

„Nuže dobře,“ pravila Helena Pavlovna rychle se rozhodujíc,

„odevzdáš místo odpovědi panu hraběti ode mne psaní; kdyby však mezi tím odešel, přijdeš mi to oznámit a list vrátíš. Rozuměl's mi?"

„K službám, milostivá paní baronko!"

Helena Pavlovna přistoupila k psacímu stolku a složivši opatrně hotový již list odevzdala jej lokaji. Týž byl za malou chvilku zase v kabinetě bankéře Kostromského a oznámil, jak mu nařízeno bylo, že přináší od paní baronky místo odpovědi list svědčící hraběti Bestuževu. Kostromskij a Bestužev pohledli na sebe tázavě a hrabě držel pak chvíli psaní ve dvou prstech, jakoby nevěděl, co s ním počíti.

„Otevřete, smím-li prosit, tento list," žádal dvorně a s patrným napnutím Kostromskij, „byl zaslán místo odpovědi a obsahuje tudíž snad nějaké pro nás oba důležité sdělení. Co by v něm snad pro mne se nehodilo, můžete zamlčet."

Bestužev uklonil se zlehka, rozevřel psaní a jal se po tichu čísti. Kostromskij upjal dychtivě zrak na jeho tvář, jakoby z jejího výrazu vyčísti chtěl, co Helena asi píše.

Bestužev četl zvolna a napjatě, jakoby se mu řádky a písmeny před očima rozbíhaly, a ruce se mu při tom chvěly. Ale na tváři jeho neobjevila se mimo nápadné zbarvení do červena žádná významná změna. Když byl snad po druhé nebo po třetí list přečetl, podíval se rozohněným zrakem na Kostromského a podávaje mu list pravil:

„Nevím, čtu-li dobře aneb pohrává-li mnou šalba zraku. Vezměte, Alexandře Michajloviči, a čtěte sám!"

Kostromskij přijal list a začal hlasitě čísti:

„Pane Hrabě!

List Váš, jejž několikráte jsem přečetla a slzami skropila, mne velice zarmoutil a přec také potěšil. Zarmoutil mne, poněvadž obsahuje dosti zřejmé osvědčení nedůvěry ke mně, a potěšil mne zase oblažující zvěstí, že mne milujete. Přemýšlela jsem dlouho, čím a jak bych nedůvěru Vaši sama byla zavinila a dospěla jsem k přesvědčení, že toliko zevnější okolnosti Vám ony pochybnosti vnukly. Já, slabá žena, nechtíc nikoho pohoršiti, nemohla jsem jinak jednati, než jak jsem si vedla. Jak ráda bych Vám ihned vše vysvětlila, ale nemohu — cit mne přemáhá. Jsem ochotna podati Vám všeliké vysvětlení, ale nyní nemohu. Přijměte tudíž prozatím upřímné ujištění, že jsou Vaše pochybnosti zcela, pravím naprosto bezpodstatny — přesvědčíte se o tom! Nemohu u věci té déle prodlíti, neboť srdce táhne mne silou kouzla k druhé části Vašeho sdělení.

Adriane Platonoviči, jak jsem šťastna ve vší své strasti! Srdce překypuje mi rozkoší a oko vlhne slzou radosti. Vy mne milujete! Smím tomu věřit? Věřím, věřím tomu, neboť jest to jediná ještě kotva, kteréž se zachytit může duše má po blahu toužící! Adriane Platonoviči! Vy milujete mne a žádáte ode mne určité odpovědi — zde ji máte: miluje-li člověk dobrý Boha svého, já Vás miluji! — — — Rozhodovati nic nechci a nemohu, rozhodněte Vy sám o mně a mém osudu. Ve Vašich rukách je život můj a blaho mé; zničte je anebo je povzneste

dost málo, že jste pojal lásku k Heleně Pavlovně; jest to žena zajisté krásná a opravdu velice šlechetná. Pravil jsem vám prvé, že mne svým sdělením, nechť si bude jakékoliv, nepohoršíte — nepohoršil jste mne, ale zarmoutil! Vy jste byl, Adriane Platonoviči, svědkem, když jsem Helenu Pavlovnu za svou nevěstu prohlásil a víte tudíž, že ji vroucně miluji. Lituji opravdu hluboce, že se dráhy našich citů a tužeb tak povážlivě zkřížily — my, dávní přátelé, stojíme nyní proti sobě jako sokové! Avšak zde nezpomohou žádné reflexe, zde jest potřebí rychlé shody jakési; nuže vzhledem k tomu dovoluji si položiti vám otázku: za jakým účelem vyžádal jste si tuto rozmluvu?"

„Za žádným jiným," odpověděl Bestužev, „než abychom se nějak dohodli. Nemyslím, že by mezi námi, kteříž na převaze chladného rozumu tak velice si zakládáme, potřebí bylo nějakého dobrodružného způsobu vyrovnání; my zajisté, držíce cit na uzdě uvážíme věc myslí jasnou a učiníme rozhodnutí, jakéž povahám našim i zásadám vyhoví. Nuže, pane barone, nemáte ještě žádný návrh?"

Kostromskij přebíral se opět chvíli ve vousech a zápasě očividně s velikým vzbouřením citu, promluvil posléz:

„Při vší rozvaze a střízlivosti, kterouž se právem snad honosím, nemám v tu chvíli dosti klidu a bystrosti ducha, abych ponavrhnouti mohl něco jiného, než co by v podobné situaci ponavrhnouti musil každý dobrosrdečný a sobeckosti prostý synek selský: ať ona rozhodne! Pro koho se Helena Pavlovna prohlásí, zůstane vítězem a druhý v míru a přátelství, byť i s bolem v srdci, se podrobí. Souhlasíte, pane hrabě, s tím návrhem?"

„Souhlasím úplně, ačkoliv nikterak nevím, ba ani netuším, jak rozhodnutí dopadne."

„Jak že, vy nevíte?" zvolal skoro radostně Kostromskij. „Smím tomu věřit? Což vám Helena Pavlovna nic ještě nevyjevila?"

„Nikoliv. A vám?"

„Ani mně!"

„Nuž tedy," zvolal rozčileně sice, ale přec skoro vesele Bestužev, „jsme si prozatím rovni; nikdo z nás neví, komu vítězství připadne, můžeme se tudíž — s třesoucím ovšem srdcem, ale bez zášti a hněvu na nejisto podrobiti rozsudku naší zbožňované milky."

Baron Kostromskij neodpověděv ani slova zazvonil. Vešel sluha a baron poručil mu odměřeně: „Popros paní baronku Helenu Pavlovnu, aby nás, může-li, na chvilku navštívila."

Na to, aby přestávku až do příchodu Heleny Pavlovny příjemněji vyplnil, jal se Kostromskij hraběte na rozličné jeho soukromé záležitosti vyptávat a odvrátil takto hovor na věci více nebo méně lhostejné.

Tím časem vstoupil sluha do komnat Heleny Pavlovny a vyřídiv, co mu bylo uloženo, chtěl s poklonou zase odejíti. Avšak Helena Pavlovna zadržela ho řkouc: „Pavle Nikolajeviči, byl dnes někdo u barona?"

„Mešká u něho právě hrabě Bestužev; před ním neohlásil se nikdo," odpověděl sluha.

„Tedy hrabě přišel? A čeká snad také mého příchodu?"

„Nemám v tom ohledu žádného vzkazu, ale myslím, že čeká."

„Nuže dobře," pravila Helena Pavlovna rychle se rozhodujíc,

„odevzdáš místo odpovědi panu hraběti ode mne psaní; kdyby však mezi tím odešel, přijdeš mi to oznámit a list vrátíš. Rozuměl's mi?“

„K službám, milostivá paní baronko!“

Helena Pavlovna přistoupila k psacímu stolku a složivši opatrně hotový již list odevzdala jej lokaji. Týž byl za malou chvilku zase v kabinetě bankéře Kostromského a oznámil, jak mu nařízeno bylo, že přináší od paní baronky místo odpovědi list svědčící hraběti Bestuževu. Kostromskij a Bestužev pohledli na sebe tázavě a hrabě držel pak chvíli psaní ve dvou prstech, jakoby nevěděl, co s ním počíti.

„Otevřete, smím-li prosit, tento list,“ žádal dvorně a s patrným napnutím Kostromskij, „byl zaslán místo odpovědi a obsahuje tudíž snad nějaké pro nás oba důležité sdělení. Co by v něm snad pro mne se nehodilo, můžete zamlčet.“

Bestužev uklonil se zlehka, rozevřel psaní a jal se po tichu čísti. Kostromskij upjal dychtivě zrak na jeho tvář, jakoby z jejího výrazu vyčísti chtěl, co Helena asi píše.

Bestužev četl zvolna a napjatě, jakoby se mu řádky a písmeny před očima rozbíhaly, a ruce se mu při tom chvěly. Ale na tváři jeho neobjevila se mimo nápadné zbarvení do červena žádná významná změna. Když byl snad po druhé nebo po třetí list přečetl, podíval se rozohněným zrakem na Kostromského a podávaje mu list pravil:

„Nevím, čtu-li dobře aneb pohrává-li mnou šalba zraku. Vezměte, Alexandře Michajloviči, a čtěte sám!“

Kostromskij přijal list a začal hlasitě čísti:

„Pane Hrabě!

List Váš, jejž několikráte jsem přečetla a slzami skropila, mne velice zarmoutil a přec také potěšil. Zarmoutil mne, poněvadž obsahuje dosti zřejmé osvědčení nedůvěry ke mně, a potěšil mne zase oblažující zvěstí, že mne milujete. Přemýšlela jsem dlouho, čím a jak bych nedůvěru Vaši sama byla zavinila a dospěla jsem k přesvědčení, že toliko zevnější okolnosti Vám ony pochybnosti vnukly. Já, slabá žena, nechtíc nikoho pohoršiti, nemohla jsem jinak jednati, než jak jsem si vedla. Jak ráda bych Vám ihned vše vysvětlila, ale nemohu — cit mne přemáhá. Jsem ochotna podati Vám všeliké vysvětlení, ale nyní nemohu. Přijměte tudíž prozatím upřímné ujištění, že jsou Vaše pochybnosti zcela, pravím naprosto bezpodstatny — přesvědčíte se o tom! Nemohu u věci té déle prodlíti, neboť srdce táhne mne silou kouzla k druhé části Vašeho sdělení.

Adriane Platonoviči, jak jsem šťastna ve vší své strasti! Srdce překypuje mi rozkoší a oko vlhne slzou radosti. Vy mne milujete! Smím tomu věřit? Věřím, věřím tomu, neboť jest to jediná ještě kotva, kteréž se zachytit může duše má po blahu toužící! Adriane Platonoviči! Vy milujete mne a žádáte ode mne určité odpovědi — zde ji máte: miluje-li člověk dobrý Boha svého, já Vás miluji! — — — Rozhodovati nic nechci a nemohu, rozhodněte Vy sám o mně a mém osudu. Ve Vašich rukách je život můj a blaho mé; zničte je anebo je povzneste

na výši svrchovaného štěstí. Ale nechť rozhodnete jakkoliv, o jedno prosím z hloubi svého rozechvěného srdce: nepochybujte o mé lásce a — nedotknuté počestnosti!“

Vaše

Helena Pavlovna.“

Kostromskij četl tyto řádky hlasem z počátku pevným, ale čím dále, tím více sevřeným, tak že vidno bylo, kterak jej obsah jejich rozechvěl. Když byl dočetl, zahleděl se upjatě na podlahu palisandrovým a mahagonovým dřevem uměle vykládanou a podobal se muži nehodou zdrceného. Avšak brzy se opět vzpamatoval a podávaje Bestuževu list pravil s krátkým povzdechem:

„Jest rozhodnuto! Jste vítězem a věřte mi, že vám to z plna srdce závidím. Avšak nemyslete, že se proto na vás hněvám. Podrobuji se s resignací svému údělu a uznávaje váš triumf přeju vám ze srdce, aby štěstí vaše po všechen čas zůstalo nezkaleno. Tím prohlašuji naše jednání za ukončené a navrhuji, abychom o věci té již nemluvili.“

„Nikoliv,“ odpověděl vroucně a s důrazem hrabě Bestužev, „zbývá, abychom ještě něco ujednali. Alexandře Michajloviči, vyznávám ochotně, že mne vaše mravní síla a velkodušnost překvapuje. Mám před sebou přemoženého soka, ale sok ten naplňuje mne úctou. Lituji opravdu, že stávám se šťastným na vaši útratu a doufám, že nepozbudu proto vašeho přátelství. Jest to veliká domněnka, ale do tak velkého charakteru, jako jste vy, lze i toho se domnívati.“

„Ujišťuji vás,“ pravil na to pevně, ale přec poněkud truchlivě Kostromskij, „že se na vás ani dost málo nehorším — bylo by to také pošetilé; za lásku nikdo nemůže a Helena Pavlovna může přec jen jednoho z nás milovat. Zůstanu vám tedy přítelem, ale nebudu vaší společnosti bez potřeby vyhledávat; pochopíte zajisté, proč — abych ránu svého srdce častým stýkáním se s vámi vždy znovu rozjizvoval, nemůžete na mne žádat. Musíte mi oba dopřáti času, abych zapomenul.“

„Díky za vaši laskavost, Alexandře Michajloviči,“ vpadl mu potěšen do řeči Bestužev; „zachováme se dle vašeho přání v naději, že brzy oželíte a nás opět své oblažující společnosti účastny učiníte. Avšak mám ještě něco na srdci. Alexandře Michajloviči, prosím za ni! Buďte pamětliv, že nejednala snad nepřátelsky proti vám, nýbrž že povolila toliko pudu svého srdce!“

„Co tím chcete říci, oč mne tu žádáte?“

„Abyste se ani na ni nehoršil, abyste jí nečinil žádných výčitek.“

„O to mne teprv žádáte?“ zasmál se trpce Kostromskij. „Adriane Platonoviči, vy mne dosud neznáte! Chválil jste si prvé mou povahu a nyní taková domněnka! Snad nemyslíte, že bych byl s to ztrpčiti jí nějak ty chvíle radostné? Helena Pavlovna užívá pohostinství mého domu a raději bych základy toho domu podvrátil, než dopustil, aby jí jediný vlas na hlavě byl zkřiven. Slovo cti vám dávám, že jí ani nejmenší výčitky neučiním, aniž jakkoliv nelibost na jevo dám. Svým lidem pak co nejpřísněji nařídím, aby se k ní šetrněji a vlídněji měli, než kdykoli dříve. Doufám, že jste upokojen!“

„Dokonale!“ přisvědčil radostně Bestužev; „mám nový podnět chvalořečiti vám a žehnati chvíli, která mne sem přivedla.“

„Žel, že já tak činit nemohu!“ povzdychl si pro sebe Kostromskij a obrátiv se znovu na hraběte pravil: „Adriane Platonoviči, myslím, že je už jednání naše skončeno. Nepřipomínám to snad z příčiny, že by mi společnost vaše byla nemilou — naopak prosím vás, abyste u mne ještě prodlel — nýbrž abychom již nadobro odvrátili řeč od předmětu, kterýž tak různé city v nás budí. Promluvme si tedy o jiných věcech. Mé plány pro celou ještě zbývající zimu jsou zmařeny a první následek naší dnešní rozmluvy bude, že odřeknu ples, kterýž v sobotu u mne odbývati se má.“

„Smím-li radit,“ domlouval Bestužev, „neodříkejte ples ten a nečiňte vůbec žádných velkých změn ve svém zimním programu. Bude to vás důstojnější a odvrátí také obecnou pozornost od obratu, kterýž se ve vaší rodině udál.“

„Máte pravdu, Adriane Platonoviči,“ přisvědčil Kostromskij, „přílišné změny v dosavadních disposicích mé rodiny uvedly by nás zbytečně do řečí, ale ples ve svém domě uspořádati již nemohu. Jakž mohl bych se svou otrávenou duší býti vlídným a příjemným hostitelem svých přátel a šťastné mládeže? Nikoliv, kdyby i všechno zůstalo, ples v mém domě odbývati se nesmí.“

Bestužev chtěl ještě něco namítati, ale v tom vešel baronův komorník a oznamoval, že přišla deputace Larochových herců prosíc o krátkou rozmluvu. Kostromskij podíval se jaksi tázavě na Bestuževa a tento neporozuměv dobře tomu pohledu pozvedl se a chtěl odejíti.

„Ach prosím, neodcházejte Adriane Platonoviči,“ zvolal Kostromskij, „chtěl jsem se vás jen tázat, smím-li za vaší přítomnosti herce přijati? Dovolíte-li, předpustím je, ale zůstat každým spůsobem ještě musíte. Kdož ví, kdy a v jakých okolnostech se opět sejdeme?!“

„Je-li tomu tak,“ odpověděl úslužně hrabě, „prosím, abyste herce předpustil. Mně může vaše rozmluva s nimi spůsobiti jen potěšení.“

„Nechť tedy vejdou,“ poručil Kostromskij a komorník odešel. Za chvilku pak otevřely se dvéře a jimi vešli: režisér Jegor Ivanovič Selivanov a slečny Louisa Barbierova a Apolonia Dzwonkowská. Kostromskij představil je hraběti a vykázav jim křesla tázal se po příčině jejich návštěvy.

„Pane barone,“ ujal se slova Selivanov, „ráčil jste učiniti se mnou smlouvu na osm slavnostních představení na oslavu vznešeného svého sňatku a ráčil jste také již schváliti repertoire s baronessou Agrippinou Michajlovnou smluvený. Přicházíme se nyní otázat, kdy a kde vlastně první představení se má odbývat. Jde především o to, abychom věděli, od které doby zase dále bychom se mohli zadati a za druhé, není-li snad potřebí přípravy urychliti.“

„Víte co,“ pravil jaksi mrzutě Kostromskij, „zadejte se třebas ihned, kam si vás žádají! Najal jsem vaši společnost na půl měsíce — zejtra jste měli u mne nastoupit — ale myslím, když si podržíte závdavek pěti tisíc rublů a od smlouvy se mnou upustíte, že nebudete poškozeni.“

„Pane barone," promluvil s affektovaným úžasem Selivanov, „vaše přání jest nám v každém ohledu rozkazem, ale dovoluji si přece namítnouti, že by bylo škoda vykonaných již příprav, ježto bychom byli sňatek váš zajisté skvěle proslavili."

„Kdo řekl vám co o sňatku," utrhl se poněkud nevlídně Kostromskij, „žádný sňatek se nebude odbývat!"

Selivanov chtěl něco odmlouvat, ale Bestužev pokynul mu, aby mlčel a ujav se sám slova promluvil:

„Pane barone, ježto vám — jak pravíte — služeb ctěné společnosti páně Larochovy již není potřebí a vy ani si nepřejete, aby dle úmluvy u vás se hrálo, nebudete snad uražen, nabídnu-li se pánům a dámám, že smlouvu od vás převezmu a s nezměněnými podmínkami služeb jejich si vyžádám."

Kostromskij povstal, podíval se na hraběte, zabořil opět pravici do skvělé houště své brady a změřiv dvakráte rychlým krokem kabinet zastavil se u dam a pravil:

„Co vy tomu říkáte, krásné dámy? Vaše mínění nesmí býti přeslechnuto!"

„Já myslím," prohodila, dívajíc se s koketní srdečností baronovi do očí, slečna Louisa Barbierova a zasmála se, jako když stříbrnou rolničkou zařehtá, „že zůstane při naší úmluvě: vždyť se pan baron tyto dni musí oženit!"

„Že musím?" otázal se měkce a s přídechem ironie Kostromskij. „Jak to myslíte, slečno?"

„Já nemyslím nijak," odpověděla rozmarně Louisa Barbierova, „nýbrž mám toliko na paměti váš rozkaz — vy se přec na něj pamatujete — . . . „Nechám si vás všechny tři v záloze, pro případ, že by mi snad moje nevěsta třeba až v kostele odřekla. Buďte v ten den všechny připraveny — los rozhodne, která má nastoupit!" To bylo zcela jasně řečeno a trojím stisknutím ruk ztvrzeno. Nemůže býti tudíž pochybnosti, že ve vašem domě, pane barone, sňatek odbývati se bude."

„Tak!" prohodil Kostromskij a obrátiv se k druhé herečce pravil: „Jak soudíte o tom vy, slečno?"

Apolonia Dzwonkowská byvši oslovena shrnula si rychle s čela nádherné zlaté kadeře a pozvednuvši k baronovi vzhůru své velké, jasně modré oči, odpověděla způsobem ještě poněkud ostýchavě dobráckým:

„I já myslím, pane barone, že se musíte nyní oženit, vždyť... jsme se na to tak těšily!"

„Pak ovšem!" zvolal a zasmál se baron, hledě vnadné Polce do očí. „Dámy se na to těšily! Nuže, milé slečny, na divadelních hrách tedy setrváme; co však se toho sňatku týče, musíme vše zůstaviti šťastné náhodě!"

„To znamená, že máme být všechny tři, jak jsme tehda v Eremitáži vyzvány byly, připraveny, není-li pravda, pane barone?" připomenula laškovně Francouzka.

„Potěší-li vás to, buďte si připraveny!" odpověděl Kostromskij. „Mně bude tyto dni vydatného obveselení potřebí a možná, že vaše žerty nejvíce k tomu přispějí... Dobře jsem učinil, že na smlouvě s vámi jsem setrval — hlučná zábava bude asi jediná s to rozptýliti

těžké chmury v mé duši. Avšak, Jegore Ivanoviči“ — obrátil se na režiséra — „zejtra nemůžeme ještě začíti, byl bych příliš nevrlý i na vaše zkoušky, a nevrlost moje potrvá asi několik dní. Nemohli bychom smlouvu prodloužit?“

„Můžeme, pane barone!“ přisvědčil s velikou ochotou Selivanov; „račte pouze říci, že nás najímáte — za stejných podmínek — na dalších osm dní a věc bude hotova. Kdy ke hrám dostaviti se máme, zůstane vašemu rozhodnutí vyhraženo. Jen bychom prosili, abychom si směli již nyní připraviti jeviště.“

„Dobrá,“ zvolal Kostromskij, „najímám vás na dalších osm dní a dovoluji, abyste si v sále zahradního domu dle potřeby zříditi dali jeviště. Připomínám však, že musí být jeviště přenosné a tak zařízeno, aby se dle rozměrů jednotlivých sálů buď rozšířiti nebo súžiti dalo.“

„Na to všechno jsme již pomyslili,“ připomenul sebevědomě Selivanov, „vždyť máme ve smlouvě, že budeme hráti dílem zde, dílem na venkově.“

„Nuž tedy, propouštím vás a děkuji za návštěvu; až zase většího klidu nabudu, vzkážu pro vás a přičiním se, abych vám byl co nejpříjemnějším hostitelem,“ pravil Kostromskij ukloniv se zlehka a podávaje Luise Barbierově ruku.

„Pane barone,“ připomenula Francouzka s důvěrností, kteráž jen u hladké Pařížanky nebývá urážlivou, „nezapomeňte, že bude svatba a že čekají tři nevěsty!“

„Nezapomenu, nezapomenu,“ nutil se do žertu bankéř, podal ruku slečně Dzwonkowské a otázal se: „Co připomenete mi vy, slečno?“

„Zdá se mi, pane barone,“ odtušila měkce a skoro soustrastně Polka, „že jste nějak zarmoucen. Pomodlím se, aby mysl vaše brzy se vyjasnila.“

„Učiňte tak, slečno, mám toho opravdu zapotřebí,“ pravil bankéř a obrátiv se na Selivanova připomenul: „Tedy platí dle nové úmluvy! Správce domu vykáže vám zahradní dům a obstará, čeho si budete přáti.“

Následovaly závěrečné poklony a herecká deputace odešla. Okolnosti té chtěl použiti hrabě Bestužev, aby se vzdálil; neboť jakkoliv ho neočekávaná mírnost a obdivuhodné sebezapření bankéře Kostromského mile překvapily, cítil přece plnou měrou palčivou nesrovnalost situace, ve kteréž se vůči Kostromskému nalezal a toužil tudíž, aby zase na volném vzduchu si mohl oddychnouti. Ale v tom, právě když poroučeti se chtěl, dala se ohlásiti Agrippina a byvši — jak samo se rozumí — bez odkladu předpuštěna, pozdravila radostně Bestuževa a zvolala s podivením:

„Jak že, pane hrabě, vy odcházíte zrovna, když já přicházím?“

„Chystal jsem se na odchod dříve ještě, než jste se ráčila ohlásit; ostatně myslím, že bych beztoho jen překážel důvěrné rozmluvě, kterouž jste si u pana barona vyžádala,“ odpověděl Bestužev.

„Ach nikoliv, milý hrabě!“ odmlouvala rozmarně Agrippina; „o čem nyní s bratrem promluviti chci, můžete zcela dobře slyšeti.

Přišla jsem jen, abych si dala od svého bratrského velitele a tyrana schváliti některá opatření, jež pro sobotní náš ples učiniti chci.“

„Nečiň mi žádných dalších příprav, Agrippino,“ vpadl jí nevrle do řeči baron; „ples se v sobotu odbývati nebude! Vůbec nebude žádného plesu!“

„Co to má znamenat?“ tázala se svrchovaně překvapena Agrippina Michajlovna, hledíc s bratra na hraběte a opačně. „Jak to se mnou, bratře, mluvíš?“

„Odpusť mi, Agrippino,“ prosil přemáhaje už jen stěží svou nevrlost Kostromskij, „jsem velice mrzut a nemohu ti nyní příčinu své mrzutosti vykládat; avšak co jsem ohledně plesu řekl, má svou váhu: u mne žádného plesu nebude. Zastav, prosím, všechny přípravy a odvolej pozvání.“

Agrippina nemohla se probrati z úžasu. Bylať by se spíše nadála, že snad dům jí nad hlavou se sboří, než že odvolán bude ples, na kterýž se Kostromskij sám tak neobyčejně těšil a ku kterémuž se tak rozsáhlé a bedlivé přípravy konaly. „Co se tu asi mezi nimi přihodilo?“ tázala se v duchu, neboť vyrozuměla ihned, že jen návštěva hraběte Bestuževa tu změnu mohla spůsobit. Podívala se znovu bystře na hraběte i svého bratra, ale z tváří jejich nevyčetla prozatím žádné odpovědi. Avšak rychlým srovnáním poměrů s bankéřovou mrzutostí dospěla důvtipně k přesvědčení, že se mezi oběma muži jednalo o společné jich lásce k Heleně Pavlovně, že jednání to pro bratra nepříjemný průběh mělo a že jen proto asi ples se odříká. Že by věc k úplnému již rozhodnutí byla dozrála, ovšem jí ani nenapadlo, ale poněvadž z bratrovy nevrlosti zcela správně soudila na obrat také jejím plánům snad nebezpečný, rozhodla se po tomto kratinkém přemýšlení ihned, že třeba na neurčito do proudu událostí zasáhne, aby si další jejich rozvoj co možná pojistila. „Teď nesmím ani okamžik zmeškati, neboť se zdá, že jest nebezpečí v průtahu,“ pravila si v myšlenkách a pokračovala nahlas:

„Ujišťuji tě ještě jednou, Alexandře, že mne tvá řeč velice překvapuje; avšak slovo tvé je pevné a já se mu podrobuji netážíc se prozatím ani po důvodech. Za to však vymiňuji si volnost jiným směrem. Zdá se mi příkazem slušnosti, abychom učiněná již pozvání tak zhola neodřekli; mimo to přála jsem si již dávno, abych mohla uspořádati sama ples, ve svém domě na Sadové ulici; ale ty bránil's tomu ujímaje se přednosti svého vlastního domu. Nuže, dnes nebudeš se mi snad protivit, když ohlásím ti svůj rychle sice pojatý ale proto přece již nezvratný úmysl, že místo tvého plesu uspořádám v týž den ve svém domě — nikoliv ples, neboť to mohlo by se mi snad vé zlé vykládat, ale soirée, při kteréž se bude tančit. Tím spůsobem nebude potřebí rozeslaná již pozvání odvolati, nýbrž toliko opraviti, a takovou změnu lze snadno odůvodniti. O případný důvod sama se již postarám. Nyní však dovolte, pánové, abych vás první, jakožto svědky mého rozhodnutí, na sobotu k sobě pozvala — rozumí se, že ani jeden ani druhý pod trestem mého neuprosného hněvu odříci nesmí! Nuž tedy slibujete, že přijdete?“

Oba slíbili, ale oba patrně dosti neradi a jen pod tlakem Agrippininy půvabné a proto neodolatelné energie. Na to vzdálil se Bestužev a Kostromskij požádal také sestru, aby se vzdálila. Když pak o samotě se ocítil, oddychl si z hluboka a vzepjav hlavu do výše zvolal nervósně:

„Díky tobě, Bože, že jsem konečně samoten! Ta přetvářka, to násilné potlačování citu a myšlenek a to odporné nucení se do vlídné formy přepínaly už mou trpělivost!... Můj Bože, jak prospěl mi dnes můj věk! Před dvacíti lety byl bych soka svého zardousil a ji zastřelil — a dnes? Musil jsem tiše resignovat a ke všemu jen bolně se usmáti; jemu jsem musil osvědčiti největší vlídnost a, co jí se týče, slíbiti největší šetrnost... Ano, tak jsem musil, neboť jinak byl bych se ku svému neštěstí ještě směšným učinil!... Ona mne tedy nemiluje, ona zadala jemu své srdce! A ty, starý bloude, jsi to netušil, ba nevzpomněl's ani, že on je mladší... hahaha!... O Heleno Pavlovno, že jsem tě poznal!... Má světice, ty's tedy pro mne ztracena!" —

Po těchto v mocném a bolestném citu vzrušení pronešených větách sklesl Kostromskij do křesla a spustil hlavu na ruku na stůl položenou.

VI.

Byla sobota a dům Agrippiny Michajlovny na Sadové ulici zářil nesčíslnými plynovými světly. Byl to dům nehrubě prostorný, ale velice úhledný, zbudovaný v delikatním slohu moderních vil římských, budova jen pro rozkoš a parádu zařízená, ale v tom ohledu znamenitá. Roztřídění komnat, salónů a kabinetů bylo tak vhodné a vtipné, jakoby si je byl pouze pro večerní zábavy objednal některý z proslulých hrdin doby rokokové! Však byl to také dárek z lásky — otec Agrippiny Michajlovny a barona Alexandra Kostromského dal ten dům od jakéhosi italského architekta vystavěti své nevěstě co dárek svatební. V domě tom slavili pak oba svou svatbu a považovali jej napotom, nebydlíce v něm, jen za chrámek své lásky. Matka Agrippinina pořádala v něm toliko slavnostní zábavy a plesy a po její smrti nebylo v něm patnáct let ani jediné schůze. Každý třetí rok obnovovaly se v něm nábytek, čalouny a koberce, aniž by kdo byl zvěděl, proč a pro koho — stará paní přála prý si, aby dům ten, dokud v rodině Kostromských se udrží, vždy na výši doby a vkusu byl držán, a přání to bylo synovi jakožto poručníku své sestry svatým zákonem. Když byla Agrippina dospěla, jala se tuto poetickou památku po své matce pěstovati spůsobem až skoro výstředním; ačkoliv mimo zahradníka a správčíka nikdo v domě tom nebydlel a do hořejších místností vůbec nikdo nepřicházel, musilo se tam stále všechno lesknouti a skvíti, jakoby se nejskvělejší nějaká společnost očekávala. I parfumy musily se ve všech komnatách co den obnovovat. — Večer označeného dne podobal se „domek" Agrippiny Michajlovny čarovnému zámečku: co jen vybroušený vkus nádhery snese, barvitosti a záře, sdruženo tu bylo vrchovatou měrou v celek úchvatně krásný. A v těch skvostných komnatách, jež malířům by za vzor mohly sloužit, vlnil se v hedbávu a ohni drahokamů květ moskevských krasavic,

obletován kavalíry v zářících uniformách nebo se zářícími ještě mladistvými tvářemi.

Agrippina konala s největší líbezností povinnosti hostitelky až do chvíle, kde ve velkém sále tančit se začalo, což mladá krev valné většiny účastníkův arci dle možnosti urychlila. Po zahájení tance odevzdala Agrippina péči o hosty Heleně Pavlovně a odebrala se do modrého kabinetu, stranou vedle menšího sálu, kdež nejdůvěrnější přátelé Kostromských již pohromadě byli a výtečně se bavili. Bylť tu mimo jiné zase kníže Dolgoruskij, hrabě Bestužev, státní rada Glumov, professor Komarovskij atd. Mluvilo se právě o všelijakých výpravách a výzkumných cestách, ku kterýmžto rozpravám podnět daly novinářské zprávy o cestách Převalského a Vereščagina, o výpravných pokusech Nordenskiölda atd. Když se bylo o všech těchto a ještě jiných výpravách povrchně promluvilo, ujal se slova professor Komarovskij a začal vykládati o své loňské italské cestě a zejmena o svém delším pobytu v Římě. Mezi řečí, jen zcela maně, pronesl jména několika římských velmožů, kteří v druhé polovici 17. století v úkladech lásky zahynuli, co oběti pověstného jedu „Acqua Tofana.“ Když byl professor již po kolikáté opakoval slova: „také toho odstranila „Acqua Tofana,“ vpadla mu do řeči Agrippina otázkou:

„Prosím vás, pane professore, co jest to vlastně, ta „Acqua Tofana“? Není to nějaká pouhá báchorka?“

„Nikoliv, baronesso,“ odvětil poučným tónem Komarovskij, „vodička ona byla a jest dosud tajemný jed, jehož účinky sice proslulým římským processem z roku 1659 soudně zjištěny byly, ale jehož podstata i chemikům dosud jest velikou záhadou. Avšak o tom dalo by se mnoho vypravovat a z přítomných dam a pánů nemá zajisté nikdo chuti, výklad takový poslouchati.“

„Protestujeme proti tomu domnění!“ ozval se státní rada Glumov; „já aspoň slyšel bych rád jednou střízlivý a znalecký úsudek o původu a účincích toho pověstného jedu, a podobně snad i ostatní dámy a pánové.“

„Každým spůsobem!“ přisvědčila horlivě Agrippina. „Pan professor zavděčil by se nám velice, kdyby nám o „vodce“ té výklad učinil. Myslím, že tlumočím přání všech, prosím-li o to!“

„Ano, ano!“ zamumlali volky nevolky ostatní a professor Komarovskij jal se s plnou chutí asi takto vypravovat:

„Acqua Tofana“, kteréž se v Římě také říkalo „Manna di San Nicolo“ aneb „Acquetta di Perugia“, jest dle všeho původem Neapolitánka. Strašná tato tekutina zaměstnávala dlouho obraznost lidí a zavdala podnět k mnohým a mnohým, více nebo méně dobrodružným báchorkám. Avšak žel, třikráte žel, že se účinnost její neobmezila na pouhé tvoření báchorek — „Acqua Tofana“ byla vskutku jedním z nejnebezpečnějších jedů, jakéž kdy známými se staly.

Za vynálezkyni jedu toho považovala se — avšak nejspíše bezprávně — pověstná Julia Tofana; jisto je ovšem, že dáma tato nejvíce ze všech lidí jej připravovala a také, abych tak řekl, slavným učinila. Jest tedy zcela správné, že jed ten po ní nazván byl Acqua Tofana. Italský učenec A. Ademollo sestavil zajímavé výtahy z akt onoho proslulého processu z r. 1659, jež uschovány jsou v státním archivu římské

provincie. Z těchto akt vysvítá, že se již r. 1645 vzhledem k Tofaninu jedu dělo v Neapoli soudní vyšetřování a zatýkání, a že Julia Tofana touž dobou z Neapole přes Sicilii (Palermo) do Říma se přesídlila. Zde našla ihned chápavé žačky v připravování nebezpečného elixiru dle receptu, jejž Julia Tofana sotva asi sama sestavila, nýbrž nepochybně odněkud zdědila. Jméno „Manna di San Nicolo" dala prý jedu samému proto, že na malé ploské fiolky, v nichž jej uschovávala, obrázek sv. Mikuláše z Bari nalepovala — na hrobě tohoto svatého prodávaly se totiž věřícímu lidu zázračné kapky, kteréž se „manou sv. Mikuláše" nazývaly. Ostatně je proslulá travička Julia Tofana osobností poněkud mythickou; v aktech onoho processu sama nikde se nevyskytuje, nýbrž objevují se místo ní jen obžalované ženy, jež udávají, že tajemství onoho jedu od ní obdržely. Odkud vlastně Julia Tofana pocházela, jaké byly její osudy a jak se jed onen v jejích rukách ocítil, nikde se nedočítáme a máme tudíž volnost souditi, že recept vražedné té vodičky pochází ze starších dob Italie, z dob, kdy jed a dýka tam nejvíce vládly a celý svět o jedech rodiny Borgia děsné věci si vypravoval. Dle výpovědí obžalovaných žákyň jejích byla Julia Tofana Neapolitánka; dále dovídáme se z řečeného processu, že se z Neapole do Palerma odebrala a že odtud se svou schovankou nebo pastorkou utéci musila, ježto bylo na jevo vyšlo, že jistý janovský šlechtic jejím jedem zahynul. Jejím prohlášeným řemeslem bylo prostředkování sňatků; dále „s'intendeva di fisonomia," t. j. ona hádala lidem z jejich tváří a měla styky i s nejpřednějšími osobnostmi v Římě, jako s vévodou Lantem, s markýzkou Astalli a mnohými jinými. Zemřela v Římě — dle akt řečeného processu — roku 1651.

Julia Tofana přišla tedy do Říma se svou schovankou, kteráž se Girolama Spara nazývala, za vdovu po florentinském šlechtici vydávala a také rozsáhlým spojením s aristokracií se honosila. Tato Spara byla velmi hezká a schytralá ženština, kteráž co hádačka mnoho lidí k sobě vábila, kde ztracené věci se nalézají, udávala, se zlými duchy spolek měla a v zábavách znamenitým vtipem se skvěla. Těmito prostředky zjednávala si značné příjmy, bydlela nádherně ve velkém domě v Lungaře, měla sluhy a služky, dala dva syny své studovati a byla na ulicích od vznešených lidí všude pozdravována. Byla sice několikráte před Sant' Uffizio předvolána, ale dovedla se pokaždé z léče vyvléci. Vedle ní, ale ovšem jen v pozadí, objevuje se, aniž by v processu samém vystupoval, jakýsi Padre Girolamo di Sant Agnese, kterýž u San Lorenzo za hradbami bydlel a její „drudo", její milenec byl; týž opatřoval jí arsenik, jehož k přípravě Acquy Tofany potřebovala — Girolamo byl totiž příbuzným jistého chudého lékárníka, který na rohu náměstí Della Minerva zůstával a mnoho dětí měl, mezi nimi vzrostlou již dceru, kteráž byla milenkou správce paláců vévodkyně de Ceri — zde jeví se původní nit, kterouž docíleno bylo celé to spojení mezi travičkou a dámami vysoké aristokracie. Padre Girolamo nebyl nikdy před soudce volán; akta považují ho za mrtvého a jest patrno, kterak se soud varoval, ptáti se na spůsob jeho smrti, jen aby ho nemusil živého nalézti a pak odsouditi.

Zde máme jednu skupinu: vtipnou a sličnou Girolamu, jejího Padre, chudého lékárníka a Maestra di Casa vznešené vévodkyně. Avšak vedle této pracuje ještě jiná, sprostší a podlejší skupina. Má svůj hlavní stan ve čtyřech pokojích jistého domu naproti postranním dveřím kostela Santa Maria sopra Minerva. Tam bydlí jakási Giovanna de Grandis, ženština, která se zaměstnává čištěním šatstva od skvrn, se svou schovankou Margheritou, s jakousi Francescou Lorenzi a společnou služkou Cristoforou z Monterotonda. K těmto druží se v denním obcování jakási ze Sicilie přibyvší přítelkyně Maria Spinola — druží se dále Monsignori a Frati, kteří přicházejí navštívit schovanku Margheritu. Giovanna de Grandis dostala prostřednictvím Julie Tofany třetího muže, jehož nyní už zase šťastně je zbavena, a má velmi pestrou minulost, ve kteréž pro všelijaké velmi špinavé věci třikráte s vězením se seznámila. Jak ze soudních listin vysvítá, převzala prodej jedu pro lid, kdežto Girolama Spara, legitimní dědička tajemství své pěstounky nebo macechy Julie Tofany, obchod s aristokracií si vyhradila.

Tajná činnost těchto žen stala se konečně r. 1658 příliš nápadnou a utvrdivši velice podezření již od dřívějších let trvající, dala podnět k soudnímu zakročení. Naskytalot se příliš mnoho záhadných úmrtí, při nichž lékaři přece ani stopy nějakého otrávení nebyli s to zjistit; umírali nejvíce muži krásných mladých paní, kteréž pak s nápadným chvatem nové sňatky uzavíraly — zkrátka děsné toto a tajuplné řádění vzrušilo posléz i římského gubernatora, monsignora Baranzoniho, kterýž si umínil, že původ těch patrných sice ale nevysvětlitelných vražd vypátrá.

Šťastná náhoda usnadnila mu velice provedení toho záměru. Jedna z paniček, kteráž lahvičkou „Many sv. Mikuláše“ svého nepříjemného manžela se světa byla sprovodila, vyzpovídala se z toho zločinu; zpovědník domlouval jí, aby udala toho, kdo jedu jí prodal, a připomínal jí, neudá-li hlavního vinníka, že bude míti na svědomí všechny vraždy, kteréž v budoucnosti jedem tím ještě budou spáchány, ježto v moci její jest, aby je na příště všechny zamezila. Myšlenka tak veliké zodpovědnosti a slib úplné beztrestnosti přiměly ji posléz, že se gubernatorovi ze všeho vyznala. Měla jed od Giovanny de Grandis.

Gubernator dal použiti lsti, aby Giovanna při samém skutku byla přistižena. Policie najala jistou ženu, aby k ní došla a o potřebnou dávku Acquy Tofany požádala; Giovanna slíbila ji a dostavila se v naznačenou dobu do bytu žadatelky. Když pak ženě svou lahvičku odevzdala a jí vykládati se jala, jak by jedu užiti měla, vylezli zpod postele sbirrové a zatkli ji.

Byvši v Torre di Nona uvězněna, vyznala Giovanna de Grandis záhy, že tekutina, již zpočátku za vodičku na čištění skvrn vydávala, jed jest, kterýž si dle návodu Julie Tofany zhotovuje, dále že je tato Julie matkou a nikoliv macechou Girolamy Spary, že „drudo“ této Spary, Padre Girolamo, potřebný arsenik jí opatřuje a posléz že Girolama Spara týž jed připravuje a prodává.

Gubernator bál se zatknouti na pouhé udání usvědčené travičky dámu, kteráž v tak vznešených domech přátele a ochrance měla, jako Girolama Spara. Umínil si tudíž, že použije téže lsti, jako u Giovanny

de Grandis, jen že v přiměřených poměrech. Smluvil se s paní Bargellovou, chotí policejního praefekta, zařídil a ubytoval ji v jednom z paláců čtvrti dei Monti, opatřil jí ekypáž a pět staffierů a uložil jí, aby se vydávala za markýzku Romanini, přišedší z Rimini. Gubernátorem poučena a navedena vsedla paní Bargellová jednoho dne v nádherném obleku, provázena svou „damigellou" (vlastně přestrojenou ženou jednoho policisty, ženštinou to lstivou a výmluvnou) do kočáru a jela s velikou okázalostí, se všemi pěti staffiery do ulice Lungary, kdež před domem Girolamy zastavila. I vzkázala této nahoru, že by s ní o jisté důležité záležitosti ráda promluvila. Girolama Spara sešla dolů ke kočáru; zde vypravovala jí domnělá markýzka o drahocenném prstenu, kterýž 2000 skudů stál a jejž ona ztratila, když byla následkem zlých domácích svárů od svého muže odloučiti a da Říma uchýliti se musila. Nabízela signoře 100 doppií, jestli jí svým uměním a talentem ku ztracenému klenotu zase dopomůže. Girolama jevila velikou ochotu tak vznešené dámě posloužiti a pozvala obě dámy k sobě do domu; domnělá markýzka a její společnice opustily kočár i následovala pak tajná rozmluva, ve kteréž si markýzka zle na svého muže stěžovala a kteráž tím skončila, že signora markýzce nabídla prostředek, kterýmž prý bez nejmenšího nebezpečí muže zbaviti se může. „Tento prostředek", pravila, „nezůstavuje ani nejmenší stopy, kteráž by k vypátrání skutku přispěti mohla, a účinkuje v 10, v 5, ve 3 hodinách aneb i okamžitě, zcela dle potřeby a libosti. Markýzka poslouchala napjatě a smluvila se posléz s Girolamou, že tato následujícího dne se svým elixirem do markýzčina paláce ve čtvrti dei Monti se dostaví, tam účinek svého jedu na psu ukáže a pak za lahvičku 100 doppií obdrží. O ztraceném prstenu, kterýž byl pouhou záminkou, ovšem ani slova se již nepromluvilo.

Girolama Spara přišla následujícího dne skutečně se svou do přípravy jedu zasvěcenou služkou Graziosou Farinou; přichystaný už pes byl přiveden a jedem, jejž byla Graziosa ze zaňadří vyňala, rychle usmrcen. Na to odešla domnělá markýzka, aby slíbené doppie přinesla, ale v tom vystoupili z úkrytů soudce a sbirrové, kteří za portièrami a záclonami u postele schováni byli, chopili se obou traviček a odvedli je do vězení. Touž dobou zatknuto bylo ještě několik, Giovannou de Grandis vyzrazených osob a záhy byl pohromadě celý tucet obžalovaných žen, kteréž ale vesměs jen k nižším vrstvám lidu náležely — vůči travičkám ze vznešených kruhů měla spravedlnost oči stále zamhouřeny.

Soudu šlo nejdříve o to, aby zjistil, jakým spůsobem se příšerný ten jed připravuje; odpovědi na tuto otázku byly různé, avšak ze všeho vysvítá, že byl hlavní jeho podstatou arsenik. „Jest to odvar z arseniku a olova," praví jedna obžalovaná; „z olova, antimonu a krystallisovaného otrušíku," dí druhá; snad je skutečně možný roztok otrušíku tak koncentrovaný, že by ho pět, šest kapek člověka usmrtiti dovedlo. Acqua Tofana byla úplně bezbarvá a prostá vší chuti, jako čistá voda. Počet vražd, kteréž jedem tím vykonány byly, jest velmi veliký a byl zjištěn hlavně rozsáhlým vyznáním Giovanny de Grandis a Graziosy Fariny, kdežto Girolama Spara i na skřipci tvrdošijně zapírala a vůbec

nic nevyzradila. Očekávalať stále důvěrně, že mocní lidé, jejichž přátelství si byla získala, zahynouti jí nedají. Ale tito jindy všemohoucí lidé chránili se vyzrazení, že měli kdy s Girolamou vůbec jaké jednání.

Celý „tofanový" proces obmezoval se, pokud z akt vidno, na ženy, které jed připravovaly a prodávaly; o nějakém stíhání nebo trestání žen, kteréž z návodu oněch muže své otrávily, není nikde stopy. Vůbec není, co se rozsudků a trestů týče, z akt nic jiného známo, než že bylo pět zhotovitelek a prodavaček „Acquy Tofany" k smrti odsouzeno, totiž: Girolama Spara, Giovanna de Grandis, Spinola, Graziosa Farina a jakási Laura Crispoli. Dále byla ještě k smrti odsouzena jakási Cecilia Bossi-Verzellini proto, že svou dceru Teresu navedla, aby svého muže otrávila. Popravy tyto byly vykonány dne 5. července 1659 a od té doby přestalo v Římě otravování „Acquou Tofanou." Avšak zdá se přece, že jed ten jakýmsi tajným podáním v Palermě se udržel; jistý lékárník prodával jej totiž r. 1786 zcela nezávadně jakožto „ocet na hmyz;" starucha jakási, jmenem Giovanna Bonanno, objevila náhodou vražednou moc toho octa, začala jej nespokojeným ženám prodávat a spůsobila takto celou řadu vražd otrávením, až posléz s mnoha spoluvinnými paními zatčena byla a „Vecchia del Aceto" čili „Octová baba", jak ji lid pojmenoval, dne 30. července 1789 na šibenici skonala. — Jak vidno, strašila Acqua Tofana až do konce osmnáctého století, neboť vypravuje se v pamětech, že byl ještě r. 1790 na kardinala Carandiniho učiněn vražedný útok tím jedem. Avšak není pochybnosti, že dříve než všelijaké ty pošetilé báchorky minulého století o přípravě onoho jedu vznikly, recept Giulie Tofany již dávno byl ztracen. Girolama Spara nepromluvila, a tím zůstal pravý recept „Acqnetty di Perugia" čili vody tofanové věčným tajemstvím."

Professor skončil svoje více než půlhodinné vypravování a podívav se na hodinky, podivil se, že společnost tak dlouho vydržela poslouchat.

„Výklad váš byl velmi zajímavý", připomenula Agrippina; „jen se mi nezdá tak zcela jistým, že by recept Acquy Tofany byl zcela zanikl. Proč by se nebyl mohl udržet, a proč není možná, aby se ho snad dosud tu a tam užívalo, když jsme slyšeli, že nezůstavuje ani nejmenší stopy k vyzrazení? Myslím tedy spíše, že vyšel jed ten z módy, jako vůbec samo otravování, ale že se přece podtají ještě připravuje."

„S tímto míněním budete asi, spanilá baronesso, mezi vzdělanci samojediná," odpověděl Komarovskij. Otázka, proč by se jed ten dosud nemohl připravovat, není totiž žádným důvodem."

„Mně zase není žádným důvodem pouhé tvrzení, že zanikl," namítla Agrippina. „Avšak nehádejme se o to. Povězte mi raději, pane professore, je-li možná, aby vůbec nějaký jed nezůstavil po sobě žádné známky ani stopy?"

„S vědeckého stanoviska," odpověděl Komarovskij, „nelze to prohlásiti za naprosto nemožné. Avšak . . ."

„. . . nechme již toho jedu a promluvme zase o něčem jedlejším!" zvolal státní rada Glamov vida, že sluha na podnosu čaj přináší, a všichni souhlasili s ním.

(Dokončení.)

Hovor listí.

Povídka

od

Svatopluka Čecha.

Pojednou nastalo utišení veliké. Společnost pánů a dam, dílem sedící na lehkých skládacích sedadlech, dílem odpočívající v hebkém koberci mechovém pod šerozeleným krovem vysokých, lupenatých i jehličnatých stromů, strnula v proudu nejživější zábavy a hlavy všech obrátily se k čaroději, který je tak náhle proměnil v němé, nepohnuté sochy.

Kouzelnou jeho formulí bylo pronikavé „pst!“ provázené významným položením ukazováčku na rty. Zdálo se, že i sám kouzelník podlehl moci svého kouzla. Seděl tu na hrbolatém kořenu staré borovice bez pohnutí, s hlavou sklopenou, s ukazováčkem na rtech, s očima přivřenýma. Ale v důlkách starých jeho tváří, svrasklých a zarudlých jako některé druhy vyschlých zimních hrušek, kolem šťávnatých dosud, rozmařile vypouklých rtů a ve stínu mžouravých řas hrálo šibalství. Byl v tom okamžiku, zde v mihotavém polosvitu lesním poněkud podoben starému faunovi, naslouchajícímu s utajeným dechem krokům blížící se nymfy, zastřené dosud větvemi stromů.

Chvíli naslouchala společnost upjatě s ním. Pak začala se zvolna trhati kouzelná pouta a na konec vyhrklo téměř zároveň z několika krásných úst: „Co jest? Co jest, pane barone?“

„Což neslyšíte, milostivé dámy?“ mluvil baron cukrujícím hlasem starého maître-de-plaisir. „Ah, růžová ouška vaše mají patrně jemný sluch jen pro milostný ševel těkavých motýlů, nikoli však pro vážný hovor důstojného starce. Což neslyšíte opravdu nic?“

„Nic, pranic neslyšíme.“

„Nic, pranic?! Hle, hodinu se tu bavíme hlučně v cizím domě, kde přijati jsme byli s příkladnou pohostinností, hodinu naplňujeme svým hovorem a smíchem nádherný salon, vystlaný pro nás nejměkčími koberci, kde bohaté záclony mění světlo denní v luzné pološero, kde dýchají tisíceré květy lahodnou vůní — a když ctihodný starý hostitel vmísiti chce do rozprávky naší svůj tichý hlas: tu neslyšíme nic, pranic!“

„Ah, vy! — Tak — tu máte za to, že jste přetrhl tak svévolně nit botanického výkladu páně farářova, právě když ji nejkrásněji zamodrchal. Tak — tu máte ještě jednou!“

A dlouhý stonek lesní květiny s modrými zvonci dopadl dvakrát na hubený prst baronův, okazující vzhůru k pomíchaným vrcholkům stromů. Za takový trest nezbývalo než odměniti se rychlým polibkem krásné, plné ruce, která jej vykonala.

„Pan baron má pravdu,“ ujala se trestaného dáma jiná. „Což vylétli jsme jen proto do lesů, abychom si jednou poštěbetali v místě trochu vzdušnějším, nežli jsou naše komnaty? — Nevzdali jsme dosud povinný žold poesii takového výletu. Divno mi jen, že právě pan baron první nás upozornil na tuto povinnost. Myslila jsem dosud, že má smysl jen pro krásu naši a hle! on blouzní také pro přírodu, pro bublání potůčků a šumění stromů. Oh, za tím něco vězí! Víme, kdy se snoubívá snící duše ráda s šepotem haluzí lesních . . . Než, buď jak buď, učiníme jen po právu, vyslechneme-li, co nám povídá náš starý zelený hostitel. Nuže, naslouchejme!“

A přiložila si žertovně k uchu otevřenou dlaň.

Paní radová zavrtěla majestátní budovou z tmavohnědých a jasně hnědých kadeří a stáhla pohrdlivě kypré rty. „Jaký nápad! Jaký nápad!“

„Toť vskutku krásné!“ plesala dětinská její dceruška, jiskříc očima a tleskajíc rukama. „Jako v novelle! Naslouchám nesmírně ráda lesnímu —“

„Pst, naslouchejme!“

„Pst, pst!“

A znovu ztrnula celá společnost, podvolujíc se zdvořile žertu, pro některé snad poněkud nejasnému. Nepohnuté to skupení, mlčky naslouchající tu s okem snivě sklopeným, tam s úsměvem na rtu, onde s lehkým stínem nevrlosti na čele, poskytovalo zvláštní obraz, k němuž tvořil komické pozadí vypasený starý lokaj v dlouhatánském, stříbrnými knoflíky ozdobeném kabátě šokoládové barvy, s premovaným cylindrem v ruce, jenž nutil se také do posice upjatého naslouchání, bojuje při tom nadlidský boj s neustupnou škytavkou.

Jemný pouze ruch pohyboval spoustou listí nad hlavami společnosti. Zelenými vrcholky táhl tichý ševel jako slabounké šumění dalekého, dalekého moře. Ale v tichounké, jednotvárné této hudbě rozeznávalo přece ucho rozličné zvukové odstíny. Zdálo se, že šeptá teď pouze jeden vrcholek, že se k němu druhý připojuje, že si sdílejí po tichu tajemnou zvěst a že ji pak ostatní vrcholky šeptají druh druhu, dále a dále po celém lese. Někdy sesiloval se tento šum, někdy slábl, zmíral, někdy se vzdaloval, někdy blížil, zněl tu jako táhlý vzdech, tu jako slabý ropot, tu jako sbor přidušených hlasů, pějících jedva slyšitelné jednotvárnou ukolébavku . . . .

„Nuže, není-li ten hovor lesa příjemný?“ přerušil posléze mlčení baron. „Nedřímá-li v něm více poesie, nežli v celém svazku básní? Není-li mnohem krásnější, než otřepané hluché fráze našich salonů? Oč, pane praeceptore“ — a ze zvláštního pohledu a tonu, s jakým tato slova pronášel, poznati bylo, že v nich vězí osten celého žertu — „oč, pane praeceptore, že zabýval jste se před chvilkou podobnými myšlenkami, když jste tak dumavě klonil čelo při veselé zábavě, která se ozývala kolem vás?“

Oslovený odpověděl několika nehrubě souvislými slovy a tím bezvýznamným úsměvem, jímž snažíváme se zastříti své rozpaky. Zlomyslný baron! Obrátil pozornost celého skupení na osobu, jež po ní nejméně toužila. „Neračte přehlednouti!“ stává důtklivě v čele inseratů; na tváři té osoby, jež se napolo zatáhla do šerého soutěsku mezi družnou dvojicí mohutných buků, čtla se opáčná snažná prosba.

Ba, račte jen laskavě přehlednouti! Co byste viděli? Postavu zcela obyčejnou, tvář ani krásnou ani ošklivou v neurčitém rámci bledých vlasů a vousů, jež nedají se naprosto vpraviti do žádné světem běžné façony, ale zároveň vzdáleny jsou malebné genialní rozervanosti .... Ne, nebudu se zkoušeti v podobiznářství.

Ani k psychologické studii nemám chuti. Většina čtenářů mi tu nechuť ráda promine. Hodím sem jen několik ledabylo nabraných úlomků jeho života a povahy — sestavte si z nich, co vám libo. Vyrostl v zapadlé vesnici uprostřed lesů. — Ztrávil léta studií většinou za knihami a v dýmových oblacích začazené kavárny. — Za dob jinošských bývalo pro něho nejhrůznější představou pozvání k domácí městské zábavě s cukrovím a starými tetami v krátkých mantilách, se „zvonkem poustevníkovým“ na pianě a společenskými hrami, s prohlížením fotografií a památníků, s děsnými pausami a pátráním po skřížených nohou, s quadrillou a závěrečným blouzněním o kráse zažitého večera. — Vzpomínal dlouho na jakousi první nešťastnou lásku, vížící se k idyllickému starému mlýnu v rodné jeho krajině. — Žádný šat mu nikdy dobře nepadl a předčasně na něm sestaral. — Ve společnosti odpovídá duchaplně, ale obyčejně trochu pozdě a pouze v myšlénkách. — Stává se, že sedí zcela blažen v zákoutí nějaké místnosti veřejné, kochaje se zvuky veselé hudby a pohledem na pestrý rej maškar nebo na víření párků v podálném tanečním sále, a že tu pojednou nějaký známý k němu přistoupí se slovy: Ale, člověče, proč tu sedíš tak smuten? Co se ti stalo? — A zase stává se, že jede se svazkem Byronových básní na klíně v starém dostavníku romantickou lesní krajinou, ponořen ve blouznivé sny o růžích lásky a vavřínech slávy, o zářících postavách svých dum a tužeb, o hvězdách kynoucích mu luzně z šera budoucnosti, a že se náhle venkovský občan naproti němu sedící pozeptá: Jaké řemeslo, pane, smím-li se tázat?

Ale vidím, že bych vám tímto způsobem mnoho neposloužil. Dodám tedy jen suše, že mladý ten muž dokončil před rokem studia universitní a že jej okolnosti učinily vychovatelem v rodině bohatého továrníka na venkově, s níž přinucen byl účastniti se v dnešním výletu okolní haute-volée.

Baron uhodl pravdu. Praeceptor skutečně naslouchal více hovoru lesa než slovům společnosti. Tyto tiché hlasy přírody linuly se jako svěží vánky v dusné ovzduší konvencionelní zábavy, rozproudivší se kolem něho, a naplňovaly jeho prsa toužebným povzdechem, aby zde seděl samoten v tom soutěsku mezi buky, s tou snivou hudbou zelených větví nad hlavou.

Z toho dumání vyburcoval jej nemile baronův útok. Když se hovor od něho šťastně obrátil jinam, rozhlédl se plaše po společnosti,

aby seznal, nehrozí-li odnikuď nové nebezpečí. A tu zrak jeho utkvěl na jedné tváři.

Byla to mladistvá dívčí tvář, jíž si dosud hrubě nepovšiml. Věděl jen, že dívka ta je dcerou nějakého šlechtice, vlastníka nevelikého panství na blízku. Zašel si tam jednou přes les na procházku a poseděl hodinku v malém parku před jezírkem, ostíněným smutečními vrbami, a bavil se pohledem na labuť majestátně plovoucí, jejíž sněhobílý obrys s vypouchlými křídly a malebně povypjatým krkem splýval s úplně zřetelným, sněhobílým stínem svým v podobu lýry, rozdělené uprostřed hladinou vodní jen jako lehounkou, sotva znatelnou čarou. Přimyslil si mezi ten labutí krk a jeho stín pod vodou stříbrné struny a vložil tu hříčku obraznosti do náručí líbezné rusalky. A když se nabažil její sladké, toliko jeho uchu slyšitelné hudby, prohlédl si na odchodu ještě malý zámek, architektonickou to nestvůrku, slátanou jako Chimaira fantasticky z nesouvislých kusů všech známých slohů.

Tehdáž nevěděl ani, že střeží ta nestvůra šedivýma křídloma svýma nějakou princeznu. Slyšel jen, že majitel zámku na vzdor šlechtictví svému nepohrdá společností bohatých okolních plebejčíků, že návštěvou k nim zavítává a také sám ve svou domácnosť je zve. Připojil se s chotí, dcerou a lokajem i k dnešnímu výletu.

Srdce zabušilo prudce vychovateli při pohledu na onu dívčí tvář. Byla podobna jedné z těch ideálních tváří, které se v dobách poetického blouznění vznášely před zrakem jeho duševním, ale přece jiná . ... jiná . . . Ony vzdušné tváře byly vždy poněkud bledé, trpné, lehounkým flórem melancholie pozastřené; ale v tomto obličeji byl jas, čilý život, ruměnec. Zde snoubil se ve svěží barvitosti zářivý sníh pleti s červánkem lící a černem tenkého, krásně rozpjatého obočí, pod nímž se jiskřila noc dlouhořasých očí hvězdkami těkavých duševních vznětů.

Hle, jak roztomile žertuje s tou holobradou modní loutkou, která se před ní střídavě ohání svým monoklem a prohlíží své dlouhé, jako brk do špičky seříznuté nehty . . . Jak vzplává každým okamžikem nový veselý blesk pod její kmitavou řasou, jak čile otáčí tu rozkošnou hlavinku s bělorůžovou kamelií v temných kadeřích, jak se míhají rokokové figurky skvostného vějíře nad její útlou ručkou, těsně upjatou v perlově šedou rukavičku!

Ale vychovatel pohlíží na ni přece jako na ony vzdušné ideály svých snů. Jak daleko jest od této mladičké krásné šlechtičny, s tou svěží rozmarností, s tou nenucenou gracií v každém pohybu, s tím diamantovým brusem salonního vychování — jak daleko, předaleko jest od ní k chudému, ostýchavému, zamračenému, nemotornému praeceptoru!

Zatím, co se vychovatel zabýval těmito myšlenkami, blížilo se mu zvolna nové nebezpečí. Baron stále a stále zalétal k němu okem, vyčkávaje patrně příležitost, aby znovu zaťal drápy v mnohoslibnou oběť, kterou si byl pro dnešní den vyhlídl.

Motiv šumění lesního, vržený baronem žertovně do společnosti, objevil se mimo nadání vděčným. Hovor o něm předl se houževnatě dále a dále.

Pan farář shledal, že je věc ta opravdu zajímavá. Tvrdil, že má každý les, ba každý druh stromů svůj zvláštní tón. Jinak šumí prý les listnatý, jinak jehličnatý; jinak borovice, jinak jedle. Jsou to arci jemné nuance, ale při častém a pozorném naslouchání lze je přesně rozeznati. Šumění smíšeného lesa je pak veliká tichá symfonie, v níž každý druh stromoví hude svým zvláštním způsobem.

Mezi pány rozpředla se o tom debatta; mnozí odporovali, až spor ukončen závažným hlasem šlechtice, jenž byl majitelem shora dotčené architektonické Chimairy a otcem půvabné dívky, do níž se vychovatel právě zahleděl. Šlechtic tento přidal se rozhodně k náhledu páně farářově a tvrdil, že je obzvláště krásný šum lesa modřínového, kterýž je vůbec jeho miláčkem. Jest prý rozkošné ležeti v mihotavém stínu těch zvláštních stromů, když hybké jejich vrcholky a dlouhé, fantasticky rozestavené větve, pokryté jemnou třásňovitou zelení, lehounkým vánkem k sobě se sklánějí v tiché melodické hudbě.

Po slovech jeho utichla opět na chvilku společnost; avšak ševel stromů, jenž se v té přestávce zřetelněji ozval, podnítil pak zase obraznost k porovnávání, čemu se zvuk tento podobá. Byly tu různé, přepodivné náhledy. Jeden mluvil o moři, jiný o dešti, opět jiný o vzdáleném chorálu a tak podobně.

Baron vytasil se s ohromným rojem bzučících čmelů a již obracel se k vychovateli — když tu přejala slovo modní loutka a kousala mezi velikými bílými zuby cosi o slabém nepovedeném divadelním hřmění.

„O, já bych myslila," zazněl hlas mladé šlechtičny jako stříbrná struna, „že se šumění to přece nejvíce podobá šepotavému hovoru nesčíslných tajemných hlasů, jen že šeptají řečí, z níž bohužel nerozumíme ani slovu."

„Že nerozumíme, anděli?" pravil baron. „Ah, ovšem — my snad — my prostí ubozí smrtelníci nechápeme ten borový a dubový idiom. Ale — básníci! Věštci divných tajemství! Těm vypravují haluze stromů celé básně. Slyšíte, comtesso, lehounký šum, jenž se k nám právě haluzemi blíží? Kdybych byl básníkem, snad bych vám vysvětlil, že je to nějaký neviditelný lesní duch, jenž okouzlen vaším půvabem, s toužebným se přikrádá vzdycháním, aby zlíbal vaši spanilou nožku. — O, požádejte jen zde pana praeceptora, ten vám jistě básnickým svým důvtipem přeloží celé sloky z neznámé této mluvy."

Vychovatel sebou trhl. Viděl, že naň celá společnost zvědavě a většinou s nepochlebným úsměvem hledí. Ba také ten svěží, tak jemně, tak ušlechtile vykrojený rtík j e j í ch malých úst poodhalil v živém usmání sněhový třpyt krásných zoubků.

Chvilku mlčel v rozpacích, pak pravil tiše: „Mýlíte se, pane barone, nejsem básníkem."

„Že nejste básníkem? Ale vždyť jsem to, tuším, někde slyšel! — A jak jsem vás poprvé spatřil, hned mi přišlo na mysl, že jste zajisté poěta. Vždyť máte tak něco — celé vaše vzezření — vaše chování —" baron vrhal při těchto slovech postranní významné pohledy na usmívající se společnost. — „Každý musí uhodnouti na první pohled vaše nadehvězdné poslání."

„Pak jsem falešný peníz; svrchu poëtické stříbro a uvnitř čirý prosaický plech.“

Vychovatel řekl to pevně. S úsměvem dokonce. Stál nyní zcela volně, klada jen lehce ruku na omšený suk. Zdálo se, že při vystoupení z bukové soutěsky otřel z valné části pel dosavadní své ostýchavosti. Či jak se udál náhlý ten obrat?

Krásné oči měnívají mnohdy hrdinu ve zbabělce, ale vlévají také časem bázlivci sílu lví. Z nich srší někdy tajemné elektrické jiskry, které vzpružují celou bytost naši a tříbí, mění ji v žáru divukrásného ohně.

Snad působila zde taková tajemná moc. Snad také ty pohledy baronovy, ty úsměvy společnosti a především monokl té modní loutky, který se tak drze třpytil v obličeji posměšně zkřiveném.

„Falešný peníz! Jaké přirovnání!“ zvolal baron podrážděn, že se oběť tak rázně povypjala z jeho drápů. „Nu, dejme tomu, že nepíšete veršů. Je-li to pravda, zakopáváte svou hřivnu. Vždyť je na vás viděti, že střežíte v pevně uzamčeném nitru celý poklad poesie a že nedbáte o naše prosaické hluché zábavy. Hleďte, dosud nepřispěl jste ani slovem k naší hučivé a šumavé debattě! Mluvte, co vy o tom soudíte! Přidáváte se k moři? k dešti? k mým čmelákům? k tajemným hlasům krásné comtessy? — Nuže?“

„O, v lese skrývá se mnohé divné tajemství!“ odpovídal praeceptor položertovně. „On má své tajné hlasy. Vnímavý duch slýchá je zřetelně, snad jim i porozumí. Jeden můj přítel —“

„Nuže, váš přítel — Dále, dále!“

Pozdě seznal vychovatel, že v ohni svém tímto přítelem dále pokročil, nežli měl. Nyní bude snad třeba dlouhé řeči. Již není pomoci.

„Jeden můj přítel z takového lesního hlasu napolo zšílel.“

„Jak že? Zšílel? Z lesního hlasu? Prosím, vypravujte nám to,“ znělo kolem.

„O, je to historie zcela všední, nezajímavá. Ujišťuji vás, pánové a dámy, že nestojí za vypravování. Nudil bych vás daremně.“

„Ach, prosím, velmi prosím, vypravujte nám to,“ naléhala dětinská dceruška paní radové, stojíc před ním s ručkama sepjatýma a vzhlížejíc k němu lichotivě prosebným zrakem.

„Tak nám neuklouznete,“ dokládal baron. „Jen vypravujte. Lesní hlas — napolo šílený přítel — toť vypadá spíše jako hlavička první kapitoly v nějakém sensačním románu.“

Vychovateli nastal krušný úkol. Měl před tou četnou, vybranou společností, před těmi krásnými dámami vypravovati dlouhou historii o svém příteli. Byl to jeho první řečnický pokus toho druhu. Ale netušená proměna, kterou v sobě před chvilkou pocítil, vzbudila v něm neobyčejnou sebedůvěru a naději, že najde také síly k vykonání té herkulské práce. Povzbuzovalo ho také seznání, že zanikl nepochlebný úsměv na zvědavých tvářích kolem, že monokl nadobro z obzoru zmizel a že mu dvě kmitavé krásné hvězdy milostivě svítí na trnitou cestu. Z počátku šlo to přece krušně; ale řeč jeho proudila, čím dále, tím volnějším, úměrnějším tokem. (Dokončení.)

ROZHLEDY
v literatuře, umění a vědě.

Česká literatura.

Bernard Bolzano. Životopisný nástin. Sepsala Marie Červinková. Na den 5. října 1881 připadla památka stoletých narozenin muže, jehož jméno úzce srostlo s dějinami duchovního probuzení našeho národa, památka velkého humanisty, učitele a filosofa Bernarda Bolzana. Působení Bolzanovo sahá do doby, která jest nám ze všech epochalních okamžiků, jež prodělala již literatura naše v koloběhu dějin světových, nejvíce drahou. Byla to doba, kdy rozkládalo se na pustém, sotva první vlhou slzou „křisitelů“ zkypřeném luhu domácího písemnictví první tajemné pološero, věštící brzké, slunné ráno. A v mlžinách těch, které tajily v sobě příští teplý úsvit, zářil předkům našim vstříc sympathický zjev Bolzanův jako jasná tvář jitřenky.

B. Bolzano, jako nikdo jiný, vzněcoval neúnavně přes veškerá příkoří zatemnělé doby živým slovem v srdcích mladého pokolení plamen nadšení pro ideje krásy a dobra, které vykrystalovaly se pak v duších mladistvých v ideu vlasteneckou. V tomto směru byl Bernard Bolzano, třeba dělil jej cizí původ jeho od prvních pěstitelů znovuzrozené myšlénky národní, hlavním spolupracovníkem na nekrvavém onom revolučním díle, jež zoveme národním naším vzkříšením, duch jeho pak jitřenkou tohoto probuzení. „Humanitní zásady Bolzanovy“ — podotýká spisovatelka výtečného spisu jubilejního, „v praxi stávaly se vlastenectvím, láska k rodné zemi a řeči, třeba jiným popudem probuzená u posluchačů jeho, zásadami těmi nabývala hloubky, opravdovosti a tvaru určitého nesoucího se především ku vzdělání lidu. Bolzano byl jedním z těch apoštolů čisté humanity, kteří v dobách osudných objevují se člověčenstvu, aby nadchli lidi kolem sebe novými ideami, a jichž jméno označuje jistý kulturní okamžik podobně jako číslice kamenů měřických na dráze pokroku. Požehnání slov jeho spočinulo především na naší zemi, na našem národě — a národ vykoná jen povinnost vděčnosti, zapíše-li v řadu předních dobrodinců a osvěcovatelů svých Bernarda Bolzana.“

Část povinnosti té splněna nedávno nadšeným holdem, jejž přinesl památce velkého učitele národa Akademický čtenářský spolek, uspořádav ve dni 15. a 16. října skvělou slavnost jubilejní; nemalý díl velikého dluhu, jímž povinnováni jsme paměti Bolzanově, splacen pak důkladným životopisným nástinem, jejž ku příležitosti té sepsala paní Marie Červinková. S obdivuhodnou pílí sneseny zde veškery prameny vztahující se k památnému tomuto zjevu literárnímu, který počíná se již pomalu ztráceti v mlžinách mythu; s nemenším důvtipem spracován přebohatý a namnoze dosud ještě neznámý material a podána výborná charakteristika Bolzana i doby, v níž působil. Jubilejní dílo Marie Červinkové založeno jsouc na studiích tak hlubokých, zůstane povždy spisem vzácným, k němuž sáhne ctitel snah Bolzanových i když byli minuli dnové slavnostní, kteří dali spisu tomu bezprostřední vznik a původ.

K životopisnému nástinu připojena jest zdařilá podobizna Bolzanova, čistý pak výnos knihy věnován fondu pro vydání spisů Bolzanových v rouše českém. *O. M.*

Divoké koření. Verše, povídky a hry humoristické od Irmy Geisslovy. Nákladem vlastním. (Čistý výnos ve prospěch Národního divadla v Praze.)

Katastrofa ze dne 12. srpna t. r. dala vznik, či spíše urychlila vydání několika pozoruhodných zjevů literárních, jež byly by jinak déle snad ještě se tajily ve skromném zátiší svých původců. Mezi spisy posvěcené účelu na tu chvíli nejvíce nalehavému náleží především obsáhlá sbírka drobotin humoristických, které nastřádala si pilná a nadaná autorka na tiché sice ale květuplné dráze svého básnického života.

Stopujíce dosavadní činnost Irmy Geisslovy, tu chmurnou pouť po bludišti teskného básnického snění, žasneme nad slunnou pohodou, která rozkládá se nad těmito verši a črtami, shrnutými pod případným názvem „Divoké koření". Jestiť zajisté humor Irmy Geisslovy ve sbírce té skotačivě „divoký", nespoutaný, místy pln smělých, neočekávaných obratů a proto také celkem dosti šťastný i originelní. Poetickou bytost Irmy Geisslovy charakterisuje ve sbírce té nejlépe úvodní báseň zvaná „Divoké koření", jmenovitě tyto její verše:

„Sbírala děva chudičká
po mezích vlasti divoké koření,
našla je v lesním úkrytu,
i na silnici v písku a kamení.

Našla je všady po horách
i kolem bystrých šplouchavých potoků,
za každým vlhkým balvanem
i v pustých roklí mechatém hluboku.

Sbírala je a sušila,
světlem když luna halila topoly,
potom je nesla na prodej
po vsích a městech — po celém okolí.

I koupil mladý, starý též
po mezích vlasti vyrostlé koření,
vařil a pil — a účinek?
bylo mu v smích a bylo mu do pění."

Spis sestává ze tří oddělení, z nichž první tlumočí veršem i prosou různé, veselé i dojemné motivy z věčného ruchu a lomozu nádražního života; druhé nazvané „poesie všelijaká" obsahuje básně i črty nejrozmanitějšího druhu, mezi jiným také dvě zdařilé satyrické hříčky (Důslednost a chrousti. Dle slohu Victora Huga. Masopustní melancholie. Dle slohu Václava Beneše Třebízského) a stať humoristicko-satyrickou „Ukázka přírodopisu lidí. Šelmy. Ptáci zpěvaví", zároveň nejzdařilejší to číslo sbírky.

Oddíl třetí zavírá v sobě „dramatické fantasie“ jmenovitě: „Robeš“. symfonická báseň pro veliký orkestr a dekorativní znázornění; „Dachoslav“, hrdinsko-romanticko-tragická fantasie; „Černobor a Světluše“ strašlivá tragedie ve 3 zjeveních a „Živlů msta“, tragedie z dějin nadpozemských v 6 obrazích. *O. M.*

Zapomenuté sny. Básně. (Nákladem knihkupectví Josefa Kárníka v Kolíně.) Skladatel sbírky této není na titulním listě jmenován; jen ze začátečních písmen věnování, hlavně však ze mnohých známých básní ve sbírce umístěných, seznáváme, že původcem „Zapomenutých snů“ je Karel Leger.

Mladý tento básník, jehož poetické snažení ocenili jsme na těchto místech u příležitosti posudku prvních jeho „Veršů“, podává nám zde nový důkaz opravdového básnického talentu, který nalezá se právě v prvním mnohoslibném rozkvétání.

Sbírka „Zapomenutých snů“ sestává ze tří oddělení, z nichž první obsahuje drobnější básně lyrické i výpravné, druhé pak satyrické zlomky nazvané „Z denníku satanova“ a třetí „Epigramy“. Lyrika Legerova jest převahou rázu milostného, plná ohně a vzletu i při umělé, vzorům francouzským přispůsobné formě. Ukázkami směru toho jsou básně „Z rána“, „Stopy ve sněhu“ a „Osud“, v kteréžto básni setkáváme se s některými upomínkami na studium děl Słowackého. Též lyrické motivy vlastenecké a společenské nalezly ohlasu v dojemných básních „V zemi Lotofagů“, „Blaník“, „Krajina“, „V krčmě“ a j.

Básně epické zastoupeny jsou staroruskou balladou „Sadko kupec“ a krátkým mythem „Ctirad a Šárka“, jejž, ač byl již kolikráte básnicky spracován, přiostřil Leger přece v novou pointu.

V cyklu „Z denníku satanova“ nalezáme nejednu zdařilou práci, škoda jen, že fragmentarní ráz básní těch nedopřál úplného rozvoje pěkným a na mnoze originalním myšlenkám, jež uloženy jsou v těchto verších. „Epigramy“, tvořící oddíl poslední, jsou ceny nestejné.

O. M.

Stanko Vraz. Jeho život, poesie a působení slovanské. Dle originálu chorvatského dra. Fr. Markoviće vydaného „Maticí chorvatskou“ v Záhřebě přeložil a sepsal Josef Kouble. — Před rokem konala se na jihu slovanském — u Chorvatů a Slovinců — významná slavnost sedmdesátých narozenin básníka Stanka Vraze. Tou příležitostí se stalo, že památka velikého pěvce tohoto nejen u rodáků jeho byla oživena, ale že také ostatní kmeny slovanské vzpomínkou vzdali čest muži, jenž společnou jest chloubou všeho Slovanstva. Čilá „Matice chorvatská“ uctila paměť Vrazovu tím, že pořídila velmi skvostné vydání vybraných jeho zpěvů, k nimž dr. Fr. Marković za předmluvu napsal životopis Vrazův a podal rozbor jeho prací básnických. — V listech těchto stala se již zmínka o této knize, a nyní lze jen upřímnou radost vysloviti z toho, že alespoň jednu část její má naše obecenstvo v českém rouše. Předmluva Markovićova sama jest skutečně celou knihou, jak i ze překladu poznati lze. Spisovatel provází básníka od kolébky až ke hrobu s tak příkladnou bedlivostí, že nezůstává ho tajna žádná jen poněkud důležitější událost z jeho života a že zejmena prohlédá veškery snahy jeho literární a vlastenecké. Vraz byl jedním

z těch mužů, kteří jako náš Kollár záhy pochopili velikost ideje všeslovanské a kteří ideu tuto hlásali s nadšením, pracujíce pro ni do únavy. A právě tuto stránku povahy Vrazovy Marković velmi jasně vylíčil. Jak horlivě Vraz o to usiloval, aby zdokonalil domácí písemnictví a zvelebil národ svůj vůbec, také podrobně se odtud dovídáme. Vznik spisů Vrazových uvažuje se tu, jak se rozumí, chronologicky, při čemž dobře dbáno okolností, jež vznik ten provázely, anebo původ mu daly. — Jednotlivá data doložena jsou citáty z dopisů, jež Vraz buď psal, aneb přijímal. Byl pak v písemném spojení se všemi téměř vynikajícími vrstevníky slovanskými. Listy tyto přidávají knize zvláštní zajímavost. — Rozbor prací jeho básnických, zvláště překrásných Djulabií, ohlédá hlavně obsah a vnitřní stránku každého díla. — Dílo Markovićovo jest v celku i v jednotlivostech poutavo i poučno, a zevrubností svou připomíná nám našeho V. Zeleného životopis Jungmannův. Překlad jest věrný, plynný a správný; překladatel rozšířil spis nutnými dodatky a slibuje, že při možném vydání druhém doplní jej ještě dopisy dosud netištěnými. Přejeme upřímně, aby již z této příčiny nového vydání bylo třeba co nejdříve. — Čistý výnos překladu Koublova věnován jest Národnímu divadlu. *F. V. Vykoukal.*

Na Štítném. Historický obrázek od Václava Beneše Třebízského. Ústřední knihovny sešit 2. — Na patnácté století našeho věku budou Čechové vždy pohlížeti s upřímným obdivem. Tehdy veliké myšlenky zrodily se na půdě české, myšlenky, jimiž Čechové o celý věk předstihli národy ostatní. A když předkové naši ideje své činnou rukou jali se prováděti, povstal celý svět proti nim, ač byl by si jinak vedl k nim, kdyby byl jej pronikal onen duch svobodný, jenž zlatou perutí nade vlastí naší tehdy mával. V povídce, jíž Beneš Třebízský Ústřední knihovnu obohatil, uvádí se čtenář v dobu, kteráž těsně předcházela velikým událostem válek husitských. Hlavní osobou její jest slavný filosof český Tomáš ze Štítného, jenž líčen tu, jak v zátiší svého statečku knihy své píše a dítky vychovává. Ale poutavějším předmětem jest osoba mladého Jana z Husince, jenž jako přítel syna Tomášova na prázdniny na Štítné zavítá. Zde přijde Jan náhodou do prostého chrámku vesnického, a tam, uprostřed zbožného, nezkaženého lidu vesnického pojme úmysl státi se knězem, aby tak získal sobě nejlepší příležitost, poučovati a osvěcovati drahý národ český. Že stává se prospěšným i samému panu Tomášovi, jest sice důležito pro zevní komposici povídky, ale neodvracuje přece mysli čtenářovy od pobočné osoby Janovy ku hlavní osobě Tomášově. Povídka tím ovšem nikterak netrpí, naopak nabývá tím jemné, velmi ušlechtilé tendence. Karaktery hlavních osob, zejmena Tomáše a Jana, nakresleny jsou jasně a historicky věrně. Knížka psána jest známým slohem autorovým vynikajíc uhlazeností a jasností slohovou. Jest to opravdu vzorná četba pro náš lid.

F. V. Vykoukal.

Prostonárodní knihovna právní. Nákladem knihkupectví J. Otto. Literární podnik, který tuto vchází v život, maje za účel podávati širokým kruhům obecenstva snadno přístupné výklady důležitých zákonů, slibuje býti vůči sbírkám obsahujícím toliko suchopárné znění zákona, dílem prakticky důležitým. Počátek učiněn výkladem zákona

o lichvě ze dne 28. května 1881 č. 47 ř. z., který dnem 15. července t. r. všeobecné platnosti nabyl a ustanoveními svými hluboko do života občanského zasáhá. Jasný, srozumitelný, při tom však i přísným požadavkům vědy právnické v plné míře vyhovující výklad zákona toho opírá se o authentické pomůcky, jichž dostalo se spisovateli z prvního pramene a opatřen jest vedle celé spousty cenných poznámek theoretických, na doklad praktického svého úkolu, též obšírným přídavkem formulářů k žádostem a podáním na základě zákona toho. — Spis pochází z osvědčeného péra dra. Jul. Nejedlého, který jest zároveň pořadatelem prostonárodní knihovny právní. *O. M.*

Nové dílo dr. Leopolda Geitlera. Před rokem rozšířila se zvěsť, že neunavný učenec český p. dr. Leopold Geitler, vědeckou svou činností daleko za hranicemi vlasti naší známý, vrátil se z vědecké cesty po Egyptě, jejížto hlavním cílem byl klášter na hoře Sinai a jeho rukopisné poklady. Ze Suezu vydal se k hoře Mojžíšově v průvodu syrského dragomana a karavany pěti beduinů, jíž dostihl na velbloudech po pětidenní nad míru namahavé cestě poušti k Firanu a odtud po další dvoudenní cestě k úpatí horskému. Avšak nejen s obtížemi cesty bezvodou, písečnou poušti a úpalu až 40 stupňů dosahujícího bylo mu zápasit, nýbrž i s nedůvěřivostí mnichů sinaiských. Přístup ku knihovně klášterní zjednal si odporučujícím listem patriarchy alexandrinského. Na tom však nebylo dosti. Knihovna chová mnoho set rukopisů řeckých, koptických a syrských; důležitější z nich uschovány jsou po tisíciletí ve zvláštních nepřístupných skrýších, z nichž některé i nyní žijící klášterní osadě upadly v zapomenutí, tak že pátráním teprve znovu se nalézají. Hlavní objevy učinil zde svého času ruský professor Tischendorf, jenž za bohaté dary ruské vlády získal a odnesl mnoho vzácných rukopisů do Petrohradu. Proslulému učenci našemu podařilo se však přes to nalézti zde písemné památky netušené dosud ceny, tak zejména posud zcela neznámé zlomky slavného Codex Sinaiticus, kteréž byli mniši sinaiští našli již po odchodu prof. Tischendorfa, a v příruční bibliotéce mezi některými méně důležitými cyrillskými památkami dva hlaholské rukopisy nejstaršího bulharského rázu, náležející mezi nejdřevnější dosud odkryté zbytky staroslovanského jazyka, kteréž dle známek paleografických a naskrze čistého jazyka pocházejí z konce X. věku. Jeden z nich obsahoval trěbnik čili molitvenik textu v starobulharské literatuře zcela nového a druhý skoro úplný žaltář. Jak znamenitý objev zde učinil, vysvítá již z toho, že všechny dosud známé vydané i nevydané hlaholské rukopisy staršího druhu obsahují as 800 listů, kdežto od něho objevené čítají dohromady 300 listů. Professor Geitler ztrávil přepisováním a snímkou rukopisů těch půl druhého měsíce na Sinai.

Jak s přátelské strany se dovídáme, přivedly nalezené zde rukopisy a horlivé paleografické bádání p. dr. L. Geitlera k výsledkům, kteréž úplně osvětlují původ písma cyrillského a hlaholského, vzájemný mezi oběma poměr, jakož i stáří jednoho i druhého. Tím byla by též rozluštěna na základě názorných paleografických důkazů sporná otázka, kterým z obou písem psali Cyril a Methoděj, kterým a kterak psány byly první knihy slovanské.

Jak známo, naskytá se od dávných dob vedle písma cyrilského, jehož vznik se klade na počátek druhé polovice IX. věku, též tak zvaná glagolice čili písmo hlaholské, kteréž, ač v některých částech s cyrilským se srovnává, přece svou zvláštností, svými klikatými a kroucenými tvary od téhož se liší. Původ hlaholice, jež za starodávna byla v dosti hojném užívání u Slovanů jižních, zvláště u Bulharů a dalmatských Chorvatů, a ani na Rusi a v Čechách nebyla neznámou, ač v pozdějších dobách stala se příslušenstvím pouze římsko-katolických Jihoslovanů, halí se dosud v šero nepovědomosti; mínění učenců o jejím stáří a vzniku velmi se rozcházela, ba přímo si odporovala. Kopitar, Šafařík a Rus Grigorovič předpokládali, že podivné tvary hlaholské jsou starší cyrilských, jiní slavisté naopak. Jedni považují Bulharsko za vlast její a druzí přímořské Chorvatsko, kdež za starších dob hlavně jí užíváno. Veškeré záhady ty budou as novým dílem Geitlerovým rozřešeny.

Jemu ovšem více než komu jinému to také přísluší. On poznal nejen rukopisné sbírky mnišských osad na Athosu ale i všechny známé a mnoho neznámých rukopisů a slovanských nápisů v místech a klášteřích v Macedonii, Srbsku i Albánsku, on poznal i lépe než kdo jiný památky na ostrovech Kvarnerských, v Dalmacii, Přímoří a p. a jest v té příčině s nemalým počtem osobností v různých oborech vynikajících na Balkánském poloostrově, v Řecku a j. v horlivém spojení.

J. J. T.

S t a v e b n á m e c h a n i k a. Sepsal Bedřich Pek, dipl. inženýr. Spisovatel tohoto díla náleží mezi ony obětavé muže, kteří vydávajíce český spis odborný na vlastní útraty, zpředu jsou připraveni na peněžitou ztrátu v odměnu za píli, kterou dílu svému věnovali. Jest to následek poměrů, ve kterých se nalezá bohužel naše odborná literatura. Kdežto jinde odborný spisovatel za práci svou nalezá vždy i odměnu hmotnou, jest u nás práce taková skoro pravidelně spojena se ztrátou. Mají-li se poměry ty pokud možno v lepší obrátiti, jest třeba, aby odbyt odborných spisů byl hojnější než dosud. Proto odporučujeme i přítomný spis pozornosti kruhů, pro které je psán. Můžeme tak učiniti s dobrým svědomím, neboť spis páně Pekův zasluhuje v plné míře, aby byl studován. Obsahujeť vše, čeho inženýr v obyčejné praxi má zapotřebí z nauky o pevnosti a stabilitě, a hodí se tedy dobře za knihu příruční. Pečlivě provedené výkresy (které jsou vloženy d o t e x t u, což rozhodně schvalujeme) usnadňují velice studium díla, kdežto četné úplně propočtěné příklady budou zvláště vítány všem, kteří spisu chtějí upotřebiti přímo v praxi. Cena jest vzhledem ku pěkné úpravě na naše poměry mírná.

L. Hajniš.

O z n á m e n í r e d a k c e.

S. Čech vrátiv se z cest převzal opět spoluredakci „Květů“.

A slunce zapadalo!

Den krásný byl, ač stromy valem hnědly,
nás všecky do jedné to síňky hnalo,
kde kolem bílé kolébky jsme sedli,
by s chorou Jaruškou jsme hovor vedli —
a slunce zapadalo.

Hle, Jaruško, hle, mámu zde a tátu,
děl sladce jsem, však srdce mně to rvalo;
ach, tušil jsem, že sochař čas, mráz v dlátu,
v smrt život promění a poklad v ztrátu, —
a slunce zapadalo.

Po bledé matce andílek vztáh' ruce,
kol malých rtíků tajemně to hrálo,

leč s okem sklopeným k mé hrozné muce
šeptal mi lékař kletbu o rozluce,
a slunce zapadalo.

Něm, ztracen v myšlenkách a v tůni žele,
zřel k dítku jsem . . . Kol krku matku vzalo,
ret její chvěl se na chladnoucím čele,
já zřel, jak perlami mu ňádro stele —
a slunce zapadalo.

Vzal ruku ženinu jsem do své jedné,
a v druhou dítě svou mi dlaňku dalo,
pak obrátilo k oknu tvářky ledné
a z hloubky vzdechlo, — o, té chvíle bědné —
a slunce zapadalo.

V tom naposledy chvějící se zoře
sta poupat na skráně všem nasypalo,
kraj nebe vzplál tak jako žhavé moře,
s ním v jeden plamen šlehlo naše hoře,
a slunce zapadalo.

A pak... a pak... o, bože, neptejte se,
v bouř přešlo zlou, co vánkem v duši spalo,
mé staré srdce posavád se třese,
když v okno zřím a slunce níž se nese,
by zapadalo! —

Adolf Heyduk.

V údolí Trebiňčice.

Obrázek z cest

Jos. Wünsche.

(Dokončení.)

Kroje národního dívky skoro výhradně se posud přidržují. Proto také i v nedělním slavnostním obleku chodí bosy nebo svírají nohy do neforemných opanek. Tu a tam zjevují se však také již těsná pérka o vysokých opatkách. Toť první náběh civilisace. Mají-li objednány také již pružné kroužky na kuří oka, neptal jsem se a nevím tedy pověděti.

Usedl jsem v čackém kruhu důstojnickém v trebiňské kavárně. Etablována je při samém korsu zdejším, to jest v ulici bazarové. Drží ji dvě Dalmatinky. Marica je v letech povážlivě již pokročilých a všecky zuby s těží by spočítala. Ze Župy však dochází k ní její příbuzná Pere. Je to děvče jako lusk, vysoce a krásně vzrostlé, obličej krásný hnědý ovál jako ze sametu a oči ohnivé jako plaménky pekelné. Žertu rozumějí a chechtají se celý den.

Celá kavárna je vlastně jen jedna jizba. Přede dveřmi stojí stinný platan a pod platanem několik stolů. To náleží také ještě dílem ku kavárně, dílem však již ku vedlejšímu hostinci a kasinu důstojnickému, které v prvním patře na Trebini nádherně je zařízeno. S jakým přepychem o vše postaráno, viděti z toho, že lze tu čísti několikery skutečné noviny. V kavárně mimo mokku pochybné jakosti nalévají také rozmanitá jemnější vína a likéry, všech barev, chutí a vůní.

Někteří pohlavárové z okolí trebiňského jako osoby poloúřední osmělili se zasednouti si také před kavárnou. Jiní méně zámožní a níže postavení sourodáci jejich tak daleko to ještě nepřivedli. Obcházejí jen kolem, známé své vítají a, jak se daří, vyptávají se. Přes tu chvíli slyšeti tu asi následující, nejvýše duchaplnou rozprávku:

Kako jste? — táže se kolemjdoucí ctihodného bega.

Dobro.

Kako begovica?

Dobro.

Kako děce?

Dobro.

Následují pak otázky: jak otec, jak matka, jak koně, krávy, ovce, stavení, pole a t. d. ve stupnici vždy se sklánějící. Tázaný stejným vždy hlasem odpovídá odměřeným: dobro! — Jen tu a tam také „chvala“ připojuje.

Ještě jsem se tak po bulevarech trebiňských náležitě ani nerozhledl a již měl jsem se státi nešťastnou obětí úřední horlivosti mladé policie hercegovské, již pohltiti mne měl tmavý jícen trebiňského vězení. Stalo se to takto. Sedím před kavárnou, nic zlého netuše. Tu přichází starý můj známý, nadporučík Stanič a praví, že mne má zatknouti.

Stanič přidělen je kaimakamatu trebiňskému, a je mu tedy s místní policií co činiti. Mimo jiné úřady vede i podělování chudiny kukuřicí. Proto neříkají mu jináče než „kapitano kukurica.“ Právě přišel prý k němu na kaimakamat policejní strážník a hlásil, že chytil černohorského emisara. Té doby totiž mnoho štváčů a pobuřovatelů z Černé Hory vyslaných po Hercegovině prý se potulovalo. Tak totiž povídalo se, ale pochybuji, že by takového emisara kdo byl viděl. — A kde máš toho emisara? tázal se Stanič. — Vidíš, já ho ještě nemám, ale přivedl jsem ho až sem do Trebině. Sedí právě v kavárně. Pojď tedy se mnou. Já půjdu ulicí bazarovou, ty půjdeš od kastelu a tam ho lapíme. Stanič ovšem dal se do smíchu. Věděl, že jsem byl na Černé Hoře a že již včera měl jsem na Trebini doraziti.

Stráž hercegovské bezpečnosti nebyla s tím však spokojena. Šel rovnou k nadporučíkovi četnickému. Tomu totéž vypravoval. I nadporučík přišel mne zatýkat asi půl hodiny za Staničem. Veliké tableau! Jen bengálského osvětlení se nedostává. Ještě dlouho jsme se tomu smáli. Ale kdybych byl nebyl přišel právě mezi známé, nějaké to půldne zajisté bych si byl odseděl.

S policií hercegovskou věc měla se takto. Vybrali totiž z dřívějších povstalců lidi mladé a schopné, ošatili je a ozbrojili. Myšlenka nebyla právě špatná, neboť tito lidé tamější poměry jak společenské, tak i místní velmi dobře znali. Ale pochybilo se zajisté v tom, že nevybíralo se dosti pečlivě. Mnozí z nových těchto policistů, jakmile byli ošaceni, ozbrojeni a náležitě zaplaceni, i s erárními zbraněmi práskli do bot. Takovým spůsobem si naši nespolehlivou lůzu sami ozbrojili, která pak dlouho po tom ještě po horách se potulovala a vojsko naše znepokojovala. Také o tom pochybuji velice, že by mne jako černohorského emisara sami byli vypátrali. Že byl jsem na Černé Hoře, vědělo se v Dubrovníku a vědělo se i v Trebini již několik dní, než jsem přišel. Snad tento statečný hrdina někde o tom zaslechl a chtěje se vyznamenat a svou spůsobilost policejní v jasném světle ukázat, naschvál a ovšem jen na oko jako emisara mne stopoval. Totéž soudili o tom i jiní důstojníci: Ano, oni chytají emisary, ale toho pravého ještě nikdy nepřivedli.

Celkem to v upokojené Hercegovině vypadá ještě dosti bídně. Tu i tam v krajinách odlehlých vyskytují se posud tlupy povstalecké. Že mezi novými těmito povstalci je také mnohý zběhlý policejní strážník, o tom tu nepochybuje nikdo. Jakmile pak zvěst o nové vzpouře přijde do Trebině, ihned vypravuje se tam větší nebo menší sbor vojenský. Táhnou několik dní. Pak po několik neděl tábořiti je jim pod širým nebem v krajinách pustých, skalnatých, divokých. Zde není přístřeší hostinného, jež by proti nepohodě je chránilo. Leda že ve sluji nějaké se ubytují a z chrastí sporého že průsvitnou střechu zbudují nad ložem skalním. Vodu z daleka musejí si přivážeti. Veškerou potravu z Trebině po soumarech jim dodávají. Menší oddíly kříž křížem procházejí okolím. Povstalci ovšem již dávno odtud se vyklidili. Ale táboření nepřestává tak brzy. Za několik neděl konečně buď že výprava se končí anebo novým sborem vystřídá. Zdivočilý a útrapami mnohonedělními seslabený sbor do Trebině se vrací. Jaké pak veselí! Vždyť i toto živoření

v Trebini polopusté proti životu ve skalách je nádherný přepych velikoměstský, je pravé labužnictví. Vracejícím se chudičká Trebině pak připadá prý jako Paříž, učiněná Paříž.

Trebině je střed údolí Trebiňčice, střed jihovýchodní části Hercegoviny, která tu ostrým klínem Dalmacii a Černou Horu rozráží. Chudý nadbytek chudého okolí sem sváží se na trh. Zde pak obyvatelstvo nemnohými potřebami vezdejšího života, kterých půda zdejší hojně neposkytuje, se opatřuje. Zde protínají se veškeré silnice, cesty a stezky, kterými přechází se přes drsné hřbety horské. Odtud na východ do Černé Hory proniknouti lze stezkami mnohými, odtud k jihu do Sutoriny a do údolí říčky Ljuty, odtud na západ do Župy, do Dubrovníka a do Ombly, odtud ku severu k Ljubini a k Bílku. Trebině je jaksi veliká brána, jíž na všecky strany lze postoupiti. V tom spočívá důležitost Trebině národohospodářská, obchodní i strategická.

Kraj trebiňský, Koreniči a Zubči poměrně jsou velmi málo úrodny. Obyvatelstvo chudo je až běda. Co den zápasí se životem a se smrtí. Hlad často vyhání mladou chasu do polí. Snad uloviti se dá nějaká ta plachá zvěř a, nedá-li, tož zajde si několik druhů do sousední Černé Hory, nějaký skopec nebo nějaké stádečko snad přece někde se najde. Však oni si to Černohorci co nevidět zase vynahradí. Tak zdivočilo zenenáhla obyvatelstvo krajiny divoké, děti již od maličkosti cvičily se a tužily v denních šrůtkách a potyčkách s Černou Horou. Staré nepřátelství nově vždy rozdmychoval fanatismus náboženský. Obyvatelé zdejší jsou zarytí a vášniví vyznavači víry Mahomedovy a nenávidění a tolikráte prokletí Černohorci jsou jim křesťanští psi. Ovšem že je tu i něco obyvatelstva křesťanského, vyznání katolického i řeckého. To však vždy ve slabé bylo menšině a chtělo-li pokoj míti se stranou vládnoucí a všemocnou, nic nesmělo proti Mahomedánům podnikati. Tak v řemesle krvavém od pradávna stejně cvičili se tu křesťané jako Mahomedáni. Zdejší krajina od pradávna sídlo a brloh byla všech vzpour a povstání. V Hercegovině vydřiduchům tureckým, celníkům a nájemcům desátků, od jakživa velmi zle se vedlo. V Bulharsku, tam býval pro podobné lupiče a lotry pravý ráj. Dobrácký národ bulharský týrat se dal všemožným způsobem a ani si nepovzdechl. Snad bál se, že i za ten vzdech a chropot smrtelný mohl by býti trestán. Hůře bylo již v Bosně. Bosňáci nedali si hned tak něco líbit. Ale Hercegovci, a sice jak Mahomedáni tak křesťané, to byli prý praví ďáblové. Těch se výběrčí báli nemálo a raději po dobrém vše s nimi ujednávali. V Bosně čouhá prý na desátkáře z každého okna puška — tak přísloví — ale v Hercegovině čouhají prý z každého okna pušky tři, a žádná rána nemine prý se s cílem. — Roztříštěný povrch zemský, jakož i mnohé, málo známé skrýše ve skalinách nedostupných velice napomáhaly, že roty povstalecké vždy jen jen se tu rojily, že zbojníci jakoby ze země tu rostli. Proti těmto rotám povstaleckým voje pravidelné z pravidla nic nemohly svésti. Jednak byly spojovací prostředky pro větší zástupy příliš nedostatečny, jednak i chudá země sama potravy neposkytovala nižádné. Třeba bylo spíži z daleka dovážeti, jež

od povstalců lehce byla napadána a jímána. Trebině pak bývala i přirozeným střediskem všech podobných výprav, ať vojska pravidelného, ať nevázaných čet povstaleckých.

Vše nasvědčuje tomu, že krajiny okolní za starých časů mnohem byly úrodnější a lidnatější. Výhodné položení nynější Trebině již Římané uznali a založili tu osadu Tribulium zvanou. Později pod vrchmocí bosenskou vládl rod Pavlovičů nad knížectvím terbunským. Pavlovičové ve Zlaté knize dubrovnické jako patriciové jsou zapsáni. Pak přišli Turci, a Trebině stala se sídlem tureckého mudira.

Trebině leží na pravém břehu v rovině úrodné Trebiňčice. Jádro Trebině je město opevněné, vodou a náspem ohražené. Tomu říkají „kastel". Myslete si neveliký ostrůvek asi jako polovinu plochy kruhové ne docela pravidelné. Průměr má asi 1300 m, jde od severu k jihu, a tu ohražena pevnost trebiňská Trebiňčicí samou, která je dosti široká a hluboká. Polokruh táhne se odtud k západu, a největší vzdálenost jeho od průměru nemá více než 900 m. V polokruhu tom objata je pevnost ramenem říčným asi 3 m. širokým a 1—1·5 m. hlubokým. Na východě, proti Trebiňčici tento kastel trebiňský obzvláště opevněn není. Hluboká i široká řeka sama, jakož i kamenné domy těsně k sobě seřaděné poskytují tu jakéhosi opevnění. Ale na severu, západu a na jihu objímají kastel široké náspy a hradba se střílnami. Do kastelu vchází se ze severozápadu po mostě a těsnou temnou branou, na jejímž vrcholku dvě až tři menší děla k obraně lze postaviti. Mimo to na jihozápadě je bašta Salvatorova, v severním rohu bašta Hejrovského a v jižním Filipovičova. To jsou veškerá opevnění této ohromné pevnosti trebiňské! Jaká to pevnost, o tom pravý pojem i laik učiní si hned, prozradím-li, že veškerá tato opevnění leží v dostřelu kuly 21. za řekou sice, ale nad samou Trebiní ležící. Z kuly 21. postříleno může býti všecko, cožkoli v kastelu trebiňském kde živého se ukáže. Řekněme to krátce a dobře česky: Trebině dávno již přestala býti pevností. Pevnost trebiňská je kula 21. a některé okolní opevněné výšiny. —

Odečteme-li široký pruh náspu, nemá kastel trebiňský více povrchu než asi třetinu nebo polovici čtverečního kilometru. Na tom nevelikém prostranství vidíme několik zahrádek, něco pustých sbořenišť, dosti prostranná náměstí Rodičovo, Jovanovičovo, Würtembergovo, mešitní, Albrechtovo a Hejtmanovo. Mimo to je tu okrouhlá věž děví, veliká mešita ve skladiště proměněná a menší mešita s minaretem. Ulic a uliček těsných, nejvýše nerovných a nepravidelných a někdy jako had se vinoucích, veliká je hojnost. Mimo to je tu i několik tak zvaných poteren. Jsou to uličky nahoře budovami zastavěné a tedy kryté. Jsou skoro docela temné a báňským štolám podobají se jako vejce vejci. Jsou tak uzounké, že dva lidé, potkají-li se v nich, těsně při sobě musejí prolézti. Tak proplétáme se ulicí kastelovou, telegrafní, zahradní a tureckou, defterdarovičovou, serajevskou, nobilskou a kassinskou, haremovou, Wageovou a eskadroní, hradební, trhovou a jičínskou. I po Fischerově nábřeží lze se procházeti. To ostatní pak jsou domy a chlévy. Všeho všudy zaznamenalo se asi 116 čísel. Rozumí se, že jsou to

domy turecké, bídné baráky tu kamenné a velikými deskami kamennými kryté, tu zase jen z latí a prken lehce sbité.

Rozumí se, že takto jeví se Trebině již v novém opraveném, očistěném a čistě nalakovaném vydání. Tak ovšem za panství tureckého nebývalo. Za mnohá staletí po ulicích a v domech nahromadilo se špíny, smetí a hnoje na několik stop zvýší. Dvory všude jedno hnojiště, ulice jedno smetiště. Za počasí deštivého člověk tam mohl utonouti. Tato báječná čistota ulic trebiňských také od každého spravedlivě byla oceněna, kdokoli z cestovatelů kdy sem zabloudil. Tak Schweiger-Lerchenfeld mluví o smrdutých ulicích, o chudobném bazaru a o staveních na spadnutí. Trebině je mu nejspustlejší město v celé provincii. Raskijevič podobně hlásá bez obalu, že nitro města nebo tak zvaná pevnost považovati se může za pravzor špíny a nečistoty — mimo to prý nic pamětihodného v Trebini nenašel a opustil prý ji, aniž by toho litoval.

Když naši Trebini obsadili, našlo se tu všeho všudy 10 děl polních i horských, něco přes 4000 nábojů dělových a přes 2 miliony puškových, většinou pro system Sniderův. Některých děl těchto užili při novém vyzbrojení a opevnění města. Na baštách kastelových rozestaveno ihned osm děl. Důležitá kula 21. obsazena četou pěchoty a dvěma děly. Podobně i kula 19. obdržela posádku. Kula 20. však je zničena. Tak ohradili se na jihu. Na severu dva důležité vrcholky obsazeny dvěma děly a oddíly pěchoty. Pak počalo a s velikou přísností provedlo se důkladné odzbrojení veškerého obyvatelstva ve městě i v okolí. Pravidelné spojení s Dubrovníkem ovšem vždy v silném průvodu vojenském bylo zařízeno. I já vracel se z Trebině se silnou ještě eskortou jak pěší, tak i jízdnou.

Ve skladištích tureckých nalézalo se mimo to i mnoho rozmanitého nářadí vojenského, potřeb pro nemocnice a jiné výpravy válečné. Mouky a sucharů veliké množství tu bylo složeno.

Ale stavení skoro naskrze byla poloviční sbořeniště. Ve válkách několikaletých mnoho obyvatelů domy své poustkou ostavilo. Dvéře byly vypáčeny, okna rozbita a podlahy, kde bývaly jaké, byly vylámány. Vždyť topil tím, kdo tu zůstával, a to byla čeládka vybraná. Těch několik občanů, kteří měli dosti odvahy, že vytrvali, ve dne v noci střežili svůj majetek s puškou a s pistolemi nabitými v rukách. Kolik domův a domků, tolik malých pevností tu bylo, kolik oken a dveří, tolik střílen. Takovým poměrům přímo zoufalým nyní ovšem učiněn konec. Vojsko naše staralo se nyní také o všeobecnou bezpečnost. Každý klidně teď mohl jíti po svém zaměstnání, po své práci. Ale jen kdyby byl každý také chtěl pracovati! Lid byl ustavičným potýkáním se zdivočilý, práci nezvyklý a namnoze i otupělý.

Mělo-li vojsko v Trebini přijíti pode střechu, musilo bydlo nejskrovnější dříve samo si upraviti, musilo střechu nad svou hlavou dříve samo si postaviti. Po výpravách válečných nastala práce nová, práce míru sice, ale proto ne méně klopotná. Oddíly vojska odkládaly na čas vždy svou zbraň, přestaly býti vojáky, staly se tesaři, zedníky, truhláři, zámečníky, sklenáři, natěrači, myči, zametači a vymetači spustlých obydlí. Jedna oddělení, opatřena motykami a lopatami, kopala

a dobývala staletý hnůj a smetí. Jiná zase oddělení vynášela a vyvážela za město ctihodnou špínu tureckou. Jako zasuté Pompeje znovy se odkrývají, tak i s turecké Trebině odhalen býti musil špinavý a smrdutý příkrov. Kdyby Trebině byla měla i kanalisaci, zajisté i ty kanály by byli musili naši vojáci vyčistit. Tenkráte počaly se také ulice a náměstí trebiňská křtíti a nádherné domy, které posud se nesesuly, číslovati. Jiná oddělení lámala kámen a zakládala neb opravovala silnice a cesty. Věru práce strašně namáhavá. Při tom každý den pravidelné cvičení, ustavičné stráže ve městě i po kulách, průvod pošt i jiných výprav, mnohonedělní patrolování proti povstalcům tu i tam se vyskytujícím, dále podnebí nezvyklé, jakož i obyčejná potrava naše s podnebím tamním nikterak se nesnášející — to vše uvážíme-li, pak zajisté nikterak nebudeme se diviti, že mužstvo co do zdraví v Trebini trpělo velice. Nikdo nebude se diviti, že v poměrech takových nemocnice trebiňské ustavičně byly přeplněny, a že tak mnohý život mladý a nadějný nešťastnou obětí stal se veliké kulturní myšlenky, jež voje rakouské vedla do Hercegoviny.

To vše, jak vojsko naše v zemích obsazených dřelo se až do úpadku, člověk sám musil vlastníma očima vidět. Kdo neviděl ty postavy choré, oči zakalené, tváře vpadlé, chod plížící se, — ten snad ani neuvěří, že tak skutečně mohlo býti.

A co dělali medle páni Turci, když vojáci naši pelechy jim čistili?

Tak mnohý halama turecký, který nedávno ještě stál v řadách povstalců, líně se tu povaloval, pobudoval a zevloval na pracující v potu tváři. A přece vojsku našemu velice by se bylo polehčilo, kdyby těm tureckým lenochům byli zcela jednoduše nařídili, aby všechen ten svůj trus sami si vyklidili. Tak by byli se učili čistotnosti a práci, neboť netečným zevlováním na pracovitého pracovati nikdo se nenaučí. Tak byl by věc zařídil každý jednoduchý člověk. Ale v Trebini vládli velmocní páni a ti tomu lépe rozuměli. První a hlavní jejich snahou a péčí bylo, aby jen Turkům se neublížilo, aby jen nemusili pracovati, vždyť by se nějaký ten Turek byl mohl polámat! V Trebini hleděli si získati jen nejvyšší spokojenost tureckou.

Ale raději toho nechme.

Je parné odpoledne. S poručíkem Pospíšilem vydáme se na cestu ku východu. Pěšky v tom vedru ovšem nelze. Tedy na koně! On má černouše od soumarové eskadrony, mně půjčil nadporučík z Babičů malého, ale silného hřebečka horského. Je sice trochu bujný, ale za tou příčinou mi ho ráno již trochu sjezdili.

Ostře jde to z Trebině ku severu po silnici nově zařízené. Od té směrem východním odbočuje brzy jiná cesta méně spořádaná. Ta táhne se po pravém břehu Trebiňčice nížinou úrodnou a dobře vzdělanou. Na severu strmí stráně Glivy a táhlý hřbet Kravica zvaný. Na jihu na dostřel řeka zůstává vrytá do hlubokého koryta skalnatého.

Tak ve velikém oblouku objeli jsme osadu Gradinu na malém pahrbku pěkně vyloženou a dále ku Gorici, jejíž stinné zahrady z dálky již se zelenají. Ale nehoda zlá! Co tak místy vesele klusáme, zna-

menám, že v sedle nesedím dosti pevně, ano že i sedlo samo nedobře drží. Ještě několik honů, a bezděky byl bych se stal pěšákem. Sluha totiž sedlo s velikého koně dal na malého, a to nedržíc pevné, stranou se smeklo. To trochu nás zdrželo, než vše jakž takž zase jsme upravili.

Projeli jsme Goricí a přiblížili se k místům, která dne 15. září krví tolika synů českých byla zbrocena. Byl to nejnešťastnější den celé výpravy. Jak mnohý otec oplakává syna, bratr bratra. To nejsmutnější při tom pak je, že obětí tak krvavých zajisté naprosto nebylo potřebí, že neštěstí zavinily mnohé okolnosti a události nedosti posud objasněné, kteréž zajisté mohly se předejíti. O půl sedmé ráno vyšly asi 4 setniny, sbor pionerský a pět děl horských k severu na sedlo glivské. Divise Jovanovičova blížila se totiž od severozápadu, a povstalci silnici na Glivě několikráte prokopali. To mělo se opraviti. O 8. hodině sbor stanul na Glivě. Tam levý i pravý bok si zabezpečil a oddíly až k Jasenu na sever vyslal. Na znovuzřízení silnice pracováno chutě až do půl druhé. Ale na pravém křídle hned z rána počalo býti živo. Po 11. hodině táhly se silné zástupy povstalců z údolí Trebiňčice vzhůru na hřbet Kravice. Pod tímto hřbetem v drsném korytě skalním až ku Trebiňčici se táhnoucím rozložen pravý bok našeho sboru. To ovšem bylo postavení velmi nešťastné. Povstalci naproti tomu na výšinách měli místa velmi výhodná a z úkrytů pálili ustavičně. Tak celé dopoledne přibývalo jich na Kravici, stáhliť se sem z celého východu. Když práce silniční byly ukončeny, dáno našim znamení k ustoupení. Jednotlivé setniny bojujíce táhly se znenáhla k západu. Jen čtvrtá setnina nešťastným nedopatřením se opozdila za ostatními. Nebylo prý slyšáno znamení k ústupu. Tu pak vrhli se povstalci na osamotnělou se všech stran. Když na všechny strany se bráníc v krajině skalnaté jen s těží se prodírala k západu, napadena a zrádně zaskočena je i z jihu obyvately osady Gorice. A přece Goričtí právě týž den před několika hodinami oddanost a věrnost slibovali. Setnině počalo se též náboje nedostávati, vždyť v ohni stála celé dopoledne. To rozhodlo osud její. Zničena je na veliké většině. Padesát jeden muž zůstali mrtvi, 11 se jich pohřešovalo, t. j. rovněž zahynulo. Dvacet jeden více méně je zraněn. Málo jich vrátilo se bez pohromy. Mrtvoly mnohých nebožtíkův i zde byly zohaveny. Setník Sandner a poručík Marx padli, nadporučík Schwaiger pohřešován. V pravo od silnice v pustém, velikými balvany posetém poli viděti dva rovy osamělé. Jsou to hroby obou důstojníků. — A jaký trest stihl zrádnou tureckou lůzu gorickou? Uložili jim pokutu peněžitou. Goričtí rozumí se nezaplatili. Potom pokutu peněžitou rozdělili na jednotlivé statky. Goričtí rozumí se nezaplatili. Nezaplatili a tedy i potrestáni nejsou do dnešního dne. Zaplatí-li kdy, říci nemohu. Jsou to Turci, a s těmi dlužno míti ohledy všemožné. Tolik však tvrditi dá se najisto, jakmile by se vojsku rakouskému v místech těch zle vedlo, že Goričtí budou první, kteří na ně zákeřnicky opět vypadnou. Ale jen šetrně s nimi, jen šetrně! — —

V pravo uhýbá se cesta k Arslan-Agič-Mostu. Nedaleko rozcestí viděti dva pahrbky z nevelikého kamení nanešené, asi 5 m. vysoké. Lid pahrbkům podobným říká gomila. Totéž jméno zjevuje se i při

mnohých osadách jako jsou Gomiljani západně od Trebině a j. Zdá se, že slovo povstalo přemetením z mogila, mohyla. Jsou to také skutečně hrobky lidské; prastaré, jelikož tak nevýslovně jednoduché a neumělé. Gomily roztroušeny jsou po výšinách, úbočích i údolích v krajinách z pravidla kamenitých, skalnatých. Bývá jich často vždy několik pohromadě. Od sebe vzdáleny bývají jen asi 50 až 100 kročejů. Kameny, z nichž sneseny jsou, stejné bývají velikosti. Tak veliké asi jako hlava lidská, nebo jen málo větší nebo menší. Výše dostupují gomily 4 až i 12 metrů. Ne všichni učenci považují gomily za skutečná pohřebiště. Pan Verčevič, druhdy vicekonsul trebiňský, který se starožitninami hercegovskými více se zabýval než kdokoli jiný, dal prý jednu takovou gomilu rozmetati, a nenalezeno prý mrtvoly v ní pražádné. Proto mnozí vidí v gomilách jen stará obětiště. Každému, kdo za pobožností přicházel, přinášeti prý bylo vždy po kameni. Jiní vidí v nich veliké mezníky neb i památníky velikých událostí. Mnozí také za to mají, že jsou to jen hromady kamení z polí sebraných. Proti obětištím mluví veliké jich množství na malém někdy prostoru nakupené. Že mezníky to nejsou, viděti na první pohled z toho, že často několik jich tak je rozestaveno, že není možno, aby co vymezovali. I domněnka, že by to byly památníky velikých událostí, pozbývá podstaty. Neboť předně nelze si tu mysliti velikých událostí takové množství jako je gomil, a pak veliké množství jednotlivostí označovat takovýmto všeobecným a vždy stejným spůsobem, bylo by právě tolik, jako neoznačiti pranic, konati práci marnou, zbytečnou. K tomu však i národové divocí i polodivocí mají příliš mnoho zdravého, přirozeného rozumu. Že by to byly konečně hromady kamení ledabylo sebraného a naházeného, nemůže tvrditi nikdo, kdo gomily viděl. Účelnost při nich patrna. Právem tedy gomily za nic jiného nemůžeme považovati, než za pohřebiště. Že v gomile Verčevičem otevřené nebylo právě nebožtíka, másti nás nemusí. Snad po spůsobu jiných národů i zde budovali se také hrobky prázdné, když za jakoukoli příčinou nebylo možno mrtvoly nebožtíkovy sem položiti. A nebylo-li tak, nezapomínejme, že hrobky ty jsou prastaré. Že noví a noví národové již ve starých dobách se tu usazovali, jimž gomily právě tak byly hádankou, jako nám nyní jsou. Zajisté, že tu pak mnohá hrobka je porušena a vybrána. Lupičové hledali poklady, tu zajisté velmi často i prach a kosti mrtvoly byly rozmetány, zavlečeny.

Pana Scheindrucka, nadporučíka u dělostřelby, s nímž v Trebini jsem se seznámil, gomily hercegovské, jakož i jiné starožitniny velice zajímaly. Vypravoval mi, že když před nedávnem u Mostaru postaviti mu bylo baterii, odkliditi musil i jednu gomilu, která překážela. Gomila stála při silnici ku Blagaji vedoucí asi 200 kroků ode drátu telegrafního a byla na plné tři metry vysoká. Scheindruck kamení pozorně dával odklízeti a dychtivostí puzen sám také pomáhal. Uvnitř gomily nalezli tři hroby rovnoběžně od východu k západu položené. Každý hrob zřízen tím spůsobem, že dvě dlouhé a 1 m. vysoké desky kamenné asi jako střecha šikmo proti sobě jsou nakloněny a opřeny. Hlavy položeny k západu, nohy k východu. V nohách hrob zahražen třetí, menší deskou kamennou. Ve hlavách byl otevřený. Hlava položena na desku čtvercové stopy a 3—4 palce vysokou. Mrtvoly rovně

ležely nataženy. Obličej vzhůru obrácen. Ruce na prsou sepjaty. Velikost kostry nad obyčejného člověka nikterak nevynikala. Prach a zemi ve hrobě se nalezající Scheindruck vlastníma rukama bedlivě prohledal. Hledal nějaké památky, jež by snad nebožtíkovi do hrobu byly vloženy. Ale mimo kosti naprosto nic pevného se nenašlo, z čehož na čas, na obyvatele, na stav a způsob života jejich by se bylo mohlo souditi. —

Od gomil do Arslan-Agič-Mostu je jenom několik set kroků. Je to neveliká osada, táhnoucí se na pravém břehu Trebiňčice. Osadníci zajisté dosti jsou zámožní. Domky jejich úhledné jsou a čisté, mají pěkné zahrady a pěstují výborný duchan, tabák. Jméno má po velikém mostě svém a po Arslan-Agičovi, jenž byl muž bohatý a dobročinný a pro blaho všeobecné velmi mnoho podnikal. Ale dobročinností svou velmi brzy přišel prý na mizinu. — Most zdejší je 115 kroků dlouhý a 3 m. široký. Zdělán je o 4 mocných obloucích z kamene tesaného s pevným zábradlím kamenným. Uprostřed prochází se velikou věží kamennou, která pro posádku 15—20 mužů je zařízena. Mnozí most považují za stavbu římskou, ale mně zdá se býti původu mnohem pozdějšího. Ve skalnaté, odlehlé a málo obydlené krajině zdejší budova tak velikolepá nemálo překvapuje. Bezděky sebe samých se tážeme: K čemu v krajině jakoby vymřelé most tak nákladný? Vždyť za celý boží den sotva človíček tu přejde ze břehu na břeh? V době nynější mostu tak důkladného ovšem nikterak není tu zapotřebí. Ale směle můžeme za to míti, že když vystaven byl, potřebí ho bylo, ano že jen proto byl vystaven, jelikož bylo ho tu potřebí. Býval tu druhdy ovšem život mnohem čilejší, bývala tu úroda, obchod a t. d. O tom všem, co bývalo a co není již, výmluvně vypravuje most Arslanův. Krásná, bohatá minulost, a nyní zkáza a chudoba, kamkoli popatříme.

Přešli jsme po mostě. Pak po levém břehu po skalnaté stezce na úpatí Gola Brda několik honů proti vodě. Tam při samé Trebiňčici jiná památnost Arslan-Agič-Mostu. Ze skály tam ze zřídla vysoko nad hladinou říční se otevírajícího vyráží silný pramen vody studené jak led. Kolem zřídla nadržel se neveliký rybníček. Ještě v rybníku, kde voda pramenitá s vodou teplou valně již je pomíchána, má jenom asi 5—6° R. teploty. Studený pramen ten jmenují Arslan-Agič-Oko. V horké Hercegovině, kde čerstvé vody v létě veliký bývá nedostatek, vzácné poskytuje pochoutky. Dříve při prameni také mlýn stával. Teď však viděti již jen sporé jeho sříceniny.

Od Arslan-Agič-Mostu ku severovýchodu mezi holými výběžky skalnatých strání Kravice a Krila rozkládá se neveliká dědinka Necvieče zvaná. I ta má starožitné památky stavitelské. Nedaleko silnice na návrší nevysokém stojí její kaplička. K té přímo jsme namířili. Pahrbek mladým doubím a hustým křovím dosti je porostlý. Zde s koní jsme sesedali a oba k silným dubům jsme přivázali.

Kaplička stojí uprostřed tichého, opuštěného hřbitova. Vyhnali jsme dobytek hovězí zde se pasoucí. Kaplička již je ve zříceninách. Střecha dávno již se sesula. Stojí tu jen čtyry stěny, ohražující neve-

liký prostor asi 4—6 m. Uvnitř po stěnách, pokud omítka ještě neopryskala, viděti vybledlé malby svatých. Největší znamenitost kapličky je ta, že vystavena je dílem i z velikých desek náhrobkových. Po hřbitově leží mnoho podobných desek $1^1/_2$ m. širokých a až i 3 m. dlouhých. Seřaděny jsou v řadách rovnoběžně. Směr podélné osy každé desky, jak kompasem vždycky jsem se přesvědčil, co nejurčitěji jde od východu k západu. Mnohé z nich jednoduše, ale velmi dovedně prací polovypouklou jsou ozdobeny. Ze země vyčnívají až i na $^1/_2$ m. Když tedy křesťanství v krajinách těch chrámy počalo si budovati, kameny tyto náhrobní dlouho tu ležely již v zemi, takže se jich i jako staviva užívalo. Mahomedanismus, který kapličku rozbořil, je tu ovšem víra nejmladší. Starší než mahomedanismus je křesťanství. Avšak mnohem starší než křesťanství jsou veliké ty desky hrobové, kterými křesťanství budovalo. Nade vše to však stářím vynikají jednoduše nasypané gomily.

Stojíme před novou a posud nerozluštěnou starožitností hercegovskou, před ohromnými deskami náhrobními. Obyvatelstvo jmenuje je groblje a mnohé skupiny označuje ještě blíže jako madjarská groblje, divjecí groblje a t. d. Národní podání samo jenom hrobky v nich vidí. Ovšem že poesie lidská výmysly svými často na úkor pravdy je ozdobuje. Jindřich Sterneck, jenž po dlouhá léta za příčinou geodetických a topografických studií po poloostrově balkánském cestoval, vypravuje o kamenech těch věci velmi zajímavé. Po svých cestách viděl jich zajisté mnoho tisíc. Okres, kde se nalezají, určitě je vymezen. Hlavní naleziště je Hercegovina a okresy bosenské a černohorské k Hercegovině přiléhající. Nejdále na severozápadě vyskytují se u Jezera blíže Jajec v Bosně; zde však již jen jednotlivě. Na východě Drina tvoří hranici. Na jihu táhnou se až do Černé Hory. Čím dále od severu k jihu, tím hustěji je jich. Nejvíce je jich při Neretvě a Trebiňčici až do Černé Hory. Tam na mnohých místech až ke stu viděti jich pohromadě. Ve vsi Poljici u samé Trebině je jich jakoby naseto. Nadporučík von Fischer, který kraj trebiňský za příčinou topografického vyměřování procestoval, jmenoval mi osady Dobromani, Tulje, Mrkonici, Drijenjani, Dračevo, Dublijany, Veličany, Zavala, Orašje a Čavaš, u kterých viděl veliké množství i velikých groblií. U Elešovic je prý jich asi 140. Podobně i v Šumě u Mezar a u staré kapličky Iliny Glavice. Možno, že i tato kaplička jako necviečská z desek je zbudována. U těchto osad viděl v. Fischer kameny často i ohromných rozměrů. Ale obyvatelé tamější vypravovali mu, tyto zde prý jsou ještě malé, mnohem větší viděti prý lze u Hrazna severně od Utova Polje. Tam prý asi 300 jich pohromadě. Těch v. Fischer ovšem neviděl, neboť do Hrazna nepřišel.

Groblje vidíme nyní ovšem často u osad a v krajinách obydlených, jelikož úrodných. Ale na nynější osady groblje nikterak nejsou vázány. Přemnohé z nich nacházejí se také v krajinách nyní pustých, divokých a neobydlených, na skalnatých, neúrodných a často i málo přístupných vysočinách.

Co do vnějšího tvaru rozeznáváme dvojí groblje. Buď jsou to podélné balvany pětistěnné na spůsob našich rakví. Vrch jejich tvoří

pak dvě stěny střechovitě na obě strany se sklánějící. Anebo nemají krytu střechovitého, nýbrž i nahoře rovnou plochou jsou ohraničeny. Obyčejně bývají $1^1/_4$ m. široké, $1^1/_2$ m. vysoké a nezřídka až 3 m. dlouhé. Dolení část jejich jen hrubě bývá otesána. Vyšší stěny však, jak posud patrno, pečlivě bývaly vyhlazeny. Kolem i nahoře rozmanitými okrasami, jezdci, bojujícími pěšáky i obrazy ženských bývají ozdobeny prací polovypuklou. Znamení kříže jako zvláštního symbolu víry, jakož i písmen nějakých nebo číslic na nich není naprosto. Zrobeny jsou vesměs z vápence velmi hustého a nad míru tvrdého. Desky, udeříme-li na ně, posud kovovitě zvučí, ač nečasy dlouhých, dlouhých staletí na nich hlodaly. Mnohé z nich, zvláště ty, které pečlivě byly uhlazeny, statně odolaly všem nehodám povětrnosti. Jiné ovšem také již silně jsou zvětralé. Mnohé do země hluboko zapadly, jiné opět často se vidí pošinuty a nakloněny. Pod nimi z pravidla kosti se nacházejí, zbraní však neb jiných věcí zvláště z kovů drahocenných ani v těchto hrobech není naprosto. Proto málo jsou porušeny. Nelákalť nic lakotu ku práci namáhavé a naprosto nevýnosné. U některých ovšem také nelze neviděti, že na prvotném svém místě nestojí, že byly odvaleny a převráceny. Tak i mnohé groblje poljické do řečiště Trebiňčice již se svalily.

U grobljí nade vši pochybnost je zjištěno, že jsou to hroby národa, který tu obýval a v tomto zvláštním spůsobu pohřbívání mrtvol si liboval. Ale který to byl národ, jak se jmenoval, jak mluvil, kdy a jak tu žil, o tom hroby ty nic nám nepovídají. Jen tolik je jisto, že to památky římské vzdělanosti nejsou, neboť od památek římských, kterých v zemích těchto není nedostatek, liší se podstatně. Památky římské jsou mnohem pozdější. Nacházejí se v místech, která dosud jsou obydlena. Ale groblje jsou i v krajinách teď již zpustlých. Úrodny a obydleny však byly jednou zajisté i tyto krajiny. Obyvatelstvo, jež pod grobljemi odpočívá, bylo zajisté velmi bojovno; proto ta četná vyobrazení půtek. Při tom však již tehdáž byli to lidé velmi dovední a přičinliví, neboť jistou a na ony doby podivuhodnou zručnost uměleckou náhrobkům těm upříti nelze. Tenkráte byly tu zajisté i dobré silnice a dostatek síly tažné, kterou balvany tak ohromné na místo se dopravovaly. Po cestách, jaké jsou tu nyní, bylo by to nemožno. Všecko to nasvědčuje, že země tyto květly druhdy úrodou a hojným nadbytkem všeho druhu že oplývaly. Z těchto dob krásných pocházejí hercegovské groblje. Viděly tu krásné časy, viděly moc a slávu, ale viděly též převraty živlové, vysýchání a chudnutí země, viděly i chudnutí a zdivočení obyvatelstva. O těchto dějinách země zněnáhla vymírající výmluvně hlásají tyto němé pomníky; odhalují dějiny krásné minulosti, truchlí nad neutěšenou přítomností a ukazují do zoufalé budoucnosti.

Hledáme koně. Jednoho jsme našli, ale z mého hřebečka na dubci visela jenom uzda. Po uzdě ještě nikdo nikam nedojel a já to také nedovedu. Ostatně musím celého koně odvést. Hledáme ho. Patrně trápila ho tu dlouhá chvíle; chytrák z pout hezky se vyvlékl a šel se trochu projít. Tam dole vidíme ho již, an po měkkém vesele si hop-

kuje. Ale jak k němu! Poručík Pospíšil vzal uzdu, ale za zády opatrně ji schoval. Hledám v kapsách kousek cukru, a jelikož nemám, smáčknu kousek bílého papíru. A teď opatrně se blížíme, půjde-li na lep, t. j. na papírový cukr. Lichotíme mu jako praví diplomati. Já ukazuji mu cukrovou pochoutku. To účinkuje. Kus papíru není sice krmě čočková, ale zvíře nerozumné i zlatou svobodu za něj dává. Zastavil se a hlavu po cukru natahuje chtivě. Než ještě klam vyšel na jevo, Pospíšil chytil ho za hřívu a než se hřebeček nadál, měl uzdu na hlavě. Byl opět náš.

Odtud dále k východu na Dub. Dub je homolovitý pahrbek mezi Krilem a údolím Trebiňčice nakupený. Odtud údolem Trebiňčice mezi stráněmi Gluminy a Zástrmu na severu a Rujeva Brda na jihu daleký se otvírá rozhled do údolí řeky Sušice, na jejímž severním břehu již při samých hranicích černohorských na příkrém, se tří stran nedostupném kuželi trůní skalní hnízdo Klobuk. Zde opevnili se nejodvážnější vůdcové Catovič a Brackovič asi se dvěma sty povstalců. Potravy a vody měli tam dosti. Mocí na nedostupný Klobuk nebylo lze udeřiti. Naši sevřeli jej se tří stran a po několik dní hrubou střelbou naň pálili. Povstalci konečně, nevidouce spásy jiné, za noci tmavé po lanech a žebřících spustili se do údolí a odtud na Černou Horu se utekli. Dne 28. září bylo na Klobuku již ticho. Hlídka tam vyslaná bez odporu obsadila opuštěnou pevnost. Naši vojáci si vypravovali, že svatý Václav jim dal Klobuk. Klobuk od okolních vrcholků je převyšován, nebyl tedy k potřebě. Proto veškerá opevnění prachem jsou roztrhána a pevnost se zemí srovnána. Klobuk i Turci i Černohorci několikráte již obléhali. Ale vždy marně. Klobuk považován byl za nezdolný, nedobytný. Když však přece padl, tu i povstalci sami zoufali nad zdarem šíleného odporu svého.

Čirou tmou táhla již jedenáctá, když do Trebině jsme se vrátili. Trebině jakoby byla vymřela. Spravedliví spali již spánek spravedlivých.

My za nedlouho také.

Obyvatelstva trebiňského páčilo se od rozličných na 3000, ale v to bralo se také již celé okolí. Rozumí se, že to nikdo nepočítal, a vláda turecká také ne. Počítalo-li se kdy co, bylo to vždy jen leda bylo a „jen tak od oka“. Až do rakouské okupace nevědělo se nikterak, kolik obyvatelů má Bosna a Hercegovina. Hádalo se jen tak od 800.000 až něco přes dva miliony. Teprve na den 15. června 1879 nařízeno v Bosně a Hercegovině všeobecné sčítání lidu, domů a obydlí a zvířat domácích. Dle toho v celém okresu trebiňském je v 1 městě a ve 131 vsi 2838 příbytků, v nichž bydlí 7936 mužských, 8549 ženských, celkem tedy 19485 obyvatelů.

Ku Trebini počítaly se i nejbližší na $^1/_2$ hodiny osady Pridvorce, Zasad, Mustači, Dražin dô a Gorica. Celkem napočítalo se asi 500 chudobných domků kamenných a asi 800 obyvatelů. Od té doby poměry ovšem již trochu se urovnaly a obyvatelstva novými přistěhovalci zajisté již přibylo.

O tomto sčítání lidu a číslování obydlí po venkově vypravoval mi poručík Brixi mnoho krásných historií. Největší práci při tom dalo

vždy, než se zjistilo, kolik komu je let, kdy kdo se narodil. Ten narodil se, když tolik sněhu napadlo, onen, když vpadli do Černé Hory atd. Když pak jednotlivá stavení číslovali, opět nové těžkosti. Jednomu číslo jeho zdálo se příliš malé. Byl uražen, neboť soused jeho měl větší. Mnohý z těchto nespokojenců v noci potají několik čísel si připsal, aby jiným se vyrovnal. Byli však ještě nespokojenci jiného druhu. Mnozí myslili, kolik má napsáno, tolik že bude platiti daní. Ti zase v noci tajně si upisovali. Samý zmatek.

Sčítací komise přišla do odlehlé vsi. Cesta vsí strašná. Několik soumarů div že nohy si nepolámalo. A přece bylo tu jen něco kamení odstraniti. Práce tedy neveliká. Dávají si zavolat představeného a domlouvají mu, proč cesty nedá trochu upraviti. Představený škrábe se za uchem: Víš, my jsme zde chudí lidé a nemáme k tomu času. Kdyby tu vaši vojáci byli, ti by nám to zřídili, to my víme — — Tedy opět spoléhati na práci našich vojáků a setrvati v nečinnosti.

Mezi chudé obyvatelstvo krajin spustošených rozdávalo se obilí na chléb a hlavně také na výsevek. I hospodářského nářadí se jim dodávalo. Mnohý výsevek do země ani nepřišel, jelikož jej projedli. Ale ani pro potravu mnozí si nepřicházeli. Očekávaliť asi ve své dobromyslnosti, že jim to naši vojáci také ještě přinesou, semelou, napekou a pak že jich také hned nakrmí. Mnozí pro potravu nepřicházeli z netečnosti své báječné. Turci však nepřicházeli si pro ni ze vzteku a z hrdosti. Jsou případy, že v odlehlých chatrčích našly se rodiny turecké, které co jísti nemajíce, až i země pojídaly a hlady skutečně mřely; ale pro obilí, na něž měly poukázky, nikterak si nešly.

Věci podivné děly se i s nářadím hospodářským, kterým chudí rolníci zdejší byli podělováni. Nechci říci snad, že nářadí to do těchto poměrů se nehodilo. Připomínám jen, že bylo tvaru zde neobvyklého, a to byla veliká jeho vada. Tím se stalo, že obyvatelstvo zdejší proti němu hned z předu zanevřelo. V dětinské jednoduchosti své svatě byli přesvědčeni, že s tímto nářadím zde nedá se naprosto nic pracovati.

Zdali vzděláváš pole? — táže se důstojník.

Boga mi, nevzdělávám! — odpovídá sedlák.

A proč nepracuješ?

Boga mi, nemohu.

A proč nemůžeš?

Nemám čím.

Vždyť dostal jsi nářadí.

Boga mi, je na půdě.

A proč jím nepracuješ?

Boga mi, je slabé, zlámalo by se.

Nezláme se, přines-je sem.

Sedlák s půdy snáší nářadí. Nebylo jím pracováno. Důstojník pětku slibuje, když něco před ním zláme. Sedlák sice dosti se namáhá, aby pětku vydělal, ale nářadí nepovoluje. Teď za trest vše musí hned sebrat, musí jít na pole a tam před důstojníkem vším pracovat. Tak snad konečně přece se přesvědčil, že nářadí dobré je. Možno však také, že se nepřesvědčil a že, jakmile důstojník opustí dědinu, nářadí na půdu opět zanese. Sám bůh pomoziž tomu lidu dětinskému.

Obyvatelstvo hercegovské bolí náramně, že bylo odzbrojeno, že odloučeno bylo od zbraní, s kterými vyrostlo, žilo a s kterými také umříti chtělo. Po zbrani touží nejen mahomedáni, nýbrž i křesťané. Mahomedáni ovšem více a to z příčin, kterým člověk snadno porozumí. Turek z Čičeva, dodavatel výborného tabáku a rváč v bojích s Černohorci mnohokráte pobodaný a posekaný, každou chvíli přichází do Trebině a zde doptává se důstojníků, kdy už pušky budou jim vydány.

Chceš na nás pucat, střílet?

Boga mi, nečn! Budu pucat jarebice (slípky polní, velmi chutné). Mám děti, mají hlad.

Jarebicemi se neuživíš. Vzdělávej raději pole. K tomu zbraně nepotřebuješ. Dříve měl jsi jí potřebí, musil jsi sebe a majetek svůj bránit. Nyní chrání tě naši vojáci.

Turek něco brumlá. Patrně mu selhalo. Odchází s dlouhým nosem, ale za týden bude tu zajisté zase.

A nyní několik slov o tom, jak jsem v Trebini žil. Opatřili mi ten nejkrásnější pokoj trebiňský a to v hotelu u vévody würtenberského. Je to na ten čas první a hned také poslední hostinec trebiňský a celý ze dřeva. V přízemku prochází se chlévem a je-li chlév právě plný koní, jako často se stávalo, musí si člověk mezi nimi teprve cestu vybojovat, aby na dvůr se dostal. Ze dvora po starých kývajících se a bolestně sténajících schodech dřevěných na dřevěnou pavláčku a odtud do pokoje. Pokoj ovšem má dvě postele a stůl, což je tu přepych právě ohromující. Hned první den počal jsem přemýšlet, kudy asi, jak a zdali bych vůbec mohl odtud utéci, kdyby hořelo. K otázkám těm po celý čas nikdy náležitě nemohl jsem si odpověděti a tak nezbývalo nic jiného, než že večer lehaje, sv. Florianovi vždy oddával jsem se na milost a nemilost.

V hotelu také vaří, ale neptejte se jak! Je to kuchyně čistě dalmatinská a v té vaří se, a nikdo se neptá, může-li se to také jíst. Běžný výrobek zdejší je tvrdý bifstek, dušené podešvi ne nepodobný. Káva holá voda, a víno jakosti naprosto strašlivé.

Zde jíst nemůžete, musíte jíst s námi v naší menáži — pobízeli mne přátelé! Rozumí se, že s radostí jsem přijal. Několik důstojníků stravovalo se vždy pospolu. Jeden staral se o kuchyni. Svolali všecky své sluhy a Václav, nejčiperněiší z nich, stal se kuchařem. Ostatní byli mu k ruce. Kde jaký kus plechu, to pekáč a pekáček. Maso a jiné potřeby, které pluk dodával, vesměs byly velmi dobré. Pane, to jste měli viděti tu hostinu, kterou mně na uvítanou ustrojili! V tom právě jeví se umění podivuhodné, ze skromných a nepatrných prostředků vytvořit toho tolik, až starý stůl se prohýbá a srdce usedá radostí.

Večer prostíralo se obyčejně v čerstvém vzduchu na starém hřbitově mahomedánském s bytem sousedícím. Sedávali jsme tu dlouho do noci a skrze perlící výborné dalmatské pohlíželi jsme na jiskřící se hvězdičky. Co tomu říkali asi ti setlelí bradatí nebožtíci hluboko tam pod námi!

Větších bytů dle našich pojmů v Trebini není. Brigádník jediný má více než jeden pokoj. Majorové mají jen jediný a v něm lože, kancelář, sedla a kuchyňské nádobí. Setník obývá malinkou komůrku, že těžko je se tam obrátiti. Důstojníci po dvou i třech jsou ubytováni v bytech

velmi chatrných. Tak v menáži naší podlahou vidíme na koně ve přízemku stojící. Dle toho každý snadno se domyslí, jak asi vypadaly ony síně, ve kterých mužstvo bylo ubytováno. A to bylo jistě to nejlepší a dle možnosti již bylo upraveno. Obyčejná stavení jsou jen boudy z kamení, z latí a prken sestrojené. Kostru střechy stloukají a uvazují z nerovných bidel dřeva tvrdého. Střechu pak kryjí velikými deskami kamennými. Desky ty na sebe náležitě pokládati nedovede každý, to je zdejší umění. Ale při vší dovednosti při větším lijáku vždy přece šeredně zatéká. Na zdejší poště na př. za počasí deštivého psávali a spávali vždy — pod deštníkem.

Jedno z lepších stavení je řecká škola trebiňská. Z ulice má jen přízemek a tam je veliká síně, modlitebnice řeckého vyznání. Ze dvora však je o jednom patře a tu ve přízemku umístěna je škola. Lavic je tu několik, ale jsou vesměs tak dlouhé, že zaujímají celou šířku světnice dosti prostranné. Žáci, chtějíce si jíti sednouti, skáčí asi přes lavice. Tabule tu nebylo. Na stole leželo několik sešitů. Pan učitel v nich předpisoval písmenku za písmenkou a žáci dle předpisu pak malovali své klikyháky, ale jenom tužkou.

Nejhorší brlohy všech brlohů trebiňských viděti je ve čtvrti cigánské. Jsou to smrduté díry bez okének, beze světla. Sporý paprslek sluneční jen občas zabloudí sem dveřmi otevřenými. Zde chudoba a bída zeje ze všech koutů. Jaká tu primitivnost ve všem, z toho jde na jevo, že obilí na mouku semílají si ještě v malých ručních mlýncích, jaké římští vojáci s sebou nosívali. Okrouhlý kámének otáčí se v okrouhlé prohlubině kamene spodního a tím obilí se rozetírá.

Upomíná to věru na doby patriarchů.

Polodenní výlet podnikli jsme také na Glivu. Je to příkrý hřbet skalnatý, jenž severně od Trebině táhne se od západu na východ. Má několik vrcholků. Nejvyšší z nich právě nad Trebiní asi 1000 m. pyšně zvedá se do výše. Mne Gliva na vysoké témě své dávno již lákala, ale vedro bylo pořád nesnesitelné. Konečně i při vedru zakousnouti jsem musil do hořkého oříšku. Útěchou mi bylo, že nebyl jsem sám. Poručík Vonka, přeochotný druh můj na mnohých obchůzkách, jakož i nadporučík z Babičů, půjdou se mnou. Dva sluhové ponesou nám některá občerstvení. Já do kapes složím si pro jistotu ještě asi půl tuctu oranží. I jiní přátelé slibují nám, že nás neopustí, že doprovázeti nás budou na všech cestách našich — dalekohledem. Ale máme prý dáti pozor, abychom se tam nahoře neupekli.

O 2. hodině odpoledne také skutečně jsme vytáhli. Opatřili jsme se náležitými obušky, a pak to šlo ku Hrupleje ostře do kopce. Odtud drželi jsme se trochu k východu. Cesty ovšem nebylo pražádné. Naznačili jsme si jen směr a toho hleděli jsme se přidržet. Půl třetí hodiny příkrého stoupání po hladkém vápenci! Málo slov to, ale co obsahují namáhání, co strázně, útrap a napínání sil až ku krajnosti! Vypsat se to nedá. Proto marně bych se namáhal. Kdo chce si učiniti věrnou představu o tom, ať za žhoucího odpoledne srpnového sám vyleze si také na Glivu. Dotýkám jen, že boky Gliviny jsou skoro úplně

holé a místy že v trhlinách slézati je stěny zcela kolmé. K tomu žár s nebes a žár ze skály! Pokud byly ještě oranže, vyssál jsem jednu po druhé. Ale vláha ta nebeská brzy došla, a mně zdálo se, jakobych byl již někde v pekle na kraji.

Jediná má útěcha byla, že to přece jednou míti musí konec. A mělo. Konečně na smrt unaveni jsouce, dostoupili jsme kýženého vrcholku. Asi čtvrt hodiny jsme odpočívali z hluboka oddychujíce. Když jsme opět trochu pookřáli, rozhlíželi jsme se kolem. Jaké bylo naše strnutí! Jsme sice na vrcholku, ale ten je jen vedlejší a nižší. Za ním k severu do výše veliké zvedá se vrchol hlavní. Mezi oběma vrcholky hluboké, hustým lesem zarostlé je sedlo. Zdola ovšem po tomto sedle ani památky. Zdola nižší vrchol jen jako nějaká terasa celé Glivy vypadá. Tento útvar horský, o němž nikdo z nás ani zdání neměl, velmi nemile nás překvapil.

Co dělati? — Odbýváme vojenskou poradu. S vrcholku nižšího půl hodiny potřebujeme až k sedlu. Odtud na druhý vrchol je nejméně ještě hodina. Teď táhne pátá. Do sedmi tam budeme. Půl hodiny odpočinku, dá půl osmé. Ale po osmé již počíná se šeřiti. Ani za soumraku, neřkuli za tmy po těchto skalách scházeti nelze. Není tedy dnes už ani možno, abychom na Velikou Glivu a zpět šťastně se dostali. Přestaneme tedy na Malé Glivě a užijeme toho božího rozhledu odtud. Vzduch trochu se již ochladil, vánek tu věje velmi příjemný.

Ku severu rozhled ovšem máme zahražený. Ale za to k jihu krajina rozevírá se před zrakoma našima v divoké velebnosti. Hluboko pod námi Trebině s osadami, jež k ní se tulí jako kuřata ke kvočně. Jasný Trebiňčice tok daleko stopujeme ku východu. Za Dubem se nám ztrácí. Za to však pod lesnatým Rujevo-brdem otevírá se údolí Sušice, nad ní skomolený kužel Klobuku, za Klobukem hora Babljak již na území černohorském. Na jihu lesnatá pahorkatina jen se zvedá. V pravo bažinaté údolí Mokro, dále v levo Gučina-Gubar-Planina a za nimi nové hřbety, nová horstva, vyšší a táhlejší. Nejzáze na jihu jen jako mráčkem postřehujeme šedé hladiny mořské.

Slézáme s roztrhaného vrcholku do lesnatého sedla. Po několika krkolomných skocích jsme konečně v hustém, bujném lese, po němž na holé straně jižní ani památky není. V sedle ovšem veliké množství prsti úrodné se nashromáždilo. Vláhy zde nahoře také větší bývá dostatek než kde jinde.

Trochu níže na prostorách vymýtěných a trávníkem zarostlých. Seno se právě suší.

Držíme se vždy k západu. Konečně došli jsme skalní pěšiny, která z Lubomirců vede do Trebině. Po té seskakovali jsme k domovu bez obtíží.

Potkali jsme tam také jednoho Turka čistě ošaceného a chtěli s ním pohovořiti. Ale on že ne. Nos zvedl vysoko a od nás rychle se odvrátil, jakoby vosa ho byla píchla.

O půl osmé byli jsme již v Trebini a byli jsme tomu věru velmi rádi.

Laskavý čtenáři! Ukázal jsem ti Trebiňčici a smutné údolí její již tak důkladně, že zajisté i potmě bys se tam vyznal. Máš toho sice již dost, ale posud tě nepustím. Jsemť ukrutný v tom ohledu; vím to. Ale ten konec ani tobě ani sobě nemohu odpustiti. Ostatně bude to jen krátké, ale hezké.

Pravili jsme již na počátku, že Trebiňčice v ponorech podzemních znenáhla se ztrácí. Do moře voda její ovšem také padá, ale neznámo kde. Má se za to, že dalmatská Ombla, Rjeka, je ústí hercegovské Trebiňčice. Je to pravdě velmi podobno. Není hezko býti nevěřícím Tomášem. Věřme tomu tedy a v této své víře nezvratné vydejme se na pouť, na pouť poslední, do Rjeky.

Vojenská pošta letem zaveze nás za krásného jitra do Dubrovníka. Tam u brány Pile najmeme si kočár až k ústí Rjeky. Dva krajané, s nimiž již dříve jsme se tu byli spřátelili, doprovodí nás. Bude veselo.

Od Dubrovníka vystupujeme znenáhla táhlým předměstím. Brzy však výborná silnice snižuje se zase do krásného údolí a ku přístavu gružskému. Odtud velikým obloukem objíždíme břeh mořský ku severozápadu. Proti nám osamělé skalisko Daža s majákem. Uzavírá jaksi chobot gružský a Rjeku.

Rjeka je hluboké údolí, které asi půl míle cesty směrem východním vniká do pevniny. Boky údolí jsou velmi úrodny a dílem i lesem zarostly. Cypřiší a pinií roste tu velmi mnoho. Celkem pak údolí má ráz jižní. Již v 11. věku Štěpán, král dalmatský a chorvatský, daroval je Dubrovčanům. V údolí je několik osad a mnoho letohrádků některých patriciů dubrovnických. Celkem žijí tu asi 2 tisíce obyvatelů, již živí se dílem zemědělstvím, dílem rybařením. Mnohý také marinářem se vycvičiv, odchází do ciziny.

Údolím skoro v celé šířce protéká Rjeka. Je až ku zřídlu svému 80° široká a po celé délce splavná. V ústí svém i velikým lodím slouží za přístav.

Stanuli jsme u tohoto ústí. Je asi 200° široké. Zde staví i pošta k Metkovičům jedoucí a po lodi široké převáží se na druhý břeh. My opatříme se tu potravou a vínem a najmeme pěkný člun. Padrone tohoto člunu sám však nepojede. K tomu majetník člunu je příliš veliký pán. Má své lidi, veslaře. Jeden starý, silný muž, jeden výrostek a kluk jedva šestiletý. Veslují chutě. Nikdo se při tom nezapotí. My se na to jen koukáme a z nás jen se leje. Slunce i dnes připaluje, a údolí Rječino samo je horké.

Voda Rječina je tmavozelená. Na povrchu tichá je, jakoby stála, ale přece proudí dosti silně. To veslaři vědí nejlépe. Až do polovice je slaná, odtud vzhůru s mořskou již se nemísí.

Břeby míjí, lesík zůstává za lesíkem, letohrádek za letohrádkem. Na pravém břehu táhne se Mokošica. Za ní z dálky již kyne františkánský klášter rožatský s temnými piniemi a cypřišemi a s červenou vížkou. A opět nový průhled do dálky. Skalnatý kužel k řece příkře spadající, a na něm malá kaplička. To rozhraní je poslední části Rjeky. Zde pojednou se zahýbá, proud se sesiluje a proti nám již kolmá skalní stěna Sokola. V pravo močálovitý ostrov s bujnou zelení. Ještě několik pádných rázů vesly a již přistáli jsme na levém břehu. Zde asi 100

kroků jdeme vzhůru. Vidíme vysokou, příkrou, až převislou stěnu skalní. K ní v mocném polokruhu přiléhá širá nádržka jako půl ohromné mísy do skály vytesané. Neviditelným hrdlem ve skalní stěně mocný proud vody do nádržky se tlačí; tiše, že pohybu není skoro ani znamenati. Z nádržky voda při jedné straně silným spádem odchází. Zde stávalo dříve několik chatrných mlýnů. Ty jsou strženy a teď staví se tu jeden veliký mlýn. Silné žlaby z kamene tesaného již jsou vyzděny a v další stavbě čile se pokračuje. Zde kámen se teše, tam dřevo přisekává. Pracovníků všude jen se hemží.

Usedli jsme na kladách čerstvě otesaných. Pohlíželi jsme do Trebiňčice, jež zde v zemi křesťanské jako Rjeka znovy se obrodila. Pojídali a popíjeli jsme statně z hojných zásob. Společníci moji výborné víno mísili s čerstvou vodou říčnou. Ale já takových roztoků nemiluji. Co se jako poctivé víno narodilo, to jako poctivé víno ať se také vypije! To je credo moje.

Aforismy z přervaného žití.

Podává

Karel Tůma.

(Dokončení.)

Války občanské podobají se lavinám. Jako spousty sněhové po léta kupí se na vrcholcích hor, tak i příčiny katastrof politických neb společenských dlouho hromadí se nad hlavami národův, až kdes padne osudný výstřel, jenž otřese vzduchem a způsobí konečnou a bouřnou stržˇ.

Ten výstřel padl pro Ameriku v Harpers Ferry. Odvážný čin starého Browna a podlá msta jižních baronův na přemoženém reku, onen hanebný soud v Charlestonu a ona poprava ze dne 2. prosince 1859 otřásly dusnou atmosférou. Volba Abrahama Lincolna, tohoto poctivce nezapomenutelného, jenž životem a smrtí tak velice podoben jest Garfieldovi, byla odpovědí Severu, kteráž dohnala spiklence k provedení dávno strojené zrady. Aristokraté Jihu nevyčkali ani nastolení Lincolnova: vztýčili prapor odtržení již dnem 8. února 1861 a podnikli odboj. Trvalo chvíli, než Sever se vzpamatoval. Ale když dolehl k němu jásot zpupných otrokářův z Jižní Karoliny, když spiklenci připravili první potupu praporu hvězdnatému dobytím spolkové tvrze Sumteru před Charlestonem, tu vzchopil se veškerý Sever prudkostí napadaného lva, a proklamace Lincolnova vydaná den po pádu Sumteru (15. dubna 1861) i svolávající bojovné muže k občaně republiky — přivítána hlaholem národa planoucího vášní nejšlechetnější. Rázem zmizel všechen rozdíl stran, jeden duch, jedna mysl ožila v milionech. Ve všech městech valné schůze lidu, všude nabízení obětí na životech i statcích. Jistý cizí pozorovatel chrabrého toho lidu na Severu poznamenal tehda:

„Vše jest při nich čirá obětovnost, oddanost, velikost a ryzost úmyslu; při chudých možno-li ještě u větší míře než u bohatých.“ Ale což teprv když postižen úklad odštěpencův; chtějících přepadnouti střelmo Washington a odvleci presidenta i celou vládu jako zajatce na Jih. Tu povstal celý Sever v pravém slova smyslu za jeden muž. Cokoliv již kde milicie pod prapory, vše úprkem chvátá ku ochraně sídelního města vlády spolkové. Velikost a blízkost nebezpečí dojímá obrazotvornost lidu a národ zvyklý samočinnosti a samosprávě dokazuje, jakých divův schopna jest svoboda.

Každý jednotlivec, každá obec, každý okres, kraj i stát vědí, co mají činit a konají svou vlasteneckou povinnost. Závodí v rychlém sbírání a vystrojování dobrovolnických legií a plukův. A bojovníci dostavují se na zavolání, plni zápalu a síly. Jest to pohled, připomínající Francii za nejslavnějšího momentu její revoluce, když vysýlala své první „bosé bojovníky“ proti armádám celé monarchické Evropy. Bohatí a chudí sbratřují se v táborech, podávajíce život svůj na oltář republiky. „Amerikáni sami netušili, že v nich dříme tolik bojovné síly, že jsou schopni takového zápalu pro ideu.“

Bylo-li však hnutí to kdes obdivuhodným, bylo ve státě Ohiu; byltě stát ten takřka na ráně, ana válečná moc Jihu z příčin strategických vyhlédla si jej za terč svých prvních rozmachův. Vojevůdcům odštěpencův jednalo se předně o to, aby sobě zabezpečili železniční trať rozpjatou od Richmondu i Charlestonu přes Tenessee, až po Memphis na břehu veletoku Mississipi. Dráha ta probíhala od východu na západ celou ší̌ří odštěpených států, a byla tudíž nejdůležitějším jich pojidlem v hodině činu. Aby ji sobě zajistili, vyrazili baroni Jihu hned prvními svými útoky ku Ohiu, a vedravše se až po Columbus a Belmont, tedy ku samému ústí řeky Ohia, opřeli se v tomto západním cípu státu Kentucky levým křídlem moci své o tvrze Henry a Donelson, kdežto pravé měli pošinuté až na Bowing Green v středu tohoto státu sousedícího Ohiu.

Nuže v nedalekém sousedství vítězných nepřátel organisovati obranu vlasti, není dojista věcí malou. A přece ji chrabré Ohio dokázalo s výsledkem nejslavnějším. Vyvstalť tu rázný mladý muž, který podivuhodnou výmluvností znal uchvacovati srdce mládeže, vyvstal učitel v posluchárně Hiramské a nadchnul studentstvo plamennou svou výmluvností, aby zasvětilo bujaré ty hlavy i paže své v takovéto hodině ohrožené vlasti. Sám první připjal si odznak dobrovolnický a opásal se zbraní. Byl to professor i advokát Hiramský James J. Garfield. Osvojiv si rychle nejnutnější vědomosti vojenské, studuje s veškerou pružností ducha i vůle techniku hrozného toho dramatu, jež válkou sluje, až může sám vyučovati studenty v taktice a cvičiti mužstvo ve zbrani i pohybech vojenských. A příklad jeho nezůstává osamělým. Všichni pomáhají s rovnou horlivostí a energií. Od vlády až po nejmenší obec všude koná se povinnost s tou křepkostí a ráznosti, kteréž jest schopna snad jen povaha severního Američana. Brzy tu šat i zbraň i náboj pro mužstvo, pak koňstvo, děla, vozy, spíže a již se zřizuje dělostřelba, již sbor pionérů i polní nemocnice s příslušnými lékaři atd. Za tři měsíce vše jest provedeno s největší důkladností a počátkem října 1861 ozna-

muje vláda státu Ohia do Washingtonu, že čeká úplně vystrojený a vycvičený pluk dobrovolníkův pod vedením plukovníka Jamesa Abrahama Garfielda rozkazův presidentových . . .

Nikoliv životopisné aforismy, alébrž dějiny obrovské té války čtyřleté musili bychom napsati, kdybychom chtěli nyní zevrubně líčiti vojenskou dráhu našeho třicetiletého patrioty severoamerického. Drsná a trnitá to dráha cti a slávy nehledané chtíčem sobectví, alébrž nadšeným citem povinnosti k národu a svaté jeho věci.

Nežli pominulo půl roku, postavil Sever dvě armády proti Jihu, každou o síle půl milionu mužův, východní a západní. Ona byla určena ku hájení sídelního města Unie — Washingtonu, a stála tedy v obranném postavení čelmo proti Virginii. Západní armáda naproti tomu byla povolána k útočení a k pochodům, kteréž co do rozměrův a smělosti nemají sobě rovných v dějinách válek starého ni nového věku. Mělať od Ohia prodrati se na Mississipi, odtud obrátiti se na východ samým středem odbojných států̊v, prosekávati se přes hory Alleghanské ku pobřeží atlantickému, až po samo srdce odštěpenské hydry: na Richmond. Dráha jejího postupu obnášela přes 1000 anglických mil. „Máme-li mluviti v obrazích,“ jsou slova Drapperova, „tož podobal se účinek pochodu této armády obrovskému ženci, jenž stoje v Nashvillu a zasadiv kosu svou při ústí Ohia v Mississipi — stále se s ní rozhání přes Memphis, Viksburg, státy Mississipi i Alabamou, a pak severně Georgií a oběma Karolinami — požínání to, pod nímž města i lidé klesali v prach, kosení smrtonosné, po němž — lze to bez přepínání říci — nepozůstávala než holá země.“

Nuže této výpravě, této agresivní armádě západní byl přidělen 42. pluk dobrovolníkův Ohianských vedený stále Garfieldem. Věru, tu nescházelo na zkouškách pro intellekt, vůli i srdnatost muže, jenž byl odhodlán padnouti pro vlast a lidskost. Nevyznamenával se však toliko neohrožeností a vytrvalostí, vynikal i překvapujícím důmyslem válečnickým, tak sice, že za nedlouho platil za jednoho z nejobratnějších a nejspolehlivějších důstojníkův, kterémuž lze svěřiti i vedení velkých sborův a podnikání těžkých operac válečných. Od bojiště k bojišti obracel na se rostoucí obdiv vojevůdcův, kteří uznávali schopnost skromného muže bez závisti.

Již v prosinci 1861 povolává jej generál Buell hájící hranice Ohia proti státu Kentucky, do Louisville. Jedná se o vypracování plánu na vytlačení rebellův z půdy kentucké. Garfield dá se do práce a za jedinou noc vypracuje strategický plán, který starému generálu úplně vyhovuje. — Svěřil tudíž bez rozpakův mladému důstojníku vedení pluků, kteříž měli se o provedení plánu zasadit. Jaký to osten pro zápal ctižádosti junácké! Smělým útokem poráží Garfield blíž Midle Creeku oddíl rebellův pod Humphreyem Marshallem a nedávaje poraženým oddechu šťastně vypudí nepřátelské čety z Kentucky. Jest to první úspěch Seveřanů od nešťastné bitvy u Bull Runu a vzpřimuje mysli v šíř i dál jako před stoletím šťastná bitka lexingtonská.

O měsíc později (17. ledna 1862) jest to opět 42. pluk dobrovolníkův ohianských, jenž bodákem rozhoduje bitvu u Mill Spring na řece Cumberlandu na prospěch Severu. Garfield povýšen za to na bri-

gádníka, i vede pak 20. brigádu s rovným heroismem do krutých a důležitých bitev u Shilohu, jimiž prolomena druhá posice odštěpencův. Po bitvě u Pittsburku-Lendinku odvolán jest však náhle do Washingtonu, aby předsedal vojenskému soudu, před nějž pohnán jest generál Porter; ač nerad podrobuje se rozkazu; ale když vniknuv do celé pře, nabývá jistoty, že Porter jest nevinen a nepřísluší před vojenský soud, který nad to jest složen z osobních jeho nepřátel, tu prociťuje v něm právník a obhajce svědomitý, on žádá býti sproštěnu předsednictví v soudě tak nezákonném a nedlouho po té sám řečí skvělou hájí věc Porterovu u nejvyššího dvoru soudního Unie, který také skutečně zrušuje nespravedlivý rozsudek pánů auditorů. Činem tím získal si srdce spravedlivého Abrahama Lincolna měrou takovou, že brzy pojilo je vřelé přátelství. Již tehda domlouval mu Lincoln, aby zaměnil bojiště za řečniště v kapitolu washingtonském; ale Garfield, jakkoliv nedávno od svých rodáků za poslance do kongressu zvolen, nechtěl ještě zastrčiti meč v pochvu. Toužil dosloužiti na onom poli cti, kde se prolévá krev za svobodu a rovnost lidskou, až bude rozhodnuto. I takž poslán jest znovu na bojiště, k armádě cumberlandské jakožto náčelník štábu generala Rosenkrance. Poslání to mělo svůj dobrý důvod. Od pěti měsícův již prodlévala armáda tato nečinně před Murfreesborem přes všechno pobádání a nalehání ministerstva války. Odpověď zněla stále, že nepřítel stojí v přesile nepoměrné a v postavení téměř nezmožitelném. Úlohou Garfieldovou bylo vyšetřiti pravdu věcí. Zřídil k tomu konci řádnou kancelář informační, zorganisoval bedlivou službu hlídek a zvědů až znal sílu i postavení nepřítele dopodrobna. V tom stihla nová urgence z Washingtonu. Rázný a geniální Stanton poroučel veliteli, aby svolal válečnou radu a zaslal neprodleně její úsudek. Stalo se; ale všech těch 17 generálů a vyšších hodností, svolaných na radu válečnou, svorně vyslovili se, že nelze na postup ani pomysliti. Náčelník štábu musil povinně o usnešení tom referovati; ale k referátu přiložil své vlastní zdání, v němž vyložil vady v rozložení šiků nepřátelských, chyby v ústupních drahách jejich, nedostatky v zaopatřování vojska odštěpenského, a končil přesvědčujícím důkazem, že armáda 60.000 mužův za těchto okolností může a má vytrhnouti ku předu.

A ejhle: plán Garfieldův, čelící k obejití pravého křídla odštěpencův, dochází schválení, i stává se základem oné proslulé výpravy tullahomské, která počala dnem 25. června 1863 a skončila krvavými, však i rozhodnými bitvami u Chikamaugy a Chattanoogy v říjnu 1863. O měsíc ranněji zahájena, mohla vésti k úplnému zničení moci nepřátelské. Však neschopný velitel Rosenkranc byl by málem ještě v poslední chvíli všechno přivedl na zmar. Snad že byl žárliv na Garfielda, jenž u Chikamaugy co náčelník štábu sám psal veškeré rozkazy, Rosenkranc zrovna v kritické hodině zápasu počal zasahovati v řízení bitvy a poslal na neštěstí generalu Woodovi rozkaz tak nejasný, že nedorozuměním pošel z toho nejosudnější zmatek. Sbor Woodův počal omylem ustupovati, vojskem se rozletěl pokřik, že bitva jest prohrána a vše se obracelo na útěk. Jediný general Thomas nepozbyl duchapřítomnosti a stál jako skála se svým sborem u prostřed děsného příboje jásajících již nepřátel. Odolával hrdinně sám a sám pateronásobné přesile, doufaje

stále, že mu přijde pomoc. A přišla. Garfield stržen proudem prchající armády na křižovatce blíže Rossvillu ještě se zastavil a napnutě naslouchal do dáli, zdali Thomas dosud bojuje. A nedav se zdržeti pochybujícím Rosenkrancem, zastavil prchající, seřadil je jak jen v chvatu bylo možno a hnal zpět na bojiště, kdež byl již svrchovaný čas. Batteriím Thomasovým již docházel náboj. Nyní změnila se scenerie mžikem: Mysl oživla, s nadšeným „hurrá" vrhli se republikáni na řady odštěpenců̊v, a bylo rozhodnuto: Thomas a Garfield sdíleli se o slávu dne!

Pro tyto „služby veliké a platné, jež prokázal vlasti" povýšen jest Garfield na divisijního generala. Grant sám doručil mu čestný ten dekret; ale s dekretem zároveň list Lincolnův, v němž tento snažně volá Garfielda do kongressu: „Na bojišti jsme, tak doufám v boha, již dobře opatřeni, ale zde trpíme nedostatkem; neníť v kongressu mužův obeznalých ve věcech vojenských a přece jde o zdělání zákonův, které požadují lidí hojně zkušených v tom oboru. Či možno thooretiky nechati vypracovat zákony o odvodu a organisaci služby vojenské?"

Dnem 15. prosince 1863 vzdal se tudíž Garfield, slouživ půl třetího roku v řadách obranců vlasti, vojenské dráhy své a vstoupil do kogressu washingtonského, jenž byl týden před tím zahájen.

* * *

Tré záležitostí zaměstnávalo svolané zástupce národa na tomto 38. kongressu bojující Unie: Otázka otroctví, péče válečné a poměr odštěpenských států k Unii. Lincoln byl již ze své moci vrátil svobodu otrokům, jichž na 100.000 bojovalo nyní v řadách republikánů. Ale nejednalo se o pouhé zrušení pout otročích a navrácení zbědovanému plemenu tomu lidského práva, šlo o přiznání mu práva občanského, šlo o to, mají-li ti, kdož do včerejška byli otroky, býti připuštěni nyní k osudí volebnímu a samosprávě. Rádno-liž pozvédati nevzdělaného černocha, zároveň ale pokutovati vzdělanější část bílého obyvatelstva Jihu ztrátou práv občanských? Tím byla již také položena otázka budoucího poměru odštěpených těch států k Unii. Tu se mínění republikánův valně rozcházela. Jedni tvrdili, že se ony státy, přes všechna provinění svá vždy jen nalezají v Unii a mají tudíž právo na ochranu ústavy a zákonů Spojených států; bylo prý by bezprávím zavírati dvéře kongressu a senátu před jejich poslanci a zadržovati jim svobodu pospolitou jakmile válka utichne. — Druzí však odpovídali: Nikoliv. Odštěpenské ty státy spáchaly zradu; ony vypověděly poslušenství Unii odstranivše její zákony a její ústavu, zdvihnuvše proti ní netoliko svou vlastní vládu, ale i zbraň. Sluší s nimi tedy po vítězství nakládati jako s přemoženými rebelly a dobytými provinciemi, sluší jim dáti vládu a zákony, jaké sami za dobré uznáme."

Stoupenci této politiky byli tudíž pro podržení zavedených vojenských diktatur na Jihu i po přemožení odboje. Garfield nemohl se srovnati cele ani s jednou ani s druhou cestou. Jakkoliv sotva bylo v celém kongressu muže, kterýž by vroucněji přál svobody a práva občanského „tomu lidu nešťastnému, na němž se Amerika prohřešovala od 250 let," jakkoliv nikdo sobě snažněji nežádal, aby ohavná tyranie

jižních oligarchův byla zničena pro věky, přece nechtěl svobodu černochův zakládati na hrobě svobody ostatních a pomáhati jedněm ku právu útiskem druhých. Od takové politiky neočekával žádného požehnání pro Unii. „Nic k vůli pomstě," volal, „vše pro bezpečnost státu; nic k vůli minulosti, vše pro přítomnost a budoucnost." Toužil, aby již nyní pominula vojenská diktatura a byla nahražena občanskými, presidentem jmenovanými guvernéry, jichž moc přestala by však tím dnem, jakmile by se v utišených státech jižních zřizovaly opět řádně zvolené vlády domácí. Za podmínku kladl však: aby byli vyloučeni z práva volebního všickni vyšší vojenští a občanští úředníci vlády odštěpenské, aby otroctví uznalo se za zrušené a dluhy vládou odštěpenskou učiněné za nesplatné. Nežli pak připustí se zástupci takového státu do kongressu a senátu spolkového, musí většina bílého obyvatelstva složiti slib věrnosti k Unii.

Tyto garancie viděly se mu býti nezbytnými; za těchto podmínek však chtěl dopřáti Jihu opět plnou bývalou volnost ústavní. Nedbal, že náhledy ty vyšly z malého kruhu a nedocházejí obliby ani v lidu, ani — u presidenta, měl je za pravé a to mu stačilo: „Lépeť podlehnouti v hájení věci spravedlivé, nežli zvítěziti v neprávu" bylo jeho přední zásadou. Vlastní voličové jeho s ním tentokráte nesouhlasili, a hrozili mu odvoláním své důvěry. Garfield však zůstal pevným a hájil věc tak dlouho a tak výmluvně, až přesvědčil i své voliče i většinu kongressu. Jedině Lincolna pohříchu nepřesvědčil. Tento užil svého veta a odepřel unáhlenému prý zákonu schválení, poněvadž prý si nechce dát ruce svázat ve své příští politice vůči Jihu. Ta rána zabolela Garfielda hluboce; nenadálť se při muži, jakým byl na očích jeho Abraham Lincoln, té mysli autokratické, ale nebylo pomoci: věc šla nad přítele. Přidal se bez rozpakův k protestu senátora Wadeho a Jindřicha W. Davisa, v němž důstojně sice, ale rozhodně obhajována autorita kongressu jakož i zákonné upravení poměrů jižních států proti pouhé politice libovůle: „President musí vědět, že podporujeme věc a nikoliv jednotlivého muže; že důstojnost kongressu musí býti respektována a že sobě mužové Unie v kongressu nemohou dáti líbit výčitku unáhleného a protiústavního zákonodárství. Žádá-li sobě president naší podpory, musí se obmeziti sám na plnění svých výkonných práv, hájiti a prováděti zákony ale nedělati jich, potlačovati odboj mocí brannou, avšak politické znovuzřízení zůstaviti kongressu. Kdybychom o to nedbali, stali bychom se sami odpovědnými za přechmaty vlády, jež jsme strpěli nezkárané a propadli bychom spravedlivému hněvu národa, že jsme neostřehli jeho práv, které byl svěřil naší bdělosti."

* * *

Konečně dobouřily bitvy. Grandiósní truchlohra byla dohrána. Věc dobrá, věc lidskosti a svobody zvítězila! Vítězství žádalo arci hrozných obětí: 56.000 bojovníků Severu padlo smrtí hrdinnou na nepřehledných bojištích, 35.000 jich podlehlo ranám v nemocnicích, 184.000 pohynulo nemocemi, a nesčíslné množství bylo těch, jichž zdraví zůstalo odtud

rozrušeno po celý zbytek života. — Ale veliké dílo Washingtonovo bylo zachráněno, a ne jen zachráněno, nýbrž očistěno od skvrny otroctví. kteráž je hyzdila a hubila od kolébky.

Žádná ohromná říše otročnická, kteráž by objímala záliv mexický, nýbrž říše svobody vyvstávala z kouřících těch rozvalin a spoust zničených měst i dědin přemoženého Jihu. Pusto bylo na plantážích, žádný karabáč nesvištěl tu více nad krvácející hrudí otroka, pyšná, nelidská ona tyranie byla zlomena pro věky. Než, udolané zmiji zbyla vždy ještě chvíle k uštknutí. Úkladným zločinem musilo se vymstíti sobectví otročníkův. Vyslalo dobrodruha, Johna Wilkesa Bootha, který byl již v popravě Johna Browna pomáhal, aby dne 14. dubna 1865 ranou z revolveru *zavraždil* šlechetného osvoboditele 4 milionů otroků: *Abrahama Lincolna*!

Zděšení a bolest nevýslovná zalomcovaly veškerým lidem Severu. Byl připraven na vše, jenom ne na ztrátu tohoto výborného muže. Snad prvně od založení Unie chvěl se o svůj zítřek. Přes takou oběť bylo těžko vyhlédnouti v budoucnost. Mezi prvními, jimž bylo spatřiti tu drahou hlavu mrtvou, byl též 34letý nyní již ve Washingtoně stále přebývající státník a poslanec Garfield. Hleděl dlouho, dlouho na ni a slzy řinuly mu po lících. Pak ale vzmuživ se ze zdrcujícího hoře, podal ruku nejvěrnějšímu druhu Lincolnovu, geniálnímu řediteli celé války Stantonovi a pravil pevným hlasem: „God reigns and the government in Washington still lives“ — „*Bůh vládne a vláda ve Washingtoně ještě žije.*“

Kdož byl by tehda tušil, že za šestnácte let odehrá se v tomže „Bílém domě“ Washingtonském táž truchlivá scéna poznovu?... Že čtvrtý již nástupce Lincolnův opět padne rukou vražednou, a opět ne proto, že by byl vládcem zlým, ale naopak, že chtěl k vítězství přivésti věc mravnou? Není-liž dobrodiním pokolení lidskému ta clona hustá, zastírající Saiský obraz naší budoucnosti? Zde stál muž velikého intellektu, mohutný duchem i srdcem, v plném rozkvětu své síly. Mysl jeho vzpřimuje se opásána důvěrou, ano vůkol vše poklesává v tesknotě hoře. S klidem filosofa pozvedá zraky vysoko nad ten hrob v Illinois, k němuž doprovodil přítele a čerpá z hlubin věků útěchu a víru v poslání svého národa. „*Historie světová jest božskou básní,* — praví — *v níž dějiny každého jednotlivého národa zpěvem a každý muž slovem.* Ale veškerým tím jejím hlaholem zmateným, veškerými těmi násilnostmi a řežmi krvavými proznívá k pokorné mysli křesťana božská melodie z té písně, kteráž *mluví o naději a o dnech halkyonských, ježto vzejdou.*“ Slyšíme tu věštce, anebo — mučenníka zítřka?

* * *

Známo, co následovalo po smrti Lincolnově. V uprázdněné křeslo dosedl dle písmeny ústavy dosavadní místopresident Andrew *Johnson*, státník démonické povahy, který ústy lhal lásku Unii, v srdci však přál poraženým zrádcům jejím. Pokud by na něm bylo sešlo, byla by veškerá ta krev čtyřletého ukrutného boje bývala prolita nadarmo. Chtěl přijmouti rebelly včerejška bez podmínky na milost, chtěl je bez

garancií připustit opět do zákonodárných sborů i úřadů Unie, chtěl, aby Sever hradil dluhy odboje jižního, a nechtěl, aby černoši dosáhli rovného práva občanského v životě veřejném. S houževnatostí lepší věci hodnou bránil každému opačnému kroku sněmoven, zadržoval jedno usnešení jejich po druhém, až posléze žaloval veřejně po Bismarkovsku na kongress, udávaje jej národu za „rušící živel ve státě a za jedinou překážku pospolitého blaha." Však zmýlil se. Republikánům zdařilo se ukázati lidu, na čí straně jest pravda, a postaviti proti smělosti nejvyššího úředníka zmužilost dobrého vědomí vlasteneckého. Ponejprv, co stojí Unie, pohnán nevěrný president její před soud národních senatorův a rovné právo černochův učiněno základním zákonem republiky. V zápasech těch vynikal Garfield rovněž svou horlivostí pro osvobození ubohého toho plemene otročího, jako svou pevností a svou bystrostí v polemice. Duchaplné jeho řeči náležejí ku skvělým příkladům výmluvnosti americké. Jest v nich oheň i vzlet mysli básnické, ale i hloubka zdravého rozumu. Jest v nich síla muže mluvícího z přesvědčení a ovládajícího cele předmět svůj. Během dob ochabla na severu namnoze sympatie pro plémě černoší. Garfield však dochoval ubohému „nižšímu plemeni" svůj soucit mladistvý až do smrti. Při každé příležitosti hleděl mu pomáhati, vždy a všude hájil rovné právo černocha na svobodu a vzdělání, a jakož byl roku 1870 nejhorlivějším zastancem návrhu, aby se černochům přiznalo všeobecné právo hlasovací, tak až do posledních dnův působení svého zasazoval se o to, aby bylo řádným školstvím na jihu postaráno o vzdělání a vychování mládeže černošské. Bylť humanistou v nejkrasším slova toho smyslu a nenosil zásady o lidskosti a rovném právu pouze na rtech, nýbrž skutečně v srdci.

Ku poznání řečníka jako člověka stačí jediný úryvek z řeči, kterou měl Garfield na oslavu památky jednoho z nejznamenitějších zakladatelův republiky Alexandra Hamiltona.:

„Idealy přežijou lidi. Za ideu jednoty a svobody naší bojovali Washington a Hamilton, a za ideu jednoty a svobody bojovali jsme po nich také my v občanské válce, až se nám podařilo zvítěziti nad nepřátely Unie a nad přátely otroctví. Ale nebyla by valnou cena toho vítězství, kdyby z něho nevzešlo žádného požehnání a ovoce dobrého pro národ náš a naši vlast. Jakož jsme tehdy bojovali pospolu, druh vedle druha, tak sešli jsme se dnes, abychom sobě vespolek splnili slib, že chceme věrně a statečně na stráži bdíti, aby nepřišly na zmar pravdy, za které jsme zápasili. City a myšlenky, kteréž nás tehdy nadchly k boji za Unii, hluboce vryty jsou do našich srdcí a my jich nezapomeneme nikdy. Ale my nezapomeneme také na ty, kdož v onom děsném boji byli našimi druhy a spojenci. Záhy po propuknutí odštěpenské války uzřeli jsme za řadami rebellův čtyři miliony černochův. Byli to otroci Jihu. A v srdcích těch otroků plála láska ku svobodě, oni neváhali, protrhli šiky svých tyranův a přešli k nám. Na dvakrát sto tisíc černochův bojovalo v řadách našich. Mnoho bílých mužův zradilo prapor Unie a ukládalo o jeho zničení; ale za celou tu dlouhou válku ani jediný černoch nestal se zrádcem. Třicet tisíc jich chrabře vykrvácelo za Unii. Možno-liž takových služeb zapomenouti? Nikdy!

Jakož jsme učinili černochy svobodnými občany, chceme nyní hájiti jich právo, chceme o to dbáti, aby slunce svobody, zářící na obloze naší ústavy, stejně štědřilo paprsky své všem občanům Unie, ať jsou pleti bílé nebo černé. Pečujíce o to, konáme toliko čin spravedlnosti a věrnosti k ideálům otcův svých. Musímeť, jakož činívali otcové naši, zůstaviti ony drahocenné a v těžkých bojích vykoupené statky svobody potomkům svým zachovalé."

Se zdravým idealismem vnášel ale Garfield spolu do života veřejného též onu praktickou, na vrozené poctivosti založenou zdatnost a rozvahu, které se obdivujeme při Jiřím Washingtonu jako při Lincolnovi. Při všem duchu povaha naskrze opravdová, solidní, samorostlá, pracovník neunavný a ve všem obeznalý, cokoliv týkalo se života národního. Býval volen do odborův pro zkoumání rozpočtů, pro zdělávání zákonův finančních, pro řešení otázek ústavních a vždy šel za nedlouho řadami poslancův jeden hlas obdivu o jeho talentu, jeho vědomostech, jeho intellektu a jeho — karakteru.

* * *

Nevídáno-li dosud v dějinách lidských války takových rozměrův, jakou byla čtyřletá občanská válka Severní Ameriky, tož také hojení ran válkou tou zadaných zůstává obdivuhodným a naprosto neslýchaným dosud výkonem síly národní a umění státního. Se státním dluhem 3000 milionů dollarů vyšel Sever z parného boje. Úroky z ohromného toho dluhu obnášely 150 milionů dollarů ročně; měl-li býti dluh za 28 let splacen, bylo nutno obrátiti naň z důchodu země ročně 200 milionů dollarů. Papírových peněz s nuceným kursem bylo rokem 1866 mezi lidem za 734 milionů dollarů.

Možno-liž, aby země při všech nepřebraných zdrojích své přírodní mohutnosti stačila zniknouti takáto břemena? Sama troufalost Amerikána zdála se umdlévati a vrávorati před Atlasovou tou tíhou, otázka o rychlé zhoštění se státního dluhu a o znovuzavedení ražené mince na místo peněz papírových zabývala veškeré mysli a stala se odtud po léta nejpalčivější otázkou stran. „Demokraté" radili, aby se odhodlala republika k činu sebezáchrany: aby prostě škrtla polovinu státního dluhu svého co nicotnou a neplatnou. Papírové peníze měly se zaměňovati sice mincí kovovou, avšak lehčího rázu. Než, mezi republikány byli muži, kteří opírali se těmto svůdným a dosti populárním návrhům jakožto prostředku zhoubnému a nečestnému. Byli pro poctivé splacení plného dluhu státního i s úroky na penny, a tož mincí raženou a — poctivou. Nedbali, že jest proti nim valný proud mínění veřejného, důstojnost Unie šla jim nade všecko. K nim náležel i Garfield. Trávil celé dni v bohaté knihovně kongressu zabrán v studium nesnadných otázek těch. Chtělť jako ve všem i zde proniknouti co nejdůkladněji k jádru a pravdě věci, i nemaje na tom dosti, co mu skytaly knihy a složené v nich úsudky nejproslulejších státníků Anglie i Francie, podnikl roku 1867 schválně cestu do Evropy, aby nabyl zde rozhledu a utvrzení ve svých náhledech.

A píle i důkladnost jeho studií, hluboká opravdovost jeho dychtění za pravdou, neobyčejná umělost vykládati nejtěžší otázky s jasností

a snadností neodolatelnou: činí jej za nedlouho po návratu z Evropy vynikající silou mezi státníky americkými i v tomto oboru. Jeho řeč o penězích papírových a stříbrných obrací na se netoliko pozornost veškeré Ameriky, ale budí i hlahol obdivu ve vědeckém a finančním světě evropském. Garfield dokazuje v ní, že „každákoliv strana, která oblíbí sobě vésti hospodářství státní s penězi papírovými, skončí ve všeobecné katastrofě pokryta kletbami znuzeného a zničeného lidu". On se nesrovnává s těmi, kdož se utěšují: „Jen když většina dlužních úpisův státních zůstává v zemi, pak jest státní dluh národa kapitálem občana". Pokládá dluhy státní v každém případě za kruté zlo pro obecný, pracující lid, za jednu z těch příčin, které vedou k nadpřílišnému hromadění se kapitálu v rukou několika spekulantů, zatím co veliká massa strádá v nedostatku. Proto touží, aby se každý přebývající dollar z důchodů státních věnoval na umořování dluhu, aby se v splácení pokračovalo energicky a neunavně, avšak, aby se splatilo správně vše na haléř v poctivé ražené minci, ať již ve zlatě neb stříbře. I dokazuje, že se to při rozumné správě ohromného jmění dá provésti netoliko beze všeho zvyšování daní, ale naopak při současném zmírňování břemen lidu. V tom směru působí od roku 1869 co předseda sněmovního výboru pro dozor nad hospodářstvím s penězi papírovými, ještě účinněji však od r. 1871, kdy postavil jej kongress v čelo komisse kontrolující vůbec veškeru správu důchodův Unie. Nejednou přihodilo se, že ocitoval se s náhledy svými v tuhém odporu netoliko s obecným předsudkem a s choutkami egoismu, ale i s míněním vlastní strany své. Nejbližší přátelé jej opouštěli pokládajíce jej za ztracena a litujíce té tvrdé hlavy, kterouž chce prorážeti zdi a obstáti proti proudu. Ale Garfield vytrval v přesvědčení, k němuž byl dospěl dlouhým a všestranným zkoumáním věci, až zvítězil.

Na dva dni před černým činem Guiteauovým tedy dne 30. června 1881 skládal ministr financí Spojených států účty o stavu státního dluhu. Od srpna 1865 bylo splaceno 937 milionů, mimo úroky, takže umořen jest státní dluh Unie se 2756 již na 1819 milionův; ona spousta papírových peněz jest pak od r. 1879 nahražena tolikéž kovovou mincí. Garfield mohl sobě veškerým právem říci: „Toť z největší části dílem mým".

* * *

Ne každá povaha prošedši výhní utrpení vytříbí se v zlato. Většinou lidé, když jim bylo otrnulo, když přestáli šťastně těžká protivenství a svízele života, rozholedbají se. Ne jinak u politických stran. V době pronásledování a utrpení plny svěžesti a mravné síly, jakou dodává zápas o život a ideál, po vítězství, osáhnuvše moci a panství nepopíraného ve státě, velké strany počínají zvykle chabnouti a porušovati se. Přiblíživše se ideálu o krok, jakoby již byli se ho domkli; ulevují v horlivosti za ním, přestávají na polovičatých činech, snahy praktické počínají převládat a za nedlouho rozumí se „snahou praktickou" ukájení pouhých sobeckých chtíčův. Zájem strany vykládá se vždy šíře a vždy pohodlněji, až plíseň korrupce zažere se v ústrojí a vyvolává buď reakci stran jiných, nebo reakci lepších živlův v straně

samé. Toť přirozený běh věcí lidských. Nemohla mu uniknouti ani veliká strana republikánská v unii americké přes to, že v lůně svém chovala řadu nejlepších povah a státníkův. Jakmile nastolením Grantovým skončila pro ni doba zápasův o ideál a existenci, jakmile otázka Jihu a Severu byla platně, po vůli republikánův rozřešena, tito počali se oddávati požitku moci a panství s veškerou křehkostí a pošetilostí lidské povahy. Báječná zřídla blahobytu země, zvýšený ruch obchodu a práce, jaký zvykle nastává po přestálých pohromách válečných, málomocnost strany přemožené — vše to svádělo k odložení tuhého brnění prvotní ryzosti a cnosti, k rozholedbání se v požitku moci a k příležitému — kořistění z ní, na počátku spůsobem mírným a na pohled aspoň dovoleným, čím dále však pořád nezřízeněji, směleji a drzeji až po čirou nestoudnost. Darmo solidní živlové hleděli brániti tomuto klesání mravnosti politické. Ostatní nechali Katony kázati a horliti a kořistili dále. Nadešla éra švindléřských podnikův pod patronáží zákonodárstva a státu, nadešlo plýtvání sinekurami, odměňování služeb „straně prokázaných“ tučnými úřady bez ohledu na schopnost a povahu, zamhuřovaly se oči nad šmejdy úředníkův a jak již ty zjevy takých processův hniloby vždy se vracívají, ať v Americe nebo v Římě. Nemálo přičiňovala k tomu i osobnost náčelníka republiky. Ač sám neúhonný, byltě pohříchu slavný general Grant přes příliš přístupen lichotě a pochlebenství, ba jeho energická, autokratická mysl nesnesla hrubě okolo sebe povah přímých a neoblomných. Život i sláva vojenská učinily z něho až příliš velitele nežli vládě občanské zdrávo. Podoben spíše Mac-Mahonu než Washingtonu, vybíral si za rádce talenty, však nikoliv charaktery.

Záhy byl tudíž otočen politickými spekulanty jako Roscoe Conkling, Morton, James D. Cameron, John A. Logan, kteří schytrale zneužívali praporu vládnoucí strany republikánské ku zastírání svých nekalých žádostí a choutek, rozumí se na velikou radost bývalých odštěpencův a jich starých spojencův a demokratův, kteří bedlivě pozorovali všechny ty poklesky a nepravosti, zaznamenávajíce si je, aby kdys ukuli si z nich zbraň hroznou na celou stranu republikánskou. Ale v této zbývalo na štěstí vždy ještě dosti charakterův neoblomných a neporušitelných; již roku 1872, když jednalo se o znovuzvolení Granta na další čtyři léta, stáli pevně seřaděni v táboře republikánském co četa zápasící proti porušenosti v pravo v levo. Zvali se liberálními republikány a pravili: náš program jest obsažen v oněch třech heslech, jež skví se od starodávna na praporu republikánském a zní: „Morals, *Truth* and Right“ — „Mravnost, Pravda a Právo“. Nepodařilo se jim sice tehda ještě proniknouti, Grant jest znovu zvolen, ale podařilo se jim zabrániti mnohému zlu, ba zachrániti na konec stranu republikánskou od úpadku politického. I potřebujeme též doložiti, kde Garfield stál? Byl vedle Karla Schurze, Shermanna a Blaina jedním z tvůrcův frakce té, která rok od roku nabývala větší vážnosti, a chovajíc v sobě nejlepší síly, skutkem vedla stranu republikánskou v kongressu. Přirozeně vyzývala na se stejnou měrou zášť živlův porušenosti, jako menšiny „demokratické“. Oběma překážela ť co nejvíce: oněm v jejich šmejdech a piklech, těmto v nadějích v brzký pád strany republikánské. Spo-

jená tato zášť závodila tudíž u vyhledávání kde jaké pavučiny podezření, kde jaké střely pomluvy, aby mohla udati „ony Katony“ za farizejce nelepší publikánův. A když nenalezla podzíravost strannická třístky v oku protivníkově? Roku 1874 přišlo se na stopu šerednému pokusu uplácení poslancův. Jeden z ředitelův úvěrní banky Crédit Mobiliar, jistý Oakes Ames zkusil prý upláceti poslance republikánské, aby peněžnímu tomu ústavu povolili jakous důležitou výsadu ve Spojených státech. Vzpomenuto si, že byl kdys i Garfield zvolen na rok do ředitelstva ústavu toho. I ač se byl již před čtyřmi lety funkce té vzdal, vrženo nyní též po něm, a zejmena po něm podezření, jakoby i ruce jeho věděly čehos o dollarech Oakesových. Vyplatilo se však pomluvačům zle. Garfield vyvstal na ně plnou hněvnou silou svého dobrého svědomí. Jakmile dosyčel k němu had pomluvy, vrhl se naň a nepustil jej více. Vyvstal v plné schůzi sněmovny a pravil hlasem, kterýž otřásl i nepřítelem:

„Dám si vzíti chýšku, která slouží mým drahým za přístřeší, dám si spáliti těch několik právnických knih, jež jsou mým jměním a slouží mi v povolání mého života — jediný toliko statek musím podržeti a budu si ho brániti jako lvice svých mláďat brání, a byť bych měl proto i před tváří národa zahynouti: své poctivé jméno!“ A žádal s neodolatelným důrazem, aby sněmovna co možná bez dlení ustavila se v porotní odbor, by co nejpřísněji vypátrala pravdu. Vyhověno mu, a vyšetřování vedené kongressem, v němž zasedalo tolik soků i odpůrcův jeho politických, skončilo ovšem nejskvělejší očistou muže a občana nad jiné poctivého. Odtud měl Garfield nejen pokoj od sočivé zášti, ale i lásku lidu. Totě jedna z nejpěknějších vlastností národa severoamerického, že má velice zdravý politický cit. On povrhne největšími státníky, on zahoří hněvem proti nejslavnějším jmenům, jakmile na nich utkví skvrna věci špatné; ale on naopak štědří úctou a láskou dvojnásobnou státníkům, kteří se osvědčí býti muži ryzími a neoblomnými a to tím více, čím hůře bylo jim křivděno, čím krutějším nařknutím bývali pronásledováni. Těm věří, ti jsou mu spolehlivými přátely. A takovým spolehlivým obhájcem pravdy, mravnosti a práva byl mu odtud James Garfield.

* * *

Víme, jak draze přišly straně republikánské její poklesky a její demoralisace.

Zašel-li Johnson ve své podezřelé milosti vůči přemoženému Jihu až na pokraj zhoubné zrady, upadal Grant a s ním většina politikův republikánských v druhou krajnost: Chtěli ovládati Jih „jakobinskými komissary“. Posýlali tam za úřadníky ostré praktikanty, dobrodruhy nejchatrnější pověsti, kteřiž přišedše s „taškou v ruce“ za nedlouho počínali si tam jako pašové v dobyté zemi, osmělujíce se u své libovůli a u svém vydíračství vždy dále a dále.

Zvrácenost ta nemohla býti k dobrému Unii. Týraní velkostatkáři jižní počali apellovati na svobodomyslnost a právní cit lidu na Severu, jali se odhalovati podvody a násilnosti oněch guvernérů v Louisianě i Arkansasu, hrozíce, že sáhnou ku sebeobraně; a vskutku také vyvstala

brzy na Jihu pověstná „liga bělochů“, která nožem a revolverem pomáhala si k právu, až v letě r. 1874 na Jihu již opět krev tekla v srážkách a výtržnostech občanských. K tomu obecná ta porušenost úředníků republikánských a panstvilačnost Grantova — i divno-li, že nadešel v mínění na Severu konečně převrat takový, že volby konané v říjnu a listopadu r. 1874 pro kongress, jenž měl rokovati od 4. března 1875 až do 4. března 1877, skončily krutou porážkou strany republikánské — první to porážkou od časův Lincolnových. Zvolenoť do sněmovny poslanecké 181 demokratů a pouze 111 republikánův!

V senátě pak, obnoveném třetinou, sklesla většina republikánská s 25 hlasův na 9. — Jedna z těch ran, pod nimiž velké povahy vzpružují se, any prostřední v závrať zoufalosti upadávají. Veškeré té prostřednosti v táboře republikánském zmocnila se pod tímto „nožem na hrdle“ smrtelná úzkost o zítřek; i počala nyní zimničně nalehati, aby k nedaleké volbě nového presidenta strana republikánská vykořistila veškeru moc, jakouž dosud ve státě vládne. Zejmena jižní republikáni nalehali, aby sáhlo se k opatřením nejostřejším: „Presidentu budiž ku obraně všeobecného hlasovacího práva udělena neobmezená správní moc ve státech jižních“ — navrhoval Butler se soudruhy: „On mějž právo zrušiti habeas corpus aktu kdekoliv a pokudkoliv toho sám shledá potřebu až do zjednání úplného klidu a bezpečí pospolitého“.

A hle, návrh tak neliberální přijat s pochvalou v řadách ohrožené strany, ba většina republikánská nerozpakovala se ani před změnou jednacího řádu, aby prošel tím jistěji! Toliko čtyři členové její nezapomněli ani na chvíli, že egoism strany nikdy nesmí vysahovati nad blaho pospolité. Ohlásili, že budou mluviti a hlasovati proti návrhu. Tito čtyři odvážlivci sluli Stanard, Phelps, Foster a James Garfield. Po páté již rodný jeho kraj byl jej zvolil do kongressu a sice tentokráte jednomyslně; vyznamenání to, kterému okolnosti, v jakých ocitovala se strana republikánská, dodávaly dvojnásobné váhy. Není malou nehodou pro politickou stranu, taký-li muž veřejně osvědčí, že nesouhlasí s kterýms podnikáním jejím. Domlouváno mu co nejsnažněji. Leč Garfield neměl jiné odpovědi, kromě prosby: „Upusťte od toho zbičování svobody“! Připomínáno mu, že bude ve veřejnosti pokládán za odpadlíka a škůdce strany své, vyvstane-li v takéto příčině proti ní. „A budu jím v pravdě?“ otázal se klidně muž žulový. Strana neupustila od nechvalného usnešení ale také Garfield nepovolil. Řečnil i hlasoval proti návrhu, kterýž přijat v jedné z posledních schůzí 43. kongressu většinou 21 hlasů. Řeč jeho, snad jedna z nejlepších, cokoliv jich měl v této památné síni, vyznívala slovy: „Slouží nejlépe straně své, kdo jí připomíná vznešený idól jejího mládí“. Ano, omladiti a osvěžiti chtěl stranu republikánskou tou láskou k svobodě, světlu a dobru, poctivou, mravnou přál si ji spatřiti opět, jako bývala druhdy v oněch velikých chvílích vlasteneckého nadšení, kdy bojovala bitvy pro ideu rovnosti lidské. A proto jí říkal zmužile pravdu do očí, vše jedno, ať si učiní nepřátel sebe víc. „Bylo by smutné, říkával, kdyby poctiví národovci jen proto hlásili se k praporu republikánskému, poněvadž strana druhá ještě horší jesti“. I měl tolik odvahy, že šel cestou svou a třeba

sám za věcí spravedlivou, když nemohl stranu svou přesvědčiti, nýbrž zřel ji sledovati směry, které se nesrovnávaly s blahem republiky.

Nadešla opět volba presidenta; ona to památná volba z roku 1876, která znovu hrozila rozchvátiti veliké soustátí zaoceánské rozbrojem nedozírným. Kandidát republikánů Rutherford Hayes dosáhl toliko převahy jediného hlasu nad kandidátem demokratův Samuelem Tildenem. Ale demokraté tvrdili, že v Louisianě a jiných ještě státech jižních udály se při volbách volitelů hrubé nezákonnosti, ne-li podvody, takže kdyby volby ty byly po právu uznány neplatnými, většina nepochybná byla by pro Tildena. Kdož měl tu býti soudcem? Kdož byl by měl té autority, aby obě strany byly uznaly výrok jeho za spravedlivý a nepochybný? Již radovala se v Evropě reakce, že jest zřízení republikánské v severní Americe přivedeno k absurdnosti. A zatím vyšla veliká federace svobody i z této zkoušky se snadností podivuhodnou. Rovnoprávně z republikánů a demokratů složený výbor vypracoval kompromissní návrh, dle něhož měla se zvoliti 15členná komisse z pěti poslanců, z pěti senatorů a pěti členů nejvyššího soudního dvoru, kteráž by většinou hlasů spor rozsoudila; výrok její předloží se oběma sněmovnám; obě-li jej svorně zamítnou, jest zrušen; jedna-li sněmovna jej však zamítne, ana druhá jej přijme, ostane výrok komisse v platnosti a obě strany se mu poctivě podrobí. Vše záleželo nyní na volbě rozhodčí té komisse. Obě strany závodily u vyhledání nejryzejších charakterů v řadách svých. Nejvyšší soudní dvůr vyslal do ní: Clifforda, Stronga, Millera, Fielda a Bradleye; senát zvolil republikány Edmunda, Mortona a Frelinghuysena, pak demokraty Bayarda a Thurmana; sněmovna poslanců posléz: demokraty Payna, Huntona i Abbotta a republikány Hoarda a Jamesa Garfielda .... V prvních dnech měsíce února 1877 komisse počala rokovati a po důkladném rozboru i prozkoumání věci vyřkli členové její Bradley, Edmund, Frelinghuysen, Garfield, Hoar, Miller, Morton a Strong, — tedy většina 8 proti 7 hlasům, že R. Hayes dosáhl řádně svých 185 hlasů proti 184 Tildenovým, pročež musí se pokládati za zvolenou hlavu národa. Demokraté ve sněmovně sice protestovali proti tomuto výroku, avšak ve společné schůzi obou sněmoven kongressu dne 2. března 1877 jest výrok komise schválen a Hayes za presidenta prohlášen. — Od té doby platil James Garfield za uznaného vůdce strany republikánské v kongressu.

* * *

Volba Rutherforda Hayesa presidentem Unie osvědčila se býti šťastnou. Žádný zářící očelek slávy nezdobil sice hlavu jeho, ale paprslek občanské bodroty a poctivosti šířil se za vlády jeho opět se stolce Washingtonova v nedozírnou, zkvétající zemi rovnosti a svobody. Garfield v čele republikánské strany, Hayes v čele správy státní, chrabří to druhové na stráži. Pevnou rukou bránil Hayes dobré zásady strany republikánské proti nekalým snahám panstvíchtivých „demokratův"; zatím co Garfield pracoval o zvelebení strany republikánské, oživuje v ní příkladem i činem prvotní její idealism, onoho ducha upřímně vlasteneckého a svobodomyslného, z něhož prýští cnost i statečnost

občanská. Po celá ta čtyři léta zůstal Garfield nerozlučným přítelem Hayesovým. Nebylo opravy, o kteréž by nebyli pospolu přemýšleli a sotva úmyslu, s nímž byl by se poctivý Hayes před Garfieldem tajil. Tím spůsobem měl vyspělý státník plnou příležitost, aby postihl celou tu spoustu úskalí, o něž rozbíjely se od desíti let snahy všech šlechetných horlivcův, usilujících o zlomení té korrupce v úřadnictvu spolkovém, která by dávno byla rozhlodala celý kmen republiky, kdyby neobmezená volnost slova živého i tištěného nestřehla a nekrotila ji plamenným bičem veřejného hněvu a opovržení. Však přes vše to znamenání postižených šejdířův znakem zdrcující hanby, porušenost zůstávala vždy ještě hroznou i bylo věru na čase nasaditi již sekeru na kořeny zla. Hayes měl v ohledu tom dojista vůli nejlepší. „Obracím pozornost národa na velikou nutnost opravy v službě veřejné," znělo první jeho slovo s výše kapitólu: „A sice nejde toliko o odstranění několika snad zlořádův, nýbrž o změnu celého systému, jakýmž se úřadnictvo dosazuje, o opravu, kteráž by znamenala rozhodný a úplný návrat k zásadám a zvykům zakladatelův naší republiky. Tito velicí mužové neočekávali aniž žádali od úřadníkův státních služeb strannických, oni chtěli, aby úřadníci děkovali za své postavení pouze vládě a národu, oni chtěli, aby úřadníkům těm zůstala místa jejich potud zajištěna, pokud ostojí povaha jejich čista: pokud budou zastávati povinnosti své ku spokojenosti obecné. Otcové naši soudili, že udělení úřadu nemá býti odměnou za pouhé služby strannické, aniž má se díti na odporučení poslancův. Jest vyslovenou vůlí celého národa, aby nastala v úřadnictvu důkladná reforma. Obě velké strany vlasti (republikáni i demokraté) před volbami doznávaly její nutnost, obě jsou tudíž zavázány, aby opravě takové skytly svou upřímnou pomoc." Nuž, ano, skytly! Kolik tu nadějných slov, tolikéž trapných sklamání. Hayes i Garfield záhy nabyli zkušenosti, jak těžko jest mezi dvěma starými, mohutnými stranami klestiti dráhu opravám, jež mohou v následcích svých býti jedné jako druhé osudnými. Pravým zdrojem veškeré porušenosti byrokracie americké jest ono heslo Ondřeje Jacksona, že „vítězi náleží kořisť" („To the victor belong the spoils"), t. j. že strana zvítězivší při volbách presidentských má právo osaditi si spolkové úřady naskrze svými lidmi. Odtud po každé volbě presidenta hemží se ve Washingtoně na tisíce úřadolovců, kteříž prokazují se, jak horlivě za volebního boje pomáhali straně k vítězství i jakéž mohou si odtud činiti právo na její uznalost a štědrost. Žádají úřadu státního v odměnu za služby agitatorské a slibují poslancům, že budou co úřadníci pracovati o další jich zvolení. A vskutku bývala v kongressu vždy valná řada poslancův, kteříž měli za svůj mandát co děkovati jedině agitatorské dovednosti těchto snaživců. I kterakž mohli nyní vyvolati na sebe jich pomstu? Kterak se měla ta neb ona strana odhodlati, aby oželela zbraň, v níž doposud spoléhávala co nejvíce? Kdož jí ručil za budoucnost, jakmile úřadnictvo přestane sloužiti stranám v hodině volebních bitev? Egoism vzpouzel se lepšímu přesvědčení a — vítězil. Ani v táboře republikánském ani v táboře demokratickém nebylo pravé vůle k opravě, naopak ale dosti živlů brojících proti ní přímo vášnivě. Všechno úsilí Hayesovo tříštilo se o tento potajný, houževnatý odpor osmiletou vládou Grantovou vyhýčkaného

sobectví. Čtyřletá vláda jeho chýlila se ku konci, ale starý zlořád žil dále. Nicméně Garfield nezoufal. Spoléhal v sílu veřejného mínění, doufal vše od zdravého citu národa. Nemohl si popírati, že v straně republikánské věci se lepší, že oni Grantovci a Conklingovci pozbývají v ní vůčihledě vlivu, a to mu stačilo. Věřil a utěšoval se v srdci srdce svého, že přijde den, kdy strana republikánská vypoví boj proti korrupci s touž rozhodností a s tímže zápalem šlechetným, jakým vyzvala druhdy hydru otroctví. K tomu pracovati, toho povzletu mravného v ní dosíci, bylo a zůstalo touhou žití jeho.

* * *

Zatím pomáhá všude a s účinností neunavnou věci dobré. Stále dychtí v něm někdejší učitel a vůdce mládeže: byl by nejšťastnějším, kdyby veškeré jmění státu mohlo se obraceti na vzdělání a zušlechtění lidu. Střeží školství národní nad zřítelnici svoji; dbá o jeho zvelebení, o stálé šíření osvěty po oblasti Unie, podporuje vlivem i radou, slovem i činem, kde jaký ústav, cokoliv jich vzniká ku vzdělávání chudé mládeže až po jasné vrcholky věd, jichž sám jest pěstitelem nejhorlivějším. Nade vše ale jde mu o rychlé vzdělání plemene černého. On nemá je za plémě neschopné, on vidí v něm prostě zanedbaného otroka, kterémuž otročníci hrozívali smrtí, postřehli-li knihu v ruce jeho. „Učme je čísti, a za dvacet let neuvěříme, že jsme kdy mohli chovati taký pošetilý předsudek o nevzdělatelnosti raçy té.“ V řádném školství pro ty 4 miliony lidu černého spatřuje teprv konečné a platné zažehnání otázky jižní pro věky. Celá otázka budoucnosti Ameriky jest mu vůbec toliko otázkou pravého vzdělání lidu. Když v červenci r. 1877 propuklo na dráze Baltimorsko-Ohiosské ono vzbouření dělníků, které brzy se rozlétlo v šíř a dél, naplňujíc hrůzou veškeré soustátí, když děsné ty scény zvrhlosti a divokosti, jichž jevištěm byly zejmena Pittsburg, Chicago, Saint Louis v Illinois, San Francisco a uhelná oblasť Pennsylvanská — připomínaly Američanům živě hrůzy komuny pařížské, — Garfield užil chvíle té, jednak aby pozdvihl ustrašené mysli, jednak aby pobídl myslící krajany své k energickému hojení společenské bídy těmi léky, kteréž plynou ze samého pně myšlenky demokratické a slovou: bratrství a osvěta. Připomínal naschvál Američanům onen prorocký list Macaulayův o záhubě americké svobody v krvavých bouřích luzovlády, však jen aby výyody anglického historika co nejtroufaleji vyvracel. Ano, měla prý by se Amerika co obávati dnův hrozných, kdyby nechávala spousty svého lidu ve zvířecí spustlosti a nevědomosti divočiti. Ale ona pracuje proti nebezpečí tomu úsilovněji než kterékoli říše jiné. Jednou rukou udílí chudině neobsáhlé své pozemky, druhou nevyčerpatelná zřídla vědy a zušlechtění. „Nikoliv, na březích našich nebude nikdy panovati krví střísněná komuna!“ hlásá ve veřejných shromážděních do duší mládeže i mužův. Zná vůbec znamenitě mluviti k lidu. Slyšme pro příklad onu mluvu plamennou, kterouž rozněcuje v Clevelandu mladé muže, ubírající se v létě r. 1880 prvně k osudí volebnímu: „Mladý muži, vyslyš upřímné slovo ode mne, kdy hotuješ se rozbíti stan svůj v jednom z obou velikých politických táborův našich. Život leží

před tebou v růžové záplavě nadějí a já tě prosím, rozbij stan svůj mezi živoucími a nikoliv mezi mrtvými. Měl-li bys chuti zvoliti si tábor otrokářský, tož ohledejme půdu, která bohdá nebude tvým ležením. Jest to smutné prostranství, jonáku, pro jarý život tvůj. Připadá mi mnohem spíše jako hřbitov, než jako místo pro živé. Rozhlédni se přec po něm! Všude zdvihají se rovy mrtvých otázek, pohřbených mínění, poražených nauk a zneuctěných zásad. Na takovém místě není veselo pobýti. Pohleď jen: Tu černá se velký hrob a vedle něho trčí do nebes pomník, obrovský pomník, neboť jest zdělán ze čtyř milionův pout, k nimž bylo kdys tolikéž lidí přikováno, a já čtu na pomníku: Věnováno památce otroctví lidského. Po čtyřicet let svého nectného života učila strana „demokratická", že otroctví jest svatým božím zřízením, pro něž truchlila a želela; ale zde leží otroctví, — mrtvo rukou republikána Abrahama Lincolna, mrtvo silou strany republikánské, mrtvo spravedlností boží. Zde není pro tebe místo, mladý muži! Však ejhle, opět jiný hrob: vyhlíží jako by ze síry a na jeho žlutém povrchu čtu krvavý nápis: „Zbudováno památce odpadlictví a odboje!" Milliony „demokratův" soustředily se kol těchto dvou oblud, aby je udržely na živu; ale zde leží obě usmrceny millionem ručnic národní síly republikánské. Zde leží jich rozvalený oltář v popeli a zčernalých ssutinách spiknutí otrokářského. Vyjdi z tohoto truchlivého hřbitova, mladý muži, vyjdi sem, v živý tábor pořádku, zákonů, spravedlivosti a svobody! Zde zastaneš vše, což čestného pod zářícími hvězdami podzimního nebe. Avšak, není i v našem táboře smrti? Ó ano! Třikrátstopadesát tisíc vojínův Unie, nejšlechetnějších to bojovníkův, jež kdy země nesla, zhynulo zde pro spásu republiky, aby učinili tábor tento táborem svobody a slávy! Sem pojď, mladý muži, zdeť pravá oblasť pro tvé mladé srdce: neboť na této půdě vše jest živo a nic tu není mrtvého kromě počtu hrdin, kteří ji bránili!"

* * *

Několik neděl po řeči té zvolil jej rodný jeho stát za svého zástupce v senatě Spojených Obcí. Avšak prvé nežli mohl toto místo senatorské zaujati, očekávala jej čest nejvyšší. Amerika byla již opět zaměstnána přípravami k volbě presidenta, a strana, pro niž byl Garfield tolik učinil, položila si ke dni 2. června 1880 do Chicaga valný národní sjezd, na němž by rozhodla se o kandidátu republikánův. Účastenství bylo nesmírné a zápas v lůně strany tvrdošijný a delší než kdy dosud. Grant chtěl býti do třetice presidentem a měl hojně přívrženců. Pracovaliť pro něho všickni ti živlové porušenosti se známými senatory Conklingem, Cameronem a Loganem v čele, všickni ti monopolisté a „králové železnic" — oni Vanderbiltové, Gouldové, Huntingtonové a Hopkinsové, kteříž si byli za jeho vlády nahromadili sta milionův dollarův na útraty národa a o nichž se říkalo, že mají republikány v jedné, demokraty v druhé kapse. Nicméně nedařila se jim agitace, jak doufali. Valná část republikánů odpovídala jim mocně výstrahou nezapomenutelného Tomáše Jeffersona: „Přisvědčil-li by který president k tomu, aby byl po třetí navrhován, tož doufám, že bude

lidem zavržen a za trest své ctižádosti poražen.“ Pracovali pro Blaina. Garfield však byl by se svými přátely nejraději svěřil kormidlo republiky poctivým rukám finančního ministra Shermana. Po pětidenních řečnických zápasech přikročilo se dne 7. června k prvnímu hlasování, a výsledek byl, že Grant měl 304 hlasy, Blaine 284, Sherman 93; mimo ty Edmunds 34, Washburne 30 a Windom 10 hlasů. Osmadvacetkrát hlasováno po té bez přestání a — bez výsledku. Příštího dne, při 29. zápasu stály hlasy téměř jako na počátku: Grant obdržel 305, Blaine 278. Toliko Sherman vystoupil na 116, obdržev hlasy zřízenců Massachusetských, kteří doposud byli pro Edmundsa. Doufalo se, že příklad Massachusetských prolomí neústupnost stran; ale zatím míjela hodina za hodinou, volba za volbou a hlasy stály proti sobě jako hrady. Tu za pokročilého již dne 8. června nenadále 16 delegatův Wisconsinských, kteří posud hlasovali dílem pro Washburna, dílem pro Blaina, pronesli, když na ně došla řada, nové jméno: James Abraham Garfield. — Celým ohromným shromážděním, k němuž se bylo sjelo na tisíce divákův ze všech končin Unie, zašuměl mocný hlahol pohnutí. Již od počátku zasedání sjezdu bylť sobě získal Garfield svým ušlechtilým vystupováním, svými řečmi, plnými státnické moudrosti a vlasteneckého zápalu, srdce všech. Když v noční schůzi dne 5. června velkou řečí odporučoval svého rodáka Johna Shermana, a ku konci, chtěje vše ještě jednou stručně vtisknouti v mysl posluchačů, pronesl otázku: „Jakého muže potřebujeme?“ — zavznělo v odpověď překvapenému řečníku ze sterých hrdel: „Garfielda! Garfielda!“ Kdykoliv pak odtud se pozvedl, aby projevil své mínění, vítán již pokaždé hlučnou pochvalou a nadšeným pozdravováním. Nuže, nyní pozvedal se opět, žádaje o slovo: „Popírám správnost tohoto hlasování,“ pravil na všeobecný úžas, „neboť v této schůzi nemůže býti nikdo kandidován na stolec presidentský, aniž k tomu výslovně svolil sám. Já ale takového svolení nedal a nemohu je dáti!“ Předseda shromáždění Hoar však za bouřného potlesku nepřijímá tento protest, jejž neshledává v pořádku. Hlasuje se znovu, po 35. Grant má 313 hlasů, Blaine 257, Sherman 90, Garfield však již 50. Nuž, a nyní nastal rozvrat: „break“, jak Američané říkají. Delegáti, kteří posud byli pro Blaina, Shermana, Edmundse a Washburna, nahlédli nyní, že nemohou více se svým kandidátem naprosto proniknouti, i přešli šmahem ku Garfieldovcům. Při 36. hlasování bylo všech oprávněných voličů 756. K platnému rozhodnutí bylo zapotřebí tedy 379 hlasův. Nyní počaly se vyvolávati delegace jednotlivých států dle abecedního pořadu a vůdce každé delegace oznámil, jak která hlasuje. Netrvalo dlouho a bylo patrno, že vede se boj již jen mezi Grantem a Garfieldem. Dospělo se k písmeně W, když přistupoval k osudí velký stát severní: Wisconsin, bylo již pro Garfielda podáno 361 hlasův; scházelo mu do většiny tedy ještě 18. Wisconsin ale měl 20 hlasů. V zimničném, bezdechém napjetí zraky všech upíraly se na delegáty Wisconsinské. Jedině Garfield seděl zcela klidně u svého stolku, zabrán sčítáním hlasů. „Pozoroval jsem jej zcela z blízka a co nejbedlivěji,“ vypravuje kýs svědek scény té; „psal pevně jako vždy jindy, a když ustal, tužka v ruce jeho ani se nepohnula.“ V tom vystal mluvčí delegace Wisconsinské, aby oznámil, že stát ten všemi

před tebou v růžové záplavě nadějí a já tě prosím, rozbij stan svůj mezi živoucími a nikoliv mezi mrtvými. Měl-li bys chuti zvoliti si tábor otrokářský, tož ohledejme půdu, která bohdá nebude tvým ležením. Jest to smutné prostranství, jonáku, pro jarý život tvůj. Připadá mi mnohem spíše jako hřbitov, než jako místo pro živé. Rozhlédni se přec po něm! Všude zdvihají se rovy mrtvých otázek, pohřbených mínění, poražených nauk a zneuctěných zásad. Na takovém místě není veselo pobýti. Pohleď jen: Tu černá se velký hrob a vedle něho trčí do nebes pomník, obrovský pomník, neboť jest zdělán ze čtyř milionův pout, k nimž bylo kdys tolikéž lidí přikováno, a já čtu na pomníku: Věnováno památce otroctví lidského. Po čtyřicet let svého nectného života učila strana „demokratická“, že otroctví jest svatým božím zřízením, pro něž truchlila a želela; ale zde leží otroctví, — mrtvo rukou republikána Abrahama Lincolna, mrtvo silou strany republikánské, mrtvo spravedlností boží. Zde není pro tebe místo, mladý muži! Však ejhle, opět jiný hrob: vyhlíží jako by ze síry a na jeho žlutém povrchu čtu krvavý nápis: „Zbudováno památce odpadlictví a odboje!“ Milliony „demokratův“ soustředily se kol těchto dvou oblud, aby je udržely na živu; ale zde leží obě usmrceny millionem ručnic národní síly republikánské. Zde leží jich rozvalený oltář v popeli a zčernalých ssutinách spiknutí otrokářského. Vyjdi z tohoto truchlivého hřbitova, mladý muži, vyjdi sem, v živý tábor pořádku, zákonů, spravedlivosti a svobody! Zde zastaneš vše, což čestného pod zářícími hvězdami podzimního nebe. Avšak, není i v našem táboře smrti? Ó ano! Třikrátstopadesát tisíc vojínův Unie, nejšlechetnějších to bojovníkův, jež kdy země nesla, zhynulo zde pro spásu republiky, aby učinili tábor tento táborem svobody a slávy! Sem pojď, mladý muži, zdeť pravá oblasť pro tvé mladé srdce: neboť na této půdě vše jest živo a nic tu není mrtvého kromě počtu hrdin, kteří ji bránili!“

* * *

Několik neděl po řeči té zvolil jej rodný jeho stát za svého zástupce v senatě Spojených Obcí. Avšak prvé nežli mohl toto místo senatorské zaujati, očekávala jej čest nejvyšší. Amerika byla již opět zaměstnána přípravami k volbě presidenta, a strana, pro niž byl Garfield tolik učinil, položila si ke dni 2. června 1880 do Chicaga valný národní sjezd, na němž by rozhodla se o kandidátu republikánův. Účastenství bylo nesmírné a zápas v lůně strany tvrdošijný a delší než kdy dosud. Grant chtěl býti do třetice presidentem a měl hojně přívrženců. Pracovaliť pro něho všickni ti živlové porušenosti se známými senatory Conklingem, Cameronem a Loganem v čele, všickni ti monopolisté a „králové železnic“ — oni Vanderbiltové, Gouldové, Huntingtonové a Hopkinsové, kteříž si byli za jeho vlády nahromadili sta milionův dollarův na útraty národa a o nichž se říkalo, že mají republikány v jedné, demokraty v druhé kapse. Nicméně nedařila se jim agitace, jak doufali. Valná část republikánů odpovídala jim mocně výstrahou nezapomenutelného Tomáše Jeffersona: „Přisvědčil-li by který president k tomu, aby byl po třetí navrhován, tož doufám, že bude

lidem zavržen a za trest své ctižádosti poražen." Pracovali pro Blaina. Garfield však byl by se svými přátely nejraději svěřil kormidlo republiky poctivým rukám finančního ministra Shermana. Po pětidenních řečnických zápasech přikročilo se dne 7. června k prvnímu hlasování, a výsledek byl, že Grant měl 304 hlasy, Blaine 284, Sherman 93; mimo ty Edmunds 34, Washburne 30 a Windom 10 hlasů. Osmadvacetkrát hlasováno po té bez přestání a — bez výsledku. Příštího dne, při 29. zápasu stály hlasy téměř jako na počátku: Grant obdržel 305, Blaine 278. Toliko Sherman vystoupil na 116, obdržev hlasy zřízenců Massachusetských, kteří doposud byli pro Edmundsa. Doufalo se, že příklad Massachusetských prolomí neústupnost stran; ale zatím míjela hodina za hodinou, volba za volbou a hlasy stály proti sobě jako hrady. Tu za pokročilého již dne 8. června nenadále 16 delegátův Wisconsinských, kteří posud hlasovali dílem pro Washburna, dílem pro Blaina, pronesli, když na ně došla řada, nové jméno: James Abraham Garfield. — Celým ohromným shromážděním, k němuž se bylo sjelo na tisíce divákův ze všech končin Unie, zašuměl mocný hlahol pohnutí. Již od počátku zasedání sjezdu bylť sobě získal Garfield svým ušlechtilým vystupováním, svými řečmi, plnými státnické moudrosti a vlasteneckého zápalu, srdce všech. Když v noční schůzi dne 5. června velkou řečí odporučoval svého rodáka Johna Shermana, a ku konci, chtěje vše ještě jednou stručně vtisknouti v mysl posluchačů, pronesl otázku: „Jakého muže potřebujeme?" — zavznělo v odpověď překvapenému řečníku ze sterých hrdel: „Garfielda! Garfielda!" Kdykoliv pak odtud se pozvedl, aby projevil své mínění, vítán již pokaždé hlučnou pochvalou a nadšeným pozdravováním. Nuže, nyní pozvedal se opět, žádaje o slovo: „Popírám správnost tohoto hlasování," pravil na všeobecný úžas, „neboť v této schůzi nemůže býti nikdo kandidován na stolec presidentský, aniž k tomu výslovně svolil sám. Já ale takového svolení nedal a nemohu je dáti!" Předseda shromáždění Hoar však za bouřného potlesku nepřijímá tento protest, jejž neshledává v pořádku. Hlasuje se znovu, po 35. Grant má 313 hlasů, Blaine 257, Sherman 90, Garfield však již 50. Nuž, a nyní nastal rozvrat: „break", jak Američané říkají. Delegáti, kteří posud byli pro Blaina, Shermana, Edmundse a Washburna, nahlédli nyní, že nemohou více se svým kandidátem naprosto proniknouti, i přešli šmahem ku Garfieldovcům. Při 36. hlasování bylo všech oprávněných voličů 756. K platnému rozhodnutí bylo zapotřebí tedy 379 hlasův. Nyní počaly se vyvolávati delegace jednotlivých státův dle abecedního pořadu a vůdce každé delegace oznámil, jak která hlasuje. Netrvalo dlouho a bylo patrno, že vede se boj již jen mezi Grantem a Garfieldem. Dospělo se k písmeně W, když přistupoval k osudí velký stát severní: Wisconsin, bylo již pro Garfielda podáno 361 hlasův; scházelo mu do většiny tedy ještě 18. Wisconsin ale měl 20 hlasů. V zimničném, bezdechém napjetí zraky všech upíraly se na delegáty Wisconsinské. Jedině Garfield seděl zcela klidně u svého stolku, zabrán sčítáním hlasů. „Pozoroval jsem jej zcela z blízka a co nejbedlivěji," vypravuje kýs svědek scény té; „psal pevně jako vždy jindy, a když ustal, tužka v ruce jeho ani se nepohnula." V tom vystal mluvčí delegace Wisconsinské, aby oznámil, že stát ten všemi

svými 20 hlasy vyslovuje se pro Garfielda. Neslýchaný jásot ku slovům těm otřásl obrovskou budovou. Orkestr zanotoval národní hymnu „Hail Columbia“ a od břehu jezera Michiganského, na němž rozkládá se Chicago, zahřměla děla. Následovala ještě territoria a kraj Columbia, a volba kandidátův byla rozhodnuta: Pro Garfielda vyslovilo se 399 hlasů, pro Granta 306, pro Blaina 42. Nyní byl to — Conkling sám, jenž navrhl, aby se všickni sjednotili na Garfieldovi, by kandidatura jeho byla jednomyslná. Bouře pochvaly znovu duní síní, Logan, Hale, Harrison nemusí ani návrh podporovati. Takž stalo se ponejprv v dějinách amerických, že národní konvence republikánská, svolaná ku vyhledání kandidáta na stolec presidentský, nalezla jej ve vlastním lůně svém, aniž by zvolenec sám byl po vyznamenání tom dychtil a vůbec nějak o ně se přičinil.

* * *

Návrat Garfieldův z Chicaga do rodného státu Ohia byl pravým pochodem triumfálným. Ve všech větších městech podél drah, zejmena v Toledě a v Clevelandu zástupové vítali jej nadšeným pozdravováním. Se všech stran a končin Unie přinášel mu telegraf blahopřání nejpřednějších mužů národa. „Není možno, aby přál dnes kdo srdečněji nade mne,“ telegrafoval mu Rutherford Hayes. „A blahopřání mé platí stejně Vám jako vlasti.“ John Sherman však ještě připojil ku gratulaci z celého srdce: „Vy jste zachránil vlasť i stranu před velikým nebezpečím a zabezpečil Jste trvalý zdar zásadám republikánským.“ Tak vracel se ve své rodiště po třicetileté pouti labyrinthem světa . . . . Jak bylo mu asi u srdce, když uzřel opět tu tichou dědinku „za lesy“, když překročil opět práh rodné té chýžky, v níž prožil léta mladosti. Nadál-li se, že spatřuje drahá, věčně drahá ta místa — naposledy? Žila tu provdaná sestra, starou matičku byl si již dávno vzal k sobě do Washingtonu, aby se potěšila s vnoučaty. Tamže chvátal po několika dnech se srdcem mocně vzrušeným sám. Tam, v onen skromný, ale přemilý příbytek šťastné rodiny, ku své milované Lucrecii, ku svým čtyrem dětem a jich babičce. Zvyklost americká toho žádá, aby kandidát presidentství nezasahoval ve volební zápas. Nikdo tomu nebyl povděčnější nežli Garfield. Uchýlil se s rodinou svou na svůj rozkošný stateček u jezera Erieského a zatím co po širé vlasti jméno jeho bylo heslem zápasících stran, on zotavoval se zábavami a pracemi venkovanů; a jako jej přátelé ve Washingtoně nejednou vyrušili v studiu Horáce, Sofokla nebo Demosthena, tak nyní zastali ho nejspíše na poli neb louce s kosou v ruce, ačli nebyl zašel do lesa tužiti se kácením stromů. Tělocvik byl mu životní potřebou a zdravím kypící padesátník zakládal si na své tělesné síle. Veselé to byly dny a večery, jež zažil takto v kruhu blažené rodiny, vítaje brzy toho brzy onoho přítele co milého hosta. Ale někdy přišly i celé deputace pozdravit slavného rodáka anebo požádat, aby pronesl řeč o té které slavnosti národní.

Toť byly jediné příležitosti, kdy Amerika znovu mohla se obdivovati kráse jeho řeči. Nejedna z nich byla pravou perlou. Tak na př. ona, v níž 18. října 1880 děkoval deputaci Němců Clevelandských.

„Jste zástupci starých a pozoruhodných podání své staré vlasti,“ oslovil někdejší Porýňany: „I vím, že vám srdce mocněji tloukla při zvěsti o krásném tom ději, jenž před málo teprv dny udál se na vašem spanilém Rýnu, když velkolepý kolínský dóm, na němž se stavělo po 630 let, šťastně byl dokonán. Dóm ten přetrval veškeré zápasy náboženské, veškeré proměny ve vládách a nesčetné války, aby posléz byl zasvěcen slavným upomínkám německého lidu a blahému míru. Jakž nedlela by mysl vaše při této vznešené a svaté věci s vroucím účastenstvím? Avšak důvěřuju se též ve vás, spoluobčané, že přišli jste v tuto vlast, abyste také nám pomáhali při stavbě velkolepého chrámu — nikoliv budovy gothické z kamenův vyrvaných z břehů Rýna, nýbrž velechrámu, jenž buduje se ze srdcí a životů, ze snah a nadějí všech těch, kdož zavítali v tuto republiku, aby ji učinili vlastí svou, aby zde pracovali o stavbě zřízení, kteráž, jak pevně spoléhám, nebudou dokonána ani ještě za 600 let ode dneška, nýbrž pnouti se budou ve svých velkolepých rozměrech vždy výše a výše, any základy jejich stále prohlubovati se budou do pevnější hloubky. Ano, tento velebný dóm svobody lidské pomáhejte budovati nám, ať roste a otvírá se šíro i volně všem, kdožkoliv přijdou v tuto zemi, aby stali se Amerikány a snoubili osudy své s osudy našimi. Jeden chrám, v němž poklekneme, vlasť, jíž k srdci přižehneme, jedno nebe vám i nám.“

A za čtrnácte dnův po té byl muž takýchto vznětův — volbou národa ze dne 2. listopadu — presidentem této žírné, svobodné vlasti . . .

Mám vypravovati dále? Líčiti snad onu hodinu dne 4. března 1881, kdy obklopen senatory, zástupci národa a vyslanci všech světa mocí Garfield vystoupil s obnaženou hlavou před portál Washingtonského Capitolu, by s tohoto památného místa staleté vlády lidu hlasem zvonivým proslovil před tváří tisícův svou znamenitou inaugurální řeč k národu amerikánskému, jejž volal za svědka své přísahy a svých úmyslů nejryzejších, aby po té za jásotu všeho toho množství zobjímal svou milovanou družku života a tu drahou, v slzách blaha nevýslovného chvějící se stařenku — matku?

Aneb spíše prodlíti při té chvíli hrozné, kdy z oné hlubiny nepravosti, s kterouž po čtyři měsíce Garfield co president republiky vedl boj na život a na smrt, vynořil se netvor, aby úkladnou ranou v záchvatu šílené mstivosti oloupil Ameriku o druhého Abrahama Lincolna?

Není dosud odestřena plně clona s černého činu Guitteauova, a nebude snad odestřena vůbec. Garfield sám, na svém loži smrtelném, v hodinách utrpení snášeného silou nadlidskou, dotazoval se marně, co vlastně vedlo ruku vrahovu? Vždyť ho ani neznal, nadtož aby mu byl kdy ublížil. Však dějiny již ustálily svůj soud. Není pochybnosti, že v sešlém onom dobrodruhu, ucházejícím se marně o úřad, prostě vyšlehla veškerá ta zloba, vroucí v zjitřeném táboře porušencův a úřadolovcův proti nepřístupnému presidentu, který odolal rovněž tak svodům lichotivého Conklinga, jako hrozbám jeho, nemaje na všechny agitace, nástrahy a vyhrůžky koterie té, než stálou odpověď: „Setrvám na dráze nastoupené a budu konati svou povinnost . . .“ Odstraňoval jednoho šejdíře

z úřadův Unie za druhým a nahražoval je charaktery poctivými. Nuže, Conkling přijal souboj a Guitteau jej toliko svým spůsobem předstihl. Tak přerváno to žití vznešené v nejkrašším svém rozkvětu, tak sklácen v plné síle svého šlechetného dychtění bohatýr poctivosti.

Divno-li, že rána ta zatřásla člověčenstvem?

* * *

Zříti veliký národ, kterak po dráhné neděle chvěje se o život jediného ze synů svých, kterak s tepoucím srdcem od hodiny k hodině práhne po zvěsti nadějné od lože umírajícího, ba do poslední chvíle v bolestném rozčilení brání se smíru s myšlenkou, že by to žití mohlo pohasnouti dříve, než naplní svoje poslání: vskutku, toť vzácné divadlo a bezpečně jedno z nejvznešenějších, jaké poskytnouti mohou dějiny mysli naší.

A taký pohled skytal ode dne 2. července až do 19. září t. r. padesátimilionový národ veliké republiky zaoceánské. — Od severních jezer Kanadských až po záliv mexický, od břehův atlantických až ku dálnému pobřeží Tichého Oceanu, jaké to rozechvění strastné a trvalé, jaký to soucit hluboký a všeobecný s osudem zraněného presidenta Jamesa Abrahama Garfielda! Když ale posléze obrovskou tou říší svobody rozlétla se zvěst: Garfield mrtev! — tu sřítil se černý mrak hoře na veškeru zemi, tu jakoby celý ten národ byl jedinou rodinou stojící nad mrtvolou drahého otce. — Oněměl spor, umlkaly hněvy v bolesti pospolité. Dojista: Nikdy nebyl národ pod hvězdnatým praporem větší, nežli když slzel nad rakví Garfieldovou — za níž potácela se bledá žena se čtyřmi dětmi a stařičká, bolem k zemi klesající matka .... jako tehda před padesáti lety v daleké zálesní samotě na Západě.

Povídka
s mrzutým koncem.

Od
Jana Liera.

temné dumě těkal jsem po území 8·5 čtvercových kilometrů, jež na útraty pražské obce dlážděno bylo, bývá a bude, těkal jsem jako mračno, z něhož bude déšť.

Totiž — noveleta.

Chmuru na svém čele a blýskání v oku dovezl jsem nejprve po tramvaji od řetězového mostu až k invalidovně; vystoupiv na památný vrch Žižkov, stanul jsem nad Prahou; neklid vnitřního napnutí zanesl mne v stinné boskety městského parku; let myšlenek hnal mne dál a dále a — z mračna ještě nebyl déšť!

Moji ctění přátelé písmáci bezpečně umějí oceniti mé utrpení. Unikaje příboji dojmů hmotného světa, marně hledám útulku, do něhož bych k důvěrné besedě si mohl pozvati prchavou družinu představ, vdechnouti jim život, přičarovati je pod své ruce a zapřísti ve fabuli, z kteréž se mají vznésti jako jediný pestrý, skvoucí buket, umělou rukou uvitý, zlatem a ocelí děje spojený.

Ale, — toť již druhá metafora!

Abych se uvaroval třetí, povím prostě, že štvala mne lež, zející přede mnou ze všeho vlnobití zdánlivého života, kterýž jest naším údělem. Jedno si hraje na bílé, druhé na černé a obojí lže. Beru si vůbec barvy v nenávisť; jsouť nevhodným žertem, jímž si z nás blázny tropí hmoty v pravdě bezbarvé, netěšící ani svým vlastním jasnem a neodpuzující ani svým vlastním stínem. Všechno jest vypůjčeno.

V mládí poddává se člověk naivním spůsobem optickému klamu, v němž spočívá zevní stránka věcí; mladická tato nevinnost neopouští většinu nás pozemšťanů až do poslední chvíle. Kdo však chceš a umíš prozírati vnějším nátěrem, poznáš v brzku — arci k malému svému potěšení, že nic není tak bílého a nic tak černého, abys pro jedno neb druhé příliš se musil rozněcovati. Růže a cnosti rostou v zahradách, plíseň a neřesti v děrách, toť abeceda názoru světa; leč my zvykli jsme sobě odlupovati zjevy od jejich přirozené půdy a kořenů, jež vedly by nás k poznání společného semene. Nadělali jsme si přihrádek, do nichž rozdělujeme vše libovolně, podle chuti, módy, stupně vzdělanosti; ale

móda i soustavy podléhají změnám, co dnes neb zde hezké jest, jindy neb jinde směšné bývá, a tak se stává, že Číňan se posmívá vším právem mně, já také vším právem jemu, jeden věk druhému, ctěný a tudíž i ctnostný darebák slabému chuďasovi a týž ve své pýše onomu.

Nelze proto říci, že bychom byli blázny, kteří si pro kratochvíli vystřihují bubáky a svaté z rozmanitých papírů a ve všech velikostech; jsme pouze těmi caparty organického světa, na jaké nás nová přírodní věda zmenšila a příští snad ještě zmenší, avšak — zapomínáme na to.

Lišíme se od svých praotců pouze tím, že oni byli nazí a my se odíváme — tělesně šatem, duševně civilisací. Oboje visí toliko na nás, nesrostlo s námi a zakrývá povrchně původního člověka, jemuž neoblečenému neb s obou kabátů svlečenému zůstávají jedině vlastnosti rození, hlad, umírání.

V těchto kusech nezměnila na nás civilisace ničeho a nezmění; pouze v tom jsme čistě lidskými.

A v lásce — dodá laskavý čtenář.

Nikoli — dovolím si tvrditi.

Láska jest vynález poměrně velice nový. Mnohý kamenný nástroj neb bronzový šperk z nedalekého starověku býval pýchou mužů a žen, jimž přimalovaná či přibásněná láska v naší způsobě sluší asi tak, jako galanterní kordíky a krajkové jaboty z dob Racineových bohům olympickým. Ve své naivnosti vnucujeme fasonu svého cítění praotcům, namáhajíce se tak velmi zbytečně.

Dějezpytem a antropologií jest již zjištěno, že do nedávna nebylo rodiny, nebylo žen, nebylo panen, nebylo otců a paniců.

Tyto pojmy, rozdíly jich a representanty těchto pojmů vytvořila teprve civilisace a sice dosti pozdě; tak pozdě, že asi nedlouho po tom následovalo vynalezení jídla se změnou talířů, za pomoci lžíce, vidličky a nože.

Umí si dnes někdo pomysliti slušnou lásku a slušný stůl v jiné úpravě než v obvyklé, předepsané? Jsem jist, že na tom nesetrváme; buď se obé zdokonalí neb — vrátí k primitivnosti.

Z požívání možno učiniti požitek a též naopak.

O mládí lásky vydává také naše slovesné umění zřejmé svědectví. Jeť v něm láska thematem jedině vládnoucím, již po staletí novým a vždy vděčným, Nepřežila se tudíž ještě. Stavši se milou obtíží člověčenstva čtoucího i píšícího, opanovala všechen sad poesie, v němž vedle jejích růží a trnů jedva zbývá místa pro nemilostné květy básnické. Otročíme vkusu, jejž jsme si sami vytvořili; vyskytne-li se mezi námi kdo, jenž pohlédl přes plot našich názorů nové šeřící se době v líc a pokusí se o vypěstění květu, způsobilého i pro věky příští, zůstane sám, nepochopen; a ze zvyku, z touhy hověti chvilkovým choutkám obecným přidá aspoň drobet lásky, jako štafáži, jako poupátko do kytice, aby byla — prodejnější.

Neučiním tak. Vypustím časovou chorobnost srdcí úplně ze svého kalkulu a napíšu noveletu bez lásky.

Což jest nezbytně potřebí, abych zkazil některého ubohého člověka, který mi nikdy neublížil, jenž i bez lásky zakusí trampot s dostatek? Musím jej pro efemerní pocit obětovati směšnosti, či neštěstí nebo společenské „povinnosti“ býti manželem a otcem?

Mám za to, že na sklonku devatenáctého století můžeme se již přiznati, kterak jsme byli pěkně na omylu, pokládajíce lásku za fluid věčný, vše oživující a obnovující. Přenáší prý hory; lež: tuto práci vykonává znenáhlé smršťování se země. Zakládá prý ráje; mýlka: ráj kočuje po zemském povrchu po zvůli slunce, jímž nižádná láska posud nehnula. Jest prý původem rodiny; nepravda: rodiny tvoří a rozhání hlad.

Je-li tedy láska nahodilým a nikterak podstatným článkem v kruhu úkazů, v nichž se jeví organický život druhu homo, nelze ji naprosto čítati k velkým silám tvůrčím, nemožno přiznati jí svrchovanost, jakou několik mizerných staletí ji opatřilo, netřeba, aby na milostném poměru byla zbudována novověká novela vůbec a tato moje zvláště.

Přírodní vědy ovládly znenáhla první místo v lidském vědění, pronikly již ve všem a proniknou také poesii. Sahám tudíž do světové zbrojnice Titana Titanův, přírody a vynáším z ní svůj sujet.

Naději se, že získám si vděk laskavých čtenářů.

Půda, na niž vás uvádím, jest geologie, působícími silami jsou vlivy kosmické a morálka pro nás —

Ještě ji nevyzradím; jsme teprve na počátku a můj duch nenaleznuv pokoje k veliké práci ani na invalidovně, ani na Žižkově, ani v městském parku, pohání dosud svou tělesnou schránku k hledání útulku, v němž by mu bylo dobře býti.

Setmělo se již úplně; pozoruji, že vrážím do lidí na tmavých oasách pod lucernami a jak se objevují a zanikají tmavé postavy spěchajících v obvodech záře jednotlivých světel.

Stanuv, seznamuji se s okolím svým; poznávám ulici a poznávám také okna, z nichž vlídný svit lákavě mne pozdravuje.

„Příteli, jsi unaven," domlouvám si. „Odporučuji tobě, abys pohověl svému tělu, a připomínám ti, že právě v těchto zdech nejedna pěkná myšlenka se vtělila v pevný propracovaný útvar — —"

„Svoji úctu! Služebník!" klaněl se přede mnou ganymed v prvním pokojíku.

Moji vinárnu tvoří několik malých, velice příjemných pokojíků či spíše uzavřených koutů pro jeden, dva stolky. Můžeš si pozvati sem přítele nebo přítelkyni, nejvýše malinkou důvěrnou společnost a buď ujištěn, že baviti se budeš výtečně, nevyrušován jinými a neobtěžován svou vlastní zvědavostí vůči jiným. Chceš-li, zapadneš také v některém koutě sám, jsi jako ve skřínce, vyčalouněné tmavou, teplou tapetou s jemnou ozdobou, po jejíchž arabeskách těká tvé oko, aniž by se namahalo neb rozčilovalo.

Vytíraje si omžené okuláry, pátral jsem po skrýši, v níž bych své duši mohl uvolniti rozpoutáním světobornýeh sil, bez obavy, že by se mi rozutíkaly, nebo někdo mi je rozplašil.

Zde v prvním pokojíku byl vchod, tedy nepokoj; druhý v pravo hostil společnost, po hlase staré pány, kteří o výbornosti smaženého karfiolu rozdílně soudili a dosti živě se přeli; právě přede mnou nalezal se prázdný sice kabinet, leč ve vedlejším na levo byla opět společnost.

„Podobá se, jakoby před věky u nás přece bylo bývalo teplejší ponebí; jinak nemožno si ani vysvětliti úpadek vinařství v Čechách,

kteréž po zavedení Karlem IV. nabylo značného rozšíření a pracovalo s úspěchem, hodným podivení a povážení," ozýval se břitký, kaustický hlas, když jsem kráčel kolem dveří.

„Eh! Takovým uvažováním si nelámu hlavu," odpovídal krutý, usedlý bas. „Dostal jsem s Gabrielou také slušných pár hektarů vinic a zrušil jsem je. V posledních letech téměř ani k vinobraní nedojde a kyselé potěšení z vlastního vína nechť si dopřejí velcí páni. Jsem od kosti praktický a sázím jen co platí, — nyní ponejvíce řípu — —"

Sval srdcem nazývaný poskočil mi radostí; objevil jsem skrytý, opuštěný pokojík, spíše přístěněk, v něm křeslo, stoleček, mdlý, kaleným sklem zmírněný plynový plamen, ozařující tlumeným svitem začmoudlý obraz, na kterém po mém přání nebylo možno nic rozeznati a staré barokní hodiny na konsoli, jež svým milým tikotem sluch neurážely.

Uvelebil jsem se v lenošce.

Bezděčně mi svědčíte, moji zlatí krátkozrací — odpovídal jsem v duchu sousedům v blízkém kabinetu, z něhož ke mně toliko nejasný ohlas rozhovoru zalehal.

Obmezení vinařství, nedozrávání ovoce, praktické sázení řípy, toť úkazy, jež jsou ve svrchované míře na uvážení. Domníváš se, příteli, že ve své moudrosti jsi praktickým; nejsi, musíš jím býti. Zvolna, zvolnoučka pošinují se isothermy od severní točny jako stín blížící se noci, vyhnaly již vlnící se jezero zlatých klasů z Islandu, umořily borovici v Irsku, smetly ovocné sady a vinice s povrchu britských ostrovů, rdousí již vinařství v Belgii, ve Francii, jakž teprve u nás! Současně s rozšířením vinařství v Čechách položila příroda na kvetoucí osady grónské obrovský ledovec jako těžký náhrobek — —

„Račíte si přáti „Olomúcké Noviny"? „Prapor svobody"? „Radhošť"? „Úslavana...?" „Poslici z — —"

Odložil jsem noviny uctivě stranou. Žádná sybilinská kniha nebyla již s to svésti mne s výšky situace, s kteréž jsem živly své počínající novely ovládal.

„Snad „Listy kraniologické", „Věstník barvířský", „Zprávy spolku velocipedistů" — —?" pokoušel mne opět sklepník, mající vnucování potištěného papíru hostům jaksi v krvi.

Mrštil jsem novinami za stůl.

Sklepník byl zarmoucen; pohledl ulekaným zrakem na mne a ve svislých rukou ždímal rozpačitě ještě nějaký časopis.

Pocítil jsem útrpnost s ochotným mladíkem; bylo mi smazati skvrnu neurvalosti se svého počínání.

„Mrknutím do těchto posledních novin se vykoupíš," pomyslil jsem si a vlídnou rukou vzav ždímaný časopis, obracel jsem listy.

„Okřídlené kolo", zněl nadpis. „Nové lokální dráhy v Če —", „Zdvižení kapitálu investovaného v želez —", „Výbuch lokom —", „Personalie. — Ou —" mihlo se mi v očích.

„Děkuji," pravil jsem přívětivě. „Nepotřebuji už ničeho. Rád bych byl sám, pečujte o to." Pověsil jsem „Okřídlené kolo".

Toť počátek konce. Zalehnutí Grónska a Islandu ledovci jest první etapou ledové doby, kteráž severní polokouli nastává. Do roku

1248 křesťanského letopočtu bylo nám hej. Od té doby jest však doba glaciální na jižní polokouli v ubývání a její přechod na severní hlásí se již mrazivým svým dechem, stravujícím postupně dávné kultury. A roku 6500 ocítíme se na samém prahu éry, táhnoucí se pak skrze půljedenácta tisíců let, v nichž bude po našich vlastech mrtvo a ticho, rušené jen praskotem rostoucích ledovců, jež obemknou v nepřetržitém, širém pásu veškerý sever, pokryjí hory a zarovnají údolí a zdvihnou moře, jichž dnem budou roviny germánská i sarmatská, břehem pásmo Karpat, Krkonoší — —

„Personalie — Ou —"

„Co se mi to vtírá do budování mé novely? Uvízne tak někdy člověku slovíčko neb slabika v hlavě a pokouší chvílemi dotěrně jako drobeček ve střevíci. Ale musíme se ho zbaviti, chceme-li si zabezpečiti klid. Zbavím se ho tedy.

Sňav „Okřídlené kolo" vyhledám si „Personalie" a čtu: „Karel Ouvalský, dosavadní strojmistr v topírně elhenické zřízen definitivním správcem téže topírny." Ach! Hleďme! Těší mne upřímně, starý brachu. Gratuluji ti, Ouvalský, od srdce, zasluhuješ uznání již dávno, — a nyní se spokoj tím, nechtěj ode mne více, nemám času pro tebe, s bohem! S bohem — dobrá, dobrá — už jdi —

Jak nepatrné, přímo směšné, jsou kosmické příčiny tohoto příštího pohřbení celého našeho starého světa, veškeré naší osvěty, našich děl a hrobů! Změna výstředivosti zemské dráhy v maloulinkých desetinných zlomcích vyjádřená, mezi $0._{00331}$ a $0._{07775}$, spadnutí perihelia v jedno s létem a aphelia v jedno se zimou a podobné malicherné hříčky světové promění neodolatelně naše kraje v mrazivou poušť, vedle níž Danteovo zimavé peklo jest drobnou dětskou pohádkou. Líto mi kostí slavných mužů, kteří po 22.000 letech po přechodu ledové doby zas na jižní polokouli budou odkrývány a klassifikovány, jako dnes zbytky mamutů. Bude-liž pak stínu nějaké stopy po všech „nesmrtelných" dílech, jimiž se honosíme, po smlouvách a památkách, zřízených na „věčné" časy? Škoda toho; mnohý karakter, mnohá událost by zasloužila zachování — —

Aha! Pozoruji, že se mi již zase připlétá Ouvalský a jeho osud na mysl. Jdi k šípku, člověče! Mám tě od srdce rád, litoval jsem tebe a přeju ti nyní, leč pochopíš, jakož doufám, že jsi titěra pramizerná u porovnání s neobsáhlými činitely, jimž ve své novele místa vykazuji. Dej mi svatý pokoj tedy, nevtírej se do olbřímí pracovny mého ducha!

Mám před sebou pohoří, kterékoli, ovšem nižší, takové, jaká uvnitř Čech nalezáme. Na vrcholcích a hřbetě věží se jediný neobsírný balvan ledu, v němž nepoznáš ani sledu půvabných obrysů horstva. Podoben začarované apokalyptické nestvůře spočívá ledovec na zemi a dlouhými rameny jako pařáty sahá daleko, hluboko do údolí, rve skály a valí je před sebou, rozhlodává ztrnulou zem až do skalních vrstev, v nichž vyrývá hluboké kluzké brázdy. Poušť, skvrnitá směs eratických balvanů a sněhu dělí ledovec od uzounkého proužku, na nějž zbytek zbytků tvorstva sehnán ledem, pošinujícím se s vrchu a mořem, vystoupivším a zalivším všechny nižší krajiny země. Jako síť norských fjordů rozkládá se zdvižené moře mezi bývalými vršinami, nyní ostrovy a poloostrovy. Mezi

mořem a ledem na bahně, prosáklém potůčky řinoucími se z ledovců, živoří tlupa bídných divochů, majících jen hlad a hlad. Zbytek to tisíců a milionů lidí, kteří tu žili, snažili se, tvořili. Tito divoši netvoří, nebádají, nevědí ničeho. Zápasí o sousto s vydrami, tuleni, liškami, netopýry, polárními vlky, soby a medvědy, s nimiž ve svých tužbách jsou na témže stupni. Bydlí v troglodytských chatrčích, potulují se lesem, houštinou stromů vzdorujících mrazu a sežíraných hnilobou; kmen za kmenem se bortí, kácí, zaniká mezi zbytky rostlinstva v bahnité slatině, na níž ani mech ani houby nerostou. Ptactvo vyhynulo a opustilo tuto věčně chladnou a vlhkou poušť, sevřenou mračivým obzorem a stísněnou dusivými mlhami. Léta není, jen část nepřestávající zimy jest méně chladná a děsně jednotvárný čas nikdo neměří, nikdo nezná co bylo včera, nedbá co bude zítra. Lidé, stín potomstva našich potomků, kleslí na nejnižší stupeň prvotnosti, rozeznávají svými otupělými smysly pouze dnes a hlad. Žádný z nich netuší, jací byli jejich praotcové, že hluboko pod vrstvami ledu, sněhu a rašeliny trouchniví všechen náš svět, naše práce, vymoženosti a péče o — potomstvo. Pomníky zbudované námi ze žuly a na věčné časy rozpadly se, rozemlety ledovci a obráceny v hromady beztvárného štěrku, spousty potištěného papíru našeho vědění tvoří maličký příspěvek k hnijícím látkám, slehlým v bahnité slatině. Snad přece nějaký sled naší fysické práce zamrzne pro potěchu příštích antropologů, jimž budeme hádankou, ale komu mihne se pak hlavou pomyšlení, že a jak jsme cítili, myslili? A přece pod tímto ledovcem pohřben rozkošný kraj a s ním lidé živoucí, smaví, čilí, nešťastní, na něž vždy rád vzpomínám —

Ouvalský, Ouvalský! Vlečeš mne již zase do Bechyně? Šlakovitý človíče, zůstaň pěkně na svém místě v Elhenicích —

Leč což na tom? Proč bych volil k zpustošení jiný kraj, když příjemné bechyňské údolí tane mi tak živě na mysli?

Vidím je před sebou v záři sluneční a v bohaté ozdobě jarní. Jest čas růží, teplejší a bujnější než jaro, čistší a svěžejší než léto.

Hledě z městečka Bechyně, kochám se v půvabech roztomilého obrazu krajiny, svítící skvělými barvami, prohřáté jasnem a měkkými, teplými tóny, těšící malebnou rozmanitostí a lahodou seskupení, jež poutá jako zdařilá komposice mistrné ruky malířské.

Od Bechyně, stlačené v zúžené soutěsce, rozstupuje se údolí, vroubené v levo mírnými vršinami, ověnčenými sady, v pravo příkrými srázy zalesněných skal; celou šířkou této perspektivy prostírá se v nejmalebnější rozmanitosti bujná směs šťavnatých lučin, dumných hájků a stinných zahrad, mezi nimiž bělají se dvorce a chýše, třpytí se lesklý tok horského potoka, zanikajícího tu v houštině, rozlévajícího se tam zas po lučinách a deroucího se opět jinde v kaskádách skalnatou prorvou. V dálce, kdež údolí se zúžuje, lesknou se nad stromovím skvoucí báně na věžích kostelíků vzdálených osad, z jichž ukrytých stavení se vznáší tenounké modravé obláčky kouře, splývající s černavou zelení lesů a šedémodrými silhouettami pohoří, věnčícího obzor.

V nejširším rozepnutí údolí mezi potokem na jedné a zahradami na druhé straně táhne se bělavě žlutá pláň nádraží, jako přímočárný nepravidelný obdélník do zeleně lučin vrýsovaná. Cihlové nádražní bu-

dovy švýcarského slohu, jako nahodile po kolejích rozestavené a sešikované vozy prolamují geometrickou pravidelnost půdorysu stanice, kteráž rozmanitost celkového obrazu krajiny zvyšuje.

Jako mezníky zvedají se na obou koncích stanice úhledné a prostorné strážné domky. Ač jsou jako protivné póly, ač dělí je přímá vzdálenost výše jednoho kilometru, podobá se, jako by ze sousedské řevnivosti závodily bohatstvím a pestrostí zahrádek, v nichž si hoví.

Domek čís. 48 u samé Bechyně na rozjezdu křídla Vranovského od hlavní trati přeje více květinám, jimiž se ověnčil, než domek č. 47 na protějším konci nádraží, kterýž tulí se pod stromy a keře zahrady, podobné anglickému parku v kapesním vydání. Máť k tomu i velice příhodnou polohu; s násypu stanice, zde velmi vysokého, kloní se dosti příkrá stráň k potoku, jehož šumný tok se vine obloukem kolem zahrady, vnikající jako poloostrov do zákoutí skal za vodou se zvedajících. Husté olšoví a vrboví věnčí zahradu, jejíž houštinu a zelené záhony proplétají klikaté cestičky.

Slastně se dumalo v tomto skrytém rájku, jsoucím ve své tichosti a ladné úpravnosti dílem i obrazem milé, něžné dušinky.

Prosnil jsem na jeho kyprém trávníku ve stinném zákoutí mnohou příjemnou hodinu, na niž podnes toužebně vzpomínám.

Směl jsem do svatyně Louisy Pachtové a můj přítel, kasír Jílek, pečoval neunavně, abych svého práva co jeho průvodčí v míře nejhojnější užívati mohl.

Stará Pachtová těšila se z mých návštěv; bylať poloslepá a nemohouc býti své dceři po boku spatřovala ve mně kavalíra, který při milostných schůzkách obou mladých lidí byl velice prospěšným.

Stávalo se arci, že mnohdy některý signál neb hukot stroje mne upozornil na prchavost času, z něhož jsem dvě a více hodin utratil fantasiemi, nevěda naprosto, kam se zatím Stanislav s Louisou poděly. Vytýkaje kasírovi v duchu velmi perně beztaktnost jal jsem se hledati pak horlivě zamilované a objevil jsem je obyčejně dobře schované v některé besídce neb mezi vrbovím u potoka jako v hnízdečku.

Což na tom! Neponižoval jsem se nikdy za strážce mladých lidí, kteří mi byli svěřeni a jimž jsem od srdce rád dopřál sladkých šepotů, mlčení, tisknutí rukou a nějakého malého polibku mezi čtyřma očima, věda předobře, jak takové tajné šelmovství lidské blaženosti nad míru slouží.

Nebyl bych vůbec ani dovedl porušiti svoji úctu k Louise a své přátelství k Stanislavovi nemístným špehéřstvím.

Bylať Louisa nejněžnější rusovláska, jakou jsem kdy poznal. Bílá a měkká jak liliový aksamit, zlatá srdcem, štíhlá, étherická postavou i duší, vzbuzovala ve mně podivení jenom tím, že neměla křídel a nalézala se v Bechyni na místě na obraze některého zbožného mistra z cinquecentu.

A můj přítel Stanislav Jílek byl hodný hoch; nepoznal jsem ho jinak než jako dobráka od kosti, milého človíčka, poněkud vrtkavého, titěrného, nemužného, za to však upřímného a sanguinicky od případu k případu vroucího.

Milovali se velmi pěkně. Radoval jsem se z nich.

Časem bývali přede mnou méně opatrní, ale pak uměl jsem přimhouřiti jedno oko nebo i obě. Toliko uši nebylo možno přimhouřiti a proto mnohá tajnůstka stala se i mým tajemstvím.

Ba jedenkráte byl jsem i svědkem dosti dlouhého rozhovoru mých hrdliček.

Jdouce k domku č. 47 potkali jsme starého Pachtu, jenž na stanici službu řídiče pošinování zastával a podivili jsme se, kterak řádný a nad svůj stav vzdělaný otec Louisin umí někdy odbývati pozdravení mimo všechen obyčej nevrle.

Louisa nespěchala nám — totiž Stanislavovi — vstříc a nechala se hledati v zahradě, kdež nás uvítala způsobem nedosti svěžím. Její oči, jindy mírným čistým jasnem ranní oblohy svítící, byly zkalené a v růžových ústečkách nezaperlily se bělounké zoubky v srdečném úsměvu, jemuž jsme navykli.

Přiznám se, že jsem příliš kvapně od nich neutíkal; byl jsem zvědav.

„Louiso — něco se událo. Svěř se mi hned úplně!“ vyhrklo beze všech předmluv ze Stanislava.

„Sok!“ pomyslil jsem si a vzpomínám si nyní, že neslušně ač bezděčně zůstal jsem za křovím státi.

„Ráda bych, abys mne potěšil, Stanouši,“ odpovídala něžně Louisa, „a proto si tě napřed nezarmoutím pro malichernost.“

„Hněte-li tě malichernost, jsem povolán, abych ti ji z hlavinky vyplašil. Ale právě k tomu konci musíš se mi svěřiti.“

„Nevím ani jak, — stydím se a obávám. Mohla bych tě popuditi —“

„Nyní vím již tolik, že musíš mi pověděti vše, nechceš-li mi právě mlčením ublížiti.“

„A nerozhněváš se?“

„Nu — nerozhněvám, — budeš-li si přáti.“

„Oroduji za něj.“

„Za koho?“

„Za otce, vlastně za —“

„Za?“

„Pojď dolů na břeh k potoku; musím se vzpamatovati, abych byla schopna vypravování, jest mi tak úzko — —“

Šelest listí a šustění kroků vzdalujících se na písku cesty bylo mi poslouchati právě v okamžiku, když mohl jsem něco zajímavého zvěděti! —

Neměl jsem již stání; prohlížeje pečlivě všechny kouty zahrady, ocitoval jsem se stále blíž a blíže povědomému úkrytu milenců. Přiblíživ se asi na dvacet kroků vrátil jsem se, přišed opět na deset kroků blízko šel jsem dále, avšak za minutu měl jsem k nim znovu nedaleko, tak nějakých pět kroků.

Ani sluch ani zrak nepostřehly ničeho. Co počít? Zakašlání jest příliš triviální, daleko široko nebylo žádné slepice, na niž bych mohl spustiti „kš-kš-kš“, abych ji či je vyplašil. Rozpomenul jsem se, že měření svého času jsem svěřil hodinkám, které při natahování velice vrčí.

Natahoval jsem je zvolna, bedlivě křoviny před sebou prohlížeje.

Hnuly se, v listí se objevila bílá útlá ručinka, za ní smavá dívčí

tvář s růžovým nádechem na hebounkých líčkách a než jsem mohl ustoupiti, proklouzla svižná postava Louisina větvemi; za ní Stanislav. Byli tou měrou bezstarostní a rozradovaní, jak umějí býti dva milenci, jichž prapranic nehněte.

„Promiňte,“ koktal jsem, neočekávaným obratem překvapen, „nevěděl jsem — myslil — chtěl —“

Louisa vytřásla dovádivě květy a lístky zachytivší se v jejích zlatých vlasech a Stanislav změřil mne nepřívětivým pohledem, jehož se také mým hodinkám dostalo.

„Čas k vlaku?“ tázal se.

„Bude,“ odpovídal jsem.

„Již?“ podivila se Louisa a její prstík míhal se mi hrozivě před očima. „Mám vás v podezření, že nám nepřejete. Pozorovala jsem, jak obcházíte —“

„Ach! — prosím —“

„Nezapírejte. Nakukujeme rádi do štěstí jiných a uzmeme si také ochotně kousek pro sebe; omrzelo vás již snad naše odstrkování? Chce se vám také lásky? Zasluhujete jí; kdybych byla kouzelnou vílou, přičarovala bych k vám z vděčnosti dívku, již od včerejška znám, již bych vášnivě milovala, kdybych byla mužem —“

Takovým rozpustilým tónem bavila, pokoušela a těšila mne Louisa vyprovázejíc nás ku dveřím. Její bujný rozmar byl svědectvím neobyčejně dobré míry; spouštěla se do rozpustilosti zřídka.

„Tys naslouchal?“ oslovil mne cestou za chvíli Stanislav.

„Ba ne. Náhodou zaslechl jsem počátek počátku vaší rozmluvy —“

„A konec ti povím,“ prohodil se smíchem kasír. „Jeť můj sok příliš zábavný. Bylo by škoda, abych ti zamlčel humoresku, pro niž jsem se chtěl zlobit a při níž Louisa plakala. Dětina, ukrutná dětina,“ dodal s povzdechem, „až mne její tklivost někdy mrzí —“

„Ale? Já naopak cením vysoko její vzácný jemnocit. Něžnost povahy Louisiny jest pokladem, kterého si nad jiné musíš vážiti —“

„Dost, již dost. Někdy ti připadne na mysl, poučovati mne o mé lásce, — znám tě již, brachu. Děkuji a prosím, abys nyní poslechl, jaké nebezpečí mi hrozilo. Mysli si je vtělené v muži asi třicítiletém, zamračeném, vousatém s černýma velikýma rukama, obličejem sazemi začernalým; mluví velmi zřídka, nemá žádných přátel a soudruzi jeho si dokonce vypravují, že ani není člověk jako jiný; nepije prý, nehraje, nemá dluhů. Posmívají se mu a není pro ně většího potěšení, jako když jej přistihnou při hloubání v knihách neb dokonce spisování a když on se pak pýří jako dopadený školák —“

„Ach — toť Ouvalský. Tvým sokem by byl strojník Karel Ouvalský?“

„Bravo, — uhodl jsi,“ chechtal se Stanislav. Zůstal jsem klidný.

„Přítelíčku,“ pravil jsem, „nepovažuj Ouvalského za fraškovitého soka. Znám jej. Muž naskrz poctivý a spolehlivý, poněkud ostýchavý, avšak z míry dobrý a bez okázalosti pevný povahou, rozhodný v činech. Pokud mi známo, svedla jej toliko chudoba s počaté lepší dráhy k zámečnictví a strojnictví. Vzdělává se dál a pýří-li se proto, dokazuje, že jest jedním z těch dobráků, kteří se stydí za cizí nízkost.“

„Krátce buchta!" přerušil mne kasír vítězným tónem. „Takoví nedovařenci u ženských vždycky pohoří. — Asi před čtyřmi týdny psal mé milence velmi uctivý list. Dobrotisko Louisa ho litovala a lámala si hlavinku starostí, jak ho vyléčiti. Tak minul týden, on psal zas, červená se a klopí oči, kdykoli jede na stroji kolem a lopotí se dokonce — hahaha — vyráběním veršů!"

„Dále!"

„Louisa trnula strachem, abych se jenom ničeho nedozvěděl, svěřila se otci a prosila jej, aby Ouvalskému marné vzdychání rozmluvil. Starý Pachta si nacpal, vykouřil a vyklepal několik dýmek, pokrčil pak rameny a mínil: „I nechť se ucházejí o tebe oba. Nepřekážím tvé lásce a budu se tomu těšiti, když bude mi dopřáno požehnati tobě a kasírovi. Ale Ouvalský jest člověk od hlavy k patě po mé chuti. Nepřál bych si nic upřímněji než takového zetě. Nelíbí-li se ti, odbuď jej sama. Já mu lítost způsobiti nechci a nemohu." Louisa jej má odbýti. Jak? Napsala mu již několik výpovědí a všechny roztrhala, i nejmilostivější zdála se jí býti příliš krutou. Měl bych se proto vlastně horšit, avšak omlouvám ji její vrozenou nerozhodností. Prozradila se konečně, obávala se, abych nezvěděl vše v jiné způsobě od jiných a prosíc, abych byl k sokovi milostiv, zůstavila napravení strojníkovy hlavy mně. Souhlasíš, že bych se ponížil, kdybych jednal s takovým nemotorou jako s rovným sobě?"

Podivno, poprvé jsem se marně namáhal, abych v Stanislavovi nalezl zalíbení.

„Troufám, že můj nelíčeně komický dojem ze soka jest kriteriem lhostejnosti," pokračoval kasír. „Mohu tedy hravě býti velikomyslným. Napíšu mu lístek stručně jako advokát a rozumně jako pokrevný, v přízni nakloněný strýc. Nevím, zdali mne nesvede rozpustilost k ironické odpovědi na některou obzvláště směšnou větu z jeho žalmů —"

„Ty znáš jeho listy?" vpadl jsem kasírovi do řeči.

„Mám je!" zvolal vítězně Stanislav a vyňal z náprsní kapsy hrst papírů.

„Nemohu ani uvěřiti, že by ti je Louisa byla dala!"

„Nemusíš. Zmocnil jsem se jich."

„Považ jen, jak by se mohl rozlítiti Ouvalský, kdyby o tom zvěděl, kdyby si snad listů chtěl zneužíti."

„Eh! Kdyby —? Což na tom! Ostatně na zneužití — jakž se o mém právu vyslovovati ráčíš — ani nepomýšlím. Chci míti trochu humoristického čtení, toť vše — — pst!"

Pozvednuv hlavu, pohleděl jsem směrem, jejž mi vybízející oči Stanislavovy naznačovaly.

Byli jsme již přešli polovici stanice a neměli jsme daleko k domku č. 48. Na slepé koleji po levé straně stál krytý vůz nákladní, z něhož dělníci nábytek vykládali. V pestrém nepořádku stály a ležely kolem vozu nejrozmanitější kusy pořádné domácnosti a mezi nimi houpala se na houpacím křesle roztomilá dívčina, brunetka, plné, drobné, přítulné postavičky.

Měla patrně dozor ku skládání nábytku, sledovala bystře práci dělníků a při tom hrála si s čiperným mourovitým kotětem, jež kolem

ní poskakovalo. Kotě se honilo za snětí, kterouž je dívka pokoušela, utíkajíc hrálo si na žmukačku a v dovádění skočilo velikým přemetem přes hluboký, vodou naplněný příkop, táhnoucí se od vodárny. Dívka je volala, kotě si netroufalo zpátky, mňoukalo žalostně; jeho velitelka bez dlouhých rozpaků sebrala suknice a přenesla se lehýnkým skokem za příkop ku plotu.

„Ej, toť byly nožky!“ zvolal tlumeným hlasem Stanislav.

Dívka jej zaslechla snad; ohlédla se a sršivý pohled z jejích zářivých velkých očí setkal se s našimi pohledy, spočívajícími s obdivem na její mignonské hlavičce, již korunoval bohatý leskle černý vlnitý vlas; její k líbání zvoucí okrouhlý plný obličej plál ruměncem a žárem, soustředěným v černých očích a kyprých rubínových rtech.

Hodila hlavou, usmála se polo čtverácky, polo koketně a — hop, byla již na druhé straně a honila se s kotětem poznovu.

Nevím, zdali jsem se mýlil; bylo mi, jakoby chvílemi zalétla jiskra z jejích očí k nám a jakoby svůdná ješitnost pobádala dívku k pokračování ve hře.

Stanislav nespustil s ní oka, pokud jsem nevložil svoji ruku do jeho ramene a nedonutil jej přátelským užitím mírného násilí ku přerušení podívané, neslušně dlouho již trvající.

„V tom černookém kotěti hraje krev jako šampaňské,“ hovořil s obdivem Stanislav, pokukuje po očku nazpět. „Rozpaluje do dálky, jakž teprv by asi hřálo malé okusení pro chuť —“

„Stanislave!“

„Jak jsi protivný. Zmorousovatěl jsi, ubíjíš mi každý žert na jazyku, příteli. Mohu za půvab děvčete, jež nezapírá, že jest Evičkou a povedeným diblíkem? Či jsi snad již dokonce žárliv?“

Neodpověděl jsem. Bylo mi těžko na jazyku, poněvadž vše mne mrzelo a nejvíce Stanislav, aniž bych mohl pro něco zvláštního jej vypeskovati.

Po několik dní po té vyprovázíval jsem jej zase k Louise a schválně jsem ani špetem nezavadil o strojníka Ouvalského neb o brunetku, která při hře s kotětem Stanislava tak rozehřála. On také neztratil o ničem slůvka, a poněvadž se mi podobalo, že zúmyslně choulostivému hovoru se vyhýbá, stoupala znenáhla moje nervosní podrážděnost, v níž jsem se nemohl sám vyznati.

„Neudělala ti ještě ta malá čarodějka?“ otázal se mne jednou, obrátiv se náhle od telegrafního aparátu, u něhož seděl.

„Která?“

„Jedno z obou koťat, ovšem větší, rozumnější, na něž se nesmí jíti s pouhým čččč!“

„Ne.“

„Hm, podivno! A nepomyslil jsi sobě posud, že právě tuto dívku ti chtěla Louisa dopřáti, abychom mohli cukrovati ve čtyrech?“

„Ne. Ani jsem ji od těch dob neviděl.“

„Broukale!“ durdil se kasír. „Týden již tomu, co se přistěhoval do naturalního bytu v domku č. 48 nový dozorce trati, Dolejš, a přivezl nám ve své dcerušce Melanii dítě, jakých asi bylo posud v Bechyni na mále, a ty nic nevíš, posud se za ní nespouštíš — —“

Chvíli jsme mlčeli oba; telegrafní aparát vrčel a cvakal.

„Nu — nechť," prohodil Stanislav zaraziv stroj. „Někdo se o ni postará brzy. Děvče zapaluje rázem jako blesk a jest z těch, které nepovažují lásku ani za svátost ani za neštěstí. Mám za to, že se nechává ráda stíhati a neprchá příliš ukrutně."

„Mluvíš, jako bys chtěl mermomocí dokázati, že nejsi Louisy hoden," káral jsem jej zostra.

„Jsem zajisté z nás obou nejvíce naplněn hlubokou úctou k výtečným vlastnostem Louisiným," hájil se Stanislav rozhorleně. „Vyprosím si neustálé vnucování tvých naučení. Mluvím-li o Melanii, činím tak pouze z útrpnosti s dívkou, která vládne tolikerými vděky, touží a zaslouží, aby byla milována. Vždyť Louisa sama ji odporučovala vřele k milování."

Vzchopiv se, bouchl dveřmi a vyšel na perron.

Zanevřel na mne.

Vídal jsem, že chodívá sám, i k Louise. A také za Melanií. — Doslechl jsem o tom leccos a přesvědčil se také na své vlastní oči.

Odbyv svůj oběd dosti záhy, vracel jsem se z městečka k nádraží. Maně se po něm rozhlédnuv, zočil jsem švarného mladíka, který kolem nízkého plotu zahrádky domku č. 48 se vrtěl, vousiska na hladké líci si kroutil a pince-nez rovnal.

Nemohl jsem se mýliti. Tak obskakoval Stanislav Louisu, když chtěl býti obzvláště dvorným.

Ale — což se Pachtovi přestěhovali pojednou tajně z jednoho konce nádraží na druhý? Či byla Louisa u Dolejšů návštěvou? Snad ano — snad ne — snad — krátce nevěděl jsem, co si pomysliti; jen tolik mi bylo jasno, že krev mi vstoupá do hlavy a vře ve všech žilách.

Přešed se silnice na trať, kráčel jsem po měkkém banketu přímo k domku č. 48.

Mezi sáhovými slunečnicemi, oslňujícími pelargoniemi a rudými pivoňkami prosvital ženský šat; po té rozeznal jsem dívčí postavu, plnější, menší, pohyblivější než byla Louisina; konečně poznal jsem se vší určitostí Melanii, její oči, tvář, hlas.

Bavili se velmi živě, hlasitě, a přes všechen svůj hněv a svoji lítost musil jsem přiznati, že smích brunetky zní neobyčejně luzně.

„— — jinak jest ovšem velmi chvályhodné, že nezapomněl jste ještě úplně, čemu vás ve škole naučili. Ne každý kasír umí svoji prósu přelévati do rýmované formy," zaslechl jsem z úst dívčiných.

„Ach, vy jste ukrutná, slečno!" zvolal Stanislav s povedeným pathosem. „Prosil jsem vás již, abyste měla omluvena nedostatky mých básní dobrou vůlí, kterou u každého začátečníka třeba ceniti. Vždyť málo teprv dnů jsem básníkem a neovládl jsem posud svatý oheň poesie, roznícený v mé duši žárem dvou krásných milých očí!"

„Jsou-li jaké oči původem vašich básnických pokusů, vyhněte se jim, nevedou vás k dobrému!"

„Žertujete. Nebylo by poprvé, aby zanícení pro spanilou dívku rozezvučelo v nitru muže stajené struny hudby duší a srdcí —"

„— a pobídlo jej k pilnému bádání v naukách o harmonii a rytmu,“ doplnila kvapně Melanie, „jichž znalosti každému hudebníku a básníku nad jiné potřebí jest. Dobrá vůle není ještě uměním.“

„Slečno! Na mém obzoru vzešlo slunce a paprsky jeho vykouzlily v mé duši první, byť i chudé kvítí. Sebral jsem je a obětoval svému slunci v dík a co první svůj hold. Zhrdnete jimi?“

Přistoupil jsem.

Stanislav trhl sebou, zarděl se, ale svraštiv pak na okamžik čelo a pousmáv se ironicky, sáhl zběžně po klobouku na pozdravení.

Melanie uvítala mne přívětivým nenuceným kynutím hlavy. Znali jsme se již povrchně. V důlcích její smějící se tváře a ve velkých černých očích hrálo sto diblíků, skotačících z dobromyslné radosti nad milostným harcováním Stanislavovým. Byla skutečně neodolatelná ve své upřímné vděkuplnosti.

Ale nechtěl jsem se poddati. Nenáviděl jsem Stanislava a zlobil jsem se na ni.

„Nedovolím si vás vytrhovati z příjemné zábavy,“ uklonil jsem se, jako bych chtěl jíti dále.

„Ach, zůstaňte, je-li vám libo,“ usmála se Melanie. „Byl jste již bezděčným svědkem obhajovací řeči páně Jílkovy, kterýž mermomocí chce býti básníkem. Pomozte mi, vyveďme jej společně z bludu.“

„Toť novina. Znám mnohý hloupý kousek Stanislavův, ale že by se až na básně spustil, bylo mi posud neznámo.“

„Poměry mění člověka,“ podotkl kasír, krče rameny.

„Jaké poměry?“ vyzvídal jsem, tónem pokud možno mírným, společenským.

„Ach, božínku,“ vrtěl se Stanislav. „Prosté, prostinké, každodenní! Člověk setká se s dámou, jíž ctí, nalezne slova a formy, aby osvědčil jí svůj obdiv, a báseň jest hotova.“

„Ne jedna, ale pět!“ pravila Melanie s žertovnou pýchou a zvedla se svého klína několik ozdobných listů papíru.

„Po slovech Stanislavových nedopustím se zajisté indiskretnosti otázkou, jsou-li básně věnovány vám, slečno?“ tázal jsem se.

„Pan Jílek chce, abych o tom byla přesvědčena. Přiznávám se ale s upřímnou samolibostí, že jsem očekávala básně dokonalejší, mně více svědčící —“

„Což nesvědčí vám ani báseň nadepsaná „Tobě, Muso má?“ vyhrklo z podrážděného Stanislava.

„Ale, pane!“ polo smála, polo durdila se dívka, již polil ruměnec.

„Nechť soudí nestranný,“ rozhodla se pak čtverácky. „Pane Zero, poslyšte, jaký básnický prý hřích chce uvaliti váš přítel na bedra má. Zde:

‚Tobě, Melanie, Muso má!

Lehýnkým jak zefyru vánek krůčkem,
Outlejší nad palmy gracii ztepilou
Úměrně neseš hlavinku spanilou,
Již zdobí oček dvé jak safíru leskem!

Slasť jen Ty daříš, jaro jak vděky své,
Obraz Tvé duše lilie sněhový květ,
Nejdražším skvostem však drahé mi srdce Tvé.'
Hahaha!"

„Toť znělka, na níž všechny švy rhytmu praskají," smál jsem se také bujně z pouhé mstivosti. „A báseň jest psána pro jinou dámu, popis o tom svědčí!"

„Ano, jest opsána, pane Jílku, přiznejte se," domlouvala dívka uraženému kasírovi. „Nepovšiml jste si při opisování ani, že si osvojujete akrostich, nápodobil jste podle originalu i velké a ozdobné inicialky, jež shora dolů čteny tvoří jméno: Louison!"

Plot zahrádky vrzal a ohýbal se. Ohlednuvše se, spatřili jsme strojníka Ouvalského, jenž nepozorován byl se přiblížil.

Byl bledý, třásl se na celém těle a mdloby jej obcházely; zachytil se rukou pilíře plotu.

Na tváři Stanislavově střídal se tmavý ruměnec s bledostí.

Melanie pohlížela udivena s jednoho muže na druhého a tázavý pohled jejích upřímných očí žádal mne za vysvětlení.

Nehněval jsem se již na ni; nemohl jsem ji považovati za spoluvinnici bídnosti Stanislavovy, kterýž na dvou dobrých duších hanebně se prohřešil.

„Promiňte mé smělosti, slečno," oslovil strojník mdlým, ztrhaným hlasem Melanii. „Není mi dobře. Báseň, kterou jste právě čtla, obdržela jste s věnováním od — od toho — pána, není-liž pravda?"

Ukazoval na kasíra Jílka.

„Ano," řekla Melanie klidně s přízvukem podivení.

„Děkuji," odvětil Ouvalský, smekl a vzchopiv se, zaměřil k topírně.

Poroučel jsem se také mlčky Melanii a zanechav ji o samotě se Stanislavem, na něhož jsem ani nepohledl, šel jsem za Ouvalským.

Nalezl jsem ho za vodárnou, sedícího na kamenném roubení nádržky, skrývajícího obličej ve dlaních.

Usedl jsem vedle něho.

„Poslyšte, Ouvalský," pravil jsem, vzav ho za ruku, „nezbedný větroplach spůsobil vám velikou bolest. Nebudu vás těšiti, vímť, jak necítěny zaniknou kapičky lidských slov a průpovídek v duši, mukou sžírané. Tuším však, a nemýlím se nepochybně, že více vás týrá domnělá spoluvina Louisy, již chci a musím před vámi očistiti."

Zvedl hlavu a upřel na mne dychtivě zaslzené oči.

Vypravoval jsem mu vše, co jsem věděl.

Poslouchal tiše, svěsil pak zvolna hlavu a oddechl si z hluboka.

„Můj dík, pane. Ale věřte, že nepověděl jste mi nic nového. Nepochyboval jsem o Louise, byť i moje chatrné verše v rukou mého soka proti ní svědčily. Rmoutí mne neštěstí Louisino, jež spatřuji v její lásce k takovému bídákovi. Zardousil bych jej, kdybych směl, kdyby mně láska k ní nezbraňovala. Co jí jest milým, jest i mně posvěceno. Dávná jest již moje strastiplná blaženost, pane. Po leta jezdím kolem zahrady Louisiny a její obraz naplňuje moji duši a provází mne všudy od první chvíle jejího zjevení. Byl jsem spokojen na týden,

spatřil-li jsem ji v letu jen jedenkráte za kolik dní a dlouho skrývala moje ostýchavost lásku, již jsem zprvu za znesvěcení své zbožňované považoval. Po dlouhém otálení a marných pokusech o pokus odhodlal jsem se k prvnímu nesmělému přihlášení. Neobdržel jsem odpovědi a vykládaje si mlčení v dobré, těšil jsem se nadějí. Mám některé školy, čtu pilně a zakládal jsem si vždy na trošce svého neumělého rýmování. Verše byly mi ovšem vždy klopotou, jak hravě vynořovaly se však z mé mysli, když s jásotem ukázal jsem jim cestu k Louise. Najednou dostalo se mi odřeknutí úsečného, panského. Překvapilo, ale nezdrtilo mne. Tak nemohla mluviti moje andělská Louisa se mnou, tak zahrál si na mého soudce pouze — pan — Jílek. Byl jsem slepý. Podobalo se mi stále, jako bych viděl housenku na lilii, kteráž snáší trpělivě její dotěrnost, jednou však se ke mně nakloní a pokyne mi, abych ji zbavil všetečníka — —. Jest po všem! Moje verše, posvěcené Louise, jsou vydány na posměch mému soku, jenž jich zneužívá ku zradě Louisy, k získání jiné dívky, pasoucí se na sápání mých zpěvů lásky, sobě, vám, každému na posměch.“

„Ale vždyť jsem vám řekl, že se vašich listů zmocnil Jílek proti vůli Louisině.“

„Inu zmocnil; — proti její vůli. Kdyby mne však měla ráda, nebo aspoň ve vážnosti, nemohl by se jich zmocniti, nevěděl by ani o nich. Tento důkaz mne mučí a vše jiné jest mi ničím.“

Argumentace strojníkova byla správná; nevěděl jsem, čím bych ji zvrátil.

Promluvil jsem ještě téhož dne s otcem Louisiným a s otcem Melaniiným.

Ráno mne vyvolal synek strážníka výhybek z č. 47 na perron.

Vyšed, zastal jsem venku starou, poloslepou Pachtovou.

„Jest pan kasír sám v kanceláři?“ ptala se.

„Ano.“

„Doveďte mne k němu.“

Učinil jsem ji po vůli.

„Čeho si přejete?“ utrhl se na sestárlou ženu mladý kasír, od včerejšího dne všecek vyměněný, jako zdivočelý.

„Nerouhejte se mému stáří takovou otázkou, můj zlatý pane Jílku. Vy dobře víte, proč přicházím, že máte co napravovati. Jen rychle, pojďte k mé dceři.“

„Abych zkrátil jednání,“ odvětil kasír, „připustím, že si dovedu na prstech spočítati, kam asi bijete. Povím vám krátce: Láska si nedá poroučeti a kde jí není, nevyprosí se. Měl jsem vaši Louisu rád, ale poznal jsem časem, že jest pro mne příliš měkká, nerozhodná, unylá — a — nemohu říci, že bych ji byl podvedl. Láska k ní se mne spadla jako přes noc a chybil-li jsem v čem, stalo se tak jedině ze šetrnosti k vám a k Louise odkládáním mého přiznání ze dne ke dni.“

„Slyším vás, pane Jílku, ale nevěřím,“ potřásala ubohá žena hlavou. „Vás napadlo třeštění, bývá tak v mladých letech a tropíte si z nás žerty. Zanechte jich, prosím vás pro boha. Nejdu k vám ráda, posýlala jsem muže, ale ten jest zlý a křičí: Raději pohřbím sebe i své dítě, než bych žebral o jeho hadí lásku pro ni — a ještě jinak a hůře

mluví. Ale já jsem matka, pane, a nemohu snésti, aby si mé dítě pro váš šprým oči z hlavy a srdce z prsou vyplakalo —"

Dveře na druhé straně se rozlétly. Vešel dozorce trati Dolejš.

„Pane kasíre," počal ihned, „mám k vám několik slov. Jsem vdovec a mám jediné dítě, dceru. Jest mi vším a vdám-li ji jednou, chci za svoji ztrátu její štěstí. Nebývám po celý den doma a musím zůstaviti Melanii, aby se sama střežila. Nevystačí-li její síla, zakročím sám a důkladně. Naskytá se mi právě příležitost, varovati vás. Běháte od děvčete k děvčeti — —"

„Pane, pamatujte se!"

„Panáčku, nyní mluví s vámi otec dcery, na niž jste svoje osidla nalíčil. Nestrpím pod svou střechou nižádnou komedii, v níž se hraje o čest mého dítěte a moji. Pověděl jsem vám to jednou a doufám, že na tom bude dosti."

Pozdraviv mne odešel dozorce.

„Hleďte, zlatý pane Jílku, jaké pomoci se vám i nám dostalo," začala znovu matka Louisina.

„Zticha!" rozkřikl se Jílek, zsinalý hněvem. „Se mnou ani žebráním ani hrozbami nic nesvedete! Ani slova více. Jděte!"

Naplněn málomocným rozhořčením, opustil jsem kancelář.

Rozuměl jsem Jílkovi; miloval-li Louisu vlažně, bylo vnucování jediným prostředkem, úplně od ní jej odvrátiti a zahrával-li sobě toliko s Melanií, bylo odmítání bodavým ostnem ženoucím jej k nezlomnějšímu úsilí.

Pro Louisu nedoufal jsem již ničeho; ale těšil jsem se, že dožiju se aspoň negativního správného rozuzlení zápletků vytrestáním Stanislava malou buclatou ručkou Melaniinou.

Zklamal jsem se trpce.

Ženské srdce jest starou hádankou, ne toliko mně, a nevyzpytatelné jsou cesty citův jeho.

Jílek, týž vrtkavý Jílek, který přímo před očima Melanie zradil hravě první svou milenku, jenž neostýchal se, užívati pokusů básnických svého soka uzmutých své první milence k získání lásky druhé, kterýž byl před Melanií ponížen, zahanben a směšným učiněn, tento člověk dobyl si srdce Melaniina. Přilnula k němu plným milostným žárem své elementární, sálavé a toužívé povahy.

Bez výsledku užíval starý Dolejš své otcovské moci, aby odvrátil svou dceru od lehkomyslného hejska, marně spojili se s dozorcem Pachtovi, aby navrátili zoufající a chřadnoucí dceři miláčka.

S překážkami vzrůstala náruživost a vynalezavost obou pronásledovaných.

Všichni, kdož náleželi ku stanici, ba i ctní „měštěnínové", sousedky a jiní z Bechyně brali účastenství v tomto smutném zápase, jehož se toliko dva, Ouvalský a já stranili.

Neviděli jsme žádné páky, kterouž bychom rozhodně v události zasáhnouti mohli a nečinně musili jsme přihlížeti, čekati, jak vše samo se vyvine.

Dozorce Dolejš podal k ředitelstvu žádost o přeložení na jinou trať a náčelník sekce i chef stanice přičinili se, aby učinili konec neblahým poměrům, jež přestaly býti soukromými.

Z čista jasna jednoho dne v říjnu rozneslo se po stanici, že nalehavými rozkazy jsou přeloženi kasír Jílek na jeden a dozorce Dolejš na druhý konec dráhy.

Mlčky poslouchali jsme společně s Ouvalským rozličné, avšak veskrz živé a škodolibé projevy radosti z ředitelského nařízení. Stáli jsme u vlaku připraveného k odjezdu do Vranova, kdež měl jsem malé řízení.

Před druhým zvoněním vystoupil Ouvalský na stroj a já zvolna ubíral jsem se na zad k vozům; vybrav si příhodné kupé postavil jsem se před ně, sleduje zrakem Jílka, jehož tvář mne znepokojovala. Byl přepadlý, bledý, hleděl divoce kolem sebe a škubající rty svírala mu hněvivá bolest.

Maje na starosti vypravení vlaku, chodil po perronu s hlavou ku předu nakloněnou, dával sípavým hlasem trhané, urputné odpovědi a rozkazy; po druhém zvonění chtěl jsem se již vyhoupnouti na stupátko vozu, když v tom připoutal moji pozornost nový výjev.

Před Jílkem objevila se stará Pachtová.

„Drahý pane Jílku, řekli nám, že vás ztratíme," naříkala třesoucím se hlasem. „Nechoďte, pokud se nerozloučíte s Louisou, pokud jí nepovíte, že nemáte k ní zlou vůli. To dítě mi zoufá a umře z lítosti pro vaše opovržení, jestli ji aspoň posledním slovem nepotěšíte."

„Řekněte Louise, že nemám co odpouštěti a prosím, aby také na mne se nehněvala. Nechť se vzpamatuje — ale nežádejte, abych váš práh překročil. Nestane se tak nikdy, neměloť by rozrývání starých ran žádného smyslu a žádného účelu. Šetřím jen Louisu. S bohem!"

Přece jí něco berného, moudrému a lidskému podobného řekl — liboval jsem si vsedaje do vozu.

Ve Vranově spravil jsem svoje řízení a setkal se s dozorcem Dolejšem, kterýž časně z rána se vydal na svou obchůzku trati a nyní zároveň se mnou se chystal na zpáteční cestu s vracejícím se vlakem.

Sdělil jsem mu první zprávu o jeho přeložení na stanici přes 200 kilometrů vzdálenou. Tvářil se, jakoby mne chtěl obejmouti a zulíbati, jeho stále zachmuřený obličej se vyjasnil a málomluvný muž rozpovídal se o svém soužení s Melanií, s Jílkem a o své radosti z přesazení tak živě, že musil jsem ho posléze upozorňovati, aby si pospíšil na lokomotivu k Ouvalskému dříve než se vlak hne.

Ujížděli jsme hustou bělavou mlhou, rozstupující se před námi a zavírající se za námi. Vyhlížel jsem z okna, ač měl jsem stále tutéž vyhlídku, týž obzor, jejž si vlak vezl zdánlivě s sebou.

Pohlížel jsem před sebe, kterak dým z lokomotivy v dlouhém, bělavém mračnu se kroutí a táhne mlhou, kterak telegrafní tyčky, gradientové pilíře a jednotlivé stromy se vynořují ze sychravého závoje par, objevují se nejprve jako neurčité stíny, nabývají pak tvaru, barvy, vyhlížejí jako pudrované neb pocukrované a zase jak se vynořily, zvolna za vlakem v mlze zanikají.

Znenáhla počínal jsem se nuditi a zívati; vyňav hodinky potěšil jsem se. Jeli jsme již 25 minut, minuli jsme strážný domek číslo 2 a vlak probíhal předposlední kilometr před stanicí bechyňskou.

Dívaje se s živějším pocitem na ubývající dráhu, pozoroval jsem na stráni v pravo od trati hnutí nějakého stínu; pohyboval se dolů k dráze a z přibližujícího se vlaku poznával jsem lidskou postavu, kteráž sestoupila do příkopu, vystoupila na banket —

Ječivý hvizd lokomotivy zalehl mi v uši. „Brzdy utáhnout,“ velel signál parní píšťaly a ještě jednou žádalo pronikavé pískání „brzdy utáhnout, utáhnout!!“

Dech se mi zatajil; postava v ženských šatech ležela na kolejích a hřmící ječící stroj hnal se obloukem letmo na ni. Bezděčně zarývaly se mé prsty do stěn vozu, jako by jej mohly málomocnou svou silou zastaviti, křičel jsem z plna hrdla na lokomotivu, na Ouvalského a viděl jsem, jak strojník ruce spíná, sám volá, stroj celou svou mocí zaráží, na dóm lokomotivy vystupuje.

Ale železnou obludu nebylo lze udržeti, vzdálenost od nešťastnice byla příliš krátká, již — již —

V tom bylo mi, jako by všechen lomoz vlaku přehlušil zoufalý mužský výkřik. Žena ležící na kolejích vzpřímila se poněkud, zvedla hlavu obracejíc ji k lokomotivě a v témž okamžiku zasáhl ji stroj, smetl ji jako pírko s dráhy a za ní skokem letěl Ouvalský s lokomotivy.

Klesl jsem rozechvěn na sedadlo, nechtěje již nic více spatřiti. Věděl jsem dosti. Ubohá, ubohá Louiso!

Asi půl profilu za nešťastným místem stanul vlak.

Vystoupili jsme z vozů.

Na banketu vedle kolejí klečel Ouvalský a v jeho náručí spočívalo bezvládné, schřadlé tělo Louisino, bledý stín dívky před krátkem šťastné a krásné. Strojník nehlesl a neslzel. Lomcovala jím zimnice bolesti, třesoucíma se rukama hladil hlavu děvinu, zvedal její ruce, pokoušel se vzpřímiti ji a mrtvá, chladnoucí klesala v jeho náručí zpět. Hrot táhla lokomotivy zasáhl ji smrtící ranou na hlavě . . .

Domlouvali jsme Ouvalskému. Zaslechl nás za chvíli, rozhlédl se ztrnulým pohledem a vtiskl na čelo mrtvé dívky jediný polibek, za nímž skanuly na ni první slzy nešťastného muže.

Pozorně, něžně zdvihli jsme Louisu, ustlali jí měkce v konduktérském voze a uložili ji.

Bez vědomí, ze zvyku vrávoral Ouvalský ku stroji; ale vystoupiv na můstek, klesl na rekvisitní skříň tendru a nevšímal si ani, že topič sám pustil stroj.

Jeli jsme dále v oblouku a viděl jsem dobře na můstek lokomotivy, na ubohého, zdrceného strojníka, jemuž bylo dopřáno vypíti kalich zříkání a neštěstí v lásce až na dno; zíraje se srdečnou útrpností naň, pozoroval jsem, jedva že jsme ujeli asi čtyři profily, jak topič se nahýbá přes brlení můstku, vrtí se, přebíhá s jedné strany na druhou a zakrývaje si oči, namáhá se prohlédnouti řídnoucí již mlhou.

Vyrušený Ouvalský zvedl hlavu, vzchopil se, naklonil se také přes brlení a v témž okamžiku trhnuv sebou jako šílenec vrhl se na topiče, který právě sahal po páce parní píšťaly, aby dal signál — výstražný

nebo k brzdění. Ale již uchvátil strojníka Dolejš a v divém chomáči zápasili na malém prostoru mezi ohništěm a tendrem tři muži, pak mrštěn topič na tendr, strojník svíral hrdlo Dolejšovo, tiskna jej železnou pěstí pod sebe a uvolněnou rukou pustil stroj plnou parou, dvojnásobnou prudkostí vpřed.

Bylo mi jako v hrůzném snu. Nechápal jsem, proč Ouvalský zběsilostí a silou šílence zápasil s oběma muži, kteří se poznovu naň vrhli a nemohouce jej povaliti, marně k pákám stroje se dobývali. Boj na lokomotivě byl hrozný, každé chvíle mohl sletěti pod kola některý ze tří mužů, s nichžto již šaty v hadrech visely, pot a jednotlivé proužky krve se lily.

Hled mých vytřeštěných očí byl soustředěn na obraz divého boje; pak se mihlo něco v dálce před mým zrakem; upřel jsem oči v před.

Toť výlet ďáblův, jízda na pospasy peklu! Tam před námi u staničního stežně klečeli uprostřed kolejí mladík s dívkou objímajíce se spolu — mlha řídla — poznal jsem Jílka s Melanií!

A na stroji zápasili muži posud — Ouvalský za svou pomstu, za pomstění Louisy a starý Dolejš za život svého dítěte, Melanie.

Dolejš se vyprostil, vyskočil na tendr, uchopil pravicí signálový terč a vztýčiv se dával máváním terče brzdičům signál „brzdit!“ Zároveň zmocnil se levicí signálové šňůry a trhaje ji otevřel parní píšťalu, jejíž jek znovu se rozléhal krajinou a pronikal mi všemi údy.

Úmysl Ouvalského byl zmařen; vzdal se boje. Těžký vlak, vlečený docházející parou a zarážený utahovanými brzdami pohyboval se volněji . . .

Mizerný Jílku, arcibídáku! Proč utíkáš? Můžeš vždy ještě umříti, posečkej, lokomotiva tě ještě zasáhne. Počkej! Nečeká; zvednuv se utíká z kolejí, zděsil se soptícího stroje a otřásání půdy přešlo mu do kostí. Smrt není z blízka spanilá a moudřejší uteče, dobře tak! Styď se za svůj zbrklý nápad chtíti zemříti, neumíš, nemůžeš . . .

Melanie vrávorá za ním na pěšinu stranou.

Stroj přejel místo, na němž spolu klečeli a zastavil za staničním stěžněm, konduktérský vůz právě před oběma milenci. Dolejš skočil ještě za jízdy s tendru k dceři, jež plačíc vrhla se mu na prsa.

„Do vagonu s nimi!“ volali rozezlení konduktéři a již rachotily dveře konduktérského vozu.

Mlha se protrhla, slunce prosvitlo parami stříbrojasným leskem a jeho paprsky řinoucí se plným proudem do vozu oblévaly gloriolou bledé skráně a líce mrtvé Louisy.

Melanie se vztýčila, její velké, zářivé oči se příšerně rozšířily a ztrnule pohlížely na zhaslou sokyni.

„Louiso, smiluj se, odpusť mi!“ zasténala dívka, smrtí své sokyně krutě ztrestaná.

Jílek, stojící posud se sklopenou hlavou, nevědoucí, co se děje, přiskočil, vztáhl své ruce po Melanii.

„Nedotýkej se mne! Jdi — ničemo! Jdi již!“

Prchl; byl čas. Ouvalského drželi čtyři a nemohli již udržeti

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

„Dobrou noc! Svoji úctu, služebník," švitořil sklepník a sbor tučných hlasů mu odpovídal; dvě přeširoké paní a za nimi rovněž objemní pánové vyhrnuli se z vedlejšího kabinetu a já díval jsem se na ně jako v Jiříkovu vidění.

„I ty můj božínku! Adámku, — Zero, — že tě po tolika letech přece nacházím," spustil na mne mladší z obou objemných mužů, lišící se také svým dobrým basem od druhého.

„Nemám čest, nepamatuji se, snad se mýlíte," namítal jsem, pátraje bez výsledku v přeplné tváři neznámého po známých rysech.

„Tak ty již ani neznáš svého bývalého kolegu Stanislava Jílka, někdy kasíra v Bechyni? Ach pardon, promiňte, musím panstvo seznámiti. Můj přítel Adam Zero — tentoc —"

„Spisovatel."

„Spi — spi — ano?"

„Ano: Spisovatel."

„Tedy literat. Moje tchyně, paní Zemanová, moje ženuška Gabriela, můj přítel, obilní agent pan Arnošt Uhlíř . . ."

Pak mi ještě cosi vypravoval, jak byl kdesi účetním a po té se oženil s 50.000 a s Gabrielou, kterak jest praktický a diví se mé nepraktičnosti a podobné.

Leč všechno krásné mluvení nově nalezeného přítele zanikalo v strašném poznání, že zaběhl jsem se v malicherných bechyňských upomínkách a moje veliká kosmologická novela jest stále ještě teprv na počátku.

Bije půl jedenácté; sklepník shasíná nemaje ve své obmezenosti tušení o útrapách novelisty, jenž uvízl na počátku svého vypravování ve veliké době glaciální, obíral se svou a svých bližních nízkou pomíjejícností, zapomínaje pro atomy, ve vesmíru nic, pranic neznačící, na věštecký, titanský svůj úkol . . . .

Malebné procházky

po bojištích Žižkových.

Líčí a kreslí

Eduard Herold.

(Dokončení.)

IV.

Za krále Jana Lucemburského náležely hrad a městečko Veliký čili Panský Bor bratřím Oldřichovi a Vilémovi z Boru, kteří darovali r. 1336 zboží toto s několika vesnicemi klášteru Zderazskému v Praze. Klášterníci tamější, rytíři sv. hrobu, ustanovili zde purkrabího, o němž se zachovala nechvalná pověsť. Dal prý faráře, jenž ho častokráte káral pro neřestný život, vsaditi do věže; knězi podařilo se uniknouti z vězení, načež obžaloval trýznitele svého v Praze, ale na zpáteční cestě byl prý od purkrabího opětně jat a oslepen.

R. 1420 Veliký Bor byl poručen k ochraně bratřím Janovi a Vilémovi z Risenberka, jimž náležel také nedaleký hrad Rabí čili Mladý Potštýn. Poněvadž oba bratří v bouřlivých oněch dobách sami vlastních svých hradů proti útokům Husitů a pánů s těmito spojených hájiti musili, svěřili obranu Velikého Boru zvláštnímu hejtmanovi. Tento mohl spoléhati na pevnost hradu a dostatečnou jeho posádku. Nad to věděl, že doufati může pro případ obležení v rychlou a vydatnou pomoc od pana Bohuslava Švamberského, sedícího s množstvím ozbrojenců na blízké Zelené Hoře, pak od pana Krajíře z Krajku, tehdáž královského hejtmana v Budějovicích a od krumlovské posádky pana Oldřicha z Rosenberka. Vyvěsil tudíž hrdě a vyzývavě s cimbuří hradu mohutné prapory se znaky svých pánů, totiž s risenberským štítem dvojmo rozděleným a s křížem Zderazských rytířů.

Zprávy, jež docházely čas od času o pochodech jednookého vůdce Táborů, byly čím dále hrozivější. Dne 28. srpna 1420 přitáhl Žižka z Prahy do Písku. Odtud vypravil se proti Vodňanům, městu královskému, ale tehdáž osazenému lidem Rosenberským. Žoldnéři tito, sotva zvěděli o blízkosti vojska táborského, opustili ihned město nedbajíce snažných proseb katolických konšelů a měšťanů, aby je nevydávali v šanc blížícímu se nepříteli. Marně žádali také Oldřicha Rosenberského o pomoc; nezbývalo jim než spoléhati na vlastní udatnost.

Odporovali zoufale útočícím Táborům; ale tajní Husité mezi měšťanstvem otevřeli souvěrcům svým jednu bránu a tou vniklo vojsko Žižkovo do města. Pomstilo strašně nátisků, jež katoličtí měšťané vodňanští činili nečetným přívržencům husitství v městě. Množství obyvatelů pobito; dva kněží a 28 měšťanů upáleno v městské vápenici. Domy a kostely jsou pobořeny a delší čas po tomto zpustošení Vodňany zůstaly pouhým spáleništěm a zbořeništěm.

Poněvadž nešťastné to město bylo pouze několik mil od Velikého Boru vzdáleno, spřátelil se již hejtman hradní s myšlenkou, že uvidí

co nevidět na obzoru prapor s červeným kalichem. Ale Žižka mimo nadání obrátil se jinam. Oblehl totiž Lomnici a přiměl posádku královskou ke vzdání. Pak dobyl útokem města Bystřice, náležejícího Lipoltovi Krajířovi z Krajku, kdež porubáno jest obyvatelstvo německé. Také hrad tamější vzdal se Žižkovi, při čemž manželka Krajířova s dcerou dostala se do zajetí.

Odtud táhl Žižka dále na statky úhlavního svého nepřítele, Oldřicha z Rosenberka, a činil mu škody veliké; požáry četných rosenberských vesnic ozařovaly hrůzně cestu krutého mstitele.

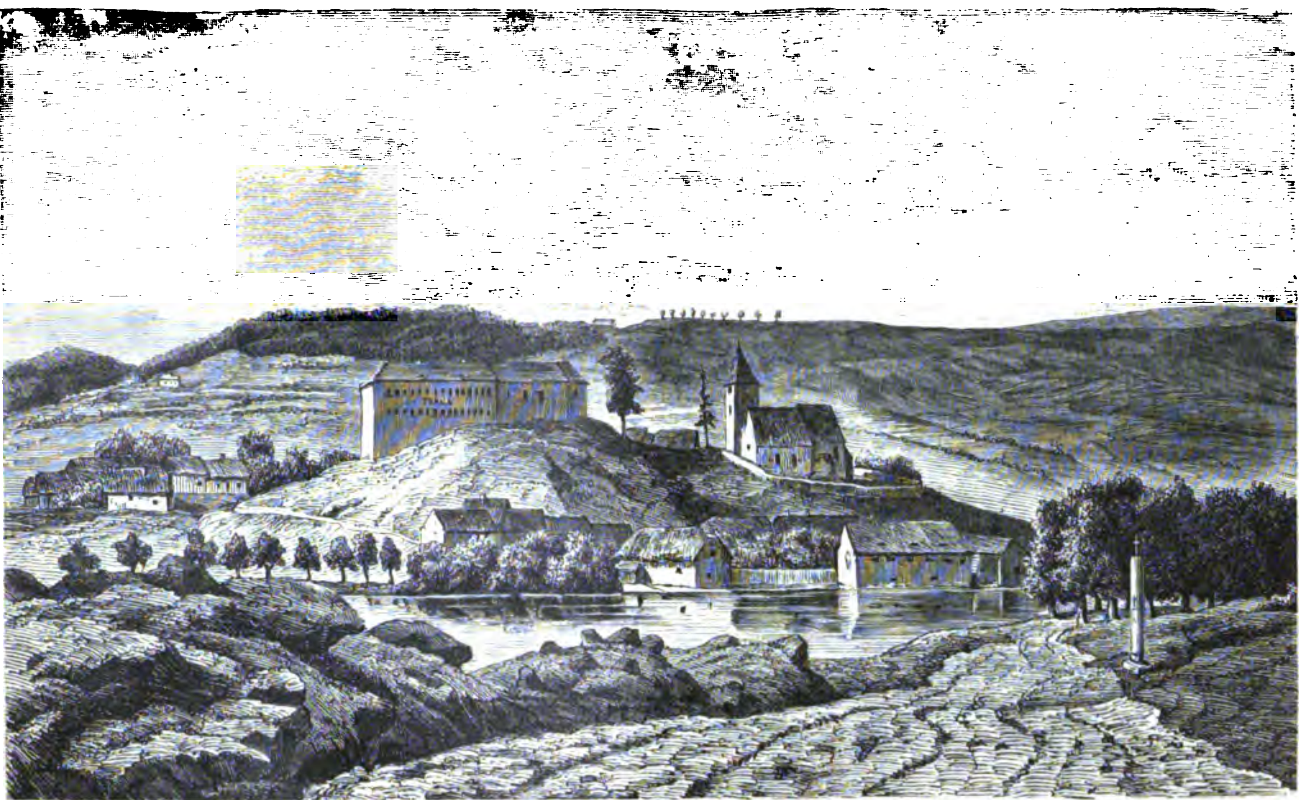
Nevázanost kněžstva a blouznivé sektářství, rozmáhající se tou dobou ve hlavním sídle táborském, přiměly na to Žižku k návratu do Tábora, kdež podařilo se mu zjednati kázeň a pořádek.

Pak vypravil se znova do pole. Na začátku října 1420 prchající vesničané přinesli do Velkého Boru zprávu, že sem vůdce Táborů míří a že již pouze několik hodin od městečka vzdálen jest. Ačkoliv obyvatelé již po měsíce na takovou zprávu musili být připraveni, naplnilo je přece blížící se nebezpečí zděšením ohromným. Každý nakládal spěšně nejlepší své věci na koně a na vozy, aby spasil se s nimi útěkem k příbuzným a známým do vzdálenějších krajin, neb chvátal s nimi vzhůru pod ochranu pevného hradu. Povyk a hlomoz, klení a lání, nářek žen a dětí, ržání koňstva, štěkot psů, zmatený šum lidí, z nichž jedni kvapili do hradu, jiní k okolním horám, ustavičné zvonění na poplach a troubení ze hradu — vše to slévalo se v žalostnou vřavu, jakou tiché toto údolí zřídka slýchalo.

Zatím vystupoval hejtman hradní po točitých schodech vzhůru na cimbuří, aby pátral po blížícím se nepříteli. Při tom svezl se zrak jeho nejednou dolů do nádvoří a na cestu vedoucí ke bráně, jíž valily se ustavičně nové proudy bědujících měšťanů do hradu. Nádvoří bylo jimi již přeplněno. Teskilvě spočívalo oko jeho na těchto davech. „Proti vnějšímu nepříteli,“ pomyslil si asi, „mohl bych hájiti hrad nějaký čas, než by došla pomoc; ale horší bude vnitřní nepřítel — hlad.“

Za takových myšlenek dostoupil cimbuří, kde měli hlásní vzdušné svoje příbytky. Vyhlédal pátravě směrem, odkud Tábořі přijíti musili. Ale po drahné teprv době vynořili se z lesů, pokrývajících okolní výšiny, lehcí jezdci kopími ozbrojení, přední to harcovníci vojska nepřátelského. Rozptýlivše se krajinou, prohledávali bedlivě všechny křoviny a prohlubně. Za nimi následoval jiný oddíl lehké jízdy, rovněž porůznu těkající; ale ten harcoval pouze v jisté vzdálenosti před městečkem, ani zatím první jezdci hrad v dalekých obloucích opatrně objeli a za ním do lesů vnikli, aby slídili i tam po nepříteli snad ukrytém. A zase uplynul nějaký čas, než vyběhli z východních lesů táborští výrostkové, praky ozbrojení, t. zv. „pračata“. Pojednotlivě nebo ve hloučcích běhali semo tamo, až pak stanuli v nějaké vzdálenosti od městečka, pilně pozorujíce domy a zahrady. A po značné další době objevil se teprve na hřebenu údolí vlastní předvoj a za ním pak ostatní vojsko táborské s dlouhými řadami vozů válečných a komorních, pěchota a jízda těžká i lehká.

Hejtman hradní sledoval s napjatou pozorností konání nepřítele. Viděl nejprv, jak lehcí jezdci projíždějí okolí různými směry, bezpo-

Veliký Bor. Kreslil Ed. Herold. Ryl Jan Patočka.

chyby aby vyhledali příhodné stanoviště pro ležení. Na to pohyboval se veliký tmavý kolos vozů k jednomu místu a začal se tu rozestavovati. Někteří Táboři jali se kopati příkopy a nasypávati nevysoké náspy k ochraně táboru. Tlupy jezdců přiháněly čas od času skot, v okolních vesnicích pro potřebu vojska zajatý. Uvnitř ležení nastal čilý ruch. Sloupy dýmu vystupovaly z ohnišť, u nichž táborské ženy připravovaly pokrmy pro hladové vojíny.

Stany a boudy vyrůstaly ze země a konečně vztýčen byl také prapor s rudým kalichem v černém poli; vzpínal a nadouval se hrou večerního větru, jakoby se pyšnil slavným tím znakem, pod nímž zástupy božích bojovníků spěchaly od vítězství k vítězství. Také prapory na cimbuří hradu zavlály; ale zasmušilému hejtmanovi jeho přišlo na mysl, že to kynou snad poslední pozdrav krajině, která neuvidí — možná — již nikdy znaky jejich tak volně a hrdě vznášeti se na tomto cimbuří.

Posádka hradu byla připravena na útok Táborů a hleděla mu vstříc dílem s bázní, dílem s bojechtivostí. Ale dole nebylo viděti nijakých příprav k němu. Také druhý den nepozorovali tam, kromě obyčejného ruchu vojenského ležení, žádného bojovného hnutí. Velitel hradu přecházel se zdi na zeď, dohlížel, je-li každý na určeném místě, a povzbuzoval posádku k udatnosti; avšak on sám choval v srdci obavu, že k boji ani nedojde, že vůdce Táborů chce hrad prostě — vyhladověti.

Často vystupoval také na věž a pátral, neobjevují-li se kdesi v dálce vojska pomocná; ale neviděl ničeho mimo davy nepřátel, obkličující hrad těsně se všech stran.

„Dejž bůh a svatá panna," povzdechl si, „aby se brzy okázal Švamberk nebo Rosenberk; jinak musím buď vydati hrad nebo hladem zemřít. A zdá se věru, že přijdou, až bude po všem!"

Žižka vyzval asi — zpráv o tom nemáme — velitele hradu, aby se vzdal, a tento prohlásil, že hotov jest vyzvání uposlechnouti, nedojde-li v určitém počtu dní pomoc od katolických pánů. Žižka přistoupil na tuto podmínku. V ustanovený den klesly oba prapory na cimbuří hradu; brzy na to otevřela se brána a jí vyjela posádka, majíc před sebou na sedlech své skrovné jmění. Uprostřed jezdců kráčeli nešťastní obyvatelé městečka; častokrát ohlíželi se další cestou se slzami v očích po hradu a po tlupě známých, rodných domů na úpatí jeho. Pojednou spatřili bílé obláčky kouře, za nimiž se vyvalily husté černé mraky dýmu, a pak vyšlehly ze všech oken a střílen mohutné plamenné jazyky. „Hrad a město hoří!" volali zděšeni, lomíce rukama.

Žižka dal hrad sbořiti. Právě chtěl se vydati na další pochod, když ho došla zvěsť, že táhnou sem četní nepřátelé od Zelené Hory a Plzně. Hned na to oznamovali jiní zvědové, že také s druhé strany Oldřich z Rosenberka a Lipolt Krajíř s množstvím lidu rakouského spěchají vybavit hrad pánů Risenberských.

„Pan Oldřich přichází opět pozdě," prohodil s úsměvem Zbyněk z Buchova, podhejtman Žižkův; „zajisté je tím vinna kulhavá jeho noha." —

Žižka rozkázal jen svým úsečným způsobem, aby byl tábor stržen a vojsko s vozy aby sešikovalo se na pahorku hradním a kolem něho.

Za krátko byl rozkaz vykonán. Podhejtmani rozestavili na stanovišti vytčeném své lidi a vozy, užívajíce důvtipně výhod, jakých poskytovala nerovná místnost. Pahorek, nedávno pustý, pokryt byl nyní bojovníky a na temeni jeho, u kostela, zvedala se žerď s praporem táborským; s počátku visel nepohnutě v bezvětří, ale právě, když jízda nepřátelská vytrhla ze všech okolních lesů a blížila se s válečným pokřikem k postavení Táborů, tu prapor pojednou oživl, otáčel se vesele a okazoval na všechny strany červený kalich, znamení nové víry. Pod ním pak stáli obráncové jeho kolem vůdce, jenž svým jedním okem pozoroval pevně a bystře jízdu, odevšad se valící, jejíž četné praporce, barvami pánů svých ozdobené, vlály jaře po větru a jejíž brnění blýskala se v paprscích slunečních. Nepřátel bylo tolik, že by byla klesla mysl vojska jiného; ale Táboři nepočítali odpůrců svých, jsouce přesvědčeni, že bůh sám s Žižkou bojuje a že i tentokrát ověnčí vítězstvím prapor svých bojovníků.

Z úst jejich zazněl hřímavý zpěv: „Kdož jste boží bojovníci“ a vítr donášel píseň tu k sluchu nepřátel, svírajících houfec Táborů se všech stran jak ohromný kruh ocelový.

Kněží táborští chvátali řadami, povzbuzujíce k modlitbě. Pak ozval se rázný hlas Žižkův, jenž vyzýval vojíny, aby osvědčili stejnou udatnost jako u Sudoměře, kde porazili z milosti boží rovněž ohromnou přesilu nepřátel.

Hned na to zaznělo sem silné troubení, znamení to k útoku, z řad vojska nepřátelského, kteréž si jen málo po cestě odpočinulo a nyní s novou silou, s mocným křikem válečným odevšad k pahorku se hrnulo.

Také tentokrát byla jim nerovnost půdy k veliké škodě. Ale přes to hnali chutě se všech stran útokem. Když se přiblížili na dostřel, zablesklo se náhle ze všech vozů táborských a koule houfnic a tarasnic dělaly dlouhé ulice v řadách útočníků. Oblaka dýmu zahalila pahorek, na němž viděti bylo pouze špičku věže kostelní a sříceniny hradu posud hořící.

Rosenberk, Švamberk a Krajíř vysýlali bez ustání nové a nové davy k útoku, ale Husité odráželi každý ten příboj vydatnou střelbou z děl a deštěm šípů i kamenů. Nadarmo žehnal probošt Chotěšovský bojovníkům katolickým: navzdor požehnání padali houfně v neochabujícím hromobití houfnic a pod ranami pádných cepů táborských. Jezdci, na smrt unaveni jsouce, postupovali již jen z donucení k pahorku, jenž ověnčen byl mrtvolami jejich soudruhů. Boj zvolna ochaboval; tu a tam troubeno již k ústupu; konečně ustali nepřátelé od boje na dobro a dali se s hanbou na pochod zpáteční.

Radostný křik Táborů provázel ústup jejich. Ale teprve když jezdci, v patách za nepřítelem na zvědy vyslaní, přinesli zprávy, dosvědčující, že není obávati se návratu jeho, odložili bratří zbraň a oddali se plně odpočinku a veselí ze slavného vítězství. Žižka zůstal nějaký čas na bojišti a pak táhl dále, „kam chtěl a kam jemu milo bylo.“

Risenberští přikládali patrně Velikému Boru značnou důležitost, neboť dali pobořený hrad za krátko znovu vystavěti a Žižka musil ho

r. 1421 opětně dobývati, právě jako hradu Rabí, kterýž byl také již r. 1421 od něho pobořen a později znovu vystaven. Při tomto druhém dobývání Rabí vletěl šíp s obleženého hradu, vyloučený prý z kuše zemana Sezemy Kocovského nebo bratra jeho Hynka, do jediného zdravého oka Žižkova. Poraněného vůdce odvezli do Prahy k léčení; tamějším lékařům podařilo se sice vytáhnouti střelu z oka, ale zrak mu nezachovali. Žižka oslepl úplně.

Navrátiv se z bojiště u Boru do Horažďovic, navštívil jsem ještě jedno památné místo v okolí. Jihozápadně od města táhnou se podél Otavy půvabné pobřežní krajiny a tam zdvihá se také hora Prácheň, na níž stával kdysi prastarý hrad župní a později nově vystavený hrad pánů Risenberských. Z onoho zůstaly pouze základní zdi a z tohoto některé bašty.

Prácheň. Kreslil Ed. Herold. Ryl Jan Patočka.

Tato hora, jež tak hrdě po krajině se rozhlíží, dala jméno bývalému kraji Prácheňskému.

Již r. 1045 připomíná se župní hrad Prácheň a 140 roků na to sídlí jakožto župan na hradě tom praotec mocného rodu Rosenberského, Vítek z Prčic. Později byl županem Prachenským Diviš z Divišova, jeden z předních pánů země, zakladatel mocné, posud květoucí šlechtické rodiny Šternberské, jež zplodila nejednoho hrdinu a učence, ale bohužel také muže, kteří otčinu zradili a do neštěstí uvrhli. Diviš byl s jinými pány českými r. 1220 od krále Přemysla poslán do Říma k papeži, aby narovnal rozepři mezi králem a biskupem Ondřejem.

Za Otakara II. byl hrad Prácheňský již pustý. Král Jan daroval vrch Bavorovi ze Strakonic. Tento začal sesutý hrad znovu stavěti, ale zemřel před jeho dostavěním. Následující držitelé Prachně byli zároveň pány města Horažďějovic.

V sedle mezi hradní horou a nižším lesnatým vrchem Marčankou stojí prastarý kostelík sv. Klimenta, také sv. Vojtěchem zvaný, poněvadž jeden oltář v kostele tom sv. Vojtěchu zasvěcen jest a k tomuto nejvíce poutníků sem putuje.

Na starý hrad upomíná také jméno hájovny „Hradec"; nedaleko ní spatřuje se ústí podzemní chodby, o níž lid vypravuje, že vedla kdysi do hradu. Nevlezl jsem do ní. Ačkoliv jsem veliký přítel romantiky, vyhybám se tmavým starým chodbám a schodům od té doby, co jsem při návštěvě zříceniny Kolovratu, vstoupiv tam na jedny staré točité schody, náhle jako vichřicí po srázném zdivu a po nevýslovné části svého těla do hlubiny sjel a dole nějakým otvorem za hromového rachotu a v oblacích prachu jako drak do prostřed nádvoří vyletěl, k nemalému zděšení a obveselení několika cizích pánů a dam, kteří právě v tu dobu starý hrad navštívili.

U kolébky mého synáčka.

Od

Em. Miřiovského.

Už spí! — Tisíce rajských snův
ať na hlavičku jeho tiše usedne;
jeť žití lesklé ráno kratičké,
a než se nadějeme, už je poledne.
Již pojďte, snové: líbezným jste sadem,
v němž květ se s květem snoubí do věnce,
a mnohé poupě svadne v srdci mladém,
než povyspěje děcko v mládence.
Kol hlavy růže červené a bílé
a věrný břečťan kolem ramene,
tvářičky vzplanou v líce roztomilé
a žárem svatým srdce plamenné.
Hle, štěstí anděl kolem skrání tvých
svou třpytnou cestu ku tvé hrudi koná,
a všude bujný, zvonivý je smích —
srdečko tobě nikdy nezastoná.
Je sladko v prsou, matčin srdce hlas
a požehnání kývá otcovo,
a kam se stočíš, lásku vidíš zas
a vroucí náruč vždy a na novo.
Ty nevíš nic, že kolem tebe svět
a plody tam, kde zřel jsi čarný květ,
a trny ostré, kde se růže zvedá
a z bahniska že klíčí lilje bledá.

Ty nevíš nic, že za mateřskou lící
se štěstí tvého kryjí závistníci,
a za otcovou chránivou že rukou
již bídník čeká s bolestí a mukou.
Ty nevíš nic, že lásky tvojí žáry
se kladou v ledův netušené máry,
že tam, kde chtěl jsi dospět k vrcholi,
tvá se záhubou duše zápolí!

Synáčku, spi! Aj, na tvém zlatém čele
se rosa bohatá a čistá klade —
tu jistě sny jsou v dušce rozechvělé
a srdečko se tobě třese mladé.
Už jsi zas jiný, miláčku v kolébce . . .
snad naše píseň o blahu ti šepce,
snad zase ráj se zlatý otvírá ti —
budu tě chvíli opět kolébati:

* * *

Kolíbejte, kolíbejte,
písně mé se prosté,
ať to moje robátečko
pomaličku roste.

Až vyroste, ať se chutě
napojí té vůně,
po níž všecko srdce světem
vzdychává a stůně.

Až z té sladké nemoci se
probudí a zžasne,
ukaž mu, ty písni moje,
vlasti kraje krásné.

I ty slzy českých matek
i tu slzu moji,
aby na ně nezapomněl
v svatém za vlasť boji . . . .

Kolíbej se, písničko má,
k mladé jeho hrudi,
zni, má písni, než se zase
miláček můj zbudí!

* * *

Hle, ještě spí! — Však již jsou v nepokoji
ta běloskvoucí obě ramena,
již ručka k pohybu se švarně strojí
a hned zahoří očka plamenná.

A věru pravda! Ruka nedočkavě
už očko pilně k zoru protírá —
už zaleskly se oči jeho smavé
a celý ráj z nich ve svět vyzírá.
Ten úsměv rajský! Kdos ho nepocítil,
než lásky žár se k ženě v tobě vznítil,
jdi, viz a žasni, zachvěješ se v duši
a všecka znovu bytosť tvá se vzruší!
Zas šťasten budeš! I byť kolem hlavy
se tísnil péčí nesčíslný sbor,
ty zase pozříš ve svět usměvavý
a láskou vzplaneš ku všemu, co tvor!
Ty zase bujným napojíš se zpěvem
a celým srdcem rozloží se ples,
pohrdneš rád tím hnusným světa hněvem
a píseň tvá zavýskne v luh i les! —

Synáčku, prozři! Jsi mým celým světem
jsi slunce mé i hvězd těch milion;
a vznesla-li se duše má kdy vzletem,
i když jí hrozil smrti vzdech a ston,
to byl jen náběh k mohutné té výši!
Tvá oka zář a úsměv čarupluý
ten, ten mne donese v ty nebes vlny
z té broudy zemské v lesklou vidin říši!

Synáčku, prozři! Tys můj svět i nebe;
ať svět obejmu, objímaje tebe!

Epos a drama.

Napsal

Otokar Hostinský.

II.

Z názorů zde naznačených plyne ovšem přirozeně, že v následujícím více bude řeči o dramatu než o eposu. Záležíť především na rozdílu mezi oběma a ten nejlépe se jeví změnami, jež látka epická podstoupiti musí, má-li se z ní státi drama. Epický sloh má širší pole než dramatický. Všechna kladná pravidla prvého stejně platí i pro druhý; ale volnost epikova v přemnohých věcech ustupovati musí novým přísným pravidlům dramatikovým. Jinými slovy: při tvoření dramatickém u porovnání s epickým přibývá povinností a ubývá práv uměleckých.

Jak účinkuje různost zevnějších prostředků podání na volbu látky, výběr dramatikův arci valně obmezujíc, bylo již naznačeno. Hleďme,

co z oné různosti dále odvoditi lze vzhledem ku komposici děje. Zde vznikají pravidla nejdůležitější a pro spůsob básnický nejvýznamnější.

Pouhý dialog arci ještě nečiní drama. Avšak činí je tenkráte, když se stává principem útvarným pro tvoření básníkovo, když z něho vyvádí se jednotně a důsledně veškerá pravidla slohová. Především dlužno míti na zřeteli, že básník v dramatu podává výhradně slova jednajících osob, že nikde sám nevypravuje a nepopisuje. Celá vnitřní jednota děje, celá souvislost jeho a tudíž i všechno odůvodňování musí se dokázati ústy mluvících a vůbec tím, co se nám na jevišti přímo poskytuje. Jak nesnadno však bývá, vpraviti všechny závažnější momenty nenuceně a přirozeně do dialogu, nemusíme ani zkoušeti vlastním tvořením; stačíť úplně, když v divadelních hrách jinak o značné zručnosti autorově svědčících slyšeti musíme věci patrně jen na obecenstvo adressované, jež by jednající osoby ve skutečnosti mezi sebou zajisté nikdy nemluvily, snad ani mluviti nemohly.

Nejčastěji hřeší se proti tomuto základnímu pravidlu monology. Pohodlný výklad, že monologem hrdina objevuje toliko své myšlenky, že tudíž je dovoleno pohlížeti tímto okénkem do jeho vnitra, kdykoliv se to zdá autorovi býti na prospěch plánu hry, zakládá se na částečném omylu. V dramatu má býti odůvodněno nejen všechno to, co se mluví, nýbrž vůbec již i to, že se mluví. Kdo sám sebe umí jen poněkud pozorovati, zajisté se dosti často, v okamžicích pohnutějších, přistihl o samotě při myšlenkách, které neprolétají mozkem s onou obvyklou hbitostí, jež jim ani tolik času nepřeje, aby se uspořádaly ku přesnému vyjádření slovesnému, nýbrž které houževnatě drží se místa svého v duševním obzoru, zaujímajíce celou pozornost a nechť již více nebo méně volně plynou, přece vždy pevné nabývají formy slovesné. Pak jsou to zcela určitá slova, zcela určité věty, ba i s výrazem a důrazem zcela určitým, jež pronášíme v duši své. A jen v duši své? Namnoze — arci dle letory a zvyku jednotlivcova — i rty naše nevědomky se pohybují, v celém ústrojí hlasovém cítíme innervaci, jako kdybychom skutečně mluvili a následkem toho dostavuje se pak i únava jakási, třeba ke skutečnému zvuku ani nedošlo. Někdy dokonce i hlasitě hovoříme sami s sebou. Toť jsou ony okamžiky, v nichž v dramatu nastupuje monolog: okamžiky, v nichž nás zvláštní stav duševní nutí k mluvení, nechť již ku hlasitému nebo utajenému, okamžiky, v nichž výslednici svého myšlení, cítění a snažení bezděky upravujeme v plastickou formu mluvy. V takových případech zajisté jen tím se zabýváme, čím dle celé situace zabývati se musíme; nebudeme si sami vypravovati věci nám již dávno známé, odbyté, snad dokonce i lhostejné. Jinými slovy: tomu, kdo na jevišti mluví monolog, divák tajně a nepozorovaně naslouchá; i ruší to veškerou illusi, když v monologu obsaženy jsou výroky, které patrně nemají jiného účelu, než informovati diváka.

A jako každý monolog, tak musí v dramatu i každé vypravování býti dostatečně motivováno. Jednající osoby musí míti vždy důvody k vypravování, plynoucí z povahy jejich, ze situace, vůbec z děje; pouhý umělecký interess autorův, snaha na př. objasniti přítomnost minulostí nebo poučiti obecenstvo o podrobnostech k pochopení děje nevyhnutelných, odůvodňuje dostatečně vypravování tam, kde básník

mluví vlastními slovy, jako často v eposu činívá, ne však tam, kde vypravování klade do úst cizích, což bez výjimky se děje v dramatu. A jelikož exposice namnoze se zakládá na znalosti událostí předešlých, bývá právě začátek divadelní hry nejlepší příležitostí pro spisovatele, osvědčiti své dramatické vlohy. Exposice zajisté je tím zdařilejší, čím více je maskována dějem samým.

Pravidlo: co možná nejvíce scenického děje a co možná nejméně vypravování, znali i staří Řekové. Oblíbené u nich epické episody jen zdánlivě tomu odporují; bylyť přirozeným následkem zvláštních slohových názorů a pravidel, směřujících k největšímu soustředění dramatu i co do osob jednajících i co do místa děje. V nejlepších tragediích bývá i vypravování prologu — který ostatně nelze porovnati s první scenou moderní hry — pečlivě motivováno, a to, co vypravují pověstní „poslové“, nebývá ničím jiným, než náhradou za sceny dramatické, které tehdejší vkus nepřál si viděti na jevišti, nebo které by co episody jednotný proud děje více ještě přervaly, než vypravování. Novověký básník i v té věci má volnější ruku: devatenácté století není tak útlocitné jako doba Perikleova a zařízení našich divadel přeje změnám scenerie.

Z toho, že básník dramatický na dobro vzdává se slova ve prospěch reků svých, plyne, že také veškerou charakteristiku vložiti musí jednak do vlastních slov a skutků jednajících osob — samo sebou se rozumí, že i herec maskou atd. mnoho přičiniti může — jednak do úst druhých činitelů děje, jakožto úsudek přímo nebo nepřímo pronesený. V eposu doplňuje básník tuto, jemu a dramatikovi společnou charakteristiku ještě vlastními poznámkami, a pak si zejmena tím, že hned na začátku svého vypravování podati může zevrubné vylíčení povahy, které nás pak jako stálý, určitý obraz provází po celý děj, velice usnadňuje úkol svůj. Doplňující tyto poznámky a popisy v dramatu ovšem mizí a jen ve velmi řídkých případech poskytuje monolog jakousi takousi náhradu za ně.

Nejnesnadnější, ale pro pravého dramatika také nejvděčnější bývá vylíčení nenáhlého vývinu charakteru a různých jeho změn. Říká se, že drama žádá povah již vyvinutých, ustálených, pevných. Tolik je patrno, že žádá určité, plastické kresby povah, jelikož jednající osoby státi musí na vlastních nohách, nemohouce opírati se o vysvětlující a doplňující poznámky vypravovatelovy. Avšak pevný určitý obraz povahy nemusí býti zároveň obrazem pevné, určité, v sobě ustálené, hotové povahy. Nemusíť se nám rekův charakter jeviti hned v první scéně tak, jak ho spatřiti máme později na vrcholu děje, nebo při samé katastrofě, a s druhé zase strany může se nám tatáž povaha v podstatě své se neměnící, v různých scénách ukazovati v různém světle a s různých stran a poskytovati tak obrazy velmi rozličné. I zde musí dramatik leccos uvésti na scénu, co epik odbýti může stručnou poznámkou, ať tak dím: za kulisami. Proto jest největší obtíží při dramatisování novellistických látek, uvarovati se všelikých skoků a docíliti plynulý, nepřetržitý postup děje, kdežto epik může na př. pouhé trosky románového příběhu (bezprostředně, t. j. s přímým uváděním slov jednajících

osob podaného) pomocí vlastních poznámek, dodatků a vysvětlivek mnohem snadněji spojiti v jeden souvislý celek.

Avšak nejen takové podrobnosti, které se vztahují k motivování děje, k líčení charakterů atd. tedy ku věcem závažným, podstatným, musí dramatik podávati na jevišti, kdežto epik několika slovy mimochodem pronesenými spokojiti se může; velmi často vidí se nucena, popřáti ve hře místa i věcem docela vedlejším, podřízeným, o kterých románopisec obyčejně mlčí. Vypravování na př. o návštěvě, třeba v nejvznešenějším saloně, může spisovatel románu zahájiti bez okolků hned dialogem obou osob, ba může to učiniti třeba i bez obvyklého vzájemného vítání se a pozdravení; dramatik naproti tomu musí šetřiti etikety a dáti příchozího sloužícím ohlásiti — ač nestojí-li scéna ta na samém začátku jednání, tak že po vyzdvižení opony uveden jest divák in medias res. Epik, nejsa vůbec povinen podati započatou scénu celou, stejně obšírně a podrobně, nezřídka valnou část dialogu jen naznačuje. V novelle může na př. státi: „následoval pak delší hovor o věcech zcela všedních, při nichž však ani s té ani s oné strany nescházely jemné sice, ale přece dosti jizlivé narážky“; nebo: „dlouho ještě se umlouvali, plány jejich nenáhle se probíraly z dosavadní mlhavosti své, a když všechny prostředky, které jen poněkud sloužiti mohly jejich záměrům, náležitě byly oceněny a prozkoumány, rozloučil se p. X s p. Y těmito významnými slovy: . . .“ V dramatě na místech těch musí se podati úplný dialog, má-li se vůbec příslušný moment hře zachovati. Nenamítej nikdo, že jsou to malichernosti. Příliš často slýcháme na jevišti nejjalovější řeči jen proto, že autor byl nucen, vyplniti při tom časovou mezeru dialogem a nemohl si pomoci spůsobem románopisců a novellistů, právě naznačeným. Jindy zase bývají návštěvy nepřirozeně krátké, rozmluvy nepřirozeně stručné, a přece jejich následky zůstávají neztenčeny, stávajíce se takto strojenými, nezdůvodněnými. Co se pak týče sluhů, komorných, sklepníků, stráží a podobných osob episodních, zajisté každý ví ze zkušenosti, že na valné většině i lepších divadel bývá herecké jich provedení namnoze velmi nebezpečným pro úspěch celku. Episody takové jsou nutné zlo; kdo hře své chce zabezpečiti úspěch na jevišti, musí počet jich uvésti na míru pokud možná nejmenší. Divadelní cedule s příliš dlouhým seznamem jednajících osob opravňuje nás vždy k obavě, že nebude lze ve všem vyhověti požadavkům básníkovým.

A stávají-li se nebezpečnými již jednotlivé vedlejší úlohy episodní, na jejichž představitelích nežádá se ničeho více, než aby slušně promluvili několik slov, tím větší měrou mohou dojem hry ohrožovati velké scény lidu, vůbec dramatické ensembly, při nichž na četných hercích ovšem mnohem více se požaduje. Jaký to veliký rozdíl mezi podobnými scénami na divadle, kdež i v poměrně dosti příznivém případě odkázáni jsme skoro jen k umělcům druhého a třetího řádu, a románopiscovým živým líčením téhož výjevu stojícího co do formy podání ovšem na téže výši, jako kterákoliv scéna „solová“! A jestli dovolena applikace na naše poměry umělecké, zajisté sluší konstatovati, že nejeden z našich spisovatelů přílišným počtem jednajících osob, zejmena v tragediích historických, úspěchy své zbytečně sám ztenčuje.

Také zevnější uspořádání děje, jeho článkování a jeho stoupání i klesání podmíněno jest jedině zvláštními prostředky dramatickými. Že každému dramatu vykázáno jest jakési maximum trvání, bylo již podotknuto. Arci jsou pravidla podobná vždy jen relativní. O délce divadelního představení rozhoduje zvyk doby, národa, města. Staří Atheňané strávili o slavnosti Dionysově celý den v divadle, v Italii a Francii trvá operní představení nejméně tři, často i čtyry hodiny nebo ještě více, u nás nejoblíbenější délka jest půltřetí hodiny, Prokrustovo to lože, na němž zmrzačeno již nejedno dílo umělecké. To však jsou ustanovení zcela zevnější, vlastní vnitřní stránky umělecké hrubě se nedotýkající. Proto také námitky, které z této příčiny bývají činěny dramatům, nemají váhy. „Don Carlos“ proto, že nezkrácené provozování jeho trvá třeba šest hodin, ne-li ještě déle, nepozbývá vysoké umělecké ceny své a „Hugenotti“, kteří v původní formě své zajisté tutéž dobu vyžadují, nestávají se tím horšími. Rozměry takové arci nepřislušely by repertoiru všednímu; ale při zvláštních, vzácných příležitostech a jedná-li se o díla významu neobyčejného, vytrvá vnímavé, pro umění opravdu nadšené obecenstvo zajisté tak dlouho v divadle, aby pěti- nebo třeba i šestihodinná hra provozovati se mohla.

Mnohem určitěji jeví se slohová pravidla, ze způsobu podání dramatického plynoucí, vzhledem ku článkování dramatu. Především dlužno zde na zřeteli míti, že akty hry divadelní nejsou tím, čím kapitoly nebo oddíly románu. Román mohu dáti z ruky, kdykoliv jsem unaven a délka přestávky takto povstávající úplně je dána do mé ruky. Proto sice románopisec při komposici dbáti musí jakési přehlednosti a souměrnosti stavby, ale zřetel k jakýmkoliv přestávkám, v nichž by takořka unavenému čtenáři dopřál oddechu, u něho nerozhoduje. Drama však celou divákovu bytost mnohem více zaujímá a unavuje, nežli pouhé čtení; a jelikož patrně chvíle blahodárného odpočinku, t. j. meziakty, nemohou se ponechati volbě divákově, nýbrž musí mu vnuceny býti pořádkem divadelním, nastává i básníkovi povinnost, přihlížeti k tomuto požadavku techniky již při osnování děje.

Zde rozhodují především zákony psychologické. Z počátku bývá pozornost divákova čerstvá, svěží; on sám trpělivě sleduje všechny obraty i rozvláčnějšího dialogu, třeba by se na jevišti mnoho nedělo, třeba by se scenický obraz rozmanitými změnami nestával zajímavým. Proto v prvním jednání poměrně nejlépe snášíme delší vypravování, jakož vůbec nejspíše nakloněni jsme převládajícímu zaměstnání rozumu. Čím dále však hra pokračuje, tím více ochabuje činnost výlučně rozumová, pozornost potřebuje živějších, dráždivějších podnětů, smysly žádají sobě větší rozmanitosti a pestrosti dojmů, a také duševní rozčilení, probouzející se a rostoucí v diváku při bedlivém sledování děje, podmiňuje jakýsi rhythmický a dynamický postup prostředků uměleckých. Avšak dostavuje se vrchol všestranné vnímavosti a nastává pak citelná reakce: divák nedočkavě hledí konci vstříc a jen napnutím veškerých pomůcek uměleckých udržován bývá při náležité pozornosti.

Básník tudíž po takovém vrcholu nesmí se spouštěti živosti a působivosti svých prostředků, a zároveň musí všemožně dbáti stručnosti výrazu a rychlosti děje, chce-li vyhověti oprávněným požadavkům obe-

vati se tím, když dojem díla básníkova nikterak neruší, nýbrž že všemožně musí jej podporovati a stupňovati. Toho bylo si dramatické umění všech dob a národů dobře vědomo, kdykoliv ku značnější výši se povznášelo, a jen nedostatek prostředků, buď uměleckých buď hmotných, snaze té kladl jisté meze. Staří Řekové věnovali nejen velkou péči, ale i velký náklad zevnější úpravě divadelních her a ta část umění hereckého, která určena byla pro oko, podrobena esthetickým zákonům neméně přísným, než deklamace a zpěv. Ano, snaha na př. poskytnouti ději dramatickému důstojné jeviště, byla tak mocná, že překročivši tehdejší hranice umění výtvarného, zavdala blahodárný podnět k jejich rozšíření: teprve na základě malby dekorací divadelních vyvinulo se samostatnější krajinářství a vzniklo bedlivé studium perspektivy. Drama tudíž i v oboru výtvarném hledalo si nové, neobyčejné cesty a prostředky, a to právě v době Aischylově a Sofokleově. A byla-li v době Shakespearově dekorativní úprava jeviště dosti primitivní, nesmíme zapomenouti, že hlavní příčinou úkazu toho spatřovati sluší v nedostatku hmotných prostředků, jelikož divadla činoherní tehdy obyčejně jen na výdělek byla poukázána, kdežto jiným hrám a zábavám, při dvorech knížecích oblíbenějším, dostávalo se všech pomůcek scenických a dekorativních měrou nejhojnější. V době, když Shakespeare psal svého „Julia Caesara“, svého „Leara“ a svého „Hamleta“, obdivovala se Italie již prvním operám, jichž úprava nad míru nádherná těžila všemi směry z vynalezavosti malířů dekorací, mašinistů i divadelních krejčích. A jako opery, tak i ballety i jiná podobná představení štědře bývala obmýšlena všemi prostředky scenických effektů: účelům těm věnovali velmožové namnoze summy přímo úžasné. S nákladem tím nelze ovšem skromné podpory, jichž se zde onde dostávalo společnostem činoherním od některého mecenáše knížecího, ani porovnati a při dvorech bylo pěstování činohry tenkráte velmi vzácnou výjimkou — než v případech takových zajisté i scenickému umění dostávalo se vydatnější podpory. Tou měrou konečně, kterou drama mluvené přestávalo býti popelkou kruhů bohatých, stoupala i bohatost i umělecká hodnota úpravy scenické.

Nyní vším právem žádáme na každém slušném divadle, aby i při činohře poskytovalo nám scenický obraz co možná nejdokonalejší. Tomu ovšem nesmíme rozuměti tak, jakoby nákladnost a zevnější lesk scenerie byly podmínkou pravých úspěchů umění dramatického; ne o její oslňující nádheru zde běží, nýbrž o hodnotu uměleckou. Bohužel tyto dvě velice různé věci přečasto se zaměňují, a pozornost, která se obrací ku scenickému obrazu, nezřídka pravým záměrům básnickým spíše se příčí, než prospívá. Odloučení všeho zbytečného přepychu od nezbytných požadavků uměleckých není arci příliš snadné; ale záhada patrně zasluhuje bedlivějšího uvážení u těch, kteří spravují divadla, zejmena divadla menšími hmotnými prostředky vládnoucí.

Dekorace slohem a náladou správné a tudíž umělecky cenné, nejsou o nic nákladnější než nesprávné a nemístné; sluší toliko podnikati všechno v oboru tom s náležitou rozvahou a opatrností. Ba, zdá se mi, že zbývá ještě nejeden prostředek, dosud poměrně málo zužitkovaný, jímž by bylo možno, docíliti větší rozmanitost a přístojnost deko-

rací, aniž by se náklad na ně zvětšil. Jen o jedné věci se zde chci krátce zmíniti: o nahražování velkých malovaných prospektů — hlavně krajin a měst — kombinacemi jednotlivých samostatných kusů dekoračních. Jistou ani ne příliš velkou zásobou jednotlivých stromů, keřů, skal a p. v. a menších partií lesních možno na př. provésti tak četné, zvláštním požadavkům scény zcela přiměřené kombinace krajinové, že by se tentýž scenický obraz v různých hrách nikdy nemusil opakovati. V popředí a v postraní děje se to pravidlem; použití téhož principu i pro pozadí zajisté by se osvědčilo všude tam, kde jeviště není příliš těsné. Že ovšem musilo by se všechno to díti s patřičným zřetelem na perspektivu a na osvětlení, netřeba podotýkati. Pořízení pak některých zvláště karakteristických podrobností vedle nové kombinace starších částí v mnohých případech úplně by stačilo, aby obraz krajiny nabyl rázu individuellního, zcela zvláštního. A podobně mohlo by se díti i při sestavování dekorací představujících města. Nepodceňuj nikdo návrh zde zcela skromně učiněný, a nedej se odstrašiti ani obtížemi, které se vyskytují snad na první pohled, ani lichým domněním, že scenické umění našich dnů nelze již ničím zdokonaliti a překonati. Návrh ten ostatně nepřináší věc naprosto novou, nýbrž chce pouze to, co v jistých případech vzácnějších osvědčilo se již býti nad míru effektním, učiniti obecným pravidlem. Arci jenom pravidlem, ne však nedotknutelným zákonem; neboť že mohou býti i případy takové, v nichž jednotná malba celého pozadí bude vhodnější, než jakákoliv kombinace částí jednotlivých, nikterak nepopírám.

Také vzhledem ke kostymům možno tvrditi, že správnost a vhodnost nevyžaduje vždy nádheru a nákladnost. Ba velmi často byla by právě zde větší správnost zároveň větší úsporou. Řeknu to zcela krátce: herci na jevišti chodí příliš často v bohatém slavnostním kroji, i když by třeba oblek všední, prostší a skromnější, lépe byl na místě. Jsou to ještě zbytky oné doby, v níž král neobjevoval se na jevišti bez úplného ornátu královského, v níž rytíř vystupoval vždy v dokonalém ozbrojení, v níž i sám chudý pastýř a pastýřka svátečně vyfintěni, jako na maškarním plesu, pásli svá stáda. Nyní nejsprávnější bývají kostymy ve hrách ze života moderního, jelikož každodenní zkušenost podporuje zde pojmutí realistické. I známá snaha hereček, vynikati elegancí a bohatostí toilett, není ničím jiným, než odleskem života skutečného. Hry historické však z valné části snesly by velmi dobře, kdyby místo nedělní okázalosti zaujala všední správnost.

Přiznávám se, že poznámky tyto poněkud vybočují z rámce této rozpravy, aniž zapírám, že hlavní podnět k nim zavdaly ohledy praktické: kárá-li se totiž cokoliv na scenické úpravě našich představení divadelních, vždy bývá odpovídáno poukazováním k otázce finanční, jakoby umělecký vkus a historická správnost závisely jedině na penězích. Až se všeobecným stane přesvědčení, že umělecké illusi více slouží prostá pravda než nádherná lež, pak zajisté nové období nadejde umění scenickému. Jeho účelem jest a navždy zůstane: nerušiti ničím dojmy slov básníkových a uvésti diváka v náladu takovou, která ho činí právě nejvnímavějším pro ony dojmy.

Zde vyskytuje se nám celá řada zajímavých otázek, týkajících se umění hereckého. Jen o jedné chci učiniti stručnou zmínku. Že herec masku svou přispůsobuje co možná povaze úlohy své, rozumí se samo sebou, a nikým nebývá káráno. Avšak v jedné věci nezřídka rozcházejí se mínění velice: klade-li se totiž otázka, jaký má býti zevnějšek herců̊v. O tom arci není sporu, že postava musí býti úhledná, mírou svou obou výstředností stejně vzdálená; tváři hercově však dosti často uděluje se odpustek a o zpěvácích operních dokonce velmi zhusta se tvrdí, že zpěvem svým zastříti mohou veškeré nedostatky zevnějšku. Náhled ten zdá se mi býti docela křivým. Pravda jest, že jsou herci a zpěváci, jejichž vzezření není nikterak příznivé, kteří však uměním svým tak nás poutají, že na nedostatek onen rádi zapomínáme. Ale to může se podařiti jen umělcům prvního řádu; a z takových vzácných výjimek nesluší odvozovati pravidla všeobecná. Z toho, že někdy navzdor nepříznivému zevnějšku umění herecké nás okouzluje, nesmíme souditi, že postava a tvář hercova je věcí docela vedlejší. Zkušenost učí nás naopak, že namnoze bývá všechno nadání i umění marné, není-li podporováno zjevem příjemným, ne-li krásným, tedy alespoň sympathickým; i jesti známo, že dosti často o úspěchu herečky nebo zpěvačky rozhoduje krása její v řadě první. Buďme jen spravedliví a nehorlemež přílišně proti podobné „profanaci umění“! Vzpomeňme si jen, že nemilosrdně — a vším právem zajisté — vytýkáme malíři, když nám předvádí typy nepěkné a neušlechtilé, třeba jinak byla komposice celého obrazu i výraznost jednotlivých tváří sebe zdařilejší. Obraz scenický nemůžeme přece posuzovati jinak, a může-li herec jinými prostředky nahražovati to, čeho se jeho zjevu nedostává, musíme s druhé strany zase míti na zřeteli, že na př. kontrast mezi zevnějškem nějaké osoby a spůsobem jejího mluvení stává se tím patrnějším a tím nemilejším, čím idealněji si ona počíná a že teprve tenkráte na dobro mizí, když nás osoba ta přímo okouzluje a unáší. Bylo by zajisté nedorozuměním, kdyby tato slova moje vykládal někdo v ten smysl, jakobych z jeviště vyloučiti chtěl každého, kdo není Adonis nebo Venuše. Zastávám se jen toho, co v celém moderním umění tak příliš se podceňuje: krásy člověka, jejíž zvláštní kouzelné půvaby ničím nelze nahraditi, ani charakteristikou obrazu, ani poesií myšlenek. Netřeba, než poukázati k umění antickému, chceme-li z výmluvného příkladu poznati, jaký význam pro veškeré obory umění má tělesná krása člověka. Utíká-li se tudíž herec nebo herečka k nejraffinovanějším pomůckám kosmetickým, koná tím vážnou povinnost uměleckou, třeba by snad mezi skutečnými pohnutkami nestála osobní ješitnost na místě nejposlednějším. Tam ovšem, kde nežádáme anebo snad ani žádati nesmíme zjevu idealního, nebudeme také přísně posuzovati zevnějšek herců̊v; ba jest na bíledni, že na př. pro mnohé úlohy karakterní a komické hodí se výborně i postavy i tváře jinak snad velmi málo sympathické.

Vraťme se ku svému východisku: k důležitosti scenického umění pro sloh dramatický. Neníť ono pouhou zbytečnou okrasou, pouhým nezávažným přílepkem dramatu, nýbrž podstatnou částí jeho, osnovu děje na mnoze touže měrou určující, jakou ono samo ve svých výkonech určováno bývá slovem básnickým. Nemůžeme si tudíž mysliti pravého

básníka dramatického bez dokonalé znalosti jeviště, všech jeho prostředků, nedostatků a effektů. Při tom arci nejedná se jen o to, aby básník znal co možná nejlépe to divadlo, pro které právě píše, tedy jeho pomůcky dekorativní, jeho personal a jeho obecenstvo; neboť jsou i případy velmi husté, v nichž dramatik, pomýšleje na budoucnost, lépe činí, neváže-li si zbytečně ruce všelikými ohledy na okamžité, snad i dosti neutěšené poměry, které se třeba snadno a rychle mohou zlepšiti. Mnohem více záleží na tom, aby autor hry divadelní dobře znal přirozené hranice umění scenického vůbec, aby na něm nežádal výkonů buď naprosto nemožných, buď u porovnání s konečným výsledkem bezúčelných. Není to náhoda, že největší dramatičtí básníci bývali buď sami herci nebo alespoň v blízkém styku s divadlem. Kdo zná jen dramatickou literaturu a ne jeviště, bude při vypočítávání svých effektů operovati vždy s několika veličinami neznámými. A nemysli si nikdo, že jen představení vzorných dramat jsou pravou školou spisovatele, věnujícího se divadlu; naopak: právě Sofokles, Shakespeare, Molière, Schiller a Goethe poučují nás při pouhém čtení skoro více než při provedení scenickém, poněvadž jednak největší jejich přednosti spočívají v tom, co rozumem bedlivě zkoumati a rozbírati musíme, jednak plný básnický dojem předvedeného děje a hluboká moudrost pronesených myšlenek příliš nás zaměstnává, než abychom všem zevnějším prostředkům a prostředečkům technickým věnovali patřičnou pozornost. Za to zase drama ceny podřízenější čtenáře nepoučuje tou měrou, jako diváka; záleží ovšem hlavně na tom, jak se provozuje: z výkonů dobrých herců bude míti dramatik vždy značný zisk.

Hranice toho, co na jevišti je působivé, arci nejsou a nemohou býti zcela pevné, nepošinutelné. Závisí zde přemnoho netoliko na představitelích, nýbrž i na obecenstvu. Básník, jehož snahy nesou se za cílem nejvážnějším, má bez odporu plné právo spoléhati na dokonalou virtuositu herců v deklamaci i mimice a na obratnost komparsů tak, jako na vnímavost a jemnocitnost diváků, tedy představovati si oba tyto činitele co nejidealněji. Kdo však hrou svou chce především jen pobaviti a dosáhnouti takto úspěchu pro přítomný okamžik co možná největšího, musí herce i diváka bráti tak, jak právě jsou, nesmí zapomenouti ani na jejich nahodilé chyby a vady. A podobně jako s herectvím, má se to i s úpravou scenickou. Kdo okamžitý hlučný úspěch neklade na místo první, smí činiti na regisseura, na malíře dekoračního, na mašinistu nároky sebe přísnější, i když v přítomnosti náhodou není valná naděje, že by se jim naveskrz vyhovělo měrou dokonalou. Arciže při tom nesluší zapomínati na meze možnosti fysické. Nezná-li na př. spisovatel, jenž předpisuje dekorace, zevrubně zákony scenické perspektivy, měl by alespoň ze zkušenosti věděti, čeho na malíři žádati smí; a tu věru dosti zhusta setkáváme se s požadavky přímo nepochopitelnými. Jest pravda, že leccos podaří se důmyslu lidskému, co na první pohled zdá se býti nemožným; ale v případech takových musí básník své věci úplně býti jist, musí ji dříve zrale uvážiti a o prostředcích provedení nabýti určitého názoru, než s nároky svými předstupuje před regisseura.

Jak mnoho žádati lze zejmena na komparserii a na scenerii i při činohře, a jak skvělými výsledky odměňuje se každá opravdivá snaha u věci té, nejlépe dosvědčuje příklad dvorního divadla Meiningského, jehož pohostinské hry spůsobily nemalý ruch v divadelních kruzích již po celé téměř Evropě. Nechci zde psáti apologii tohoto směru; ale některé výtky jemu často činěné přece mlčením nesmím pominouti, poněvadž názor o podstatě dramatu v této rozpravě přednesený namnoze shoduje se s uměleckým stanoviskem Meiningských, jejichž nepopíratelné slabé stránky ovšem jen neprávem uváděny bývají mezi důvody proti oné váze, která se v novější době čím dále tím důrazněji klade na všechna odvětví umění scenického.

Nelze upříti, že dramatická živost a činnost komparserie Meiningské někdy zabíhá až do jakéhosi nervosního, rozčileného neklidu — ale svědčí takovéto výjimečné upřílišení již proti principu samotnému? Meiningští dále prý nás poutají svým zevnějším apparátem scenickým a svými episodami na úkor vlastního jádra dramatu. Namnoze skutečně se tak děje. Pátráme-li však po příčinách úkazu toho, nebudeme jim to vykládati ve zlé. Jednak obrací se pozornost obecenstva, jemuž tak pečlivá, promyšlená, vkusná a bohatá úprava činoherní jest věcí neobvyklou, přirozenou cestou především k dojmům novým — pokud jim nepřivykne. Scenická úprava „Hamleta" v očích našich sebe skromnější, snad přímo chatrná, jakou na př. spatřiti můžeme za našich dnů i na jevištích třeba menších, byla by zajisté v době Shakespearově na divadle „Globe" nebo „Blackfriars" v Londýně spůsobila alespoň tutéž sensaci, jako nyní Meiningští, a naši zastancové „střídmosti umělecké" byli by patrně i tenkráte horlili ve jmenu básnictví proti pokroku umění scenického zrovna tak, jak to činí dnes. Druhá příčina, kterou u Meiningských vedlejší dojmy někdy vítězí nad tím, co vlastně má býti věcí hlavní, spočívá v tom, že výkony prvních herců nestojí vždy na téže výši, jako výkony umění scenického. Nechci tím zlehčovati personál herecký; jsou v něm síly vzácné, a zejmena jednou vlastností vynikají všichni: pravým uměleckým podřizováním se celku. O nějakém lichém virtuosství není řeči. Avšak na takovém stupni dokonalosti, jako umění scenické, vlastní herectví Meiningských přece nestojí; toto poslední překonáno jest nepopíratelně nejedním dvorním divadlem německým, ono však nikde nebylo dostiženo, neřku-li přestiženo, a v každém městě, kdekoliv se jednou objevilo, zanechalo blahodárné, trvalé stopy. Umělecký princip Meiningských jest celistvost a jednolitost dramatu, k níž přispívati mají všichni súčastnění činitelé stejnou, t. j. nejsvrchovanější měrou. A jestliže se jim ve všem a vždy nepodařilo, zjednati tomuto zajisté chvalitebnému principu dokonalou platnost, tož zdá se mi býti alespoň všeobecně uznáno, že co do uměleckého dojmu povšechného, tedy co do vlastního požitku z dramatu celého, stojí představení Meiningských právě o tolik nad představeními, v nichž Rossi nebo Salvini okouzlovali severní obecenstvo, o kolik tito právě jmenovaní tragedové vlaští, virtuosové nad míru skvělí, vynikají nad jednotlivé první herce meiningské.

Dosti již o tom, co v dramatě nejvíce se vzdaluje básnictví epického, o umění scenickém. Vraťme se za to ku konci na okamžik

k onomu druhu plodů dramatických, který dle mínění mnohých jednou nohou stojí takořka na půdě epiky: k dramatu knihovému. Co je vlastně drama knihové? Skutečné drama, jehož scenická působivost nám nedostačuje? Pak bylo by to drama slabé, špatné, ale nikoliv zvláštní druh umělecký. Ostatně jsou náhledy o scenické působivosti, jak svrchu již bylo řečeno, velmi relativní. „Antigona“ mnohým jest dnešního dne dramatem knihovým, ač současník Sofokleův sotva pohřešoval účinnost tragedie té při skutečném provedení na jevišti. Shakespeare zajisté nebyl muž knihových dramat; a přece setkáváme se nezřídka s tvrzením, že „Hamlet“ lépe se čte v soukromí než se poslouchá v divadle. Toť patrně nedorozumění. Špatné provedení „Hamleta“ arci nás nepovznese tak, jako pouhé jeho přečtení; ale z takových případů jeho zneuctění nelze vážiti soud o mistrovském díle uměleckém. Že však dobré provedení této tragedie účinkuje na nás dojmy mnohem hlubšími, než čtení, ano i než sebe šťastnější recitace, o tom nelze pochybovati; bylo by to věru nejrozhodnější odsouzení herce-dramatika Shakespeara. A obecenstvo, které by se při zdařilém provedení „Torquata Tassa“, „Ifigenie na Tauridě“ nebo „Nathana Moudrého“ nudilo, zajisté jen z nejmenší části by se povzneslo a pobavilo s knihou v ruce mezi svými čtyřmi stěnami.

Jsou ovšem také výborná dramata, která zdají se na první pohled býti psána jen pro čtenáře, ne pro obecenstvo divadelní. Avšak i hry takové účinkují na jevišti úchvatně, je-li v nich pravá poesie a činí-li forma jejich scenické provozování vůbec možným. Že se při tom předpokládati musí i herecký personal i obecenstvo na básnické výši díla toho stojící, samo sebou se rozumí. Má báseň mistrovsky deklamovaná činiti chatrnější dojem než čtená, snad dokonce němě čtená od dilettanta? A máme snad pro tu neb onu slabou stránku technickou dramatické básně prvního řádu vypuzovati z jeviště a vězniti v knihách? Mezi nejkrásnější a nejhlubší dojmy, jež jsem kdy zažil v divadle, vždy počítati budu provozování Byronova „Manfreda“ s hudbou Schumannovou na mnichovském divadle residenčním.

Chceme-li tudíž právem mluviti o knihovém dramatě, může to býti jen drama takové, jehož divadelní provozování z jakýchkoliv příčin jest naprosto nemožné. Avšak ani takovéto výjimečné zjevy nejsou zvláštním druhem básnickým. Co v divadle vnímáme okem tělesným, poskytuje fantasie zraku duševnímu, čteme-li drama v soukromí; a tak stává se vlastně z každé čtené hry divadelní — drama knihové. Na podstatě formy umělecké a slohu básnického se tím ničehož nemění; neboť i „nejknihovější“ drama — smím-li se odvážit na výraz takový — předpokládá scenické umění a skutečné jeviště právě tak, jako každá hra repertoirní: jen z těchto pramenů plyne jeho forma a jeho sloh. Kdyby nebylo divadel, mohli bychom míti sice dialogisované epos, ale nikdy knihové drama, tento surrogat skutečné hry divadelní. Že konečně v poetickém plodu, jenž jest určen ku čtení, nelze nikterak spatřovati dovršení onoho druhu básnického, jenž vznikem i vzrůstem svým vázán jest k umění scenickému, je tuším patrno. Jednu nemalou výhodu však upříti nesmíme dramatu knihovému: neohlížejíc se po možnosti nebo nemožnosti scenického provedení, zachovává si volnou ruku při volbě

a úpravě látky, asi podobně, jako epos Proto bylo by zajisté nemístné zavrhovati ze zásady drama, které není určeno pro jeviště; ale střežme se, abychom v něm nespatřovali ani zvláštní druh poesie dramatické vedle dramata divadelního nebo snad dokonce i nad ním, ani jakýsi přechod z epiky do dramatiky. Přechod takový spůsobují všeliké smíšené formy z části dramaticky dialogisované, z části výpravné, celkovým slohem svým však vždy k epice se klonící, jichž zejmena nejnovější literatura nemá nedostatek. Avšak ani ty nelze nazvati samostatnou kategorií básnickou, která by měla zvláštní a určitá pravidla esthetická.

Letní večer.

Od

J. Stáry.

O krásná chvíle, kdy své zlaté řasy
den letní sklání na ospalý zor
a v usínání ještě libé jasy
posýlá v luh a řeku, sad a bor;

kdy srpy tichnou v ladném stráni sklonu,
jen žab a cvrčků píseň tichá zní
a snivý hlahol kostelního zvonu
kraj prochvívá svou hudbou večerní!

Tu myslívám: Již dosti trudu, znoje
mně život přinesl — jsem unaven;
kéž ukončí se, dozní žití moje
tak lahodně jak letní tento den,

v tom zlatém úsměvu, v tom vábném klidu,
v té tiché písni, jež mi duší vlá,
kéž přejde v noc, kde toužebnému vidu
hvězd nesmrtelných krása vzplápolá!

Letní večer. Kreslil Karel Liebscher. Ryl Jan Patočka.

Z povídek Emila Zoly.

Přel. J. B. V.

Velký Michu.

ednoho odpoledne o čtvrté hodině, když nastala hodina zábavy, vzal mne velký Michu stranou, do jednoho kouta na dvoře. Vzezření jeho bylo vážné, což mne jalo jakousi báznî; neboť velký Michu byl chlapík s ohromnými pěstmi, jehož bych si pro všecko na světě nebyl přál míti nepřítelem.

„Poslyš," pravil mi hřmotným hlasem venkovského výrostka, „chceš držet s námi?"

Odpověděl jsem bez odkladu: „Ano!" Lichotiloť mi, že mám míti cosi společného s velkým Michu. Počal mi vykládat, že se jedná o spiknutí. To, co mi svěřil, způsobilo mi rozkošné rozechvění, jaké jsem dosud nepocítil. Vždyť jsem se tím poprvé ocítil ve ztřeštěných dobrodružstvích života, měl tajemství, jež bylo třeba střežit, měl se účastnit boje. A zajisté, že ona bezděčná hrůza, kterou jsem pociťoval při myšlence, že se mám takovýmto způsobem odvážit, s dobré polovice byla původem oné rozkoše z nezvyklého dosud úkolu spoluvinníka.

Proto také, když se mnou velký Michu mluvil, obdivoval jsem se mu z celé duše. Poučoval mne tónem poněkud příkrým, jako nováčka, v jehož odvahu neměl valné důvěry. Avšak vida mne chvějícího se blahem, vzrušeného nadšením, kteréž jsem as jevil poslouchaje ho, konečně nabyl lepšího mínění o mně.

Když se podruhé zvonilo a my oba šli zaujmout svoje místa v řadě, abychom se vrátili k učení, pravil ke mně šeptem:

„Tedy ujednáno, není-liž pravda. Tys našinec . . . Nebudeš se snad báti; nezradíš nás?"

„Ach! nikoliv, uvidíš . . . Přísahám."

Pohledl mi svýma šedýma očima přímo ve tvář, s důstojností zralého muže a doložil pak:

„Kdybys nedostál slovu, nenatluku ti, slyšíš, ale rozhlásím všude, žes zrádce, a nikdo na tebe ani nepromluví."

Vzpomínám si ještě na podivný účinek této hrozby. Dodala mi ohromné odvahy. „Dost!" pravil jsem sám k sobě, „a kdyby mi dali opsat dvě stě stránek; ať mne ďas, zradím-li velkého Michu!" Očekával jsem se zimničnou netrpělivostí hodinu večeře. Vzpoura měla vypuknout v jídelně.

Velký Michu byl z departementu varského. Otec jeho, jenž měl několik korců půdy, účastnil se vzpoury proti státnímu převratu roku jedenapadesátého. Byl zanechán jakožto mrtvý na pláni uchâneské; podařilo se mu skrýti se. Když se po nějaké době vrátil, nečinili mu již nijakého příkoří. Toliko autority okresu, výtečníci, velcí a malí obročníci nejmenovali jej od té doby jinak, než: lupič Michu.

Tento lupič, tento člověk nevzdělaný, poslal svého syna do koleje v A . . . Zajisté, že chtěl míti z něho učence k vůli vítězství

své věci, kterou otec nebyl s to hájit jinak, než se zbraní v ruce. My v koleji znali jsme na polo tuto historku, a proto jsme pohlíželi na svého soudruha jako na osobnost velice nebezpečnou.

Velký Michu ostatně byl mnohem starší nás. Bylť mu skorem osmnáct let, ačkoliv byl teprv ve čtvrté třídě. Avšak nikdo se neodvážil, posmívat se mu. Byl jedním z oněch neohebných duchů, kteří se učí těžce, kteří se nestanou ničím; avšak věděl-li něco, věděl to důkladně a pro vždy. Hřmotný, jakoby byl osekán široćinou, vládnul nám jako náčelník v době oddechu. Ostatně byl velice mírný. Viděl jsem ho toliko jednou rozzlobeného; chtělť uškrtit malého kantůrka, který nám vykládal, že všichni republikáni jsou zloději a vrahové. Musili tenkráte velkého Michu odvésti mocí.

Odbyv studie, vzpomenul jsem si teprve po dlouhé době opět na bývalého soudruha; tehdáž jsem teprv dovedl porozumět jeho mírnému statnému vzezření. Na mou věru, otec jeho musil býti statný muž.

Velkému Michu se v koleji líbilo, čemuž jsme se nemálo divili. Pociťoval toliko jedinou trýzeň, o které se neodvážil mluvit: byl to hlad. Velký Michu měl neustále hlad.

Neviděl jsem jakživ takovýto hlad. On, jenž byl tak hrdý, snižoval se mnohdy tak dalece, že prováděl před námi ponižující frašky, aby na nás vyloudil krajíc chleba, snídani neb svačinu. Jsa vychován na volném vzduchu venkovském, trpěl ještě více než my pod skoupou stravou koleje.

To bývalo také hlavním předmětem našich rozprav na dvoře, podél zdi, jež nám poskytovala proužek stínu. My ostatní byli vybíraví. Vzpomínám si zejmena na jistý druh tresky s červenou omáčkou a na boby s bílou omáčkou, které jsme všeobecně zatracovali. Ve dny, kdy přicházely na stůl tyto pokrmy, ani jsme se jídla nedotkli. Velký Michu, k vůli lidským řečem, křičel s námi, ačkoliv by byl milerád pohltil šest porcí.

Velký Michu málo si stěžoval na jakost pokrmů. Náhoda, jakoby ho naschvál chtěla uvést v zoufalství, vykázala mu místo na konci stolu, po boku kantůrka, mladého to človíčka, jenž nám dovoloval na procházce kouřit. Bylo pravidlem, že učitelé měli právo na dvě porce. Proto také, když přišly na stůl jitrničky, měli jste vidět velkého Michu, kterak pohlížel na oba konce jaternic, jež se táhly jedna podle druhé na talíři kantůrkově.

„Jsem dvakrát tak velký jak on," pravil ke mně jednoho dne, „a on dostává dvakrát tolik k jídlu co já. A nenechá ničeho; není tedy naše porce dostatečná!"

Nuže, naši vůdcové byli se konečně rozhodli, že třeba započíti vzpouru proti tresce s červenou omáčkou a bobům s bílou omáčkou.

Rozumí se samo sebou, že spiklenci nabídli velkému Michu, aby byl jich náčelníkem. Plán těchto pánů vyznamenával se heroickou prostotou: domnívaliť se, že dostačí držet žádost po jídle na uzdě, odmítnout každý pokrm, pokud správce domu slavně neprohlásí, že řád bude zlepšen. Schválení, jež velký Michu udělil tomuto záměru, jest jedním z nejpěknějších důkazů sebezapření a hrdinství, jež znám. Přijalť

nabídku, aby byl náčelníkem tohoto hnutí, s klidným heroismem starých Římanů, kteří se obětovali pro obecné blaho.

Považte jen! Což mu bylo po tom, aby zmizely z jídelního lístku treska a boby; on si přál jedině toho, aby měl všeho víc, do sytosti! A k tomu ke všemu žádáno na něm, aby se postil! Svěřil se mi později, že nikdy nebyla republikánská cnost, které ho učil jeho otec, povinnost solidarity, podrobení se jednotlivce zájmům celku, vydána krutější zkoušce.

Večer v jídelně — bylať právě na řadě treska s červenou omáčkou — započal odpor s jednomyslností vskutku znamenitou. Byl povolen toliko chléb. Přinášena jídla, my se jich netkli, jedli jsme toliko suchý chléb. A to se dělo vážně, nemluvilo se ani šeptem, jak jsme mívali v obyčeji. Toliko nejmladší se smáli.

Velký Michu držel se znamenitě. Šel tohoto prvního večera dokonce tak daleko, že nejedl ani chleba. Položil oba lokte na stůl a pohlížel s opovržením na kantůrka, jenž hltal svou porci.

Dozorce zatím dal zavolat správce domu, jenž se přihrnul do jídelny jak vichřice. Okřiknul nás zhurta tázaje se, co můžeme vytýkat tomuto pokrmu, jejž ochutnal a prohlásil za výtečný.

Tu povstal velký Michu.

„Pane,“ pravil, „treska jest shnilá, nemůžeme ji strávit.“

„Aj, hleďme,“ zvolal vychrtlý kantůrek, nenechav správci domu času k odpovědi, „jindy jste snědl přes to celou mísu skorem sám.“

Velký Michu zarděl se do temna. Tohoto večera poslali nás prostě spat a připomenuli, že se do zítřka najisto rozmyslíme.

Oba dny na to byl velký Michu hrozný. Slova kantůrkova byla jej ranila do srdce. Povzbuzoval nás, domlouval nám, že bychom byli zbabělci, kdybychom povolili. Nyní vkládal celou svoji pýchu v to, aby ukázal, že nemusí jísti, nechce-li.

Byl pravým mučenníkem. My ostatní měli ve svých přihrádkách čokoládu, skleničky se zavařeným ovocem ba i uzenky, tak že jsme nemusili pojídat zcela suchý chléb, jímž jsme si plnili kapsy. On, nemaje v městě příbuzných a zřeknuv se ostatně podobných výhod, živil se výhradně několika těmi kurkami, na něž byl odkázán.

Pozejtří, když správce domu prohlásil, že budou-li chovanci na dále odpírat účastenství při jídle, zastaví rozdávání chleba, vypukla vzpoura hned při snídani. V ten den byly na denním pořádku boby s bílou omáčkou.

Velký Michu, jemuž hrozný hlad patrně byl pomátl hlavu, pojednou vstal. Chopil se talíře kantůrkova, jenž si pochutnával na svém pokrmu, aby nás pozlobil a vzbudil v nás chuť, mrštil jím do prostřed světnice a zanotoval mocným hlasem marseillku. My všichni byli unešeni jako vichřicí. Talíře, sklenice, láhve tančily zběsile. A kantoři, skákajíce přes střepy, spěchali, aby pokud možno nejdříve byli z jídelny. Nenáviděný protivník velkého Michu dostal na svém útěku do zad mísu s boby, jichž bílá omáčka širokým bílým pruhem se rozlila od límce k šosům.

Nyní se jednalo o to, abychom se opevnili. Velký Michu byl jmenován generálem. Dal snést stoly a zatarasil jimi dveře. Pamatuji

se, že jsme se všichni ozbrojili svými noži. K tomu zpívána stále marseillka. Vzpoura měnila se v revoluci. Na štěstí nás ponechali po tři dlouhé hodiny sobě samým. Tyto tři hodiny plné vřavy stačily, aby nás utišily.

V pozadí jídelny byla dvě široká okna jdoucí do dvora. Nejbázlivější, postrašeni dlouhou beztrestností, ve které jsme byli ponecháni, otevřeli potají jedno z těchto oken a zmizeli. Poznenáhlu následovali je ostatní chovanci a brzy měl velký Michu kolem sebe jen as deset povstalců. Pravil k nim tedy příkrým hlasem: „Jděte za ostatními, stačí, bude-li jediný vinník.“ Pak vida, že váhám, obrátil se ke mně a pravil: „Vracím ti tvé slovo, rozumíš!“

Když pak sluha vypáčil jedny dveře, nalezl velkého Michu zcela samotného, sedícího klidně u jednoho stolu, uprostřed rozbitého nádobí. Ještě téhož večera byl poslán k svému otci. Co se týče nás, získali jsme velmi málo z této vzpoury. Po několik neděl ovšem nám nedávali tresku a boby. Ale pak objevily se opět, toliko s tím rozdílem, že treska byla v omáčce bílé a boby v omáčce červené.

Dlouho po té shledal jsem se opět s velkým Michu. Nemohl pokračovat ve svých studiích. Vzdělával pro sebe několik těch korců, které mu otec v poslední vůli odkázal.

„Byl by ze mne býval mizerný právník, nebo mizerný lékař, neboť nejsem příliš chápavý. Jest lépe, že jsem sedlákem. K tomu se hodím... Ale proto přece jste mne tenkrát nechali hezky na holičkách. A já zrovna jedl tak rád tresku a boby!“

Ramena paní markýzky.

I.

Markýzka spí ve své veliké posteli, pod bohatými záclonami ze žlutého atlasu. O polednách, právě když nástěnné hodiny začaly jasným zvukem odbíjeti dvanáctou, rozhodla se konečně otevříti oči.

V pokoji jest příjemné teplo. Koberce a záclony oken i dveří činí z něho útulné měkké hnízdo, kam zima nemůže vniknouti. Teplé to hnízdo naplněno jest libými vůněmi. Panuje tu věčné jaro.

Sotva že se markýzka úplně probudila, zmocňuje se jí patrně jakási náhlá úzkost. Zvoní na Julii.

„Madame zvonila?“

„„Taje, není-li pravda?““

Oh, dobrá markýzka! Jaké pohnutí zračí se v tonu její otázky! První myšlenka její tíhne k té strašlivé zimě, k tomu severnímu vichru, jejž tuto necítí, ale který zajisté tak ukrutně duje do komůrek chudých lidí. A markýzka chce zvěděti, zdali se nebe smilovalo, zdali se může kochati teplem bez výčitek svědomí, bez tísnivého vzpomínání na všechny ty, kdož třesou se mrazem . . .

„„Není-li pravda, Julie, že taje?““

Komorná podává jí ranní plášť, jejž ohřála před krbem.

„O nikoli, madame, netaje. Naopak — přituhlo ještě. Právě našli na ulici mrtvolu zmrzlého člověka."

Markýzku zachvátila dětinná radost; tleská rukama a volá: „Ah, tím lépe! Budu odpoledne jezdit na bruslích."

II.

Julie odhrnuje záclony, lehce, aby náhlá jasnost neporanila jemný zrak rozmazlené markýzky.

Modravý odlesk sněhu naplňuje pokoj veselým světlem. Obloha jest šedá, ale šeď tato jest tak pěkná, že připomíná markýzce perlově šedivé hedbávné šaty, které měla na sobě včera o plesu v paláci ministrově. Tyto šaty byly lemovány bílými krajkami, podobnými těm krajkám sněhovým, které vidí na obrubě střech, pod bledou oblohou.

Oh, včera byla rozkošná v lesku svých nových démantů! Uložila se ke spánku o páté hodině. Má také doposud hlavu trochu těžkou. Přes to usadila se před zrcadlo a Julie rozpustila rusou záplavu jejích kadeří. Plášť svezl se a propustil na odiv nahá ramena.

Celé jedno pokolení sestárlo již v obdivování se ramenům markýzčiným. Od té doby, co nabyly dámy veselé letory práva dekoletovati se a tančiti v Tuileriích, prováděla markýzka svá ramena šumem úředních salonů s pilností, která ji učinila živým znakem půvabů druhého císařství. Následovala ochotně všechny obraty módy a vystřihovala své šaty tu hloub tu výše, tak ochotně, že milá ta paní vydala ponenáhlu, píď za pídí, v šanc všechny poklady své šněrovačky. Nezbylo takto již mnoho z její hrudi a jejích zad, co by nebylo známo celé Paříži. Nádherně rozklenutá ramena paní markýzky jsou opravdu smyslně vábným říšským znakem druhého císařství.

III.

Věru, bylo by zbytečno, líčiti ramena paní markýzky. Jsouť popularní jako Pont Neuf. Tvořilať po osmnácte let část každé veřejné podívané. Zahlédne-li kdo třeba jen nejskrovnější jejich partii v salonu, divadle nebo jinde, zvolá jistě: „Hle, paní markýzka! Poznávám černé znamení na levém jejím rameni!"

Ostatně jsou to ramena velmi krásná, bílá, tučná, vyzývavá. Pohledy celé jedné periody vládní procházely se po nich a dodaly jim jemnosti, jako se kamenné plotny chodníků délkou času uhlazují pod kročeji obecenstva.

Kdybych byl jejím manželem neb milencem, líbal bych raději křišťálový knoflík u dveří ministrových, opotřebovaný rukama prosebníků, než bych se dotknul rtoma těchto ramen, jež ovíval horký dech celé dvorné Paříže. Pomyslíte-li na tisíceré žádosti, které se třásly kolem nich, ptáte se bezděky, z jaké asi hlíny je příroda uhnětla, že nejsou ohlodaná a zvětralá, jako nahoty soch, jež vydány jsou v šanc vzduchu zahradnímu a jejichž obrysy vítr ohryzal.

Markýzka položila stud svůj stranou. Učinila ze svých ramenou státní ústav. A jak bojovala pro vládu své volby! Vždy na místě nejvíce ohroženém, všude najednou, v Tuileriích, u ministrů, u vyslanectví, u prostých milionářů, překonávajíc nerozhodné svými úsměvy, podporujíc trůn svými alabastrovými ňadry, okazujíc v dobách nebezpečí ukryté a rozkošné skrýše, výmluvnější nežli důvody řečníků, rozhodnější nežli zbraně vojínů, odhodlána za účelem dobytí závažného vota vystřihnouti své šaty až potud, že by musili složiti zbraně i nejposupnější členové oposice.

Vždy zůstala ramena paní markýzky neporušená a vítězná. Nosila celý svět, aniž dovedla jediná vráska zbrázditi bílý jejich mramor.

IV.

Markýzka, vyšedši odpoledne z rukou své komorné ustrojena v rozkošný polský oděv, odebrala se na led. Jezdí na bruslích spůsobem okouzlujícím.

V lesíku byla zima, až praštělo; ostrý ledový vítr štípal dámy do nosů a do rtů, jakoby jim foukal do tváře drobounký písek. Markýzka se smála; těšilť ji tento pocit mrazu. Chvilkami odcházela hřát si nohy u panví řeřavého uhlí, přichystaných pro obecenstvo na březích jezírka. Na to vracela se do ledného vzduchu a míhala se nad zamrzlou hladinou, jako vlaštovka, dotýkající se v letu křídloma země.

Ah, jaká to krásná partie! Jaké štěstí, že nezačalo dosud táti! Markýzka bude moci jezdit na bruslích celý týden.

Vracejíc se z ledu, zahledla v jedné poboční aleji Elysejských polí pod stromem třesoucí se žebračku, napolo zmrzlou.

„Ubohá!“ zašeptala markýzka pohnutým hlasem.

A poněvadž povoz uháněl příliš rychle, takže nemohla v čas nalézti sáček, hodila žebračce svou kytici, kytici to z bílého šeříku, která stála při nejmenším pět louisdorů.

Hovor listí.

Povídka

od

Svatopluka Čecha.

(Dokončení.)

předloňských prázdninách" — vypravoval praeceptor — „odejel jsem s přítelem Stanislavem na Moravu.

Byl po několik let mým společníkem ve skrovném studentském bytu. Činíval na mne dojem šťastné sankvinické letory a jeho volně i směle vypjatá hlava s lesklými černými kadeřemi a jiskrným tmavým okem vtiskla se hluboko do mnohé dívčí duše, ale neklesla trvale pod žádné milostné jho. Byl těkavým don-Juanem. Ale jednou vrátil se z prázdnin jako vyměněn. Přijel zasmušilý a zamlklý; jakás tajemná chmura zastírala obličej, dříve slunečně jasný. Pátral jsem po příčinách této změny; avšak Stanislav uzavíral nitro své i přede mnou, druhem nejdůvěrnějším. Přestal jsem tedy na domněnce, že nějaká půvabná krajanka ztrestala vrtkavého záletníka okovy první opravdové a zároveň nešťastné lásky.

Odkládal cestu na prázdniny den ke dni; teprve k opětnému naléhavému vyzvání svých rodičů odhodlal se k odjezdu v domovinu a pozval mne, abych jej doprovázel. Přijal jsem nabídnutí to s podmínkou, že postará se o to, abych mohl i v domě jeho rodičů větší část prázdnin bez rušení věnovati studium.

Otec Stanislavův byl hospodářským správcem na osamělém panském dvorci, ležícím uprostřed lesnaté kotliny karpatského horstva mezi Vsetínem a Klobúky. Je to kraj, v němž okřívá člověk svěžím dechem hor a lesů, pohledem na vábnou zeleň všech odstínů, od temného roucha jehličí až po světlý, kvítím protkaný koberec lučiny, na stříbrojas bystrých potoků, v jejichž průhledné vodě vidíš každou rybku, kmitající se kolem ponořených kořenů —"

„Líčení přírody vám odpouštíme, pane vychovateli," vskočil mu do řeči baron.

„Díky! Nuže, mohu tedy stručně říci, že jsem byl s rámcem toho zátiší úplně spokojen. Také nečetné osoby, s nimiž jsem se stýkal na tomto zastrčeném jevišti, byly zcela podle mé chuti. Otec Stanislavův, rozšafný obstárlý pán, jehož srdce bylo srostlé s hospodářstvím a jenž neutonul v cizáctví jako valná většina jeho moravských kollegů, paní správcová, jež neostýchala se nositi v domácnosti červený šátek, uvázaný na babku, a jejíž mysl vůbec bližší byla národní prostosrdečnosti, nežli

škrobenosti a líčenosti poněmčilé honorace, několik bodrých Valachů a Valašek, z části ještě oděných v úhledný kroj domácí — toť byl celý personál.

Stanislav šetřil až příliš svědomitě smlouvy, kterou jsem s ním učinil. Společného pokoje, kterýž nám byl vykázán v prvním patře skrovného obydlí správcova, užíval pouze za ložnici; téměř celý den trávil mimo dům. Vycházel pokaždé hned po snídani do malé zahrady za domem a zamířil tam obyčejně po krátké procházce k vetchým, po spůsobu valašském šindelovou stříškou opatřeným vrátkům, jež vedla přímo do lesa. Odpoledne ztrácel se touž cestou. Někdy nevracel se ani k obědu ani k večeři a vkrádal se teprve pozdě v noci po špičkách do naší společné ložnice.

Při tom byl stále zasmušilejší a zamlklejší; mé škádlivé poznámky o jeho lesních toulkách přesléchal v pochmurném zadumání a když jsem vyzvídal přímo, co robí a proč hledí tak nevesele, zamumlal pouze několik nesrozumitelných neb nicotných slov. Také matka jeho stěžovala si, že je tak podivný, a vyptávala se mne, jestli mu snad nějaká Pražka nepopletla hlavu.

Jednou odpoledne seděl jsem jak obyčejně s knihou v ruce v okně naší světničky, ověnčeném vinnou zelení, seděl jsem tam jako pavouk zapředen do svého studium. Ale pojednou zadul svěží vánek od lesa a protrhl rázem tu šedou přízi učenosti. Darmo schytával jsem rozprchlé nitky — bezděky zavřela se kniha a sklouzla do náprsní kapsy. Vzav klobouk, vyšel jsem zahradou do lesa. Šel jsem dále ve sladkém polosnu; bělavá stezka, jež vinula se přede mnou v polosvitu ostružinami, kvítím a mechem, zdála se mi kouzelnou páskou, táhnoucí mne hloub a hloub do klínu šumavého boru.

Posléze usadil jsem se k odpočinku ve stínu smrčí na vysokém břehu bystrého potoka horského. Hledě ve křišťálově průzračnou vodu, vzpomněl jsem si na píseň arabskou, v níž dívka, nachýlivši se nad jasným proudem a spatřivši na dně jeho blýskavé oblázky, bezděky sahá na hrdlo v obavě, že jí tam spadl skvoucí náhrdelník. S tichou rozkoší pozoroval jsem šedozelené, poloprůsvitné rybky, míhající se střelhbitě vodou, a naslouchal jsem vzdálenému vábnému kukání žežulky.

Ze snění toho vyrušily mne kroky. Stezkou přicházel štíhlý Valach, oděný pouze v kožené krpce, těsně přilehající bělavé nohavice, stažené v bocích koženým pasem, a fialovou vestu, vyfintěnou množstvím žlutých šňůrek a lesklých knoflíčků. Hnědou „huni" měl pouze přehozenu přes rameno. Hlavu kryl zašpičatělý černý klobouk a svalovitá ruka opírala se o vysokou hůl s malou sekyrkou.

Pozdravil mne hlasitě pozdravem křesťanským.

Jeho upřímný, hladce oholený obličej byl mi tak sympathický, že jsem chodce bezděky oslovil: „Kam, příteli?"

„Do Lidečka, pantáto."

„Počkejte, půjdu kousek s vámi."

„Na pulčínské skály — ha?" otázal se Valach, vyklepávaje popel z krátké, hrubě ze dřeva vyřezané dýmky.

Správce vybídl již několikrát syna, aby mne dovedl na pulčínské skály. Je prý to znamenitost okolí. Ale Stanislav neměl se k věci.

o kterouž jsem ani já hrubě nedbal. Nyní se mi zachtělo toho výletu. Přisvědčil jsem tedy, ale podotkl zároveň, že neznám cestu. Horal nabídl se, že mne tam doprovodí.

Kus podivných těchto skal viděl jsem již na cestě od Vsetína před Lidečkem. Tu vypínají se po obou stranách silnice lesnaté vrchy, na levo Ostrá hora a Hradisko, na pravo Čertova skála a při úpatí této cosi, jež podobá se polozřícené mohutné stěně, sestavené z obrovských skalních balvanů. Vypadá to věru jako dílo Titanů. A podobné fantastické útvary skalní vyčnívají tu a tam i z protějšího lesa; zdá se ti, jakoby trosky té olbřímské stěny táhly se přes úbočí a hřebeny vrchů.

Můj hovorný průvodce vypravoval mi, že prý všechno to je dílo „síly nečisté“. Před mnohými, mnohými lety žila zde vdova s neobyčejně sličnou dcerou, o kterou se ucházel čert. Vdova slíbila mu ji za podmínkou, vystaví-li jim za jedinou noc do prvního kuropění veliký palác. Čert schytal tajně všechny kohouty v okolí a dal se chutě do práce; ale také vdova byla chytrá a ukryla svého kohouta pod ošatkou. A když byl ďábel ještě v plné práci na zdi paláce, kterou sestavoval ze skalních balvanů, odklopila ošatku, kohout vyletěl, zakokrkal — a dílo čertovo zůstalo nedokončeno. „Tak lidé praví,“ doložil poctivý Valach; „ale kdož ví, jaké to bylo.“

Dále vypravoval, že stával před lety na pulčínském vrchu hrad a druhý naproti na Čertově skále; oba prý se propadly. Na Čertově skále viděti lze díru, táhnoucí se hluboko do hory; nějací páni z Prahy hodili prý do ní jednou „sečku“ (řezanku) a ta vyšla s vodou na třech místech pod horou.

Za těchto řečí došli jsme přes tak zvané „čertovy schody“, jež tvoří také článek v onom řetězu podivných útvarů skalních, po krátké pouti ke hlavní skupině skal pulčínských na Hradisku.

Je to divadlo překvapující. Podobna jsouc velikému pobořenému amfiteatru, nakupena tu v úbočí lesnatého vrchu stupňovitě, v několika téměř patrech spousta ohromných různotvarných balvanů, promíchaná porůznu lesním stromovím. Místy seřaděny jsou těsně v šedé omšené stěny, místy směle na sebe nakupeny nebo divoce rozmetány a rozkotány. Rozmanité přepodivné podoby jejich dráždí při každém kroku obraznost k porovnávání: tu vidíš obrovský kamenný hřib, tam špičatý klobouk, na němž zastupuje hrdě vypjaté péro štíhlá jedle, onde kuželku a kouli z kuželníku Gigantů, jinde nestvůrné hlavy lidí a zvířat, hledící mračnými zraky, černými to dutinami, zasmušile do krajiny. Nedivíš se, že spatřuje lid v jedné z těchto skal také ďábelskou kazatelnu. Tu a tam rozpoltěny jsou ty kamenné masy jako rázem titanského meče a v hlubokých těch rozsedlinách visí zachyceny veliké balvany. Někde sestaveny jsou z nich nebo vyhloubeny do nich jeskyně nebo komnaty shora otevřené, v nichž rostou štíhlé stromy jehličnaté. V jedné štěrbině vidíš mohutný prohnutý kmen, koruny své snad ranou blesku zbavený, k němuž přimykají se nahoře skály s obou stran, jakoby se oň podpíraly. Jinde spočívá ohromná kamenná hmota tak směle na menší, že se diváku zdá, jakoby tam na posměch zákona tíhy prováděla bravurní kejklířský kousek.

Stanuli jsme na hořejším lemu vysoké a kolmé stěny a zrak můj pohroužil se snivě do hlubiny v ostré rozervané skalí, přicloněné ozdobnými zelenými vějíři bujného kapradí. Prohodil jsem k průvodci, že by asi nebylo zdrávo tomu, kdo by se odvážil skoku tam dolů.

„Ahá!“ potvrdil Valach. „Nevyžil by, nevyžil. Jako nevyžila lesníkova dcera.“

Na můj dotaz po této příhodě vypravoval mi s dramatickou živostí, v níž si libuje tamější lid, jak že našli kdysi přede dvěma roky v tom ostrém kamení dole zkrvavenou mrtvolu krásné lesníkovy dcery. Z poranění jejích bylo patrno, že se zabila pádem se skály. Lidé všelijak o tom hovořili. Jedni soudili, že dívka spadla neopatrností nebo nešťastnou náhodou, jiní mluvili o sebevraždě, opět jiní o zločinu a někteří dokonce o duchu nedobrém, jenž prý — Valach ohledl se při tom na všechny strany — obchází těmito skalami a chystá záhubu duším lidským — —

Otázal jsem se ho, nevyšla-li snad později na jevo pravá příčina toho neštěstí.

Odpověděl, že nevyšla. Země zavřela se nad ubohou a pochovala s ní tajemství její smrti. Škoda jí. Byla to děva milá a krásná, jako „kvíteček malineček“. Čistá duše holubičí hleděla jí z jasných modrých očí. Drsného a přísného otce svého obsluhovala s něžností tklivou. Pletek milostných neměla. Na sebevraždu nelze nikterak pomysliti...

„Čas již, abychom šli dále,“ ukončil pak Valach náhle své vypravování.

Ale mně se nechtělo ještě z místa zajímavého. Propustil jsem tedy s díky ochotného průvodce. Usednuv na mech skalní terasy, bavil jsem se rozkošnou vyhlídkou do krajiny a prohlížením okolních balvanů, jejichž tvary se ustavičně měnily bujnou hrou zanícené obraznosti. Podporoval ji šumot vrcholků lesních, znící tu zvláštně a tajemně, jakoby vypravovaly přitlumeným hlasem podivné zkazky a báje... A časem zamihl se před snivým zrakem na pokraji skály plachý bílý stín, přelud ztepilé postavy dívčí, klonící se nad hlubinou, s rozletlým jasným vlasem, s rozpjatýma k nebi rukama...

Konečně vzchopil jsem se Pozoroval jsem, že klesá již slunce za stromy a po balvanech že se rozkládají dlouhé stíny večera. Vracel jsem se k hostinnému dvorci. Ale po nějaké době seznávám, že nejdu stezkou, jíž mne Valach vedl. Eh což! — myslím si — však se nemohu směrem tím cíle hrubě chybiti. Potkám lidi a zeptám se. Leč nepotkávám nikoho a stezka vede nahoru dolů, ustavičně hustým lesem, rozvětvuje se. Zabočuju nazdař bůh na pravo, na levo — zkrátka bloudím.

V korunách stromů pobledla zlatorudá večerní záplava, hnědé šero klade se mezi kmeny, houstne a temní — je noc. Ve tmě rozeznávám již s těží stezku, bělající se matně přede mnou. Kráčím nazdař bůh dále. Nebude velké neštěstí, přinutí-li mne tato nehoda k noclehu na kyprém mechu, pod záclonami jehličí, jejichž řasami na mne shlížeti budou kmitavá očka nebeská!

Vyšel jasný měsíc. Vrcholky stromů zaskvěly se v bledém stříbrném lesku a kde vnikaly paprsky měsíční na půdu lesní, podobala se bělavé, míhavě třpytné bláně, na niž kreslily ostnaté, zmotané ostru-

žiny, kapradina a svislé haluzky jehličí jemně a čistě své pěkné silhuety. Les ševelil tajemně, šeptal a vzdychal jako ze sna.

Pojednou rozstoupily se stromy. Pohledl jsem překvapen vzhůru. Potměšilá stezka zavedla mě nazpět, odkud jsem vyšel. Vidím nad sebou stupňovitě nakupené fantastické skály pulčínské. Vzezření jejich je nyní v šálivé záři měsíční ještě podivnější a tajemnější. Leckterý ten okrouhlý balvan podobá se teď bělavé umrlčí lebce obra; beztvárné hmoty nabývají příšerných obrysů; srázné útesy mění se ve zdi s hrozebnými střílnami, s podivnými výstupky, cimbuřími; rozptýlené po nich temné stromy jehličnaté a stíny kamenných arkýřů odrážejí se ostře od jasné jejich plochy a zachvívají se časem jako míhavé podoby duchů.

Bezděky utkvěl zrak můj na výstupku, s něhož klesla do hlubiny dcera lesníkova. Vyznávám, že jsem se zachvěl. Spatřilť jsem tam zřetelně podobu lidskou, sedící nahoře na samém pokraji výstupku....

„Hoho, mne obchází mráz,“ děsil se žertovně baron. „Váš příběh barví se silně půlnoční hoffmannskou romantikou!“

„Nemohu za to, že tam skutečně seděla postava lidská. V prvním okamžiku domníval jsem se také, že to pouhý přelud obraznosti, podrážděné romantikou místa a chvíle. Ale bedlivější pohled přesvědčil mne, že to skutečný člověk. Ba, zdál se mi jaksi známým. Ten oděv, ten široký klobouk — Stanislav! Není pochybnosti — opravdu Stanislav. Poznávám již i jeho podobu, obličej. Sedí přímo nade mnou.

„Stanislave!“ zvolal jsem nahoru, probrav se ze svého překvapení.

Vztýčil hlavu; pak vyskočil a stál chvíli bez pohnutí, s rukou směrem ke mně napřaženou.

„Stanislave, slyš!“ zvolal jsem po druhé.

Ale přítel na hoře zmizel. Zamihl se jen v běhu po skalní terase a vysoký balvan skryl ho mým zrakům. Volal jsem ještě za ním; neodpovídal. Chvátal jsem vzhůru po stezce směrem, kterým zmizel. Chrupot suchých větví a šelest listí v lese, již daleko přede mnou, poučil mne, že prchajícího nedostihnu. Uvolnil jsem tedy kroky. Avšak ubíraje se dále, poznal jsem, že vyvedl mne Stanislav bezděky z mého bludiště. Došel jsem k „čertovým schodům“; byl jsem na pravé stezce k domovu.

Po cestě té vířily mou hlavou steré myšlenky. Křižovaly ji nejrozličnější, z části děsivé domněnky o příčinách stálé truchlivosti přítelovy, jeho tajemných toulek a nočního pobytu jeho na pulčínských skalách, právě na místě, odkud poklesla dcera lesníkova do náručí smrti.

Došel jsem konečně otevřených vrátek zahrady a vystoupil po tichu do našeho pokoje. Stanislav byl již doma. Ve svitu měsíčním, roníciím se do světnice, spatřil jsem jej ležícího v plném obleku na posteli. Rozsvítil jsem. Měl obličej zakrytý oběma rukama a zarytý do podušky.

„Stanislave, ty's byl na Hradisku,“ řekl jsem tiše.

Vztýčil hlavu, posadil se na hranu postele. Odestřená jeho tvář pod vlasem divoce rozcuchaným byla úžasně bledá; vytřeštěné zraky upíraly se na mne v tupém ztrnutí.

„Proč jsi prchal přede mnou?“ tázal jsem se dále.

„Před tebou?“ vyrazil ze sebe přítel. „Před tebou?“

„Což jsi nepoznal můj hlas? Slyš, příteli, ty skrýváš přede mnou nějaké tajemství, tebe něco hněte — svěř se mi!“

Chvíli hleděl na mne mlčky; pak zvolal prudce: „Nech mne!“ Zastřel opět líce rukama a vrhl sebou na lože.

„Což mi nedůvěřuješ?!“ naléhal jsem důtklivěji.

„Nech mne! Nech mne!“ opakoval Stanislav a zaryl obličej znovu do podušky.

Ton, jakým slova ta zvolal, odstrašil mne od nového naléhání. Shasil jsem svíčku. V roji vířivých, rozčilujících myšlenek slyšel jsem ještě drahnou dobu, jak přítel vzdychá a na posteli sem tam se převrací; konečně sklížila mi oči unavenost po dlouhé bludné procházce.

Když jsem se probudil, byla postel jeho prázdná. Také následující dny vstával při prvním zábřesku denním a vcházel do ložnice teprve pozdě v noci. Vyhybal se mi. Při obědě mlčel zasmušile, se sklopeným okem a když jsem s ním někdy v noci, při vstoupení jeho do ložnice, zapřísti chtěl rozmluvu, odpovídal pouze mumláním nesouvislých, nesrozumitelných slov.

Studie odpočívaly. Hleděl jsem do knihy, ale písmeny splývaly v neurčité hemžení a mozkem proháněly se mučivé myšlenky o tajemství přítelově. Viděl jsem, že stává se den ode dne bledším, přepadlejším, chmurnějším. Jakási hrozná nejasná představa vyvstávala častěji a častěji přede mnou a s ní snoubil se obraz mrtvé spanilé dívky potřísněný krví...

Jednoho odpoledne mrštil jsem knihou na stůl. Nemohl jsem déle snésti té trapné nejistoty, toho tápání v temnu děsivých domněnek. Tušil jsem, kde přítele najdu. A zastihl jsem ho skutečně na Hradisku, an sedí na povědomé skále. Přiblížil jsem se k němu potichu od zadu. Nepozoroval příchod můj, až spočinula ruka moje na jeho rameni. Obrátil se prudce a vyskočil.

„Co tu chceš?“ téměř se osopil na mne. „Proč sem přicházíš?“

Chápaje se jemně ruky jeho, pravil jsem: „Přicházím k tobě s prosbou: Svěř se mi! Rozptyl ten tajemný černý mrak, který se vznáší mezi námi!“

Mlčel.

„Poslyš, Stanislave!“ pokračoval jsem po chvíli ostře. „Znal jsi tu dívku, která kdysi právě zde, tam dole skončila svůj život?“

Vytřeštil na mne oči. „Tys o tom slyšel?“

„Ano.“

Stanislav mlčel chvíli, upíraje k zemi oči. Pak zvolal: „O, znal jsem ji! Povím ti všechno. Snad mi bude lépe.“

Usedli jsme na skálu a přítel mluvil:

„Znáš mne z dřívějších let. Víš, že hrál jsem si s dívčími srdéčky jako s kvítím, jímž se na chvilku potěšíme a jež pak nedbale vrháme stranou. Také Ludmilu zamiloval jsem si takovou hravou láskou. Spatřil jsem to něžné, bílé kvítko lesní a ono mi otevřelo vstříc čistý kalich svůj, plný skvoucí rosné vláhy, svou nevinnou důvěrnou duši s prvním rozevláním citů milostných.

Byla to láska tajná, skrytá před celým světem haluzemi mlčenlivého lesa. Ludmila bála se přísného otce a já šetřil té tajnosti, jež mi jako libý pel odívala milostný tento svazek dvojnásobným vděkem.

Scházeli jsme se ve stinných skrýších boru, scházeli jsme se zde v úkrytu těchto skal, jejichž kamenné komnaty jsme měnili ve hnízdečka hrdličího cukrování. Jak často čekala na mne, ukryta za oním balvanem, a když jsem se dostavil, netrpělivě přecházel, po ní do lesa vyhlédal, visela mi náhle na šíji jako ten břečťan vedle na kmenu buku. Nebyla vychována po městsku. Srdce její uzavíralo v sobě jako růžové poupě všechnu tu lahodnou vůni, jíž dýše posud poesie našeho lidu moravského.

Ztrávil jsem prázdniny v tajné této rozkoši. Jak těžké bylo nám loučení! Jak pevně mne objímala útlýma rukama, kolik slz prolila na má prsa, jak pohledla na mne při rozchodu, když shýbajíc se k zemi tiše zapěla:

Ještě si natrhám
toho návratníčku:
navrať se mně, navrať,
švarný šohajíčku!

Ale má láska v dálce vadla, až uvadla jako mnohá jiná. Přilétaly z Moravy malé bílé lístky a přinášely mi vůni vroucí milosti, leč já jsem odpovídal chladněji a chladněji, psaní má opozďovala se více a více... Což bych ti o tom dále vypravoval?! Slyš konec.

Přiblížily se opět prázdniny. Ale tentokrát nehodlal jsem navštěvovati tajně pulčínské skály. Poznalť jsem v Praze krajanku z blízkého odtud městečka, dívku ohnivou a koketní, připravující se na dráhu divadelní, a tu postavil jsem na štít svůj místo svržené lesní princezny.

Ludmila psala mi, že dozví se, třeba bych jí zapomněl psáti, o mém příjezdu v domov a že mne bude očekávati hned na druhý den ve skalách. Nepřijdu-li, že čekati tam bude třetí, čtvrtý den...

Neodpověděl jsem. Byloť již mým pevným úmyslem, že přetrhnu milostný svazek s lesníkovou dcerou. Den po svém příjezdu na prázdniny chtěl jsem se dostavit na Hradisko, abych dívku šetrně připravil na konec našeho lesního románu. Avšak odložil jsem to na druhý den, pak na třetí a konečně pomyslil jsem si, že jí má nepřítomnost poví všechno. A vesele klusající bělouš unášel mne v týž den za lesy k nové milence, meškající právě také v domovině.

Můj tajný svazek s Ludmilou byl takto mlčky přetržen. Z počátku ozývaly se ve mně výčitky, že jsem tak drsně, bezohledně poranil její něžné srdce. Ale brzy umlkly v duši, opojené smyslným kouzlem lásky nové. Minuly dva týdny — o Ludmile neslyšel jsem ničeho. Tu pojednou zatřásla celou bytostí mou zvěst o její žalostné smrti...

Nelze vypsati, jaké city rozrývaly mé nitro po zprávě té. Z počátku působila na mne jako ráz hromu z jasného nebe. Pak probudilo se svědomí v plné síle. Nadarmo chtěl jsem se přemluviti, že bylo jednání mé jen přirozené, v nejhorším případě lehkomyslné, že nesměl jsem lháti dále lásku, která pohasla, že nemohu za povahu svou a za netušenou, chorobně blouznivou vášeň její, že bezpochyby, ba jistě toliko nešťastnou náhodou se skály spadla: ne! — volal neúprosný vnitřní hlas — ty's, ty's vrahem jejím! Líčil mi pak s krutou živostí, jak toužebně na mne asi čekala, jak s laškovným úsměvem za balvan se kryla, aby mě náhle s veselým jásotem přepadla, jak úsměv ten mizel, jak

ustupovala touha netrpělivosti, obavám a pochybnostem, až pak dostavilo se hořké sklamání, žalostná beznadějnost. Představoval mi dále muka, jež po té tajně a mlčky snášela, jak bol její nad zmařenou láskou, nad zjevnou nevěrou milencovou den ode dne vzrůstal, až pak vypučel v onen krvavý květ, jímž zarděla se pod zlomeným tělem jejím nelítostná skála.

Nikdo netušil, co se děje v mé duši. Vždyť věděl o pásce, která mne poutávala s Ludmilou, jediný němý svědek — les. Ale pro mne nebyl němý. Stal se mstitelem ubohé dívky.

Vzdoroval jsem časem káravému hlasu vnitřnímu. Jednou zajel jsem si ještě k ohnivé koketě. Avšak oheň její nedovedl již rozehřáti mrazivé srdce moje. Stále vznášel se přede mnou obličej jiný, tichý a dobrý, s holubičím modrým okem a s rusými vlnami kolem čistého bílého čela. Byla to poslední návštěva. A když vracel jsem se lesem, tu promluvil ke mně poprvé ten šumný mstitel Ševel jeho, který mne druhdy s Ludmilou kolébával v milostné sny, zněl mi jako ropot přitlumených výčitek, hrozeb a prokletí. Vyzýval mne velitelským hlasem, abych se pokál na místě svého zločinu. Slezl jsem s koně, uvázal jej k nejbližšímu stromu a vystoupil na tyto skály, sem na toto místo. Stál jsem tu jako vinník před sborem trestajících soudců. Každá ta skrýš kolem vznášela na mne těžkou obžalobu, zdola křičela o pomstu nevinná krev a temné vrcholky stromů, sklánějící se nad skalami se všech stran, šeptaly zdrcující ortel.

Klesl jsem posléze na kamennou půdu, celoval vroucně místo, kde mučennice naposled stála, a štkal za odpuštění. Slzy vylily se proudem z mých očí, ulevilo se mi . . .

Co jsem zkusil od té doby! Kolikrát jsem těkal hvozdem bičován trapnými myšlenkami, kolikrát jsem do noci truchlil a dumal na tomto místě! Ten les táhl mne k sobě, opřádal mne kouzelnou mocí; šumění a šeptání jeho stalo se mi srozumitelnou řečí. Praskot kmenů zdá se mi sténáním opuštěné Ludmily, šelest listu, poháněného větérkem k mé noze, šálí mne zvěstí o blížícím se kroku jejím, v šepotu haluzí slyším tichý její hlas Všechno vypravuje mi o mrtvé milence. Nad jejím hrobem vzkřísila se v mém srdci bývalá k ní láska — nikoli, láska jiná opravdová a čistá — ale ach! láska ku prázdnému stínu, k truchlivé zpomínce! Vidím stále před sebou sladkou tu tvář, někdy mihne se mi zřetelně za kmenem, za balvanem postava její — — Hleď, když jsi mne tenkráte v noci zastihl zde, spatřil jsem na místě tvém bílý její stín, vznášející se vzhůru ke mně s náručí rozpjatou, volající toužebně moje jméno; avšak náhle proměnil se v šedou, divou příšeru, v rozezleného ducha tohoto hvozdu a hnal mne odtud s kletbami a hrozbami — —"

Těšil jsem ho a domlouval mu, aby se zhostil chorobného blouznění.

Pojednou sevřel mou ruku a vztáhl prst k lesu. „Slyšíš?" zvolal při tom zděšeně. „Slyšíš?"

Zaslechl jsem pouze zasténání některého kmenu, prohýbaného větrem

Mocí dovlekl jsem přítele domů Lesní vidění byla patrně předchůdci choroby, která jej nazejtří již upoutala k loži. Duch jeho obestřel

se horečným třeštěním. Vida, že bych tu nyní toliko překážel a že přítel bude míti v dobré matičce nejněžnější ošetřovatelku, rozloučil jsem se s moravským zátiším."

„Jmenem společnosti vzdávám díky za improvisovaný příspěvek k naší zábavě," pravil baron, když se vychovatel odmlčel; ač nemohu zamlčeti, že já sám nejsem přítelem podobných sentimentálních a slzavých historií."

„Ale co se dělo dále s vaším přítelem?" tázala se dceruška paní radové.

„Pozdravil se a přijel opět do Prahy. Zasmušilost jeho ztrácela se znenáhla. Okolnosti mu dopřály, že mohl o příští prázdniny zajeti místo v domov do slunné Italie a ta cesta, myslím, vyléčila ho úplně."

„Tonto konec smiřuje mne poněkud s vaším příběhem," zvolal baron. „Avšak již vzhůru, pánové a dámy! Volají nás další články programu."

Splečnost se zdvihla a putovala dále stínem lesa. Vychovatel kráčel samoten pozadu. Pojednou octla se vedle něho comtesa.

„Pohleďte jen, pane," promluvila k němu tiše, „jaká to krásná romantická partie lesní! I tichá říčka tudy protéká. Zdá se člověku věru, jakoby se tu měla každou chvíli objeviti nějaká rusalka nebo víla."

„Škoda, že se v naší střízlivé době již neobjevují," řekl vychovatel. Nenadálé přiblížení se comtessy uvedlo jej v rozpaky; jinak byl by snad odpověděl galantněji.

„Oh, nevěřte tomu," namítla s úsměvem. „Objevují se posud. Ale jen někomu a někdy. Ovšem nikdy před společností tak četnou. Ale přijďte sem zítra samoten — tak o polednách, kdy vycházejí, tuším, nejraději ze svých skrýší — a oč, že spatříte některou?!"

Zrak vychovatelův setkal se rychle s okem jejím a zastihl v něm zvláštní výraz, který jej pomátl na dobro. V tom přidružil se k nim jiný člen společnosti a přetrhl tuto rozmluvu.

* * *

Na druhý den o polednách ubíral se vychovatel k lesu. Šel tam puzen nějakou tajemnou mocí, jíž se marně opíral střízlivý jeho rozum. Několikrát odbočil od lesa, ale vždy vracel se tam znovu a konečně stál na místě, kde byl včera promluvil s mladistvou šlechtičnou těch několik ledabylých slov, jež urvala mu přes to spánek dnešní noci a vedla ho nyní silou nezdolnóu sem, v tu stinnou houštinu, která je zaslechla.

Bylo to místo v skutku půvabné. Tichá říčka, napolo zarostlá bujným rostlinstvem vodním a pokrytá okrouhlými lupeny kvetoucího stulíku a leknínu, jako plovoucími kahánci s plaménky žlutými a bílými, plynula klidně ve stínu vysokých dumavých olší. Jda přes chatrný, dřevěný most, zahlédl jsi v dálce, v průlomu lesním, jejž tvořil rovný tok říčky, míhavou vížku hraběcího dvorce nad skupením štíhlých topolů. Za mostem vcházel jsi do krásného starého lesa mohutných buků a jasanů, štíhlých bělavých bříz a zasmušilých borovic i smrků, s hustým podrostem. Mezi ním ležely roztýleny omšené balvany a tvořily místy ve spolku s vysokými křovinami útulné skrýše.

Vychovatel procházel se tím lesem neklidně semo tamo, pohlížeje upjatě před sebe do stinné zeleni. Pak vrátil se na most, opřel ruce o borové zábradlí a hleděl po proudu říčky ku vzdálené zámecké vížce. Znovu zašel do lesa. Vyňal Burnsa, kterého vzal do kapsy jako na omluvu před sebou samým, a sklonil oči do knihy. Avšak sladký vzdech po škotské Marii nepronikl k jeho srdci. Viděl pouze směsici černých písmenek, od níž se jeho zrak obracel každou chvilku k okolním skupinám stromů. Znovu zašel na most, nazpět do lesa. Podivný neklid jevil se v celé jeho postavě. Pak náhle máchnul rukou, přejel si dlaní čelo a dal se pevným krokem na cestu zpáteční přes most.

V tom uslyšel klus koňský. Opodál bělalo se cos mezi větvemi. Obrátil se prudce a kráčel rychle nazpět do houštiny. Za jedním keřem stanul jako k zemi přikován. Dech se v něm zatajil, všechna krev bouřlivě vystoupila k hlavě.

Spatřil krásného, skvostně osedlaného bělouše, jenž přivázán byl k nízké větvi buku. A blízko něho, v jedné z těch zelených stinných skrýší lesních, mechem kyprým vystlaných, seděla na ploském balvanu — comtessa.

Nebyla oděna v jízdecký kroj. Zelený hedbávný šat objímal půvabně svižné její tělo a zelený, umělým kvítím vodním okrášlený klobouček ležel s ozdobným bičíkem na balvanu vedle ní. V temnolesklých vlnách volných kadeří snoubily se bílé květy leknínu s modrými lesními zvonci.

Tvář její zaplála nachem. Vstala rychle a popošla zkamenělému vychovateli vstříc s lahodným úsměvem.

„Ah, jak jste se ulekl," pravila hlasem, lehce se chvějícím. „Což jsem vám nepravila včera, že můžete na místě tom uvidět rusalku nebo lesní vílu? — Zde máte na vybranou."

Vychovatel nebyl dosud schopen slova. Od včerejška bylo toto lesní zjevení v rozličných obdobách středem vzletných jeho snů a přece stál nyní před ním v němém ztrnutí. Nemohl uvěřiti, že by to byla skutečnost. Její včerejší slova — ten pohled — ne nebylo téměř pochybnosti, že připravena byla na setkání s ním, že sem snad přišla dokonce k vůli němu. Ona — k vůli — němu! Ne, není to možné.

„Ah vy snad vskutku bojíte se rusalek a víl," pokračovala rozmarně comtessa. „Musím tedy odložiti svůj báječný nimbus a proměniti se v obyčejnou, všední pozemšťanku."

Stáhla si lehce s kadeří věnec leknínů a zvonců a usednuvši opět na balvan, pokynula mu rukou: „Posaďte se, prosím, vedle mne. Pohovoříme spolu chvilku. Či nestojíte o takovou zábavu?"

„O, comtesso, jak mohl jsem se nadíti, že se tuto s vámi setkám!"

„O, nevěřím, že byste byl tak málo důvtipným. Vždyť jsem vám oznámila včera dosti zřetelně, že sem dnes přijdu a že by mne těšilo, kdybyste i vy přišel. Díky za vaši poslušnost! Divíte se tomu přiznání? Divíte se, že vás přijímám zde tak sama v hlubokém lese? Což musíme stále zastírati své myšlenky lživou škraboškou lichých frasí a floskulí, v nichž libuje si licoměrná společnost? K čemu jí třeba zde mezi námi? Ne, řeknu vám upřímně: chtěla jsem se tu setkati s vámi. A bylo chybou, že zatoužila jsem pohovořiti s mužem, o jehož

pravé vzdělanosti a šlechetnosti jsem přesvědčena, bez rušivých a nudných svědků, mimo šum společnosti v takovémto milém, volném tête - à - tête?"

Vířivý, omamující pocit rozkoše vstoupal vychovateli od srdce k hlavě. Smělý lužný sen, jenž včera sotva zamihl se duší jeho, byl dnes již vyplněn. Seděl vedle ní, samoten, v takové rozmluvě! Vypravil ze sebe jen tichým, chvějícím se hlasem: „Ale jak to možné, comtesso, abyste zatoužila po zábavě — se mnou?!"

„Jaká v tom nemožnost? Proč bych se nemohla sblížiti s vámi? Či pro tu řadu pošmourných podobizen, které visí v jedné komnatě mého otce —? Oh, přenechme ty ctihodné starožitnosti pernatému smetáku starého Dominika a mluvme raději o něčem jiném. Jak se vám líbí má zelená přijímací komnata? Tato pohovka? Poněkud tvrdá, není-li pravda? Ale za to, jaký zde čistý vzduch, jaká vůně! Ah, pohleďte, není-li onen červený květ, prosvítající tam z husté trávy, zcela podoben křižovnické hvězdě?"

Takto skákala těkavě od předmětu k předmětu a zmocnila se také knihy, kterou držel posud zavřenou v ruce.

„Ah, Burns! Prosím, přečtěte mi něco. Třeba jen jednu píseň. Ráda bych věděla, dovedete-li ji předčítati s náležitým citem."

Vychovatel otevřel třesoucí se rukou knihu a četl tiše verš za veršem. Hlas jeho z počátku se chvěl a zajíkal, ale stával se zvolna pevnějším, plynnějším a plnil se vroucím citem. A přece byl si jen z části vědom obsahu slov, která četl — s poesií jejich snoubila se báseň jiná, jejímž kouzlem ho projímala přítomnost: ta sličná dívka s leskem vznešeného světa v každém záhybu roucha, s nimbem staroslavného rodu kolem něžné hlavy, před chvilkou ještě nedostižný ideál, sedící tu nyní tak důvěrně po jeho boku, čtoucí s ním z jedné knihy a přiklánějící při tom čelo své tak blízko k jeho skráni, že cítí na líci prsténec hebkého jejího vlasu, to kvítí u jejich nohou, ty zelené větve nad hlavami jejich ... Řasy jeho stěží zadržovaly vláhu, jež naplňovala oči. Přestal čísti. Jen listnaté koruny šuměly nad nimi.

„Vzpomínáte-li pak," přetrhla comtessa mlčení, „jak společnost rokovala včera o šumu lesním? Nebylo-li to bláhové? Jemu rozumí jen ve šťastné chvíli duše zasvěcená — jako my mu rozumíme nyní, není-li pravda?"

Vzchopila se; sáhla po kloboučku a bičíku. „Nadešla chvíle, kdy vrátit se musí víla do tajemné své říše. Ale jednou za týden, v tento den a čas zjevuje se věřícímu pozemšťanu, umí-li zachovati přízeň její v tajnosti. Slyšíte? — v úplné tajnosti. Rusalky milují tajemství — vždyť jim halívají časem i pozemšťané rádi své schůzky, jak dověděla jsem se včera z vypravování vašeho. S bohem!"

Odvázala bělouše, vyhoupla se v sedlo a pobídla koně k jízdě. Ohledla se ještě, mávla přívětivě na pozdrav rukou a zmizela pak mezi větvemi jako vzdušná vidina. —

Byl to dlouhý týden. Vychovatel proplul v něm celé moře snů a tužeb. Časem napadla ho myšlenka, že bylo setkání ono pouhý sen. Nechápal ani, jak se vše to státi mohlo. Jak je možné, že tato mladistvá aristokratka, zářící vzácnými půvaby těla i ducha, jíž kořil se zástup krásných, uhlazených, rodem i bohatstvím povýšených mužů, našla

zalíbení v něm, jenž nevynikal praničím?! A že se sblížila s ním tak náhle, tak zvláštně a bez okolků, přeskočením všech obvyklých způsobů, stanovených řádem společnosti?! Bylo mu, jakoby se ocitoval ve světě zcela jiném, kde neplatí ztrnulé formy lidského obcování, v tom čarovném světě básníků, kde postavy růžovým svitem ozářené kráčejí volně za hlasem citů svých a přes propasti na křídlech orlích letí sobě v náruči.

Opět čekal se srdcem bouřlivě tlukoucím v zelené skrýši. Napínal v zimničné nedočkavosti sluch i zrak, brzy-li k němu dolétne zvuk kopyta koňského, brzy-li se zamihne mezi kmeny šat sličné jezdkyně. Minuty zdály se mu hodinami. Zaslechl šplýchot vody. Chvátal k říčce a tu spatřil rusalku svou, veslující proudem v lehkém ozdobném člunu.

„Dnes vynořuju se z křišťálové tůně," smála se, přirážejíc ke břehu. „Pomozte mi přece, pane!"

Vztáhla k němu ruku. Ucítil ve své pravici tuto teplou, sametovou ručku, zproštěnou žárlivého obalu rukavičky, a při stisknutí tom projelo to jako blesk rozkoše jeho srdcem. Jiné pomoci nebylo třeba. Lehce jako pták přenesla se comtessa na břeh.

Přivázali člun a brali se spolu do známého stinného útulku. Usedli na balvan a comtessa těkala opět hravými slovy po rozličných, právě se namanujících předmětech.

„Dnes nemáte Burnsa s sebou?" tázala se posléze.

„Kde vy jste, comtesso, jest poesie všecka."

„Ah, také vy libujete si v takových dvorných neupřímnostech?"

„Smím, comtesso, promluviti upřímně bez obavy, že se připravím navždy o rajské blaho těchto setkání?"

„Mluvte!"

„Nuže," koleno jeho svezlo se napolo k zemi a zraky vznesly se toužebně k očím jejím, jež byly sice sklopeny, ale prokmitaly přece ve tmavé cloně řasy luzným, unylým třpytem — „poklekl bych před vámi jako paria před jasnou kněžkou, jako syn temnosti před světla dcerou — —"

„Nemluvte tak! Nehaňte osobu, která jest mně milá."

„Jakže — —?!"

„Miluju vás — tebe — —"

Třetí týden byla dříve na místě než vychovatel. Vystoupila před ním z nenadání jako dryáda za širokým kmenem stromu, kde se při jeho příchodu laškovně ukryla, a podávala mu kytici jahod, kteréž byla, jdouc tentokrát pěšky, nasbírala cestou. Ale tisíckrát sladším bylo pro něho políbení, jež vtisknouti směl na její krásné, jemné rty — —

Týden míjel za týdnem. Vychovatelův život byl čarovný sen. Celý týden snil o chvíli, která se mu rovněž zdála snem — tak byla divně krásná, tak nepodobná hrubé skutečnosti, tak nedůtklivě od prosy světa odloučena poetickým závojem lesních větví a clonou hlubokého tajemství. Někdy vídal comtessu také ve společnosti. Ale tu jen leda kradmým, plachým pohledem promluvili o svém sladkém tajemství. Nikdo z ostatních neměl o něm tušení. Jen blažený praeceptor věděl, že to skvoucí očko, po jehož paprscích se obličeje tolika vzácných mužů toužebně otáčejí jako slunečnice po slunci, v lesním úkrytu vroucím pohledem lásky do

jeho zraků se ztápí, že ta útlá ručka, hrající sobě s drahocenným šperkem, hladí tam jeho prosté vlasy, že tyto malé, šlechticky jemné rtíky jednou tam k němu pravily: „Nestaneš se mi nikdy, nikdy nevěrným — viď? Zde není skály, s níž bych se vrhla do hlubiny jako Ludmila tvého přítele. Musila bych následovati Ofelii.“

A nedávno, když vyslovil s hlubokým vzdechem obavu, že snad za krátko bude vyhnán z tohoto ráje, jehož brány zavrou se pak navždy chudému plebeovi, zvolaly tyto rty: „Nemluv tak, drahý! Tys právníkem — zanech vychovatelství a vrať se na onu dráhu. Vynikneš, jistě vynikneš. A můj otec není otrokem předsudků, aby odhodlal se zničiti štěstí jediné, vroucně milované dcery.“

Vychovatel dal výpověď. Byla přijata bez námitky; neboť poslední dobou vykonával nedbale své povinnosti.

O příští schůzce oznámil tento skutek comtesse a doložil, že odjede za měsíc do Prahy a vstoupí tam do kanceláře advokátní. Byla zasmušilá a zamlklá. Sdělila mu, že musí odjeti s otcem na čtrnácte dní a že se tedy zase shledají teprve třetí týden, naposled před jeho odjezdem. Avšak doložila, že se odebere na zimu do Prahy a že tam najde spůsob, jímž se budou moci tajně scházeti. Rozešli se v slzách, s políbením delším, vroucnějším než jindy.

Jak nekonečnou byla vychovateli ta třínedělní doba odloučení a jak toužebně pak chvátal do lesa! Prohledal dychtivě všechny skrýše, vyhlédal napjatě po říčce k zámku — nadarmo. Zmocňovala se ho zimničná netrpělivost. Tak se ještě nikdy neopozdila! A měl přece bezpečnou zprávu, že se vrátila již do zámku. Je snad nemocna? Roj mučivých domněnek zmítal jeho duší.

Konečně, konečně zamihlo se něco mezi stromy. Spěchal v tu stranu a rozeznal již — dlouhou šokoladovou livreji starého Dominika. Bože, co asi přináší?! Šel mu vstříc.

Ten lokaj má věru hlemýždí chod! Kráčí jako filosof ve hlubokém zamyšlení. Chvilkami se ještě zastavuje, aby lapil nějakou dotěrnou mušku nebo aby vyzdvihl na špičku prstu a propustil sluníčko, jež zabloudilo do záhybu jeho rukávu.

Setkali se konečně.

„Ah, zde je pan vychovatel,“ zvolal Dominik. „Přináším knihu, kterou milostivá comtessa panu vychovateli slíbila, když byl posledně s rodinou pana továrníka pozván k panu hraběti.“

S úžasem pohlédl vychovatel na lokaje. Jakou knihu? pomyslil si, obraceje v rukou balíček, jejž mu Dominik odevzdal.

„Stál jsem dole před zámkem,“ vysvětloval dále hovorný lokaj, „a tu vyšla milostivá comtessa s tímto balíčkem a pravila mi, že vás tuto zahledla náhodou dalekohledem z arkýřového pokoje a že si zpomněla na onu knihu, kterou vám měla již dávno odeslati. Při dobré paměti že ji zabalila, abych s ní hned sem k vám pospíšil, že vás tu asi ještě najdu nebo na cestě dostihnu.“

Za této řeči lokajovy roztrhl praeceptor růžovou niť, jíž byl balíček ovázán. Pod obálkou našel jiný balíček, jenž byl opatrně zapečetěn. Když pečeti rozlomil, objevil se skvostně vázaný Lenau. Je v něm zajisté dopis. Ano, zahlédl jej mezi listy.

Přečetl jej nenápadně. Na lístku stálo pouze několik těchto slov:

Drahý!

Nemohu bohužel přijíti. Uvidíme se bohdá brzy v Praze. S bohem, s bohem! Rusalka.

„Nuže, věc je v pořádku?“ tázal se lokaj.

„Díky,“ zamumlal vychovatel mezi zuby, odvraceje obličej.

„Možná, že dostaneme dnes bouřku,“ pokračoval Dominik blahosklonně. „S malinovské strany vylézají na oblohu šeredni bubáci. Není libo — šňupeček, á?“

Když se posléze livrej mezi stromy ztratila, sklesl vychovatel zdrcen na omšený kámen. Nepřišla! Ani příčinu neudala! Půjdu odtud bez rozloučení. Palčivá bolesť sáhla mu k srdci a hlavou prolétla myšlenka, že bylo všechno snad přece jen pouhý sen.

* * *

Léta minula. K povědomému nám lesu kráčí zvolna muž prostě oděný, jehož poněkud neladný vlas a vous protkán jest již leckterou stříbrnou nitkou. Navzdor četným vráskám a jiným stopám času poznati lze v obličeji jeho rysy známého bývalého vychovatele.

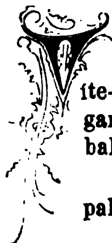
Zpomíná právě na čarokrásné dny, kdy tudy chodíval, a na to, co následovalo. Jak v Praze dychtivě čekal na příchod její, jak často chodíval kolem hraběcího domu, pohlížeje bedlivě v okna, zdali se v některém objeví milostný obličej. Jak posléze jednoho zimního večera zastihl před vjezdem domu skvostný povoz, do něhož právě vstupovala — ona s otcem a jiným, mladým mužem. Skvěla se jako princezna báje v nádherné úpravě a zrak její upřel se oknem povozu právě v místo, kde stál milenec její. Ale hned na to obrátila oči jinam. Snad jej nepoznala pro vločky sněhu, které se právě sypaly k zemi. Za nějaký čas došlo ho poštou krátké psaní, podepsané začátečními písmenami jejího jmena; oznamovala „milému příteli“, že je osud na věky dělí od sebe, a prosila, aby zachoval v některém koutku svého srdce obraz její, jako ona stále vzpomínati bude na něho. Později zvěděl, že se vdala. Hrabě ztratil své neveliké jmění; i chimérický zámeček byl prodán. Tak bylo všechno sen, pouhý sen.

Muž kráčí lesem. Je pošmourný podzimní den. Jda přes most, zahleděl se na říčku a vížku zámeckou v dáli, a zašel pak na stinné místečko mezi křovinami. Usedl tam na ploský balvan a sklonil hlavu do dlaní. Žluté a rudé listí poletovalo větérkem kolem jeho nohou v jemném šelestění a také shora slétaly chvilkami krouživě suché lupeny do prosivělých jeho vlasů. Znělo to vždy jako tichý, bolestný vzdech. A vrcholky nad jeho hlavou šeptaly, hovořily časem svou tajemnou řečí — člověk jí mnohdy rozumí, a kdož ví, není-li ta mluva lupení v nekonečném hlaholu všehomíra právě tolik jako naše rozprávky, učené přednášky, řečnické turnaje, žerty, milostné vzdechy, stony srdce poraněného, modlitby, básně!

Bouře života.

Román
od
Serváce Hellera.

(Dokončení.)

Víte-li pak, ctění pánové a vzácné dámy," oslovil společnost kapitán gardových kyrysníků Alexěj Apollonovič Milanov, „že se prima ballerina velkého divadla, naše rozkošná slečna Nilská, vdává?"

„Je-li možná?" podivil se professor Komarovskij; „a který pak umělec si ji béře?"

„Umělec"? prohodil uštěpačně Milanov; „proč díte hned „umělec?" Což pak se nemůže do umělkyně zamilovati nikdo jiný, než zase umělec? Anebo myslíte snad, pane professore, že by bylo škoda tak krásnou a pikantní děvu někomu jinému zadati, než umělci, poněvadž snad jen umělec tak mistrovské dílo přírody oceniti dovede? Mýlíte se velice, slečnu Nilskou béře si náš plukovník, hrabě Lobanov!"

Celá společnost hlasitě se podivila.

„Podívejme se," vrtěl hlavou státní rada Glumov; „kdoby si byl pomyslil, že se bystronohá Evženie Davidovna stane paní hraběnkou. To bude zase nářku na množící se mesalliance!"

„Nemyslím," namítl zase poněkud ostře Milanov; „společnost naše rychle moudří a čím více se případy tak zvané mesalliance množí, tím více jest radno nebrojiti proti nim, poněvadž by se v opačném případě zbytečně jen demonstrovala malomocnost kastovního odporu."

„Sňatky s dámami od divadla jsou nyní v módě," pravila Agrippina, „a přiznávám se, že se mi ta móda líbí. Na mne, jakožto ženštinu, nepůsobí ovšem to zvláštní kouzlo, kterýmž celá bytost divadelních umělkyň jest proniknuta, ale mně imponuje všestranná plastičnost jejich povahy, lehkost jejich pohybů, idealní směr jejich myšlenek a povznešenost nade všechny předsudky obecného života. Každým sňatkem s divadelní dámou osvěžuje a omlazuje se naše šlechtická společnost, kteráž zhola dekrepidní se stává všude tam, kde oproti ostatním vrstvám úzkostlivě se uzavírá. Naše aristokracie potřebuje transfusi krve a ducha, neboť obojího jí stále uchází."

„Nikdy bych si nebyl pomyslil, že moje přísná sestra obhájkyní tak liberálních zásad se stane!" vpadl do hovoru baron Kostromskij, kterýž byl mezi řečí nepozorován přišel a o lenoch Agrippinina křesla se opíraje, rozprávce naslouchal. „Avšak dosvědčuji, že ti taková řeč znamenitě sluší; také já jsem pro mísení krve a osvěžování ducha i mravu zcela volnými alliancemi srdce."

Agrippina se obrátila a pohlížejíc s pátravým úsměvem Kostromskému do tváře pravila: „Ani jsme nespozorovali, že se kroužek náš rozmnožil o člena, jehož jsme byli pro dnešek již oželeli. Jsem tomu velice povděčna, bratře!"

„A tolikéž ušlo naší pozornosti," připomenul professor Komarovskij „že se z naší společnosti nepovšimnut vytratil hrabě Bestužev. Proč a kam ten asi odešel?"

„Však ho již tamo vidíte přicházet!" zvolal státní rada Glumov ukazuje rukou do spojovacího salónu mezi modrým kabinetem a tanečním sálem, kdež se byl právě objevil hrabě Bestužev veda na rameni Helenu Pavlovnu, kteráž blahostně se usmívajíc zlehka se k němu tulila.

„Nyní se opět vystřídáme," pravil Kostromskij vida Bestuževa s Helenou přicházejícího; „vzácná společnost odpustí mi, když zase odejdu. Povinnost volá mne jinam — zastavilť jsem se tu beztoho jen na okamžik na své obchůzce."

To pověděv bankéř odešel; Bestuževa a Helenu pozdravil vlídně při setkání a podav každému z nich ruku zmizel ve víru velkého sálu. Bestužev vstoupiv do kruhu přátel, jejž byl před chvílí opustil, přistrčil Heleně Pavlovně křeslo a spouštěje se pohodlně do vedlejšího prohodil rozmarně:

„Přivedl jsem vám hosta, pánové a dámy; doufám, že mi za to budete povděčni!"

„Jsme vám, pane hrabě, tím více povděčni, ježto jsme již dávno neměli potěšení viděti paní baronku ve svém kruhu," odpověděl jaksi za všechny Milanov a ostatní uklánějíce se zlehka Heleně Pavlovně přisvědčovali.

Nikomu nebyl příchod Heleny Pavlovny s hr. Bestuževem nápadným; jen Agrippina byla jím znepokojena a netušila pro sebe nic dobrého. Její bystrý a žárlivostí ještě zostřený zrak znamenal ihned, že jí očekává nemilý výjev, že Helena Pavlovna slaví nad ní triumf. V tušení tom utvrzovala ji vzpomínka na bratrovo podivné chování se v posledních dnech jakož i nervósní rozčilení, ve kterémž se její švegruše stále nalezala. Od poslední rozmluvy s hrabětem Bestuževem byl totiž Kostromskij proti všemu dřívějšímu obyčeji nesdílný a do sebe uzavřený. Na sestřiny otázky odpovídal vyhýbavě a mrzutě a zejmena co se týče rozmluvy s Bestuževem byl až nedůtklivě upjatý. Přese všechno úsilí nedověděla se Agrippina nic určitého; vyrozuměla toliko, že se Helena Pavlovna proti sňatku s bankéřem více než kdykoliv dříve vzpírá a že se Bestužev jaksi sám bratrovi co druhý nápadník Helenin představil. To bylo arci již zcela jasným zhoršením zápletky v jejím smyslu, ale poněvadž Agrippina v dosavadní nejistotě konečně i na takovouto nepříznivou proměnu připravena býti musila, nepozbývala nikterak rozvahy, ba přemýšlela s neochabující nadějí ve šťastný výsledek, jaké lsti a jakých prostředků by užiti měla, aby další děj zase do náležitého řečiště a spolu také do rychlejšího proudu uvedla. Agrippina nepovažovala svou věc za ztracenu, nýbrž cítila pouze, že musí všechnu sílu a vynalezavost svého ducha napjati a s dvojnásobnou energií pracovati, aby i přes rostoucí překážky plán svůj provedla. Jinak byl jí stav věcí nejasný, neboť i Helena Pavlovna byla nepřístupnější než dříve a chránila se zejmena — z přirozené ostýchavosti a také ze strachu zajisté, aby snad nic nepokazila — vyjeviti něco o listu, jejž od hraběte byla obdržela jakož i odpovědi, kterouž na list ten odeslala. Agrippina pozorovala ovšem, ba věděla už jistě, že

se mezi Kostromskim, Helenou a Bestuževem něco událo, co všichni za nutné uznávají zamlčet, ale domýšlela se, že to byla episoda, třeba nemilá a ostrá, přece jen podřízené důležitosti a že účinky její nebude ani snad nesnadné odvrátit a zmařit. Že by se bylo stalo určité již dohodnutí, dosud jí ovšem ani nebylo napadlo a podobná myšlenka vznikla v ní poprvé teprv při objevení se Heleny Pavlovny po boku hr. Bestuževa. Neboť objevení to, za trvajících okolností každým způsobem okázalé, nemohla nikterak považovati za bezvýznamnou nějakou náhodu, nýbrž musila soudit, že stalo se po předchozí jakési úmluvě a shodě. A příšera takové shody ji právě poděsila. Nic nebylo jejím záměrům nebezpečnější, než osobní styky hr. Bestuževa s Helenou Pavlovnou, kteráž svým půvabem oslňovala a svou lahodnou srdečností okouzlovala; proto snažila se dosud Agrippina, aby sokyně její hraběti pokud možná, ani na oči nepřicházela a nyní — uzřela oba ruku v ruce, ani společnosti se představují. Zmocnil se jí velký, trapný nepokoj, jejž marně přemoci se namáhala. Však sensace její nebyla ještě na vrcholu, ačkoliv se mu již blížila.

„Nesmíme vám, pane hrabě, zamlčet, čehož jsme se za vaší chvilkové nepřítomnosti dověděli," oslovil Bestuževa státní rada Glumov. „Zde kapitán Milanov zvěstoval nám, že si jeho plukovník, hrabě Lobanov, béře za manželku první tanečnici velkého divadla, slečnu Serafinu Jakovlevnu Nilskou. Co tomu říkáte?"

„Já?" odtušil s úsměvem Bestužev. „Jsem vždycky rád, kdykoliv nějaký sňatek z lásky se uzavírá — stáváť se to nyní už beztoho jen zřídka. V tomto případě ovšem není pochybnosti, že to sňatek z lásky a proto jsem mu rád, od srdce rád, ačkoliv mi nic není ani do Lobanova ani do slečny Nilské. Soudím, že také vás, pánové a dámy, každý zdar lásky od srdce těší, jako šťastně docílená harmonie v světovém zákoně, a v tom domnění jsem ochoten i odhodlán potěšení vaše rozmnožiti zprávou, že také já šťastně jsem přistál ku kvetoucímu břehu lásky! Mám čest oznámiti ctěné společnosti, že se ožením a že jsem na masopustní dni svatbu ustanovil. Tážete se, která že jest moje nevěsta? Odpovídám s chloubou, že jedna z nejkrásnějších a také nejšlechetnějších dam, jež matuška Moskva ve svých zděch hostí, zde naše přítelkyně, baronka Helena Pavlovna!"

Překvapení, jež tato zpráva v kroužku nejdůvěrnějších přátel rodiny Kostromských spůsobila, nebylo menší, než kdyby byla došla zpráva, že Petrohrad přívalem moře zatopen byl a celý se sessul. Do té chvíle považovali všichni Helenu Pavlovnu za nevěstu bankéře Kostromského, jakož jim při večerní hostině v „Severní hvězdě" bylo oznámeno, a tu pojednou slyšeli, že jest zaslíbena hraběti Bestuževu, o jehož soupeřství s bankéřem mimo súčastněné tři osoby skoro nikdo ani nevěděl. Překvapení bylo tak veliké, že v první chvíli nikdo si ani nebyl jist, má-li té zvěsti věřit aneb považovati ji za velmi nemístný a frivolní žert. Zvuky podivení vyrazily ze všech úst a pak dívali se všichni nějakou chvíli tázavě druh na druha i na Helenu Pavlovnu, kteráž v tváři hluboce uzardělá, rozpakem ani očí pozvednouti si netroufala. Při každém oznámení toho druhu bývá první věcí, že všichni přítomní ihned nevěstě gratulují — avšak tentokráte byl úžas tak veliký, že nikomu ani nena-

padlo, aby Heleně Pavlovně blahopřál. Teprv státnímu radovi Glumovu, kterýž zvykem svého úřadu žádné sensaci se nepoddával, napadlo, co společnost v překvapení činit opomíjela. Povstal tudíž a pravil:

„Ale, pánové moji a velectěné dámy! Hrabě Adrian Platonovič spůsobil nám tak radostné překvapení, že bychom málem zapomněli čarovné nevěstě holdovat. Dovolíte mně, jakožto nejstaršímu, abych jmenem všech královnu tohoto večera pozdravil. — Velectěná paní baronko a přítelkyně nám nad jiné drahá! Nejužší kruh důvěrníkův tohoto domu plesá nad radostnou zprávou, že odhodlala jste se oblažiti svou něhou a milostí život jednoho z nejlepších našich kavalírů a přátel. Jemu štěstí přáti netřeba, neboť dosáhl právě nejvyššího blaha, avšak vám, madame, dlužno přáti a my všichni přejeme vám z plna srdce, abyste šťastným činíc jeho, sama po všechen čas šťastnou zůstala a blaženou!“

Po těchto obřadně pronešených slovech přikročil Glumov k Heleně Pavlovně a stiskl jí ruku; ostatní následovali jeho příkladu. Také Agrippina, nechtíc spůsobiti pohoršení aneb nemajíc snad dosti síly, aby nátlaku okolností odolala a jen po svém citu se zachovala, přiblížila se s velikým sebezapřením, sotva vlekouc nohy, jež olověnou tíhou k zemi lnuly, ku své švegruši a nutíc se do úsměvu objala Helenu Pavlovnu. Ale to objetí bylo mrazivé a ten úsměv pitvorný, že se Helena Pavlovna zachvěla, jakoby poprvé v životě byla pocítila polibek jidášský. Mezi tím usazovala se společnost opět do křesel a hrabě Bestužev snažil se zahájiti nějaký hovor, kterýž by zaraženou poněkud družinu přátel zase rozjařil. Tou dobou naklonil se kapitán Milanov k státnímu radovi a pošeptal mu do ucha: „Vaše blahorodí mluví na patrony — tutéž gratulační řeč, jako dnes, pronesl jste nedávno v „Severní hvězdě“, když nám byl Kostromskij Helenu Pavlovnu co svou nevěstu představil, do slova tutéž a té samé nevěstě. Toť přece náramně odvážné!“

„Prosím vás,“ odpověděl dušeným hlasem Glumov; „když se nám tatáž dáma ustavičně co nevěsta představuje, proč bychom ji nemohli tou samou řečí pozdravovat? Ostatně nebylo z tam toho zasnoubení nic, kdož ví, bude-li co i z tohoto!“

„Máte snad nějakou příčinu tak soudit?“ tázal se Milanov.

„To nikoliv,“ na to státní rada; „ale víte, kde takové obraty a taková překvapení se dějou, tam se v pozadí obyčejně všelijaké úklady kují, ze kterých pak nové změny pocházejí. Můj policejní instinkt mi praví, že se také zde něco nezřízeného děje; všiml jste si na příklad Agrippiny Michajlovny? Tať byla zprávou hr. Bestuževa zrovna zdrcena — patrně nevěděla ani ona, co se chystá; a pak ta její chůze k švegruši a ten pohled! Ta ženština byla zle překvapena a nezdá se mi, že by se chtěla klidně podrobiti hotové události. Rozumím-li ještě výrazům lidských tváří v okamžicích velkého pohnutí, pak — příteli — vyšlehla z očí Agrippiny Michajlovny na smrt raněná žárlivost; vsadil bych se, že je Agrippina sama do Bestuževa zamilována, ale pak běda tomuto domu!“ —

„Vy jste přec, jak sám často říkáte, nenapravitelný policajt,“ prohodil na to Milanov. „Jak mile proud událostí jen poněkud z obvyklých a pravidelných kolejí se vysmekne, větříte vždycky ihned nezřízené rejdy

a úřadní osobnost se ve vás probouzí. Jakž pak, neměl byste chuti, zavésti zde na místě úřadní vyšetřování?“

„Kapitáne,“ pravil přísně a již skoro hlasitě Glumov, „nehněvejte mne! Vy sám mohl byste nejlépe vědět, jak málo jsem policistou, když mne k tomu nenutí povinnost, a proto měl byste si podobné úštěpky ušetřit. Věc, o níž jsme mluvili, jest přece vážná, a pozorujete-li na mne přepjatou policejní ostražitost, mohl bych vám zase vyčísti nedbalou důstojnickou lehkomyslnost. Avšak bylo by to zrovna tak nemístné, jako vaše kousavá poznámka. Což pak vám tato nikým netušená změna kulis není pranic nápadná? Či viděl jste již, aby se v témž domě sotva ve dvou nedělích táž dáma dvakráte za nevěstu prohlašovala, pokaždé ovšem za nevěstu muže jiného? A slyšel jste snad, že pak toto prohlášení překvapiti a podivením naplniti mohlo i samy členy rodiny? Pozorujte jen Helenu Pavlovnu, jak je plna rozpaků, jak jí tváře hoří a oči plachým leskem se kmitají! Zdá se mi dnes zrovna tak šťastnou, jako se mi onehdy v „Severní hvězdě“ zdála nešťastnou. Přál bych jí opravdu, aby byla šťastnou, je to hodná žena. Ale nezdá se mi, že by již byla u cíle klidného života. Neklamte se, z toho pojdou ještě divné pletky! Nejdříve zmocní se této události městský klep, kterýž nebude moci pochopit, proč se rok nebo aspoň půl roku nepočkalo, když se první zasnoubení rozvázati musilo. A to jest skutečně to nejnápadnější. Jinak stává se bezpočtukráte, že se jedni zasnubují a jiní žení, ale aby se zásnubní prsteny jako rukavičky měnily, toť zvláštní, ba nevídané!“

„Přikládáte všemu přílišnou důležitost,“ odporoval zase Milanov. „Já nevidím v celé té affaiře nic tak neobyčejného. Bankéř miloval Helenu Pavlovnu a domnívaje se, že snad také ona jeho miluje, ukvapil se ve společnosti svých přátel při šampaňském a prohlásil ji za svou nevěstu. Ale Helena Pavlovna milovala za tím už hraběte Bestuževa a byla od něho milována. To musilo na jevo, Kostromskij jako moudrý člověk ihned ustoupil, a aby v rodině žádný nelad z toho nepošel, řeklo se: „Nechť se ti, kteří se opravdu milují, ihned také vezmou.“ Tenť, myslím, je pravý asi výklad události.“

„A což Agrippina?“ otázal se Glumov.

„Pst!“ napomenul ho kapitán. „Vizte, ona vstává, odejde.“

Agrippina Michajlovna, kteráž byla zatím nejtrapnější chvíli svého života ztrávila, jsouc okolnostmi a především zákonem slušnosti vázána, potlačovati v sobě násilně všechnu trpkost a tvářiti se zcela lhostejnou, povstala z křesla a sebravši všechnu sílu k přetvářce vnutila ústům svým vlídný úsměv a pravila:

„Odpustíte mi, pánové a dámy, že vás opustím. Jsem, jak víte, zde hospodyní a povinnost odvolává mne z vašeho líbezného kruhu do divadelního salónu, kdež vám malou scenickou zábavu chystáme. Tedy na shledanou, pánové a dámy!“

To pověděvši odešla a její odchod stal se signálem k rozchodu z modrého kabinetu. Malá společnost, kteráž tam dosud shromážděna byla, pociťovala zajisté již potřebu změny a použila té příležitosti, aby se po salónech rozptýlila.

Agrippina spěchala zářícími komnatami k poslednímu salónu, v postranním křídle domu, kdež malé avšak elegantní a vším příslušenstvím opatřené jeviště bylo zřízeno. Hosté, kteří si jí byli povšimli, ohlíželi se udiveni za ní nemohouce pochopiti očividné její rozčilení, kteréž mnozí za přílišnou, až nervósní horlivost a péči o hosty považovali. Agrippina sama nemyslila nic a cítila v sobě jen žár plamenné výhně: jedinou touhou její bylo uniknouti vší společnosti lidské a pustiti o samotě uzdu rozpoutanému vlnobití citův i myšlenek. To nebylo ovšem možná, dokud ve víru rozjařených hostů se nalezala. Teprve v pološeru divadelního salónu ocítila se jaksi na svobodě. Herci konali tam právě na jevišti poslední zkoušku na pikantní jakýsi proverb a jednoaktovou operetku a neosvětlený sál byl prázdný. Agrippina vrhla se do nejbližšího křesla a upjala oči na osvětlené jeviště, avšak co tam se dělo, nikterak neviděla. Bylať teprv nyní celou její bytostí zalomcovala horečka nepocítěného dosud rozechvění, a rozčilení její vzrostlo v obrovský záchvat, ve kterémž všechny smysly ji přecházely a místo myšlenek jen spousta v divém zmatku se proháňějících představ a bolestných pocitů, hlavou i srdcem jí víříla. Stav její podobal se paroxysmu šílence. Na smrt zraněná láska, do nejvyšší míry podrážděná žárlivost, palčivá bolest mravní porážky, stud z domnělé potupy a z toho všeho kloktající var zpychnuvší zlosti, to vše mísilo a střídalo se v jejím nitru a bránilo všeliké klidnější rozvaze. Teprv po delší době, když výheň vášně a hněvu poněkud byla vychladla, začaly se těkající představy její opět v souvislé myšlenky seřaďovat a rozum nabýval zvolna zase převahy. Avšak nikoliv nad citem, nýbrž pouze nad rozchvácenými smysly. Agrippina, jakoby okamžitý odpočinek hledala, upjala bedlivěji zrak na jeviště a začala pozorovati, co se tam děje. Na scéně byla se právě objevila Melania Danilevna a přednášela jakýsi humoristický výklad. Avšak co tato mluvila, Agrippina neslyšela; ji zaujal magickou silou sám zjev herečky, jako zvláštní jakési důvěrné pokynutí osudu. Agrippina hltala chvíli zrakem její podobu, jakoby vystihnouti chtěla radost, kteráž ji při prvním pohledu na Melanii byla pronikla, a vysvětlení se záhy dostavilo. Agrippina sevřela křečovitě pysky a oči její zasvítily zlomyslnou jakousi radostí, jakoby byla našla klíč a východiště z celé zápletky. A našla je! Povstavši rychle odešla ze salónu a odebrala se úzkým korridorem do první komnaty vedle jeviště, kteráž dámám za převlekárnu byla vyhražena.

„Je výstup Melanie Danilevny dlouhý?" otázala se přítomné právě Francouzky.

„Nikoliv, baronesso," odtušila Louisa Barbierova; „co nevidět bude skončen a pak nemá již Melanie nic na práci."

„Děkuji, slečno; počkám tedy na ni. Jest potřebí, abych s ní promluvila."

Agrippina posadila se a těžké asi myšlenky ulehly na její duši, neboť si několikráte ze stísněných prsů oddychla. Snad bojovala právě tuhý zápas sama s sebou, se svým srdcem, se svým svědomím — — —. Dámy, kteréž buď před zrcadly se líčily aneb kostymy na sobě si upravovaly aneb úlohy nakvap ještě opakovaly, ohlížely se kradmo na ni a dávaly si pak ústy, rameny i očima obvyklá znamení, kterýmž

každý rozuměti se domnívá a kteráž přece nic vlastně neznamenají. Jediné, co ze všech těch posunků zřejmě vysvítalo, bylo podivení nad vytržením, ve kterémž Agrippinu Michajlovnu viděly. Tato oddychnuvši si opět spustila lokty na kolena a hlavu do dlaní a vytrvala v tomto schoulení až ji Melanie Danilevna oslovila a z dumání vyrušila. Resolutní tato herečka sestoupivši s jeviště dověděla se ihned, že baronessa na ni čeká a odebravši se bez průtahu k ní pravila spůsobem jaksi důvěrně drzým:

„Krásná baronessa přeje prý si se mnou mluvit. Jsem připravena a k službám ochotna!“

Agrippina trhla sebou a vztýčila se jako ze sna probuzena; vidouc však Melanii před sebou vzpamatovala se rychle a odvětila hlasem nervósně schváceným:

„Ach, to jste vy, slečno? Máte již pokdy? Žádala bych vás o delší snad důvěrnou rozmluvu.“

„Do začátku představení zbývá, tuším, již toliko půl hodiny. Stačí-li nám ta doba, jsem vám zcela k službám; jinak bych musila prosit vznešenou baronessu až po představení.“

„Ach nikoli, nikoli,“ odvětila netrpělivě Agrippina; „půl hodiny není sice mnoho času, ale nebudeme-li se zbytečně zdržovat, postačí snad. Libo-li tedy, vezměte slečno plášť a následujte mne do nedaleké čítárny, kdež nyní zajisté asi nikoho nebude. Ale pospěšme si!“

Melanie Danilevna přehodila si rychle přes ramena pestrý shawl se zlatými střapci a následovala Agrippinu, kteráž ji takřka letmo vedla dvěma chodbami do řečené čítárny. Agrippina otevřevši dvéře rozhledla se ostře po všech čtyřech úhlech kabinetu, na kterémž spousta nejrůznějších časopisů a illustrovaných děl po stolech a křeslech byla rozložena. Nebylo tam vskutku nikoho. Hodiny, jež zvučně na zdi cvakaly, ukazovaly, že zbývá dámám na rozmluvu již toliko pětadvacet minut. Agrippina uzamkla dvéře, sestrčila k sobě dvě křesla a když se byly obě usadily, zahájila tuto rozmluvu:

„Nedivte se, slečno, že mne vidíte tak nepokojnu a rozčilenu; událť se v naší rodině příběh, který mne svrchovanou měrou popudil. Jsem pokořena, na smrť uražena a na boj vyzvána; potupa, kteréž se mi dostalo, volá za neodkladnou pomstu a k takové odvetě jest mi potřebí spojenců. V největším rozechvění a nemohouc zachytit spásné myšlenky odběhla jsem prve do divadelního salónu a spatřivši vás na jevišti vzpomněla jsem si ihned, že jste mi jednou, bylo to v divadle . . . . . avšak zvolna! Dříve než věci samé se dotknu, musím slyšeti vaši odpověď, slečno. Chcete mi býti nápomocna v pomstě?“

„Je li to věc možná, s největší ochotou!“

„Nuž tedy dobrá; avšak jste odhodlána podstoupiti se mnou po případě boj třeba veřejný, boj proti mocnému odpůrci?“

„Než bych vám takový slib mohla učinit, musila bych zvědět, proti komu by ten boj čelil.“

„Ano, zvíte to ihned, neboť čas kvapí. Uviděvši vás prve na jevišti vzpomněla jsem si bezděky na nedávný výjev ve foyeru velkého divadla mezi představením „Fernandy“. Tehdá přistoupila jste ke mně a nabídla jste mi, nevím posud z jakého popudu, pomoc proti baronce

Heleně Pavlovně, „kdyby se mi stala nějak nepohodlnou,“ jak jste pravila. Nuže . . . .“

„Tedy proti baronce Heleně Pavlovně žádáte mé pomoci?“ zvolala vášnivě Melanie a v očích se jí zajiskřilo.

„Tak jest! Což vás to snad leká?“

„To nikoliv! Naopak, mě to těší, neboť mstíc se za vás, pomstím zároveň samu sebe!“

„Toť výborné!“ zvolala s demonickou radostí Agrippina a zapomněla se tak dalece, že se obou masitých rук Melanie Danilevny chopila a je náruživě tiskla. „Avšak, odkud máte jistotu, že tak sebevědomě mluvíte? Jakou pak máte vlastně zbraň proti mé sokyni?“

„Strašnou, baronesso! Strašnou zbraň, kteráž ji neomylně zdrtí!“ zvolala s divadelním pathosem Melanie a vztýčila se.

Agrippina se ulekla. Avšak brzy převládla v ní opět rozpoutaná vášeň a hněv žárlivosti novou silou jí vzkypěl.

„Vaše důvěra naplňuje mne radostnou nadějí,“ odpověděla skoro chvějícím se hlasem; „ale pochybnost vzbuzuje ve mne nejistota, zda-li se zbraň vaše také k poměrům hodí. Či víte snad již, proč na Helenu Pavlovnu pomstu chystám?“

„Nevím, ale tuším!“

„Nuže, abyste určitě to věděla: jest mou vítěznou sokyní, porazila mne v zápasu lásky, odloudila mi milence!“

Melanie Danilevna se spokojeně usmála a pokyvujíc hlavou pravila:

„Bravo! Tak se mi to hodí výborně! Milá baronesso, vítěznou sokyní jste vy! Poražena, zhanbena, zničena leží již u vašich noh Helena Pavlovna a kavalír vašeho srdce pohlíží na vás vzhůru pln studu, že mohl na vás zapomenouti pro ni!“

„Ale pro bůh, mluvte již přece, čím chcete mou sokyni zdrtit?“

„Baronesso,“ odtušila zase ledově Melania, „ranou, kterouž zničím vaši švegruši, zraním povážlivě i sebe; avšak má zášť a závisť je větší než všechen stud, jehož jsem schopna. Ta žena mne jako prašivou čubu odkopla, ačkoliv věděla, že mám v každé hrsti její jméno, česť i štěstí života! Ji abych za to zničila, sama sobě ve tvář napliju. Slyšte tedy, baronesso: my dvě, já a ona, byly jsme před lety otrokyněmi v jednom a témž rozkřičeném domě.“

„Můj bože!“ vykřikla Agrippina, vzepjala se z křesla a vyboulila na Melanii oči. „Jest to možná?“ tázala se po chvíli ustrašeným šeptem. „Nešálíte mne?“

„Nikoliv, baronesso; ale divím se, že vás to odhalení tak děsí a leká, kdežto vás mělo sice překvapit, ale přece potěšit!“

„Mne těší, buďte jista, pokud se týče zápasu s ní,“ vykládala těžce oddychujíc Agrippina, „ale ta žena jest mou švegruší, stala se členem naší rodiny — jaké to zneuctění, jaká hanba! — — Melanie Danilevno, mně napadá, že nedovoluje čest naší rodiny, abych vaší zbraně použila. — — Já jí také nepoužiju! Nechť si ji má, však povíme mu potom, že dostal Fernandu! Tím budou oba potrestáni. Já ovšem —“ doložila hlasem lítostným — „musím se oddati jen tichému bolu résignace . . . oběti té žádá na mne neposkvrněné dosud jméno rodiny.“

„Odpusťte, vznešená baronesso, toť byla by ta největší převrácenost, jakouž si jen možná představit. Vy abyste se obětovala a ona aby se stala — nevím jakou ještě paní! Dodatečné odhalení by vám nic neprospělo a jim nic neuškodilo; vzpomeňte si jen — když jste již to podobenství zvolila — co zpomohlo hraběnce Klotildě dodatečné odhalení po svatbě? Dospěla-li žena hezká a obratná — a taková je přece Helena Pavlovna — tak daleko, že muž, na něhož byla lov konala, jejím manželem se stal, pak bývá již obyčejně marné všechno úsilí, odciziti jí toho muže, obzvláště záleží-li jí na tom, aby se v přízni jeho udržela. A že Heleně Pavlovně na tom záležeti bude, není přec žádné pochybnosti! Ona zatáhne svého muže strojenou líbezností, něžností, pokorou a láskou tak do svých sítí, že se mu zdáti bude bídným utrhačem každý, kdož by o počestnosti a čisté minulosti jeho ženy třeba jen pochybovati chtěl. Helena Pavlovna byla již jednou ženou, a celá vaše rodina dosvědčovala dosud, že bylo manželství vašeho bratra velice šťastné — nový důvod, aby Helenin muž při své choti věrně setrval i přes vaše odhalení. Poslední rozpaky jeho rozptýlí myšlenka: počestné manželství ji znovu zasvětilo — mně dostalo se již počestné ženy. A vy, baronesso, budete pak marně pěstě zatínat, závistí se trápit a o ztraceném ráji přemítat.“

„Vaše slova nejsou prázdná, Melanie Danilevno,“ odpovídala Agrippina nejistým hlasem, jakoby se v úmyslu již zase kolísala; „ale jak mám uvaliti na rod náš před tváří celé Moskvy hanbu tak velikého zneuctění?! Vždyť část té hanby i mne stihne!“

„To nikoliv, baronesso!“ odmlouvala zase Melanie. „Zneuctěn mohl by býti pouze ten, kdo ženu také minulosti za choť pojal, ale nikdy a nikterak jeho bratří a sestry. Od kdy pak odpovídají sestry za činy svých bratří? Ostatně, jaké pak zneuctění? Jádrem věci jest konečně jen otázka, je-li dotyčný muž tak citlivý, aby se pro minulost své ženy trápil. Nemá-li té citlivosti a hledí-li si jen přítomnosti, smíří se s minulostí i sebe pestřejší a řekne: je tomu již dávno, není to pravda! Hledíte-li tedy na věc střízlivě, musíte uznati, že o žádném zneuctění rodiny ani není lze mluvit. Vy spíše očistíte svou rodinu, když odstrčíte a vzdálíte tu, kteráž ji dle vašeho náhledu poškvrnila. Jest to každým způsobem praktičnější a jistější, než spekulace na krutou pomstu odhalením po uzavřeném již sňatku. Takové odhalení dělá velký effekt jen na jevišti — v skutečnosti je úspěch jeho velmi pochybný.“

„Ale řekněte mi přec,“ vpadla jí do řeči poněkud udivena Agrippina, „proč nyní o účinnosti toho odhalení pochybujete, kdežto jste dříve s takovým sebevědomím jásala a svou zbraň za neomylně drtící vydávala? Nejste si snad svou věcí docela jista?“

„Jsem si jista, baronesso,“ odtušila Melanie, „ale upozorňuji vás, že nekaždá zbraň vždycky a všude stejně působí. Zkrátka řečeno, moje zbraň stačí úplně na překažení zamýšleného sňatku Heleny Pavlovny, ale dále bych za její účinnost neručila.“

„Proč pak?“ tázala se dychtivě Agrippina. „Nerozumím vám, snad není to všechno jen smyšlenka?“

„Nikoliv,“ odpověděla pevně Melanie Danilevna, „žádná smyšlenka; co jsem řekla, jest pravda, ale nic více! Abyste jasně viděla, povím

vám všechno, vznešená baronesso. Chci vám se zavděčit a spolu také sebe pomstit, ale oboje jistě, bezpečně; proto radí mi zlomyslná opatrnost, abych svou zbraň nepřebrousila, abych přes potřebu a pravdu nepřepínala. Vězte tedy: Helena Pavlovna byla se mnou v rozkřičeném domě, ale ona byla tam úskočně zavlečena i násilím držena a vyšla z něho — na to se můžete otrávit — neporušená jako chérub. Proto soudím, že není radno, hnáti věc tak daleko, aby ona obhájiti se mohla provedením snad důkazu, že nucený onen pobyt v rozkřičeném domě cti její nikterak nebyl na újmu. Proto jest můj návrh: objevme jejímu ženichovi, kde Helena Pavlovna před lety byla a donuťme ji pouze k přiznání, že tomu tak. Nechť si pak se zaklíná, že dovedla tehdá své cti uhájit — ženich jí neuvěří, bude se jí štítit a se sňatku jistě sejde. Ale kdybychom to odhalení až po sňatku učinily, bude jí muž ze sobectví věřit a bude sám, k vůli vlastnímu uspokojení, jí nápomocen při shánění důkazů, že počestnost její tehdá neutrpěla. A že se důkaz ten provésti dá, nepochybuju, neboť žijí dosud manželé Davidovi, kteří onen dům drželi, a žije nepochybně i vyšší důstojník onen, kterýž ji tehdáž, jak se nám pravilo, z hořícího hampejsu odvezl."

„Dodatečné vaše vysvětlení přesvědčuje mne, že je váš návrh dobrý," pravila přemýšlejíc ještě Aggripina; „avšak buďte tak dobrá a vypravujte mi stručně, než konečnou smlouvu učiníme, jak se Helena Pavlovna do onoho domu dostala, a jak z něho zase vyvázla? Podobáť se, jakoby v tom nějaký román byl obsažen."

Melania Danilevna podívala se na hodiny a pravila:

„Máme sice už jen několik minut času, avšak jsem úplně již přistrojena, nalíčena a mám výstup teprve v třetím výjevu. Mohu tedy zkrátka vašemu přání vyhovět."

Na to vypravovala Melanie úsečně avšak úplně co o příchodu Heleny Pavlovny do „domu" manželů Davidových věděla, kterak si tam Helena, jsouc v otrockém zajetí, vedla a kterak posléz při velkém požáru Sobolevského pereulku s hořící střechy byla snešena a jakýmsi důstojníkem, jehož jméno Melanii nepovědomo zůstalo, odvežena a společnosti lidské zachována byla. Ani to neopomenula Melanie jakožto zásluhu svou uvésti, že tehdá sama oheň založila, aby Helenu a sebe vysvobodila.

Závěrečná pak úmluva byla velmi krátká: Agrippina slíbila Melanii sto kusů imperialů za svědectví a tato zavázala se, že učiní, jak Aggripina jí přikáže.

* * *

Mezi tím, co produkce Larochovy společnosti všechny hosty v divadelním sále bavila, přemýšlela Agrippina, obcházejíc prázdné komnaty, jakým spůsobem by útok na Helenu Pavlovnu či vlastně na její zasnoubení s Bestuževem provedla. Tu stála chvíli jako sloup uprostřed komnaty, tam schoulila se opět v koutě do křesla a za chvíli byla zase u okna, jehož těžké záclony za ní se uzavřely, a hledíc do tiché, měsícem ozářené ulice, tiskla horké čelo na chladné sklo a vířila na křišťálovou tabuli jako když bubeníci na poplach bijí. Posléz, na krátko

před půl nocí, dospěla ku konečnému rozhodnutí a pravila nahlas sama sobě:

„Tak a ne jinak! Attentát musí býti proveden ještě této noci; avšak útok musí být obmezen potřebou účelu a skandál nesmí se státi veřejným. Nechci provésti nic jiného, než zmařiti ohlášený již sňatek Heleny s Bestuževem a pokusiti se pak s tím větší nadějí na úspěch znovu o jeho srdce. Na úplném zničení švegruše mi nezáleží; když věc tak se má, že nebyla nikdy nepočestnou, bylo by nemoudré i nespravedlivé, kdybych ji snad zcela zatlačiti chtěla. ... Bude tudíž nejlépe, když setrvám na svém původním plánu, aby se Helena Pavlovna stala podruhé mou švegruší. Zmařím-li odhalením její minulosti zamýšlený sňatek s Bestuževem, a doufám, že jej zmařím, pak bude asi Helena Pavlovna ochotnější, přijati nabídnutí mého bratra, kteréž se jí po takové katastrofě objeviti musí jako sama s nebe spása. Ostatně můžeme její lásce také trochu napomoci — nač koupila jsem za drahý peníz a odvážnou cestu Farriniovy elixiry? Jak člověk zapomíná! Heleno Pavlovno, nermuť se pro Bestuževa, vždyť budeš ještě chtivými rty líbati bratrovy oči, abys touhu jeho roznítila, a můžeš býti ještě šťastna!... K provedení tohoto plánu jest tedy potřebí učiniti ostrý, povšechný vrh, kterýmž by Bestužev tak omráčen byl, aby své zasnoubení s Helenou zrušil; to když se stane, může vůči ostatním osobám a zejmena vůči bratrovi následovati další výklad, o kterýž zajisté i Helena sama usilovati bude, že není vlastně tak zle, a že může Helena zcela dobře býti baronkou Kostromskou v druhém vydání. Já pak pokusím se v meziaktí, používajíc zmatku, znovu o hraběcí korunku."

Mezi tím, co Agrippina takto se usnášela, skončilo se divadelní představení a ježto byla také již půlnoc nadešla, ubíralo se všechno na žádost sluhů do jídelny, kamž také Agrippina dostaviti se musila, aby vůči svým hostům povinnosti domácí paní dostála.

Večeře byla hojná i skvělá, ale nepotrvala déle než hodinu. Na to rozptýlila se opět společnost po salónech a komnatách. Mladší členové její chtěli po krátkém odpočinku ještě v tanci pokračovat, starší páni shledávali si „partie" k billardu, whistu a stukulce, starší pak dámy přály si dokončiti začatou řadu klepů, a všem stalo se po vůli, neboť duchaplná hostitelka byla sestavila program tak všestranný a volný, že nižádné slušné choutce nebylo potřebí čirit násilí. Agrippina sama obešla a sezvala si k novému důvěrnému posezení do modrého kabinetu nejužší kroužek přátel, mezi nimiž se nacházeli zejmena opět státní rada Glumov, hrabě Bestužev, kapitán Milanov a professor Komarovskij; Kostromského a Helenu Pavlovnu nepozvala, tolikéž opomenula s dobrým taktem pozvati některou dámu, neboť šlo o to, aby klevetou skandál se nerozšířil, a Agrippina znala příliš dobře své pohlaví.

Když byli všichni slíbili, že po půl druhé v kabinetě se sejdou, vyhledala Agrippina Danilevnu, odevzdala jí klíč a uložila jí, aby se po třech čtvrtích na druhou hodinu do předsíně modrého kabinetu dostavila a tam na zavolání čekala, což Melania učiniti slíbila.

V ustanovenou dobu sešli se pozvaní důvěrníci rodiny Kostromských v modrém kabinetě a byli velice zvědavi, proč je Agrippina asi svolala. Předpokládalo se obecně, že je chce duchaplná hostitelka

nějakou zajímavou novinkou, nějakým pikantním klepem nebo dobrodružstvím příjemně překvapit. Všichni byli následkem zdařilé v každém ohledu zábavy jakož i výtečné hostiny v růžovém rozmaru a těšili se velice na příchod a sdělení slečny Agrippiny.

Tato dostavila se asi ve tři čtvrtě na druhou a poděkovavši pánům za ochotné vyhovění její žádosti, usadila se a prosila, aby také ostatní tak učinili. To když se bylo stalo a se všech stran několik více nebo méně duchaplných poznámek se vystřídalo, prohodil professor Komarovskij:

„Spanilá naše hostitelka sezvala nás k nové důvěrné rozmluvě a neklameme se zajisté předpokládajíce, že chystá nám příjemné nějaké překvapení. Myslím tudíž, že by nebylo dobré, abychom zvědavost svou ještě dále na skřipec nabírali, nýbrž že jest slušno i na čase, abychom baronessu o sdělení poprosili, ku kterémuž nás laskavě svolala."

Všichni přisvědčovali a Agrippina uklonivši se pravila s nuceným úsměvem:

Těší mne velice, že jsou pánové na mou povídku zvědavi, avšak nevím, bude-li je dle přání také zajímat. Myslím toliko, že prokážu tou novinkou malinkou službu panu státnímu radovi Glumovu, kterýž nás již tolikráte znamenitými historkami pobavil a teprv nedávno v domě mého bratra záhadný případ o zmizelé francouzské dívce vypravoval. Pamatujete se snad ještě, pánové, na tu povídku?"

„Ovšem že se pamatujeme!" přisvědčovali všichni.

„Nuže," pokračovala Agrippina, „pak bude vám povědomo, že si vytkl pan státní rada za úkol, vypátrati onu krásnou mladou Francouzku, kteráž před několika lety do Moskvy byla vypravena a zde — dle jeho domnění — nejspíše ve spárech nějakých hyén naší společnosti uvázla. Mnozí z nás soudili tehdá, že nebude asi tak snadno dívce té, stala-li se skutečně obětí nesvědomitosti lidské, na stopu přijíti, a okolnost, že p. státní rada dosud s žádným výsledkem se nepochlubil, nasvědčuje, že jsme měli pravdu. Než v takovémto pátrání bývá nejlepší pomocnicí náhoda a je s dostatek známo, že náhoda policii přeje. V tomto našem posezení bude o tom podán nový, skoro frappantní důkaz. Pane státní rado a náměstku vrchního policmistra, nemáte dosud žádného tušení? Vrtíte hlavou, že nikoliv; nuž tedy slyšte a žasněte: já sama přišla jsem vaší Francouzce na stopu!!"

„Vskutku? Opravdu? Je-li možná!" — tak a podobně projevovali posluchači své podivení, ačkoliv bylo patrno, že je celá věc dosud hrubě nezajímá. Jen státní rada Glumov jevil skutečné napnutí a pravil:

„Předpokládaje, baronesso, že nejste na stopě mylné, závidím vám ten úspěch, kterýž znovu dokazuje, že jest ženský důvtip i nad bystrozrak policie. Avšak doufám, že zvědavost naši příliš napínati nehodláte."

„Nikterak, pánové!" odpověděla Agrippina přemáhajíc patrné rozčilení. „Než mýlíte se, očekáváte-li, že já sama budu vypravovat — nikoliv, já zůstanu dnes již mezi posluchači. Sama musím vám toliko sdělit, jak jsem řečenou stopu nalezla. Když jsme prve zde shromážděni byli, poroučela jsem se vám, abych na některé věci v domě dohledla. Začínajíc nutnou obhlídku, zašla jsem nejprv do divadelního sálu a odtud na jeviště, abych se upokojila, zda-li divadelní produkce náležitě je připravena. Herci právě zkoušeli. I posadila jsem se u dveří mezi

jevištěm a šatnou a začala poslouchat. Kus byl, jak víte, zábavný, ale proto přece odvrátila se pozornost má záhy od jeviště a upjala se na dvě herečky, Francouzku a Rusku, kteréž mezi kulisami sedíce, dobrodružství ze svého života si vypravovaly. Když jsem naslouchati začala, mluvila Francouzka, avšak souvislosti její povídky jsem nepostihla. Na to jala se vypravovat Ruska a sotva že byla chvíli mluvila, napadlo mi, ba zdálo se mi jistým, že jsem u stopy pohřešované francouzské dívky, kterouž státní rada Glumov hledá. Vmísila jsem se do hovoru a domnění mé se utvrdilo. Avšak herečka — dramatická musa odpustí mi, že tu ženštinu stále herečkou nazývám — pozorujíc, že mne věc zajímá, učinila ze své vědomosti ihned kapitál a zamlčela mi všechny podrobnosti, za kterýchž by hledanou osobu bylo lze najíti a poznati. Teprv když jsem jí byla značnou odměnu zaručila a zároveň ohlásila, že sám policmistr o věc tu se zajímá, uvolila se, že všechno do podrobna vylíčí. Nuže, pánové, toť povídka, kterouž jsem vám připravila; s vaším dovolením herečku nyní uvedu.“

Domluvivši otevřela Agrippina dvéře do postranní předsíně a zvolala:

„Prosím, slečno, vejděte!“

Vykázavši pak Melanii křeslo a představivši ji přítomným pánům požádala ji, aby začala vypravovat.

Melania Danilevna utřela si šátkem ústa a chtěla začíti, ale jazyk jí vzdoroval a slova jí scházela. Byla patrně zaražena i na rozpacích, jakoby sama na sebe nějakou těžkou obžalobu měla vznésti. Teprv když jí byla Agrippina opětovně domluvila a k bezohlednému vypravování vyzvala, utřela si Melania po druhé ústa a promluvila:

„Musím nejprv — aby to, co na žádost baronessy Agrippiny Michajlovny vypravovati budu — na mne žádné horší světlo neuvrhlo, než v jakém se jeviti právo mám, vylíčiti pánům historii svého mládí Když mi bylo . . .“

„Odpusťte, slečno,“ vpadla jí do řeči Agrippina, „já sama připravila jsem již pány na všechno, tak že beze všech úvodů a okolků ihned k jádru věci přikročiti můžete. Pánové vědí již, jaký osud vás do domu manželů Davidových zavlekl a jakým spůsobem jste se odtamtud zase vyprostila. Vypravujte tedy bez ostychu onu episodu z vašeho pobytu u Davidových.

Rozpačitá dosud tvář Melanie Danilevny se vyjasnila a oko její spočinulo s výrazem díků na tváři Agrippiny Michajlovny. Odlehčilo se jí patrně, že nemusila svou minulost omlouvat, a byla potěšena domněním, že ji Agrippina již napřed jaksi očistila. Porozuměvši takto slovům Agrippiny Michajlovny nabyla Melania obvyklé smělosti a jala se vypravovat:

„Když tedy vznešená společnost do předchozích věcí již zasvěcena jest, povím bez okolků, zkrátka a jasně, čehož vám věděti třeba. Před pěti lety byla jsem“ — tu se Melania opět zarazila, ale pohlednuvši na Agrippinu, kteráž ji pohledem i posunkem povzbuzovala, pokračovala — „nevolnicí v rozkřičeném domě manželů Davidových v Sobolevském pereulku. Pocházím z nižegorodské gubernie a byla jsem do onoho brlohu co nezkušená a světa neznalá dívka lstí zavlečena a na nějaké osvobození obyčejnou cestou a tak zvanými zákonnými

prostředky nebylo ani pomyšlení. Než — vznešená baronessa připomenula prve, že o tom již vypravovala, mohu tedy k věci samé přikročit. Bylo nás tehdá v domě Davidových osm. Jednou byl Davidov se svou ženou asi čtrnácte dní, ne-li více, na cestách a dům spravovala tím časem jeho sestra; aby pak proti její vládě žádný odboj vzniknouti nemohl, docházel k nám na velkou snídani i pod večer na oběd sám náčelník okresního policejního úřadu. Byly jsme tedy skoro jaksi ve správě samé policie. Jednou odpoledne zastavil se před domem kočár a z něho vystoupili Davidov, Davidova žena a nějaká cizí dívka. Několik nás vyběhlo do průjezdu „pány“ uvítat a na cizinku se podívat. Byla to ještě mladistvá, neobyčejně krásná dívka, na kteréž si Davidovi očividně velice zakládali. Bylo patrno, že se měla ta cizinka státi naší královnou, neboť byla zvlášť ubytována a jako nějaká princezna obsluhována. Byla Francouzka, ale mluvila dosti slušně rusky a klíčnice naše tvrdila, že zůstane ta Pařížanka vyhražena jen největším pánům, zejmena od úřadů. Žila odloučena od nás a nemohu tedy ani říci, co se dělo; vypravovalo se toliko šeptem mezi námi, že jest to vlastně ukradené děvče, jež manželé Davidovi neobyčejně prohnaným způsobem od starého pěstouna vyloudili a do Moskvy do svého domu zavlekli. Jak jsem již řekla, co se za jejího pobytu v domě Davidových dělo, nevím, poněvadž večer mezi nás do salónu nechodila. Zdráhala prý se, a družky moje říkaly úštěpačně, že prý se nechce zahodit. Ptaly se Davidova, zdali bude slečna Floribella stále jen tak pro sebe žíti a Davidov odpověděl: „Holky, to už si musíte nechat líbit! Jest to specialita a mohu vám říci, že se mi takový lov ještě nikdy nepodařil. Nepřivykla ještě našim, to jest vašim způsobům — víte, v Paříži je jiná škola; ostatně slíbila mi už, že dnes konečně do salónu přijde.“ Avšak téhož večera propukl u nás oheň, kterýž — jak se snad někdo ze vzácné společnosti ještě pamatuje — celou téměř ulici v spáleniště obrátil. Děvčata z rozličných vyhořelých domů rozutíkala se po Moskvě jako hejno strak, do nichž bylo vystřeleno, ale přispěním policie byly za krátko všechny opět shledány. Jen jednu Davidovi už nedostali, právě tu, na kteréž jim nejvíce záleželo, královnu holubníku, spanilou Floribellu. Jistý vyšší důstojník odnesl si ji co kořisť z ohně a — vrátil prý ji společnosti. Toť celá moje povídka.“

„Ale osobičko,“ namítal státní rada Glumov, „vyť zamlčujete, na čem nejvíce záleží — jména. Kdo byl onen důstojník a jak se jmenovala ta francouzská dívka? Jméno Floribella nebylo přec její pravé, nýbrž — jak se říká — klášterní?“

„Jméno onoho důstojníka neznám,“ odpověděla Melania a povstavši z křesla doložila jaksi slavnostně, jakoby radostně očekávala zdrcujícího účinku svých slov: „avšak ta záhadná mladistvá cizinka byla — Helena Pavlovna Flaubertova, kterouž později za manželku pojal baron Felix Kostromskij!“

„Ty lžeš!“ vykřikla zuřivě Agrippina, vyskočila z křesla a tváříc se svrchovaně překvapenou i rozhorlenou hnala se na Melanii, jakoby ji chtěla rozsápat. Také všichni pánové zděšením vyskočili a nesouvislá slova největšího podivení unikala jejich ústům. Hrabě Bestužev

stanul jako omráčen a nebyl s to ani slova pronésti. Melania však, pozorujíc s potěšením tento zrovna kaustický účinek svého odhalení, jakož i přetvářku Agrippiny Michajlovny, kteráž by žádnému jevišti nebyla hanbu učinila, usmívala se hrdě a vztáhnuvši hereckým spůsobem ruce, jakoby hrdým sebevědomím zadržeti chtěla hrnoucí se na ni útoky, pravila:

„Mohla bych, krásná baronesso i vy, rozhorlení pánové, říci, že policejní knihy pravdivost mých slov dokázati musejí; avšak to bylo zbytečné odkládání důkazu a protož navrhuju: pozvete sem paní baronku Helenu Pavlovnu samu a zeptejte se jí přede mnou, zda-li mne zná a kde mne poprvé uviděla."

„Tak učiníme!" zvolal hrabě Bestužev, jenž se byl zatím ze svého úžasu probral. „Já sám pro ni dojdu."

„To nikoliv!" zvolala výstražně Agrippina. „Jste rozčilen, mohl byste Helenu Pavlovnu urazit; ostatně nezdá se mi to ani slušným. S vaším dovolením dám sama Helenu Pavlovnu poprosit, aby sem přišla."

Na to zazvonila Agrippina a nařídila přikvapivšímu komorníkovi: „Jděte, vyhledejte laskavě paní baronku Helenu Pavlovnu a vyřiďte, že ji prosím, aby se na chvíli sem dostavila."

Komorník odešel a než několik minut uplynulo, otevřel zase dvéře, do nichž, nic zlého netušíc, s veselou tváří vstoupila Helena Pavlovna. Uklonivši se zlehka společnosti, obrátila se ihned na Agrippinu a pravila co nejvlídněji:

„Zde mne máš, má drahá! Mohu ti něčím posloužit?"

„Požádala jsem tě k sobě, avšak . . . nikoliv já . . ." odpověděla rozpačitě Agrippina, „nýbrž zde pan hrabě chce s tebou promluvit."

Teprv nyní pozorovala Helena Pavlovna podivný výraz všech tváří jakož i nápadnou rozpačitost, jež na všech přítomných se jevila, a zvláštní, nevídaná tato vážnost nemálo ji zalekla. Avšak nemajíc ovšem ani zdání o ráně, jež se tu na ni chystala, přikročila rychle k Bestuževu a hledíc s podivením do jeho zbledlé tváře otázala se:

„Poroučíte něco, pane hrabě?"

Hrabě Bestužev vzal Helenu Pavlovnu za ruku, popošel s ní asi dva kroky stranou a ukázav jí Melanii Danilevnu, jež opodál s odvrácenou tváří byla stála ale nyní právě se obrátila, pravil chvějícím se hlasem:

„Madame! Já a všichni tuto přítomní prosíme vás, abyste nám jasně a určitě odpověděla, je-li pravda, co tato ženština o vás vypravuje."

Helena Pavlovna zočivši Melanii Danilevnu se zlomyslně radostným a jaksi vítězně jásavým pohledem i úsměvem, trhla sebou, vytřeštila oči a ze stísněných prsů vyrazil jí zoufalý výkřik: „Můj bože! Ten ďábel...!"

A krásná ta žena, leknutím i zděšením schvácena, klesla bez vědomí a byla by o bronzový roh nejbližšího křesla neodvratně hlavu rozbila, kdyby ji rychlým skokem státní rada Glumov nebyl zachytil.

Hrabě Bestužev spustil se, očividně zdrcen, do křesla a zakryl si tvář rukama. Pánové mlčky se rozešli.

Glumov odnesl s komorníkem Helenu.

Agrippina rozhledla se vítězně po bojišti.

Bylo po sňatku.

VII.

A přece byla v posledních dnech masopustu svatba. Venku šypala se hustá chumelice, že až tma se dělala a uvnitř, kde světla bylo potřebí, svítili. A přec byly teprv dvě hodiny s poledne. Ve své toilettní komnatě stála u obrovského otáčecího zrcadla Agrippina Michajlovna v nádherném bílém obleku nevěsty a mezi tím, co dvě dívky na zemi klečíce každý záhyb, každou řasu spodního roucha na ní pečlivě opravovaly a rovnaly, zkoušela Agrippina, který kříž, který zářící diadem by krásnou hlavu její a mistrnou frisuru nejlépe zdobil.

Stranou, v malém výklenku, seděla na nízké stoličce komorná Rosetka, kteráž byla dosud také na toilettě pomáhala, a plakala.

„Proč pláčeš, Rosetko?“ tázala se jí Agrippina vyjímajíc z vlasů půlměsíček z velikých diamantů a vidouc v zrcadle, že dívka slzí.

„Myslím stále na svou ubohou paní. Jak je nešťastna!“ zaštkala dívka.

„I já na ni stále myslím, Rosetko,“ odpověděla měkce Agrippina, „a hloubám, jak bychom ji opět šťastnou učinili.“

„To nebude asi již možná,“ povzdychla si Rosetka a znovu plakala. „Moje nešťastná paní ztratila zde všechno a chystá se na odjezd do Paříže. Ptala se mne včera opět, chci-li ji opravdu následovat? „Měla bych přece ráda u sebe nějakou věrnou duši z Moskvy, kteráž se mou druhou vlastí stala a z níž nyní, povržením stížena, jako Hagar do širého světa prchám, nevědouc, zda-li kde ještě klidu dojdu a srdce útěchy.“ ... O věřte tomu, vznešená baronesso, moje paní je nad pomyšlení nešťastná a obzvláště dnešní odpoledne bude jí hrozné. „Rosetko,“ pravila mi dnes ráno, „modli se za mne, abych dnes odpoledne nezšílela aneb zoufalosti se nepoddala!“ ... Když jsme se po onom osudném večeru odsud vystěhovaly, byla baronka Helena Pavlovna smutna sice, ale při tom přece klidna a pevného ducha. V prvních dnech, když nejvíce zamyšlena bývala, ptávala se mne vždycky: „Rosetko, nelituješ dosud, že jsi dům Kostromských opustila a mne následovati se rozhodla? Se mnou užiješ málo radostí a ty přece nemáš příčiny, abys truchlila ... je-li ti zde smutno, jdi, vrať se k baronesse Agrippině, tam bude veselo ...“ Jak pravím, byla smutná sice, ale stále jasného ducha, ba nutila se mnohdy i do žertu: teprv od včerejška ulehla na ni těžká mysl a před dnešním odpolednem zmocnil se jí takový strach, že si sezvala malou společnost na šokoladu, dvě sousedky z domu a slečnu Nilskou, jedinou přítelkyni, která jí zůstala. Žel, že i tu musí ztratit, neboť slečinka stane se pozejtří, jak ráčíte vědět, hraběnkou Lobanovou.“

„Tedy abys šla raději již domů, Rosetko,“ prohodila soustrastně Agrippina, „aby se tvé paní příliš nestýskalo, jakož abys připravila, čeho pro hosty bude potřebí.“

„Nikoliv, vznešená baronesso,“ namítala komorná; „moje paní mi uložila, abych neodcházela, dokud vás neuvidím v plném rouše nevěsty, s diademem ve vlasech i se závojem. „Musíš mi pak vypravovat, jak jí to slušelo a jak byla šťastna ...“ doložila a zakryla si oči šátkem. Dovolíte tedy, abych ještě posečkala?“

„Zůstaň, jak dlouho se ti líbí," odpověděla vlídně Agrippina; „jen nezapomeň na svou paní!"

Mezi tím vešel lokaj a oznamoval, že prosí pan baron, nemohl-li by se již na toilettu podívat.

„Ať jen vejde," odpověděla vesele Agrippina, „jsem beztoho již skoro hotova!"

Lokaj zmizel a za malou chvilku vešel do komnaty bankéř. Agrippina usmála se na něho do zrcadla a prohodila:

„Jste vy zvědaví, vy muži! Nemohou se dočkat, až se jim samy ukážeme! Avšak, upřímně řečeno, mně tvá nedočkavost, bratře, velice lichotí. Prohledni si tedy laskavě mou toilettu: neschází nikde nic, neuráží nikde nic? Vy muži máte velmi kritické oko, nuže, jak mne ubraly?"

„Výtečně, znamenitě!" chválil Kostromskij, ale bylo patrno, že ho toiletta slečny Agrippiny jen málo zajímala. „Jsi krásná jako chérub v tom bílém aksamitu a atlasu, nemohu si nic dokonalejšího představit. Ale to není vlastně, proč jsem přišel," doložil Kostromskij anglicky, aby komorné nerozuměly.

„Nuže, proč vnikl tedy negalantní můj bratr do mé svatyně?" otázala se týmž jazykem laškovně Agrippina.

„Abych ti zkrátka a upřímně řekl," pravil na to Kostromskij, „přišel jsem, abych se s tebou na kvap ještě poradil stran Heleny Pavlovny. Osud té ubohé ženy nejde mi z hlavy — vždyť víš, kterak jsem ji miloval, ba já miluji ji dosud. Proto tíží mne jak olověná hora vědomí, že ubohá zrovna dnes kalich žalu na dno vyprázdniti musí. Nešťastná Helena!... Myslím, Agrippino, že musíme bez prodlení něco pro ni učinit, aby jí dnešní den nebyl tak pustým a smutným — víš, co chci učinit? Jdu vyzvědět, co tomu řekneš, ačkoliv se mohu domyslit, že záměr můj schválíš. Chci se odebrati k Heleně Pavlovně a nabídnouti jí ještě jednou svou ruku — ten stín na její minulosti mne již neděsí — dáma, která dovedla býti tak vzornou ženou, jako ona, nemohla nikdy mravně být zneuctěna, a kdyby i byla bývala, její pozdější zrovna svatý život ji zase očistil. Ostatně vypravovala's sama, že..."

„Ovšem, ovšem," vpadla mu spokojeně do řeči Agrippina; „sama úhlavní její závistnice, ona Melania Danilevna, zaklínala se mi, že zůstala Helena Pavlovna neporušena jako chérub. Schvaluji tedy z plna srdce tvůj úmysl, a přisáhám ti, že bych svrchovaně šťastna byla, kdyby Helena Pavlovna tvé nabídnutí přijala. Učiň tak, bratře, otevři stavidla vší výmluvnosti své, abys jí pohnul; snad se ti to dnes podaří, snad bude tvou věrností tak dojata, že zapomene... jdi, bratře, jdi!"

„A kterou hodinu měl bych k tomu zvolit?"

„Dej se u ní ohlásit na večer, po hostině, než začne ples," radila Agrippina; „Helena bude míti malou společnost, ty přijdeš, oznámíš jí, že jsem již s Bestuževem oddána, povíš jí něco o svatbě a učiníš pak své nabídnutí. Možná, že bude dojmy dnešního dne dosti změklá — kéž by jen byla! — Jsi tedy rozhodnut?"

„Úplně," odtušil Kostromskij, „a jsem velice potěšen, že záměr můj schvaluješ. Ale koho tam mám poslat, aby mne ohlásil — každého

třeba nepřijme aneb odmítne mou návštěvu, nebude-li slušně na ni připravena . . ."

„O to neměj, bratře, starosti," upokojovala ho Agrippina; „zde sedí její věrná komorná, kteráž i nám dosud stejnou měrou jest oddána. Ta tě patřičným spůsobem ohlásí — dám jí v tom ohledu ještě poučení."

Na to obrátil se Kostromskij a pravil rusky k Rosettě:

„Vyřiď své velitelce, že přijdu k osmé hodině paní baronku navštívit a ji o krátkou rozmluvu poprosit." Agrippině pak doložil: „A nyní tě mohu zase ostavit; domluvili jsme se a jest čas, abych na zbývající ještě některé přípravy dohledl."

Po těchto slovech Kostromskij odešel. Agrippina pak, ukončivši podstatnou část své toiletty, odeslala pod jakousi záminkou pryč obě dívky, kteréž ji byly oblékaly a jsouc s Rosettou o samotě posadila se opatrně do vysokého křesla a pravila:

„Pojď sem, Rosetko, a posaď se vedle mne; musím s tebou důvěrné slovo promluvit. Miluješ opravdu svou paní?"

„Beze vší přetvářky, vznešená baronesso," odpověděla rozhodně komorná;" avšak možná, že ji ještě více lituju!"

„Tedy dobrá," pokračovala Agrippina; „pak musíš jí zajisté přáti, aby svého zármutku se zbavila a zase šťastnou i váženou se stala?"

„Ó, zda-li bych jí toho přála!" zvolala vroucně Rosetta; „snad nikdo na světě nepřál by jí toho vroucněji."

„Slyš tedy," pravila jaksi tajemně Agrippina, „bratr můj a já smluvili jsme se, že učiníme rozhodný pokus v tom směru a ty, opakuji, ty můžeš k jeho zdaru vydatně, ba snad nejvíce přispěti."

„Jak to?" tázala se udivená dívka; „o mluvte přec, milostivá slečno, ať tomu mohu uvěřit!"

„A dovedeš také do času mlčet?"

„Přisáhám!"

„Nuž tedy slyš! Bratr můj miluje již od dávna vroucně tvou paní a nabídl jí také již svou ruku. Ale baronka Helena Pavlovna byla tehdá již do hraběte Bestuževa zamilována, a poděkovala se bratrovi za jeho dobrou vůli, ačkoliv ujišťovala, že si ho velice váží . . . Co dále se stalo, víš; nuže, co řekla bys tomu, kdyby baron Kostromskij návrh svůj tvé paní dnes znovu opakoval a jí naposled ale co nejvroucněji svou ruku, své jméno a své statky nabídl?"

„Zaplesala bych," odpověděla radostně Rosetka, „a modlila bych se k Bohu, aby paní baronka novou láskou jata nabídnutí přijala."

„A to právě," vpadla jí důrazně do řeči Agrippina, „spočívá snad výhradně v rukách tvých."

„Je-li možná? Nemýlíte se, milostivá baronesso?"

„Poslyš, děvče!" pokračovala baronessa. „Tvá paní má bratra mého takto ráda, poněvadž ho zná co kavalíra velice šlechetného, ale ona truchlí dosud pro hraběte a odmítne nejspíše barona. Ty však mohla bys spůsobiti právě takový obrat v jejím smýšlení a cítění, že by baronka s jásotem bratrovi do náruče se vrhla a jej co jediného kochana zlíbala. Divíš se? Nu poslyš dále. Koupila jsem za veliké peníze od jednoho z nejslavnějších italských lékařů láhvičku tak zvaného nápoje lásky. Vypije-li ženská několik kapek toho elixiru třeba

v jiném nápoji, roztouží se záhy neurčitou láskou a zapomenouc na všechny dřívější milostné poměry, zamiluje se vášnivě do prvního muže, jehož v tom záchvatu uzří. Což tedy, abys nakapala své paní, než baron k ní zavítá, do šokolády? Elixir ten jest jinak zcela neškodný!"

Rosetta probírajíc se z podivení odpověděla:

„Je-li tomu skutečně tak — já podobným věcem nerozumím — a nemůže-li ten nápoj uškodit, pokusila bych se o to. Vždyť jde o štěstí a blaho tak dobré paní!"

Agrippina povstala, otevřela přihrádku svého toilettního stolku a vyňala z ní elegantní pouzdro; ale v tom vrátily se již obě odeslané dívky a nalezše dvéře komnaty zavřené prosily o vpuštění.

„Hned, hned!" zvolala Agrippina a vyňavši z pouzdra malou láhvičku, podala ji Rosettě a napomenula ještě komornou:

„Pamatuj si, patnáct kapek, ačkoliv na několika kapkách nezáleží; avšak dej pozor, aby to nevypila jiná dáma! Nalij pro jistotu své paní do zvláštní, nejlépe do její obvyklé čišky. Provedeš-li vše šťastně, dostaneš sto imperialů!"

„Díky srdečné, provedu!" zvolala Rosetta a Agrippina otevřela druhým komorným. Rosetta za nějakou chvíli odešla.

* * *

V paláci hraběte Bestuževa byla pod večer téhož dne veliká sláva — mladá, krásná hraběnka překročila práh jeho domu. V jídelně, kteráž v tropický sad, plný rozkošné vůně a nádherného lesku zeleně proměněna byla, odbývala se svatební hostina, nádherná a co do úpravy velkolepá, ale po spůsobu dvorních hostin krátká. O půl sedmé pronešen přípitek novomanželům a o sedmé již rozcházeli se stolovníci po kabinetech k černé kávě a cigarům. V tak zvaném lazurovém salónku, jehož stěny hladkým i ornamentálně zpracovaným lazurem obloženy byly, měli Bestužev a hraběnka Agrippina s nejvzácnějšími hosty cercle, kdežto zdomácnělí již hosté v ostatních komnatách volně se pohybovali. O 9. hodině měl začíti ples.

Do jednoho z odlehlejších kabinetův dali si na pokynutí státního rady Glumova černou kávu zanésti čtyři důvěrní přátelé z domu Kostromských: Glumov sám, kapitán Milanov, professor Komarovskij a doktor Varvinskij. Když se byli v kruhu usadili, pravil státní rada:

„Myslím, že jsem měl dobrý nápad, zavléci vás sem. Jsme tu zcela mezi sebou a snad cítíme dnes každý jakousi potřebu poklepati si. Co tomu říkáte, pánové?"

„Nu, uvidíme, co hovor sám přinese," prohodil professor; „mně samému není příliš do řeči — zdá se mi, že jsem přebral."

„Vymluvíte se z toho, příteli!" na to zase Glumov, „právě proto jsem vás tak svedl. Tedy o čem začneme?"

„O čemž pak jiném, než o události dne, o svatbě hraběte Bestuževa," odpověděl kapitán Milanov. „Já aspoň nedovedl bych o ničem jiném mluvit; nechce a nechce mi do hlavy, jak se tento poslední převrat mohl udáti. A tak rychle!"

„Neřekl jsem vám tehdá večer," připomínal mu Glumov, „víte, než se to s baronkou Helenou Pavlovnou stalo, že historie rodiny Kostromských ještě jiná překvapení chystá?"

„Je pravda, řekl jste," přisvědčoval Milanov, „ale to nevysvětluje záhadu, kterak se Bestužev najednou zase do Agrippiny Michajlovny mohl zamilovat!"

„Ano, ano," souhlasili ostatní, „toť čirá pro nás záhada!"

„Vidím už," pravil na to s úsměvem státní rada, „že svými policejními vědomostmi vaší chápavosti přispěti musím. Abyste si tedy dlouho hlavy nelámali, jak se to sběhlo, poslyšte mne. Nevím ani, učinil-li jsem tak z jakéhosi úřadního instinktu anebo z pouhé zvědavosti, zkrátka zahrál jsem si v domě Kostromských na policajta a vyzvěděl jsem všechno. Od koho, nepotřeboval bych vlastně ani teprv povídat — od ženských! Co nikdo neví, ví komorná, a neví-li, vyzví všechno; čeho si přejete. Zvěděl jsem tedy, že Agrippina Michajlovna již dávno na hraběte si myslila. Když pak zpozorovala, že také Helena Pavlovna do něho se zamilovala a že láska její u hraběte nezůstala bez ohlasu, sosnovala celou síť úkladův, aby poměr ten překazila a sama hraběte na se upoutala. A hrabě? Tomu líbily se obě dámy a bylo patrno, že ho vnady a duchaplné nástrahy slečny Agrippiny v lásce k Heleně Pavlovně nezřídka značně zviklaly. To věděla ovšem také Agrippina a na tom založila svůj plán i svou naději. Že se po delší nejistotě Bestužev přece pro Helenu Pavlovnu rozhodl, stalo se, jak pevné mám přesvědčení, jen nedopatřením slečny Agrippiny. Co pak následovalo, víte, a věc je příliš choulostivá, abych se do jejích podrobností pouštěl. Povím jen ještě, že jsem si po onom trapném večeru v domě Agrippiny Michajlovny tu denunciantku, pamatujete se, tu herečku Melanii Danilevnu, předvolati dal a na ni všechnu policejní hrůzu spustil, aby vypověděla, co ještě ví a neví. Mluvila dosti, ale mně to ještě nestačilo; tušil jsem, že v úkladech ještě se pokračuje a tu záleželo mi, abych o všem se dovídal a na vše bedlivý pozor míti mohl, neboť při podobných pletkách nelze nikdy předvídat, k jakým koncům až věci dospějí. Zkrátka a dobře, ona Melania musila mi dělat špehouna a poněvadž jí Agrippina Michajlovna k nejtajnějším experimentům jakožto důvěrnice a jednatelky užívala, vypátral jsem, jakým způsobem Agrippina Michajlovna hraběte tak převrátila, že takřka přemetem a střemhlav do její náruče se vrhl a v ní okouzlen již uvázl. Agrippina seznámila se — ale co nyní budu vypravovat, musí zůstati tajemstvím, pánové, slibujete mi?"

Když byli všichni rukou dáním mlčelivost přislíbili, pokračoval státní rada Glumov:

„Seznámila se tedy s jakýmsi italským cukrářem, kterýž ale na jméno kanditů všelijaké nedovolené lektvary vyrábí a vůbec věci provozuje, pro kteréž ho již dávno máme na mušce. Ale chlap je lišák, jemuž těžko přijíti na srsť. Tento „conditore" — jmenuje se Farrini — zhotovil a prodal Agrippině jakýsi elixír lásky a ku podivu, člověk by se takovým hokus pokusům vysmál, ale ona ta břečka nebyla snad bez účinku! Avšak musím vypravovat, jak se co dělo. Když jsme po onom neblahém odhalení Heleniny minulosti se rozešli, zůstali v kabi-

netě Bestužev, Agrippina a — nikým nepozorována — v úkrytu Melania Danilevna. Hrabě seděl v křesle, měl hlavu o stůl opřenu a oči do dlaní vtlačeny. Bylo patrno, že byl velice dojat, ba schvácen. Agrippina pohlednuvši dlouhým pátravým pohledem na něho, položila prst na čelo, jakoby byla šťastnou myšlenku nějakou zachytila, a odešla. Za malou chvíli vrátila se opět, nesouc číšku z růžového křišťálu a v ní kouřící se čaj. Hrabě seděl dosud nopohnut a dumal. Agrippina obešla ho po špičkách a vyňavši rychle z postranní torbičky u šatů malinkou lahvičku, nakapala do čaje. Na to, schovavši opět lahvičku, přistoupila k hraběti, přistrčila si nohou stoličku a usednuvši takto k jeho nohám probudila ho něžnou řečí z těžké dumy. Hrabě byl jako u vyjevení a byl by rád slyšel, že měl jen zlý sen. Avšak Agrippina pohlížejíc toužebně a zároveň útrpně vzhůru k němu, potvrdila mu vyhýbavou odpovědí skutečnost neblahé události a vnutila mu lahodnými slovy číšku s čajem. Hrabě přijav ji, s nervósním chvatem čaj vypil. Co dále následovalo, povím krátce. Agrippina laskala mu ujišťujíc, že mnoho a mnoho šlechetných duší toužiti bude, aby mu událost onu z paměti vymazaly, ba ona sama že by s radostí srdce své vykrváceti nechala, jen aby jemu zase dřívější spokojenost vrátila. Hrabě přicházel prý — působením elixiru a snad také Agrippininy řeči — do stále rostoucí extase a opojení bylo prý posléz tak mocné, že po uvedených slovech o vykrvácení srdce na Agrippinu sálavé oči vyjeveně upjal a ji na to mžiknutím oka vyzdvihl, k sobě strhl a vášnivě zlíbal. To všechno mi vypravovala Melania Danilevna, kteráž je špehovala. Bestužev byl na to celý den churav. Třetího dne dověděla se Melania od Farriniho, že Agrippina, aby útok svůj na srdce hraběte Bestuževa dovršila, u něho — Farriniho — s hrabětem dostaveníčko si dala a jej složitou lstí tam skutečně také dostala. Průběh toho dostaveníčka vypravovati nebudu. Povím jen zkrátka, že Farrini hraběte všelijakými lahodnými vůněmi a výpary nejprv uspal, pak do vytržení uvedl a posléz v magickém jakémsi přestrojení a osvětlení Agrippinu k němu přivedl. Tím byl úvazek spečetěn: Agrippina a Bestužev opustili Farriniho co snoubenci.“

Všichni divili se těm příběhům a činili o nich rozličné poznámky. Za chvíli po skončeném vypravování státního rady veběhl do kabinetu lokaj a rozhlednuv se kvapně zvolal spokojeně:

„Ach, zde jest jeho excellence pan státní rada Glumov. Baron Kostromskij hledá excellenci, hned ho sem přivedu.“

Než uplynula minuta, vešel do kabinetu bankéř Kostromskij bledý a velice ustrašen.

„Konečně vás nalezám, pane státní rado,“ vypravil těžce ze sebe a hlas jeho zněl dutě. „Musím s vámi neprodleně mluvit!“

„Stalo se něco?“ ptali se s účastenstvím všichni.

„Ano, stalo se něco zlého,“ pravil po těžkém vzdechu Kostromskij, „ale nesmím to vypravovat, abych zde ples nezkazil. Jen státní rada musí o tom zvědět.“

„Vypravujte přec,“ volali všichni; „pro bůh, vy nás děsíte!“

Když byli všichni slíbili, že pro dnešek, aby ples nepokazili,

nikomu ani slovem se o tom nezmíní, co uslyší, začal Kostromskij, utíraje si stále čelo, vypravovat.

„Dal jsem se, pánové, abych nebohou tu ženu v tento pro ni tak krutý den potěšil, ohlásit mezi sedmou a osmou hodinou u Heleny Pavlovny. Přišed tam, nalezl jsem ji ve společnosti dvou starších dam a slečny Nilské. Pily šokoladu. Helena Pavlovna zdála se býti mou návštěvou velice potěšena a mluvila se mnou velmi srdečně. Také obě starší dámy pilně hovořily a jen slečna Nilská se za krátko nápadně odmlčela. Helena Pavlovna otázala se jí, proč nemluví, a slečna odpověděla s jakousi tísní, že jí není dobře. Helena odkvapila, aby jí nějaký posilňující prostředek vyhledala, ale v tom — o hrůza! vzepjala se slečna Nilská, jakousi strašnou křečí uchvácena, vyboulila oči, zasténala a svalila se na zem. Křísili jsme ji, ale marně — byla mrtva! Než jsme se z úžasu poněkud vzpamatovali, vykřikla Helena Pavlovna: „Spravedlivý Bože, ona je otrávena a umřela za mne!"

Na výkřik ten nezapomenu do smrti! .... Ohlednuv se, spatřil jsem omdlévající takřka Helenu Pavlovnu, ana třesoucí se rukou na svou číši ukazovala. Nahledl jsem do ní a zděsil se, neboť zbytek šokolady v číšce byl sražený a mihal se několika barvami. Helena Pavlovna, stěží dech popadajíc, pravila zlomeným hlasem: „Nebohá Evženie, chtěla mermomocí píti z mé číše, poněvadž se jí líbila .... Umřela! Ó běda, a oni chtěli přec jen mne otrávit. Mně bylo by lépe, ona však — byla před svatbou!" To vypravivši ze sebe, zůstala Helena Pavlovna bez sebe. Já pak uschovav onu číši a učiniv potřebná opatření, kvapil jsem nazpět a hledal vás."

Státní rada Glumov povstal a pravil chladně:

„Pane barone, pojďme na místo! Vy pak, pánové, neříkejte nikomu nic, ať ve svatebním veselí se pokračuje. Ještě dnes zvíte všechno." —

O 9. hodině začal u hraběte Bestuževa ples a potrval až do rána.

* * *

Závěrečný děj lze stručně povědět. Agrippina Michajlovna, choť hraběte Adriana Platonoviče Bestuževa, byla — přese všechny omluvy — porotním soudem pro úkladnou vraždu otrávením na deset let nucené práce v sibiřských dolech odsouzena, pak od cara na pět let vyhnanství amnestována a na žádost Bestuževa s tímto úplně rozvedena.

Tím časem vynašel státní rada Glumov manžele Davidovy, přivedl také majora Osetinského a zjistiv nade všechnu pochybnost, že Helena Pavlovna bez nejmenší mravní úhony dům Davidových opustila, zjednal jí v paláci hraběte Bestuževa veřejné skvělé zadostučinění, jež hrabě dovršil prosbou, aby Helena Pavlovna nyní přece jméno jeho a ruku přijala. Avšak Helena Pavlovna odvětila:

„Budu na vás do smrti vzpomínat, Adriane Platonoviči, ale chotí vaší se již státi nemohu! Mezi mnou a vámi byl by po všechen čas duch Agrippiny Michajlovny, kteráž vás tak nesmírně milovala — jako já. Truchleme nad jejím osudem!"

Druhého pak dne odjela Helena Pavlovna do Paříže, kdež ji s toužebně rozevřenou náručí očekával ujec Amerikán.

ROZHLEDY
v literatuře, umění a vědě.

Česká literatura.

Chocholouškovy spisy překládají se nyní do ruštiny a jednotlivé povídky do srbštiny. V Moskvě vyšel již první svazek Chocholouškova Jihu pod jmenem: „Jug. kartiny iz istoričeskago prošlago Južnych Slavjan; češskago pisatelja Prokopija Chocholouška. I. Poslědnij korolj Bosniji. S češskago perevel G. J. Giljak." Jest to událost zajisté významná; český a sice prostičký román teprve podává se zde ruskému obecenstvu, jenž tříbilo si vkus romány Turgeněva, L. N. Tolstého, Dostojevského, Gončarova a j. a předrážďuje si jej různými plody literárními tak zvaného naturalistického směru. Požadavky ruského čtoucího obecenstva jsou tudíž velmi značné. Kritik v moskevském orgánu „Rus" pronáší se o Chocholouškovi: „V ruském románu slily se všechny tři druhy dramatického tvoření: epický, lyrický i dramatický a dramatický má z nich převahu. Román českého spisovatele založen jest na půdě ryze epické. Události, někde úchvatné, nepředvádějí se jako na jevišti, ale vypravují zevrubně, objektivně, jako v eposu; fysiognomie činných osob nelíčí se několika charakteristickými črtami, ale vyznačují všeobecnými výrazy s množstvím přídavných, stálých epitetů, jako sličný, bohatýrský, věrný a p.; city jejich a vzájemné poměry jednoho k druhému vykládají se v dlouhých rozhovorech, tak i nejdůvěrnější, jako na př. krále s jeho chotí, matkou, bratrancem, čemuž obyčejně přítomna jest jedna neb více vedlejších osob, jež takto připomínají chor staré tragedie, doplňujíce děj svým komentářem. Nám, dalekým již epické nálady, jest těžko postaviti se hned na tuto půdu, avšak dáme-li si tu práci, plod českého spisovatele nám to nahradí. On předvede nám úplný, věrný a místy i svěže ozdobený obraz života a obyčejů jižních Slovanů."

Do srbského jazyka překládá jednotlivé povídky Chocholouškovy známý spisovatel Manujlo Đorděvič Prizrenac. V časopisu „Narodno Oslobodjenje" uveřejňuje ve feuilletonu Chocholouškovy „Mstitele" — „Osvetnici". *J. J. T.*

Poutí k Eldoradu. Básně Jaroslava Vrchlického. (Salonní biblioteky č. 20.) Nakladatel J. Otto.

Každá nová sbírka Jaroslava Vrchlického znamená nový literární úspěch obdivuhodně plodného autora. Tak i sbírka nejnovější, nazvaná „Poutí k Eldoradu", skládající se z básní veskrze lyrických, rázu erotického, reflexivního i kontemplativního, tedy z básní, v nichž slučují se půvaby všech hlavních živlů moderní lyriky.

Jemným pletivem těchto písní Vrchlického prochvívá svěží dech slunné pohody, blahého rozmaru, který provází spokojeného básníka na pouti k Eldoradu za zlatou nití snů o štěstí, z nichž uskutečňuje se mu v životě již znenáhla jeden po druhém.

Nálada ta vyslovena již v prologu těmito půvabnými verši:

Mně z vůně paprsků a rosy
a z písně, kterou pějí kosi
a z hvozdů šera, z páry luk
pad v duši dech a svit a zvuk.

A v květu střemchy, v květu hlohu
čtu zřejmě, že též kvésti mohu
a že mám zaplát, slyším zvěst
se ke mně snášet z písma hvězd.

Má duše miluje a věří,
v dnu její tmy se jitro šeří,
mám bílou růži v srdci svém:
tož soucit se vším, lásku k všem.

Hle příroda mír všemu vrátí
i skály zdobí, hroby šatí,
květ broskve tká na starou zeď,
já v jejích stopách kráčím teď.

Týž nádech spočívá pak i na třech hlavních odděleních sbírky zvaných: Eros, Pan a Psyché. Názvy ty označují duchaplně směr, jakým se nesou jednotlivé písně v dotyčných oddílech obsažené.

Tak zahrnuje v sobě Eros celou řadu písní, hárajících ohněm žhavé milosti, která vyloudila ze strun básníkových již tolik sladkých zvuků a vdechla mu na rty slova:

O píseň písní pro to slova nemá
i zlatá struna Hâfize je němá
i starý Ronsard, ten miláček bohů,
by sotva řek víc, než já říci mohu.

Pan tlumočí ve sbírce motivy čerpané z přírody, kam sáhl básník tentokráte se zvláštním zalíbením, podávaje skvostné ukázky lyriky přírodní, jak vytvářel je v písemnictví našem jen Vítězslav Hálek; Psyché konečně obsahuje básně reflexivní plné smělých názorů v hlubiny myšlenkového světa, jež osvěcuje básník zářivými paprsky svého nadšení, jak toho skvělým dokladem báseň „Perspektivy". Sbírka zakončena je vzletným „Epilogem". *O. M.*

